

P

pác 1. legfinomabb tisztított kender v. lenszösz; fuior de cînepă/in; feinstes Hanf- od. Linnenwerg. 1765: 5. kalongya len, melyet a kenderrel együtt meg etelve készen a szála fel küldetett Csorára Gel. 05. Melly kendernek, és lennek szösz, és páttza itten maradván fonatásra ki adattattak [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.]. 1782: Csepű Szösz font 9 1/2 Pác font 4 [Szászharasztos K; Told. 21]. 1788: Ki készített Len ... 145 csomo ... Pátza 23 font ... Gusajra fel tsinált Pátz. 28 [Mv; TSb 47].

2. legfinomabb kender v. lenszöszből font fonal; fir tors din fuior de cînepă/in; aus feinstem Hanf- od. Linnenwerg gesponnener Faden. 1834: Egy vég Páttzal ötött maradék Kender vász(ony) [Sáromerke MT; TGsz 54]. 1843: 2 font páttzat font szolgálatban [Bom. F. Ille]. 1851: az aszonyaknál hordtam páttzat, szöszöt, tsepűt kendert, két, két fontat azt bé kell szedni szapulják meg és tekerjék meg sietve [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

pacal tisztított marha- v. juhgyomor; burtă de bovină; Kaldaunen, Kuttelfleck. 1777: Patzal kotsonya keszitetésére [Bezded SzD; LLt Fasc. 70].

pácfonal legfinomabb szöszfonal; fir tors din fuior de cînepă/in; feinstes Wergfaden. 1735: harmincz két szög fonal darab. hat darab Pác font [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

Vö. a kenderpác-fonal és lenpác-fonal címszóval.

paciál 1. megenged/eltűr vmit; a permite/suporta ceva; erlauben, dulden. 1591: Ez okayert hogj megh Ertetem hogj potential(ite)r az my Erdeonkre kwitel kjhez neked semmy keozood nem volt nem akartwk patialni hogj ususat p(er)cipialljad et p(er) hoc magadnak occupallyad [UstT]. 1598: ha valami tekozlast kezdene chelekedni Az zeknek Jelentse megh, es ne patialja [i.h. 12/5]. 1599: Biro vram ... sohult ... ez varosban senkynek hazejaian (!) derekason zenat ne pacialianak thartany ereos beontetes alat [Kv; TanJk I/1. 335]. 1625: Agoston Jmrehne Marta ... az furez melle molnat akar czinalnj talan az uiz arokialis bouetenj akaria mi nekunk ujob karunkra s azert nem patialjuk [UstT 22a]. 1633: Nagi Varga Mihali obligalta uolt magat arra hog eg'czer Vy kertel fel kerteli az keöz kertet, az maga haza kerte vegebe(n), ha megh cselekezi io, de ha vegben ne(m) uiszi ne(m) patialja neki [Mv; MvLt 290. 119a]. 1672: admonitus volt tempestive az Inctanak Vra arrol, hogj törvénytelen dolgok hallatván Feleséghe felől p(ro)sequallia, de nem czelekedte, hane(m) succumbalt s patialta [Kv; Tjk XI/1. 190]. 1749: a' hus arra dolgában ... soha töbsször a' Communitast illy notabiliter eo kgmek^a al(ta) meg károsittatni nem patiallya, hane(m) olly ... rendet és büntetést fog szabni, melly ha eo kgmek(ne)k ... p(rae)judiciumokra fog fordulni, sibi ipsi, et non Magistratui imputabunt [Torda; TJKT III. 251. — ^aA mézsárosok].

2. megtűr vkit; a tolera/agreea pe cineva; jn ertragen. 1677: Qvartirokrol ... Városokon, és Oppidumokon ... jo disciplina alat tartassanak; alioquin a' Vármegek és Székek s' azoknak Tisztei nem tartoznak patialni, sőt inkább őket ki-igazitani [AC 98] | minden nemű engemet illető iouaimot ... Christof Geörgynek es feleségének az Eős ioszagot penigh ... igi hagiom ... ha Jsten ez vilagból ki szollit s valamely ver attyafi nem akarja pacialni eőkeőt az Eős ioszagba(n) jambor szolgálatiokot mind magának, es feleségének tegjek le, miuel minden tereh viseletet hadakozast, adozast eők vittek vegben ioszagomrol [Szentgyörgy Cs; CsÁlt F. 27. 1/32]. 1683: teőb sok alkalmatlansagi conflualvan továbba valo betstelenségére es serelmere Sz: Tarsaságunk(na)k tetzet hogj Dobai Mihaly Atyankfiat közzötte tovab ne patiallya ... keresse kenyeret az hun tallallya [SzJk 194]. 1688: Szathmári Jérémiás szabad jo akarattyából adá és köté magát fiurol fiura jobbágyul a' széki sz. Társaság(na)k ... hogj ... életéigh adnok lakni a' Vasas Sz. Iványi Parochialis Magyar fundusunkot ... mind az által, hogj a' mostan ott lako őregh embert az házban holtáig patiallya, mivel ő építette [i.h. 176]. 1727: Batori Györgj ha tisztességesen viseli magát és Somodi István Atyankfiatis paceallya lakjek ott [Dés; Jk 369b]. 1734: az ház örökségemről el költözzik ... mert nem patialom örökségemen az lt minthogy nemis tartozom véle [Torda; TJKT I. 33]. 1735: hogj pedig bizonyos ideig az lket ő Kglkét patialtam azon Ház duállitassab(an) azt ex mera fraternali Charitate tselekedtem [uo.; i.h. 80]. 1755: Dávid alias Homorgyán Filimon ... azon gyilkosságért valo félelem miatt el szökvén, a Mlgs Aszszony nem akarta azután patialni, jollehet sokat jártotta a' Gratziat [Bun H; BK ad nr. 1126].

3. elszenved; a îndura; erleiden. 1739: szegeny feleségem abortust pátiált ... Az gyermek kereszcseget ért, s még uttana fél órát élt [Ks 99 Kornis Antal lev.].

4. tűr, szenved; a suferi; leiden. 1729: Balás Vonja ... réa kötöztetet^a, ā melj rudn(a)k nehézsége miatt fél oldált düleve kellet patialni bővön 3 óráig [Sóvényfa KK; TSb 51. — ^aA rúdra]. 1733: alazatosan kérem Ngodat méltotzassék ugy moderalni ezen dolgot, hogj az egész Communitas egy Privatus miat ne kenszeritessék pacialni [Ilyefva Hsz; ApLt 4 Bialis Ferenc Apor Péterhez]. 1741: az a része a vármegyé(ne)k a mult nyáran és condescensiok alkalmatoságával leg többet patiált [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.].

paciálhat 1. eltűrhet/viselhet; a putea suporta/răbda; ertragen/erleiden können. 1587: Miuel hog Nagos Vrnk my nekunk^a Sibon^b felete sok bajajnk vadnak melljeket nem pacjalhatunk ... my kenszeritetunk az Sibon valo portusunkat el hadnonk [GyK. — ^aA dési celléreknek. ^bSz]. 1598: Az Gereoffy Janos molna epeoletj megh latogatasara valaziottak eo kgmek Zeochy Mihaly vramat Bachy Tharmast Hoz Leorinczet Veres Thamast ... megh talalwan Ge-

reoffy Janostis megh inchyek, hogy karunkra ne igiekezek epyteny mert az sok gatolasok mjatt, a viznek fel torlasaert sok zantalan kart valottunk Varoswl nemis pacialhatyuk, ha mit karunkra epitt [Kv; TanJk I/1. 315]. 1670: bizonyos okokra nezve, Sárosi György hívünket kegielmetek között az Fő király Biroságnak tisztiben nem patialhattjuk tovább akarunk ezirant is kegielmetekről providealni [WassLt a fej. Msz-hez]. 1737: az A ... ezenn Dési Nms Senatusnak tagjait, a Néhai Mltgs Fő-Ispán Torma Miklos Ur előtt prodálta 's azzal vádolta, hogi a Dési Tanács béliek; avagi a Nagigja közzül, kettő, három miatt el-kell pusztulni Dész Városanak; mellyet említett Néhai Mltgs Fő-Ispán Ur ab officio, mint jó lelkű Fő Tiszt nem patialhatván, ezenn Dési Szegénység mellett, Mltgs Regium Guberniumra rescribalt [Dész; Jk 247b]. 1755: Hallottam hogy azon gyilkosságért való félelem miatt el szökvén ... nem akarván a Mlgs Nagy Aszszony a' maga földin meg szenvedni, mivel a' vérengző embert tellyességgel maga előtt nem patialhatta [Bun H; BK ad nr 1126].

2. *késedelmet* ~ késedelmet szenvedhet; a putea suporta o aminare; Verzögerung erleiden können. 1740: sem az Militia dislocatioja sem az Quantum továbbra való késedelmet nem patialhat [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.].

pacialtat eltűret, megengedett; a permite/ingădui; erlauben/erleiden lassen. 1598: Eo kgme biro vram ... izennyen az Monostory Tiztartonak is, hogy az monostory hegybeolis ne pacialtassa hordany se karott, se veniket [Kv; TanJk I/1. 324].

pacialtatik elfogadtatik; a fi acceptat; genehmigt/angenommen werden. 1677: Noha az Olah Natio az hazában sem a' Statusok közzé nem számláltatot, sem Vallások nem a' recepta religiok közzül való, mindazáltal ... miglen patialtatnak, az Oláh Egyházi rendek ehez tartásák magokat [AC 14].

paciencia türelem; rábdare, paciență; Geduld | elnézés; indulgentă; trecere cu vederea; Nachsicht. 1653: vagon Vér hozza az kit illet az Joszag ő kegyelmen kivülis, es ha akartuk volna idejen meg bolygattuk volna, de emberseg volt bennünk s bőcsültük tiszteltük mint Nagyubbik Atyankfiat s nem kellett volna abutalni az mi Atyafisagunkal es patientiankal ... mellyet bezzeg en az en reszemre nem violaltam ... sőt mind eddig az töb Atyafiakatis tartoztattam, bizony sok karunkal s nagy patientiaval [Sófva BN; Ks 41. E. 31]. 1665: Mások nyugosznak, én fáradok; mások elpusztíták mindenemet s ők gazdagodnak. De patientia! Csak ő nagyságoknak s hazámnak szolgálhasak, elég nyereség az nekem s megfizeti lsten [TML III, 472 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: a feljebb említett cautiokon kívül legjobb orvosságának találtam az lstenőt imádság által nyerendő patientiát és az üdönyerést [BÖN. 497-8]. 1823-1830: Gróf Bethlen Eleknek sohasem volt patientiája a tartós munkához [FogE 244].

Szk: a ~ a halállal vetekezik. 1669: ezen materiában halállal vetekezik az patientia és méltatlan nyögéssel való hallgatás [TML IV, 433 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz] * a ~ nótáját hallgatja. 1671: Mindazáltal, Uram, nekünk már gyakrabban az patientiának nótáját kell hallgatnunk [TML V, 506 Bánfi Dienes ua-hoz] * ~val eltűr. 1673: Nem az barátságához, sem confidentiához való dolgokat követé el, kit patientiával tűrék el házamnál [TML VI, 423

ua. ua-hoz] * ~val legyen. 1700: Kglđ légye(n) edgy kis patientiaval addig, mig ezek az fel háborodott emberek meg csendesednek valamennyire [Ks 96 gr. Mikes Mihály Győrőfi Borbálához]. 1702: legyen kglđ egy kis patientiával octoberig, még én-is kevés Oeconomiacskámát el végezem Novemberbe' [Adámos KK; ApLt 5 Mikes Mihály Apor Péterhez] * ~val szenvedhet. 1670: Mert hogy az ő felsége részéről minden alkalmatlanságokat elkövetvén, csak az eddig való patientiával szenvedhesse Nagyságod, nem cselekedheti [TML V, 135 Teleki Mihály a fejhez] * ne neheztelje ~val lenni. 1695: ő bizony rosszul biztatt a pénz aránt, neke(m) szoval azt mondotta valamedig az adosságokban fel nem szedhet, ő bizony ne(m) fizethet ... a' Több hátra lévő részét is meg szerezvén Ngdat Contentallya, tsak ne neheztelje(n) Ngod patientiával lenni [Gyf; KaLt Apor István ir. Récsey István lev.].

paciens I. *mn* vmit eltűrő; ingăduitor, rábdátor, cu multă paciență; etw. ertragend | elnéző; indulgent, tolerant; nachsichtsvoll. 1664: Kegyelmed azért, édes Sógor uram, legyen patiens, nyugtassa meg elméjét az mi kegyelmes urunk ő nagysága ... s ne is féljen oly igen, mert nem szorol más háta megé, és még az mint maga is kívánja, koporsója leszen Erdély [TML III, 338-9 Teleki Mihály Boldvai Mártonhoz]. 1675: Nekem ugyan patientsnek kell lennem, az időnek kell szolgálnom, mert egyéb sem lehet benne [TML VII, 24 Béli Pál Teleki Mihályhoz].

II. *fn* I. a szenvedő alany; persoană care îndură ceva; Leidende(r). 1702: Mindezekért ... satisfactiok kívántanak az paciensek, de semmi satisfactiok nem lett [Gysz; SzO VII, 110 a gyergyóiak panasza. — ^aA katonaság vagdalkozásáért]. 1729: Capitánj Vr(am) maga njomta ezen Patiens(ne)k vállát njakát keménjen [Sövényfva KK; TSb 51]. 1739: Simon Mikola nevű Paciensit meg verte ábráztyában körmölte; Ugi magát az At taszigálta [Dész; Jk].

2. beteg; patient; Patient. 1775: a paciens testit meg vizsgálván láttunk a hátán a puskának küsebb végivel való sok döfödéseket [MNy XXXVIII, 57].

patientálja magát túrtörteti magát; a se stăpini/abține/rábdá; sich gedulden. 1710: tettzet volt ... a Méltóságos Fő Curator Uraknak a Collegium dolga véget es Professorbán való meg fogyatkozásá iránt iratni; ekkoronn ... ugy resolvaltak az Urak, hogi tavaszig patientallyak magukat akkorra provisioval lésznek a Professor irant [Kv; SRE 113]. 1722: Kis Enyedí Nováczi Pál Vram ... rám jött, ugi bánt velem a magom házomnál, hogi egj pénz ára becsületett nem hagjott rajtom ... En Szép csendesen csak patientaltom magomat [Pókafva AF; Ks 95 Borsay K. Pál lev.].

pacifikáció I. béke; pace; Frieden | békekötés; pacificare, incheierea păcii; Friedenschluß. 1662: a pacificatióban, meglelt békeségben a dolgoknak csomója eléggé megkötöttet volna, azon diplomának ereje szerint az evangélicusoknak hatalmasul elfoglaltatott kilencven templomok adatván vissza [SKr 279]. 1665: az római császár ő felsége követé mondja meg az portán, hogy ha az pacificationnak első punctuma szerint Erdély régi szabadságában helyre nem állittatik, nem ismerheti ő felsége azt békeségnek [TML III, 412 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. 1704: az electorok ... a mostani pacificatiót őfelsége és a magyarok között már alkalmas időtől fogva tractálják [WIN I, 166]. 1711: 1703-ba kezdődött az kurucz vilagh tartot het Esz-

tendejgh akor Löt az pacificatio Leopoldus Csaszarral [Torockó; MNy IV, 233] | Ott, ugyan Szatmárt, egynehány heti tracta után a compositió véghez is mene ... A pacificatió tíz punctumokból áll [CsH 456].

Szk: ~t *konfirmál*. 1711: közönséges akarattól Pongrácz Györgyöt küldék fel az öreg császármához Bécsben, ki által a pacificatiót confirmáltaták [CsH 464] * ~t *szerez*. 1711: Ilyen gyönyörűséges, hasznos pacificatiót szerzenek a jó kurucok nemzeteknek, ezért bizony csak tíz magyarnak sem kellett volna levágnatni magát [CsH 456] * ~t *tesz*. 1671: Mivel Máramaros Vármegyebéli Atyánkfiaiának kellett, volt ennek előtte való időkben Lengyel szomszéd-ságokkal szükségesképpen poena alatt való bizonyos pacificatiót tenniük melly pacificatio ellen Magyar Országis edgyszersmind Máramaros Vármegyében jóságot Bíró Ember csak nem régen Szomszéd Lengyel Ur Jacobus Potuczki Emberén, Szolgain rüt insolentiaikat cselekedett ... Végeztük ... hogy azon Magyar Országis excessust patralo Ember a' meg-bántott féllel mentül hamaréb ... conventionalyon és karairól contentallia azon Szomszéd Lengyel Urat [CC 44] * ~t *véghezvisz*. 1711: Károlyi Sándor így véghezvivén a pacificatiót, Bécsben felmene, ahol is megjutalmazák úgy a császár ellen való rebellioért, ha mindörökké a császár hűsége mellett hadakozott volna is, nem remélhetett volna annyit [CsH 458] * a ~ *véghez megy*. 1711: A pacificatió véghezmenvén, a kurucok zászlójakot generál Pálffynak mind beadák ... hazaoszlának, olyan nagy fastussal s búzzel, mintha ők triumpháltak volna a császáron, hánták-vetették, az ő fegyverekkel minemű dicsőséges pacificatiót szerzettenek a hazának | Mert noha a pacificatió véghezmene, de mégis a sok tolvajok miá nem vala bátoraság otthon lakni [CsH 457, 477] * *bécsi* ~. 1619: Ökegyelmek is az főkövettel az Lippa felől való instructiójuk szerént serio tractálták az római császár öfelsége jussát, ki vagyon in ditionibus Hungariae, amelyet Bocskai fejedelemnek az bécsi pacificatióban engedtek [BTN² 196]. 1662: Melly békesség conditiói s a bécsi pacificatió s annak punctumai ... confirmáltattak azután 1608- és 1609-ben közönséges országgyűlésben [SKr 86. — ^aA zsitvatoroki béke].

2. megbékélés; ímpácare; Versöhnung. **Szk:** ~ra *igéri magát*. 1654: Kis Mihály az indebitanak solutiojaert szorongattatván pacificatoria igere magát, hogy feleségevel Szasz Katával együtt az Actorokat megengeszteli [SzJk 72] * ~ra *kondeszcedál*. 1711: lévén ennek előtte az Fiak, és leányok között perlekedést; ő kglmek mi előttünk Atyafiságos pacificatoria co(n)descendálának [Altörja Hsz; Borb. I.] * ~ra *megy*. 1777: Etzken Miklosnak Feleségit ... ismértem Dálnoki Hadnagy Leány volt ... ennek Benjamin Fiát is, mert itt perlekedtenek ... az Deutrált Etzken András Bonumaiért, Néhai Bartos Mártonné Etzken Ilona Aszszonyal ... és ugyan 1742-ben pacificatoria is ment Etzken Miklos Papné, és Fia János, Etzken Ilonával, és Férjével, Bartos Mártonnal [Albis Hsz; BLev. Vall. 9].

pacifikál egyezkedik; a negocia; verhandeln. 1747: Szent Egyeden lako al(ia)s Zilahi Civis Éltető Ferencz Ur(am) és Provid(us) Molduvany Kratsun ... mi forma békességre ment, és mind ketten miről Pacifikáltak ? [Dob.; WassLt vk].

pacifikále ereklyetartó; casetă/cutie în care se păstrează relicve; Reliquienkästchen. 1751: E szerént Vadnak a'

Téplóm Egygyetmásj Monstrántia I ... Pacificale ... ezüst, melyben Sz. Kereszt particulája Vagyon I [Kóród KK; Ks 20/X].

paciszkal megbékél/egyezik vkivel; a se ímpăca cu cineva; sich mit jm vereinbaren/versöhnen. 1619: Ezek^a azt mondják, hogy nem kellett volna paciscálni vélek, hanem annyi haddal continuálni kellett volna ott az dominiumot [BTN² 246. — ^aA török vezérek]. 1742: Lévén acris concertatio a' Gidofalvi Ecclesia között és Martonosi Fotosi ket ag Ecclesia között regtől fogva ... mi előnkben jöven mi előttünk így paciszskalanak ... es így minden controversia ki szalla ő kglmek közül [SVJk].

packázik (hatalmaskodón) fölényeskedik; a se purta fără considerație față de cineva; sich arrogant benehmen. 1848: miota a' bureuban főnököm lett, velem is csak amugy patzkázik, 's képzeljen merényt, mivel Pákei Uramnak szólít, még a' tks czímet is sajnálja tőlem [Kv; Pk 7].

pácli ékszerfajta; un fel de bijuterie; Art Geschmeide. 1786: Egy Rantával kirakot Pátzli [Nsz; Ks 74/56]. 1818/1826: Régi Páczlik hat darabokba ... Foglalatlan két Opál [KvAkKt Mss hung. 27].

Szk: *briliáns* ~. 1786: Groff Gyulai Generalisne Aszony eő Nsgának jutott köves Arany, és Gyöngy Portéka 4. Specificatiója. Egy Briliáns Pátzli [Nsz; Ks 74/56] * *gránátos* ~ → *gyémántos* ~ * *gyémántos* ~. 1774: Edgy Gyemántos Pátzliit [MNy XXXVIII, 304]. 1858: Kettős arany lántz elől gyémántos Pátzlival és hozzá való fülbe valóval tokba F. 100. Egy más tokba gránátos Pátzli hozá valo kerek fülbe valóval F. 18 [Kv; Újf. néhai Újfalvi Sándorné Lászlai Juliána hagy. 1] * *nyakba való* ~. 1768: Gyémántos tokba lévő Smúk, melyben vagion egy Nyakba való Pátzli^a [Császári SzD; WassLt gr. Wass Ágnes ékszerrei közt. — ^aFolyt. a fels.] * *nyakszorító* ~. 1759: Egy fekete nyakszorító Pátzli fülbe valóval együtt [Alvinc AF; Berz. 20].

pácoló héhel finom szőszhéhel; darac; Hechel für feines Werg. 1797: két pátzaló héhel [Koronka MT; Told. 34].

pácolt páccal színezett; bájtuit; gebeizt. 1842: egy forrozott diofából készült pökő lada ... egy fourrozott diofából készült pátzolt ágyfák [Csekelaka AF; KCsl 3].

pácoltat (húst) fűszeres lében ízesített; a saramura, a pune în saramură; pökeln lassen. 1852: ha sonkát akarsz pátzoltatni tsak Salétrom kel egyébb van a' kis fekete almáriomba [Kv; Pk 6].

pácszész finom szősz; fuior; feines Werg. 1794: Pátz Szősz Gusaj [Zentelke K; CU].

pácszész-vászón finom szőszfonalból szőtt vászón; pinza subțire de cînepă/in; Leinwand aus feinem Wergfaden. 1794: Pátz szősz Vaszón Sing 30 1/2 [Zentelke K; CU].

pácvászón finom szőszfonalból szőtt vászón; pinză subțire de cînepă/in; Leinwand aus feinem Wergfaden. **Szk:** *gyapottas* ~. 1832: Nyugtatóvány ... két vég gyapottas pátz vászonrol, mely két végben vagyon 50 — ötven sing

— ezeket hogy Kercsesorai Udvarbiro Incze György Urto! által vettem meg esmérem [Kercsesora F; TL] * *sima* ~. 1832: Nyugtatvány Négy vég sima pátz vászonrol, mely négy végben 120 ~ százhusz sing vagyon [uo.; TL].

pacsagyolcs '9' 1684: Egi veg Lengiel vagj Pacsa gyöcsra f 8 [Utl].

pacsen nemezcipő; papuci de pislá; Filzschuh | papucs; papuci (de postav); Pantoffel, Schlappe. 1842: Anyámnak más patsent ily hirtelen nem kaphattam az enyimet küldöm adigis de másra is gondos leszek [Kv; Pk Pákei Krisztina lev.].

pacsirta ciocirlie; Lerche. 1847: Vagyok én itt, hogy az Istent, aki engemet ilyen értelemmel és méltósággal megajándékozott, dicsőítsem, és midőn a pacsirta és fülemüle az ő dicséretét hirdetik ... magosztozlam [VKp 163]. 1860–1861: A tőli madarak közt érdekes a nádi bika, szintakkora mint a pacsirta [Benkő, Mszlsm. 12].

pacsmag papucs; papuci (de postav); Pantoffel | saru; iminei; Sandale. 1572: Orsolia Hegedws Janosne, Azt vallyha, hogy ... Ment volt Istwan Vayda fia Az eo ablaka ala ... Mond hogy Keomies georgne hit vala hazahoz, Es otth Marazta ... Agyaba fekwte hogy Mind ketten otth fekwunk vala vgy Jeowenek reank Zeoch gergy Es Krompina Mate, ky wzenek onnath Mind Eowem es pachmagom oda Marada [Kv; Tjk III/3. 12]. 1589: Feyer wara Mentünk hogy Vrunk eo Nag'saganak Az Wy Ezteendot meg vittuk volt ... Veottem Akoron 4 pachmagot Karmasint p(ro)ff. 4 d. 20 Byro vram Paranchyolatiabol Ayandekben [Kv; Szám. 4/VI. 14 Stenzely András sp kezével].

pad 1. bancá; (Sitz) Bank. 1572: Pal deak azt vallia hogi Zemewel rea Nezet, hogi egy zemely az padra deoytette völt Hegedws Janosnet Es azt mywelte neky az my kedve volt [Kv; Tjk III/3. 32]. 1589: czak megh ragada kezde zorongatni, kapni minden fele Egiewld az fal fele a Padra kezde tamaztani [Dés; DLT 226]. 1597: Az Monostor kapu Eleot valo zin ala attam hol a' Legeniek wlnek padoknak 3 Dezkat, Tamaznakis [Kv; Szám. 7/XII. 156 Filstich Lörinc sp kezével]. 1610: az padon egy kender keötel uagion [Uszt 4. 9e]. 1634: monda Pap Simonne az legenyek(ne)k ... jertek be es enneke(m) Aztalo(m) es pado(m) vagio(n) es le ulhettek [Mv; MvLt 291. 24a]. 1657: foldoztam egy padot megis festettem fekete d 20 [Kv; ACJk 48b]. 1749: Az Actor a Feleségemet megragadván erőszakat akart tenni rajta ... enis ... haza érkezvén tanáltam a Feleségemet a Padon le nyomva és kiáltozva [Kersec H; Ks LXII/13 Motorga Istok vall.]. 1761: Molnár Jánosnál a' padan kaptuk alunni [Szászsziván KK; BK]. 1762: üstekinel fogva a Pad alol ki hozá [Hagymásbodon MT; Told. 48]. 1799: Két szálatka Deszkából valo Pad Tzövekeken [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

Szk: álló ~. 1739: A Cseléd házban találattik egy tisztességes Asztal ... az asztal körül két allo pad [HSzj cseléd-ház al.]. * **asztal körül való** ~. 1662: Vagion Egy haz ... melliet ... Egy asztallal, egy Nioszoliával ... asztalkörül valo padokkal ... estimaltuk ... f. 100 [Kv; RDL I. 146]. 1667: ket Asztal körül valo Pad [Veresmart TA; Berz. 11 87/1] * **bélelt** ~. 1636: Kertesz haz ... Vagyon benne ... pad szek, kett eöregh bellett fejer pad, uy asztal [Siménfva

U; JHb Inv.]. 1691: egy nyári ház ... Azon házban egy ágy két bélelt pad, egy asztal ... egy hámor eörző haz, abban egy kemencze, egy asztal, két bélelt pad [CsVh 114–5]. 1695: találtunk ... az nyári házban ... két bérlett padot [i.h. 116]. 1699: bé mervén a katonák házába ... Ebben van ... Bérlett pad nro. 3 [O.csesztve AF; LLt] * **borított** ~. 1741: Két borított pad 2^a [M.nádas K; RLt Csekelaki Varsányi Benedekné Beszprémi Örsölyva udvarházának lelt. — *Folyt. a fels.]. 1770: Borított Pad Nro 1 [Királyhalmá NK; Ks 23. XXIIb] * **cövekekre csinált** ~. 1637: Vagyon az hazban ... keöreös keörwł ualami cseöuekekre czinált pad [Fog.; UF I, 421] * **csipkés** ~. 1760: vagion ezen házban Kús karjas Szék Nro. 7 Tspikés pad. Nro 1 [Kissáros KK; SLt PQ. 20] * **egyszeres** ~. 1717: Udvarház ... vagion az nagy Audentiás ház melyben ... Egi fal mellé valo eczeres pad [Abafája MT; JHbK XXXIV/20] * **fal körül való** ~. 1614: ez hazot ... egy aztalal, es az fal keörmüül valo padokal egy niozolyauál ... beöchwltwk in f. 70 [Kv; RDL I. 96a Andreas Junck kezével] * **fal mellett való** ~. 1723: ket fal mellett valo padak [Holtmaros MT; Told. 29/7] * **fedeles** ~. 1807: Egy Karfas fedeles pad [Körtvélyfája MT; LLt] * **fejér** ~. 1651: die 15 octobris fizetett Varadi Miklos Ur(am) ... meginten fertaly hean Nro 16 sing feier padtol, megenten Nro 50 sing megh egy fel sing szööldön festet padoktol f 19 d 11 [Kv; ACJk 66b] * **fekete** ~. 1656: csináltam egy deszka hoszani fekete padot fiason f 11 d 35 [Kv; i.h. 53b] * **festett** ~. 1847: Egy Festett Ládás Pad [HSzj ládás-pad al.] * **fodor fából csinált** ~. 1611: Aba(n) az hazba(n) mint az Also s mind az felsöb zobat, fogosokal, kepekel, egy Aztalal ... Vy es fodor fabol czinált Padokal hattuk es egy meniezetes niozoliaual [Kv; RDL I. 88] * **háromrejtekkü** ~. 1774: Látunk ... Asztal mellett lévő három rejtekkü Padot fenyő fából [Pókafva AF; Kath.] * **hosszú** ~. 1750: az Tselédházba vagion ... egy fenyő fa lábas hoszu pad, más fenyő Deszka pad tzöveken [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 2]. 1798: Egy fuszuikkas hoszsu pad [Kv; Pk 6]. 1813: Kúsded székek Koporso alá szolgálók ... egy Keservekek alá valo hoszsu Pad [Betlensztmiklós KK; UnVJK]. 1842: az ivo vagy Korcsoma Házba az udvarrol nyílik egy fenyő deszka ajto ... van egy kelnéráj ... találtatik benne egy hoszsu ivo asztal két hoszsu paddal együtt [F.árpás F; TSb 51] * **hosszúcska** ~. 1779: Tüz előtt allo hoszutska Pad [Szu; UszLt XII. 87] * **hoszszukó** ~. 1817: Egy kis Fejér Hoszszuko Pad [Mv; MvLev.] * **karatlan** ~. 1710 k.: ültetének egy hitván fekete posztós karatlan padra [BÖn. 718]. 1733: Karatlan Pad az Palotan I [Kozmász Cs; Ks]. 1756: Hoszszu Karatlan Pad I [Piskinc H; JHb XXXV/35. 38] * **kárpitos** ~. 1782: Kárpitas Padak | Agja, Asztala, Fogassa Kárpitos padgyai tisztességesek [Mv; DLev. 4. XXXVII] * **kétkarú** ~. 1801: két karju Pad 4 Labakon álló [Vargyas U; CsS] * **köntös tartó** ~. 1780: hoszsu köntös tarto Pad [Kv; Pk 4] * **körülvaló** ~. 1633: egy keö haz ... Egi Ladas Asztalal szeönieggel, egy eöregh festet cifras aggal egy karszekkel keörwł valo padokkal [Kv; RDL I. 103] * **körött** ~. 1613: egy keoteot pad [HSzj kamara al.] 1674: Vagion benne* egy belöl fütő paraszt kályhas kemencze. Egy asztal lábostol ... két kötöt pad [A.porumbák F; UF II, 605. — *A házban]. 1697: Vagion ... két Fal melle valo fenyő deszkából tsinált régi kötött pad az edgyik(ne)k edgyik vege meg bomolva [O.brettye H; Born. XXIXa 2 néhai Bodoni Balázs conscr.]. * **kurta** ~. 1851: Egy Oroszlán czimű vendégfogadó ... Az ivo szoba ... Találtatik itt még: egy hoszsu ... ivo asztal, két kurta, és

egy hoszab padok, három fejár karos széek [Erdősztgyörgy MT; Tsb 34] * *ládás* ~. 1656: Csinaltam egy deszka hoszani ladas padot feketen festve [Kv; ACJk 52a]. 1753: Pohár széek ágyak, Asztalok, Asztal körül való ladás Padok, es egjes széek, ugj Ajtok, fogasok ... computaltatván téssen 151/96 [M.nádas K; RLt]. 1775: Hoszu Ladás pad l [Szentdemeter U; LLt]. 1795: Két Ladás pad [Szárhegy Cs; LLt]. 1810: l. Ladás pad fedél nélkül l [Jedd MT; LLt] * *pántos* ~. 1651: csinaltam ... negy pantos padot az tornatzban f l [Kv; ACJk 57b]. 1652: csinaltam ... egy deszka hosza pantos padot d 50 [Kv; i.h. 68b] * *rövid* ~. 1613: edgy rövid ladás pad [HSzj *udvarház* al.] * *vízartó* ~. 1779: Viz tarto Pad [HSz; UszLt XII. 87] * *zölden festett* ~ → *fejár* ~ * *zöld* ~. 1633: My ... Colosúarat hwteos Diuisorok ... Melenk hiuatúan az Kezep Vzaj (!) Capitanokatt Csizar Janos es Szöcz Antal Vrainkat es Zorgalmatason megh latogatúan mind az haz Epületit, pinczeiatt, kerniül való fogasokal, es Zöld padokal ... Estimaltuk Egieño akarathol ad f. 600 [Kv; RDL I. 22]. 1648: Csinaltam ... egy zöld padot zöldön festve giontarosson f l d 80 [Kv; ACJk 7a].

Vö. a *deszka*, *fenyődeszka*, *fenyőfadeszka*, *gyalog*-, *karos*-, *paraszti*- és *lőtpad* címszóval.

Sz: ~ *alatt hevernek* (a törvények). 1662: Ellenben pedig amelly nemzetben a törvények, nevezet szerént az Istené, pad alatt hevernek, sem a nép, sem a magistrátus nem jó, legkisebb gond a religió, az Isten tisztetire vigyázás [SKr 696] * *ebnek húzzák* ~ *ra fejté*, (s) *eb húzza/vonja* ~ *alá*. 1846: ebnek húzzák padra fejt, eb vonnya pad alá [Zentelke K; JHb itt. Jósika Jánosné Csáky Rozália fiához, Samuhoz]. 1867: itt bételik édes Sogor Ur! az a köz mondatt Ebnek húzzák padra fejt, s' eb húzza pad alá [Bözdőújfalú U; PF Kovács Sándor lev.].

2. iskolai pad; *bancă școlară/de școală*; Schulbank. 1621: Orelt Aztalos Janos Myelese a schola Zwksegere ... Egj ket labu padot d. 10 [Kv; Szám. 15b/IV. 24]. 1823–1830: Faházak lévén a classisok, a szolgák tapasztották, meszelték a kollégium meszéblől, a kollégium igazította ki a padokat és kemencét [FogE 124].

3. árnyszékek-ülők; *scaun* (la closet); Abortbank/sitz. 1685 e.: Ket lyuku arnyek szekre valo pad Nrő l [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 8].

4. halott-nyújtóztató pad; *catafalca*; Katafalk. 1737: etzakanak idejen cir. 9. Orakor halvan hirit Turocziné Köntzei Klara Aszonyomnak holt hirit, hogy padon fekünnék s el nyujtottak volna [Kanta Hsz; HSzjP Bardi Gaspar (37) ns vall.] | Nehai bolta Mihajne minekutanna meg halalozott volna es a Padon feküven s akarvan halo egjetmassaban el nyujtani ... a halo egjet massat semmit nem tanalank [Szentlélek Hsz; i.h. Marti Janos (35) jb vaIII.]. 1763: meg holt gyermekét a padrol le akarta huzni [Uzon Hsz; i.h.] — Vö. a *nyújtópad* címszóval.

5. munkapad; *banc* (de lucru); Arbeitsbank. 1652: Egy soo örlő, az padgya bikfa töken 4. lábón álló [Görgény MT; Törzs]. 1806: Egy Petséltő Sroff Padgyával edgyütt [Szu; UszLt XII. 87].

Szk: *gúnyamosó* ~. 1850: Egy Gunya moso Pad [Tarcsafva U; Pf] * *húsvágó* ~. 1732: ezen házban találtunk ... egj hus vágo padot [Kóród KK; Ks 12. I] * *káposzta gyaluló* ~. 1781: égy kádotska égy káposzta gyalulo pad [Szentdemeter U; Hr] * *kerékfalazó* ~. 1816: Kerek Falazo Pad becsültetett 20 xr [HSzj *falazó-pad* al.].

6. padlás; *pod*; *Dachbodenbedielung*. 1636: az Istalo mellett uagyon fa labakon allo füreszen meczet Gabonas haz ... fenyő decka padlása ... az padgyara fel nilo aytoczkaja, egy kis laytorja alatta [Siménfva U; JHb Inv.]. 1692: ezen haznak padgyara fel jaro kis sarkas, pantos retesz, reteszfüs ajtocska vagyon [Görgényszimre MT; i.h.].

7. malomkövet tartó alapzat; *podul morii*; *Untersatz des Mühlsteins*. 1636: Ez malom padgyan vagyon mas egy uy uestegh allo jo malom keő [Siménfva U; JHb Inv.]. 1648: Malomház ... Négy sendelyezéssel, boronákban sasokba fel rova, egy lizteleő garatos kéő pad. A másik puzta, keő nélkül al padgya [A.komána F; UF I, 935]. 1676: Vagion ezen malom háznak köteses labokon három bokor kövek ala valo jo erős padia ... Vagion az kő padrul a viz fele egy vas sarkos pántos fa kelinczes ajto [Fog.; UF II, 747]. 1685 e.: Vagyon az felső vár alatt egy köre forgo malom ... Ennek ... Padgya Korongja ezeken valo vasakkal edgyütt mind jok [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 22]. 1694: (A malom) also felső Kővei el koptak, Padgya, Garattja, Lisztes Ladaja meg lehetősök [Kővár Szt; JHb Inv.]. — Vö. a *kerék*- és *kőpad* címszóval.

8. malom-töltés; *zágaz de moară*; *Mühlendamm*. 1737: Vagyon edgy Tőő, azon aloll Csapo Malom padgya [Nagyida K].

9. lapos tetejű (meredek oldalú) dombhát; *tăpșan*; *flacher Hügelrücken*. 1613: adot vala ... egj hold földet tatar ut altal kelejb(en) pad labia(n) [Altoria Hsz; Borb. I Marton Mihali (64) pp vall.]. 1632: Hallottam azt az szott Rethi Istva(n) Deak vramtol hogi mo(n)dotta, hogi az Pado(n) valo feöldet prokatorsagaba(n) adta volna eo kglmenek Keouer Istua(n) vram [Karatna Hsz; i.h. Thomas Marth(on) (50) prov. vall.]. 1694: Azon fellүүл való scena füvis mely Vagjo(n) az Pado(n) [Mezőmehes K; WassLt]. 1696: Az felső Pad az alljaban levő erdős Palaggal edgyütt juta az Urfinak [Szépenyerűsztmarton SzD; Ks 35. XXIII. 9]. 1745: Az Tulok tsorda pedig jártassék a Csere padgyán Az Tehén tsorda tudgya a maga járását [Torda; TjKt V. 7]. 1842: Vagyon közönségünknek az egyik határba Árokelve nevű mezőben a' pad és kőkenyes két temérdek láb földek között, egy végig nyulo gyepte, vagis üdüllője [HSzjP]. 1864: Pad a kösség mellett déli részén lapajos pad formában [M.fenes K].

Hn. 1525/1855: Nagypad [Borbánd AF]. 1551: az kowos pado(n) [Torda; SLt QR. 2]. 1577: borso padban [Méra K; AggmLt C. 3]. 1587/1855: Nagy-Pad uttia [Ompolykisalud AF]. 1592: Keowes padon [Kv; TjK V/I. 275]. 1603: Pad feöld oldala [Vágás U]. 1628: az Pad labban (sz) [Karácsonfva MT]. 1631: az Kűs buczu padgian [Megyesfva MT]. 1639: Cegen alol az padnak azkit hinak az felső ket resze [Cege SzD; WassLt]. 1643 u.: Nyugodo Pad (sz) [Bálványosváralja SzD]. 1649: Az Sugo pado(n) (sz) [Lőrincfva MT]. 1650: Az Padon (sz) [Szentlászó TA]. 1669: Az rosas padon (sz) [Mezőbánd MT]. 1677: Also Padon (sz) [Vargyas U]. 1691: Az bucu podgian (sz) [Kakasd MT]. 1698: az Szőlo padgia [Csekelaka AF]. 1699: Padb(an) (sz) [M.zsákod U]. 1703: a pad Csereje [Nagyiklód SzD]. 1710: az Borbandj Padon [Sárd AF]. 1711: Töres padgia nevű heljen (sz) [Menaság Cs] | az kövecses padon [Székelyföldvár TA; IB VI. 225/3]. 1712: Gergely Padgyán (sz). Pad lábón (sz) [Gelence Hsz]. 1731: felső Padon (sz) [Hilib Hsz]. 1740: A nagj padon (sz) [Sztána K]. 1741/XVIII. sz.: Az kis padan (sz) [Szamoskócs SzD]. 1744: a Padba (sz) [Bordos U]. 1745:

A Padon (sz) [Nagykend KK]. 1750: A Rosás Pad tetejin (sz) [Mezőbánd MT; Hr 2/4]. 1753: A Pad terin (sz) [M.lapád AF]. 1754: A' Sósos padon (sz) [Szeszáma SzD]. 1767: Nyugodo padan (sz) [Bálványosváralja SzD; FiscLt XII. 1/2]. 1778: a Katz pogyán [Bogát MT]. 1797: az also podnál (sz) [Csombord AF]. 1825: Köves padan [Kv; Pk 5]. 1831: A' Koves Padon (k) [M.szovát K]. 1838: Cserepadgyába (sz) [Kissolyos U]. 1840: A Pad Farkán (sz) [Udvarfva MT]. 1842: A Temető Padján (sz) [Ilencfva MT]. 1855: A Csere padan (sz) [Torda].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

padatlan padlózatlan; fārā pardosealā, nepardosit; ohne Fußboden/Bodenbelag. 1676: Ezen udvarra vagion bornabol felrot egy máyor ház melynek padatlan pitvara melyre nyilik egy hitvan fa sarkos rosz ayto [Sárkány F; UF II, 756].

padbéli a Pad nevű helybeli; din porțiunea de hotar cu numele Pad; im Ort namens Pad liegend. 1681/1748: más darabjáb(an) pedig a' borsos pad béli földek útköznek meg véggel [Balázsfva AF; EHA].

padfedél padtakaró; cuvertură pentru bănci; Bankdecke. 1570: Annak vtanna egy azzon Vas Martonne egy Zobaba be Menth es talalt otth valamy padfedeleket [Kv; TJK III/2. 10]. 1589: Harom vankos Mezitelen Negywen egy singh pad fedel visselt [Kv; KvLt Vegyes I/2. 37]. 1594: Az Tanacz hazban az Also zobaba(n) szegesstem le az pad fedelet, adtam szeghre ... d 2 [Kv; Szám. 6/XVII. 113 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1595: parna derekaly, aztal fedel pad fedel ... es egieb hazbalj ezkeözök [Szu; UstT 9/44]. 1600: ezek a marhak akiket meg kerte(m) teolle az en hites feleségemmel Egwth ... ket cokeor, hazbely ezkeoz tekeneok pohar zek, padzekek aztal, aztal fedel, pad fedel [i.h. 15/178]. 1612: egy pad fedelet ad fl 5 d. 20 ... egy aztalj fedel fl 1 [Ksz; BCs]. 1625: Wagon tizenket sing pad fedel az padon f. 1 J. 50 [Kv; RDL I. 126]. 1668: az mikor Sandor Istua(n) az Szabo Miklosne asszonyom attyafiat uiue akor Szabo Miklosne asszonyom is ielen leuen kerde hogy Anna tartode azokat az egyet masokot az kiket az Apam Mate Balint házátol hoztatok uolt Pad fedelet abrosokot asztal fedelet [Szentsimon Cs; CsÁlt F. 27. I/27 Balogh Mihályné Csik széki Szent Martoni Ersebet (28) pp vall.]. 1698: egy Pad fedelem vagion ... Reszegh Ferenczenel az mihez semmi jussa nincsen asztis Georgj Mihaly Deak Uram(na)k hagiom illen formaban hogy ha az fiam megh jó adgia megh neki [Csatószeg Cs; i.h. I/44].

Szk: székefy ~. 1628: Keth uegh szekel karpit Nro. 4 ... Egy uegh szekel Pad fedel. Egy coregh szekel által vető [Gyalu K/Kv; JHbK XXI/14. 2].

padfedél-kecse padtakaró pokróc; checea, un fel de pătură ce se pune pe bancă; Kotze(n) als Bankdecke. 1614: Egy padfedel kecse [Kv; PLPr 1612–15. 113].

padhely árusítópad-hely; loc pentru teighele; Verkaufsbankstelle. 1809: A kenyeresek ... Pad helyeik az Vertán Botya háta megé szorítottassanak árulás céljából [HSzj mézes al.].

padi a Pad nevű helybeli; din porțiunea de hotar cu numele Pad; im Ort namens Pad liegend. Hn. 1663: egy nagy

darab oldal, kit padi hegynék hínak (sz) [Gyalu K; EHA]. 1806: A Padi Láb (sz) [Büzásbocsárd AF; EHA]. 1833: A' Nyíres Padi Fordulon [M.kapus K; EHA].

pádiment ? köpadló; pardosealā (de piatră); Pflasterboden. 1847/1851: a' szobák deszka padlazzattal, a' két első padiment [A.szovát K; Pk 3].

pádimentszeg padlószeg; cui de pardosealā; Fußboden-nagel. 1862: 1000 drb. nagy Padiment szeg 3 ft [Kv; SLT Vegyes perir. 22 Budai Imre számlája].

pádimentum, pávimentum 1. padló, padlózat; podea, pardosealā; Fußboden, Bedielung. 1585: A zoba padimontomat hogy bontotuk es ala hordattuk, attünk, ket embernek f 0 d. 16 | Mikor a' templumokba temetnek, a' padimentumot a' harangozo chinallia zep Egienesen be, melliet az Syr Asok fel bontottak volt [Kv; Szám. 3/XIV. 31, 3/XIX. 6]. 1652: ā haz padimentoma fel bomladozot [Görény MT; Törzs]. 1793: Török szőnyegek N 27 kisebbek s nagyobbak, padimentomra es asztalra valok [Kv; TL Conscr.]. 1794: még a' készen talált Házokatis ablakkal, ajtókkal, kementzékkel s pavimentumokkal az Exp(onens) Gróf Ur készítettette kite maga költségin [Mezőmadaras MT; BKG Samuel Szoboszlai ns vall.]. 1807: az Udvar Ház ... mindenik Szobajába ujj Kementzék ... és pavimentomok vagynak [Szentmargita SzD; Ks 76/55 Conscr. 6]. 1817: (A cselédház) padimentuma viseltes, és hasadazott [Ördögösfűzes SzD; ÖrmMúz.]. 1830: (A szoba) padimentoma kopott ugyan, de nem el töredezett [Kv; Somb. II]. 1841: Az Udvar ház ... ajtoi ... rongyosok ... ugy a téli konyha pavimentuma is [Bogártelke K/Km; KmULev. 3]. 1848: A' Pádimentom alatt lévo föld ki hordásán dolgoztak 17. Czigányok [Dés; DLt]. 1852: A' Tekintetes Ur szobájába a' pádimentom reparatioja 2 rf. [Kv; SLT Vegyes perir.].

Sz. 1665: Mint uramnak, fejedelem-asszonyomnak haragján bizony búsulok ... Így kevesebbet kell koptatnom az ő nagyságok padimentomát [TML III, 536–7 Teleki Mihály Kapi Györgyhöz].

2. vert padló; pardosealā cu lut bătut, de argilă bătătorită/bătută; Tonschlag. 1588: lattwk hogi az díznokat tartotta az hazban es az padimentomat mind fel hantak [Vécke U; BálLt 81]. 1674: Ez hazak olakkal együtt tölgi fa sasok közze fabol fel rotattak tapaszosok gerendakra csinált deszka padlasok padimentomok földellettek az hazaknak egy tapaszos sóvény keménj és egy oh suppal kötöt fedel alatt [A.porumbák F; UF II, 609]. 1783: Az Ház ... tapaszos, kívül belől mésszszel fejjérettetett sóvény oldalu, csak alacson Ház ... padimentoma Föld [Mocs K; JHbK XXXI/1]. 1792: a Nagyobbik Ház, mely Palata Háznak valo Pádimentuma tsak földből lévén, el kopott [Aphida K; RLt 0. 2].

Vö. a földelés-pádimentom címszóval.

3. deszkapadló(zat); duşumea, pardosealā de scinduri; Bretter/Dielenboden. 1599: az harangozo legeni hazaba(n) ablak ramait Az zaz es magiar Collaborator hazokban az padimentomat dezkawal chynaltatúk fizetünk Aztatlos Lukachnak fl. 1 d. 75 [Kv; Szám. 8/XVI. 33]. 1637: Annak az folyosonak menyezeti tablas kopias; viragoson festet padimentoma deszkas, nehult uagyon deszka heya; vagyon azon padimentumon negy szuszek [Fog.; UF I, 406]. 1652:

Ezen haznak padimentuma deszkából. Padlása gyalult fenyő deszkából való [Görgény MT; Törzs]. 1726: az padimentum deszkázására alatt való gerendák faragásáért s bé helyheztetéséért az eő Exlja Házaiban, fizettem fl: hg: 2 d: 04 [Kv; Ks 15. LIII. 4]. 1732: ezen háznak njolcz hovallott fenyő gerendáj, padlása hovallott és gyalult padimentuma gyalult fenyő deszkából áll [Kv; Ks 40. XXVIII.]. 1794: Találtatott ezen Ház Padimentumába 30 szál igen nagyon el-vaslott kopott Dészák [Szentmargita SzD; Ks 68. 49. 41]. 1810: A Tisztartói Ház ... az padlása Fenyő gyalult deszkából ... pávimentuma ugyancsak Fenyő gyalult deszkából [Doboka; Ks 76 Conscr. 24–5]. 1817: bé menyen az Ember a Palataba ... A Padimentuma, es Padlása gyalult fenyő deszkából való [Ördögösfüzes SzD; ÖrmMúz.]. 1844: Ezen szobának pavimentuma fenyődeszkából jó vagyon, padolatnya régi fenyő deszkából alakitva nyoltz fenyő gerendákon fekszik [Km; KmULev. 2 Pávai János kezével]. 1850: A Gabonás ... pádimentuma jo Deszka [Gyéressztkirály TA; DE 5].

Szk: deszkázott ~. 1648: Ezen háznak két jo vveges ablaka ... deszkázott pádimentummal [Komána F; UF I, 930].

4. kötéglapadló; pardoseală de piatră/cărămidă; Stein-/Ziegelboden. 1589: (Hozott) Zaz Cresteli, szeget negi zeker keouet, padimentomnak valot, biro vra(m) akaratiaból attam neky f. 1 [Kv; Szám. 4/X. 20–1]. 1591: Az keozegeknek az kyk Monostor kapwhoz keowett zegtenek padimentomnak valo keohanyastwl attam f l d 75 [Kv; i.h. 5/X. 20]. 1595: Az lector hazaban meliben az Waros búzaia tartotak hoga mind az fala s mind az padimentuma igen teoredeztenek volt, hoga azt minde(n) helieken meg foldasztattuk chinaltattuk, Attúnk Keomiwes Nemet Andrasnak f —70 [Kv; i.h. 6/XIII. 42]. 1637: Vagyon egy rakasban negy szeghre csinalt padimentomnak ualo tegla; mas rakasban ugyan padimentumnak ualo tegla hatt szeghre czinalt [Fog.; UF I, 418]. 1648: Ezen ház jo padimentummal téglából [Komána F; UF I, 926]. 1652: Az haz Padimentoma tegla fel tördődött [Görgény MT; Törzs]. 1679: az mint observaltak az he hordaskor Circit(er) lehe. Az Padimentom(na)k valo vekony Tegla No. 3570. Az vastagabb vagi rakni valo tegla no 2856 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.]. 1681: Az Sütő ház gerendás, deszka padlasos, Teglaból valo padimentuma ighen megh bomladozott [Vh; VhU 555]. 1694: Az elébb említett Pitvar(na)k Pavimentuma egett teglakból megrakott, de megbomladozott [Borberek AF; BfR] | (A szoba) padimentuma Tegla az padlása fejeren menjezetes [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1734 k./1770 k.: (A templomot) tsaknem ex fundamento fel-építette, bőlt hajtással ékesítette, és pádimentommal nagyobbára faragott kővekből valóval ... el-készíttette [Vajdakamarás K; SzConscr. 145]. 1840: A Raktár ezen részének pavimentuma téglából van de roszt ... A többi része a raktárnak fenyő detzkával van pavimentomozva [Km; KmULev.].

Vö. a kö- és téglapádimentum címszóval.

Szk: téglás ~. 1648: Vagion also ház ... Jo téglás padimentum [Komána F; UF I, 928]. 1781: rongjollot Téglás Padimentom [MNy XXXVIII, 305].

5. mennyezetpadolat; plafon/tavan de scinduri; Deckenboden. 1761: vagjon hasonló Ajto hely más pusztá házban, melynek padimentuma le hullott, falai meg rökönödtek [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 45]. — Vö. a felső-pádimentum címszóval.

6. padló-alapzat; suportul pardoselii, suport de pardoseală; Fußbodengrund. 1597: Myert hoga az kamarak keozet a' scholaban a' padimontom mind az padlásig fel teoret volt, kellett az aggiagal is megh meg veretettünk hozattunk ához 18. zeker aggiagot ... f l d 52 [Kv; Szám. 7/III. 33].

7. hid-padlózat; podina podului; Brückenbelag. 1597: Bontottak fel B: wram akaratiabwl az hidnak padimontom mint kiwly belot es megh czinaltak [Kv; Szám. 7/XIV. 106 Masass Thomas sp kezével].

8. padlódeszka; scindură de duşumea/podea; Fußbodenbrett. 1849: A fa kamarának ajtoja nints az oldaláról deszkák hijánoznak és a pádimentomjai [WassLt].

9. padlózat helye; locul duşumelei; Lage des Fußbodens. 1584: Keomiwes Orban ezent vallia ... megh vonta volt^a egy vassal a' padimentumot A talp fa Zelinel, es ez vallo Sinort vont az zerenet es ugy rak volt a' feoldbeol valam rakast hoga a' talp Azon Allion Ne Allion zinte a' feoldben [Kv; Tjk IV/1. 374. — ^aAch Antal].

10. sátor/emelvény alapzata; postamentul unui cort/podium; Unterbau für Zelt/Podium. 1704: a pohárnok sátora, maga üveges sátora, akiben hálai szokott, pádimentumával együtt, azmely fával van kirakva [WIN I, 206]. 1736: Hoszszu szín volt az gyalui vár előtt csinálva^a, ugy hogy az Majestas^b helyén kívül ötven asztal volt benne elkészítve ... külön volt csinálva az Majestas helye, három fok grádicson kellett oda felmenni, az az hely mint három ölnyi hosszára, megannyi szélességire alatt egészen az padimentumot s az grádicsokat teczin sálya posztóval vonták bé [MetTr 394. — ^aGr. Székely Adám és gr. Bánffy Anna lakodalmán 1702-ben. ^bA király képében Rabutin generális].

11. kövezt; pavaj; Pflasterung. 1637: Az varnak piacza keouel meghrakott padimentomon. Az piacz közepin pedig egy negy labon allo zendelyes szín alatt egy keouel kj rakott kutt [Fog.; UF I, 411].

pádimentum-csinálás 1. (vert) padló-készítés; fácutul pardoselii de argilă (bátatorită); Verfertigung des geschlagenen Lehmbodens. 1599: Vetettünk az plebanos hazához az felseo haznak padymonto(m) chynalassara ket zeker agyagot d 40 [Kv; Szám. 8/XVI. 38].

2. (hid) padló-készítés; fácutul podinii podului; Verfertigung des Brückenbodens. 1594: 13. July. Az bekas pataki hidnak padime(n)tom czinalasatol attam Kristelynek az keo zegheonek f 1/50 [Kv; Szám. 6/VI. 26].

pádimentum-deszka padlódeszka; scindură de duşumea/podea; Bodenbrett. 1625: az giermekek Conuictusa(n) az giermekek sok helen fel szaggattak volt, az padimentom deszkakatt, es az nagy Auditoriumbannis [Kv; Szám. 16/XXX. 24]. 1845: Kel az botba 3 □ pádimentom deszka [Dés; DLT 111]. 1850: egy Gabonás fenyő fa faragott rako fából építve minden padlózat nélkül, a Gabonás közepén lévő pádimentum deszka [Gyéressztkirály TA; DE 5].

pádimentum-foldozás padlójavítás; repararea duşumelei; Bodenausbesserung. 1837: Padimentom foldozás [Kv; Pk 4].

pádimentumkő padlózat-kőtábla; lespede, placă de piatră pentru pardosit; Fußbodenplatte | padlóalapzat-kő; pietre pentru fundația pardoselii; Fußbodenfundamentstein.

1585: Az Kys Templumban ... az koporso es padymontom keowek hogy meg zakatak volt, hogy esmegh helyre chinaltak es fel emeltek attunk ket embernek d 6 [Kv; Szám. 3/XIX. 40]. 1586: Juniusban adattatot vala velem Biro vram keó zegoó Istvannak, es Szasz Christophnak, hagi az keozép kapwhoz eoreg padimentom keoveket zegnenek ... attam az keozegeoknek f. 3/50 [Kv; i.h. 3/XXIV. 41]. 1591: Az Monostor kapwbely padimontom keoteol 9. Zekerteol attam az keozegeoknek f 2 d 25 [Kv; i.h. 5/X. 19]. 1598: Az melj hidat az Zina vcha Kis Atio eleott chinaltattunk ... Christelnek az kw zegoonek attam ketcher padimentom kwre f 4 d 50 Ismet Attam Chrestelnek padimentom es rako kwre ... f 5 d 50 [Kv; i.h. 8/III. 9]. 1621: Cancellarius Vram Zolgaianak Rafael Mattiasnak az Padimentumkeöuekkel uagion ... Attam f — d 9 [Kv; i.h. 15b/IX. 10]. 1781: a Gráditsnak felső tágossága kilentz Láb hoszuságu, és hét Láb szélességű léssen, ebből tellességgel Semi nintsen hanem tsak a Pádimentum kövek vadnak meg [Órajaboldogva H; Kf].

pádimentumkö-hozás padlókő-hordás/szállítás; transportarea lespezilor; Tragen/Beförderung von Fußbodensteinen. 1594: Az Bekas patakban valo hidhoz Padimentom, keo hozastol: Az zekereseknek fizettem illen renden^a [Kv; Szám. 6/IV. 28. — ^aKöv. a fels.].

pádimentumkö-szegés padlókő-fejtés; extracția pietrei pentru lespezi; Brechen von Fußbodensteinen. 1592: Keöwetkezik az temető kert eleöt valo padimentomozásra valo keöltchieg ... fizettem zaz kerestelnek 26 zeker padimentom keö Zegesteöl f 6 d 50 [Kv; Szám. 5/XIV. 149–50 Eppel Péter sp kezével].

pádimentumok (deszka v. kö)padlós; pardosit (cu scinduri sau pietre); mit (Bretter- od. Stein-) Fußboden. 1632: Saffor ház ... Az felseő hazakra uagion egy fa gradicz, két felől ualo oldala dezakazzt, az feli Sindelies, Az hazak eleött egy hozzu folioso padimentomos [Komána F; UC 14/38. 126]. 1648: Ezek penig az hazak mind padlasosok padimentomosok, io Uy sendelyesek [M.királyfva KK; BK 48/10]. 1656: Az kamara szek bolthajtasos padimentomos deszkabol csinalt 2 Embernek valo üleő heli bene [Fog.; UF II, 125]. 1679: Pitvar ... Allya teglaval rakott padimentomos [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 14]. 1723: (A) leányok házán(ak) ... az földre nem padimentomas | (Az) Aszszon háza ... padimehtomas [Holtmaros MT; Told. 29/7]. 1742: Ezen Házból ... az Udvar fele egy kis Stukaturas es padimentomos Erkötske protendáldik | egy kis bolt hajtásos, ugjan tsak padimentomos kápolnákára ... külön külön ajtok nyílnak [Gyeke K; Ks 4. VII. 1]. 1849: ezen szoba pádimentomas fenyő détzkából, padlázatya pedig bolthajtásos [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

pádimentumoz, pávimentumoz (deszkával) padlóz; a pardosi (cu scinduri); bedielen | (padlót/utcat) kikövez; a pava; (Fußboden/Weg) pflastern. 1585: A zobat hogy wyologh padimontomoztak keowet es teglát hordotanak fel, ket embernek attunk f 0 d. 16 [Kv; Szám. 3/XIV. 31]. 1589: Hid Vczaba az kik padimentomoztak fizettem nekik f 1 [Kv; i.h. 4/X. 37]. 1591: Az keozep kapuban hoztak padimontomozny valo keoveket 4. Ember ket zekerrel ... Egy zekerteol attam d 50 ... Az kyk padimentomoztak azoknakis f — d 3 [Kv; i.h. 5/X. 15–6]. 1625: Az Varos

hazanal vakolt es padimontomozot egy nap Palfi Balint ... d 25 [K; i.h. 16/XXXV. 172]. 1656: Ezen kamara szeknek ... az also resze uy teglaval vagon padimentomozva [Fog.; UF II, 121]. 1694: az Palota ... Teglaval padimentumozva [Kövár Szt; JHb Inv.]. 1761: (A ház) fenyő avatag deszkákkal meg vagon bérelve, és ugyan oljan deszkákkal padimentomozva [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 13]. 1817: egy Gabonás ... Fenyő Deszkával padolva, és Téglával pávimentumozva [Szentmargita SzD; Ks 76/56 Conscr. 6]. 1820 k.: ezen Ház ... Deszkával vagon pádimentumozva, hanem ennek felső Padlása deszka Fenyő Gerendákra applicálva [Dés; DLt]. 1840: A többi része a raktárnak fenyő detzkával van pavimentomozva [Km; KmULev.].

Szk: ~ni való kö/tégla. 1632: Padimentomazni ualo hat szegeltw tegla egy nagy rakasban [Fog.; UF II, 133]. 1725: A mi toábbá az Padimentomozni való kövek dolgát illeti ... igen alkalmasokat találhatni it a' szomszéd Falu határán [O.fenes K; Ks Mikola László lev.].

pádimentumozás, pávimentumozás 1. padlódeszkázás; pardosire (cu scinduri); Bedielung | (padló/utca) kövezés, pavare; Pflasterung. 1585: Az tanach haznal az hatulso zobanak es be laro helynek Epwletire boltozasara padimentomozására keolteotek f. 86/10 [Kv; Szám. 3/XXIII. 8]. 1591: Az Monostor kapwbely padimontomozast vezetek el [Kv; i.h. 5/X. 21]. 1592: Keöwetkezik az temető kert eleöt valo padimentomozásra valo keöltchieg [Kv; i.h. 5/XIV. 149 Eppel Péter sp kezével]. 1593: Az hiidt kapu Alat walo padimuntumozas, Zaz Crestely Nadgi Istuan es egy Nemett keomyesnek fizettem hagi Megh padimuntumoztak az kapu alyatt f 1 d 50 [Kv; i.h. 5/XXIII. 5 Caspar Schemel sp kezével.]. 1595: Ez hazoknak chinalasara, padimentomozasara mind az padimontom ala es felül reais hozattatunk 4 zeker feowent ... fl —/40 [Kv; i.h. 6/XXIII. 44]. 1726: A Felső ház padimentomozasara Cancellistak hazab(án) 700 Tegla [Kv; i.h. 54/III. 17]. 1730: Gubernium kapu közü padimentomozásért Hfl 6 Den 72 [Kv; i.h. 56/XIX. 16]. 1755: Tégla Az kapu felett valo Házoknak ... pádimentumozására ... ment fel 3400 [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.]. 1821: 'A Nagy Fogado bál háznak pádimentomozására 84 fenyő Deszka [Déva; Ks 105. 104].

2. padlózat, pádimentum; podea, pardoseală; Fußboden. 1656: Vagon ezen haznak 2 ablaka 2 kétt szal vas veszejevel tokos ramaival együth, padimentomozasa hasonlo az első szerihez [Fog.; UF II, 97]. 1730: ezen pallotának padimentomozassa meg romlodozt, a padlássának vagon hijja 18 szál deszka [Szentlászló TA; JHbK XLIX/4]. 1803: a Templom ... Pávimentomozása téglából [Dicsősztmarton; UnVJk 105].

Szk: alsó ~. 1656: Ezen haznak felső padlása also padimentumozása, hasonlo az elebenihez | Ezen haznak felseő resze gyalult deszka partazatos menyezettje. Az also padimentomozasa jo [Fog.; UF II, 97, 119] * földelés ~. 1656: Ezen haznak feöldeles padimentumozasa reghi ros, restauratot kivan | Ezen hazban vagon egy zeöld mazas kemencze, az eleje köből rakot, az allya teghiabol rakott, beleöl fütö kemencze feöldeles padimentumozasa, s felseő gerendas padlása, hasonlo mint az teöbbinek | Felseő gerendas padlása, es also feöldeles padimentumozasa, hasonlo az teöbbihez jo [Fog.; UF II, 173–5] * gyalult ~. 1648: által menév egy szegelt házra ... Egy fejár lábós aztal benne ... faragot keő lábokon álló zöld mázos kemencze, jo gyalult padimentumozással [Komána F; UF I, 930].

pádimentumozatlan padlótlán; nepardosit, fără pardo-seală/podea; nicht bedielt. 1765: az nap kelet felől való padalatlan s padimentumozatlan nagy Ház ... Pitvarban szolgáló Ajtaja, Betsi zárral vagyon [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/49. 4]. 1852: a Sütő Ház ... fölgye pádimentumozatlan [Körtvélyfája MT; LLt].

pádimentumozó 1. kövezet-készítő, flaszterező; care execută pavaje; pflasternd. 1591: Az keozep kapuban hoztak padimontomozny valo keoueket ... Az padimontomozo Keomyeseknek attam Nap Zamra d 25 [Kv; Szám. 5/X. 15–6].

2. ~ *tégla* pádimentumozni való tégla; cărămidă folosită la executarea pavajelor; Ziegel für Pflasterung. 1594: Keomiwess Petter Padimuntmózta meg az Tanachy haznal, az Zobat Megh attam f — d 40 vettem Teglass Antal-t padimuntmózoz Teglat: 1200 teglatt p(ro) f 2 [Kv; i.h. 6/VIII. 40a Caspar Semel sp kezével].

pádimentumozott 1. deszkával padlózott; pardosit (cu scinduri); bedielt. 1849: Ezen szaba fenyő détzkából pádimontomozatt, padlázattya pedig stakaturás [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

Szk: *deszkával* ~. 1656: Ezen hazban vagyon 16 gerendak deszka padlása, az also része deszkával padimenthomozott | Ezen eoregh Batori Palotának allia deszkával padimentomozott felső része az vagi menjeztette külböb külböb forma viragokkal ... ekesített [Fog; UF II, 107, 137] * *gyalult deszkával* ~. 1656: meli haznak also része gyalult deszkával padimentomozott [Fog; UF II, 133].

2. *téglával/kőlapokkal* kirakott; pavat, acoperit cu pavaj; mit Ziegeln/Steinplatten belegt. 1656: Ezen haznak az allia deszkával padimentomozott, az ablak felől pedig kobeöl padimentomozott [Fog; UF II, 127].

Szk: *faragott kövekkel* ~. XVIII. sz. eleje: Vagyon itt Marus Sz: Királyon^a az Marus Parton egy négy szegre építetett nagy kő Kastély ... faragott kövekkel padimentumozott Tornatz [MNy XXXIX, 384. — ^aAF]. 1715: (A kastélyra) a külső Udvarról szőlál két kő Szivárványon álló romladozott kő gráditsu, faragott kövekkel padimentumozott Tornatz [Marossztkirály AF; i.h. 383] * *téglával* ~. 1656: mint ezen haz ugy az konihais boltasos teglával padimentomozoth | Ezen pitvarnak also része teglával padimentomozott | Az pinczenek alsó része teglával padimentomozot jo uy, felső része gerendas padlasos [Fog; UF II, 107, 123, 167]. 1681: Hopmester; avagi Tisztek szállasa, köből eppetetett a feli gerendas deszka padlasos; az allya Teglával padimentomozott | Kapu felett lévő Kő Ház Palotta ... gerendás, Zölden festet deszka menyezetes az allya teglával padimentomozott [Vh; VhU 397, 534].

pádimentumoztat ki/megköveztet, kövel kirakat; a pune pe cineva să paveze ceva; mit Steinen belegen lassen. 1621: B. V. h. padimentomosztatta(m) az Monostor vczza kapu keozet ... Eot kemjes padimentomozua(n) attam(m) nekjk ... f — /80 [Kv; Szám. 15b/X. 41].

pádimentumoztatik 1. padoltatik; a fi pardosit cu scinduri; bedielt werden. 1777: az akkor volt házak derekasint renovaltattak meg sendellyeztettek, Deszkával pádimontomoztattak [Dés; Ks 79].

2. (*téglával/kövel*) kirakatik; a fi pavat; (mit Ziegeln/Steinen) ausgelegt werden. Szk: *márványkövel* ~.

1681: 1 Erkély Keő boltos. allya faragott szeles piros Márvány kövel padimentomoztatott [Vh; VhU 535] * *téglával* ~. 1656: Az Fogarasi külső vár kapuia eleött ... sendeli hejazatt alat ... deszkauval bellett filegoria ... Az allia teglával padimentomoztatott [Fog; UF II, 93]. 1679: Ebedlő Palota ... Az allya Teglával padimentomoztatott [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 15]. 1761: Ezen palota ... hat szegeletű ép téglákkal pavimentumoztatott [Szászveszsződ NK; JHbK LXVIII/1. 202].

3. padlóalap rakatik; a fi făcut o fundație pentru pardo-seală; (Fuß) Bodengrund gelegt werden. Szk: *földdel* ~. XVIII. sz. köz.: mely ház ... fenyőfa deszkákkal padoltatott, és földel padimentomoztatott [Mezőgerébenes TA; LLt].

pádimentumoztatott (kövel) kirakott; pavat, acoperit cu pavaj; mit Steinen ausgelegt. 1662: Melly öreg palotának a kerre nyíló ajtaján belől egy nagy tágas piros és fehér márványkövekből orsóson, mesterséges kőfaragással építetett és pádimentumoztatott tornác építetvén elő az egész kastély oldala alatt ... azon házak szélességeket valamennyivel meghaladnák [SKr 262].

pádimentum-rakás (kövel/téglával) kirakás; pavare; Pflasterung (mit Steinplatten/Ziegeln). 1600: Az kéomiueseknek fizettunk ... Az padimontom rakástol d 75 [Kv; Szám. 9/X. 39].

pádimentum-tégla padló-tégla; cărămidă de pardoseală; Fußbodenziegel. 1595: Az Piaczon ualo haznak Epiletirol ... az hatosso felső zobat teglával meg padymontomoztatam, Vettem ahoz padymontom teglat 1500 pro f 3 [Kv; Szám. 6/XV. 50]. 1596: Az Ispotaly haznal kywvl ... Pádimentum tegla pro f 2 [Kv; i.h. 6/XIX. 25]. 1636: padimentum, es rako teglakhoz ualo formák ki nagioh, ki kisseb Nro: 13 Eggiet p(er) d. 10 teszen f. 1 d. 30 [Kv; RDL I. 109]. 1679: Az hozzá Uy Palotabul ala hordot padimentom tegla. Ket rakással [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv.].

pádimentumú vmilyen padlójú; cu un anumit fel de pardoseală; von irgendeinem Fußboden. 1752: (A) Tornátnak a közepe tállyan vagyon Labakon csinosson épült ... fellyül viragos festett menyezetű, és aloll meg deszkázatt padimentumu sendely fedel alatt való Nyari Fillegoria [Pókafva AF; JHb XXV/73].

pádina hegyi/havasi legelő; podină, podiş; Berg/Almweide. 1839: Noskolatban a pádina úgyanannyira megkövéredett az eddigi ott nyárolás által, hogy a további ott nyárolás veszedelmezteti az juhnyájainkat, mert a legkisebb eső is nagy sárt csinál a sok ganéban [Jenőfva CS; RSzF 186].

padkás kb. kiálló párkányt képező; cu ieşituri care formează un fel de cornişă; gesimsbildend. 1835: a' Lo Istálló, padlás nélkül, régi cserfa lábokra tsinált Jászollyal, — 11 padkás gerendával, 1 Hidlással [Mezőbánd MT; TGsz 50].

padkő (malomkerék-tartó) kőpad; podul morii; Mahlbänk. 1838: A Kőpadon van nyoltz malomkő, mellyek közül a napkeleti padkő négy és fél hüvelyk vastag [Km; KmULev. 2].

padláda ladás pad; bancă cu sertar; Bank mit Kiste. 1803: Négy Pad ladás közül kettő Eleké, kettő Sándoré [Bözödújfalú U; Pf]. 1824: Egy pad láda zárostol [Szentdemeter U; Told. 39]. 1836: egy rozsz tálas ... egy hosszú pad ... egy pad láda [Mezőszakál TA; TGsz 59]. 1843: egy padláda — az oldal házban [Magyaró MT; LLt].

Szk: *festékes* ~. 1797: Egy festékes pad Láda [Körtvélyfája MT; LLt] * *fiókos* ~. 1773: van ezen házban egy hosszú fiokos pad láda [Tekerepatak Cs; LLt] * *karatlan* ~. 1840: Bentze Illyésnek ... Vagnak Továbbá e következő Felkelhető Jovatskai ... Egy Karatlan Pad Láda R. frt 1 xr. 40^a [Várhegy MT; TLt Közig. ir. 1042. — "Folyt. a fels."] * *karos* ~. 1840: Egy veressen festett Asztal R. for. 5 ... Egy Karos pad Láda R. for. 2 [uo.; i.h.].

padlás 1. tetőtér, táj hiu; pod (la casă); Dachboden. 1573: Vadalma Gergel azt vallia hagi ... Meg fette volt az hazat Sassal, De az hitwan hogy az padlasanis által latot [Kv; TJK III/3. 274]. 1598: hagi az fa kamaraknak padlasit fel teortek uolt hogy azokat ismeg be dezkatatuk. Attúnk ahoz 150 lecz zeget tezen az arra f —/12 [Kv; Szám. 7/XVI. 30–1]. 1632: Az padlason giartott eőkeör beör ... N. 58 [Fog.; UF I, 141]. 1633: akkoris ugi rekeskettek uala be az hatulos hazba(n), es hog; en az katonak(na)k megh jelente(m) ug' but ki akkor az padlaso(n) Abrugi Istua(n) [Mv; MvLt 290. 120a]. 1636: Az Aytaya mellett Deszkabol czenalt gradicz kett temerdek fa mellicke, az padlasara fell | Az padlásból le függő negy fűresz deszkabol czenalt polcz egy szuszek^a [Siménfva U; JHb Inv. — "Folyt. a fels.]. 1679: Padlasa, Ezen Első rend házak(na)k. melyre Lajtorja(n) járnak | Vagyo(n) ezen padlaso(n) Tavalyi oldal pecesseny nro. 2 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 10–1]. 1681: Vajda Hunyad Vara ... bal felé valo Kő Ház ... padlásához valo Lajtorja Nro 1 ... Vagyon ezen padlason, hejazathoz valo kupas Uy tserop Nro 89 [Vh; VhU 502, 510–1]. 1728: A meg irt Istallonak ... padlásan Talaltatott Olahfalvi Deszka nro ketszáz Tiz [Aranykút K; Ks 55/73 gr. Petky Dávid inv.]. 1774: az padlásra ki nyúló kő kéményetske [Pókafva AF; Kath.]. 1842: a' gabonásnak hijuja deszkával van bé padolva — ezen padlásra vezet fel egy kis lajtorja [Oprakercsóra F; TSb 51].

Szk: *mennyezetes* ~. 1656: Jnnet az foliosora menyeeztes padlasarol az ebedleő es hoszu palotara 's hejazattiarala menven ... vagyon ... kupas cserepel földet, bontakozott romladozott hejazatt [Fog.; UF II, 140]. 1692: Ezen rend eleb meg emlitet hazakbul az Udvarra szolgal le egy félgorias tölgyfa talpokon allo két szakaszban levő Gradics, deszkazot, parkanyos karjai ket felől, ezen folyosoknak, menyeeztes padlasa [Görgénystíre MT; JHb Inv.].

2. mennyezet, földem; tavan; Zimmerdecke. 1589: Mikor a Scholaban az Cirritus felet valo padlast három helien meg foldoztatuk attunk Ach Mathiasnak f. — d. 10 [Kv; Szám. 4/IX. 16]. 1590: az mas haznak az falais le deölth uala, az padlasais le zakath uala [Kv; i.h. 4/XIX. 15]. 1594: Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az Aztatlos hazaban. Padlasnak ualo jrott dezka uagion No 54 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 29]. 1609: A padlassa az Mester Vram hazanak le szakadott volt [Kv; Szám. 12b/IV. 125]. 1647: Az haznak padlasa regi paraszt [Marosillye H; VLT 55/5415]. 1652: Az Deszkas ház végiben balkez feleol vagyon egy oldal kerek ház vagy bátya kinek padlása boltásos, az allya föld [Görgény MT; Törzs]. 1670: Az

padlast Lazur festekkel megh lineaztam ment ra egy font Lazur f l [Kv; ACJK 70a]. 1674: Ez házának padlasi fenyő gerendakra gyalult deszkabol valok [A.porumbák F; UF II, 607]. 1680: Ebedő Palota ... Ezen hazok(na)k falai kövel lévén megh verve messzel vad(na)k mind kívül belül meg vakolva többire iratossak, padlasi Similiter iratosok es jok [A.porumbák F; ÁLt Inv. 11–2]. 1732: az Aszszony hazab(an) be menven, annak padlasa viszsazon parkanyozot kilentz fiok fenyő gerendakra [Tancs K; Told. 11/70]. 1748: Azon Also Palota Padlása Festékes Virágos Fenyő Deszkából valo Cserefa Gerendákra építve [Koronka MT; Told. 79]. 1849: a' Tiszti kül szabában ... A' padlásan függő egy stelázi [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

Vö. a cserefa-, deszka-, fenyőfa- és felsőpadlás címszóval.

Szk: *deszkás* ~. 1681: Ezen pinczenek, az Aszszony háza közepe aránt valo deszkas padlasa, el rothadot, mely miatt a fellyül lévő padimentomozas is le szakdant vagyon [Hátszeg; VhU 600] * *gerendásos* ~. 1656: Ezen pitvarnak also resze, teglaval padimentomozott az közepe reghi resze megh bontakozott; restauratiott kevan, az felső resze veölgies sürű gerendasos padlas [Fog.; UF II, 130] * *pártázott* ~. 1715: az ... Uj Házban ... Uj faragot Kilencz fenyő gerendákon jo Uj gyalult fenyő deszkából pártázot padlās v(agy)on [Pálos NK; LLt Fasc. 140] * *szivárványos* ~. boltozatos mennyezet. 1824: A' Palotára menve találtunk ... egy Pitvarra nyilo rozsz fenyő fa ajtot ... falai^a sövények és rozszak szivárványos padlása gyenge [Erdőszengyel MT; TSb 43. — "A palotának].

3. padló, padlózat; podea, pardoseală; Fußboden, Bedienung. 1595: Keresemre Baczi Tamasne Azzonyom is küldet, apro veres Almat ... Mind el rothada: noha az pinzebe(n) Az zep zaras padlasson az szalma(n) tartotta(m) [Kv; Szám. 6/XVIIa. 199 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1621: Az Teomlec azaytat ketzeresen Czinaltattuk Acz Geörgiel, az padlasatis kerezitwl nagy fakkal által zegeztettk. 12. Zaru Zeggel tt d. 10 [Kv; i.h. 15b/IV. 23]. 1642: Az Istallok padlasat hiritleg (!) az Aztatlosok szeklabnak es heuedemek mietlek fel muel Zaldok fa volt [Gyalu K; GyU 82]. 1647: egy keobeol rakott Uy sendelyes Uduarhazra megyen fel egy fa gradicz: ennek felseo resen egy kis folyoso padlasa gyalult deszkas [Drassó AF; BK]. 1648: vagyon egj ... reghi supos lyukadozot fedelw padlas nelkwl valo diszno ol [Porumbák F; UF I, 895]. 1652: (A pince) padlasa s gerendai cserfabol valok jok, egy rend Gantarfa benne [Görgény MT; Törzs]. 1688: (Az álláló) padlása tel tul dib dab deszkakkal meg vagyon hanyva [Kozmás Cs; Eszt. Inv.]. 1699: lo Istalo ... mester gerendaja alatt öt köteses oszlopok, padlása hasogatos buk fa [Szentdemeter U; LLt]. 1717: A hidas padlása rozsz [Dés; DLt 504]. 1767: A' ház alatt vagyon egy hamarjában készült föld pintze; ennek padlása öt vastag Cserefa gerendákra ág-bog, és szalma hányatott reá földel együtt [Csapó KK; Berz. 3. 7/6]. 1785: Egy Csűr, melynek Székely modorra két felől két Istalloja, és azok felett, két gabona tarto Odra vagyon, Szalma Sub fedele, nehöl jukatos, az két Istállonak Sem alol sem felyül padlása és ajtaja, ugy az Csűrnek is kapuji nintsenek [Szu; Ks 73/55]. 1816: Ez gabonás ... padlasa alol alkalmas, felső padlása nincsen [Jobbágyfa MT; BálLt 67].

Az adalékok némelyikéről nem dönthető el, hogy a mennyezetre v. a padlózatra von.

4. házföldje; pardosealá de argilă; Leimboden. 1581: Az Malom haznak hozattam Agyagot Tapasztany 5 zekere 4 lowal fizetem d. 50 Tapasztasattol mind kyweol belol az padlasatis fizettem d. 50 [Kv; Szám. 3/III. 5 Chyanady Thamas mb kezével]. 1589: Akor az franken haza padlasanak hozatunk mazlo aggiagot 1 zekerre p(ro) f. — d. 10 [Kv; i.h. 4/IX. 17]. 1590: Byro vram Akaratyabol hozattam Az Monosthor Kapúhoz, Az ket zóbakhoz, 4 zeker Agiagot Az fallat padlasat Chinaltata(m) meg Olah Janossal fizetem f. — d. 45 [Kv; i.h. 4/XX. 18 Hooz Lőrinc sp kezével]. 1676: jo tapaszos jstálló ... padlasais megh vagyon földelve [A.szombatfva F; UF II, 760]. 1727: Padlássai ... vekonyon tapaszos [Dés; DLT Liber Inventionis]. 1827: Ház vagy Szoba ... Padlása utj, Tapasztás és sikárlás nélkül [Dés; DLT 78/1846]. 1847: az oldalszobába ... ahol föld a padlás [F.árpás úvegutha F; Tsb 46].

5. padlózás; pardosire; Bedielung. 1594: Ezen Torniótt fenn az heiazat allatt Meg podoltat (!) ... Mind hogi podlasra is keolt fyrez dezkat attam az podlasshoz [Kv; Szám. 6/VIII. 130 Caspar Semel sp kezével]. 1762: A Gabonása padlására ... hozatot tutoly deszkákat [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1850: Harangláb igazítása, tornáctalp betétele, gabonás padlása és korona 12 frt 17 kr. [Kérő SzD; ETF 107. 29].

6. padlásdeszka; scîndurile podului; Bodenbrett. 1586: az felseo Tanachi haznal valo zoba padlasi keozót Nagi hasadasok voltak, agiagot niomattattam és meg tapasztattam attam egy legennek —15 [Kv; Szám. 3/XXIV. 39]. 1593: az toromba padlasok szegezni az felseo rendben vettünk lecz zeget p(ro) f — d 3 [Kv; i.h. 5/XX. 122]. 1656: Ezen gabonás haznak allia ... deszkával padlott ... deszkából padlott menjezeti helljen helljen padlas hejanus [Fog.; UF II, 153].

7. toronypadlózat; pardoseala turnului; Turnbedielung. 1662: Commandant és Tanacz Uraim parancziolattiból Az Toronynak az Also és Felső padlasat feljeb kellett magasztalnunk, és Deszkával padolnunk, meljhez kiuantatot, Gerenda fak ... Az Toronyhoz hordatuan ... fel kellett adni az első padláshoz [Kv; SzClev.].

8. harang-helyiség/tér; podul clopotniței; Glockenraum. 1585: Az Trombitas az Toromba chinalt az felseo padlasson egy aiot [Kv; Szám. 3/XIX. 32].

9. a harangtér padlója; pardoseala clopotniței; Fußboden des Glockenraumes. 1585: az harangozo a nagy harang kemýűl az padlast hogy megh foldozta attünk ... lecz szeget Eotwent [Kv; i.h.].

10. hídlás; scîndură pentru podea; Bodenbelag. 1720: Kastélybeli részek az Arvak(na)k ... most romlot állapotban vagion falai le hasadoztak sendelei le hullották ... edgy Istallonakis a padlást elegettette volna [Branyicska H; JHb Sig. Vízkeleti de Szurdok (20) ns vall.].

11. hídpadló; scîndură pentru podeaua podului; Brückenbelag. 1676: Vagion az var kapuján kívül az hidon az hid padlasaban eresztett labokon két felől hosszu üő székek 4/4 szál hatulso deszkával együtt [Fog.; UF II, 698]. 1745: már a sok Zápor essők áradásai miá annyéra meg mélyült és szelleyesedett azon árok helye hogy hidat kelletik az ország utjában rajta tartani, mellynek padlását tiz szál fávalis alig erik bé a falutól távol és hegy megett lévén az padlását hol utazok s mezőn háló szánto emberek egették rontották s rontják ... Instálók azért ... azon hidat közönséges Falu kezébe adni [Tordátfva U; EHA]. 1771: az Solymos Tonak az innető veginél lévő Hidnak a padlás-

sát ... égy Flora nevű kocsissa és Gligorás nevű Béresse kűn hálván a Réten el hordották és tűzet csinált belőle. Czegöldi Ur(am) Beresse is azon padloból csinált tűzet [Dés; DLT 321. 60 Al. Huszár (30) ns vall.]. 1775: ugj lépet az hid padlása végre az el törven ugj eset le az Követsre [Udvarfva MT; Told. 44/50]. 1800: A Borévi Hid számára vettünk Padlásnak, szeges fákat [Torockó; TLev. 5].

Szk: ~sal tart. 1781: János István primipilusnak egy borjus teheninek az lába eltörött ... falu ki- s bejáró szabados útján, nevezetesen Nagy Ér hídján. Mely hidat tartnak padlással egész fundamentumával Bernád István és maga János István* [Taploca Cs; RSzF 101-2. — *Köv. még őt név.].

12. kemencetető; bolta cuptorului; Ofendach. 1589: Az után Chinaltak meg Az folseo Kemenczet ... Ahoz wottem 7 vassat ... d. 56 ... Keteyt meg Chinaltak az oldalara Harmat Az vasnak folyol az Padlasaba ... Zakmary Janos adot hozza ... Az Padlasanak Lapos Kahliat 3 Cahliat ... d. 9 [Kv; Szám. 4/VI. 39-40 Stenzely András sp kezével]. 1676: Az más házbanis vagion az előbenihez hasanlo kemencze padlasais hasanlo [Fog.; UF II, 747].

◊ Hn. 1732: A Padlás nevű helyb(en) (sz) [Nagyiklód SzD; EHA].

padlásdeszka 1. mennyezetdeszka; scîndură pentru tavan; Deckenbrett | padlódeszka; scîndură pentru duşumea; Fußbodenbrett. 1776: kétszáz lécszeget vettem a padlásdeszkák leszegezésire den. 68 [Kv; ETF 107. 14]. 1794: 23 szál avatag Padlás Dészka szála betöltött a Dr. 6 [Szentmargita SzD; Ks 48. 49. 41]. 1807: Padlás Deszkák 32 per Dr 51 [Marosszitimre AF; DobLev. IV/905].

Szk: alsó ~. 1705: Az aranyos palotának mind a felső mind az alsó padlásdeszkáit leszaggatták ... kincset kerestek [WIN I, 655] * felső ~ → alsó ~.

2. ágydeszka; scîndură de la pat; Bettbrett. 1738: Fenyő deszkából valo Bikfa lábú, Csupkés ágy fős fekete giantáros viseltes de jó ágy fa padlás deszkáival nro 1 [Szászvessződ NK; Born. XX/12].

padlásfa (híd) padlógerenda; grinda podului; Brückenbelagbalken. 1681: Vajda Hunyad vára ... Vár hidgya ... Az hidnak also véghe felől valo része (:az reghi fel vono hid oszlopatul fogva:) mind végigh, mint hogi mind gerendastol padlás fástul ighen megh avultak romladoztak, ujonna(n) kellene csinaltatni [Vh; VhU 502, 507]. 1816: Az ujjonnan Fából fel állitandó Kardosfalvi Hidnak ... 18 oszlopok a Hid Karjanak helyre állítására ... 146 darab padlás Fák edgynek edgynek hossza 3 öl 1 Sug 6 Czol [Km; KmULev. 2].

padlásgerenda 1. mennyezetgerenda; grinda tavanului; Deckenbalken. 1726: Köpeczi ezen Materialekat alkudta Gyerő Monostoron: 18 padlás gerendát öt öt ölest a fl.: h: 1 [Kv; Ks 15. LIII. 4]. 1794: Mentünk a Nagy Palotára az holis a padlás gerendák közül négy le romlott Hompolyok tartják [Backamadaras MT; CsS].

2. hídpadló-gerenda; grinda podului; Brückenbelagbalken. 1831: a Dedrádi Határon a Lütz Vízén készitendő Ujj Hidhoz megkivántatnak ... Padlás Gerenda minden szálból kettő szakadván, 36 szál Gerenda árra a 1 Rf 15 xr árrá (!) 45 Rf [Torda; TLt Praes. ir. ad no 340 Köetsi János jel.].

padlásocska pod mic; Dachbödenchen. 1702: Ezen kis Házból ... nyilik edgy ... oldal kamarára ... három fennyű

gerendákból álló s fennyű deszkával padolt padlascskája vagyon [O.brettje H; Born. XXIX. 4. 7].

padlásol padol; a podi, a pardosi cu scînduri; bedielen. XIX. sz. eleje: Ezen fogadonak ... uttza ajtojan bé menvén, vagyon ... egy Szalma fedél alatt lévő pitvar ... felső padlása van bik fa gerendákkal, s bik fa deszkákkal durván padlászolva [Vád SzD; JHb LXXI/10. 977].

padlászolandó mennyezetdeszkával ellátandó; care trebuie/urmează să fie podit/pardosit cu scînduri; mit Deckenboden zu bedielen. 1854: Egy Istálló Deszka fedele jovitando és a hija padlászolando [Kv; KmUlev. 4 Kömötsi József ács nyil.].

padlászolás padlózás; pardosire; Bedielung. 1866/1875 k.: 379. darab fedél deczka ... padlászolás 6. f [Szucság K; RKak 104].

padlászolt mennyezetdeszkával borított; cu tavan de scînduri; (Decke) bedielt. 1752: Vagyon egy ... ablakos, és kisdég zöld kalyha kementzés, fellyül deszkával padlászolt, ugyan deszkával padimentomozott ... Sendely fedél alatt valo Ház [Pókafva AF; JHb XXV/73].

padlász 1. (deszka)mennyezetes; cu tavan (de scînduri); mit (Bretter) Decke. 1647: Ezek penig az hazak mind padlasosok padimentomosok, io Uy sendelyesek [M.királyfa KK; BK 48/16]. 1656: Az gabona haznak az felseo reszen vagion egi jo keöböl rakott pincze ... felseö resze gerendas padlasos jo | Ezen haznak ... felszeö resze gerendas, padlasos jo [Fog.; UF II, 143, 173]. 1675: Egy fedel alat sassal kötöt, ket keö hazak, az első keö ház ... pusztá padlas nélkül valo, az hatulsó keö ház jo padlász [Dés; Borb. II]. 1681: Also Pincze gerendas, padlasos [Vh; VhU 528]. 1694: Az ... Pincze Torok felé menve(n) ... Ezen belöl a' Pincze találatik, mind annyi szakaszokban és részekb(en), mint az meg irt házak azok felett valá(na)k ... az ebédő Palota, és az Utza felöl lévő két házak alatt valo Pinczek, mester és foljó toljfa Gerendaira (igy!) deszkakal padlasosok [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.]. 1742: egy közönséges fellyül padlász kő házocska [Gyeke K; Ks 4. VII. 1]. 1745: ezen Istálló pedig fenyő gerendás és padlász ... a' második fenyő gerendás padlász Istálló [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1801: Az Érlelő Ház téglából jo moddal épült, téglá pavementumos, padlász ... zsendellyes fedelet alatt [Gernyeszeg MT; TL].

Vö. a *deszkapadlász* címszóval.

2. (deszka)padlós; cu pardoseală (de scînduri); mit (Bretter) Bedielung. 1638: Az teömlöcz mellett vagion az Udvarbiro haz. Keö pincze vagion alatta padlasos, a torka boltasos [A.porumbák F; UF I, 656]. 1647: Ez Uduarhaz alatt vagion egy keobeol rakot padlasos Pincze [Megykerék AF; BK 48/16] | Vagion harom Uy Istallo, mindenik tapaszos, padlász [Marosillye H; VLT 55/5415]. 1738: az Pincze Torka felett avult fa mellyékes Contigna(tio)ra épített az udvar ház fedelétől különös nem derekos Sendely 4 szegű fedél alatt oldal falai nélkül valo alol, rosz Padlász fellyül Padlász nélkül valo Filegoria vagj Folyaso [Szász-vessződ NK; Born. XX. 12]. 1745: ezen Istálló pedig fenyő gerendás és padlász [Marossztkirály AF; Told. 18].

Szk: ~ *hid*. 1637: vagyon alol az Olton ... harom strasas tornacos, gerendas, sindelyes padlasos hid, kinek heya-zattya nehult lyukadozott [Fog.; UF I, 413]. 1759: tudunk a Szinnyei határ felöl egy forrásos helyen cir(citer) öt ölös ág töltést ... a meg nevezett Padlász hidak végeinél többire mindenütt ág töltések is vagynak | rut seppedékes helyen vagyon Talpfákon fekvő padlász hid circiter tizenkét Ölös [Alparét SzD; JHbK XL/8] | a Sáros helyeket mind Padlász hidakkal, es ... gátásokkal tartják [Désakna; i.h.].

padlászozás padlászolás; pardosire (cu scînduri); Bedielung. 1753: Asztalas Munka, ugjmint padlászozás ... ajtok fogasok asztalok csinálása in universum 14 [M.nádas K; RLt Rettégi Zsigmond udvarháza].

Vö. *cserrefadeszka*-padlászozás címszóval.

padlászatlan padlótlán; nepardosit, fără pardoseală; unbedielt. 1744: Kádárló kis Házacska, padlászatlan [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1745: föld tégláb(an) rakott sendelyes fedelű hintó szín, fenyő gerendás, padlászatlan | a' Major-ház ... ágasakra épített avatóg sövény oldalú, sövény padlász és kémény helyett sövény Cserénye vagyon ujj Szalma fedél alatt, edgyik ház padlászatlan [uo.; i.h.].

padlástalan padlótlán; nepardosit, fără pardoseală; unbedielt. 1825: egy oldalatlan pitvar és egy Padlástalan kamara vagyon [Moha NK; SzentkZs Conscr. 33].

padlász 1. vmilyen mennyezetű; cu un anumit fel de tavan; mit (Zimmer) Decke. 1761: (A szoba) le omladozott tapasz, az esső mián meg rothadozott gerendázatu, és majd egészen a rothadás miatt el hulladozott padlász [Pagocsa MT; JHbK LXVIII/1. 14–5]. 1847: Az uttza felölli szobák alatt van egy köböl ki rakott oldalu, tölgyfa gerendákon álló padlász pintze [M.nagyzsombor K; HG Sombori lev.].

Szk: *fenyődeszka* ~. 1761: zsendelly fedelű, régi kallyhából rakott kementzjeű, füstös fenyő deszka padlász régisége miat omló félben) álló Majorház extál egy Kamarájával [Szász-vessződ NK; JHbK LXVIII/1. 208] * *festékes/festett* ~. 1647: egy festekes padlasu ebledo haz | más festet padlász kiszeb haz ... vagion ebben ... egy Twkeor [Drassó AF; BK 48/16]. 1697: A kis Tornáczbol, az nagj festett gerendaju es padlasu házra nyilik edj festett jo zaros koltos ajto [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 3] * *sövényes* ~. 1753: vagyon avatag sisa fedél alatt földben felásott Tölgy fa szaru és koszuu fákra Mester Gerendákra sövényes tapaszos jo padlász epült két hazok közben levő pitvarokkal edjütt [Veresehyháza AF; Told. 18] * *tapaszos* ~. 1694: Vagion itt az Major ház ... Pusztá Ablaki azon Ház(na)k nro 3: mester és foljó gerendai, tölj fa deszkákal padlottak, tapaszos padlász szakadozott szalma sup fedele alatt [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.]. 1710 k.: Hideget bizony sokat szenvedtünk, nem lévén ott a szokás szerint semmi tapaszos padlász házak, sem kemence [BÖN. 576].

2. vmilyen padlózatú; cu un anumit fel de pardoseală; mit Bedielung. Szk: *deszka/deszka* ~. 1647: Két io Istallo Uyak, io deszka padlász borona laszlu [M.királyfa KK; BK 48/16]. 1715: egy rosz ajto, rosz vas zárral, Sarkak helyei ki romolva szolgál egy nagy fa gerendás deszka padlasu Házra [Szentlászló TA; JHbK III/5]. 1767: Vadnak ... ezen ... Udvarház(na)k oldalához két felé ragasztva kö-

ből rakot deszkás padlásu, két kisded s.v. Kamara Székek [Mezőbodon TA; Torma]. 1802: Egy épület, a mely Három lakható ... Házakat ... és konyhát, nem különben egy Deszka padlásu gabonásotkát foglal magába [Kv; Pk 4] * *tölgyfából faragott* ~. 1656: Vagyon az udvar haz előtt, egy tölgy fabol faragot padlasu hid, melynek két feleöl valo szele reghi kar fás [Sárkány F; UF II, 170].

3. (ajtó) betétű; cu o anumită căptușeală; mit (Tür) Füllung. 1713: az nagy házbul van egy bé vágott ajtó kicsiny quadrangularis dírib darab hitvan padlásu fenyőfa [MNY XXXVIII, 56].

padlat ige padoltat; a pune pe cineva să pardosească (o încăpere) cu scinduri; bedielen lassen. 1833: en Baktsi Borbárát jól esmértem minekelőtte Intze Sigmond Uramhoz Martonosra férhez ment volna a Házat velem padlotta [Martonos Hsz; HSzJP Balo Sándor (70) gy.kat. vall.].

padlat fn padlózat; pardoseală, dușumea; Bedielung. 1673: Az három ház ... padlata fűrészes deszkából valo [Cszs; CsVh 42]. 1699: Padlata kopiazott fenyu gerendákra, gyalult deszkával parkanyosan padlot [Boroskrakkó AF; BfN dobozolt anyag VI]. 1720: edg Istállonak az padlatát ... felszaggattátta, de mit csináltatott belőle ... ne(m) tudjuk [Branyicska H; JHb].

padlatlan l. padolatlan

padlázat 1. mennyezet; tavan (de scinduri); Zimmerdecke. 1810: Ezen nappali ház ... padlázattya gyalult fenyő deszka fenyőfa által gerendákra — pavimentuma egyez a' több hazakbéli pavimentumokkal [Doboka; Ks 76 Consr.]. 1849: az Istállóba a' padlázotból lefelé függ egy nagy kerek üveg lámpa | ezen Groff női szaba ... padlázattya stakatur | Tornázt ... az egész tornázt allya fenyő detzka, — padlázattya is hasanlo anyagból, — tsinasan kigyalulva | Altán. Az áltánnak allya Téglaakkal ki rakva, padlázattya stakaturás | ezen szoba pádimentomas fenyő detzkából, padlázattya pedig polthajtásos (!) [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. 1850: a tornáztznak padlázattya semmi sintsen | a sütő ház ... padlázattya fejtől jo [Gyérnessztkirály TA; DE 5].

Vö. a *felsőpadlázat* címszóval.

2. padlózat; dușumea, pardoseală; Fußboden. 1844: Van egy rosz majorság ketrec — melynek padlázata nintsen [Abafája MT; TSb 35]. 1849: A' két szabák padlázattya a' belsőnek tölgyfa, a külnek fenyő deszka | Major Ház ... két ablakaival parasztasan padlázattya tölgyfa [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. 1854: innen Balra térülve a Nappali Házba ... Padlázattya uj [Sárd KK; WassL].

Szk: ~nak való. 1838: 157 darab ... padlázatnak valo deszka darabok [SLt Vegyes perir.].

padló padlat; dușumea, pardoseală; Fußboden. 1604: Hazamnak Padlaiat mind feneo dezkaít ... el vitette hordatta [Uszt 18/19].

padlódeszka (híd) padlatdeszka; scindură pentru podeaua podului; Brückenbelagbrett. 1728: alkudtunk és egjjesztünk meg ... az Kaczkai lakosokkal, hogj Nemes Városunk Hidgjain ... minden Vám nélkül esztendőnként békével járhatnak, s járjanak is, mely engedelmünkért igir-

tenek egj egj esztendőre ... ha Hidunkhoz Padlo Deszka kivantatik hatvan ~ 60 jo számb(a) vehető tölgyfa gerendákat hoznak [Dés; Jk 376a]. 1771: kiket tud a Tanu ... akar holot Desi hatarol Város hidgyait annak Gerendáit padlo deszkáit lopva fel szedegettek, vagy egyeb portékákat orzoztanak volna el ... ? [Dés; DLT 321 vk] | egy Ejczaka fel tévén egy Vastag gerendát, és egy szeles vagy padlo deszkát a szekereére Szóts Ferentz el vitte [Dés; i.h. 3b Mich. Simon (70) ns vall.]. 1772: Szűts Imbrefi Ferentz ő klme ... a Tökös (!) totol való padlo deszkákat fel szedven eczaka ... a maga házához hordogatta lopva [Dés; i.h. 72–3 Mart. Nánási (26) ns vall.].

padlófa 1. padlatdeszka; scindură pentru pardoseală; Fußbodenbrett. 1649: Safar Polgar Ur(am) ... ket szál padló fát ... szegeztetet az Fördőház kutianak Aggasához [Kv; Szám. 26/VI. 553].

2. (híd) padlatdeszka; scindură pentru podeaua podului; (Brücken) Belagbrett. 1649: vöttünk egy padlo fát az Uy hidhoz d 40 [Kv; i.h. 557]. 1656: Az Olton valo ... regi hid ... padlo fai helljen helljen avatagh, regiek roszszak [Fog; UF II, 144]. 1676: Megyen fel az Dobolo bastyára az föllől jo erős uj köteses labakon álló hídás melynek tölgy fákkal valo padlo fais mind ujjonnon mostan epitettek [uo; i.h. 756]. 1717: Acsnak Hid padló fát faragván és fel rakván^a [Küküllővár KK; UtI. — ^aErtsd hozzá: fizettünk ennyit és ennyit]. 1771: Az oroszfalvi jószágok után hídpadlók^a, határkertek e szerint következnek ... Jancsó Kelemen jószág után 3 araszni padlófa^b [Oroszfalu Hsz; RSzF 144. — ^aErtsd hozzá: gondozás céljából járó. ^bFolyt. a fels.] | most az Hordáskor az Irsai Sigmond Uram Béressei olyan nagy padlo fákból csináltanak magok(na)k Tüzet a réten a mitsodás szokot lenni a Tökös tonál lévő Hidnak padlo deszkái [Dés; DLT 321. 18a Mich. László (52) ns vall.].

padlógerenda padlatgerenda; grindă pentru pod; Brückenbalken. 1649: Vöttünk az Uy hidhoz kett szál padlo gerendát f l d 70 [Kv; Szám. 26/VI. 557].

? **padlólázi** padlózat alatti; de sub pardoseală; unter der Bedielung befindlich. 1528: X vasa farine in longo celario wigo patholazy pinze [Vh; MNY XXXI, 275].

padló-lekötőfa (híd) padlat-leszorító gerenda; stinghie folosită la fixarea podului; Brückenboden-Abbindungsbalken. 1846: fa hidhoz ... 13 Szál padlo le kötő fa a hid padlok végein [Dés; DLT 858/1847].

padlott l. padolt

padlózás 1. padlócsinálás; pardosire; Bedielung. 1653: az uy scholaban leuő nyolcz kamarak padlozasert^a [Kv; EM XLVIII, 354. — ^aFizettek egy köből búzát].

2. padolat; pardoseală; Dielung. 1798: köből ki rakott pincze melynek felső padlázása tölgyfa gerendákra rakott ugyan tölgyfa deszkából vagyon ki tsinálva [Vályebrád H; Ks 76. IX. 27].

padlózat, padolázat 1. mennyezetpadló; tavan de scinduri; Deckendiele. 1852: A hijuba a' padlázat meg vagyon tapaszta [Dés; DLT].

Szk: *deszkás* ~. 1753: Vagyon ... egy Curia ... Az hazok vadnak Tölgyfa ágasokra egyéb mindenfele elegy belegy

koszoru folyó Mester Gerendákra s szaru fákra deszka padlázatokkal 's tapaszos sövény Oldalakkal építve [Karácsonfya AF; Told. 18].

2. padló; pardosealá; Fußboden, Bedielung. 1844: Van egy rossz majorság ketretz — mellynek padlózata nintsen [Abafája MT; TSb 11]. 1852: ezen Szoba ... padlozatja alatt bikfa gerenda ... régi meg bomlott padlozat a' ház padlozzatján aztán megint: a' pitvarban padlozat nintsen [Dés; Dlt].

Szk: *alsó* ~. 1812: egy kis Gabonás ... minden Felső és also padlozat nélkül [Szászfenek K; Ks 76 Conscri. 21] * *malompad* ~ja. 1815: A Malom Pad Szemöldöke, úgy a Malom Pad Padlazzatja régi, de jó állapotban vagyon [Somkerék SzD; Ks 77/19 Conscri. 235].

3. hídpadló; podina podului; Brückenbedielung. 1846: az el bontando hid karzatjaiba netalán találatható oszegek kivonván ... a felállítando hidhoz kivantatnak, a karzathoz, oszlopok tamasszaihoz, padlozat leszorito Gerendákhoz, 152 darab, 9 hüvejk szosszu szegek [Dés; Dlt 858/1847].

padmaly 1. (sír) oldalüreg; niša lateralá in mormint; (Grab)Seitenhöhlung. 1652: Csinaltam ... az giermeknek egy koporsot megh az padmal eleybe deszkát d 75 [Kv; ACJK 59a].

2. alámosott part; scobitură in mal, podmol; ausgehöhlt Flußufer. Hn. 1737: Az Padmalj teton (sz) [Szabéd MT; EHA]. 1788: a Padmaj (sz) [uo.; EHA]. 1793: A' Padmaly nevezetű helybe (sz) [Torboszló MT; MMatr. 455]. 1840: A Padmajba (k) [Szabéd MT; EHA].

padmalyos (sír) oldalüreges; cu niša laterală in mormint; Grab mit Seitenhöhlung. 1854: Rendelem, hogy ... egy derek pap által mondando ima után minden harangszó nélkül csendességbe vitessem a sirhoz — a mely hogy padmalyos légyen ha lehet szeretném [Kv; Végr. H. Szentpály Elek végr.].

padmonkő '??' Hn. 1780: a' Padmon kö Nevezetű helyen [Torockó; Bosla].

padocska kis pad; bāncuță, bancă mică; Bānkchen. 1669: ezen léányok hazaban vagyon, éj kis padoczka [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. 1736: Tűzhellyen allo padocska, egy kis üst rudacska [HSzj tűzelő-ház al.].

Szk: *cseber alá való* ~. 1813: Kis Désztska I ... Egy tseber alá való padotska I [Veresegyháza AF†Told. 18 Toldalagi Kata lelt.]. * *fedeles* ~. 1809: Egy Kenyér tartó festett Fedeles Padotska [Mv; MvLev.] * *festett* ~ → *fedeles* ~ * *kenyértartó* ~ → *fedeles* ~ * *tányérszáraztató* ~. 1788: Tányér szárazo kis padatska [Mv; TSb 47].

padol padlóz, bedeszkáz; a pardosi/podi; bedielen, verbrettern. 1618: Egj pusta hazat padlottak az szeller Ferencz hazanal attam lecz szegyet 225 ... d. 29 [Kv; RDL I. 103]. 1648: Az pituarnak also resze tapaszos felső resze penigh gerendas fenyő deszkauval padolua [Porumbák F; UF I, 888]. 1651: szegöttem megh ... nioltz kamarat padolni egy darab tornatzal fl. 10 | szegöttem ... hat Camarakat Öreg deszkával padolni fl. 6. den. 58 [Kv; EM XLVIII, 353]. 1662: Az Toronyrak az Also, es Felső padlasat feljeb kellett magasztalnunk, es Deszkauval padolnunk [Kv; SzCLEv.]. 1681: A ház padlása fenyő fákból faragott, négy szegű gerendákra szép gyalult deszkákkal vagyon padolva

[CsVh 90]. 1687: fűresz deszkákkal vadnak padolva azo(n) házak ... ketteib(en) le romlodozott kemenczék [Mocs K; JHbK LVI/6]. 1716: Acsnak Hidat padalván Diebus nrő 3 [Küküllővár KK; Ut]. 1742: hasanlo fával padalva [Pókafya AF; JHb XXV/58]. 1762: Krajnik Uram ... Pintzéje padlására nem az Uraság Szél deszkáiból vitette, hanem az meg mondot tőkékből esett Széldeszkáit vitette, s azzal padalta pinczéjét [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1780: jo deszka kerteit egj néhány renden, kik hordottak el, s ganezo deszkát ki tsinált belölle, más renden pedig Kamarát ki padlott belölle ? [Tarcsafya U; Pf vk]. 1821: Lo Istálló Fenyő Boronafából Fenyő Deszkával padolva hidlással edgyüt Rh. f. 125 [Kisselyk NK; Ks 79. 114].

Szk: *~ni való* a. padlózásra váró. 1796: Az Uj Házat belől meg tapasztották az első hazat is bé padoltak még kevés padolni való vagyon, de az is meg lesz a héten [Szi-lágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. — b. padlózásra alkalmas (fa). 1649: vőtünk az Oo hidhoz egy szekert fát padlani valot f 2 d 20 [Kv; Szám. 26/Vl. 557]. 1662: az Padolni ualo öregh Deszkakhoz czinalattunk ket szaz ötuen, öregh Letz szegeket [Kv; SzCLEv.].

padolás 1. padlózás; pardosire; Bedielung. 1651: fizetett Varadi Miklos Uram ött kamaranak padlassitol es az tornatz deszkazassatol fl. 7 [Kv; EM XLVIII, 353].

2. padlózat; pardosealá; Fußboden. 1783: Vagyon nagy kö Istálló 28 Lora valo, mellynek Lo állásai, ajtaji padolása meg nintsenek készen [Branyicska H; JHb XXXI/28]. XIX. sz.e.f.: 48° fenyő gerendából valo odros a' zápor tartó oldalai padolása alá [Marosbogát TA/Kv; GyK kv-i építőmester malomszám.].

padolat 1. padlózat; pardosealá; Bedielung. 1838–1845: faltőhúzó kis megfelelő — ecset, melylyel a szobafalak tövét, néhelyt a padolaton is még egy keskeny szalagnyt fejtérnek vagy festenek meg [MNYTK 107].

2. mennyezet; tavan; Zimmerdecke. 1844: Ezen szobának pavimentuma fenyődeszkából jó vagyon, padolattya régi fenyő deszkákból alakitva [Km; KmULev. 2 Pávai János keze írása].

padolatlan, padlatlan 1. padlótlán; nepardosit, fārā pardosealá; unbedielt. 1635: harom jstalo ... kettej szel deszkauval padlott. Az harmadik padolatlan [Bráza F; UF I, 384]. 1676: az elébb meg említett nagy házra vissza tervén nyilik az házbol mas egy padolatlan házra egy jo bellett ajto [Sárkány F; UF II, 755]. 1732: Vagyon egy rend istálló három részbe szakasztva, mely(ne)k gerendaj fenyő fak, padolatlan, cserefa deszkával hidalt [Korva KK; Ks 12. I]. 1742: Ökör pajta, padlatlan s. tapasztotlan [Pókafya AF; JHb XXV/58]. 1756: Ezen Boltnak ... felső része áll jo Bolt hajtás alatt also része Padlatlan [Branyicska H; JHb LXX/2. 22]. 1757: padlatlan pusztá kis Ház [Nagyercse MT; Told. 18]. 1810: a' gabonásnak a' Földje padolatlan [Doboka; Ks 76 Conscri. 30]. 1825: rongyos fa hargolos ajtoju padolatlan Kamara [Százazpatak Hsz; SzentkZs Conscri. 375]. 1837: ezen épület az ereszsze alatt egészz körül padolatlan vagyon igazitást kíván [A.szöcs SzD; BetLt 5].

2. (deszka)mennyezet nélküli; fārā tavan (de scinduri); ohne Zimmerdecke. 1765: az nap kelet felől nagy padalatlan s padimentomozatlan nagy Ház [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/49. 4].

3. bedeszkázatlan; necăptușit cu scînduri; unverbrettert. 1677: Az második haznak gerendazasa padlatlan vagyón [Fog.; UF II, 748].

padolatszég padlószég; cui de pardoseală/scînduri; Bodennagel. 1846: 1000 darab ... padolatszég [Dés; DLT 1541]. 1848: 100 D : padolat szeg [Dés; DLT].

padolázat I. padlózat

padolazatszég padlózatszég; cui de pardoseală/scînduri; Bodennagel. 1848: 800. Padolázat szeg [Dés; DLT].

padoló padlócsináló; care execută pardoseli (de scînduri); Boden machend. Szk: ~ *asztalos*. 1666: az padoló Asztalos is itt munkálodván vettünk egy kenyeret f — d 16 [Kv; SzCLev.].

padolt, padlott 1. (építmény/helyiség) padlózott; (construction/incăpere) pardosit(ă); (Gebäude/Raum) bedielt. A. 1697: Ez szekér szín mellett más szekér szín vagi farago szín. Ez szín mellett baronából rott s padalt és vallus Diszno pajták [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 5]. 1761: az Vdvárnak also resziben vagyón epítetve egy ... fenyő deszkával padalt szővenyel font oldalú ... rongyos nados fedélű épület [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3]. 1772: fenyőfa gyalult Deszkákkal padolt és oldalazott Fojaso [Szászfehes K; BethK Mikes conscr.]. 1797: a Kapu felől való résziben vagyón fenyő deszkákkal Csere gerendákra padolt Házacska [Hosszúaszó KK; JHb XX/35]. 1810: ezen épület előtt hoszszan egy ölynyire elé nyuló csere fa ágasokon álló gyalult régi fenyő deszkákkal padolt tornázt vagyón [Jenő SzD; Ks 76/56 Conscr. 575]. 1841: A fogadó ház ujj, kő épület ujj sendely fedél alatt deszkával padolt [Egeres K; Ks 89].

B. 1632: Az bastia uionnan padlot ala iaro Gradiczaual edgieltenben | Ezen hazok eleőt ualo folioso keőteses, fa oszlopokon allo, az allia dezkaual padlott [Fog.; UF I, 132, 138]. 1636: Ez pinczeis furez dezkaual padlott [Siménfva U; JHb Inv.]. 1647: Az Kapu közü uyolagh padlot | Torna-cza deszkával padlott, de menjezeti rosz csepegős [Marosillye H; Vlt 55/5415]. 1676: menyezeti ezen háznan párkányas jratos also padlása deszkával padlatt [Fog.; UF II, 726]. 1681: Az folyoso fábul, kar faso(n), alol gerendaso(n) vago(n) építve, az allya deszkával padlot [Vh; VhU 531]. 1732: A tonak mas szelyin vizben fel vert Czövekekben kötöt gerendákra Csere deszkákkal padlot zugoja vagyón [Nagyida K; Told. 11/70]. 1771/1817: padlatt hat Ökörre való Istálló [Bözd U; Mk]. 1774: fenyőfa Deszkával padlatt jo moddal készített Gabanas [T; CU].

Szk: ~ *aljú*. 1761: kőteses tsere Sasokból való ujj tsere gerendákkal gerendáztatott, és fűrés deszkával padlott alju Filigorias Tornázt [Siménfva U; JHbK LVIII/1. 41].

2. deszkamennyezettel ellátott; cu tavan de scînduri; mit Bretterdecke. A. 1702: (A háznan) fennyű gerendákból álló s fennyű deszkával padolt padlásocskája vagyón [O.brettey H; Born. XXIX. 4. 7].

B. 1632: Az Bastianak felső padlasj uionnan padlott [Fog.; UF I, 133]. 1676: Ezen hazbul nyilik egy secessusra ... fel szer parkányas ayto. Ennek felső része deszkával padlatt [Fog.; UF II, 738]. 1679: Ezen malom ház szegeletiben vago(n) az molnar(na)k egi kis háza, sövényes oldalapaszos; fellyül hasábos deszkával padlott [Uzdizspéter

K; TL. Bajomi János inv. 142]. 1694: az hátulsó ház ... mester es foljó gerendái, fenő és tölfa deszkákkal elegyesse(n) padlott es tapaszos [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeir.]. 1732: Hijjazattya a nagy háznan, gyalulatlan fenyő, a Kamara, és Kis ház hijjazattya pedig bárdolatlan Csere deszkával padlottak [Szászszjtjakab SzD; TSb 51]. 1742: egy kis keskeny felyul deszkával padlott, élés tarto kamorátska [Gyeke K; Ks 4. VII. 1].

Szk: *párkányosan* ~. 1694: Ismét az elébb meg irt ház(b) vissza térvén ... Menjezetinek fenyő fa Gerendái gyalult fenő deszkákkal parkanyossan padlottak [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeir.]. 1699: Padlata kopiazott ... fenyu gerendákra gyalult deszkával parkanyosan padlot [Borokrakkó AF; BfN dobozott anyag VI] * *sövényből font/sövénylészával* ~. 1656: Az jstaloknak kettejeben lovak elejben való abrakolo valu, mind vegigh szolgat fel felső része gerendasok seöveniből font leszakkal padlot regiek [Fog.; UF II, 166]. 1761: Vagion ... tiz tsere ágasokra szarvazott sövény lészával padlott, szalma fedélű ... cir. nyoltz Lora való dib dáb Istálló [Spring AF; JHbK LVIII/1. 502].

3. bepadolt (palló); (punte) podită; (Steg) bedielt. A. 1732: vagion az Küküllőn egy által járo ... Cserefa Czövekeken, jó erős gerendákra deszkával padolt ... jó erős palló [Kóród KK; Ks 12. 1].

B. 1736: az Küküllőn által epítettett egy jo, erős gyakor tzővekekre fektetett, Csere Gerendákra borogatott, Csere Gyertyán, és bikfa Deszkával padlott jo tágas pallo [Mikefva KK; CU XIII/1. 180].

padoltat (be)padlóztat; a pune pe cineva să pardosească ceva (cu scînduri); bedielen lassen. 1680: vagion boronakból fel rova ket rendbeli Istalo ... Padlása mindenik Istalónak szel deszkákból való. mathe Deak uram padoltatta [A.porumbák F; ÁLT Inv. 26].

padoltatik padlóztatik; a fi pardosit; gedielt werden. 1636: Az pincze padoltatott cőregh fűres dezakkal [Siménfva U; JHb Inv.]. 1676: Az kapu közinek az allya tölgy faval padaltatat [Fog.; UF II, 699]. 1755: (A) Majorház ... boronákra sokfele fákból parasztosan építettett, mellynek fűste Cserény alatt a' pitvarba szolgál, melly pitvar kerteléssel padoltatott [Ludesh B; BK sub nr. 1020 Nalácsi conscr.]. 1761: Ezen palota ... Négy szegeletre faragott hornyolt szélyű tizenkilentz szál kereszt gerendák, és hasonló formájú, csak vastagabb egy mester gerendával gerendáztatott, és deszkákkal padoltatott [Szászveszsződ NK; JHbK LXVIII/1. 202].

padoltatott bedeszkázott; (care este) pardosit cu scînduri; bedielt. 1702: A Nagy Házban ... vagyón 14. fennyeo Gerendákból álló gyalult Székelly deszkával padoltatott padlása [O.brettey H; Born. XXIX. 4].

pados 1. kb. dombhátas; cu tăpșan; mit Hügelrücken. Hn. 1842: Padas [Kendilóna SzD; EHA].

2. ? Szn. 1614: Pados Miklos jb [Lécfva Hsz; BethU 323] | Pados Thamas jb [Zabola Hsz; i.h. 386].

padovai páduai; din Padova; aus Padua. Szk: ~ *borsos posztó*. 1758: fekete padvai borsos posztora a' Léányomnak R.f. 8 x 10 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 165b] * ~ *posztó*. 1733: Edgi Sing Szederjes Padvai posztó [Maros-

sztkirály AF; Told. 2]. 1773: Fekete jo fele Padvai Posztó [Lele Sz; EMLt].

padozat padlózat; pardosealá; Dielung. 1854: ezen Fortzmernek Padazattai Jo [Sárd KK; WassLt]. 1858: a' szála mellett lévő szoba feletti karzat padozatja jo [Mv; TSb 39].

Szk: alsó ~. 1858: ezen kis gang also padozatja avaték [Mv; TSb 39]. 1862: nyílik egy ... fenyő ajtó ... egy kamara forma szobába, mellynek also padozata stakaturós [Mezőbánd MT; TSb 39].

padozatdeszka padlódeszka; scindură de duşumea/pentru pardoseală; Dielenbrett. 1862: A' három kövű malom nádfedél alatt van ... cserefa oszlopokon nyugszik — padozat deszkái avultak és gyengék [Mezőbánd MT; TSb 39].

padra való padtakaró; cuvertură pentru bănci; Bankdecke. 1612: mi Buczultunk ... egy pad fedelet ad fl 5 d 50 ... egy padra ualo fl 1, 2 dutka [Ksz; BCs].

padszék pad formájú szék; scaun în formă de bancă; bankförmiger Stuhl. 1568: Margareta Consors Martini barbi tomsoris (!) ... fassa est, Ezt lattam hogy mikor az haburug vala az kalmar lazlo hazanal, akor, kalmar peternel egy pad zek vala es az kakas Andras Jnassa aly vala eljotte [Kv; Tjk III/1. 187]. 1585: Aztalos Tothazy Istwannak ... azon zobaban hogy harom pat zeket chinalt attunk f 0 d 45 [Kv; Szám. 3/XIV. 34]. 1588: el hordatot onnat az hazbol aztalokat pad zeket [Vécke U; BálLt 81]. 1590: Azonba(n) fel kele az tizedes fel nita az teomleoczy aytaiat ... Albertt ott wl vala az padzeken kapa egy szekerczett a' tizedes ereosse(n) wte oldalba Albertott velle [UszT]. 1594: Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az kwlseő kis Palotaban. Aztal uagion No. 1 Pad zetek kwreőle uadnak No. 5 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 33]. 1597: B. V. hagiababol zegeztettem es chinaltattam az Tanachi haznal az also hazbeli padszekeket, megis festettem giontaroztattam [Kv; Szám. 7/XII. 21 Filstich Lőrinc sp kezével]. 1632: Also Porumbaki Uduar ház ... Az Konihaban vagion ... egy Twzeleő hely. Temerdek fabol czinalt padszék N 3 [A.porumbák F; UC 14/38. 176]. 1633: egy pad szekett ... az uczara vinek kj [Mv; MvLt 290. 113a]. 1673: Két darab padszék es egjgies szék egy [Fog.; UF II, 535]. 1706: öbb pad szék bellett nr. 2 [Utl].

Szk: béleletlen ~. 1632: Egi belletlen pad szék ... N. 1 [Fog.; UF I, 137] * bélelt ~. 1585: Chinahtatunk a Scholaban az Scolamaster hazaban hat belet pad zeket az harma hozzab az harma rewidgieb [Kv; Szám. 3/XIX. 30]. 1680: az fal mellet ket darab bellet pad szék [A.porumbák F; ÁLt Inv. 12]. 1681: Ezen hazban vagion egy bérlett pad szék [CsVh 95] | Bellett pad szék a fal mellett Nro 2 [Brettey H; VhU 588]. 1694: Jnnel az elebb meg irt ből(b)a vissza menvé(n) ... vannak ebben: egy kis Asztal, Olasz lábas, mellette annak egy darab bellett Pad szék [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeir.] * borított ~. 1697: Az Borberek Ház ... Egy jo asztal ... Borított pad szék nro 2 [uo.; Mk Alvinczi Péter inv. 1]. 1843: Nemes Juvon el betsült javai ... Egy borított pad szék 1 Rf 10 xr [Bágyon TA; KLev.] * cöveken álló ~. 1648: Az curia kapuja eleött vagion egy leveles szen alatta egy fenyő deszka, cöveken allo padszék [Porumbák F; UF I, 879]. 1694: Majorház ... vannak benne belőlü fűjtő, tapaszos Sövény kemencze. A' fal mellett is vagion, vastag fábol ki

faragott cövekeken álló hosszú padszék [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeir.] * cöveklábakra csinált ~. 1656: (A kertészházban) az fal mellet ket feleől, ket darab reghi bellet pad szék ... egy cövek labra csinált pad szék [Fog.; UF II, 172] * fal mellé való ~. 1652: Fal mellé való padszék, harma bellett, harma belletlen [Görény MT; Törzs] * fejer ~. 1636: Vagion az hazb(an) kett hoszu ueghig ereő bellett fejer pad szék [Siménfva U; JHb Inv.]. 1647: Az Urfi ammelj hazban mostan vagion ... egi Asztal benne, köröllette fejer padszék [Marosillye H; VLT 55/5415]. 1656: Ezen hazban ... az fal mellett egy labakon allo fejer bellett padszék [Fog.; UF II, 124]. 1658: Vagion har(om) fejer Pad szék [Kv; SzCLev.] * fekete ~. 1656: 2 fekete padszék [Fog.; UF II, 118] * festett ~. 1632: Ket bellett festett pad szék [Fog.; UF I, 160]. 1647: egy kis haz ... vagion benne ... Egy kar szék; ket festet pad szék [M.királyfa KK; BK 48/16] * fias ~. 1673: Vagion ... Egi fias pad szék az Asztal mellet [WassLt Borsai István hagy.] * fíkos ~. 1752: két Fíkos padszék [Pókafva AF; JHb XXV/73. 13] * gyontáros ~. 1629: ket berlet giontaros pad szék [Szentdemeter U; Llt]. 1632: Egi giontaros bellet pad szék [Fog.; UF I, 156] * háromlábú ~. 1609: Aztalos Örölt Janos ... harom labu pad zeketek chinalt egkiet tudua(n) hüsz penszre f — d 40 [Kv; Szám. 12b/IV. 121]. 1621: Az kwsebbik auditoriumba Adam Lector Instantiaira ket hozzu 3. labu pad zeket d 28 [Kv; i.h. 15b/IV. 24] * hosszú ~. 1585: Az kys Templumba chinaltatunk egy hozzu padszeket, attunk attol Aztalos Imrehenek f. 6 d 16 [Kv; Szám. 3/XIX. 38]. 1594: A Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az szabó hazban ... Hozzu Pad zek No 2 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 29]. 1679: Asztalos chinalta elől partazatos hozzu pad szék az fal mellett no. 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 8]. 1721: ezen nagy Házban van egy hitván Pohárszék egy hoszszu nagy asztal az Asztal körül ket fenyő deszkából faragot hoszszu pad szék [M.gyerőmonostor K; KGy] * karatlan ~. 1648: (A) rekeszben egy fejer aztal ... egy karatlan padszék [Komána F; UF I, 928]. 1724: Négy hoszszu kar Szék ... Karatlan pad szék nyölcz [Koronka MT; Told. 29/12] * karos ~. 1656: Egy karos padszék [Doboka; Mk Inv. 3]. 1680: Asztal egy Karjos pad szék [A.porumbák F; ÁLt Inv. 18] * kötött ~. 1629: Az kapuközben bemenven jobb kéz felől vagion egy drabant-ház ... Az házban ... Az kemencze elében való egy alacson kötött pad-szék [Szu; SzO VI, 91 Székelytámadt vár lelt.]. 1674: Két kötött pad szék [A.porumbák F; UF II, 595]. 1681: Vagion ... két új kötött pad szék [CsVh 95] * négy lábón álló ~. 1648: Az pincze torkolattyan vagion ... egi szely deszkabol czinalt negj labon allo pad szék [Porumbák F; UF I, 889] * párkányos ~. 1654: Az Nagiobik házban(an) ket parkanios pad szék [Szászadás KK; Ks Bánffy Anna urb.] * ülő ~. 1656: Ezen hazban egi csövek labra csinált hoszu asztal, mellette 2 felöl ugyan csövek labra csinált két ülő padszék | Az kemencze keörül cövek labra csinált ülő padszék [Fog.; UF II, 159, 178] * záros ~. XVIII. sz. eleje: Vagion egy jo záros pad szék meg más viseltes pad szék [LLt Fasc. 71] * zöld ~. 1647: Egi fejer pohárszék. Zöld padszék harom [Marosillye H; VLT 55/5415].

L. még a fenyő- és paracsi padszék címszót.

padszékecske padformájú kisszék; scăunaş în formă de bancă; bankförmiges Stühlchen. 1746: Vagion Kis Pad Székecske ... A Palotán Kis pad székecske jeges vizet tartó 1 [Marossztkirály AF; Told. 14].

paduc 1. a pontyfélék családjába tartozó folyami hal; *Chondrostoma nasus*; scobar, poduț; Art Karpfenfisch. 1584: Az Hall dolga ... Marnanak paducznak Lib. p. d. II ... aggiak fontiaht [Kv; KvLt Vegyes III/7–8]. 1593: Marnat podotzot es Egieb fele holat f — d 28 [Kv; Szám. 5/XXIII. 8 Caspar Schemel sp kezével]. 1621: attam ... Poduczot ... Hat font Padoczot f — d 12 [Kv; i.h. 15b/IX. 27–8]. 1632: Folio vizek io uagion, meliben Semling keouw (!) hal, feier hal, Marna, Poducz es Rák beoueön terem [Vád F; UC 14/38. 13]. 1674: Az Csürös kertben vagion mas hal tartois ... az felsőben rák, az többiben Olt hala és paducz valami keves [A.porumbák F; UF II, 610]. 1681: Hal tarto. A Kerlecz vize mellett kettő vago(n) ... A Külsőb(en) vagyon most valami keves hal (:Semlyeng, paducz etc.) [Hátszeg; VhU 605].

2. paduchal-étek; mîncare din poduț; Essen aus Karpfenfisch. 1593: Padoczot vaiba Ratua(n) f — d 10 Megis padotzot kapozta Leüel [Kv; Szám. 5/XXII. 5]. 1609: Vaczorara az vrunk kohniaia ... Padoczot veottem ... d 55 [Kv; i.h. 12b/IV. 331].

◊ Szn. 1614: Paducz Istwan [Lőrincfva MT; BethU 2b]. 1637: Padocz Istua(n) [Mv; MvLt 291. 112a].

paduchal a pontyfélék családjába tartozó folyami hal; *Chondrostoma nasus*; scobar, poduț; Art Karpfenfisch. 1589: Huz font padocz halat veotte(m) d. 80 [Kv; Szám. 4/X. 19].

pagament (vmennyi) értékű; de (o anumită) valoare; von ... Wert. 1665: Monda nekem Maytenj András ... hat-tam az Colosvari Ecclesia számára, Ezer forintot Tizen ket Gjara (!) Pagament ezüstöt [Kv; KvRLt VII. 2 Gillanj Gergely főarendátor nyil.].

pagina (könyv) oldal; pagina; (Buch)Seite. 1793/1795: A keregető Levelét és Jegyző könyvét Paginák szerint Numerailva mind az Esperest mind a' Curator Urak subscribálván és meg petsetelvény úgy meg indullyon követje" [M.bikal K; RAK 12. — "Az egyházközségnek építésre gyűjteni]. 1794: (A) Tabella ide hátrább az utolsó Paginán le vagyon írva [uo.; RAK 8]. 1818: Fel kell tenni ... A Matriculanak pagináját hogy hanyadik lapon van protocolalva [Méra K; RAK 21]. 1823: A' Katona Személyek körül véghez viendő Parochialis Actusok ... fel kel tenni ... a Matriculanak, s Protocolumnak Pagináját, hogy hana<dik> lapon van protocolalva [Nagykapus K; RAK 31].

paglag posztófajta; un fel de postav; Art Tuch. 1630: Linczegh Janos Hozot lengiel orszagbol. 6. fél vég paglagot tt f 9 [Kv; Szám. 18b/IV. 60].

paglag posztó posztófajta; un fel de postav, Art Tuch. 1630: Kouaczi Gaspar. Hozot Jarosláról 38. fél vég h fai landist es paglag posztott tt f 57 [Kv; Szám. 18b/IV. 60].

pagnét szurony; baionetă; Bajonett. 1796: Kis Pál Ferentz Uram ... döfte által a pagnétal Kosa Daniel ő kegyelmét [Uzon Hsz; Kp IV. 288 Joh. Menyhárt (45) gy. kat. vall.]. 1823: egy Puskába valo pognét [BK Inv.].

pagnétos szuronyos; cu baionetă; mit Bajonett (ver-sehen). 1796: meg döfé a pognetos puskával Kis Pál Uram Kosa Danielt noha ő semmit nem vetett [Uzon Hsz; Kp IV. 288 Radully Virág (29) col. vall.].

pája egyfajta ruhaanyag; un fel de țesătură; eine Art Kleiderstoff. 1629: Negy sing veres paya tt f. 4 | Negy singh pay aestim: tt. f. 4 [Kv; RDL I. 132].

pajcsgeld (kocsisnak adott) borralaló; bacșiș (pentru vizitiu); Trinkgeld (für den Kutscher). 1797: A Szalardi Forspontosok(na)k Mitskén egy Statoria Hung. flor. 2 Dr. 40. Paits gelt Dr. 40 [Szság; IB III. CXLV. 22].

pajkos csintalan; neastîmpărat; ausgelassen. 1648: Domini Directores contra captiua(m) Catharinam Szalontai. Stephani Demeczi Consortem tal(ite)r p(ro)ponuit ... delesti praedicatio alat valami pajkos legeniekkal magat illetlenül viseluc(n) Biro Ur(am) azo(n) legeniekkal edgiwt meghis kalitkazzatta volt [Kv; TJK VIII/4. 267]. 1710: Balassa, különben is pajkos, csintalan ember lévén, azt izeni vissza a palatinusnak: „Mondjátok meg az ebadtának, ha török rab kell, bújjék ki a felesége utójából, s fogjon rabot, de akit én fogattam, azt neki bizony nem adom” [CsH 102]. 1736: Most pedig ... nemesasszonyok, nemes leányok is elegen vadnak, az kik szélitben minden szemérem nélkül szaporán elmondják: Isten engem úgy segéljen, s úgy esküsznek mint akármely nyíri pajkos katonák [MetTr 416].

Szn. 1724: Pajkos Vaszil [Dögmező SzD; BK] | Pajkos Mathe [Kiskájon SzD; BK].

Án. 1811: Minden Ló magyarul igaz nevét kapta: Ugy-mint Csinos, Szártsa ... Pajkos [ARÉ 151]. 1821: Pajkos (fejér ökrök) [Mezőmehes TA; HG Mara lev.]. 1823: A Rendes és a Pajkos 8 eszt. Szürke ökrök [uo.; i. h.]. 1827: Pajkos és Rendes Nevű ökrök [Mocs K; Told. 39]. 1854–1859: Pajkos (ökrörborjú) [Körtvélyfája MT; LLt].

Szk: ~ *módon/módra*. 1628 u.: Hites feleségem ... pajkos modra Lelek Lelek bestie Lelek kurua fianak zidalmazot sokszor [SzJk 32]. 1711: Az utban igen mocskosan és rútul viselte magát Almási; rút részeg lévén lórol hullott, szitkozódott rút, pajkos módon [SzZs 289].

pajkoskodik huncutkodik; a ștrengărie, a se ține de pozne/ștrengării; Possen reißen. 1850: Nem csuda tehát, ha öreg mama váltig kívánczik Ádámosra, hogy Miklos urfit ott az udvaron a' kertben pajkoskodni 's betyároskodni láthassa [Kv; Pk 7].

pajkosság 1. csintalanság; ștrengărie, pozna; Ausgelassenheit, Keckheit. 1846: Roza szörnyű nagy huntzfut, teli pajkossággal, alig lehet sokszor birni vele [Kv; Pk 7].

2. féktelenség; nesăbuință, nechibzuință; Zügellosigkeit. 1777: Szemeimmel nem Láttam de közönseges hír Özvegy korában Popa Juon Szöcs Györgynehez járt ott hált ott ivút pajkoságtól viseltetvén szakalat el beretváltotta ... az Berit Papi szolgálataért kitől szep szerent fel nem vehette meg verte [Ludvég K; KLev. Oroszfaján Todor (65) zs vall.].

pajor '?' Szn. 1625: Pajor Demeter [Kv; Szám. 16/XXXV. 153]. 1631/1681: Matyas Deak al(ia)s Pajor [VhU 329]. 1670: Pajor Demeter [Asz; Borb. I]. 1681: Hunyadi Matyas Deak al(ia)s Pajor [Vh; VhU 344]. 1761: Pajor alias Iani Iánoska [Hosszúfalu Br; BrÁlt Conscr. Dom Törtsvár 479. — Binder Pál kijegyzése].

A RMCsSz-ban Kázmér a bajor szóból származtatja a Pajor szn-et.

pajta 1. (fedett) gazdasági épület; construcție gospodărească; Wirtschaftsgebäude | raktárépület; magazie; Lagerhaus, Depot. 1570: Agotha Zamoskőzy Myhalne, Ezt valya hogy hallotta sok Rwth zydalmokkal zythkozodot Kys Myhal ... Aztis Twgia hogy egy zolgalo leania keres ... gyakorta fwtot Ely Teolek, Eccher megh hozta volt vazaltrol es Lanchra vetette volt egi paytaba | Enedy Kelemen Varas Zolgaya ... valya ... Mond Zeoch Demeter az leannak ... Jer el velem egy kewesshe az Mayorba ... Zeoch Demeter altal hagot az emaga chwrybeol az Thymar Gergel churkertyben es az Thymar Gergel paytaianak Aytayan Bochatta be az leant es vtanna be zarlotta az aytot [Kv; TJK III/2. 28, 79]. 1587: Harmadzor kiuanituk aztis hogy az melj sojnk az portusson leznek, azoknak az pajtakban valo be hor-datassara az oth lako cokros embereket rendelje Nagod [GyK. A dési cellérek végezése Gyulafi Lászlóval]. 1595: Az Tanacz haznal az pajta kapuiat czynaltattam [Kv; Szám. 6/XVII. 116 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1602 k.: czvrtt paitatt azokon Epittene az Haz korüll kertöketis az utan Epittottek [UszT 16/61 Leoricz Janos marefalvi Drabantt vall.]. 1612/1613: Czereny Gaspar ... mikor ollian gongia érkezett el küldöt valahova, vagy meh kertbe vagy paitaba, mingiarast utannam iött, ott dolgat tötte velem [Szászszombor SzD; KJ]. 1631: akkor vasarnapra viradologh ot halanak az my pajtankba(n) [Mv; MvLt 290. 2–7a]. 1647: Az Uduaran vagion Egy hoszu paita, fele boronabol rott, fele erös seoueny [Drassó AF; BK 48/16]. 1693: Tetzet minekünk hogy az Csürös kert gyümölcsossivel, pajtajaval, es minden épületivel edgyütt legyen, a ket nagyobbik ferfi Gyermek, Andrise, Jankoe [Ne; DobLev. I/38. 7a]. 1746: Az Város Házánál lévő pajtát ha egészen el készítik az Átsok, tehát rendeltetik a Város k(ö)z(ö)ns(é)g(e)s Cassájából munkájokért H:f. 30 [Torda; TJKt III. 64]. 1774: engemet ki üzött Házamból, 's kéntelen voltam ottan az Faluban Mlgs Henter István Ur(am) Véczmek lévő Jobbagya Pajtájában fel esztendeig nyomorogni [Vécke U; LLt Vall. 153].

Az adalékok szövege több esetben nem nyújt fogódzót az 1. és 2. jelentés különítéséhez.

2. istálló; grajd, poiată; Stall | ól; cotet; Koben. 1573: Valaztottak eo k. keozzwlek Negiet az vramiba kyk Meg lassak az Mezaros vram paytayt Maioryt Miert hogi azt Mongiak hogy nem volna Barmok es azert Nem vaghatnak hwzt az Zekekre [Kv; TanJk V/3. 79a]. 1584: Rosa Ambürs deakne ... wallia, Egy estwe mikoron ... az leiany az teheneket fey wala az paytaba oda mensefwrkeor Miklos [Kv; TJK IV/1. 225]. 1597: az kaptalan meg hagyta hogy paytaba hün, meg keressek, ha lowat vagy egyeb marhat találnak [Vessződ NK; JHb XXIII/3]. 1668: Az Pal Georg Mihaj lowat az Ambrus Ilea melöl az paytaból ki lopa, akoris ketten keszek valank ra eskönj [Csz; CsÁlt F. 27 I/30 Illes Ferencz Kazon Uyfalu (40) pp vall.]. 1680: Juhok(na)k a vagy (:ha az szükség kevanya:) lovak(na)k valo ól avagy Pajta [A.porumbák F; Ált Inv. 36]. 1694: vagion egi Nagi Pajta, avagy Jstálló ket szakaszok(an), barona fákal fel rótt [Borberék AF; Bfr néhai ifj. Bálpataki János urb.]. 1729: Vagyon egy vesszöböl font szalmával fedett kopok(na)k való pajta sövény kerítésével edgyütt [Buza SzD; JHbK V/2]. 1747: az Illyésfalvi Nms Pap László vezőn Levő pajtájában ... tsak ezen negy idegen ókrök möltanak bele kötözve [A.várca Sz; Ks 27/XVII]. 1789: az idei Csikokat külen pajtába szoktuk rekesztetni, a bornyukot is külön, és eddig elé mind jól vagynak [Ben-

cenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1824: Egy Sövényből font s Tölgyfa ágasokon álló Nád fedelű Majorságnak való Pajta [Mezőbodon TA; Ks 89].

Vö. a bivaly-, csikó-, disznó-, hizó-, kopó-, ló-, marha-, ökör-, sertés-, tehenpajta címszóval.

Hn. 1688: a Pajtanal (k) [Etéd U; EHA]. 1773: A Bihajok Pajtáján fejl (sz) [Egeres K; KHn 192].

Szk: *ra felvet* hizlalásra felvállal. 1842: mivel közelebb mult ősön egy Disznotskát fel vetettünk pajtára, 's az után hamar lett el döglésé, 's már most a hejin kételenek voltunk mást venni [Bözdödjfal U; Pf Kovács Sándor lev.]. * (disznó) hizlaló ~. 1638: Azon rendben vagion egi labakon allo, három reszben czynalt uy diszno hizlalo paita [A.porumbák F; UF I. 662]. 1701: becsüllük ... az Diszno Pajtát árnyekostol ad flo 2 ... egi ros sz hizlalo pajtát ad d. 20 [BLev.]. 1734: Vagyon az Udvaron egi szalmás fedél alatt két ökör istálló ... ugian azon fedél alatt az istállók végéb(en) egi szekér szin, és egi majorságnak való pajta, az mellett más fedél alatt egi lábas hizlalo pajta [Datk NK; JHb gr. Bethlen Farkas inv.]. * kopók ~ja. 1757: egy kopok pajtája Borona fábol [Somlyó Sz; CU]. * majorbeli ~. 1648: az Majorbeli pajtáknak hizlalt artányok nro. 5 [Komána F; UF I. 937]. * marhák ~ja. 1676: Az marhák paytaiabul fordulvan az ucza felöl való épületekre vagyan sup fedel alatt madarasz ház [Fog.; UF II. 741]. 1849: A' Szintől a marhák pajtájáig vagyon egy hegyes karotskákkal el látott Csinos kert [Somkerék SzD; Ks 73/55]. * papi ~. 1823/1824: Meg vájagaltattom egy részt a' Papi pajta oldalának [Szentanna MT; MRLt]. * paraszto ~. 1670: job kezre menven vago(n) egy paraszto payta, Az pajtaban vagyon 14. Eökeör [EMLt]. * tehenek ~ja. 1716: vagyon egy sövényből font tehenek pajtája ... mellette sövényből font bornyupajta [Doboka; JHb III/68].

3. istálló-rekesz, szakasz; porțiune de grajd, poiată; Stallstand. 1681/1754: jó fedél alatt való marha szin pajtákkal, és jászlokkal egygyütt [KvAkKt Mss. hung. 6]. 1821: Az Lo Istállokat rako Borona fábol (építette) ... hoszsa 14, ól, széle pedig 3om ól, három szakaszokra, vagy pajtakra vagyon felosztva ahoz való Saragjával, válluval, hidlással, Deszka Ajtaja [Görgény MT; Ks 79. 126].

4. szín; şopron; Schuppen. 1623: Az ... tegla vetest in Aprilli mingiart ell kezge es ... Continue hatt hatt Ember hannia kikteől ad minus 3000 teglatt keuanion be zamb(an) mind(en) Nap, Az teglanak zaradasara hozzw paytakot Czynaltasso(n) ahol Niarattzaka Zaradhasso(n) valob(an) megh, Eozell Egethessek megh [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.].

5. bódé; gheretă, chioş; Bude. 1570: Az varos falahoz Ragaztwa Neh legien semmy payta, seot megh egieb építés ez vtan, Az my volnais ely Tyztitassek onnath [Kv; TanJk V/3. 26b].

pajtaajtó vmilyen gazdasági épület ajtaja; uşa unei construcții gospodărești; Tür eines Wirtschaftsgebäudes. 1631: Uasarnapra viradologh együtt halanak ez az fogoly legeny az Aszonyal az en pajtamba(n) megh en magam vona(m) be az pajta ajtot [Mv; MvLt 290. 246a]. 1814: egy Pajta ajtot tudjuk, hogy Hatso losinál vagyon [Nyárádmagyaros MT; CsS].

pajtácska 1. kisebb gazdasági épület; construcție gospodărească mai mică; kleineres Wirtschaftsgebäude. 1581:

Vegezte eo kegmek hogy az mely paytachykat Barbely Mihalnak engedet eo kegmek ... chyak durante beneplacito Ciuittatis ... legien ewe [Kv; TanJk V/3. 243b]. 1654: Hancz Janos ... Csüre fedetlen, haro(m) pajtacskaja oldala nélkül, fedelyeis mindenek(n)ek rosz [Kétely SzD; Ks Bánffy Anna urb.]. 1736: kis Sövényből font pajtátska [Bongárd BN; CU]. 1778: Hogy egyebet azon Ház körül építettek volna, egy egy Pajtátskánál, nem jut eszemben [Pósa SzD; Ks 34. VI. 1]. 1801: Edgy Pajtátska, veszsöböl font roszsz szalmás [TL]. 1805: A Káposztás kert külső büttüjinél egy pajtátska [Makfva MT; DLev. 1. VIII. 29]. 1825: A' Serház Udvarának végében lévén egy kised Pajtátska [Dés; Dlt 595].

Nagyon valószínű, hogy az adalékok többsége istállócskát jelent, de ez a szöveg szűkszavúsága miatt nem dönthető el.

2. istállócska; grajd mic; kleiner Stall | ólacska; cotet mic; kleiner Koben. 1654: Rét György ... Egy Istaloja, Pajtátskaja [Szásznádas KK; Ks Bánffy Anna urb.]. 1753: jobb kézre a Sessionak Nap nyugati résziben találattik egy Pajtátska Agasakra Sövényből font, jo szalma fedéll alatt Sövényből fontt jászlaival együtt [Sajókeresztúr SzD; JHbK XXIX/7]. 1774: egy kis Pajtátskát, vagy is Istállót, az mely régen ház volt ad fh 2 ... aestimaltak [Kásonújfalu Cs; BCs]. 1786: A fejős Bihalyok(na)k ... az udvarba lévő egyik istállót igazítottuk meg, a bornyai(na)k pedig külön jo pajtátskát banyalitottunk [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1797: Cserefa ágasokra csinált Sövény oldalú pajtátska [Bözdűjfalu U; Pf]. 1814: Zilahinének kertében volt egy pajtátskaja, melyben egy két Tehenet tartott [Dés; Ks 79. 29. 793].

Szk: *hármás* ~ háromrekeszű ólacska. 1728: vagyon egy fedél alát harmos Pajtátskák három Ajtokkal mellyek majorsagnak rendeltettek [Ludvég K; Told. 29/19] * *két szakaszos* ~. 1803: sövényből font két szakaszos Pajtátska [Csokfva MT; UnVJK 231] * *majorságtartó* ~. 1812: Majorság tartó pajtátska [Sorostély AF; Born. XXXV. 66] * *mezőségi* ~. 1783: Hátulsó Ház ... Valami alacson Mezőségi Pajtátska is vagyon mellette [Mocs K; JHbK XXXI/1. 13].

pajtás 1. barát; prieten; Freund | bajtárs; camarad; Kamerad. XVII/XVIII. sz.: Jobb lett volna nekem soha ne születnem, Vagy ha születtem is tengeren túl mennem, Tenger szélyvészítől gályákat őriznem, Hogysem pajtásimtól ezt kell elszenvednem [Barabás, SzO 391 brassói székelly rab éneke]. 1747: Pap Mihálynak más több atyafiáról, társairól vagyis pajtásiról éppen nem emlékezem [Csi-csópoján SzD; Ks 27. XVII]. 1755: az említett esztendőbéli határjárás alkalmatosságával ... magam-is egy nap kün voltam, mely napon az pajtásamat jól meg tsapák az első métánál s egy ökör fejet-is temetének oda [Nagygyeke K; Ks 80 Nagy Villye (45) jb vall.]. 1768: mondék a' Pajtásom(na)k az edgy átallyában lopott Ló hogy a' többi közü nem eresztik [Kovácsna Hsz; SzentGy Lad. Szöke (55) lib. vall.]. 1772: Meg csendesedve pedig a katana keveset mulatozott a Szállásán az után pajtásával együtt Tirnavitzára ment [Tirnava H; BLt 11]. 1799: három pajtásimat ottan hattam [Dés; Dlt]. 1806: Pataki István ... kérte hogy leg alább a portékáit hadd rakja el ... de ezek nem engedtek, hanem tsak el vitték azt mondván, hogy ott a pajtásai 's azok el rakják [Torda; UszLt ComGub. 1753u.]. 1880: Szerető pajtásod Petelei István [PLev. 82 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Szk: *kereskedő* ~. 1752: Illyésfalvi Nms Pap Vánka volt a többek között edgyik kereskedő pajtása [Bikáca Sz; BfR Elek Miklós (56) jb vall.].

2. *biz* megszólításban; in adresári; in Anreden: cimborá; prieten; Freund, Kamerad. 1715: (Az emberek) mondottanak Sasvari Istvannak talam pajtás teis részés vagy az tolvajkialtasban(an) [Vaja MT; VH]. 1754: Kedves Drága Pajtásam! ... látván hogy az Zabbal bé nem érem, tehát az meg ígért jo akarataédrt ... el küldettem két szekeret, s kérlek kedves Pajtásam adgy jo Zabát hogy meg ne csallyan [Szászmáté SzD; Ks 18. CII Rácz Demeter lev.]. — L. még RettE 349.

pajtás-asszony jóbarát felesége; soția unui prieten; Ehefrau eines Freundes. 1754: az Pajtás Asszony egész reverentiával tiszteli Drága személlýedet [Szászmáté SzD; Ks 18. CII Rácz Demeter lev.].

pajtáskert istálló kert; grădină cu grajd; Garten mit Stall. 1632: Komanai Udvarház ... Paytak. Az Paitas kertben eörehg Eökeör uagio(n) No 17 [UC 14/38 30].

pajtásos barátkozó természetű; cu fire prietenoasă; freundlich. 1813: Sinka Ferentz ... jo itkányos, pazarló természetű, pajtásos [DLt 48 nyomt. kl].

pajtáság együttműködés, cimboraság; simbră, asociere/tovărăsie pentru a efectua unele munci; Kameradschaft, Zusammenarbeit. 1596: Az Andras márhai felől ezt vallja. Tudgia hogy Gyergio alatt egy pajtassagon voltak Sebesi Miklos es az legeni Andras [UszT 11/45]. 1752: Dësházán lakó Nehai Sándor Thamás özvegyétől hallottam, hogj a' Kurucz világkor az Vrahoz menván a' Taborra, minthogy véle edgjött egj Tarsaságban(an) vagyis Pajtáságban(an) volt ... Nehai János István oda ment [Dësháza Sz; Ks 100]. 1772: Mivel hogy mű ide közel lakunk: mint Molnárok ha nem egyebért de leg alább tsak pajtárságeris (!) itten gyakor izben meg fordulni szoktunk [Ádamos KK; JHb XX/27. 15].

pajti megszólításban; in adresári; in Anreden: pajtás; prieten; Freund. 1711: ott Leven az Comendans Ur(am) Tolmacsa Pallosa ... monda Gegő Peter ezt en bizony el viszem monda Csiszar Istvan ezt bizony nem Pajti [Vacsárcsi Cs; Born. XXXIX. 50 Lakatos Matyas (40) pp vall.].

pajzán pajkos; zburdalnic, zglobiu; schalkhaft, neckisch. An. 1762: Pajzán (paripa) [Usz; EMLt]. 1837: Pajzán Csitkoja (deres kanca) [Nagysajó BN; HG Kemény Sámuel hagy.].

pajzs 1. scut; Schild. 1585: En Mezaros Myklosne orsolya azon Ember Emlekezem hogy Ennalam hagyott wolt az vytezleó Tarchay Georgy Twdnj Jlyk 5 panchel vyatt, drekra vallo panchelt kett Payst [Kv; TJK IV/1. 526a]. 1620: Az Also Varban ... Porhoz valo Tekeneő ... Pays No. 1 [Kövár Szt; Borb. II]. 1632: Ugian itt tiz paisok ... N. 10 [Fog; UF I, 135]. 1667: Régi szu ette paisok ... nro. 70 [Fog; UF II, 338]. 1678: Uzonbol^a vitte(ne)k el ... Két paist nr. 2 [BLt I. — ^aHsz]. 1710 k.: ez az írás légyen fegyver, pajzs helyén nálok, mellyel oltalmazák magokat, nem engemet [BÖn. 406].

Szn. 1564: ezelnekj kezdi Zekj Pais Janos [BálLt 74]. 1573: pays Janos [Polyán Hsz; i.h. 1]. 1614: Pais Jakob pp [Albis Hsz; BethU 294] | Pais Georgy jb [Esztelnek Hsz; i.h. 330] | Pais Balint jb [F.csemáton Hsz; i.h. 302]. 1729: Pais Mihály [Bodola Hsz; EHA].

Szk: *aranyos* ~. 1683: Egy aranyos barsonnyal bellet pais Tokostul [Utd] * *festett* ~. 1632: Ezen Bastia alatt leueő kasamataban ... festet paisok ... N. 97 [Fog.; UF I, 132] * *oroszlánfős* ~. 1823: Egy oroszlány fős Pais [BK Inv.] * *török* ~. 1628: Egy török kerek pais [Gyalu K/Kv; JHBK XII/44. 6].

2. *dív védelem, pártfogás; scut, apărare, ocrotire; Schutz, Protektion.* 1841: Felsőes Császár és Apostoli Király, legkegyelmesebb Uram! Felsőgednek mint világszerte esmértes legkegyesebb és igazságosabb fejedelem bölcs kormányának minden hív jobbágyait biztosító szent pajzsa alatt földre borulva s a legnagyobb jobbágyi alázatossággal bátorodom Felsőged legkegyesebb színe s ítélete elébe terjeszteni! [VKp 59. — *Köv. a foly. szövege].

pajzsgyártó pajzskészítő mester; persoană care confecționează scuturi; Schildhersteller. 1600: Az Hadakozásra való költseg ... vetettünk számot az paisgyartokkal, kik az kopiakat attak ország szűkségere No. 384 kopiat fl. 128 [Kv; Szám. 9/III. 37–8]. 1633 u.: a város népének és tanácsnak megegyezett akaratiából parancsolták, hogy a lakatgyártók, csizsárok, szijgyártók, pajzsgyártók, nyereggyártók és nyilgyártók egy bizonyos czéhba álljanak és a hol illik s kívántatik, czirkáljanak [Mv; EM XVIII. 449–50].

Szn. 1453: valentinus paysgyartho [TT 1882. 538]. 1555: Nicolao Paysgyartho [KvAkKt 344]. 1562: paysgyarto andrasne [Kv; Szám. 1/X. 63]. 1565: Elias Paysgyartho. Martinus Paysgyartho [Kv; i.h. 167]. 1568: Stephanus Paysgyartho [Kv; TJK III/1. 139]. 1570: Pays larto illyesne [Kv; TJK III/2. 178]. 1573: paisgiarto marton [Kv; TJK III/3. 160]. 1592: Paisgyarto Vid [UszT]. 1595: Pays gyarto Istuan [Kv; Szám. 6/XVIIa. 314]. 1597: Pais Giarho Jstua(n) [Kv; TJK VI/1. 81]. 1599: Paysgyarto Jstwanne [Kv; TJK VI/1. 364].

pajzsos I. mn deszkás ~ deszkapajzzsal felfegyverzett; inzestrat cu scut de scindură; bewaffnet mit einem Holzschild. 1662: De a deszkás pajzsos székel atyafiaknak is nem sokat használt vala a stratagéma, hadimesterség, mert az igen serény kozákság látván, hogy az lövés nem szintén derekasan ártana nekik, kardokkal kiütven reájok ... nagyobb részből elhullottak vala [SKr 329–30].

II. *fn* pajzskészítő mester; persoană care confecționează scuturi; Schildhersteller. 1573: Dorottya zemlye siteo Istwanne, Azt vallia hagi ... zytokozodyk volt az paisos geremkyre az trombitasne valamy tykert | Anna feozes (!) Balintne azt vallia hagi az Trombitasne kerget volt egi tykot az Eomaga vduaran kyt altal kergetet az paisos vduarara [Kv; TJK III/3. 106].

Szn. 1554: Paysos Pether. Paysos Andras. Paysos Myhal [Kv; Szám. 1/IV. 4, 32]. 1562: paisos peter [Kv; i.h. 1/VII. 128]. 1567: Elie Paisos [Kv; TJK III/1. 49]. 1568: Petru(m) Paysos [Kv; i.h. 222]. 1570: Paysos Janos [Kv; TJK III/2. 30]. 1573: paisos Istwan. Paisos Illesne [Kv; TJK III/3. 106, 118]. 1574: Paisos Lazlone [Kv; TJK III/3. 397]. 1585: Paisos Mihálné [Kv; TJK IV/1. 418]. 1591: paisos Balasne [Kv; TJK V/1. 73]. 1592: Paysos Vid [UszT]. 1597: Paisos Jstuan [Kv; Szám. 7/XII. 13]. 1603: Caspar Pajsos [Mv;

SzO V, 245]. 1614: Paisos Antalne [Kv; TJK VII/2. 139]. 1629: Paisos Jstua(n) [Kv; TJK VII/3. 160].

pajzsosné a pajzskészítő felesége; soția persoanei care confecționează scuturi; Ehefrau des Schildherstellers. 1567: audisset in platea a paisosne hec dicta audisset ha tudnam e ver aruloth ky uuolna ky az en gyermekemet meg ewthte en magam lennek hengeere es en magam vinne(m) nekj az fogoth [Kv; TJK III/1. 49].

pákéi a Páké (Hsz) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Páké/Pachia; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Páké. 1. Pákében lakó; din/care locuiește in Páké; in Páké wohnend. 1623: Mw Szeörczey Janos Pakai Orbay szeki: Donat Ferentz Niujtody* ... ez alatt megh irt dologhban két fél akarattiból ualo foghot birak [Borb. I. — *Folyt. a nevek fels.].

Szn: 1675: Pakai Daniel [Torockó; Pk 2]. 1681: Thorotskoban Iako Pákai Daniel [Pk 6]. 1690: Toroczko városába(n) Iako Nemes Pákaj Daniel Deák Uram [Kv; Pk 2]. 1701: Pakai Janko [Kv; Pk 2]. 1715: Pakai Janos [Kv; Pk 6]. 1780: Pákai János [Kv; Pk 4].

2. Pákéhez tartozó; din Páké, care ține de Páké; aus Páké, zu Páké gehörend. Hn. 1722: A' Pákai utbol az malomra véggel njulo ... föld [Barátos Hsz; EHA] | A' Pákai által kelőben (sz). A' Pákai Eger előtt. A' Pákai ut mentében (sz) [Körös Hsz; EHA] | A' Pákai hidgjanal (sz) [Páké Hsz; EHA] | A' Pákai utra jövőben (sz) [Papolc Hsz; EHA]. 1794: A Pákai határon (k) [uo.; EHA]. XVIII. sz. v.: a' Pákéi utra menő nevezetű helyen (sz). a' Pákéi erdőől út mellett (sz). a' Pákéi utat áttálcélő nevezetű helyen (sz) [Körös Hsz; EHA]. 1825: a Pákéi Határ Szelibe (sz). a Pákéi Határ borozda [Papolc Hsz; EHA].

pakét I. csomag; pachet; Paket. 1795: Aranka György Ur adott 20 Ar. Ezt Bécsbe kell vinni Grof Teleki Domokos Úrnak Pakétjával együtt [ETF 182. 25 Gyarmathi Sámuel felj.]. 1816: Holmi dirib darab réz paszamánt pakétba [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. 1820: a' Mlgs Itélő-Mester Ur pedig meg értvén honnan jött ezen paquet, le fejté tüstént külső boritékját [Mv; Pk 2]. 1825: Egy paketban 266 f [Déva; Ks 110 Vegyes ir.]. 1829: Fekete Lajosnének küld el ezen kis pakétot tsipke van benne [Kv; Pk 6 Pákéi Krisztina férjéhez].

2. vmből egy csomagnyi; un pachet de ...; eine Packung ... | egy csomónyi; o legătură de ...; ein Haufen/eine Menge von ... 1704: Panótól küldvén fel egynehány paquet leveleket [WIN I, 166–7]. 1757: Németi István Uram ... egy pakét Levelet oda ada Hadnagy Uramnak [Somlyó Sz; Mk IX Vall. 188]. 1790: Bekecsre valo ezüst uj keszűlet Pakét I [Sv; Ks]. 1841: 1 paket szigáro 50 x(r) [Kv; Born. F. Vla]. 1848: 1 Pakét Gyufa [Dés; DLt]. 1849: 1 Paquets Pannonia szivar 30 xr [Kv; Újf. I]. 1881: Simo Mozesnél Árus György a házat meg dugdosza Vetem egy pakét zsendej szeget dugdosni [Etéd U; NkF].

pakéta I. csomag; pachet; Paket. 1705: Azalatt hozának holmi nagy pacétákat teli levelekkel éppen Dániából [WIN I, 638]. 1817: 1 pakéta házatalár Rfor 4. 30 [Mv; DE 3]. 1823: a' Ferslagot bontasd ki, mert egy pakéta van benne [Mv; BálLt I]. 1824: A Perceptor ... a Paketák(nak) bé petstélésere I Rud Spanyol viaszat vásárolt 30 xr [Déva; Ks 106].

2. vmiből egy csomagnyi; un pachet de ...; eine Packung ... 1808: 1 Pakéta Kospolági dohány [Mv; Told. 22]. 1813: 1 paketta szeg [Told. 74].

pakfon kinaezüst, alpakka; pacfong; Alpaka, Neusilber. 1851: 3 Evő Bakfon (!) kalan ... 1 Leves Merő ujira Bákfon (!) [Dés; DLT].

Szk: ~ *evőkanál*. 1851: 3 Evő Bakfon (!) kalan [Dés; DLT] * ~ *gomb*. 1860: 46 darab pakfon gomb f. 3 [Kv; Újf. 1] * ~ *gyertyatartó*. 1852: 1 Pár Pákfon Gyertya tarto Törpék Pestről [Torda; HG] * ~ *káln*. 1841: Pakfong káln viseltes egy [Dés; DLT 466]. 1849: Két réz öt Paffon káln xr. 42 [Mv; MvLev. 8] | Hat paqufon káln [Dés; DLT]. 1852: 12 Pákfon Kanál Pestről Hoztam 2 Pár Pakfon Kis Tokban lévő Pestről [Torda; HG] * ~ *kávés káln*. 1849: Két kávés bakfon kanál [Dés; DLT] * ~ *leveses kanál*. 1849: Egy leveses bakfon (!) kanál [Dés; DLT] * ~ *mellénygomb*. 1860: 2 Tutt(zet) paffon mellény gomb ... — 70 [Kv; Újf. 1] * ~ *pipafedő*. 1849: egy nagy pakfon pipa fedőt [Dés; DLT].

pakfonos kinaezüstből/alpakkából való; de/din pacfong; aus Alpaka. 1848: Egy pákfonos toku kard veres szíjuval [Szászkerék K; LLt].

pak 1. csomag; pachet; Paket. 1847: a' játzintok elvitelével nem akartam alkalmatlankodni, mert sokatska pak, hanem mihielyt lesz kitől, elküldöm [Kv; Pk 7]. 1878: Vetem egy rud sponyor viaszat petsételni a pakokra [Etéd U; Nkf]. 1882: Vetem a pakok petsétlélkor Két rud sponyort [uo.; Nkf].

2. vhány csomagnyi; de un anumit număr de pachete; eine bestimmte Zahl von Paketen. 1862: 5 pack hajtó [Kv; LLt]. 1863: 3 pak gyufa 35 kr. [Kv; SLt Vegyes perir.]. 1878: 18 pakk szegért per 30 kr. frt. 5 kr. 40 [Nagypetri K; ETF 107. 17]. 1881: Tizen két pak zsendej Szeget Vetem a Malomra [Etéd U; Nkf].

pak-legény málhahordó legény; hamal, flacău care duce/transportă poverile; Gepäckträger. 1812: Az 1812 d. 8va Julij Brassóba béküldött Paklovaknak és minden hozzá tartozó szerszámoknak árak, nem külömben a Paklegényekre tett költségek így jegyeztetnek fel [Apáca Br; BrÁlt T.B. V. — Binder Pál kijegyzése].

pak-ló málhás ló; cal de povară/samar; Pack/Lastpferd. 1812: Az 1812 d. 8va Julij Brassóba béküldött Paklovaknak és minden hozzá tartozó szerszámoknak árak ... így jegyeztetnek fel [Apáca Br; BrÁlt T.B. V. — Binder Pál kijegyzése].

pakkocska kis csomag; pachetel; Päckchen. 1839: Dánielének ezen pakotskát ... kérem, sietve juttassa át [Kv; Pk 7].

? **pakocs** ? csomagocska; pachetel; Päckchen. 1850 k.: piskota, makaroni pakcsokban [Pk 2].

pakol 1. csomagol; a împacheta; packen. 1812: azon éjjen a Groffné eő nsga ki jővén meg érkezik és pakolni kezdett [Héderfája KK; IB] | a Groffné ... Töstént előis kérte a' Párna 'Sakokot; A' számtarto tartván valami következhető rosztol adta volnais elő, nemis illy kétségeske-

déssel végre elő adta, — 's, azonnal a' Groffné azokba pakolni kezdett [uo.; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.]. 1825: Rongyok, és egyéb pakolni valok l Má'sa Béhozatal Taxája 3 xr [EMLt kv-i nyomt.]. 1849: egy Ferschlag, melybe Tükröket, — és képeket szoktak pakolni [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

2. becsomagol; a împacheta (în ceva); einpacken. 1824: a köntöst jól pakalva vegyéték által [Mv; BálLt 1]. 1839: magam hozván szalmát melybe az edényeket pakoltam [Dés; DLT 20]. 1879: csőtörtökre a könyvet is pakolom, úgy lehet, Copperfield Danielt (!) is [Plev. 57 Petelei István Jakab Ödönhöz].

3. felrak/csomagol; a încărca/împacheta; aufladen. 1812: Csak ugyan ha mi arany ezüst vagy egyéb drágaságok voltak ... azokat a kotsira pakolván elis vitte jobb részint [Héderfája KK; IB. Takáts Joseff (45) gr. I. Bethlen Sámuel tisztje vall.].

4. *pakolj!* indulj!, lódulj!; cară-te!, șterge-o!; los!, marsch!. 1662: Az vezér táborá helyén fenvont sátora alá ... megszállván, ottan hogy odaelő az erdőben bizonyos feles katonaság lesekedésben volna, híre hozatván, azonnal nagy hamar lóra kapván s népének is derekát csak „pakolj” által való jeltétellel felvévén, rájok kiment vala [SKr 625].

pakolás 1. csomagolás; împachetare; Packung. 1812: azon éjjen a Groffné eő nsga ... pakolni kezdett, mely pakolás ment és tartott egész éjjen [Héderfája KK; IB] | a Groffné ... edj egészzs ejjeli itt pakolás után az Aranyos Hintoba bé fogatott 's, a' jobb 's, drágább portékákat arra fel rakatta [uo.; IB. Bali Jánosné Kis Ersébeth (44) grófi mosóné vall.]. 1849: 1 Lado pakolásra f 1 // 15 [Kv; Újf.]. 1881: Vetem a pakolásra két rud sponyor viaszat [Etéd U; Nkf].

2. csomag; pachet; Paket. 1812: a Groffné ... Töstént előis kérte a' Párna 'Sakokot ... azokba pakolni kezdett ... Ezen pakolásokkal reggel meg rakatta a' kovás szekerét a' jobb jobb portékákkal [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.].

pakoló csomagolóhoz való; de împachetare, pentru împachetare; zum Verpacken. 1847: Pakolo hordo 22. darab [F.árpás-üvegghuta F; TSB 46].

pakombárt pofaszakáll; favoriți; Backenbart. 1820: Polátsék Aloysius ... fekete Pakenbartya [DLT nyomt. kl].

pakombártos pofaszakállas; cu favoriți; mit Backenbart. 1827: Ramatseck János ... nagy sárga veresses pakanbartos — bajuszos — tompa oru [DLT 687 nyomt. kl].

pakombártú pofaszakállas; cu favoriți; mit Backenbart. 1812: Nemes László ... fekete kisded pakompartu [DLT 641 nyomt. kl].

pákos '?' Hn. 1834: Pákos (e) [Marosgombás AF; EHA]. 1835: A Pákos mellett (sz, k) [uo.; EHA]. 1837: A' Pákos nevű erdő (e) [uo.; EHA]. 1875: pákos megett (k) [Miriszló AF; EHA].

pakszak (csomagoló) zsák; sac (pentru împachetare); Packsack. 1830: Egy bőr pakszak [DLT 499 nyomt. kl].

paktál tárgyal, egyezkedik; a pactiza/pacta, a se întrelege, a cădea la învoială; paktieren, verhandeln. 1796: a'

kert mellett lévő Lábért ... az Ilenke Successorokkal pactáltam [Maroskoppánd AF; DobLev. IV/760. 3].

paktált megegyezett; care a fost stabilit prin învoială; paktiert. 1837: Az Adstentiatius költsönzött volt a' Tekintetes Úrtól ... ezer válto Rhenes forintokat Martius Holdnapjában Május Holdnapja 24-ig való várakozás fejébe 18. Veder pálinka kamat mellett, melj sum(m)a pénzt kamatjával, a' pactált időre az Adstentiatius pontosan meg vitte | el jövőn végtére a' pactált idő, meg szorította az Adstentiatust az egész Capitalisnak béfizetésére [Dob.; Somb. II].

paktum egyezés, megegyezés; pact, învoială, înțeleger; Pakt, Übereinkunft. 1657: Expediála azért ... az eljeddett fejedelemasszony aláhozására az pactumok szerint, mely végezések közt dotalitiumjában az fejedelemasszonynak Fogarast, Munkácsot, Tokajt^a [KemÖn. 58. — ^aInskribálta]. 1788: Tavaly abb(an) edgyeztünk vala meg ketten, hogy attól fogva a szegény Erdély ne küldgye a' gazdag M.országra maga pénzét, hanem itt fordítottassék az a' szükséges helyekre, a' jószág gyarapítására etc. 's ha mégis a' Pactum után mindgyárt az első esztendő(en) is a' Frigyet felbontván, 7232. forintokat tsikornak ki innen, én nem tudom mire való a' Frigykötés? [TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez]. 1796: az Torotzkaiak ország Articulusa által a' Jobbágyságnak ágája alól nem tsak fel szabadítottak, hanem minden Törvények, és pactumok, mellyek a' Jobbágyságnak igájáról szollottanak, azonn uj Törvény által elis töröltettek [Mv; TLev. 5/16 Transm. 73 tábl.].

pakulár juhász; cioban, păcurar; Hirt, Schäfer. 1568: Valentinus Tiudar ... fassus e(st) Q(u)od cum prope piscinam Ladislai Kalmar esset, vidit quosdam volahos, pakulár vocatos, de feyerd venire [Kv; Tjk III/1. 183]. 1578: A Jwhokat Kysfalwdon tarcha, Mayort es pokularokat tarchon hozzaik [Kisfalud AF; OL M. Kamara Instr. E — 136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104–6 V. Kovachoczuy ut. Mathias Niary gondv-höz] | Ertyk azt is minemő tamadast teottek az feleki pokularok Zochy Mihal vramon [Kv; TanJk V/3. 173a]. 1586: igazan megh Iria ... Az Juhokra my keolt, es pokularokra, Juhaszokra, Meny zenat eotennek az luhok [Kv; KvLt Vegyes III/21]. 1682: Stephán luon ez előtt pakulárja volt Diosi János Ur(amna)k [M.köblös SzD; RLt Zóbor István (60) jb vall.]. 1683: az paraszt népek és béres szolgák semminémű ... vasas fegyvert (az pakulárok-nak a lándzsa megengedetvén) ... ne viseljenek [EOE XVII, 90]. 1687: En magam Hegedus leven a' Ser korczamara mentem, Komsa Markult egy Birivoi Pakurájról (!) ot tanalam ketten együt iver ... monda Komsa Mark 'a paku-ramak, mennyünk hozzam [Huréz F; Szád. Kriszta Czigany (40) jb vall.] | Úzni kezdek a' három Attyafiak pakuralt (!) [uo.; i.h. Raduly Mark (20) jb vall.]. 1731: Toslaban edgy darab^a ... Ezent Pakurarak birják szoktak adni annuatim öszi Turot, hol negj vedret, hol többet Provisor Ur(am) kezében [Impérfa Cs; BCs. — ^aSzenafű]. 1737: Az pakular(na)k az Telinek egy ingért 72 denar [Mezőmehes TA; WassLt]. 1744: Czimpojas Petre ... Nehai Edes Annayat ... jól ismertem, en ő nekik Pakurárjak voltam [M.pete K; SLt AY. 7 Molduván Jeftimie (55) zs vall.]. 1757: voltam Pakurárja Lázár Ferencz Úrnak is, s a' Juhokkal itt Sadán Patakán innen telettem [Szárhegy Cs;

DE 3 Simon Czepelüs (60) jb vall.]. 1769: A Pakularokis ugy vigyázanak hogy Szent Jakab naptol fogva egészen míg a Szarvás Marha a jászolyra bé nem szorul nem leszen szabad a jühoknak a Lokságot jární vagy Széna füvek Szelyeit gazolni [Zetelaka U; UszLt XII. 89]. 1807: egy szekér Sarjú a Pakulárok-nak adatott 20 Rfkért [Dédács H; Ks 98]. 1808: ezen ... helyen a Batsok, s pakulárok az Ju nyájakat békességesen legeltettek [Zágon Hsz; SzentkZs Porsolt László (46) gy. kat. vall.]. 1856: Bosla Ferencz, Zsakó István, Vernes János ... meg fogadák pakularjaknak Bedelői Duma Vasziat ... következő fizetéssel Iben Pénz: 100 ~ egy száz rft válto ... 3or 0t pár botoskor^a [Torockó; Bosla. Szász Mózes jegyző kezével. — ^aFolyt. a fels.].

Szn. 1680: Radul Toma al(ia)s Pakulár [Szaráta F; ÁLt Urb. 60]. 1681: Pakulár Petro [A.nádasd H; VhU 95]. 1700: Pakulár Sztáncsul [Telek H; Szer.]. 1728: Pakulár Urszuly [KSz; TKI]. 1731: Pokulár Gaborne Marjucza [Császári SzD; WassLt]. 1732: Pakulár Juvon [Türe K; Told. 21]. 1740: Pakulár al(ia)s Szalonnás Gábor [Cege SzD; WassLt]. 1753: Pokulár Lupul [Déva; Ks 107]. 1757: Pakulár Vaszil [O.kocsárd KK; Ks 8. XXV. 14]. 1759: Pakurár Juon [Marosludas TA; TKI]. 1765: Pakulár Sztán [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 42]. 1767: Pakulár Mihály [Kökös Hsz; Kp IV. 243]. 1775: Pakulár Todor [Enyedstziki-rály AF; Told. 43]. 1782: Pakulár János [Kanta Hsz; HSzjP]. 1796: Pakulár Nyikoláj [Panit Sz; TSb 2]. 1846: Dumitruj Pakulár [M.köblös SzD; RLt Rettégi Sándor jk 27].

Hn. 1732: Az Pakulár Völgyén (sz) [Páncélcseh SzD; RLt O. 1]. 1737: A Pakulár Dombján (sz) [Marótlaka K; BfN]. 1764: a Pakulár hágoján (sz) [M.köblös SzD; RLt]. 1771: A Pakulár Hágó mellett (sz) [uo.; RLt]. 1814: a Pakulár völgyben (k) [Páncélcseh SzD; EHA]. 1825: A Pakulár Patakán [uo.; BfN]. 1893: Pakulárhegy [Kövend TA; EHA].

Szk: *havasi* ~. 1662: Forgách ... hadainak nagy része éhség, némelly része pedig a föld népe és havasi pakulárok miatt úgy odavesze, hogy ha egy országgal haddal ütközött volna, mégis elégnék állíthatnék annyi népek odaveszni [SKr 88] * *konvenció* ~. 1769: Meg verette Ngd az ő Nga Embereit minden ok nélkül; Conventios Pakularját ... el is kergette [Mv; Told. 19/45] * *prebendás* ~. 1744 k.: Az udvari praebendas Pakurarak: Fekete Janos Cserei Janos uram oszkotarja [Miklósvarszék; INyR] * *számadó* ~ → *szegődött* ~ * *szegődött* ~. 1682: Tudode bizonyoson ezen Stephán luon, ki mostan fogva vagon, itt Diosi János uramnál, hogy ő kglme(ne)k szám ado szegődött pakulárja lőtt volna [Dob.; RLt I vk.] | Stephán luon az mely most itt Diosi lános Uramnál fogva vagon eo kglmnek szegődött pakulárja volt, ez előtt vagy két esztendőb(en) [M.köblös SzD; i.h.] * *udvari* ~. 1727: Krisán Togyer ... udvari pakulár [Gyula K; GyU 263]. 1797: Az Udvari Pakurárnak botoskornak fél ökör bórért adat(tam) Rft 2 xr. 33 [Déva; Ks 96]. 1816: Udvari Pokulárnak Esztendi fizetéséből benn lévő 4 flor ... ki fizetődöt [uo.; Ks 102].

Sz. 1572: Micsodás a Pakulár a' munkais olyan volt [Backamadaras MT; Told. 37/44].

pakulárbunda pásztorsuba; cojoc de cioban; Schäferpelz. 1763: A melly Juhai voltak ... Mányikának, azok közzül ... hatat, ugy hallattam magoktól a' Marsinánoktól, hogy töllek vette volna el ... Tudom aztis hogy egy alkalmatossággal azon Marsinánokat itten a' Záhi hátáron ...

egy darab fának le vagásán kapván, Pakulár Bundának valo bőrköt huzottól töllek [Záh TA; Mk V. VII/1. 18]. 1785: a Tolvajok ... a Sugyanak egy Pakulár Bundájatis, Pokrocztát, és vászon gunyaitis el vittek [Piskinc H; GyK]. 1829: Tökés Gergely ... visel ... hoszszu Pakulár bundát [DLt 72 nyomt. kl].

pakulár-furulya pásztor-tilinkó; fluier ciobănesc; Hirtenflöte. 1710 k.: Egy pakulár-furulya, s mellette egy szép leány dúdoló énekét nem haladja meg a király kápolnájának s minden kótás muzsikásinak kórusa [BÖn. 509].

pakulárgazda juhsgazda; oier; Schafhirt, Schäfer. 1803: egy Csibi nevezetű Pákulár Inas az ő Pakulár Gazdától Fizeséb(en) öt v(agy) hat darab kirlánt kapván, valami Emberek ... töllök lopottaknak megis bizonyítván ... ugyan azért fogságba is esett [Toplica MT; Born. XVc. 1/43 Tezlován Todor (60) col. vall.].

pakulárház pásztorház; casă pentru ciobani; Schäferhaus. 1781: A' ... helyet, melyre Gutí Kristina Aszszony Pakulár Házat kezdet vala ... tsinálni, leeg előbb ... Gutí Kristina Aszszony valami Hitván Juh kosarat tsináltatván reá, annál fogva fel fogni kezdette | A' kérdésben meg nevezett helyet, melyre Gutí Kristina Aszszony ... Pakulár Házat kezdett vala tsinálni, úgy tudom, hogy tsak azon Ház tsinálásnál fogva kezdette inkább fel fogni [Perecsen Sz; IB. St. Bontzidai (50) jb vall.] | A' kérdésben forgo helyet ... Néhai Gutí Sándor uram fogta vólt fel ... most esztendeje pedig Gutí Kristina Aszszony tsináltatott reá Pakulár Házat [uo.; IB. Kis Togyer (35) jb vall.].

pakulárinas juhászbojtár; ciobănaș, strungar; Schäfergehilfe. 1757: ez előtt 30. Esztendővel Pakulár Inas vóltam a' Gróff Juhai mellett [Gyszm; DE 3 Demetrius Fejér (50) jb vall.]. 1803: egy Csibi nevezetű Pákulár Inas az ő Pakulár Gazdától Fizeséb(en) öt v(agy) hat darab kirlánt kapván, valami Emberek ... töllök lopottaknak megis bizonyítván ... ugyan azért fogságba is esett [Toplica MT; Born. XVc. 1/43 Tezlován Todor (60) col. vall.].

pakulárkodik pásztorokodik, juhászokodik; a ciobăni, a sluji ca cioban; als Schäfer arbeiten. 1706: Orsovan két Sellér inas Todor es Mark lak(na)k pakularkod(na)k [Orsova MT; Born. G. VII. 4]. 1725: Draguss Dumitru, Gligorie és Bronie ... Mezo Szilváson lak(na)k és pakularkodnak [Füge SzD; BK. Motintyán Gligorie (36) vall.]. 1728: Nyka Onya velem edgyütt paculárkodott [F.árpás F; TKI BB XIII/15 Andreas Ganamir (25) jb vall.]. 1765: Néh: Muntyán János ... Karátsonfalván, Somosdon, és Csibán Pakulárkodott és Majorkodott ifiukorában mint vagus [Nyárádkarátsonfalva MT; Told. 76]. 1773: Vagyon ... egy óllyan Sívágó is; ki nem nagyobb idejű 23 Esztendősnél, kinek az Apjais Sívágó vólt ugyan de az Aknát nem frequentálta, hanem Pakulárkodott [Vizakna AF; JHb VIIIc Bethlen Miklós lev.]. 1777: Gligor Turban Torda mellé menvén Pakulárkodni kevés idő hijján Esztendeig lakék vala [Szentbenedek SzD; Ks 30. 28] | Nemes Arannys Széken Sz Mihallyfalván Pakulárkodott és Majorkodott Moldován Gligorás [Klev.]. 1778: Puskás Ilie ... az Nyárban Pakulárkodván ... A keze alól el veszett vagy hat darabb Bărăny [Nagyida K; Told. 6]. 1781: Furulyás Maphtyé ... Ertebe Pakulárkodott onnon haza jöven ugj

ment alkalmatlankodni Ngtok(na)k [Esztény SzD; i.h.]. 1786: A Juhokat ... egy Toma Mátjéj nevű Bátsnak adtam keze alá, ki még ez előttis pakulárkodott a Ngstok Juhai mellett [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

pakulárkodó pásztorokodó; care slujește ca cioban; als Schäfer arbeitende(r). 1767/1781: Magyaron Pakulárkodó Gligort ... jól esmérem [Kisfenes TA; JHbK LII/4. 115].

pakulárkocsók juhászsuba; cojoc de cioban; Schäferpelz. 1765: ezen katona nékem vónya Filippnek egy jo Pakulár kosókomot, mely meg ért vólna 10 márást el szaggatá [Konca AF; Eszt-Mk Vall. 275].

pakulárkutya juhászkutya; ciine ciobănesc; Schäferhund. 1816: Egy Marhapástör pakulár kutyaival [Kresz, MPArV 122 képalírás Joseph Heimbucher Edlen v. Bik-kessy egyik metszetén].

pakulárlegény juhászlegény; ciobănaș; Schäfergehilfe. 1753: úgy történik a dolog hogy az Isztina helyet változtatniok kellett, és a Pakulár legény mondotta néki hogy az üst lábot ... vinné a' más uj Isztinához [Hordó BN; SLt 24. J. 5 Grigore Ilyi (64) jb vall.]. 1762: még ifju Legény koromban ... én Pakulár Legény lévén láttam ezek az Magos Martiak ezen Controversiában forgo darab helynek egy részében valamely malét vetettek [Virágosberek SzD; SLt XXIV. 6 Barburas Togyer (52) jb vall.].

pakulárné a pakulár felesége; soție de cioban, ciobăniță; Ehefrau des Schäfers. 1593: Cathalin Azzoni, Keomius Mihalne vallia: Az ferenczi Istuan pakulariatol kerdem vala mint vagion az Maiorne nallok Keotelenbe^a, monda, am el hozta az roz kuruafi azzoni az giermeket, de nem tudom ha az diznonak attae vagi houa teotte ... Eztis tudom hogi az pakularne iót vala eczetert feierdi Balintnehoz [Kv; TJK V/I. 383. — ^aTA].

pakulároskodik pásztorokodik; a ciobăni, a sluji ca cioban; als Schäfer arbeiten. 1727: a Szekely uramek Háza mellet Pakulároskodott mostisot Pakulároskodik a Fia [Kilyén Hsz; LLt]. 1761: Muntyán Kretsun ... Tavaly itt(en) Zalaknán Roff Sándornál Pakulároskodván szomszedban lakott [Zalatna; Ks 113 Vegyes ir.]. 1768: En öt esztendeje hogy ide házasodtam Bereczkbe, de az előt is mind itt a Bereczkiek mellet Pakulároskodtam [Berecz Hsz; Szentkgy Flore Kosztán (30) zs vall. Jos. Szörtsei keze írása]. 1773: Todorán János relictája Pál Kata pakulároskodik [Kászonjakabfva Cs; EMLt]. 1777: a mig ... Féjtem Turban járt Pakulároskodni ... az kapu felől valo szegelet Bástyában ... estem meg ... Filep Antal Uramtol [Szentbenedek SzD; Ks 30. 28]. 1801: Puskas Stefan ... a Sombori Uraknál Pakulároskodott [Klev.].

pakulárság pásztorság; ciobănie, ciobănit; Schäferci. 1730: Mikhazan^a Commorale, egy Moldvan alias Pakulár Péter nevű ola ember kihez, sok, fele praentensiojok leven Maros szeki Köszvényesi bizonyos emberek(ne)k, mint hogy pakulársagaval ezen Köszvényesi embereket szolgaltá, juhokban, es azok(na)k gyűlytemenyeben Karok ését, mely karok irant ... azon karosok Contentumát vettek [Berz. 12. 92/107. — ^aMT]. 1759: két egy testvér, Alexa és Opra nevű Legények ennek előtte igen régen valamely

nagy éhségben vagy háborúban Alsó Ilosváról⁸ elsőkvén, Hordóra mentenek és ottan pakulárságra adván magukat, minekutánna fel nevelkedtenek úgy telepedtenek Hordóra, kiknek posteritási volnának az mostani kérdésben forgó Kosbukék [Hordó BN; EM LII, 134. — *SzD]. 1804: (Zuga Gora dominális bíró) Zuga Silippel a Tavaszszal egy Tehenit el Adatta oly Véggel, hogy gyalog Szeres Ember Légyen, és ez által Légyen Pakulár, és Pakulársága által, az Nevezett Bironak fölgýit trágyázza meg [Sóakna MT; Born. G. IX. 1. Kimpján Vaszilika (36) vall.].

pala lapokra való közet; sít, ardezie; Schiefer. 1752: Edgy Kályha fejr palával bé kent Kementze [Szászvevsszöb NK; JHb XXIII/27]. 1753: az ház Sövényből font szalmával fedett meg levén Tapasztva és palával fejrített [Sajókeresztúr SzD; JHb XXIX/7]. 1792: Hogy közel járunk, lépünk által Kréta (ma Kándia:) szigetébe is. Ebben a' Mészpalának vagy fejr Palának igen jó neme teremvén, még régen a' Rómaiak deákul az helységről Kréta-nak nevezték [Éder, BenkőNyMunk. 162].

Hn. 1685/1689: Pala szőlő között egy kűs keskenj szőlő pusztájában [Szentgerice MT; EHA]. 1717: 4dik Berek vagyon a Vizen túl a felső Pala alatt [Polyán TA; JHb XVI/14]. 1753: az Pala alatt valo Tanorok [Nyárádsztlászló MT; EHA]. 1767: A Pala Kut teribe (sz) [Póka MT; EHA]. 1804: a' Bogátban a' Pala kút oldalán az élen (k) [Bágyon TA; EHA]. 1807: A Palakut terin (sz) [Póka MT; EHA]. 1836: egy nevezett pala között [Mv; MvHn]. 1862: A' pala mart föbe [Tarcasfva U; EHA]. 1884–1887: Kováts palajánál (sz) [Etéd U; EHA].

pála kehelyfedő; aer, pocrovát; Kelchdeckel. 1672: En azért mosta(n) nem küldhetek többet hanem ... 7. keszkenot oltarra ualokat ... egy keheljre ualo pállat [CsÁLT F. 27. 1/38 Georgiffy Mihály nyitrai pléb. lev. haza Csiksztyörgyre]. 1732: (A templomban) találtunk ... edgy virággal veresselt bursat palauat edgyütt | találtunk ... egy fekete pállat [Kóród KK; Ks 12. I]. 1751: E szerint Vadnak a' Templom Egygyetmáj ... 1 Kusula Veres arannys materiából, anti pendiummal egy(gy)üt és Velum, Bursa 2, pálo (!) hasonló l [Kóród KK; Ks 20/X].

palacium (ebédlő)terem; salá de mese; Speisesaal. 1592: Mikor az Scholaban az nag' Palacziomat hiaztatútk attúnk 2 Insnak sendel hordastol f — d 20 [Kv; Szám. 5/XIV. 29 Eppel Péter sp kezével]. 1599: Az scola zűksegere vettünk három kezepzereo lakatot, vmint az portara, kapúra es az nagi palatiumra ... d 48 [Kv; i.h. 8/XVI. 21].

palack 1. hosszú nyakú (fém/üveg)edény; butelie; Flasche. 1570: eo felsegewel megh kellene c(on)fimaltatny Az my Regy zabadsagunkat es zokasunkat Mellyet az Mathias kyrál lewele Mond, Es az c(on)firmatioba Megh kellene specificálny, Mind hordot kwpat palazkot es egieb Edenth, hogy semmiwel Beh Neh hozna senky [Kv; TanJk V/3. 17b]. 1582: Eg' palazkban Teolteottem ... az vttira harom eytel⁹ p(ro) d. 9 [Kv; Szám. 3/VIII. 48. — *Bort]. 1595: vala penig 1. pincze Took nallam, abban ... 4 palazk vala [Kv; i.h. 6/XVIIa. 152 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1599: Az kannagiarto legennek az Talra palazkra es az kannakra walo czimer fel meczizteol attam d 28 [Kv; i.h. 8/XIII. 12 Szabó András sp kezével]. 1621: Kannagiarto Janosal foldoztatta(m) meg az Varos pincze tokjahoz

valo palazkokat fizettem nekj f —/35 [Kv; i.h. 15b/IX. 191]. 1730: aszt Geczi Uramtol magatol hallattam az bepecsetlese után hogy monda en az palazckamat üressen felejtettem volt [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 24]. 1754: az palazckadat viszá küldtettem [Szászmté SzD; Ks 18. CII Rácz Demeter lev.]. 1763: Mányika luon meg rakván Palazkakkal az által vetött tele Borral, úgy küldötte ... a' Fogadoba [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 39 Berhár Vonya (70) jb vall.]. 1793: (A) nagy palazkot sokszor tölttettem meg fain borral [Koronka MT; Told.]. 1800: hozattunk egy kupa bort, a' palazkjakba [Torockó; Tlev. 5].

Vö. az ezüst-, fa-, kristály-, ón-, üvegpalack címszóval.

Szk: ~ takarni. 1681: Palazck takarny való Asztal keszkenő nro 6 [Utl] * aranyos ~. 1655: egy fekete czont aranyas palaztk [Kv; RDL I. 29] * brassai ~. 1811: vittének el ... Egy fél ejteles szijas Brassai ónozatlan Palazkot [DLT 629 nyomt. kl] * csehországi ~ → hatszegletes ~ * ejteles ~. 1622: Jutna ... Janczinak ... Egi ejteles palazk d. 16 [Kv; RDL I. 15]. 1629: Egy Eyteles palazk [Kv; i.h. 143] * faolajos ~. 1681: Egy Faolajos fedetletlen palazck [Utl] * fedeles ~. 1714: Pincetok, melljb(en) két födeles Palazck s ezüst orificiummal rósa formára fl. Hung. 10 [AH 45] * fedeletlen ~ → faolajos ~ * félejteles ~. 1648: Kupas Peter ... adot egy fel eyteles palazkot [Kv; ACJk 63b] * gömbölyeg ~. 1648: Rosa eczetnek valo ghömbölygh palazk nro. 9 [Porumbák F; UF I, 892]. 1655: Ket egy forma Gömbölyegh Palazk No 2 [Kv; WassLt] * harmadfél ejteles ~. 1597: Az 22 NoëMBER küldet harmat fel Eyteles palazkot az Cancelarius es Jo bort kerete Tölem az palazkot toltetem az pulaker Istwanall harmadt fel Eytell fizetem d. 15 [Kv; Szám. 1/XVIII. 37] * háromdretelyes ~. 1637/1639: negj egj aranyú, magas-sab harom dretelyes palazkok [Kv; RDL I. 111] * három kupás ~. 1752: mind a hárman a Pintzébe bé menvén, egy négy kupás Átalagatskát, es három kupás palazkot, három hordot fel szakasztván, azokbol meg töltettük [Algyógy H; BK. Pakalina Petru (28) jb vall.] * hatszegletes ~. 1714: Tizedik Pinczetok foglal magáb(an) hat szegletes Cseh Országai Palazkott 2 tött fl. Hung. 8 [AH 56] * lapos ~. 1648: Apro lapos palazck nro. 100 [Porumbák F; UF I, 892] * ónsutus ~. 1720: Borviz sirbol tsinalt On sutus Palazk [Sepsiköröspatak Hsz; HSzjP] * srófos ~. 1728: Hat szegü ejteles sorofos palazck nro 1 [Málnás Hsz; SVJk]. 1760: Edgy Serpentina Köből valo Strofos Palazk [Mv; TGSz] * sutus ~. 1622: Egi fél eyteles sutús palazk [Kv; RDL I. 119]. 1680: küldöt ... Sutus palazkot tizen egyet [UF II, 393] * szegletes ~. 1730: Ket Szegletes Palazck, edgyik Herbathae nek a' más Badiannak valo [Kv; Ks 15. LVIII. 6] * szijas ~. 1803: egy Brassai szijas palazk [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.] * üveges ~. 1683: Egy üveges Palazck sutuja eltört n. 1 [Gyf; Utl] * viaszos ~. 1683: Egy Iskatulyáb(an) nyocz viaszos palazk [Utl]. 1736: Mikor valaki az embereknék az nagyja útra ment ... paripán ment ... az vezetéken vagy szolgánál viaszas palazck bor fejr cipő ... ösztövéres szalonna [MetTr 360–1].

Sz. 1736 u.: Voltak olyan ejteles, félejteles üvegek is, az régi időkben, pinczetokban hozták Lengyelországból ... Baló Tamás ... nem tudván a rendit hogy kell innya belőle, csak szftta az üveg belső strófját, az alatt kiesik a feneke ... Monda Nemes János ... mondhatnók, ökör tudna palazckból innya [MetTrCs 451].

2. vhány palacknyi; de un anumit număr de butelii; eine bestimmte Zahl von Flaschen. 1586: Lwkachj Deak megien Lonara Kendj Sándor Vramhoz viszen ket palax maloszat kiert attam /96 [Kv; Szám. 3/XXIV. 7]. 1591: Kakas Andrasnetol harom palatzk Malosat Telttetet B. Vram f 2 // 20 [Kv; i.h. 5/I. 44]. 1594: 2. palasz szalat sert vit fel Gyaluban Wrunk ő fgenek kostolni valot [Kv; i.h. 6/III. 12]. 1704: oda a német tisztek palack borokat kivívén, szép fehér cipókat osztogattak a kurucoknak, és a borral itatták őket [Kv; KvE 289 Szf]. 1730: Géczy Uram ... egy palack bort töltetett az utra [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 24]. 1763: ide ad a koltsár egy palatzk bort hogy vigyem bé a házába [Betlensztniklós KK; BKG Fohnagj alias Kádár Mihály (64) j.b. vall.]. 1823–1830: a paprikás vacsorára egy palack boromat megittuk [FogE 266].

3. puskaoptartó; recipient pentru păstrat praful de pușcă; Schießpulvergefäß. 1605: Az Bastiakon szakalosok mindenestwl vagon Numero 4 Szakalosokhoz ualo palazkok 16 [Gyalu K; Sennyei 11/47 fej-i inv.]. 1653: kisasszony-havában Báthori Sigmund is készülni kezdte hogy a bassára reá menyen. Erkezék azon közben Rudolphus császártól szép segítség, úgy mint gyalog és lovas német ... küldött vala ... valami aprószemű muskétákat is palackokkal együtt [ETA I, 43 NSz]. 1679: volt egy pár polhakja ... egy pár karvas ... ezek is a tutor kezében maradnak az gyermek számára egy kard(d)al, lodinggal palackkostól, mely palack fejér csontból való [Zágon Hsz; Barabás, SzO 381]. 1687: Egy fejer börrrel burított ketszeres lodingot szyastol, palackkostol es kulcsostol [Déva; Szer.].

Szk: bölényszarvból csinált ~. 1648: Mayszinon lako popa Lupul ... talala megh ... imek mellette ... az elmúlt Eöszuel találkoztot hozza, mint marhas emberhez, egi Jonas neuő legin ... mellet megh fogadot Juhasznak ... egi Ejczaka ... egi io hozzu puskaikat ... hozza valo Belin Szaruból Czinalt palazkziaval, el vit [Majszin Mm; BesztLt 82] * elefántcsontból való ~. 1736: Nem vala akkor annyi nyakban vető kard mint most, hanem ha annál nagyobb ember vala is, lódingot viselt, azon lefüggő elefántcsontból való kis kerék palackz, porozni való puskaoptartó teli [MetTr 370] * puskaoptartó ~. 1811: vittének el ... Egy poska poros palackzat [DLt 629 nyomt. ki] * török puskaoptartó ~. 1805: Egy kis ezüst Török puska por tartó Palackz ezüstös Szijjával, a Novi Basáé volt [Mv; TGsz].

◊ Szn. 1740: Palackz Maria [Dés; Jk 538b].

palackbeli palackban való; din butelie; aus der Flasche. 1570: Az Monostorwl valo palazkbely Bor hozast eo k. varoswl azonba hagyak mynt eleb volna [Kv; TanJk V/3. 16b].

palackcsináló palackkészítő; persoană care face butelii; Flaschenhersteller. 1591: Monostor vczaban kywl az palazk chinalotol harom lab fatt ... d 83 [Kv; Szám. 5/X. 17].

palackdugó dop pentru butelie; Flaschenstöpsel. 1789: Palatzk és Üveg Dugok 7 1/2 1b Rf [Mv; ConscrAp. 15].

palackféreg poloska; plosniță; Wanze. 1620 k.: akár Memfist, akár Ninivét az Isten tetvekkell, palasz férgekkel pusztította volt el, és most is annyi az tetű és palasz féreg ott az város helyén, hogy sem ember, sem barom, semmi-féle állat ott az város helyét az szörnyű férgektől meg nem

lakhajta [BTN² 414]. 1733: szalma suppokat kötvén, azokat meg Gyuitotta, az által akarta az említett Palatzk férgeket ki tisztítani [Kvh; HSzjP]. 1738: rendeljenek kgetek oly jó szállást, a hol palackzféreg ne legyen, mint tavaly [SzO VII, 391]. 1852: A lelkem Anyám ... szegény az ágyában palackzféregt kapott [Kv; Pk 7].

palackfoldozás palackjavítás; repararea buteliei; Flaschenreparatur. 1591: Palazk földozastoll attam f — d 14 [Kv; Szám. 5/VII. 9].

palackocska 1. kis palack; butelie mică; Fläschchen. 1730: Egy szentelt Viznek valo Palackocska [Kv; Ks 15. LVIII. 6]. 1755: Fertályosnál kiszebb kigyó kőből faragott fedél nélkül egy palackocska [Szentdemeter U; LLt Fasc. 152].

Szk: hatszegletes ~. 1754: Ezüst Portékai ... Hat szegletes Palackzokskát Lot 50 konting 2 [Nsz; Told. 19].

2. vhány palackocskányi; de un anumit număr de butelii mici; eine bestimmte Zahl von Fläschchen. 1759: Dindár vram ... kéván pénzért egy butelia, vagy egy palatzkotska aszszu szőlő borát (!) [Déva; Ks 94. 24. 2].

3. löportartó; recipient pentru păstrat praful de pușcă; Schießpulvergefäß. 1714: Egy körökös Kapszátskáb(an) foglaltatnak ... Porn(a)k való Palatzkotska fekete börrrel borított s meg aranjozt [AH 35]. 1759: szállitasson el ... Egy kis puska por hordozo kerek palatzkotskát [Sárd AF; TSb 51].

palackos 1. löportartós; cu recipient pentru păstrat praful de pușcă; mit Schießpulvergefäß. 1676: Egi kék posztós palackzós Lóding [Kv; RDL I. 155a].

2. ' ? ' Hn. 1838: Az Ökörtilalmasan a' Palatzkosban (sz) [Torda; EHA]. 1846: Az ökör tilalmasan, a palatzkos tetőn (sz) [uo.; EHA].

palacksutu palacktok; toc de butelie; Flaschenbehälter. 1648: Egi palackz sutu czinalo czifra kerek jdegh iar rayta, ket vas karika, egi vas tenghely benne ... egy sotu czialo vas agas, mellyen az cziga forogh^a [Porumbák F; UF I, 903. — ^aAz üvegcsürben].

palacktartó palacktok; toc de butelie; Flaschenbehälter. 1737: Bor hűtőbe való palackz tartó [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.].

palacktok toc de butelie; Flaschenbehälter. 1567: w felseghe kegyelmethektol Jo Newen Veotthe az Malosath ugyan wtban thalalthak w felsegeth vele azerth Myndyarasth az palachk tokokath meg nem keldhetem de Myhelen w felseghe wyzza ther feyer warra azonnal megh wressethem [BesztLt 91 Wronk w felsege hopp Mesthere Pokay Jakabh Thymar Gergel beszt-i bírőhoz és tanácsához]. 1573: varga fabian Azt vallia hogi ... Megen volt az Kanna larto lantos haza eleot be zollytia az hazba, Mwtat neky egi palazktokot [Kv; TJK III/3. 152].

palacsinta plácintă; Eierkuchen, Palatschinke. 1652: Buxa Jstvan ... akar mi fele étellel akar Palacztintaval akar myjel kinalta az Felseget (!) azt mondta az aldott edelnelnek Bálmos(na)k szarjek bele edgje megh az eő Taczo Gyermekivel [Bód SzD; BK]. 1741: Szirb Mihály Falunkba jött ... az szegeny Aszszony jól is tartotta palacsintákkal, de

mind ezzel nem gondolván más felől neki került, minden egész eget borát Contro bondalta [F. lapugy H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1759: én is haza érkezvén palacsintát akarván sütni után menék, s hát éppen akkor sült edg palacsinta a kövön [Hszj *palacsinta-sütő-kő* al.]. 1808: Esmérem a Hegy Farki Nyékuláj Molnárt ... Palatsintát és Kürtös Kalátsat tudam hogy eleget süttek de kikkel vendégeskedte fel nem tudom [Sóakna/F. oroszfalú MT; Born. G. IX. 3].

palacsintaforogató palacsinta forgatásra használt; de/ pentru întors plăcinte (la copt); Eierkuchenwender. 1789: Vas Szerszámok ... 1. abárlo villa Rf — xr 3 ... 1 Palatsinta forogato laposs kalán Rft — xr 3 [Mv; ConscrAp. 4].

palacsinta-forma palacsintaszerű; ca o plăcintă, de forma unci plăcinte; Eierkuchenförmig. 1724: Vagyon más palatsinta forma fő kötő [Kál MT; Berz. 15. XXIX/4].

palacsintasütő I. mn palacsinta sütésére való; de/pentru copt plăcinte; zum Eierkuchenbacken. Szk: ~ *serpenyő*. 1693: Mihoknak ... Egy palatsinta sütő serpenyő [Ne; DobLev. I/38. 10]. 1754: Placsinta sütő Serpenyő I [O.kocsárd KK; Ks 84]. 1755: Placsinta sütő nagy Serpenyő [Batiz H; BK sub nr. 1020 Náláci conser.]. 1758: Palatsinta Sütő Serpenyő [Csapó KK; Berz. 1. 21/14]. 1768: Palatsinta Sütő Serpenyő I [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb]. 1810: Egy palatsinta sütő Serpenyő ... xr 41 [Mv; MvLev. Illyés Anna hagy. 3]. 1833: Platsinta sütő serpenyő egy [Katona K; Ks 73/55] * ~ *vas*. 1788: Platsinta sütő vas egy, régitske [Mv; TSb 47]. 1797: Egy platsinta sütő vas Dr. 64 [DobLev. IV/775]. 1816: Egy palatsinta sütő vas [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conser.] * ~ *vas-serpenyő*. 1849: Egy nagyobb és egy kisebb, s más középső platsinta sütő vas serpenyők [Somkerék SzD; Ks 73/55].

II. fn palacsintasütő edény; tigeia; Pfanne. 1676: Egi kisedt üst, egy palacsinta sütő [Torda; IB VI. 225/20]. 1679: Romlodozt Palacsinta Sütő rez nro I [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 27]. 1748: Sörpenyő Patsinta (!) Sütő 2 [Vargyas U; CsS]. 1751: 1 Placsinta Sütő [Kv; Pk 6]. 1756: Platsinta Sütő I [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 25]. 1790: Egy Platsinta Sütő [Mv; MvLev. Boka Katalin hagy.]. 1800: (Addtunk) egy Platsinta Sütött nagyott M. Flor. 8 Pénz 16 [Torockó; TLev. 5]. 1802: Egy palatsinta Sütő [Ne; DobLev. IV/858. 8b]. 1816: Konyhába találtatott Vas Eszközök ... Platsinta Sütő ... 33 xr [Kv; Born. IV. 41]. 1836: egy platsinta sütő [Mezőszakáll TA; TGsz 59]. 1841: Egy Palatsinta sütő [Kv; SL]. 1842: Platsinta sütő egy [Csekelaka AF; KCsl 3]. 1851: el viitt ... a' háztól ... egy palatsinta sütőt [Dés; DLT 2284].

Szk: *rez* ~. 1656: Egy Ket fogantoju rez palatsnita (!) Sütő [Doboka; Mk Inv. 16]. 1677: Egy rez palaczinta sütő (v)(e)t — f — // 24 [Kv; RDL I. 155b].

palakő pala, lapokra való kőzet; şist, ardezie; Schiefer. 1736: az egész ... alkotvány^a kővei között is, sok rozsz, tsak majd pala kő vagyon [Sárpatak MT; CU. — ^aTi. az árnyék-szék]. 1767: pala kőből rakott ... Udvarház [Mezőbodon TA; Torma].

Hn. 1661: az Pala kő haton (sz) [Bádok K; BHn 23].

palamár hajókötél; pälamar, odgon, parimä; Schiffstau. 1825: Aazon Királyi Sos Hajok(na)k 's Hajokbéli Requisi-

tumoknak ... neme és Száma ... nagy Kormány ... Evedző lapát ... Csákja Rud ... Csákja Rudhoz való vas ... Palamár [JHb Jósika János főispán ir. 215].

palánk 1. deszka/léckerítés; ulucă, zăplaz; Bretter/Planckenzaun. 1589: Mykoron Az estalokat, es Palankokat el kezttük volt, Chynalnya. Chinaltattam Az Kapura 2 Sarkat pantostol [Kv; Szám. 4/XII. 15]. 1590: Az Palankot meg Heaztattam zertzottem meg az Alchiokal p(ro) f. 3 d. 50 [Kv; i.h. 4/XVII. 10]. 1597: az Desy Erdeön, vaghassatok palanknak, es egyeb epeöletnek ualo fat [Gyf; DLT 239]. 1623: Az Vduar Vduarhaz, es az kertt keörrül valo palankott sendeleztesse es tapaztassa megh ne rothtagion ell Jdeö eleott az esseo myat [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1647: Az palankon kwl egy szalmas Swteo haz [M.királyfa KK; BK 48/18]. 1648: az Gialai Vduarbiro hordatta palanknak az erdeot [M.nagygorbó K; JHbK L. 12]. 1669: Ezen derek hazoktol fogva az Uj süteö hazigh vagion az kert el keritve, palankal ... az palank sindelyes [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. 1685 e.: Ezen istállotul fogva által az Udvaron ... palankkal el vagion rekesztve [Gyf; MvRKLev. Urb. 28]. 1726: egy darab didbáb palánk egy részin az udvarnak [Vajdasztiván MT; JHb IX/5]. 1778: az ároknak Sályi felől lévő részében tart Földes Aszszonyom ő Nga is egy darabotska helyet, melyet ... palánkkal bé is kerítettett [Mezőmehes TA; WassLt].

Szk: ~*ba* *vétetett*. 1778: azon palánkbán vétetett helyet nyerte meg ... azon Fatens Földes Ur(am) ő Nga ... ide valo György nevezett Jobbágyától [Mezőmehes TA; WassLt]. Perpelitze Pável (36) jb vall. * *tapaszos* ~. 1648: Bal kézfeleölli sendelyes tapaszos palánkal környül veve az udvar [Komána F; UF I, 924] * *zsindelyes* ~. 1637: Aazon tyukasz hazatt keöreös keörrwl sasokban szely deszkakbol rott sendelyes palankal kerittettek [Fog; UF I, 421]. 1647: Az Udvarhaz keorwl felig sendelyes palank vagion, fele megh seoueny [M.királyfa KK; BK 48/16]. 1692: ezen Udvarhaz ... Borona fábol való Sendelyes Palankkal vagion keritve [Mezőbodon TA; BK].

2. település/vár védőfala; palisadă, palancă; Festungsmauer. 1565: Onnét elindittá népét Svender Lázár Szakmár alá. Ebben lön hire Báthori Istvánnak, és meg gyújtatá a város körül való palánkot s mind megégeté [ETA I, 22 BS]. 1619: teljességgel el vala végezve Gáspár vajda által ... hogy az hajdúk 15 palánkját levonják [BTN² 309]. 1647: Onnat az Vár előtt valo kapura jutvan melj ket fele nylo hejazatos, körül az hid veghe fel allo palankal be czinalva ... azon kapun öregh merő retez, egy Lakat rajta [Marosillye H; VLT 55/5415]. 1653: A bassa ő maga Tergovistában volt és ott egy várat csináltatott palánkkal, melyet megfontak, tapasztottak és földel megtöltöttek volt a törökök | Ebben az 1612-k eszetendőben a György deák bíróságában kezdék fonnai a palánkot és tapasztani; a mely palánk annak a kőfalnak a helyén vala, mely mostan már ott vagyon, a kőfal. Azelőtt kétszeres, földel töltött palánkot és bástyákat csináltunk vala [ETA I, 43, 111]. 1657: az várasnak derek kapujára magam mentem az fizetett hadakkal ... vittük az kapunak az nagy gerendákat, kikkel az váras kapuját bérontók, túl az hajdúk is bévagták az palánkot [KemÖn. 260]. 1662: Aranyasmedgyesnek várasát és vára előtt való külső palánkját is mind fölégette ... vala [SKr 659]. 1669: Jött a budai vezér követe hozzánk a váradakkal együtt a Sebesvár alatt való palánknak elrontásáért [AMN 146]. 1671: Mivel Dész mező város lévén nem bá-

torságos ... ott való lakások ... Végeztetett hogy jó erős palánkkal környül vétessek [CC 82]. 1681: Drabant ház. Az Palánk nagy kapuján bé jövőn, bal kéz felől a kapu félén vagyon [Vh; VhU 506].

palánkbástya védőfal bástyája; bastion de palisadă; Bastion der Festungsmauer. 1662: (Jenő várának) külső palánkbástyáit kőbástyákra fundálta vala [SKr 300].

palánkfa kerítésfa/karó; stílp de gard; Zaunpfahl. 1618: Szamos Uyuari hazunknak eppittetése feleol nem akaruan el feletkezni, miuel hozza tartozó Jozaginkba(n) elégeden-eo palank fanak szeret Nem tetethetiwk; Inthiwk kegdet, hogy az Zent Benedekj erdeobeol engedgien két szaz igen szep igienes temerdek hoszu szál palank fát vagatni arra rendeltetett Emberwnknnek [Ks 38. I. 31 Bethlen Gábor öz. Kolonics Boldizsárné Keresztúri Katához]. 1623: Jrtunk keőhalmi es Senkzekj kiraly biranknakjs hogy valamy keth keth zaz zall fatt hatt eőlny es 4 arazny palank fakott vites-senek [BGU 120]. 1656: Ezen vad kért az kovacz haznal valo pataktol fogva körös körmjül el kezdven az reghi jstalog eleött valo filegoriaigh, sasfak köziben sendeli hejazatt alatt rako boronakbol allo palankfa kerites [Fog.; UF II, 143]. 1734: Az Udvar kapus belől az Sarkánál egy palankfából csinált Sendelyes méhes kert [Datk NK; JHbB D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.].

palánkkapu kerítéskapu; poartă de gard; Zauntor. 1644: az mideőre onnat az szasz gierniek el mene ot leskeődek mind az Ouari Istua(n) Uram hazanal levő Palank kapunál [Mv; MvLt 291. 416a]. 1677/1678: Czinaltatam az varbelj palank kapura felso szarkat d 45 [Mv; MRLt].

palánkkaró kerítésfa/karó; stílp de gard; Zaunpfahl. 1662: a törést pedig, hogy az előljárók felépítetlen hagyni hasznosnak nem itílnék, csakhamar a feles néppel palánkkarókkal sűrűen általállattatván s földöltéssel belől jól megerősítettven, míg a fejedelem a tiszték állapotját rendben állattatná, egy gyalog hadnagyot száz gyaloggal hagyván benne, hogy a holttesteknek a váron kívül mindjárt egy nagy vermet ássanak ... megparancsoltatott vala [SKr 232].

palánkkerítés védőkerítés/fal; palisadă, palancă; Schutzzaun. 1653: az elmúlt napokban ... a tatár, kurtán és a szászok itt a város körül a falukat mind ... felperselték vala; a városnak is egy úttal néki indulának a hidon ... Akkor még a palánk-kerítés vala, a hol most a kőfal vagyon immár csinálva [ETA I, 116 NSz]. 1662: hajdon is a városnak^a ezen része azon kőbástyáktól fogva a várig erős palánkkerítésben tartott, hanem a a békességes időkbén a gondviseletlenség miatt hagyták elpusztulni [SKr 418. — ^aVáradnak].

palánkkert, palántkert (deszka)kerítés; gard, palancă; (Bretter) Zaun. A. 1706: Miklosvaron ... vagyon tisztességes udvarház körülötte valo palank kert romlodozott [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. 1750: Ezen Csűrkeritek egy része Fenyő deszkával Cserefa Sass fákbá Csinált Sendellyel fedett Palánk kertel a több része közönséges gyalog kertel vagyon körül véve [Papolc Hsz; Hr]. 1761: Az Vdvarház ... vagyon ... egy ideig még megszolgálható palánk kert között [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 37]. 1768: Ezen vicinált Curianak also részit véski környül közép szerű Sővényből

fontt és Támaszokkal meg erősítettett Lészás vagy fedeles kert, az Udvar kapun pedig fejlül ... meg rongyallat Dőlő félbe álló Palán kert [O.kocsárd KK; Ks 74. 56]. 1772: az Ház szegeletitől fogva az Palank kertig rakott nyárfá Borona kert vagyon [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. 1789: Az ujj Palánk kertben fenő Gerenda Nro 50 [Mihályfva AF; JHb XLVI/2]. 1794: Bé menővén az Udvarba ... nap nyugotra vagyon kilencz Sas-fákba rakott és fedél nélkült valo romlodozott és Sorvadtt palánk kert [Szentmargita SzD; Ks 68. 49. 41]. 1808: vagyon egy hat Tölgyfa Sasfák között rakott és mindosze ... harmintz egy és fél szál viseltes fenyő deszkákat magába foglaló kollát vagy is Palánkkert fedelesen [Gyula K; Szentk.]. 1822: A' Csüres kert, és az Udvarház megett ki nyulo nagy gyümölsős ... az uttza felől 5 tábla tölgyfa sasok között rakott palánkkertel Rft 800 [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1057. 8a].

B. 1584: se(m) eo maganak sem Jobagianak chyak egy palanth kertyt sem tudo(m) hogy azo(n) alol leot volna [Csapó KK; JHb XX/45]. 1600: Az melj kett Ember segített megh chinalnom az palant kertett Attam nekik d. 12 [Kv; Szám. 9/XIII. 4 Damakos Máté isp. m. kezével]. 1625: ser feozeo hellie s palant kerti ott uolt albert Lorincznek [Bikfva U; UszT 164a]. 1629: ugy mutata megh az fogoly az palant kert teőeben, es nagy Istua(n) ugi veve fel az lakatot [Mv; MvLt 290, 144a]. 1744: M. Madarason egy hétig dolgoztam a' palánt kerten [Sárpatok MT; BKG Fr. Asztalos (40) col. vall.]. 1797: az Udvarba bé-menővén, balra vagyon egy sor palánt kert [Ajton K; CU IX. 238–9]. 1833: egy rettenetes Szélvész ... palánt kerteket el döjtötte [Marosludas TA; Kf]. 1852: Két láb cserefa sasokon álló, és fenyő deszkákból épült palánt kert, még használható állapotban [Marosfelfalu MT; DE 4].

palánkocska deszkakerítésecske; záplaz mic; Bretterzaunchen. 1676: Ezen udvarnak ... bik fa kapuja es kétt felől az kapu mellett tölgy fa sas fakban fenyő gerendakkal fel rott kétt darab palánkocska desz<ka> fedel alatt [Fog.; UF II, 748].

palánkos bekertelt; ingrádit, împrejmuít cu gard; eingezäunt. 1680: Ezen kert(ne)k penigh nap nyugat es nap kellet felől valo resze sendellyes palankos, delről penigh támoszos erős leszas kertel vagyon él foglalva [A.porum-bák F; ÁLt Inv. 10]. 1778: bir egy darabotska helylet Mlgs Maráné Aszszonyo(m), mellyet a' mint látom az idén palánkban is vétetett ... azon palánkos helyly mind az Tit. Aszszony részire biratot az előtt is [Mezőméhes TA; WassLt Tegyedár Dumitru (60) zs. vall.].

palánkos kert palánkkerítés; gard, palancă; Bretter/Plankenzaun. 1632: Por teőreő malom ... keőreős keőrníwl Palankas sindeljes kertel be kerítve, eőregh dezkas kapuia [Betlen F; UC 14/38. 98].

palánkoszlop kerítéskaró; stílp de gard; Zaunpfahl. 1794: A kapu oszlop fái es palánk oszlopainak gödrei ki ásásáért es a' kapu Fel-emelése Rf 2 [Déva; Ks 73. IV. 10].

palánktámasz kerítésoszlop; stílp de gard; Zaunpfahl. 1647: Az kapun beleol, egy Tyuknak, Ludnak valo s almas Ool; Boronabol rott. Mellette egy rakas Palánk Tamaszoknak valo teolgy fa No 39. darab [Megykerék AF; BK 48/16].

palánt 1. magról nevelt fiatal növény; rásad; Setzling, Pflänzling. 1585: Hagio Andras fedet volt megh zalmaual Seowent Zep Miklosne kertibe, kireól megh zolitotta volt Zep Miklosne, De bekesegek okayert Zep Miklosne minket be hiida zep emberseggel, hogy megh lassuk ha teotte kart vagy Nem a' palantba(n) [Kv; TJK IV/1.499]. 1588: Ecczer esmeg hazamnal kertemben kapoztat palanthoth vltetek vala Jwta oda Pascha vayda [Zsákfvá Sz; Wlt Lucas Barlas jb vall.]. 1591: ez az en peresem ... ezt chielekette en raytam kapoztat akartam plantalny ott farkas lakan Seczy Lukacz eoreoksegebe(n) ky enneke(m) másik apam volt ott az pala(n)tott ky szette kezembe(n) ott megh fogott es ereosse(n) taszigalt [UszT]. 1600: Veottem kapoztanak valo palántott heted fél szaz szalat f l d 14 [Kv; Szám. 9/XII. 68 Igyarto Simon isp. m. kezével]. 1604: Affelet az minth teórúenj keozzel fogiak zembe egymast ... azzal hogy el plantalt palantiat tepte kj | Engemet hittak wala el welók az warosiak hogi fel keresswk az falun az lopot palantot | az fel peressek kerestek 10 forint kart rajtok palantioknak el lopasaert [UszT 20/129, 20/316, 20/320]. 1652: Káposztás kert, vagyon egy négy szegre font kaposztás, avatag sövényeo, leszas kert, egyik oldalán vagyon egy széles ajtó hely sövényel be fonva, most palant van bele ültetve [Görgény MT; Törzs]. 1688: Ezen kertnek egy darab resze el vagyon rekesztve kaposztas kert(ne)k, mely tele van rakva palantal [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 7]. 1751: az het olyan helyly találtatt rajta ... a kinek tettzet palántat vetett beléje [Kóródsztrmáton KK; Ks 17/LXXXI. 18]. 1761: A Palántyát, és Veteménnyit pedig gyakor izben ki szaggatták, és a' Mezőn Tiz Kalangya buzáját ... széjjel hánták [Szászsztván KK; BK. Laurentius Kolcsár (68) jb vall.].

2. új telepítésű szőlő; plantatie viticolă tânără; junge Weinplantage. Hn. 1785: Hunyadi palánt (szó) [Tasnád Sz; EHA]. 1805: a' Kondito és Nagy Palánt nevezet alatt lévő Alldodialis Szőlők [uo.; EHA]. 1812: az ugy nevezett Nagy Palánt Szőlőjibe [uo.; EHA].

Vö. a *plánta* címszóból.

palántál 1. plántál

palántkert 1. palánkkert

palántli (díszes) pánt; panglică (împodobită); (geschmücktes) Band. 1788: Csős és Kása gyöngyös drotos Palántli, hozzá valo kar kötő Mászli Párta, ésá3. fülbe valo [Mv; Tsb 47].

palántmag palántának való mag; semințe pentru răsaduri; Setzlingsame. 1587: Veottem palant magott oda ala d. 13 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 11. Zabo György isp. m. kezével]. 1600: Veottem volt az Tauazzal palant Magott Nioicz lotot ... f l d 28 [Kv; i.h. 9/XIII. 4 Damakos Máté isp. m. kezével]. 1656: Egy keves veres hagyma magh, palank maghis [Fog.; UF II, 177]. 1683: egy sacskob(an) Dinnye mag. egyb(en) Palánt mag [Utl]. 1716: Somodi Ur(ám) valob(an) kevés palánt magot küldöt [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. 1735: Palánt mag egy Zacskóba [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

palántsál palánt; rásad; Setzling. 1702: az Veteményes kert ... Kaposzta főre menendő palant sál nro 1900 [O.brettye H; Borm. XIX. 4. 9].

palántsőlő új telepítésű szőlő; plantatie viticolă tânără; junge Weinplantage. 1712: Bányai István testalt egy szőlőt Prédikátorok szamara, hogy magok miveltecsék, vagjon a' Szóár hegjen. Ugyan ott levő Palánt szőlőjét testálta a' Schola Mesternek [Nagyfalu Sz; SzVJK 52]. 1753: egy új fogás vagyis palánt Szőlője [Kraszna Sz; BfN Krasznai cs.]. 1784: fogadtam Vintzellérnek, Somlyó Mező Várossában Lako Tulokdi János Ö klmét ... tartozik ő klmé, az ősszel vett Palánt Szőlőt is Maga, kellete koránt, ki-nyitni, vagy nyitnatni, meg metzeni, karózni, homlitani, köttetni, háromszor mindenütt meg kapálni, szüreten jelen lenni és illendőképen el fedni [Somlyó Sz; IB]. 1791: A Györtelki Vintzeller éppen ma volt itt ... kétszer meg kapáltatta azon palánt szőlőt azért 2 Mforintot kér [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1814: Az Udvarház háta meget vagyon egy darabotska Palánt Szőlő [Séptér K; Betl. 3]. 1816: Vagyon a' Nagy Hegyen egy kis Palánt szőlője [Varsolc Sz; Borm. XXIX. 24/30].

Hn. 1677: az Palánt szólo (sz) [Somlyó Sz; EHA]. 1768: A Palánt szőlőb(en) (szó) [Sarmaság Sz; EHA].

palás palát tartalmazó; sístos; Schiefer enthaltend. 1745: valamely Palás helynél az uton által menvén [Nagyida K; Told. 9]. 1824: Letzkebe fel járo szánto ... ki a' palás martig [Etéd U; EHA]. XIX. sz. köz.: A mi Határunk ... a Havasunk torkában esik, földünk Hideg, köves, agyagos, motsáros, palás Hegye, oldalos, Kuhar, helylen helylen Marhalegőre is elégtelen [Usz; Pf].

Hn. 1712: az Palás kútánál (sz) [Mezőbodon TA; EHA]. 1746: a Palaskutan innen (sz) [uo.; JHb XI/29]. 1758/1798: A' Palas kúton alól (sz) [Szentbenedek AF; EHA]. 1792: A' Palás kút árka mellett (sz) [Márkod MT; MMatr. 453]. 1799: a Palás kúton felyül (e) [Mezőbodon TA; EHA]. 1802: Palás Hegyben (szó) [Fületeke KK; EHA].

palást 1. manta, mantie; Mantel. 1568: Anna Consors demetri nagy Jur(ata) fassa c(st) Az Pyachrol haza mentembe elől talam (!) az porozlonet es egy palastot vizen vala [Kv; TJK III/1. 153]. 1573: Magdolna Molnar Andrasne ... vallia ... Adot ... rezebe egy scarlat Zoknyat es egy zeold palastot vegik (!) arany partas volt [Kv; TJK III/3. 193]. 1591: Zaz Marton ... vallia ... Theleki Istuanne, es Leorincz deakne ... hozanak egi vegh hernacot hozzam, es en ket palastot czinalak beleolle az ket Azzonnak [Kv; TJK V/1. 92]. 1625: az edes aniamtol sebe giörgynetol marat ... egy szederes palast, mely megh ert uolna f. 9 [UszT 8a]. 1652: Adot eő kegne Palastotis egy fekete-viragos barsoni Mereon Nestel berlet [Mihályfa NK; JHb XXII/41]. 1668: tudom azt hogy Sandor Istuannanak elegendő ruhaztya (!) vala mikor hozak szoknyai Palastya asztal fedele mindene elegendő [Szentsimon Cs; CsAlt F. 27. 1/27 Benkes Peterne Katalin (64) pp vall.]. 1673: Egi rosz fekete palást roka mallal bellet [Marossztkirály AF; IB]. 1677: vettem ... Pannusnak ... szelyes elegyes aranos Czipket az palastra [Beszt.; Törzs]. 1714: Fél Selymes Materiabul valo Aszszonyi ember fekete Palastya, körül nyusztal prémezett belől kozónséses Nyestel bellett, alul viseltes fekete Csipkével f.h. 40 | Kalasz formara varrott fekete Seljem(m)el egjelített Palasthoz való viragok N 3 fl Hung. 6. Sok színtü Viragokkal elegjitett Csipke Pallasthoz valo No. 1 fl. Hung. 14 [AH 1, 29]. 1809: Az Ifiu Groffne veres Palastyanak fejer Nyuallal valo bérelése és Munka 17 Rf [Kv; TKhf]. 1836: Fejér nép Kőntösök ... Egy fekete tafota kőpeneg, vagy is Palást [Kv; Pk 3].

Szk: általtördeléses ~. 1611: Egy által teordeleses palastra valo kapocz, Twrkeses gieongieos dupletos mind az alja, mind az oldala ... f 22 d [Kv; RDL I. 88] * *baraszlai* ~. 1570: Cathalin Dancz Palne, Ezt vallya hogy Az eo Eoche vette volt az Markos Antal hwgat orsoliat, Es Mykor Immar az Menegzeore kezwlneken, Megien oda ez vallo Eochehez Az lean Mattkajat Latogatny volt Rayta egy Barazlay palast [Kv; TJK III/2. 136c] * *bársomprémes* ~. 1635: az kis Leanykat ... hallotta(m) hogy mondgia vala, hogy eo vehetne Barsony premes palástot [Mv; MvLt 291. 42b]. 1640: Egi fekete igen jo kisniczer Barsoni premes palast [Kv; RDL I. 123] * *brassai* ~. 1708: Egy Berletlen Virágos Fekete Brassay palast [LLt Fasc. 115] * *ezüstkapcsos* ~. 1647: az Captiva ... lopot volt egy ewst kapoczios palastot [Kv; TJK VIII/4. 443] * *fésülködő* ~. 1793: egy füsülködő palást [Mv; KCSl 5] * *fodorfátyol* ~. 1766: Egy fodor fátyol Palást [Lesnek H; Szer. Harsányi Éva inv.] * *fodorigler* ~. 1627: Egy feketehe fodor Iglér palast f 10 [Kv; RDL I. 134]. 1634: az Annyak ... ket Palast között egi hernacz palast es egi fodor igler Palast között Valasztast hagia lenni [Mv; MvLt 291. 23a] * *kapcsos* ~ → *kisnicer* ~ * *kisnicer* ~. 1637: Kis Katanak penigh veott az Annya Egy Gyeongjös Partat és egy kisniczer Palastot, melyen vagyon egy 15 nehezkes Ezüst bokor kapocs ... az gyeon-gyeös Parta, es az kapcsos palast egyutt teszen f 39 [Kv; RDL I. 24] * *landis* ~. 1615: Soffikanak Jutot Egi fekete londis palast f 10 [Kv; RDL I. 97] * *nyári* ~. 1648: Fekete viragos Barsony nyary palast fekete boytos Barsonyal bellet [Mk Kapi Krisztina kel.]. 1652: Adot ed kgme ... egy Niari Palastot [Mihályfa NK; JHb XXII/41]. 1674: Vagyon ... egy fekete bárson, Nyári palást [Beszt.; Wasslt 72/6]. 1681: Egy fekete bársony virágos nyári palást narancs szín boytos bársonnyal bellevé fejr Ezüst öt rend Cspike rajta [Utl]. 1736: Az öreg rend asszonyok fekete selyem biborból csinált nyári palástot viseltenek [MetTr 343] * *nyestés* ~. 1700: egy Nestes kús Palastot is láttam [Zágon Hsz; HSzjP Andreas Konda de Zágon (33) pp vall.] * *nyusztihát-elejtű* ~. 1723: Fekete bársony nuszt hát elejtű palást egy rend széles elegies kötés rajta [Koronka MT; Told. 29/2] * *nyusztos* ~. 1704: Körtvélyesi uram azt is megbeszélte a generálnak, hogy azmely szép nyusztos palástját Kolosvárról elhozatta volt, most Kornis Zsigmond uram azt ott látta, hogy Pekriné asszonyomhoz küldötte egy inasa által [WIN I, 266]. 1705: A másik ládában találtatott ... egy nyusztos palást, öt rend ezüst csipke rajta [i.h. 561] * *rázsaposztó* ~. 1682/1687: Attam Egi fekete Rasa Posztó Uy Palastott, harom rend Zöld barsoni Prem az elein, es Ueres Bagaziaual berlett az Eleie [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.] * *szőr-kanavász* ~. 1687: Egy viseltes szőr kanavász fekete palástot [Déva; Szer.] * *téli* ~. 1736: útra menvén mellyre valóra palástot vettenek fel; az téli palást penig, kinek mint volt tehetsége, úgy béreltette ki nusztal, ki nessel, ki petyemmel [MetTr 343] * *vatírozott* ~. 1816: Vatírozott Fekete Palást ... Rf xr [Kv; Born. IV. 41]. 1825: Egy ujj egész 'selyem béllésű vatírozott palást [RLt] * *virágos* ~. 1681: Egy fekete viragos palást négy rend széles arany Cspike rajta nuszt háttal az Eleje, az hata lábbal nyakkal béllelve [Utl].

Vö. az *altac*-, *bársomprémes*-, *bibor*-, *csemele*-, *gyolcs*-, *hernacz*-, *perpeta*-, *selyem*-, *tafota*- és *tercenella*-palást címszóval.

2. (protestáns) papi palást; haină lungă/un fel de mantie purtată de preoții reformați; Talar (bei den Protestanten).

1823–1830: Én osztán virradat felé ... tanultam a Kis Gergely agendájából az esketés módját, s ennyi tudománnyal és oly bátran állattam elé esketni, hogy az agendát a kaputom zsebibe tettem a palást alá, hogy ha hirtelen megszorulok, hamar elévehessem | Egyszer 12 óraker felkeres Zabolai, felvéteti palástomat, s eléállit az esketésre az ház közepében [FogE 279–80, 302].

Szk: kerek ~. 1823–1830: Régen parókában, kurta német nadrágban jártanak ... ha csak felállott is kerek palástjával, porozott fővel a prédikálószeékbe, mint az orákulumot, úgy hallgatták [FogE 213].

3. egyetemi tanári/doktori palást; robă; Robe. 1671: Die 12 Octobris Doctoráltak egy Déákat az Jusban, et solenni(er)in choro Templi majoris kappázták ... palástot ad(na)k réa az also Cathedrától fel szolitván az Professor maga mellé, ott vetkezteti, öltözteti ... Arany lánczat vetvén az nyakáb(a) ... és egy arany gyűrővel meg ajándékozzák [PatN 50a]. 1823–1830: (A temetésen) elől mentek az akadémia muzsikusai muzsikálva, azután a deákok többnyire fekete öltözetben, osztán fakultások szerént a professzorok a magok fakultások szerént való palástban és süvegben [FogE 243].

4. királyi palást; mantie împărătească; Königsmantel. 1653: Nem sok napok mulva a posoni konoratartó-helyet is megadták, és a koronát aláhozák Bethlen fejedelemsnek. Melyet — csak magában lévén némelyekkel — önnön maga a fejébe tett ... és a palástot magára vette ... és a pálcát kezébe vette [ETA I, 123 NSz].

5. ~ul panyókára vetve; luat pe umeri; umgehängt, um die Schultern geworfen. 1722: találkozásm szemben Deési Laszlo Urammal, kiis akkor jűtt ki az Hazbol es palástul vala az mente rajta [Hosszúaszó KK; Szentk. Paulus Hoszszupataki (40) jb vall.].

6. ár. mentség; scuză, justificare; Entschuldigung, Rechtfertigung. 1657: De mégis mivel nem mindeneknek eshetett kedvek szerént, ahhoz képest Bethlen főbornak aziránt való cselekedetét is sokan kárhoztatják: nem is voltak vétek nélkül némely ő dolgai is, de annak mégis valami palástja láttatott lenni, úgy mint az szélség [KemÖn. 33]. 1676: ezen rettenetes vice tisztnek contumaciáját, intimálja urunknak ... Ez, Uram, minden palást nélkül való oppositio [TML VII, 284 Mikos Kelemen Bethlen Farkashoz és Teleki Mihályhoz].

Szk: ~ot keres magának mentegetőzik. 1632: Mathe Vaidanak ... abbéli czelekedetét rös szèrent ny nekünk, es resz szèrent Aboza Passanak ed Naganak tulajdonítottak, es magha mentsegere az my nevünkkel kereset palastot maghanak [KJ] * ~ul tart. 1677: ha kiknek jobbágyból álló személyek csak here modon élneek, s' lappanganának Scholákban, vagy egyéb Egyházi rendek környül, és csak palástul tartanak a' jobbágyáságnak, avagy hadi s' egyéb külső szolgálatnak kerülésére az Egyházi nevezetet; affélék ellen illyen processus tartassék^a [AC 12. — *Köv. a részl.] * *magyarozatnak* ~jával fedez. 1662: a palánkoknak elvonása alatt semmi egyéb nem lappang (noha ezt az ő vérszomjúhozó gonoszságuknak színe igen gyenge magyarozatnak palástjával fedezni igyekszik), hanem a Tiszántúl letelepített hajdúságnak eltörlése [SKr 111] * *szeretelenek* ~jával fedez el. 1661: egy szempillantás az ember élete, ha azért eddig mit vétettem, bocsánatot várok tüled és azokat az tökéletes szeretetnek palástjával fedezzed el, édes szerelmes Jutkám [TML II, 184 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. 1672: Komám uram, igen nagy sze-

retettel követem, megbocsásson, ha vétek, Kegyelmedet kérem, az én hozzám való szeretetinek palástjával fedezze el [TML VI, 189 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

Sz. 1671: Betlen Miklós levelének hogy fogantja nem volt, értem; adná Isten, de tudja Kegyelmed, az ő apja az Argillus palástját viseli; mindazáltal Isten az igazakat segíti [TML V, 475 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

◊ **Szn. 1714:** Palást Thamasne [Dés; DLt 496].

◊ **Hn. 1737:** A Palást Agban [Bh; KHn 14].

palástcsináló palástkészítő; persoană care face/confecționează mantii; Mantelschneider. 1694: Palást csináló Buzer György [Kv; Dica XXI. 46].

palástforma palástszerű; asemenea unei mantii; mantelformig. 1823–1830: A kasseli maskara öltözetben pedig a személyt meg lehet esmerni. Brillén kívül pedig szoktak még felvenni dominót vagy venetianert, mely fekete selyemből készült palást forma, de keskeny és könnyű [FogE 248].

palástocska kis palást; manteluță; Mäntelchen, kleiner Mantel. 1710: Egy olajmagszín Lengyel palástocska | Egy hajszin atlasz palástocska [DanielAd. 90, 96].

palástol leplez, takargat; a deghiza/camoufla; verhehlen, verbergen. 1667: Gyulafi uram bójóvését is úgy igyekezze palástolni, messze vagynak még az dologtól, csengettyűt ne kössünk [TML IV, 182–3 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1730: az ország tellyes vala az Aszszony ream valo nehezegevel s engemet kisebbitő, s csak nem átokra fokado Szavaival, de én mind azokat hitetlenséggel, és jora valo Magyarázás s türessel palástoltam, sőt ... azonn kész affectiomot tartom fenn az Aszszonyhoz [Fehéregyháza NK; ApLt 2 gr. Haller János Apor Péteréhez]. 1796: noha mind a' Papunk mind a' Mesterünk a magok jó Viseleteknek idejében kedvesek voltak előttük (!), de már most tovább Tetteikben palástolni ökgykt nem kívánnuk [Récse Sz; KCs].

palástolás leplezés, takargatás; deghizare, camouflare; Tarnung, Verhüllung. 1679: Látom mások az világosan az magyar nemzet veszedelmére elküvetett dolgoknak napfényre való jövését is igen nehezítették és azért ki hallgatott, ki haragudott s ki dolgainak palástolására jóakarókat szerzett [TML VIII, 416–7 Teleki Mihály Thököly Imréhez].

Szk: színes ~. 1762: Meg valván az I. hogiő lopta legjen el, az jelen lévő ezüst gombokot az károstol, bator tréfanak mongia légjen, hogj cselekedte, de az lévő tolvajságának tsak színes palástalása, tehát hogj azon tolvajságáért, hogy az holnap napon 25. pácza ütésekkel büntetődgyék, méltó(na)k ítéltetett [Torda; TJkT V. 131].

palástolhat leplezhet; a putea deghiza/camoufla; verbergen/verhüllen können. 1783 k.: képtelenség mostanis a' mit a' Torotzkai Birák költség nevezete alatt fel vetettenek, és Brachio Militari fel is szedtenek ... tsak arra hogy mindenféle gonoszságokat palástalhassák azzal és az ellenünk fel ültetöket hizlalhassák [Torockó; TLev. 4 a Thoroczkai familia a főispánhoz].

palástoló leplező; persoană care camuflează ceva; Verheimlicher. 1762: mind ketten külen külen mint tolvajságnak palástolói in flo 12 convincaltatnak [Torda; TJkT V. 133].

palástos 1. (vmilyen) palástot viselő; (care este) îmbrăcat în mantie; Mantelträger. 1570: Enedy Kelemen ... vallya ... ew ... az Monostor vcha kapwra Megien Megh kerdy az kapwn vrzeokthul ha Lattak hogy ky Menth Zeoch Demeter, Es ha Menth egy fekete palasto<s> lean vtanna, Meg Montak neky hogy oda ky Mentenek az Mayor felé [Kv; Tjk III/2. 79]. 1584: Luch Gergeline vallia ... hallam hogy mongia vala a leany hwy ky, czo ky, be leowe Nagy ledwe S monda, Azoniom lay Nem tudom my vala Az Ablak Alat, addeg zolita(m) hogy fel Alla, mert hozzais haigalek, Es hat eg kek palastos ven Azzony [Kv; Tjk IV/1. 246–7].

Szk: kurta ~. 1823–1830: Mikor temetnek, egy kétlovú lajtorta nélkül való szekérre felteszik a koporsót fekete posztóval betérítve, a két lovon is fekete posztó vagon, mely két lovat két fekete kurta palástos, párókás ember zabolájánál fogva nagyon csendesen vezet [FogE 242].

2. palástkészítő; care face/confecționează mantii; Mantelhersteller. **Szn. 1583:** palastos Isthwan [Kv; Tjk IV/1. 158]. 1590: pallastos Istwan [Kv; Szám. 4/XVI. 15]. 1597: Palastos Istwan az iffiabik [Kv; Tjk VI/1. 15]. 1621: Palastos Istuanne [Kv; Szám. 15b/IV. 2]. 1634: Palastos Istuan [Kv; RDL I. 105]. 1653: vén Palástos István [ETA I, 53 NSz].

◊ **Hn. 1775:** A Palástas Völgy Szádnál (sz) [Oklánd U; EHA]. 1854 k.: Palástosba (sz) [Málnás Hsz; EHA].

palástosan (papi) palástba öltözve; îmbrăcat în haină lungă (specifică preoților reformați); in Mantel/Priestergewand gekleidet. 1823–1830: Az univerzitáson kívül Lipsiában vagynak ... nevezetes oskolák, milyen a Thomas Schule ... hová messzünnen is jönnek tanulók, kik fekete köntösben, palástosan járnak [FogE 196]. 1866: a főt. püspök ur ... Keresztül utazik: Gyalun, Kapuson, Valkón, K. Szentkirályon, Bicalon, K. Petrin Egeresen. Az állomásokon a papok palástosan jelenjenek meg [M.bikal K; RAK esp. kl]. 1867: Május Ién jövő Kir. Biztos elő Nagy Méltóságot a' T. Esperes ur fogadándja N.Kapuson, mire a T. Papok is palástosan meg jelenni köteleztetnek [Gyalu K; RAK 132 esp. kl].

palatábla táblíj de ardezie; Schiefertafel. 1844: A nagyobb Gyermekek számokra mért pala táblák, kisbebeknek néhány fővényes tábla [UszLt XI. 85/1. 63 Kellékek a kiseddóvóhoz]. 1867: Jelenleg a' következő Tárgyak kaphatok ... Ironok (:plajbátz:) ... Pala Táblák ... Írkák [Gyalu K; RAK 129].

palatin körgallér; capă; Radmantel. 1743: Ezüstés Lászlí palatinyával együtt [Nyagyerse MT; Told. 29/30]. 1749: Adának ... Egy Aranyos igen Szép Czirádákkal gyenge Sellyem virágokkal elegyesleg készült Lászlit, és Palatint, és Ugyan más chez hasonló készületű ezüst Lászlit és Palatint [Koronka MT; i.h. 12/2]. 1766: Egy pár fodor fátlyol kar kötök, kereszt pántlikástól, ahöz valo Palatiny [Lesnek H; Szer. Harsányi Éva inv.].

Vö. az ezüst-palatin címszóval.

Szk: ezüstös ~. 1761: vagon egy ezüstös palatin, tászlistol, mely elegyes sellyem virágokkal [Koronka MT; Told. 8 Fritsi Fekete Klára lelt.].

palatina választófejedelem leánya; palatină; Tochter des Kurfürsten. 1662: az néhai V. Fridericusnak hajdani cse-

hek királyának, Rhénus palatinusának (!) és impériumbéli egyik electornak egy hajadon szép leányát, Henrietta palatinát ... a fejedelemsasszony^a ... megkérlette [SKr 310. — ^aLorántffi Zsuzsanna fia, Rákóczi Zsigmond részére].

palatinátus nádori tisztség; palatinat, demnitate de palatin; Palatinat. 1710: ha Isten dolgokat boldogítja, a magyarországi palatinátust neki szerzik, melyre meg is esküvének neki. A nagy, ambíciós, kevély ember^a két kézzel kapván a promóción ... maga mellé fogadá őket [CsH 104. — ^aTeleki Mihály].

palatinátusi nádori; de palatin; Palatins-. 1710: Magyarországon ... a régi fundamentális törvények fenekestől felfordulának ... a palatinátusi magyar szabadságotalmazó autoritás tollálaték [CsH 67].

palatindli körgallér; capă; Radmantel, Pelerine. 1745: Edgy Arannyal varrott palatindli, hozzávaló mellytartójával edgyütt [Marossztkirály AF; Told. 19]. 1752: egy régi Viselt Sárja Palatindli [Eszt. gr. Pekriné lett.]. 1763: Czitrom szín Palatinli igen szép ezüst varrással selyemmel elegy [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.]. 1768: Niderlandi tsipke, taszlik, andalások, manterlik, udvari gallerok, nyakravaló keszkenők, palatindlik, ingvállak, előruhák, Lácziik [Nsz; TGSz 51]. 1781: egy Palatingli (!) Horváth Mosese Asz(szonyom) Ajandeka G. Kristina kis Asz(szonyé) [Koronka MT; Told. 10]. 1782: Gránátbol tsinált tizen egy Hojagokkal Palatingli | Jóféle gyöngybol formára rakott, tizen egy Virággal Palatingli [A.balázsfa BN; LLt]. 1788: Egy ezüst Lászlí palatinlistól | Egy pár Bakatsin fekete kar kötő, Tászli, és hozzá valo Palatinli [Mv; TSb 47].

Szk: *bíbor* ~. 1763: Fehér bíbor palatinli ezüst s arany virágokkal [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.] * *borzabeles* ~. 1770: Egy virágos Fejer Fatyolbol varrott Borza beles Palatingli (!) [Kisesküllő K; RLt O. 4]. 1773: Egy virágos fejer fatyolbol varrott borzabeles palatingli (!) [RLt Salánki Ráchel lett.]. 1788: Egy fekete Borza beles Palatinli [Mv; TSb 47] * *ezüstcsipkés* ~. 1782: Fél gyászhoz valo ezüst tsipkés Palatingli (!) [A.balázsfa BN; LLt] * *ezüstös* ~. 1759: Két pár, egyik tetzin, másik karmasin ezüstös Pálátindli [Alvinc AF; Berz. 20]. 1764: Czitrom szín ezüstös palatingli (!) [LLt Fasc. 109].

palatindlis körgallér; capă; Radmantel, Pelerine. 1799: Egy elő ruha, hozzá valo egy pár tászlis Ingel, és palatlingisel (!) varrott patyolat [Kelementelke MT; LLt].

palatinus 1. nádor; palatin; Palatin. 1615/1616: Mikor Bathori Gabor Szilagybol az Palatinussal valo transaction Colosiarra jutot volna, az Kamora Jspan Juhos Janos engemet Colosson hozza hjuata es monda [Balázsfa KK; RDL I. 100 Emericus Nagy Bikfaluinús előbb kolozsi prédikátor vall.]. 1620: Mikor mind az két fél így elvégezte volna oratióját, az palatinus Forgács Zsigmond csak ilyen választ tött [BTN² 405]. 1630: Ez alatt míg Rákóczi György ide bejött Erdélybe az fejedelemségre, addig odaki Zólyomi Dávid a Tisza mellett az palatinus Eszterházy Miklós népével ... az pápista urak nyughatatlanságok miatt csatázott [Kv; KvE 161 SB]. 1650: ki feleölis teóttwnk uolt ighiretet Palatinus Ur(am)nak [KJ]. 1662: Magára és fejedelmi házára is mind akkori palatinus gróf Esterházy

Miklóstól, de főképpen az kassai generálistól, gróf Homonnai Jánostól sok becselen és gyalázatos szókkal terhelte [SKr 205]. 1710: a császár a nagyobbik fiát akarván megkoronáztatni magyar királyságra, a többi között két terhes dolgot proponálta a státusoknak Eszterhás palatinus által [CsH 205]. 1736: az nagyobbik Lotharingus Herczeg a ki a Palatinus helyett a Királynak Locumtenense volt ... vissza ment Bécsb(e) [ApLt 2 Kálnoki Mihály Apor Péterméhez]. 1744: N. Bihar v(ar)me)gyéb(en) ... a Generalis Gyűlésen, viritim fel kiáltottak minnyájan, hogy Fegyvért fognak s fel ülnek mind Mlgok Fő Rendek s Szegény Nemessek is nagy készülten vadnak, várván Palatinus Vrunck ö Exjától az ordelt [Déva; Ks 101 Pogány József Kornis Antalhoz].

Szk: *magyar* ~. 1710: (Béldi Pál) így kezdé el voxát: „Ha csak privátumot kellene respectálni, senki a magyarok dolgaihoz engedelmesebben nálamnál nem szólhatna, holott édes leányomot azok közül valónak, Wesselényi Pálnak adtam feleségül ... kinek atyjának testvérátja, a néhai magyar palatinus, ennek a mótusnak feje es pro-tectora vala” [CsH 108] * *magyarországi* ~. 1662: Vala már hátra az ifjú fejedelemnek a kisasszonnyal való lakadalmuk kiszolgáltatása. Melyre ... mind római császár, lengyel király, magyarországi palatinus, esztergomi érsek, litvániai, kurlandiai hercegek ... elhivattak vala [SKr 198]. 1710: amaz istentelen átkozott sánta Báthori István magyarországi palatinus lévén, noha ... hitet adott vala Szapolyainak ... Ferdinándus pártjára álla [CsH 66].

2. választófejedelem; princeps elector; Kurfürst. 1662: az néhai felséges V. Fridericusnak, hajdani cseh királyának, Rhénus palatinusának (!) és impériumbéli egyik electornak egy hajadon szép leányát, Henrietta palatinát ... a fejedelemsasszony^a ... megkérlette [SKr 310. — ^aLorántffi Zsuzsanna fia, Rákóczi Zsigmond részére]. 1697: Látogatot(t) az herc(e)gh palatinus uram Lihtistajn ur(am)^a [AIN 146-7. — ^aLiechtenstein]. 1763: Ebben az esztendőben holt meg a saxoniai elector és lengyel király Fridericus Augustus ... A királyság felett nagy zenebona vagon, mert a muszka egyet, a mi királynénk mást akarnának betenni, a respublicának egy része pedig már tett is egy Csetericzki vagy Saturniczki nevű nagy birodalmú palatinust kinek magának is, amint mondják, vagon 30 ezer embere [RettE 157].

palatinusbeli választófejedelmi; din electorat; kurfürstlich. 1653: Rákóczinak hozták a Fridericus, Palatinusbeli herczeg leányát, a Henriette asszonyt feleségül [ETA I, 155 NSz].

palatinusi nádori; de palatin; Palatins-. 1662: Elmúlt nyomorúságokat orvosolhatni már nem is, hanem ezután következendőkre való alkalmatosságokat az őfelsége birodalmában megelőztetni, zaboláztatni, palatinusi méltóságos tiszti szerint is kívánták volna [SKr 488].

palatinusné nádomné; soție a unui palatin; Ehefrau des Palatins, Palatinissa. 1666: Az palatinus és palatinusnének Kegyelmed nevével udvarlottam, de az Kegyelmed levelét az palatinusné soha el nem tudá olvasni [TML III/594 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1667: Maga az fejedelem az palatinusnak holmi serbetet, asszonyunk pedig az palatinusnének balsam olajat küld [TML IV, 50 ua. uahoz] | Vesselényi Pál, tudom, Kegyelmednek írt volna, ha

itthon lett volna, de palatinusné asszonyom küldött vala postán érette [i. h. 91 Lónyai Anna ua-hoz].

palatinusság nádori méltóság; palatinat, demnitate de palatin; Palatinsfunktion. 1620: Bethlen Gábornak ilyen nagy szolgálatajért adják az erdélyi fejedelemséggel együtt az magyarországi palatinusságot jure perpetuo fiúról fiúra [BTN² 399]. 1710: semmi sem fog telni sem a magyar királyságban Apafi részről, sem a palatinusságban Teleki részről [CsH 162].

pálca 1. vékony (hajlékony) bot; bät; Stab. 1570: Az kachola vtan Jndwl egy Lo mely az chiganoke volt, hoki azt megh lattyak az chiganok vtanna fwthnak az olahnak, Es hoki ely Eryk verny kezdyk palchawal az Loert hogy myert lopta volna ely [Kv; TJK III/2. 52]. 1590: mikor az korchiomán wolttam, Jango Gaspárnal zablia nem vala hanem chiak egy roz palczia [Gyerőmonostor K; KP. Th. Kabos de Gieroe Monostora vall.]. 1600: Molnar Jstwan az Ispotalybely molnar ... vallya ... latam hogy az bachy ember az palchate awagy botot az tanizra zyiarol kezde ky feyteny amikorra ky feytette volna eoteogetny kezde az zegeny embert [Kv; TJK VI/1. 521] | latta aztis mikor az palchat le ragatta Janos az ajto felül es ki fütött velle [UszT 15/67 Benedek Palne Cathalin Kopolnas olahfalui, Zabad Zekely felesége vall.]. 1630: ez az Halom Gieörgy ... ereössen megh uere ezt az eöreg Aszont ... mind korbaczal, s mind egy nagj palczawal [Mv; MvLt 290. 223a]. 1753: le vonák és meg verek paczaval az metetis fel fordittatak az faráról [Marossztygyörgy MT; Ks 48. 67. 31]. 1765: mihent bé jött az Páczájával olyanakat ütöt réam Kosztántin Foka, hogy az kékit Sokáig viseltem [Marosbogat TA; Mk V. V/97]. 1783: mondánk ittis meg békélhettek, de ök tsak eseteltek a páltzáikkal [Feltorja Hsz; HSzjP Samuel Intze de All Torja (44) gy. kat. vall.]. 1846: Virág Laszlot — Darvas János piszkolta, otsárolta s ... paltzajával ortzajat meg hasított [Dés; DLt 530/1847. 17–8].

Szk: *~t fog hozzá.* 1670/1740: Végezzék aztis hogyha ezekb(en) a végezésekben kit ide fel végeztünk valaki meg esnék, és a Biro vagy Esküttek meg akarnák zálagolni, és az az Ember ... fegyvert vagy pácztát fogna hozzájuk ... és hozzá ütne a Birohoz vagy Esküt Emberekhez az olyan Embert három forintra büntessék meg [Homoródsztpál U; Wlt] * *~t fog rá.* 1746: Midőn el akarok hajtani az Marhákot protestála az Titt. Ur(am) udvari Birája hogy senki hozzá ne nyujjon mert kezit már réa tette de mivel hogy Paltztát nem foga senki réánk hogy előnk(b)e allyon tsak el hajtok mivel ugy volt a Parancsalatunk [Szentmária K; IB. Román Alexa (35) jb vall.]. * *~t ragad.* 1763: holmi aranyok felett volt controversia, s' azért palczát ragdván a Csürb(en) a szállásán, ugj riasztotta volna meg az embereket [Torda; TJKt V. 173] * *~val áll elébe.* 1640: Panaszolkodnak azon hogy Jancso Pal jobbagy porgalat kertet nem akarnak csinálni ki miat az marhak gabonaiokra menven sok kart tesznek s ha be akarnak haitani nem engedik hanem bottokkal palczakval allanak elejekben [A. árpás F; UF I, 812] * *~val kiűzetik a városból.* 1726: A' Strása Mester magais recognoscálta, hogy Rettegen lako Szilágyi Anna Béres Mihály Relictája és ugya(n) Rettegi Dercze Ilona nevű Léány nyilván valo Kurvák ... Azért a piacra ki vitettéven, Hóhér által pácztával ki üzettesenek a városbol Deliberalatott [Dés; Jk 19a] * *~val megtaróztat.* 1754: midőn járták volna az igaz határát az reambu-

latorok ... Stoljka Miklos égj kardal s pácztájával ... Roska Illje egy vas villával előnkben állának cum protestatione meg tartoztatának, akadáljozának [Madaras MT; Berz. 18] * *eltőri rajta a ~t.* 1696: az felesége ... kemenyen mongja vala ezt az Pácztát rajta törtem ell [Mikháza MT; Berz. 17. XII] * *hozzá húzza a ~t.* 1698: fel vevé a szekérből a pácztát hezza húzá, de hozzá nem üte [Szászfalu Hsz; HSzjP Bajolo András, Nemes Gábor Ur(am) Jobbagja (30) vall.] | az mint az Apja is szol vala Tisztarto Urnak ahozis hozzá huza a pácztát hogy meg üsse [uo.; i. h. Kús Jánosné vall.] * *öszton szabású ~.* 1584: Bekken Thamas ... vallia ... Monda Az Borbely legeny ky vagy the ... Es Azonba igen hayta egy keowel hogy vgia(n) meg deondwle Egy ozton zabasu temerdekek palczais vala Nalla es ... Azt is mind hozza vere [Kv; TJK IV/1. 373].

2. pácztás; loviturá cu bătul, bät; Stabschlag. 1580: Az Zemet Biroknak vezettek eo kegmek hogy ... vczanke(n)t el laryak az varost es kiálchyak megh hogy se trebelt se egieb bwdós vndoksagot ky ne eosse(n) senki, se kapozta lewet se az barbeloky Az lwgot se az zochyek Az chyawat ... ha penigh ebbe zorgalmatosso(n) el nem iarnak Az zemet birak, Biro vram az tanachy haz elót vonyassa leh, es három palczawal fyzensenek neky [Kv; TanJk V/3. 226b]. 1592 k.: mikor le wte Hannagy Peter Jakab Jstuant, Az szoual egytgyt esek rajta az palcha [UszT]. 1600: en wolttam keözes ez azzony batiaerth ... ki walami wetekbe eset wolt, meghis fogtak erette, wassba wertek, igenis wertek haro(m) palczawal [i. h. 15/139 Nagy Antal kenossy, Zabad Zekely vall.]. 1631: hogj ha my megh nem oltalmazzuk vala Varga Mihalt ugjan megh ölik uala az sok parazt emberek, mert ugjan jót s ment az sok palcza s bot szablia miczoda rajta [Mv; MvLt 290. 245b]. 1676/1681: (A strázsák) megh Cir-kaltassa(na)k giakorta, es ha kit ... vigiazatlanul talalnak, az Németet az eö modgiok szerint bizonyos oraigh tereh hordozassal, az Olahot pedig lapattal, vagi palcavall büntessék meg [Vh; VhU 662]. 1726: valakik effele helyeken dohányozni Comperiáltatnak, a Gazda emberek toties quoties f. l büntetessenek, a szolgál rendek egy egy máriással vagy pácztával [Dés; Jk]. 1745: jóllehet az patratumnak^a merituma bégjéztést, sőt halális érdemlene, mindazáltal ... a poena mitigaltatvan ... hogy három szombatokon, mindeniken tiz, tiz pácztával rabok által meg veretessék itiltetett [Torda; TJKt II. 98. — "Ti. lopásnak]. 1752: Az Aszszony pedig ha nem mér meg esküdni ... négy versen, 40 pácza adattassék és maradgjon Arostumban az Aszszony [Abrudbánya; Ks]. 1806: Valaki az Eskütség ellen szoll, büntetése 1 Mforint és 25 páltza [Oltsem Hsz; Mk II. 4/115]. 1811: Kozma János ... azt vallotta, hogy Kudor Pálnak hűtös Feleségét meg Ferteztette ... tehát mint házasság ronto Vasárnap reggeli harangozás előtt a' Templom előtt lévő kalodaba tétessek, és a' mig az isteni Tisztelet véghez megyen ot szenvedjen, a' Templomból ki jöven az egész község előtt 12 paltzavall meg tsapattassék [M. bikal K; Rak 86].

Szk: *~t érdemel.* 1586: az Darabantok ... az Monostor vczaj kapuban egymashoz kardot rantottanak ... Azert ennek veghere Menven, bwntetes nélkül ne maradgjon, hane(m) ha palczat Erdemel, megh Weriek [Kv; TanJk I/1. 23] * *~val fenyeget/fenyegetőzik.* 1650: Damasdi Istuan ... magatt a meddegh köztünk lakott is dissolute viselte, mesteret vérté es lelkiel szitta. S. Halgatoit, es az Egihazfiakot palczavall feniegette [SzJk 182]. 1710: Konczei Mihaly Ur(am) fenyegetőzek palczavall nagyob Kőnczei Mi-

haly Ur(am) palczával fenyegetőzék az Gaton Felső Torjat palczávalis fenyegetek hogy rea ne menjenek [Feltorja Hsz; LLt] * *~val megbírságol*. 1774: Az Jobbágyságot Lapattal, vagy Páltzával bírságoltak meg Tiszt Uraim eő kigyelmek [Szépkönyverütszmárton SzD; KS Conscr. 110].

3. (díszes) sétatálca/bot; baston (impodobit); (verzierter) Spazierstock | társ-i rangra utaló jelvényként használt bot; toiaq purtat ca semn distinctiv; Stock/Stab als Abzeichen. 1646: az fogaso(n) egi fekete palcza [M.bükkös AF; KCsl 2]. 1685 e.: Szasz sebesen Piheni (!) Peter Uram hazanal vadnak ... Eztergarius csinálta palcza Nrő 2 [Borberek AF; MvRKLv. Urb. 18, 20]. 1714: Hebenus fábul hoszsza Páltza, meg aranjozott ezüst gombbal | Tengeri Kutja tsontbul való Paltza, felső végén meg aranjozott ezüstel borított, s 8cz (!) helljet ezüstel ékesített fl. Hung. 8 [AH 6, 37]. 1725: En ezen becstültes nyavalyámból csak nehezen épülhetek, már ugyan fenn járok ... de bizony gyakrabban palcza nélkül nem igen járhatok [Darlac KK; ApLt 2 gr. Haller János Apor Péterhez]. 1732: Egy Sz. János kenvere fábol való palcza [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 6]. 1761: Hoszsza páltza vad ketske szarv a végib(en) [Szentmargita SzD; Ks CII. 16]. 1772: 19-na Julii ... temettetett generalis gr. Bethlen Ádám ur Kolozsvárott ... A koporsó violaszín bársonnyal volt bevonva, azon ... a maga fegyvere és páltzá [RetE 280]. XVIII. sz. v.: ferentz urfinak rezeitem egy páltzát melly tésszen 72 [Kv; BK. Gyarmati Sámuel lak. kezével]. 1801: A' Páltzát vettem Sombori által ... de ha lehet előbb adok rajta ... minthogy nem éppen modi az ilyen nagy páltza [Kv; SLt 17 P. Horváth Miklós öccséhez]. 1817: Egy páltza végibe való réz Kok [Mv; MvLev. 2].

Szk: *~n cibikkal*. 1708: Kezdet ... az kö(s)zvény tágitani ... Kezdettem az házban páltzán cibikkeln [SzZs 508] * *aranyos ~*. 1736: Az fő-gazda pedig mindenkor valami nagy ur volt, annak nagy hosszú aranyos páltzája [MetTr 380] * *ezüstös ~*. 1757: ki vő a kamarából egy ezüstös páltzát s mostis viseli [Csicsókeresztúr SzD; LLt 49/1277] * *köves ~*. 1705: három ládát felhozatván az asszony Bethlen Sámuel és Ferenc, én magam, Lázár György és Simonfi, az ítélőmester jelenlétekbem a ládákat felnyitók (ennek előtte in secreto kivéven az asszony holmi köves fegyvereket és pálcákat a ládából, kit nem tudott sok ember) [WIN I, 561] * *lakirozott ~*. 1805: Két lackirozott csont gombos páltza; egyik kisebb másik nagyobb [Mv; TGsz 52]. 1823–1830: Volt egy tarkásan lakirozott hosszú páltzája, tetejébe kecskeszarv, azon alól az ezüst karikára e volt metszve: Eb kéri, ad adjá [FogE 89. — *Körmendi Gábormak] * *nájmódi ~*. 1761: Nájmódi Hoszsza páltza két águ vas a' végén [Szentmargita SzD; Ks CII. 16] * *spádés ~*. 1790: El rongyosodott Spadés Paltza I [Sv; Ks]. 1806: 1. Spádés paltzát 4 — [Mv; Ks 34. VII]. 1807: (Vásárolt) 1 Spadés paltzát Rf 4 [Mv; Berz. 7. 69] * *udvari ~*. 1805: Egy hoszsú fekete Heben-fa udvari páltza, elefánt csont gombbal alól felyül [Mv; TGsz 52].

4. a pálca mint a hatalom jelképe/szimbóluma; toiaq ca simbol al unei demnități/autorități; Stab als Machtsymbol. Szk: *a ~ kezébe adatik*. 1731: Aki Gazda Ember ... bűntetessék egi egi forintig aki pedig Cseléd vagj napszamos azok ellen Malom bírák s Paller Atyankfiainak a palcza kezébe(en) adattatik [Dés; Jk] * *a ~ kezében (van vkinek)*. 1840: Marton Ilonka Bátor György ... rab Kováts Gyurit a' túszej melletti pritsről le lökte ... bé jöve Hajdú házamba Kováts Gyuri panaszozván ... én mint a' ki — a' köztök

történhető Zűrzarar el igazítására vagyok rendelve ... a Tktes Fő Hadnagy ertol azan parantsolatot kaptam, hogy a' páltza a' kezembe 's a' hibásra ha nagyon rendetlenkedik rá üthetek [Dés; DLt 36/1841] * *a bírő ~ja alá (megy)*. 1732: Akarmely Nemes Ember mennyen lakasra az Örmény Városba az Örmény Biro páltzája alá, mig ott lakik, nem tartatik Nemes Ember(ne)k [Szűv; EHA] * *a bírő ~ja alatt (van)*. 1740: Az egész Possessio avagj Falú Nagj Kapus azon edgy Mlgs Gróff Possessor Uré, áll penig Magyar és Oláh jobbágjokból és Sellérékből, Molnár János nevű udvari paraszt Biro páltzája vagy Pallérsága alatt [BfN Gyalui cs.] * *kivesz vkít vkik ~ja alól* mentesít vkít vmely kötelezettségek alól. 1653/1681: VHunyadi varosmb(an) lako szakacsom Gergely mester, immar regtől fogva melto(sa)gos elein(kne)k jambor s hű szolgáljak volt ... en reamis szalva(n) szolgaltattja ... a Piaczi szeren ... hazat ... külső belső szanto kaszalo földekkel retekkel ... és szőlővel őszve Adom es attam, kötöttem ... Szakács Gergelynek ... ki vévén minde(n) paraszti szolgat, szedes vedes dezma es kilenczed adás Birák Polgarok es egyéb akar micsoda varbeli es varos beli rendek, s Tisztviselők palczajok s bottyok alol [VhU 227 Nic. Zolyomi okl.].

5. jogar; sceptru; Zepter. 1653: Nem sok napok mulva a posoni koronartató-helyet is megadták, és a koronát aláhózák Bethlen fejedelemnek. Melyet — csak magában lévő nemelyekkel — önnön maga a fejébe tett ... és a palástot magára vette ... a páltzát kezébe vette [ETA I, 123 NSZ].

Szk: *királyi ~*. 1847: A teremő a föld minden más lakosaiban hozzám valamely tiszteletet öntett, én ember vagyok, e többet tésszen, mintha azt mondanám: én király vagyok. Mert a korona és a királyi pálca porrá lesznek, de én örökké élek [VKP 163 Varga Katalin kezével].

6. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: *kezében levő ~ját felemelve repellál* páltzáját felemelve tiltakozik; a protesta cu bastonul ridicat; mit erhobenem Stab protestieren. 1781: Beretzi János Vram az Executiot tentálván meg kérdé admittáljáé az Aszszony az Executiot, az utan ... Vass Ferentzné Boér Agnes Aszszonyanak ... ele álván Varga Ferentz nevű Jobbágja ... kezébe(en) lévő Páltzáját fel emelvén ezt monda repellálok az Aszszonyom kepib(en) [Msz; BetLt 7]. 1830: minck utánna a' Tktes Executor Ur Nemes Rátzkevei István Urat a bé bortsattatás aránt ki kérdezte ... melyre kezében lévő páltzáját fel emelvén 1ör, 2or, 3or Repellála [Msz; DobLev. V/1158]. 1844: Pál István eő kegyelme elé álván, halható szoval protestált, és kezében lévő páltzáját fel emelvén repellált [Százpatak Hsz; Berz. 17] * *vki ~jának felemelésével invál/repellál 'ua; idem'*. 1740: Minémű ... az I. Házánál elveszett pénznek meg-fizetésére Admoneáltattam volt az It ... De az I ... nem exsolválván, leg(iti)ma Executiot peragáltattam volt ... de az I. ... bottyának; vagy páltzája(na)k felemelésével inválta ... azon leg(iti)ma Executiot impediálta [Dés; Jk 334b]. 1764: az Ujszekeli Falusi Biro Agilis Varga alias Muszka Janos tertio se cum luratis előnkbe jöven paltzajának fel emelésével maga és az Ujj Szekeli Incolak kepekben, és nevek alatt repellála [Újszékely U; WassLt] * *vki egy ~nak (háromszori) felemelésével kiált vmit 'ua; idem'*. 1752/1803: a' meg irt udvari Biro, az elég tételt obviálta egy páltzának háromszori fel emelésével kiáltván: repellálok ! repellálok ! repellálok [Dés; Ks 79. 29. 364].

7. löfegyver-kellék; accessoriu la o armă de foc; Schußwaffenzubehör. Szk: *arányzó ~*. 1667: Muskotályhoz való vasas aranzo palczák ... nro. 128 [Fog; UF II; 338] *

musketa alá való ~. 1665: Vagjon ez hazban ... Musketa ala valo palcza no. 128 alias iranzo eszköz [Fog.; UF II, 313] * *tisztító* ~. 1681: Szabók Háza ... belső Ház ... Vagyo(n) itt: Egi forgo Vas Taraczk, fako kerekivel, ágyával, tisztító palczajával, kalánnyával [Vh; VhU 577].

8. dobverő; baghetá de tobă; Trommelschlegel. 1676: Vagyon ezen Dobolyo bastyanak szegeletin köből s téglából rakva egy gombos sendelyes hejázat alatt egy Dobolo filegoria melyben vagyon palczástul egy pirros dob [Fog.; UF II, 706]. 1681: Gyalogh dob, palczastol Nro I [Vh; VhU 508].

9. bormérő pálca/cinkus; băț cu care se măsoară cantitatea de vin dintr-un butoi, țăncușă; Stab zum Messen des Weines (im Faß). 1812: az ágyam felett volt egy páltza a' mely egy Királyfalvi Hordo Boromnak tzinkussa volt azt hirtelen kiragadjá és azzal is verni kezdett [Héderfája KK; IB gr. I. Bethlen Sámuel nyil.].

10. kézimunkaeszköz; uneltă pentru lucru manual/de mână; Handarbeitswerkzeug. Szk: *recekötéshez való* ~. 1723: Retze kötéshez való páltzák — s Tök [Koronka MT; Told. 29/2] * *strimflikötő* ~. 1816: 5 Strimfli kötő pátza [Mv; i.h. 48].

11. dákó; tac; Billardstock. 1849: Egy a' bileárti páltzát tarto lagirozott machina — tiz páltzakkal [Somkerék SzD; Ks 73/55].

12. koporsóvivő rúd; pari pe care se duce sicriul/coșciugul cu mortul la cimitir; Sargtragestange. 1657: csinaltam Janos Diaknak egy Koporsot d. 75 három fekete palczakat hosza d. 12 [Kv; ACJK 48b].

13. *Vénus* ~ja penis. 1769: Aztis Hallottam hogy Andonia Szimion a Venus Pálczáját Gagijájába nem tarthatta, hanem sokszor Faluban küldette volna czövekelni [K; Told. 3a. — A teljesebb szöveg *cövekel* 4. al.].

14. *ár* csapás; lovitură; Schlag. 1710 k.: reménkedem, én Istenem! ne engedje Felséged, hogy mindörökké megnyugodjék az ő kegyetlen pácája az én ártatlan sorsomon [BÖn. 995].

Szk: *hátulütő* ~. 1662: Elközelíte ezalatt a súlyosabb nehéz fátum is, Istennek öfelségének az közönséges nemzet-séges büneinkért való hátulütő pácája és keserves ostora [SKr 371]. 1664: minden reménség elmetiszódvén, mind szabadságának megnyerhetésére, adajának szállítására avagy könnyítésére s mind határra nézve, s ki tudja, Uram, még ez szegény hazára is juthatna a hátul ütő páczában azoknak utolsó romlásoknak alkalmatosságával [TML III, 189 Szalárdi János Teleki Mihályhoz]. 1711: a vajda halálban kívánja vala a muszka cár szerencsáját a török ellen, de régi tanult, practicus ember lévén, el nem szakada aperte a töröktől, gondolván a hátulütő palcát, hanem a cárnak alattomban nagy ajándékokot küldvén, és magát titkon oda kötelezvé, nyilván penig a török császárhoz minden hűségét mutata [CsH 468].

15. pácányi; cît un băț; wie ein Stab. Szk: ~ *vastagságú*. 1842: Kereskedő Amberboj Josefne Alexander Mária ... szolgálóját ... egy a' kemenczébe hagyott sületlenül maradt kenyérnek el lopni akarását gondolt gyanujából fel indulván, meg ragadta, hajánál fogva az Udvarra ki hirtzolta, addig öklözte, fültölvön verte, míg füleből vér jött, egy páltza vastagságu pipa szárral hátba agyba főbe verte [Dés; DLT 1452].

pálcabüntetés (büntetesként alkalmazott) pálcautés; lovitură cu bățul (ca pedeapsă); Stockschlag (als Strafe).

1796: Az Instansoknak ezen írásom által hatalom engedtetik elsőben arra hogy minden erdő pusztitokat a' kik vagy az Instantiab(an) fel irt modon vagy akár mi más modon az erdőkb(en) praevarialnak meg tilthassanak az tilalom rontokat pedig meg-is büntethessenek (így!) de nem borbeli szokot büntetessel hanem vagy pátza vagy más haszonra fordithato büntetessel [Torockó; TLev. 10/6 gr. Torotzkai Pál kezével].

pálcacsattogás pálcasuhogás; pocniture de băț; Sausen der Stockschläge. 1618: ualamj palczja Czjattogást hallek Azon közbe halam hogj egj azt monda hogj megh wtenek enge(m), az más monda hogj ne(m) megh wtenek hane(m) megh uaganak [Kozmás Cs; BLt 3 Orban Gergelne Annos Azzon ns vall.].

pálcácska 1. kis pálca; bețisor; Stäbchen. 1599: az Vduaron faraczkal vala Deak Peter, egi palczachikat veon kezebe kj mene, de azt ne(m) latta(m) mjkor verthe [UszT 14/39]. 1654: Egi Kis Palczaczika [Csapó KK; LLt 100. C]. 1714: Avram Csilyé Eszt monda en csak Evel az kús palczacskával vagyok nem ugy jöttem hogy harczallyak, nem is vala nagy bott hanem csak Edgy kús palczaczka vala kezében [Tamáspatak H; BK sub nro 261 Aramia Koszteszkuly (50) falusbíró vall.]. 1725: felem Jüven eő kegielme, egiéb nem vala eő Kegielménél egi Pátzátskánál [M.köblös SzD; Becskii]. 1748: Tasnádiné Aszszonyomot ... egi kis páltzátskával veri vala [F.karácsonfva KK; Told. 56]. 1761: Lupėj Vaszali ötötis a' földhöz tsapta, Blidár Gligoris oda jött, s kezéb(en) lévő páltzatzkával kétzer meg ütötte Krisán Vonult, de el-választván ököt egy mással meg békéllettek [Illyésfva Sz; BfR 45/9 Farkas Makari (46) zs vall.]. 1765: Varga György ... sokáig ment hátra hőkkel, és ... Az keziben egy kis ujni páczatska lévén azzal hadarázott maga előtt, oltalmazván magát [Szépkényerüsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 22]. 1796: Dániel János István és ... Bálint Jánosnál vas villa volt a többieknél egy egy páltzsátka [Uzon Hsz; Kp IV. 288 Anna Nagy cons. Jos. Berbek (20) col. vall.].

Szk: *vesszőszabású* ~. 1590: Lenart Vra(m) ... egy ve-konj uezzeo zabasu palczaczkat hozza kj kezében [Kv; TJk V/1. 3 Musnai Georgj vall.].

2. díszes (séta)botocska; bastonaș (împodobit); (verzietes) Spazierstäbchen. 1714: Paltzatska kigjo börrrel borított, ezüst almával, alsó részen ezüsttel borított fl. Hung. 6 [AH 37].

3. szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: ~*jának felemelésével repellál* pálcácskájának felemelésével tiltakozik; a protesta prin ridicarea bețisorului; mit erhobene Stäbchen protestieren. 1766: Király Biro Uram meg indula ... hogy bé menjen a kapun és az Deliberatumok szerint ... az Exponens Aszszonyának executioni mediante contentumot tehessen, de a kapun belől álván ... Bölöni Ferentz nevű Udvari Birájok egy páltzátskájának mely keziben vala fel emelítéssel repellála [Msz; Ks 20. XIV].

pálcadarab botdarabocska; bucată de băț; Stockstück. 1699: az verés után ... ott szedett egy öilly palcza darabokat fel [Bodola Hsz; BLt 7].

pálcaforma pálca alakú; de forma unui băț; stabförmig. 1673: Egy palcza forma veres Tokba(n) vagyon egj Török level [Fog.; UtI]. 1762: Szabo János ... lopott légyen el

Kondort Füleptől egi darabotska vasat jollehet referallya, hogj tudatlanságból cselekedte, nem esmervén meg (:mint-hogj olyan kis palcza forma volt:) ha vasé, vagy fa légyen, mely szavaiis hihetlenséget importálnak [Torda; TJKT V. 132].

pálcaharsogás pálcacsattogás; pocniture de băț; Geräusch der Stockschläge. 1657: mellik kezdete elsoben az uezsekedest nem tudom, hanem egi kor az palcza harsogast kezdem hallani, oda tekintek, latom hogi Dobos Georgi uer szörmyen Janka Mikloszhoz [Berz. 12. 92/127].

pálcakötő vesszőkötő; sfoară de legat bețe; Bindfaden für Ruten. 1778: vinike pácza 4 pacza kötő ... 2//30 [Ks 32. XXXIII]. 1801: Egy Papirosban egyben kötve bizonyos Páltza kötők, Portupék, Ora kötők [Medgyes; CsS].

pálcás 1. ~ föld nyilas föld; parcelă; Parzelle. XVII. sz. v.: az pálczás földek [Nagyiklód SzD; EHA].

2. ~ gyolcs fehérítés után gömbölyű fára feltekert gyolcs-fajta; giulgiu înfășurat pe sul; auf eine Rolle gewickeltes Linnen. 1620: Egy vegh Palczas giolcztul f — / 3 [Kv; KvLt II/69 VectTr 10]. 1630: Bolgar János. Hozot Teőreok orszagból ... 5 vegh palczás giolczott tt f — d 7 1/2 * [Kv; Szám. 18b/IV. 33. — *Fels-ből kiemelve]. 1687 k.: Egy vegh palczas Gyolestol f 4//60 [MvRKLev. Vect. 15–6].

pálcásan (kezében) pálcát tartva; cu bățul (în mână), ținînd un băț în mână; mit einem Stab in der Hand. 1825: a kertemben Sarjut szaragatván hallom etzer hogy nagy Se-bessen kopogatva Csizmába menyen Bodoni János nagy páltzáson a mint utánna mentem, Molnár Lászlóné is utánna tsak hamar pántolodva magába beszélve megyen vala [Havad MT; CsS].

pálcautés 1. ütlegelés; lovitură cu bățul; Hauen mit dem Stock. 1820: az én Pálza ütésemtől Kratsun Jozsiv tsak meg nem holt volna, hanem meg ölte öttet az azon napok-b(an) mod nélkül bé vett Pálinka [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

2. (büntetesként alkalmazott) pálcacsapás; lovitură cu bățul (ca pedeapsă); Stockschlag (als Strafe). 1745: (A vádlottnak) maga meg jobbításának reménsége alatt ez úttal poenája mitigaltatik, és hogy 20. pálcza ütessel büntetessék a' rabok által in foro publica ítíltetett [Torda; TJKT II. 94]. 1754: Kőrösi Mihályné Csete Boritza sok káromkodásokkal, és iszszonyu vezekedésekkel vádaltatván Emellett Urát nem betsülván, most ugyan az Toronyban 50. kemény palta ütésekkel büntetettik [Kv; Tjk XVI/8. 47]. 1762: In Jus adrahaltatvan az (nct)a ... házok(na)k felve-réséért, Jollehet halálra érdemes lett volna mindazalt(al) ... remittaltatott, vgj mind azon által, hogy nyak vasra tetet-vén, egi oraig ottan tartassék, és azután 50 pálcza ütésekkel meg veretettvén a városrol ki késértessék [Torda; TJKT V. 122]. 1775: (Az alperesek) paraznalkodásokat meg vallot-ták ... magok életek meg jobbítása és másoknak példája véget a férfi 60 páltza, az Aszszony 60 korbáts ütessel ... büntetessenek [H; Ks 114 Vegyes ir.]. 1777: ha kik szófo-gadatlanságra vetemednek ... a feljebb említett királyi ordinációk szerint 24 pálcautással ... büntetessenek [BfN gr. Bánffy György ut. gyálui gondv-nek]. 1780: ha vala-melly Verős kovács morosuskodnék, a' Dézmásra támad-na, jo Vasait el-rejtene ... a' gazdat, toties quoties, három

forintig büntessék, a' mivelőt pedig és segített tizenkét pálcza ütessel, a' Birák ebben negligensek lévén poena flor. 12 büntetessenek [Torockó; TLev. 6b]. 1831: három Esztendeig rabaskadtam a Szamosujvári Várba, Esztendőn-ken 10 :/ 100 pálcza ütéseket szenvedtem [Dés; DLT 332. 21].

pálcavég botvég; capăt de băț; Stockende. 1800: a' midőn a' Torotzkai közönséges vásári piatzon a' magam szokott árusi mesterségemet folytattam volna réám jötenek ... Mlgs B. Torotzkai János Urffi, és Mlgs B. Torotzkai Joséfa Kis Aszszany, engemet az árumtol továbbátska, valamely erős olah legénnyek által el hirtzoltattak, igen kémeletlenül meg kénosztattanak, az Oram fel fillegítették, meg pofáztattak és az Urfi által egy páltza véggel melyben döfettetem [Torockó; TLev. Birósági ir. Torockai jb-ok perei földesuraikkal. Ifj. Bott István col. vall.].

pálcázár tolózár, závor glisant; Schubriegel. 1829: va-gyon kétfelényilo ajto és deszka kapu, vas sorkokkal ... vagyon rajta elétaszito páltza zár is vasból [Csekelaka AF; KCsl 6].

pálcázás pálcautés; lovitură cu bățul; Stockschiag. 1674: Hadnagy Ura(m) eo kglmeis fogattatván megh égy legényt Isten ellen valo rut szitkaiért ... pálcázásra senti-entiáztatott [Kv; Szám. 34/L. 10]. 1705: ma adván bé az úrnak a Szentkirályi supplicatióját, kiben Havasalföldébe kéredzik, és néhun kemény terminusok is lévén benne, az úr felette igen megharagvék ... és pálcázással, hosszas rab-sággal ... fenyegeté [WIN I, 368]. 1746: Balla Márton dőlágában emanalt Deliberatumot atyafiságoson vettem ... erkölcstelen életiért, több illetlen szavaiért, pálcázás és Szent Mihály napig detentio imponáltatott [Ks 101 Haller János aláírásával]. 1780: committalt ó Felsege arrolis, hogy a mely Jobbagyak Földes Urak(na)k parantsolatlyat nem fogadgyak es a Jobbagyi szolgálatot nem akarjak praesta- ni, a Tiszt Urak palczazással és tömleczezzesselis adigalyak [Bözödújfalú U; Pf].

pálcáztat pálcával megveret; a dispune să fie bătut cu bățul/vergele; mit dem Stock geprügelt werden. 1740: Ha penig az Inek facultása nem lenne ezen poenának^a deposi-tiójára, az A. ő kglmének szabadságáb(an) állyon, Corpora-liter maga résziről poenázatni 's pálcázatni az lt [Dés; Jk 328–9. — ^aA 33 forintnak].

pálcáztatik pálcával megveretik; a fi bătut cu bățul/vergele; mit dem Stock geprügelt werden. 1780: küldött öfel-sége 60 punctumból álló sistémát, melyben a vagyon, hogy ennek utána a tisztek senkinek <ne> complanáljanak, hanem ha criminalis a vétek, exequáltassék, ha pedig nem az, pálcázassék a parasztember [RettE 409].

pálcika kicsiny pálcza; bețișor; Stäbchen. 1584: Sos Jst-wan ... vallia ... hallek kialtast ... Hatra tekintek es hat Daud Ianos es Sardi Ianos leo vtanna(m) Ez zora kialtasra felele igy Sardi Ianos, Jhol Neste lelek Curwa fy lasd meg Minemeo palczika vagion en Nallam [Kv; Tjk IV/1. 348]. 1629: ez az Andras sokat kesek borett Uram megh uere egi palczikaval [Mv; MvLt 290. 156a]. 1647: latua(n) hogi balta va(gyo)n kezeben ugi mente(m) kj egi palczikaua, hogi jncziem hogi mennien tova [Kv; Tjk VIII/4. 236].

1725: nem vala eő kegielménél egjéb egj Páltzikánál [M.köblös SzD; Becskij]. 1755: verni kezdék Lázár Jánost, akiné kis csak egy kis palczika vala kezében [Ribice H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1765: Varga György ... kezében lévő kis ujjomni pälczikával maga előtt Czivészlett, hogy valami-keppen belé ne szaladgyon Szabaszlai Ur(am) és meg ne foghassa [Szépkényerüsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 13].

pálcikó pálcácska; bejisor; Stäbchen. 1733: Bricz Stéphan főbe úte egy patzikoval Gligort [Szentmargita SzD; Ks 15. LXXVIII. 6]. 1749: Palfi Ferenc Uramnál égj kitsin Paczikot láttam [Tarcsafva U; Pf]. 1763: én nálla Sem láttam egy kis paczikonál egyebet a verekedéskor [Nagyida K; Told. 9]. 1765: az midőn Varga György az említett patzikoval hadarásztot és hátra felé ment volna, Szabaszlai uram beléje szaladván, akkoron érte azon pälczával az karját egyszer [Szépkényerüsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 13]. 1783: égy sebet ejtven Kálo Miskán, egy Pátzikoval, mellyet kutya ütni vett volt kezéb(en) [Koronka MT; Told. 19/81]. 1825: találtam Molnár Lászlónét egy küss pälczikoval [Havád MT; CsS].

paleszen posztó posztóféleség; un fel de postav; Art Tuch. 1781: 5/8 sing Paleszen Posztó [Berz. 17].

pálfalvi a Pálfalva (Cs v. U) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Pálfalva/Päulen; mit dem Ableitungssuffix -i gebildet Form des ON Pálfalva. I. mn 1. Pálfalván v. annak határán levő; din Pálfalva, care se află în/la Pálfalva; aus Pálfalva, in Pálfalva befindlich. 1585: Farkaslaki lazlo Janos weress drabant (vallja): Az pálfalvi teteonnis mikor feleltettek minden keolchegekkel az lofeiek Mihál deak mellett voltak eottem ittam keolchegekben [UszT] | Varalliai Antal Keleme(n) pálfli peter jobbaga ... mongia hogy mikor az pálfalwj teteo(n) feleltete Mihál deak, akkor minden keolchegekkel az lofeiek mellette voltak [Firtosváralja U; UszT]. 1868: a' päl falvi trágyasztás bár egészen engem illette a jövő evre, azt fizetés mellett át adhatom kedves Lajos bátyámnak, 's átis adom [Demeterfva U; Pf Gálffy Sándor lev.].

Hn. 1591: pálfalvy határba [EHA]. 1757: A Pálfalvi Kereszt utnal (sz) [Taploca Cs; EHA].

2. Pálfalván lakó; din/care locuicste în Pálfalva; aus Pálfalva, wohnhaft in Pálfalva. 1585: Mikor Keoreosi Mihál deak iktata Pálfalwat, az kor az Pálfalwi löfőiek kerdek Mihál deakot ha iktattiaie az eo birodalmokat wagy ne(m), az kor Mihál deak az uyat fel emele es ezt monda, Chak ennit sem iktatok en az kegielmetekbe mi(n)t egy veszszeozal [Firtosváralja U; UszT]. 1593: Chizer Balas Pálfalwy primipilus [i.h. 10/90]. 1598: Augoston (!) Ferenc Pálfalwy Nemes ember meg eskut hity vtan ezt felely az szept uiz alapattiatt, ez kepen tugia^a [Pálfa Cs; EHA. — *Köv. a nyil.]. 1600: legeny ne(m) io helen iarz, mert ez Farkaslaky határ, de mééghis temagadat ne(m) bantlak, minthogy Pálfaluy wagy, de az marhat be haitom [Pálfa U; UszT 15/105]. 1827: Udvarhelyszéki pálfalvi Demeter Ferenc nevezetű ember elárendálá ... Ágoston István aszalásában egynehány ners nyárfákat [Jenőfva Cs; RSzF 125].

Szn. 1585: Pálfalvi Istvan [UszT]. 1605: Pálfaluy Istuan [i.h. 19/44]. 1614: Pálfalvi Janos zs [Delne Cs; BethU 463] | Pálfalvi Marton pp [Atosfva MT; i.h. 73] | Pálfaluy Istuan pp [Márféva U; i.h. 127] | Pálfaluy Mihálj pp [Martonos U;

i.h. 147] | Pálfaluy Istuan pp. Pálfaluy Ferenczne pp [Pálfa U; i.h. 138].

II. *fn* Pálfalva lakosa; locuitor din Pálfalva; Einwohner aus Pálfalva. 1597: Pálfalúiak feleöll ieott szo be hogy az sora faroknak az ky ereztett helyekreöl marhaiokot be haitiak [UszT 12/97]. 1606: az az hely az Pálfaljakal farkaslakiakal keöz határok farczadjának birodalmokoth nem tudom [i.h. 20/171 Nagj Albert Kwsmeődj (50) lib. vall.].

Pál fordulása Szent Pál fordulása (jan. 25); conversio Pauli ap.; conversiunea Sf. Pavel; Paulstag. 1782: Fel Gyogyi Popa luon, Sándru Szimion és Groitza Szávil ... Vettek. 8 Véka buzát 9. sustájkával Hfl. 8 Dr. 64 Pál fordulásakor volt a Napja meg kell venni [Fejér m.; DobLev. III/570. 2a]. 1808: Thamás Istvánnak és Feleségének ... meg haltak egymás után két Gyermeki himlőben egyik ... Léány Kati 5 esztendos, Pál fordulásakor [Nagykapus K; Rak 7].

pálfordulási Pál fordulása napjára eső; din ziua conversiunii Sf. Pavel; am Paulstag. Szk: ~ vásár. 1852: Aszszonynépén Iako Pasidán Juon, és Pintzi Danila ... el ősmérék azt; hogy vásároltak légyen hitelben ... Dobolyi Bálint Urtol egy Nyil Erdőt 10. az az Tiz pengő forintokon ... és 100 az az Száz tiszta Tyuk tojásokon — melyeket a mindgyárt következő Evben Nagy Enyeden esendő Pálfordulási vásárra a Tisztelt urnak bé adni kötelesek [Asszonynepe AF; DobLev. V/1342].

pálha 1. úsztató a halászhálón; plute de la năvod; Schwimmer am Fischnetz. 1679: 100 öles őregh gyalum ... minden ahoz valo, vastagh es vekony köteleivel, czerep krikaival, palhaival nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 84].

2. négyyszögletes vászondarab az ing hónaljában; clin; Zwickel. 1778: Kender Vászmat adtam ki Cselédimnek ... 4 lngnek váldzora s Pálhára [Sáromberke MT; TGsz 54].

pálhás ? Hn. 1762/1779: A Pálhás Domb alatt (sz) [Szilágycseh; EHA].

pálinka 1. rachiu; Branntwein. 1715: A más felesége a malom porból elég pályinkát főzött [Türe K; Told. 28] | az Iztinan, kilentz polturara palinkat iuut volna meg oroz Andras [Bethlen SzD; BK]. 1722: el veszi az rettenetes eget bor főzők(ne)k Palyinkaja a Lucrumot [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1734: Jdegenektől vagyis Extraneusoktól is, Palinkát, Eget bort, Mehser, Szalad sert ... senki be venni sub ... poena fl 12 ne meresszelle [Dés; Jk 446a]. 1739: murvai György ... Ikldora a Sidok(na)k eleget hordot minden féle fát pajinkáért [Vízszilvas SzD; WassLt Ignat Alecsza (50) zs vall.]. 1768: Pálinkának főzettem ki Rosot és másod buzát Metr. 60 [K; DobLev. II/390. 5a]. 1774: az Malamporbul pedigin Palinkát főzetenek minden Esztendoben mellynek vékaja más fél kupát meg ereszhetett [Paptelke SzD/Mocs K; KS Conscr.] | Trebejből Palinkát egyszer sem főzetenek nállunk hire sines [Szépkényerüsztmárton SzD; i.h.] | Esztendeig 60.70. veder bor Seprőt ki főzők Pálinkának [Szentdemeter U; LLt Vall. 112]. 1784: midőn szilva bővön termet főzetenek belőlle harmintz veder palinkát, melynek kupáját nállunk ... négy Sustákon szokták distráhalni [Burjánosóbuda K; JhBk LX/18. 10]. 1789: az meg őrlött Gabonának elejét kiszítálván ... az utólyát ...

vagyis Derczeit pálinkának ki főzik [Telekfva U; UszLt XIII. 97]. 1819: Felséges Urunk ... a Pálinkának az alább való Gabona Nemeből u.m. a Rosta ajból, e felett a Malomporból, és a földi Magyaróbból is való főztetetését ... méltóztatot kegyelmesen megengedni [BesztLt 1027 gub.]. 1849: a kalakasoknak kilencz kupa pálinkaért 3 forintok 45 315 xrok [Somb. II].

Vö. a gabona-, gejsz- és szilvapálinka címszóval.

Szk: ~ főzni. 1846: minden épületek fái tsak venitzébe pálinka főzni értek valamit egyébre nem [Havadtó MT; TSb 49] * ~ innya. 1836: Rettegi Sándor Urnak Cseledgyei a malomból menet Haza felé meg állottak, az Uttzán ... én hozzám bé jövőn pálinka innya [Kendilóna SzD; RLt Zsimán Silipp (50) vall.]. 1840: a' Czinterem melletti kis Boltba mene Férjestől pálinka innya [Dés; DLt 36/184] Kovács János városi hajdú vall.]. 1845: a járogatott hozzánk palinka innya [Dés; DLt 478] * ~ jártató (ja)edény. 1801: A Palinka Házba találattik Nyoltz nagy Kad ... egy Brahas Hordo Három palinka jartato edeny [Héderfája KK; IB]. 1835: Két pálinka jártato fa edény [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. * ~ kérni. 1772: hozám jötenek pályinka kérni [Drágavilma SzD; TL. Hirtze Ilia (59) jb vall.]. * ~ áruló sátor. 1846: Csapkés Istvánné és Bentze Mosesné kérelem Levelek mellyben azt kéri ... hogy pálinkát áruló sátroknak oldalait állíttathassák rako fa közé és fedetethessék meg ... meg engettetett [Torda; TVLt 158] * ó dupla ~. 1823: Pénzért el adatott ó dupla Pálinka 1 f. 6 xr [Déva; Ks 106.132] * székel ~. 1765: el fogyván az Eget bor Vettem Székely pálinkát 14 kupát és felet a d. 24 és adatatt kupája a d 36 ebből jót haszan fl. Ol d. 74 [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.] * tizenkilenc próbás ~. 1840: Minden jo Gabona vékájától tartozom jo izü egészséges tizen kilentz Probás Pálinkát négy kupát bé adni [Kv; Borm. G. XXIVb] * új ~. 1823: 10. hordo Uj Pálinkák töltelékjére ... ment 3 2/8 v(eder) Szilva Pálinka [Déva; Ks 106.128].

Sz. 1818: az ember pálinka nélkül el élhet, de kenyér nélkül nem [Fog.; Konst.].

2. pálinkaivás; consum/consumare de rachiu; Brantweintrunk. **Szk:** ~ra eljár. 1814: el járt hozzám pálinkára ... két fertájt meg ivut [Buza SzD; LLt Csáky-per 131. L. 38] * ~ra eljár. 1843: ő másnap azért eljár hozzám egy kis pálinkára [Bágyon TA; KLev.] * ~ra megy. 1771: ő klmeket Vasárnaponként és egyéb nagy Inep naponként elégszer láttam menni pálinkára reggeli Templom előtt [Dés; DLt 321. 41b Catharina Füllöb cons nob. Antonii Stikler vall.]. 1805: a Nyári pásztoralatátskor enis nem meszsére Juh pásztor Léven, egykor haza felé jövőn keten az pálinkára mentünk [Libánfva MT; Borm. G. XVI. 1] * ~ra meneget. 1842: Moritz László Urat Sánta Martonni járn gyakran láttam, én is menegettem oda pálinkára [Sszgy; Bogáts 10] * ~ra van. 1820: Minapába Dregán János mint hogy jo félbe lenni láttzatt mondam ked Komám Uram pálinkára volt monda Oda biz én Mert meg busultam magam [Aranyosrákos TA; JHb 48 Szekeres Judit Rosos Moses fel. (33) vall.].

3. (gyógyszerként) bedörzsölésre használt szesz; spirt/rachiu folosit pentru fricțiune/frecție; Spiritus zum Einreiben. 1798: ezen meg verettetett Asz(sz)onyi hozzám jött, és kért engemet hogy pálinkával Mossam meg ... Vaszília meg halván ... e' képpen fenyegetett: várj meg ilyen amujan adta Lotyója mert ha kezemre keríthetlek tudd meg

nem lesz szűkseged pálinkával valo meg mosatásra: mivel kinos halállal kelletik kezém között meg halnod [A.árpás F; TL. Maria conjunx prov. Michaelis Gosztája (45) vall.]. 1812: a Groff ur eő nsga mind lábát mind Homlokát meg sértette és Spiritust kérétné a Groffnétol nem adott, melly szerént Pálinkával kellett megkenegetni az ütéseket [Héderfája KK; IB. Bali Jánosné Kis Ersébet (44) grófi mosóné vall.].

Szk: orvosságnak vett ~. 1812: Zorilla Lázár ... Az Mitu Lezereszk fiának az orvosságnak vett pálinkaért és egy heti Dologtehetetlenné tetelet és fájdalomért fizessen 20 Rftkot Bánkoba [Petrilla H; JF 36 Prot. 25] * szappanos ~. 1765: mikor a bíránk ... és Eskütyte ... bé vitték volna a pénzt Perceptor Uramhoz, le vonatta eőket s fejeket lábokat meg nyomtatván ugy meg verette eőket hogy alig tudtak haza jöni, Krisán Thóma vagy két hétig magával jó tetetetlen volt a veretés miatt a Felesége mind szappanyos pálinkával mosogatta a helyit [Marossztimre AF; Eszt-Mk Vall. 212]. 1783: mingjart <e> hala, még a szemeis az gyermekek ki meredett vala, mű ug<ya>n Aszszonjokul addig mosogatok szappanos palinkával, hogy me<g>jöve, s valamenyire könnyebbedék [Lengyelfva U; Ben.] | az en Fi<a>mot Tanko Andrist Lengyenfalván Balint Janosnál szolgáltatba(n) laktaban Lengjenfalvi Bartalis Antal verte volt meg Biro Mih<ally>nitt levő Kalaka alkalmatosságával mingjara az Aszszonyok rajta kapának és mosogatni kezdek szappanyos palinkával [Malomfva U; Ben. Catharina Salfalvi agil quondam Martini Tanko relicta (50) vall.].

pálinka-árendátor az italmérés bérője; arendaş de circiumă; Schenkstubenpächter. 1732: Hadnagy Atyankfia eo kglme jartassa el az Egetbor főzőket, hogy eő kglmenek tegiek hírré hogi az Palinka Arendatorok közze be allanaké vagj nem [Dés; Jk 427b].

pálinkaárulás pálinka-árusítás; desfacerea/vînzarea rachiuului; Brantweinverkauf. 1733: Sok Kárát tapasztalta a szegény Város sokadalmi alkalmatosságokkal, ugj akarmi időbennis, hogj sidok(na)k és akarmely külső Emberek(ne)k az Egetbor, Palinka arulas meg engedtetett [Dés; Jk 436a]. 1815: Siborol Bor Palinka Ser árulás 3 holnap alatt 1625 [WLt Cserei Heléna jk 9b].

pálinkaárulásbeli pálinkaeladásra vonatkozó; referitor la vînzarea rachiuului; den Brantweinverkauf betreffend. 1826: Balo Borbára Aszszony, Ns. Rátz Györgynének Palinka arulásbeli Praevaricatioját a Mlgs Uradalmi Tiszségnek felfedezvén, és annak fel Motoztatására talbekkel edgyütt enis oda lévén parantsolva, ottan ösze találkoztam ... Ballo Borbárával [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

pálinkaáruló I. mn pálinkát árusító; unde se vinde rachiu; Brantweinverkaufs-. **Szk:** ~ bolt. 1807: ki is mentünk ezen Dési Reformata Ekklesia oskolájának a' Piatz felé a' Szőcs Czéh színnye és a Pálinka arulo Boltok arányáb(an) fekvő széliez [Dés; EHA] * ~ ház. 1823-1830: Vett ilyent* Wrisberg is ... józűien megette, s osztán betérvén vagy egy pálinkaáruló házhoz, jót ivutt reá [FogE 237. — *Gyümölcsös lepényt].

II. fn pálinkaárus; vînzător de rachiu; Brantweinverkaüfer. 1741: A Piaczon áruló Tekenősök(ne)k és Pálinka árulók(na)k Helyek, mint hogj sok Confusiok hallatnak, determináltott, hogj felosztassa(na)k ujolag, az mellyek-

től, az eddig practizált Taxát a' Nms Város bé várja [Dés; Jk 551].

Szk: *koleszás* ~. 1829: Nemes Thorda Varossa Piatzán mindenféle Kereskedőknek arusak(na)k ... Conscriptioja ... Koleszás Palinka árulok^a ... Petsenye Sütők^b [Torda; TVLT szlan. — ^aKét név és a taksaösszeg. ^bHarminc név és ua.].

pálinkabeli pálinkából eredő; de rachiú; aus Brantwein. 1761: Ribiczorai Dán Lázár Felesége exponalya, hogj ... Cir. 6 ejtel palinkaját ... egy meg szeget vastag veg szösz vasznatis el lopták ... találkozot egj kalátos hogj Ribiczorai Muresek Györgj és Ifjabb Kles Togjer ... Causálta a pálinka beli kárát [Ribicsora H; Ks LXXI/7].

pálinkafőzés pálinkapárolás; fierbere/distilare de rachiú; Brantweinbrennen. 1769: Amint ennek előtteis ki hirdetűk volt hogy a földi almából^a s más féle fák gyümölcseiből pálinkát lehet főzni, poroncsoltatik, hogy kiki minden igyekezetit arra vesse, hogy a földi Almat a kinek nincsenis megszerezvén, aztot szaporicsa, ütlesse, s aztot a pálinka főzésre fordicsa [UzLt XIII. 97. — ^aBurgonyából]. 1798: pálinka Főzés ... hatsak Lisztyek és Élesztőjek vagyan szüntelenül minden héten ... szokot lenni [Kv; AggmLt C. 108]. 1840: A Pálinka főzéshez meg kívántato élesztőttsi ... magam tartozom Sz Régenből meg hozni vagy hozattatni [Kv; Born. G. XXIVb] | Vagyon egy kő és sendély fedél alatt lévő velnyicze, mellynek tsak esztendőnkénti taxája a' mennyibe ki adható lenne vetetik fel, a' pálinka főzés az industriához tartozván ... taxája lenne 50 Rft [Somkerék SzD/Kv; Ks 100 Nyilak könyve 26]. 1843: A' Tisztelt Ttes Tisztseg ... a kérelmes közönségnek többet engede, mint sem kért, mivel ... a pálinka főzés határtalan gyakorlatára, sőt árulhatására is felszabadítá [Km; KmULev. 2 Kováts Miklós adm. nyil.].

Szk: *gabonabeli* ~. 1802: a' Gabonak minden-féle Nemeinek drágadását a' Királyi Gubernium tapasztalván, szükségesnek látta ... a' Gabonabeli Pálinka-Főzést ... eltiltani, mivel a' Pálinka-Főzés által a' Gabona egy felől felettel igen meg-szokott drágodni; más felől pedig nevezetes Gabona szűkít szokott szűlni [Borb. II gub-i nyomt. rend.].

pálinkafőzetés pálinka készíttetés; distilarea rachiului; Brantweinbrennen. 1830: ugy gondolom hogy az ottan lévő pálinka főzetés nem káros [Kv; AggmLt].

pálinkafőző I. mn 1. pálinka főzésre szolgáló (épület); unde se face distilarea rachiului; zum Brantweinbrennen. Szk: ~ *árnyék*. 1797: vagyon egy pálinka főző árnyék kötésekre 3. oldala veszőből fonva az egyik oldala bütűl fonatlan fenyő avatag deszkákkal fedve [Körispatak U; Pf] ~ *épület*. 1810: A Második Telken ... szalma fedelű, Csere Sasok közé font sövény oldalú középszerűnél álabb való Pálinka Főző Épület [Doboka; Ks 76 Conscr. 222] * ~ *ház*. 1760: Mos László Uram építtetett ... egy pálinka főző házat, vagyis Welnyitzét, egy Jobbágy házatskát, és kövel egy kútát ki rakatott [Árpástó SzD; BK]. 1793: A Palinka Főző Házban ... Kevertes Malátas Hordok ... Csebrek [Nagyalmás K; JHbK XXIX/37]. 1816: A' Pálinka főző-ház (:Velnitze): a' Falú alsó végén [Friss BN; BálLt 66] * ~ *velnice*. 1792: A Palinka főző velnyitzéje ... mélyen benn vagyon a Nsgod földin [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

2. pálinkafőzéshez használt; care este folosit la distilarea rachiului; zum Brantweinbrennen. Szk: ~ *cseber*. 1768:

Pálinka főző Cseber 3 [Mezősztygyörgy K; Ks 23. XXIIb] * ~ *fazék*. 1752: mikor Lehetet szüntelen főztem a pálinkát, de ... az Udvarban tsak egy pálinka főző fazék volt [Gordánfa Sz; BK] * ~ *katlan*. 1781: az Palinka főző katlanok és csős Kadok [MNy XXXVIII, 56] * ~ *kút*. 1838: Városunk Ser házánál lévő Pálinka főző Pupos kut [Dés DLt 228] * ~ *masina*. 1840: fel váltoltam egy 40 ~ negyven vedres ujj Palinkafőző masinát Ustet ... Bertleff János Rézmives mester [Kv; Born. G. XXIVb] * ~ *rézüst*. 1816: Egy 30 vedres pálinka főző réz üst 3 Csőjű sisakjával edgyütt, fél viseltes lévén [Friss BN; BálLt 66]. 1817: Egy 4 vedres hitvány Pálinka Főző Réz üst Siskával, és Csős Csebrivel együtt [Mv; MvLev.].

3. pálinkafőzéssel foglalkozó; care se ocupă cu distilarea rachiului; brantweinbrenner. Szk: ~ *konvenció*. 1800: Hers Jakob Sido ... a Melgos Grof Exponens Aszszony ő Nga Sajo Martyabeli palinka Főző Conuentiossa^a [Somkerék SzD; JF. — ^aValjia] * ~ *orosz*. 1725: Lengyelországból sok pályinka főző oroszok jövének ide Oroszmezőre [Oroszmező SzD; BfN Pintye Jovon (70) vall.] * ~ *zsidó*. 1800: Magam attam Melgos Grof Földes Aszszonyom ő Nga idevalo a Sajo parton lévő palinka főző Sidoja Gersutznak egy Tyukat. 80 Tojást eget borért meg a Liányo(m) lakadalmakor Nyár kezdetin [Somkerék SzD; JF Agrisán Leontjéné Mária (40) vall.].

II. *fn 1.* pálinkafőző ház, velnice; velniță, povarnă; Brantweinbrennerei. 1774: Az Uraság Jövedelmét lehetett volna é gyarapítani ugymint: Kortsomák, Malmok, Palinka Főzők fel állittassával, vagy egyéb féle épületek<k>el ... ? [K; KS vk]. 1815: Vagyon még a' Méltóságos Udvarnak, it egy Pálinka főzője ... építtetett ... Tserfa ágosokra, az oldala veszőzővel van bé fonva, kívül belől jól meg tapasztva Szalma fedél alatt | Maga a' Pálinka főző ... a' Szamos partján elég jó commoditással két üstnek valo helyel van épülve [O.nemegye BN; Ks 77. 19 Conscr. 495-6]. 1820: 'A Pálinka főzőnél a' viz Merítő kerék kupáinak igazítására 30 Létz Szeg [Déva; Ks 105. 173]. 1829: Gers sidonak Uj pálinka főzőt tsináltattam ... ment 400 Téglá [Pókafva AF; Born. F. la Bod László t szám.]. 1837: (A kúttól) a viz a' Pálinka főzőbe edgy nagy bukfa csatornán foly bé [A.szöcs SzD; BeLt 5]. 1838: A Kolos Monostori Kir. Fundationale Dominiumnak Kolos Monostoron lévő pálinka főzője minden requisitumaival ... ki véve az üsteket ... árendába adattatott [KmULev. 2].

2. pálinkafőzéssel foglalkozó személy; velnicer, povarnagi; Brantweinbrenner. 1768: Ajtoni Pálinka Főzőnek praebendájára Metr. 24 [Ajton K; DobLev. II/390. 5a]. 1780: Gavrilla nevezetű palinka főző igaz lelke szerent a rovástis meg mutatván tón illy valást, adott pálinkát 12 vedret és 3 kupált [Baca SzD; Tsb 24]. 1807: Török buza csőül ... ki adtam ... Szávuily kertisz és Pálinka Főzőnek 40 Vékát ... Josziv Sütő és Darabonttnak 30 Vékát [Dédács H; Ks 98]. 1818: Az idén is alkalmasint termet Gabona ... de mihejt szedni kezdettek a' pálinka főzők, mindgyárt fel hágatt [Fog; Konst.]. 1841: A Palinka főző Calculussa ... vett ki Tiszta rósot 864 per 1 f 18 x vékája Tiszta Csenkeszt ... Elesztó pénz 24 vekára 50 xr [Born. G. XXIVb].

Szn. 1785: Palinka-főző Tamás zs [Varsolc Sz; Born. XXIXb. 20/471 Bornemisza Krisztina conscr.].

pálinkafőző üst cazan de țuică; Brantweinkessel. 1736: edgy Hat vedres pálinka főző üst, sisakjával és csőjeivel [MNy XXXVIII, 56]. 1774: Sztreza Kertsesorán

vagyon pálinka főző üstek [TL. Vaszilija Sztreza Boér (45) vall.]. 1775: Pálinka főző üst tsős Csebrivel együtt Rf 3 x 30 [Déva; Ks 76. IX. 18 1/4]. 1793: a pintzében egy nagy palinka főző üst. 3 Csojével hűtőjével, Lajterjével [Kosesd H; Ks 78. XVII. 1]. 1794: Egy 8 Vedres palinka főző üst [Backamadaras MT; CsS]. 1802: Egy öt vedres szerű palinka főző Üst hozzá tartozó Eszközeivel [Ne; DobLev. IV/858, 8a] | Egy Pálinka főző Üst Csős Csebrivel siskával édgýütt [Dés; DLT 4]. 1816: Egy két Csőjű fotos Palyinka főző üst, Sisakostol [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. 1850: 30 vedres pálinka főző jo üst ... ezen üsthöz lájterek és hűtő kádak [Algyógy H; Born. F. II].

pálinkafőző üstöcske cazan de țuică; Brantwein-kesselchen. 1801: pálinka főző üstetske, egy Szakáts Asztalkával együtt [BLt II/11].

pálinkaház pálinkafőző ház, velnice; velniťa, povarná; Brantweinbrennerei. 1801: A Pálinka Házba találatik Nyoltz nagy Kad, Két Csős Hordo, Két nagy Üst Sisakjával együtt [Héderfája KK; IB]. 1835: az Borbándra menő utzában lévő Pálinka ház [Gyf; EHA]. 1846: javasolom: Velnicékre (az az: gépszerkezet nélküli közönséges kazákkal ellátott pálinka házakra) a kezelő Személyzet fejadójánn fölül Kazán-pénzt is kell vetni [EMLT Kemény Dénes, Érdekegység (kézir.) I/VII. 288]. 1850: A' Bózi Pálinka házat is jo lenne egy kissé ... igazítani, mert különben ma holnap merőbe össze megy [Branyicska H; JHb XXV/68hoz]. 1853: A palinka ház kő kéménye [Szakatura SzD; Újf.].

Szk: gőzös ~. 1838: A Görgénybe építendő Gőzös Palinka ház felállítására megkívántato költségek előleges fel Szamitása [Msz; Born. G. XXIVb].

pálinkahordó pálinkás hordó; butoi pentru rachiu; Brantweinfäß. 1843: négy fenyőfa keverő Kádak — három Cserefa Lájter — egy pálinka Cserefa hordó [Magyaró MT; LLt].

pálinkaital pálinkaivás; consum/consumare de rachiu; Brantwein-trinken. 1650: Az ünep szegők büntetése ... Ha ki palinka ital miatt gadgyvás fővel ményen templomba, fl. 1 [SzO VI, 194 Cszs, Gysz és Ksz hat.]. 1770: Szekely Mihály uram ő kglme ... az felettébb való italozással kivált a pálinka italtol magát obstrahálná, mert felettébb élt s él mostan velle [Dés; DFaz. 28]. 1819: (A) cselédek is elége csudálkoztak hogy mostan miért vetemedet légyen oly nagy pálinka italra [Kv; Pk 2].

pálinkaivás pálinkafogyasztás; consum/consumare de rachiu; Brantwein-trinken. 1819: Az időközbeli pálinka iváson kívül Reggelenként Kávézniis Szokot a N. Ur, ez után mingyárt Szilvorumotis ivott | a gyakor pálinka ivás Siettetete halálát, mivel hogy Bora nem volt gyakrabban itta a pálinkát, 's e miatt közelített a Feneséghez [Kv; Pk 2]. 1838: (Meghalt) özevgy Nagy Istvánné Berkeszi Ersébeth 55 Eszt: a' sok Pálinka ivás közben tsendesen el aludott [Vista K; RAK 167].

pálinka-jövedelem pálinkaárulásból származó jövedelem; venit obținut din vânzarea rachiuului; Einkommen aus dem Brantweinverkauf. 1837: (A) Vászár a Méltóságos

Grof Teleki Ferentz Ur elő Nagysága részére Folytatott 's az Vámbol Czinkusbol Bor és Pálinka jövedelmekből a mi Került azokott a Tisztelt Grof Ur elő nagysága Erdő Szengyörgyi Tisztartója ... vette be Keze alá [Makfva MT; TSb 15].

pálinkakereskedő pálinkaáruló; vînzător de rachiu; Brantweinverkäufer. 1827: a' piatzon künn áruło Sátrasak ... között a' Fel vett Taxák iránt ki mennyit vett Fel aláztason bé mutattyuk ... Hordoval Pálinka kereskedők ... Kenyeresek ... Kalátsosok [Torda; TVLT szltan. — "Köv. a nevek és a felvett összeg].

pálinkakészítés pálinkapárolás; distilarea rachiuului; Brantweinbrennen. 1765: Fű szerszámot etelben, s mézesbor s palinka készítésire ... pénzen vettünk [Karkó AF; Eszt-Mk Vall. 246].

pálinkakorcsma pálinka-italmérés; círciumă (unde se vinde rachiu); Weinstube (wo auch Brantwein verkauft wird). 1735: a Falusiak között ... senkiis ... semminémű Bor Eget bor ser vagy méser es palinka kortsomát, tartani ne mereszellyen [Mezőcsán MT; DobLev. I/160. 14–5]. 1772: most a közeleb el mult Tsőtörtökön ... nállamis pálinka kortsoma lévén es sok emberek lévén, azok között ... az Falus Biro kiis iszik vala [Tordavilma SzD; TL. Jospiz Demian (36) jb vall.]. 1776: Bor, és Pálinka kortsomákat tartassan a Jóságokba [Mv; Berz. 20]. 1780: az Hajos Uttzában Sokan tartnak Pálinka korcsmat alattomban [Déva; Ks 113 Vegyes ir.].

pálinkakorcsmálás pálinkaárulás; vînzare de rachiu; Brantweinverkauf. 1770: a Bor és Palinka kortsomallást rendre egy aránt visellyük Szüntelen foljván a kortsoma [Sülelmed Sz; IB. Blidár Andréka (60) ub vall.].

pálinka-kórság ittasság; betje; Trunkenheit. 1842: (Meghalt) Imre Márton 45 éves pálinka kórságban [M.gyerőmonostor K; RHAK 5].

pálinkalista pálinka-számbavétel; lista cu rachiu; Brantweinliste. 1834: A' pálinka Listában ... a' Tiszt tsupán 16 veder és 6 kupa pálinkát teszen fel [Somb. II].

pálinkamoslék merő merőedény (pálinkaaljhoz); vas de scos malțul (din cazanul de țuică); Schöpfgefäß (fürs Schöpfen des Malzes aus dem Brantweinfäß). 1816: A' külső Pinczébe ... Két Pálinka moslék merő [Varsolc Sz; Born. IV, 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

pálinkapróba pálinkaellenőrző próba; verificarea tăriei rachiuului; Prüfung der Stärke des Brantweins. 1849: A Postafis szobaba ... Egy palinka proba [Somkerék SzD; Ks 73/55]. 1850: egy darab palinka próba bets ára 2 f. 30 x [Algyógy H; Born. F. II].

pálinkás I. mn 1. italos, ittás; ușor beat; angeheitert, betrunken. 1819: ugy véttem észre darabos, és akadozo beszédjéből, hogy pálinkás lenne ... mint egy felényire volt részeg [Déva; Ks 116 Vegyes ir.]. 1826: ottan össze találkoztam ... Ballo Borbárával és egy kevéssé Már palinkás lévén enyelegni kezdettem velle [uo.; i.h.].

2. pálinkát áruló; care vinde rachiu; Brantweinverkäufer. Szk: ~ ember. 1746: Mikor a Brasai Palinkas ember

szekelestől a kert mellett volt azt nem latam, de mikor bé ment a Csüres kertbe ... egész éjszaka isztrásáltuk, hogy ki ne jöhessen hír nélkül [Mocs K; JHbK XLVIII/10].

3. pálinka tartására való; pentru rachiu; für Brantwein. 1796: egy altalagatska palinkás [Nyáradsztbenedek MT; Told. 37].

Szk: ~ *átalag*. 1797: Egy tizen három vedres pálinkás üres átalag [M.igen AF; DobLev. IV/777. 21]. 1804: egy 4 Vedres Palinkás atalag [Borosbenedek AF; SLev.]. 1813: Kisdek Palinkás átalag [Veresegyháza AF; Told. 18] * ~ *berbence*. 1837: Egy kis Pálinkás Berbentze [Dés; DLT 526/1838] * ~ *berbencéske*. 1711: Kis Palinkás berben-czecske [MúzBethlen] * ~ *csobolyó*. 1775: Pálinkás Csobolloy 3 [Szentdemeter U; LLt Fasc. 153] * ~ *flaskó*. 1801: edgy palinkás flasko [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 5] * ~ *hordó*. 1796: a Hordo ugj itellem harmintz vedres ... a Pálinkás hordobanis vagion többetske égj vedemél [IB. Szent Gerlitzey Nagy Sigmond mezőújlaki ref. pap lev.]. 1830: Négy küsdég pálinkás Hordó [Msz; Told. 19] * ~ *hordóska*. 1849: Ismét vittem pénteken egy kis pálinkás hordotskát [Héjasfva NK; CsZ. Voldorfi v. Lombos Nyikuláj vall.] * ~ *karafina*. 1797: Palinkás Kis Karafina három [M.igen AF; DobLev. IV/777. 7] * ~ *korsó*. 1800: Találtam menni Sz Andrásra Brengye Roman feleségét egy nagy Palinkás Korsoval [Somkerék SzD; JF Dejan Jakob (32) zs vall.]. 1815: 1 Degenyes (u) és edgy palinkas Uress korsok [Nyáradsztbenedek MT; Told. 50] * ~ *lájter*. 1837: Három Pálinkás Lájter [Marosgombás AF; TSb 20] * ~ *légej*. 1797: Egy uti pálinkás légej [M.igen AF; DobLev. IV/777. 15] * ~ *liu*. 1848: A' kamarába egy pálinkás liu [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

4. ~ *bolt* pálinkaáruló bolti helyiség; prävälle in care se vinde rachiu; Laden, in dem Brantwein verkauft wird. 1846: Jelen kérelem levél adattassék át piaci fő biztos Mezei István aanak, olly ajánlással, hogy mind kérelmesek kérések, mind ... Székely Sándoré fiall kerített pálinkás boltjának miként történt felállítására iránt tegyen a' tanács-hoz vélemlenyos felvilágosító tudositást [Torda; TVLt 158].

5. ~ *pince* pálinkatároló pince; pivniță pentru depozitare rachiuului; Keller zur Lagerung des Brantweines. 1796: A Pálinkás pintze egy ablakára rostelynak es a' kut lán-czára 13 vas [Déva; Ks 95].

6. pálinkát szállító; cu care se transportă rachiu; zum Brantweintransport dienend. 1746: Latam aztis midőn a Palinkas szekér a faluból ki haladott Csúrke Vonuly visza térítette vala [Mocs K; JHbK XLVIII. 10].

7. pálinkába mártott; imbibat în rachiu; in Brantwein getränkt. 1794: pálinkás és szappanyos ruhával ragadtam, a meg sebhezett és dagadozott vékonyát és testit [Eresztvény Hsz; HSzJP István Demeterné Maxán Iako (60) vall.].

◊ Szn. 1824: Pálinkás Kata [M.bikal K; RAK 150]. 1829: Pálkás vagy Sztán Gyurka [DLt 758 nyomt. kl]. 1832: Pálinkás Pál [Dés; DLT 38].

◊ Hn. 1771: Palinkas kert dicto [Zentelke K; KHn 140]. 1781: A Pálinkás háznál (k) [uo.; i.h.].

II. *fn* pálinkaárus; vînzător de rachiu, rachier; Brantweinverköufer. 1765: a' Pálinkás is eleget remenkedett [az irt Pálinkás mit tseledkedett vele [Zentelke K; BfN]. 1774: Az ide való Motsi Sokadalom mit hozna Esztendő átal bizonyoson nem tudgyuk ... az Palinkások Taxát annyit fizetnek a mennyiben meg alhatnak [Szépkényerúsztmárton SzD; KS Conscr. 102–3].

Szk: *koleszás* ~. 1827: a' piatzon künn áruo Sátrasak ... között a' Fel vett Taxák iránt ki mennyit vett Fel alázatoson bé mutattyuk ... Kolészás Pálinkásak^a [Torda; TVLt szltan. — ^aKöv. a nevek és a taksaösszeg fels.].

pálinkáspohár pahar de rachiu; Brantweinflasche. 1802: Egy dolgoznak valo pálinkás pohár [Ne; DobLev. IV/858. 3a]. 1819: 4 bor, ivo pohár, 1 palinkás pohár [Baca SzD; TSb 6].

pálinkásüveg sticlă de rachiu; Brantweinflasche. 1800: egy pálinkás üveg is volt ottan az honya alatt az Kantában indult pálinkáért [Kvh; HSzJP Kantafalvi Kajtár János Szabad Személy és Biro (31) vall.]. 1807: az Határ járáskor ... harmas Határ Dombokat tsináltanak, melyeket el készitvén, örök emlékezetül ottan palinkaztanak ... a Palinkás Üvegeket a Földhöz vervén, Darabjait a Határ Domba bé ásták [Körösfő K; KmUlev. 3 Steph. Mihály (62) jb vall.].

pálinka-taksa pálinkaárulási adó; taxa percepută de la vînzătorii de rachiu; Brantweinsteuer. 1741: 'A Palinka Taxa, mint ez előtt is in praxi volt, a Den. 36/36. minden Piaczon áruoktól desumáltassék [Dés; Jk 552a].

pálinkaüst pálinkaöző üst; cazan de țiucă; Brantwein-kessel. 1850: Egy darab uj pálinka üst, és lájtere ... 100 Vft [Algyógy H; Born. F. II].

pálinkáz pálinkával itat; a servi/trata pe cineva cu rachiu; in Brantwein trinken lassen. 1754: ell menvén a' Török buza árraért hogy Pálinkázni kezdé a Pap az adosságnak említése eszébe Sem juta [LLt Litt. B]. 1833: Nagysád bolts itéletére támosztyuk: Mi egy véka buza ? 10 Huszast, 's többetis adunk érette, még meg rostalyuk el hull belőlle a' gazza, malamba viszszük tized részt vámot adunk érette a Tajigásnak a malamba vitelér haza hozatalért fizetünk még pálinkázzukis [Torda; TLt Praes. ir. 1534]. 1847: Nagy Sándorné ... a' fizetés mellet pálinkáz-tais fiamot [Dés; DLT 613].

pálinkázik pálinkát iszik; a bea rachiu; Brantwein trinken. 1759: Sztrancz Peter ... éjfélig palinkazván keső időn ment haza itason [Bulzesd H; Ks 101]. 1764: mikor a nevezett Jnas detentioba esett az előtt valo éstve Kányadbol jüvén én bé mentem vala a Pál Joseff házához s ott lévén a nevezett Jnas Peter Mihallyal együtt palinkazn(a)k vala [Bögöz U; IB]. 1772: a' Falus Biro el hiva engemet és Dáncs Ignátot ... Hirtze Iliához pályinkázni, de ott Nem kapván pályinkát ... el menénk Vászku Vonuljhoz [Tordavilma SzD; TL. Tyékár Jákob (28) is vall.]. 1794: minek utánna jol pálinkáztunk volna ki mentünk az erdőre [Marossztkirály MT; Berz. 6. 51. S. 73]. 1807: Hallottam az Nehai édes atyámtól ... beszélleni, hogy az Határ járáskor ... el menvén a' Körösfői Hago (vagy is Bábuoz oldal tetőre, ottan meg állottak, és harmas Határ Dombokat tsináltanak, melyeket el készitvén, örök emlékezetül ottan palinkaztanak [Körösfő K; KmUlev. 3 Steph. Mihály (62) jb vall.]. 1843: minthogy Pálinkáztam volt, el aludtam [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.]. 1845: a vejem ... csak ez előtt három hetekkel is kártyázni és palinkázni gyakran járt a Madarasiné hazához [Dés; DLT 502. 2].

pálínkázttatás itatás pálínkával; servirea/tratarea cu rachiu; Brantweinanbieten. 1820: Hát ... az igaz é hogy a' Vallok a' kik ... egybe gyűjtettek, pálínkázttatások, ígéretek mellett inducaltattak, hogy holmi dolgokrol vallyanak ... ? [Kv; JHb 48 vk].

palizáta, paliszáda 1. karókerítés, védőpalánk; palisadă, palancă; Pfahl/Plankerzaun. 1705: ma Bethlen Sámuel uram, Bethlen Ferenc uram, Lázár György és Haller György uramék, a Kemény urak, Vay uram, Naláczi Lajos uram ... kimentenek által a palizátokon | (A) szebeni szálas erdőt ... ahol a fejedelemszöny mulatóhelye is vagon, most palizátokkal erősítik, sáncolják [WIN I, 405, 482–3]. 1708: mostis 1000. vagy még több pallisadanak valot vagattanak le a' várhoz [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1710: Starenberg az egész községet és a vitézli rendet ráhajtván, erős palizátákat és revelineket építete kül a kerítésen, és azokat földdel megtöltetvén s lövészszámokat vonatván rájuk, jó darabig azok miatt nem mehte közel a török a kőfalakhoz [CsH 169]. 1717: Hasanlo képpen a Várost ott quartelljban levő Generalis palisadával körmül akarvan venni, kegjelmetek ebbenis concurralljon [Kv; ApLt I gub-i rend. Hsz-hez]. 1734: Ngod kimenetele után érkezett Posták az ott fen levő dolgokrol nem igen jó hireket hoztanak mely szerint készüllettel kezdenek itt lenni, Palizáták Sántzok erősítésével [Nsz; BK. Bethlen Ferenc anyjához, özv. gr. Bethlen Lászlóné Folthi Máriához].

Vö. a *palizéat* címszóval.

2. palánkkaró; par pentru palisadă; Plankenpfahl. 1721: Bizonyos szükségre Szebeni fortalitiumhoz kevantotnak feles szamu palizadák [Ks 83 gub.]. 1722: Irtam vala ... micsoda rendelettlenség van itt az Pallizatak(na)k két rendben való vágatásab(an) és annak duplicata vecturazasaban [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1781: Ezenn Palizáták régiek lévén szüntelenül ki dölíngeznek [MNY XXXVIII, 57].

palizátafa palánkkaró; par pentru palisadă; Plankenpfahl. 1721: Bizonyos szükségre Szebeni fortalitiumhoz kevantotnak feles szamu palizadák ... annak okáért a Kglmetekre esett palizada fa Summáját ugj hogy mindenik-(ne)k hossza harmadfél öl Seu org 2 1/2 Vastagsaga pedig a rendes szokás szerint légyen ... Szebenb(e) Szebeni Polgár Mester Atyankfia dispositioja alá administraltotni el ne mulassa [Ks 83 gub.]. 1738: A csik-szeredai várhoz kell hogy szállítsanak 15 ezer palazita (!) fát [Cszs; SzO VII, 395].

palizátforma palánkforma; asemenea/in forma unei palisade; plankenförmig. 1720: Vagjon keskeny Halastó, körös környül Palizata forma Toldgi fakkal van az oldala ki rakva [Szurduk SzD; JHbK XXVI/12]. 1742: hasagatott palizáta formára csinált kapu nyílik az akolba [Pókafva AF; JHb XXV/58].

palizátor palánkkaró; par pentru palisadă; Plankenpfahl. 1704: az száraz malomhoz való fáért és palizátorokért küldtem szekereket [WassN 377].

pállag párlat; distilat; Destillat. XIX. sz. eleje: kenődyék meg jól azután feredgyék meg Gyenge pállagban [HSzjP].

pállatlan kiszzeletlen; nevinturat; ungeschwungen (Getreide). 1742: Lett a' buzának eleje Cubuli 67 metr. 2 A Zabbol Lett in granis pállatlan Cubuli 29 ... A Zab porostol s pállatlan metr. 116 [Szászkerd K; LLt].

pallér 1. építészeti munkavezető (főként ács/kőműves munkát illetően), építőmester; contra maistru zidar/dulgher, paler; Baupolier. 1726: az Pallirnak conventioja lévén az kö Házról flo: hung: 504// adtam neki fl: hg: 120 [Kv; Ks 15. CIII. 4]. 1765: En Gróf Petki Anna Gróf Kornis Antalné Szegődtém meg az Jesuiták Pallérával Günter Ferencz Urammal hogy ő kegyelme az én házaimat el készíti^a [Kv; Ks 11. XLVI. 44. — ^aKöv. a részl.]. 1793: Az Pallér ... Nem okoztathatik Ebben az Romlásnak és Hasadasoknak Miana [Kv; Pk 2]. 1801: Pintzének az Boltozatján dolgaztata az Palér ... két hetek el telése után az Hátulso Háznak fel rakásához kezd [F.zsuk K; SLt 17 Margitai János P. Horvath Ferenchez]. 1810: Kolosvári Pallér Léder Joseff ... minden nemű Kőfalakat, és ... minden egyebeket meg betsült [Doboka; Ks 76 Conscr. 17]. 1826: az Ingeure és az Pallérok jelen letekben már a' czúvekek meg vagynak szerezve fognak az ujj malom építésekhez [Mv; Told. 7].

Vö. az *ács-, fő- és kőművespallér* címszóval.

2. (építészeti) munka/szolgáltatás felügyelője; paler, inspectorul construcției; Baupolier. 1574: Az Molnoknak epiteséhez eo K. biro vra(m) es az Thanach vallason ket pallert [Kv; TanJk V/3. 106a]. 1580: Az polgarokis hozzasanak egy egy zeker keowet ... A ky el hozza vegie(n) czedulat rulla, az Notariustul ... Ha penigh el nem Menne Az pallerok vegienek egy forint arra zalagot rayta [Kv; i.h. 209b]. 1581: Hogy penigh Az epwlet fogiatkozas nelkw elö Mennye(n) ... valaztottak eo kegmekek ket pallert | Az Pallerok ... az Mywet siettessek a mint Jobba(n) lehet, hogy ... felbe ne kellessek a fálnak epwlety maradny [Kv; i.h. 236b, 238a]. 1595: 31. Octobris ... Biro Wram ö kme az töb paller Wrajm(m)al hozzam faradúa(n) be tert, és enniek hatta ökme hogy mindennap kezjczek [Kv; Szám. 6/XVIIa. 23 if. Heltai Gáspár sp kezével]. 1729: (Az) epitendő Kő konyhán levő dolgoosok(na)k Pallerinak rendeltetennek N: Sallai János és Boszörmenyi Mihály Atyánkfiak eö kglmek [Dés; Jk 388b].

Vö. a *szenátor-pallér* címszóval.

3. (földesúr/uradalom javára végzett) munka/szolgáltatás felügyelője, mezői gazda; supreveghetorul muncilor efectuate moșierului; Aufseher bei der Arbeit für den Gutsherrn. 1623: Hogy pedig Eökött^a ott b(en) heuerny ne hagiak keuantattnak Jgen Jo serený pallerok kik ne verek tagolliak hane(m) riogatással fenyegetőö Nogatasall dolgoztassak Eökött [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut. — ^aA jb-okat]. 1633: egy Gergely new Paller, uette ell egy Baraniomott, nem tudom mi okon [F.komána F; Szád. Sztan Czioban (40) vall.]. 1640: Sztanila Kerkes ... paller es szabados volt eddigh [Sinka F; UC 14/48. 38]. 1679/1681: Az mikor penigh, vagi nyárba(n) mezei dologra, vagi Télb(en) egyeb dologra Pallerokat kíván az Udvarbiro ... akar Nem, akar Magiar Praesidiariusokb(an) es szabadosokb(an), meg lassa hagi, adgyo(n)^a az én szükségemre | mikor Szöloket mivelik, a vinczelerek mellett Continuus jo pállérokát a Vinczelereken kívül is rendelen eö kglme^b, magais gyakorlatossággal hozzajok latogasso(n) [Vh; VhU 666, 670. — ^aA porkoláb. ^bAz ub]. 1710 k.: Kérdezzék meg

Dózsa Mihályt, tölem útcinsínáltatásra rendelt pallért, meg tudja mondani [BÖn. 895]. 1731: az Tktetes Nemes Tanács ... Végezte hogj az eddig Usuált rosz szokás szerint nem dolgoznának ... aki Cseléd vagy nap számos azok ellen Malombírák s Paller Atyankfiainak a palcza kezek-b(e) adattatik [Dés; Jk 411b].

Szk: *hites* ~. 1770: Várbeli Porkoláb Nemes Vitézlő Balint Deák Uram és az Hites Pallér Sigmund János attestalnak mi előttünk hitelesen ím ezekről [Balázsfa AF; UtI] * *második* ~. 1671: Egy Krajnik(na)k. Mikor Pallerkodik adatik napjában Köz Czipó No 5. Második Pallérnak Mikor Pallerkodik per die(m) köz czipót adnak negyet nő. 4 [UtI] * *mezei* ~. 1692: Szamos ujvári conventionalis ... Egy mezei pallérnak hora fl. 1. közczipó dietim nr. 4 [MGtSz VI, 183].

4. ~ul felügyelőként; ca supraveghetor; als Aufseher. 1594: Maaros Vy Warbol küldenek 28. hordo Bort Gyálura: az Feyer Wari Wduarbiro Nemesi és szolgai voltak pallerül 3. mellette [Kv; Szám. 6/III. 1]. 1595: Miert hogj ökmek Tanachúl és a töb Wraim pallerül ky Taal mellet, kj kochnya(n): kj pinczeben hún faradoztak ... 2. Aztalra ismeglen főzöttem varosebol [Kv; i.h. 6/XVIIa. 19 ifj. Hel-tai Gáspár sp kezével].

◊ Szn. 1815: Pallér Thodor [DLt 1015 nyomt. kl].

pallérbér építőmester díjazása; retributia unui maistru constructor/paler; Lohn/Gehalt eines Poliers. 1825: (A) falnak a fundamentumban lett kirakakásáért (!), a kömives napi bérét 1 Rf 20 xf vsz a napszámosét pedig 30 xf vsz, e szerént ... a Pallér bérrel együtt 11 Rf 10 xf vsz számlálván téssen Rf 83 xf 45 [Dés; DLt 3].

pallérbíró a földesúr által a szolgáltatások felügyeletére kirendelt bíró; persoană însărcinată cu supravegherea muncilor efectuate moşierului; Aufseher bei der Arbeit für den Gutsherrn. 1681: Paduran Stephan ... Ez most Paller Biro [Szentkirály H; VhU 87]. 1715: En akkori üdöb(en) ... Paller biro volta(m) eo Her(czegse)ge jóságába(n) [Fog.; UtI]. 1720: Pintye Vrsz ... Paller Biro [Szurduk SzD; JHbK XXVI. 12]. 1740: Az Dombon Teleki Familiám földére redeált s vissza szállot, nehai ott való Pallér Biránk Njégován Juan nagjób Házás fiainak ... U: Sz: Péteri Gondviselőnk adgjon mingjárt ... Török buzát Két vékát Arpát is Két vékát [TKhf Teleki Sándor lev. Gernyeszegről].

Szk: *hites* ~. 1709: jüven mi előnkben az ő Herczegsége Csür birája Kádár Ferencz és hűtes pallér, birája Szász György mind ketten hűtők szerént az rovásokkal együtt referalanok hogj ... gabonát el csépeltetvén let szemül az ide aláb meg irt mód szerint [Szászernye KK; UtI]. 1770: az Hites Pallér Biro Biro Sigmund Janos a Türi Biro, Szabo Mihály, és a Szász pataki Biro Juon Romota ... fide mediante Testificálnak arról, hogj az el mult Tavaszon ... vetettek ... zabot Hatvan köblöt [Balázsfa AF; UtI].

pallérkodhatik felügyelői teendőket végezhet; a putea activa/funcţiona ca supraveghetor; sich als Aufseher betätigen können. 1662: Az vattassok helyet vadnak az jspanok, kik gabonajokbul dezmatiss nem adnak, az birakkal edgyütt pal-lerkodhatnak, praebenda nem adathatik [Fog.; UF II, 223].

pallérkodik felügyelői teendőket lát el; a activa/funcţiona ca supraveghetor; sich als Aufseher betätigen. 1590: Mikoron a rakkast elkeztük fogattunk apro miweseket 13

... f. 1. d. 56 ... Az zemetbironak hogj ot pallerkodot f. — d. 10 [Kv; Szám. 4/XIV. 10]. 1595: 11. Jüny: Biro W. adata Boldis Jakabnak, hogj meg taúaly vigyazot és pallerkodot az Too tölteket mellet. 2. Tallert ... f. 2 d. 20 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 248 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1609: Kisfalud allapotia felol egiebet Nem tvd; hanem hog az mikor epetette; eoiss pallerkodot epetesen [Kv; JHbK XX/6]. 1671: Egy Krajnik(na)k. Mikor Pallerkodik adatik napjában Köz Czipó No 5 [UtI]. 1728: Végeztük hogj ezután a gát építése el vegezeseig Tizedes Atyankfiak ki ki maga tizedgyivel napestig ott Continuuskodgyék s pallerkodgyék [Dés; Jk 381b]. 1754: Egyik Polgár Uram napestig a kaz-sások mellet Pallérkodván atunk 12. xr [Kvh; HSzjP]. 1757: Bé Eskütt Udvari Birot többet az ... Joszagaba Mákoba Szász Istvánnál nem tudok, de aszt tapasztalom, hogj Gál Péter többet fut fárad pallerkodik mintsem Szász István [Hr]. 1805: Bosor Nyikora mint Nehai Biro Sigmundné Aszszon(nyo)m eő Ngak akkori Udvari Birája, az Ekésekhez ki ment és pallerkodott i az Uraság szánto Ekeji mellet pallerkodott egész szántás idejin s ott verte s kergette az Eke mellet szánto morékat [Farnos K; KLev.].

pallérkodó I. *mn* felvigyázó, felügyeletet ellátó; care activează ca supraveghetor; Aufsicht ühend. 1691: Pallérkodo Darabantok(na)k a mikor mennyin vadnak egy egy szemelljre per diem Ser Ur. //—// [Fog.; UtI]. 1703: Pallérkodo Ispánynak mikoron continuuskodik köz czipoja P(er) d(iem) 4 | Rabok után Pallérkodo Gyálogok(na)k mikoron hányán vadnak napjában 3–3 köz czipojok [Fog.; UtI]. 1734: Akik penig el nem mennek^a ... megbüntessenek Cum Dnr. 24/24 mellyetis az Malombírák és azon nap pallérkodo Tizedesek exigállya(na)k [Dés; Jk 444a. — ^aDolgozni a gátkötéshez]. 1805: Bosor Nyikora azon tépe-lődés után mindgyárt dolog tehető s dolgozo s dolgo-sok után pallérkodo ember volt [Bh/Farnos K; KLev.].

II. *fn* felügyelő; supraveghetor; Aufseher. 1594: Az kazasok keornicol pallerkodoknak, az kik pallerkottak attam f —/60 [Kv; Szám. 6/X. 35].

palléroskodik építőiparosként/mesterként dolgozik; a lucra ca contra maistru zidar/paler; als Baupolier arbeiten. 1744: Computust ineauán Conrad Urammal, az kömive-sek és Ács Mester által percipált pénzről ... János ... mióltatúl Palléroskodik ... levált 1730 Rf [Déva; Ks 111 Vegyes ir.]. 1745: Méltóságos Groff Gubernator Urunk eő Excellentiája Devai Kastellyának Delineatioja Szerint léen-dő Reparatiojáért Conrad Uramnak, mind Kömives, mind pedig Áts munkájáért applacidaltott In parata Rh fl. 2100 ... percipaltanak ... e' szerint Kömives Lörintz maga Pal-lérságában vet fel diversis vicibus Rfl. 282 xr. 3 1/2. János pediglen mióltatól palléroskodik ... levált Rfl 1730 xr 20 [uo.; Ks 92. I. 23].

palléroz kinevel/tenyészt; a ameliora/a supune ameliorării (un animal); (heran)züchten, verbessern. 1811: el tökéllé magában^a. Hogj kedvit töltse a' Ménest tartásában ... Meg-vette a' Villám 's Büszke Ménlovakat, De azoknak vette tsak kevés hasznakat; Daru is a' Ménest tsak ugy pal-lerozta, Sőt a' Printz a' vékony farkut-is bé-hozta [ÁrÉ 133–4. — ^aGr. Bethlen János].

pallérozás I. (fém)csiszolás; şlefuire; Verfeinerung, Schleifen. XVIII. sz. v.: Esmet most azon pár rezes pistolly-

nak az fogássainak horgait pallérozásával egygyüt [Kv; BK. Gyarmati Sámuel lakatos kezével]. 1803: a' Lakatos munka több pallérozást és pepetslést², mint sem a' Kovásoké [Mv; LakCLev. — "Tollban maradhatott: kíván].

2. kinevelés, feljavitás; ameliorare; Verbesserung. 1811: (Gr. Bethlen János) gyűjtötte a' szép 's jó Lovakat Őszve ... néhány darab Kantza ... Üdvözült Attyáról maradt, de annak-is, Bár mely jó fajta volt, a' pallérozása Meg szűnven, követte el a' jásodása [ÁrÉ 133].

pallérozó (fém)csiszoló, sikáló; şlefuitor; schleifend. 1741: Egy Pallerozo aczél [Kv; TL 90 lak.]. 1792: Pallerozo spárga [F.oroszfalu MT; Told. 71].

pallérozódás kifinomulás/csiszolódás; cizelare; Verfeinerung. 1808: ha szintén a' mi oláh Nyelvünk igen alkalmas is a' leg nagyobb pallérozódásra ... az ujjabb Olosz és Frantzia nyelvekkel rokonságos lévén ... mind az által fájdalommal tapasztaljuk, hogy ezen szép nyelvünk mind eddig eredeti vadságában miveletlen maradt, a' melly miatt a Tudományok közöttünk folyamatban nehezen jöhetnek [Kemény, CollMss Tom. XXX. Varia XII].

pallérozott 1. csiszolt; şlefuit; geschliffen. 1746: Egy pallérozott Lakirozott rezes kis Ládamb(an) vagon Arany Marha [Nsz; Told. 19]. 1796: 24 Darab pallerozott Heynbergi márványért Rfl 2 [ETF 182. 74 Gyarmati Sámuel felj.]. 1807: egy fél viseltet Zöld Mázos Keméntze hasonló mazu kérek Fűtőivel, alata Levő jó modal készült ott Labakal Pallerozott fárágot Lápos kövekre rakva [Dés; BetL 6 Gy Uj Falvi Nagy Ferencz kezével].

2. kitenyésztett; ameliorat; (heran) gezüchtet. 1811: valamiképpen a' szép 's szemén szedett Buzába-is égy égy konkoj elegyedet, Ugy nintsen Ménes-is oly' szép 's pallérozott, Mely vagy égszer Csitkot ki-vetőt nem hozott [ÁrÉ 152].

3. kiművelt; cultivat; gebildet. 1808: Mit használ a' leg fainabb és pallérozottabb nyelv is, ha a' Nemzet, a' melly azt beszéltette elfogyatkozik? [Kemény, CollMss Tom. XXX. Varia XII]. 1823–1830: Az igaz, hogy mind idegen országokon való utazások, tapasztalások által, mind tanulásokkal sokkal tekintetesebb, pallérozottabb s hasznosabb tagok voltak a társaságban [FogE 213] | Istenem! mennyivel több itten Erdélyben a' Vadság, és durvaság, mint a' kül földi pallérozottabb helyeken [FogEK 425]. 1827: pallérozottabbnak lenni láttzatott [DLt 1261 nyomt. kl].

pallérság 1. mukafelügyelői tisztség/tevékenység; funcia de supraveghetor/inspector; Aufseher-Funktion. 1580: Az pallerok felől ... wegeztek hogy ... az also tanachy ... mostis az terhet wegje fel es wysellyen eo kegmek az palleroknak walatzassara gondot a kyket alkalmasnak ityl onnet Alol ketteot es Innet az felseo tanachybolis ketteot valazzon eo kegme az pallersagot kikre bizza ... Az palleroknak penig fizettesek legie(n) minden napra 12 pinz az Regy zokas zarent [Kv; TanJk V/3. 209b]. 1595: Az Zemetbjronak adot feye mosatassara es Jo forgolodassara paller-sagara ... d 3 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 242 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1715: engemet Pallerságra a Tisztek nem rendeltének [Fog.; Ut].

2. vki építőmesteri munkája; munka unui contrastraistr zidar; Arbeit eines Baupoliers. 1745: percipialtanak ... c'

szerint Kőműves Lőrincz maga Pallérságában vet fel diversis vicibus Rfl. 282 xr 3 1/2. János pediglen mioltától palléroskodik ... levált Rfl 1730 xr 20 [Déva; Ks 92. I. 23]. 1746: Computust inealván Conrad Urammal az kőművesek és Acs Mester által percipialt Pénzről ... János ... maga Pallierságában ... leuált ... 1730 Rf [uo.; Ks 111 Vegyes ir.].

3. vki felügyeleti tisztségének ideje; timpul cit un supraveghetor activează în această funcție; Dienstzeit eines Aufsehers. 1618: Ugyan nincsenek, Kegyelmes uram, Nagyságodnak oly tisztviselői azért, azkik, ha nem sokat, de keveset is lopnak; anélkül is soha nem volt lopó tisztem, akár csak ebbe pallérságomba lophassak valamit keveset, serbetre valót, mert Kamuti uram azt mondta, hogy azért nem bizza reám az Nagyságod pénzét, hogy ellopom [BTN² 119–20. Az erdélyi ház javításával kapcsolatos panaszlevélből].

4. felügyelet; supraveghere; Aufsicht, Beaufsichtigung. 1580: az wyznek mind a' ket partyat a' hun zwksegh leze(n) chynaltassak megh vagy bastiakkal vagy gatokkal vagy bakokkal a mint lobba(n) lehet hogy az Maiorok keozbye valo vt mind ket felől megh epwllie(n) ... Ennek penigh gondwysseslet es paller-sagat byztak eo kegmek Lakatos Ianos Espotaly Mesterre es Endres Markra [Kv; TanJk V/3. 231a].

5. hatáskör; atribuție; Bereich, Wirkungskreis. 1740: Az egész Possessio avagi Falú Nagj Kapus azon edgy Mlgs Gröff Possessor Uré, áll penig Magyar és Oláh jobbágjokból és Sellérekbl Molnár János nevű udvari paraszt Biro pálczája vagy Pallérsága alatt [BfN Gyalui cs.]. | Az megírt gyalai nemes udvarházhoz szolgáló jóság vagyon tíz bíroság alatt ... u.m. gyalai, lónai, vistai, nagykapusi, kőrösői, solyomtelki, egerbegyi, hév és hidegszamosi falubeli és az hévszamosi havason lako udvari paraszt bírók pallérságok alatt [MNY XXXVIII, 368].

6. ~ *alja* vmilyen felügyeleti hatáskörbe tartozó terület/földbirtok; teren/moşie care este sub supravegherea unei persoane cu atribuții speciale; unter js Überwachungsbezugnis stehendes Grundstück/Landgut. 1737: Ezen Gyalai Udvarházhoz szolgáló Jóság el osztatik 9 Biroság vagy (igazabb nével) Pallérság allya Jóságokra Nemes Kolosv(ár)(me)gyéb(en) Gyalub(an), Lonán, Vistáb(an), Solyom-telkén, Kőrösön, Nagy-Kapuson, Egerbegyen, Hévszamoson, Hideg Szamoson és a Hévszamosi Havasokon [Gyalu K; GyU 365. — L. még MNY XXXVIII, 368].

pallérszolga a munkafelügyelő segítője; ajutorul inspectorului de construcție; Baupolier-Gehilfe. 1598: Az keőmíveseknek egetet bort p(er) f — d 8 ... Az ket paller zolgak (igy!) attunk ital penzt f — / 15 [Kv; Szám. 7/XVI. 33].

pallézat palánk, karókerítés; palisadă; Pfahlzaun, Planke. 1736: egy alkalmazossággal a' Nemes Videk igérvén az Nagj Bánya Várossá(na)k valami Pallézothoz valo fákat ... azon Pallezatokhoz valo fák(na)k az arát ugimint hatod fél sustakokat az Nyisztor Pásk által administralt portio Pénzből ki vőtte volna, mondotta az administrator Nyisztor Pásk [Kővár (Szt) vid.; TL].

Vö. a *palizáta*, *paliszáda* címszóval.

pallial leplez, fedez; a acoperi/masca; verhüllen/bergen. 1691: Az A divortiumot kíván az l(ncta)től mert parázna.

l(ncta) replicat, ha én szintén paraznaságba(n) egyelitettem volna magamat, melyet simpliciter tagadok, mindazáltal, mikor comperta rei veritate ugya(n) csak cohabitált velem, minden dolgaimat palliálta [SzJk 259].

pallium *átv* palást; paliu, mantie; Mantel. 1770: a táblára ... érkezett volt a guberniumból olyan commissio, hogy mágnások, nemesemberek regisztráltassanak ... A titulus az, hogy a nemesség palliuma alatt azok, akik nem nemesek, a contribúciónak onusát ne subterfugiálják [RettE].

palló 1. keskeny (korlát nélküli) kis hid; podet, punte; Steg, Laufsteg. 1570: A palokra es hydakra eo K. Byro vram viseltessen gondot, Mert Jgen Megh Bontokoztak [Kv; TanJk V/3. 13a]. 1590: Az Nadas paloian Alol Ahol asz szanto feoldekre ky zakat az Nadas, eo keglmek latassa meg [Kv; i.h. I/1. 136]. 1594: Az Espottali Molomon Ineg, az palora valo keolchyeq [Kv; Szám. 6/VIII. 117 Caspar Semel sp kezével]. 1609: Az Kewlseo Magyar vtzay palohoz veottwnk ... hat fewresz dezkat ... d 50 [Kv; i.h. 12b/IV. 35]. 1634: Azonkozben fel indula Georgy Ispanne az utzánn de igen nagy vala az viz, es az palon sem mere altal menni [Mv; MvLt 291. 27a]. 1685: a' Pallo végénél is vagon egy darab föld, de káros hely lévén lovakat czövekelnek reá [Nyárádó MT; Told. 27]. 1723: Mint hogi a Palló végénél való Gát meg tölti a Berket iszappal, az a gát a Falu(nak) nagy kárt tézen [Királyfva KK; MbK 162]. 1736: az pallon egy útés miatt az urfi a vízbe essék ... ugi húzá ki megintem hajanál fogva, Orb János nevű poraszt ember [Algyógy H; BK]. 1775: egi Leánzo az pallorol, az Ottban esvén belé hala [Bodok Hsz; Mk II. 2/71]. 1806: A' Regi Pallo helyett készített Hidas akkora, hogy ket ökrü Szekeret bele lehetne szállítani [M.régen MT; Born. XVI Gorbai János (32) vall.].

Hn. 1549: in magaspalo feleth [Bh; KHn 6]. 1626: az nagy palo ueginel [Szentgyörgy Cs]. 1638: az pallo veölgieneél az szoros szakadásos üth felett [Mihályfva NK; JHb XXII/32]. 1641/1687 k.: Bö felé fordulóban Nyáras mellett a Pallón let (sz) [Székes MT; MMatr. 286]. 1643/1770 k.: supra Locum Két águ palló vocatum [Rettg SzD]. 1648: Magos Pallóban (sz.k) [Bh; KHn 6]. 1653: Eger palob(an) (k) [Bikfva Hsz]. 1654: fenyő palo revinel (k) [uo.]. 1718: a Pallo veginel (r) [Szilágycséh]. 1736: az középső Moros árkánn lévő pallon alol (k) [Marosfalu MT]. 1737: A Réten a' Pallónál (sz) [Széplak KK]. 1750: a palló mellett (k) [Szentimre Cs]. 1765: Bolhaszégben) a pallók mellett lévő kis tanorokban (k) [Szentsimon Cs]. 1766: A' Pallónál vagi Vécze Martnál (k) [Szentgerice MT]. 1781: az also határban Pallo szeg száda nevű helyben (sz, k) [Újszékely U]. 1784: A Pallónál (sz) [Búrjánosbuda K; BHn 43]. 1798/1812: Nagy Pallo végénél (k) [Búzaháza MT]. 1826: A Körösi Tanorokjába a' Pallo végénél (sz) [Backamadaras MT]. 1855: Palloszeg (sz) [Újszékely U]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

Szk: *általjáró* ~. 1681: Pisztrangos Tócska. Ez az Eregyen levő Malomnak által elleneb(en) vagy(on) az által járo palo végénél [Vh; VhU 574]. 1754: az Njárádon által járó hid vagi Pallo let volna [Karácsonfva MT; Berz. 15. XXXII. 10]. 1806: Az által járo Pallo helyett készített Hajos Hidatska akkora ... hogy abban ket ökr Székérel bele ferhetne [Oroszfalu MT; Born. XVI] * *fedeles* ~. 1732: Az Fedeles pallónál való kő Ház [Ne; DobLev. I/130] * *hosszú* ~. 1587: Az Ispotalj malomnal az Hozzu

Palott, mikorontan megh Chinaltak, vittének innett az Ispotalj házbol el, egi eoreg zekeret [Kv; Szám. 3/XXVI. 51 Suweges Gergely isp. m. kezével] * *kis* ~. 1639: az Kis pallonnal eleónkbe alla Zy Martonne | az legeny az kis pallonnal jü vala haza fele [Mv; MvLt 291. 180a, 184a] * *nagy* ~. 1626: Boczkor Janos az hidrol megh tere, Matthias utanna mene es az nagy palo ueginel ugi kezde hozza vagnj egi pallossal [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Gjteto Pal (60) pix vall.] * *szentegyház* ~ja. 1635: az szent Egj haz palayanal lukach Thamas Asta wala az Arokok [Kászonfalu Cs; LLt Fasc. 71].

2. felvonóhid pallója; platforma unui pod mobil/suspendat; Steg einer Zugbrücke. 1694: ezen az Var árkan által vagion egy keskeny hitvan reghi Karfás Hidasca, az közepin ennek erős Pallo va(gyo)n | Ennek az Pallonak az felső vegin, es az közepin Vassal vagyon eoszve foglalva egy hosszú vekony Lancz, az melynel fogva az eoreg Kapuba(n) csinnált Vas Csigacskan fel szoktak vonni, es le bocsatani [Kövár Szt; JHb Inv.].

Szk: *emelcsős* ~. 1694: A külső Var Kapuja előtt va(gyo)n egy Kősziklabol vagot hitva(n) Aarok, az mellyen va(gyo)n egy reghi Sorvadot hid, az hidon egy ahoz hasonlo vastag Deszkabol csinált emelcsős Pallo [uo.; i.h.].

3. (hajós) malom része; o parte a morii plutitoare; Teil der Schiffsmühle. 1822: 2 Pallonak való fát mellyel a Bontok öszve foglaltottak ... betsültetett 1 Rf és 42 xr [Dés; DLt]. 1824: A Korong tarto palloba három vas perselly jó [Nyárádsztbenedek MT; Told. 37]. 1847: A Ványkoston Uj, fedele, köpadja palloi bonto Csákányai, Vánkossai ujjak | Mind a Nagy mind a Kis Bonto farának bé taszito, es tarto rudjai jok, erősek, valamint szinte öszve kapcsolo pallojai [Dés; DLt 316].

Vö. a *bontó*² címszóval.

4. evőeszköz-támasztó; suport pentru tacimuri; Messerbänkchen. 1807: Kés és Vella alá való pallo [DLt 378 nyomt. kl]. 1836: Három évő Kalány ... Három kis palló [Ápahida K; RLt 0.4]. 1849: Hat pallo ezüst [WassLt].

5. egérfogó billenő része; partea mobilă a cursei de șoareci; kippender Teil der Mausefalle. 1842: a ragadományon kapkodo egér a pallora kötött etel el nyelésével az ütőt mindég maga ejti magara^a [Dés; DLt az 1844. évi adatok közt. — "Az egérfogóban.].

◊ **Szn.** 1614: Pallo Georgy [Agyagfva U; BethU 122] | pallo Marton [Mátisfva U; i.h. 122]. 1713: Pallo Péter [Dés; DLt 493].

pallócővek pallóláb; picior de podet; Bohlenfuß. 1595: Az Magyar útjai kapitanok, csinaltattak, az Zent Gyorghegye alat valo 2 Pálót ... Az Also és felső palo tzőőeknek valo fakot vőttek Zöcz Mathetol 2. Zalat p(er) d 69 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 126 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

pallócsinálás pallókészítés; construirea unui podet; Bauen eines Steges. 1600: Molnar Jstua(n)nak az palo csinastul attam f l [Kv; Szám. 9/XII. 75 Igyártó Simon isp. m. kezével].

pallódik szétszóródik; a se împrăstia; sich zerstreuen. 1590: Latom hogy kecher leowe Pribek Gergely latam aztis hogy papyros pallodek Jdestowa de en nem twdo(m) ha talaltie vagy nem^a [Szu; UszT Ambrus Ferenczyne Catha vall. — "Ti. a lövés a keresztet].

pallófa pallódeszka; scindură pentru podeaua podului; Bohle. 1593: az eleo weolgben Czinalnak egy hidat ... weottem hozzaia ... palo fat es gerendat f l d 50 [Kv; Szám. 5/XXI. 65].

pallógerenda grindă pentru podeț; Bohlenbalken. 1838: 'Sukon, a' Szamos Vízére építendő ujj Pallohoz meg kívántatnak a' következő Fa Materialék ... Pallo gerendák ... 12 darab^a [SLt Vegyes perir. — ^aFels-ből kiemelve].

pallóláb pallócövek; picior de podeț; Bohlenfuß. 1595: vöttem az ttuzok mali pallohoz ... Kett öreg fatt Egikett palo labnak masykatt Jarmoknak vöttem Baboczay Fillep martontull [Kv; Szám. 6/XV. 57]. 1726: Vettem ... 8 czöveket paló lábnak valót három három ölest a d: 36 ... fizetem öt nap Számosnak, kik az paló lábnak valo czövekeket vérek fel ... d: 90 [Kv; Ks 15. LIII. 4]. 1838: 'Sukon, a' Szamos Vízére építendő ujj Pallohoz meg kívántatnak a' következő Fa Materialék ... 18 darab ... pallo lábok^a [SLt Vegyes perir. — ^aFels-ből kiemelve].

pallos 1. széles pengéjű, egyenes, hosszú kard; palos; Schwert. 1583: Georg Balas ... vallia, hog be leowe az a' Nemes le wle az Ladara, chattoattia vala Az Aztalhoz eg pallossat, Semmi zandeka lo Ne(m) vala [Kv; Tjk IV/1. 99]. 1596: Egy yo pallos ér beochyew zerint — f 8 [Kv; RDL I. 65]. 1597: Bothos Mihaly ... wallia ... en hoztam wala megh Keözhgy Thamastol valamj pallosra walo ezewst boglarokat hiuely faiawal cözwe [Kv; Tjk V/1. 123]. 1599: adot eo kegme Theke Ferencz ... Egy zablyat, egy pallosh, egy puskatt, egy panczel' vyatth mind huzon két ftert [Dés; SLt 28. Y. 10]. 1626: Hallek dobogast az hidon azonközbe fel futanak az en kertem mellet, az kert zegihez, enys oda futek az kert melle beleől, latam, hogj Boczkor Matthiasnak pallos auagy hegies teör uala az kezibe(n) ereossen feniegetj uala az molnart [Szentgyörgy Cs; BLt 3]. 1677: Urokat fegyverekkel szolgáló embereken, latrok kergetésére, vagy ... keresésére menő embereken kívül, egyéb rendbéli Oláhság puskával, tegezzel, kardal, pallossal, csákánnyal, dárdával, és egyéb fegyverekkel jámi ne mérészellyen [AC 234]. 1715: Betski Miklos Vram ... egyszer kezivel pofon tsapá Szalavesztrát, de azzal megh nem elegedvén pallossat ki vonvan, Szalavesztrahoz vága velle, de az pallossa kette törék [Szászárma SzD; SLt 29. Y. 24]. 1736: az hegyes tör mindenkor az paripán volt ... Viseltek ... pallost is, de azt rendszerént olyan paripára kötötték, az kin hegyes tör nem volt [MetTr 370]. 1791: Nagy pallas [Nagyercse MT; Told. 36].

Szk: A. ~át háromszor kivonva repulziót tesz. 1693: kigyelmed Vize Jspan Ur miczoda reratoriával jó reank dnlui mikor kolt es kik alt(al) ... tiltata is Jspan Uramat, de eokigyelme megh nem aluan, ezen Fodor Jstv(an) Nalla leuó pallossat háromszor feligh ki vonu(an) es igt ton repulsiót [K; Born. XL. 87] * ~ laposa. 1598: Varga Gaspar zolgaia ... wallia. Semmit en abban ne(m) thúdok ki ewteotte Thot Istiánt agion hane(m) ... mutatának egi kis pallos darabochkat ... ot azt mondat hogj pallos lapossauál ewteottek [Kv; Tjk VI/1. 205] * ~t húz vkihez. 1711: en hozzam ketszeris pallost huza Gegő Péter, hogj ha hirt adok az Commendansnak [Szépvíz Cs; Born. XXXIX. 50 Marton Istvan (27) pp vall.] * ~t kap. 1573: Hegedws Mihal ... vallia ... hogj be Mennek azkor vgrik fely Kerekes Ianos agiabol egi pallost kap de Nem bantot senkit, Eotet

sem bantotak sem zittak [Kv; Tjk III/3. 303] * ~t ragad. 1590: Nemet Mihaly ... Ezembe hozza vagh az chakannial ... az chakannial valo hozza vaghas utan pallost raghadott es az mi atiamffiat által ewteotte [UszT] * ~t ránt. 1710: egy református pap lévén a táboron, az pallost ránta, s úgy mene vélünk az ellenségre [CsH 225] * kivont ~. 1682: Tudode lattade ... Nemes Diosi Ianos ur(am) Nemes házán kívül megh czöveket ket paripaira ki ment ki vont pallossal vagy hegyes törrel hogj megh cölje vagy által verje lovait [M.köblös SzD; RLT 1 vk].

B. aranyos ~. 1628: Egy el tört Arannias pallos [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44.6]. 1673: Egy narants szín czapas arannas pallas [Marossztkirály AF; IB]. 1700: Egy metczin bársonyos Türkese arannas Pallos [Hr 1/20] * ezüstös ~. 1596: Egy ezewsteos pallos maroklattyawal torkawal eggyewt két keoteo vassal facit f 32 [Kv; RDL I. 65]. 1614: Egy Ezüstös pallos és egy Ezüstös Bot [Kv; PLPr 1612–15. 115]. 1625: Szilagi Mihaly az Gubernator eő naga szolgálja es feő komornykia, valami Ezwsteos kardokat, pallosokat, es Egieb Ezwst szerszamokat ... Fejerrwarra Akarwa(n) vinnj ... ment el, Estenj Mihaly Haro(m) Lowa(n) szekeren Enjedigh ... f l d 87 1/2 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 209] * ezüstös, aranyos ~. 1593: attanak w kegme aiandekon batorj Boldisarnak egy ezwsteos arannas pallost f 43 [Kv; i.h. 5/XXI. 80]. 1705: Mas edgy Csapontott hegyü ezüstös aranyos Pallos [Cege SzD; WassLt Vas Dánielné lelt. Rettégi György keze írása] * fekete capás/fekete capával borított ~. 1666: Egy arannas fekete czapauál borított Pallos, nyakba vető [Ks 21. XVIII. 79]. 1673: Egi fekete czapas pallas arannas ött boglár rajta [Marossztkirály AF; IB. Bethlen Domokos hagy.] * félelű ~ egyélű pallos. 1637/1639: Vagion Egi kett eleo Ezüstös pallos ... Egy Reouid fel Eleo pallos. 2. boglára, Toroklatya, Ezüst, az kerezty vas ... f 10 [Kv; RDL I. 111] * felszentelt ~. 1591: 6 lúny ... Comes Lúduóúcs Angiúola, Cubiculariús et Nunciús pontificis: Mely Wrúnknak az penz mellet, Papatol, hozza az processioiban hordozot fel szentelt Süueget és pallost [Kv; Szám. 6/XVII. 20 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] * kétélű ~. 1583: Hegedws mathe ... vallia ... Be leowe eg feyerbely kathona ... eg vy ket eleó pallos Vala Nalla [Kv; Tjk IV/1. 99]. 1629: Egy ket Elw pallos melynek Eot boglára vagion ... aestimaltuk tt f. 50 [Kv; RDL I. 132]. 1633: ez az Cassay Ferencz az en hazamra jött vala mezitelen kett elő pallossal eczakanak idején es erőuel be akart jöni [Mv; MvLt 290. 130b]. 1730: egy fekete hüvelyű két élű Pallos [Kv; Ks 15. LVIII. 6] * ló oldalára való ~. 1673: Egi lo oldalára valo pallas bogláros vegigh ezüstös [Marossztkirály AF; IB. Bethlen Domokos hagy.] * magyar ~. 1681: Magyar Pallosok. 1 Regi fekete czapás aranyos pallos [Uti] * meztelen ~. 1590: rank tamada PribeK Gergely ... meztelen pallossal rutul cziapdossa hozzánk [Szu; UszT]. 1630: Szalaj Gieörgj ... egi meztelen pallossal s egi pulhakkal ereossen megien vala oda az ebtueös Ferencz hazahoz, szitta rutul cökett [Mv; MvLt 290. 240a]. 1635: Debreczeni ... az feje felet megh fordita az meztiele(n) pallosat [Mv; i.h. 291. 39a]. 1682: Becski Istva(n) vr(am) mene nagy szitkozodással az Diosi János ur(am) lovaira meztelen pallossal hogj le vágja [M.köblös SzD; RLT 1 Balogh Laszlo (40) ns vall.] * nyakba való ~. 1692: Egy nyakba(n) valo pállós [Szárhegy Cs; LLt]. 1695: Szász nyírison vön egy nyagban valo Pallost [Cs] * nyakbavető ~. 1697: egy nyakba vető Pallosra valo fekete Selyem Sinor [KGy] * pusztá hüvelyű ~.

1760: Edg Púsztá hüvelyű Pallas [Mv; TGsz 2] * rövid ~. 1704: Egy rövid pallos ezüst fonal maroklattyán [Kv; Pk 6] * *tekert markolatú* ~. 1652: Más ezüstös aranyas czapás kard ... Egy viseltes aranyas tekert markolatu pallos [Nsz; IB X. 2 Bethlen István lelt.] * *török* ~. 1587: Egy Roz theoreok pallos d 10 [Kv; KvLt Inv. 1/2.3].

2. *város* ~a kivégzéskor használt pallos; paloş de călău; Henkerschwert. 1596: Chizar ferencznek fizettem az város pallosa tisztasatul, mert megh kezdett valo rosdasodnj [Kv; Szám. 6/XXIX. 81 Bachi Tamás sp kezével].

3. *Szent Pál* ~át rántja elő hadba indul; a pune mîna pe sabie, a porni la luptă; den Säbelin den Krieg ziehen. 1710: A pápa, esziben vévén, hogy a Szent Péter kolcsával nem gondol a császár, a Szent Pál pallosát rántá elő, és hadat gyűjtván, Párma ellen indítá, a császár is megparancsolá, a pápa táborára mindjárt rámenjenek [CsH 412].

4. *átv* veszedelem; pericoll; Gefahr. 1710 k.: Tovább is csudálom, csókolom és imádom én a te isteni kezedet az én életem megtartásában, melyet a világ kezében fejem felett villogó pallostól úgy tartál meg, mint mikor a Dániel orosz-láninak szájokat megfogád [Blm. 1002].

◊ Szn. 1807: Pallos Sámuel [Ispánlaka AF; DobLev. IV/906].

pallos pallóval ellátott; cu podet/podişcă; mit einem Steg versehen. Hn. 1836: A Pallos alatt az ország uttya mentibe (sz) [Harasztos TA; EHA]. 1864: Pallos mál [Torda; Pesty, MgHnt 41. 582b].

pallosborítás pallosbevonás; poleirea paloşului; Schwerthülle. 1687: a Vásárhelyi Csizárnak Csizár Pálnak, a Pallos borításáért ... adtunk f. 1 [Utl].

pallosdarabocska pallosról letört fémdarab; bucătă ruptă dintr-un paloş; abgebrochenes Schwertstück. 1598: Varga gaspar zolgaia ... wallia. Semmit en abban ne(m) thúdok ki ewteotte Thot Istúant agion hane(m) ... kewlde Biro vra(m) az Darabos korchiomaiara hogi megh erchiem ki bantotta, ot enneke(m) mutatának egj kis pallos darabochkat ... ot azt mondak hogi pallos lapossauál ewteottek s az az darabia [Kv; Tjk VI/1. 205].

pallosersenés pallossuhintás; vîjiitul paloşului; Schwertsausen. 1710 k.: Kolosvári Dávid halála, ki a leveles táskáját az ő ... házában felejtven ... abban talált holmi Dávid és kurva benethalmi püspökné között űltro citroque járt szerelemleveleket etc. Ennek űrügyivel a nőtelen paráznát ... megölette, sőt a gubernium levelére csak a pallosersenés volt a válasz [BÖn. 947–8. — Szász János].

pallosocska kisebb pallos; paloş mic; Schwertlein. 1656: hagiom az vertyse Lovamot, uy köves partai legh szeb szerszámommal, orraba valojával, fek emleivel, zabolajával, köves veres Barsonios pallosoczkával [Ádámos KK; BálLt 93].

pallosos pisztoly pallossal összeszerelt pisztoly; pistol cu paloş; Pistole mit Schwert. 1678: Uzonbol^a vitte(ne)k el ... Egy pár czifra aran(n)yas polhak pistolt 1 ... pallosos pistolt nr 2 [BLt 1. —^a Hsz].

pallosvas pallospenge; lama paloşului; Schwertklinge. 1627: Egy pallos vas tt. f. 1 [Kv; RDL I. 132].

pallótartó pallófelelős; responsabil de podet; Stegaufseher. 1784: Pallótartó der auf die Steege über die Flüsse Sorge trägt und für deren Richtigkeit haftet [Hétfalú Br; Consignation 3. — Binder Pál kijegyzése].

pallott 1. nyirkos, befűlledt; care s-a aprins, încins; feucht, muffig. 1756: az el mult esztendőb(en) magának Balog Uramnak igen rosş pallot gyenge Zabja lévén aszt az Uraság ménesbéli Gyermeke Lovainak attá [Szakatura SzD; TKI].

2. repedezett; cu fisuri, fisurat; rissig. 1844: Szép Ferentz mestertársunk ... midőn hitese kötelességéből kifojolag az árulás véget kitett edényeket vizsgálta, akkor több darabokat talált hasatokat hibásokatt, és pallotakat [ZFaz.].

pallovám pallohasználati díj; taxă pentru folosirea podeţului; Steggeld. 1765: Edgy gyalog pallótt tart eő Kegyelme materiaval a Borbándi vizen ... meg engedi eő kegyelme a rajta valo járást minden embernek egy egy nap pallo vámban dolgozni kel eő kegyelme számára | a Borbándiak ... esztendőnként Palló vámban dólgoztanak eő kegyelmének [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 177. 324].

pálma *átv* a győzelem díja; laur; Palme (als Siegeslohn). 1811: Apolló serkeny-fel már nyugodalmadból ... Vedd utadat a' Szent László Hegye felé, Emelkedjél annak éppen a csupjára, Ott légyen leg-hosszabb futásod' határa; Mint a' Pálya futó ki-futván pályáját, Örömmel tér vissza elnyervén pálmáját. Ugy Te-is leg-hosszabb utad' itt végezve Térj vissza Ditsősség fényével fedezve | Aszszonyrak tsak orsó, gu'saj, és matólla! ... Az én Grófném adott nékem arra okot, Hogy pennámra vegyem a' fennebb irt szót, Bámultam meg-vallom, látván törekedni, Hogy Pálmát akar a' fonásával szedni [ÁrÉ 118, 129].

pálmafa palmier; Palme. Sz. 1700: az igaz keresztyén annál többet buzog, mentül inkább sanyargattatik: a Palma fais mentül inkább terhelhetik annál magassabban nevelkedik [MVJk II/1. 203.].

pálmagyökér-pikszis pálmagyökér dobozka; cutiuţă din rădăcină de palmier; Schächtelchen aus Palmenwurzel. 1790: Pixisek. Egy Franczia aranyas Fa Pixis 1 ... Palma Gyöker Pixis 1 [Királyhalmá NK; Ks 67.46.24C].

palmarum virágvasárnap; Duminica Florilor; Palmsonntag. 1571: my orzagwl tw k: egyetembe Judica vosarnaphoz wegeztwk wala negywen napra, mynth az my meg holth kegyelmes wrunk temeteseth es az gywlestis, de hogy tw k: ... munth hogy egybkoris az orzag wegezeseth maskepen formaltha, most is egy hettel tewe towab, az az palmarumhoz irta es zamlallya az negyven napoth [BesztLt 42 Paulus Banfi lossonchy de mogyoro a beszt-i tanács-hoz].

pálmerszton kelmefajta; un fel de stofă; Art Stoff. 1862: Szederies pálmerszton ... fekete pervien ... uja bélés [Kv; LLt].

palóc a palócokra jellemző; care este caracteristic grupului etnic maghiar numit palóc; für die ungarische ethnische Gruppe der Palotzen charakteristisch. Szk: ~ *módon*. 1881: Az Ellenzék^a pedig, mely megtámadott

engem, hát számár. Ott az elején, hol vétket követek el az ikes igék ellen, nem én szölok, de a Bimbó gondolatát akarom visszaadni, s ha jó palóc módon be lehet hasáboakat írni: nem olyan nagy véték az a két szó sem [Plev. 87 Petelei István Jakab Ödönöz. — ^aKolozsvári napilap].

palocsel diszhintó; calească, trăsură elegantă; Kalesche, elegante Kutsche. 1759: A főispán úrnak^a igen szép einzugia volt. Szép aranyos palocselben jött, előtte szép hámokkal s selyem-majc gyeplőkkel felkészült hat fekete ló, kocsi [RettE 96. — ^aBr. Korda György, Kolozs megyei főispánnak].

palol ütöget, ütlegel; a lovi de mai multe ori; schlagen, prügeln. 1585: Anna Aztalos Imrehne vallia ... cözwe Mene-nek es egybe chompolodanak ... Ezen keozbe Biro Mihalis oda luta Az twzeol egy darab wzeogeós fat el ragada, es valgh palollia vala tapazto Istwant [Kv; TJK IV/1. 536].

palolás rostálás; ciuruire, cernere; Schwingen. 1799 k.: a rozs is a rosz föld mivelés mián fű maggal meg elegyedik, és kitsin rostában valo palolással meg nem tisztíthatatik [Kv; AggmLt C. 114].

paloltat rostáltat; a dispune să fie ciuruit/cernut; schwingen lassen. 1675: Az Szegenjek buzaiat palloltatva(n), rostaltatva(n), az Szegenyek boltjabais hordottak; ezt rostalo Aszszony emberre ... Vöttem hust ket napra ... d 44 [Kv; Szám. 35/I. 33]. 1683: Száragattattam s paloltattam az búzát [Torda; SzZs 245].

palota 1. nagyméretű díszes épület; palat; Palast. 1614: Jutottunk Terguvistiára die 27 Aprilis ... Igen tisztességgel-bösséggel gazdálkodtatott az vajda az szállásunkra ... Harmadnap maga palotájába, azmely az Jalumnica felől vagon megvendégele [BTN² 66]. 1625: Keómiés Benedek Fejerwarrol érkezwe(n) valami faragot keőweknek el viteleiert, a melliek az Fejerwari Palotakhoz valok ... Attúnk három szekereit Thordaigh | az Vrnuk eő felge palotájában az kemenczieket beleől megh tapaszottak [Kv; Szám. 16/XXXIV. 215, 250]. 1662: És a ti palotaitokat elrontom és a ti várositokat elpusztítom, szent helyeiteket eltörölöm [SKR 698]. 1731: oljan szél volt ma egy hette hogy ... az Pallotta tornátsa feljűl Fedellit Le hánta [Abosfva KK; Ks 99 Györki János lev.]. 1774: Balint Uram Tisztartóságában az Palatát ujra Sendejesztette [Mocs K; KS Conscr. 73]. 1783: más napra kelve is, hogy bé menetelekben bizonyosabb lehessek, az Udvarba újra fel mentem, 's ekkor ő Ngával is szembe találkozván a Palota előtt, ő Ngának is mibe fáradozok meg jelenttem [Percsen Sz; IB. Jósá Márton (35) jb vall.]. 1820: Palotájának Híjjaiban két ablakokat tsínáltatott [Mv; Told. 23].

Szk: japóniai ~. 1823–1830: 15-ik febr. 10 órakor egy Lohm Laqueynak vezérlésénél fogva jární indulván, lege-lőbb elmentünk az úgynevezett japóniai palotába (Japanische<s> palaisba) | mentünk ugyancsak ezen japóniai palotában lévő Bibliothécában. Ez a könyvház áll húsz szobákból és három palotákból, vagon ... benne 200 000 darab könyv [FogE 182–3].

Sz. 1710 k.: A király palotája, aranyos ágya csak annyi, mint a disznópásztor hurubája, szalmaágya [BÖn. 509].

2. (díszes) terem; salá (frumoasă); (prächtiger) Saal. 1584: 5 Juny Az eskolaban hogy az Palotát mind felseot es

Alsot meg dezakztak. attunk achy Gergelnek teolle f. 4 d. 25 [Kv; Szám. 3/XV. 16]. 1623: Az Palotakboll az karpotokot zedesse le tiztittassa megh es az kik meg zakadoztanak varogattassa megh [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1652: Ezen Palotanak ... kü ki könyöklő Ablaka | Ezen Palotába(n) egy régi kivűl fűjtő Zöld mázos kemencze, mellette egy kis ... ház, kiből azon kemenczet fűjtik [Gör-gény MT; Törzs.]. 1669: Ezen palota(na)k ... Harom őreh iratos karpit a fal oldalán [Királyhalmá NK; Ks 67. 46. 24a]. 1679: Palota fála melle valo, elől partazatos festet hosszu szék nro 3 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 95]. 1732: ezen palotában találtunk edj pohár Szék asztalt, vas sorkokon forduló záros rostélljival [Kóród KK; Ks 12. I]. 1744: A nagy Udvarháznak egy része szalmával jo moddal bē fedve, ugymint három bött és egy Palota [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12]. 1745: A' Palotákra mennek bé faragott kő gráditos, és faragott kő padimentomos Folyosón [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1753: Az Palatába ... találatatt ki vono vagy egybe járo nagy kerek asztal [Mezőzáh TA; Told. 18]. 1761: Ezen palota ... hat szegeletű ép tégl-lákkal pavimentumoztatott [Szászveszöd NK; JHbK LXVIII/1. 202]. 1781: (A) nagy Házból vagy Palotából jár-nak bé egy ajtó nélkül való Stakaturas ... Erkében, melyen vagynak három üveg ablakok [Petek U; Hr]. 1849: Ezen palata pädimentomas ... van benne rézből égy Lusztér, melly ... függ a szaba közepén [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

Vö. az *audenciás- és ehédőpalota* címszóval.

Szk: ~ festeni való. 1625: Erkezwen Giogj Janos Fejer-warrol es Palota festenj valo festeket akarva(n) vinnj vrunk eő felge szamara ... Atta(m) Etelt es Jalt [Kv; Szám. 16/XXXIV. 48] * ~ *nagyságú*. 1761: (A) Filegoriás Tornáztbol vagon egy Nemetes nagy Ajtó hely ... mint egy Palota nagyságú ... Pitvarban, melyből Nap keletre is hasonlo ajtó szolgál ki [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 44] * *alsó ~*. 1752: Vagon ... az also Pallota mellett levő kisebb Házb(an) negy falra valo tarka kilim | az also Pallota végib(en) vagon a Pincze torkán téglából epült egy kisdég, de meg repedezett Boltacska [Pókafva AF; JHb XXV/73] * *aranyos ~*. 1705: Az aranyos palotának mind a felső, mind az alsó padlásdeszkáit leszaggatták [WIN I, 655]. 1751: Mert születet ug Királytok ... Helyeztetett az jászolyban Nem aranyos palotában [Hétfalu Br; EM LI, 123 betl. játék] * *felső ~*. 1637: Az felseo Palotaban ... ket giontaros Arniek tarto [Teremi KK; Ks 69.50.44]. 1637/1639: Az felseo palotaban uagion egy teorpe labu szeles io njoszolja az agj feonel az gombiaj aranjazottak — f I [Kv; RDL I. 111]. 1746: Felső Palotán levő Musikalo Széken vagon szál deszka 7 [Marossztkirály AF; Told. 19] * *hosszú ~*. 1720: Vagion az reghi Kő Epulet ... ezen Epületben Lako Házak e szerint: A Felső Contignatioban edj hoszu Palota, Masodik maga az Vr lako Háza [Szurduk SzD; JHbK XXVI. 12] * *kerek ~*. 1632: Az teomleöcz bastian leuö felső kerek palota eleöt, uagion egy pituaraczika [Fog.; UF I, 169] * *kis ~*. 1594: Az Var-beli hazakban ualo Inuentarium ... az kwlseő kis Palota-ban. Aztal uagion No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7.22.33]. 1756: Dévai Curia ... az ... Ur házán keresztül menve két felé nyiló ajtó nyilik az Kis Palota vagy Audentias háza [Déva; Ks 92. I. 32]. 1812: a Groff a Kis palota felől való ajton kiszaladt a nagy palatára itt sokáig hajházta a Grofot Grantzki [Héderfája KK; IB] * *külső ~*. 1705: Ma az úr

felmenő a generálhoz, állott kinn a palotán egy fertályig ... Amíg béhivatta a generál, addig künn kucorgott a külső palotán [WIN I, 445–6]. 1710: Teleki Mihály ... Béli Pálhoz elmegyén ... Bemenvén hozzája, mondja, hogy csak magával volna igen nagy dolga, azért még a külső palotáról is minden embert kiküldvén ... megmutatja a fejedelem levelit [CsH 115] * *nagy* ~. 1594: Az Nagi Palotában. Falra ualó oregh weres zeöniegh [Somlyó Sz; UC 7/7. 32]. 1681: Nagi Palota ... mindenik ablak(na)k kívül a ramajának közepin ala megh erősítésre való hosszú vas pant egi egi Nro 6 [Vh; VhU 548–9]. 1691: Die 16. Februarii ... megindulván ... Fogarásból idvezült urunk ő nagysága testével, celebráltunk szomorú solemnitást, elsőbben az nagy palotán két oratioval [IIAMN 328]. 1785: a Kas-télynak felső részén lévő ... nagy Palotára jutván ... a stoka-turája sok helyeken le hullott [Szamosfva K; Born. XXIxb. 20 Kornis Krisztina conscr. 13] * *öreg* ~. 1637: Az Eoregh palotaba(n) ... Negy giontaros karos szek [Tere-mi KK; Ks 69.50.44]. 1656: Jnnel nyilik az öregh palotara, egy partas, festet, vas sarkos, pantos ... ajto [Fog.; UF II, 174]. 1662: Az országgyűlési azelőtt az öreg egyházban szoktak vala lenni, melly miatt hogy néhánykor a közönsé- gesen való isteni tiszteltekn hogy múlása is esnék, azt a fejedelem nem kevésse nehezeti vala, minek okáért az öreg egyház faránál napkelet felől ... fenn a második contigná- tióban ugyancsak országgyűléseire csináltatott vala egy nagy öreg palotát [SKr 301] * *stukatúros* ~. 1681: Temp- lom fölött levő Kő Ház ... Ajtaja Nro 3 ... a Stukaturos Pa- lotara nyilo, duplás, festetlen [Vh; VhU 551] * *udvarló* ~. 1638: Uduar haz ... Az tornaczol be menven az pitvarban, vagi Uduarlo palotaban, nilik rea eggy bellett festett aito [A.porumbák F; UF I, 660] * *virágos* ~. 1731: A Virágos Palotara nyilo Bothba minden nemű Szőnyegekett kilime- ket, drága Bokállyokat, Kristály Üvegeket, Materiás és Bö- rös székeket, Virgyinat, Hegedűket ... és egyéb Portékákat megh hagyván intacté ... bezárván Ajtaját három tulajdon pecsetünkkel bé pecsételtük [Szentbenedek SzD; Ks 15. LVII].

◊ Hn. 1607: fundus in Palotha alias Vincz vca [Várad- ja AF; EHA]. 1685: A Palota megett az Cseh felé menő ország uttyán alol (sz) [M.köblös SzD; EHA]. 1713: Az Palota nevű helyben (sz) [Vista K; KHn 270]. 1736: az palotán belől az Nyárad árka között (sz) [Mikháza MT; EHA]. 1740: A Nagi Nyir mellett a Palotánál (sz) [M.gye- rmonostor K; EHA]. 1797: A' Palota szerben (sz) [Ajton K; EHA].

palota-ajtónálló palotás ajtónálló; usier la palat; Türste- her im Palast. 1648 e.: Fő hopmester ... hop Mester ... Po- harnok ... Palota Ayton allok (haton)^a [BesztLX XVII. sz.-i keltetetlen ir. II. 293. I. Rákóczi György és felesége udvar- népe. — Egyiket Ayton allo Boldisarnak hívják].

palotabeli a nagy teremben levő; din sala mare; im großen Saal befindlich. 1812: En pedig a' ki utoljára ma- radtam vala, a' Palotabeli kementze mellé vontam magam [Héderfája KK; IB. Bördi István (32) jb vall.]. 1835: Egy Palotabeli kék festékű deszka Armarium — üveges — két zarjaival koltsaival együtt [F.zsuk K; Slt Vegyes perir.].

palota-fűtő teremfűtő; focar, persoană care se îngrijește de foc în încăperi; Saalheizer. 1625: Az vrunk eő felge

Vduara nepenek gazdalkottam vacziorara ... Az Palota fweőknek Hust lib:3 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 153].

palotaház nagyterem; sală mare; großer Saal. 1648: Az also házak éppen mint fundamentumátol fogva az felső palota házakig mereő keőbeől eppittettek [Komána F; UF I, 925]. 1694: az Palota Haznak három Ablaka va(gyo)n onban foglalt szegeletes Kristaly Üvegekkel | ennek az Palota Haznak ... Mester Gerendaja, es az Keresztül allo Gerendai mind hornyoltak; az Padimentuma Tegla [Kóvár Szt; JHb Inv.]. 1792: találtuk ... Az Udvarházat ... a Na- gyobbik Ház, melly Palata Háznak valo Pávimentuma tsak földből lévén, el kopott [Aphahida K; RLt 0.2].

palotás I. mn 1. belső szolgálatot teljesítő; care este în serviciul palatului; im Dienst des Palastes stehend. Szk: ~ *darabont*. 1609: Az Eot Palotas Darabantoknak Abrak cipot 10 [Kv; Szám. 12b/IV. 336] * ~ *hajdú*. 1710: Rákóc- czi a maga palotás hajdúi közül ugyan válogatva száz hajdút egy Rátoni János nevű vitéz gyalogkapitány com- mendója alatt küldött vala Görgényben [CsH 399] * ~ *inas*. 1729: Farkas Barabás ... Palotás Jnas [Marosszt- györgy MT; Ks 23. XXIIb]. 1781 k.: Mind a' belsőbb mind a' külsőbb Szolgálatra valóknak pedig legyenek ... fizeté- sek e' szerint: ... a' palotás inasoknak 15 forint a' külsőbb Tésledeknek pedig tíz forint | a' palotás inasoknak ... fizetéseketis Esztendőnként ha kárt nem téznek egészen, ha mit pediglen el töménék rontanának ... annak illendő árát Istenessen kivéven ... adja meg mindenik attyafi el mulhatatlanul [Told. 27] * ~ *legény*. 1760: A Palotás legények egy embernek való ágyat rontottak el [Szőkefva KK; Ks 71/52 Szám.].

2. palotaszerű; asemănător unui palat, ca un palat; pala- startig. 1694 k.: az o (Vari) Kapun levő szembe való hasznak az ki palotás ... melyben születet Matthias kiraly es kirlysagaban szabadsagal megh ajandekozta az a' Gazdat fiurol fiura minden nemű terhe viselestol imunitalta [Kv; ACJk 46b]. 1757: belső Közép uttzáz(an) egy palotás kő ház [Kv; EMLt Némethi lev.].

II. fn testőr; gardian la palat; Leibgardist. 1609: Ket Rendbelj palotasoknak attam Geortiat 3 | adtam ... Az vrunk hazaba es az palotasoknak 18 giertiat [Kv; Szám. 12b/IV. 206, 331]. 1621: atta(m) Az Palotasok(na)k giertiat Nro. 6 [Kv; i.h. 15b/XI. 133].

pálya 1. út(szakasz); pistă; Bahn. 1811: Mint a' Pálya futó, ki-futván pályáját, Örömmel tér vissza el-nyervén pálmáját Ugy Te-is leg-hosszabb utad' itt' végezve, Térj vissza Ditsőség fényével fedezve [ÁrÉ 118].

2. pályafutás; carieră; Laufbahn. 1896: bátorokodom 3 üveg bort küldeni ... az első magyar embernek akivel pá- lyám alatt kötést köthettem [Plev. 181 Petelei István Wodianer Artúrhoz].

Szk: ~ *elfut*. 1695: Ez medicinának darabos útjának pá- lyáját elfutván ... vettem a medica facultás examene alá magamat [Kv; KvE 238 VBgy].

pályadíj pályázat nyertesének járó díj; premiu; Preis. 1896: a Kemény Zsigmond Társaságot életre keltjük ... Van némi vagyonunk, pályadíjakat tűzünk ki a gyűjtésre, s ha elég kerül majd, a Vadrozsák folytatását megcsináljuk [PLev. 179 Petelei István Jakab Ödönhöz].

pályafutás életpálya; carieră; Laufbahn. 1636: Segitse az Vr Isten kegyelmeteket-is bódogul arra, hogy az mely pályafutásnak és nemes hartznak ereszkedet, azt idvősségesen es ditszerűesen el végezvén amaz meg hervadhatatla(n) koronát el vehesse [ÖGr Aj. I. Rákóczi György aláírásával]. 1663: Eltöltvén üdömet, elvégezvén az én pályafutásomat, boldog reménységgel adhassam meg az én lelket az én Krisztusomnak [Kv; KvE 188 LJ].

Szk: világi ~. 1832: (Szántó Rosália) Világi pályafutásának 54ik. Házassági életének 36ik Esztendejében, négy napokig tartott súlyosabb betegsége által tetszett a' szabadon Uralkodónak minket tölle megfosztani [Nagylak AF; DobLev. V/1185 Dobolyi Zsigmondné Szántó Rosália nyomt. gyászjel.].

pályafutó versenyfutó; alergător; Wettläufer. 1811: Mint a' Pálya futó, ki-futván pályáját, Örömmel tér vissza el-nyervén pálmáját Ugy Te-is leg-hosszabb utad' itt' végezve, Térj vissza Ditsőség fényével fedezve [ArE 118].

pályázás állás megpályázása; participare la un concurs (pentru ocuparea unui post); Bewerbung (für eine Stelle). 1861: A' Sáros Magyar Berkési Év. Réf. Egyház papi állomás ürességbe jött ... Évi fizetés 350 osztrák for. 16 hold canonica portio ... A' Pályázás már meg nyílt [Gyalu K; RAK 63 esp. kl]. 1863: A Viczei iskola-mesterség üres a Széki Egyház kertületben a pályázás 200 o.e. frt. fizetés mellett ezennel meg nyílik [M.bikal K; RAK 136]. 1864: A' Brassói ének vezető állomás meg üresedvén ... a pályázás Január végével be záródik [Gyalu K; RAK 95].

pályázási állás megpályázásával kapcsolatos; de inscriere la concurs (pentru ocuparea unui post); in Zusammenhang mit der Bewerbung (für eine Stelle). 1869: A már köröztetett szásvárosi kántori és leánytanítói állomásra a pályázási idő megnyújtatik jan. 15-ig [M.bikal K; RAK 176].

pályázat állás megpályázása; concurs (pentru ocuparea unui post); Bewerbung (für eine Stelle). 1865: Pályázat nyitattik a Tasnádi, Krasznai, és ér Szentkirályi papi állomásokra [M.gyerőmonostor K; RHAK 12 esp. kl].

pályázati pályázattal kapcsolatos; in legătură de concurs; in Zusammenhang mit dem Wettbewerb. 1869: Több pályázati hirdetmények után, melyeknek határideje a körlevélnek valahol közel 2 hónapig stagnálása miatt, annak megérkeztekor rég lejárt, köröztetik egy cultus ministeri rendelet [M.bikal K; RAK 480].

pályázik állást megpályáz; a concursa/a participa la un concurs (pentru ocuparea unui post); sich (für eine Stelle) bewerben. 1861: A' Nagy Sajoi Capitulumba a' Máteí Egyház Papja tiszteséges nyugodalomba tétetődvén 4000. ér. for. évi fizetés mellett pályázni lehet [Gyalu K; RAK 62 esp. kl]. 1865: a' pályázni akarok martius 15éig szándékokat az illető T. Esperes urnak jelentsek, hogy Aprillishban a' pap választás megtörténhessék [uo.; RAK 98 ua.]. 1875: Nyíró Lajos egyházunkban a kántori állomásért ... pályázván, megválasztatását kéri [Damos K; RAK 200]. 1879: van reményem, hogy Erdélybe megyek jövődőre tanárnak, és pedig Dévára ... Szász Károly ... helyesli, hogy pályázom oda [PLev. 45 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

pályázó vmilyen állást megpályázó; persoană care participă la un concurs (pentru ocuparea unui post); Bewerber. 1868: a' pályázó tudjon vagy hegedülni vagy zongorázni [Gyalu K; RAK 144 esp. kl].

pamut, pamuk 1. pamutfonal; fir (răsucit) de bumbac; Baumwollfaden. 1679: Párna hajban valo, kék s veres pamuttal varrott darab vászo(n) [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 80].

2. pamutvászon; țesătură (din fire) de bumbac; Baumwollgewebe. 1714: Zöld Selyem Materia Téli Dolmány zöld Selyem Materiával, s pamúkkal bélelt fl. Hung. 10 [AH 8].

pamutbél pamut gyertyabél; fitil de bumbac pentru luminări; Kerzendocht aus Baumwolle. 1758: Gyertya(n)k való Pamut Béle R. h. f. 1 xr. 14 [TL. Teleki Ádám költéségnaplója 163a].

pamutkeszkenő pamutkendő; năframă de bumbac; Tuch aus Baumwolle. 1803: el-vitt magával két kék pamut Keszkenőt, apro lentsés Viráguakat ... egy Slajer Keszkenőt [DLt nyomt. kl].

pamutos, pamukos pamutból készült; confectionat din bumbac, de bumbac; aus Baumwolle hergestell. 1752: Egy Tarka Pamukos Agy takaro [Eszt. gr. Petkiné lelt.].

pamutvászon, pamukvászon țesătură de bumbac; Baumwollgewebe. 1714: Török Sátor, melljn(e)k oldalai 9 darab Vörös Pamuk vaszonybul, külömbfele szín hasonló vaszony darabokkal ékesítettek, fejér Pamuk Vászonnjal bélelt | Pamuk vaszonybul arnyék székn(e)k való Satorotska fl. Hung. 20 [AH 47].

panasz 1. kellemetlenség/sérelem elpanaszolása (szóban v. írásban), panaszolkodás; plingere; Klage, Beschwerde. 1593: Kadar Jstua(n) deak wallia ... hallotta Az Nyary Aniaru Az bw Bay feleol valo panazzat a' Cassay Azzonak [Kv; TJK V/1. 333]. 1597: Anna Azzony Zok Peterne ... wallia ... az azzony ... monda enneke(m), Nem thúdom zerelmes azzoniom meggiek mert az wram ream tanakozot hagi ez eyelre megh eöl ... Azutan masodzor is iowe ... esmet nagi kerserwesen kezde panazzat hagi ne(m) túdgia medgie(n) [Kv; TJK VI/1. 94]. 1630: Tudom hagi mikor az az Fazakas Gyorgi felesége beteg leuen ... oda menuen megh kenegtettem de en Semmi keket nem latta(m) sem panazzat vereseg felöl nem hallotta(m) [Kv; RDL I. 20 Asztalos Peterne Katalin vall.]. 1655: Mint hagi szállásom az Öregh Rázmány Istvannál vagyon, hallottam sok rendbeli panasszát Csepregi Mihály ellen, hogy mint perli s busittya eötet [Gyf; CartTr II. 894 Val. Decsej de Macskás (50) vall.]. 1710: En uram most több panaszát nem írhatok mert megh elég volna szazra [Kászonyfalu Cs; BCs]. 1750/1778: Török buza Pásztor Fekete János panaszszát hallotta el vonta tartotta Déák István Vram anyi Törökbuza fizetését a' menyí kárt intéztek a' betségök [Ilencfva MT; DLev. 6]. 1759: Bartok Mihályné Csomos Margit Aszszony ... panaszszát hallottake, hogy fogadások szerint nem tartják és kikni kételenitetett magát sokizben recipiálni [Albis Hsz; DobLev. I/292.1a]. 1812: Fülel hallottára panaszolta a Groff aztis számtalan izben, hogy nem élhetek a Feleségemmel tsak el kell pusztulnom ... mely panaszaira

valamint másoktól úgy töllünkis e volt a felelet: Túrjen Nsgod, tam jobban leszsz [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.].

Szk: ~*át kiönti*. 1672: édes Sógor uram, könnyebb amaz szenvedés, mikor ember igaz barátjával együtt van; de ... az sincs, kinek panaszom kiöntsem [TML VI, 369 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1675: minden panaszomat kiöntöm Kegyelmed előtt [TML VII, 52 Teleki Mihály Mikola Zsigmondhoz] * ~*át kitarja*. 1843: édes bácsi sajnálkozva panaszomat bácsinak ki tárom [Bözdűjfalu U; Pf Kovács Sándor lev.] * ~*ával terhel vkit*. 1790: Ha Ngodnak a' Vendégei nem lettek volna ... méltó 's meg illetődött panaszommal terheltem volna Ngodat [Kóród KK; Ks 94 Lengyel János lev.] * ~*ra fakad*. 1820: ha az Iffiu Báronénak Gyermeke nem lett volna míg a' Báro Nevét viselte volna ülhett volna az Udvarba Urí modon, de minthogy Gyermeke lett nem szenvedí hogy üllyen ... ezeket az Iffiu Bároné valakitől meg halván panaszra fokadott, és a' Néhai Bárot ez okból Testamentom tételre onszolta volna [Kercsed/Aranyosrákos TA; JHb 48 Gál Juliánna (24) főző vall.]. * ~*ra fordítja a dolgot*. 1619: Ezt megizenvén az szolgálmtól, fordította panaszra az dolgot, nagy panasszal mondva az szolgáltnak [BTN² 384] * *panasszal teljes*. 1666: Az Kegyelmed panasszal teljes levelét meghozá az posta [TML III, 552 Nalácsi István Teleki Mihályhoz]. 1672: Kegyelmed panasszal teljes levelét elvettem, de magamra abban nem sokat veszek [TML VI, 178 Székely László ua-hoz] * ~*t mond*. 1573: az mj uraink Jgen fenyegetnek wala hog senkinek semjt ne szolyonk. Es valakinek panazt ne mongionk, mert minket nagban Eytetek, ty ha valakinek panazt mondotok [O.bikal K; KCsI] * ~*t tesz*. 1671: Béli uram választ tévén ű kegyelmének annak alkalmatosságával teszen panaszt maga állapotjáról és hogy semmit sem tudott ezekben az dolgokban [TML V, 556-7 Nalácsi István Teleki Mihályhoz] * *apró* ~. 1819: aprot panaszokból világosságra jöven az, hogy egy uj szárika az ő kegyelme házánál tanáltatt meg [Bereck Hsz; HSzjp] * *méltatlan* ~. 1661: Leveledet vettem, méltatlan panaszodat értem ... Látom, Feleségem, kételkedel hozzám. Hiszen ha te leveledben elfelejtettem is ímí egészségemről, asszonyoméban írtam [TML II, 108 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz] * *méltó* ~. 1650 k.: noha ennekem sokszor sok megh bantodasim voltak kglmes Uram az melylyekről igen méltó panaszim lehettek volna es igen nagy szű beli megh szomorito boszszuval kellett el szenednem ... nem mertem Nagodat busítani [Ks 42. C. 5 Cseffe László II. Rákóczi Györgyhoz]. 1698: én ponoszolkodhatnam az Baranyal edgyütt, a Farkas iszik felyül az folyo vizb(en), megis én réam haragszik, hogy fel szavarvan tisztá vizet ne(m) ihatik, holot ha el kezdem szamlalni nekem lehetnének eo klmére töb es méltob panaszim [Cege SzD; Wasslt Vas György nyil. Illyés Gabor szb kezével] * *minden* ~ *nélkül*. 1766/1800: Mind ketten utolsó gyermekégre jutván ... Osvát Ferentzet Fiammá fogadtam ... s az oltától fogva tehetsége szerint ez ideig minden panasz nélkül gondunkatis viselte [Harasztkerék MT; Told. 30].

Sz: *panasszal megtelik a füle*. 1786: Egyszer sem hallottam Törvénytelen szollás vagy tselekedetbéli magok viseleteket^a holott eleget forgattam közöttük, de panasszal az rajtok esni szokott Exactiók iránt nekem is eléggé meg tölt a Fülem [Torockó; TLev. 4/13. 56. — ^aA torockóiaknak] * *számtalan* ~ *tölí el a fülét*. 1664: Aligh győzőnk

keglnek meg írni, meny számtalan panasz tölte el fűleinket az Nemet vitezek dolgai miatt [Balázsva AF; BLt 8].

2. vkivel/vmivel való elégedetlenség/rosszallás kifejezése; exprimarea nemulműirrii fajá de cineva/ceva; Ausdruck der Unzufriedenheit über jm/etwas. 1558: Az Barnasyboknak haggyak megh hogy hozza lassanak az wetheshez Merth sok panaz vagyon az Joh ees egyeb Barom sok karth thezen [Kv; TanJk V/1. 48]. 1580: A my penig Az Nadas wyze(n) valo palot kit Marton deak es Espotaly mester egy rezent el bontottak, illety wegeztek eo kegmek hog' vgyan azon ket zemely meg chynaltassa ... Inty is eo kegmeket hogy ... megh chinaltassa, hogy Az keosseghtwl Zytok atok es panaz ne essek Az varasra [Kv; i.h. 211b]. 1589 k.: Tudom aztis hogy ki me(ne)nek az giepw czierieiben, miel hogy sok panaz vala hogy cziaik egy nehania(n) birnak az giepw czierieit [Szu; UszT]. 1592: Vagion nagi panaz az swteokre, hogi elegendeo kenieret ne(m) swttnenek [Kv; TanJk I/1. 192]. 1746: Az Grohoti Dominalis Gorniyk Pavel János noha az Incolák(na)k minden panaszok nélkül hivatallját tötte, vraság szolgaltattja irántis kevés panasz vagion réája, ellenb(en) el betegesedvén ki bortsattott Constituataott Gorniyk(na)k Pirva Petru [H; Ks 62/6]. 1771: a tavasz buzák is el száradtak s meg hitvánoztak; mindazáltal a miképen tettett l(ste)ennek hagjni a M. Ur Gabonáit helységünkben, nem lehet Panaszunk, tsak az l(ste)n abba hagján meg [Esztyén SzD; Told. 5a]. 1816: Az udvari némely conventios Hajdukok ellen nyílvánlásog praevaticatio pontyában sokszori panaszok adodvan elő ... az itten szolgálatban volt szolgák emberek (így!) számosan udvarbiri Ttes Illyés Adám ur által meg szolitatattak [Déva; Ks Misc. 86/4].

Szk: ~*t elhárít*. 1659: El akarván, édes Öcsém uram, magamrul hártani Kegyelmednek sok panaszát, az melyre én bizony tehetségem szerént, okot nem igyekeztem adni [TML I, 347 Árva Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz] * ~*t eltávoztathat*. 1578: keryk Biro vramat hogy ... chynaltatna megh ... az zeoleo keozt valo vtakat, hogy a keossegnek panazzat tawoztathassak el [Kv; TanJk V/3. 173b] * ~*t érdemel*. 1618: Én, Kegyelmes uram, ezekkel az Nagyságod fejét nem fájlalom, hiszem az Nagyságod jámbor szolgái mondják meg ... ha panaszt érdemlek [BTN² 119]. 1678: Az ritkán való írásért én panaszt nem érdemlenék, de úgy veszem eszemben, fele sem jut Kgd kezéhez levelemnek [TML VIII, 242 Haller János Teleki Mihályhoz] * *nagy* ~. 1572: Hallanak eo k. Nagy panazt az zekeres Nepektwl Mynemw gonoz vtthok vagion az varas Mellet [Kv; TanJk V/3. 62a]. 1578: Vagio(n) penigh nagy panaz az vassar birokra hogy tyztebbe ige(n) zorgalmatlanak [Kv; i.h. 171a]. 1579: Byro vram ... hywassa be Az czech mestereket es Inchie eoket hogy ky ky ... vgy aggia mywet hogy az Nemességnek Nagiob panazra es kialtasra okot ne Aggianak [Kv; i.h. 181b] * *nehéz* ~. 1607: Az Kgl(me)tek nehé panazokkal iri luelet megh értuén noha magunk irasa nelkwlis, az euentus mind azokból minket hamar ualo napon kgmetek zeme lattara sufficienter megh excusalna, de irasunk altalis uagy ket zoual zwksegessnek itelwk ualazt tenwnk kgtelnek [Lompért Sz; Törzs]. 1618: Noha, Kegyelmes uram, úgy tetszenék, hogy elsőbb volna magamot az Nagyságod nehéz panaszából extricálnom, de mindazáltal az Kamuti uramnak írott levelének részét, continentiáját ennél sokkal nagyobbabnak ítéltem magamban [BTN² 112] * *semmi* ~*a nem lehet*. 1701: Kkg semmi panassza az iránt nem lehet hogj azo(n) pénz meg adásával nem

hirtelenkedhete(m), mivel az Contractusban az Kgd neve csak edj szovalis fel téve nincs [Zabola Hsz.; AplT 5 Mikes Mihály Apor Péterhez]. 1780: Eltelék ezen 1780-dik esztendő is Isten kegyelméből ... úgy tölt, hogy semmi panaszom nem lehet [RetE 412] * sokszori ~. 1655: Meg parantsoltuk vala ennek előtte, Betlen ősi jóságodat úgy szolgáltatnad, hogy az Török uraknak sokszori panaszszával s Jenei Vég házunk építésében való hatra maradással ne pusztulna el ... de azt el mulatád [IB X. 2 a fej. I. Bethlen Domokoshoz].

3. jogorvoslat érdekében előadott sérelem; reclamație, pflingere; Beschwerde. 1558: Myvel hogy kyalne azzon ew felsege az Thwry gewrgh panassayert fogsagayerth az Warosra haraggyat wethette, ees az ew felsege Meltosagayerth, Thewrwennel akar ew felsege chelekedny ... ha leheh semmy keppen ew felsegewel thewrrwenbe Ne allyonak deh kewnyorewggyenek ew felsegenek, hogy az warosrol wegye el haraggyath [Kv; TanJk V/1. 47]. 1584: Ertettek eo kgmek Az Bek Ianos vram panazzatis hogy B(ene)dek Deak az eo Chwreos kerthi eleot Nagy teoltest chinalt [Kv; i.h. V/3. 285a]. 1585: Deak Mathe Az eo Mayora eleot Valo vtat ... vgy Annyera el vezette sarositotta volna, hogy el veszne az Vth, Azert ... Biro vram ket Vraymat Valazzon még Ma meg latny a' panaznak igaz voltat [Kv; i.h. I/1. 12–3]. 1604: az J. panazzabul hauaselefeoldben az Actort megh fogtattok [UszT 18/147]. 1622: az panazra az itileo mestert fel boczjata hogy megh lassu azt az dulas chikban mi allapatalt uagion [Szentmárton Cs; BLt]. 1737: A Nms ember ... Semmi uto(n) modonn ... meg nem foggattathatik; Sem arestaltathatik, akarki vädgjara és panaszszára sem [Dés; Jk 246b]. 1785: a' Torotzkai Sellérek ... panaszszakra Resolutiotis nyertek, hogyha mindenféle terheket huznak, a' haszonbais á proportione Szolga Biro Uram a' Birakkal az erdőre nézve részeltesse [Torockó; TLev. 10/5]. 1792: Tyéjre öszve gyültünk, a végre hogy ... vagy öszve békeltetnénk az Exponenseket vagy pedig fel adando panaszik Után Itéletett is tennőnk [Ks XLVII/7. 21 Bunda György judex pagi Gerend^a (36) vall. —^a H]. 1873: Gombár Jozsefné Turák Juliska, azon panasz folytán, mely szerint férje, Gombár József őt, mint nejét rongálja, veri gyilkolja, békére szolitottuk fel, de a béke nem sikerült [Burjánosóbuda K; RAK 19].

Szk: ~ alá jön. 1829: az Erdőket Conserválom, Magam Sanyargatásával reves Füz fa, és Erdő tisztítás rontsolékkal tüzelek hogy az Erdőlésre nézve panasz alá ne jöjjen [Ne; DobLev. V/1155. 8b] * ~át előadja. 1773: Adván elé panaszát csiktaplocai Holló Simó ellen ugyan csiktaplocai Holló Damokosné László Margit ... ezen okból, hogy ... minden jók egyaránt oszlojanak, kívánnya [Taploca Cs; RSzF 226] * ~ba jön. 1809: Az Also Malomban ... A' Falus Bironak Biro Mihály(na)k egy sák buzájáb(an) félvéka kár esvén panaszba jött [F.rákos U; Falujk 31c Szepesi Sándor szb kezével] * ~ban felad. 1784: a Mlgs Uraság a Taxa fel alitásáb(an) erőszakot nem tett a querulansokon^a mivel önként vallalták annak fizetését, sőt most közelebbbrólis tavaj ő Ngok el hagyván a Taxát hogy szolgálatra akarták szorítani okot panaszb(an) fel adták, 's inkább allottak a Taxa fizetés melle [Torockó; TLev. 4/9. 12a. —^a A torockóiakon] * ~ba tételtett/tett. 1761: kétenlítettünk feles számból álló s Városunkban lakó Köz Embereket gyűjteni, Kikis az ... panaszba tételtett rendeltenségek(ne)k meg jobbítására ilyen ... végezéseket tettenek^a [Torockó; TLev. 2/2. —^a Köv. 7 pontban a vége-

zése]. 1782: méltotassék a Tkts Tábla ... az már panaszban tett Praefectus urat innen amovealni [uo.; Thor. XX/4] * ~ ér vkit. 1584: szabad az Biró ha panaz Iri feleole ... Teorwin zerint megis bwntetheti [Torda; DLt 212] * ~érhet vkit. 1668: értvén ... az Varadi Vitézek alkotmatlansaga miat az Ország Adajanak^a akadalyoztatását, mindgyarast szorgalmatoskodtam abban mint tudhassak jot moddal az aránt valo Ngod keglmes parancsolattja szerint cselekedni ... hogy az melly falukat az Varadi Teörökök bé hodoltattanak, azok felől Nagodat panasz méltán ne érhesse [KJ. Székely Moyses portai követ a fej-hez Drinápolyból. —^a A töröknek országul fizetendő adó] * ~ esik. 1576: Kerik erreis Eo K. Biro vramat kialtassa meg hogi Minden Ember kinek feolde vtt mellet vagion vgi Szantason hogi az orzag vtat meg Neh zorichon (!) ... Az Nemessegtwl is panaz eszet ez fele dolog feleol hogi az vtakat meg zoritottak [Kv; TanJk V/3. 137b]. 1769: a' Falu Nyárárdt Neue alatt esett a' Panasz az Mélgs Exponens Ur ellen, nem valaki külenes ember akarattyából esett [Nyárárdt MT; SLt XLVIII.15] * ~ jön. 1570: Az varga vramidolga feleol lg Zoltak hogi Byro vram(m) Be hywassa az ceh Mestert es Eleybe aggya hogi vgi Arwlyak Myweket ... hogi panasz Reaiok Neh leoién felettebb valo draga volta feleol [Kv; TanJk V/3. 11b]. 1588: Myert hogy sok panaz leó erreolis hogy sokan eoreoksegeoket Seowenyeket gypwyeket kilieb vetik az varos feoldere es az vtakat zorossokat zoritaiak, Azert Az vt chinalo vram ... el lgazichak tellies hatalommal Jarhassanak, es ... gypwket le vonhassanak [Kv; i.h. I/1. 66]. 1787: ha valamely helység ellen ... az Officiolatushoz panasz találja jönni, a Birák kemény számadás alá fognak szoritatni [Torockó; TLev. 3/2. 2a] * ~ megy vkire. 1570: Kmeteket kerem Mynt vramat, legieon kmeteok Zorgalmatos Az Zekereknek keziteseben, Jllien kewes Zekerett Ne kwlgieon kmeteok, hanem Teob Zekeret, Erossen parancziol eo felsege, hog' Zorgalmaztassam Rea kmeteoket, hog' panaz Ne Mennyeon Se kmeteokre Se En Ream [Szúv; BeszLt 61 Petrus ZentMihalfaluy provisor Ar(cis) Nowe lev.]. 1632: mostani kegyelmes urunkra panasz menvén, hogy sok hadviselő emberek nevekettének sok helyyeken, azért a hun vadnak szabad helyyek, királyi földek, helyyet nem akarnak nekik adni, szükségesséppen jobbágságra kell magukat adni, ha ő nagysága meg nem orvasalya [Udvarfva MT; Barabás, SzO 366–7]. 1769: Azon régi által járo penig azért változtatott, hogy erőssen elebbedvén az hely, az utazo emberek sokat nyomorgottanak ottan, s panasz menvén a' Nms Vármegjere, parantsoltanak Hidnak építettése iránt [Apahida K; JHbK XLII/24] * ~ra megy. 1764: magától hallottam, hogy senki panaszra menni ne mérészellyen mert meg vereti [Méra K; AggmLt C. 30]. 1777: Az Atyámmal ... edgyütt laktom az Utrizált helyyen, mint hogy Udvar Birája Székely Márton egy néhány helyyiről elő Natságának bennünket ki turbalt ... panaszra ment az éves Atyám a ... groff Urhoz [Burjánosóbuda K; JHbK LVI/1]. 1803: Szébenbe mentem volt ... a' Remeteiektől és Gyitraiaktól szenvedett Sok rendbéli oknélkül valo vexáltatásunk orvosoltatása iránt panaszra [Toplica MT; Born. XVa. 1/31 Vulkán Jákob senior (72) col. vall.] * ~ talál vkit/vmely hivatalos szervet. 1594: Latuan eo kegmek mindenwt az vtaknak alkotmatlan voltat, ki miat sok rendbéli panaz vntalan mind eo kegmeket, s mind az tanachbéli vrainakat zokta talalni ... valaztottak ennek gonduisselesere Nagi Baniai Balast [Kv; TanJk I/1. 234] * ~ tétetik. 1836: Pa-

nasz tétetett az eránt: hogy nemely Mester Atyánkfia Innep napokon égetni szoktak [ZFaz.] * ~ *történik*. 1561: Ha ... egy masra ualo panaz tewrtenik ket mester közöt azok ffil allyanak Es eggik az masiknak tizesseggel zoľuan, az Ceh-nek vg' panazolokoddianak [Kv; ÓCart.] * ~ *t behoz*. 1590: Medesery Peterffy Leorinch hosza panazt be kiralybiro Vra(m)nak Foszto Imrehnek hogy az Medesseri Matthias Peter es Ferenchj Istuan kertik közöt az Veres kert foliassaba(n) teorwentete (!) kert, Resz vagio(n) Kiralj biro Vra(m) megh iszeni hogj harmad eszten napigh megh czynalliak tizenket forinth Birsagh Alatt [UszT] * ~ *emel*. 1852: Bátor vagyok kényszerűségemben következő sérelmeim iránt panaszt emelni a Tisztelt Igazgatóság előtt [Nagylak AF; DobLev. V/1351 Dobolyi Bálint foly. a cs. kir. Kerületi Igazgatósághoz]. 1869: Okos Andrásné Barta Kata panaszt emel férje ellen, hogy Kupa Istvánné Törös Erzsébettel ismét öszzsekerült [M.bikal K; RAK 276] * ~ *t felvesz*. 1684: az panaszlo ember is tartozzék az mel<tat>lan panaszért az céhben megbékélleni addig, <a> míg még kezét nem ad rolla, nem tartozik az céh panaszát felvenni [Dés; DFaz. 14] * ~ *t jelent*. 1821: Panaszt jelentvén ... Boér Györgyi Jáрка az aránt, hogy ... 10 buglyába rakott szénait ... el lopták [Bereck Hsz; HszJP] * ~ *t letesz*. 1768: (A dominalis bíró) az ökremet el kötötte, es hogy Udvarbiro uram előtt most recenter Brádon letibe panaszamat le tettem, ezért igen Nagyon meg haragudván rám ... házom tájékához jöven ... hozzam vágat gyakor izbe [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.] * ~ *t orvosol*. 1769: Ezeket a panasz(z)okat orvasolya is [Mv; MRLt]. 1807: Hivatalos kötele-ségemnek eleget akarván tenni ... intem Nagyságot, hogy a panaszt hova hamarabb ... orvosolni tarcsa Törvényes Kötelességem [Aranyosmeggyes Szt; TSb 27] * ~ *t tesz*. 1569: Im ertem .k.tek mynemy panazt teöt az en kegielmes vramra eö fel(seg)enek az fayedelemnek [Nagysajó BN; BesztLt 8 Horwatt Lúkach Nagy Sayoj tyzt tarto Domby Gergel beszti bíróhoz]. 1591: Capitany vramnak eo kegnak panazloltal oda hihattalak ahol az panaszt teotted [UszT]. 1593: panazt teonek Keueli Mihalira ... hogi karot lopot volna [Kv; TJK V/I. 393]. 1772: az Uraság Udvar-Birájának panaszt tött [Hada Sz; TSb 21]. 1827: Helytelenül téski panaszszát Máté Josef az osztály éránt, mivel az ő meg egyezésével esett az osztály [Dés; DLT 143] * ~ *ul felad*. 1759: panaszol fel adják eö Exja(nak), mennyi ajandekot adtanak nékik, jövendöben praetendalni fogják töl-lök [BSz; Gyl. hiv.]. 1835: Panaszul, és Sérelmül adják fel a' panaszlo kérelmesek^a [Torda; TLT Praes. ir. 1012. — ^aKöv. a részl.] * ~ *ul feladattatik*. 1823: Fel adattatik a Tktes Communitásnak panaszul hogy ... uttzákon valo pi-pázások gyakoroltatnak [Dés; DLT] * ~ *érdemes* ~ 1665/1754: Ha valamely Legény érdemes panaszra magát bünte-tésben nem akarná adni, hanem Ché eleiben fenyegetödnék terjesztieni, büntetése két heti bér [Kv; ACart. 14] * ~ *helytelen* ~ 1835: gondolja meg magba ezen gaz emberek vakmerősegeket hogy ellenem is mint Tiszttyek ellen hely-telen panaszokkal elő allani nem ataljak [Torja Hsz; BelLt 4 Apor József lev.]. * ~ *jó* ~ helytálló/megalapozott panasz. 1702: ennel az Istvannal keresztényenb fiiu nem lehet mert en hozzam jo panaszom nincz rea, de az felesége igen ver-senyos maga sem bir velle az fia mert ő igen jambor ember [Tarcsafva U; Pf] * ~ *méltatlan* ~ helytelen/megalapozatlan panaszért fizetett bírság. 1590: Az méltatlan panazt ket pinz a faluie, az tisztartoie, Ha keölseő embereken esik az fl. I az tisztartoie [Km; GyU 13]. 1640: Birsagh allapattyaban az

varosiai rendtartasa ez: ... Méltatlan panasz ... f. I [Fog.; UF I, 688] * ~ *méltatlan* ~ *nak terhét követi* helytelen/meg-alapozatlan panaszért fizetendő bírságot követel vkin. 1590 k.: Az Incatta ... vrunkat Eo nagat requiralta, Es vgy pana-zolkodat hogy En hatalmasul hatarat Erdeyét akarua(n) El foglalnj es fegywereos kezzel hatalmasul Eoriztetne(m) diznaymot, mellyet En semmikeppe(n) nem chyelekeote-te(m), Ergo az méltatlan panaznak terhet keowetoom si Juris [UszT] * ~ *méltatlan* ~ *on/-nak terhén van*. 1590: te az zekre ne(m) mehettel volna panazlany, mert ennek ez ket falúnak vegezese vagio(n) hogy az Birak ... előtt legie(n) teorwenj Effeli dologba(n). Miert hogj ezt hatra hattad méltatlan panazon vagj [i.h.]. 1592: az en dologmaba(n) ... jo modo(n) chielekettem, azért en ream méltatlan panazol-kottal Vrunknal eo Naglal azért méltatlan panaznak terhen vagy erette [i.h.] * ~ *méltó* ~ 1702: nagy alázatossággal Felséged lábái cleibe borulván escedzünk, méltoztassék a' Felséges Csaszár e' mi alaton, de méltó panaszunkot te-kintetbe venni [Torockó; TLev. 4/3. 1]. 1759: sok izb(en) kételenitettem mint Tktes Király Biro Uramot; mind a Tktes Ns Három szeket busitanom mely melto panaszimot az Ns Harom szék Consideralta s ventillalta [Albis Hsz; DobLev. 1/292. 4b Albisi Bartók Mihályné a királybíróhoz] * ~ *siralmas* ~ 1702: A minden nyomorultakhoz kegyelmes természetű Felséges Romai Császárhoz mint kegyelmes Urához; ügyefogyot 's minden nyomoruságok árjával környül vétetett Torotzko városának siralmas panasza [Toroc-kó; TLev. 4/3. 1a] * ~ *útja lehet a -ra*. 1805: az Kovátsok ... az Birákhoz ... be gyűjtessenek ... tegyenek egy oly al-lando vegzest ... hogy következendőleg a panaszra edgyik-nek is uttya ne lehessen [Torockósztygyörgy TA; TLev. 9/40] * ~ *vki -a felvétetik*. 1812: felvétetik Mitu Rád panaszszá Dumitru Nyág ellen 20 Ploszka szenája keresetéb(en), meljet az all peres marhái gazoltak el [Petrilla H; JF 36 Prot. 7]. 1818: Juon Csorka panaszszá fel véte-tik Mihaila Popa ellen egy Darab bokros heljen valo ha-raptüzel valo veszzeje elegetése keresetében [uo.; i.h. Prot. 27].

4. keresetlevél; plingere scrisă; Klageschrift. 1769: mindkét részről írásban beadott praetensiojokat és pana-szokat a parsoknak fel olvasván és articulások szerént ruminálván, tettünk ily következő Deliberatumokat [Dés; DFaz. 25]. 1796: az Exponens Ur az Aszszony ellen, a' maga panaszszát be adni el nem mulatja [Ne; DobLev. IV/770. 1a]. 1807: Sombori Farkas Ur a' Tkts Tiszttségnek adott Panaszára Commissiot nyervén Néhai Férjemnél találtatott Levelek el petséltetésekre és a' Tkts Commis-sarius Urak által elis petséltetettek három Ládákba De ezen el záratatásomat 'a' Levelektől qua Naturalis Tuitrix törv-nyesnek el nem fogadhatván, a Tkts Tiszttséget Panaszom-mal meg kerestem, ki nyilatkozatván szenvedett Sérelmem [F.esküllő K; Somb. II]. 1821: Panaszok Törvényes el látásáról vitt Protocolum az 1821ik Esztendőben [H; JF 36 Prot. cl.]. 1853: a' Nagy Laki közönség adott bé egy pa-naszt, hogy en az Magam helyemre egy házat építettem [Nagylak AF; DobLev. V/1358 Dobolyi Bálint nyil.].

Szk: ~ *t letesz*. 1768: (A dominalis bíró) az ökremet el kötötte, es hogy Udvarbiro Uram előtt most recenter Brá-don letibe panaszamat le tettem, ezért igen nagyon meg haragudván rám ... Nagy Agyarkodással hozzam vágat gyakor izbe [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.].

5. feljelentés; denunț, denunțare; Anzeige. 1761: Eperje-si Gergely fel adott panaszszára Lött Commissiojat a Guber-

niumnak fell olvasván voltak jelen in senatu^a [Kv; PolgK 46. — "Köv. a jelen voltak fels.]. 1846: míg ezen fel adott panasz mind két részről bővebb fel világosodas által eligazítodik a' vádlott legény mint bizonytalan szállásoló nehogy odébb állhasson, további rendelésig a város fog házába detensealtassék [Kv; ACLev. Kül. Perc. 51]. 1850: A' beadott panasz és látlelet megküldése mellett találtassék meg a' helybeli Kat. Tér parancsnokság, hogy ezen tény ki nyomozására Hatóságunk kebeléből kinevezett Tanácsos Ferenczi József aa mellé egy szükséges Cs.Királyi Katonai Egyént ki nevezni méltóztasson [Dés; DLt 1320].

6. kb. szídalom; ocará; Schimpf. 1754: hallék ilyen szokot vagyis panaszt: A Menkö útné meg [Altörja Hsz; HSzjP Honesta foemina Rebecha Szóts Consors P(rovidi) Barbully Karácsony vall.].

7. -ul panasz gyanánt, panaszképpen; ca (o) plingere; als Klage. 1799: panaszul beszéllette [Dés; DLt].

panaszbeli a panaszra vonatkozó; care este exprimat in plingere; die Klage betreffend. 1850: 'A bé adott panasz át adatik Sz. Biro Dadai Lászlónak hogy a' panaszbeli tényt ki nyomozván, erről hivatalos jelentését Tanácsunkhoz tégye meg [Dés; DLt 780].

panaszbírság helytelen panasz büntetése/terhe; poena indebitae; amendă pentru o plingere/reclamație nefondată; Strafe für unbegründete Beschwerde. 1594: Or bírsagh keőzeőtteők es Parazna bírsagh egi egi forint ... Az ki keketh mutat hatuan penz ... Panaz bírsagh tezen keőzeőtteők harminc hat penzt [Bagos Sz; UC 113/5. 17].

panaszképpen panasz formájában, panaszként; ca (o) plingere; als Klage. 1557: ew kegyelmek aggyak ew felsegenek eleybe az waras zolgalyatthath deh ne(m) panaz keppen, Ees ygeryek ennek wthanna walo zolgalathonkoth [Kv; TanJk V/1. 19]. 1573: Balogdy farkas, Azt vallia hogi egykort puskarme ... Ig zolt az ket Inas feleol, vgan panaz keppen, En vgmond kes kener Eoweket^a hazammal ne(m) Tartok chak lo vakargatasert [Kv; TJk III/3. 110. — "Olv.: kész kenyérvöket]. 1597: az lato Mester vrain ielentettek panazkeppen ... hogy ... Paztor Istwa(n) ewket teorwenben hitta volna es perben indult vellek [Kv; TanJk I/1. 288]. 1599: Molnos Janos ... vallja ... Amy azt nezy hittake Makraj Catalint az testamentum melle awagy nem azt hogy lattam volna nem tudom, hanem az felesége Thamas deaknak jelente panaz keppen hogy ketczeris hyttak, megys el nem akar Jeony [Kv; TJk VI/1. 349]. 1649: Swteo Istua(n) ... ki hozatua(n) magát, panaszkeppen jelentue(n) hogy eőteőt minde(n) igaz oknelkwl megh foghtatva(n) ... mind eddighis egy holnap alat ki nem hozatta; sem penigh nem p(ro)videalt feleőlle [Kv; TJk VIII/4. 371]. 1705: Békési János Kováts Vr(am) Felesége Gulácsi Kata ... senkinek is bestelenöl veszekedésre okot nem ád; sőt ha mások arra ingerlenék is azokat is bestelenséggel nem illeti, hanem elsőben a város Hadnagyá(na)k és a Nemes Tanács(na)k panaszkeppen meg jelenti hogy senkitől is ne okoztassék [Dés; Jk]. 1739: kellett Kglmetek előtt panasz képpen jelenenem, Serfőző Uram mitsoda disturbiumot akar tselekedni közöttünk [Torda; TJkT I. 169]. 1779: Ha beszélletteis ő Nga, nem ugy beszélletteé ezt mint másoktól hallott hirt, még pedig panaszkeppen, es valjon mű indította eő Ngát ezen hirnek beszéllésére ...? [Marosvécs MT; KS vkj].

panaszkodás panasz elmondása; plingere; Klage. 1619: Erre mondam, hogy: Nagyságos uram, nem tudom, mit akar Karakás Mehmet pasa uram, hogy oly igen nagyon az én uramra való panaszkodásban, de meglátja nagyságod, hogy az is tiszta merő hazugság leszen [BTN² 234].

panaszkodhatik panaszát elmondhatja; a se putea plinge de ...; sich über etwas beschweren können. 1662: szomorú említeni, eleitől fogva melly hidegséggel lettek légyen a mi nemzetünkben, akiknek illet, s tisztek mutatta volna is, az ilyen közönséges jóra való gondviselésben! Mellyről ide alább az ő helyében bővebben panaszkodhatunk [SKr 86].

panaszkodik 1. panaszol; a se plinge; klagen. 1619: Azt magam tudom, nekem azután panaszkodott^a, hogy mazulóságában csak az egy pusztá levelet sem adta vala meg Kamuti uram neki [BTN² 193. — "A kegyvesztett fővezér, Mehmet pasa]. 1704: panaszkodott Aporné asszonyom, hogy ... a fehér barát, az úr aranyóráját és a gyémántos pecsétnyomó gyűrűjét elvőtte [WIN I, 286]. 1728: Panaszkodek az Serbanokra hogi lovat loptak volt s be vettek volt az Medgiesi Templeczben [Altörja Hsz; HSzjP Léva János (39) pp vall.]. 1829: a Birákkal sok izben Gyűjtetett konyhára valokat ... melyek mind ott Vajda Urnál költek el, s mégis a' Birák panaszokottak, hogy ott azok mellet majd éhel holtak meg [Mezőkölpény MT; TSb 48]. 1847: a bucsumi és kerpenyesi embereket hallottam panaszkodni, hogy Varga Kata tőlek pénzt csalt volna [VKp 243].

2. panaszt emel vki ellen; a face reclamație/a înainta o plingere împotriva cuiva; gegen jn Beschwerde erheben. 1703: A Berekeresztúron tartott visitatio előtt panaszkodnak Dállyai János scholamesterre, aki kihágásait azzal is tetézte, hogy „Előnkbe sem jött, előttünk eléb állott” [MVJk II/1. 260].

panaszkodó 1. panaszoló; care se plinge; klagend. 1841: Felséges Császári és Apostoli Király, legkegyelmesebb Uram! ... abrugfalvi, bucsui és kerpenyesi Felséged szegény adózó jobbágyainak — kik az elnyomás súlyától eredő szükség miatt, sok száz hasztalan síró, panaszkodó s esedező ártatlan gyermekeik között, mint a vízben haldokló ... kétségbe esve sinlődnek ... magamra vállalván ... alázatos folyamodásukat ... elő is mozdítottam [VKp 59–60].

2. sérelmet feltáró; in care sint exprimate toate nemulțumirile; Klage-. 1662: Az országbán minden vármegyékre, székekre nagy hosszú panaszkodó és vádoló levelet bocsátván ki, mellyek által azt igyekezi vala mindenekkel elhíttetni, hogy az fejedelem véle való végzésit meg nem tartotta [SKr 162].

panaszlás panasz feltárása; plingere; Klage, Beschwerde. 1579: az procatorok panaszlassat ... halaztottak é leowe gywlesre [Kv; TanJk V/3. 186b].

Szk: ~t íesz. 1578: Az my nemo panazlast penig eo Naga Apaffy Gergely theot az wam dolga felol aztis meg ertettek, eo kegmek [Kv; i.h. 162b].

panaszlevél kereset; plingere/reclamație scrisă; Klageschrift. 1789: Meltóságos Groff Királyi Co(mmi)ssar(ius) Urunk eő Excellentiája, ezen Panasz Levelet, mellyet az Aszszony eő Excellentiájának Benedek Ferentz eő klme ellen adatt vala bé, olly kegyelmes Rendeléssel adván az

off(icio)latus(na)k által, hogy ezt a mellette lévő Tanú Levéllel együtt az Aszszony(na)k küldenők által [Ne; DobLev. III/659. 1a]. 1845: Miután a B alatti Esketés a szokott módon, közöltetett, annak vissza zárása mellett a méltatlanul bepanaszolt Székely Anna részéről a panasz vagy vád levélre Ügyvéd Osvath János által ovások és fenn hagyások mellett ... ezekben tétetik meg a Felelet [Dés; DLt 591].

panaszló, panaszoló I. mn 1. panaszolkodó; care se plinge; klagend. 1653: Menten-ment a sok panaszló szegény ember Bástára panaszolni² Kolosvárra és egyebűve is, de csak azt kérte a nagy jámbor: „Magyar é a ki azt mivelte?” s azt mondták neki: „Magyar nagyságos uram.” Arra azt mondotta: „Oh uram Istenem! vagyon é ennél a világon gonoszabb nemzetség?” [ETA I, 86–7 NSz. — ²A hajdúk 1603-i pusztításai miatt]. 1710 k.: enged meg, édes Istenem ... hadd sírjak, hadd panaszolkodjam az engemet rontó világ ellen, mert nem olyan az Isten, mint az ember, hogy megunja s rövidíteni parancsolja a nyomorú, panaszló, síró léleknek esedezését, sirását [Blm. 999]. 1765: Hallottam magok panaszlo szájokból az Ompollyságiaknak hogy Tót Faludban, Gaurényban, Pollyánán és Metesden tanáltatván Celatiók, meg kellett a Celatiot fizetnie [Gyf; Eszt-Mk Vall. 332–3].

2. szemrehányó, nehezítő; care este plin de reproșuri; vorwurfsvoll. 1618: 14 die Augusti juta ide Duna, hozzá nékem az urunk első panaszló levelét [BTN² 106]. 1710 k.: érkezék a gubernátor levele is hozzám, írja mintegy panaszló, nehézkedő stílussal, hogy a substitutio határára kívül olyan messze lépett² és a gubernium híre nélkül nemes embereket fogatott [BÖn. 878. — ²Ti. Szász János].

3. sérelmet bepanaszló, panaszt/vádat emelő; care face o reclamatie; Klage erhebend. 1677: Tolvajkiáltásra, és harang félen verésre, ha a Faluk fel nem támadnának, és a gonosztévőket falujokban vagy határokbán meg nem fognák, Tiszt kezéhez nem vinnék, vagy ha tolvajt kiálto, vagy panaszlo ember instantiájára törvényre meg nem tartanak, hasonlóképpen két száz forintal tartozzanak, és a panaszlonak kárának meg-fordításával | a miveltető ember panaszt téven a Biráknak, mindgyárást a panaszlo embert contentaltassák [AC 126, 219]. 1702: néha a panaszló ember vagy nem érkezik, vagy nem mér afféle helyre² menni [SzO VII, 100. — ²A német katonaság elleni panasszal a katonai parancsnokságra]. 1739: Kercsedbe ... a Kapitány a Commissariusokkal a szegénj panaszlo Embereket az kik(ne)k panaszok is igaz volt, gomolyába kötötte ugj hengergette, a Commissariusokat maga elől ki üzte [Harasztos TA; Ks 99 Orbán Elek lev.]. 1746: mondták ő klgmek a panaszló szegény kár vallott emberek(ne)k, hogy azon ... Gabonát dissipáljak [Szentgyed SzD; WassLt]. 1802: a panaszlo Aszszony jól ném vigyazott (!) a Terminusokra s emberének az hir tételről s egyebekről ... nem hagyakozott | az Adosságnak egy ötöd részért (!) tentáltatott s peragáltatott a panaszlo Aszszony elen az Executio [Torda; Tlt Köz. ir. sztlan Gálfi József vsp. nyil.]. 1807: Ugy látom, hogy a bé panaszoltatott Agh Josefet az az idétlen képzelődés vezérlé, hogy a panaszlo Professor, és Testvérei néhai Dosa Adámnak nem volnának legitimus Gyermekai [Balázstelke KK; DLev. 4. XXXVIII]. 1818: Végzés ... a panaszlo aszszonynak Hűt lélitett, hogy ha meg mér esküdni azon, hogy ezüst és arany pénz nem maradt ... hasonlóképpen az Attyais

hogy hozzá nem vitte, tehát mentek légyenek [A.szöcs SzD; RLt]. 1826: a panaszlo Kelemenelki Communitas ... még nagyobbban való betelését 's béiszapoltatását' szánt-szándékoson igyekezte eszközözni [Msz; GyL. — ²A patnak].

Szk: ~ fél. 1669: Ha mit pedigh ellenünk, vagj ez Haza elle(n) panaszlo felek(ne)k vadlasokra kelletik felelni ... hirre adgja mind nekünk s mind az Ország(na)k [Törzs. fej-i instr. Böer Sigmond kapikihához]. 1671: ha valamely Falubéli emberek sereggel ... mennek mások erdejekre, és azon helynek possessori, vagy lakosi nem resistalhatnak, panaszt téven azon Vár-megye vagy Szék Tiszteinek, száz forintot exequalhassanak az olyan hatalmaskodók, mellynek fele a panaszló félé, fele peng az Executoroké légyen [CC 39]. 1809: Pataki István mostani be adott Feleletében ki fogást tézen közönségesen az Udvarhelyi Fatensek, nevezetesen az Hitesek ellen; valamint a Panaszlo két Fél Communitas is Pataki Istvánnak ... bé adott valato Levelében meg esketett és általunk confrontált és authenticált Bizonyosságok ellen [Szu; UszLt ComGub. 1753u] * ~ felperes. 1834: A Felső Sinfalvi Közönség nagyobb Résznének mint panaszlo Felperesnek ... ki mondtott Váloszlo Határozás ... a kérdésbe forgo Hellyet a Felperes Közönség Emberei emlékezetet fejl muló üdötöl olta birja [Asz; Borb. I] * ~ káros. 1840: Sem a panaszlo káros maga állatásait, sem az bé panaszlott pásztorok magok mentségeket volta képpen bé bizonyítani nem tudják | az panaszlo károsnak Csitkáját ... látta a T. Ferentzi Károly Ur háza előtt [Dés; DLt 370].

4. ~ ráció a panaszt alátámasztó indok/érv; argumentul pe care este fondat plingere/reclamatia; die Beschwerde begründender Beweisgrund. 1619: igen serio injungálá önagsága az vezér, hogy valóban meg is irjam Felségednek, hogy noha szinte most volna itt benn az panaszlo ratióknak készen lenni, de azmit győzünk, mi is készüljünk hozzája [BTN² 337].

II. fn 1. panaszolkodó személy; persoană care se plinge; Kläger. 1653: Mondotta a szegény panaszló: „Mikor német jő, az mégis hágy valamit, de a magyar semmit nem hágy, mind elviszi” [ETA I, 87 NSz].

2. panaszt/vádat emelő személy, vádló; reclamant; Beschwerdeführer. 1665/1754: Ha ki másra panaszlonak panaszsa nem bizonyos, büntetődjék á maga a panasznak mivólta s érdeme szerént [Kv; ACart. 14]. 1677: Tolvajkiáltásra, és harang félen verésre, ha a Faluk fel nem támadnának, és a gonosztévőket meg nem fognák, Tiszt kezéhez nem vinnék ... két száz forintal tartozzanak, és a panaszlonak kárának meg-fordításával [AC 126]. 1799: (A) Tanuknak semmi atyafisága nints sem a panaszló attyával, sem Annnyával ... tsak Adámról és Evárló valók [Dés; DLt]. 1818: A Fennebb irt itelő birak közül ki kelvén Juon Padure panaszol Juon Borta ellen egy Berbéts keresetében ... Ezen tul irt birák meg vizsgálván, ugy találják, hogy ... a panaszlois hibázott azzal, hogy az mig a Berbéts a Gomiyik keze alatt volt miért nem ment utánna [Iszkrony H; JF 36 Prot. 24]. 1827: Hellytelenül tézi panaszszát Máté Josef az osztály éránt, mivel az ő meg egyezésével esett az osztály és azután a czinkust a nyilakra nézve maga a Panaszlo huzatta ki a Fiával [Dés; DLt 143]. 1849: Sz: Udvarhelyi Szeles Károly úr, a helybéli Tanás előtt bé panaszolván Tanátos Kovás Moses urat ... hogy ... az Eke utatis el foglalta légyen, mely ez aránti panasz következtében ... Borozda kijártato Biztosoknak ki rendeltetvén, a

tetített kötelességünké, hogy mind a panaszlo, mind pedig a panasz alatti lehető adatalkot vegyük bé, 's bizonyosságait halgassuk ki [Szu; Borb. II Simó Pál városi jegyző kezével].

panaszló-levél panaszírat; plingere scrisă; Klageschrift. 1780: Eleitől fogva a' Vasnak mind Kohókban, mind Verőkben való mértékéről a' Verős kovácsi társaságban, olly nagy dissessio vólt, hogy e' miatt ... a' szegényebb rend a' tehetősebbek ellen a Mlgs Familianak panaszlo levelet nyújtott [Torockó; TLev. 5a].

panaszlott bepanaszolt; care a fost reclamat/pírit; angelagt. 1792: A Felső Lapugyi Mostani Fungens Papp Pópa József ... Panaszol ellenem, Elsőbször a' véget hogy én tölle az előtte volt Popoknak Birtokában lévő Ecclesiasticus Fundust el vettem volna, és egy olá országban popizált Papnak, s más Falusiaknak által adtam ... maga ... Praefectus Ur, az örökséget Pópa Grujánénak Birtokából ki vevén, a' Panaszlott Pópa Józsefnek két részt ... Pópa Pétrunak edgyett illendő Taxa mellett Birniok által Engedett [Roskány H; Ks XLVII/7a Altörjai Kis Lukács Dobra vidéki krajnik nyil.].

panaszol 1. bántódást/sérelmet elpanaszol, panaszkodik vmi miatt; a se plinge de ...; sich über etwas beschweren. 1570: Kegdnek ... Nem hog' panaszlanek, kegtek kett drabantia ... az Demetery feoldeon szabad wtaba eg Jobagiomath megh fogtak ... annyra wertek, mostis nyeogi a helyett [Nagysajó BN; BesztLt 72 Christophorus Hagmas de Berego Csp. Szeocz beszti bíróhoz]. 1584: Benez (!) Gergely ... vallia ... reggel leowe ozt(a)n oda Daroczine panazlany [Kv; Tjk IV/1. 335]. 1638: oda jöue Giöngjősi Ferencz panaszla hogi el vitte lovat hatalmas el Cziszar Andras [Mv; MvLt 291. 137a]. 1729: latta pediglen szemivel testek(ne)k megrontsolódását, és ki Sebesedéseket mind kettőnek ... Balás Vonján(ak) is harom hétig valo kornjadózását, kik mind maig is labok(nak) és karjok(nak) erőtelenedésekről panaszolnak [Sövényfva KK; Tsb 51]. 1758: Tot Andrásnétol halottam hogi panaszalta volna neki Szekej Boldisar ur(am) hogi nagjób Leanja Maria el lopta őtt Aranjatt hire nélkül [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1764: azt panaszla a mostoha Fiam, hogy immár ra haragszik az Jnas [Bögöz U; IB. Veres Bokor (36) jb vall.]. 1786: en akkor othon nem voltam tsák hallottam panaszalni az Gyermekemtől, és ottan féltiben kéntelenitettis ... meg békélleni véle [Hidvég MT; GyL. Burszán Sándor (74) vall.]. 1831: panaszolt több rendben, hogy a városon nagyon hirelnék [Kvh; HSzjP].

Szk: ~ **szabású** panaszkodik forma. 1618: menék ismég az dívánba, és nem türethetm, hanem ugyan panaszlék szabású ugyanannak az tihájának ... hogy mind vártam s nem küldettek értem [BTN² 127] * *egynek is, másnak is* ~. 1760: Vinter Juvon egynek is másnak is panaszolván meg hallotta Sárpataki Uram ... az ő Nga Malmánál belé akadván erőssen meg páczáztotta [Bethlen SzD; BK. Emericus Ersek (35) jb vall.] * *fájdalommal* ~. 1800: Az Béresek és Tselédek fizeteseben mostanság hogy sok abusosok tszszak bé Társaságunkba azt fájdalommal panaszollyuk [Torockó; TLev. 9/31] * *keservesen* ~. 1760: A sógort, Accél uratat, alkalmas constellatiójában találuk, csak-hogy keservesen panaszla szegény Fogarasi Borbély István úr halálát [RettE 102] * *panaszképpen* ~. 1772: Gazdag

István ... élte Töröknét sok időtől fogva, melyet nékem maga Török Mihály Uram panasz képpen panaszolt [Dés; DLt 321. 78b] * *sírva* ~. 1751: Sirvais panaszlattak a Béresek kenderék s egyéb irántis [Marossztkirály AF; Told. 29]. 1800: Varga Jánosné, nagy fáradtan, és lelkindezve hozzám bé térvén, Sirva panaszolta tiz napi rabságát [Désce SzD; Ks 2.92 Vegyes ir.]. 1831: Tektes Ferentzi Károly ur kotsissa ... sirva panaszollya hogy gazdája két szép pej lovait azon éjszaka el lopták a' gyertyanosrol [Dés; DLt 332. 4].

2. jogorvoslat érdekében sérelmet előad; a face o reclamație, a înainta o plingere; Beschwerde erheben. 1572: Azonis panazolnak hogy Igen sok vyz Ieo az Malomra ... Byro vramis ketteot kvlgen kyk megh lassak [Kv; TanJk V/3. 63a]. 1584: Farkas Marton vallia ... pulacherne panazolny akar vala be leony hogy megh Zidalmaztak es Curwaztak volna, De a' feredéos Nem ereszte [Kv; Tjk IV/1. 234]. 1590: Mihaly Kouach fel Alla falu kepebe(n) ... Azt monda hogy te az zekre ne(m) mehettel volna panazlany, merth ennek ez ket falúnak vegezese vagio(n) hogy az Birak az hat eskettek előtt legie(n) teorvenj Effeli dogolba(n) | Kapytan wram w K:me hon ne(m) walla hatta walla kepeben ... wgro(n) Tamast my(n)den dologban, panazlek nekj my(n)th kapyta(n) wram kepenek [UszT]. 1591: Capitany vramnak eo kegnek panazlottal oda hihattalak ahol az panazt teotted [i.h.]. 1609: lytt az vra lewelleweli Ide panozlanj [Dés; DLt 318]. 1759: Dresan alias Szirb Szimnyin miről panaszalyon acludalt Instantiajából Kglmed meg láthattya [Ks 18/XCIII. 3 a gub. Nsz-ból]. 1769: kik(ne)k afféle panaszok vagy Törvenkezések következik a Cont. Tablára jöjjenek s itten panaszollyanak és Törvényes Processusokat folytassák [UszLt XIII. 97]. 1786: az Thoroczkaik ... terhes szolgálatyokat mind a Felsőges Királyi Guberniumban mind a Tekentes Continua Táblán, mind pediglen az Felsőges Udvar előtt keservesen panaszalták [Torockó; TLev. 4/13. 13]. 1804: Panaszolja a nemes falu széke előtt ... Bartalis Imre gyalog katona, hogy ... 9 kalongya zabját a marhák elkárosították [Szárhegy Cs; RSZF 99].

Szk: *méltatlan* ~. 1587: megh Akariak Aztis Mutogatnj eo Nga eleót hogy méltatla(n) panaszlottak [Kv; TanJk V/1. 52]. 1610: Az fel peresek ... aual defendaltak magokat hogi méltatlan panaslott Rachy bendek mertt ok nem fenegetik sem vta meg nem altak az alpereseknek [UszT 40a]. 1632: Birsagbol az Uarasiaknak illien rendtartasok, ha ki vert teszen f. 1. ha méltatlan panazol valaki, azis egy forint [Fog; UC 14/38. 111].

3. panaszt/vádat emel vki ellen; a reclama/acuza pe cineva; jn anklagen. 1582: Az Bekenne Igen Nag' Sirast teót Es Nem titkolta senkitoel hog az eo leania Terhes volna De Nyreo Kalmantol monta lenny ... azt monda, hogy ... Immar towab Nem twrhety a' Nag keserwseget hanem a' thanachnak panazolna Nireo Kalmanra es be ldezné [Kv; Tjk IV/1. 38]. 1590: akkoris teorvenyhez hitt vala engemet az az Sereczie(n) ra(m) panazlott akkoris Capitany vramnak [UszT]. 1750: (Egy) Mihálczfalvi ember ellenem panaszla, hogy bizonyos számu Juhait Vöttem volna el, holott néki a' Törvény readjudicalta [O.csesztve AF; Ks 83 Szabó István lev.]. 1805: Panaszol a nemes faluszéke előtt ... Karsai Ferenc ut actor ... Gáspár József ut inctus ellen [Szárhegy Cs; RSZF 283] | Fégyeri Dis-unitus Diaconus Avram Deák panaszoll a' Fégyeri Disunitus Papra, hogy holmi hamis fel adasokat tévén ellene nagyon

üldözöbe vette [H; JF 36]. 1809: ha többszer a Communitas nékem arántok panaszolni fog és a' dolog előttem megvilágolódván a' 12 Mforintokat rajtok^a exequalni el nem Mulatom [F. rákos U; Falujk 32 Szepesi Sándor szb kezével. — ^aA molnárokon]. 1814: én tegnapi naponn egész illendőséggel panaszoltam a Szék szinin procurator Csipkés Albert Ur ellen [Torda; TLt Praes. ir. 136 Fodor Mihály ügyvéd panasza Csipkés Albert kollegája ellen.]

panaszolzkodás 1. kellemetlenség/sérelem elpanaszolása, panaszkodás; plingere; Klage. 1573: Anna Beke gergelne ... vallia ... hallotta panaszolkodasat^a Mwtatta kekeyt hogy az vra Eotet az attyatwl Maratert very [Kv; TJK III/3. 168. — ^aPuskárnénak]. 1597: Bothos Mihaly ... wallia ... az zegeny zekely Andrasnak betegh agiaba(n) hallottam panaszolkodasat hagi egykij attiafia sem lat feleieis [Kv; TJK VI/1. 120]. 1602: Giuto Martonne Orsolia azzony ... valia ... hallottam panaszolkodasat Pokos Peternek hogy mondotta hogy eo nem gyeozy mind az ketteot^a tartany [Kv; i.h. 607. — ^aTi. gyermeket]. 1632: az kd feleoltem el szeliedet panaszolkodassi miatt ezerszer nagjub bantason uagion nekem kdtul hagi sem en tullem kk [Kv; Ks 41. D. 21 Lad. Bornemisza lev.]. 1638: Hallottam elege valo panaszolkodasat Lakatos Giorginek hogy mikor Giermek agiba(n) fekut az pinczeben uizet leontottek s be is huddoztak rea [Mv; MvLt 291. 164b]. 1807 k.: Egyiktölis panaszolzkodást nem hallattam, hanem azt tudam hogy Szekely Martan, az Attyának minden dolgait és parantsolattyát úgy vitte végben minden panasz nélkül mind egy Szolga Legény [Sinfva TA; Borb. II].

Szk: nagy ~ban van. 1574: vagiok nagy panaszolkodasban karuallas Mya [Nsz; MKsz 1896. 360] * sok ~sal mond. 1650: piroska sok panaszolkodással és Sirással mon-dotta hagi az eo rezze Eoroksegietis el attia fia [UszT 45c].

2. panasztétel, sérelem bejelentése jogorvoslat érdekében; reclamatie/plingere scrisă; schriftliche Beschwerde. 1567: Marton Saranak Vary Peter deaknenak panaszolkodasabol ertjwk hog(y) te Vaya^a neweo falut, kyt my az eo Vranak eltebe kegyelmesen attunk uolt, holta vitan eo kezebeol ottan ky foglaltad volna ... paranchollyuk, neked hogy azt a' falut e' lewl latwan myngyart meg crezd az eo meg hogyott felesegenek és arwaynak [SzO II, 215–6 a fej. Telegdi Mihályhoz, a székely székek kapitányához. — ^aMT]. 1570: Ertik aztis eo K. Nemely vrainnak panaszolkodásokbol hogy az Meh Sert Nyolcz penzen aggyak, ky meltatlan dolognak Teccky lenny hogy az Bornal Dragab legén [Kv; TanJk V/3. 14b]. 1572: Ertem az thy kentek Mostany panaszolkodassatis hogh az En Jobagim adnak Myndennek okott Egetessel papyroz Malomrol valo lakat orzasawal ees Egieb fele gereb fenetessewel (igy!) Illetne-nek [Kövár Szt; BesztL 3659 Christophorus Hagmas de Berego Comes kezével]. 1576: Vagion panaszolkodas az vamok feleolis hogy Bantast zenwednek az varosbeliek Gyalwba Thwreben es egieb helieken [Kv; TanJk V/3. 136b]. 1589 k.: Tudom aztis hogy sokkar kezdett vala az hatarban lenni es panaszolkodasis sok io^a vala az birora [Szu; UszT. — ^aÉrtsd: jö]. 1614: Vagion sok panaszolkodas az harminczadosok ellen, kik ... az zegensegennis ... illeten es mod nelkwl ualo exactiokat czelekednenek [Ks 87 egy-i végzés]. 1638/1647: Ez felljebben megh irt panaszolkodással valo beszedit eo kegl(mene)k az nem szetes Tekentes es vitezleő Czeffei Lazlo uramnak megh halga-

ta(m) [Noszoly SzD; WassLt]. 1677: (II. Rákóczi György) a' Tanácsi rendeknek és Országos Gyűlésekben-is minde-neknek szabados voxot enged, minden féle panaszolkodá-soknak és igazságoknak elő számlálására [AC 28].

Szk: ~a által jelenti. 1637: Alde Mikulnak az Attya adot uolt ell penzen Leszay Ferentznek egy darab Zanto földet, melliet akarua(n) teöle azon penzen ... ualtani, jelenti pana-szolkodasa által, hogy ne(m) akarna remittalni [Posorita F; UC 14/42. 125]. 1640: Jelentik panaszolkodasok által, hogy ... az Brassaiak foglaltak uolna ell egy ... darab hata-rokat [Páro F; UF I, 706] * ~ával megtalál vkit. 1591: Ezert kellett en neke(m) megh talalno(m) panaszolkodasom(m)al ty kegetek egész zekwl [UszT]. 1609: Az mint Ertiseonkre uagion Annak az olahnakis uontak uolt egi louat ell itt Desen melliet annak utanna ket Ezendeonelis^a talalt megh minket panaszolkodasau [Dés; DLt 317. — ^aTollban maradhatott: teobb] * ~ esik. 1604: Esnek sok kwlomb kwlomb fele panaszolkodások az szaz Vraimtol, hogy ... lowokat es barmokat postalkodasra el vetetnék [Kv; TanJk I/1. 483] * könyörgő ~. 1664: Tiszteletes Régeni Mihálllynak alázatos könyörgő panaszalkadásából ertyük, volnanak némelyek hűségtek közül, kik az régtől fogván szokot Arendat meg adni nem akarnak [Kv; ETA V/2. 80 fej-i rend.] * méltatlan ~. 1610 k.: Kegmes vrunk ertywk az Nemessegnek miltatla(n) panaszolkodasabol, hogy az vizen valo hordozaskodasnak va(m)yath nem zen-wedhetik abbol valo zabadsagokat kewannyak [Dés; DLt 325].

3. elégedetlenkedés, rosszállás; nemulturnire; Unzufriedenheit. 1588: Immar eo kgmek varosul el vntak az sok feo feo Nemes zemelieknek panaszolkodasat az varosra valo zidalmokat, Azonkeppen Varosbely Attiankfiaynak az keo-myweseknek tudatlansaga miat Nagy karwallasokat [Kv; TanJk I/1. 60–1]. 1609: Az Zallas oztoknak vacziorara adtam 10 font Swini feozni ualo hust mert Biro vram Izene hagi adgiak elegendeot mert ell vnta panaszolkodasokat [Kv; Szám. 12b/IV. 397]. 1614/1616: Panaszolkodasokat mind az Colossi Uraimnak s mind az ottvalo Praedicatornak hallottam [Torda; RDL I. 100 Michael Literatus Nyilas ns vall.].

4. panasz; plingere; Klage. 1603: Ha kinek ... valami panaszolkodassa auagy Nyaualyaia vago(n) akkorj hadako-zas miat, tehat az löuendő gyulesre az olytant supplicatio forman adgya be o kk eleiben varossul [Kv; TanJk I/1. 451].

panaszolkodásképpen panaszképpen; ca (o) plingere; als Klage. 1592: Barbara, Kalmar Tamasne vallia, Molnar Baintne panaszolkodas keppen kezde nekem mondani, hagi az eo eoehenek Tankonak Bekessj Gergeli poztot adot volna [Kv; TJK V/1. 246].

panaszolzkodhatik 1. kellemetlenséget, sérelmet elpanaszolhat, panaszolkodhatik; a se putea plinge de ...; sich über etw. beschweren können. 1618: En Nagyságodra, Kegyelmes uram, többet panaszolkodhatom. Nagyságod ... olyan keserves rabság alá vetett volt, kiben nemcsak kezem-lábom volt kötözve, hanem lelkem, szemem, filem, szám [BTN² 118]. 1698: én ponaszolkodhatnam az Baranyal edgyüt, a Farkas iszik felyül az folyo vizb(en), megis én réam haragszik hogy fel szavarvan tiszta vizet ne(m) ihatik [Cege SzD; WassLt Illyes Gabor szb kezével]. 1776: Szükségém lévén arra az hátra maradt 34 Vforintra kérem

külgye be ... már nem panaszkodhatik az Mélgos Ur hogy eleget nem Várokostam [Kv; SLt XL Henter János Suki Jánoshoz].

Szk: *méltán* ~. 1609 k.: Immar io fiam en innet minde-nekbeol ki elegitettek ugi hagi en ream miltan nem panazolkodhatol [Dés; DLt 311]. 1669: Mi reánk, úg yetszik, méltán nem panazolkodhatnának [TML IV, 475 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * *méltóbban* ~ jogosab-ban panaszkozhatik. 1658: ennél több levelét emberségem-re nem vettem, méltóbban panaszolkodhatnám igirt jó akarátjának bé nem teljesítése felől [TML I, 261 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz].

2. panaszt tehet; a putea face o reclamație; Beschwerde erheben können. 1590: Megh etettek Birak vraimtol eo kgmek a' So zallitasbeli nehezeget ... Az zekeresekis hogy ne panazolkodhassek (így!) inkábbis rea mennyen, Ighirte-nek eo kgmek Colostol foghwa Gialuigh minde(n) sotol Masfel penzt [Kv; TanJk I/1. 150].

Szk: *méltán* ~. 1620/1754: az közhelyeken erigaljon ujj halmokotis hogy ennek útánna egyik fél az másikra méltán ne panaszolkodhassék [Gyf; Told. 22].

panaszolkodik 1. kellemetlenséget/bajt/sérelmet elpanaszol, panaszolkodik; a se plingere; sich über etw. beschweren. 1568: Sth(eph)anus Kowacz iur(atus) fass(us) est, panazolkodik vala ennekem szóc fabian es azt mongia vala, hogy az eo felesége Mast szeret [Kv; Tjk III/1. 225]. 1571: ez Leüel viúó vra(m) eo Nga cziganya panazolkodik ennekem, hogy valami budoso cziganyok, eotett ... vertek es taglaltak [Nagysajó BN; BesztL 3547 chewj Lúkach Nagy sayoj tyzt tarto Daüm Gergely beszt-i bírőhoz]. 1585: Orsolia Kis Martonne leania vallia ... Eleo leowe Az Danch leorincz fia, es panazolkodek hogy igen bantanak [Kv; Tjk IV/1. 496]. 1592: Hallotta(m) hogy sokszor panazolkottanak Hoggiay vramek hogy mint kazallana ell szena fwveket Mathe Leorinczy [Uszt]. 1634: Teglas Ferenczyne ... panazolkodat, hogy ... az eo szolgálója ugy tazította, hogy az mia fektet ennyet [Mv; MvLt 291. 6b]. 1680: budosi Gurzo Gergely panazolkodik vala, hogy az Diosi János ur(am) Juha között lelte volna meg egy Juhát [M.köblös SzD; RLt 1]. 1697: jöue hozzám Peter Deakne Aszszonyom, s igen panaszolkodék, hiszen engemet ugi szid uram kúrvának, pedig én nalanál többet, uagy mast ne(m) szere-tek [Kotormány Cs; CsJk 3–4 Szabó Györgyné Katalin (40) vall.]. 1725: az Majarne panaszalkadék migintén hogi az apro majorsággal rutul bának eo kglme Kali uram [Ivánfva KK; Ks 83 Mike Imre lev.]. 1841: panaszolkoda a Sarmásiékkal valo bajoskodása felől [Dés; DLt 109].

Szk: *szikiözódással* ~. 1598: Balogdi farkas ... vallya. Aminemew zerenchetlenség es nyawalia az zegeny Zekeli Andrason volt, nyawaliaiban eginehanizor mentem hozza, nagi zítközódással panazolkodot nyawalias hogi az rokony keozsewl sohol chiak egi attia fia sinchen [Kv; Tjk V/1. 123] * *sirva/sirván* ~. 1570: Pontencia (!) Azzon Pal Bwzerne Azt vallya hogy ... ez peres Egy' kor Ment volt hozzaya es Syrwa panazolkodik volt neky hogy ez Hoz Barthosne keoltette ely az ew Attianak hazat Zeoleyet es egeb Marhayat neky penygh semmyt Nem akar Adny [Kv; Tjk III/2. 98]. 1574: Kalara Kwpa Ianosne Azt vallia hogi ... egi Regel meg virrata eleot egi lean leot oda, es Syrwan panazolkodik volt hogi Im az twdo (!) hires kwrwa Serenchem vezteo chiakne(m) Meg Eonek ez estwe [Kv; Tjk III/3. 362a]. 1635: mágátol hallottám phuloph palnetol

hogy sirua pánázolkodot ennekem hogy az en szalo(m) Fejervari Andras ven eszes lelek kurua keritonek szitta uolna [Mv; MvLt 291. 55b]. 1725: Sz. Páli Istvanne Horvath Kristina Aszszony, Sirván panazolkodot nekünk hogy minden arany s ezüst portekáit azon loszágért adta volna az Vra, amelyértis tudom bizonyosan hogy mind haborán éltek [Náznánfva MT; SzentkGy Joh. Katona alias Literati de Náznánfalva (38) ns vall.].

2. panaszt emel vmiért; a face o reclamație; Beschwerde erheben. 1558: Panazolkodnak zokan hogy haz hyara Sok zenath Rakthak Azerth wegezek hogy ... az Artalmas helen walo zenath ... Nagy erews Bywnthethessel ky hordattasak az warosbol [Kv; TanJk V/1. 48]. 1561: Ha penigy egy masra ualo panaz tewnten ket mester közöt azok ffe allyanak Es eggik az masiknak tiztesseggel zolúan, az Cehnek vg' panazolkoddianak [Kv; ÖCART.]. 1585: Az Zilahiak lewele massat eo kgme Biro vram ... feyerwara vigie ... es Vrunknak panazolkoggyanak hogy ... illien Nagy zabadtalansagoth ez Waroson eo Nga ne Engeggyen [Kv; TanJk I/1. 8]. 1606: az Kiralj biraknak panazolkodoth volt Az Actor az raita chielekeödöth faidalomert [Uszt 20/144]. 1629: Horuat Jstva(n) ... mutata az feien Verth panozolkodek hogy az hazara fegyuerrel menth Varga Geörgy fiastol toluaiul s az miat esett az Veris az feien, En mondam neki hogj menyen Biro Vramhoz merrth az Ver birsagh eo kgymet illeti [Kv; Tjk VII/3. 43]. 1630: Törvényeknek discutiálására Székünkben le ültünk volna, akkor mi előttünk comparéálnák^a ... mind az egész Falu képeben. A Posoricziaiak mi előttünk panazolkodának, azon hogy az Brázaiaik az ő Havasakat, Erdejeket, és Falu-beli Malnokat ... potentiose occupálták volna [Fog.; UF I, 126. — *Köv. több név fels.]. 1638 k.: Panazolkodnak keozeonsegeskeppen hogi az tisztarto mindenteöl egi egi meh kosart szedet szokas kiueol [Szászfenes K; GyU 36]. 1746: Az Falu in Comuni Panazolkodik ... mind Portio-b(an), mind pediglen az udvari p(ro)ventusban defectus tapasztaltatik [F.lapugy H; Ks 62/11]. 1783: ez a Nanya Makovej ... tölleis ellopót egy fejszet ... aholott a Szolga Biro Uramis jelen lévő panazolkodtunk eo Kegyelmenek Kárunk felett [Faragó K; GyL. Blága Thodor (40) jb vall.].

3. panaszt tesz vkire/vki ellen; a face o reclamație/ a înainta o plingere împotriva cuiva; sich über jn beschwe-ren. 1586: Az Daroczoz Azzony mingyarast megh Jyed-we(n) panazt teon Ianosra hogy eo ereosse(n) Itatta hogy az lffiu Azzont Neky keriche Az lffibb Azzonys Az Daroczoz Azzonra panazolkodek mingyarast, hogy eo keritette az leghenieknek [Kv; Tjk IV/1. 609]. 1635: Csiszmazia Peter ... panazolkodat erre az Zoczy Petjre, hogy az ablakja ala megye(n) is ot buzuságár jár es enekel [Mv; MvLt 291. 41a]. 1639: mikor ... megh hozak azt az Czikor György lovat az uta(n)is, latta(m) hogy hordogatot egi nap fat raita. Az uta(n) mikor az lnas oda jart raitais panazolkodot hogi mint el veztegette ... lovat [Mv; i.h. 184b]. 1769: Mind ezekben az irt Falusi Nyárádtoi lakosok közül kik, kik(ne)k indításokból kezdettenek panaszolkodni az Exponens Ur ellen, közönségesen Falu egyezett akarattyabol é vgy tsak némelyek különesen és kik indították a' panaszt ... vallya meg a Tanu [Mszt; SLt XLVIII. 15 vk]. 1770: En Moldu-ván luonas ez Ideig Taxás voltam es Conventiomban lrt Taxamon kívül többet is szolgaltam de megis azért Senkire nem Panazolkodom [A.várca Sz; IB].

Szk: *méltatlan* ~ vkire. 1592: en vgy Jarta(m) ell az en dolgomba(n) az eo magok kotesek zerint es jo modo(n)

chelektem, azert en ream meltatlan panazolkottal Vrunkal eo Nagnal azert meltatlan panaznak terhen vagy erette es valamit en rajta(m) kersz te read t[er] [UszT].

panaszolkodó I. mn 1. panaszos, panaszokodó; care se plingere; klagend. 1653/1655: Csepreghi T. Mihály Ur(am) ... kézdé beszelleni panaszolkodo szokkal, mi nemű nagy busulása érkezett [Kv; CartTr II. 874 Igaz Kálmány Kolosvári Orthodoxus Schola Mester vall.]. 1659: Az Kegyel-med nekem írt panaszolkodó levelét igen böcsülettel vötem, édes Öcsém uram [TML I, 326 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz].

2. panaszt előterjesztő/kifejtő; in care este prezentat plingere/nemultumirea cuiva; Klage-. 1623: Az Desi Birak es eskwt Polgar Vraim adak eresemre panaszolkodo supplicatioiok által Jelentue(n) hogy az Varosnak minde(n) Nemw kezőseges szolgálattal magatokat megh uonuan ... hidak es utak czinalasara semmikeppen ne(m) akarnatok contribualni [DLT Bethlen István gub.rend.].

3. ~ fél panasztevő fél; reclamant; Beschwerdeführer. XVIII. sz. köz.: az három Falunak a Vízhez tavulyab esését minémű ra(ti)okkal lehesen a panaszolkodo féllek ellen hogy ne ponderalylon defendalni, enumeraltam [H; Born. Vegey 4/34. F].

4. kérdőre vonó; care este plin de reproşuri; vorwurfs-voll. 1618: az Nagyságod erős panaszolkodó levelét mind az Kamuti uramnak írott levelének abban includált parájával együtt aláztatosan vötem [BTN² 112].

II. fn panasztevő személy; reclamant; Beschwerdeführer. 1572: Elseobe Megh Ertettek eo k. varoswl Byro vram Be-zedebeol hogi szok panazolkodok volnanak az vonassok feleol [Kv; TanJk V/3. 61b]. 1587: eo kgmek megh lellyk az zaz Vraim Newe Alat suplicatiowal eo Ngat az Zaz Vraim Newe alat legyen a' suplicalas, Ez, hogy Biro vra(m) tanachaual egie(te)mbe Ne talaltassek panazolkodo-nak Actornak, es theorweny tewedneks [Kv; i.h. I/1. 52].

panaszoló I. panaszló

panaszoltatik panaszként feltáratik; a fi ridicat/prezentat ca plingere; als Klage unterbreitet werden. 1802: most a panaszaltatik ... hogy a Néhai Atyafiak pro labitu (!) privatizáltak [M.zsombor K; Somb. II].

panaszoltatott I. mn bepanaszolt/vádolt; împotriva căruia s-a formulat o plingere; verklagt. 1792: A panaszoltatott inctus Kűs Miklos azt állítja, hogy maga aki keresi, az vitte el azon elkárosodott orjost [Arkos Hsz; RSzF 262]. 1806: A Panaszoltatott Két Fél Communitas minden Fundamentum és helyyes ok nélkül excipiál ezen processus ellen [Szu; UszLt ComGub. 1753u]. 1809: az edgyik panaszoltatott Főző Aszszony ellen a Ns Szek Fiscalis Prosecutiót határozván ... utána Inquiráltasson | Az Panaszoltatott Procurator Vrról amaz ideibe meg fogom bizonyítani aztis, hogy az Fellgs Fejedelmünk ellen hitetlenül miket Cselekedett a Ns Hazánk(na)k alattomban miként volt lázasztója [Szu; i.h. 1655höz].

II. fn vádlott; pírít, acuzat, inculpat; Angeklagte(r). 1809: A Panaszoltatott egészen ártatlan, az Instans pedig szörnyű ártolmos, és motskolodo személy s meg ő érdemel büntetést | nyilván és déli napp fénynél világosabb az panaszoltata(na)k cselekedettyek ... Törvénytelenségek meg kívánom hogy ... prosequaltassanak [Szu; UszLt ComGub. 1665höz].

panaszos I. mn 1. sérelmet jogorvoslat érdekében feltáró; in care este prezentat plingere cuiva; klagend. Szk: ~ feladás. 1841: Varga Katalinnak ... kérelemlevele ... visszavárás mellett, olyatén rendeléssel közöltetik ezennel uraságoddal, hogy a kérdés alatti panaszos feladásra nézve ezen királyi főkörmányszéket kimerítőleg .. tudósítani el ne mulassa [VKp 63] * ~ instancia. 1826: a' Magistratus a' Hiuz Aroki szőlős Gazdaságnak Panaszos Instantiájára az Oculatorokat és Investigatorokat ki rendelte [Dés; DLT 821/889hez] * ~ kérelem. 1846: felvétetik Virág Lászlónak azon panaszos és mentő kerelme melyben panaszolja hogy Darvas János ötött minden oknél kül piszkolta motskolta [Dés; DLT 530/1847. 13]. 1847: Ezen Tanátsnak ottani lakos Darvas Jánosnak ... panaszos kérelme tárgyában Mult hónap 16ról költ tudositása annak záratékai visza reskesztése mellett ezennel vissza iratik^a [Kv; DLT 530a. — "Köv. a válasz] * ~ kérelemlevél. 1843: Általában csak annyit tudok, hogy jár egy fejrénp a három közönségek dolgában egy darab idő őrta, és hogy valami panaszos kérelemlevelek adattak be ezen három közönségek részéről [VKp 88]. 1845: A Fennebbi panaszos kérelem Levelet ... Gr: Béli Ferentz Ur ő Nagával közölve ara tett feleletét ide zárom [T; TLt Bölöni Ignátz szb.jel.] * ~ kérelvél. XIX. sz. köz.: Panaszos Kérlevél készítése (:facti species:) [NKf] * ~ levél. 1834: a' panaszos Levélbe ejttet azon Szoszoloi hiba ... kisebb teréhvél megigazítani ... határozatit [Borb. I Asz törvényszéke]. 1838: Panaszokodo Jo András — az panaszas Levélbe foglaltakat leg kisebb részbenis ... be nem bizonnyithván ... — mindezekből ki indulolag — ezennel igasságnak ezen vád aloli Márton Pálnak menté tétetésit jonak s igasságnak látjuk [Dés; DLT 8]. 1846: a' folyamodo panaszos levelét fel olvastam előttek [Dés; DLT 352].

2. szemrehányó; care este plin de reproşuri; vorwurfs-voll. 1812: Boszszus és panaszos szokra fokadott a' Groff Ur eo Nsga az Aszszony eo nsgára [Héderfája KK; IB. Tordai Mihály (67) j.b.vall.].

II. fn panaszokodó személy; persoană care se plinge; Kläger. 1675: Lelkem Uram ... Hitesse el magával, bizony igaz szolgálja vagyok, leszek. Azomban az kiből panaszos lehet, orvosoljuk egymás értelmivel [TML VII, 6 Teleki Mihály Béli Pálhoz].

panasztalan 1. panasz nélkül; fără să se plingă; ohne sich zu beschweren. 1619: Nagyságod jámbor szolgálai mondják meg hűtök szerint Nagyságod előtt, ha panaszt érdemlek. Sokszor jobb részre sirva ültém én s nem tühettem panasztalan Nagyságod jámbor szolgálai előtt, kit magok is láttak, mint voltunk mi Gáspár János urammal ... Kamuti uram előtt, kit mi soha őkegyelmétől nem érdemlettünk [BTN² 119].

2. kifogástalanul; fără reproşuri; einwandfrei. 1815: Megtekéntvén azt, hogy az faluban az mire elégséges, az maga rátája szerint, panasztalan szolgálai ügyekszik [Szárhegy Cs; RSzF 111].

panasztétel 1. sérelem feltárása; plingere; Beschwerde. 1668: szorgalmatoskodtam abban mint tudhassak job moddal az aránt valo Ngod keglmes parancsolattja szerint cselekedni, és jo alkotmatossággal panasz tétellel meg előzni, hogy az melly falukat az Varadi Teőrőkők be hodolattanak, azok felől Nagodat panasz méltán ne érhesse, es az szegényseghis ne pusztullion [KJ. Székely Moyses a fejhez Drinápolyból].

2. feljelentés; denunt, denuntare; Anzeige. 1674: Úgy látom, az szöndiek levágatásáról lótt panasztételre még ők haragusznak, keresvén gáncsot az ő nagysága írásában [TML VI, 579 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1678: az Nemes Varmegyek(ne)k be adott Postulatumból colligalom, hogy ... azon Postulatomban nemely punctumokra tekintve, talam en reamis czeloznának eő Ngok ... de ... nem azoké a' Praetendenseke, hanem inkább enyim volna a Panasz tételre való alkalmatosság [Törzs. Osdolai Kun István a fejhez]. 1679: en általam certificaltaták ... nagy János vramaj)t Nemes Kolosvármeg(yene)k legj közelljeb esendő Giras székire panasz tételre [K; SLt P. 27]. 1755: Csapai Kun Sigmond Ur(am) ő kglme ... L.B. Branyitskai Josika Moses Uramat, modo Legitimo Certificaltatya, Nemes Hunyad V(á)r Megyének akár holott és leg közelebb esendő Generalis Törvényes székire avagy Confluxussara ... panasz tételre [H; JHb XXXV/74].

Szk: méltatlan ~. 1677: Méltatlan panasz tételért való bírság az közöttök observált eddig való usus szerint ... fl 12 [CsVh 57].

panasztevés panasztétel, sérelem feltárása; plingere; Beschwerde. 1561: mestereknek rendekrol magok tartasáról wlesekrol panaz tewesek mogg'arol Art 27 [Kv; ÓCART. Mut.].

panasz-vallástétel panasztétel; plingere; Beschwerde. 1802: Irástudatlanok lévén ezen Testimonialisnak Adói, hogy igaz Hiteknél fogva ... tették légyen ... a' fen irt panasz-Vallás-tételt bona fide agnoscallyuk [Héderfája KK; BfR 44/171].

páncél 1. fémlemezkből készült hadi öltözet; platoşa; Panzer, Harnisch. 1573: Semy Jacob Mongia volt ... hogy eo Kalmar ferenczneert <eg>y panczert Adot volna az teoróknak [Kv; TJK III/3. 210a]. 1595: Peter Deak ... megyen Teke ferenczhöz Köblesre ... Kiraly Albert W(ram) szolgait, ómaga hadi szerszámat, panczellyit, fegyverderekit etc Hunyadig vittek 2 Zankon [Kv; Szám. 6/XVIIa. 30 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1596: Im(m)ar az hadakozó zerzámok, vgyminth sisak panczel kopia es zablya es egy lo febbe nyeregebe ki megh ért tizenhat forintot, ezeknek felét magunknak keua(n)nyuk [UszT 11/35]. 1621: (Viszi) Nagy Peter Neki Eokren zekeren G. eo N. zolgaj panczilyt sisakjt Enjedig attam nekj f 1./25 [Kv; Szám. 15b/IX. 162]. 1625: Majtonj Balas .2. Eokre(n) zekeren, vize(n) G. eo N paranczolatjtara kapiat Tordaig ... d 25 Tot Martonjs ... vize(n) kapia vasat panczelokat [Kv; i.h. 16/XXXV. 141]. 1657: Pánczelokat, sisakokat, kar vasakat mind Uyolag megh tisztitattam Szebenb(en) ... fl. 12 [Borberek AF; WassLt Perc. 28]. 1681: Jó Pánczerl Nro I [Vh; VhU 554]. 1685: Egy Öszve szegezet ladab(an) panczel s sisak [Gyf; Ut]. 1736: (A temetéskor) egy jámbor lovat öltöztettek fel földig tiszta fekete bakacsban ... az ki ezen ... lóra ült, fejében sisak lefüggve, pánczéllal az nyakán, derekában pánczél-ing ... az pánczél-is vagy ezüstös vagy aranyas [MetTr 407]. — L. még SKR 553; TML I, 442, 444, VII, 53.

Szk: ~ba öltözve. 1811: Szent György ... Pántzélban öltözve iratik, 's Lovával Tapodtat egy Sárkányt [ÁrÉ 87] * acélos ~. 1714: atzéljos Pantzer, melynek nyakra valója meg aranjozott ezüst gombotskákkal ékesített s hasonló kesztyőkkel. Atzéljos Pantzer bő Magyar nyakravaloval

[AH 51–2] * aranyosszélű ~. XIX. sz. eleje: Fegyveresház Inventáriuma ... Fekete vas, aranyos szélű Pántzél [BK Inv.] * derékra való ~. 1585: En Mezaros Myklosne ... Emlékezem hogy Ennalam hagyott wolt az vitezleő Tarchay Georgy Twdnj Jlyk 5 panchel vyatt, drekra vallo panchelt kett Payst [Kv; TJK IV/1. 526a] * ezüstös ~. 1705: A másik ládában találtatott ... egy nyusztos palást ... három ezüstös páncél [WIN I, 561] * közönséges ~. 1670: Fogarasi Jánossal az egész piaczkot eljártam, de sohult is olyan közönséges pánczél, az miccsodást Kegyelmed parancsolt, hogy tudakozzam, nem találtam [TML V, 351 Bojér Sigmond Teleki Mihályhoz Drinápolyból] * kuracél ~. 1710 k.: szegény feleségem ... Telekinek vitt volt egy köves kardot, botot. Olyan szegény barátomtól vennék én ajándékot, mond Teleki, Isten oltalmazzon, de bizony megszabadítom; hanem egy kuracél páncél, sisak, karvasát tudom ... azt, asszonyom, küldje ide kegyelmed, azt is ajándokon ... el nem veszem; nem is vette ... hanem az árát a feleségemnek megküldötte [BÖn. 691–2] * rezes ~. 1714: Rezes Pantzér, melynek nyakra való külön féle fénlő üveges követskekkel ki rakott [AH 51–2].

2. ~ban páncélosan (öltöztetve); (imbrácat) in platoşa; gepanzert (angekleidet). 1736: (A temetéskor) Még volt más ember, czifrán felöltözve, pánczélban, sisakban, aranyas karddal [MetTr 407]. 1823–1830: láttunk sokféle régi készületeket ... I. Péter cár kardját, tíz generálisokat páncélban [FogE 184. — ^aA drezdai múzeumban].

3. ~ formára csinált/való páncélszemekből készített; confectionat din zale ca o platoşa; aus Kettenglieder hergestellt. 1633: Attam egj panczel Formara valo aran lanczot meljben beouëon vagion Sz Arani forint [Ks Vessellini Kata kel.]. 1657: Egy Panczel formara csinált vastagh arany Lancz egj kús ladaczkaba(n) [Mihályfva NK; JHb XXII/42].

4. ~ módra páncélszemekből (készítve); (fäcut) din zale; in Kettengliederform. 1589: Vagyon egy gyenghe Arany lancz pancel modra, es egy pogany Arany, Niomnak 3. Araniat 1 1/2 ortot f. 5 [Kv; KvLt Inv. 1/2. 33].

◊ Szn. 1366: Petrus dictus Pancy [Kv; Makkai, Kiad. Okt. 7 Kv-i Szemle II (1943) 110]. 1554: Stephanum Panczel de Bagyon* [SzO II, 117. — ^aTA]. 1602: Pánczél Lukács szab. [SzO V, 198]. 1614: Panczel Georgj jb [Szentimre Cs; BethU 450] | Panczel Istvan pix [Albis Hsz; i.h. 294] | Panczel Andras lib. [Altörja Hsz; i.h. 307] | Panczel Andras zs . Panczel Peter jb [Szentkatolna Hsz; i.h. 334]. 1731: Pántzél János [Gelence Hsz; BCs]. 1761: Pánczél Clára [Albis Hsz; BLv.]. 1766: Albisi Pántzel Istvan [BLv.]. 1823–1830: Pántzél Dániel [FogE 270]. 1857: Pánczél Zsigmond [Dés; RHAK 91].

páncél aranylánc páncélszem-formára készült aranylánc; lănșior de aur (confectionat) din zale; aus Panzermaschen hergestellte Goldkette. 1637/1639: Egj Panczel Aranj lancz, nyo(m) Aran(yat) 3. — f. 9 d. 90 [Kv; RDL I. 111].

páncélderék vasderék; platoşa; Panzer. 1674: Egy panczel Derek mind ket ujjaval edgyüt. Item két panczel Derek mely(ne)k vaszon az Dereka [Beszt.; WassLt 72/8].

páncéling, páncélimeg 1. fémlapocskákból/szemekből készült ing; platoşa; Panzerhemd. 1598: ket panczel Imegh egik veres másik kek [Kv; KvLt Diversa 21/33. — Kiss András kijegyzése]. 1665: Dirib darab fejver derek no. 9.

Pancel jng regi hitvan no. I [Fog; UF II, 314]. 1674: va-gyon panczel ingnek az fél uja [Beszt.; WassLt 72/8]. 1683: Ket Panczel Ing [Uti]. 1687 k.: Edes feleségem küld ki az én Panczél ingemet [ApLt 3 Kálnoki Sámuel feleségehez Máramaroszigetről].

2. bőre szabott ingféle; un fel de cămașă largă; Art weites Hemd. 1736: Az ifjú legények penig viseltenek valami gyenge matériából való inget (noha az alatt más gyoics vagy bulya vászon ing is volt) annak úja, melye, galléra cizfrán meg volt varrva, rojtos kötővel másként épen olyan volt, mint az ing, csak bővebb, azt panczél ingnek hítták [MetTr 352]. 1823: Két Pántzél ing aranyos boglárakkal [BK Inv.].

Szk: *kanavác* ~. 1668: Egy Szkophium Arannial, es Ezüstel varrot kek habos Kanovacz panczel Ing [Mk Kapi György inv. 3] * *tafota* ~. 1700: Egy mák Szin Taphota Panczel ing [Hr 120].

páncélesztű vaskesztyű; mănusă din zale/din oțel; Panzerhandschuh. 1600: egy gjontaros Ladaba egy panczel kezthjw [Kv; KvLt Diversa 16/4 Hozzuazzaj István Zabo Sámuel kv-i polgárhoz. — Kiss András kijegyzése]. 1710: Egy pantzel kesztű [Told. 19].

páncélláncos (páncél)láncszemekből készült; confectionat din zale; aus Panzerketten hergestellt. Szk: ~ öv. 1622: Egy pancel lantos Twrkeses mereő Eő nio(m) m. 1 p. — beschwltet m f. 20 [Kv; RDL I. 119]. 1629: Egy giengieos, teorkesz pancel lantos vy Eő az melliet aestimáltuk tt f. 48 [Kv; i.h. 132]. 1639: Egy Pancel Lantos Remekeš Twrkeses Eő, nyom m. 1. p. 3 ... f. 28 [Kv; i.h. 116] * ~ *pártaöb*. 1635: egy Pantzel Lantos remekes Partha eő twrkeses nyom girat egyet harmintz kett neheszeket giraiat tudvan a f 22 — f. 36 d. 72 [Kv; i.h. 107].

páncélos I. mn 1. páncélba öltözött; imbrăcat în platoșă; in Panzer gekleidet. 1672: Az császárt beszélük, Uram, hogy mikor kiszállott, pánczélos, karvasas, sisakos volt [TML V, 201 Székely László Teleki Mihályhoz].

Szn. 1602: Páncziélos István löfő [Zsögöd Cs; SzO V, 231]. 1614: Pancelos Istvan pp. Pancelos Balas [uo.; BethU 440].

Szk: *ezüstös* ~. 1672: Csak az jancsár agának száztizen-öt ezüstös pánczélos ifjú legény ment ki utána [TML V, 202 Székely László Teleki Mihályhoz].

2. ~ *formán* páncélszemszerűen (készített); (confectionat) din zale; in Form der Panzermaschen hergestellt. 1630: két Arany Lancz Pancseros forman két Szaz forint jreo [Gyf; Bállt 90].

II. fn 'r' Hn. 1801: Pántzélóban (sz) [Szárzajta Hsz; EHA].

páncélosan páncélba öltözötten; imbrăcat în platoșă; in Panzer gekleidet. 1637: Vala pedig ily rendtartás is: hogy néhány főemberek s urak gyermekeiből álló inasit maga lovain merő páncélosan ... jártatta [KemÖn. 41].

páncélsapka egy fajta páncélsisak; coif; Panzerhaube. 1823: Három fekete Pantzél sapka [BK Inv.].

Szk: *réz* ~. 1823: Egy rez Pántzél Sapka [i.h.].

páncélsisak vassisak; coif; Panzerhaube. 1661: Édes Feleségem, csináltass nekem páncélsisak alá való sapkát,

tudja Bucsí uram, minemű kell [TML II, 139 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz].

páncélszemes páncélszemekből készített; (confectionat) din zale; aus Panzerketten hergestellt. 1634: 1 Pancel szemes kised Arany lancz [Kv; JHbK XVII/15].

páncélszemű páncélszemekből készített; (confectionat) din zale; aus Panzerketten hergestellt. 1595: Egy panchel zemeo Aranj lanch kibe(n) Vagion Aranj hatwan negy [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.].

páncélujj karvért; armură de braț; Armpanzer. 1585: En Mezaros Myklosne ... Emlékezem hogy Ennalam hagyott volt az vyzelő Tarchay Georgy ... 5 panchel vyatt ... 6 sissakkott [Kv; Tjk IV/1. 526a]. 1597: ada egy fegywer derekat pancer wyastul, es egy eoregh Menes lowat vehmesteol [Galac BN; WLi]. 1599: adot eo kegme Theke Ferencz ... Egy zablyat, egy pallosth ... egy panczel' yatth [Dés; SLt 29. Y. 10]. 1600: el wittek ... fegywer derekat, panczelokat, panczel viokat [Ust 15/23]. 1610: Kvn Peter Jart oda Mihaly deakni, panczel Vyatis tartotta ott, mint egy zalassa(n) [Dés; DLt 320]. 1633: Palfi Miklos annak az Szabo Jstua(n)nak egy panchel vyat ada [Mv; MvLt 290. 129b]. 1642: Harom mereő Sisak, egy Pancel Uy [A.bun KK; Berz. 3. 47/46]. 1644: Az arva fiunak Thusa Davidnak marada ... Egy mereo sisak egy fel panczel vjj [Kézdi-martonfva Hsz; HSzP]. 1647: ket hituan panczel vy [M.királyva KK; BK 48/16].

pándál benyújt; a înainta; einreichen. 1737: Keleték Excellentiata s Ngtok könyörölő széki eleiben ez alázasos Instantiamat pándálnom [Vh; Ks 83].

pándár csősz; pindar, paznic; Flurwächter. 1789: A Pandároknak a Kájáni Szőlő oltalmazására 1/2 font Puska Porért 25 xr [Déva; Ks 95]. 1791: A Szüreten Vinczellérekre, Pandárookra Gornyikokra ... költ el Ur. 21 Szilva Pálina [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.]. 1792: Vejemet, ha segítségere nem megyek halálra verik a' részeg Pandárok [Déva; Ks 75. VIIIb. 142]. 1806: Az Aranyi Szőlőbeli pándárnak 2 Honapra per 2 véka^a ... A N oklosi Pundárnak adtam [Dédács H; Ks 109 Vegyes ir. — *Ti. búza].

Szk: *szőlőbeli* ~. 1807: A Nagy oklosi Szőlőbeli Pándárnak 2 Véka Búza [uo.; Ks 98].

pandekta jogszabályok (gyűjteménye); pandecte; Pandekten, Sammlung gesetzlicher Bestimmungen. 1662: Az Istenért kérem Kegyelmedet, az dolgot, az mi oly szükség, írja meg brevier, ne írjon ilyen rettenetes pandechtákat, még penig cizfrával s igen hibásan [TML II, 271 Kemény Simon Teleki Mihályhoz]. 1670: Ez órában jutván ez sok pandecta kezemhez, én bizony, Uram, meg sem olvastam felét is [TML V, 378 Bánfi Dienes ua-hoz].

? **pandnte** *ziik* 1582: Foris Caspar hwthy vthan vallia, hallam Andras Kato zaiabol, hog monda Zabo Georgnek, No the kopasz pandnte tuggiak azt hog ennekem mind Apam Anyam Jambor volt es en maghamis Jambor voltam de ky vonzom megh Az Athtiamtol maratatt az orrodol [Kv; Tjk IV/1. 1].

pandúr 1. városi/megyei rendfenntartó alakulat tagja, hajdú; pandur, dorobant; Pandur, Stadt/Komitatsdiener. 1826: N. Kapusi Pandur Élést hajtani meg jelenvén [KLev.]. 1840: Falusbiro vagy pandur volt e közöttök [Tamásfva Hsz; HG. Vargyasi Daniel lev.]. 1847: tekintetes szolgabíró úr nyolc-é vagy tíz pandúrokat küldött a szállásomra, töltött fegyverekkel, hogy vagy élve, vagy halva vigyenek eleibe [VKp 155 Varga Katalin kezével]. — L. még VKp 194, 210, 273, 278, 285.

Szn. 1814: Pandur Jasko György [Györgyfva K; RAK 93].

2. szitk 1666: minden igaz ok nélkül el hagyot, diffamaltis salvmu sit illyennek, hogy Henger jobbagy pandur [Kovácsna Hsz; HSzjP].

◊ An. 1818: Pandur (csikó) [Lunka H; GyK gr. Gyulai Lajos ménésében].

panegíríz tisztességadó gyűlekezet; adunare solemnă; festliche Versammlung. 1720: Tekintetes Egrestdői Mihacz Ferencz Ur(am) a Csokai^a Filialis Ecclaban építettet egy jeles fa Templomot, mellyet I(ste)n dítőségére Tiszteletes Esperest Musnai Miklos Ur(am) ... illő éjben gjült szép panegiris előtt fel szentelt [MMatr. 88. — "MT"].

panekia '?' 1705: Ha által nem mentenek volna, utánok a németek a kurucoknak, csak azt gondolták volna a kurucok, hogy mint eddig, úgy most is csak valamely panekiát bocsátott ki a generális [WIN I, 588].

panganét hosszú, kétélű szurony; panganet, baionetă lungă cu două tăişuri; langes, zweischneidiges Bajonett. 1763: Kókösi Györfő Páll ... társaival ... Puskával és puska végiben levő Pagnettal (!) oknélkül agredáltak [Bikfva Hsz; HSzjP]. Kese Ferencz exponallia, hogy két Okellianus gyalog katona ... fejét bé rontotta, kezit is pagnényával (!) annyira meg vágta, hogy három hétig nem foghatot véle [Lisznyó Hsz; i.h.]. 1767: Lövésekkel sebesítették meg Dobra Jankot ... Csobán Juont penig Panganéttal szurták meg, és Nemes Péter(ne)k az Fejét érte az Serit [TSb 21]. 1785: Harom nagy Burgus puska kettő panganeteival [Borosbenedek AF; SLev.]. 1798: Mi ugyan hogy csak egy fegyveres katonais valakit pognéttal dőfött volna azt nem láttuk [Barót Hsz; HSzjP].

Szk: ~csövű szuronyos csövű. 1824: Egy vasas ágyu Panganét Csőjű alkalmas Szerszámu Kalap nélkül való Sárkányu Puska [Fugad AF; HG Mara lev.].

panganétos szuronyos; cu panganet; mit Bajonett. 1759: szállittasson el ... Egy paganetos (!) rezes virágos Csőjű Flintát [Sárd AF; TSb 51].

paniperda haszontalan, kenyérpusztító; pierde-vară; Taugenichts, Nichtstuer. 1777: Egyik-egyik táblán alig akad egy-két valamirevaló, értelmes ember, a többi majd mind haszontalan paniperda, ostoba, tudatlan ökör [RettE 381]. 1779: Kolozsavart a Király utcára menő sikátor szegeletin ezek az haszontalan paniperda minorita monachusok, elhagyván a szentpéteri templomnál való residentiájokat, minthogy egy kissé félre volt, két házat magokéva tettek [i.h. 403].

panisz diákny kenyér; piine; Brot. 1870 k./1914: panis ... az otthonról hozott, küldött kenyér [MvÉrt. 30].

panizál diákny (üres) kenyeret majszol; a mînca piîne goală; (leeres) Brot essen. 1870 k./1914: a kegykosztosok ... Reggel és este panizáltak, a csörgős korszából jókat ittak s dalban, füttyben az erdő madaraival versenyeztek [MvÉrt. 15].

panizálás diákny kenyérmajszolás; mîncatul de piîne goală; Brotknabbern. 1870 k./1914: Pánizálás, a kenyérnek, a cipónak (brügő) minden hozzávaló nélkül való falatozása sétálva, ágytetején üldögélve [MvÉrt. 30].

pankó 1. fánk; pancová, gogoasă; Krapfen. 1586: boriw labra szwteogetnj es panchohra es ket nap keolt egy eitl vaj —/14 | ebeden vohchioran tikmonjra panchora vaira keolt —/25 [Kv; Szám. 3/XXIV. 76, 78]. 1590: Schyútem Pankohot [Kv; i.h. 4/XX. 37 Hooz Lőrinc sp kezével]. 1592: feyer liztet pankonak f 0 d 3 [Kv; i.h. 5/XIV. 164 Eppel Péter sp kezével]. 1593: Az boriu labhoz es pankohoz waiat f — d 18 [Kv; i.h. 5/XXI. 132]. 1595: Cancellariusne Azzoniomnak gazdalkottam ez mod zerint ... veotem ... Jros vaiat p(ro)f — d 16. Liztet pankohnak [Kv; i.h. 6/XVI. 16]. 1621: Vayat ... fel Eytelt masfel Eytelt pankohnak varaset [Kv; i.h. 15b/XI. 21]. 1633: sokzor az ajakatis pittiegette Abrugi Azzonio(m)nak hog' előtte vlt, es en töllem pankohot is kóldeot Azzonio(m) [Mv; MvLt 290. 121b]. 1635: Bakos Daniel ... kere hogy swssek pankohot en swtek [Mv; i.h. 291. 60b]. 1754: Balog Mártonné pankot adat néki azert hogi roszabul ne legjen az sok ital miá [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX/11].

Szk: tekert ~. 1650: Also, Es Felső Tanaczba(n) ... Süttettem Apro Pogaczakat, Es tekert Pankohkatt es Pankoh kalaczokat, Eggyütt tt f 1 d 20 [Kv; Szám. 26/VI. 423] * vajban rántott ~. 1650: Főzettem ... az Also, es Felső Tanacz hazhoz ... Vaiba(n) rántott pankokat Es kalacz pankokatis Süttettem tt. f. 1 d 15 [Kv; i.h. 26/VI. 413].

L. még az apró- és fodorpankó címszót.

2. ? Szn. 1594: Panko Koztha. Panko Andras. Panko Lazar. Panko Lukach [Szász; UC 113/5. 62].

pankókalács fánkfajta; un fel de pancová/gogoasă; Art Krapfen. 1650: Also, Es Felső Tanaczba(n) ... Süttettem Apro Pogaczakat, Es tekert Pankohkatt es Pankoh kalaczokat, Eggyütt tt f 1 d 20 [Kv; Szám. 26. IV/423].

Vö. a kalácspankó címszóval.

pankósütés fánkcsütés; făcutul de pancove/gogoși; Krapfenbacken. 1839: a' pankó és petsenye sütés [Dés; DLt 993].

pankósütő fánkcsütő; pentru făcut/prăjit pancove/gogoși; zum Krapfenbraten. Szk: ~ lábos. 1848: Cserép Edények ... Egy pankó sütő lábos 1 [Szászkerked K; LLt].

pankóvágó fánkcsaggató; de tăiat aluatul de pancove/gogoși; zum Ausschneiden der Krapfen. Szk: ~ forma. 1850 k.: 3 pankó vágó forma [Pk 2] * ~ pléh. 1831: egy pankó vágó pléh [Mv; MvLev.].

panoráma körkép; panoramă; Panorama. 1847: Csehországának ... fénylő tornyokkal ékes fővárosa egy völgyben, dombokon egymásfeletti terrasse-okon, hasonlíthatatlan szép panorámát képez [Méhes 4].

pánt¹ 1. vaspánt (hosszú, keskeny szalagszerű vaslemez); bandă de oțel; Eisenband. 1676: Fejervárról szállított Hunyadi vas rudakban hat mása ... holmi rosdás pantokkal edgyütt [Fog.; UF II, 712]. 1714: béres ekékhez kívántato aproleok szűkegekre per integrum Annum erogalodott fél Rud vas és pánt No 4 [Balázsfva AF; Utl]. 1718: A Vasat el hozták ... ā Pántok száma mind ki tölt melljetis ... mérte(ne)k meg, Német, és magyar fontalis [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1777: Csináltom az Hinto első Tengejire, egy nagy Pantból egy egész alsó (!) marok vasat az magom vasabol Teszen Rh. f. 2 dr 15 [Szászváros; BK]. 1782: Hat pánt Hunyadi Vas [Nalác H; CsS]. 1784: Lo fát nem adunk hanem meg valtyuk Vassal advan az első Classis 3. Pánt Vasat Masodik 2 Pantot, Harmadik egy Pantot [Torockó; TLev. 4/9. 14a].

2. vmit megerősítő/összefoglaló (hosszú) vaspánt; bandă de fixare; Fixierband. 1588: Az Nagy Pince Palazknak chinalt Lakatos Benedek Egy zart, keet fogantott, es az fenekere egy pantott, Az kis pince palazknakis keet fogantot, es keet pantott Chynalt attam teoleok d. 70 [Kv; Szám. 4/1. 64]. 1592: chinaltattam az hamfakra pantot | 23 Apro wosbol Chynalttatom Zarw zegeot a' kyűel Az pantokat es az Ceűekre valo wosatt ... fel zegeztek [Kv; i.h. 5/XIV. 60, 261 Eppel Péter sp kezével]. 1596: wettem 1 Apro wosatt hog az grendere pantot Chynaltanak ... d 8 [Kv; i.h. 6/XXII. 3]. 1597: Az keozeb (!) kapwban az kwl-so kapwnak az allia el bomlot wala ... adtam Geörg ko-wacsznak (!) két hoszsw zeegnek az ki altal irté az Geemnek az Sarkat Esmeg felwl ket pantot az Mell'el eoszwe foglalta az meg hasat fát az Megh chinalastwl ... f —/20 [Kv; i.h. 7/XIV. 104]. 1621: attunk az kouaczinak egy Vy pantot hog Czinalt, egy o pantot meg igazitot es Zeg Czinaltastol es hogy fel zegezte az pantokat munkajaba(n) f —/10 [Kv; i.h. 15b/VIII. 9]. 1625: Az huszonegy ladat vasaztak megh altal valo nagy ereos pantokkal [Kv; i.h. 16/XXVII. 3]. 1837: a Kis bonto uo csákánnyával együt a Kis bonto órán két felől hat kapots — és két felől két hoszsu pánt [Dés; DLT]. 1839: Egy vas Botskor 4 pántyai-val — igen jo ... Flaszterezésre való öt döngölő nyelestö [Dés; DLT 37/1840].

Szk: ~tal foglalt. 1632: Az tiukaz uduarrul ki menuen, uagion raita egj fele nilo fwrez dezakabol czinalt romladozott kapu, felliwł pantol foglalt [Fog.; UF I, 179].

3. sarokpánt (ablakon/ajtón/kapun); bandă-coltar; Angel, (Tür/Tor) Hackenband. 1586: A papistak Themetoó kertekről 27 Juny az aitora Czinaltattam Lakatos Giorgel szarkakat es hozzia valo pantokat 3 ... egi leouéo zart adot rea p(ro) —/60 [Kv; Szám. 3/XXIV. 31]. 1589: Chinaltattam Az Kapura 2 Sarkat pantostol | Chinaltattam 3 Aytorra Sarkakat pantokat, es Retezeket [Kv; i.h. 4/XII. 15–6]. 1596: Mind azoknak az aitoknak, pantnak sarknak, ke-linchnek, foga(n)ttanak, Retez es Retez feonek ... vettünk Eot apro vassot ... d 45 [Kv; i.h. 7/II. 32]. 1647: Az veres bastya Ajtaja festet, zaros, Sarkok, pantok rajta | Azon Veres bastya mellet valo hazban be menve(n) Ajtaja jo ... retezfőstül ... ket sarok rajta pantostul [Marosillye H; VLT 55/5415]. 1675: az pitvar ajtoja egiczeres ... az sarkai vasbúl valok két pantival edgút [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1694: ennek az haznak negy Ablakjai vad(nak); az mellyek(ne)k Rama faia Sarkai Pantyai forditto vasai Vono Karikai vas rudacskaik mind meg vad(nak) [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1756: Az Ur házában ... két nagy ablak, mellyek(ne)k ónos bézároi, Sarkai, pántyai, le és fel rügő, a' vagy

tojogáló vasai, minden hiba nélkül [Déva; Ks 92. I. 32]. 1852: egy fűstház Ajtohoz 2 vj kéglit 2 pántot tsináltam és a foráibert bénítottam 1 Rf. 30 xr [Kv; SLt Vegyes perir. Géng Ádám lak.m. számlája].

Szk: ~on forgó. 1656: Jnnett az hatodik palotarol fordulvan az Aszonyunk eő Naga Veres Bastia hazara, melire menek fel 4 lepcős faragott keő gradicsokon melire nilik bal kezre vas sarkon Beczi vas rostellyos panton forgo holliagos szegekkel vert tarkan festett gyantáros bellett ajto [Fog.; UF II, 133]. 1745: pántakon forgó ... avatégos ajtó [Marossztkirály AF; Told. 18].

4. bezáró/reteszelő vaspánt; závor glisant; Schubriegel. **Szk:** retesz —. 1679: Csűrös kert ... Öregh ket fél nyilo, ramás, ostoros kapuja, fenyő deszkaval buritott nro 1 ... Ostorahoz valo foglalo retezes pant retez fejestöl nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 130] * tologató ~. 1758: (A szobának) ebédöl nagy Palotára nyilo Cserefából francia réz Sorokokon jó Zárral kolcsal gombokkal fel s alá tojogato pántokkal két felé nyilo ajtaja jo Statusban vagon [Déva; Ks 76. IX. 8].

5. harangot körülfogó/erősítő kötés; cerc de întărire (la clopote); Verstärkungsring (bei Glocken). 1584: veottunk 3 Apro wassat, hogy pantot es karykat chinaltattunk az harangnak fzyetunk wasert f. — d. 24 [Kv; Szám. 3/XV. 12–3]. 1599: hogi az egik kichin harangnak panty awagy keotessy rolla elzakattanak volt mast kellett chinaltatnünk, vettünk ahoz ket apro vasot f — d 24 [Kv; i.h. 8/XVI. 30].

6. kerékabroncs, ráf; şină, raf; Radreifen. 1736: Válo eke Tajigájával, pántyával, hoszsu vasával, utoljával, és egy járommal edgyutt Nro 1 [Bongárd BN; CU]. 1815: Székér ... kerekiről edgy pánt hibázik [Nyárádszibenedek MT; Told. 50]. 1827: négy kerék, Pántokkal [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1829: Lú szekirhez két ujj Pantót tsinaltam [Mv; LLt].

7. díszítő fémszalag (bútoron); bandă metalică decorativă (pe mobile); schmückendes Metallband (am Möbel). **Szk:** sárgarezes ~1758: fai mellett álló Vászón nélkül valo kis asztal Bécsbül hozatott diófából valo Sárga rezes pántokkal adornált két részben valo Almarium [Déva; Ks 76. IX. 8].

Ha. 1766: pántakan [Hosszútelke AF; Kath.]. 1832: Pántakban [Dés; DLT 105].

pánt² szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: ~ot fejt szőlőtökét (téli) fedésre előkészít; a pregăti butucul de viță de vie pentru îngropat pe iarnă; Weinstock für die (Winter) Zuscharrung vorbereiten. 1599: az negi hold zeole zűksegere ... 19 Die octobris. Voltanak 3 Veneke zedeo tezen d. 18 ... Eot veneke zedeonek Attak d 35 Ezeknek harma pantot feytet [Kv; Szám. 8/XVI. 44–7] * ~ot fejti szőlőtökét (téli) fedésre előkészített; a face să pregătească butucul de viță de vie pentru îngropat pe iarnă; Weinstock für die (Winter) Zuscharrung vorbereiten lassen. 1600: 4. Nowembr(is) Az szeőleött kezdettem Mecczeti es pantot feytetni ... Kilencz pant feyteonek d 64 [Kv; i.h. 9/XII. 88 Ígyártó Simon isp. m. kezével].

pantallér vállszíj/heveder; diagonală, curea purtată de-a curmezișul pieptului; Schulterriemen, Traggurt, Bandelier. 1736: Némelyek ki gyöngyházzal, ki czifra csonttal kira-kott tölcséres karabélyt is viseltenek, de azt az szolga hordozta; annak rendszerént széyes pantalléra volt, vagy majczból vagy bőrből [MetTr 371]. 1755: Egi aranyos bog-

larral meg rakat pantaller [Hr]. 1763: Amazok is egynehány katonát megsebesítenek, egyet úgy meglőnek, hogy a mellin a pantallérján általmenvén, a hátán ugyan a pantallérján megyen ki a golyóbis [RettE 154]. 1788: Egy Loding pantalérostol bagaria Szijjubil állatt [Mv; TSb 47]. 1811: Az Nemes Vármegyének Négy Zászlójai tokban beborítva, és egy Pantallér [SztLt Publico Politicorum 85/337]. 1843: Két pantallér fekete lagérozott szijjubil [Bonchida K; Told. 19].

Szk: ezüstpaszamántos ~. 1760: Edgy Veress Bársony Ezüst Paszamántos Pantallér [Mv; TGsz].

pantallér-szifj vállszifj; diagonálá, curea purtatá de-a curmezișul pieptului; Schulterriemen. XVIII. sz. *eleje*: Pantallér szifj kapcsoló, Loding szijjastol, kard szijjastol edjütt Rf. 4 [Kük.; JHbB]. 1742: Pantallér. Pantallér-szifj. Kard-szifj [Szu; SzO VII, 418].

pantallon pantalló (cipőhöz viselt hosszúnadrág); pantaloni lungi; lange Männerhose, Pantalons. 1823: Mártonfi Simon mintegy 38 esztendő ... Jár világos vadgalamb szín mellétes Magyarokában, hasonló Nadrágban, szürke Frakban, hasonló pantalonban [DLt nyomt. kl]. 1831: Bé vivén Imre Fiamat Csináltattam 1. Gerokkot, 1. pár pantallont, Leiblit, és 1 pár Csizm(át) 30 Rf. 40 xr [RLt O. 4 Rettégi Imre költségjegyz.]. 1844: Fugaletz János ... viselt setét barnaszín pantallont, vagy-is lobogó nadrágot [DLt 1399 nyomt. kl]. 1845: vad galambszin pantallon [DLt 55 ua.]. 1847: két pár pantalon tsinálása varosejemel és gombokal együtt ... Szegő pantliká /27 [Kv; Pk 6].

Szk: nyári ~. 1836: egy muszka vászonból való nyári pantallon [DLt 116 nyomt. kl].

pantallonnadrág pantalló; pantaloni lungi; lange Männerhose. 1810: viselt ... pompadur veres sujtások kitsin fejr gombokkal meg-rakott pantalon Nadrágot [DLt 660 nyomt. kl]. 1824: öltöztetve közönségesen egy Frak és pantalon nadrág szokott lenni [DLt ua.].

Szk: anginet ~. 1823: Sárga anginet pantallonnadrág 1 Elő ing kettő [Nsz; DobLev. V/1080. 2b Demény György hagy.] * *feketés szürke ~.* 1826: Übel Károly ... elsőkésekor viselt egy kékes viseles (!) Röklit, Feketés Szürke Pantalon Nadrágot, otska kék Stráffos Laibit, kerék szürke posztobéli sapkát [DLt 514 nyomt. kl] * *mellétes ~.* 1815: egy bors és So színű mellétes pantalon Nadrág [DLt 473 ua.] * *zsinóros ~.* 1834: Nemes Budafalvi Bors Sámuel Hites Ügyész ... szeles magaviseletű, különös ruházatú, leginkább Átilla domány, szűk, vagy az alján sinóros pantalon nadrág, bakkants [Dés; DLt 481].

pántfejtés a szőlőtőke (téli) fedésre való előkészítése; pregătirea butucului de viță de vie pentru îngropat pe iarnă; Vorbereitung des Weinstockes für die (Winter)Zuscharrung. 1587: Keoüetkezik az Zeoleore walo keolchiege ... Az Zeoleonek Pántfejtése [Az Zeoleonek Pántfejtése. 12 die octobri voltak kerulbe Pántfejteok 25. fizettem 1 p(ro) 6 d. Tezen f. 1 d. 50 [Kv; Szám 3/XXVI. 21, 23 Suweges Gergely isp. m. kezével]. 1588: Az Zeoleonek Pántfejtése. Voltanak kerulbe Pántfejteok 17. fizettem ... d. 85 [Kv; i.h. 4/V. 17 Gr. Veber sp kezével]. 1595: Az zuretre ualo keoltsege ... Az pant feitesre ment f —/90 [Kv; i.h. 6/XIII. 31]. 1597: Az felseo Zeoleore pantfeitesre Metzesre Veneke zedesre es fedésre ment in vniversum tt f.6 d 99

[Kv; i.h. 7/III. 41]. 1600: Szelők miueltetese Valo keoltsegh ... Pant fejtes f — d 87 [Az Lombi zeoleore valo keoltsegh ... Pant feites, venike zedes f 1/12 [Kv; i.h. 9/IX. 53, 55].

pántfejtő a szőlőtőkét (téli) fedésre előkészítő munkás; muncitor angajat la pregătirea butucului de viță de vie pentru îngropat pe iarnă; Arbeiter zur Vorbereitung des Weinstockes für die (Winter)Zuscharrung. 1587: 12 die octobri voltak kerulbe Pántfejteok 25. fizettem 1 p(ro) 6 d. Tezen f. 1 d. 50 [Kv; Szám 3/XXVI. 23 Suweges Gergely isp. m. kezével]. 1595: Az zeoleok dolgarol ... 17 octobris volt ez pantfejte tezen f — d 78 [Kv; i.h. 6/XV. 44–7]. 1600: 4 Nowembr(is) ... Kilencz pant feyteonek d 64 [Kv; i.h. 9/XII. 88 Ígyárto Simon isp. m. kezével]. 1606: Voltak Hasongartban pant feytők ketten, attam eggik(ne)k d 7 [Kv; i.h. 12a/1. 46].

pántfogaló vas vmilyen lakatosszerszám; un fel de uncaltă de lăcătușărie; Art Schlosserwerkzeug. 1768: Sing vas 36. Pant foglaló vas 1 [Mezősztygörgy K; Ks 23. XXIIb].

pántlika 1. szalag; panglică; Band. 1668: Egy pantlikából czinyalt főköttő [Mk Kapi György inv. 11]. 1675: Vettem ... egy Singh Pántlikát [RLt O. 5. — *Fels-ből kiemelve]. 1700: Egy rubintos nyakravalo huszonnégy kerek remekcskeje huszonkettődik az fityegője két két, rubintocska, az közte valo remeken olyan hosszukozo remeke 19. az figyegőjének az Pántlikáján egy Rubint [Hr 1/20]. 1704: vöttem ... egy viselőkalapot ... pantlikát is reája [WIN I, 93]. 1709: 1 kis pantlikara tsinalt Partatska talam van kilenc arany bene [WassLt Árva Matskási Ersebet inv.]. 1780: Gyuritza a kalapját a még észre vettem el vágotta frantiássan mint a több Urfiak és nem maradhattam tölle mig pantlikából valo bokkrétát nem vett a Boltból és körül valo pantlikát szellest, és czifra kötetést és gombot reája [Kv; SLt XXXIX Fr. Ferentzi Suky Jánoshoz]. 1788: Egy pár ezüstös fekete szivárványos karkötő, hozzá hasonló pantlika ... és gyöngyre valo pantlika [Kv; TSb 47]. 1805: Fejér Josef ... 24 Esztendő ... a' Haja félíg el-vágva, félíg tzoftiban pantlikában bé-tekerve [DLt nyomt. kl]. 1831: (Noritsán Bogdán boltjában) Moldon, Kartony Gyölts ... Keszenyő, pandlika, pipa, Kova, Dohány [Marosludas T; TLt Közig. ir. ad Nr. 1315 Alsó Csernátoni Zámblér Ferenc szb kezével].

Vö. az *allac-, dupla-, ezüst-, selyem-, szőr-, tafola- és tradorpántlika* címszóval.

Szk: ~ba szegett/szegve. 1798: ígértem* ... egy Ujjas komodlit Flanerből azaz Moldombol pantlikaba szegve [Banyica K; IB. Gombos István lev. — *Ti. a frájnak fizetésébe]. 1803: Pánkán Avrámnál ... tanálatott ... egy ujj pantlikában szegett kalap [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.] * *~ba tekert haj.* 1823–1830: (A) külső emberek pantlikába tekert haját, úgynevezett copfot viseltek [FogE 108] * *aranyos ~.* 1668: Egy haj fono Arannias pantlikával boglar rajta 1. melyb(en) van Rubint 13 [Mk Kapi György inv. 12]. 1686: Eot bokor kézre valo tászli kettein arannias pantlika [BK Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. 1708: Egy Pár fatyol Taszli tetszin aranyos Pantlikával tsinált [BLt Béli Klára egyetmásai között]. 1711: 61 Sing Aranyos Pántlika három félé ... 21/96 [ApLt 5 Apor Péter

inv.]. 1763: 3 Sing aranyos pántlika 1.30 [Kv; TJK XVII/1. 14] * *csikos* ~. 1763: Két rendbeli Csikas pántlikák igen szépek Kar kötőkre hozzá való kereszt pántlikákkal [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.] * *elegyes* ~. 1723: egy fertály viola szín elegyes pántlika | Vagyon egy perzentés híján harmadfél sing tetszin elegyes pántlika [Koronka MT; Told. 29/2] * *ezüstös* ~. 1724: Egy Erdélyi vállra kék ezüstös pántlika [LLt Fasc. 116]. 1751: Ezüstös Pántlika [Ne; Told. 19]. 1763: 8. Sing viola szín ezüstös pántlika [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.]. 1788: Egy fűzőnek való Tüdő szín ezüstös pántlika | Egy hoszu fátolra való ezüstös pántlika [Mv; TSb 47] * *fekete* ~. 1703: három singni fekete pántlika [LLt Fasc. 115]. 1813: 10 Sing fekete bandlika [Told. 74]. 1827: Egy nagy arany monéta fölül a' fülebe fekete pántlika van | egy nagy gyöngy szem fekete pántlikára varva [DLT 464 nyomt. kl] * *fényes* ~. 1733/1813: Kilentz, vagy Tiz apro Konty hátú boglárók fényes pántlikára rakva [Kv; SLt XLII. 6. 26 P. Horváth Krisztina hagy.]. 1736: az menyasszony^a bevitték az várban, ott más köntösben öltöztetvén, az régi szép jó szokás szerint, az haját lebecsátván s fényes pántlikákkal megrakván, kihozták az színben^b ... ugy kezdették vonni az menyasszony-tánczát [MetTr 398. — ^aGr. Bánfi Annát. ^bA lakodalmi vendégség színhelyére] * *függő* ~. 1761: Egy öreg Gyöngyökkel rakott Gyöngyös függő Pántlika [Nsz; Ks 73/55] * *hajtekerő* ~. 1788: Nyakra való, és haj tekerő pántlika viseltes [Mv; TSb 47] * *karmazsin-szín* ~. 1727: Negy sing karmasin szín Pántlika [Dés; Jk] * *képtolurás* ~. 1678: Ket Polturas Pántlicara den. 72 [Utl] * *lazúrszín* ~. 1812: 12 Sing Lazur szín pántlika [Mv; Told. 74] * *nyakszorító* ~. 1738: tizenkét Nyak szorító parányi pántlika [LLt Fasc. 152 gr. Lázár Ferenc vásárlása] * *rózsaszín* ~. 1800: Egy atzél zöld Creditor róza-szín pántlikával ki tizfázott Szultán [LLt]. 1823: Perkál reggeli Iberok Thüllel, rózsaszín pántlikával, és Csipkével fel czifrázva | Fein Pergál háló szoknya, sima vékony patyolattal és két rend Csipkével garnirozva — Rosa szín pántlikával [LLt Csáky-per 601. L. 1] * *rubintos-gyémántos* ~. 1673: Egy rubintos gyemantos pántlikának igazgataert f. — /40 [Utl] * *sötétzöld* ~. 1800: Egy setét Zöld pántlikával körü-^cszegett Tseppetett Bikkul való Englische viganó [LLt] * *sújtásos* ~. 1771: Mlgs G. Földvári Kristina számára vásároltatott ... Sujtásos pántlika fersing garnirozni 20 sing a' Dr. 24 Hf. 4. Dr. 80 [Kv; Told. 56] * *szedett* ~. 1761: Öt darab szedett pántlika, melynek szélén arany és ezüst botpón vert kötétske vagyon [Koronka MT; Told. 8] * *színes* ~. 1788: Színes pántlikával ki garnirozott fejér Fersing [Mv; TSb 47] * *szivárványos* ~. 1807/1818: 12 Sing Szivárványos Pántlika [Mv; Told.]. 1808: szivárványos Pántlika [Mv; i.h. 22] * *teccin* ~. 1694: Kétt par Tazli, Fejér Fatyollas es tetczin pántlikával csinált [Homoródsztpál U; BálLt 71]. 1699: Egy veress boitos barsony aszony embernek való kesztű vagy manyika tetszin pántlikák rajta, az pántlikák vegein mind io féle gyöngy [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. 1703: Egy veszős rece fátol fő kötő harmincz egy test szín pántlikából csinált rosa rajta [LLt Fasc. 115]. 1723: Vagyon egy perzentés híján harmadfél sing tetszin pántlika [Koronka MT; Told. 29/2] * *tekerő* ~. 1823–1830: Itt a papi ház kapujánál leszállván, a copfom tekerő pántlikáját lehúztam s kaputom zsebibe dugtam [FogE 272] * *veres* ~. 1685 k.: Hűsz singh keskeny veres pantlicát singit in f // 5 Tesz(en) f 1// [Utl]. 1785: 5 sing veres Pántlika — 60 ...

8 sing veres Bantlika 1/20 [WLT Cserei Heléna jk 7a]. 1797: Ezüst virágos veres pántlika két Singnyi egy darabban [M.igen AF; DobLev. IV/777. 10]. 1814: Egy pár Másli-Forma paputsra való köves ezüst Csatt veres pántlikával 2 Rf [Kv; Born. IV. 41] * *zöld* ~. 1734: Két aranyos Zöld pántlika váll főre való [Kv; Pk 6].

2. festett szalagdísz/csík; dungá decoratív; Bandverzierung. 1790: Egy pár fejér portzélán kafés Ibrík kék pántlikával [A.jára TA; BLt 12].

Szk: ~ *formára festve*. 1849: Egy kanapéj éretlen alma színre festett, szélei pedig egy unyi szélességre sárgán pántlika formára festve [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

3. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~ *állású* (aranyból) szalagszerűen elkészített; in formă de panglică, asemenea unei panglici; in Form eines Bandes. 1845: remekező ifju Arany mives Kováts Ferentz remekrajzát el-készítvén ezenell bé-mutajta; mely áll egy ... karperetzből, és egy öszve font pántlika állású mejj-töböl, kövekkel illendően ki-rakva [Kv; ÖCJk] * ~ *formán kicsinálva* 'ua.; idem'. 1713: A Regi Vass Czimer tiszta aranyból ki Csinálva pántlika formán mellyen vagyon 37 gyémánt [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.].

4. (arany)lemez/pánt; placă/bandă (de aur); Band/Platte (aus Gold). 1643: Lattam az szegeny vduczult Atyam idejebennis Seredine Azzonyommal pantlikara hajtogatva arannyakat mint egy három szazik valot [Kv; JHBK XVI/27].

5. perem, szél; margine, pervaz; Rand. 1781: Öt Láb szélességű, hat Láb magasságú Ajtó meléki Felső es also küszöbjeivel edgyütt nem egészen készültek meg a Párkányok, vagyis Pánklikák (!) héjával vadnak [Óraljaboldogva H; Kf].

6. ~ *formálag való* szalagszerű keskeny (földdarab); flisie îngustă de pămînt; schmaler Landstreifen. 1842: A' Kökörtsén tető nevezetű helyen lévő Erdőnek ... a közepén végig pántlika formálag való pusztaság vagyon [Kakad MT; DE 2].

pántlikácska szalagocska; panglicuță; Bändchen. 1759: (Az úri asszonyok) Melltartót, vagy amint most hívják laszli, vagy maszli vagy mi-ördög, nyakszorítót tudom mikor senki sem viselt, hanem 1733 tájban kezdének csak igen keskeny nyakszorítókat vagy pántlikácskákat az ifjú leányok és asszonyok viselni [RettE 91].

pántlikaforma szalagszerű; ca o panglică, asemenea unei panglici; in Form eines Bandes, wie ein Band. 1661: Egi Pántlika forma lebegős, giema(n)tos fűgő, hatvan kilencz középszerű giemant vagion benne, de aprok is vadnak közötté az giemantok(nak) [Ks 90 Kornis Gáspár inv.].

Szk: ~ *aranygyűrű*. 1677: (Jutott) Kisannának egy pántlika forma gyemántos arany gyűrű m fl. 6//66 [Kv; RDL I. 155b] * ~ *róza*. 1668: Egy hamu szín Zomanczos pántlika forma Rosa, melyb(en) vagyon giemant 31 [Mk Kapi György inv. 10].

pántlika-főkötő szalagból készült főkötő; bonetă din panglici; aus Bändern gefertigte Haube. 1668: Egy Arannias pántlika fő kötő [Mk Kapi György inv. 12].

pántlika-fűző szalagból készült fűző; corset din panglici; aus Bändern gefertigtes Korsett. 1743: Szivárványos Pántlika Fűző [Nagyercse MT; Told. 29/30]. 1782:

Gyöngy szín kettő, király szín egy, Gránátszín egy Pántlika Fűzők [A. balázsfva BN; LLt]. 1788: Egy ezüstös tettzin pántlika fűző [Mv; TSb 47].

pántlika-legyező szalag-legyező; evantai din panglici; Fächer aus Bändern. 1683: Egy hoszsú fejer Iskatulya-b(an) pantlica legyező [Utl].

pántlika-öv szalag-öv; cordon din panglică; Bandgürtel. 1834: Egy Habos veres Sujtásos széles pántlika öv [TLt Praes.ir. 1062 özv. br. Kemény Simonné ingóságainak lajstr.].

Szk: *kreditor* ~. 1789: vettem kezemhez ... 3. Széllyes Creditor pántlika öveket, hat hat sing hoszsúságukat [Megyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.].

pántlika-rózsza szalagsokor formára készült ékszer; bijuterie de forma unei funde; Schmuckstück in Form einer Schleife. 1668: Egy Kis Zomanczos gyöngy virag, melynek az allia(n) egy kis pántlika Rosa, melyben va(n) Rubint 20 [Mk Kapi György inv. 11]. 1681: Egy gyöngyös pántlika rosa egy rubintos boglarcoska az fűtyögője [WassLt]. 1686: Edgy rubintos Pántlika rosa 19 rubint benne [BK.Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. 1716: vagyon jo fele gyöngyből csinált pántlika roza [Beszt.; Told. 8]. 1719: rubintos kerek Pántlika rosa egy gjöngj fűgjedő rajta [WassLt Wass Daniel inv.]. 1723: Egy kis pántlika rosára valo függő egy rubint benne s három szem gyöngy [KGy]. 1733/1813: Egy pántlika rosa, ugyan apro rubint benne [Kv; SLt XLII. 6. 26 P. Horváth Krisztina hagy.]. 1766: Aranyból valo zamántzos Pántlika Rosa [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 96]. 1781: Egy kereszt Pántlikára valo Zomántzos Pántlika rosa, melyben vagyon tizen kilentz Gyémánt Taffel Stein [Nsz; Told. 3]. 1801: Egy nagy pántlika rosa rubintos 108 Mfr [Kv; Ks].

Vö. az aranypántlika-rózsza címszóval.

Szk: ~ *formán/formára csinált. 1681:* egy pántlika rosa formára csinált fűtyögőcske egy rubint benne meg az vigibe egy orientális gyöngy [WassLt]. 1727: Egy Pántlika rosa forman Csinált gyemántos függő ötven egy tábla gyemánt bene [Marossztygyörgy MT; Ks gr. Petki Zsuzsanna kel.].

pántlika-rózsácska szalagsokrocska formára készült ékszer; bijuterie de forma unei funde; Schmuckstück in Form einer Schleife. 1719: Három smaragdu és három szem gjöngju pántlika rosácska (!) [WassLt Wass Daniel inv.].

pántlikás 1. szalaggal díszített; împodobit cu panglici; mit Bändern geschmückt. 1761: Karmasin s Narants szín pántlikás Mor szoknya [Koronka MT; Told. 8]. 1768: Kék pántlikás Mór szoknya vállastol, ket Forint Singe, tizenkét rend keskeny ezüst Tzánli a' vállán [Császári SzD; WassLt gr. Wass Ágnes köntösei]. 1776: ket tutzat pántlikás Szélű Asztal keskenők [M.köblös SzD; RLt Sombori Klára és Sándor lelt.].

Szk: ~ *főkötő. 1788:* Egy fejer blundíngos kék pántlikás főkötő [Mv; TSb 47]. 1816: Kék pántlikás főkötő [Kv; Born. IV. 41] * ~ *kalap. 1791:* 99 Régeni pantlikás Kalap [Mv; MvLev.] * ~ *köntös. 1710 k.:* Huszon ... két igen szép ifjú úri dáma pántlikás köntösömet s magamat sokat nézett, dícsért, szeretett [BÖN. 596].

2. csfoks mintás; cu dungii; gestreift. 1752: Egy Kőkörtsin Szín ezüstös aranyos Közepű Sellyem Paplany az körletli Publikány Szín Atlacz pántlikás [Nsz; Told. 2].

Szk: ~ *gyolcs. 1759:* szállitasson el ... Egy türedékb(en) 14 sing 3. fertály abrosznak valo pantlikás vékony gyoltstot [Sárd AF; TSb 51].

3. ezüst/arany szalagból készített; făcut din panglică de argint/aur; aus Silber/Goldband hergestell. Szk: ~ *ezüst másli. 1759:* Pantlikas Gyemántos rubintos ezüst maszli [Kv; LLt Fasc. 110] * ~ *fülbevaló. 1801:* Egy pár pántlikás rubintos Fülbe valo 31 Mfr. 20 pénz [Kv; Ks] * ~ *gyűrű. 1696:* egy pántlikás rubintas gyűrű [LLt 2/24].

pántlikásbéli a Pántlikás nevű bányában dolgozó bányász; miner care lucrează în mina numită Pántlikás; Bergmann, der in der Grube namens Pántlikás arbeitet. 1758: Deliberatum. Mind a Birakok, mind peniglen a tizen nyoltz köz Emberek(ne)k Deliberatumait, nem külömb(en) az Oculatorok(na)kis Fassioit conscientiosé ventilálván; tettzet: Hogy az 18 Emberek által itilt két Bánya részt tartozzanok a virágos Bányabéli Czimborák ... a Pántlikásbéli(ne)k ki adni oly declaratioval mind azon által hogy a Pántlikásbéli(ne)k Semmi p(rae)textus által a' Virágos Bányabéli(e)k vizit magok Istalyakon ne impedialhossák [Torockó; TLev. 8/6].

pántlikázás szalagdísztés; aplicare de panglici (ca ornament); Anwendung von Bändern (als Schmuck), Bandverzierung. 1788: Festékes ... Csak egy vagon, az Ur asztalára való, két szélyből álló lévén; veres, sárga, fekete, fejer és kék pántlikázással és a két vége rojtos [Sepsisztván és Laborfva Hsz; NNy III, 59]. 1803: Vastagotska Len vászon szép és jó Kendő, mely(ne)k két végei egyforma Totósan szőtt négy négy keresztül valo szélesebb 's keskenyebb külömböző színű fejtőből valo pántlikázással ékesítettetek [Harangláb KK; Palotay 21].

pántocska vmit összekapcsoló/megerősítő kis pánt; bandă mică de oțel (pentru fixare/întărire); kleines Stahlband (zur Verstärkung/Fixierung). 1780 k.: Az béres szerke egy Lántz szemet és egy horgat xr. 06. — tíz kis pántotskát xr. 06 | az Társzekereketi okeme küldötte ... az chára egy hoszsú pántatskát xr. 12 [Szászváros; BK].

Szk: *foglaló* ~. 1680: Pincze tokokrol le szedet három darab foglalo Pantocskak [A.porumbák F; ÁLt Inv. 17].

pantofli cipő; pantof; Schuh. 1760: Tudgyaé ... hogy ... Asz(szon)y eo Nsg(ána)k ... adott volna ... edgy ezüst fonallal varrott Pantóflit [Dob.; SLt vk]. 1763: Egy pár aranyal varrott Tettzin Mór pantofli [Nsz; Szer. özv. Harányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.]. 1797: (Vásárolt) 1 pár pantoflit [Mv; Berz. 7. F. 69].

pántolódás vitatkozás; gîlceavă, ceartă; Streiterei, Disputieren. 1653: Akkor napokban hallottál volna egész Erdélyben minden helyeken a köznéptől sok esztelen disputatiót és pántolódást* | De ez mind csak így marada a pántolódás és fántofánt; hanem a törökös párt megsokasodék annyira, hogy egykor megfogának négyet a németes urakban a törökös urak [ETA I, 29, 58–9 NSz. — *A XVI. sz. közepén zajlott hitvitákra von.].

pántolódik kötekedik; a căuta pricină/ceartă; stănkern | vitatkozik; a se gîlcevi/certa; disputieren. 1573: Nyreó

Janos ... vallia ... Mond ... Tompa Istvan te Bestie kwr-waffy zebennis zolhatnal Nekem annal, Mond Nyireo Andras Nem Mond vra(m) Azt Mert nem Annak hinak engem, Mond esmet Tompa Istvan ah Bestie lelek kwr-waffy hat megh velem pantolodol, kezd zekerchet kerny hogy verye [Kv; TJK III/3. 77]. 1574: Veg Antal Azt vallia hogy ... zokat zolt ellene gergy, Es I<mreh> egi Nehanzor kerte vgian Istenerit hogi ely Mennéh onnat ... Ne pantolod-nek vele [Kv; i.h. 393]. 1592: Barbara, flistech Peterne vallia, Latam hogi Makai Tamas az Nyreo Istuan zolga-loiaual pantolodik vala [Kv; TJK V/1. 255]. 1630: Szalaj Giörgj ugja(n) eleget pantolodek mind az gazdaval ... s mind penigh Janos Mesterrel, kiert en valtigh piringata(m) feddeodem rea, de eő rajta igen keueset fogat [Mv; MvLt 290. 205b]. 1631: azt monda hogi ne pantolodgiek ot ... mert bizony roszul jar [Mv; i.h. 53a]. 1697: Egykor Gergely Mihalyneval pantolodunk ketten hogi olyan rütt hirben nében vagyon Peter Deakne [Kotormány Cs; CsJk 5 néhai Janos Benedek relictája Borbára (37) pp vall.]. 1783: halgattam mikeppen veszekedik s pantolodik Bartalis Antal Ifjab Hadnagy Mihalljal és azt-is mondja vala ... Czo-ki az házbol [Lengyelfva U; Ben.]. 1804: az előtt valami két Hetekkel a' Kortosmán vóltunk, ott vólt Kádár is, ott vólt Bozintánis, hallottam hogi pantolodtak egymással a' kerdesbe forgo dolog felett [F.bereksző Sz; BfR III. 12/7 Ilutz Zahari (40) col. vall.]. 1825: hallom ... hogi nagy Sebessen ... menyen Bodoni Janos ... Molnár Lászlóné is utánna tsak hamar pantolodva magába beszélve megyen vala [Havád MT; CsS]. — L. még BáthoryErdLev. 134; KemOn. 51.

pántos 1. vaspánttal megerősített; ferecat, cu ferecătură; mit Eisenband verstärkt. Szk: ~ láda. 1734: Egy Hárs fa záros pantos Láda [Kv; Pk 6] * ~ pad. 1651: csináltam ... negy pantos padot az tornatzban f l [Kv; ACJk 57b]. 1652: csináltam ... egy deszka hosza pantos padot d 50 [Kv; i.h. 68b] * ~ szék. 1666: Csináltam egy egez deszka hoszany pantos szeket d. 22 [Kv; i.h. 80a].

2. sarokpántos (ablak/ajtó); cu bandă-coltar; mit Türangeln. 1632: Koniha felet ualo 3-dik ház Vagion raita egi tarka festszt romladozott felszer partazott, Beczy zaros sarkos pantos forditos kilinczes aito | Az ebledő hazan vagion egi bellett rakott Beczy zomanczos zaru aito, onas sarkos pantos forditos, kolczios, be vonoiaual [Fog.; UF I, 137, 165]. 1681: bal kézre mégyen az számtartó házban egy fél szeres fenjú deszkákból csinált, fa záros fa sarkos, pántos, fa kilincses ajtó [CsVh 92]. 1699: menénk be edgy Vas Sarkokon forgo pántos közönseges Vas zaru ... ajtonn [O.csesztve AF; LLt]. 1758: Ezen szobának vadnak üveg Onba rakott táblákból fejjér onas Sorkos pántos fordított jó álopotb(an) Levő ablakai [Déva; Ks 76. IX. 8].

Szk: ~ horog. 1692: az megh-irt ablak ramas táblai vas sarkokon pantos-horgakon járok, hozzávaló vas fordítóival mind üvegh Tányérokkal jól el-készítve [Mezőbodon TA; BK Inv. 7-8] * ~ vaskapocs. 1762: (A kúria) galm-búgos kétfelé nyíló fenyődeszka hitván kapui és kis aijtaja vaskarikákkal foglalt ... a kapuinak és ajtónak felső sarkait a kapufélfához pántos vaskapcsok foglalják [Mezőpagocsa MT; ETF 198. 13] * ~ vasrostély. 1656: Ezen boltnak vagyon az var arkara ki vagua, egy ablaka, melljen vas sarkon panthos vas rosteli lakattiával kolczával [Fog.; UF II, 105].

3. ~ kasza pánttal ellátott kasza; coasă cu bandă; Sense mit Band. 1750/1811: Egy Pántos Kasza [Csiksztmárton MT; HG].

◊ Szn. 1652: Pantos Janos [Szamosfva K; JHbK XVI/29].

pántozott 1. pánttal ellátott; ferecat, întărit prin legături metalice; mit Eisenband versehen/verstärkt. 1632: Also Porumbaki Uduar ház ... Uduarbiro háza ... Az pituar eleött egi kis Tornaczoczkaia. Innet az Pituarban menuen, vagio(n) raita egi parazi felszer pantazott vas pantos sarkos vas szegezős Ayto be vonoiaual edgiwth [A.porumbák F; UC 14/38. 176].

2. pánttal díszített; ornat cu bandă metalică; mit eisenband verziert. 1805: Egy feketé fa Aranyozott Bronzébann körös körül virágosan pántozott Anglia Láda, kettős zárral [Mv; TGSz 52].

pántszeg vaspántot lefogó (díszes) szeg; cui (ornamental) pentru benzi metalice; Ziernagel für Eisenband. 1756: Mesterségesen tsinált, 's tsifrázott, négy darabból álló vastag Pánt szeg formája (!) 1 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 14]. 1779: tsinaltom ... Killentz pánt szegét is a magam Vassambol xr. 9 [Szászváros; BK.Kováts Mátyás kovács számlájaja]. 1823: 'A Béres Szekerek számára Pánt Szegeknek ... Pánt vas ord: 7 1b [Déva Ks 106. 150].

pántvas vaspánt; fier lat/in bare, fier-balot; Bandeisen. 1527: Fecit 3 babata et quatuor nomine panthwas [Vh; MNy XXXI, 276]. 1592: Vóttunk az Illies Vaida fiatul kett panth vasat aitora valot, sarkauual zegeuel eggiut f. 122 [Kv; Szám. 5/XII. 10]. 1647: Az kis Ajton ket pánt vas sarkas-tol, egi retez fő [Marosillye H; Vlt 55/5415]. 1694: Van-nak ebb(en)*: belől fűjtő, Zöld mázos káljhás kemenceze; mellj(ne)k szájja-bol pánt vasát ki vették [Borberek AF; BfR néhai if. Bálpataki Janos kúrialeír. — *Ti. a házban]. 1714: In Summa Mindennemű Szükségekre hogi az Számtarto Ur(am) Signaturai szerent 8. Rud vas es 82. pánt vas erogalodott meg nevezett Porkalab Ur mi előttünk bona fide recordallya es recognoscallya [Balázsfa AF; Ut]. 1744: Kapu torkára való pánt vas persely karika 3 tangyér karika [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1797: Harmintz öt uj pánt vas ... Kerékre való nyolc és fél darab ó pánt vas [M.igen AF; DobLev. IV/777. 12-3]. 1850: Egy jo Eke hosszu és lapos vasaival, Eketaligával vezérrel, a Kormá-nyan van egy pántvas [Gyéressztkirály TA; DE 5].

Szk: *hunyadi* ~. 1714: Karikák(na)k Csinálására erogal-tak eő kgyk Hunyadi pánt vasat Nrő 8. es Rud vasat Nro 1 [Balázsfa AF; Ut]. 1756: Hunyadi pánt vas egész Nrő 1 Toroczkoj rud vas fel [Somkerék SzD; Ks gr. Bethlen Imre lelt.]. 1813: Hunyadi pánt vasok [Veresegyháza AF; Told. 18].

pántvas-csinálás vaspánt készítés; făcutul benzilor de oțel; Bandeisenanfertigung. 1681: Ploszka Bánya ... Az Koha romladozott ... Vagyon itt ... Rud es pant vas csina-lashoz valo Nagi vas verő, vas csapos, vas abroncsos ge-rendelyével Nro 1 [Vh; VhU 578-9].

pántvas-sarok sarokpánt; bandă-coltar; Angel. 1852: vagyon az ajton két otska pánt vas sarok [Dés; Dlt].

panusa kukoricacsuhé; pānusa; Maiskolbenblätter. 1833: Török buza kore, Pamusa (!) — 7 szekere! [Nagylőzna SzD; Llt Csáky-per 386. L. 50]. 1839: Tokai Ferentz hozott kilentz tsono panusát [Dés; Dlt 20].

panyva állat kikötésére való hosszú kötél; pripon, funia cu care se leagă animalul la păscut; Fangleine, Wurf-schlinge. 1600: veöttem Lowak panywajanak Negy szál Jstrangot d 16 [Kv; Szám. 9/XII. 67 Ígyártó Simon isp. m. kezével]. 1672: adminisztrált Menyhárt hamban való Istrangot s Panyvának való kötelet százat [Utl]. 1687: Az Kocsisok(na)k nyúgeek(ne)k, és pányvák(na)k erogáltam juh gyapjút nrő 10 [Bucsum F; MvRKLev.]. 1768: Sztan luonan vont a Dnalis Biro ... egy Panyván lévő okremért, melyet be hajtott volt, 1 kupa Palínkat [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.].

Szk: ~n tart. 1806: Pop Vaszalianak ezen el veszet vagy lopattott Kantzája olly természetű volt hogy mindég Czöveken s panyván kellett tartani mert különben mindjárt el bodorgott [A. várca Sz; Rfr 130/1] * kétágú ~. 1679: Paripa orrara valo, fel kötő, két ághu panyva nro 9 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 89].

panyvacsinaló pányvakészítő; persoană care face pripoane; Fangleinenhersteller. 1685: Panivacsinalo Racz [Kv; Dica XXX.9].

panyvafő pányvára való hurok; lațul priponului; Wurf-schlinge. 1720: Meg irta(m) hogy el külgeek kgd Lovai számokra csinált Pányva főket és Nyúgeket [KJ. Rétyi Péter lev. Brassóból]. 1729: El küldette(m) 10. pár pányva fűt [KJ. ua. Almakeréről (NK)].

panyvalánc béklyólánc; lanț cu care se leagă picioarele de dinainte ale cailor; Fußfesselkette. 1589: Egy ponyva Lancz [Kv; KvLt Vegyes 1/2.40]. 1681: Öreg Konyha ... A Kémény alatt fel kötve, Ló lábára valo pányva Láncz Nro 1 [Vh; VhU 518–9].

panyvás hurkos végű; cu laț; mit Schlinge. Szk: ~ kenderkötél. 1726: Nyólcz új kender pányvás kötél [Görgény MT; Born.G. VII. 23]. 1761: Pájvas (!) kender kötél 1 [Spring AF; JHb XXII/31. 36] * ~ kötél. 1685: Panyvas Kötél no 200 [Gyf; Utl]. 1689: Pannyvas kötél no 72 [Fog.; Utl]. 1765: a Kereszt hegy Havassának Görgény felől való mezős része eleitől fogva olyan tilalomba volt, hogy még a' Gyergyó székieknek is a kik azon utaztanak, nem volt különben szabad ottan Lovaikat étetni, hanem ha az ősvény közepiben a Pányvas kötélnek Tzövekjét fel ütötték, és így a' meddig a Tzövektől a Pányvás kötél el nyúlt, addig az utazók(na)k marhájaknak étetésekre szabadság engedtetett [Hodák MT; Born.G. VII. 36]. 1775: egy pányvás kötelet ... el loptam [H; Ks 114 Vegyes ir.] * ~ szörkötél. 1761: Ször pájvas (!) kötél 1 [Spring AF; JHb XXIII/31. 36].

panyvás nyereg pányvával felszerelt nyereg; sa cu pripon; Sattel mit Wurf-schlinge. 1729: Török njereg nrő 1 Szekszanás njereg nrő 1 ... Panjvás njereg uy nrő. 6 [Marossztygyörgy MT; Ks 23. XXIIb].

pap 1. preot; Pfarrer. 1591: 31 die octob(ri)s valasztattanak Az Gillesbe Kattonay Mihaly vramot es enge(m)et

Melleyeh, az pyspek vra(m)at Az popakal egywtt, voltünk, Myndedestol fogva 18 [Kv; Szám. 1/5. 40]. 1594: Az keozteők ualo Papp az varhoz^a tartozik egy lasnakkal egybeötítis ahol az vaida tizitiben Papp uagion Mindenky egy lasnakkal tartozik [Kerestelke Sz; UC 113/5. 60. — ^aSomlyó Sz]. 1677: Kolosvár városában az Ortodoxa Evangelica religion lévő Papoknak bé-vitetések végeztetett | Se Fejedelmek, se Urak, Fő és Nemes rendek, se egyebek Jesuita szerzetten lévő Papokat, Mestereket és Deákokat ... ne tartsanak [AC 4, 8]. 1701/1770 k.: conferala egy kis széna fűvet Pokoltób(an) ilyen conditioval, hogy elsőben megirtvan az Ekla, azután ezen szénafü Paprol Papra maradjon [Málom SzD; SzConscr. 206]. 1709/1750 k.: a Kösség között igen ususban ment már, hogy majd semmiért is, nem lévén igaz ok reá Papijokat ki tudgyák hánnyák, vetik őket [RGyLt A. 12]. 1747: Padurán Nyihaila ... egj nagi nyaláb Szenat viszen vala a Papnul [Szőkefa KK; Ks 17/LXXXI. 14 Csontos Mihály (38) jb vall.]. 1762: talán az Isten valahunnan parantsal egy Papat [Nagyida K; Told. 5]. 1785: Citállyuk^a az közöttünk vigealt ... Privilegium maradványit ... ugy, mint ... Ecclesia és Parochia tartást, Pap és tanito Mesterek Szabad vállasztását [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 18–9. — ^aÉrtsd: a torockóiak kiváltságos voltának bizonyítékait]. 1791: a' régibb időkbe(n) a Papok(na)k és Professzorok(na)k szokott vala bizonyos szám Mása so adattatni [Kv; SRE 269]. 1800: A' Székely-(ne)k ha halotja érkezik, előbb káposztát keres, a' tűzhez teteti, 's azután a' Paphoz izen, hogy ő már készen van, azért ekkor 's ekkor temessen [Márkod MT; IB. Gombási István lev.].

Szn. 1579: pap Janos [Kv; Szám. 1/XVIII. 36]. 1607: Pap Mattias alias Zekesfeyerwari Mattias [Kv; Tjk VII/1. 189]. 1630: Stephanus Pap al(ia)s Kepiro [Kv; Tjk VIII/1. 61]. 1633: Pap Annok [Mv; MvLt 290. 133a/2]. 1652: Pap Janos Gyalai Meszaros [Hévszamos K; GyU 110]. 1678: Nagyob Pap Janos [Kvh; Bogáts 30]. 1694: Pap Laszlone [Dés; Jk]. 1713: Sánta Pap György [Dés; Dlt 493]. 1735: Pap alias Egetboros Joseph [Dés; Jk]. 1747: Ilyesfalvi öreg Pap Gábor [Szilágycseh; Ks 27/XVII]. 1768: Joo alias Pap István scola mester [Tordátfva U; Pf]. 1813: Papp Dávid Vr [Killyén Hsz; MvRKLev.].

Szk: ~ háza parókia. 1560: vagion ... a pap haza 1 [Harasztos^a; Makkai, SzDPuszt 53. — ^aMezőharasztos K]. 1655/1754: Ha pedig Városunk határára Kantár Asztalos jöne Czéhünkön kívül való ... ne mivelhessen, sem scholában, sem Papok házánál ... sem senki házánál [Kv; ACJk 11]. 1647: Az Pap hazanal valo Varos Tovanak csatormajat csináltak az Acsook [Mv; AAIL.] * ~ lelke szitk. 1780: gyilkos teremtette, baszom a' papod lelkit [Vaja MT; VH] * ~nak felszentel. 1823–1830: Most vén korában is időt töltető ember, ugrik, siklódi táncot jár, pedig csak hogy felszentelték papnak 1783-ban a sárdi híres színódsban 42 esztendeje [FogE 154] * ~ok adója. 1667: Papok adajat 1. 50^a [Nyr XXXVII. 276. — ^aFels-ből kiemelve]. 1677: Fogarasi udvarbiro Sorban deák adminisztrált: Papok adayat f. 100^a [UF II, 366. — ^aFolyt. a fels.] * ~okat megcirkál vizitációt tart. 1587: 18 Aug: Miert hogi pwspeok vramnak vrunk paranchiolta volt hogi meg czirkalna az papokat oda valo Jarasokra mierthogi keonergesekel meg lelték eo kegmecket: Tanachiwl adatanak eo kegmeok —/12 [Kv; Szám. 3/XXX. 24 Seres István sp kezével] * ~ok elei magasabb rangú papok. 1736: (A temetésen) az papok eleinek materia czimert adtanak, az többinek papiros czimert

[MetTr 407] * *~ok fizetése* papi honorárium, stallum. 1571: Ezennapra esmet gywtesse beh Byro vram eo K. Azkor az papok fizetesse feleol eo kegel egetembe veezney akarnak [Kv; TanJk V/3. 46a]. 1670: Az papok fizetése felől is parancsolt ű nagysága Debreczeni Jánosnak [TML V, 61 Nalácz István Teleki Mihályhoz] * *~(ok) széke* a papi széke a templomban. 1676: Ezen templomban vadnak gyalult deszkákból csinált ferfiak alá valo parkányos hosszu székek Nro. 21 ... Azzony embereknek valo székek nro. 8 Ezen kívül az papok székei [Fog.; UF II, 718]. 1728: Egi festekes a templomb(an) a Pap szekin [Lisznóy Hsz; SVJk]. 1798: a' Kis Templomban a' Papok Széken állott ... dirib-darab Posztokból egyb(e) varratott Takarót, adtuk az O. Fenesi Matrizaltott Nascens Ecclesianak [Kv; RGyL I. B. 1. 319] * *~ot felszólít* felkéri a papot vmilyen egyházi feladat elvégzésére. 1879: ki akarja kérdezni, hogy most a 7 esztendő után is szeret-e téged ... Hagyd el, hogy kérdezze ... Ő fog elmenni Rózáékhoz a házhöz, s egy pár szóban megcsik az egész formalitás. Csakhogy Rózáéknak kell felszólítani a papot ... A szabályok követelik tőle ezt a boldonságot [Plev. 48 Petelei István Jakab Ödönhöz] * *~ot marasztalt* a pap szolgálati idejét meghosszabbított. 1761: az Ő Tordaj Reformatus Ecclesiab(an) Papot nem marasztalt Ecclesia Tagjai kepek(en) Constitualyak⁴ Plenipotentiariussaknak Ifiab Blenysei Csapo Istv(án) Ur(amaj) a Pappal Tiszt. Abats Márton Urammal fen forgo Causanak akár holotis folytatásáb(an) az nem marasztás dolga iránt [Torda; TJKt V. 32. — "Előbb felsorolva 19 név] * *~ot tart*. 1722 k.: Szász Fülpes Mielta Tancstol el szakadván maganossan tart Papot Ez a Fizetes [GörgJk 85] * *~ot tarthat*. 1656 k.: Szentthamas Megyejebeli negy falubeliek ... könyörögjenek eo Ng(na)k, hogy az mint Kaidicz faluati⁴ az Vicarius Törvény szerint meg ítélte volt, hogy töllek el nem szakadhat, az utan ismet Udvarhelyhez rendelte, eo Nga ne engedgye helyben maradni, mivel annelkül papot nem tarthatnak [Uzsl I. 75/13. — "U]. 1803: ha itt Szeplakon a' mü Unitaria Religionk, vagy egy vagy más uton úgy meg aprosdok, változnék, hogy Papot nem tartanának vagy tarthatnának [UnVJK] * *~pá szentelt*. 1842: Fogarai püspök mlgos Lemény János Úr ... papi tant végzett, 's pappá szentelt Opra Pétert népésznek rendelvén [Kv; KLev. Lemény János fog-i püspök ir.] * *~tartása* a pap (természetbeni) járandósága. 1745/1770 k.: a' Mlgos Gróf Özvegy Kemény Krisztina Aszszony Ő Nga tetszéséből változván ... Pap tartása 's fizetése, inducaltatott a' Paraszt Eklésia-is arra, hogy magais valamit goncuraljon a' Pap tartásában [Vajdakamarás K; SzConscr. 148] * *~akadémikus* ~. 1770: Szilágyi Mihály ... akadémikus pap lévén hat esztendeig volt Kocsárdon minister [RettE 235] * *~arianus* ~. 1610: Erteők hogi az Gerendi Templomba melibe ez eleött Papista Papok tanítottak Gerendi Marton mas heotéon ualo Arianus papott akarna Allatni, Minek eleötté Azertt Abban cleö Menne. Hadgiuk es Parancziolliukis, hogi ... ketek Azon Templomnak Atyaitai zoroltasza be [JF 36 fej.] * *~beszolgáló* ~. 1847: beszolgáló pap T. Bartok Sigmond a(tyánk)fia [Göc SzD; WassL] * *~dizunitus* ~ görögkeleti pap. 1805: Fegyési Dis-unitus Diaconus Avram Deák panaszzoll a' Fegyési Disunitus Papra, hogy ... a' Templomból is ki tiltatta [H; JF 36]. 1843: Kerpenyesen a templomból Manovits Gavrilához, disunitus pap Fodor Miklós ipja házához ment Varga Katalin [VKp 90] * *~doktoros/orvos* ~ gyógyítással is foglalkozó pap. 1661: az Kövesdi Joszagot 3 szasz 40 forinto(n) vöttek volt először

egy szasz Doctoros Paptol [Sófva BN; Ks 41. K]. 1665: Az Kővárban való menetel felől Kegyelmednek tegnap megírtam, ha Kegyelmednek tetszik s ha az orvos-pap is eljönne, most kellene [TML III, 400 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz] * *~első* ~. 1750: végeztették, hogy a' Feleki Taxa Pénz administraltassék az Első Pap és Praesens Curator keze ala [Kv; SRE 183]. 1780: Azt is rövideden emlitem hogy köztünk ki légyen az első pap arról szó sem volt [Ne; Borb. II Kováts József rektor-prof. lev.] * *~esperes* ~. 1806: Mint hogy Egyház fiu vagyok egy alkalmatossággal Tiszteletes Esperest Papunkhaz mentem [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII] * *~esztendeig köteles* ~. 1665: Nekü(n)k esztendeigh köteles Papunk uala Feluinczi Ferencz Pap ... töllünk telbe csak el székek ... tsak üressen találak az megye hazat [Menaság Cs; LLt] * *~falusi* ~. 1664: Opra Pulcza, és Radully Pulcza, (ki most falussi pap) ... producálák mi előnkben Betlen Fejedelem eő Felsége levelét, mellyben mind attioknak házát ... mind személyeket megh nemessiti [F.szombatfva F; UF II, 279] * *~felszentelendő* ~. 1861: fel szentelendő Papokat visgálni fogja Sz. Udvarhelyi Tanár Kiss Ferencz ur [Gyalu K; RAK 60 esp. k]. 1863: A' felszentelendő ifju papokat kerdezendő censorok kerdenek T. Dècei Károly és T. Garda József N. Enyedi Tanárok [uo.; RAK 78] * *~felszentelt* ~. 1806: elmentünk a Barátokhoz, akkor tartották egy fel szentelt Papnak Zéremoniáját [Dés; KMN 154] * *~fungens* ~. 1785: a' midön ... negyedik Papságra választandó személy iránt lett volna a' kérdés, unanimi voto mindnyáján meg nyugovának abban, hogy a' K.Lonai Ref. Eklésiában Fungens Papnak tiszt. Incze Samuelnek adattassék Hivatal [Kv; SRE 242]. 1806: Szölts György keze alól eltévelyedvén egy fejsz bival, Fitori Péteré ... a pásztor annak utána megtalálta Ürmösön. Onnan elhozván Ágostonfalváig, mivel az Olt vize nagy volt, ott békötötte a fungens paphoz, Dimeanhoz [F.rákos U; RSzF 220]. 1817: Hodákon az hol most a' mostani fungens oláh Pap lakik [Görgénysztimre MT; Born. G. XVIII. 5. Lászlófi József (70) ns vall.] * *~görög* ~ görögkeleti pap. 1640: egi Görög Papot vertek fel Olcozi (!) Sebastian tauay zolgai ... és attol nertek az karmasinoktat [Mv; MvLt 291.253-4]. 1843: Tizenkettedik tanú Nyiszta Moyses bucsumszáti, görög nem egyesült hitű pap [VKp 95] * *~házas* ~. 1640: Opra Tophlan ... Az edgik fia hazas pap ... Mindenesstől vagion 60 keobeolre valo szanto feoldek [Mondra F; UF I, 748]. 1641: az 1635. esztendőbeli sárfalui giuleskor, en ellene(m) insurgaltak vala az hazas papok [Gelence Hsz; BfR Petrus Kozma (45) parochus vall.] | az hazas papok ... szabad io Akarattik zerent Consentialanak, es sub scribalianak [Szentkatolna Hsz; BfR Joh. Lenkes (50) rector vall.] * *~jezsuita* ~. 1589: Pyroska Janos vitte az Jesouitta Papokat 2 loual Tasnadra attam f. 2 d. 50 [Kv; Szám. 4/VI. 95 Stenzely András sp kezével]. 1590: lengiel Adamne Barbara a' iesuita paphoz Viweok eo gyontata megh [Kv; TJK V/1. 6. — "Vallja] * *~kálvinista* ~. 1737: Ezen tizen egy Ház helyek közül edgjet az Calvinista Pap, edgjet penig az Oláh Pap bir [Mocs K; JHbK LIX/26. 5] * *~katolikus* ~. 1776: En B. Révai Lajos hallottam ... hogy Gróff Lázár János Urffi Reverzalist adott ezekről a' többi között: Hogy Gyermekeit Catholikus Pap által keresztelteti, Catholica hitben neveltetni engedi etc. [Szentdemeter U; GyL br. Lud. Révai (40) vall.] * *~kisebb* ~ alacsonyabb beosztású pap. 1823-1830: A kihirdetetésről testimoniumot hoztak volt marosvásárhelyi kisebb pap, Borosnyai L. Györgytől [FogE 279] * *~luteránus* ~. 1756:

egy Prebendast ... Molduán Vonya az irt Lutheranus pap eo Kglméhez praebenda kérni csúfságba küldötte [Galac BN; Wlt Kertész Gergely (27) j b vall.]. 1779: egy Knöbel (fog-hagyma) nevű Trautmansdorf regimentjébéli obrister, aki nem tudom melyik provinciában lutheranus papnak fia ... generalisságra is ment volt [RettE 403] * *magyar* ~ református pap. 1698: Az Magyar Pap háza szerib(en) [Pán-célcséh SzD; RLt O. 5]. 1705: Deés városa hivatalos magyar Papját Tiszteletes Almási István Uramat szidal-mazta bestelenitette [Dés; Jk 349a]. 1821: a Magyar Pap fia Sándor [Noszolyi SzD; Matskási lev. Noszolyi cs.] * *második* ~. 1823–1830: Volt pedig a kedd nap. És amint ezen kalendáriumba betett egy kis ceduláján marosvásárhelyi második pap Borosnyai L. Györgynek látszik kereszteltettem ugyanazon június hónapnak 23-ik napján, szombaton [FogE 77–8] * *megyés* ~ egyházmegye élén álló pap. 1653: a megyés templom és megyés pap háza is iskola volt akkor, mikor a klastrom a barátoké volt, de hogy a városnak adta volt a király ... hát nem kellett az a megye papja háza és iskola, és semmit nem goldoltak véle hogy néki adta a scholamesternek Sigmond^a [ETA I, 90 Nsz. — ^aBáthori Zsigmond fej.]. 1704: Szárhegy megyében lako megyes Pap Pater Györgyfi Peter Vram Nemes Gyergio Szeknek erdemes Esperestye [LLt Fasc. 71] * *nagyrendű* ~. 1654: És oda hozzája^a és urunkhoz Magyarországról követségben érkezének követek ugyan számosan. Azok pedig mind inkább nagyságos urak és nagyrendű papok voltak [ETA I, 157 Nsz. — ^aRákóczi György özvegyéhez] * *nős* ~ → *nőtelen* ~ * *nőtelen* ~. 1677: hogy nőtelen Pap-is lehessen Esperest, ha a' nős Papok-is választják, végeztet | Vicarius nőtelen Pap-is lehessen, választván a' nősök-is [AC 14, 273] * *nyírt* ~ jezsuita szerzetes. 1662: Kicsoda oka, hogy a nekünk tett ígéretek ... be nem teljesítették? A nyírt papok! | ő gonoszságának és latorságának a nyírt papokat szerzé oltalmazójának^a | Nincsen a mesterségre, vitéségre, eszességre, jószágos cselekedetekre tekintet, hanem csak a pápista vallásra, kik mind csak arra vakarkodnak, hogy ... e Magyarországból valami tartományt csináljanak, mely, mint egy parasztság, a kevély nyírt papoktól függjön [SKr 105, 108, 116. — ^aHomonnay György] * *oláh* ~ görögkeleti pap. 1595: Negy oláh papok negy Lasnakal tartoznak váltiai megy f 4 [Kv; Szám. 6/XV. 91]. 1657: Az olá papoknak Fagarasföldin visitatori, azonok legyenek az kik az Fagarasi ola eclesianak [UF II, 182]. 1677: Az Oláh Papoknak menig fiai, mihelt meg-házasodnak, avagy külön kenyéren lagnak, ha nem Papok repetaltassák a' szerint mint az egyéb Jobbágyokat [AC 15]. 1688: Egy Olá papnak valo Süvegtől f — / 01^a [Bfr Vect. — ^aA harmincad]. 1817: az lrtásokat azon Hodaki Oláh Pap után tették; melyet a' következés meg is bizonyított [Görgénysztimre MT; Born. G. XVIII.5 Lászlófi Ioseff (70) ns vall.] * *ordinárius* ~ → *parochiális/parochus* ~ * *orvos* ~ → *doktoros* ~ * *pá-pista* ~ katolikus pap. 1772: Apor István éjjel-nappal revigyzott hogy viseli magát s minden innepen pápista papot is küldött nekik^a [RettE 274. — ^aPekri Lőrincnek]. 1823–1830: Ezen históriáját hallgatni még a városiak <is> feljártak az auditoriumba, s a pápista papok árulkodtak ellene [FogE 76] * *parochiális/parochus* ~. 1673: Csik szeki Sz. Miklósi Orban Ferencz, mostan Gyergio szekben Szár hegy megyejnek parochialis Papja [Szárhegy Cs; EHA]. 1692: Az megyebírái és szentegyház fiai hűtösök legyenek, kiket az választásnak idején mindgyárt az

ordinarius parochus pap eskesken meg az megyebírósnak és szentegyház fúsnak hivatalyára [Kozmás Cs; SzO VI, 432]. 1806: (A pászor a bivalyt) Agostonfalván a parochiális paphoz békötötte, és jó gondviselés alatt ott hagyta [F.rákos U; RSzF 220] * *pilises* ~ jezsuita szerzetes. 1662: Kicsoda készítése, hogy öfelsége ... a bécsi békesség szerzésének megtartására ... ne legyen köteles? A pilises papok! Kicsoda vezére és oktatója amaz szörnyű regulának, hogy kereszttyén evangélicusoknak ... a hittel való fogadást nem kell megtartani? A pilises papok! [SKr 105] * *püspök* ~ / ~ *püspök*. 1653: Básta a .. várat is meglötété és megvevé. Az előtt is bolygatták vala, de egy Szilvási János volt benne pap püspök — az megoltalmazta volt akkor [ETA I, 66 Nsz]. 1662: A váci püspök pap úr Erdélybe megyen [SKr 671] * *rác* ~ görögkeleti pap. 1653: Bába Novákat és a rác papot megsütik [ETA I, 59 Nsz]. 1660: Nekem úgy tetszenék, az rácokhoz egy oláh rác papot kellene küldeni [TML I, 504 Balogh Máté Teleki Mihályhoz] * *református* ~. 1710: egy református pap lévén a táboron, az pallost ránta, s úgy mene velünk az ellenségre [CsH 225]. 1736 u.: A református papokat, professzorokat ... esztendőnként ajándékozta^a [MetTrCs 459. — ^aGr. Apor István]. 1756: (A pusztá szessiót) az akkori Praefectussa ... a Budai Reformatus Papnak engette hogy veteményes kertett tsinályon [Burjánosóbuda K; JhBk XCIII/27]. 1833: Egy Világtalan Reformatus Pap [Kv; KovCLEv.] * *romano-katolikus* ~. 1677: Romano Catholicus Papoknak minemű Exercitiumokra szabados bé-menni Colosvárra [AC 267] * *szász* ~ luteránus pap. 1564: a papok conciliumot tőnek Enyedre a Kristus vacsorájára felől ... Ezen semmiképpen meg nem egyenesedhetének, mert a szász papok ennek nem engedének [ETA I, 21 BS]. 1677: Dezmabol valo Quartájok a' Szász Papoknak a' mint a restitutiótól fogva exigáltatott azon Usus observaltassek mind azok, és Fiscus részeiről [AC 254]. 1756: Molduán Vonya, a Dipsei szász Papnak két Ur dolga rendiben valo dolgost adott ... bor árért [Galac BN; Wlt Lukács Onul (60) j b vall.]. 1823–1830: Ott volt még ... Szeben mellől, talán heltaui szász papnak fia, Dietrich, aki talán két esztendőt is lakott Göttingában [FogE 243] * *szkizmatikus* ~ szakadár pap. 1783: az itt valo oláh Pap Popa Juon az Csizmaticus Pap [Bos MT; CsS] * *tábori* ~. 1609: Dancz Mathe uizen cgi Marto(n) New Tabori Papot Decsre ket louan adta(m) f 1 [Kv; Szám. 12b/IV. 410]. 1669: Feri ... teszi le Juliusban a papi vizsgát s mint papjelölt menekül — béserolják ugyan de absitot adnak és ithon hagyják és ha háboru lesz viszik tábori papnak [Pf Pálfi Károly lev. Kv-ról] * *tar* ~ nyírt pap. 1662: Ki az oka, hogy a palatinusnak választásában nem az elvégzett articulus szerint jártak el? A tar papok! | a tar papok az ő kiáltásokkal mindeneket kedvek szerint forgatnak [SKr 105, 109] * *török* ~ mohamedán pap. 1562: Ez tájbán^a Konstánczinápolyban egy Ibraim nevű fő török papot, ki a Krisztust praedicálni kezdette volt és Mahumetet hamisolja vala, ezt megkövezék a törökök, azután a testét megégetvén, a széllel elfutatók a porát [ETA I, 14 BS. — ^a1540-ben] * *traktus* ~. 1837: M.országi négy főskolák Számára és a Tractus Papok számokra alamsinát kell vinni [Vaja MT; HbEk] * *udvari* ~. 1662: a fejedelem ... vevén esziben halalos súlyos betegségét ... die 11.Octobris inkább csak kereszttyén tanítóival ... Medgyesi Pállal, akkori udvari papjával maradni kívánkozván ... azon napon ... az élők társaságából kiköltözött vala [SKr 291–2]. 1704: Ma új-

tottuk meg Istennel való szövetségünket a szent sacramentum által ... Prédikált Zilahy uram, az udvari pap [WIN I, 62]. 1710: Ez a pap veje vala ama nagy híres tudós Tofeus Mihálynak, ki is sok esztendőig volt a fejedelem udvari papja [CsH 191]. 1755: azonn házban, az hól eleitől fogva az Udvari Papat szokták volt tartani [Germeszeg MT; TGsz 33] * *új* ~ *újonnan jött/beiktatott pap*. 1632: 22 Octobris. Erkezének meg az új pappal Lengyelországból, Rakoviaról Rózsás István uram és az város notáriusa | 31 Octombris. Prédikállott elsőbben az kis templomban az új pap [Kv; KvE 163 SB]. 1668: Minden új pap mikor azzá teszik tartozik adni poltura penzt f. 10 [Fog.; UF II, 441]. 1834: Az Új papnak bé állításával ... az Esperes v(agy) képe írjon bé a' matriculában minden actusokat — melyek a közidőben vitettek végben [Nagykapus K; RAK 7]. 1866: N.T. helyettes esperes Szakács István ur beiktatja hivatalába az egyháznak ... törvényesen megválasztott új papját t. Benedek Pál atyafit [M.bikal K; RAK 25a] * *unitárius* ~. 1687: A Kállyáni és Kidei unitarius papok a' Földvári és Szamosújvári Ecclesiákat invadálták és copulalta(nak) [Szjk 217]. 1700: Az Unitarius ket Papoknak fl. 50. Más öt Magyar Papoknak és Cantorok(nak) fl 12 [Abrudbánya; Pk 6]. 1837: van az Unitarius Papnak egy kis lrtása [Páncsélseh SzD; EHA] * *unitus (oláh)* ~ görögkatolikus pap. 1729: eő felsége ... a mostani kolosvári rector pater Fitter Adam urat ... resolválta, hogy az unitus olah papokra inspicállyon [Hurm. XV/II. 1627–8 A kormányzótanács Nszhez]. 1761: az Apahidi Unitus Papot meg kötötték s talám ráis ütegettek [Pata K; JB. Nábrádi István lev.]. 1793/1794: Tiszteletes Popa Samuel M Bagoi Unitus Pap ő kegyelme kéri ... adassek egy Kántori ház e Communi Terreno Magának ... szánto, kaszálo, és tüzelésre valo Erdő hely excindáltassék [M.bagó AF; DobLev. IV/379. 9b] * *zsídó* ~ szombatos/zsidózó pap. 1612/1723: a' Koronkaiak régenten a' Bodonaiak ellen Sido Papot fogadtanak Koronkában [HbEk].

Vö. a *kis-, nagy, öreg pap* címszókkkal.

Sz: ~nak nem illik ~ban válogatni. 1823–1830: azt mondották hogy mivel az öccse a szerez azon a héten papnak nem illik papban válogatni, azért hívjam meg esketni az öccsét [FogE 302. — "Borosnyai Lukács György pap] * *elrontaná, ha a ~ feje volna is*. 1768: (A vasat) neki Balás András adta hogi fel mivellye s ő elrontaná ha a' pap feje volna is [Martonos U; Pf] * *jó ~ holtig tanul*. 1671: Hallotta Kegyelmed: jó pap holtig tanul. Úgy is mondják néha: holtig iszik [TML V, 655 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz] * *kinek a ~, kinek a papné*. 1811: Kinek a' Pap tetszik, kinek a Papnéja, Egynek Szász né kedves, másnak Oláh néja [ARÉ 74] * *kiprédikáltja a ~ pap*. 1635: kurua az Anyja had hallia, bizony az pappal is ki predikato(m) azzalis ne(m) elegendem hanem törvennyel hivato(m) megh lattya [Mv; MvLt 291. 56a] * *mindaddig jár a ~ sajtiára, míg ... addig élvezi a tiltott gyümölcsöt ...*. 1775: Bánffii György Wesselényi Farkasnéval egybenszűrte a levét ... Mindaddig járván a szegény Bánffii György a pap sajtiára, míg valaki valamit sugott a feleségének [RettE 357].

2. kn v. vn + kn után az 1. alatti jel-ben; după un prenume sau un nume și prenume cu sensul dat la 1.; nach einem Vornamen oder nach Namen und Vornamen im Sinn der 1. Bedeutung. 1550: sombory Lazloth es pokay Lazloth, Es ez vyzolyay gergely papoth, az peres fewld zynryeh kywygyek [Mányik SzD; BfR VII]. 1557: Alberth pap Borsarol Ezh

walla az ew conscienciayara^a [Borsa/Szentmártonmacskás K; SLT ST. 5. — "Köv. a vall.] | ez Wythezew pethessy Gewrgyewth, ees az Thyzhelendew Alberth papoth Borsayth megh wallathnw [Szentmártonmacskás K; i.h.]. 1570: Az Myklos pap zolgalatyat Byro vra(m) adassa megh Az Templum penzebeol [Kv; TanJk V/3. 7b]. 1592: Peter Pap Aszonfalui ... vallia [Kv; TJK V/1. 280]. 1647: Szigethi Janos Pap ... akarminemő maga viselesebennis senkit meg ne botrankoztasso(n) [Szjk 67]. 1665: Nekő(n)k esztendeig köteles Papunk uala Feluinczi Ferencz Pap [Menaság Cs; LLt].

3. *ibsz-ban* vmilyen egyházi hatóság; forurle bisericești; Kirchenforum. 1573: Kalmar Janos vallasa ... az azzon ő maga vallotta volna ő maghat az papok elött hog' egi zemellyel vetkezett volna [Kv; TJK III/3. 174b]. 1597: Balogdy farkas ... wallia ... Kiraly Biro vram ielente hogi az leany perit az papok eleőt meg nyereok illien hirtelenséggel az papok megh nem esketik eoket [Kv; TJK VI/1. 6]. 1639: ez az Janos ... el szeőkeő, mert az felesegenek az Apia Papok elejben hiuatta volt s hitetlenségben maradat az papok eleőt, az uta(n) az ember az leania(nak) fel szabadtotta hitit [Mv; MvLt 291. 176b]. 1641: nemis hallottam hogy sem Apor Lazar vra(m), sem mas senkit szidott volna, sem erővel subscribaltott uolna, senki az papokkal, hane(m) magok io Akarattikból subscribalanak Damokos Istua(n) vra(m), Ira megh az Compositiot, s kerde az papokat hogy ha joualiak, azt az Compositiot auagy nem s az papok heliben hagiak [Sárfva Hsz; BfR Sipos Gergely (35) pix vall.]. 1663: Esztis kevaná Georgifi Georgi Santa Ersoktol, hogi auual az lator szolgálaiual soha ne tarsolkodgick, mert ha tarsolkodik ... az Papoktol adatott Sententia feien legien, es meg halljon [Iszló MT; BLt]. 1724: Magamis kértem Pekri Uramat, hogi vegje visz(sz)a Felés(é)gét, de ezt feeltte, Mihaszna ha pedig a Papok Visz(sz)a adyak, kintelen leszek véle, ugy is utánam hozzák [Mezőbánd MT; BK.Szekeres Mihályné (25) ns vall.]. 1761: Pál Sámuel Uram ... azt mondotta tudgyuk hogi jött ki kend Bihar Vármegyéből onnatis azért lapadálták ki hogy rosszul viselte magát Pappokkal s egyebekkel meg mutattyá mért [Kv; PolgK 46]. 1784: (A) fiú ... a rendes idő előtt a vilagra elő jöttek lenni praesummáltatván tehát e miatt Hatzegan Angyelnék és Feleségének voltis bajaskadások melyet a Tisztek és nevezetesen a Papok előtt Fízettel complanative sopialtanak [Fejér m.; BK 465].

Szk: ~ok *generális gyűlése* zsinat. 1685: nagyob része(n)t az ő kglmek^a voxa arra ment, hogy az Úgynek eligazítása haladgyon az Generalis Gyűlésekre az Papoknak, mert az előtt is az Generalis igazított ilyen igyeket [Fog.; BLt 9 Horti István Mikes Pálhoz. — "Ti. az espereseké] * ~ok *gyűlése* kerületi vagy parciális szinódus. 1582: Mikor penig az en Leaniomnak Anna azzon(n)ak az mynemw perj wala es megíwnk wala Tordara az papok giwlesere ... akkor kerezek az koczira Iso Ambrusne ... mikor az papok gwlese el wegezodet volna ... Iso Ambruswal fogadank kette(n) egy zekerezt [Kv; TJK IV/1. 59 Kalamar Cassaj Tamasné Barbara azzony vall.]. 1641: mindenkor Szabad volt en üdeőmben(n) az feo emberek(ne)k be menni, az papok gwleiben, nemis ellenzette senki Eő kgmeket [Sárfva Hsz; BfR And. Forro rector scholae vall.] * ~ok *szeke* kerületi vagy parciális szinódus. 1677: Nemzetes Szodorai Uram attestal hűti szerint ... hogy az melly Aszszonyi állat hűtetlenül tölle ell szőkőtt uolt Czelar Miklos, attul Papok szekin divortialtatot [Szjk 130]. 1691:

Mivel az Actrix az papok székin Convincolodot maig is rut hrib(en) nevben vagon [Dés; Jk 123b]. 1755: az Aszszony minden igaz ok nélkül el hadja nehaj Atyánkat ... gyakor izb(en) el válásra Atyám vrt (!) Citaltatta, amelyről vagonis per folyásnak a Papok székin Notarius kezénél [Albis Hsz; BLév.]. 1770: én az Törvényt örömet meg állom mind a Papok Székin, mind a világi forumon [Bikfva Hsz; HszjP] * -ok törvénye. 1627: azo(n) felesége megh ideztete eőtöt az vele valo gonozwi valo elesert, ismet az papok törvénye itele azt hogi azon hwetlensegben maraggon az mikeppen az elöt az felesége [Nyárádszereda MT; DLt 358].

4. eklészia, egyházközség; parohie; Kirchengemeinde. 1751: a' Koronkai Reformatai Eklésia, vagy vulgo Pap és Megye földje [Koronka MT; Told. 31/4]. 1793/1794: ezen Táblának edgyik szegelete, éppen a' Tsombordi Rétiq mégyen, és az a' szegelet hagyott a' Papok számára [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 20a]. 1806: A Synodusi Viaticumot amely Eklésia vagy Pap bé nem küldötte küldje be [Nagykapus K; RAK 17]. 1843: Abrudfalva és Kerpenyes s Bucsumbal a cserbuji kerületbéli az abrudfalvi kamaraházhoz a tisztek, papok és oskola számára megkivántató ölfakat vecturázzák az abrudfalvi határról [VKP 129].

Hn. 1465: montem Popberce nominatum [Bh; KHn 5]. 1588: Popmezei feli [Bács K; GyU 7]. 1618: Pap erdeje [Marossztkirály MT]. 1619: az Pap füve [Dombó KK; IB VI. 225/123]. 1622: Pap Likaban [Szépkényerüsztmárton SzD]. 1625: Az Pap tauanal (k) [Uzon Hsz]. 1627: Pap feolde [Galambod MT]. 1638: Az pap kozinek kit hinak [Mv; MvHn]. 1642: Pap mezeo [Nagymeregyó K; JHbK XVIII/20]. 1643/1770 k.: Pap Rekettyéje [Bethlen SzD]. 1647: az pap rite veghiben [Szentmargita SzD]. 1653/1764: Pap Csürinél [Szászregén; HG Conscr.]. 1673: az Pap Cserejenel (sz) [Dombó KK]. 1677: az Pap Ajavermen (sz) [Mezőbánd MT]. 1682: Pap hegye [Szilágycseh; MNyTK 132. 117]. 1687 k.: egy föld mellyet Pap gyakrának hivnak [Nyárádszbenedek MT; MMatr. 94]. 1693: Pap motsárb(an) (k) [Korond U] | Pap sassa [Szentmiklós U]. 1729: a Pap pataka előtt (sz) [Bodola Hsz] | Pap szeginek is hivjak [Hidvég Hsz]. 1746: az Pap Tanorokjánál [Nyárádsztlászló MT]. 1751: János Pap úr gátya nevezetű Gátotska [Koronka MT]. 1754: a' Pap kutáb(an) (k) [Burjánosbuda K; BHn 40] | a' Pap füzibenn [Vista K; KHn 271]. 1756: a' Pap ösvenyinel (sz) [Sszgy]. 1766: a Pap halála felé (sz) [Szentkirály Cs] | a Pap Nyillya [Doboka SzD; DHn 13]. 1775: A Pap utya járásában [Daróc K]. 1776: A Papak Nyiljában (sz) [Maroskeresztúr MT]. 1794: a Pap Tsuklájá n. h.-en [Tür AF]. 1798/1812: Pap Meritőjinél (sz) [Szentmárton MT]. 1799: A Pap szere nevű Lában (sz) [Kézdimartonos Hsz] | a' Papok Csorgoja Völgye név alatt lévő miveletlen hely [Mv; MvHn]. XIX. sz. eleje: A Papok Gödriben (sz) [Szentbenedek AF]. 1805: A' Nagy Papjáb(an) (sz) [A. boldogfva U]. 1816: Szentegyház vagy Papok ösvenyibeli competens részek (k) [Szentlászló MT]. 1840: Papészeri föld (sz) [Nyárszó K]. 1857: Papnyire oldala (sz) [Márfva U]. 1871: pap kert mellettiek [Istvánháza AF]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

A hn-ek némelyike talán az 1. jel-hez tartozhatnék, ez az elhatárolás azonban igen nehezen lenne megoldható.

5. a trefás mesterlegénnyé avatás egyik szereplője; unud dintre personajele ceremonialului făcut in glumă la trecerea

unui ucenic în rîndul calfelor; ein Teilnehmer an der scherzhaften Einweihungszeremonie eines Handwerksge-sellen. 1665/1754: Az mely jámbor Iffiu Társ legénnyé akar lenni, tartozik elsőben a' B. Társaságnak le tenni ... d. 25 ... Ezek meg lévén válaszszon magának egy Papot, két Kereszt Apát, és egy Harangozot. Ezek meg lévén meg szokták czirkalmazni, lineálni, gyalulni, bárdolni ... És az gyalulás után, minck előtte meg-kereszteltetnek, a' Pap meg szokta a' Kereszt Apák közt áldani [Kv; ACArt. 21–2].

6. támasztófa; pop, proptea; Stützbaum. 1786: rosz volt ezen Malom midön az Exponens Vr birodalmában ment ... mellyet azoltátul fogva az Exponens Vr Conservált Curiose meg támogatván kül felöl három támaszakkal, Ugy a' Kő padotis meg tamagatatta mellyetis, ha nem tselekedet volna rég már fel dölt volna (:Sűrű papokat rakatván alája:) Vég képpen [Apahida K; RLt O. 2]. 1851: A' Cselédház ... az udvar felöl van a' négy fiók gerendák alatt négy pap, erős-ségül helyhezetve ... a' pincze belseje papokon fekszik [Erdősztyörgy MT; Tsb 34].

Ha. 1597: pop [Kv; Szám. 7/VIII. 15 Altzner Georgy kezével]. 1724: Papokot [Náznánfva MT; BK. Etsedi Sámuel (25) ns vall.]. 1745: Papat [Keszler KK; MúzRadák]. 1747: pop [Kiskajon SzD; Ks 27. XVII]. 1751: papokot [Hétfalu Br; EM LI, 125 betl. játék]. 1784: Papp [Tihó Sz; JHbK LIV/8. 16]. 1807: Papat [K; KLev.]. 1818: Papak-(na)k [Ákosfva MT; MRLt]. 1830: Papamat [Kv; Pk 6].

papa apa; tatá; Vater | nagyapa; bunic; Großvater. 1790: A' gyermek alig tud több szót ki mondani, hanem tsak azt bestelen, kakás, papa [Kv; TKI Bodoki József prof. lev.]. 1807: papa egy Pugilarist vett [Dés; KMN 360] | a Papat is meg hurtzaltak [KLev.].

pápa 1. a római katolikus egyház feje; papa; Papst. 1596: Alibaldust, papa keowete feo inassat, teob leginiekkel egietembe vizi kasa marton 4 lowauat Tordara f l [Kv; Szám. 6/XXIX. 40 Bachi Tamas sp kezével]. 1597: az papa keouete és Nemet Chiazare vizza ieonenek [Kv; i.h. 7/XII. 109 Filstich Lörinc sp kezével]. 1636: A' Pápa részegítő borának arulói-is ezent művelik, mert hogy ... az igaz vallást a' külső pompasságról és gyönyörűsegről bősülő ítéletlen embereket reá hitegethessék, sok költségben készült musicai eszközökre tesznek szert [ÖGr Aj.]. 1664: Most kegyelmednek egyéb híreket nem tudok írni, hanem hogy az pápa az francziával megbékélt és az pápa minden papi jószágok jövedelmének negyedrészt az török hadra rendelte [TML III, 52 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz]. 1710: Nem sir, úgymond, a római clérus akkor, mikor az egész európabeli királyok szabadságát elrontani igyekező gonosz francia király a pápa jószágait adóztatja ... remonstrálja a császár, hogy a pápa baromi menyköve, excommunicáltja nem igaz, sőt törvénytelen [CsH 411]. 1736: Clericusokra avagy kis papokra nem vala több fundációnk, hanem Olmuczbán, Morvaországban fundált volt XIII Gergely pápa két alumnus kis papra, ugyanazon pápa ... Bécsben a szent Borbára convictusában más két kis papot fundála Erdélyre [MetTr 423]. 1823–1830: Itt igen derék univerzitás vagon, melyet IV. Károly császár állított fel ... amidőn már 1347. 26-ik január költ Bullájában VI. Kelemen pápa confirmálta volt [FogE 176. — "Prágában].

Szn. 1888: Sajgó Márton pápa [Györgyfva K; RAK 342].

Szk: *Gergely ~ napi sokadalom. 1820 k.: Gergely Papa napi sokadalomkor [Aranyosrákos TA; Pk 7] * római ~. 1562: Ezen 1530-k esztendőben concilium lón Augustában az keresztényiség hite felől ... de a római pápa annak semmit sem engede [ETA I, 13 BS]. 1620: Ferdinandus ... frigyét köt az hispániai királlyal, római pápával, lengyel királlyal és az fényes pápas fejedelmekkel [BTN² 339]. 1765: bizonyosan beszélnek a catholicus katonatisztek, hogy a francia király a római pápától megintetett [RetE 189] * (római) ~ *bullája. 1562: 1517. esztendőben Luther Márton szent Ágoston szerzetéből való barát ellene támada a pápa bullájának Saxoniában [ETA I, 11 BS]. 1773: 13 Septembris mentem Kolozsvárra, az holott már valami egy héttel eljött volt a jezsuiták kiűzése iránt való szomorú parancsolat ... mivel nem csak tolláztatik azon szerzet, hanem amint a római pápa bullája tartja, penitus extinguitat [RetE 312] * (Szent) Gergely ~ nap. 1568: Keolt Ez lewél Walko newew fálwban Zenth Gergel papa nap eleot walo cheteorteoken, Ezer Eothzaz hathwan nyolcz ezten-deoben [M.valkó K; KP]. 1606: 1606 eztendeoben Zent Gergely Papa nap tatat [UzT 20/187]. 1774: A mely Papi fizetést ... percipialja^a mindenkor Gergely Pápa napkor [GörgJk 137. — ^aA ref. pap].**

2. diákny a szolgadiákok felügyelője; şeful elevilor servitori la o şcoală; Aufseher der Kostschüler. 1870 k./1914: Pápa: az iskolaszolgáknak felügyelője, fegyelmezője; segítői a bibornokok [MvÉrt. 30].

pápafü áldott fü; Centauria benedicta; iarbă-amară; Benediktinerkraut. 1719: Pestises időben az Bort vagy ürömmel vagy papa füvel, vagy Czitrom hajrol vagy aszszu rosmarintrol kell innya [Ks 54. 84 Medica Instructio]. 1784: Tasnádi Uram ... hozzánk is jött vala a' Felesége számára füveket, Sályát, ugymint, pápafüvet, és isopot kerven ... hogy ezekkel részsz szerint parolya, részsz szerint igma rozszzul lévén a Felesége [Enyedsztkirály AF; Told. 56].

pápafü-víz orvossággént használt áldott fü főzet; decoct de schinel/iarbă-amară; Aufguß aus Benediktinerkraut. 1658: Az szegény kis német is olyan himlős ... Pápafü vizet ír Kegyelmed, hogy jó innia, de én nekem nincsen, hanem tudom, hogy vagyon az patikában [TML I, 170 Bomemisza Kata Teleki Mihályhoz]. 1679: Papa fü 2dik vize nro 11^a [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 32. — ^aFels-ből kiemelve].

papagáj papagal; Papagei. 1860: 1860dik évi September lén a ki töltött állatok száma, és neveik ... Papagály 2^a [Kv; Újf. — ^aFels-ből kiemelve].

pápai a pápától kibocsájtott/adott; papal; päpstlich. **Szk:** ~ *dispenczió* a pápától adott felmentés. 1657: kedvek ellen kellettlenül is választaniok kellett Kazimír László király egyik öcsét, az ki csak azért is az lengyeleknek nagy része előtt gyűlöletben vala, mert ... pápai dispensatióból ugyan, de egyébiránt a közönséges keresztény törvény ellen egy testvérbátyjának feleségét vőtte vala el [KemÖn. 306–7].

papalma almafajta; már popesc; Art Apfel. 1802 k.: A' Szatsvay Sándornál találtató oltványok(na)k Specificatioja. 10 Paris alma ... 60 Pap alma [Kv; IB].

papás ?? 1589: Egy futa, papas bwzw. Tizen egy falka fonal [Kv; KvLt Vegyes I/2. 36].

pápas I. mn becsm is római katolikus, pápista; papistaş, catholic; papistisch, katholisch. 1590: Latam hogy Pribeek Gergely hozzáia leowe az keresztzhez ... Ereossen szida a papas Balwaniozo Eordeogh lelek kwrwak Eordeogh az a' kereszt s pokolbol Jeott zazlos este lelek kwrwak azokis mind Eordeogeok az kik alatta vadnak | Hallam hogy szidgia vala az keresztéseket à este lelek papas keresztz kwrwak [Szu; UszLt]. 1610: Az országgyűlésbe akarván menni az fejedelem Báthori Gábor, Besztzercére, az urak pártot ütven | az pápas urak Szék városán meg akarták ölni az fejedelmet [Kv; KvE 140 SB]. 1619: az német Mátyás császár ... ártalmas practikát indított volt az hispániai királlyal és több pápas fejedelmekkel az muzulmán nemzetség ellen titkon | így a pápas világ meg-egyezven, az muzulmán nemzetre támadjanak | az német pápas nemzetnél nincsen most is, nem is volt nagyobb ellensége az muzulmán nemzetnek [BTN² 339, 340, 354]. 1653: feljegyzem: ott a catholicusok vagy pápas keresztényeknek hány templomok vagyon Galatában és benn Konstánczinápolyban [ETA I, 118 NSz]. 1662: Mert nem elég nagy véték esett-e a bécsi békesség szerzésnek első articulusa ellen, mely vagyon a religiónak szabados gyakorlásáról mely sokképpen e felnyírt papok és azoknak több hízelkedő pápas eszköz által erőszakot szenvedett [SKr 106].

Szk: ~ *pap. 1606: 11-ma Novembris. Menének el az országból az pápas papok az fejedelem poroncsolatjából; kísérték az kolozsvári darabontok, numero 73, Nagybányáig [Kv; KvE 136 SB]. 1662: Immár az evangélicus egyházi személynek jövedelme a nyírt paptól elfogattatott ... némelyek számkivetésre küldetettek, és helyükbe a község akarattja ellen pápas papokat toltak elő [SKr 106–7] * ~ *religió. 1614: Kiknek^a fővezére vala ... Imrefi János és Foktői Máté pap nevű lator, akiknek Magyarországbán legelső tanácsok is az lón, hogy Erdélyben az pápas és egyisten-valláson való religiót teljességgel kitöröljék [BTN² 56. — ^aA hajdúknak] * ~ *templom. 1658: Az Fejérvári Papas Templomhoz ki mostan el eget hagyok fl 40 ... Az Koloz Monostori Papas Templomhoz ki mostan el eget hagiok negyven forintot ... Az Sovatai Papas Templomhoz hagyok tiz forintot fl 10 ... Az Selyei Papas Templomhoz hagyok tiz forintot fl 10 [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.].***

II. fn katolikus vallású személy; catholic; Katholik. 1591: 25. April(i) Zep Miklosnak fizettem az papassok Temetoe kerte chynalasatol Byro Vram akarattyabol f. 4 [Kv; Szám. 5/X. 14]. 1619: Ha Ferdinandus király tétetne pápasokkal törvényt, ő nyerné meg, de ha az csehek nyernék meg | engem pedig legkiváltképpen magyarországi urak valaki nem pápas — azkik között az pápas igen kevés ... az én tulajdon hazámban megtaláltnak [BTN² 298, 340]. 1653: már a pápasokat megutálván, authoritássok is debitaltatott vala, és így azok hátrább állottak [ETA I, 27 NSz].

pápaszem szemüveg; ochelari; Brille. 1753: Ezüstös Papa szem N 1 [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1838: Két Pápa szem egyiknek van tokja [Dés; DLt 526/1838]. 1845: Tizenegy darab pápa Szem [Dés; DLt 1388].

pápaszőlő szőlőfajta; un soi de viță de vie; Traubensorte. 1843: Hamvas szőlő Sombajon vagyis pápaszőlő [KCsI 13 Kemény Dénes kezével].

papbér a pap fizetése (pénzben és terményben); plată (în bani și în natură) dată preotului; Gehalt des Pfarrers (in

Geld und Naturalien). 1755: Tiszteletos Miskolczy Uram-(na)k Pap hében adt(am) Rfl. 10 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 41a]. 1776: adtam Pap bért 30 gellinae^a [Nagyida K; Told. 9. — ^aTi. tavaszbúzáj].

papdolmány papi dolmány; dolman preotesc; Priester-dolman. 1629: egy szederjes Lazur pap dolmant, kek baga-ziaval belletet orszagh teoruenye szerent rea eskünni keszek [Kv; TJK VII/3. 171].

pap-elektor pap-választófejedelem; arhiepiscop elector; geistlicher Kurfürst. 1619: Az velencei követtől ezt tanul-tam meg, hogy Velencéből azt írták neki, hogy: Igaz, hogy Ferdinandust elválasztották az római imperatorságra, de csak az három pap electorral választatta magát és negyedik ő maga volt, és ő maga személyébe mint cseh király és elector választotta magát [BTN² 354–5].

pápfelfa nyárfá; plop; Pappel. 1817: a Kertész ... a Pápel fákot mind szépen meg tisztította | a mely gyalog ákátz fák voltak ... a Pápel fak között még az őszel ki vevén azokat ültette a Kertész a maga Haza felől [Héderfája KK; IB. Ütő Bálint tt lev.].

pápelkrin nyárfazöld; verde ca plopul; pappelgrün. 1802: Pápel Krin posztó [CsS].

pápelszín világoszöld; verde-deschis; hellgrün. 1789: Asszony Bundájának Nestyit fizette le, más Esztendón pedig a Praetendens Asszony Pápel szín Bundáját vette [Ne; DobLev. III/658. 5a] Egy Pápel szín Kaput, Lajbli és Nadrág [Mv; ConscrAp. 21]. | 1793: egy pápelszín skárlát posztoból, nyereg takaro, ezüst s arany fonallal varrva | egy pápel szín atlazt lajbel [TL]. 1817: A' Prédikáló Székre való világos zöld v. Pápelszín Tafota, arany rojtal bé szgett Takaró [Marossztkirály AF; UnVJK].

papfalvi a Papfalva (K) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Papfalva/Popești; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Papfalva. I. mn I. Papfalvához tartozó; care aparține de Papfalva; zu Papfalva gehörend. 1689: Kóródon Iako Kóvács Tamast ... Havaselvi lazlo es Havaselvi Balaz Certificaltattyak potentiara mivel az Papfalvi hatarra potentiose rea men-ven es eo kegelmek megh csóvalt megh tiltot határokon levő ösvent ki irtotak csóvakot ki hanytak [K; RLt 1]. 1823–1830: elindultunk Kolozsvárról, és estvére mentünk a papfalvi fogadóházban Mlgos Matskási Pálnak [FogE 161].

2. Papfalváról származó; din Papfalva; aus Papfalva stammend. Szn. 1482: Thoma Papfalwy jb. Johanne Papfalwy [M.zsuk K; TelO II, 148–9].

II. *fn* Papfalva lakosa; locutor din Papfalva; Bewohner von Papfalva. 1585: 11 Februar(ii) az pap falwiakatt hogy teorwenre hittuk zolga biro altal Attam az zolga Bironak d. 12 [Kv; Szám. 3/XVI. 37]. 1609: zolga biroüal ... vallatta-tunk kayantayakat, Merayakat, es Papfaluiakat Fizett(e)m ott d 74 [Kv; i.h. 12b/IV. 86].

papfélé un fel de preot; Art Pfarrer. 1705: Ugyan Acton uram hozott resolutiót, hogy Apor Farkast és az Apor uram fejrbarát papjafélét elbocsájtják Havasalföldébe [WIN I, 419].

paggyülés papi közgyűlés; adunarea preoților; Pfarrer-versammlung. 1632: ez el mult pap giuleskor eo nalla volt az Vízaknai Praedikator szallason [Mv; MvLt 290. 97b].

paphalas paphalban (Atherina presbyter) gazdag; care este bogat in popeji; reich an Priesterfischen. 1640: Vagion a falunak io pisztrangos koj halas semlenges es pop halas vize [Dezsán F; UC 14/48. 85].

papház-hely a pap lakóházának telke; loc de casă pentru preot; Bauplatz fürs Pfarrhaus. 1649: Vagyo(n) Pap ház hely a templom mellett, es schola ház hely is [Szeszárna SzD; Szjk 185]. 1687 k.: ahol mindgyárt a Sz. egyház mellett mint egy kő hagyittásnyira vagyon a Pap ház helye [Csitsztiván MT; MMatr. 329].

papi 1. paphoz tartozó; de preot; priesterlich, Priester-. Szk: ~ állás. 1867: Ujabbán köröztetik a m. vásárhelyi 3 ik papi állás ... 120 véka elegy buza fizetéssel [M.bikal K; RAK 163 esp. kl] * ~ állomás papi állás. 1767: A kolozsvári papi állomásokra a Concursus ideje ... Jan 31-ig meghosszabbittatik [M.gyerőmonostor K; RHAK 18 esp. kl]. 1861: A' Széki Egyházmegyében három papi állomás üresedett meg [Gyalu K; RAK 61]. 1869: Több üresedésben levő papi és tanítói állomás köröztetése után tudatja a n.t. esperes ur, hogy az egyházi épületeket a victoriánál biztosította [M.bikal K; RAK 182] * ~ hivatal a. papi funkció. 1661: aszt monda Csulai Vra(m), hogy ... az en Papi hivatalo(m) szerint kgdk ne(m) tanaczlom hogy az vértől el idegenitse kgd az jóságot [Sófva BN; Ks 41. K]. 1777: Etzken Miklos ... Dálnokban Oskola Mesterséget, annak utánna pedig Ns Doboka Var megyében, Kús Budak Nevezetű Faluban Papi hivatalt viselvén, ottan meg halálo-zott [Hsz; Blev.]. 1809: én Ifjabb Abats János ... 5ta Augusti ... bé köszöntöttem és papi hivatalomat folytatni kezdettem [Dés; RAK 114]. — b. papi hivatal. 1815: A' Nagy Enyedi Fő Fő oskolánkban Tanulását végzett, Magát a Papi Sz. Hivatalra el-szánt ... Körösi Sándornak Bizony-ság Leveleit ... mutattya bé Fő Consistoriumunk a Mlgs Kirallyi Fő Igazgato Tanátsnak [Kv; NyIrK XII, 139] * ~ méltóság. 1774: A muszka is megbékélt a törökkel, Mol-dovát, Havasalföldet visszaengedte a töröknek ... Azt is magának hagyta a muszka, hogy az egész török birodalom-ban a görög valláson lévők között senkit papi tiszt vagy méltóságra a muszka udvar híre nélkül ne emeljen senki [RettE 337] * ~ tiszt papi tisztség/hivatal. 1647: Papa Bratt falusi pap ... maga adon nem volt mivel az apjatos külön lakot papi tisztet is viselt [Fog; UF I, 839]. 1663: Azért édes Sógor uram, írja Kegyelmed meg neki, ne te-gyen többször en velem úgy, mert urának méltósága, ma-gának böcsületi, papi tisztu ellen van [TML II, 596 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1792: A' mi ... nezi a' Synodusi dolgokba ... a Papi Tisztre és vallásra ... tartozo dolgok, az Ecclai Törvények, Canonok Constitutiok es az Ecclanak igazgatasára valók sat. ... melylyeket a Professorok(na)k ... Tanitvanyaik szivekbe bé tsepegtetni kötelesek [M.bikal K; RAK 11].

2. papot megillető, papnak járó; de preot, preotesc; dem Priester gebührend. Szk: ~ bér. 1675/1687 k.: (A) Papi bér között lévő Harangozo kenyér is fordittatik a Mester szá-mára a Harangozásért [Csejd MT; MMatr. 291]. 1745: Papi bér ... Minden ember ad 4 ~ négy kupa Mustat, vagy mikor nem teremne 24 ~ huszonnégy pénzél fizeti ki [Mo-

gyorós MT; i.h. 459]. 1873: A papi bér fizetésbe betétek ifju hazasok, egy évi házasságok után [Burjánosóbuda K; RAK 18] * ~ *dézma*. 1868: A Mlgs Egyházi Fő Tanács a' Papi Dézmák verificatiojára biztosokat nevezett ki, mind a világi, mind a' papi rendből [Gyalu K; RAK 68] * ~ *dolog*. 1864: Minden igavonó marhával biro gazda azon esetben, ha a kirendelt időre ekéjével vagy szerekével ... ekkai vagy papi dologra ki nem áll, egy ftr 20 xr-al büntetődik [M.bikal K; RAK 251] * ~ *fabér*. 1830: ki adta mind a Papi mesteri Fa Bért [Körtvélyfája MT; LLt] * ~ *fizetés*. 1811: Igy lévén egy Kolosvári Papnak kivált a' melyiknek Papi fizetésén kívül sohonnan succursusa nem-is volt, s' nintsen-is, az élet terhe által való el-nyomattatása [Kv; RGYlt 32. 811 Krizbai Deső Elek ref. pap nyil.]. 1863: A vizsgáló szék főbb feladata leendő az Egyházak minden fekvő és felkelhető javait össze írni, úgy szintén a' Papi, és kántori fizetéseket is [Gyalu K; RAK 84] * ~ *fizetésecske*. 1795: M.Vásárhelyi Papi Fizetetském(ne)k jobbítására tüzelt Pium Legatuma [Mv; Told. 50] * ~ *jövedelem*. 1802: Valami tsonkulas esetté a' Papi Jövedelemben ? [M.bikal K; RAK 34]. 1867: minden Egyházban ... készítessenek a' papi és Iskola mesteri jövedelmekről tiszta kimutatást, hogy a' visitatio meg vizsgálhassa, és hitelesítthesse [RAK 121 esp. kl] * ~ *konvenció*. 1872: A papi conventio, melyet az ekkla tagok kényők kedvők szerint változtatni akartak ... meg tartatik a maga eredetibe [Burjánosóbuda K; RAK 120] * ~ *szántás*. 1871: Papi bér, papi szántás pontos megtefele fel említettett. A melyekbe ... hieink ... nagyon hanyagok voltak, és hanyagok mind a mai napig [Burjánosóbuda K; RAK 114].

3. a pap/egyház tulajdonában levő; preotesc, care apatine preotului; priestertlich, im Besitz des Priesters befindlich. Szk: ~ *élet*. 1862: legyen szives a Tekint(etes) Asszony ... küldjön egy szekér fát ide a' Papi életre [Siménfa U; Pf Baka János pap lev.] * ~ *eresz*. 1843: A Papi eresz Supraszasiért — [Kisgörgény MT; MRLt] * ~ *föld*. 1822/1823: A' Sziget(en) a' Papi Föld(en) [Dés; EHA]. 1834: a Papi, és Mesteri török buzát termő Földek [Gyalakuta MT; EHA] * ~ *fundus*. 1647: Popa Kosztandin pap fia, az apjais pap volt, az eöröksegeis papi fundus [Fog; UF I, 839] * ~ *jószág*. 1816: A' ... Papi Jószágának allyában vagyon egy tanorokja az Ekklesiának [Vadad MT; UnVJK 188]. 1820: a Papi Jószágra takarodo Falu Utya [Szentbenedek MT; EHA]. 1823–1830: Körmendi Gábornak lakójószágá volt Marosbogáton, a mesteri jószággal szemben, azon felül pedig a papi jószággal szembe a testvérbátyjái, Körmendi György [FogE 89] * ~ *kaszáló*. 1801: vagyon egy Irotvány a' Papi Kaszáló mellett [M.déce SzD; SzConscr.] * ~ *kert*. 1871: a papi kertben egy mély kut gárda nélkül van [M.bikal K; RAK 289] * ~ *lakház*. 1847: És így megýembe papi lakház nem léte miatt Abrudbányán kényteleníttem lakni [VKp 268] * ~ *pajta*. 1820: 1. a' Papi Pajta meg vágjalása [Mezőmadaras MT; MRLt]. 1823/1824: Megvágjalattom egy részt a' Papi pajta oldalának [Nyárádsztanna MT; i.h.] * ~ *parókia*. 1728: Papi Parochia uagion az Falu közepiben ... A Mester Parochia vagion ugan emellett [Angyalos Hsz; SVJK] | Vagion a Papi parochia alszegb(en) [Lisznyó Hsz; EHA]. 1732: A' Papi Parochia vegib(en) levő szilvas helyet ... meg cserelven az Eccla, mivel a Parochia szoros volt, amplicfalodott immár jó darabbal [uo.; SVJK] * ~ *szénafű*. 1819: a Papi Szénafű <határa> a Botsárd felé menő ut [M.bece AF; EHA]. 1827: A' kaszálásért, gyűjtésért, és bé

hordásért mint hogy a' Papi széna fűtől távol esik ... minden ember tartozik egy fél napi kézi munkát tenni [Visa K; SzConscr.] * ~ *telek*. 1793: Mikor a Falu elsőben ezen helyen volt fekűve, akkor a' Papi Telek ezen helyen volt [Szancsal KK; EHA]. 1811: A Papi s Mesteri Telkek elvitettek innen, s más helyre, szép dombra helyeztettek [ÁrÉ 25]. 1873: (A gondnok) a papi telken lévő diszno olban hídlást csináltasson [M.bikal K; RAK 304] * ~ *udvar*. 1820: A' Papi Udvaran lévő pajta megfedésire vettem szalmát [Mezőcsávás MT; MRLt].

4. papoktól végzett; făcut de preot; durch Priester verrichtet/gemacht. Szk: ~ *aktus*. 1850: minden T. Pap az általa ... véghez vitt papi actusokat írja bé mindjárt a véghez vitel után az anyakönyvbe, nem pedig más könnyen el tévelyedhető Jegyzésbe [Nagykapus K; RAK 5] * ~ *kötelesség*. 1791: Popa Jakob Romant ... Papunknak Popizáltatván, Nem a Papi Kötelességet folytatta, hanem paráznságban magát elegyítván ... Papsági functiojatol privaltatott egészen [Sebeshely H; JHb]. 1799: én papi 's keresztényi kötelességemnek, a menyire ki terjedhet munkásságom jo Lelki esmerettel igyekszem meg felelni [Szászcsávás KK; IB. Szász István ref. pap nyil.] * ~ *szolgálat*. 1751: vadnak ... olyan Jobbágyi, kik popizáltottván magokat ... papi szolgálatot téstnek [O.lápos SzD; BfN]. 1846: Papi szent szolgálatunk bérének egy nem legkisebb részét teszi a' Quarta. — ezen intézkedésnek a' Zab és Alakor termékek quartázására is kiterjesztést kémi szükségek kényseritene [Dés; DLT 941]. 1866: ezental a' katonaság körül tett papi szolgálatokrol, a' Bizonyítványok ... állittassanak ki [Gyalu K; RAK 113].

5. papra jellemző; characteristic preotilor, de preot; bezeichnend für Priester. Szk: ~ *köntös*. 1789: Az Papi Kontösöm úgy mint a' Mente, Toga, a' Dolomány a' Köppe nyeg maradjon a' Feleségemnek [Usz; Pf]. 1823–1830: Drezdában is a pápista papnak az udvaron kívül nem szabad papi kontösben járni [FogE 196]. 1849: A' Kápolnába ... Egy ujj, és egy otska Papi kontös hozzávaloival edgyütt [Somkerék SzD; Ks 73/55] * ~ *öltözet*. 1720: azon Segestjének az bötün Papi öltözet tarto lábas asztal [Sepsiköröspatak Hsz; HszJP]. 1849: Az oltártól nyíllik egy dufla ... fényő dätzka ajto ... mellyen be lehet menni a' Conservatoriumba ... van ezen Conservatoriumba egy Téka ... benne vannak a papi öltözetek, és a' megsztéghez valo eszközök [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] * ~ *ruha*. 1710 k.: Apór István ... aranyos papi ruhába, mitrába öltöztetvén a' maga Apór házában, maga hintáján solennis processióban vivé az oláh templomba, és installálák püspöknek [BÖN. 173–4. — *A bábolnai pap fiat].

6. papok közül való; care face parte din preotime; zu den Priestern gehörend. Szk: ~ *ember*. 1657: A lakodalomnak napján az völegényé lön az legelső tánc, azután az menyasszonnyal római császár követjéé, ki ... papi ember vala [KemÖn. 63]. 1762: Az kendi plebánust, Baló Mátyást is eltemeték ... jó emberséges papi ember is vala szegény [RettE 138]. 1764: Már Franciarszágbán egy csepp jószág sincs a papiember kezében [i.h. 167] * ~ *méltóságbeli*. 1662: Hogy a szegény jobbbágyaság is sem a fiscus királyi jószágokban, és akármelly preláthusok, papi méltóságbeliek, egyházi és világi földesurak jószágiban ... senkitől vallásokban meg nem háboríttatnak [SKr 271] * ~ *tisztviselő*. 1838: a fiuk 20, a léányok 15 évek bé töltése előtt házasságra különben nem botsáttatnak, hanem ha az fontos okok kívánnák, mellyeknek az illető papi és világi Tisztviselőkre

bizatik el ítélése [Nagykapus K; RAK 15] * ~ *választófejedelem*. 1823–1830: Az elektor vagy papi választó fejedelem volt akkor Maximilián, II. József császárnak testvére [FogE 245].

7. papokból álló; care este format din preoti; aus Priestern bestehend. Szk: ~ *rend*. 1592: a' paraztsagh Testamentumiban a' papy rend Ne awathassa magat, erreol indulando pereket se itilhessen megh semmi keppen [Kv; DiósyInd. 44]. 1602: az Templumban ... az valasztot plebanos vramat Pal vramat ... biro Vram Tanach es varos kepeben keozeonte ... publicaluan az valasztastis az papy rend, és az egez varos nepe eleott [Kv; TanJK I/1. 404]. 1746: Éltető Ferencz Ur(am) ... Sem Nemesekkel, Sem Papi rendel, Sem a Szegény Paraszttakkal helységünkben erőszak tetel nélkül meg eddig nem élhetett [Szentegedy SzD; WassLt]. 1847: Tapasztalván Hazánkban a' Vadasztatnak minden helységben Uri, Nemesi, Papi, Civilis rend, és parasztoknalis oly közönséges szabadságot, hogy már nevezetes Erdőken, Havasokon is örög, és kisebb vadak nyomát sem láthatni [TLev. 11/1 egy-i végzés]. 1868: A Mlgs Egyházi Fő Tanács a' Papi Dézmák verificatiojára biztosokat nevezett ki, mind a világi, mind a' papi rendből [Gyalu K; RAK 68] * ~ *rendek fóruma*. 1711: tizenhat esztendeje mi óta el hagyott, az időtől fogva nyolczor fogtattam ... ezekkel a fogságokkal Törvény által tőle valo meg válásomat akarta(m) munkába venni, de cō kgle mindenkor el szőkőtt; A' Tiszteletes Papi rendek forumán is munkálkodta(m) tőle való elválásomba(n) [Dés; Jk 959–60] * *nyírt* ~ *rend* jezsuita szerzetesrend. 1662: kénytelen meg kell vallanunk, hogy valamennyi nyavalyáit, kárait ... nyomorúságait ... Magyarországnak ... azt minde-nestől fogva a sátán után köszönhetjük egyedül csak a magyarországi nyírt papi rendnek [SKr 101].

8. egyházi; bisericesc; kirchlich. Szk: ~ *hatóság*. 1850: (Az) ideiglenes törvény ... kötelezi a papi hatóságokat és egyes papokat ... az illeték köteles hivatali írományokat csak szabályszerű díjjal papírra ... írva kötelezetteknek meg venni v(agy) ki adni [Nagykapus K; RAK 6 esp. kl] * ~ *kerület*. 1808: Tiszteletes Kibédi László Márton Ötsém Uram mostan a' Nemes Nagy Enyedi Papi Kerület(en), Nagy Lakon functioba levő Tiszt. pap [Ne; DobLev. IV/915] * ~ *székezés*. 1833: Az Ujj Esztendő Eleire meg állittatott Papi Székezés, tartatni fog MVásárhelyen Januarius 16ik napján [Vaja MT; HbEk] * ~ *szenzsék*. 1847: a papi szenzsék előtt a válókokkal megjelenő két renden, többször a férjemhez menni többé nem erőltettettem | férjem volt ... Kelemen György; együtt éltünk 15 és fél évkeig, azután törvényesen elváltunk a papi szenzsék előtt [VKp 153, 164].

9. egyházi hatóságtól származó; care a fost eliberat de o parohie; vom Klerus erlassen. 1833: A' mely való Személlyek(ne)k peres Leveleik közül a' kereszteleő, és nem kényszerítettől szollo papi bizonyítások hibáznak magok(na)k tulajdonítsák ügyek késedelmét [Vaja MT; HbEk]. 1842: írásoson adjanak egy hiteles papi kimutatást ... arról, hogy a le folyt katonai egész év alatt, Eklésiájokban ... kik házassodtak és kik holtak meg [Nagykapus K; RAK 18]. 1869: a kérelemmel^a kellett egy szegénységi egy papi egy iskolai egy erkölcsi bizonyítván és egy apai belé-egyezés [Pf Pálffy Károly lev. Kv-ról. — ^aKatonai szolgálatra való felvételi kérvény].

◊ Szk: ~ *becsület* paphoz illő tisztesség; cinste de preot/ preotească; Priesterehre. 1654: en aszt tudtam mikor hozzá

mentem feleségül, hogy papi becsületit, melyet Pusztakamarasi partialisban ... elvesztett volt, vissza allatta [SzJK 74] * ~ *hit* a paptól tett eskü; juramint de preot; Priester-eid. 1657: En is papi hitemre fogadom, magam is mindjárt megyek fel őfelségéhez [KemÖn. 212]. 1710: „Kegyelmes uram — úgymond —, papi hitemre mondom, Isten engem úgy segéljen, soha tovább a nagyságod udvarában nem lakom, ha nagyságod meg nem orvosolja a dolgot” [CsH 193]. 1843: Második tanu Fellye Györgye abrudfalvi Csúrullyásza kerületi, nem egyesült hitű lelkész ... letett papi hitére s lelkiismerete tisztaságára vall [VKp 86] * ~ *karakter* paphoz illő becsület; cinste de preot; Priesterehre. 1834: En Nagyságos Grof Ur! Papi Charakterem; sőt Pap-ságom el veszítése alatt erősíttem e dologban lévő artatlanságomat [Bögöz U; IB. Bentzédi Sándor ref. pap lev.] * ~ *kép* papot ábrázoló kép; tabloul unui preot; Bild eines Priesters. 1763: Ezen harangot öntötték volt 1409 esztendőben Inscriptioja ez volt: O rex gloriae veni cum pace; mint egy tallér olyan metszésben volt mint valami oltár s két letérdepelt, hosszú köntösű (papi) emberkép [RettE 151]. 1784: a Gárgány^a küldte néki egy írot Papi képet [Gyf; SLev. — ^aGvárdián] * ~ *özvegy* a pap özvegye; váduva preotului; Priesterwitwe. 1864: A' Daniel féle kegyes alapítványon, melynek papi, mesteri, és elnyomorodott világi özvegyek lehetnek részesei, három hely ültül meg [Gyalu K; RAK 86] * ~ *szék* a pap templomi széke; banca preotilor din biserică; Priesterstuhl. 1811: a' Besztertzei Templomban lévő Papi Széken-is így találattik egy Bethlen Ab-básznak a' neve Reverendus Dominus Benedictus de Beth-leem [ArE 191] * ~ *szónoksék* templomi szónoksék; amvon; Kanzel. 1847: Nevezetes még a' régi Husziták temploma^a — Theinkirche, melyben a papi szónoksék mellett van a nagy híró csillagász Tycho de Brahe emléke [Méhes 6. — ^aPrágában] * ~ *tudomány* teológiai tudomány; teologie; Theologie. 1842: Ürességbe jöven Vásártelki Megyénk, Egeresi születésű papi tudományokat végzett Oprea Pétert Pappá szentelven azon megyére népésznek rendeltem [Kv; KLev. Lemény János fog-i püspök ír.].

papiház papilak; parohie; Pfarrhaus. 1788: a' meg-hitel-tetett Megye Tagjai^a ... Hitek után vallanak egy nyíl erdőt mely a' Commune Terenumok osztályának alkalmatosságával a' Papi és Mesteri Házak után jutott [Harasztkerék MT MMatr. 119. — ^aKöv. nyolc név]. 1799: Vagyon a' Pap számára a' Mál nevű hegyben egy szőlő ... minden munkáját az Ekla tartozik vég(en) vinni ... a' Termést szü-retkor a' Papi házhoz bé vitetni, és az Egyház fiak által, el szüretni [M.bikal K; RAK I. 1]. 1821: a' Papi Ház hijját ... meg sikárlatta [Mezőmadaras MT; MRLt]. 1850 k.: Az Eklésia Erdeje ... eladodott 220 Rf váltoba. Ez a sum(m)a fordítodott a' Papi Ház építésére [Szucság K; RAK 98]. 1869: Az egyház épületei közt a papi ház 100 éven feylülí faház lévén, javítást igényel [Kilyén Hsz; ETF 107. 8]. 1871: A papi háznál levő ... hátulsó ház, két kamra ... mivel a pap kiszállása alkalmával nem volt kitakarítva, rövid idő alatt kitakarítása határozottat [Burjánosóbuda K; RAK 113]. — L. még ETF 107. 11, 34; FogE 247; VKp 267.

papik (egy fajta hajítójátékhoz használt) mindkét végén kihegyezett fácska; popic, pop; an beiden Enden gespitstes Holzlein (bei einer Art Wurfspiel). 1838–1845: Papik ... félgömbre kiesztérgált erős fagöcs, mit rézsutosan álló

kőről vastag kurta botokkal ütnek ki a benlevő játszókat, s a kún bizonyos távolra állók az alatt ezt behajtani ügyekeznek [MNYTK 107].

papilak, paplak parókia; parohie; Pfarrhaus. 1815 k.: (A szász) lutheranuskok, még templomot építettek isteni tiszteletet a mostani templom melletti paplak első emeletén tartottak [Kv; ETF 107. 15]. 1861: a gör(ög) egyesült papilak és Czinterem szomszédságában^a [Kv; SLt Vegyes perir. — ^aNemeszükön (K)]. 1862: Tálya élegett városba lévő Ev. Ref. Egyház fel segéllésére adakozni kell ... hamuvá lett a' paplak | Bodrok oloszi Templom papi lak minden épületek tűz által elhamvadván, segély gyűjtés rendeltetik [Gyalu K; RAK 73, 75].

papír 1. díjas ~ bélyegzővel ellátott hivatali papiros; hírtie stampilátá; gestempelt Papier. 1850: (Az) ideiglenes törvény ép úgy kötelezi a papi hatóságokat és egyes papokat, mint akármely más hatóságot, és hivataloskodókat, kik az illeték köteles hivatali írományokat, Csak szabályszerű díjjas papírra (:stempel papir:) írva köteleztetnek bé venni v(agy) ki adni [Nagykapus K; RAK].

2. **úrbéri/kárpótlási** ~ úrbéri kárpótlási kötvény; obligatie de despăgubire urbarială; urbarialer Schadenersatzschuldchein. 1868: Minden fizetések történnének erdélyi Urbéri kárpótlási papirokban az illetéket fizesse mindenik kapott része után [Kv; Végr.].

3. **mértékegységgént; ca unitate de măsură; als Maßeinheit; vhány levélnyi vmiből; de un anumit număr de foi/de pungi mici; von einer bestimmten Zahl Blätter.** 1814: 2 papír Varo Tő Csizmadia Tővel elegy 18 xr [HSzj csizmadia-tű al.].

papírdarabocska fițuică, bucată mică de hirtie; Papierstückenchen. 1710 k.: Így szépen, rendszeren két columnába írván a questiót és responsiót ... fedje bé papírdarabocskaival a responsiolumát, és kezdje úgy repetálni, garagvolni, mint a vocabulát vagy phrasist^a [BÖN. 543. — ^aKeresztúri Pál tanítási módszere szerint].

papírlemez kartonpapír; mucava; Pappe. Szk: ~ *ládika*. 1846: Egy papír lemez táska ... Egy papír lemez *ládika* [Dés; Berz.20] * ~ *táska* → ~ *ládika*.

papiros 1. papír; hírtie; Papier. 1573: Lakatos Albert ... vallia, hagi ... egebet ne(m) latot ha ne(m) ... egi Ezwst gywrwt Es egy falka papirossat [Kv; Tjk III/3. 123]. 1588: attam papirossra d. 1 [Kv; Szám. 4/I. 31]. 1591: 1591 Eztendeben Masodik lanüa(r)y hozattam popirasat az Tanachyhozhoz f — d. 2 [Kv; i.h. 5/I. 5]. 1599: Naz. Mihaly Hozot. Bechj Marhatt ... Hartiati p(er)f 25. — /75 Fel Bal papirossat — /75 [Kv; i.h. 8/XIV.29 H]. 1627: 18 koncz papiross tt f 3 [Kv; RDL I. 134]. 1666: Viszki Paál ez szérnt Harminczadoltata ki hozot joyait ... Papirost haro(m) kötesse! [Utl. — ^aFolyt. a fels.]. 1795: egy kötes Papirossra 3/15 [Wlt Cserei Heléna jk 75b]. 1846: fél koncz papiros [Dés; DLt].

Vo. a bibulára, ló- és regális papiros címszóval.

Szk: aranyos ~. 1789: Egy Kötes aranyos Papiross Rf 6 | 9 Kontz Aranyos Papiross Rf 7 Xr 12 | Egy kötes sok színű aranyos Papiros Rf 11 | Aranyos ... Papiross 5 kontz Rf 2 [Mv; ConscrAp. 24, 89] * **bécsi** ~. 1683: Egy Egesz

kötes Becsi papyros [Utl] * **ezüstös** ~. 1789: 8. Kontz Ezüstös Papiross Rf 6 xr 24 | Ezüstös Papiross 5 Kontz Rf 2 [Mv; ConscrAp. 24, 89] * **exaktoralis** ~. 1843: A K Monostori Papiros gyár ... haszonbérbe adatik ... által adatik ... Itato Papirosnak valo Exactoralis papiros huszon egy mazsa [Km; KmULev. 2] * **fájin** ~ jó minőségű papír. 1785: egy koncz fein Papiros — 18 [Wlt Cserei Heléna jk 7a]. 1794: fein Holandus Papiros — 36 [i.h. 63a] * **fejér** ~. 1789: fejér papiros Táblában [ConscrAp. 89]. 1800: (Az irat) a közepin ... a szokott helyen meg vala petsételve ő Felségének Erdélyi Törvényes petsétjével fejér papiros alá rekesztett veress lágy viaszra nyomva készítve [Ne; DobLev. IV/837.1b] * **festett** ~. 1789: 17. Kontz ... festett Papiross Rf 4 xr 15 3 1/2 Kontz festett Papiross xr 50 [Mv; ConscrAp. 24, 89] * **francia pettyegetett** ~. 1789: 10. Kontz Frantzia pettyegetett Papiross Rf 2 xr 22 [Mv; i.h. 24] * **görgényi** ~. 1679/1741: Nagylaki Berek Ezekről^a irt maculatum originalem Görgényi Papirassan levén írva ... hogy minden írásom ki nem olvadtott belőlle, többi között az Nagylaki Berek ... es egyebb egy nehany szokbol allo Circum Scriptioji, az Görgényi Papyrossrol el koptak úgy hogy elig láttzik egy ket sor benne [Nagylak AF; DobLev. I/27a. — ^aA megelőzőkben felsorolt földelről]. 1789: Egy fél kötés fel arkusokból álló Görgényi Papiross Rf 1 Egy Kötes és 13 Kontz 3dik Speciesű Görgényi Papiross Rf 5 [Mv; ConscrAp. 24]. 1805: 1/2 Kötes Görgényi Papiros [KGy] * **hollandiai/hollandus** ~. 1785: Hollandiaj Papiros — 72 [Wlt Cserei Heléna jk 10a]. 1794: fein Holandus Papiros — 36 [i.h. 63a] * **itató** ~. 1756: Itató Papiros, huszon egy kötés, s fél [Déva; Ks 92. 1. 52]. 1840: A Papiros malom ... itató papirossnak hetven három mázsa [Km; KmULev. 2] * **jóféle** ~. 1681: el visznek ... Ket koncz jo fele papirossat 2 [Utl]. 1683: Az jo fele papirossnak köteset az Kolosvári es Szebeni árossok hatod fél forintnál aláb semmi keppen nem akarták adni [Utl] * **kék** ~. 1574: Anna Azzony nehay Keore Janosne Mostan Lakatos Balintne ... azt vallia hagi ... az vra Keore Janos Ment volt egyszer Banyara hagi meg leo egy kek papirossban teszen leh az asztalra valamý fenýest [Kv; Tjk III/3. 315]. 1798: 50 Arkus kék papiros 22 xr [Déva; Ks 73. 74. VII. 137 1/4]. 1802: az ország uton találának egy ki fene-kelt Fenýő fa Tonnát, melyet ... meg vizsgálván kaptunk benne Tizenhét darab kámfort vastag kék papirossba külön-külön bé-borítva [Dés; DLt] * **sárga színű** ~. 1789: 17. Kontz Kék Sárga Zöd veress színű festett Papiross Rf 4 xr 15 [Mv; ConscrAp. 24] * **sebesvári** ~. 1823: Egy kötés sebes vári papiros [BfN] * **sima** ~. 1789: Egy Kontz Veres Simma Papiross xr 15 [Mv; ConscrAp. 89] * **szürke** ~. 1789: 9. Kontz szürke Papiross Rf 16 xr 54 ... Szürke vastag Papiross Könyv Táblának valo 77 font Rf 12 xr 4 [Mv; i.h. 24]. 1823–1830: Hoztam volt valami 100 plántának magvait, magokat a füveket itató szürke papiros, közé téve [FogE 222] * **tarka** ~. 1756: Bibulára, kovára, s tarka papyrossra, két lakatra Rh flor 2 xr 44 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 87b]. 1789: 2 Kötes és 3 Kontz tarka Papiross Rf 13 [Mv; ConscrAp. 24]. 1834: Egy ... tarka papirossal bé vont Kártándliba ... voltak következőzendő portékák^a [TLt Praes. ir. 1062 özv. br. Kemény Simonné lelt. — ^aKöv. a fels.] * **vastag** ~ → **szürke** ~ * **vécsi** ~. 1789: Ezen közelebb declarált Házban levő Loculusok felső Polt-zán találtattak ezen Portékák: 20. Kötes Vétisi Zdik Papiross és 12. Kontz mellyről az Háznál lévő János nevű Patikarius Legény azt referállyá, hogy a' Vétisi Jozságh(na)k ez

előtti Praefectussa Köpetzi Sándor Felesege, el adás végett ... mintegy erőszakosan hagyta itt Kötésit per Rf 3, xr 24 [Mv; ConscrAp. 24] * *veres színű* ~. 1789: 17. Kontz kék Sárga Zöd veress színű festett Pappiros Rft 4 xr 15 | Egy Kontz Veres Simma Pappiros [Mv; i.h. 24, 89] * *zöld* ~ 1788: Zöld papiros kerek árnyék tarto [Mv; TSb 47].

2. papírdarab; bucată mică de hirtie; Papierfetzen. 1576: Mas fel cheo Arany fonal, Ezen keoweol Egy papyrwssan es walamy dyryb darab [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 14]. 1590: Latam hogy kecher leowe Pribek Gergely latam aztis hogy papyros pallodek Jdestowa [Szu; UszT Ambrus Ferenczyne Catha vall.]. 1629: Pappirosra tekerve fejer olasz keoteo [Gysz; LLt Fasc. 155]. 1705: Bethlen Miklós uram, mondják, hogy írt volna plajbásszal egy kis papirosra ... a feleségének [WIN I, 488]. 1710 k.: Írá maga kezével énvélem való tanácskozása után egy-két ujynyi kis papirosra ezeket a szókat [BÖn. 970. — "Köv. a nyil.]. 1763: a Quartát mindenkor fel szoktam jegyezni, de nem olyan könyb, vagy egyéb helyre az hol állandós lenne, ha nem csak valami különös Papyrosra [Buzd AF; Ks 22/XXIa]. 1782: a' nyil Czedulákat edgyiket nagyab pappirosra vastagabb betűkkel írván ... a' másodikat kisebb pappirosra [Buza Szd; LLt Csáky-per 168 L.32]. 1789: Orvosságos edények bé kötözéséhez való dirib darab külömbféle színű papírossak xr 40 [Mv; ConscrAp. 44]. 1793: mind a Szarvas Marhakat, mind a Lovakat ... két fele választottuk ... Annakutánna egyenlő mertekű pappirusbol két Cinkust tsináltunk [Bodola Hsz; BLt 2]. 1827: több aprobb, papirossak [DLt 464 nyomt. kl].

3. írópapír; hirtie de scris; Schreibpapier. 1585: Az Notariusnak fizette(m) az Registr(um) czynalassara pappirosra f 6 [Kv; Szám. 3/XXII. 80]. 1592: Az priuilegiumoknak megh irasara es be takarasara hozatta(m) egi koncz pappirosat ... d 8 [Kv; i.h. 5/XIV. 123 Eppel Péter sp kezével]. 1657: Szintén papirosom fogytán vagyok, mert talán ugyan többet irtam volna Kegyelmednek [TML I, 89 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. 1680 k.: A' Pappiros Limitatioja. Egy Balban tiz kötes vagyon. Egy kötésben ötszáz Arkus husz kontz. Egy Balt itt flor. 16 adnak [Utl]. 1756: Kantzalista Deák(ok)nak Pappirosra ... Spanyol Viaszra Rhfl. 2 xr. 48 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 95b]. 1806: A Papiros árfa fel vevén a Purumat az Impurummal edgyütt 70. Arkus ... tésszen Rft 20 xr. 20 [Mv; Ks 92]. 1807 k.: Mikor azan Testamentum tetetett akkor formalis Levelb(e) nem írhattuk, az okbol hogy estve volt papíras Sem volt ... hanem tsak jedzesben tettük a napot Esztendőt es a miket Testalt [Sinfva TA; Borb. II Fodor István (50) a szék assz. vall.].

Szk: *aranyos szélű* ~. 1736: (Régen) kevés papíroson is írtanak cordialiter, most az aranyos szélű cifra papíroson egymást rágják [MetTr 360]. 1736 u.: most ... az aranyas szélű papirosra egész arcusokra írott cifra paszományos szók többire hazugságok, egymásnak való színes hízelkedések [MetTrCs 461] * *arkus* ~ ívpapír. 1619: Ha sok arkos papirosat ímék is be ezféle dologgal, itt úgy látom, Kegyelmes uram, mintha régen megharagudtak ... az elmúlt fenyegetésekbe [BTN² 270]. 1656: Die 11. Maji ebédre kellett mennem Kendi János uramhoz ... Vittem ... egy arkos papírosat [Mv; EM XIX, 210 A szűcs céh krónikás bejegyz.]. 1784: tizenegy arkos papírossat jo sűrű írással bé-írt [Mv; Told. 20]. 1815: Vettem öt Arkas pappírassat [Aranyosrákos TA; Borb.]. — Vö. az *arkuspapír* címszóval * *cifra* ~ → *aranyos szélű* ~ * *cimeres* ~. 1789:

Signaturának való ki mettzett végu es cimeres Pappirosak 1450 darabból állók Rf 7, xr 15 [Mv; ConscrAp. 44] * *írni való* ~. 1595: Az frauentzimmernek egy kontz írni való pappirosat: Vysagot mit irttak rea [Kv; Szám. 6/XVIIa. 217 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1787: Két Koncz írni való Papiros [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 4]. 1789: Egy kötés 3 Kontz írni való kék Pappiross Rf 4 [Mv; ConscrAp. 24] * *kimetszett végű* ~ → *cimeres* ~ * *nagyobb árkusú* ~ nagyobb ívnyi papír. 1807: Vettem ... Déván ... 5 kontz Nagyobb Árkusu Pappirossat Diárium és Szám adás készítésre ... Rf 1 xr. 45 [Dédács H; Ks 98] * *rubrikázott* ~. 1840 k.: A Számtarto Rubricazott papirossa még a mult Esztendőben el fogyott, hanem csinált magának [Bom F. If Csiki Sámuel lev.]. * *tiszta* ~ beíratlan papír. 1736: akár-mely nagy embernek írt valaki levelet, egy arkosnak a negyedit egészen beírta, alig maradtott egy kis tiszta papíros, mikor az levelet egyben fogták, az hová titulust írjanak [MetTr 360]. 1758: Tiszta Pappirosból Libellusokat csináltattam ugy Compactor Farkas(na)k Rf. 3 xr. 06 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 180a]. 1774: akadott kezemb Székely István Magyar krónikája, melynek elein lévén két levél tiszta papiros, melyekre volt igen homályosan írva holmi dolog [RettÉ 327].

4. könyvnyomtatásra/kötésre való papír; hirtie de tipar; Buchdruckpapier. 1621: puspeok Vram es az Varsoczi Janos lector Vramek Oratiojt mellicket Cancellariusne temeteseok declamaltanak 25. Exemplarnak az bezuculet Tanacz zamara ki nyomtatua(n), veottem Janos Deaktol papyrossat meliben be keoteottek f —/40 [Kv; Szám. 15b/IX. 195] | veotte(m) Zabo Thamastol az Azzoniunk eo Flge keonyuenek ki nyomtatasa Papyrossat keotest No 9 1/2 keoteset p(ro)k 2 d 75 ltte(m) Vgian ahoz az keoniueczkehez veotte(m) Nyreo Ferenczteol papyrossat No: 15 [Kv; i.h. 15b/XI. 301]. 1673: Radnothon adtam az kolosvari könyv nyomtatónak fizetesiben es papirosra ... kett szaz tallert [Utl]. 1802: Leopoldinum Diploma pappirosba kötve [Ne; DobLev. IV/858. 6b].

Szk: *borított* ~. 1832: A Közöpin ... meg vala Felsőes urunk, borított papirosra nyomva Erdelyorszagi Törvényes Petsetjevel erősítve [DLev. 2. XIIA. 2. — "Az irat"] * *nyomtatni való* ~. 1630: Georgius Abrugibaniainak Az Typographusnak Commissiora adtam penzt hogy Nyomtatni való papirossat hozzon tt f 90 [Kv; Szám. 18b/IV. 91]. 1740: póroncsol Mlgos Groff Ur(am) valami nyomtatni való egy bal papirossrol es egy bal jo iro papirossrol [Kercsesora F; TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz].

5. hivatalos irat; act official; Schriftstück | írás; scris; Schrift. 1618: Az ára után látam az embernek obstinatioját ... azzal kezdém kínálni, hogy ... én jó kezest adok, hogy Nagyságod megküldi az árat. Mihelt ezt hallá ... mondá hogy: „En tiszta sárga aranyat adtam erte, bizony nem adom sem kezességén, sem papirosan” [BTN² 168]. 1619: bizony szép dolog volna, ha országot nem kellene karddal, hanem papirossal ótalmaoznunk [i.h. 224]. 1662: Fogaras vára megadása dolgában Barcsai András mind papirossal, s mind követek által való intésekkel, tanácsokkal mindaddig s addig ostromoltaték, végre hitre a várat megadta vala [SKr 650]. 1664: Az Kegyelmed szerencséje nem papiros, hanem essentia [TML III, 97 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz]. 1704: generális uram kívánságára papirosba írván declaráltuk magunkat országot, hogy azt a cancellarius uram projektumát nem approbáljuk [WIN I, 180]. 1844: én ötöt arról nemis szolgáltattam meg ... A Pasti-

lus Pappirosát ... a n(eme)s Czeh eleibe adván bé [Dés; DLt 1247].

Szk: ~on eligazit. 1804: aztot Pappirosan nem lehet eligazítani [Ádamos KK; Pk 5] * ~ pattantyú alk írásbeli utasítás, parancs. 1662: Lugasba, Karánsebesbe is írata a bán, hogy feladnák. És így azon két véghelyeket csak papiros pattantyúra adván meg azoknak lakosi, Szörin vármege már azokkal együtt épen tőlök benyeleték [SKr 455]. 1664: És így, Uram, én úgy hiszem, az mostani állapotokban már chez nem annyira az mósár pattantyú, mint az papiros pattantyú kívántatnék [TML III, 190 Szalárdi János Teleki Mihályhoz] * ~ra (fel)tesz. 1677: minden tetszésemet tiszta s egyenes lelkiismerettel papirosra tévén ... és udvarhoz küldvén, felvett útonon jöttem Kóvarban [TML VII, 429 Teleki Mihály Absolon Dánielhez]. 1744: Sok volna papirosra fel tenni Ngd(na)k Szegény Vár Megyénk(ne)k el daraboltatása miatt réánk következő nyomorúságát [Déva; Ks 101 Pogány József Kornis Antalhoz] * ~ra le nem tehet. 1677: sok dolgok levén fen ez mostani dolgokban, melyeket papirosra le nem tehetek, hanem bizonyos punctumokban letévén, Kegyelmednek elküldtem ez meghitt szolgálom által [TML VII, 523 a fej. Teleki Mihályhoz] * ~ra nem bízhat. 1657: Isten látja, többet írtam volna Kegyelmednek, de papirosra nem bízhattam [TML I, 72 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz] * csak ~on csak írásban/elméletben (a valósággal ellentétben). 1764: a Limitatio meg van a Papirosan, de nem observályák [A.szovát K; GyK. St. Henter de Sepsz Szt. Iván (28), Gab. Kornis de Leppend (50), Samuel Monosos (!) de Erdőd (52) ns vall.]. 1775: az szőlő csak Papyrossan adatatt által, Miklos Gergelyék mostis birják azon szőlőt [Kissáros KK; JHb XIX/19]. 1782: a' Jobbágyokra néve ... Divisionis celebráltanak, tsak pappirososn, és így tsalárdul a' Fel-séges Királynak meg tsalattatására lévén ezen dolgot a' Mígs Gróf Feő Ispanj Köröspataki Kálnoki Lajos Vr eő Nagjsága Törvényesen Investigáltotta [Torda; KW].

6. csomagolópapír; hírtie de ambalaj; Packpapier. 1586: Az aranyas kwpk takargatnj veotte(m) papirossat /3 [Kv; Szám. 3/XXIV. 7]. 1621: Az melj lora valo zermatot eo kemek Tanaczul ... veonek annak be takargatasara veotte(m) papyrossat /08 [Kv; i.h. 15b/IX. 207]. 1629: Pappirosba takarva krakkai czerna [Gysz; LLt Fasc. 155]. 1633: Abruji az Azzonio(m)nak karmasin szarut uő, az Azzonio(m) pappirosba takarta az szarut, es az Anniahoz uitte [Mv; MvLt 290. 121b]. 1753: Edgj pappirosban Gelét, Pappirosba kötve Asztalasnak valo képelyőző [Mezőzáh TA; Told. 18]. 1760: a minapiban a feleségemnek odaadott két aranyat nem találjuk sohult is, inkább hiszem, letette valahová s papirosostól vagy kisperték, vagy valaki elvette [RettE 110]. 1830: külgyetek is néki valami frustukra valot, a' mely leg job lesz ha olyan joféle füstös kolbász lesz a' milyent papirosba takarhat [Kv; Pk 6 Pákéi Krisztina férjéhez].

7. ablak bevonására használt papír; hírtie folositá in loc de ochi de geam; statt Fensterscheiben gebrauchtes Papier. 1637: meg h mas hazba nyilik egy ... ayto ... rayta harom wuegh ablak, nehult papyrossal raggatott [Fog.; UF I, 409]. 1681: Régi Sütő Ház ... Fa kereszties pappirosal burított ramas ablaka Nro 2 [Vh; VhU 555]. 1722: két hitván fába rakott üveg ablak, harmadára papirosbol valo [HSzj üvegablak al.]. 1725: két Ablakot hitván pappirosal raggatott bé [Beresztelke MT; Eszt-Mk Inv. 4]. 1756: Ablak helyei ... Lantornaval, és Papirossal vonatattak bé [Branyicska H;

JHb LXX/2. 12]. 1771: a mint a házom Ablaka papyrosbol volt csinálva Setétecske volt a Házom [Dés; DLt 321. 39 Lad. Mak (26) ns vall.]. 1798: az Hét Házokban két két ablakok vagynak ... 4 részekre osztott üveg Táblátskákból állonak ... ki töredezve találtattak 6 Táblátskák melyek papirossal vagynak ki földözva [Valyebárd H; Ks 76. IX. 27]. 1823–1830: Faházak lévén a classisok ... az ablakok papirosból voltak mely miatt setét levén a ház, minden gyermek ... egy gyertyát vitt [FogE 124. — *Mv-t 1794 körül].

8. ételkészítéshez használt papírfajta; hírtie ceruită/cerată; Back/Fettpapier. 1595: Heltus Gaspar Vramtol veotte(m) pastattomhoz 3 konc pappirosat p(er) d 24 [Kv; Szám. 6/XVI. 91]. 1609: Vrunck Kohnyajara. Vacziór(ara) ... Papirossat veottem teztu muhez d 6 [Kv; i.h. 12b/IV. 189–90].

9. (karton)papírból való; de mucava/carton; aus Papp, Pappen-. 1699: Ilyen practicăok volt az Candiabelieknék: vászonból, papirosból, vagy miből sok embereket csináltak, úgy hogy egész nagy seregbe tölt ... az kapu eleiben helyeztették ... a papiros truppot midőn meglátta volna az török ... az vezérrel edjűt nekik rohanat [TML IV, 497 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1787: Egy Papiros fekete Pixis [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 4]. 1807: egy Gamarin nevű cseri hajos szep probat tett 5a Augusti Parisba az hajojaval papiros golyobissal ment fel [Dés; KMN 262].

10. mértékegységként; ca unitate de măsură; als Maßinheit; whány levélnyi vmiből; de un anumit număr de foi/de pungi mici; von einer bestimmten Zahl Blätter. 1633: Egy pappiros Skofium arani, egy papiros ezeost Skofium [Ks Vesselini Kata kel.]. 1640: 1. papiros iv uarga teo Együt f. 1 d. 50 | 1. papiros paraszt uarro teo d. 25 [Kv; RDL I. 117b]. 1676: vöttem ... Három Papiros gombos tött f 1/18. Töyért egy papirossal f — 75 | vöttem négy Papiros varró Tött, papirossát den. 75. f.3 [Utl]. 1684: Vöttem ... Ket Papiros szeget f 1/80 [Utl 20]. 1685 k.: Vettem ... Miklos Demetertől Három Papyros keskeny Kötést Kötésib(en) Uil. 9 f.6 Harom papyros Keskeny Csipkét [Utl]. 1746: Egy papiros tő [Vargyas U; DanielAd. 256].

Ha. 1743: pappirosat [Erked K; LLt]. 1749: Pappirasra [Mv; MvLev. Erog. 7]. 1765: Pappirassat [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.]. 1799: pappirassat [Torockó; TLev. 5]. 1807: pappirosba [Körtvélyfája MT; LLt]. 1821/1822: Pappirassért [Mezőbergenye MT; MRLt]. 1835: papirasra [Sámsond MT; i.h.]. 1848: pappiros [Dés; DLt]. 1878: papirosat [Etéd U; Nkf].

papirosablak papírral borított ablak; fereastră cu hírtie (în loc de sticlă); mit Papier bedecktes Fenster (statt Fensterscheiben). 1647: az kapu mellett ... uagion egy kulczar haz ... ket rosz papyros ablaka ... Ez mellett egy rosz kemeny allya [Drassó AF; BK 48/16]. 1705: egy házban találék kemencét és papirosablakokat, akikben maga lakott Andrásiné asszonyom [WIN I, 635].

papirosanyag az az anyag, melyből a papírt gyártják, papiros-nyersanyag; pastă de hírtie (nediluată); Papierrohstoff, Material, aus dem Papier hergestellt wird. 1840: A henger alatt a Hollanderben 6. vas kések vannak bé eresztve melyek által a papiros anyag apróra öröltetik [Km; KmULev. 2]. 1842: A papiros malom ... Papiros anyag tartó láda ... egy nagy láda vagy hámbar forma rongyartató [Km; i.h.].

papirosáruló papírásus; papetar, vînzător de articole de papetărie; Papierhändler. 1720: Pappiros arulo nemet [Kv; Dica V. 42].

papiros-atlasz ? atlaszpapír; hírtie pentru atlase; Atlas-papier. 1806/1818: 3/4 Sing fekete pappiros atlatz [Mv; Told].

papirosbeli 1. papírra vonatkozó; de hírtie; Papier. 1681: iria kgd edés Ura(m) Papirusbelj szükségit [Körtvélyfája MT; Bállt 1].

2. ~ *gyolcs* '?: 1684: Votem Harom veg Papirosbeli Gyolcsot vegit f 3 [Utl].

papirosboríték pecséthez használt papírdarab, felzet; hírtie folosită la sigilări; zum Siegeln gebrauchtes Papier. 1812: A' közép allyán pedig az eő Felsége Veress Follyo viaszra Fejér papiros Borítékba nyomt petsétjével vala meg erőssítve és a maga szokott kiterjedésében készitve [IB].

papiroscímer papírból készült címer; stemă de hírtie; Papierwappen. 1736: Az háznál az hol az temetés volt ... az szín is belől fekete posztóval bé volt vonva egészen, úgy külyel is az ajtaja tájékán imitt-amott azon is feles papiros czimer volt felraggatva | (A temetésen) az papok eleinek materia czimert adtanak, az többinek papiros czimert [MetTr 404–5, 407].

papiroscsinálás papírgyártás; fabricarea hírtiei; Papierherstellung. 1757: Udvar Biro Uram vigyázása Subordinatusát úgy manuducállyá hogy ... A rongy öszve szedés, és ketske láb nem lételek mián a' papiros csinálás meg ne Csökkenyék hibázzék [Déva; Ks 92. I. 23].

papiroscsináló I. *mn* papírgyártó; care lucrează într-o moară de hírtie; in einer Papiermühle arbeitend. Szk: ~ *majszer*. 1819: A Pappiros tsináló mászter ... krájnnyik atyánkfiához viszsza utasittatik [H; Ks 90. C. 12].

II. *fn* papírgyártó mester; fabricant de hírtie; Papierhersteller. 1592: Běl Mihali vallia ... Mikor Hozzu lános hazanal Innank, hallam hogi az papiros chinalo zolgaia az lelkeuel zitkozodik, melliet mikor Thamas megh hallot volna ra jndula hogi megh fogia, ezt latuan Leorincz az papiros chinalo, otalmazni akara az zolgaiait es elejbe alla Thamasnak [Kv; TJK V/1. 205]. 1637: Az melj pappiros czinalot Vrunck Sleziaabol hozatot David Sinkot, vitettem Enyedre [Kv; EM XLVII, 377]. 1737: Pappiroscsináló Nemeth Peter [Kv; Dica 160. XII]. 1774: akkoron ezen Kertész egy Nyergessel és a Papisas tsinaloval Czitromos bort isz(na)k vala együtt [Oprakercesora H; TL. luon Donya (46) jv vall.] | Egy alkalmatossággal Sendellyes András Papiros Csináló a Takats Házunkban jöven s beretváltatván magát a dolmányát le vetkezte [uo.; TL. Goja András (38) vall.].

papiroscsináló-ház papírmalom; moară de hírtie; Papiermühle. 1692: Papiros Csinalo Haz ... Vagyon it rongy vago Szekercze nro I Papiros nyiro ollo nro I | Papiros Csinalo Haz ... ezen hazban vagyon Papiros szaraszto sparga ... negy meg avult fogasok, egy rosz fel szer talas [Görgényszimre MT; JHb Inv.].

papiroscsináló-malom papírmalom; moară de hírtie; Papiermühle. 1692: Papiros Csinalo malom ... vadnak 32 Zup-

poji meg annyi nyilakkal zupoinak vegein vas karikak^a [Görgényszimre MT; JHb Inv. — ^aFolyt. a berendezés leírása].

papirosevő az ókori egyiptomiak gúnyneve; poreclă dată egiptenilor antici; Papyrusfresser, Spottname der antiken Aegypter. 1792: A' Papiros. Ugyan is terem ... leg bővebben Egyiptomban, a' Nilus melyéki tókban, edgy Sásnak avagy Nádnak neme (:Cyperus Papyrus Linnei); melynek a' víz hátára fel jövv 's ki terülő botikojit ételre is fordítjak a' Lakósok; az honnan már régen az Egyiptombéliek Papyrophagusoknak is, az az Papyrus evők-nek nevezettek [Éder, BenkőNyMunk. 162].

papirosfabrika papírmalom; moară de hírtie; Papiermühle. 1809: Groff Bethlen Josef Királyi Thesaurarius Principalis Uram eő Excellentiája, egy uj Pappiros malmot építvén, olt Bogáthon, mely papiros Fabricához tanast számos rongyok Kevántatnak [Küküllővár KK; UszLt ComGub. Buzgó József ub lev.].

papiros-festő papírfesték; vopsea pentru hírtie; Papierfarbstoff. 1840: A Papiros malom ... folytattatik az inventatio ... tizenkét veka Papiros festő Berlin Blau: három font és Tiz lot [Km; KmUlev. 2].

papirosforma papírgyártáshoz használt forma; formă folosită/țipar folosit la fabricarea hírtiei; zur Papierherstellung gebrauchte Form. 1692: Papiros forma ket par^a [Görgényszimre MT; JHb Inv. — ^aFels-ből kiemelve].

papirosfűrészelő-szék papirosmalombeli eszköz; uenală folosită la fabricarea hírtiei; zur Papierherstellung gebrauchtes Werkzeug. 1692: Papiros fűrészelő szek nro 1^a [Görgényszimre MT; JHb Inv. — ^aFels-ből kiemelve].

papirosgyár papírgyár; fabrică de hírtie; Papierfabrik. 1843: A K Monostori Papiros Gyár ... haszonbérbe adatik | A K Monostori Papiros gyár első Haszonbérő Manvilovits Emanueltól időközben viszsza vétetvén második Haszonbérő Bogdánfi Gábor Urnak haszonbérbe adatik | A K Monostori Papiros gyár ... a gerendely vas karjai 28 k Sept 842 készittetvén ujbol jok [Km; KmUlev. 2].

papirosház papírmalom; moară de hírtie; Papiermühle. 1740: Az Mlgos Groff ur nyomtató es iro papirossához kívántató rongjot mind meg hozattam ... es már job reszit meg is töretem s ... az tobit is törte volna az papiros házban levő nagy tengely vegiben levő vas csap el töröt [Kercsesora F; TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz].

papiroska papírdarabka; hírtiuță, hírtie mică; Papierstückchen. 1710 k.: A responsiót bétakartuk papiroskával, melyet kezünkkel alá s fel vontunk, mint szintén a vocabulák tanulásában^a [BÖn. 538. — ^aKeresztúri Pál tanítási módszere szerint].

papiroskartandli papírskatulya; cutie de mucava; Pappschachtel. 1821: Van egy pappiros kartandli kevés keményítő benne [Veresegyháza AF; Told. 19].

papiroskép papírkép; imagine redată pe hírtie; Papierbild. 1768: Rámás Pappiros képek 5 [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb].

papiroslegény papirosmalombeli munkás; calfă care lucrează într-o moară de hirtie; Gehilfe in einer Papiermühle. 1774: A Papiros Malom(na)k minden épületei ... azok(na)k leírása az Papiros Legények házaival s Istáloival ... továbbá differáltattak [Roskány H; Ks 76. IX. 18]. 1809: Papiros Legényért Fogaras Martinért ... 40 f [Déva; Ks 99]. 1819: Kretsun Josziv ... a' papiros legénnyel Müller Jánossal egybe vezett | A' papiros legény ... a' miolta ... a' papiros malomban dolgozik bántotté meg valakit [H; Ks 116 Vegyes ir. vk.] | a' papiros legény ... menteni akarván gomyikját az asszonyhoz üttét egyszer [Déva; i.h.].

papiroslegyező evantai de hirtie; Papierfächer. 1683: Három papiros Legyezőert egyét 9 pen(zen) Teszen f /27 [Ul]. 1788: Fa, papiros árnyék tarto vagy Legyező [Mv; TSb 47].

papirosmájszter papírgyártó mester; maistru/meşter care lucrează într-o moară de hirtie; Meister in einer Papiermühle. 1833: (Esketem) Sebes-Vári Papiros Meistert Özv. Albrecht Ferentzet Ev Lutheránust, Krasznai születésű Nms Birtalan Lidia hajadon Leánnyal [Damos K; RAK 29].

papirosmalom papírgyártó malom; moară de hirtie; Papiermühle. 1572: Ertem az thy kmték Mostany panazolkodassatis hogh az En lobagim adnak Myndennek okott Egetessel papyroz Malomrol valo lakat orzasawal ... kynek okott megh latia kmték [Kővár Sz; BesztLt 3659 Christophorus Hagmas de Berego Comes kezével]. 1588: 19. July ... veottem keet dezkat, eggyket az Papiros Malom, Masikat az Zentgyeorgy hegye feleol valo hidra [Kv; Szám. 4/134]. 1603: Brassonal az papiros malom tartomaniaban czelekette [UszT 13/33]. 1762: azon belől a hol most az Mlgs Groff Bethlen Miklos ur eo Exja papiros malma epittetett [Virágosberek SzD; SLt XXIV. 6]. 1795: az Papiros Malmat egészen meg Zsendelyeztetvén, e mellett két Törökbuza Kast Zsendelyel fedettem [Dobra H; Ks XXVII/1. 12 Dévai ur. Kiss Lukáts volt krajnik nyil.]. 1809: most későttskén ugyan (:a Papiros Malmunk későre lett el készítése miatt:) a kívánt két kótés Pappirassat előre küldem [Oltbogát NK; UszLt ComGub. 1600]. 1840: A' Kolos Monostori Papiros Malomnak ... Inventariuma ... Terített szék 14 ... Enyvező Láda 1. Szedő szék 1 ... Tört rongy hordocseber 1 ... Enyvező üst 1 ... Fuvo 1 Séjtár és Csöbör 6 ... Csö Furo 4^a [Km; KmULev. 2. — *Folyt. a fels. |] Görgény Gyalagassai a papiros Malomrol a vizet dugták el [Msz; Born. G. XXIVb]. 1842: A papiros malom ... A Merítő Szobának ajtaja, a hollandier felől. Az enyvező kamarából a' vető szobába viszsza térvén, innen a Hollandier szobába nyilik egy ... jo detzka ajto ... A' Hollandier vagy Rongytörő Szobának más 3. ajtó. ... Ezen szobában ... van egy emelet jo tölgyfa oszlopokra készítve, ez alatt van egy más tölgyfa emelet vagy is vánkos melyen forog egy tölgyfa gerendely [Km; KmULev. 2]. 1846: tartozam a papiros malom Zsilipjeire minden üdötájban annyi vizet adni, a menyinyi kívátnati fog [Kv; i.h.]. — L. még ErdO II, 117.

Szk: *uradalmi* ~. 1842: a' Haszonbérlo ... idő közbeni lemondása által az Uradalomnak viszsza adott Papiros Malma' számba vételére ki rendelve lettünk volna ... a kérdéselt Uradalmi Papiros Malomnál meg jelenvén ... a

viszsza vételt — reinventatiot — elkezdettük [Km; KmULev. 2].

papirosmalom-árenda papírmalom bér; arendă pentru moară de hirtie; Papiermühlenpacht. 1842: Libanfalvi malamárenda 64 f ... Papiros malam árenda 825 f [Görgény MT; Born. F. VIa].

papirosmateria papírgyártáshoz való nyersanyag; pastă de hirtie (nediluată); Papierrohstoff, Papiermaterial. 1692: papiros materia merő kompona nro 1 [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

papirosmester mester/maistru care lucrează într-o moară de hirtie; Meister in einer Papiermühle. 1774: A Papiros officinához kivantato eszközök ... az mastani papiros Mester(ne)k Manner Andrasnak ... transponálva lévén ... azokrol annak idejeben azon papiros Mester tartozik racionalni [Roskány H; Ks 76. IX. 18]. 1809: Papiros Mester f 80 [Déva; Ks 99].

papirosmetező papírvágó; de tăiat hirtie; zum Papierschnneiden. Szk: ~ *olló*. 1787: Egy avatag papiros metző ollo Dr 9 [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 5].

papirosnyíró, papirosnyíró papirosvágó; de tăiat hirtie; zum Papierschnneiden. Szk: ~ *olló*. 1692: vagon it ... Papiros nyiro ollo nro 1 [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1711: 2 Pappiros nyíró Ollo ... 1/20 [ApLt 5 Apor Péter inv.]. 1720: Ezen Házban vagon ... két öreg Papiros nyíró olló^a [Sepsiköröspatak Hsz; HSzJP. — *Fels-ből kiemelve]. 1768: Pappiros nyíró ollo [Mezősztygyörgy K; Ks 23. XXIIb]. 1788: Egy rosdás Papiros nyíró ollo [Mv; TSb 47]. 1790: 1 Pappiros Nyíró ollo az Tekáb(an) [M.köblös SzD; RLt Rettegi István, DiarOec. 49–50]. 1819: egy papiros nyiro ollo [Kv; Pk 3] * ~ *ollócska*. 1692/1737: nékemis István Déák Vr(am) ... ajándékozott papiros nyíró formáson ezüsből kivert olocskat [Szilágycseh/Nsz; EMLt Simeon Furenda Literati nyil.].

papirosocska papírdarabocsk; hirtiuță, bucată de hirtie; Papierstückchen. 1710 k.: Hozta a város pecsétit is kettős papirosocska között zöld viaszra ütve [BÖN. 970]. 1746: Egy papirosacskában krispány [Vargyas U; DanielAd. 255].

papirosofficina papírgyártó műhely; oficină/atelier de fabricat hirtie; Werkstatt für die Papierherstellung. 1756: A Papyros officina ... Mesteremberek fizetésén kívül importál Rf.450 [Déva; Ks 101]. 1758: Papiros Officinából fel hozott szürke bibula papiros kótés 120 [Déva; Ks 76. IX. 8]. 1774: A Papiros officinához kivantato eszközök ... az mastani papiros Mester(ne)k Maurer Andrasnak ... transponálva lévén [Roskány H; i.h. 18].

papirosos 1. papírból készült ; de hirtie, făcut din hirtie; aus Papier. 1589: Harom kepp ... chak papyrossos [Kv; KvLt Inv. II/2. 37]. 1594: Vittem az 2 Aztalra az Birak Wraim eleiben 2 Magyar lúdicat, az eggyk pappirossas tt d 10 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 113 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

Vö. a *fodorpapirosos* címszóval.

2. papírral fedett; acoperit cu hîrtie; mit Papier bedeckt. 1622: Egy papírosos olosz korsos karszék tt f. 75 [Kv; RDL I. 119]. 1679: Szoba ... Pappirosas ablaka nro 2 [Uzdiszt-péter K; TL. Bajomi János inv. 112].

papírospakét papírcsomag; pungă de hîrtie; Papierpaket. 1816: Két darab Zatsko, s papiros pakétba vetemény magok [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. 1823–1830: A másik krajcárral vettem egy papiros paquet dohánykocsányt ... a legkisebb és legrosszabb levéldohányt is egy garasnál alább nem adnak, azt is igen kicsiny papiros paquetben [FogE 258].

papírospánt papírszalag; bandă/fîșie de hîrtie; Papierstreifen. 1848: a' fiokat ... papiros pántot téve, bépecsétel-tük [Km; KmULev. 3].

papírospénz papírpénz; bancnotă, hîrtie-monedă; Papiergeld. 1816: A mostani Pappiros Penznek nagyon alá szállott betse ... hogy ha a mostani Pappiros Pénznek mostani betse ... változást szenvedne ... az egész betsü Ujra meg tétetessék [H; Ks 91.C.8] | a' Ima Augusti mind a' pappiros pénz mind a' Réz pénz tetemes változás alá esnek [Kv; DobLev. V/993. 1 NSz Szigethi György lev.].

papírospénzbeli papírpénzre vonatkozó; referitor la bancnote; in bezug auf Papiergeld. 1845: 1811ben egész állodalmunknak nagy szorongást okozott pappiros pénzbeli becsvesztés (devalvatio) [A. gerend TA; DLev. 2].

papiros-pikszis (karton)papírból való szelence; cutiută de carton; Pappbüchse. 1790: egy Fekete Papiros Pixis 1^a [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24c. — *Fels-ből kiemelve].

papírossajtoltó sajtó papírprens; presă de hîrtie; Papierpresse. 1692: Vagyon ebben a mivelő hazban egy Papiros sajtoló Sajto ... emellet ... egy öreg Papirosnak valo kad [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

papiros-símtó csont papírsímtó csont; os folosit la netezirea hîrtiei; zum Glätten des Papiers gebrauchter Knochen. 1801: Egy Pappiros Simmitto Csont [Vargyas U; CsS].

papiros-spalír papírtapéta; tapet de hîrtie; Papiertapete. 1786: A Belső Házban ... A Fala Pappiros spalérral van bé vonva [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36].

papírosszáraztató spárka a papírgyártás során a még nedves papír felterítésére való kötél; frînghie folosită la uscarea hîrtiei; zum Trocknen des Papiers gebrauchtes Seil. 1692: Papiros Csinalo Haz ... ezen hazban vagyon Papiros szaraszto sparga, 34 rendben fel függesztve [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

papírosszedés a papírgyártás egyik mozzanata; o anumită fază în procesul de fabricare a hîrtiei; eine bestimmte Phase in der Papierherstellung. 1840: a K Monostori Papiros Malomnál ... a papiros szedéshez való tölgyfa detzka 2 [Km; KmULev. 2].

papírostábla kemény papírkötés; tablă de carton; Pappband, Pappdeckel. 1789: Dissertatio ... két pappiros Táblá-

b(an) ... Dissertatio ... fejár pappiros Tábláb(an) [ConscrAp. 88–9].

papírostartó I. *mn* papírtárolásra való; de/pentru păstrat hîrtie; zur Lagerung des Papiers gebraucht. 1754: Festet lábú kisdéd közönséges Asztal, festet Pappiros tarto Tekatskájával együtt [Nsz; Told. 19].

II. *fn* papírdobozféle; un fel de cutie de carton; Art Pappschachtel. 1816: Egy hosszú uti kalamaris, Papiros tartójával [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

papírosvágó olló papírvágó olló; foarfecă de tăiat hîrtie; Papierschere. 1797: Egy pappiros vágó ollo [M.igen AF; DobLev. IV/777. 9]. 1824: Egy pappiros vágó, más kisebb ollo [Dés; DLT az 1826. évi adatok közt].

papírosvető papírmertő; de/pentru scos pasta de hîrtie; zum Papierbreischöpfen. Szk: ~ *forma*. 1840: A Kolos Monostori Pappiros Malomnak ... Inventariuma ... Enyező üst 1 ... Jegelő 2 ... Papiros vető forma rá mával együtt^a [Km; KmULev. 2. — *Fels-ből kiemelve] * ~ *posztó*. 1840: Papirosvető posztó [Km; i.h.].

papírosvirág papírból készült virágdísz; flori confecționat din hîrtie; Papierblumen. 1788: Fejár festékű metzett papíros virágokkal képekel kirakott négy lábú kitsin Asztalka Flor 1 Den 20 [Mv; TSb 47]. 1823–1830: az felakasztott haj körül papiros virágok a kisasszonyoknak; e konty helyett is szolgál, erre teszik a főkötőt is sokan [FogE 68].

papíroscsáskó papírtasak; pungă de hîrtie; Papiertüte. 1825: Rosa bimbot szárazszanak etzetnek ... a Rosa bimbot árnyék alatt kell szárazszani s pappiros zatskoba tegyek a' graditsos hazba a' fogasra [Kv; IB gr. Korda Anna lev.].

pápista I. *mn* római katolikus; papistaș, catolic; papistisch, katholisch. 1598: feierwarol Jwdtenek ket papista deak [Kv; Szám. 7/XVIII. 110 Masass Tamás sp kezével]. 1657: Ez az Serothin nem vala pápista ember, hanem lutheranus [KemÖn. 107]. 1698: A' Papista orgonista gyermeke holt meg harang(oztak) négyszer [KvRLt I. C. 8 12]. 1710: az olvasókat, pápista imádságos könyveimet, egy kis záros ládám lévén, abban tartottam [CsH 139]. 1726: egyben háborodván velem Molnár Mihályné illy bestelen szokot vetett szememre mondván te is olly két Istenű Papista kutya vagy mint Urad [Ne; Ks 90 Nagy János Kis Anna, Paris Janos házastársa vall.]. 1736: nagy uri, nemes és fő emberek is, az kik más valláson voltanak is, felesen az kolos-monostori pápista iskolában tanítták gyermekeket [MetTr 422]. 1805: Nagy Innepek a Pápista atyafiak(na)k [Ördögkeresztúr K; Somb.]. 1823–1830: Duderstadt ... papista város, apácaklástrommal [FogE 209]. 1863: Szarukán György, Pápista timár [Kalotasztkirály K; Rak 52].

Szk: ~ *ceremónia* katolikus szertartás. 1659: az halott szállásán lévén az pápista ceremónia, az mi deákink az mi módunk szerént hozzák, takarják az halottat [EOE XII, 181 ogy-i jelentés] * ~ *eklézsia*. 1724: a Kolosvári Papista Ecclesia [Hosszúmacskás K; JHb III/75] * ~ *hit*. 1704: Tudgyaé kegyelmetek ... micsoda Pap eskütötte meg őket és ha akkor a Papista hitre állott volna két száz forint kötel

allat ? [Szentlélek Hsz; HSzJP vk]. 1776: Vallyon Mlgs Báro Henter Antal Urffi ő Nga nem azt kívánta, az Exponens Groff Lázár János Urffi ő Nagyságától, hogy ha Papista Hitre térne, legottan által bósáttya, az Exponens Mlgs Kis Aszszont, és a' mátkaságról le mondana [Nsz; GyL hiv.]. * ~ *kántor*. 1805: volt itt Szamosfalván a Tsür Fölgyin 150 Veka ros, a melyet azon Tiszt az Papista kántor Regiussága alatt méretett fel [Szamosfva K; BLt Jos. Nagy (38) ns, tt vall.] * ~ *mester* katolikus tanító. 1699: Sztreján Lász nevű Taxas ember adván el hazát Tornyá Lazar Ur(amna)k, eő kglme a Papista mestert szallitotta belé [Hátszeg H; Utl]. 1743: az papista mester Farakas Janos ... mondotá [Kál MT; Berz. 17.XII] * ~ *módon* katolikus egyházi szertartás szerint. 1671: Az küvári udvarbíró el is küldtük, reversalist is vevén tülle, pápista módon minden szentekre erősen megesküdtetvén [TML V, 503 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1710: Szebenben hirtelen hajnalban guttaütésben meghala gróf Apor István ... amíg a pátere elérkezék, meg sem gyónhaték pápista módon [CsH 351]. 1736: áldassék Istennek szent neve, az isteni szolgálat pápista módon Fogaras várában és városában meg nem szűnt [MetTr 442] * ~ *pap*. 1613: az papista papoktól mindent el vitete mihalj vaida [Tövís AF; JHbK IX. 19]. 1625: Fabian tamas korondi ember ... nem tudatik ny okból ... Koro(n)dra papesta papot vit be es ot predicalata [UszT 179b]. 1710: Ennek a Tofeusnak idejiben akarának úzni ördögöt egy emberből a fejevári pápista papok, de rajtavesttek [CsH 192]. 1782: az az rendelése öfelségének, hogy az olyanokat^a a tanító pápista papok tartsák [RettE 415. — ^aAkiket áttérítési oktatásban részesítenék] * ~ *papság* katolikus papi szolgálat. 1710: Sőt akik közülök^a pápista papságra akarnak állani, feleségeket, gyermekeket elhadván, gazdag parochiakban collocítnak [CsH 96. — ^aA protestáns papok közül] * ~ *páter*. 1652: Batsi Marthon ... Edgyik fia Papista Pater oda fel [Km; GyU 132]. 1710: a fejevári pápista páterek földében s szőleijiben termett dézmaüző, bor a református fejevári professoroknak, papoknak járna [CsH 179] * ~ *püspök*. 1710: Nemsokára auztán a Diploma ellen pápista püspököt hozának be Erdélybe, Illés András nevűt [CsH 301]. 1740: Mikle Petru, Mihaila és Dumitru ... Mogos nevű falub(an) a' Pápista Püspök földlen lakta(na)k [Ks 89 Inv.57]. 1774: A szegény pápista püspök is, igen idős ember, Pius Manzados ... megholt Károlyvárt [RettE 335] * ~ *rend* katolikus papság. 1672: Vékony tetszésen azonba ezarant nekem ez: Hogy az religio p̄rsequutiáját és az pápista rend offenszióját igen eltávoztassa Kegyelmetek [TML VI, 316 Bethlen János Teleki Mihályhoz] * ~ *szokás* katolikus egyházi szertartás. 1774: Most utoljára paulinus fejér barátot tartott, ki is eleget mesterkedett halálós betegségében, hogy valami pápista szokást, úgy mint gyónást, utolsó kenetet fel akart adni [RettE 339] * ~ *temető (kert)*. 1586: A papistaa Themető kertekről 27 Juny az aitora Czinaltattam Lakatos Giorgel szarkakat [Kv; Szám. 3/XXIV. 31] O Hn. 1826: A' Papista Temetőnél (sz) [Názánfva MT; EHA] * ~ *templom*. 1696: a Pater kétt fundusokat harmad fél Esztendőktől fogva Papista Templomnak foglalta [Hátszeg H; Utl]. 1710: A pápista templomban estveli szokás szerint harangozának [CsH 139]. 1823–1830: egynehány pápista templomok vannak és a cathedrál templomnál 275 mázsás harang [FogE 246] O Hn. 1773: a' Falu felső szélén a Papista Templom nevezetű hely mellett (sz) [Mezőbánd MT; EHA]. 1797: a'

Pápista Templomon innen [Názánfva MT; Berz. 3. 3/21]. 1804: a' Papista templomra járó sikátor [Somlyó Sz; EHA] * ~ *univerzitás* katolikus egyetem. 1823–1830: 18000 lakosok vagynak itt, különböző vallásúak, mégis az univerzitás a róm. katolikusoké, s tartja a moguntiai elektor, gyenge lábon áll, mint a több pápista universitások is Németországban [FogE 246] * ~ *vallás*. 1630: Martius 1–14 ... E tájban a pápista vallást elhagyván, állottam az reformata religióra [HGN 3].

II. *fn* római katolikus vallású személy; papista, catholic; Papist, Katholik. 1620: most az egész keresztyénségben lévő fejedelmek, kik nem pápisták, melléje állottak az cseheknek és magyaroknak Ferdinandus ellen [BTN² 399]. 1625: en senkit ne(m) intette(m) hogi papista legien ha tudakoztam kérdőzökstem kik legienek keoztwnk papistak [UszT 78a]. 1657: Janki Andrasne ugyan mostani Bethleni predikatore ... miért mondotta ezt: Csinaltasson az tallerokból olvasot, s olvassa az pápisták között [SzJK 83]. 1710: Csáky László mérges pápista lévén, Apor Lázárral, Domokos Tamással együtt ... őt punctumokot írának Béli Pál eleiben [CsH 141]. 1710 k.: az my Attyaintól ránk szállot igaz lusunk hogy valamikor közöttünk az Papisták között halott esik ugy harangozzanak mint az Calvinistaknak [ApLt 3]. 1726: Concludaltott az is, hogy az oláhok és eretnekek, a kik pápisták között laknak, tartozzanak a pápisták ünnepit megülni sub poena fl. 3 [Somlyó Cs; SzO VII, 324]. 1759: gr. Teleki Józsefné Bethlen Kata asszony ... elsőbben férjhez menvén gr. Haller László úrhoz, egy fia, egy leánya születvén, még gyermekkorukban ... elvették tőle s pápista vallásban neveltetvén fel, igen erős pápisták voltak [RettE 85]. 1770: Bornemisza Ignác ... nagy babonás pápista vala [i.h. 226].

Hn. 1700: az olah Beszerika melet egy verő fény oldal ... felső Vicinussa régi Papistak temető helye [M.köblös SzD; EHA]. 1761: a Kapolnál a Papisták temetőjénél [Mv; EHA].

Szk: ~k közé csapja magát áttér katolikusnak. 1703: (Az) imide amoda valo Csapongás miatt sok kára s, hátramaradása lett közöttök valo kistsiny Reformata Eccl(na)k, mely miatt még Sz: egyházfiakot sem találtak, mert ha Megye törvénye szerént meg büntették, mindgyárt a' Pápisták közé tsapta magát [Selye MT; MMatr. 217] * ~nak igéri/offerálja magát igéri, hogy áttér a katolikus vallásra. 1772: Elbeszélé osztán az asszony historice, hogy kellett nékie pápistanak igérni magát Leopoldus imperátor-nak [RettE 273–4]. 1779: Odajárt Szebenbe, pápistanak offerálta magát, de nem hiszem acceptálták volna [i.h. 408] * ~vá lesz áttér a katolikus vallásra. 1657: vala egy Balog Ferenc nevű, Hunyad vármegyei, Bethlen Gábornak egy inasa, ki még éltében corumpáltatván, holtá után declaratus pápistává lön [KemÖn. 111]. 1711: Ezis Hitit el hagyta meg rontotta és Pápistává lett [Kv; SRE 118]. 1726: mi pedig se félelemtől nem viseltetünk, se gonosságuinkért nem löttünk Pápistává; hanem meg ismervén az igazságot meg tertem [Ne; Ks 90] * ~vá tesz áttérít a katolikus vallásra. 1710: A fiát is, Rákóczi Ferencet, akit ... a lengyelek királyságra hittanak, oly conditionál, ha pápista leszen, s mégsem cselekedte; azok a lélekvesztő papok pápistává tevék [CsH 70. — ^aII. Rákóczi Györgynek]. 1767: Gr. Bánffí Dienes ... 13 esztendő leányát ... militare brachium által édesanyja öléből kiragadták ... s pápistává akarják tenni erővel [RettE 211–2] * *kálvinistából/reformátusból lett* ~ rekatolizált személy. 1763: ennek ismertem hadnagy

korában az apját ... reformátusból lett pápista, most kapitány | ha az ilyen kálvinistából lett pápistákkal egy bánunk ... tíz esztendeig sem kapunk egy kálvinistát, aki pápistává legyen [i.h. 152, 272]. 1774: az olyan kálvinistából lett pápista csak megbottlott volt, s talán nem egészen esett volt el [i.h. 339] * *katolikus* ~. 1710 k.: egyik^a sem imádja az ostyát vagy a kenyeret, mint az catholicus pápista [BÖn. 480. — *Protestáns vallású] * *német* ~. 1678: Causa Buzaiens(is). Fejer Istva(n) leanyanak Ersebet(ne)k el választását kívánja Hic rationib(us) 1. Hogy erővel adtak Kertesz Lőrincz Nemet papistanak ... 3. Hogy impotens [Szk 133] * *unitus* ~ görög katolikus. 1794: Beszegődött Inassának Balog Péter Kovács Szólt Lászlott 4 esztendőre kiis Religiora nézve Unitus Papista 16 esztendő Kolos Monostori fiu [Kv; KovCLev.].

pápistai római katolikus; papistas, papistásesc, catholic; papistisch, katholisch. 1662: Majd kétszáz templomok ... foglaltattak vala el az evangélicusoktól, az keresztény prédikátorok ... hallgatói ... szokatlan pápistai ceremóniákra és vallásra kényszerítettének [SKr 204]. 1676: az a híre, hogy a pápistai urakat célozza ez az motiva | Ha nem vigyáz Kegyelmetek, félek, ez az számtalan oláhság is, közelítvén vallások az pápistaihoz, alattomban nagyon rossz ne inchoáltassék [TML VII, 213 Barcsai Mihály Teleki Mihályhoz]. 1678–1683: ez ezere elegh volt az Giölülsegh zerzesre, mellett papistaj vallasa igen segitet [Ks Kornis Gáspár kezével].

pápistas I. mn 1. római katolikus, pápista; papistas, catholic; papistisch, katholisch. 1593: Egy zegen papistas azont Temet biro vram el kitul fizetet d 50 [Kv; Szám. 5/XXI. 25]. 1620 k.: az hispániai király ... oda^a az pápistas religiót szállította, jezsuitákat, barátokat, minden ceremóniállokkal [BTN² 412. — *Egyiptomban]. 1630: az pápistas urak majd ugyan erővel nagy hertelen fejedelemmé tévék Bethlen Istvánt az gubernátort Kolosvárt, 2 Octobris [Kv; KvE 160 SB]. 1752: illyen Papistas ember ez az Tisztarto etretnkelis alab valo [Mocs K; Ks 83]. 1786: vagyon egy bizonytalan vallasu Papistas Ratz Peter nevezetü Ember [Torockó; TLev. 4/13. 35].

2. katolikusoknál használatos; papistásesc; papistisch. 1811: én itten mind az ollá Templomban járok egez Grétzeritus vallásra állatam ... már Széketic csináltotam az Templomban magamnak egy kis papistas üllő Széket [Konkolyfva SzD; Ks gr. Kornis Anna Kornis Gáspárhoz].

II. fn római katolikus vallású személy; papistas, catholic; Papist, Katholik. 1619: Ferdinandus az több pápas fejedelmekkel szinte azont végezte titkon az magyarok felöl is ... és ezt értvén az magyarok, valakik nem pápisták, de akarnak ... az csehekkel egyetérteni, hogy ennek vegyék elejét ... együtt is fogják ezt az dolgot, meg is higgye nagyságod ... nem várvák fejekre az pápistas kardját | látván Ferdinandus, hogy az csehek feltámadtak ellene, azféle pápas papokkal, barátokkal és fejedelmekkel ... végezték, hogy valahol az keresztény országban pápistasokon kívül való hűbéli embert találának, de azokat mind levágják [BTN² 299, 339–40].

pápistaság I. római katolikus vallás; religia catholică, catholicism; katholische Religion, Katholizismus. 1653: Csik, Gyergyó és Udvarhely egy néhány falukkal össze, Marosszéken is a havas alatt egy néhány falu nem állottak el a

régi avas pápistaság mellől [ETA I, 28 NSz]. 1657: Az pápistaságban az purgatoriumot és ceremóniákat javallotta, zsidóságból az szombatot, kiből egyet, kiből mást [KemÖn. 57]. 1670: Jelenték, hogy az fejedelemszöny erővel pápistaságra akarná őket hajtani [TML V, 39–40 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz]. 1674: Félő, felesége, gyermeki már ne redeáljanak az pápistaságra [TML VI, 591 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1770: Amint mondják, soha mellé nem állott volna az asszony, ha pápistaságtól nem féltette volna gyermekeit [RettE 240].

2. vkinek római katolikus volta; apartenența cuiva la religia catolică; js Zugehörigkeit zur katholischen Religion. 1643: Philep Antal Leania Philep Ersebet megh bizonította ... olah Lukaczinak Jobbagsagat, constal papistasagais [Szk 61]. 1657: az reménlett practicanak és fejedelemszöny pápistaságának is nyaka szakadozott vala [KemÖn. 116]. 1762: Medio tempore confusioja lesz s reáun a pápistaságra, de elhagyni nem volt szabad, megmaradni abban nem szerette [RettE 139].

3. római katolikus vallású személyek csoportja; catolici; Gruppe von Katholiken. 1657: az pápistaság cselekedte volt azt az árultatást az mieink ellen, mert azok valának az fők az várasban s kiváltképpen az papság [KemÖn. 274–5]. 1676: jovallanám manifestáltatni urunkkal az dolgokat minél hamarébb, hogy lázadás ne következék, nagyobbára pápistaságból állván ez nyomorult haza [TML VII, 213 Barcsai Mihály Teleki Mihályhoz]. 1823–1830: Midőn itt kell elmenni, minthogy ott mind erős pápistaság lakik, egymásra hányják a keresztet, s imádkoznak [FogE 262].

pápistasan katolikus szertartás szerint; după ritul catholic; nach katholischem Ritus. 1780: Azután koporsóba tévén a testét, solemniter eltemettetett pápistason [RettE 411].

papitan teológia; teologie; Theologie. 1842: Fogarasi püspök mlos Lemény János Úr ... papitant végzett, 's pappá szentelt Opra Pétert népsznek rendelvén ... az ottani g. e. hiveket igyekeztek felvilágosítani arról mily jótékony befolyással vagyon egy tanult lelkesnek tanítása [Kv; KLev. Lemény János fog-i püspök ir.].

papjelölt teológus; theolog, student la teologie; Theologe, Theologiestudent. 1869: Feri ... 46ban született tehát hozzá nem kerül talán el a sor, s ha el is, teszi le Juliusban a papi vizsgát s mint papjelelt menekül — bésorolják ugyan, de absitot adnak [Pf Pálfi Károly lev. Kv-ról].

paköntös reverenda; reverendă, antieru; Priesterrock. 1619: Liptói Imreh tött választ Pázmán uramnak illyent penig, mondván: ... Hallom, mit mondasz Magyarország felöl, kit én nem csodálok kegyelmed felöl, mert Magyarországhoz semmi közöd nincsen; egy fekete paköntösben jöttél ki Erdélyből s itt úrrá löttél s nem szanod Magyarországot [BTN² 308].

pakörtövény körtefajta; pară popească; Art Birne. 1606: tiltotta uolt megh egy korteöuel fankat ... melliet neu zerint pap korteöuelinek hinak [Sükő U; EHA].

paplan 1. papumă; Bettdecke. 1530: Item paplan meliores | Item paplan deteriores unius generis II [Vh; MNy XXXI, 276]. 1570: Verryka Taligas Janosne, Erzebet

Dabo Thamasne ... azt vallyak hogy ... More Ambrus ... adot ... vizza az azzonnak egy paplant egy laznakert [Kv; TJK III/2. 69]. 1589: Egy ighe(n) hitua(n) veresses paplan [Kv; KvLt Vegyes I/2. 37]. 1595: Egy paplan kinek az keornjeke velenchei Tafota az keozepj tarka Rach tafota [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.]. 1657: Egy Zeöld kamokauual peremezett veres arannias viragos barsonj keözepü papplan [Mihályfva NK; JHb XXII/42]. 1686: 1. Edgj vont eleges ezüst Arany paplan az kerületi Sima karmasin szín atlacz. 2. Második Paplan veres aranyas bársony, Az kerületi Sima ég szén atlacz; 3. Harmadik paplan kék aranyas materia; Az kerületi veres tafota [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. 1736: Fekete bakatsia Gyapottal töltött házi vászonnal béltett jó paplan 1 [Mikéfvá KK; CU XIII/1. 159]. 1761/1784: Paplannya pedig jutott ... Ötsém Uram(na)k háram, edgy/iknek a' közepe volt Karmasin szín aranyos matéria, és kerülete volt, jo féle zöld atlatz. a' másik paplan volt nyári, edgyik felől egészen zöld habos tafota, másik felől narants szín habos tafota; a' harmadik paplan, ki viselő volt szarufás jo féle tarka bársony a közepin, a' kerülete pedig viola szín fel sellyem matéria [Hosszúfalú Szt; TKI Com. Anna Teleki (61) vall.]. 1768: Mettset bársonybol valo paplan [Mezősztygyörgy K; Ks 23. XXIIb]. 1788: Egy veres aranyos körületű zöld Bársony közepü Paplan ... Egy Zöld Tafota körületű és Csíkos Tafota közepü Paplany [Mv; Tsb 47]. 1796: Egy Paplony 6 Rfr 30 xr [Déva; Ks 95].

Szk: ~ varrni. 1818: Paplan varni voltam [Dés; DLT 434] * *atlacos* ~ atlaccsal borított paplan. 1633: egy tarka Atlaccos Paplan Mas egy kaftanios Paplan [Ks Vesselini Kata kel.] * *bagaziás* ~ bagaziával borított paplan. 1589: Egy zeold Baghazias Paplan [Kv; KvLt Vegyes I/2. 37]. 1768: Gyapottal töltöt bagaziás paplan [Mezősztygyörgy K; Ks 23. XXIIb] * *kaftános* ~ kaftánkelmével borított paplan. 1629: Egy kaftanios paplani Veres tafota keoruella [Szentdemeter U; LLt]. 1633: Mas egy kaftanios Paplan [Ks Vesselini Kata kel.] * *kauzulás* ~. 1770/1773: hagyok ... Edes Leanyomnak ... egy kék Kausulas Paplant [Szárhegy Cs; LLt] * *kicsiny/kis* ~. 1615: Egy kekes kws paplan f. 1 [Kv; RDL I. 97 Junck András kezével]. 1789: egy szederjes mör közepü kitsin paplan fél viseltes [T; LLt] * *középszerű* ~ közepes minőségű vagy nagyságú paplan. 1599: Elek Jianosne. Vizen Zilagiba(n) ... 3 kezep zerw paplant .../36 [Kv; Szám. 8/XIV. 35 Hj] * *kutnik* ~ kutnik kelmével borított paplan. 1614: Jo kutnik uy papplan [Kv; PLPr 1612–15. 114] * *lengyel* ~. 1710: 19 zöld selyem lengyel paplan [DanielAd. 89 Vargyasi id. Daniel István lett.] * *matéria* ~. 1723: Tarka materia viselt paplan [Koronka MT; Told. 29/2] | adván ... Egy aranyos materia Paplont [Kgy]. 1761: Egy Haj szín arannias Materia paplany [Koronka MT; Told. 8] * *muszujból álló/muszur* ~. 1699: egy Muszur viseltes paplan [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. 1739: Tarka szernalcsiából álló az közepe az körül valója pedig muszujból álló paplany [Szászkered K; LLt Fasc. 96] * *nyári* ~. 1648: Nyary Aranios papla(n) Nr 1 [Mk 4 Kapi Katalin kel.] * *perzsiai* ~. 1736 u.: nem kellett akkor donyha, derekalj, persiai paplany gyolcs lepedő a vendégek számára [MetTrCs 457] * *selymes* ~ selyemmel díszített paplan. 1648: Fenies Aranyal varrott papla(n) Nr 1. Aranyos Selymes paplanok Nr. 4 [Mk 4 Kapi Katalin kel.]. 1743: Két uj seljmes Paplanokis, kiket nem viselének, ezekis őszve rökünjodtek, penjeszedtek [Backamadaras MT; LLt Fasc. 101] * *török* ~. 1625: Vagyon egy

Zeold kerületű Teoreok papla(n) mely er becziü szerent f. 6 [Kv; RDL I. 126] * *viselő* ~. 1773: Egy viselő Paplan melynek közepe Sellyem kerülete karton [RLt Salánki Ráchel lett.].

Vö. az *atlac*-, *kaftán*-, *kamuka*-, *karton*-, *köz*-, *kreditor*-, *pikét*-, *selyem*-, *tábit*-, *tafotapaplan* címszóval.

2. párna; pernã; Kissen. 1713: Egy pár bársony hinto vánkossnak valo Paplan [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.]. 1795: két kék és edgy Tarka Parnák edgy Bor Párna Harom Szörel Töltet Paplan [Monostorszeg SzD; BetLt 5].

paplanboríték paplanhuzat; fafã de plapumã; Bettbezug. 1713: Egy tarka Paplan boríték [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.]. 1715/1720: Edgi paplan borítéknak való örménj ma(teri)ából és bagaziából [Cege SzD; WassLt Vas György hagy.].

paplancsináló paplanvarró mester; plãpumar; Hersteller von Bettdecken. 1690: Paplan tzinãlo [Kv; Dica VI. 96]. 1694: Öregh Papla(n) csinãlo Iffiaab Paplan csinãlo [Kv; Dica XXI. 25]. 1700: Paplan tsinãlo Görög [Kv; Szám. 40/II. 43].

paplan-dolmány ágytakaró; cuverturã matlasatã; Steppdecke. 1714: Agjra valo Nyari Paplany Dolmany, és seljem Pruncz flek, Tengeri egész bélléssel fl. Hung 8 [AH 9].

paplanfedél paplanszín; fafã de plapumã; Bettzugleinen. 1595: Egi papplan fedel Arraban f. 8 [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.].

paplanfélle un fel de plapumã; Art Bettdecke. 1619: ama paplan-féli tarka patyolat szerszãm, kinek csak egyik-egyik végét az kötéseknak bontották ki az takaróját, hogy lássák mi vagyon benne [BTN² 279].

paplan-hajtólepedő paplanhuzat; fafã/cearșaf de plapumã; Bettbezug. 1705: adtam házias tarsul Pataki Boricza ... Arva leanyomat Técsi György U(ram)nak ... Ez Boricza leanyomnak adtam ezeket: ... Item két gyolcs paplan hajto Lepedő, egyik tarka selymes, másik reczes, Fejeres varrassal, csipkes^a [PatN 56. — ^aFels-ből kiemelve].

paplanka kisméretű paplan; plãpumioarã; kleine Bettdecke. 1737: egy kis paplanka [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.].

paplanközép a paplan középső díszes része; mijlocul ornamentat a unei plãpumi; verzierte Mitte einer Bettdecke. 1599: Nylas Mathene Sophija azzony ... vall(ja) ... Egy papplan keozepjvelis ados valamgy gyapottal egygyeott ... aztis negywen forintra beochyeollettek vala [Kv; TJK VI/1. 356]. 1629: Egy papla(n) keozep [Kv; RDL I. 13]. 1700: Egy Paplan Közepiben valo Küköröcsin Szin tarka Materia arany Virágocska közte, közte [Hr 1/20]. 1824: Egy paplan középze való két Szélből álló Kármélita Szin arany virágokkal Szótt kamuka [Fugad AF; HG Mara lev.]. 1831: 1 veress Moor varattas Selyem Paplany közép [Mv; MvLev.].

paplanlepedő paplanhuzat; fafã/cearșaf de plapumã; Bettbezug. 1661: Két teveször ketse. Egy paplan lepedő^a

[TML II, 189 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz. — ^aFels-ből kiemelve].

paplanocska kisméretű paplan; plāpumioarā; kleine Betdecke. 1693: egyeb supellitelekéből Mihok reszt nem vett, egy új Paplanocska adtunk neki [Ne; DobLev. I/38. 3].

paplanos I. mn 1. paplannal ellátott; cu plapumă; mit Betdecke versehen. 1748: két vetett ágya volt ő Kglmé-(ne)k, edgyik paplanos, hét-nyólcz vánkossa [Torda; Borb.]. 1823–1830: Volt az három szobában három ágy, firhangosok, paplanosok [FogE 180].

Szk: ~ ágy. 1781: Paplanyos ágyat is tartott az Aszszony Kapitány Úrnak minden szombaton én öltöztettem fejérbe az ágyat [A.csemáton Hsz; HSzJP Fazakas Andrásné Birtalan Máris (30) j.b. vall.].

2. paplantartó; pentru păstrat plāpumi; für Betdecken. **Szk:** ~ láda. 1688: Paplanos Lada ... Vásznas Lada ... Partas Ladacska [Beszt.; Ks S. 27].

II. fn paplankészítő mester; plāpumar; Hersteller von Betdecken. 1763: Joannes Görög Paplanos | Joannes Zilahi Paplanos [Kv; Dica XIV. 66].

paplanszél a paplan széleinek burkolására használt kevésbé díszes anyag; material pentru margine de plapumă; Stoff für den Rand der Betdecke. 1628: Ket darab Paplan szely. Eödt bokor Nuzt [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 8].

paplen kelmefajta; un fel de stofă; Art Stoff. 1820: Egy Lengyel bunda Paplenből kek rokával premezve 1 [Felőr SzD; BetLt 5 Fráter Theresia kel.].

papmaradék pap-leszármazott; descendant de preot; Pfarrerackkomme. 1777: Halmágyi Istvánnal, aki most Maros széki főkirálybíró, de a nagyapja egy Kosta pap volt, contendálván ezen Brukenenthal^a, azt objectálta Halmágyinak, hogy pap-maradék. Melyre Halmágyi azt felelte, hogy neki a nagyatya volt pap, de kegyelmednek, Brukenenthal uram, az édesatyja volt pap [RettE 380. — ^aBr. Brukenenthal Sámuel, Erdély főkörmányzója].

papné 1. a pap felesége; preoteasă; Pfarrfrau. 1573: Bor Iánosné Orsolia Azt vallia hogy ... Ez Nyarba az Kydey papne volt zallason [Kv; TJK III/3. 116]. 1574: Nehay Kadar Markosne Sofia Azt vallia hogi egnap hywatta volt hazzaya Eottwes orban, Es Mond hogy ... Im Bornemyzza Iános Neki Igerte az Arany keoszentywt Borbel Iánosnenak ... De En ne(m) Engedem Mert ne(m) olyan varganenak sem ollian papnenak valo [Kv; i.h. 322]. 1625: Kerek hogi ha lattame az papnet az nagi kertbe paraznasagul Kovacz Ferenczel [UszT 180a]. 1742: az melyly o bort az Korcsomáról viszsza hozatánk ha gondolnád hogy el kelne tölttetend még és az popnenit ki kellene kilencz tiz polturan^a [ApLt 4 Apor Péter lev. feleségéhez. — ^aTollban maradt: árulni]. 1772: az Drági Papnének ... adtak két hitván vánkoss haját, Csögi Julis Nevezetű Frajnak meg ugyan olyan forma vánkoss haját mint az Papnéjé [Drág K; TSb 21]. 1785: A szegény Gyogyi öreg Papné ma meg érkezék a vejével [BK. Bara Ferenc lev. Szászvárosról]. 1830: A kedves Papamat Papnéjával együtt tiszteltem [Kv; Pk 6].

Szk: oláh ~. 1835: Kereszteltem Dioson N: Sárközi Istvánnak ... Josefát ... Mosája a Diosi olah Papné [Burjános-

óbuda K; RAK 52] * özvegy ~. 1730: Vegeztetett hogi az kik az edgyik ökrét az Vizből nagyobb munkával huzták ki annak adgion az özvegy Papné két Marjast [Dés; Jk]. 1791: Éppen most karátson hetib(en) érkezett Türből V. Ispány Gyujto Úr indításából ide egy özvegy Papné Öreg Asszonyinak ez előtt volt Magyar Brettyén a B. Bornemisza Joseff Úr udvarába gazdasszony [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1806: egy Özvegy Papnének hagyott^a kegyes beneficiumat in FfRhen 25 az az 30. M forintokb(an) [Kv; TKI. — ^aTiszt. Bodoki János özvegye, Csepregi Anna] * szász ~. 1745: az J ... a Kolosvári Szász Papnéól egy pártá övet el kérvén ... Arany válto Ujjhelyi Gabor Vr(na)k malitiose 30. forintokon el adta [Torda; TJKT II. 97].

Sz. 1811: Tapasztalásomból, nem másunnan szöllok; Kinek a Pap tetszik, kinek a' Papnéja [ÁrE 74].

2. névkiegészítő asszonynev alkotóelemeként az 1. alatti jel-ben; în componența numelui unei femei căsătorite cu un preot, în sensul dat la punctul 1.; als Namensbestandteil einer Pfarrfrau in der Bedeutung von Punkt 1. 1570: Orsolia peter papné [Kv; TJK III/2. 141]. 1582: Andras papnenak [Kv; Szám. 3/VIII. 32]. 1585: Warasdi peter papné [Kv; TJK IV/1. 453]. 1599: Peter Papne Orsolia [Kv; TJK VI/338]. 1606: Lazlo Papne Vzoni Kenieres Ilona azzoni [BLt]. 1641/1678: Zalaknai János Papné [Somosd MT; MMatr. 85]. 1678: Bakonyai Mihály Papne Czako Judit Asszony [BLt]. 1694: Bora Gyorgy Papne [Kilyén Hsz; BLt 4]. 1698: Szeki Ferencz Papné [Szjk 307]. 1721: Gáspár papne Asszonyomnak [Uzon Hsz; Kp I. 126]. 1778: Miklos Papne [Hsz; BLev.].

papocska lelkicsinylően; depreciativ; abwertend: jelentéktelen kis pap; preotel mediocru/obscur; unbedeutendes, mittelmäßiges Priesterlein. 1772: ki szalada ... Popa Juanne Tamas Maria ... teli tarakkal kiáltván vár meg te Papotska mért te vével Tüzet, es Fel Gyujtád az Popa Házát [Ludvég K; KLev.].

papol paposkodik, papként működik; a sluji în calitate de preot; als Pfarrer tätig sein. 1764: Csepregi Vr(amna)k az édes Attya ... mikor ki ment Papolni abb(an) a' Temp-lomban szintugy omlott ki a' Varosi nép a Praedicationja halgatására [Kv; RGyLt IV. 11 Anna Erdődi rel. vid. Steph. Szász (80) vall.].

papondekli kartonpapír; carton, mucava; Pappe, dicker Karton. 1845: Valami pappendeckelből készített kerek oszlop forma [Kv; MkG Conscri.].

Szk: ~ láda. 1850 k.: 1 kisebb pappondekli ládak [Pk 2] * papiros ~. 1805: 2 Papiros papendekel [Mv; Told. 74]. 1806/1818: 2 Pappiros Papendekkel [Mv; Told.].

papos 1. papokra hallgató, papokat kedvelő; căruia îi plac preoții; dem/der die Pfarrer gefallen. 1710: a cardinál Kollonich kezire kerülván a directiō, ki is igen papos vala, valamit akarának, mind obtinealák | Az erdélyi generális, Krieccaumb ... felette papos s a reformátia religiót halálban gyűlölő ember volt [CsH 300, 438]. 1772: (NB a szegény Rákóczi igen papos ember volt, többet hitt nekik kelletinél, úgy is vette hasznát) [RettE 274].

2. a paphoz tartozó, a papé; care aparține preotului; zum Pfarrer gehörig. Hn. 1677: Papos szőlő (sző) [Somlyó Sz; EHA].

paposkodik papként működik; a sluji în calitate de preot; als Pfarrer tätig sein. 1647: Popa Kozma 28 esztendeje hogy paposkodik [Szkoré F; UF I, 839]. 1665: Doma al(i)a Popa Iv(ann)czá ... be menuen Moldovaba(n) es ott löt olah Poppa, haza jüven ... azolta ... Paposkodik [Sófva BN; Ks 41]. 1688: Popa Paschul ... Az Maros mellet Sz. Kiraly tájan Paposkodik [Szarata F; Ált Urb. 19]. 1745: Az öreg Kozák István ... azt mondá nekem ... hogy mikor helyemben paposkodnék, éjszaka kimenvén, a szemével látta, hogy Szabó Ferenczné Vizi Borka^a a támaszt fejte kés-villán (így!) [Kőrispatak U; Ethn. XXIV, 161. — ^aA boszorkánysággal gyanúsított aszszony]. 1749: Bárdoson Paposkodott holtig [Msz; KvAKkt Mss 46]. 1762: Ugyan Kóródi uram beszélé, hogy Somkerékre Baranyai György egy minorita-barátot Besztercéről kihazatván, hogy mig ott lesz paposkodjék [RettE 136].

Ha. 1758/1763: papaskadatt. papaskadván [MkG].

pappa könyvkötés-tábla; copertă de carton a unei cărți; Kartoneinband eines Buches. 1596: Egy vigaztalo Aranyas keonyw in octavo veres pappaban ... Egy Aranyas veres Pappaban eneket in 16° [Kv; RDL I. 65].

paprika őrölt fűszerpaprika; boia de ardei, paprică; gemahlener Paprika. 1823–1830: (A gazdasszony) midőn a tepertűs, zsíros víz felforrott, egy ruhatarisznyából kockás tészta vett ki ... ebből jó bővön hány belé a vassfazékba, azután kitálolta, paprikával (török bors) jól meghintette [FogE 265–6]. 1838–1845: Tokán ... apró falatkákban rántott ... hagymával ... vagy paprikával s tejfeles ecettel ... vegyített hús [MNYTK 107]. 1862: Paprika ... 10 kr. so 36 kr [Kv; SLt Vegyes perir. Bányai György számlája].

paprikás paprikával fűszerezett ételféle; papricaş; mit Paprika gewürzte Speise. 1823–1830: a paprikás vacsorára egy palack boromat megittuk [FogE 266].

papság 1. papi hivatás; preotie; Priestertum. 1647: Popa Szanczul hazas fiatal lakik egy kényeren az is papsagra menendő [Fog; UF I, 890]. 1674: Pastores ... Popa Opra ... Ennek fiais most papsagra szenteltette magát. Popa Semivon relictajanak két fiai Juvon es Szemivon mind ketten papsagra menendők [Porumbák F; UF II, 627]. 1772: egy Rétyi József nevű vásárhelyi deák, ugyan háromszéki Orbai székben ... Papságra igyekezik, jóramenendő ifju [RettE 272]. 1823–1830: írja Öxcellája, hogy ugyan akarta volna, ha nem papságra, hanem egyébre készülhettem volna, de mivel már a készületet a papságra tettem ... már jó lesz emellett maradni | 1798. június 20-ik napján a Kézdivásárhelyt folyó színódusban lett papságra való ordináltatásom, vagy amint szokták mondani, felszentelésesem [FogE 216, 287].

Szk: ~ot visel. 1761: Néhai Barti Jánost jól ismértem ... elvévén Feleségül az Néhai Szóts István leányát Katát, kitől is lett egy fia, aki most oda ki Erdélyben^a Papságot visel [Kvh; BrAlt Stenner VI. 40. — ^aBelső-Erdély értelemben] * ~ra kel pappá lesz. 1753/1781: Lyák Vezeték nevű Fiscalis Jobbágyok között innét egy holt nevű Papságra kellvén Kalota Szezen Tamásfalván Hult meg [JHbK LII. 4. 64] * felveszi a ~ot papi hivatásra emelkedik. 1664: két diaconusok veven papsagot fel administraltak Fő kapitan Uram eő Nga szamara, tizen eőt eőt forintot ... fl. 30 [UF II, 303] * leleszi a ~ot elhagyja a papi hivatást. 1697: Aztis magatol hallottam Peter deaknetól aszt mondotta hogy ugy

szereti őtt az az Pater Kászoni hogy ha az ura meg halna, le tenné az Papsagot, s őtt el venné feleségnek [Kotormány Cs; CsJk 2–3 Peter Janos (37) vall.].

2. papi hivatal, papi tevékenység; preotie, funcția de preot; Pfarramt. 1591: S monda Bereczazi Mathe nekem ... hog' az az Janos pap nem Jghaz Ember hanem hamis, megh kentek az tenereth aiandekkal. De azt Chyelekedem velle, hog' papsagabol ki tetetem minth ollian Emberth [KvLt I/60 Math. Albaregiensis vall. Petrus Talliany Enyediensis, minister Colosuariensis kezével]. 1647: Popa Burszán. Ezis ugyan falu papja, 6 esztendeje papsaganak ... Popa Many ... 10 esztendeje papsaganak [UF I, 838]. 1717: Velkéren vagyon egy olá Papnak ... egy haza ... vass uraimekis ki akarjak vettini mivel mar az papsagbolis ki esett [Gyeke K; Ks 96 Biró János lev.]. 1776: Popa Juonnak lett egy fia ... e' tanulása után Papsagot értt [Szélkút KK; Ks 48]. 1791: Popa Jakob Román ... annak Utána, hogy a Papságbol ki tsapatot ... egy Szesztsori embernek ... két Gidoját el lopván meg nyusztá, meg ette [Sebeshely AF; JHb]. 1823–1830: Zilaiek elvándoltak volt a doktornál, hogy én sokkal vagyok adós és esztendeig sem leszek pap, kicsapnak a papságból: az első igaz volt, de a másik költemény, mert én erkölcstelen nem voltam, papságomat is amennyire Isten segített, híven folytattam [FogE 293].

3. papi állás; post/službă de preot; Pfarramt. 1622: A' Papsaghoz vagion egy Giómeólczieős kert [Szentegyed SzD; SzJk 6]. 1637: Papok. Popa Salamon, Popa Komsa, Popa Many ... most mindenik papsago(n) vago(n) itt a' faluba(n) [Dragus F; UC 14/42. 86]. 1647: mivel Rusoron az papok megh holtak, annak okaert hagyattatott ott valo papsagban Rusori Popa Algye, tartassek megh ebbeli imunitassaban [Fog; UF I, 841]. 1763: Popa Petre ... ez uttal szállott bé a Faragai Papságba [Faragó K; Told. 67]. 1779: Kit^a is most vittek kolozsvári papságra a szegény idvezült Deáki Pál uram helyett [RettE 395. — ^aTordai Sámuel]. 1823–1830: A bonyhai papság is szép jövedelmű | leveleket irtam Erdélybe minden esmérőseimhez, hogy szerezzenek nekem papsagot valahol, mert akármicsoda kicsiny ekklába elmegyek [FogE 154, 214]. 1862: a' Buzás Bessenyoí és ugrai papságok ürességbe jöven, az elsőben a fizetés 400, a' 2dikban 350 f. 0. ér [Gyalu K; RAK 75].

Szk: *aktuális* ~ tényleges/valóságos papi állás. 1762: a' Széki Sz. Eccla velem meg egyezett akarattal hivaltat adott mig élek mellettem való Káplánságra, az után p(edig) actualis Széki Papságra az én kedves vömnek ... T. Torjai Joseff Uram(na)k [ArJk 54–5]. 1765: valamiképen én Néh. Tisz. Batzoní Intze Máté vram ő kegyelme által, elsőben káplánsagot, azután pedig ezen Ecclában valo actualis Papsagot consequaltam; ugy ... Tisz Ifjabb Verestoi György uram ő kegyelme-is ... én általam^a káplánsagot, azután peniglen ... az actualis Papságra valo successiót is consequalhassa [Kv; SRE 215. — ^aSoós Ferentz esp. által] * *harmadik* ~. 1720: ha ki az T. Ministerek között Istennek ugy teccvén decedál immediate cő kglmé(ne)k harmadik Papságra hivaltat adunk, és Constitualljuk [Kv; SRE 133–4] * *második* ~. 1755: Marusvásárhelyi frequens gűlekezet(b) lött hivattatásom után ... két vagy három nyughatlan emberek hivaltat adának T. Püspök Borosnyai L. János Uram(na)k Udvarhelyről ... elis hozák, és így ... második Papságra esém, melyben nyomorgottam, szenvedtem sok injuriákat ad Annum 55; a' mikoris ... vissza hivattatam széki Papságra és egjszersmind azon név alatt lévő Tractusbéli Esperestségre [ArJk 48–9].

4. papi képesítés; pregătire de preot; Priesterausbildung. 1665: Doma al(ia)s Popa Iv(anc)za ... Betlen Gabor idejében szöke el ... be menuen Moldovaba(n) es ott lőt olah Pappa, haza jüven onnat nem hittek hogy olah Papsaga legyen hanem ujionna(n) be ment Moldovaba es onnet hozot Papsagarol bizonsagh levelet [Sófva BN; Ks 41].

5. papi rend; preoțime, tagma preotească; Priesterstand. 1760: ki szolítá Isten Tisz. Borosnyai L. János ur(amat) ... és a' G(ene)ralis Notar(ius) Tisz Szathmári Sigmund ő kglmeis ... nagy hirtelen meg hala ... mely üdötől fogva Püspök és Generalis notarius nélkül maradván az Erdélyi Sz: Papság recidalt az inspectio á Mgs Supr(emum) Consistoriumra [ArJk 51]. 1761: Azt is monda most Désen a viceispán Nemes György ... „Mert kegyelmeknek nem vetette a jármot a papság a nyakába, mint nekünk” [RettE 119]. 1765: Atyám ... Papság kívül valo paraszt ember volt [Sziikút KK; Told. 8]. 1781: Pro 21-a Augusti diaeta volt Szebenben ... a proposiciót a császár részéről a commendi-rozó generális ... megtéven, a guberniumi fötiszték és regalisták, úgy az deputatusok is homagiumatokat ... letették s azt végezték miképpen deponálja a nemesség, papság, városi nép és parasztság ide ki is [RettE 415]. 1863: A' közelebbi P'sinat ... Gyaluban fog tartodni. Ez alkalommal ... az egész Papság meg hivatik [Gyalu K; Rak 79].

Szk: nyírt ~. 1662: Azonban pedig a nyírt papság, kik az ő háló safarinájukkal nagy gyengén és kényesen élnek az ország oltalmazói ellen, titkon minden gonoszt forralnak [SKr 118] * pilises ~. 1662: A pilises papság minden emberi vélekedés kívül csak merő kegyelemből az ő előbbeni állapotjában hagyattatván ... noha ... ki kellett volna gyomlálni [SKr 104].

6. a pap használatában levő; care este în folosința preoților; im Gebrauch des Pfarrers befindlich. Szk: ~ földje. 1680: az Papsagh Ispitaly es Egyhaz földet penteken es szombaton ha jo idő lesz Dezmallyak megh [Dés; Jk 16b]. 1698: Papsag, Ispitaly, Ecclesia földet ki kell keresnj és Inventariumban kell adni [Dés; Jk 267a]. 1733: 17ma mensis Augusti az Papság, Egyház és Ispotaly földek Dezmaltassanak meg az el vegezödvén a Quartazast az naponnis Continuallyák [Dés; Jk 440a].

Hn. XVIII. sz. eleje: Az holt Deberkénél (sz), v(icinusa) ... az Papság földje [Dés; EHA]. 1724: az Papság réti mellett (k) [Csegez TA; EHA]. 1725: Az kereszt mezőn Papságh földje (sz) [A.jára TA; EHA] | Az Hegyben Papságh szállójje [Kolozs; EHA]. 1807/1838: a Papság rendéről a Koppándi határra rugo Táblában [Tordatúr TA; EHA]. 1835/1847: A' búkk alatti papság földje [Nyomát MT; EHA].

papságbeli papi állásbeli; de preot; Pfarrer-. 1675: Radnothi Papságombeli jóvedelem(ne)k, abbéli restantianak es adosságbeli erogatiok(na)k serie [PatN 44a].

papságház papilak; parohie; Pfarrhaus. 1622: Kasos szeliben egy Darab Erdeő az Papsag hazos [Buza SzD; SzJk 3]. 1672: Mikoron volnank Magyar letan, az ott valo Papsagh haznal [SLt MN. 13]. 1695: az borju kert veghin az holt árok az szele ... reghen ot volt az Papsagh háza [Városfva U; EHA]. 1714: (A) Ház helyi avagy darabacska csegely vagion ... azon Balastelkj Lutherana Ecclesia Papság Házának háta megett [Balázstelke KK; JHb XX/3]. 1806: Mű alább írtak jelentjük mindeneknek ... ezen contractualis levelünk által, hogy ... Felső Rákoson, az

Unitaria Szent Ekklesia papság házával megjelenvén^a [F.rákos U; RSzF 195. — ^aKöv. a megjelentek fels.].

papsági papi; de preot, preotesc; priestlich, Pfarr-. 1791: Popa Jakob Románt ... Papunknak Popizáltatván, Nem az Papi kötelességet folytatta, hanem paráznságban magát elegyítvén ... Papsági functiojato! privaltatott egészen [Sebeshely H; JHb].

papsereg alk seregnyi pap; mulțime de preoți; eine Menge von Pfarrern. 1710 k.: Nagy pompa volt^a. A nagy fekete ... oláh papsereg elől, oldalfélt, hátul, sok sírva [BÖn. 174. — ^aA román püspök beiktatásán].

pap-stílus papos beszéd mód; stil preotesc; priestlicher Stil. 1671: Ormándi uram micsoda levelet írt az feleségének, azt is in specie KeGYelmednek elküldtem. Igen szép pap stílus [TML V, 468 Nalácz István Teleki Mihályhoz].

papszék egyházi bíróság; instanță de judecată bisericească; kirchliches Gericht. 1831: Baktisi Ádám Urammal perlekettek a' Pap Széken [Martonos Hsz; HSzJP Fotosi gy. kat. Baló Sándor (46) vall.].

paptánc lakodalom alkalmával az egyházi esketést követő első tánc, amelyet a templom előtti téren/paplak udvarán/templomkertben jár a násznép; primul dans după cununie dansat de nuntași în curtea bisericii/casei parohiale; der erste Tanz, der nach der Trauung auf dem Pfarrhof/Kirchplatz von den Hochzeitsgästen getanzt wird. 1654: Az Modi Thamas hazanal ualo lakodalomkor mideőn immar az Tanczhoz kezdettünk uolna hallam egjkor hogj mondanj kezdek Pap tancz, pap tancz [Ksz; BLt 7 Kaszony András Vice Király Biro vall.].

paptárs coleg de preoție; Priesterkollege. 1850: minden T. Pap az általa vagy othonn Nem léti be más pap-társ által véghez vitt papi actusokat írja be mindjárt ... az anya könyvbe [Nagykapus K; Rak 5]. 1864: a Tiszt. vizsgáló szék, a helyett hogy T. Hankovics urat rendre utasította volna, paptársát engedte pellengérre tétetni [M.bikal K; Rak 253].

paptelki a Paptelke (SzD) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Paptelke/Preuteasa; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Paptelke. I. mn I. Paptelkén levő; care se află în Paptelke; in Paptelke befindlich. 1715: az m: nagj Gorbai Határ ... fel mégien ... az Paptelki Porgoláth kertigh [Csákgorbo SzD; EHA].

2. Paptelkén lakó; care locuiește în Paptelke, din Paptelke; in Paptelke vohnhaft. 1774: Az Pap Telki meg őlt, és Gyilkos Jobbágyok(na)k 14 darabból álló marhajt ide hajtották az udvarban [Mocs K; Ks Consr. 190 Áts István (30) lib. vall.].

II. fn Paptelke lakosa; locuitor în Paptelke; Bewohner von Paptelke. 1784: Az ... exequált Curiat ... a' Pap Telkiek egy ruddal méregették a Deákok után [M.gorbó SzD; JHbK LIX/4. 34].

papucs könnyű lábbelféle; papuc; Pantoffel. 1578: vezgetek eo kegmek egez varassul hogy senky ez vitan sem chionka wyu galleratlan, Mentebe, sem chizmaba papuchba sem gattiaba, hanem tanachy hazhoz illendeo varassy

tyztesseges ruhaba leoienek mind also felseo Tanachbelyek be [Kv; TanJK V/3. 172a]. 1587: vnus cothurnus lingua vernacula papwchy appellatus [Gyf; GyK]. 1609: 17 die Xbris Az kis vrnak egy papuczott kolosvarat vetettem pro f 1/20. Az patkolassara Attam d 10 [Gyalu K; Sennyei 47/11]. 1627: Kalmar Marha ... iutot ... Egy bokor papucz, kapczaua Egiwt [Kv; RDL I. 132]. 1729: Kapitany Vr(am) Jagere ... Márton Györgyit ... meg verte, és a maga paputsá(na)k a sarkával a fejít ugj el paskolta, hogi az száján is ver jött [Sövényfva KK; TSb 51]. 1785: 3 par babutsa^a 4 [WLT Cserei Heléna jk 11a. — "Többször így!]. 1789: Paputsak. 12 par uj Paputsokat vettem kezemhez [Medgyesfva MT; JHb XLVI/1.]. 1804: három par Papúts [M.köblös SzD; RLt Mohai Farkas elism.]. 1846: Egy paputs hárrással hímzeve [Dés; Berz. Lelt.]. — L. még FogE 65, 182, 236, 248.

Szn. 1776: Uxor Ladislai Gajdo Anna Paputs jk [A.cser-náton Hsz; HSzJP].

Szk: ~ra való (ezüst)csat. 1791: egy pár hosszúkö Paputsra való ezüst Tsatt [Dés; DLt hiv. nyomt.]. 1794: Egy pár régi modi Cseh gyémántos papucsra való Csatt Tokostol [Koronka MT; Told. 12/104]. 1814: Egy pár Másli-Forma paputsra való köves ezüst Csatt veres pántlikával 2 Rf [Kv; Born. IV. 41] * *arannyal varratott* ~. 1805: a Tisztarto Kertesz Janos is vitt el egy aranyal varratott régi modi paputsott [Szamosfva K; BLt 12 Sigismundus Weres (73) rector eccl. unit. vall.] * *bolhaszín* ~. 1805/1808: Szentmarjai Iulianára tett költségeim ... egy pár bolha, más pár Zöld szín paputsért adtam rft 3 x 24 [RLt] * *fatalpú* ~. 1823-1830: A férfiak ... fejeken feljűl szinte a padlásig hajigálják a fejérmepeket, úgy hogy mikor leesnek, a fatalpú papucsk ugyan koppan a pádimentumra [FogE 174. — "Morvaországban egy nemzeti táncban] * *felűlűz* ~ fűzős papucs. 1815: König Boldisár ... a' ki eredetére nézve Báváriai ... visel ... fel fűző paputsot [DLt 69 nyomt. kl] * *fordított bőr* ~. 1788: Szebenbe tinált fordított bőr fekete Paputs egy pár [Mv; TSb 47] * *kitsiny* ~. 1628: Egy roszt borhitteő, abban kilencz bokor czizmak elegy aproual es egy bokor kiczin Papucz [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 2] * *krádlí* ~. 1788: 2 pár Krádlí Papucs [Berz. 8. 72]. 1790: Öt pár selyem, és 1 pár Crádlí Paputs [Ajára TA; BLt II. 12 Béli Mária kel.] * *magas fasarkú* ~. 1823-1830: Az úriasszonyoknak gyermekkoromban lábbelijeik volt magas fasarkú papucs, úgy hogy négy-öt ujjnyira is felemelte őket [FogE 65] * *narancsszín* ~. 1714: két Pár Narants szín Paputs Aranj fonál Skofiummal ki varrott. Aszszonyi embernek való fl. Hung. 4 [AH 23] * *sarga* ~. 1657: Egi bokor Sarga papucz [Mihályfva NK; TSb XXII/42] * *sarkas* ~ magassarkú papucs. 1823-1830: Mellém állítja a leányt is ... hát szörnyű magasnak látszik mellettem, mert ő egy magas fasarkú papucsban állott volt elő ... Sohasem is engedtem meg többé neki sarkas papucsot viselni [FogE 302] * *sarkatlan* ~. 1823-1830: ő egy magas fasarkú papucsban állott volt elő, pedig én neki a húgommal sarkatlan papucsot vétettem volt [FogE 302] * *téli* ~. 1788: Egy pár borju bőr Téli paputs [Mv; TSb 47] * *zöld szín* ~ → *bolhaszín* ~.

Sz. 1653: Egykor intik volt Báthori^a azon, hogy a portának adjon ... Arra azt mondotta volna: hogy még csak egy viseltet papucsát is nem adja [ETA I, 112 NSz. — "1613-ban a török portával szemben esztelen vakmerőséggel viseltető Báthori Gábor fejedelmet].

Ha. 1763: Paputsat [Záh TA; Mk V. VII/1. 19 Pun'se Gyorgyitza (30) jk vall.]. 1814: paputsamat [Apanagyfalu SzD; TKhf gr. Bethlen Sámuelné Fekete Klára lev.]. 1823: papucsat [Mv; DE 3]. 1834: Paputsat [Hosszúasúszó KK; Born. F. la Bod Péter tt szám.].

papucscsinálás papucskészítés; confecționare de papuci; Herstellung von Pantoffeln. 1774: Görgény István ... adott ... Sipos Gábornak égi darab Gyertján tőket Paputs Csinálásért [Csóka MT; Ks 31. XXIXb].

papucskapca papucshoz való kapca; obială la papuci; Fußlappen für Pantoffeln. 1679: Az Kegyelmed reám bizott vásárlását is Uram elkűldelem, az mit megvehettem úgymint ... Az lasnakot Tall. 9. Papucs kapcza Tall. 4 [TML VIII, 531 Sárosi János Teleki Mihályhoz].

papucsoson papucsot hordva; in papuci; in Pantoffeln. 1799: Míg Bán György ő kegyelme maga tartotta utrizált Gyermekait ... Juliannát a' Leányát tisztességesen, paputsoson, árnyék tartoson, szép köntösbe ... járatta [Mv; MvLev. 8 Balogh Ádám (51) civis vall.]. 1823-1830: reggel 9 óra-kor indult meg a halotti pompa, elől mentek az akadémia muzsikusai muzsikálva, azután a deákok ... osztán ... a professzorok ... kiket kísérték 24 deákok csinosan felöltözve, fekete strimpflivel, papucsoson, ezután vitték a koporsót 12 deákok | Papucsoson, hosszú köntösben járt, melyet még a papok leányai nemigen viseltek [FogE 243, 290].

papunyáz (szénát/szalmát) felhalmoz/rak; a aduna în grămezi mari; (Heu/Stroh) aufhäufen/stapeln. 1838-1845: Papunyáz, pupunyáz: szénát, szalmát, fát fölhalmoz magasan, de hogy csak mutasson gyéren [MNYTK 107].

papuraság alk papi méltóság; preoție, demnitate de preot; Pfarrerwürde. 1782: beszélük, hogy Olaszországba küldetett volna hét esztendi exiliumba^a, a fiát pedig primáságra vagy micsoda nagy papuraságra emelte öfelsége [RettE 418. — "Károlyi Antal].

papusa 1. (dohánylevél) köteg; păpușă (de foi de tutun); Bündel (von Tabakblättern). XVIII. sz. köz.: a kortsomán árultatván Száz papusa dohány, papusája a D(ena)riis 9 téezen 3 flor 5 [Pad H; Berz. 16. LV/20]. 1761: A Dohányt el hozták. minden felé Publicalom edig csak 6 Papusa költ el benne [Butyásza Szt; TL. Pap György gr. Teleki Ádámhoz]. 1776: Dohány papusa Nro 50 [Mezősámsod MT; Berz. 17]. 1798: most küdek négy Papusa Dohánt; még vagyon ... Nsgod Számára 20 Papusa [Mezőbodon TA; IB]. 1838-1845: papusa = papuzsa, egy kötes dohány [MNYTK 107]. 1843: a Kamarambol el vittek 200 kötes olyan Dohányt a melynek papusája meg ért 3 xrt mert ugy adtam el a mi egy néhány papusa meg maradt [KLev.].

2. whány kötegnyi (dohány); un anumit număr de păpuși (de foi de tutun); eine bestimmte Zahl Bündel (von Tabakblättern). 1798: most küdek négy Papusa Dohánt [Mezőbodon TA; IB]. 1807: a Rector egy papusa dohánt kapott [Dés; KMN 257]. 1825: Egy Bál dohány — 's effeltelt holmi Papusa Dohányok, melyek a' Felibe csinálva osztani valok [Jedd MT; LLt]. 1849: 4 papusa Dohányt enis el vettem volt [Héjasfva NK; CsZ. Teskula Demeter (33) vall.].

3. köteg/kötés vmiből; un anumit număr de legături din/de ...; Bündel von ... 1783: Kuk András, szőlő kötő hársot ad száz Papusát ... Luka luon ad 50 Papusa hársot [Branyicska H; JHb XXXI/28].

4. kis sütemény; prăjitură mică, prăjiturică; kleiner Kuchen. 1860 k.: Papusa: kis sütemény illy alakban: 8 [Hétfalu Br; MNyszet V, 347].

papusál papusába köt; a lega în păpuși; zum Bündel binden. 1798: most küldek négy papusa Dohánt; még vagyon a Jovából Papusalva Nsgod Számára 20 Papusa [Mezőbodon TA; IB].

Szk: *dohány* ~ni. 1843: ma én nem dolgozom többet megyek dohán papusálni [Dés; DLt 65].

papusáló papusába/kötegebe kötő; de/pentru păpușare (a foilor de tutun); zum Tabakbündeln gebraucht. Szk: *dohány(t) ~ asztalláb* dohánykötő asztal. 1819: egy dohány papusalo asztalláb [Kv; Pk 3]. 1836: Egy dohánt papusáló asztalláb [Kv; Pk 3].

papusált papusába kötött; (despre foi de tutun) legate în păpuși; zum Bündel (von Tabakblättern) gebunden. 1799: Papusni tabak. Blättertoback. Papusált dohány [GyarmAff 324 Vocabularium Russico-Germanico-Hungaricum].

papusányi egy papusa mennyiségű; cam de o păpușă; ca. ein Bündel viel. 1816: Szőlősi meg esméri a 4 veder bort, és két papusányi dohányt is [KLev.].

pap-útő alk papot megütő/verő; care lovește/bate pe un preot; einen Priester schlagende Person. Szn. 1615: Nagy ferentznekis meg igirtük Pappútő Janost, hogy hjúattyúk és megh alkuttattyük [Kv; PLPr 60].

papválasztás a papi állás odaítélése vkinek; alegere/an-gajare de preot; Priesterwahl. 1779: Die 14a Marty Plenum Consistorium gyűlvén a' Pap választás iránt ... majd unanimi voto választatott Tiszt. K.Lónai Pap Tordai Samuel Vram ő kglme [Kv; SRE 235]. 1780: Ők azt mondják, hogy minden pap választáskor az Ekklesiának is gyűlése volt [Ne; Borb. II Kováts József prof. rektor lev.]. 1844: Kötelességemmel tétetett Pap választás végett a Tarcsafalvi anyaszentegyházba sietve megjelenni [Bözöd U; Pf]. 1865: a' pályázni akarok mártius 15 éig szándékokat az illető T. Esperes urnak jelentsék, hogy Aprillishban a' pap választás megtörténhessék [Gyalu K; RAK 98].

pár¹ I. fn 1. vmilyen szempontból összetartozó/egységet alkotó két ember; pereche (formată din două persoane); Paar (zwei zusammengehörende Personen). 1710 k.: Kétfelől vala jó erős lapátos, én bizony nem tudom, hány ember, négy pár fogott lenni; jó hosszú, és közel egy kis ől szélességű volt^a [BÖN. 591. — ^aA Calais felé tartó csónak].

2. egy férfi és egy nő együtt; pereche (formată din două persoane de sex opus); Paar (ein Mann und eine Frau). 1736: az násznagy az menyasszonyt az vőfély kezire adta, az vőfély egyet került vele ... az vőfély után is egynehány pár tánczolt [MetTr 387–8]. 1832: Őszve esketet Párok^a [Búrjánosbuda K; RAK 5. — ^aKöv. a fels.]. 1854: A kaczkói lelkész semmi áron nem akará a szökevény párt meghűtölni [Újfe 30]. 1856: 1856ba egy pár sem esketődött [Szucság K; RAK 48].

3. házaspár; pereche (căsătorită); Ehepaar. 1746: Étető Ferencz Ur(am) ... helységünkben erőszak tetel nélkül meg eddig nem élhetett ... s jo Lelekkel el mondhatom, hogy helységünkben Parosztokul légyünk Apostol Nagystol 80. Párral de azok közül igen kevesen találtnak a kiken Valami erőszakas tételt ... nem Cselekedet volna [Szentegyed SzD; WassLt Kis Pavel (79) zs vall.]. 1823–1830: az ifjabb gróf Bethlen Pálról is írok valamit. Feleségül vette báró Kemény Miklós leányát, Kemény Krisztinát ... Ezek tista erkölcsű, vallásos, úri párok valának [FogE 151].

4. *élete* ~ja felesége vkinek; soția cuiva; js Ehefrau. 1756: Ezen Nemes Udvarház hely regentén vala Néhai Mlgs Báro Branyitskai Josika István Ure, ennek decessusán Szállot ugjan Néhai Mlgs Báro Branyitskai Josika Daniel Urta, innen miképpen nem tudjuk egy darab idejig ment vala birtokában Néhai Mlgs Groff Bethleni Bethlen Samuel Ur Néhai ... élete Párjának Néhai Mlgs Josika Agnesnek [Branyicska H; JHb LXX/2.9]. 1758: Ugron István vr elete Parja Majorkodo Házánál [Solymos AF; EHA]. 1762: Hoszsas száraztő és éppen elfogjato nyavalyái Utánn ki szollitá Isten az én világi életem(nek) hűséges Párját kedves Bonyhai Máriámat [ArJk 53–4]. 1785: Tiszteletes Tudos Katso István Uram élete párját, igen jól üsmerem [Mv; DLev.4. XXXVII]. 1796: Ugy vagyon é ... Hogy az Exponens Ur Kedves élete Párjának azon Üres Szekerekkel jövő Személyek az Ország Uttyából ki nem állottak és Utat nem adtak [Dob.; RLt vk]. 1802: léven ... Csegezi Elek urnak és Kedves élete Párjának ... a Csegezi határon ... egy darab Kaszálo Rétytek [Asz; Borb. I]. 1811: (Megholt) Id Kos Mihály élete párja Sipos Kis Anna 79 Esztendő korában fulladásban [Szucság K; RAK 138]. 1836: tisztelem Onodi Pál Batsit elete párjával [Kv; Pf Mátfi Lajos lev.].

5. két összetartozó állat; pereche (de animale); Paar (Tiere). 1648: Találtatott az Udvar háznál ... Galambis huszon-nioz par [Komána F; UF I, 939]. 1679: Gerlicze madar, egy pár Par.l [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 26]. 1695: Kopo Vislástol együtt 6 par [Buza SzD; LLt]. 1757: Egi pár: az egyik Csonka szillyes, a más fako, és kintafarku nagy 8 esztendősk^a [Pusztasztmiklós TA; Berz. 3. 1/9. — ^aTi. ökrök]. 1761: (Az) ökreik között egy pár ... 4. Esztend(ős) edgyik Lombos nevű, másik Daru, mind kettő kék szőrű [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3]. 1770: Bűdöstoban az ökreik még edig békesegeesen maradtak ... az ökreik ottan maradhatnának ... remélem tanálnék és ökreiket fogadnék vagy husz párt ... ha az Urnakis teczeni fogna [Lekence BN; Ks 47f. 67. 29]. 1774: adot akkori itten Lévo Tisztarto Csutak András Uram negy Pár Béres ökröt, melyekből két Párt 120. vforintokban [Mocs K; KS Conscr. 20]. 1796 k.: Az Ökröket el nem adhattam Hetven, nyoltzvan, forintnál többet nem igerten(e)k érettek ... Száz forinton bizonyoson el nem kel(e)k egy páron kívül [Banyica K; IB. Gombos István lev.].

Szk: ~ját megkeresi. XVIII. sz. eleje: a jó féle kancza ritkán marad meddön meg keresi párját [JHb 17/10 lótar-tási ut.].

6. két összetartozó/egymást kiegészítő tárgy; pereche (formată din două exemplare din același fel de obiecte); Paar (zwei zusammengehörende Gegenstände). 1672: az ingemet gatyámat két párt el lopták az uton ... ugy hogy egy párral maradt(m) [PatN 2a]. 1679: Boros hordo alá valo hosszu Aszok Par 3 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv.]. 1681: Vagyo(n) itt Rez dob (:az kissebbik part

Illyeről hosztak:) ... másik par Hunyad várához való [Vh; VhU 564]. 1703: Nagy Beresek(ne)k és egy Bihállyásnak ... Minden Holnapra Egy-egy öltő bocskorok Par 1–1 [Fog; Ut]. 1723: ezüst aranyas rostélyos gombok és Pikkely 16 pár [Koronka MT; Told. 29/2]. 1744: vago kés edgy pár | szőr nyüst két pár [Szentdemeter U; LLt Fasc.67]. 1748: Gyapot fűsülő fésű egj Pár [Nagyida K; Told. 11/95] | Karmásin Sellyemmel varrott Párna hally egj pár [Vargyas U; CsS]. 1768: Vagyon Nyist Kilencz pár [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116]. 1777: A Gránatos öltözetek, ket nyak szorito, kézre való egy pár | Selyem Strimfli pár 4 ... Gyapott Strimfli pár 6 [Nsz; JHbB gr. Bethlen Rozália kel.]. 1778: Fingjia par Nro 5, tálával [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13]. 1797: Csont nyelű kések két pár ... On Nyelű kés egy pár | Férfinek való paraszt uj Czipők egy pár [M.igen AF; DobLev. IV/777. 6, 13]. 1830: Pistaj — egy pár [Msz; Told. 19]. 1845: Öles hosszúságu Schalukater 2 pár [Kv; MkG Conscr.].

7. ~ja két (összetartozó) darab vmiből; perechea de ...; ein Paar ... 1668: az öreg börtönek párját mint adják s az bornyú börtönek is mint [TML IV, 369 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. 1690: Aszszany Ember fekethe saru vagyan paria nro 3 [Köküllővár KK; Ut]. 1711: 264 Hegedű hűr Parja — /124 fa(cit) 2/64 [ApL 5 Apor Péter inv.]. 1740: nyolcz pólturán atták a' talpn(a)k párját [Dés; Jk]. 1755: Meddű Teheneketis ... el adata parját 16. forintokonn [Gernyeszeg MT; TGsz 35]. 1759: az el-mult tavaszszal huszon két Bárányt, és öt Berbétset el adott, a' Bárányok(na)k párját egy egy Rhénes forinton, a' Berbetsék(ne)k pedig párját tizen három Máriásokban [Marosludas TA; TKI Gabugyán Gligor (70) jb vall.]. 1774: Szimion nevű Fiam keze alatis volt égy néhány Fejős Tehény mellynek parjánt három V. Forint arendát fizetet | drágák lévén a Sertések leg alábis meg ért volna párjok 17. 18 for. [Mocs K; KS Conscr. 22–3]. 1823: a' Tolvaj ... elhordott ... Csizmaszárakat 3 párts jokat párja ért Rflor I xr 18 [Firtosváralja U; Borb. II]. 1843: Bisztráról Zalatrára deszkákat vecturáznak, melyeknek párjától fizet a kamara 9 pengő krajcárt [VKp 129].

8. ~ostul párjával együtt; cu perechea (impreună); paarweise, mit dem Gegen / Seitenstück (zusammen). 1669: Im az császár képét is Kegyelmednek felküldtem, kérvén azon, szóln az úrnak Rottel uramnak, hogy fristeltesse meg ő nagysága és azon képiróval rectificáltassa ezt az karczolásokat ... mondja meg ő nagyságának, hogy ennek az ő felsége méltóságos képének én nálam mēdenkor nagy bánatja vagyon azon, hogy egyedül hagyattatott; remélém frissebb kedve volna, ha párostul lehetne itt is [TML IV, 463 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

9. vkíhez/vmihez hasonló/hozzá hasonlítható személy/tárgy; pereche (persoană/obiect care seamănă perfect cu o altă persoană, cu un alt obiect); Paar (Person/Gegenstand, die/der einer/einem anderen Person/Gegenstand ähnlich ist). Szk: ~jál nem lehet találni. 1822: a' Tks Bartok Adám Ur szöllőjében égy olyan nevezetes nagy Alma Fa vagyon, hogy párját nem igen lehet tanálni [Szentbenedek AF; DobLev. V/1256]. 1835: A Puskámat ... melynek járása olyan is, hogy Száz két csőű fegyver között párját nem lehet találni ... által adom a Tekintetes Úrnak [F.tők SzD; BetLt 4 Szilágyi Sámuel lev.] * nem volt/nincsen ~ja. 1767: Deáki Sámuel ugyan kolozsvári pap is meghala 54 esztendőös korában. Tudós, de mindenekfelett olyan hatalmas actor volt, hogy az ő szavára s fluens stylusára nézve

párja nem volt [RettE 211]. 1772: itt nagy darab helyt ezen Malomnak párja nem volt | eő Excellentiája Malma ... igen híres jo forgo Malom volt, ugj hogj itt körül bé párja nem volt | (A malomkerekek) oly dícsiretesen jártak, hogj itt nagy darab helyt párjak nem volt [Ádámos KK; JHb LXVII/ 2. 291, 303, 317]. 1775/1781: Josika Imreh Ur eő Nagysága ... jó serény gazda volt, 's olyan asztagokat rakatott mellyeknek párja ott a körül bé való helyyeken nem volt [Renget H; JHb LXXI/3. 372]. 1816: Timár Györgyné Szász Márisko olyan mutkos Száju; hogj nagy darab helyt párja nincsen [Dés; DLt 99]. 1850: Miklosnak nints párja ... egy régi mántsester szaknyám volt abból van egy bő öltönye [Kv; Pk 6 Pékei Krisztina férjéhez].

10. másolat; copie; Kopie. 1640: kezebenis adam Nagi Gergélinek Ez Mandatomott parra [Botháza K; SLt T.22]. 1673: Az mely levelet küldöt üdvezült Kornyis Ferencz Ur(am) eő Nga Krimből ... azt az levelet az Colos monostori Conventben az Captalanok parialvan pecset alatt adták ki, azzal az parral mentem én el [Szentpál KK; Ks 90]. 1690: Az Országra nevünk ki botsátando Patensék parját mutassa meg a' Generalnak [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel fej-i ut.]. 1738: Deliberatum. Mint hogj Difformitas vagyon, az originalis Instructio és Pár között, p(rae)sens Citatoria Corruál [Dés; Jk 280a]. 1745: Etető Ferentz Ur(am) jött ki ide Zilajra ... szép szóvalis kérte haragall is hogy akar Pár(b)an akar originalisban adgják oda eő k(ne)k az Armalissokat [Zilah; WassLt]. 1759: az Contractusnak pedig parját vagy Copiaját lattam szememel [Szentorítás MT; Sár.]. 1781: 1781ben 12dik Máji Keszített Auténtia alatt valo Lista ... Párja az Erdő sz. Györgyi Ref. Ekkla Ladájában vagyon Autentizálva [MMatr. 490]. 1843: mind ezen fenn érdekelt egy(gy)ezmény, osztály, és Inventarium-beli Leveleket ha kívánná az asz(sz)ony közölni is fogja, melyekből magának párokat is irathat [T; Tolvaly lev.]. 1844: hogy ha elő pénzül egy ezüst forintot adnak, ugy bizonyoson irnak párt [Szárzapatok Hsz; Berz. 17].

Vö. a pária címszóval.

Szk: ~ban elküld. 1671: asszonyunknak ő nagyságának mit írtam, Kegyelmednek is párban elküldtem [TML V, 637 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * ~ban jártatás. 1844: A Szoszolloi kar: — hogy az eredeti per folyta levelek a perbe járással ne veszedelmeztesseken, kéri a levelek párba jártatását meg határozatni [Usz; UszLt XI.85/1. 87] * ~ban kiad. 1807: a' Literarum Conservator a' Leánynek, ha kívánja a' Leveleket Transmualtatni, vagy Párba ki adni köteles [F.esküllő K; Somb. II] * ~ban kiadat. 1807: Kérem ... a Leányt illető Joszágoakra tartozó Leveleket ... ha miket ... szükségeseznek látnak, azokat Párban kiadatni [uo.; i.h.] * ~ban közölt. 1796: A' mely ... bé adott, és Pár(b)an közölt eskető Levéllel akarja a fell Peres Ur meg bizonyítani a' praetendalt Privilegialis Levélnek originaliter az All Peresnél való létét, azzal az All Peres ellen teljességgel nem bizonyíthat [Mv; TLv. 5/16 Transm. 52 tábl.] * ~ban vesz. 1648: az Inuentariumba(n) jól deducaltat az genealogia, azt parba(n) ueőtte az Inctus [Kv; Tjk VIII/4. 277] * ~ra ültetik. 1792: Melyre az inctus: párt kívánok az ellenem exhibeált inquisitióból, és a jövő törvényes napon többet szölok hozzá. Melyet subsumálván a fórum, párra ítéltetett, melyet ki is adtam az inctusnak [Árkos Hsz; RSzF 279] * ~t ad. 1677: A' Captalanok penig ... kívánnák, indifferenter minden Nemes embereknek magok Joszáginak taxajokrol part adni tartoz-

zanak [AC 71]. 1725: Eleitől fogva Szokása volt ennek az Széknek az Perfolyta minden levelekből párt adni azt kíváno felek(ne)k [Kv; TJK XV/4. 174]. 1826: az egész Operatumabol határozásából 's Relatiojaból az én részemre is futura pro cautela párt adni méltotzassek [Msz; GyL] * ~t kér. 1792: Az actionált actor ökegyelme párt kért volt az actionált inctustól [Árkos Hsz; RSZF 257]. 1826: Ezen Instantiát máj napon a Gyalakuti Fungens Falus Biró Takács Jánossal a' reaja tett válaszszaal együtt közölván, abból part kére [Msz; GyL]. 1831: (Ördög Józsefet) hon nem találván hanem hites feleségitt, ki előtt ezen Instructiot Felolvasok, melyre tön ilyen feleletett értem 's hallom Párt kérek az Instructioból [Étfva Hsz; Borb. II] * ~t kíván. 1793: Sz. Biro Titt. Bolöni Gáspár Ur ... egy Instructio Notificatoriát el olvasván ... én arról párt Kívánván, Nságodnak apertázva meg küldöttem hogy Nságod minél hamarabb megláthassa [Girolt Sz; JF 36 Levk. 162 Pap Sándor lev.]. 1810: a praecinseralit Instructiot szorul szora fel olvastuk s annak tartása szerint modo legitimo admonealtuk. Melyre Tolvaj István ö kegyelme tönny ilyen feleletet: Érttem hallam párt kívánok [Egerbegy TA; Tolvaly lev.]. 1816: reprotetalunk minden ottan történétségekről s párt kívánunk [Asz; Borb. II Rákosi Borbély János a szék assz. kezével] * ~t vehet. 1610: Nem a uegre irtam meghogi part vehetnel ez dologban miért hogy egiszer wdeót uettel benne [UszT 43a] * ~t vesz. 1584: en woltam procatora bagy palnak balassy gergely ellen ... Mykor penyg egykor be leot volna bagyt Pal az warosra hywata hozzaya Engemeth es kerde myben volna Immar az eo pery meg mondam hog feleletet adoth be es part wottem benne [Kv; TJK IV/1. 300a]. 1589: Fancziali Peter az mint az fanczialiakat wrunk Jobbagit hitta volt Ide zekre, part veott az Alperes [UszT]. 1648: ez levelet exhibealhattia miuel hogy partis veot volt benne [Kv; TJK VIII/4. 285]. 1669: ha párt vott az Inctus, felelhessen, agalhasson [Dés; Jk] * exhibeált ~. 1668: Musnai Márto(n) Deák vra(m) ... admonitionkra az originál levelett azo(n) földrül ne(m) producálá; hane(m) ollya(n) válászt tön: én jobb igasságot ne(m) producalthatok a' megh nevezett földrül az exhibeált pármál egjebet [Kóródsztrmárton KK; Ks 13. XVII.6] * igaz ~. 1660: ő nagysága igitte vala igaz pártját az törökség és oláhság közé irt leveleknek, azonban elfelejtök [TML I, 578 Kemény János Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: annak a diplomának ... talán Erdélyben igaz párja sehol sincsen, hanemha Haller István úrnál [BÖN. 757. — *A Diploma Leopoldinumnak] * pecsétés ~. 1662: Kik mindezeket erős hitek szerint leíratván s mindhármán pecsételvén, subscribálván, káptalanba is benne pecsétés párt adván, Rákóczi fejedelem azon írások végiben ... kényszerítetik vala: ha az ő édes hazájokat s Váradot szeretné, az országtól s az uraktól ezen dologt el ne titkolná [SKr 507] * valóságos ~. 1774: Ezek^a voltak azon két vagy három foliusra írva, melynek valóságos pártját, nagy nehezen elolvastván, a szerént írtam le, amint feljebb vagyon [RettE 329. — *Szamosközönynek a székely rovársírásról frott szövege]. 1781: azon Divísonalis pártjára az Exponens Asszsonynak igen nagy szüksége vagyon, tehát tessék az Umak ... az originalis Divísonalisnak valóságos párja vetelire az originalist ki adni oda, az hová illik [Ne; DobLev. III/555].

II. jelzői haszn-ban; cu functie de atribut; in attributivem Gebrauch. 1. vmilyen szempontból összetartozó két (személy); (referitor la persoane) o pereche de ...; Paar (zusammengehörende Personen). 1722 k.: Minden Pár ember

ád három kalongya buzát ... zabot szalmajáb(an) két kalongyát [Unoka MT; GörgJK 161]. 1736: közöttök olyan spacium volt, egy pár tánczoló tágasan eljárhatott [MetTr 331]. 1766: Két egy pár Embernek valo Derekallyak [Lesnek H; Szer. Harsányi Éva inv.]. 1770: 29-na Martii volt koporsóbetétele Wesselényi Ferenc úr öexcellentiájának Drágban^a ... Voltak a Szilágyból is egy vagy két pár ember [RettE 227. — *K].

2. párt alkotó/párként számon tartott (állat); (referitor la animale) o pereche de ...; Paar (in bezug auf Tiere). 1659: kérem, küldjön egy pár jó agarat [TML I, 453 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1732: kévántam udvarolni ezen pár Agárral az M: Ur(na)k [Kóród KK; Ks 99 Kossuth Ferenc lev.]. 1754: (A) jobbágyoknak ezen Specificált Taxához accedálnak ezek: úgy mint két Héti Kaszálás ... bizonyos Számu Kaszu Szurok, egy Pár Karuly [M.gyerőmonostor K; Told. 12/40]. 1774: attam az Gyalakuti Sokadalomban ... egy pár meg hizott béres okró, hogy meg hibáztak vólt, az Mészárosok(na)k 55 ~ ötven öt vonás firtont [Szentdemeter U; LLt Vall. 123]. 1803: Egy pár Tehén Tino harmad Fűvü [Elekes AF; DobLev. IV/862. 6b]. 1805: Első Pár ökör ... A Fitzko Tsábéli, a Rendes Hojszbéli [Buza SzD; LLt Csáky-per 124. L. 31]. 1834: A 'Suki vásárkor arra a' Szemtelenségre vetemedett hogy az én számomra ... hitelben egy pár juhat vett 14 fton [K; Somb. II]. 1836: Egy pár hámos lo betse 200 Rh fl [Kv; Pk 3].

3. páros testrészen viselt; care se poartă pe membre cu pereche (ale corpului); an paarigen Körperteilen getragen. a. ruhaneműre von. 1628: Ket Par fekete Niari keztiw | Leani Azzonnak valo egy par kamuka keztiw [Gyalu K/Kv; JHBK XII/44. 6-7]. 1699: Egy par fekete barsony nestel berlet viseltes manyika [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. 1716: ket pár feier strimflé [Altörja Hsz; HSzJP]. 1742: egj Szakmánt, es egy pár harisnyát vitt volna el [Buza SzD; LLt Fasc. 109]. 1759: Egj Pár Nadrágnak valo Frantzia Poszto Sinorral egjütt hgf 1 [Sajóudvarhely (SzD) körny.; WassLt]. 1788: Egy pár fekete fodor fátyol inguij, hozzá valo kar öltövel | Egy pár fekete sima bársony csipkés gombos kesztyű [Mv; Tsb 47]. 1790: Egy Pár gyolts Mantsétli [Mv; MvLev.]. 1797: Tonyinak ujios lájblinak es egy pár nadrágnak valo poszto [Déva; Ks 96]. 1798: harom lng ket par Labra valo [Drassó AF; Tsb 24]. 1831: Csínáltattam ... 1 pár pantallont, Leiblit, és 1 pár Csizm(át) 30 Rf 40 xr [RLt O. 4 Rettégi Imre költségjegyzéke]. 1845: Egy pár flaner kaptza [Dés; DLt 1388]. 1857: A Ménes Pásztor Stingyen Jákobnak ... vagyon hátra egy szűrje, egy szokmánya ... és két pár harisnyája [Budatelke K; Born. F. lh]. 1862: Mlgs Ujfalvi Sándor Ur részére 6 pár fuszekli Cérna f3 [Kv; Újf. I].

b. lábbelire von. 1663: Harom par csizma [Utl]. 1667: Anno 1667 die 23 Jan. Az szolgalonak Rusori Annanak fizetese ez ... Harom par saru az eggyike uj^a [UF II, 252. — *Fels-ből kiemelve]. 1703: Edgj pár viola szín cipzellős [Zabola Hsz; HSzJP]. 1705: Edgj Pár Narancs színű Karmasin Szkofiummal varrat Csizma [Cege SzD; WassLt Vas Dánielén lelt. Rettégi György keze írás]. 1749: Egy pár Kordovány paputs kaptzájával [Told. 19]. 1769: Gyermeknek valo viseltes két pár Csizmacsca [Nagyercse MT; Told. 19]. 1774: Udvari birónak ... járt Esztendőre egy pár cipőkje [Szentdemeter U; LLt Vall. 25]. 1776: A' bányákra küldendő béres dolgozok iránt való rend tartás igit határozatatt, hogy ... egész bánya miv idején az ortosnak edgy a' Sák hordónak és Párosnak két pár botskornál többet ne

vegyen [Torockó; TLev. 7/5]. 1788: Egy pár viseltes hítvány borjú bőr Stibli [Mv; TSb 47]. 1797: (Vásárolt) 1 pár pantoflit [Mv; Berz. 7.69]. 1816: Egy pár fel kötő, és két pár fel verni való Sarkantyú [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. 1834: A Pokafalvi Majarasnak vettem egy pár Paputsat [Hosszúaszo KK; Born. F. la Bod Péter tt szám.]. XIX. sz. köz.: egy pár lagir topánka [Berz. 17b]. 1860: Albu Antal számára dolgoztam: Egy pár ujj Czepők 4 f. 30 [Zágon Hsz; HSzJP].

c. *ékszerre von.* 1595: Egy pár kezre való Arany perecz Akj nyomot Arani forintot ff 13 1/2 [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.]. 1692: Egy pár arany gyémantos fülbe való, huszonhat gyémántal [Bilak BN; JHbK L. 36]. 1710: Egy pár filbevalócska, 8 szem gyöngy benne [DanielAd. 92]. 1742: Egy pár fülbe való jo fele fejrő gyöngyből hojagosonn füzve [Kisecsküllő K; Somb.]. 1768: Egy pár kökörtésn szín Aranyas karkötő [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116]. 1776: Egy Par Arany Függő Fülbe való karika [M.köblös SzD; RLt Sombori Klára és Sándor lelt.]. 1781: Fülbe valohoz való egy pár fityegő jó féle gyöngyel [Koronka MT; Told. 10]. 1800: lévén pedig egy ládában 100 forintom, azon kívül ezüst portékáim ... egy pár Csercseje [Bereck Hsz; HSzJP Néhai Kárton Miklos kereskedő özvegye Jénea Nyákسا (60) vall.].

4. vmely tárgyból (házi eszközből/szerszámból) két (összetartozó) darab; o pereche de obiecte (care formează un grup unitar); ein Paar zusammengehöriger Gegenstände. a. *edényeműre, evésszközre von.* 1700: három pár Gyöngy házas kés hivelyben [Hr I/20]. XVIII. sz. eleje: Vettem ... Egy pár fintziát mar(jas) 1 [Kutyfa AF; Törzs]. 1710: édjy pár czapás ezüst pohár [Visa K; BLt]. 1723: Vagyon egy pár ezüst nyelű gyöngyházas kétske hüvelyével [Koronka MT; Told. 29/2]. 1739: Egy pár ... herba ténec való Lapos ezüst palaczkok Lot. 48 [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 13]. 1748: egy pár Káféhoz való kis kánál [Vargyas U; CsS]. 1760: Tizenkét Pár kék ... angliai Fintsiak [Mv; TGsz 2]. 1788: Egy pár fa olajnak való síma Butelia [Mv; TSb 47]. 1801: Egy pár filegrám munkával készített kés, és villa [Kv; Ks]. 1803: Nyolcz pár Fintsiak tálastol Kék virágok ... Két pár leveses fejrő, füles, fedeles Edények [Ne; DobLev. IV/858.2b].

b. *berendezési tárgyakra von.* 1714: Kék vörös Atlas Materiabul ajtóra való egy Par földel körös körül arany Prémmele ff. Hung. 8 [AH 18]. 1766: Magyaro fa deszkabol mestersegesen tsinalt egy par asztal [Déva; Ks 76. IX. 16]. 1789: Egy pár Zöld perpeta Firhang tetejiből való Garnis [Mv; ConscrAp. 22]. 1840 k.: négy pár musulin kis Firhang [BetLt 3].

c. *ágy/asztalneműre von.* 1706: Egy pár vekony varallyai gyalcsra készített igen szep reczes lepedő [LLt Fasc. 146]. 1708: Egy Pár tenger szín Sellyemmel fejeressed varrot gyalcs Lapedő [BLt Beldi Klára Nsz-be vitt egyetmásai közt]. 1714: Egy par fejéres körül fekete Selymes uj gyalcs vankos haj [Kv; Pk 6]. 1734: Egy par Török Csupu vankos haj [Kv; Pk 6] | Sellyemmel töltött Lengyel varásu visnyai Gyalcs edgy par Lapedő [Born. XXXVIII.3 Kornis Krisztina inv.]. 1735: Egy pár tzmával töltött fejéressed viseltés páma haj [M.zsombor K; Somb.]. 1738: Egy lepedő hajtás fejeressed 1. Ahoz való egy par Vankos haj 1 [DobLev. I/171]. 1781: egy tisztességes Abroszom sem maradván külön, kéntelenittem egy pár Abroszt pénzen Venni a Totoktol [Mezőkövesd MT; Kp III. 206 Újfalvi János sógomőjéhez.]. 1812: Egy pár lepedő Sej-

mes Totos ki fordítással [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 8].

d. *ruhaneműre és tartozékaira von.* 1637/1639: Kouatsj Istuan komornyk tartozik három paar nuszt arraban, hatuan forintal [Kv; RDL I. 111]. 1686: Edgy Fekete bársony Süveg Edgy pár nuszt rajta [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. 1688: Kilenczed fél par ezüst fonalbol szőtt gomb szál Szkofigomos [Beszt.; Ks S. Misc.27]. 1710 k.: 1 Par csipegetett potyolat elo Ruha körül kötes rajta [LLt Fasc. 146]. 1713: Egy Süvegre való egész pár Nuszt [WassLt id. Wass Györgyné Nemes Mária hagy.]. 1720/1811: tartozik két par inget adni Szabo Pálné Aszszonyom [Szotyor Hsz; Borb. II]. 1739: egy pár fahaj szín tarka kreditor szoknya [Szászkered K; LLt Fasc. 96]. 1747: Jutot Pista(na)k 18. pár tekervényes gomb [Kv; Pk 6]. 1752: egy Pár fátvol Tázcli ezüst Csipkével [Eszt. gr. Petkiné lelt.]. 1763: buja vászson előruha hasonlo 3. pár imeg [Szer.]. 1774: vitt el magával ... öt pár vékony bőlti Ing allyokot [Kilyén Hsz; HSzJP]. 1821: Vagyon 1 Pár készbeli keszkenő 3 Rf. 20 [Oroszfalu Hsz; i.h.]. 1852: Egy pár rokoja viselő 10 Rf [Nagyborosnyó Hsz; i.h.]. 1858: egy fekete magyarkába egy pár zseb [Kv; Újf. I].

e. *házi eszközökre von.* 1688: Két borda. Egy pár nyüst [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 4]. 1692: Egy pár fa kompana, hozzavaló készületivel [Mezőbodon TA; BK Inv. 13]. 1694: Az Ket par Rosnicza, vagy So őrlő sincsen ott [Kóvár Szt; JHb Inv.]. 1723: Négy pár gereben [Koronka MT; Told. 29/2]. 1738: Egy pár gyapott fűsű [LLt Fasc. 152]. 1740: Egy Pár hollyagos virágú ezüst Gyertya tartó [Ne; Told. 19]. 1753: Egy pár nagy réz Compana [Marosztkirály AF; Told. 18]. 1793: Két pár átalvető [M.köblös SzD; RLt Kolosi Krisztina kel.]. 1799: Egy pár két kéz Cseber rud | egy pár Len Mag törő külű [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1801: Egy pár gyertya tarto [Kv; Ks]. 1807: Két pár Meszélő Etset 1 f 12 xr [Déva; Ks 120. 2/3]. 1812: a Groff ... Vett ... Edj pár orát edjik eperforma a más kerek mindkettő kisdég és arany [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.]. 1816: 1 Pár Kalamaris réz porozo tartoval f 1 x 12 [Déva; Ks 102]. 1830: Egy pár beretva tokastol [DLt 499 nyomt. kl]. 1842: Három pár gyapju fűsűk | Tiz pár juh nyiro ollo [Majos MT; Told. 35]. 1849: Egy pár gyalog mangurlo xr.6 [Mv; MvLev. Trombitás Parthenius gkel pap hagy.8].

f. *(föld/kézműves) szerszáma/eszközre von.* 1688: az malomb(a) menven vagyon ... Kétt kövű malom fellyül csapo ... jó kö padgya. Kétt pár vásott kö rajta [Csicsógyörgyfa SzD; BK]. 1694: az Remetei Malom ... mindenik pár kö alkalmasint meg kopottak [Kóvár Szt; JHb Inv.]. 1696: egy par szanto vas Kopot Nő 2 [Bethlen SzD; BK]. 1701: viz Szilvasi Hotaron livő három Pár Kővő is Egi Dűrfűz-kőllő malmom [Hesdát/Mikola SzD; WassLt Marosan Lukacs vszb kezével. — "Malom]. 1789: Kerülő Eke vasaival edgyütt Nro 1 egy pár eke taliga Nro 1 [Mihályfva AF; JHb XLVI/2]. 1795: Két pár szanto Vasa, egyik Mezőre járo, a' Másik a Vészen [Szárhegy Cs; LLt]. 1798: az Bányából hoztak egy Pár Sánto Vasat En azt fel Igazitottam Az Ekére és ki lukastottam x. 36 [Déva; Ks 72.54 kovacs. számlája]. 1812: Tizen három pár olahos kapta Rf 1 [Mv; MvLev. Szürtei József hagy.4]. 1816: Négy pár asztalosnak való Szoritto [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. 1817: Husz pár Hováj, és Tizen négy pár Potzok [Mv; MvLev.]. 1849: Van a' Kováts Műhelybe ... Egy pár lo patko jukasztó [Somkerék SzD; Ks 73/55].

g. lőfegyverre és más hadi szerszáma von. 1665: Dobalo bastia Vagion ezen bastjan egy par jo örög rez dob [Fog.; UF II,310]. 1714: Két Par Magiar Dob hozzá valo vasas requisitumokkal egjütt 37 tt 181/50 [AH 48–9]. 1723: Egy par kerekas pistaly [Koronka MT; Told. 29/2]. 1754: Egy pár Prussus mundur Pistolly [Nsz; Told. 19]. 1760: Edgy Pár Rezes Mordály [Mv; TGSz 2]. 1780: Egy par hitvan pistoly [Ne; DobLev. III/546. 1b–2a]. 1811: Volt egy pár rezes pistaly melynek fele Régenbe a Puska tsinálónál igazittás véget Léven ... el Adatott 15 Rfor [Görgény MT; Born. XXXIX. 43]. 1823: Egy Par nyakba valo kurta korabéj [BK Inv.]. 1837: Egy el tört ágyu, és hozzá valo egy pár Damas pistoly Puskájával [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. — L. még a pármordály, párpisztoly, pártisztolyocska, párpulhák, párpuska, párstucc, pártercerol és pártersényi címszót.

h. lőszerszáma, szekér-/szánalkatrészre von. 1649: egy szeker agos, egy pár el romlot szán ál [Szentdemeter U; LLt Inv.6]. 1705: Edgy Pár hinto vánkossnak valo viragos barsony [Cege SzD; WassL Vas Dánielné lelt. Rettegi György kezével]. 1714: Kí metzett figurakkal egy Par Török Kengyel fl. Hung. 4 [AH 53]. 1725: 4. Pár hám kötelékért a' taji-gás lovakra den. 96 [Kv; Szám. 54/IV.24]. 1732: találtunk ... egy pár Sezához valo veress szőr bokrétság hámat [Köröd KK; Ks 12.I]. 1746: Egy kevés maradék Torotzkai Vas, melyből egy pár középszerű Ló patkó ki telik [Borsa K; Told. 49]. 1767: egy Pár Csezás Lora valo Ezüst de meg aranyazott Tsattos- Bogláros Hámoz [Köröd KK; Ks 21. XVIII. 78]. 1770: Egy pár hoszsu Szeker Lajtra. Egy par rövid Szeker Lajtra [Usz; Pf]. 1788: Egy pár kotsi kerék fő [Mv; Tsb 47]. 1797: Egy pár Hám tarto Lántz [M.igen AF; DobLev. IV/777.12]. 1807: egy pár kelsefa hám lántzos késével együtt [HSzj jék al.]. 1810: Egy pár löts főre valo pating Rf 1 xr 16 | Két pár dufla kengyel szijju [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 11, 13]. 1812: Egy pár nagy Szekér tengellynek meg vasazásáért ... Rf 1 xr.14 [Frákos U; Falujk 72 Sebe János pap-not. kezével]. 1824: Egy pár Löstet vet Tasnádi Pál [CsV]. 1865: Három pár bakk szán ál [Szárhegy Cs; LLt].

i. ételneműre von. 1797: Sertés hus aprolék, egy egész orja ... két pár kereszt csont, és két pár sodor [M.igen AF; DobLev. IV/777.17].

III. hltan számn 1. néhány (darab); ciftva, cíteva; einige, ein paar. 1672: Elhiszem, az szekér mellett levő gyalogoktól is jól ki tanulhatták az mi fogyatkozásinkat pár golyóbis nem létele miatt [TML VI, 384 Gyulafi László Teleki Mihályhoz]. 1750: betsülletesebbnek ítéltém az égy pár Atalag finum Aszú szőlő bórálva kedveskedni [Gagy U; Ks 83 Péterfi Sándor lev.]. 1752: most ujaban ... velő malacozt negy Tukfiat egy par dinyet küldöttem [Kövesd NK; ApLt 5 Nagy Zsigmond Apor Józsefhez]. 1868: okai-akat egy pár sorban írják meg [Gyalu K; RAK 143]. 1896: Azért legyen időd ... ird meg e pár sort^a [PLev. 179–80. Petelei István Jakab Ódönhöz. — *Beleegyezését abba, hogy felvegyék a Kemény Zsigmond irodalmi társaságba].

Szk: ~ lépésnyire. 1853: azon föld csak egy pár lépésnyire fekvővén a' város végétől ... szeméttel már annyira eltöltve van, hogy azt becsületesen megmivelní sem lehet [Kv; Pk 3].

2. idővon.; referitor la timp; in bezug auf die Zeit: egy néhány; ciftva, cíteva; einige, ein paar. 1851: ötletis estve egy par minutát látjuk | (A szőlő) felét mind elfogyasztá egy pár percz alatt [Kv; Pk 6,7]. 1855: Kérem alásan hogy

mind a' kasnak mind a' palánknak egy pár hét alatt a' materialét küldje meg [Nagylak AF; DobLev. V/1389 Bartok Ferenc Dobolyi Bálinthoz] | Pár hétre a temetés után néhányunkat meghívtatt vadászatra [ÚjFE 278]. 1861: éppen mikor a' hivek a' Templomból jöttek ki O.Fenesen^a mondhatni tűz tengerbe léptek, 's egy pár ora alatt a' nagy szélbe 17 ház mellék épületeivel ... több évi véres verejtéke gyümölcsének 37 család csak a' hamvába jár [Gyalu K; RAK 64. — *K]. 1883: legkésőbb pár év múlva az egész torony tetőzetet újra kell alakítani [A.szentmihályfa TA; ETF 107. 32].

pár² bányásztagonca; roabă folosită în mină; Grubenkarre. 1742: Tudom 's láttam hogy a' Gargyasi bányából szakadtott által haszon, de mennyi vólt lsten tudgya, hal-lottam azután szaz harmintz azutan szaz hetven párral hogy lett volna [Torockó; Bosla. Ékárt Gergellj (27) jb vall.]. a' Gárgyasiak bányájából egy jó darab kész kortzot által vetett Tobias Botár, vólt annyi mint egy Házi kenyér, és azt Rátz Dani vitte ki a' párban [uo.; i.h. Finta Jakab (34) szab. vall.].

Szk: ~ út bányásztagoncának való út. 1746: A' mint az határ mégyen a' pusztára, és az ottan tett jegyre, onnan az Dongosiak(na)k légyen szabad pár utat vinni a' Satra, a' mint bé vihetik, és ha az pár utban követ talál(na)k, az légyen az Dongosiaké [uo.; i.h.].

para török váltópénz; para; Heller. 1723: én selymet most többet nem kaphattam hanem. 40. dramot melynek is drámia két para tizen nállunk forintot 3 s hat sustákat | (A) sellyemnek az ára negyven drám lévén ... s drámia két parán ide valo pénzüli. nállunk téssen azon 40. drámnak egészen az ára három forint s öt sustákat [ApLt 2 gr. Ferratiné gr. Kálnoki Ágnes br. Apor Péterné gr. Kálnoki Borbárahoz Jászvásárról]. 1768: én Csináltam edgyik (egy!) köztők a bekességet másokkal hogy meg bekeltetők Dobrosz Nekünkis töltete 10 parara bort [Kovácsna Hsz; SzentGy Sztojka Raduly (40) zs vall. Jos. Szörtssei keze írása]. 1848: azt felelték a' Muntyánok, hogy ... a' parasztoktól vette egy pár késen négy parán és egy darab Málén Iszkronyban^a a juhót [EMLt. — *H].

Szk: török ~. 1820: Két Török Para [Mv; Told. 19].

pára vízgőz; abur; Dampf | finom köd; abur, ceață rară; Dunst. 1636: Fen az levegő hig égben termő tüzes és vizes állatok, meteoromok-is, az benne repeső madarakkal egygüt azont tselekeszik, mint az vízzel spongea módjára meg rakodott, és meg terhelődött felvők, és egyebek, melyeket az Propheta az Istennek ditséretire imigyen nógat; Ditsérjed az Jehovát te tűz, jég esző, hó és pára, és forgó szél, etc. [ÖGr Aj.6]. 1710 k.: délben, kivált nyáiban, egy órát ... aludtam, melynek nagy hasznát is tapasztaltam, és ha elmulattam, a fejemre felmenő sok pára miatt rosszul voltam [BÖN. 521]. 1751: Szemeimmel Láttam ... az penz-nak Páráját és fel lobbanását [Gycke K; Ks]. 1823–1830: megnéztük a Dampf vagy Feuer Maschinét, ahol tüzzel hajtják ki a bányából a vizet, azaz tűz által meglegeitvén a vizet, annak párája mozgatja a vectiseket [FogE 207–8].

Sz: eltűnik, mint a ~. 1880: Czakó Józsi ?! Hát tudom én hol van ? ... Ismert hőbortossággal eltűnt (el, mint a pára) Vásárhelyről [PLev. 73 Petelei István Jakab Ódönhöz] * reménységért, csak ~ért egy pénzt sem ad. 1678: reménységért és csak páráért egy pénzt sem ígérünk, annál inkább

nem adunk [TML VIII, 134 Bethlen Farkas és Mikes Kelemen Teleki Mihályhoz].

parabola példázat, példabeszéd; parabola; Parabel. 1710 k.: mint a páváról mondják, ha igaz, hogy a farkában gyönyörködik, kevélykedik, de mihelyt rút lábait meglátja, mindjárt elszomorodik, lebocsátja a farkát s kevélységét (ha nem igaz is, de argumenta etiam ficta arguunt, mint a fabulák és parabolák, melyekkel Krisztus urunk is élt), azért, mint a páva farkát, úgy a lélek minden kevélységét eressze le [BÖn. 444–5].

paracskó vizsla; prepelica; Vorstehhund. 1591: Az obrokosok(n)ak es pratskoknak 7 kenyeret ky a kazalastol meg Maradot faggyat az Ebbeknek f — d. 6 [Kv; Szám. 5/1. 31]. 1629: Szantajne Aszonjom ... monda oza(n) neki, hogj hazucz te paracsko az kireöl en megh megh szolita(m) hogj miért mondd az embert ebnek | az szolgáló miat, paracskonak minék szitta volna Szantajne Aszoniom cötte [Mv; MvLt 290. 154b, 160b].

pár-adás másolatkészítés; fäcutul copie; Kopieanfertiung. 1753: Midön a' Per fölyt, a' Mikó Vrak Leveleinek pár adásáért fiztettem Cancellista Bartha Miklos Vram(na)k [Ks 22. XXIb].

parádé 1. (katonai) díszegyenruha; tünatä de ceremonie, uniformä (militär) purtatä la parade; (bei Militärparaden getragene) Gala/Paradeuniform. 1836: Nyujtodon voltam a' Kováts János káplár Temetésére egész Prádéba [Bereck Hsz; HSzjP]. 1838: Dobay Major Ur és Szentpáli Obristleinand Ur itten voltak ... mü voltunk egész Prádéba káplárokul [uo.; i.h.]. 1842: az Obristleutnant Dobay Ur meg halálozdot Rozália nevű kis két Éves Leánykájának egész prádéba a Temetésére voltam [Kvh; i.h.].

Szk: katonai ~. 1823–1830: Hogy a franciák Bécsből elementek, s a császári ház hazatelepedett, a bécsi polgári katonaság katonai parádében a zászlókkal együtt kiment egy mezőre, ott a zászlókat lehajtván, maga* tulajdon kötött fel a zászlók gombjaira igen széles pántlikát [FogE 259. — *A császárné].

2. látványos ünnepség; parádä, solemnitä; Parade. 1763: Generális Siskovics az öfelsége parancsolatjából Erdélybe ... beérkezett a székek között indult zenebóna kezdőjének ... investigatiójára. Azt mondják, hogy Bukkow parádával akarta bekísértetni Szebenbe [ReE 148]. 1879: Dinomdánomra, parádéra, lármás, messze látszó dolgokra kinyitja mind a száz zsebét, de irodalmi célnál ... behúzódik a hajlékába, s bezárkózik, mint egy csiga* [PLev. 61 Petelei István Jakab Ödönhöz. — *A mv-i közönség].

parádés látványos; fäcut cu pompä/solemnitate; spektakulär. 1854: nem akarom, hogy szeretett kedves és jó feleségemnek az egyébaránt is ... feletle haszontalan părădes eltemtetésemmre tett költségeknek kénytelenített meg fizetése által is könnyeket facsarjak ki szemeiből [Kv; Vég.].

parádéz büszkélkedve, tetszelegve mutogatja magát; a fi bun/potrivit de parädä; paradiieren. 1811: 'S valamint a' Szamárt én hijjába verem, Mert a' terhet hordoz, és nem arra való, Hogy parádézzon mint száz forintos ló, Sőt a Móludvai Lótól sem várhatom, Hogy égy Generális alá jovalhatom; Hanem hámba fogni őt igen jó léssen | A' Leg

jobb Csitkó-is mikor elsőbben jár, Nem igen parádéz, figyelmezz reá bár [ArÉ 45–6, 48].

paradicsom 1. édenkert; paradis, eden; Paradies. 1710 k.: Az Isten az embert minden földi, vízi, aëri teremtet állattal szabaddá, sőt azokon úrrá tette ... úrrá a paradicsomnak minden fain, gyümölcsén | Ha az a törvényfa nem lett volna a paradicsomban, csak olyan lett volna, mint egy étel, ital, gyönyörűséggel teljes vadkert [BÖn. 478–9].

Szk: ~ tiltott fája. 1811: Végre, tsak a' tiltott Paraditsom fáját Emlitem, jól tudjuk annak az almáját, Melybe első Apánk hogy belé harapott, Attól ő élesebb szem világot kapott [ArÉ 33]. fél ~. 1854: Csapon fél paradicsomat kaptál, mert itt az emberek Barátságosak [Csapó KK; DobLev. V/1372 Réz György vejéhez, Dobolyi Bálinthoz] * földi ~. 1710 k.: Olyan bölcsé, tökéletessé léssen a lélek, mint Ádám volt az eset* előtt, sőt bölcsébbé, mert Ádám az engedelmesség által halál nélkül ugyancsak a földi paradicsomból mennyországra, arra a nagyobb boldogságra, bölcsességre és tökéletességre ment volna, amelyre mü megünk már az örök életben [BÖn. 465–6. — *Bűnbeesés].

2. örökélet, túlvilág; rai, paradis; Paradies, Jenseits. 1664: ő nagysága is hatalmas győzhetetlen császár és fényes portája előtt nem kevesebb kegyelmességbe, becsületbe és hitelbe tartatik, mint az paradicsomba nyugovó boldog emlékeztető hatalmas császároktól tartattak a jó emlékeztető Bocskai és Bethlen Gábor fejedelmek [TML III, 85 Szalárdi János Teleki Mihályhoz].

paradicsom-alma paradicsom; rosie; Tomate. 1850: két ágyba ... Paraditsom alma [Tamásfva K; MLev.]. 1851: Volt benne paraditsom alma [Dés; DLt].

paradicsomi pompás; splendid, minunat; prächtig, paradiesisch. 1664: Az császár levelének alkalmatosságával paradicsomi császári méltóságos köntösökbeli tündöklő kegyelmesség megköszönése mellett ... jó lőtt volna még is negálni* [TML III, 84 Szalárdi János Teleki Mihályhoz. — *Köv. a részl.].

paradicsomvirág paradicsomvirág-mag; säminjä de rosie; Tomatensamen. 1656: Ezen rekeszben vagjon egy sacczoban veres hagima magh felig ... 3 sacczoban salata magh ... paradicsom viragh, 7. sacczokkal [Fog.; UF II, 155].

paradigma példa, példázat; pildä, parabola, paradigmä; Beispiel, Paradigma. 1710 k.: Mivelhogy ... a bűn mindenkor valami álorcának színe alatt; valami jó alatt jó elé, azt akár a lélek, akár a test kapja előbb, de osztán mint köz jószágot, úgy tartja mindenik, úgy is veszi bé, s él, fruál, gyönyörködik benne, mint magáéban. Nincsen olyan bűn, gyilkosság, parázñaság, lopás, hazugság s akármí, amiben ez így ne legyen, melyet mindeniken meg tudnék különösen is mutatni, de üdöt, papirost nem akarok véle tölteni, ebből az egy példából, mint paradigmából, akárki feltalálhatja s rászabhatja [BÖn. 473–4].

parafernális kelengyére/kiházásításra vonatkozó; parafernäl, care se referä la parafernä; auf die Aussteuer bezüglich. 1850: Mely perefernalis specifikatio mü előttünk és általunk mindenenken ment véghez [Kiskászón Hsz; HSzjP].

parafernizáció kelengyeadás, kiházásítás; zestre, dotá; Ausstaffierung, Ausstattung. 1761: Néhai Fekete Josef ur(am) decessussával in capillis maradt de annakutánna emaritáltatt Fekete Rebeca Asz(sz)ony ha mit parafernizatiojáb(an) adott edes Anyja nagy alázatossággal köszöni mégis most á maga ratajat tam de mobilibus, qvam verő immobilibus kívánnya lege etiam Regni D. P. I T. 101 sequestráltatni [Oroszfalu Hsz; BLev.].

parafernizál kelengyével ellát, kiházásít; a da dotá/zestre unei fete; ausstaffieren. 1780: Az hajadon testvéreknek a közből jó helyen a két fordulóban 6 véka féréje földet szakasszanak, s amelyik mellett marad, az szántsa. A két testvér tartozik az ősből parafernizálni, ha szerencse tanálja [Taploca Cs; RSzF 230]. 1802: Panaszol Gáll Istvánné Gáll Éva Aszony, azt hogy férhez menetelében nem Perefarmizálta és ruházta ki Édes Atja [Páva Hsz; HSzjP]. 1825: Ezen Uzoni Szekely, Fiait illető Jóság ... maradni kelletik a Törvény szerint a Fiunknak Karolynak ebből és ezekből a Leányokna tsupán tsak annyi Jussok vagyon, hogy illendőleg kelletik parafernizálni, a minthogy Ujvárosine Kispal Agnest Leányunkat ki is ruháztuk [Hsz; Kp V.347].

parafernizáltatik kiházásíttatik, hozománnyal elláttatik; a fi mairitat cu zestre/dotá; ausstaffiert werden. 1760: néhai édes Atyánk decessussán mi velünk két egy testvér hajadon leány maradván ē bonis az edgyik dotáltatott, parafernizáltatott ... A másik á ki hajadon maradt, 's mais hajadon, ha szintén participálnék is de bonis mobilibus, mint hogy már törvényes aetassát el érte az ő, és keresett bonumokból á menyire parafernizáltatott azok imputáltatván az aqvistumok közti ... tovább ezek imputáltatván nem participálodhatik [Oroszfalu Hsz; BLev.]. 1761: Mivel pedig Attyok hólta után hajadonon maradt leányok successive parafernizáltatta(na)k, tehát á mik á közös jóság hasznából p(ro)curáltattak azok p(ro)ducaltassa(na)k, ugy hasonló képpen ha á fiak á közös jóságból magokat ruházták fegyverezték, lóval 's egyébbel segítették azok is kinek kinek részib(en) imputaltassa(na)k 's á képpen részek egyeztessék [Hsz; i.h.].

parafernum kelengye, hozomány; paraferná, zestre, dotá; Mitgift. 1642: Az teobbi keozeott Veleo Jstuan producala irasokat, melieket az Leanianak adot uolna parafernumban [Kv; RDL I. 128]. 1736: Mikor harmad napján az uj házások az szüléi házárol el akartanak menni ... két cancellista deákkal vagy ket nemesemberrel, valami parafernumot adának, legkisebbig felíratván, szekérre rakatták [MetTr 392]. 1743: Mátyás Philep Lamentálódik, hogy ... a' féréje nem hogy maga kötelessége szerint ötet tisztességesen el temettette volna, hanem engemet arra adstringált, hogy a' féle kölcséget magam subportáljam, holott pedig az meg holt leányom(na)k tölem adott Parafernomi nála maradtanak [Vályebrád H; Ks 62/22]. 1745: Bulza Iszspasz és Adám valami Poraphernum vulgő Zesztre iránt veszekettek [uo; Ks 111 Vegyes ir.]. 1756: Kováts Ágnes ... minden maradék nélkül decedalt ... minden Mobile Bonumi és Paraphernumi ... marattanak az Kegylő Keziben [T; MbK VIII. 21. — 'A férj, Beretzelki Nzetes Budai Mihály]. 1765: néhai Gáta Lázár, és Vaszil nevű Jobbagyok(na)k Maradékait ... in An(n)ő 1713 ... Ifiabb Sárközi István Ur(am) ... Arkosi Susánna Aszszony(na)k, mint

akkori Mátkájának parafernumb(an) ... Elekesen lévő három nyilas házhelyekkel edgyütt 400 idest négy száz M: forintokig inscribált [Mv; DobLev. II/360. 1]. 1820 u.: mind a két Leány az para fernumátt elő hoza meg kívánj(uk) [Egerbegy TA; Tolvaly lev.]. 1833 k.: En tehát egy gyenge erőtelen Aszszonyi állat ... hogy életemet meg menthessem ... ugy vontam magam bátorságos helyre; — Az előbbi el menetelemmel el vit egy Kevés paraphernumokon kívül, minden bonumaimot meg tsak az Valtozoimot is ot hagyva [Uz; Borb. II válófélben lévő asszony panasziratából]. — L. még RSzF 229, 230.

paragrafus 1. cikk, cikkely; paragraf; Paragraph. 1782: a Citalt 154dik paragraphusnakis; mellyen a Deliberatum fundatott nem az volna az értelme [Hsz; BLev.]. 1783: A citalt 154dik Régio Tabula<r>is Instructionak Paragrafussa ide nem illik [Hsz; i.h.]. 1806: Mindezen panaszokat megvizsgálván nemes compania fóruma, mindenik fél documentumait, melyekből kitetszett bizonyos terhes aggravans circumstantiák: hogy hit nélkült ítleltre nem lehetne menni, azért Tabularis Instructio 89-dik paragrafussa 3-dik pontjának tartása szerént ... meghitelvén az actor, hogy bizonyosan az inctus lopta el a pénzt [Szárhegy Cs; RSzF 262]. 1869: Hogy irjak valamit az önkéntesek esketésiről, ugyanis a kiket elvesznek viszik a várdára, kihoznak egy sárga fekete zászlót s az alatt felesketik, ezután elé veszik a törvény könyvet s fel olvasnak belőle két paragrafust az egyik azt mondja főbe lölek a másik felakasztlak s ezzel vége a czerémonianak [Pf Pálfi Károly lev. Kv-ről].

2. bekezdés, szakasz; aliniat; Absatz, Abschnitt. 1735: iratásom(na)k első paragraphussab(an) tagadom én azt hogy a köztünk valo divisiot agnoscolnam hanem en tsak argumentalodom azon Titulusból [Torda; TJKt I. 81. — 'Ti. a törvény idézett titulusából].

paráhol (eső) permetezik; a bura/burnija; rieseln. 1592: Konkoli Janos ... vallia. Mikor le vagtak az testet ott voltam ... Miért hogi eseo kezdett vala paraholni, es az legeni veriteznek mondak azt, hogi ne(m) veriteznek, hane(m) esseoteol teccenek [Kv; TJK V/I. 214].

parakló (a vaskő osztályozására szolgáló) bányászszerszám; uncaltá de miner; Grubenwerkzeug. 1796: A Stompnál valo Szerszámok Puzka 1 Furu 1 Véső 1 Paraklo 1 Csakány 1 Kapa 1 Lapát 1 [Tresztia H; Ks 115].

paramentum templomi kegysszer; obiect de cult; Parament, Kultgegenstand. 1720: melljen vadnak aranyas fejér paramentumok [Sepsikőrőspatak Hsz; HSzjP].

Szk: ~ hordozó. 1690: Egy paramentom hordozó kis ládácska [Tusnád Cs; SzO VI, 426].

paraméta virág '9? 1813: Virág Házban: Czitrom termő fa Nro 45 ... Parameta Virág 15° [Alpestes H; Told. 18 Tolalagi Kata lett. — 'Folyt. a fels.].

parancs 1. rendelet, parancsolat; ordin; Befehl, Verordnung. 1591: 8 die octob(ri)s kyltem B. vram paro(n)chyara, vrůnk Zamara Zaz Ezer Sendely Zeget vettem f 40 [Kv; Szám. 5/1. 36].

Szk: ~ul kiad. 1853: A tegnapi napon ... a cs. ki Járási Hivatalhoz bé szollitattunk vala az hol a több ki adások között leg szorosabb parancsul azt ada ki az Elnök Ur,

hogy az állam költsönt egy 3 nap alatt ha bé nem fizettyük katonai executio száll ki [Pálfa U; Pf Illyés Péter főbíró Pálffi Lajoshoz] * *ispánsági* ~. 1843: némelyek az ispánsági parancs ellenére kerítéseket csináltak, és evégre imittamott töviset, vesszőt és egy-egy fát is vágtak [VKp 73] * *legfelsőbb helyről jött* ~. 1847: Valló több ízben is felszólított, sőt kényszerített is legfelsőbb helyről jött parancs következtében arra, hogy mint gyanú alatti rendbontó az érdekelt közönségetől távozzon el [VKp 168] * *végső* ~. 1857: Mi mind edgyenként, mind közönségesen készek lévén edgyezkedni 's fizetni az edgyezés szerént, ha a' Méltóságos Ur végső poronsát írásba tisztelhettyük [Márkosfa Hsz; BetLt 4].

2. utasítás; dispoziție, ordin; Anordnung. 1849: Kelemen parantsából nője és leánya számára vásároltam ... női kelméket, mely kelméket pedig nője és leánya számára női szabo Kronstädter Joseffel készítette meg | midőn a fiúcskát templomba vitték kereszteltetés végett ... a több jelen lévő is elfeledék megkérdezni azt, hogy a fiúcska mi nevet kapjon, e felszólításra azt izentem vissza, hogy Kelemen Béni parancsából ... nevére kereszteltessék, s így keresztelődött a fiúcska Kelemen Miklósnak [Kv; Végr. Vall. 17, 278].

parancsnokság comandament; Kommando. 1852: Özvegy Vizi Lajosné Horvát Katalinnak a' Károlyfehérvári Méltóságos Cs. Kir. Vidéki parancsnoksághoz ... bé adott ... kérelmére ... feleletemet következőkbe kívánom megtenni [Nagylak AF; DobLev. V/1330].

Szk: *katonai* ~. 1850: Déési polgár Erdődi Sándornak a' vidéki Mlgs Katonai Parancsnoksághoz bé-adott — s onnan ... háttárral le küldött ... hivatalos ajánlás mellett teszem át a címzett Tanátsnak [Dés; DLt 6].

parancsol 1. parancsban elrendel vmit; a ordona/porunci; befehlen. 1568: Panazolokodyk eneke(m) az en zolgam fyczor Matyas hogy ... marhayaba Nagy Kart val, Azyrt kyrlek mynt barathymat hogy ne wzetek Ne Kergessytek paranczolomys ha myt vytet elygh teoruynt tyszen az en zolgam feleole [Fog.; BesztLt 57 Asp. Beokeos Supremus Consiliarius Regie M(aies)t(a)tis a besz-i tanáchoz]. 1575: Meg Ertettek eo K. varoswl az feyedelemnek leweleit Elseoben az Credentiat kyben parancholia Az feiedelem hogi Gabriel deaknak hitelt aggyanak es meg chelediek az myt Mond [Kv; TanJk V/3. 121]. 1590: Pemej Istvan wrwnk capitanwnk lewen ... azt paranczolta hogy mingiarast Brassoba, wrwnk Eo nagjsaga wtan kwlgion az Kereztr warosy Fazakas Lukaczj dolgaert [UszT]. 1635: parancziolia fejedelem Vrnk eo Naga az Admonitiot [Szászregén; VLT 17/1603]. 1664: parancsolyuk alkalmaztassa hazanal ugy dolgait, hogy ad primum Marty ... okvetelle(n) Radnothon lehessen [WassLt fej.]. 1697: Kglid levelet alazatoson vettem, meljib(en) mit parancsoljon Kglid alazatoson ertem [Keresd NK; BK. Nyikodin György Bethlen Gergelyhez]. 1768: Soha Sem tiltotta eo Nga hogy a Marháit kárból bé ne hajtásák, sőt fülünk hallottára gyakorta parancsolta, hogy valamikor marháit kárba mennek, hajtásák bé, és azonnal hirt tévén eo Nga mindenkor meg fizet érettek, és a kárért [Nagyajta Hsz; JHb XVIII/29]. 1776: Ki parancsolta hogi enni és innya ne agyanak, hadd döggöllyek meg? [Kovácsna Hsz; HSzJP vk]. 1825: ügyelettel lészek, amiket parantsoltam tellyesitse [Kv; IB gr. Korda Anna lev.].

Szk: *erősen* ~. 1683: Az utakat erőssen poroncsollyák hogy — meg csinállyák [Prázmár Br; BK] * *fejére* ~. 1632: tudom azt hogy Kayczia Mihali en legieniem uala, mert en azkoris hadnagy voltam ... az Fejedelem fejemre parancziolta hogy az zazlo alol megh ne engedgjem hogy az legjeni ki allion [BLt 3 Valentinus Leörincz de Kozmász (70) dux pixidariorum vall.]. 1770: fejemre parantsolta hogy akar hunnét teremtem elé [Gyf; BK sub nro 1017 Paulus Kontz (21) vall.]. * *hagyja és (szerio) ~ja*. 1613: Az kikkel pedig nem birhatnak es reaiok tamadnanak. Hadgyúk es serió paranczollyuk is kegyelmeteknek, hogy ... harminczadosunk, és szolgai mellet ... tartozzek fel tamadni, és azokat az Embereket meg fogúan Zazlonk ala be vinni [Kv; PLPr 36 fej.]. 1634: Ez leuelwnk presentolo Mihacz Demetert es Crakay Andrast ket emberwnkeot kellettuen Molduaban az vaydahoz es ott ualo boyerokhoz kwidenwnk ... Hűdeinknek ... hagyjuk es paranchollyukis eöket né csak bekeüel bocsassak; hanem posta louakot aduan alajok gazdalkodgyanak nekiek, es felelmes helyyeken ... elis kiserlessék eöket [Borb. II fej.] * *kegyelmesen (és szerio) ~*. 1635: Ahol penig Nagod keglisen parancziollya, hogy az dolgot mégis bizonyos irasban foglallyuk, es ugy adgyuk Nagod eleiben: Nagod(na)k azert irhattyk alazatoson ezkeppen megh az dolgot [Kv; Céhír. I. 15]. 1639: Anno 1638. Die 4 mensis Dece(m)br(is) kegliesen Parancziolt uolt Nagod, hogi Nemzetes Sepsi szekj Vzoní Beldi Janos uramon, az negj szaz forint Penat az orszag articulussa es Nagodal, ualo Conclusum Edictum ellen ualo Cziclekedetiért ... Nagod exequalunkis uolt [BLt 3]. 1647: Igy léuen azert az dologh hűsegték(ne)k kegyelmese(n) es serió Paranczollyuk ... az Exponens Asszonyoknak, megh irt Attyafiayual valo dolgot, igaz Teorueny szerent el igazitcza [Borb. II fej.]. 1810: meltoztassek kegyelmesen Porontsolni hogy nekem Murosony Waszili-kanok had agyak általt azt a pusztá Telket [Kajántó K; KmULev. 3] * *kegyesen* ~. 1847: Idei február 25-éről 956. udvari szám alatt költ kegyelmes királyi rendelet által méltóztatott öfelsége kegyesen parancsalni, hogy az esmeretes bujtogató asszony, Varga Katalin ellen csábításiért ... büntető közkereset indíttassék [VKp 205] * *keményen* ~. 1769: Keményen porontsollyuk a Falus Birák(na)k, Perceptorok(na)k és Esküttek(ne)k, hogy az Adonak fel hajtását minden haladék nélkül ugy szorgassák hogy külömben kemény Executiót fognak szenvedni [UszLT XIII. 97] * *rendelést* ~. 1786: a marhák gyengék hogy messze vekturázzuk^a Herepég vagy Fejérvárig fel szállithatnok ezen tul ha Nsgtok rendelést parantsolnak a felsőbb Tisztek(ne)k [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — *Ti. a gabonát]. 1823: méltóztasson oly hathatos Rendelést parantsolni melynél fogva Rátzkövi Vram ... Törvény ki folytaig ne üldözzen [Mezőbánd MT; DobLev. V/1063] * *szerio* ~. 1647: Hűsegték(ne)k Tisztihez valo keötélsegierti serió poronczollyuk az megh nevezet latrokat fel keresse, s erdemek szerint meghis büntesse [BesztLt 130 fej.]. 1663: Serio Poronczollyuk, admoneallya kegltek meg irt Pelczj Istvant Etsevel együtt affele potentariuskodastol supert se deallyan(a)k [Ebesfva; BállLt 58] * *szóval* ~. 1661: Ngod nekem szóval azt parancsolta vala, hogy mikor Ngod Vársárhely felé leszen, ott egyezzem meg Ngoddal [Bágyon TA; SzO VI, 256 Csegezi Tamás, Asz kapitánya a fej-hez].

2. parancsot ad vkinek (vmire); a porunci/ordona (cuiva ceva); jm etw. befehlen/anordnen. 1542: Az mynemw dol-

gokoth k. ennekem parancholth wala az wthanes azonywm athal, az mint en joban thwtham, igen thewrekedihem myndenwel [Fog.; LevT I, 16 Petrus Orozy Zalay Janoshoz, Poson m. ispánjához, Fog. vára urához]. 1569: Miert hog my Hawadot^a ... az my hywewnknec More Lazlonak ... attwk parancholywk Neced hog ... Hawadot az my donatio lewelwnk tartasa zerent erezd More Lazlo kezeben [SzO II, 263 a fej. Telegdi Miklóshoz, a hat székely szék kapitányához. —^aMT]. 1572: kerem mosthanys Kgdet ... hogy Kg paranchollyon az Petres folwy Gerebnek hogi Ez zegeny Embernek Marhayatt mjnden bantas nel kwl Aggya megh Nekye [Sajó BN; BesztLt 3716 Christophorus Hagimas Gr. Daum beszt-i főbíróhoz]. 1577: hoszak mi nekwnk ... az nagisagod paranchiolatiat hushagio hetfőn 1577 esztendőben meliben parancziol wala nag(isagod) minekwnk hogi el menuen timafalwy hatarra az pörös erdőnek szeneré, es ott az minemw bizonyisagokat mi előnkbe hosznanak es Intenenek aszokot mi be wennők es meg esketnők az nag(sagod) parancziolatiat tartassa szerint [UszT]. 1610: hoza minekeonk Vrnk eo felsege valato parancziolatiat az vitez Zantay Mihaly ... melyben eo felsege paranczol minekeo(n)k teob hiuey keozeot, hogi az mely tanokat eleonkbe(n) hynak vallassokat be venneók [Dés; DLt 321]. 1630: parantsollyk hwseghteknek abban az fő Capitansaghnak tisztiben eo kegyelmet, ighen beötszletesen vigye be [KJ fej.]. 1724: En lévően Második biro a Falub(an), elsőben nekem parantsolt az Fő Strása Mester Vram) ő Nga Hopmestere, hogy két szekeret állítsunk [Melegföldvár SzD; Ks 4. VI. 17 Moldován Janos (28) jb vall.]. 1795: porontsolt az Hadnagy Ur Antalnak elé adni az ökrök árrát, de elő nem ada azonnal [Ozsdola Hsz; HSzJP Kópi István (68) gy. kat. vall.]. 1815: Székelly Iosef Ur ... parantsol a' Hajdunak hogy a' Kis Házikot gyujtsa fel [Orsova MT; Born. G. XV. 13 Szegedi László (58) ns vall.].

Szk: *aperte ~ vkinek*. 1672: Urunk ő nagysága im más levelet írt Kegyelmednek, kibem, a mint veszem eszemben, aperte parancsol Kegyelmednek, mitévő legyen Kegyelmed [TML VI, 278–9 Nalácz István Teleki Mihályhoz] * *hagyja és ~ja vkinek*. 1599: bizonyos feo okok kewantak hogy Zaz Sebesnel taborban zallichiwk orzagwnk hadath. Haggiwk azert, es paranchiolliwk thy nektek hogy minden halogatas nelkwil, oda az Zaz Sebesy mezeore zallichiatok eoketh [Törzs. Báthory András fej-i rend.] * *kegyelmesen* ~. 1656: kegmteteknek Generalis Gyűléset ... rendeltük Fejérvári Városunkban lenni ... Kegmeteknek azért kegyelmesen parancsollyuk, az felyebb megirt napra és helyre bocsássa megh hiitt emberit tellyes Instructioál [WassLt ogy-i meghívó].

3. rendeletet ad/rendelkezik vki/vmi felől/vmivel kapcsolatban; a dispune, a da un ordin (cu privire la ...); Befehl geben/erlassen (in Beziehung auf ...). 1553: Az eles felwjs Azth paroncola hogy te K. myndyarasth zaboth bort keneret bwssgel kwgenek wtnwk pynzerth Es mydenek meg Agak Az arath [BesztLt 38 Pestesy mathe lev.]. 1592: Vgian Ezenreol Lazlo kiralis paranchol [Kv; DiósyInd. 51]. 1609: parancziol felsigid ... az Gradiczgy georgi marhaia-nak megh adasa feleol [Dés; DLt 315]. 1625: eo felge bizonyos szamu masa olvaztotlan fadgyu ala küldese feleol paranchyolua(n) ... küldetünk zam tarto Alvinczi Peter Deak nemedeke szerent ala ... Lib. 125 [Kv; Szám. 16/XXVII. 5]. 1667: Szilvási uram felől is parancsol ő nagysága, de itt nincsen, gondot kell viselni reá. Árpáson

vagyon, féltő, hogy Havasalfölde felé el ne illanjon [TML IV, 68 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1749: méltosztás-sék a Mlgős ur porontsolni az iránt mi tevős légjen [Gagy U; Ks 83 Péterffy Sándor lev.]. 1751: mindenkor parantsalt az munkások praebendája iránt [Marossztkirály AF; Told. 29]. 1752: parancsolván az Aszony Bánffy Imréhné Asz(szonyo)m minden egyéb épületek(ne)k ell hányása, és négy részre osztása irántis, azokotis ... ell rontottúk [Buzd AF; Ks 22. XXIa]. 1769: A Sár miatt nem járhatván a' régi által-járon, úgy parantsolt a' Nemes Varmegye Hídnak tsinálása iránt [Apahida K; JHbK XLII/24]. 1809: (A) Marha dóge lehető kerülése aránt ... méltosztás-sék ... további örállás vagj félbe hagyása aránt parantsolni [UszLt ComGub. 1638].

4. ~ *vkire/vmire* parancsot ad/küld vhová/vkihez; a transmite poruncă/ordin către ..., an jn einen Befehl übermitteln. 1599: Myert hogy ertik ... az Vrnk eo felge ide valo Jeowetelit, kireol zeoksegh idejen prouidealnunk ... keryk eo kgmek biro vramat ... hogy eo kgme Vrnkat eo felseget vtjaban talatassa megh keonieorgesse által ... hogy eo felsege az varmegyekre paranchyolion horgianak zenat, zabott, fat, es minden elest [Kv; TanJk I/I. 344]. 1621: Gub(erna)tor V. eo Nagha para(n)czoluan minden uarmegiekre hogi minden haro(m) kapurol egy lovast alatnanak az Magyar Orszagi expeditiora [Kv; Szám. 15b/VII mell.]. 1722: műk az Porumbaki üveg csürnel üvegessek ... Voillay Sorbány Gabor uramis Udvarbiránk lévően Poroncsolla egy alkalmatossággal reánk ... hogy csinál-tassan velünk ... örög üveg karikakatt ezeret [A.porumbák F; BK]. 1775: krájinik Ur(am) a falura Fintoagra parantsolt, hogy a Lovakat elé adgyák [Fintóág H; Ks 113 Vegyes ir.].

5. tárgy nélkül; fára complement direct; ohne Akkusativ-objekt: rendelkezik, utasít; a da ordine/dispozitii; befehlen, verfügen. 1542: azert my the k. zolgálnwk mynth kegyel-mes vrwnknak, paranchollyon the k. [Fog.; LevT I, 19 Daczo Mathe es Olah Balas Maylath Gáborhoz, Fog. vára urához]. 1566: amel zolgainkat felseged rawoij, az felseged Instructioja zerynt, nekwnk engedet, kykkel mykor felseged parancholna, zolgalhatnák, azokat ys mostan Capitan Vrnk ereoltety az zolgalatra [SzO II, 182 székely főemberek és lófők a fej-hez]. 1572: Ha kd: Illyen Jol chelekezyk welem, Meg Gyjekezem Zolgalnom, valamyben paranchol ktek [Zsombor K; BesztLt 3683]. 1658: Az káptalanok most nem munkálkodnak, ha parancsolunk is [RákCsLev. 557 Rákóczi György anyjához]. 1708: Comen-dans ur(am) ... kemény(en) ream izent a' Puskasok(na)k ne parancsollyak mert meg nem engedi [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1763: Tessék ... velem Parantsalni attévő lé-szek [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.]. 1797: enye huntzfut Disznaja ... hát te vagy itt Ur és te poront-solsz [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21]. 1806: Valamikor a' közönség Birája porontsol, akármí idő tájbanis, a' Nyá-jat legottan kihajtyák [F.rákos U; Falujk 17 Sebe János pap-not. kezével]. 1820: Apám és Dregán János amint ma-gak mondatták így szolván, hogy ha az Isten meg segitt be-nünket még mi parantsolunk abba az Udvarba [Aranyosrá-kos TA; JHb 48 Gál Juon (40) zs vall.].

Sz. 1570: Eothwes Andras, es Eothwes adam ... vallyak ... ket Mestert kwltenek hozza hogi fely Thyliciak legyeny az Engedetlensegert, Az ket Mesterre kezert vetette, Es azt Montha nekyk It ne(m) Tyltas, sem ceh se(m) ceh Mester ebnek paranchollion lth az en hazamnal [Kv; Tjk III/2. 1]. 1752: te is olyan kutya vagy mint Urad, Urad olyan mint

te, ebnek parancsol Urad, eb Ura [MNY XXXVI, 269]. 1764: S ha afféléket hoz elő nekik az ember, haragusznak, melyet eb bánjon s ebnek is parancsolnak [RettE 172].

6. tagadó alakban; la forma negatív; in Verneinungsform: nem rendelkezik vkivel, engedelmességre nem kényszerít vkit; a nu porunci cuiva, a nu dispune de cineva; jn nicht befehlen, über jn nicht verfügen. 1567: Franciscus Kadar ... fassus est ... illi vituperassent, Bestye ageb nem parancholtok ty nekwnk mert mi kyraly zolgay wagyunk [Kv; TJK III/1. 60]. 1598: Andras Deak ... vallya ... monda kwrwa az Annyatok ... minem vram ennekem az Coloswary biro, es eo nem paranchyol ennekem [Kv; TJK VI/1. 263]. 1638: eo neki az Desi Biro ne(m) paranczol [Dés; DLT 402]. 1686: én magam vettem ki a' vizből két kalongya s tíz kéve virágos kendert, melyet Imreh Jancsi nagy ördög lelküddel el vün aszt mondvá(n), senki ne(m) parancsol az ördög lelkü az én Jozságo(m)n [Madaras Cs; BK]. 1732: aszt kialtotta hogi ma néki Senki nem parancsol [Dés; Jk]. 1745: Fő Biro Urt meg Szidá ... mondván ... nékem nem parantsol mert nékem nem Ur(am) [Kiscég K; Ks 5. X. 6 Kerekes János (24) zs vall.]. 1808/1809: Pataki István ... az ajton a midőn ki jöve el katzagá magát, azt mondván: Nékem abbol senki sem parantsol [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

Sz. 1653: ugy mennyenek hogy eddig sem paranczyolt Csikba(n) az konty s ez utan sem paranczyol [Szárhegy Cs; Törzs. Lázár István apósa(hoz), Petki István(hoz)].

7. vkit/vmit parancsal (vhová) odarendel; a porunci/or-dona ca cineva/ceva să fie prezent undeva; jn/etw. irgend-wohin beordern. 1653: Mikor bémentem volna, köszöntem kezét fogván. Kérdé esmét, hogy miben járok. S mondtam, hogy „Kegyelmes uram! a város küldte el töllem azokat a szekereket, amelyeket ő felsége parancsolt” [ETA I, 126 NSz]. 1724: Valakit szekér szerre poroncsolnak szofogadatlanokdék marháját el dogná forint az büntetése mégis el kel menni [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 33]. 1857: az urbéri commissio a' Márkosfalvi előjáróságot maga elejébe porontsolta [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.].

8. kirendel; a pune (de pază); beordern. 1812: Az Exp(öne)ns Groff ur eő Nsga megtudván Grantzki elszabadulását 's, tartván a nétalámtol a Falubol emberei közül 'Strá'sakot parantsolt, hogy éjjlen által vigyázzanak [Héderfája KK; IB. Bordi István (32) jb vall.].

9. meghagy; a dispune; verfügen. 1594: Biro vram Egez Tanachy kilde Engemet es Totthazy Mihály vramot: feierwara vrúnkhöz, poronchiola Biro vram, hogi Molosatt wigyünk az Tanachy vrak(n)ak, Telttettem Kis Gaspamal 6 Eittel Molossatt ... f 3 [Kv; Szám. 6/VIII. 15 Caspar Semel sp kezével]. 1596: Biro vram paranchola hogi ... az varos drabantinak megh fizessek [Kv; i.h. 6/XXIX. 69 Bachi Tamás sp kezével]. 1599: Jsack Gergelj iuta Biro vram parancziola enni innia aggiak d 11 [Kv; i.h. 8/XIII. 4 Szabó András sp kezével]. 1600: Tahi Jsuan hogi megh uendeglette az urakat Biro Vram parancziolya hogi az io borban kwlgjek .3. vedret oda [Kv; i.h. 9/III. 19 Szabó András sp kezével]. 1730: az Meltosagos Urfi itletib(en) poroncsolt volt ennekem, hogi egy berbecs Tökött ki kiszitessék seletes Zacsonak kit is én ki kiszitettem [Noszaly SzD; ApLt 4]. 1749: mű a melly napra porontsolta várunk egy darabig ... minthogy porontsolatunk nem jött ki nem mentünk [Fejér m.; Told. 3]. 1844: ő a mit porintsolt, mi szolgatlatba aztot tselekedtük [Abafája MT; TSb 22].

10. kíván, óhajt; a dori; wünschen. 1603: Ezen penigh my Eleottunk be is ada az kezít Hadnagy Lukacze hogy valamikor paranczollyak az oltalmak^a minden ok vetetlen ky megen beleolle^b [UszT 17/79. — ^aTi. gyámok. ^bA ház-ból]. 1625: Vrunck eo felge két uttal Zoknyara valo gombokat paranchyolua(n) czinaltatni ezüst es aranj fonalbol czinaltattunk az ket uttal Numero 1008. Gombokat ... attunk az munkajatul ... f 20/16 [Kv; Szám. 8/XXVIII. 11]. 1670: Az minemő bőreket küldött Kegyelmed gyártani, azok mind rosszak, arra való kettő ha vagyon; az mesteremberek azt mondják, csak belleni, avagy más szükségre valók. Én meggyártatom, ha parancsolja Kegyelmed [TML V, 153 Keczer Menyhárt Teleki Mihályhoz]. 1796: A Paripák is most <jól> vagynak, már ha natságod parantsolna Szeret-ném őket Füre fogni hogy tisztulnának a poros iszapos Szénától [Szilágycséh; IB. Fogarasi István lev.]. 1816: ha az Ur poroncsol Trési Kis Aszszonyis ád nékem költsőny [Sszgy; HSzjP Nagy Bölöni Domokos György hűtvösse Lendvai Rosália Aszszony (35) vall.]. 1823–1830: Itt^a ha az ember a tractirba megyen s leül egy asztal mellé ... a Kellner ... németül elhabar egy rakás ételek neveit, hogy azok közül melyiket parancsolja az ember [FogE 169. — ^aBécsben].

11. hozat; dispune să i se aducă ceva; bringen/holen lassen. 1796: Méltassék Nsagod rendelést tenni és valahonnan ide jo Bort parantsolni hogy had falyan a Kartsama és azakat a meg ramlot Barakat jo volna Trébelyel meg ujjtanni [Koppán AF; GYL. Csia Moses lev.].

12. rendelkezik vmiből; a dispune de ceva (ca de propriul bun); über etw. verfügen. 1658: Édes Öcsém uram, ha mire Kegyelmednek szűk (!) vagyon, az én házamnál leszen, szintén úgy parancsoljon, mint az magáéból [TML I. 274 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. 1836: gyilkos teremttötte az enyimből porontsolsz [Malomfva U; Ben.].

13. Isten rendel vmit; Dumnezeu porunceşte ceva; Gott bestimmt etw. 1670: az felseges Isten ... nem cziak megh engedte sőt ugia(n) parancziollais az szent hazassagot [JHb Lakodalmi meghívó]. 1674: az megesett embereken való szánakozást, könyörületességet Isten parancsolja [TML VI, 658 Teleki Mihály Béli Pálhoz]. 1733: talám Isten parancsol valahonnan valakit, és kglmeddel maga kgd kívánsága szerént fog véget érni [Borberek AF; Berz. 17. XII]. 1762: talám az Isten valahonnan parantsal égy Papat [Nagyida K; Told. 5]. 1792: a Jozsáb dolgárolis talám bővebben írhatok, parantsolván a Jo Isten kellemetesebb napokat, az eddig el folytaknál [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

Szk: Isten békességet ~. 1788: parantsoljan Isten a Nsgtok Mlgos vri Hazának kívánatos békességet s állandó egészségét, hogy a' földnek sirját Öröm(m)el költöhesse és szokott jo tétemények(ne)k szűneti ne légyen [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. * Isten halált ~. 1595: kerem azonis v keglmet ... ne haggia az en apro Aruaimat se penigh ... Jozagat ... hanc(m) Eggiwt v keglmete tutorsaga es gongia viselesse Alat, legien Az mig az en Apro aruaimnak^a Jsten Az vagi szerencziat az vagi halalt paranchiol [Diós K; JHbK XXIII/42. — ^aHárom leányknak]. * Isten házastársul ~. 1608: azt is megh gondoluan, hogy az eő kgme zerelmes hazas tarsa Kalachswteő Katha azzony mind attol az wdeőteől fogua, az myolta az Vr Isten eő kgmenek hazas tarsul rendelte es paranchiolta volt, mind ez ideighlen minemw nagy bechwillettel, zeretettel, engedelmesseggel, es hwseges zolgatlatl leőt legien eő kgmehez mindenek-

ben [Kv; RDL I. 85] * *Isten szerencsés véget ~. 1815:* Nyilvánosság lévén az, hogy a' per mind költséget, mind munkát, s fáradságot, igen sokat vészen fel; ha a' Jo Isten ügyünknek egy szerencsés véget fog parantsolni, nem lesznek a' részesek idegenek ... hogy azon ki perlett massát ... mind öszve négy esztendeig az én magános birodalmamba hadják [Béld AF; DobLev. V/979. 1b] * *Isten szerencsét ~ vkinek Isten férjet rendel. 1549/1752:* mikor az Ur Isten szerentsét poronsol neki^a házassítsák fő képpen ki a Gyergjai Iako Házbol és az Szent Annai Iako Házbol való Marhájaból [LLT — ^aTi. a leánynek]. 1570: Vernyka Taligas Janosne, Erzebet Dabo Thamasne ... valyak ... More Ambrus ... Az ew Rezere Jwto Marhaba adot Zabado akaratya zerint vizza az azonnak egy paplant ... egy Nozolyat ... egy lepedeot ... Es az felet arrah Jgerte Magat hogy mykor Jsten Zerenchet paranchol az azonnak Minden zegithsegele akar lenny [Kv; TJK III/2. 69]. 1641/1642: Az mikor az kaptalaniolek eleott Feyeruaratt az Attiank vegezeseenek ellene mondank en haiadon leany ualek, de az eöcze(m) konty alatt uala Berzi Mihaly vr(am)nal, en leany uoltam eö pedig aszony ember, mivel Jsten neki nallamnal elebb poroncziolt uala szerenczet [Mihályfva NK; JHb XXII/37 Susanna Desffalui nobilis Michaelis Thor de Mihályffalua cons. (22) vall.]. 1751: az én Pártámról való orientalis Gyöngyömet adtam Kedves Atyámfianak Sombori Sofia Aszszonyom(nak) viselni mig l(ste)n szerentsét enged és parantsol eo kgl(ne)k is [Szászvevssződ NK; Somb. I].

Ha. 1588: poronchol [Vécke U; BálLt 81]. 1618: poronczol [Bh; Ks 14. XLV. 4]. 1628: poronczol [Lisznyó Hsz; BLt]. 1763: Parantsal [Kóród KK; Ks CII. 18]. 1843: poronsol [Dés; DLt 586. 23]. — 1809: porontsoltam [F. rákos U; Falujk 1]. 1604: porontsolt [UzsT 20/109]. 1716: poroncsolt [Szentdemeter U; Ks 96]. 1717: parancsolt [Vidrátszeg KK; Ks 96]. 1731: parantsalt [Abosfva KK; Ks 99]. 1752: parontsolt [Disznajó MT; Ks 8. XXI. 23]. 1761: parantsalt [Branyicska H. JHb XXXV/45. 18]. 1796: parantsalt [Koppánd TA; Gyl]. 1817: porontsolt [Algyógy H; Born. Vegyes X. 81]. 1844: porontsolt [Százazpatak Hsz; Berz. 17]. 1752: poroncsoltak [Mocs K; Ks 83]. — 1585: paronchola [Kv; Szám. 3/XVIII. 25b]. 1610: poronchyola [Ksz; BLt]. 1722: parancsalak [Kéménd H; JHb XIII/39] || 1656: poronczollon [Iklód KK; Thor. VIII/20]. 1722: parancsollyan [Pókafva AF; Ks 95]. 1771: parancsallyan [Eszmény SzD; Told. 5a]. 1821: Parantsoljan [Háporton AF; Kath. || 1721: Parancsalni [Bethlen SzD; BesztLt IIa. 478/35]. 1755: paroncsalni [Gernyeszeg MT; TGsz 33]. 1789: parontsalni [Abosfva KK; Gyl]. 1796: porantsalni [Koppánd TA; Gyl].

parancsolat 1. parancs; ordin, poruncá; Befehl. 1544: Iztrigi Myhal hittha wona Vaida parancholatyalwal Jankafy Lazarh, es Somborrol hittha wona Sombory Lazarh [MNY XXXVI, 52]. 1553: My hittetők ... Az Nagysagod Porancholatyalwal Az Solyomkun való Reth felewl [Solyomkö K; KCs]. 1557: hozak my, nekwnk az Felseged paranczolatlyath hogy my el mennyewnk zenthmarthon Machkassara [Szentmártonmacskás K; SLt ST. 5]. 1568: My engedelmekek voltontk az felseged parancholatlyanak ky mentewnk az peres feold zynereh [Gáldtő AF/Gyf; JHb XXIX/28]. 1572: hozza mynekunk az nehay torozak Janosne kyzelichky ersebet azzony az nagysagod poronchyolatlyat [A. jára TA; Thor. IV/3]. 1621: Eö Felseghe Pranczolatliara kapu zam

Vtan ... Louast kellett allatunk [Kv; Szám. 15b/VII. 14]. 1632: Rethi Istuan Fogarasi Uduarbiro, megh holt Vrunk^a paranczolatliabul vett ezteendőnkint szolgálatiokert raitok bizonios summat, az az, f. 70. Teőke penzt penigh f. 35 [Poianamarul F; UC 14/38 16. — ^aBethlen Gábor]. 1654: Ngos Uram az Nagod poronczialattya szerent az el mult napokba(n) az Restantiaról való Extractust, meg küdöttem Nagodnak [Gerend TA; KemLev. 1427 Maxaj Istvan lev.]. 1749: pórónsólattya szerént Czelekszöm az Melgos urnak [Gagy U; Ks 83 Péterfi Sándor lev.]. 1783: udvari Gornyikainkatis meg halgatjuk és porontsalatjaikat engedelemmel véghez vinni el nem mulatjuk [Vályebrád H; Ks 75. VIII].

Szk: ~ba kiad. 1765: egy Burger nevű Zászlo tarto ... ki adta a Falunak parantsolatb(a), hogy az Fegyver nélkül lévő négy Coloratus Limitaneust minden némű szükséges szolgálatyára a Falunak el hajtásák [Aranykút K; Ks] * ~ jön (ki). 1765: az Perceptortól már jött volt parancsolat, hogy mingyárt mennyen máshuvá [Marosszitimre H; Eszt-Mk Vall. 210]. 1815: a' Joseff Császár idejében pedig parantsalat jöven ki [Körtvélyfája MT; LLt] * ~ megy. 1711: tudakoztasd meg: ha nem ment é parancsolat nekik [Ks 96 Kornis István feleségéhez] * ~ mellett szólit vkit. 1583: (Ebből) warok teor(veny)t kegmtetekteöl, myert hogj ket parancholat mellet zollit ezen egy dologert [Hsz; BálLt 80] * ~ot kap. 1842: Dél után poroncsolatot kaptam pénz faszolni menyek holnap [Bereck Hsz; HSzjp] * ~ot (ki)ad. 1710: A török császár is parancsolatot ada a budai vezérnek, hogy ... a német császár ellen való hadakozást kezdje el [CsH 161–2]. 1763: ottan meg fogják hallani mitsoda parantsolatot fognak ki adni az Urak [Szecsel SzD; JHb Johannes Dsurka (40) jb vall.]. 1838: a' Tizedeseknek ... a' Borsika meg gyüttésről Porontsolatot adtam [Bereck Hsz; HSzjp] * ~ot küld. 1579: kulthem eg parancholatott ő Naga Akaratgyabol az dobokay war megyebe az Tott őry balasnak [Kv; Szám. 1/XVIII. 11]. 1621: paranchiolatot ... kewldeot uolt^a eo kigielmeknek Az hostatbely harom Atianfiay (!) megh adassa felől [Kv; i.h. 15b/XI. 250. — ^aI. Bethlen István gubernátor] * ~ot tesz. 1771: Egyebekről, jo moddal tettem porantsalatotti [Rücs MT; Ks 21. XV. 23]. 1793: tettem parantsolatott Hadadba hogy külgyenek Bodnárt a Kádak meg igazittására [Drág K; JF 36 LevK 348] * ~ot vesz. 1591: az melj fel ebben meg nem allana es fel bontana^a, tehát egy paranczolatot vewe(n) egy feő zolga byrowal Jozagan ... Jgazat wehessenek [Szava K; JHbK XIV/6. — ^aAz egyezséget]. 1765: mű falusiakul azt voxoluk, hogy addig el ne botsássuk, a mig fellyebb való Tiszteltől parantsolatot iránta nem veszünk [Szépkényerűszmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 24]. 1829: most ujabban parantsolatot vévén ... a' két utolsó Esztendők Számadásai is ... ezennel fel is küldettek [Kv; BLt 12 a kv-i dolgozóház nyomt. szám.] * ~tal megkér vkit. 1632: Pandj Janos el hua Fejedelem poronczolatlyauwal Mayos Tamas Vramhoz hogi megh kerneők paronczolatlyal Tot Istuant [Kisborosnyó Hsz; BLt] * ~tal megtartóztat. 1600: Engemet poroncholatlyal tartoztatanak megh az Almasiak az Les mezeon es megh feletetenek [UzsT 15/17 Dobaj Gjergj vall.] * ~ul hoz. 1804: Kádár Kretsun ... ezt hozta parantsolatul, hogy ... a' Málét szedjék le [F. berekszó Sz; Bfr III. 12/7 Avasan Ursz (40) col. vall.] * állnok ~. 1660: Batzka Madarasi^a Kovacs Martonne ada ertesemre, hogy ... Fodor Gergely ... fia Istvá(n), alnok parancsolatlyát mutogatvan, az hszbol teorventelenul es igaz ok nélkül ki akarja hanni [Eszt-Mk Cserei lev. fej. — ^aMT] * bizonyos ~. 1681: tanálunk

most de praesenti kilencz mása vasat ... készen, eszt addig mig eő nagyságától és praefectus urunkul annak ki adása iránt bizonyos parancsolat nem jó ... hogy senkinek ki ne adgya mostani tiszt uram, serio intimáltuk eő kegyelmének [CsVh 94] * *császár -ja*. 1653: Im mostan esmét császár ő felsége hallván e rebelliót ... parancsolja, hogy az árulókat megbüntessem ... Azért mit mivelhetek én egyebet császár parancsolatjánál? [ETA I, 85 NSz] * *erős* ~. 1661: édes Öcsém uram, szóljon az fejedelemnek, irasson ü nagysága egy erős parancsolatot az hunyadiakra, hogy meg ne hódoljanak [TML II, 67 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. 1786: mond a Biro én Barátom nem varhatlak tovább hanem adgi nekem marhát mert én el kötöm az Marhától, mert nekem erős Parantsalatom vagyon rája [Hídvég MT; GyL. Király János (40) taksás vall.] * *falusbírói* ~. 1811: Czáp Alexa ... vette Eszre a Tüzet elébb ... De leg kissébb Harang fere ure, vagy Tolvaj kiáltás Lármája, vagy pedig falus Biroi parancsolat közben jöve tele által nem Unsoltattunk a Tüznek meg oltására menni [Cold K; JHb 5. 3/3 Ifjabb Stéfán Szimion (40) col. vall.] * *fejedelem -ja*. 1571: az polgar wraim ... az migh adot vetnek eo kegek zedyek fel hogy legen megh az feiedelem parancholatya [Kv; TanJk V/3. 34b]. 1575: Elseobe meg Ertettek eo K. varoswl Biro vram Bezedebél az feiedelem parancholatiat, hogi regy Mod es Zokas zerent az partosoknak Marhaiat ky keresnek Minden Emberektwl [Kv; i.h. 124b]. 1678: Az mi az Fejedelem eo Nsaga paronczoláltj(na)k fel ne(m) oluasát illeti ... azért halada el, hogy az szek gijüleseb(en) kevesen valánk [Alfalu Cs; LLt Fasc. 120] * *felsőbb* ~. 1847: Ekkor én azt feleltem, hogy én felsőbb parancsolatból tiltom el az embereket a bányászat számára felnevelt szép egyenes fák levágásától [VKp 236] * *hadra való felülésnek -ja*. 1662: Ali csauznak kemény szókkal való fogadtatása, vezérek hiték exprobatatása, hadra való felülésnek parancsolatja [SKr 166 Tartalomjelző fejezetcíméből] * *idéző* ~. 1803: Második Ferentz Eő Felsége idéző poroncsolatja [O.szilvás AF; MkG] * *igen nagy* ~. 1774: igen nagy parantsalutunk lévén ... arról hogy ... legottann meg jelentenők [Kük.; LLt 47/8] * *írásbeli* ~. 1832: ha ugy méltoztatnak ezután parantsolni — hogy a Cselédnek valo Gabona addig rostáltassék, mig minden legkissebb rossz mag ki hullyon — ugy arra nézve instálók írásbeli parantsolatot [Torda; IB. Demény János tt lev.] * *ispánsági* ~. 1843: Mely biztatás következtében ugyancsak el is csuszamadtak az emberek, s ifjú, eleven erdőt vágya, abból csináltak kerteket az ispánsági parancsolat ellenére [VKp 110–1] * *kegyelmes* ~. 1584: meg emlékezhethik felseged rola az thawaly ezthendöben ... felseged kegyelmes parancsolathajabol ... yelenthemem wala few okath oda menisemnek [Komlód K; WLt Petrichewich Kozma foly.]. 1646: My azért engedelmesek leven az Ngd kegielmes poronczolatiának ... megh esketők es hűti utan valo vallasat, igr uőtükbe az mint követközik [Cege SzD; WassLt]. 1671: Apór Lázár sem a' Nagd kegyelmes parancsolatlyával sem a' Tisztek admonitiojával nem gondolván, a' Kézdi-Vásárhelyieket Lemhényi erdőről ... háborgatná, igaz útyyokban persequálna, és bé-hajtaná fájakat ... elvévén [CC 41] * *kemény* ~. 1599: Kerik eo kgmet biro vramat varosul, noha lattyak az eo kgme mostany niawajaiat hogy ez munkatol magatt megh ne Vonnya, hanem mingyarást mennyen ala eo fel(se)gehez, es amenyeben lehet ez eo fel(se)ge kemény parancholattyat lagitchya [Kv; TanJk V/1. 340]. 1800: Böltsen emlékezhethik a Te-

kintetes Nemes Tanács hogy ez előtt ... hat vagy hét esztendőkkkel minemű parantsolatlya érkezett legyen a Felséges Királyi Guberniumnak, a Mészárosok korszomája iránt [Ne; SRE 835] * *királyi* ~. 1748: az Ex(po)nens ő kegyelme, azon Királyi Parantsalat mellett Citalattya az Urat, Mátol fogva Számlálva 8ad Napra ... Maros Szék Törvényes ... v székire ujj Itélet vételre [DobLev. IV/798. 1b]. 1762: Superveniált ... Flgs Aszonyunk ... királyi parantsolatlya is s abban miképpen méltoztassék kgld szemléje iránt parantsolni accludált Copiájából bővebbenis informáltathatik [Ks 84 a gub. Nsz-ből]. 1823: Királyi parantsolatból rég fogattatott fel, a' ... Marosra járo nevezett alatt lévő hely a' mellette lévő Porgolátra járo Nevet viselt Hellyel edgyütt Ókor Tilalmosnak [Körtvélyfája MT; EHA] * *különös* ~. 1792: egy kevésbé meg dobbantak eo Ngok^a mert a Hunyad vármegyei Limitaneus Atyafiakat a Fő Hadi Tanács egy különös parantsolattal fel lázasztatta nagyon [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — ^aA bárók] * *megváltozhatatlan* ~. 1769: Eo Felségének Nyilvánságos meg változhatatlan poronsolatlya Léven az Három határak(na)k mindenüt valo fel állítása, mely szerént minden Falu, a ki fel állította volt el bontani ne bátorodgyék [UszLt XIII. 97] * *méltóságos* ~. 1684: engedelmesek leven az Nagysaghad méltóságos poronczolattya(na)k, el mentünk az megh irt helyre ... az melly vallokat ... előnkbe hivattatott, azokat erős hűttel megh esketve(n) az ... Utrum szerent megh examináltak [BLt 11]. 1717: Ngd 24 (p)rae)sentis dátalt Mélgos poroncsolattyát alázaszton el véte(m) [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1720: Ngd Méltóságos parancsolattyát vévén mindenekben attevő leszek [Alparét SzD; Ks 96 Dombi László lev.] * *metélis* ~. 1572: Megherttem en az kgd lewelet az Lekenczey^a hatar foglalas feleol ... wegeztwnk beleole hogy foglalásra kel Hynnya farkas wramoth, Azwtan Jsmet Metalis parancholathys es Metalistes kel wele Jarnunk [Gyf; BeszLt 3737 Lucas Pistakj Gr. Daum beszt-i bírőhoz. — ^aBN] * *osztóztató* ~. 1807: Ebből illető maga rátájának ki szakasztására, és birtokába vehetőségére törekedvén ... eő Felségétől osztóztato parantsolatot nyert [T; Ks 89] * *siető* ~. 1718: már mi tévő légjek ur(am) én nem tudom ... Várom ez iránt igen Siető poronczolattyát az Méltóságos Vrnak [Szurdok Mm; TKI Zólyomi János Teleki Pálhoz]. 1809: Vévén a Méltóságos Király Biro Ugron János Ur Siető parantsalattyát az aránt, hogy a M Andrásfalvi Tekéntetes Molnos Péter Ur Fia Ignatz mikceppen let meg ötletetésit Sietve Inestigállyam, es a Gyilkosokat el fogatván küldgyem Udvarhelyre Tömletzre, én ... a ... Bizonyágo-kot ... meg kérdezvén azok mit feleltek legyen ... fel küldöttem [Csekefya U; UszLt ComGub. 1656 Kováts Ferenc düllő kezével] * *szóbeli* ~. 1834: Nagyságod szóbeli poronsolatlya következesül küldök ket Fekete Báránt el adatas véget most még vagyon, ujság lévén a Bárány talám [F.zsuk K; SLt évr. Deák Ferenc P. Horváth Ferenchez] * *szoros* ~. 1681: az dispositio^a eleitől fogva, szoros parancsolat alatt volt [VhU 63. — ^aA szénmennyiség meghatározása]. 1739: Mint hogi ... szoross parancsolatunk vagyon városunk békerítettésére, végeztük, hogi Hadnagi atyánkfia, mentől hamarébb, a' tavalyi mód szerint jól bé keritessék, csak három kapu helyek hagyattatván [Dés; Jk 524]. 1800: Martiusnak 30kán szoros parantsolatlunk érkezvén az Vármegyéről hogy Tirokat fogjunk, melly végre is Embereket tartoztattunk bé, és megis eskettük hogy Segítséggel legyenek [Torockó; TLev. 5] * *tiltó* ~.

1577: az Georg falviak Igen vagiak az erdőt ... Byro vram visellie(n) erreis oly gondot, hogy ez se legie(n) hane(m) az fejedelmet talallya meg eo kegmé Erte, es vegie(n) tilto paranchiolatot Teorweny vege zakattaig ne meryek az erdeot vagny se elny [Kv; TanJk V/3. 148a] * *udvari* ~. 1814: Az Hajtás Fula Iliátis tsak azért verte, Le Agyolta, és Vérit ki Ontotta, hogy Udvari parantsolatt mellett Szorgatta hogy az Udvarban jöjjön fel, az el fogot Tyroval edgyütt [Sóakna MT; Born. G. IX. 6 Zuga Zaharika (30) vall.] * *úri* ~. 1786: ha ezt a pásztort jövődre meg szegődjemé ... arról a Nsgtok vri parantsolatját hová hamarább el várom [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] * *vallató* ~. 1586: eg' orsolya neuoe leant fogtanak meg Lopasert fizetem az szolganak d. 4 ... Vgyen ezen Leany ellen Irattam Vallato paranchiolatot d. 12 [Kv; Szám. 3/XXV. 2 Igyartha György sp kezével]. 1591: Azirt uallato paranchiolatot hozot riad uaida gergeli [UszT]. 1592/1593: hoza Mynekewnk, Deesy Bornemizza Mihaly ... Vrnuk eo Naga vallato paranchiolatt [BSz; Ks]. 1657: Hiuata minket ... nemszetes Geoczi Pal Ura(m), az mi kegielmes Urunk vallato Poroncziolattiaul ... Magyar Fodor haszi* meszöre [SLt Hl. 38. — *K]. 1683: az mely bizonisagokat eo Naga Vallato poronczolattya uigoraual erős hüttel megh eskettük [Kál MT; Berz. 2. 40/72] * *vki akarata s -ja nélkül*. 1677: Mivel a' Nemes Ország ő Nagyságát a' mi mostani Kegyelmes Urunk Fejedelmünk, a' ő Nagyságának, ugymint az ő Nagysága szerelmes Attyának ... holta után valo Fejedelemnek eligal-ta és választotta, hogy a' mig az Ur Isten ő Nagyságát élteti ... addig ... Iffiu Kegyelmes Urunk ő Nagysága az Ország-nak semminémü gubernálásában, directiojában ... magát az ő Naga kegyelmes consensussa, akarattya s' parancsolattya nélkül, nem immisceallya ... ehez tartya magát [AC 27. — *II. Rákóczi György] * *vki híre s -ja nélkül*. 1779: Ezt én részemről-is bátorkodám nékie biztato-szavaimban appromittalni ... de a' több Conditionokat nékie meg-igérni nem bátorkodtam a' Meltosagos Ur híre s parantsolattya nélkül [Kv; SLt XXXIX Lázár István lev.].

2. rendelget; ordin; Verordnung, Erlaß. 1783: Reformá-lodván Dobos Ilona Fiaival Jánossal ... azután ujjabb Parantsolat szerent kellett hat Heteket Sz Fenesre Plebanus Kováts Elek Vram instructiojara fel járván kitölteni [Gyalu K; RAK 76]. 1789: Itt a Faluk Protocollumai nem vitette-(ne)k éppen olyan accuratioval, a mint a kiadotti Norma, és parantsolatok meg kívánták [Kobátfva U; UszLt XIII. 97].

3. rendelkezés; dispoziție; Anordnung. 1810: Keménytelki Jozságságam is a' Héderfáival edjütt halálom után is edjütt administráltassanak azon kegyes Jo Urak parantsolatjatol fügjen és Tsia Joseff gazdaskodjek benne [Héderfája KK; IB gr. I. Bethlen Sámuel végr.].

4. *Isten* ~ja Isten rendelése/parancsa; porunca lui Dumnezeu; Gottes Gebot. 1579: Megh bechylwle(n) azert mind az keonyeorgeo zemelyeket mind az istennek paranchiolattat indultattak illye(n) kegyessegre hogy Byro vram eo kegmé Tanachyawal hywassa be az Azzont es aggia eleybe io moddal, énnék vtanna hogy vgy wysellie magát hogy teobbe eo kegmeket ezzel meg ne haborichya [Kv; TanJk V/3. 183a]. 1597: Jtaque iurallion mind az ketteo ... ha Iúralnak absolútosok leznek, alioquin az azzoni wgimint aki mind Isten paranchiolattiat, mind penigh az ew keotelesseget melliel vranak tartozot volna hatra hagiwa(n) violato legitimo thoro illien gonoz életben leledzett, megh hallion erette [Kv; TJK VI/1. 26]. 1600: Ezert hittuk teóruenyhez ez J. hogy ne(m) tuggiuk michoda lelki

esmeretbol hatra hagywa(n) az Istennek paranchiolattiat, es az orzaghnak teóruenit, ieóttek hazunkra Hoggiaba vdwarhely zekbe [UszT 15/23]. 1640: Jelente aztis Balogh Balint Vram ... hogi Istennek paranczolatlya szerint az szent hazassagha atta uolna magát es matkaianak s lakadalmara az mit uóu uolna az keózból uótte uolna [Kv; RDL I. 151]. 1761: I(ste)n parantsolattya szerént az fiu(na)k betsülleni kellenék az Annját [Torda; TJKT V. 36].

Szk: *Isten kemény* ~ja. 1614: az Czegeres vetkeseknek bwneteseken kezdue el, teczik nekwnkis orzagul, hogi az Nezeok leowendeo mondok, varaslok, Beobaosok ugi mint Eordeogi tudomaniok, seot nem cziak azok, hanem az kik Istennek kementi paranczolatlia ellen azot után iarnakis, leouendeoltetnenek, varasoltatnanak uele ... teorueni zerint bunte<tt>essenek erdemek zerint [Ks 87 egy-i végzés].

5. a tízparancsolat melyike; careva din seria de zece porunci (cuprinse în Vechiul Testament); eines der zehn Gebote. 1688: (Az asszony) Az I(ste)nnek az 7dik parancsolatba(n) foglalt erőss tilalmát ... által hagva(n) paráznság-bannis leledzett volna [SzJk 226].

parancsolhat 1. parancsként elrendelhet vmit; a putea ordona/porunci; befelen können. 1618: (Szólfikár) csak porcurrálva monda, hogy: Hát miért nem adja meg az urad^a Jenőt? Én arra mondám: Nincs az ő hatalmában s azért nem adhatja. S monda arra: Nem övé Jenő? Mondék: Övé hogy már, de arról bizony semmit nem parancsolhat az várbeliének, mert azok nem fogadják [BTN² 182. — *Bethlen Gábor].

2. rendelkezhetik, utasítást adhat; a putea da ordine/dispoziții; Befehle geben können. 1670: annyi embert bocsáson be csak, hogy mindenkor Kegyelmed parancsolhasson kinek-kinek [TML V, 275 Teleki Mihály Katona Mihályhoz]. 1710: leszen módja a töröknek, hogy per conuentioniam a fejedelmet, mintha nem az ő akaratjából, megengedi, hogy kimenjen Magyarországra, sőt a végbeli hadaknak is alattomban parancsolhat [CsH 105]. 1771: A szegény Bánffy Farkasné asszony ... hogy a fiai miá ... az egész jószágban akaratja szerint nem parancsolhatott, búsulni, bánkódni kezdett, pedig semmi nélkül nem szükölködött [RettE 259]. 1797: nem is parantsolhatt az Elpetsetelés és Conscriptio aránt [Mv; Told. 42/1] | Szilágyi Mihályból még Inas korában ... ki tört a' Pogányi kegyetlenség s akkor is még mikor senkinek nem porontsolhatott, Balog Márton nevű Szabot ... igen rutul meg verte [Náznánfva MT; Berz. 3.3. N. 21]. 1820: Dregán János mi helyt meg holt a Báro mingyárt abba mesterkedett hogy Tisztarto lehessen ő parantsolhassan az Udvarba Feleségével edgyütt [Aranyosrákos TA; JHb 48 Opra Juon (25) majoros vall.].

3. *Isten* ~ Isten rendelhet; Dumnezeu poate porunci; Gott kann gebieten. 1666/1701: az mint kívánnnyák eő kglmek, hogy tempore Expeditionis Bellicae personalis insurrectio-ra ne kénszeritessenek, az aránt láttának eő kgek az idő-(ne)k s az dolgok(na)k praescribálni, melyek(ne)k egyedül az mindenható I(ste)n parancsolhat [Kv; KvLt I/188].

parancsoló 1. *mn* rendelkező, utasító; care dă ordine/dispoziții; verfügend, befehlend. 1607: Hosza meg o nekwnk ... az kiraly bironak parancziolo Vrnuk eő Nagysága Parancziolattiat [Cszs; BáILt 90]. 1710 k.: Bizony félek én, maholnap többet fizetünk mű a nekünk parancsoló idegen hadnak, mint a mű parancsolatunktól függő olyan szolgálk-nak fizettünk volna [BÖN. 760].

Szk: ~ hang. 1823–1830: Pénz elég volt, miből fizetni, sem az úrfi, sem a doktor parancsoló hangon hozzám nem szólottak [FogE 164]. 1847: Látva ezen parancsoló hangon tett rendeleteit, az emberek több panaszokat tettek ellenem a nevezett asszonynak [VKp 191].

II. fn rendelkező személy; persoană care dă ordine/dispoziții; Gebieter. 1847: Varga Katalin mintegy ötven vagy hatvan emberrel réám jött, házomat körülvetette, s nekem azt parancsolta, hogy tőstént a falu költségéről szóló minden nyugtatványokat adjak által, mivel már ő a parancsoló a faluban [VKp 279].

parancsoló levél parancsolat, rendelet; ordin, dispoziție; Erlaß, Gebot. 1568: hoza mineku(n)k a' felsiged parancholo levelit kechety Menhartne kipibe [Gyf; RLt O]. 1572: Minekewnk hozak az te N. parancholo lewelet Az Vytezleo Apaffy Istuannak kepeben kyben Nagod paranchol hogy my el mennek Bezterczyere [Sajókeresztúr SzD; BesztLt 3702]. 1580: My^a az Nagod paranchiolo lewelet hozzank veüen Ell Mennenk galaczy Thomas hazahoz vgyan galacson ... Jntetük es hittük Nagd vdúaraba es Eleybe az Nagod paranchyolattia tartassa zerint hatott (!) Napra ok adni [Galac BN; WLt. — ^aGalaczy Josa és Nagy Boldisar]. 1581: Hoza Mynekonk az witezlo Kozarvary Gergely vram az Nagd paranchiolo leuelit hogy my el menink bwrkosre Neminemo Biszonsagoknak be vetelere [Bürkös NK; SLt V. 12]. 1604: Vitezló vrunk, hyua mwnekeóth vrasagod porochiolo leuelyel ... Polyanba [Polyán Hsz; Bállt 82]. 1662: Váradra ... parancsoló levelét elküldte vala,^a abban mostani indulatjának okait jelentvén [SKr 494. — ^aII. Rákóczi György]. 1805: Sako Janos erre^a réa nem alla, azt mondvan, hogi ő a Mlgs L. B. Praeses Ur ő Nga Parontsolo Levelet által nem hagja [Torockó; TLev. 9/39. — ^aA bérmunkás követelésére].

parancsolt 1. elrendelt; care este ordonat; geboten, verordnet. 1765: miglen az parancsolt summát az után ki tölthettk, addig rajntok ültek az Executorok [Ompoica AF; Eszt-Mk Vall. 19]. 1807: a Közönség a' Porontsolt égyezést ... depraecalta [Kv; KmUlev. 3] | azon kérésel járulok a' Felséges Királyi Guberniumhoz, hogy az én ellenem porontsolt Köz kereset el halasztodgyék [Ks 73/55 gr. Kornis Gáspár kérése].

2. előírt; care este prescrist/prevázut in ...; vorgeschrieben. 1847: Megösméri ... hogy hat versen járt Bécsben, anélkül, hogy a felsőbb rendeletek által parancsolt útlevele lett volna [VKp 294].

3. meghagyott; care a fost stabilit; angeordnet. 1748: ada Nekem ... Korda Sigmondné Asz(sz)onyom ... egy Nagy arany Lánczot, s két szép drága köves Medállyokat egy kis Ládátskában bé tsinálva ... el vim ugyan a' parantsolt helyre a' portékákat [Szentk. Sig. Pálffy eccl. ref. Kányádiensis^a pastor kezével. — ^aU].

4. kért, kívánt; care a fost cerut; gewünscht. 1752: Az Parantsolt Dohányt le inditattam Vég Uram(na)k committaltam, praesentálya [Szentdemeter U; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. 1794: Az parantsolt Istállókat, kolniczakot, és más egyéb marha hajlékokat annyira el készítettek a' mult heten, hogy már vagy 5 napoktól fogva ... a' marhák hajlékjaikban jól nyugodtak [Hosszúfalu Szt; TKhf Jakab Gábor gr. Teleki Imréhez]. 1801: az ebbeli parantsolt Tudositásokat bé küldeni ellmulatták [Kv; DLt]. 1844: A porontsolt borokat utnak

indítottok [Széplak KK; SLt évr. Menyhárd Péter P. Horváth Ferenchez].

parancsoltat parancsot adat; a dispune să fie dat un ordin (cu privire la ...); befehlen/gebieten lassen. 1667: praefectus uram által parancsoltatott ú nagysága, hogy Bonyhárul adják meg búzájokat [TML IV, 108 Nalácsi István Teleki Mihályhoz]. 1676: mindenekről ... urunk neve alatt parancsoltasson [TML VII, 304 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

parancsoltatik 1. parancsban adatik; a fi ordonat/poruncit; befohlen werden. 1662: Az becsületes úr, Kornis Zsigmond, minthogy neki semmi nem parancsoltatott vala, a generálissághoz magát avatni nem akarja vala | A fejedelem az ország dobjával felülésre való jelt kezdvén veretni, az egész tábor azonnal felrezzene és fel is üle, de hogy senki helyéből ki ne mozdulna, hanem ki-ki seregében lova hátán olly készen lenne, ha parancsoltatnék, azonnal készen indulhatna, megparancsoltatott vala [SKr 173, 338].

2. elrendeltetik; a fi poruncit/ordonat; verordnet/angeordnet werden. 1666/1701: az Nemes Ország igen méltán meg kívánja, hogy ... valamikor az Colosvári Feő Kapitány ... parantsolni fogja, oda mennenek^a és azt teledkedgyék tehetségek szerént, az mit az szükség kíván, és eő kglmek(ne)k parantsoltatik [KvLt I/188 egy-i végzés. — ^aA kolozsváriak]. 1705: Az pénznek pedig folyásáb(an) hogy confusio ne essék, szükségesnek itiltük ki írni, mint determinaltot volt az pénznek állapattya az elmúlt esztendő(en) ott Szebenben, mely mostis mindenütt observaltani parantsoltatik [i.h. V/192 a gub. Nsz-ből]. 1731: A ki peng az gjalog szeresek között harangozás utá(n) menne az Gathnak kötéseire aszt a Tizedes az mellette levő Senator Pallerral és az ott dolgozo Tizedbeliekkel facultaltatnak s Parantsoltatnakis egj egj nap száma valo pengiz meg büntetni, és az nap számot is vélek ki potoltatni [Dés; Jk]. 1746: az Magyar Keresztesen az Inak Sorte divisionis jutott Török buza földét harmad esztendővel ennekelőtte az J akarattja nélkül el változtatta és coláta ... tavalyi esztendőben pedig éjtzakának idején ... azon el változtatott földben termelt Török búzát meg szedte és el vitte, mellyért akkori Hadnagy Titt. Zalányi László Vr(am) előtt a controversia meg fordulván Köz kézhéz valo tétetése a Török búzának parantsoltatott [Torda; TJkT III. 2]. 1758: Az Aranyász réten le menő Füzes pataka el hagyván maga folyomlyát, mind a Varos, mind peng a Sz(e)nt Györgyiek határan nagy kárt téssen, parantsaltatik azert, hogy a következendó Hetfőn jo reggel Helységökb(en) fel talaltato Jobbagyái(n)k és Sellerink oda ki júni el ne mulassák [Torockó; TLev. 8/6]. 1812: A' F. Királyi Guberniumnak azon Rendelése következeüül, mellyben porontsoltatik, hogy a' Mester emberekis, hogy a' pénznek megszűküléséhez és a' gabonának meg oltsoodásához mérsékelve botsassák alább munkájok bérét [F.rákos U; Falujk 71 Sebe János pap-not. kezével].

Szk: (igen) keményen ~. 1769: Keményen porontsoltatik mind a Cont. Tablának hogy Regius Perceptor Atyánkfiai-nak assistentiával Légyen az Adonak haladék nélkül valo fel szedésében | Porontsoltatik igen keményen ... hogy minden emberre vigyázzanak, ha az el szökésre valo Jelet, ugy mint ha Jovonak adogatgyák, Jozságokat mivetlen hadgyák mingyárt a Tisztek(ne)k ... hirre tegyék [UszLt XIII. 97] * (kemény) büntetés alatt ~. 1775: Emlekezik é

az Tanu hogj ... harap gjujtas idejinis oltani büntetés alatt porontsoltatott Oltszemieknekis ki mennj, és ugj oltalmaztatott mind Bodokkal köz élő hely [Hsz; Mk II. 2/71]. 1787: kémény büntetés alatt parantsoltatik hogy minden Gazda mihelyst száloul valamely ollyas isméretlen és gyanus ember találna valamelyikhez bé szálani tartazzék a Falus Bíronak hirt tenni [Torockó; TLev. 3/2. 3] * *szorosan* ~. 1802: mint hogj T. Tisztelendő Püspök Urunk hoszas betegeskedesei mian késet ezen G. Decretum ki küldetése minden Tiszteletes Ministernek Sub Gravi animadversione szorosán porontsoltatik hogy ollj szorosan es Sietve jarjanak el ezen keges Rendelések teljesítések-b(en) hogj a Gyüendő alamisnak Cum Fine Aprilys el mulhatatlanul be szolgáltatssanak a Titt Sz. P. Ur Kásajáb(a) [Énlaka U; Borb. II Galfalvi Pál esp. rend.]

3. meghagyatik; a fi dispus; verflügt werden. 1824: Az Nemes Város vétetett egy rudas Hámot Ujjat, melynek meg kenetése parantsoltatván, hogy fejr ne légyen s el ne soványodjék, vettem egy Kupa Lo sirt 1 Rf 20 x [Dés; DLt 885].

4. kívántatik; a fi dorit/cerut; gewünscht werden. 1797: Népes Ujj Paraszt Ülész Telek ... Lakik rajta Pakulár Toma ... Minden Esztendőn által Lako Hurubája után tészenn maga kenyerin egy egy napi szolgáltatót amikor porontsoltatik [Szentgothárd SzD; WassLt Conscr. 477–8]. 1832: Ha én a cselédek gabonája takarítását ezendeig úgy viném, mint ahogy most parantsoltatik ... úgy minden bizonyal eztendő végével ott lennék — hogy egy xr fizetést sem kaphatnék ki [Torda; IB. Demény János lt lev.].

parancsoltatott 1. elrendeltetett; care a fost ordonat; angeordnet. 1662: Bakos Gábor ... kinszerítettett vala megmondani: ne kárhoztassatok (ügymond) minket, vitézek, mert Isten engem úgy segéljen, sem félelmességünk, sem hűségtelenségünk nem visel, hanem az urunktól életünkre, becsületünkre parancsoltatott, derék harccal benneteket el ne rontsunk [SKr 236]. 1830: a Tekintetes Ur^a ... à Curatelatussa részéről bé adott Számadásaira ki tett Superdifícultatokra kívánt feleletének, és bizonyításainak bé adásokrolis meg Szollittatik, hogy e rész(b)en)is többet ne késedelmezzék, mely miatt a Felsőbb Rendelések által Árvai Székünk(ne)k parantsoltatott pontosság hátramaradást Szenvedjen [Ne; DobLev. V/1156. — *Dobolyi Sigmund].

2. kirendelt; care a fost trimis din dispoziția/ordinul cuiva; hin(aus)bestellte(r)/hin(aus)beordnete(r). 1595: Iőuenek az Lengyel kiraly köuetenek az Apat Urnak elől küldöt szolgai ... Es Wrunk egykik Talnakya Stanislaús Galitzki volt körületek Wrúntkol parancsoltatott és hagyatott Gazdaiok [Kv; Szám. 6/XVIIa. 158 ifj. Heltai Gáspár sp kezé-vel].

parányi 1. (aránylag/a szokásos méretekhez viszonyítva) kisméretű/kicsiny (tárgy/épület); (object/construction) micuț, mititel; winzig. 1653: Ilyen nagy vigyázással kellett a sok félelmes nép között oltalmaznunk magunkat a kicsiny parányi erősségecskében [ETA I, 77 NSz]. 1678: az tömlöcz előtt van egy parányi tornác szőlővel körül véné [TML VIII, 248 Baló László Teleki Mihályhoz]. 1688: Egy Béland szarv ezüstös Zöld Májcz vagyon rajta egy kis parannyi csupor fedőtől [Beszt.; Ks S. Misc. 27]. 1704: Úgyan ma csináltatván egy kis parányi kemencealjat, százhusz pénzembe költ, az kemencén kívül, kiért magam házamnál egy fillért sem

adtam volna [WIN I, 259]. 1738: tizenkét Nyak szoritto parányi pántlika [LLt Fasc. 152 gr. Lázár Ferenc vásárlása]. 1744: Eczetes parányi úti átolag 1 [Marossztrikály MT; Told 18] | parányi Srofos iskolulja | Edgy hitván régi Ládátka s edgy parányi bé zárt régi Pintze Tokotska | parányi Tötsér 2 | egy kis keregded parányi ugyan iskolulja [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1749: Egy paranyi Szék [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

2. kicsiny kiterjedésű (földterület); (teren) mic, de dimensiuni reduse; (Gelände) mit kleiner Ausdehnung, winzig. 1765: Bándi Kolozsvárt vonta meg magát, Somlyai pedig vett volt egy kis parányi portiőcskát Benedekben, ott lakik [RettE 192]. 1772: Mindazonáltal csudálkozhatni Bornemisza Pál úron, hogy engedé meg odaépíteni^a, mely csak egy kicsiny parányi hely, az érmezei határból szakasztotta az Egereg vize [i.h. 273 — *Ti. a malmot]. 1844: egy Szászfenessi gazdag Colonussa ... tovább tovább harapódzott — s már ma irtogatás által — azon parányi helyből — illy nagy kaszálót formált [Km; KmULev. 1 Hader luon (68) col. vall.].

3. kis termetű (állat); (animal) mititel, micuț; winzig (Tier). Án. 1676: Paranyi (vizsla) [EM XLIX, 536].

4. ~ *idő* rövid idő; timp foarte scurt; kurze Zeit. 1710 k.: magam meg is tanítottam őket, hogy csak vitessék el^a; és sokszor egy parányi idő múlva megizentem, hogy ne, vagy gyengébben bántsák [BÖn. 496. — *Ti. a vétkes szolgát].

5. ~ *t* vmiből igen kis mennyiséget; un pic, (foarte) puțin; sehr wenig von etw. 1847: egy kaszás csak parányit eszik hozzá képest [Kv; Pk 7].

paraplé esernyő; umbrelă; Regenschirm. 1802: egy fejr viseltes paraplú [Ne; DobLev. IV/858. 4]. 1807: vagyon még két Ezüsből való Oroszlány, a' mellyek egy Aszszonyt egy kosárral edgyütt tartanak, e' mellett két kis Majom mindegyik tart egy Paraplieut [DLt 378 nyomt. kl]. 1820: Egy viseltes parapli [Mv; MvLev.]. 1823–1830: Tudok is ilyen Casust: ... valamely gonosz indulatnak felöltöznek Maszkarába: nevezetesen egy Árnyék tartanak, vagy esső ellent vetőnek (:Paraplú): vásznát, a' mint szokott lenni tzikkelyenként le vagdalták abbol tsináltak All-Ortzt [FogEK 425]. 1836: Egy Zöld Selyem (:paraplú:) esső ellenvaló Rh fl 14 [Kv; Pk 3]. 1839: egy vas nyárs egy Parupli három uveges kép [Désakna; DLt 1545/1841]. 1840 k.: egy rongyos Paraplieu [BetLt 3]. 1841: Egy Parapli [SL].

Vö. a *gyolcs- és selyemparaplé* címszóval.

paraplé fa ermyőnyél/fogantyú; bastonul umbrelei; Stiel des Regenschirmes. 1801: edgy parapli fa [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 2].

paraszol napernyő; umbrelă de soare; Sonnenschirm. 1785: kett Paraszol 2/4 [WLT Cserei Heléna jk 9b].

paraszt 1. mn 1. nemtelen falusi, pór; rusticus; țărăn, țărănesc; Bauern- | jobbágy; iobag; leibeigen. 1657: Ez alkalmatosságról egy musnai paraszt, de elmés jó szász embernek, kivel mind az atyám, mind én sokat ittunk, ily jeles discursusát hallottam [KemÖn. 125]. 1660: Odavivén bennünket, mindjárt lábainkra vasakat verving és paraszt rabokkal együtt tizedmagunkkal nyakunkra vaskarikát csinálván, azoknak lyukain, az torkunk alatt, harminc- avagy negyvenölnyi láncot átalvonván, egytűvé fűzetenek előnkbe

vetvén az emberfejeket, hogy megnyúzzuk [Kv; KvE 180 LJ]. 1662: Rákóczi fejedelem álgyúira Szebenből kiútván, az ott levő gyalogokat és szegény paraszt százokat is, kik ... a lövészszámok emelgetésére ... odaállítatni tanálat-tak volna, mind levágván, a lövészszámoknak könnyeb-jeit a városba benyerített és vitték [SKr 525]. 1677: Hunyad Vármegyében, feleségek nemes fundusiról, lopást, gyilkos-ságot, s' egyéb vétkeket patráló paraszt Muntyánok, zálag-jok nem találta, arestálathassanak | Jövevény, idegen, uratlan, paraszt vagus embereket, ki-ki tartozik meg-kezesíteni, s' jobbágygyá tenni [AC 259, 260]. 1785: míg az Uralkadásnak kívánsága ezeken az Törvényeken fellyül nem lépett addig ezen Hellység(en) semmi vizsgálkodásak, és Egyenletlenség nem voltának, és most sem volnának, azok szerint, hanem szép bekesség, és tsendesség volna mindenk között, de már ma hogy ennek színe alatt paraszt Jobbágyi szolgálatais szorítottat ezen Hellység, nem egyéb sorsa, hanem kettős Jobbágyság, mert az Vasbol Urbarát p(rae)stalunk effeleit paraszt Jobbágyi Szolgálatat tészünk [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 22a]. 1861: az anyja is Szászbesbe éleget mint egy vén paraszt oláné [Msz; TSb 38].

Szk: ~ fasszal csinált jobbágyivadék. 1683: kivált kép-pe(n) enghemet Tizedessét bötsteneltem, es salvo honore sit dict(um) enghemet Tizedessét nem betsüllött, hanem szemtől szembe aszt mondta: Te paraszt fasszal tsinált Jobbágyi kutya hűtő lelek, esse fia(na)k mondott [Kv; TJK XIII/1. 130] * ~ gyalog. 1676: azokat az paraszt orosz gyalogokat bocsátassa el Kegyelmed s fogadtasson jó magyar gyalogokat helyében [TML VII. 192 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz] * ~ közösség földesúri függő-ségű/jobbágy közösség. 1796: most ujontában az ... Pa-raszt Communitas maga Számosságát Írásban vévén ... méltán még egy Személyi papi Szolgáltatátra közikben fel szenteltettnék [H; Ks 75. VII. 245a] | a Torotzkai Paraszt Communitas ... Torotzkához semmi Várségit Jussát, és successioját bizonyítani soha meg nem tudja, s talám praetendálni nemis mér, 's következés képpen, azon kép-zelt Privilegialis Levélhez is, sem Wér, sem valóságos Haeres nem lévén, tsak ebből is nyilvánása (!) meg tétik, hogy ... a pretensióban forgo Levél iránt való törekedése, a' Levelek fell kéréséről szollo Törvényekre, tellyességgel nem szabható | a' Torotzkai Parasztok ... ha szintén ez előtt való időkben bitangolták is az Uraság Erdejét, valamint szintén más erdős helyeken lako paraszt Communitások is, ezzel mind azon által Földes Uraiknak⁴ Donationaliter conferalt, es örökké optimo Jure birt erdeyekhez Just nem formalhatnának [Mv; TLev. 5/16 Transm. 45, 51–2] * ~ lakos. 1718: Ő Naga veletek ugj mint az említett Szász ve-szödi egész Paraszt lakosokkal, Contractust inéalt volt [Szászvezsöd NK; JHb XXIII/14.]. 1744: Borzási paroszt lakasak [Kük.; Pk 7]. 1756: Gergelyfáji⁵ paroszt lakosok [Told. 30. — "AF"]. 1799: régebben fogtanak völd fel a' falusi paraszt Lakosok is a' Földes Uraság engedelmeiből egy darabotska helyet, és azt bé sántzolván, s némellyek fűzfakkalis körül vévén ezelőtt használták [Gyérressztkirály TA; Ks 89] * ~ nem paraszti rend, parasztság. 1657: Ez állapotban voltak vélem jó böcsületes kapitányok, azok közt Bocskai István ... az ordinanciáknak megtartásában pedig oly engedelmességgel viselte magát mindenkben, ha miket parancsoltam, hogy paraszt nemből álló sok had-nagyok, kapitányok voltak nyegédesbek [KemÖn. 242–3] * ~ nemzet. 1657: az főgenerál Gécz testében is husos,

természetiben is késedelmes nehéz ember vala, és nemzeté-re csak paraszt nemzet, szegénylegénységből promoveá-lódott [KemÖn. 214] * ~ rend parasztsághoz tartozó. 1664: Az adót én, Uram, mindenütt elhirdettem mind puskás, nemes és paraszt rendek között; mint praestálják, nem tudom [TML III, 95 Katona Mihály Teleki Mihály-hoz].

2. durva, faragatlan modorú; bádáran, mojjic; grob, roh. 1743: A Rücs⁶ Határnak Nagj részét ... azon egj néhány paraszt Nyakas emberek bitangollyák adják a' kinek szerez-tik a' templom pedig igen édes keveset participalodott azokból [Ks 14. XXXII. 4. — "MT"]. 1754: A' ma paraszt Director discretiob(an) töllem praetendál egy szép Mén Lovat, de adok lofaszt a' Seggibe [TGsz 9]. 1764: Kár volt néki a plenipotencia is, nem lévén nálla sem lsten, sem természet ajándéka annyira hogy azt meg érdemelle, szükségem sem igen let volna ebben a Caussában az ő Plenipotentiariussagara, mert míg masok ellen folyt a Caussa, addig ő semmit sem ágált, mikor pedig kettőnk között folytis akkoris inkább lehetett volna Bátyám Ur(am-na)k az én Contestált Sinceritásomhoz, mintsem az ő hamis lelkéhez, s paraszt tudatlanságához bizni [Középlak K; BFR]. 1770: Kolozsvár felé kellett mennem, az holott is értém, hogy attól a büszke székely plébánus Lukács Já-nostól számot vévén az ecclesia bonumiról, 11 ezer forintig liquidáltatott, melyért mindenét elvették, elbecsülték, s eladták, ötet a plébánusságból kivettették. Egyszóval világ csúfjára tétetett a nagy méltóságos paraszt székely úr [RettE 232]. 1783: De ezeken kivülis több alázatos pana-szimis vad(na)k ezen Helység Biráira, mert ha a privatum szenvedéseimet el halgatomis a publicumakotis mint ma-gokban bizakodo vakmerő paraszt szofogadatlanok miá tö-kelletesen a Felséges Királyi rendelések szerint egyedül Torotzkon nem effectualhatom [Torda; TLev. 15/6 Nagy István szb kezével]. 1844: megyünk hogy a Garner paraszt fíjait meg regulázzuk [Torda; KLev].

3. gyalulatlan, kifaragatlan; nerindeluit, necioplit; unge-hobelt, ungeschliffen | festetlen; nevopsit; ungestrichen. 1608: Vagion három Nozolia, Az kettéy faragasos es festet, az harmadik feier es paraszt [Kv; RDL I. 83]. 1629: az porkoláb-ház bolt ... Ez házon belől is egy kis bolt. Az ajtaja paraszt, jó ép ónos zár rajta [Szu; SzO VI, 92 Székelytámadt vár lalt.]. 1636: ezen Tornaczbol nylik mas ayto az felső hazakra menő gradicz alatt, egy kamorara, belletlen, paraszt, fa melleke, vas sarkas, pantos, reteszes [Siménfva U; JHb Inv.]. 1647: Az haznak padlása regi paraszt [Marisillye H; Vlt 55/5415]. 1656: Vagy(on) egy hitvan paraszt fejer Asztal [Doboka; Mk Inv. 4]. 1676: Vagyon az pitvarban fa labokon álló fa tarto hely, azon fölyül szőnyögh tartani valo egj paroszt deszkas rekesz melyre megjen 5 lépcsőkből álló egj fa grádiczocza [Fog.; UF II, 727]. 1681: Molnár hazacsakja, Eze(n) ma-lom házban, oldala tapaszos sövényes; Ajtaja paraszt [Hát-szeg; VhU 604]. 1740: mind a két ablak(na)k vagyon edgy edgy toljó fiokja, és kívül vas sarkocskákon forgo paraszt, de jó, Fenyő deszka táblaja | Paraszt, de jó Fenő deszka — 15–15 — fogú fogas 3 [Gyérressztkirály TA; Ks 89 Inv. 5, 6]. 1743: Járnak be ... az udvarba észak felől négyszegre kifaragott, földbe beásott s felállított hat cserelábba, a két első tekervényesen cifrázott, a középső paraszt ... gombos kötésekkal erősített s kötött kapu alatt [Erdősztyörgy MT; ETF 108. 14]. 1790: Egy paraszt fenyő fa deszka Agy [Mv; MvLev. Cimbalmos Ferencné hagy. 2].

Szk: ~ *bükkfaajtó*. 1680: az aklyok(na)k sövenjből font falai ... ket paraszt bikfa ajtó ... szolgál ezen aklok(na)k azo(n)k részire, mely kerülőleg fordul az Csüres kertig [A.porumbák F; Ált Inv. 30–1]. 1740: a' pitvar<ba> mennek bé egy paraszt fa sarkas bikfa ajton [Algyógy H; Ks 89 Inv. 61] * ~ *deszkaág*. 1676: Uagyon az házban egy paraszt deszka ág [Fog.; UF II, 700]. 1716: ezen Házban van de pr(ae)senti ... kett paraszt Deszka agy [Grid H; BfN 92/4. — ^aNalaczi Lajos kúriájában]. 1760: vagyon ezen házban Kús karjas Szék Nro. 7. hoszszu Nro 1. Tsipkés pad. Nrő 1. paraszt Deszka Ág Nro 1 [Kissáros KK; SLt PQ. 10] * ~ *deszkaferslog*. 1789: Egy Diofa festékes fenyő Asztal fedél Rf — xr 20. — 2. paraszt Deszka ferslog Rf 1 [Mv; ConscrAp. 16] * ~ *deszkafogas*. 1656: Ezen haznak egyik felől valo oldalan vagyon egy hoszu paraszt deszka fogas | Vagyon ezen kamaraszekben 2 darab paraszt deszka fogas | Jtem 3 labatlan paraszt deszka fogas [Fog.; UF II, 107, 127–8] * ~ *deszkapohárszék*. 1694: Ugya(n) azon Pitvarban va(gyo)n egy paraszt Deszka Pohar szekis, kinek Ajtocskajan Vas Sarkok, retez retez feő va(gyo)n [Kővár Szt; JHb Inv.] * ~ *fagrádics*. 1745: vagyon egy tölgy fa talpakra, Sas-fákra kötésesen épített deszka Padimentum új Tomátszoka új Sendelyezés alatt ... erről a' külső Recessusa szolgál egy kis Folyosótka hasonló épületű ... Melly kis Folyasotkárol a' kerítésre szolgál le egy kis paraszt új fa-grádits [Marossztkirály AF; Told. 18] * ~ *farosta*. 1629: Ket vy paraszt fa rosta tt f — d. 20 [Kv; RDL I. 132] * ~ *fatál*. 1673: Fejer varra szállítottanak Fagarasbul clest és holmi egyet másokat ez szerint ... Lictaromos Lada egy nr. 1. Paraszt fa táll egy Sákban. Fedeles Réz üst nr 1 [Fog.; Törzs] * ~ *félszer ajtó*. 1621: Az gradicz alat ualo kamaranak kwleo aytaiara Egi paraszt fel zer ajtot io Eőreg d. 25 [Kv; Szám 15b/IV. 25]. 1632: Vagyon raita paraszt félszer, vas sarkos pantos retez aito, lakatostol [Fog.; UF I, 153]. 1680: Innen eleb mozdulvan az kapun belől valo Tömlöcz ház felé, nyilik azon Tömlöcz pitvarára fa Sarkon egy paraszt fel szer, vas retezes retezős ajtó [A.porumbák F; Ált Inv. 23] * ~ *fűrészdeszka*. 1674: egy labra csinalt paraszt fűrész deszka-ból allo szek [uo.; UF II, 597] * ~ *gyalogajtó*. 1737: egy Paraszt gyalog Ajtó ... kús része fenn áll, mellyis pereljére vagyon szalmával meg fedve; ez alatt vagyon egy kús rekesz, ahova bornyukot szoktanak rekeszteni [CU Petrichovich Horváth Boldizsár conscr.] * ~ *gyalogfogas*. 1737: négy darab paraszt gyalog fogasok vagy(na)k oldalaira vas szegekkel fel szegezve, egy paraszt gyalog Tékátskával edjütt [Széplak KK; i.h.] * ~ *gyalogtéka*cska → ~ *gyalogfogas* * ~ *katonafogas*. 1679: Vagyon az kapu között: ... Fegiver tarto Katona paraszt fogas, ket felől az Oszlopon No. 2 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv.]. 1747: Vagyon Katona paraszt fogas 2 [Borsa K; Told. 24] * ~ *kendőszeg*. 1734: kis ház ... két paraszt asztal benne ... s egy paraszt ág négy paraszt kendő szég, azokban harminczgy vas fogak [Datk NK; JHbB D.1 gr. Bethlen Farkas inv.]. 1763: (A ház) földes fenyő deszkákkal meg vagyon padolva ... egy paraszt kendő szegis lévő falára fel szegezve [Hortobágyfa Szb; Born. néhai Hortobágyi Ger-gély György conscr. 14] * ~ *tolóka láda*. 1753: Hoszszabb zaros veres Kotsi Láda N 1 ... Kis Zöld Lecticus Láda No 1 Paraszt tolyoka Láda [Marossztkirály AF; Told. 18] * ~ *varroláda*. 1630: Auner Gabor. Hozot Beczbeol ... 4. pa-raszt varro láda p(ro) f 2—d tt f—d 6 [Kv; Szám. 18b/IV. 45].

4. mázatlan; nesmáluit; ungestrichen/glasiert. 1794: Cserép Csatlos Vagyon 3 a Nagyobbik Paraszt három ku-pás nagyságu, Kettő Pedig Zöld Mázos mindenik 2.2 Ku-pás [Nagyfalu Sz; CU].

Szk: ~ *abarló*. 1679: Paraszt égetet abarlo nro 2 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 60] * ~ *cserépfedő*. 1699: Paraszt Cserép fedő Nrő 4 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] * ~ *cserépfelfogó*. 1699: Paraszt Cserép fel fogo Nrő 1 [uo.; i.h.] * ~ *cserépfűtőcske*. 1813: Ezen kis Kamarátskában vagyon egy kitsin paraszt cserép fűtőtske vas pléh ajtos Táblájával [Koronka MT; Told. 18] * ~ *cserépporzsoló*. 1699: Paraszt Cserép Porsolo Nrő 7 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] * ~ *csipkekályha* mázatlan csipkecsenpe. 1745: Kementzéhez való ... Apró paraszt csipke kályha nro 46. Mázos avadég nagyobb tsip-kék nro 33. Mázos apróbb avadég tsipkék ... Nagyobb tsipke őt s egy kisebb [Marossztkirály AF; Told. 18] * ~ *ivócsupor*. 1699: Ezenn ... hazban talaltott Asztal labas-tul ... Almási paraszt ivó Csupor nro 2 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] * ~ *kantakorsó*. 1679: Vajnak valo, szoros szaju, fületlen paraszt Kanta Korsó nro 27 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 35] * ~ *laposkály-hás*. 1629: Azon udvarbirő háza előtt az ereszből be egy ház ... Egy paraszt lápis kályhás kívül fűtő kemence [Szu; SzO VI, 94 Székelytámadt vár lelt.] * ~ *mélykályha*. 1595: Az Tanaczhaznak also Zobaiban czinaltattam 1. kemen-czet, miert hogy az reghj igen meg bomlot vala: Czinalta Zakmarj fazakas Janos ... f 1 Adot kalyat hozza 15: ... 18. paraszt mely kalyat ... d 60 [Kv; Szám 6/XVIIa. 254 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] * ~ *párkánykályha*. 1745: Ke-mentzéhez való Csipkés paraszt kályha nro 34. Paraszt párkány kályhák nro 60 [Marossztkirály AF; Told. 18] * ~ *szorító kályha*. 1694: Paraszt Zorított Kálha 30 Mazas Szorito kalyha [LLt 76. C] * ~ *vereskályha*. 1692: Ebedő Ház ... vagyon ezen házban paraszt veres kályhából fara-gott kő labokra kémény alyából be-fűtő hasonló csipkés kemence [Mezőbodon MT; BK Inv. 8]. 1736: áll földel töltött tűzhelly fundamentómon, paraszt veres kályhából, meg vadnak csinos ablak rámatáskajok és rájok szegezett apro vas Sorkotskákkal egyetemben [Várhegy MT; CU XIII/1. 111]. 1843: az első Házban van ... paraszt veres Kálhából készült Kementze [Borsa K; BetLt 1] * ~ *veres kályhás*. 1652: Vagyon benne egy paraszt veres kalyhas sütő kemence [Görgény MT; Törzs].

5. durva szövésű/diszitetlen (ruha/ágy/asztalnemű); (len-gerie) simplä, tesutä din fire groase; einfach, grob gewebt (Wäsche). 1576: Wagion wyselth pattyolat kezkenyechke parazth [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 15]. 1589: Harom paraszt veresses fewaly hay. Eöt Annalis paraztiab fewaly hay veresses ... Eot hytwan kekes parazt fewaly hay [Kv; KvLt Vegyes I/2. 65]. 1593: Azon kiwl teoreok Janos Jowaibol a ky Registralva vagion ezek az Waros zamara valok. Egi Vereses parazti kenderzal feoualihei. egi wy pa-raszt Zeoz abraz ... Egi parazt vereses kendo. Egi paraszt kekes feowalihej [Kv; Szám. 5/XX. 167]. 1615: Egy roz Sahos abroz parazt f—d. 25. Egi Mereő kekes agy feötteöl ualo io f. 1 [Kv; RDL I. 97 Junck András kezével]. 1634: 1 Langh szin tafota eleő ruha paraszt. 1 Szeött tafota eleő ruha paraszt [Kv; JHbK XVII/15]. 1651: Ket Pohar szekre valo vason Abroz kotesses. Azon küvül Hat Pohar szekre valo Abroz Nedgye kotesses kettej Parazt [WassLt Wass Judit kel.]. 1681: Paraszt also Lepedő, egyik viseltes, Nro 2 [Vh; VhU 540.]. 1683: Egy paraszt haj szin kanavacz vál.

Egy paraszt kanavác előruha galand rajta haj szín [Utl]. 1751: E szerént Vadnak a' Templóm Egygyetmáj ... manutergia kettő feér kotéses, kettő Selmes, egy paraszt [Kóród KK; Ks 20/X]. 1755: Leányam Kovács Ágnes ... Menyecske korában Bándra^a jöven Vit el két Lapedót két Vánkos haját két Sellyemmel igen Gazdag Arannyal töltet ... Ezen kívül öt Lapedóket ... az edgyike volt Spanyol Veres és kék Sellyemmel meg varva ... az háma penig Paraszt [MbK VIII. 19. — ^aMezőbánd MT] | adok által ... Lukáts Kata Ötsém Asz(szonyna)k ... három vászon lepedőt ketteje varrott edgyik paraszt [Aranyosrákos TA; Borb. II néhai Székely György relictája Csapkés Borbára végr. Szaniszló Sigmund keze írása]. 1756 k.: Kovendré^a vittem ... egy kek szoknyat paraszat [Borb. — ^aTA]. 1787: Két paraszt Takaro Ruha | 3. paraszt Takarodzo Pokrotz [Mv; MvLev. Csizsár György hagy. 7–8].

Szk: ~ *festékes*. 1728: Egy paraszt abrosz. egy paraszt festekes a Pap szekin [Szemerja Hsz; SVJk] * ~ *fosztán*. 1620: Egy oka fejer fonaltul f—/5. Egy vegh Matasztul f—/2 ... Egy paraszt Kaniczatul f—11. Egy gierneknek ualo kez Aranasz foztantul f—/2. Paraszt fosztantul f—/1 [KvLt II/69 VectTr 9] * ~ *főaljhaj*. 1589: Harom paraszt veresses fewaly hay. Annalaz parasztib fewaly hay veresses ... Eot hytvan kekes paraszt fewaly hay [Kv; KvLt Vegyes I/2. 65] * ~ *gyolcs előruha*. 1720: egy paraszt gjolts elő ruha [Köröspatak Hsz; HSzJP] * ~ *gyolcskeszenő*. 1589: Ket paraszt Giolch kez keneő [Kv; KvLt Vegyes I/2. 66] * ~ *gyolcslepedő*. 1705: Boricza leányomnak adtam ezeket ... egy paraszt gyolcs lepedő ... három asztal abrosz [PatN 56] * ~ *kanica*. 1620: Egy keőtes kis kaniczatul f—15. Egy font Arany auagi ezust fonaltul f—150. Egy font Sringh Selyemtul f—150. Egy font karmasin Selyemtul f—/20 ... Egy paraszt Kaniczatul f—/1 [KvLt II/69 VectTr 8–9]. 1687 k.: Egy paraszt kaniczatul f—/1 02 1/2 [MvRKLev. Vect. 14] * ~ *párnaszák*. 1674: Egy veressel varrott paraszt kis párna sak [Szászvárosi ref. It Hatics Mihály lelt.] * ~ *patyolating* egyszerű/hímzetlen patyolating. 1686: Tizen harom Paraszt Potjolat ing; Két Arannas ing edgyik(ne)k az melje merőn arannyal Fekete seljemmaal varva; az másik(na)k az melje apro agakkal Aranyal s Fekete seljemmaal varva [BK Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.].

6. egyszerű, durván kidolgozott; simplu, lucrat din gros, lipsit de finețe; einfach, grob bearbeitet. 1625: 2. zeker eggik uas másik paraszt [UstZ 8a]. 1644/1759: Vagyon egy paraszt ezüst kalán, item más gombos aranfozot végű ezüst kalán is pro florenis egy Denar(iis) 80 [Ne; DobLev. III/651. 5a]. 1656: ezen rekeszre nilik egy ... felszer ayto, melinek vas be vonoja paraszt felszer csapo zaria útközoje | Jnet az harmadik hazra nilik job kez fele egi festett bellett holliagos szegekkal vért vas sarkon panthon forgo ajto melijen paraszt plehes tollio vas zár kilinczevel forditojaval útközojevel kolczaval együt megh vagion [Fog.; UF II, 111, 139]. 1672: adta(m) ... Tiz Zárat; nyolcza paraszt kettei egész öreg bécsi Zarak [Utl]. 1675: 9 bokor kapocz paraszt, 5 bokor ezüst kapocz [Nyárádandrásfa MT; Told. 76]. 1694: az Majorház ... vekony Sövennyel paraszt, leszalatlan kertelessel be kerittetett, va(gyo)n egi öreg Kapuja [Kóvár Szt; JHb Inv.]. 1695: Hegyes tü Kettő, egyik arannas, másik paraszt [Buza SzD; LLt]. 1699: Ket ablaknak az Raminan vagyon paraszt vas plehecske tizenhat horgocskával [Boroskrakkó AF; BfR dobozott anyag VI] | egy hitvan paraszt Viz hordo szekér [Szentdemeter U; LLt

Inv. 6]. 1733: Pincze Tok rosolisnak valo 8 üvegeivel, mellyek(ne)k hete Sutus edgyike paraszt [Marossztkirály AF; Told. 2]. 1735: a Kolosvári majorban lévő régi paraszt magyar hintó kocsi [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc]. 1756: Zabola rezes, és paraszt 3. Magjar Zabola 2 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 23].

Szk: ~ *fakilincs*. 1789: A Curialis háznál az első Szobának az ajtaja paraszt fa kilintsel valo olá ajto [Csittsziván MT; Hr] * ~ *farmatring*. 1761: Lovász Nyereg paraszt farmatringal [Vessződ NK; JHb XXII/31. 19–20] | Paraszt nyereg ... paraszt formatringgal, egyik kender hevederrel, felránto szíjával, ketteje egy egy szíju hevederrel Nro 4 [Siménfva U; i.h.] * ~ *guzzsaly*. 1679: Paraszt ghuzsal nro 1 [Uzdiztpéter K; TL. Bajomi János inv. 48] * ~ *gyertyatartó*. 1681: Medgyess(en) vöttem ket paraszt giertya tartot //30 [DLv. 2. XIIIB]. 1778: adtam által egy paraszt Gyergy Tartot [Agárd MT; Told. 8] * ~ *hegyestör*. 1644/1759: Vagyon két paraszt Hegyestör pro flor. három [Ne; DobLev. III/651. 4b]. 1661: Két paraszt hegyestör [TML II, 189 Teleki Mihály Veér Judithoz]. 1687: Egy harom elü rövid szal paraszt hegyes tört. Ket paraszt kardot szíjjastol, s' tarsolyostol [Déva; Szer.] * ~ *kalános*. 1784: A Cseléd Házbán ... Egy vesszővel font paraszt Kalános, benne két fa kalányok [Rücs MT; Ks 20. XV. 22] * ~ *lőszán*. 1748: Egy paraszt lo Szán ... Lovak után valo nagy deszkás Szán kése fájával együt | Bágásia hordozo nagy deszkás paraszt lo szán [Ks 8 XXVIII. 5]. 1849: Két ökör szán. — egy kortsaja. — egy paraszt lo szán ganaj hordo [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] * ~ *mérőfont*. 1794: Csupa Paraszt Mérő Font, kender Matztzagokkal Fából Valo [Tasnád Sz; CU] * ~ *mokány nyereg*. 1812: Egy paraszt Mokány Nyereg rongyos [M.gyerőmonostor K; KCs 11] * ~ *pikkely*. 1723: gömbölyeg Selyem apro kek gombok paraszt pikkellyel tizenöt [Koronka MT; Told. 29/2] * ~ *pipaszár*. 1756: Paraszt Pipa szár 3 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 24] * ~ *sarkas*. 1632: Aitaia bellet festet, paraszt zaros, pantos sarkos be vonoiaual edgyiwt [Fog.; UF I, 158]. 1676: Vagyan egy paraszt sarkas ajto [Fog.; UF II, 738] * ~ *sövény*. 1637: egy pusztia vetemenyes kerit, kitt paraszt seöcnyel kerittettek be [Bráza F; UF I, 428] * ~ *szablyatarsoly*. 1687: Egy fejer bőr paraszt szablya tarsolyt [Déva; Szer.] * ~ *(toló) vaszár*. 1656: vas sarkon panton forgo ajto, melinek paraszt plehes tollio vas zarja [Fog.; UF II, 136]. 1740: Erdélyi paraszt de jó vas zár [Kv; BfN Gyalui cs.] * ~ *tolózárú*. 1648: nyilik ... egy ... paraszt tolyo zaru vas fogantoju kilinczw ... ajto [Porumbák F; UF I, 883] * ~ *vadászpuska*. 1790: Vadász Balta pár 1 ... Rongyos vadász paraszt puska 2 [Sv; Ks] * ~ *varrótü*. 1640: 1. papiros paraszt uarro teo f. — d. 25 [Kv; RDL I. 117b].

7. paraszatos; járnesz; einfach, grob. 1632: Beczybeől az minemw marhakat ... Cziaradi (!) Sigmund hozott. 4 vegh Barsony premet. 2 Ball io pappirosatt. 2 Czieh Swueget parasztott [Kv; KvLt II/69 VectTr]. 1796: (A torockóiaknak) nyelvekis Magyar, magok viseletek pedig durva paraszt mint akár millyen bárdolatlan Falusi parasztoknak [Mv; TLv 5/16 Transm. 83 tábl.].

Szk: ~ *boronaház*. 1733: Jo Paraszt Barana Ház [Récekeresztúr SzD; Becski] * ~ *cselédház*. 1755: vagyon egy talpakra bornából régen épített, Szalmával fedett tornáztos, paraszt, Koltsár vagy Cseléd ház [Ludesd H; BK sub nr. 1020 Nalaczi conscr.] * ~ *fedél* paraszatos (női) fejedő/kendő. 1599: Tempe Michlos. Hozot Bechj Marhatt ... 6. Fonnt Bechj Saffrant 1/20 ... 1 Veg paraszt Fede-

let — // 18. 2 Keotes Krakay Cernat —/36 [Kv; Szám. 8/XIV. 25 Hj]. 1620: Fedelekreül es Ruhakrul. Zaz cörehg Moruay fedelteül f 2./ Zaz keöz Moruay fedelteül f 1./ Zaz paraszt fedelteül f—/50 [KvLt II/69 Vectr 15]. 1688: Egy Eörég Murvai fedeltől f 3/00. Egy köz Murvaj fedeltől f 1/50 Egy poroszt fedeltől f—/75 [BfR Vect.] * ~ *folyósó*. 1637: Az bastya hidgya alat uagyon negy vasas csiganak ualo fa, az kaputol foghua ezen bastyaigh uagyon az keöfalban rakua egy fwggeö labakra epített paraszt keönyeökleö faknelkwl ualo folyoso [Fog.; UF I, 395] * ~ *formában*. 1618: Ezekhez a lovakhoz adatott öngagsága egy parasztfarmában csinált erős kocsit [BTN^a 81] * ~ *süveg*. 1656: paraszt fekete niari süvegh nro 188 [Fog.; UF II, 112] * ~ *szellérház*. 1819: Ezen Sellsér házak közzül a felsö egy kisded régi rongyos paraszt szellérház [M.köblös SzD; Berz. 22].

8. népies; popular; volkstümlich, Volks-. Szk: ~ *magyarul*. 1657: annakelőtte énnékem mással íratni nem igen szokot vala az fejedelem, hanem maga kezével; de már csak cancellisták által kezdett vala íratni; kiből is vettem eszemben, hogy megrágtá légyen az eb az hájat, mint szokták mondani paraszt magyarul [KemÖn. 244] * ~ *pélida*. 1676/1681: paraszt példabanis szoktak mondani: hogi l(ste)n is aszt özi, az ki magát özi [Vh; VhU 664] * ~ *példabeszéd*. 1676: Azért, az mint az paraszt példabeszédben mondják, ember egy zsák kölest előnt, mind úgy fel nem szedi, az mint volt [TML VII, 257 Kornis Gáspár Teleki Mihályhoz] * ~ *példabeszédecské*. 1811: A' Kutyának sem jó a' leg első köjke. Ez egy fontos paraszt példa-beszédecské [ArE 48] * *az írás ~ formája* népies/kezdetleges írásmód. 1636: meg valloom, hogy még sem mindenütt ugy vagyon az mint én szeretném, hanem az nyomtató az kézi íráshoz, avagy az maga tetszéséhez képest, sok helyeken az kösségi írásnak paraszt formáját követte [ÖGr Aj. 1a].

9. közönséges, durva; vulgar, ordinar; vulgär, ordinär. 1771: öis vélünk együtt a belénk rögzött közönséges paraszt szidalmokat el szokta mondani [Bukuresd H; Ks 114. 61. 133]. 1817: azt javasloom hogy kedves sogor Ur az ötsmet Miklost természet szerent való Fiok(na)k lenni ... meg esmérven erről készíttessenek egy Authenticum Instrumentumot ... mert a Gál nevet el nemtelenedni, el alljasadni, 's parasztá lenni engedni nagy véték volna [Kv; Pk 3]. 1820: kötöllességül tészem ezen meg telepített Colonu-somnak hogy a Tks Urbarialis Commisarius Urakat ezen írással találly meg ... a nevezett szántó földhöz gomba paraszt indulatból, s okoskodásból formáit praetensia-jara nézve hogy annak egy részét Néhai Férje, vagy ennek Anyja irtotta volna meg világositanni, hogy a parasztnak tsak két esztendeig vagyon jussa Munkája jutalmát kívánni [Ne; DobLev. V/1032 Bartók Ádám kezével]. 1829 k.: Ezen Director ... nem fogja kedvelleti az gombba, paraszt, neveletlen értelmű, s materiájú Játékokat [Kv; KvSzLt].

II. *fn* 1. falusi nemtelen személy, pór; rusticus; táran, rustic; Bauer | jobbágy; iobag; Leibeigene(r). 1578: az peres Swlmos tho mind az Enyedjeknek, mind az zent kiralynak mind Paraztnak Nemesnek zabad wolt, mind halazny mind suljmot zednj soha senkitoel tilalmas nem volt [MNy XXX, 54]. 1592: Ha walamely Nemes ember, vagy paraszt, gilkossagh es egieb kaar tetel miath, teorweny zerent megh Sulliasodik, hát ne fizethessen Capraual, Juhhal, hanem ez varossy mod zerint fizessen [Kv; DiósyLnd. 28–9]. 1637: Uagyon Borbat Jgnatnak es felseo Porumb-

ky Opra Laznak egy keövé malmok; kiknek vamyajból az tized megh járt az Uduarhazhoz, az parasztok reszereöl [A.porumbák F; UC 14/42. 165]. 1640: Ezek mind parasztból leot Nemes emberek leuen anny Eoreoksegek volt mint egy paraszt embernek [Km; GyU 48]. 1677: Szász és Magyar Városokon, a' Sententiaztatot latrok, in loco delicti találatottak, lopot marhákkal találatot parasztok, arestálat-hassanak [AC 267]. 1731/XVIII. sz.: A Malom arkaban valo halászat parasztoktol tilalmas [M.nemegye BN; Berz. 7. XVIII. 68. 1]. 1738: a T.N. V(ár)(me)gje Erdemes Tiszt-tyei Ö kglmek, a mostan Táborra rendelt 12. Szekerekből egjgiet és egj embert repartialtanak Városunkra; holott a Memoria Hominum, Városunk Nobilitáltatásától fogva Tábori Szekerek nem rendeltetettek s hasonló Gravamenek-kei, mint a parasztok nem aggrávtatunk [Dés; Jk 501b]. 1746: Étető Ferencz Ur(am) ... Sem Nemesekkel, Sem Papi rendel, Sem a Szegény Parasztokkal helységünkben erőszak tetel nélkül meg eddig nem élhetett ... s jo Lelekkel el mondhatom, hogy helységünkben Parasztokul légyünk Apostol Nagystol 80. Párral de azak közül igen kevesen találtnak a kiken Valami erőszakas tétel vagy húzással vagy vonással nem Cselekedet volna [Szentegyed SzD; WassLt Kis Pavel (79) zs vall.]. 1771: mi parasztakul mit érünk Marhák nélkül [Batrina H; JHb 93. XIX. 6]. 1786: Groff Mikes Sára Asszsony elő Nga David Mihály nevezetű Parasztya Colonialis Sessioja [Kissáros KK; JHb XX/14]. 1791: a parasztok által Commune Terenumbol fel fogot Uj Szöllők [Cintos AF; KGy]. 1796: Parasztnak Földes Ura ellen, és Földes Ura Jóságában, akár mi szín és praetextus alattis Just feszegetni, és kémi nem szabad | a' mostani Torotzkai Közönség, kitsintől fogva nagyig, mind paraszt, és így ezt a' Privilegium nem illeti, a' mi a' nyelvet, és a' köntössökök illeti, a' Torotzkaiki Magyar nyelven beszélnek, Fejér és Fekete Czondra poszto köntösben járnak, mint más Helységekben valo parasztok, de még ebből hogy az Ausztriaiaknak, reliquviák volnának ki nem jó [Mv; TLev. 5/16 Transm. 43, 59–60]. 1797: Szöllője, sem az Úraságoknak, sem a parasztnak egy szikra sincsen [Ajton K; CU]. 1801: Pál Sándor Sere Elek Vram Parasztya 80 Esztendőös [Zalán Hsz; Borb. II]. 1813: a Meredjoi határon lévő közös fenyes erdő ... a rendetlen és kíméletlen éles és a körülbé lévő parasztnak lopogatása által erősen kezdett pusztítani [Kv; HG Bánffy lev.]. 1820: Instaljuk alázatosan a' Tks Nms Tisztséget, méltotassék ezen Rendelése teljesítettését addig függőben tartatni míg ezen Sérlemünk, és meg károsításunk iránt a T.K.F.I. Tanátsot különös könyörgő Levelünkkel meg találhatnok, mert ez által Törvényes Jussaink veszedelmeztesetűnkön kívül tulajdon magunk Parasztyaink előttis meg vagynak alacsonitva [M.zsombor K; Somb. II Sombori Ferenc kezével].

Szk: *adózó* ~. 1798: az Ádamosi Adozo Paraszt [Ádamos KK; JHb XIX/58] * *földtűró* ~. 1881: Hitvány a fejem, Ödön, s olyan boldog lennék, ha csizmadiaív vagy földtűró parasztá változtatna valami jótékony tündér. Nem való ez az én gyenge koponyám arra a mesterségre melyet izzók [PLev. 91 Petelei István Jakab Ödönhez].

2. *keringő* ~ kóborló újparaszt/cigány; tigan vagabond; umherschweifender Zigeuner. 1779: Tudgyae a Tanu ... hogy ennek előtte Circit(er) 16. 17. 18 Esztendőkkel itten Nemes Brassó Videkib(en) Földváron lakott volna egy idegen keringő Paraszt luon nevű Czigány Varga ...? [BetLt 6 vk].

parasztablak egyszerű/közönséges (festetlen) ablak; fereastrá simplá/obişnuită (nevopsită); einfaches/gewöhnliches (ungestrichenes) Fenster. 1674: Innét ki jöven nyilik mas rekeszreis egy fel szeres fa sarkon, pánthon forgo ajto. Paraszt ablaka nro. 2 [A.porumbák F; UF II, 604].

Szk: *puszta* ~. 1694: az Ház ... annak előtte Porkolab Ház volt, most Nemetek Quartalya, kinekis három paraszt puszta Ablaka [Kővár Szt; JHb Inv.] * *üveges* ~. 1679: Porkolab Háza ... Faban foglalt paraszt üveges ablaka, hat üvegk karika hejaval nro 3 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 77]. 1681: Ebedlő Palota ... Onba foglalt, negi negi felé nyíló paraszt üveges ablaka (:haro(m) üveg tanyer hijjaval:) [Hátszeg; VhU 595].

parasztablakocska egyszerű/közönséges (festetlen) kis ablak; fereastrá mică obişnuită (nevopsită); einfaches, gewöhnliches (ungestrichenes) Fensterchen. 1694: ezen Haznak Pitvara(n) va(gyo)n ket felszer Ajto, mindenik vas nelküv valo jo tapaszos fa Kemennye, ennek az haz(na)k pitvarkaja es hatulso Hazacsakajais van, kibenis egy sing Rud vason, es Vas Labocskan allo paraszt Kemenczecke van, Ket paraszt Ablakocskaja annakis [Kővár Szt; JHb Inv.].

Szk: *lantornás* ~. 1681: vagyon két lantornás paraszt ablakocska [CsVh 95] * *üveges* ~. 1679: Onban foglalt, kívüv vas keresztes, paraszt üveges ablakocskaja nro. 2 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 26].

parasztabrosz durva/egyszerű szövésű abrosz; faţă de masă simplă/obişnuită; einfaches, gewöhnliches Tischtuch. 1623: Item Egi paraszt sahos Abrosz f.—d. 32 [Kv; RDL I. 122]. 1677: Két vereses abrosz es egy Paraszt abrosz [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1728: Egi fejtős abrosz. Egi parasztabrosz [Feldoboly Hsz; SVJk]. 1760: valami Sáhos és paraszt Abroszok [Pat.]. 1787: Egy viseltes bors himes paraszt abrosz Dr. 48 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 7].

parasztágy egyszerű/festetlen ágy; pat simplu/nevopsit; einfaches/ungestrichenes Bett. 1674: Egi jo paraszt agj [A.porumbák F; UF II, 596]. 1675: Ket deszkas parast agj abban vagion egi derekaly ket kis derekaly egi embernek valo mezitele(n) ket fuvaly [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1699: az Szabók házában ... van ... Fenjő deszkákból valo fejer paraszt ágiak Nro 31 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. 1737: Fenyő deszkából valo paraszt ágy hozzá valo fenék deszkaival édjüilt nro 8 [Csákgorbo SzD; JHbK XXVI/13. 7]. 1741: Egi Superlátos festett Ágy. Egi paraszt Ágy [M.nádas K; RLt]. 1747: Vagion egi Paraszt agj s ket karotlan egjes szek [Aranykút K; Ks 73/55]. 1786: Két Fenyő Deszkából készült paraszt Fogas ... Egy paraszt Ágy [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36]. 1790: Egy kised haj nélkül valo Párna, az első Házba lévő paraszt ágyba egy vászon lepedővel bé takarva [Mv; MvLev. Cimbalmos Ferencné hagy. 3].

parasztágyfa egyszerű/festetlen ágyfa; lemnărie de pat simplă/nevopsită; einfaches/ungestrichenes Bettgestell. 1780: Paraszt ágy fa 3 [Bethlen SzD; BK].

Szk: *sővényes* ~. 1679: Hitvan paraszt, sővényes ági fa nro 4 ... Sővényes ágy fa nro 4 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 42].

parasztajtó egyszerű/festetlen ajtó; ușă simplă/nevopsită; einfaches/ungestrichene Tür. 1629: Az kapun^a belől bemenetelre ... egy grádicon fel az első egy ház zár nélküv valo paraszt ajtaja, egy retezs rajta | az konyha ... Ajtaja záratlan, paraszt ajtó ... Az ablaka leeresztő, maga és tartó-lába vas sarkokon jár, belől is vas retezs rajta [Szu; SzO VI, 91–2 Székelytámadt vár lelt. — ^aA várkapun]. 1636: egy haz, kinek kett ablaka, egy paraszt bellett aytaya | Gabonas haz ... belletlen aytaja, vas sarkos, pantos, kilinczes, retezes [Siménfva U; JHb Inv.]. 1680: vagyon az Udvar közepin bikfa boronakból fel rova jo sendelyes hejazat allat egy kovács műhely kívüv belől jo tapaszos vagyon egy hitvány paraszt ajtaja [A.porumbák F; ÁLT Inv. 26]. 1692: Innen ki jöven nyilik ... az hazak hyara ... paraszt aito | paraszt aito, belyöl, tolyogato fa zárja [Mezőbodon MT; BK Inv. 12]. 1734: ez palotáról ki jöven az kökemen alatt egj konyha, az konyha által rekesztve gyalut parkányos deszkával, vas szegekkel meg verve, annak egj belletlen paraszt ajtaja, az ajton vas Sarkok pantok es fogantyú [Datk NK; JHbB D. I gr. Bethlen Farkas lelt.]. 1760: találattik a pitvarban ... egy fenyődeszkából csinált paraszt-ajtó vassarkakan, horgakon retezsővel, retezsivel, fazárjával együtt [Szentdemeter U; ETF 108. 18]. 1763: ezen Udvarházba dél felől hat vékony tsere fa oszlopokra, s feljül fenyő fa deszkával meg tornáczozott, Sendélyel alkalmasint meg fedett, magos Filegoria alat mennek be pitvarába egy fenyő fa deszkából valo régi paraszt Ajton [Hortobágyfa Szb; Born. XXIXa. 19 néhai Hortobágyi Gergely György conscr. 14]. 1783: a két Ház között lévő Pitvarocskában ... fenyő Deszkából csinált paraszt ajton mennek bé [Mocs K; JHbK XXXI/1].

Szk: *felszer* ~ egyszerű/festetlen ajtó. 1632: Komanai Uduarház ... Vagion egy Dezkaöl eppítettelt Konyha, melljen egy fel szer paraszt ayto [UC 14/38. 119]. 1694: ifjú Bálpataki János Ur(am) Borberekí háza ... Uduvárara nyilik az uttzárol, két felé nyíló, párkányos fenyő deszkás kapu ... Vagion ez mellett, vas sarkako(n), pántoko(n) forgó, kilencz láncz szemekből álló retezes, retez fejes, fa hevederes, fél-szer paraszt Ajtó. ennek is Ajto fel fáji vagj melljéki alsó es felső küszöbi, hasonló tölgi fából valók [Borberek AF; BfR].

parasztajtócska egyszerű/festetlen kis ajtó; ușă mică simplă/nevopsită; einfaches/ungestrichenes Türchen. 1736: Előbb azon gyalog ajtonál van egy földbe vert karokra vesszővel font tapasztatlan Szalma fedelű paraszt pajtátska, melly Bihalok számára valo, ennekis fenyő deszkából valo paraszt ajtócskaja van [Várhegy MT; CU XIII/1. 115].

parasztalmárium festetlen almárium; almar nevopsit; unangestrichene Kredenz. 1647: egy festett mennyezetw haz ... benne ... Egy paraszt Almariu(m) [Drassó AF; BK 48. 16]. 1736: Paraszt hulladozott almárjom nro. 2 [Sárpatak MT; CU XIII/1. 71 néhai gr. Keresztes Márton kúriája]. 1748: Az Ur Házáb(an) fenyő deszkából valo paraszt egy nagy almarium két felé nyíló záros ajtaival Nro 1 [Ks XXVIII. 5. 8].

parasztalmáriumocska festetlen kis almárium; almar mic nevopsit; kleine, unangestrichene Kredenz. 1737: Egy földön álló paraszt Almáriumotska, mellynek is vagion két

rekeszsze, elé s hátra huzogato deszkájával [Csákgigorbó SzD; JHbK XXVI. 13. 6].

parasztapa nemtelen/nem nemes apa; tată care nu făcea parte din rîndul nemeșilor; unedler/nicht zum Adelsstand gehöriger Vater. 1779: Ezek mindketten, feladván az én barátságomon, egy huncfut, nyilvánvaló tolvaj, sangvinarius, incendiarius Lőrincz Józsi nevű fattyúapától származott személy anyjának, aki maga is parasztapától származott, ellenem való panasztát, aki is hamisan azt praetendálta, hogy én három darab szántóföldtől spoliáltam^a [RettE 408. — ^aIgaznak fogadták el].

parasztasszony földműves asszony; țărăncă; Bäuerin | jobbágyasszony; soție de iobag; Leibeigenenfrau. 1745: 17-ik vallo Bodoki Sobány Anna Ilész Samuné ... Paraszt Asszony, mintegy 30 Esztendő is így felel [Bodok Hsz; HSzJP]. 1804: 5-ik Vallo Tanko Jánosné Gál Susa ... parasztasszony, 58. Esztendő, így felel [Mátisfva Hsz; i.h.]. 1823–1830: Azután a gyermekek is elmenvén Szentlászlóra, kevés napok múlva Oexcellájával elindultunk egy üveges hintóban, ülven még ott benn egy Máriskó nevű öreg parasztasszony, aki a gróf lábait mosogatta s kötözte, s ámbátor szép meleg nyári nap volt, de az hintónak üvegeiben mind fel voltak húzva a gróf gyengesége miatt [FogE 145–6].

parasztasszony-köntös falusi/paraszi módra készített asszonyköntös; rochie țărănească pentru femei căsătorite; bäuerliches Kleid der verheirateten Frau. 1764: Ezek álorcában, parasztemberköntösbe a férfiak, az asszonyok parasztasszony köntösbe öltöztvén, egyikőtől a másikra jártanak seregestől, ettek-ittak, táncoltak ... bujálkodtak még csak az ételekben is, mivel parasztember módra puliszkát, sóstejet, korpacibrét fakalánokkal ettek [RettE 162].

parasztasztal festetlen/egyszerű asztal; masă neovopsită/obișnuită; unangestrichener/einfacher Tisch. 1588: Ket paraszt feyer Asztal [Kv; KvLt Vegyes I/2. 24]. 1624: Egi paraszt Asztal f.—d. 80 [Kv; RDL I. 123]. 1632: Komanai Uduarhaz ... Vagion egy reghi romladosott Swteő ház, melib(en) vagion két Swteő kemencze, edgik kiszeb, másik nagjub. Egy hozzu paraszt Asztal benne labostul N 1 [UC 14/38. 20]. 1646: Az Sütő hazon belől vagio(n) az Tiztarto haza, abba(n) vagio(n) egi paraszt asztal pad környülle [M.bükkös AF; KCsl 2]. 1656: Vagyo(n) egy hitva(n) paraszt fejer Asztal, ket darab Fogas [Doboka; Mk Inv. 4]. 1675: egi kisded feigvernek valo fogas egi paraszt asztal labaval edgiüt mellete ket paraszt pad szek edgik fias ket paraszt kar szek ket festet edgies szek [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1703: Még is touáb menvén találuk az hámor örző házat ... Az házon vas sorkas ajtó lévén az kemenchének pedig fa sorka, egy paraszt asztal, egy ágy és két paraszt pad lévén benne az házban egy parasztkemenczével együtt [CsVh 118]. 1737: Ezen kis Asszony Házában ... Egy Kis négy szegeletű fenyő paraszt asztal, záros fiokotskájával [Csákgigorbó SzD; JHbK XXVI/13. 5a]. 1761: Cselédházbeli paraszt Asztal Nro 1 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 25].

Szk: olasz lábas ~. 1681: Ezen alsó Contignatio felett levő Kő ház ... Vagyon ezen házban Asztalos czinalta, olasz lábas négi szőghű paraszt asztal [Vh; VhU 503].

parasztasztalka egyszerű/festetlen kis asztal; másuță obișnuită/nevopsită; einfaches/unangestrichenes Tischlein. 1680: Vagion ezen házban ... egy hosszú paraszt Asztalka. Harom darab paraszt fogas [A.porumbák F; ALt Inv. 5]. 1681: Majorház ... Szobája ... Vagyo(n) eze(n) Szobab(an) ... Paraszt Asztalka Nro 2 [Vh; VhU 566].

parasztasztaltábla egyszerű/festetlen asztallap; tablă de masă simplă/nevopsită; einfache/unangestrichene Tischplatte. 1632: Egi labatlan paraszt asztal tabla [Fog.; UF I, 137].

parasztbagazia durva/egyszerű színes vászon/kelme; pinză groasă colorată; grobes/einfaches/farbiges Leinen, Grobzeug. 1620: Egy Bal Bagaziatul f. 4/. Egy vegh niers vaszontul f—13. Egy vegh Bruszsai Bagaziatul f—/6. Negi giapotostul f—/3. Egy uegh Sahostul f—/3. Harom leuel Teőreők vaszontul f—/1. Egy uegh paraszt Bagaziatul f—/1. Egy uegh közep fele kek Bagaziatul f—/4 [Kv; KvLt II/69 Vectr 11–2].

parasztbálványú durva/ácsolt kapuoszlopú; cu stîlp de poartă lucrat din topor; mit grobem/gezimmertem Torpfosten. 1637: Azon eleb jeűen tertwnk be egy paraszt baluanyu kapun; kin egy leveles deszkas kapu, s a' mellett mas egy kws deszkas ayto, keőreős keőrw uadnak 15 rendbeli duplas szalmas seőueny paytak szalmaual fedettek [Fog.; UF I, 414].

parasztbárány racka, parlagi bárány; miel rațcă; Zackellam. 1849: bōrők is vitettek Kolosvárrá Ciger nagy bōr 28. Paraszt nagy bōr 12 Ciger bárán 7 Paraszt bárán 2 [Mezőcsán TA; Born. F. Ia].

parasztbíró 1. falusbíró; judele satului/sătesc; Dorfschulze. 1569/1577: nemes ember kezoett paraszt ember biro nem lehet, az Paraszt Biro vallassa creotlen [Dés/Zékelyvásárhely; SLt XY. 24]. 1796: Málnási Paraszt Biro voltam és nekem adta ki a tek. Király Bíró Ur porontsollattát [Málnás Hsz; HSzJP Kőcze József (30) vall.].

2. udvari ~ földesúri függőségű udvari bíró; jude dominal; Bauernschulze am Edelhof. 1740: Az megirt gyalai nemes udvarházhoz szolgáló jóság vagyon tiz bíróság alatt ..., u.m. gyalai, lónai, vistai, nagykapusi, kőrsőfi, solyomtelki, egerbegyi, hév és hidegszamosi falubeli és az hévszamosi havason lako udvari paraszt bírók pallérságok alatt [MNy XXXVIII, 368]. 1772: (A) Regiusok ... az Udvari paraszt Birot, nem külömben a' Tsür Birot is magok elől el pirongetták [Drág K; TSb 21].

parasztbirtok (falusi) kisbirtok/kisgazdaság; proprietate țărănească; Bauerngut. 1891: Eladtam a vásárhelyi fészket s egyéb holmimat; eladjuk a kertet ott; veszünk egy kis parasztbirtokot; s falura megyünk [PLev. 156 Petelei István Jakab Ödönhoz].

parasztbizonyosság jobbágyság/falusi) nemtelen tanú/tanúság; mărturia persoanei care nu făcea parte din rîndul nemeșilor; Aussage einer nicht zum Adelsstand gehörigen Person. 1677: Nemes ember ellen a' paraszt bizonyságok ne admittaltassanak ez Casusban, melynek prosecutioja a Dietaara relegatlatot [AC 132].

parasztbojér nemesi kiváltságait elvesztett fogarásföldi kisnemes; boiernaș din Țara Făgărașului; Bojar(e) im Fogarascher Gebiet, der seine Vorrechte verloren hat. 1632: Boër Daczo Istuan egy Boersagott bir, ualami Pusztá fundusokkal, Zanto feőldekkal es retekkel edjwth ... Vagion két két malom az hataro(n), edgik Sorban Ispane, masik az Paraszt Boëroke, Sorban Ispan molnabol semmi nem iar, hanem az paraszt Boërok malnabol adnak Tizedett a' varhoz [A.szombatfva F; UC 14/38. 52] | Boerok No 3. Ztoyka Halmagy, Ztreza Boerul, Ztanczul Boër ... Vagion egy keőuw malo(m) ez hataro(n) No 2. melinek edgikétt Ztoyka Halmagy es Ztanchiul Boer bir, Az masikat pedigh harom paraszt Boer biria, ennek eleőtte ualo eztendeőkben az varhoz Tizedett attanak beleőllek az mint magok referalliak, De az Fejedelem(m) azzony Eő Fel(se)ge engette megh nekik [Szkorei F; i.h. 160–1]. 1640: Semlinges koi halas pataka vagion azon edgy malom melinek felit Boer Simon biria. Az mas felit Niagoi Vaszil Boer es ket paraszt Boerok kik mostan jobbaggiul szolgálnak. Annak eleőtte az vambul a tizedet megh attak a Varhoz a mint referalliak hanem Katharjna Fejedelem aszszoni ideieben engedven megh azulta nem attak, kiről mind az által semmit nem producalvan mostan de rej merito a modo in posterum mint edgieb heliekennis tartoznak tizedet belülle adnj [Illyen F; UF I, 746].

parasztbojér-hely nemesi kiváltságait elvesztett fogarásföldi kisnemesi fekvőség/telek; telechi/loc de casă al unui boiernaș din Țara Făgărașului; Grundstück eines Bojaren im Fogarascher Gebiet, der seine Vorrechte verloren hat. 1637: Boerok es Zabadosok ... Papok ... Popa Bukur. Ezis itt ualo pap, paraszt Boyer helyen lakik [Ludisor F; UC 14/42. 127]. 1640: Papok ... Popa Bukur ... Ez mostan also visti fogadot pap paraszt Boer helljen vagion haza corőksege [uo.; UC 14/48. 101].

parasztbojárság nemesi kiváltságait elvesztett fogarásföldi kisnemesi telek/fekvőség; telechi/loc de casă al unui boiernaș din Țara Făgărașului; Grundstück eines Bojaren im Fogarascher Gebiet, der seine Vorrechte verloren hat. 1640: Paraszt Boersagot es corőkseget bir nem producal semmit. Leveleit el vesztette az mint mondgia. Az Racz jrast nem mindenűt interpretalhattia [Posorita F; UF I, 773].

parasztbokály mázatlan bokály; cană/bocălă nesmălțuită; unangestrichener/unglasierter Becher. 1741: Paraszt bokaly 14 [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 10]. 1748: 10 paraszt, 2 Vinczi bokáj [uo.; Ks 7. XVII. 12].

parasztbot durván megmunkált bot, bunkósbot; măciucă, biță groasă; grober Stock, Knotenstock. 1747: Láttam Pap Mihályt ... az mint termetire s személyire emlékezem, Szőke Sárka vastag bajuszu, vékony magos szálnak láczatott ... fekete kucsmája, nagy paraszt Bot vala a kezében [Csicsópoján SzD; Ks 27. XVII].

parasztbőr durván cserzett bőr; piele tăbăcită fără finețe; grob gegerbtes Leder. 1847: Tehén pásztor Vonika luon ... Bere kész pénz 20 vfr. két pár Harisnya Szürke Szokmán edgy paraszt bőr mejre való [M.köblös SzD; RLt Rettegő Sándor jk 51]. 1849: bőrk is vitettek Kolosvárrá Ciger nagy bőr 28. Paraszt nagy bőr 12 Ciger bárán 7 Paraszt bárán 2 [Mezőcsán TA; Born. F. Ia].

parasztcipő paraszti/durván megmunkált cipő; pantof grosolan/lipsit de finețe; grober Schuh. 1797: Egy pár paraszt Czipők Dr. 90 ... Egy pár katona Czipők Hf I Dr 02 [DobLev. IV/775].

parasztcsákány paraszti/durván megmunkált csákány; tímăcop țărănesc; grobe Spitzhacke/Krampe. 1674: Egy paraszt csákány és pallos tarsolyostul [Szászvárosi ref.lt Halics Mihály lelt.].

parasztcseléd jobbágycseléd, földesúri függőségű cseléd; argat; Knecht. 1797: Az Uradalmi (:Dominalis:) Székekre tartoznak a) Azon Törvényes ügyek, a' mikor valakinek paraszt cselédje más ellen vét, és azért a Földős Uraságtól Törvény kéretik b) Mikor a lako vagy kötelezett paraszt Cseléd Ura ellen vét, és c) Mikor a' lako (:Colonus:) kötelezett paraszt személyly halálos cselekedetben elegyedik [Mv; MbK XII. 113].

paraszt cserepes mázatlan cserépkályha; sobă/cămin din cahle nesmălțuite; unangestrichener/unglasierter Kachelofen. 1807: a' házba vagyon egy paraszt cserepes, a' konyhán egy sütő kementze [Süketfva MT; Pf].

parasztcsupor mázatlan cserépbőgre; ceașcă de lut nesmălțuită; unangestrichenes/unglasierter, irdenes Töpfchen. 1676: 5. Juny vinczen léu(n) az Uy Keresztyenektől vásárlotta(m) ez szerint Kilencz Fekete bugyogós korsót. Két őrög mázas fazakat. Hat paraszt csuprokat. Tizen hat apró cseszeket ... Mindenestől fogva adt(am) erettek fele arrat teszen f 7/124 [Utl]. 1679: paraszt Csupor nro 8. Olajnak valo mázos korso nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 36]. 1699: Paraszt Csupor Nrő 18 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László lelt.].

parasztcsűrőcske kis paraszti csűr; șură (mică) țărănească; kleine Bauernscheune. 1827: van egy szalmás fedelű paraszt tsűrőcske [Somkerék SzD; Ks 73/55].

parasztdeszka gyalulatlan deszka; scîndură nerindeluită; ungehobeltes Brett. 1647: Balkez felől egy Uy szin, hejazatlan, deszkazatlan, mind körül szekek vadnak benne paraszt deszkakból [Marosillye H; VLt 55/5415].

parasztbéd 1. reggeli 8–9 óra tájban elköltött étkezés; prinzul (cel) mic; morgens zwischen 8–9 Uhr konsumiertes Mahl. 1764: (A) Legények mint egy Paraszt Ebédre ... vissza jötenek ... töllek hallottuk azt is hogy vissza Jötekben esett általok vagy köztők Lövdődzés Pistollyal mint egy kettő vagy három [Nagysajó BN; KS. Mich. Détései (20) és G. Csizmadia (19) jb vall.]. 1772: paraszt ebédig mind várakoztam [Akosfva MT; Told. 26]. 1774: mig Septerről Nyulasra érkezik a dolgos addig jo paraszt ebéd vagy fel dél üdő szokott lenni [Sár.]. 1784: oly hamar meg esett azan Executio, hogy paraszt ebéd előtt végb(e) ment [Buza SzD; Eszt-Mk].

Szk: ~ *táján/tájatt/tájban*. 1751: (A kincs) lobbanását látta meg paraszt ebéd tájba [Gyeke K; Ks]. 1753: paraszt ebéd tájban <jöv>ének a ... Grof ... Cancellistái [Vaja MT; VH]. 1762: az én töllem meg gyujtatott bokornak tüze ki alutt, és senkinek kárt nem tett, meg alutt pedig még paraszt ebéd tájban(an) [Torda; TJKT V. 107]. 1765: az Aszszony ... mint egy Paraszt Ebéd tállyban Hintójával a Füg-

gő Hegy alá érkezett az holott én vártom az vontató Ökrökkel [F. gerend TA; KS. Michael Motsi (72) jöb vall.]. 1767: egy alkalmatossággal paraszt ebéd táján ... valami kereknek meg falazására bé menvén az Udvarb(a) ... Zolijami Joseff ottan ... szunjadozni kezdé [Abosfva KK; Ks 4 Ignát alias Morár Thodor (30) jöb vall.]. 1769/1784: háromszor tudam azan ... Kertnek erőszakas el hányattatását, egykor, midőn az Groff is jelen volt esett Dél tájban Nyárban, az utolsodszori ... ez paraszt ebéd tájatt [Galam-bod MT; Told 29] * ~ tájig. 1775: dolgoztanak a' Tiszt urak Hetfőtől fogva egészen a' közlebb mult Szombaton paraszt Ebéd tájigh [Mezőbánd MT; WassLt Tiszo Makaria (55) jöb udv. bíró vall.].

2. ~kor parasztebéd idejekor; pe timpul prînzului (cel) mic; zur Frûhbrozeiten/Morgenmahlzeiten. 1739: Csütörtökön paraszt Ebedkor volt ezen dolog [Cege SzD; WassLt Fazakas Gabor (22) zs vall.]. 1752: (A tiszt) mindenkor tsak azan siránkozik hogy éhel hal, és nints kivel dolgoztasson de hogy dolgoztassa(n) ? mikor a potiori mind boros és az emberei az mikor az szolgálata járnak gyakrab(an) jo paraszt ebedkar sintsenek az boroszdáb(an) [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. 1774: Pénteken Paraszt ebédkor főzetettünk még nékiek másfél ejtel köles kását olajjal [Kvh; HSzjP]. 1786: tsötörtökön paraszt ebedkor jut ki atol a fonos haztol [Kv; KLev.]. 1821: a' Buza után mentek ... Szerdán 29a Aug(usti) paraszt ebédkor kik mikor a' Buzát fel rakták volna, az Exponens Urnak Néhány emberei elejebke mentek, es el akarták fogni [Apahida K; RLt O. 2 Pásku Nyikuláj (70) vall.].

parasztedény mázatlan/kezdetlegesen megmunkált edény; oală nesmăluită; unangestrichenes/unglasiertes Geschirr. 1761: közönséges Mázas edényeket külső helyeken lako fazakas Mester emberek itten Országos sokadal-makon kivül ne arulnyanak az Instansak^a praejudiciumára ... ide nem értvén a' paraszt edények indiscriminativ akár honnan hozattassanak vgy a Györj, Al Vinczi, és Nagy Szebeni minden féle edények [Torda; TJKt V. 31. — ^aA tordai fazakasok].

paraszt-egyesszék paraszti/durva kivitelezésű egyszemélyes szék; scaun grosolan pentru o persoană; grober Stuhl für eine Person. 1675: Az első hazb(an) vagyó(n) ... Egy rosz paraszt edgyes szék [Dés; Borb. II]. 1696: Paraszt egyes Szék Fejer nő 3 [Bethlen SzD; BK]. 1734: Vagyon az Udvar kapun belől bal kéz felől enj fedél alatt két fa ház szalmával fedve mindenik haznak berlett ajtai vas Sarkakkal kilincsekkel, és fogonyukkal az edgijke Tisztarto ház, mázas kemencze benne ... s két paraszt edgyes szék ... az két ház között egy pitvár Sütő kemencze benne [Datk NK; JHbB D. 1 gr. Bethlen Farkas lett.].

paraszteklézsia falusi gyülekezet; parohie sătească; dörfliche Kirchengemeinde. 1745/1770 k.: a' Mlgos Gróf Özvegy Kemény Kristina Aszszony Ő Nga tetszéséből változván ... Pap tartása 's fizetése, inducaltott a' Parasz Eklésia-is arra, hgy magais valamit concurreljon a' Pap tartásában; lótt azért illyen közönséges meg-egyezés^a [Vajdakamarás K; SzConscr. 148. — ^aKöv. a megegyezés rész.].

paraszt-előruha paraszti kötény; şorţ ţărănesc; Bauernschürze. 1629: Egy kitsin paraszt Eleo ruha tt f.—d. 25

[Kv; RDL I. 132]. 1672: egi fatiol elo rua ... Egi parast elo ruha [SLt A. 52 Suky Krisztina lett.].

parasztember közrendű/nemtelen falusi földműves; ţăran; Bauer/Ackersmann | jobbágy; iobag; Leibeigene(r). 1564: az kyt az falu hozza valasztot egy iambor parast embert tahát azon vötte meg^a [SzO II, 179. — ^aA pénz.]. 1568: Eskessenek ... heet heet parast Emberth megh, de maas Ember Jobbagyt, Azok mutogassak megh Mellyk^a mellyke lezen [Gyf; JHbK XII. 8. — ^aTi. föld]. 1584: Aky zekerrel hoz Saytot, waia, Giappiath ha parast Embere ket pinzt wehessen teolle [Kv; KvLt Vegyes III/10]. 1588/1589: Az theörwenteöl feyet kewanom, ha Theörweny mwatthya, Az hatalomnak terhetis kewanom Az Theörwenteöl, melyben ha tagadast tenne Az megy newezet chyan Benedek, mikeppen zokta parast Ember, nemes Ember ellen magatt menteny, Az Decretumnak tartassa zerennt menchye magat, Theörwent waronk, zowa halwan zabad legyen teöbbet zolnonk [Somlyó Sz; WLt]. 1637: Az parast Embereknek vagio(n) egy listelő Molnok kett kekre czinalua, melybeöl á varhos tizedet adnak: Annak felette haro(m) vanyoloiok auagy karlójok: Ezekbeölis tartoznak Eöszel adni egy egy lasnakot auagy pokroczt [Sebes F; UC 14/42. 84]. 1666/1751: Articulus Anni 1666 Az Paraszt ember Törrel, és Tsövel, sub poena flor. 12 meg tiltatik a' Vadászattol, ha kiknél közölök Agár tanáltatik szabadosan el vétethetik töllek, hogy ha földes Urak nem leszen mlyet Ura tzedulajaval bizonyithat meg [TLev. 11/1 egy-i végzés Adalbertus Somljai keze írás.]. 1671: Az melly Paraszt Ember Templomot nem akarna frequentálni, hanem az Isteni tiszteletet el-mulatná háromszor egymás után, az ollyakat a Dominus terrestris Istenhez valo buzgoságából, méltó mentsége nem lévén az ollyan Jobbágnak, verettesse kézi kalodában, hogy azáltal-is az Isteni tiszteletre szoktathassa | Paraszt embert gyanora-is szabad legyen meg-fogatni, az elébbeni Articulusok szerént, hogy ha penig valaki nem gyanora, hanem más-kepben tartóztatna-meg valamely paraszt embert, a' Tisztek ereje által a' törvény szerént nap fényre jöne, az arestaltott személynek igassága, nem a' Bíró, az ki más kinszerítéséből tartóztatta meg, hanem az Arestaltó személy convincaltassék minden poenan, valamint az ideig az Arestalon kereshetett volna a meg-bántódát fél [CC I, 78]. 1677: A' Lelkeződéssel valo szitkozodások ellen observaltassék az 1619. Esztendőbeli Articulus, mely szörül szóra ily következik: A' lélecelk valo éktelen szitkozodás-is mivel illyen szörnyen el-áradot ... Végeztük hogy mindenüt igen meg-tiltassanak minden rendek között. Es hogy inkább el-szok-hassanak rola, Nemes ember valamenyiser el-mondgya, egy egy forintot vegyenek tőle: Szolgát és Paraszt embert a' kézi kalodában tegyenek, és délig ott tartassék. Ha pedig meg-akarja magát váltani, huszon öt ör pénz el válthassa-ki, toties quoties el-mondgya [AC 228-9]. 1736: Halásznai, halásztatni mindenik Possessor Urak(nak) szabad leszen, de a' megvágott Vekétt (!) egyik Possessor a' másik Possessor sine Consensu illius meghalásztatni nem leszen szabad ... Más paraszt embereknek semmiképpen halásznai szabad nem leszen, különben akármellyik Possessor Ur Paraszt embert ... deprehendaltatván, toties quoties in dicta poena mulctatzathassa [Záh TA; Mk V. VIII/10]. 1751: akár holis azon Dominiumban ... Paraszt ember vadászatba deprehendaltatik, azonnal fegyvere el szedetessék, magais kemény animadversiót végyen, és vadász kutyái el lövöl-

dőztésének [Ks 79. XXVI. 1. 1/4 a gub. Nsz-ből]. 1809: a' mostani szorgos mezei munkáért a' hol minden paraszt ember már jobb Időt mutatván az Ur Isten a' buza bé takarításával munkálodik, telyességgel az emberek innen el nem mehetnek [Uzsl. ComGub. 1700].

Szk: ~ *hatalma* paraszt hatalmaskodása. 1632: Eleiteől foguan ualo rend tartas szerent Fogaras feölde birsagh szedesben egienleó modott es rendett tartott. Kék Birsagh uolt f. 1/20. Ver birsagh uolt f 4 ... Louatt az ki Lopp f. 40. Tehen lopas f. 6. Dizno lopas f. 6. Iuh Lopas f. 3. Meh Lopas f. 3. Ha Boer Boero(n) hatalmat cselekezik f. 12. Parazt ember hatalma f. 1 [Grid F; UC 14/38. 6] * *adó-fizethető* ~ megadóztatható paraszt. 1696: Meljhez kepest, meg itilhető, menni legjen ez helj(ne)k Qvantum, az Adozáshoz kepest. Talaltatván a' Ravatalb(an), ado fizethető paraszt emberek nró 4. Donatariusok is, kik Adó alá vette(ne)k nró 5 [Szentbenedek AF; BfR] * *gyökeres* ~. 1753: 12 öreg gyökeres Bogathi ne(mes) es Paraszt emberek [Marosbogat TA; Mk] * *nyilas* ~ nyílt földet használó, arra jogosult paraszt. 1745: A katonak fél allitasa en(ny)iben vagjon, minden nyilas paraszt Ember akár Jobbágy akár Sélér 2 Rs forint, az kik penig Udvari Birák Lipitorok Hurubasok egy Rs forint [Vasassztiván SzD; ApLt 4 Zi-lahi Balog Pál Apor Péterhez] * *privátus* ~. 1782: Tudgyae a' Tanu ... hogy ... Also 'Suki Lakosok az ... Nemes Suki Határban némely privatus paraszt Embereknek ... Földeikben Kaszállóikban Marhájak által igen feles kárákat okoztanak volna ? [K; SLt XLII. 5. 5 vk] * *taksás* ~ a földesúri szolgáltatást pénzben megváltó paraszt. 1681: Nemes személy Pers. 48. Taxás nemes ember Pers. 21. Taxas paraszt ember Pers 40. Taxás Seller Pers. 2 [VhU 76] * *uratlan* ~ jobbágy, aki kivonta magát a földesúri hatalom alól. 1677: Idegen, jövevény, és uratlan paraszt emberekből álló vagus embereket, senki maga jóságában here modon élni ne szenvedgyen, azért-is hogy kinek kinek bizonyos Ura és residentiaja lévén, ha mi excessust cselekednének, job moddal animadvertálhassanak ellenek; tartozzek anakokáért minden Dominus terrestris az olyanokat megfogni, és azoknak állapottáéhoz képest szolgáltatván, jobbaggyá tenni, sőt ha lehet kezesség alá-is vetni [AC 114].

parasztember-köntös paraszti kontös; hainä lungä purtatä de țărani; Bauerngewand. 1704: Azt is beszélük, hogy a Rác Gyurka nevű kapitány, parasztember kontösben öltözve, odament volna tegnap a kuruc táborra szilvát árulván, és megcirkálta volna, voltaképpen mint és menyenyien vannak, a kurucok Toroczka uammal, és úgy referálta volna voltaképpen [WIN I, 219]. 1705: Egy rakovicai jobbágya jüvén bé Bethlen Lászlónak, annak nemességet ígtrének, csak vezesse el Zöld Adámot által a havason, aminthogy a múlt éjszaka el is indulának, Zöld Adám is parasztember-köntösbe öltözvén [i.h. 518]. 1764: álorcában, parasztemberkontösbe a férfiak, az asszonyok parasz-asszony kontösbe öltözvén, egyiktől a másikra jártanak seregéstől, ettek-ittek, táncoltak [RettE 162].

parasztétel paraszti étel; mîncare țărănească; Bauernspeise, Bauerngericht. 1710 k.: Hevet, hideget egyaránt jól tudtam szenvedni, szép vagy paraszt étellel jólakni [Bön. 522].

parasztfalu paraszti település; sat, așezare rurală/țărănească; Bauernsiedlung, Dorf. 1740: mi jobb Házakat nem

assignálhatunk hanem a mitsodások a paraszt falukon vadnak [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.].

parasztfazék mázatlan fazék; oală nesmălțuită; unangestrichener/unglasiertes Topf. 1679: Vajnak valo, szoros szaju, fületlen paraszt Kanta Korso nró 27 Paraszt Fazék nró 1 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 35]. 1685 e.: Öreg s apro paraszt fazakak Nró 98 [Gyf; MvRKLev. Urb. 27]. 1699: Liktariumnak valo parasztfazokak Nró 11 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. 1715: Parasz Fazék in Summa nr: 14 [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. 1812: Két paraszt fazék xr 3 [Mv; MvLev. Szürtei József hagy. 8].

Szk: *sermerő* ~ sermerítő mázatlan fazék. 1699: Ser Szűrő kosarocska Nró 1 Ser merő Sajtár Nró 1. Ser merő paraszt fazék [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.].

parasztfedő mázatlan fedő; capac nesmălțuit; unangestrichener/unglasiertes Deckel. 1679: Paraszt fődő nr 11 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 34].

parasztfegyver paraszti/kezdetleges fegyver; armă rudimentară; bäuerliche/primitive Waffe. 1756: in circa 50 szemlékből allo ... Gergelljáj paraszt lakosok paraszt Fegyverekkel vas villakkal és dorongokkal [Told. 30].

parasztferslog paraszti/gyalulatlan láda; ladă țărănească/nerindeluită; bäuerliche/ungehobelte Truhe. 1761: Paraszt ferslog Nró 8 [Vessződ NK; Jhb XXIII/31. 25].

parasztfésű paraszti/parasztok által használt fésű; pieptene țărănesc; Bauernkamm. XVIII. sz. köz.: a ki meg csinálja az 25 paraszt fűsűt tisztességesen hiba nélkül az ilyen Mester Legénynek leszen bére 24 pénz [Kv; FésCJk 44].

parasztfinta paraszti/ezskabált löfegyver; flintă țărănească/rudimentară; bäuerliche/primitive Flinte. 1744: Két hitván régi kurta Csőjű paraszt flinta [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

parasztfogas paraszti/festetlen fogas; cuier țărănesc/nevopsit; bäuerlicher/unangestrichener Kleiderhaken. 1632: Szamartó ház ... Az pitvarban egy seüembeől font kemény ... Két parazt fogas es két lantomas ablaka [A.porumbák F; UC 14/38. 175]. 1662: két paraszt s egy festet fogas három paraszt kalyhakból allo kemenczék [Miklósfa U; Ut]. 1677: Paraszt fogosak karjaival edgyüt es egy küsded fegyvernek valo fogas [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1688: A falon két parkanyos hoszszu fogas. Ket paraszt fogas [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 3]. 1694: egy jo Asztal, labastol, Ket fejer Karszek, ket paraszt fogas [Kóvár Szt; Jhb Inv.]. 1697: Az Borberek Ház ... az Utza felől valo gerendás Kő ház-b(an) ... vadnak ... Egy jo asztal veres juh bőr rajta nró 1 ... Paraszt fogas nró 3 [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 1]. 1724: egy karos es egy paraszt fogas [Koronka MT; Told. 29/12]. 1753: az házban ... egy paraszt fogas [Sajókeresztúr SzD; Jhb XXIX/7]. 1765: Gyantáros fogas 2 Paraszt fogas 5 [Ispánlaka AF; Jhb XXVIII/7]. 1775: paraszt fogos fenyő deszkabol [Mihálcfa AF; LLt Fasc. 127].

Szk: *párkányos* ~. 1747: Vagyon ... Párkányos paraszt fogas 1 [Borsa K; Told. 24].

parasztfogasocska festetlen/paraszti kis fogas; cuier mic nevopsit; kleiner bäuerlicher/unangestrichener Kleider-

haken. 1720: Egj keskeny paraszt fogasocska [Szentimre Cs; Hr]. 1763: a Provisorialis Házba ... három paraszt Fogasotkák, és egy kisded Táltartotska fenyő deszkából [Hortobágyfa SzB; Born. XXIXa. 19 néhai Hortobágyi Gergely György conscr. 12–3].

parasztforma paraszti; tărănesc; bäuerlich. 1814: ezenn Curialis Telken Találtattak ... Egy régi avaték romlando félbe lévő (:Paraszt forma ház:) Curiális ház, mely a régiség miat már majd szinte el-is dült Szalma fedél alatt [Kecskeháta SzD; BetLt 3].

parasztföld jobbágy/úrbéri telek/föld; pământ în foloșintă iobăgească; Frongut. 1677: Nemes ember semminemű gabonájából, sem egyéb javaiból Dézma adással nem tartozik maga határiból, ha szintén paraszt földet élné-is, cédula pénzlet sem tartozik [AC 50]. 1681: Pakular Petro ... az minemű session lakik; a mint a hites Birak referallyak falu paraszt földje volt, és a várhoz való [A.nádasd H; VhU 95]. 1688: Ifjú Szkorai András ... néha az dézmálás előttis el vitte gabonáját az paraszt földekről [Szkorei F; ÁLt Urb. 26].

parasztfundus jobbágy/úrbéri/paraszttelek; sesie iobăgească; Bauernhufe, Fron-Hausgrund. 1640: Ennekis haza Exempta, mellette vagion ket paraszt fundus Egyket Nobilitaltá masikat ne(m) tudjak [Km; GyU 48]. 1647: Popa Luka falu papja paraszt funduson lakik, 38 esztendeje hogy paposkodik [UF I, 833]. 1677: A' Bihori, Csatári, Püspöki Nemesség a Fiscus számára, contractusok szerint, öt öt forintot adgyanak, paraszt funduson lakásokért; de mivel paraszt funduson laknak, arról a' szegynységet a' közönséges tereh viselésben hogy segítsék, méltó dolog [AC 220–1]. 1684: az Czirila János ház helyét ... mind addigis mig Lipcei Ura(m) eximáltatta, mind ugy birtak mint paraszt fundusokat [M.igen AF; Incz. V. 55a]. 1713: adtam zálogban ... Colosvármegyében, Szent Mihály nevű Faluban lévő két paraszt fundusomat [Kv; JHbK XXI/17]. 1726: mely funduson lakik épületi Vagyon paraszt fundus de hogy jo jambor ember volt senki nem ellenzette s haborgatta az epitestől magais tsak ugy birja per Sundam bondam [Egerez K; Szentk.]. 1727: A Paraszt Fundusok után nincsen más örökös Széna fű hanem az Falunak levén közönséges bőv Széna füve, mikor abban osztnak, nemelylek a' Szegyenyekek között, kettő, három áll egy rudra, a' Gazdagjabbak között pedig edgyes két, három rudott kaszáll [Mezőcsán TA; Ks 15. XLIX. 5]. 1734: ben és mezőn lévő Paraszt Fundusak [Petek U; Hr 3/35]. 1753: mennénk el ... Olah Kotsárdra ... Gyulasi Horvath Laszlo Nms Küküllő V(á)rm(e)gye Notariussa, az masik Olah Kotsárdi Debrezteni Andras Nms személyek Regiussagok alatt ... azokot az Paraszt fundusokat ad faciem eor(um) ki menven nezük meg [Kük.; Ks 8. XXV. 11]. — L. még UF I, 832, 837, 840, II, 632.

parasztgallérú egyszerű/díszítetlen gallérú; cu guler simplu/neîmpodobit; mit einfachem/unverziertem Kragen. XVIII. sz. eleje: Egy vesszős patyolat ing lengtég 36" Más vesszős zabolai ing 30 ... Más Zabolai vesszős ing paraszt gallérú 24 [Pk 6. — ^aItt és a többi árjelzésben értsd: dénár].

parasztgúnya falusi paraszti gúnya/ruha; haine tărănesci; Bauernkittel. 1797: mikor ide közinkbe vetődett is,

tiszta Paraszt gunyába jött ide [Náznánfva MT; Berz 3. 3. N. 21].

parasztgyolcs egyszerű szövésű gyolcs; giulgiu cu țesătură simplă; einfachgewebte Leinwand. 1624: Harom vankos, mind heastol Az Eggiknek paraszt giolcz haja vagio(n), az Eggiken haro(m) rendel, veres szel vagio(n), az harmadik is olyan f. 4 d. 75 [Kv; RDL I. 123]. 1672: az kezkenok kozot ... uagion egi Zeöld Selyem(m)el uarua paraszt giolcz. az másik pattyalat [CsÁlt F. 27. 1/38 Georgiffy Mihály nyitrai plébános lev. haza Csíksztygyörgyre].

paraszthad paraszt/pórsereg; oștire tărănească; Bauernarmee/Bauernheer. 1710: László király idejében támadta a paraszthad Dósa András generálissága alatt, mely hadat a zászlójokon és kontósökökön lévő fejér keresztről cruciátusnak hittanak ... Midőn sem a király, sem az ország nem sopiálhatná azt a nagy mótust, Szapolyai János szepesi gróf lévén erdélyi vajda ... hozzája küldenek követtséget, assecurálván egész országotól: csak keljen fel és azt a paraszthad dissipálja, László után egyenesen a királyságot neki conferálják [CsH 64]. — L. még CsH 117.

paraszthám egyszerű/durván kidolgozott hám; ham simplu/tărănesc; einfaches/bäuerliches Pferdegeschirr. 1660: Paraszt hámok nro — 2 [Lázárfa Cs; LLt Fasc. 117]. 1724: lora való hat paraszt hámok kötelestül, gyeplöstül [Koronka MT; Told. 29/12].

paraszt hámszűj egyszerű/durván kidolgozott hámszűj; curea de la ham lucrată fără finețe; einfacher/grob bearbeiteter Riemen des Pferdegeschirrs. 1697: Edgj paraszt hám szűj [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 4].

parasztház (jobbágytelekhez tartozó) falusi ház; casă țărănească (care ține de o sesie iobăgească); (zur Bauernhufe gehörendes) Bauernhaus. 1637: Papok ... Popa Maylatt Ez paraszt hazat es örökseget bir magais Jobbagyi [Netot F; UC 14/42. 112]. 1692: Pal ur(am) riszire való paraszt házak szomszidsagába(n) lévő Mony risz haz helyeket kéretik [Kide K; Mk III. XXXVIII. 1009]. 1774: Az Falunak felső vegiben küel az Ökör Tilalmas fele épített volt ... két paraszt házát az Ura(sá)g Részire [Mocs K; KS Conscri. 30]. 1789: néhai Magyarosi Benjamin Ur ... épített utolszori Feleségivel ... egy pintzét és négy paroszt Házakat [Asszonynépe AF; DobLev. III/657 1b Michael Csegezi (65) ns vall.]. 1796: vagyon egy jo paraszt Ház, avatak Csűr, Sövény pajta, Sövény Gabonás, és körös körül Tövis kertel vagyon körül véve [Szentgothárd SzD; WassLt]. 1797: Léven ... Szántó Sándor Vrnak ... egy olyan darab Sessioja, melyen egy paraszt házot inditand vgyan, de még tökéletességre nem vitte [Ne; DobLev. IV/784. 1a]. 1825: egy paraszt otska ház [Légen K; KCsl 4].

Szk: oláhos ~ román szokás szerint épített falusi ház. 1761: A' Kapun beloll jobb kézre csere ágasokra szalma fedél alá elejével napkeletre vagyon egy oláhos, mind az által tisztességes uj paraszt ház építve, pitvarával, és kamarájával [Bolya NK; JHbK LXVIII/1. 303] * svájcer ~ svájci falusi ház. 1837: Képek ... Svajtzer paraszti Ház képe, és Vezuv hanykodása [Szentbenedek SzD; Ks 88. 12].

parasztházacska (jobbágytelekhez tartozó) kis falusi ház; căsuță țărănească (care ține de o sesie iobăgească);

(zur Bauernhufe gehörendes) Bauernhäuschen. 1763: belső antiqua. Colonialis Sessio ... Vagyon a' Falu közepiben, hajdon Kosztáandin Bárb Jobbágy Mosiájának hivatottat, melyen egy paraszt Házatska lévén; lakik benne egy Alexandru Muntyán nevű Sellér [Rákovica Szb; Born. XXIXa 19 néhai Hortobágyi Gergely György conscr. 58]. 1814: paraszt Házotska [HG].

paraszt-házhely jobbágy/úrbéri telekhez tartozó ház-hely; loc de casă iobăgească; zur Bauernhufe gehörender Hausplatz. 1693: Gyulaban megh vizsgálván az Faluban levő Nemes es Paraszt haz helyeket, az mint in Anno 1674 ezen Atyafiak es ezek(ne)k edes elejek megh osztotak volt azokat ki keresven ki járva, akori czedolájok szertent most azonokat mind az kik akkor fel voltanak osztva mervé, kinek, kinek kezinel hagják [Gyula K; SLt AH. 17]. 1716: birt két paraszt ház helyet Maros Járában^a [Erdőcsinád MT; Told. 52. — ^aMT]. 1718/1720: kellett az It elő klmét Törvényel p(ro)sequálnom, holott midőn in A(nn)o 1632 die 25 May p(raede)cessorim által oppignoraltatott ... Sz. Gothardon lévő Nehai Osvát Orbán paraszt ház helye iránt l(e)g(i)timo modo megkinaltattam volna, hogj engemet illető paraszt ház helyett ... remittallya; nem remittálta [Szentegedy SzD; WassLt]. 1723: tudgyaé a Tanu hogy azon Nehai Egregyi János Hazhelye soraban Eszak felől levő paraszt ház helyek mind egy arányu Szélességűek [Dob.; RLt vk]. 1736/1783: (Az) Udvarházhely es Paraszt ház hely után járó szántó Földeknek, és kaszálóknak, a' ... Szék betsületes Assessori által ki járt, és erigált Metálissából, mind quantitással, 's mind qualitatassa conotál [Kissáros KK; DobLev. III/374]. 1768: az alább vicinálando két pusztá paraszt ház helyeken kívül én nem tudom 's nemis hallottam, hogy a' mostani Exponens urak ... más ben való helyet birta(n)k volna [Pagocsa MT, Ks 8. XXI. 366]. 1798: Nehai Donát Mihály Ur ... itt Bürköson-is a Malmát és ket paraszt Haz helyeit-is Emberestől el adta ugy mint Adam és Onya Molnárekot [Bürkös NK; RLt Petki Széki László (78) ns vall.].

Hn. 1754: a' Paraszt Házhelyek után járandó Rétbe ... az ország uttyan belől (k) [Borsa K; BHn 116].

parasztházikó falusi házacska; căsuță țărănească; Bauernhäuschen. 1774: Zöld Uram aban az Üdőben a Falun kívül egy oldalban az Uraság fölgyin egy paraszt Hazikot épített [Mocs K; KS Conscri. 31].

paraszthely jobbágy/úrbéri hely/telek; sésie iobăgească; Bauernhufe, Fron-Hausgrund. 1645: Szent Mikloson egy paraszt helyre építet uala egy major hazatt az veszedelem után a Jobbágya lakekis két esztendeigh benne, de osztán egyedül ném lakhatva(n) onnat el veszekedek [Szamosfva K; Told. 26]. 1680: Szalma lánosnak vagjon ezen Falub(an) egy háza ... az mint az elebbeni urbar(ium)bol constal paraszt hely nem levén semmi exemtioja, s az gyermekis az kii volna, az Scholab(an) lakván, kertbeli gümölcsét ő nagok számára percipialtak [Szarata F; ÁLT Urb. 65].

paraszti I. jobbágyi; de iobag; leibeigen, Fron-. Szk: ~ állapot jobbágyi állapot/helyzet. 1657: (A lengyel király) Meghalván ... az kozákságnak ... factioja nem mulék semmiben, mert meg akarák őket erőtelíteni s csak kevés számú iratos kozákok meghadni, az többit paraszti állapotra

cogálni [KemÖn. 292]. 1676/1681: Dan Milotin nevű ős örökös östül marat jobbágyunknak ... hűseges szolgálattat ... megh tekintvén, ez ideig valo Jobbágyi es paraszti állapotbul eximalvan immunitalom [Vh; VhU 367]. 1796: nem jo az okoskodás; hogy az Fel Peresek Paraszti állapotban lévén, nem lehetnének az Auszriából jött szabad Vas mivelőknek maradéki [Mv; Tlev 5/16 Transm. 66 tábl.] * ~ iga. 1657: (A kozákok) az paraszti igát többé felvenni nem akarják vala, mert felette igen exacerbáltat-tak is vala, holott az lengyel urak mind magok és emberek által kegyetlenül sanyargatják vala [KemÖn. 292] * ~ örökség. 1592: miolta az var kezdetet azultaltat fogva tilalma volt hogy nemes Ember affele parazty eoreokseget ne vehessen, se paraszt Ember ne adhasson [Uoszt].

2. a jobbágyságra/paraztságra nézve kötelező; care este obligatoriu pentru iobagi/țărani; für die Bauern/Leibeigenen verbindlich. Szk: ~ adminisztráció jobbágyi/paraszti szolgáltatás. 1640: Papok es Schola mester hazok ... Csillagh Lukacs haza, attyatul marat paraszt fundus, annak elebte itt Schola mester leuen, miuel mostis templumhoz szolgat, sem adot nem ad, sem egyeb paraszti administ-ratiot nem teszen [Sárkány F; UF I, 698] * ~ rabotás szol-gálat robot, jobbágyi/paraszti ingyen munkaszolgálat. 1667/1681: Haczok Varosaban ... lako Nemes Szemely Vitezlo Sztojka Stephan Feleségével Mocris Annával ... Jövevény mas Orszagbeli emberek lévén ... igazán pénzeken vót és szerzet örökségen telepedvén megh, ezen ... Ha-czogh Varosa regi Privilegioma es szokot rend tartasa szerint alkalom szerint penigh bizonyos penzbeli Taxa fi-zetésre, nem egyeb paraszti rabotas szolgálat ala hagyattak volna magokat [Hátszeg; VhU 365] * ~ szolgálat jobbá-gyi/paraszti szolgáltatás. 1618: Konya Mihaly ... Paraszti szolgálattal tartozik [VhU 7-8]. 1629/1681: Varossomban V. Hunyadon lako Szikszai Mihaly Deaknak megh tekint-vén Hunyad vara, es varossa Szüksegeb(en) irassaval, es mas keppenis Deaki Tudomanyaval privatim ekkedigh lött szolgálattat ... Annakokaert minden nemű paraszti szolga-latbol, Ha Hunyadon maganak hazat szerez, aztis minden Ado szedő-vedestül, dezmatol magat személyeb(en), es ma-radekitis ... eximaltam, eximalomis, illyen ok alat, jollehet mint ennek előtte, ez utanis, varom szükségere valo irassa-val Schola mestereknek nem leteb(en) Templombeli enek-léssével fizetes nélkül tartozik szolgálni [Vh; VhU 221]. 1649/1681: Haczok nevű Varosomban megh telepedet Jövevény kereskedő Görögöket es Olahokat ... minden pa-raszti szolgálattal, adozastul, szedő vévő expensaktul egyéb-arant Immunitaltam, hanem csak esztendőnként négy négy forint Taxat tartozzanak adni, es ket napi aratas-sal, egy napi kaszallással ... szolgálni [Vh; VhU 311-2]. 1664: Bukur Kiravola, producala mostani Kgl's Aszszonyunk elő Ngha levelit sub dato Colosvar die 16 Marty A. 1664, melyben elő Ngha maghat es fiu aghon leveő maradi-k az paraszti szolghalatbul eximallya in perpetuum, es az ighaz boerok közze szalmallya [Fog.; UF II, 297] * ~ szolgálattal szolgal jobbágy/paraszti szolgáltatást teljesít a földesúrnak. 1676/1681: Nyerges Janos ... Az mely hazban lakik attul egyebaramtis az előtis paraszti szolgálattal szol-galvan, mesterségéhez képest hogy három nyeret kivanok rajta, nem difficultalhattya, azért ezutanis az három Tisz-tességes nyeret megh kivanom az Inas tanitasert penigh Conventioja szerint Contentallyak it valo Tiszteim [Vh; VhU 443 Thökölyi Imre vál.]. 1681: Margeta Karacson ... Paraszti szolgálattal szolgal [Vh; VhU 23-4].

3. ~ *rend* parasztság; fāranime; Bauerntum | jobbágyság; iobāgime; Leibeigenschaft. 1573: ez az kys Myhal keres vala en raytan Zolgalatyertt f 12 ... kywel hogy en tartozta(m) volna nekye, es Nemynemw ruhazatokatys Erre mosta(n) ez feleitem hozza, hogy Soha sem hallottam sem Nemesy sem peneg parazty rend keozeott hogy Jdeonek Jawaba az zolga vratol el zeokyek, es annak vthanna wyzza terwen, az eo vratt Meltan kereshetne az eo Zolgalatyertt [Kv; Tjk III/3. 262a]. 1669/1681: Karan Sebesbül es Lugosbul ki bujdosot s mostan Haczok Varosaban lako Nemessi es paraztyi rendeknek alazatos könyörgésekbül erttyük, hogy midön edes hazajoktul megh foztatván, es el vétetvén az hatalmas Nemzetbül fejeket nem tudták nyavalyasok hova hajtani olyan bujdoso allapatyokban, hanem folyamodvan bösületes Attyokfiai ... Zolyomi Miklos Uramhoz, hogy engedné megh nekik Haczog Varosaban valo megh telepedéseket, melyet megh engedven ... attul fogvan gyakorlatossaggal oly rend kívül valo dolgokkal oneraltatnak naponként, az mely oda telepedteknek adatot annuntialis Zolyomi Mikos levelevel ellenkezik [VhU 353 fej.]. — L. még BÖn. 537.

4. ~ *munka* mezőgazdasági munka, földművelés; munci agricole; Ackerbau. 1729: it Csejden sokat tekerget s Csiplet s parászt munkat dolgozot [Sár.]. 1769: Medve János ... néhai Mlgos Groff jo emlékezteti Petki István Ur eő Nsága idejéb(en) belső udvari Cseléd volt ... mint Udvarb(a) szokott, es parazsty munkát nem tanult Jobbág ... instált ... Kornis István Vr eő Nságá(na)k ... hogy ergä taxam annuaem Szolgalatra az Joszágbol ki botsássa [Marossztygyörgy MT; Ks 67. 48. 31].

5. durván megmunkált; lucrat din gros/fără finețe; grob bearbeitet. 1655/1754 k: Vadnak egyb parazsty munkák-is a' melyek vas szeggel készülnek: ugymint: Istálló Ajtok es egyb Slejt munkák-is a' melyek Átsokat illetnek [Kv; ACJk 12].

6. egyszerű; simplu; einfach | durva, közönséges; vulgar, ordinar; grob, ordinär, vulgär. Szk: ~ *beszéd*. 1774: luon ... az Annyát szidta, s egyb motkos parazsty beszédekkel bestenlittette [Bábahalma KK; Ks 19. VII] * ~ *dúdolás*. 1636: az uti járás, avagy akar mi dolog tételbéli munkának fáradságát-is meg enyhíti, ha tellyességgel nem üzi-is, tsak valami parazsty dúdolás, danolás es süvöltés-is, mentől inkább tehát az mesterséges musikai zengedezés [ÖGR Aj. 7–8].

7. a parasztságra jellemző; characteristic fāranilor; für die Bauern bezeichnend/charakteristisch. Szk: ~ *humor* vas-kos humorú. 1657: Rákóczi Zsigmondnak, azt mondja vala, hogy az lengyel nemzetnél ő^a volna kedvességben, mint kinek elméjének, eloquentiájának, tudóságának es józan életének s egyb sok virtusinak nagy híre volna közöttük: ellenben pedig, hogy az bátyjának részeges es csekély elméjű s közönséges parazsty humorú nevezeti volna [KemÖn. 308. — *Kazimir követeje, Vilipolcki] * ~ *tudatlanság*. 1654: minden parazst örökség, parazstok között valo potentiák, veszekedések es egyb hasonló dolgok az udvarbírák előtt finaliter el igazittassanak ... ha ki közölők kíványnya az pár mint az felső széken ottis megh adattassék, es az ország törvénye szerint egyszeri bizonyásra ki bocsattásis, annak felette az szegény peres embernek paraztyi tudatlanságára nevez hol mi proclatori exceptio miat az szegény embereknek megh károsittatások megh ne engettesék, protocolum tartassék, es az törvények be irattassanak [UF II, 91 Lorántffy Zsuzsanna ut.].

parasztijobbág földesúri függőségben élő földműves; iobag, tñran dependent de stăpînul feudal; Leibeigene(r), in gutsherrlicher Hörigkeit lebender Ackersmann. 1647: Popa Sztojka felesége utan parazty fundust es örökséget bir, maga Ludisor nevű faluból ment volt oda, parazty jobbagyból allo [UF I, 834]. 1679/1681: A jászágbeli jobbágiokat ... sem maganak, sem masnak ... a szolgalatara ne erőltesse; elegh eő rajtok szegenjekén a nekem valo szolgalat; vagyonis hova fordítani szolgalatra mind a parazty jobbágiokat, ügi a szabadosokatis; utánna vallo Pallerok(na)k is mód es rend kívül az szegénységgel banni s birsagolni őket meg ne engedgye, megh tartvan mindenekb(en) a jo rendet [Vh; VhU 674]. 1768: A Stabalis ház körül lévő Sánccokat ásták a N. Ajtai Lovas Katonák, es parazty Jobbágyok [Nagyajta Hsz; JHb XVIII/29].

Szk: ~ *leány* jobbágyleány. 1736: Nézzd meg most, igyekezzél fogadni egy lotyó szolgát, vagy nézd meg még az parazty jobbágyleányokat is, már ezek között is közönséges az rása ruha [MetTr 344–5].

parazty jobbágyember jobbágytelken élő földműves; iobag, tñran dependent de stăpînul feudal; Leibeigene(r), in gutsherrlicher Hörigkeit lebender Ackersmann. 1768: Committaltatik igen Serió Kglmeteknek, hogy magok járáskokban minden parazty Jobbágyság es zsellér Emberektől a' Fegyverek vgymint Flinták, Pisztollyok, Kardok, Tsákányok, es Lántsák minden haladék nélkül el Szedessenek [Dés; Ks 84].

parazty jobbágyság földműves jobbágyságnak megfelelő földesúri függőség; iobăgie; Leibeigenschaft. 1796: (A torockóiak) midön 1523ban (igy !) a' parazty tumultusban ... ökis belé elegyedtenek, es ezzel szabadságokat ha lett volna is végképpen el vesztették, 's parazty Jobbágyság alá estenek, Törvény szerént, juxta Decr. Part. 3tie Titt. 25. azért ma azon el vesztett szabadságokat soha viszsza nem nyerhetnék [Mv; TLev. 5/16 Transm. 85 tábl.].

parazty jószág parazty/jobbágytelek; sesie iobăgescă; Bauernhufe, Fron-Hausgrund. 1801: Több nem tudom hogy ki szakádott volna ezen Jusból hanem, a Kovasznai parazty Joszagok külső birodalmokkal együtt [Zabola Hsz; BLt].

paraztyjuh parlagi/racka juh; (oaie) rațcă; Zackelschaf. 1841: Czigara gypju — paraztyjuh gypju [DLt 1040 nyomt. kl].

paraztykalan egyszerű kanál; lingură simplă/obișnuită; einfacher Löffel. 1589: Keth parazty kalan ... f. 2 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 32].

paraztykályha mázatlan kemencecsempe; cahlă nesmălțuită; unangestrichene/unglasierte Ofenkachel. 1586: fazakas peterteől hordottak volt parazty kaljhakat ... Jllien Jegszest kwldeót ream hagi ez zerenet veszi megh raita(m), zegas kaljhak, ket ket penszesek 45 teszen —/90 formas kaljhak, haro(m) penszes 38 tezen f I/14 [Kv; Szám. 3/XXIV. 72]. 1597: Faszakass Boldisar chinalta megh az Also Tanacz haaszban valo kemencszet mert igen megh Bontakoszot wala ... 9. Maszoss kalyhat adot hoszsza ... f—/45. 10 parazty kalyhat Adot hoszsza ... f—/30 [Kv; i.h. 7/XIV. 5 Masass Tamás sp kezével]. 1625: Az Fazakasok

czinaltanak ket Kemenczet mellyekben vagyon mazas kalyha No: 258. mazatlan No: 145. Az mazas kalyhat 1 p(er) d 4 ... Az paraszt kalyhat 1 p(er) d 1 ... Vetetett az ket kemenczéhez miniumot Lib. 1 1/4 tt. f 1/25 [Kv; i.h. 16/XXVII. 23]. 1688: paraszt kályhából csinált fa labon álló regi kemence fa Tűzhellyel együtt [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 2]. 1699: Továbbá vagyon ezen házban edgy paraszt kajhából hitván kö labakra fel eppétetet belől tüzelő kemence vas lévén az allyában [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] | paraszt kályhabul csinált kemence [Pipe U; LLt]. 1735: Egy paraszt kályhaból rakott Fa homlokos Kemence [Királyhalmá NK; Ks 23. XXIIb]. 1767: A Kementzéje Zöld Kajhából rakott, mellynek felső végihez adjungál, egy paraszt kályhából csinált fűtőis [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129]. 1774: egy kementze poroszt kályhából Egy el romlódozott semmire kellő paraszt kályhából rakatt kemence [T; CU]. 1810: A Sütő ház ... régi paraszt kályhából rakott melegítő kementze [Doboka; Ks Conscr. 26].

Szk: csipkés ~. 1745: Kementzéhez való Csipkés paraszt kályha nr 34 [Marossztkirály AF; Told. 18].

parasztkályhájú mázatlan csempéből rakott; din cahle nesmáluite; aus unglasierten Ofenkacheln. 1792: Paraszt kályhájú Kemence Fűtővel [CU]. 1828: Egy ordinari paraszt kályhájú kementze 6 Rf [Kv; RLt II/1].

paraszt-kályhakemence mázatlan csempéből készült kemence; cämin fäcut din cahle nesmáluite; aus unglasierten Ofenkacheln aufgebauter Ofen. 1726: Találtott benne^a edgy kis, paraszt, öt rend, kályha kementze, mellyetis Dobolyi István Vram Ö keglme földoztatott meg [Ne; DobLev. I/124. — ^aA házacsakában]. 1792: Első Fogado ... vagynak Lantorna ablakai ... mindenik házba, paraszt félig viseltes kályha kementze [Apahida K; RLt O. 2 Rettegi Zsigmond udvarházának leírása]. 1794: A Hidvégi Fogadoban ... a Fogados házában paraszt kályha kementze fűtőtől a fűtő alatt vas pánt és vas Láb [Gyalakuta MT; Tsb 17]. 1811: A' Cseléd háza ... Fa rudra rakott paraszt kályha kementze [Köböldogfva H; Born. Vegyes 4/34] | egy omladozó félben lévő paraszt kályha kementze [M.bogáta SzD; BetL 5]. 1821: vagyon egy párszt kályha kementze vas lábakon kaholly fára rakva egy fűtő szájába valo vas is [Koronka MT; Told.]. 1837: egy paraszt kályha kementze [Gombás AF; Tsb 20].

parasztkályhás mázatlan csempéjű; din cahle nesmáluite; aus unglasierten Ofenkacheln. Szk: ~ kemence. 1629: egy ház most cséplett zabbal tele ... Egy paraszt kályhás kemence, fa az kályhák alatt mind elől és lábtól is fa lába | Az sütő-ház ... Benne egy kis paraszt kályhás kemence, fa az alja [Szu; SzO VI, 94, 95 Székelytámadt vár lelt.]. 1632: Komanai Uduarház ... Vagion egy boronabol fel rott szalmas maior ház ket szoba derek raita, mindenik(en) egy egy paraszt kályhas kemence [UC 14/38. 30]. 1636: egy haz ... vagyon benne egy paraszt kályhas kemence, egy hituan aztal és pad szek [Siményfva U; JHb Inv.]. 1675: az hazban vagion egi paraszt kályhas kemence az oldalaban egi rez fedeles fazék abba(n) vagion egi vas macska [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1677: Az első házban vagyon egy Paraszt Kályhás Kemence, egy Paraszt Pohár szék egy Paraszt asztal Pad Szék az asztal körül és egy rosz Paraszt egyes szék egy hársbul kötöt rosz

agyoczká [Dés; Borb. II] * ~ sütőkemence. 1696: az sütő Hazban ... paraszt Kályhas sütő Kemence no 2. [Bethlen SzD; BK] * belől-fűtő ~ kemence. 1694: Ennek szegeletib(en) vagion a' mólnár ház ... be menven vagion ott, paraszt kályhás belől fűjtő kemence [Sebesel AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.] * belől-szenelő ~ kemence. 1681: Ezen malom házban, vago(n) a Mólnárnak eo (!) kis hazaczkaja; három oldala deszkás Tapaszos ... Belől szenelő paraszt kályhas kemenceje [Vh; VhU 575] * kívül-fűtő ~ kemence. 1647: Egy paraszt kályhas kemence kwl futte, egy vas aito raita [M.királyfva KK; BK 48/16]. 1694: egy kül fűtő paraszt kályhas kemence [Kövár Szt; JHb Inv.] * veres ~ mázatlan, vörösré égetett csempéjű kemence. 1735: Vagion ezen házban Veres Paraszt Kályhás Kemence, fa Kájha tartoja, a Tűzhelye földből Csinált sövény oldalú [Mezősztyakab TA; JHb XI/9. 6].

parasztkanca közönséges falusi igáskanca; iapă de povară, gemeine Stute. 1811: Próba Ménlovat is jót szokott tartani, A' mely hasznot tudjon másoknak hajtani: A' paraszt Kantzákat azzal hágattyá-meg, 'S ezért soktól halja: Az Isten áldja meg! [ÁrÉ 152].

parasztkancsó mázatlan kancsó; cană nesmáluită; unglasierter Krug. 1795: Két Sárga, 's két fejr kék virágos Vintzi Tángyerok Dr. 48 ... 8. paraszt kantsó aprobeb 's nagyobb [Mv; MvLev. Szabó Moses hagy. 4].

parasztkantár durván kidolgozott kantár; fríu grosolan/lucrat fără finețe; grob bearbeiteter Zaum. 1697: (Vettem) egy paraszt kantart //36. job kantart //42 [Dés; Jk]. 1787: Két hitván paraszt kantár Dr 30 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 3]. 1810: Egy paraszt Kantár Rf 1 xr 2 [Mv; i.h. Trincseni Mihály hagy. 14].

parasztkapu falusi/gyalulatlan/ácsolt kapu; poartă de scînduri/tărănească; ungehobeltes Bauermtor. 1670: Az csűr kertnek ... az kapuja leszas rosz. ā honna(n) ki menve(n) Job kezre nyilik egy paraszt kapu és innen job kezre menven vago(n) egy parasztos payta [EMLt Michael Macskás inv. 18]. 1699: elébb menven ezen külső Udvar Cserefa tamaszokkal környül vétetett Szalmával mediocriter meg fedett Sátoros kerti mellett, harmadik veszsőből font parasztkapun, méntünk bé bal kéz felől edgy akolb(a) [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. 1758: két hevederre csinált Tserefa sorkon fordulo két paraszt kapu [HSzj nagy-kapu al.].

Szk: oláhos ~. 1761: (A Curialisra) a' regi Malom helyl felől csak oláhos paraszt kapun járnak bé [Bolya NK; JHbK LXVII/1. 303].

parasztkapucska falusi/gyalulatlan/ácsolt kiskapu; poartă mică/portiță de scînduri; kleines ungehobeltes Bauermtor/Pförtchen. 1681: az patak felől mégyen bé az barom okolra egy fenyő fábul csinált, fedetlen és ajtó nélkül való paraszt kapucska [CsVh 96].

paraszt-kapuzábé ácsolt/gyalulatlan kapufélfá; stîlp de poartă/bulmac grosolan/lucrat din topor; ungehobelter/gezimmerter Torpfosten. 1737: a Mezőrölis nyilik paraszt kapu zábén álló lapoczkákból tsinált Kollát Kapu [CU Petricevich-Horváth Boldizsár conscr].

parasztkarabély paraszti/ezskábált lőfegyver; carabiná rudimentára; bauerlicher/rudimentärer Karabiner. 1692: Egy nagy Karabel három tölcseres karabel kerekas, ketteje vágos ... Egy paraszt Karabéj [Szárhegy Cs; LLt].

parasztkard paraszti/egyszerű kard; sabie simplá; bauerliches/einfaches Schwert. 1598: Egi Ezüstedő kard, Egi Paraszt kard [Kv; KvLt Diversa 21/33. — Kiss András kijegyzése]. 1661: Az hegyes tört, én mondtam, elhozák, igaz édes lelkem, de nem a paraszt kardomat, én nekem arról írtam vala, de múlték. Az puskám legyen ott [TML II, 196 Teleki Mihály Veér Judithoz]. 1662: Vagyon egi vi-seltes paraszt kard [Jobbágyfa MT; Berz. I. 22/6].

paraszt karosszék egyszerű/festetlen karosszék; jet/jilt simplu/nevopsit; einfacher/unangestrichener Sessel/Armstuhl. 1632: Also Porumbaki Uduar ház ... Uduarbiro háza ... Két hozzu paraszt karos szék N 2. Eggjes embernek ualo karszek N 1 [A.porumbák F; UC 14/38. 177] | Egy paraszt karos szek [Fog.; UF I, 157].

parasztkárpit egyszerű szövésű kárpit; carpetá simplá; einfache Tapisserie. 1599: Mosar Mihalinak Hoztak. Pragy kesek p(ro) f 82 tt 2/46 ... Ket paraszt Karpitt — // 7. 1 Aranios karpitt p(ro) f 2 tt —//6 [Kv; Szám. 8/XIV. 30 Hj].

parasztkarszék egyszerű/festetlen karosszék; jet/jilt simplu/nevopsit; einfacher/unangestrichener Sessel/Armstuhl. 1632: Két edgies paraszt kár szek [Fog.; UF I, 161]. 1638: két ládabul, es Egi paraszt kar szekbwl ... tartozik ... f.-d. 82 [Kv; RDL I. 114]. 1648: ket paraszt karszek [Porumbák F; UF I, 883]. 1675: ket paraszt kar szek ket festet edgies szek [Mezőmadaras MT; Borb. II].

parasztkártyos egyszerű/paraszti fakanna; cofá simplá/táranească; einfache/bauerliche hölzerner Kanne. 1753: Paraszt kártyos N4 [Marossztkirály AF; Told. 18].

parasztkemence (mázatlan csempéből rakott) falusi/paraszti kemence; sobă de incălzit/cămin (din cahle nesmălțuite); (aus unglasierten Ofenkacheln gebauter) bauerlicher Ofen. 1632: Ezen jstallbol louazok hazara nilik egi paraszt felszer, uas sarkos pantos aito, egi paraszt kemence benne [Fog.; UF I, 141]. 1647: Az Istallo meget valo kis hazban a' meljben most az Hadnagy lakik ... Jo paraszt kemencje ... Egi njoszolja [Marossy H; VLT 55/5415] | Az palankon kwl egy szalmas Swteo haz ... egy paraszt kemence, Egi hituan szekel karpit [Mezőkirályfa KK; BK 48/18]. 1654: Az masik hazbanis ... Egy kurta szek. Egy kis szekrén ... Mindenik hazba(n) fejer paraszt kemence [Mezőrűcs MT; Ks Bánffy Anna urb.]. 1688: edgy Cseléd ház ... ebben edgy paraszt kemence, edgy karos pad ... ket edgyes karos szek [Kv; BLt] | Az malom ajtaja deszka, semmi vas rajta nincse(n), egy tőke zár rajta, azon molnár házacskánakis horgas kolcsal nyíló deszka ajtaja, egy kis rozsz paraszt kemence benne [Csicsógyörgyfa SzD; BK]. 1703: talaltuk az hámor őrző házat ... két paraszt pad lévén benne az házban egy paraszt kemenczével együtt [CsVh 118]. 1758: A Cseléd háznak három ajtaja, paraszt kemence benne, két paraszt pad [Nagyfalak AF; KGy] | Ezen második házba tanálatik ... Bé fűtő tüzelő Veres kállyhábol csinált paraszt kemence 1 [Déva; Ks 76. IX. 8]. 1802:

Türei Fogado ... Az egyik szobába paraszt kementze, 'a másikb(an) Sövény vagyon [Türe K; MKG].

Szk: belől-fűtő ~. 1636: uagyon egy szalmas paztor haz ... paraszt belől fűtő kemence benne [Siménfva U; JHb Inv.]. 1674: Ez haznak vagjon két faban rakot üvegh ablaka ... Egi belől fűtő paraszt kemence [A.porumbák F; UF II, 603] * **kívül fűtő ~.** 1630: egy kül fűtő paraszt kemence [Szu; SzO VI, 118] * **plattenes ~** vaslemez fedőlapú falusi/paraszti kemence. 1868: a hatulso szobába ... egy egyszerű paraszt platenes kemence [Cege SzD; WassLt] * **tüzelő ~** falusi/paraszti fűtőkemence. 1699: vagyon romladozott paraszt tüzelő kemence ... kürtje nyulik az megirt sűtő ház kemenyiben [Vécke U; LLt].

parasztkemencéske falusi/paraszti kis kemence; sobiță țărănească; bauerliches Öfchen. 1694: ennek az haz(na)k pitvarkaja es hatulso Hazacsakajais van, kiben egy sing Rud vason, es Vas Labocskan allo paraszt Kemenczecke van [Kóvár Szt; JHb Inv.].

parasztkendő parasztviseleti kendő; náframă țărănească; bauerliches Tuch. 1615/1628: Ket paraszt vy keskeni kendeő — f.—d 40 [Kv; RDL I. 96c].

paraszt-kendőkeszkenő parasztviseleti kendő; náframă țărănească; bauerliches Tuch. 1623: Egi paraszt kendeő kezkeno f.—d. 12 [Kv; RDL I. 122].

parasztkerék paraszti/egyszerű szekerkerék; roată simplă; einfaches Rad. 1637: Bathori bastya ... Ugyan ott uagyon negy seregh bonto ... Az kettej heht heht csycseőseők, paraszt kerekeken te<n>gelyeken, eggiknek kerekein heht vas karika, az agyain mindeniknek vas pantok, vadnak [Fog.; UF I, 397]. 1681: Munitiós Bástya, az Dobolo bástya mellett ... Vagyon ezen Bástyan ... 3. fontos Réz Tarack, paraszt kerekeke(n) negi vas karika; ágya jo vasas, Tengelje vasazatlan [Vh; VhU 364–5].

paraszt késvilla fanyelű késvilla; cuțit combinat cu furculiță cu miner de lemn; Messergabel mit Holzstiel. 1736: Az Ur Házab(an) ... Réznyelű kés villa nro 1. Paraszt kes villa edgyik fél águ nro 3 [Várhegy MT; CU XIII/1. 100].

parasztkeszkenő parasztviseleti keszkenő; náframă/basmă țărănească; unverziertes Tuch. 1716: Becsi Pattogos Gyolcs ... Egi Narancs színy paraszt keszkenyő [Altoria Hsz; HSzjP].

parasztkilincs paraszti/durván kovácsolt kilincs; clanță grosolană; grobe Klinke. 1813: egy ajto ... Czigány Csinálta paraszt kilintsel és régi modi forditto nélkül való s alol csattantó simpla frantzia zárjával s kultsával [Korona MT; Told. 18].

parasztkorsó mázatlan korsó; urciór nesmălțuit; unglasierter Krug. 1715: Paraszt Korsó nr. 4 [Pálos NK; LLT Fasc. 140]. 1816: Egy tsetses Zöld kanta ... Négy paraszt korsó ... Egy nagy Mézes Kanta [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. 1861: Tyukodi János ... remeket tartozik készíteni egy isatlost, más egy paraszt-Korsot ... egy abállot mázost [ZFaz].

Szk: rostás ~. 1679: viznek valo, paraszt rostas korsó nro 9 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 27] * **vizes**

~. 1681: Vizes, paraszt uj korso, promisc(ue) Nro 3 [Vh; VhU 563].

parasztkosár hántolatlan vesszőből készült/paraszti kosár; coş de nuielə fosolit de ţărani; bäuerlicher, geflochtener Korb. 1851: egy füles paraszt kosár [Dés; DLt az 1852. évi adatok közt].

parasztkocsók falusi/parasztviseleti bőrös ködmön; cojoc ţărănesc; bäuerliche Pelzjacke. 1797: (Schneider Mihály) a' ki származott Nemes Felső Fejér Vármegyéből, Ingadairól ... a' Szebeni Jobbitó Házból ... Békostól elszökött ... jár paraszt Ko'sókban, fejér sinorral ki-hányott kék posztó Laibliban, fekete sinóros Nadrágban [EM XLIX, 539].

parasztködmön falusi/parasztviseleti ködmön; cojoc ţărănesc; bäuerliche Pelzjacke. 1707: Paraszt ködmönnek egy öregh csavalt bőr d. 40 [Kvh; HSzjp].

parasztköntös falusi/parasztviseleti ruha; îmbrăcămintă ţărănească; Bauernkleidung. 1705: Az armada eleibe való küldés szerencse ha el nem múlik, mert Havasalfölde felé kerülni késő, egyenesen menni és arról magát szerencsétlenni senki nem akarja magát biztatni, tudván azt, hogy ha megismerik a parasztköntösben, tehát nem hiszik el, hogy csak abban a dologban jár és egyebet is nem vállalt volna fel, és felnyársalják a kurucok, amint már sokakon meg is esett, hogy felkarózták, akik kézbe akadtanak [WIN I, 585]. 1784: Sárpatakról a' G Teleki Mihály Ur Udvarából 27a Juny 1784 el szökött Jobbágy Sütőnek le írása ... Szökött el paraszt Köntösbe úgy mint egy Szürke czondrában Ször harisnyában botskorban hivják Nagy Sigmondnak [TKI]. 1797: Szilagi Mihály elő kglmeis ... jött volt ide csak egy szürke szakmánykába és harisnya paraszt köntösbe [Náznánfva MT; Berz. 17].

paraszt-közönség falusi/parasztközösség; comunitate sătească; Dorfgemeinde. 1815: a Beczei paraszt Közönség számára ki szakasztott Ókór tilalmas [M.bece AF; EHA].

parasztkucsma falusi/parasztviseleti kucsma; căciulă ţărănească; bäuerliche Pelzmütze. 1797: Két kerek fekete bárány bőr süveg, és egy paraszt uj fejér kutsma [M.igen AF; Dob-Lev. IV/777. 14] | Egy paraszt fejér hosszú Kutsma Hf I Dr 18 ... Egy fekete kerek Süveg Dr. 76 [i.h. IV/775].

parasztláb egyszerű/ácsolt kapufélfá; stîlp de poartă/bulmac grosolan/lucrat din topor; einfacher/gezimmerter Torpfosten. 1732: Az belső Udvarból a major udvarra edgj Jő Sendelj fedél alatt lévő, négy szegre ki faragott cserefa kötéses, paraszt lábokon álló, vas Sorkokon két felé nyíló, cserefa hevederekre szegezett fennjő deszka öreg kapu nyílik [Kv; Ks 40 XXVIIIc néhai gr. Kornis Zsigmond conscr.].

paraszt láb föld jobbágy/nem nemesi földtábla; parcelă/lot de pământ în folosința unui iobag; Frongut. 1694/1764: A Kereszt uton fellyül való paraszt Láb föld a felső Nemes földig [Abafája MT; EHA].

parasztláda paraszti/falusi (festetlen) láda; ladă simplă/ţărănească (nevopsită); einfache/bäuerliche (unbemalt) Truhe. 1629: Egy fekw láda, Más Egy singes láda, Egy feyr paraszt láda, egy nyoszolia, Egy zeold gyontaros

karszek Ezek mind Egiwt aestimaltak f. 5 [Kv; RDL I. 146]. 1632: Vagion egy kised paraz ladaban Viasz Lib: 68 [UC 14/38 Kománai Urb. 124]. 1660: Egy paraszt láda, abban mogyoro feüeny közézt [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117]. 1681: Száraz gyumolcstarto, paraszt hosszú Láda Nro 1 [Vh; VhU 563]. 1697: Vagyon ismét edgj paraszt ládáb(an) Vas szerszámok [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 5]. 1739: Négy apróbb paraszt ládak petsétesek Egy Tarka festékes láda Petsetes [Nsz; Told. 64]. 1747: Egy fejér paraszt láda retesz //20 [Kv; Pk 6]. 1748: Paraszt fejér láda, melj(ne)k belől 12. üveg tartai vannak, és azokb(an) 10 üvegek [Ks XXVIII. 8. 5]. 1802: Egy hosszú paraszt láda, Zab tarto [Ne; DobLev. IV/858. 9b].

parasztlakat egyszerű/kovácsolt lakat; lacăt simplu/forjat; einfaches/geschmiedetes Schloß. 1629: A felvono kapun Vagyon három vas láncz ... Azok végein egy-egy kender kötél ... Egy vas retesz ... Arra való egy paraszt lakat [Szu; SzO VI, 91 Székelytámadt vár lett.].

parasztlakos parasztsemély; ţăran; Bauer. 1795: volt Krajnik Kis Lukás uram Krajniksága ideje alatt ... Birák és Gornikok által ki hajtván, el mentünk, s dolgoztunk minden féle dolgaiban — valjia 15 roskányi parasztlakos [Roskány H; Ks 79. XXVI. 8. 1/2].

parasztlámpás falusi/paraszti lámpás; lampă ţărănească; bäuerliche Lampe. 1632: Egi kasban ... Ket paraszt lampas egik boritot, másik ne(m) N2 [Komána F; UC 14/38. 125]. 1748: paraszt Lámpás nrő 1 [Csicsó Cs.; Ks 65. 44. 13] | Üveg lámpás Nro 1. Paraszt lámpás Nro 1 [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 12].

parasztlázadás pór/parasztfelkelés/zendülés; răscoală ţărănească; Bauernaufstand. 1846: Méltóságodnak szóval tett az aránti parancsa következtésében, hogy azon határozat eredményét, melyet szolgabíró tekintetes Aron László, Tövisi Gergely és Bisztrai József urakkal együtt a netalán kiüthető parasztlázadás előre való figyelem tárgyában megtettük, a méltóságos bányásztanácsos és királyi igazgató úrral is tudassam, egész tisztelettel jelenteni kívánom ... hogy a mi hivatalos körünkhez tartozó havasi nép csendessége ... tökéletes legyen [VKp 140].

parasztleány paraszti sorban nevelkedő/paraszti életmódot folytató leány; ţărăncuţă, fată de ţăran; Bauernmädchen. 1724: Eva monta, az ő Leánya ne(m) paraszt Leány, hanem Pekri Ferencz Leánya [Náznánfva MT; BK. Etsedi Sámuel (25) ns vall.]. 1823–1830: Gálabb köntös volt pedig a vál, mely előbb együgyű volt, ma is némely parasztleányokon lehet látni ilyent [FogE 66].

parasztlegény legénykorban levő/nőtlen parasztember; fecior/flăcău de ţăran; Bauernbursche. 1818: Ifjabb Hegyessi Elek az ejtzakai korhelség és erköltstelenség gyakorlásában annyira el lévően áradva, hogy ... a Paraszt Legényekkel ivutt és tántzolt, Cseledjeit medvének és egyéb maszkarának fel öltöztette, az uttán és a' kortsomákon tántzoltatta [Vajdasztiván MT; TLt Praes. ir. Nro 321 Budai István viceispán nyil.].

parasztlepedő egyszerű szövésű (díszítetlen) lepedő; cearşaf simplu; einfaches Bettlaken. XVIII. sz. eleje: Egy

veresses fejtős lengeteg derekaly csup ... paraszt lepedő lengeteg [Pk 6]. *XVIII. sz.*: Paraszt Lepedo 3. Fejireses 1 [Szentdemeter U; MNy XXXVI, 198].

parasztlóca falusi/festetlen pad; lavitá járānescă/nevopsitā; bāuerliche/unangestrichene Bank. 1679: Moso Ház ... Vagyo(n) itt Fedeles Szekreni nro 1. Paraszt locza az fal mellet nro 3 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 6]. 1681: Sütő Ház ... Vagyo(n) ezen pitvarb(an): Hoszszo Lajtorja Nro 1 Paraszt hoszszo Lócza Nro 1 [Vh; VhU 519].

parasztmalom a legegyszerűbb lisztelő malom; moará járānescă; bāuerliche Mühle. 1790: Paraszt malma mián igen sok károkat okozott [Peselnek Hsz; HSzjP].

parasztmunka 1. robot, paraszt/jobbágyi szolgáltatás; robotā; Fronarbeit. 1717/1731: Kovás nevő Fiscalis Falu ... tartozott ... szantás, kaszal<as> vetés boronálás, gyűjtés, hordás, szőlő minden mivelést Fiscalis buzának Bagazinumb(a) (!) szállítása, és minden féle Paraszt vagy Jobbágyi munkának vigb(e) vitelével [TKI Jos. Vasas de Szecseles assz. kővári provizor nyil.]. 1768: Inferaltatván az-is hitelesen, hogy Cántor vrainmék-is illetlenül bántanak gyakran Tanitványaikkal, mint t.i. oktanul és tisztességes emberek gyermekeit illetlenül disciplinálták, szüleiket gyalázatos nével illették, illiberalitásokat objectalták, házi és még paraszt munkára-is adpicálták, injungáltatik ő kegyelmeknek, hogy tisztességesen, keresztényül ... bánjanak velük [Kv; SRE 226].

2. durva kidolgozású munka; lucrare simplă/obișnuită; einfache, grob verrichtete Arbeit. 1825: Szarufák és kakas üllők ki faragásokért és bé kötésekért paraszt munka lévén ölit p(er) 12xf ... 11. Rf 6 xf [Dés; Dlt 3].

paraszt nép parasztság; járānime; Bauernschaft | jobbágytság; iobăgime; Leibeigenschaft. 1601: Almás megvétele után visszajő Bástia Kolosvárra ... Kolosvárból az balonok kiűtven, és reájok menvén, a paraszt népet nagyobb részére ott mind le vágják [Monlr. XXX, 138–9]. 1614: meg kellett adni nékik^a az szabadságot, de condițióval. Mely condițiókat nyavályások, mint paraszt nép meg nem értvén jól, mind az honn maradtott része és mind az hadból, hogy hazajöttek ... sokképpen violálták [BTN² 44. — ^aA székelyeknek]. 1677: Paraszt népnek, ló vagy egyéb féle vono marhának tartása, a' földes Urok authoritassára, s' dispositiojokra hagyatik [AC 266]. 1683: az paraszt népek és béres szolgák semminémű vasból álló vagy vasas fegyvert semmiképpen ne viseljenek [EOE XVIII, 90]. 1769: A' Paraszt Népet és kívált az olyatén Ujj Parasztokat, nem árt ottan ottan fenyegetni, hogy Tilalmast ne rontsanak, ne lopjanak, kárt senkinek ne tégyenek [Mv; Told. 19/45].

paraszt nyereg falusi/egyszerű nyereg; șa járānescă; bāuerlicher/einfacher Sattel. 1744: hitván két paraszt nyergek [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1757: Puskás Mihálynak valami paraszt Nyergekért [TL. Teleki Ádám költségnaplója 144b]. 1761: Paraszt nyereg ... paraszt formatringgal, egyik kender hevederrel, felránto szíjával, ketteje egy egy szíju hevederrel Nro 4 [Siménfva U; JHb XXII/31. 19–20]. 1787: Egy paraszt nyereg szerszámostol [Mv; MvLev. Csizsár György hagy. 3].

paraszt nyeregszerszám falusi/egyszerű nyeregszerszám; șa járānescă; bāuerlicher/einfacher Sattel. *XVIII. sz. eleje*: Vettem ... Egy kardat Andris(na)k flor. 4. Egy pár viselni való kést magam(na)k Sust. 5. Egy rendbéli paraszt nyereg szerszámát mar(jás) 10 [Kutyfva AF; Törzs].

paraszt nyoszolya falusi/festetlen nyoszolya; pat simplu/nevopsit; einfaches/unbemaltes Bett. 1632: Komanai Uduarház ... Harmadik Palota ... Egy Uy festett nioszolia N 1 ... Negiedik Palota ... Egy Zeolden festet nioszolia No 1. Mas egy paraszt Nioszolia N 1 [Komána F; UC 14/38. 127]. 1646: egy paraszt nyoszolya [M.bükkös AF; KCsl 2]. 1647: Egy paraszt nyoszolya; Egy paraszt kemencze; Egy paraszt Asztal ... paraszt Aztal no 3 ... ket paraszt fogas [Nagyteremi KK; BK 48/16]. 1656: Vagyon az hazban egy paraszt kalihás kemencze, Jbidem egy paraszt nioszollia, egy paraszt asztal fiastol [Fog; UF II, 96] | Lako hazakba(n) leuéo agy szerzam Az elseő lako hazba(n) vagyon egy festekes gyontaros superlatos Aagy ... egy paraszt nyoszolya [Doboka; Mk Inv. 1].

parasztocska parasztforma; járānesc; bāuerlich. 1823–1830: Vettem volt már egy lovat ... E parasztocska kanca volt, de fiatal, sebes és iramló [FogE 282].

paraszt on 1. parasztosan, durván; grosolan, ca la țară; grob, einfach. 1673: Hatodik hébenum faból paraszt on csinált agyú^a [Fog; UtI. — ^aTi. pisztoly]. 1736: Az Ur Házában ... fal mellett álló paraszt on készült pohár szék 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 100] | Ezen ... épület^a nem drága, hanem tsak Mezőségi modon paraszt on építettett. Fődele szintén most dugattaltott meg avatag lévén [Székelyföldvár TA; CU. — ^aTi. cselédház]. 1737: paraszt on faragott kötött Ajtó mejük [Tancs K; CU Petrichevich-Horváth Boldizsár conscr.]. 1776: Vagyon ezen Házban ... Egy avatag ágyfa benne levő deszkáival hevedereivel edgyütt. Egy asztal paraszt on készítve Zöldön festett hasadozott [Mezőmehes TA; WassLt].

2. paraszt módra befestett; (vopsit) járānește; einfach bemalt. 1748: Paraszt on feketével meg festett fiokos Záros nagy fenyő láda [Ks 8. XXVIII. 5].

3. egyszerűen/durván szőtt; țesut simplu; einfach gewoben. *XVIII. sz. köz.*: Egy tiszta paraszt on készült szép gyólt Lapedő [MKG].

parasztos 1. faragatlan; necioplit, lipsit de educație; unerzogen. 1657: (Székely Mojzes) személyében igen vitéz és termes, de csak parasztos ember volt | Az Barcán ez^a vesztette volt el szekérsáncban szorítván az erdélyi nemeséget, kihez hasonló veszedelem azelőtt nem volt, emberek említése szerént; parasztos természetű ember volt [KemOn 24, 154. — ^aSzékely Mózes]. 1761: Endes Miklós úr is ... mint itélőmester ... a mostani világhoz képest mondani parasztos, de értelmes, okos, jó törvénytudó s amelllett ember-séges ember [RettE 122–3].

2. közönséges, nehézkes; greoi; schwerfällig. 1812: Misztrai Alexa ... törpe köptzős testű, parasztos rengetős járásu [DLt 506 nyomt. kl].

3. egyszerű, gyalulatlan; simplu, nerindeluit; einfach, ungehobelt | festetlen; nevopsit; ungestrichen. 1694: a Kőfalban ragasztva van egy Kőből csinált, rakot Bastya forma ház ... Ket parasztos Ablaka, es mas Vak Ablakiais kettő, Lőveő Lyukaiis [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1697: az párkányos

tornaczu nyári házra nyílik edgy paraszto ajto [Borberek AF; Mk Urb. 5]. 1731: a pitvarra nyílik edgy fa csapokon sarkokon forgo tölgyfa deszkából tsinált paraszto jo ajto [Bh; BfN]. 1772: Agyfa nro 2. edgyik festet, a másik paraszto vagyis festetlen [Mv; DLev. 5. XVIII. 3]. 1794: Egy futó Szán deszkás paraszto [HSzj futó-szán al.]. 1801: paraszto két deszkás kapuk [TL]. 1840: Egy mas agyfa paraszto [Dés; DLt 1039].

4. mázatlan; neszműlt; unglasiert. 1698: Egy paraszto fejér kanna Banfi Györgytől maratt Apafi Mihálynak [LLt 2/25]. 1744: Zöld Kajhábol rakott paraszto kemencez mellett hasonlo fűtő s kémény allja [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1756: Virágos kert ... melegítettik ... paraszto kályhájú olasz kemencezével, és mellette lévő kis fűtővel [Déva; Ks 92. I. 32 kúrialeírás] | Tötsér I Más fél ejteles paraszto kantsó I [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 26].

5. paraszti módon/durván kidolgozott; lucrat din topor, grosolan; grob bearbeitet. Szk: ~ fogas. 1744: Fal oldalán három régi paraszto fogosok [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] * ~ kostók. 1815: Egy paraszto Kos tők, egy néhány darabotska gomba taploval [DLt 862 nyomt. kl] * ~ nye-reg. 1662: Vagion két paraszto nyereg, egik katona nje-regh, az másik Tatar nyereg [Jobbágyfa MT; Berz. 1. 22/6] | Egy paraszto nyergem [TML II, 240 Teleki Mihály Veér Judithoz].

6. parasztviséleti; (characteristic portului) țărănesc; für die Volkstracht charakteristisch. 1833: Pávai Providus Szigeti András ... visel paraszto gúnját, u. m. harisnyát, zekét, vagy czondrát, kitsi bundát [DLt 810 nyomt. kl].

7. falusi/paraszt módon épített; țărănesc, construit în felul țăranilor; bäuerlich/auf bäuerische Art gebaut. 1749: A Nob(i)(i)aris Curia rajta lévő paraszto Házal, Csűrrel Pajtákkal | Az ide való Csáni Nob(i)(i)aris Curian, volta(na)k Ház, Csűr, Pajták tsak parasztosok [Mezőcsán TA; DobLev. I/236. 21b, 22a].

Szk: ~ ház. 1765: Mentem volt Apahidára ... Épttettem két paraszto házat egy fedél alá, egy jó csűr, mely felől azt mondá a plébános malom mestere, hogy a Székelyföldön is számot tenne [RettE 183] * ~ istálló. 1760: egy ujj paraszto Istállót tsináltott rája^a [Borsa K; CsS. — ^aA kúria telkére] * ~ pajta. 1670: Az Csűr kertnek ... az kapuja leszas ros. a honna(n) ki menve(n) Job-kezre nyílik egy paraszto kapu és innen job kezre menven vago(n) egy paraszto payta, Az pajtaban vagyon 14. Eökeör [EMLt Michael Macskás inv.].

8. egyszerű; simplu, obisnuit; einfach. 1732: ezen Palotában találtunk ... egj avatag fenő deszkából álló zöld festékű, négy fiokos pohár szék asztal, melynek ajtocskáj niílnak vas sarkokon, ketteje zárodik elé szők kicsin paraszto zároskakkal [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc].

9. közönséges igáslóforma; asemenea unui cal de povară; wie ein Zugpferd. 1687: Az scena árra azonban jöddögel be, s ha oly helyt jó erős paripat talaltok bar paraszto, de tsak vastag legien, Istva(n) mester vegie meg [ApLt 6 Kálnoki Sándor feleségéhez].

parasztosan 1. paraszti módra; după moda țăărănescă; nach Bauernart. 1808: haja setét barna, paraszto nyirva [DLt 580 nyomt. kl].

2. nehézkesen; greoi, ca țăranii; schwerfällig. 1848: jár paraszto [DLt nyomt. kl].

3. durván (gyalulatlanul/festetlenül); lipsit de finețe, grosolan (nerindeluit/nevopsit); grob (ungehobelt/ungestri-

chen). 1681: Ezen also Contignatio felett levő Kő ház ... Fel jaro garadicza fabol csak paraszto(n) építettet, egik lépcső fája el veszet [Vh; VhU 503]. 1694: Megien fel ennek az haznak parasztosan meg deszkaszatott Folyosójára egy tiz Lepesből allo romladozott fa Garadics, kinek is hasonlo gyege ros Karfaja [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1699: (A kapu) kapufelei tölgyfából parasztoan vannak kifaragva [Egeres K; ETF 108. 11]. 1757: fa sarkokon szolgál bé fenő fűrés Deszkából allo paraszto(n) két hevederekhez szegzet Ajto a ... Pintzében [Budatelve K; LLt Fasc. 129]. 1761: deszkával bérelt, vas pántos sarkokon, fenő fűrés deszkából tsak paraszto(n) tsinált vas reteszű lakattal zárod Ajto [Spring AF; JHbK LVIII/4. 498] | négy szegeleltre faragott ajto mejjékek között Vas sarkokon forduló, vas reteszű fenő fűrés deszkából paraszto(n) csinyált Avatag ajtó [Szászvessződ NK; JHbK LXVIII/1. 198]. 1767: Ezen szoba ajtaja helye Cserefa felekkel fenő deszkával paraszto(n) bérelve | tsak paraszto(n) épült két tserefa alaton oszlopok közé sövényből font kapu [Csapó KK; Berz. 3. 7. C. 6]. 1781: Az első Ház ... Ajtaja hitván fenő deszkából valo tsak paraszto(n) készült, vas kilintsel zárodik, és vas Sarkokon fordul [Mánya SzD; Hr.]. 1840: egy más ágy paraszto(n) [Dés; DLt 1039].

4. egyszerűen/paraszt módon (festett); (vopsit) simplu/după moda țăărănescă; einfach/nach Bauernart (gemalt). 1699: Az Asszony eő Nga Ház ... Ezen haz(na)k fenő fakbol es Deszkakbol csinalt paraszto(n) meg festett jó padlása [Ocseszte AF; LLt Gyulafi László inv.]. 1748: egy asztal viaszos vaszon, virágos takarójával, és azon lévő paraszto(n) festett Záros nagy almariummal edgyút [O.kocsárd KK; Ks 8. XXVI. 5].

5. egyszerűen, díszítetlenül (rakott); (clădit) simplu, fără decor; einfach, ungeschmückt (erbaut). 1743: alacsony paraszto(n) csinalt tűzhely [Boroskrakkó AF; BfN dobolt anyag VI]. 1762: Találtott Egy Ház Kályha Kemencezével paraszto(n) csipke nélkül [HSzj kályhakevence al.].

6. falusi/paraszt módon (épített); (construit) conform obiceiului de la țară; nach Bauernart gebaut. 1749: A Nobilitaris Curian ... volta(na)k Ház, Csűr- s' Pajták paraszto(n) épülve Gyümöltessel és Veteményes kertel [Mezőcsán TA; DobLev. I/236. 22a]. 1755: a Kert mellett vagyon egy bikfából paraszto(n) épített prestillával fedett kemény nélkül való konyha | (A) Majorház ... boronákra sokféle fakbol paraszto(n) épített, melynek fűste Cserény alatt a' pitvarba szolgál, mely pitvar kerteléssel padoltatott, az egész alkalmatosság pedig Szalmával fedett, melybe(n) Kura luon Sellér Majorkodik [Ludesd H; BK sub nro 1020 Naláci conscr.]. 1797: tanáltatik egy Szalma fedett alatt valo paraszto(n) készített épület, melynek a Kapu felől valo résziben vagyon fenő deszkákkal Csere gerendákra padolt Házacska [Hosszúszó KK; JHb XX/35]. 1849: Majar Ház ... két ablakaival paraszto(n) ... padlázattya tölgyfa [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

parasztosztovátá falusi/parasztoszővőszék; război (de țesut) simplu; einfacher/bäuerlicher Webstuhl. 1786: A Takáts Házban 1. Takáts osztovátá 2. 2. Paraszt osztovátá minden hozzá tartozandokkal [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36]. 1836: Három paraszto osztovátá hozzá valóival edgy Takáts osztovátá minden Hozzá tartozandoival [Borsa K; Mny XXXVIII, 303].

parasztoz (sértésként) parasztnak mond; a spune despre cineva că este țaran, a face țaran pe cineva; Bauer nennen/ (be)schimpfen. 1831: Azt Valhatam hogy; engemet az idén a Tavaszán midőn az Aranyasrol vizet vittem volna ezen a piaztan lévő pusztá Joszágan keresztül szintén akkor a mikor Eo kgylme^a az ott lévő pusztá haznak pinczeiből gyömlötsöt hozat volna ki, minden igaz oknelkül parasztazni kezdet ... mely ebbéli tettiért én velem azután a Tekts Had-nagy Úr előtt meg békélvén fizetett én Nékem 10 Rftokat [Torda; TLt szílan Mátyás Sára hajdan (!) leány (18) vall. — ^aSzékelly Farkasné].

parasztörökség 1. paraszt/jobbágy/úrbéri telek; sesie iobăgească; Bauernhufe, Frongut. 1637: Pap. Popa Borbatt: paraszt Boyersagot es örökseget bir [Posorita F; UC 14/42. 125]. 1647: Popa Alde Popa Juvan nevű fiaival lakik egy kenyeren falu papjai penzen vött paraszt öröksegen laknak mint feferallyak az szülő apjok es magok apjokis papok voltak [Fog.; UF I, 837]. 1681: ez paraszt örökség volt Nyegrita Petere kinek Jonasko leányat el veven ugi succedalt ezen örökségben [Hátszeg; VhU 133–4].

Szk: ~et bír. 1640: Popa Aldgye ... Paraszt eorokseget bir [Fog.; UF I, 721].

2. paraszt/jobbágy örökösödés; moștenire/succesiune a țaranelor/iobagilor; Erbschaft der Bauern/Leibeigenen. 1654: egyéb iránt minden paraszt örökség, parasztok között valo potentiák, veszekedések és egyeb hasonló dolgok az udvarbírák előtt finalit el igazittassanak [UF II, 91 Lorántffy Zsuzsanna ut.].

parasztpad falusi/paraszt módra készített pad; laviță țărănească; bäuerliche Bank. 1656: Ezen haz falaban vagion 2 hoszu labas fogas. Jtem egi paraszt pad. Jtem másik felől, az fal mellett egi hoszu, földes deszka lada [Fog.; UF II, 155]. 1674: Az sütő hazból ki jöven az sütő ház és konyha között talaltunk egi paraszt padot [A.porumbák F; i.h. 597]. 1703: találtuk az hámor őrző házat ... egy paraszt asztal ... két paraszt pad lévén benne [CsVh 118]. 1758: A Cseléd háznak három aijtaja, paraszt kemencze benne, két paraszt pad [Nagylak AF; KGy].

Szk: karatlan ~. 1793: Egy Karas pad Dr. 74 ... Egy Karatlan paraszt Pad Dr. 20 ... Negy Karas Fogas Hf. I Dr 46 [Mv; MvLev. Prágai Tamás hagy. 1].

paraszt-padlás falusi/paraszt módra készült padlás; pod al unei case țărănești; bäuerlicher Dachboden. 1674: Ebből oldalra az havasok fele nyilik egi vas sarkon panton forgo ajto, vas kilincze ütőközje, vas be vonoja forditoja, ablaka egi, paraszt padlásával egjüt [A.porumbák F; UF II, 604].

paraszt-padoeska falusi/paraszt módra készült kispad; laviță/bancă țărănească; bäuerliches Bänklein. 1798: Az hátulsó kissebb házban vagyon ... két kiss paraszt padatskák két pusztá fa rostélyos ablak [Vályébrád H; Ks 76. IX. 27].

paraszt-padszék falusi/paraszt módra készült padszék; bancă făcută după moda țărănească; nach Bauernart gefertigte Bank. 1588: Egy paraszt pad zek [Kv; KvLt Vegyes I/2. 19]. 1632: Komanai Uduarház ... Konyha ... Egy Hozzu paraszt pad szék N. 1. Egy hus vago Tabla N. 1 [UC 14/38 119]. 1647: Vagion edgjik hazban ket paraszt padszek. Egi Úy hars fa deszka Asztal, labastul [Marosillye H;

Vlt 55/5415] | Ez Uduar keozepin vagion mas tapaszos, fabol chinalt, lako Uduarhaz, melynek Tornaczara megyen fel, egy roszt fa gradicz; Az Tornaczban vagion, egy roszt paraszt Aztal; Egy paraszt pad szek [Megykerék AF; BK 48/16]. 1648: Kannagiarto Marton Uramnak ... Csinaltam ... egy paraszt pad szeket d 33 [Kv; ACJk 60a]. 1656: vagyon egy deszka polcz ... 2 paraszt padszék | 2 darab zeölden festett bellett padszék, másik kett paraszt deszka labon allo padszék [Fog.; UF II, 101, 130]. 1675: egi paraszt asztal labaval edgjüt mellete ket paraszt pad szek edgik fias [Mezőmadaras MT; Borb. II].

Szk: bélelt ~. 1632: Kapu felett ualo második boltos ház. Vagion kétt ablaka ... Egy paraszt bellett pad szék N. 1 Egi paraszt aztal labostul N. 1 [Fog.; UF I, 163]. 1648: ket bellet paraszt padszek [Porumbák F; i.h. 883].

paraszt-pajtáska falusi/paraszt módra készített kis pajta; poiată țărănească; kleine Bauernscheune. 1736: Előbb azon gyalog ajtonál van egy földbe vert karokra vesszővel font tapasztatlan Szalma fedelű paraszt pajtáska, mely Bihalok számára valo, ennekis fenyő deszkából valo paraszt ajtotskája van [Várhegy MT; CU XIII/I. 115].

paraszt-pántos egyszerű/durván kovácsolt (vas)pántos; cu balama simplă/forjată fără finete; mit einfachem/grob geschmiedetem Band. 1632: Azon tárhaz eleőt ualo pituar ház ... Aitaia bellet festet, paraszt zaros, pantos sarkos be vonoiaual edgiwt [Fog.; UF I, 158].

parasztpántlika egyszerű pántlika; panglică simplă; einfaches Band. 1686: Eot bokor kézre valo tászli kettein arannys pántlika; hármán paraszt pántlika [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.].

parasztpohár egyszerű/díszítetlen pohár; pahar simplu/fără decor; einfaches/unverziertes Glas. 1771: Garasos paraszt elegy belegy Pohár 19 [Nagyida K; Told. 19].

paraszt-pohárszék falusi/paraszt módra készült pohárszék; bufet făcut după moda țărănească; nach Bauernart gefertigte Kredenz. 1647: egy kis haz ... vagion benne Egy paraszt pohárszék [M.királyfya KK; BK 48/16]. 1675: egi paraszt pohar szek Zarostul Kolcsostul [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1677: Az első házban vagyon ... egy Paraszt Pohár szék [Dés; i.h.]. 1680: vagyon egy paraszt pohar Szék, melynek bé tevő ajtacskája vas Sarkokon pántokon forogh [A.porumbák F; ALt Inv. 5]. 1681: Vagyon ... Ezeken kívüls két új kötött pad szék ... egy új paraszt pohár székel [CsVh 95]. 1702: Vagyon egy gyalult fennnyű deszkából csináltott párkányos, fellyül két rekeszes, rostelyos, alólis két rekeszes vas sarkokon forgo ajtai avadag paraszt Pohár szék [O.brettey H; Born. XXIX. 4]. 1744: egi törpe paraszt Pohár Szék 3 szakaszú (!) Záros [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67.]. 1745: egy öreg paraszt Pohár Szék [Veres-egyháza AF; Told. 18]. 1770: Borított Pad Nro 1 Paraszt Pohárszék Nro 1 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. 1787: Egy kis paraszt pohár szék Dr 6 [Mv; MvLev. Csizsár György hagy. 8].

parasztpole falusi/paraszt módra készült polc; poliță simplă; nach Bauernart gefertigtes Regal. 1636: uagyon egy Teytarto Ablakatlan keő Kamaraczkara nylo ayto ... vagyon benne furesz deszkából czenalt teytarto polcz, egy

parazt szék es polcz, es egy hus tarto fogas [Siménfva U; JHb Inv.].

parasztposztó durva szövésű posztó; postav gros; grobes Tuch. 1688: Brassay Posztorol. Egy végh két pécsetes posztotól f 1/20. Egy végh egy pécsetes posztotól f —/50. Egy Végh paraszt posztotól f —/30 [MvRKLev. Vect. 27].

parasztpuskás kartonáskodó jobbágy; soldat/puscaş din rîndul iobagilor; leibeigener Soldat/Büchenschütze. 1761: Két Rezes Kapaju, kova s vésző nélkül való vadász Flinták, paraszt Puskának valok [Branyicska H; JHb XXXV/39. 6].

parasztruha paraszti viselet; haină ţărănească; Bauerntracht. 1710 k.: Nemcsak a török, hanem a német császár is küldött biztató levelet, hogy fel ne adjuk a várost. Egy Ormándi János nevű magyarországi procator hozta vala bé parasztruhaban másodmagával, ki is ott marada [BÖN. 565].

parasztság 1. a parasztok/jobbagyok nagyobb csoportja; mulimea ţăranilor/iobagilor; größere Gruppe von Bauern/Leibeigenen. 1572: Nagy Marthon Banfy Pal vra(m) tyz-tartoya ... ezt valla hogy ott Allottam vgimond hogy Mykoron az hatar hanast el kezdek, Es Demeter deaknak Az Mester Monda hogy Jryad wgymond ... Lupsa Megh Reazkodik olahwl Ezt Mondwan hozza wgymond ez ezsezők-heöz Es ollyok Megh Ewketh Egget se Bochasswnk el benneok, Es Ezonben Az Paraztsag Egben Rohana, Lattam hogj Az Neomeos wraym, Az olahok Eleoth forogtanak hogj hattra weryk Ewketh Es az Monostory Kabos ferenchoth Lattam hogj Megh Megys Jtte Eggeth az olahokban, Ezonben Mys el futamank Es demeter deakys lora Ewle [Bh; KP] | Mykoron Az paraztsagtwl Az Rohanas leott wolna, Lattok Azt wgymond, hogj Az Neomeos wraym, le chytetak wketh Es wyzza weryk wala [Damos K; KP] | Bannfy Farkas wra(m) Zolgaya Zegegy Caspar ... Ezt walla hogj Lattam wgymond, hogj Az paraztsagh Egben hagyalth De En Nem Lattam hogj Senky Az Mesteorth Ewtote Sem hagitotta wolna Sem Ewzte wolna [Zentelke K; KP]. 1603: Andras Deak varos hwtheos Zolgaya Zemet biro ... vallia; Engemet Kiralj biro vra(m) kewldeot vala oda hogy az paraztsagnak egyetmast bort mith és egyebet ne hadgiunk el tekozlanj [Kv; TJK VI/1. 706b]. 1745: az vágás után fel Zúdula az paraztság visza toják az katonákat az verbualo Szin fele [Cschtelke K; Ks 5. X. 6 Darabant András (45) jb val.]. 1767: quo jure vette el a' Dézmát az Aszszony a' paraztság között nem tudotik [Faragó K; JHb IX/50]. 1776: Az Inczédi Sámuel megvert páncélcsehi parasztságot, akik a fogságban meg nem holtak, elbocsátották. Egyet sem vesztenek el közülök, hanem csak azt a tolvaj katonát, aki a paraztsággal reáment volt. Azt is ez az éhhetetlen tábla által adta a militiának, a militia vissza akarta adni s nem vette [RettE 367]. 1788: midőn ... Arany nevű faluban érkezém ... látám közelíteni az ... paraztságnak nagy kiáltással jövő Sokaságát, kikből meg rémültvén, azonnal viszzá tértem; hogy Rápolti Udvaromból égyetlen égj fíjacskámot a tűzből ki ragadhatnám [Branyicska H; JHb XXXI/26].

2. a paraszti/jobbágyi rendhez tartozók összessége; ţărănime, iobăgime; Bauernschaft, Leibeigenschaft. 1592: Az paraztsagh, megh adwan Vranak az feold bert minden

marhayaua Colosuara ieohessen es meg maradhasson, erreől .4. lewel vagion [Kv; DiósyInd. 15]. 1614: Egyfelől Mihály vajda az országban volt, másfelől az székelység kegyetlenkedett, sőt még az laksági parasztság is feltámadott vala földesurára; mind az is azt reméli vala, hogy Mihály vajda azoknak is megadja az szabadságot [BTN² 47]. 1623: ha kik pedig az paraztsagh kezözwil magokott az zolgalatt eleött asistalliak az ollianokott ... megh lapatozassall es 10 napy zolgalattal bwntesse megh az hatt napy nem zolgalatert [BGU 118]. 1647: Mikor zabott zednekis az joszagon az szolga renden leveők, mint egyeb szabadosok es Boerokis nem tartoznak administralni az paraztsagal együtt [Fog.; UF I, 830]. 1677: Sőt a' parasztság-is ki nem maga, hanem Ura edgyetmássát viszi akár hová-is, semminémű helyeken az Országnak határiban Vám és Harminczad adásra ne kényszeritessék | Lovak tartása, azokon valo járás, a' paraztságnak meg-engedtetik, hogy mások által azoktól nem priváltatnak, sem pedig érette meg nem büntettetnek, álván a Földes Uroknak szabadságokban, ha lovat vagy egyéb vono marhákat engednek tartaniok, Jobbágyoknak [AC 54, 235]. 1721: annyira vakmerőkké lettek a parasztság, hogy majd tsak semminek velik a Tisztek parantsolatlytát, az regen practizalt Articularis büntetésektől ingyen sem tartanak [Alvinc AF; Ks 95 Gillyén Daniel lev]. 1751: az paraztságnak ... maga élete folytatására serkenedni és Földes ura szolgálattára menyiben illik magát convertálni kellenék [Ks 79. XXVI. I 1/4 a gub. Nsz-ből] 1763: a parasztság a jövő heten kezd szüretezni, a Szőlők termése vékony [Karkó AF; TL Miss.] 1782: meg zabolásztottván az Erdély országban grassalodo Parasztság Toroczko is azon Refractarius Parasztoakra tett Articulosokban bé van rekesztve, de nem tsak articulusok hanem Felséges Vidik Károly Császár által sokszori Földes uraik ellen valo rugodzásokért Sententiatu sokis [Thor. XX/4].

Szk: *falusi* ~ falusi parasztsághoz/jobbágsághoz tartozók. 1639: el mentünk Salfalvara ... hogy Salfalvi Possesiót ... Mikola Sigmond Uramnak kezehez bocztanak ... midőn az Falu vegere az Falu Porgolat kapuiához lutotunk volna, az falusi parasztsag az Porgolat kaput be tévén elütünk megis alak belől ... Contradicalanak es ugian ... be sem bocztanak [H; JHbK XLV/32]. 1701: Az fenn megh irt Falubéliek ... mostani nagj szükségűtől viseltetvén, az pénzti Biro Sámuel Ur(amna)k megh nem adhaták, hanem adának ... edgj darab Szánto földet, mellyet ... ennek előtte a Falusi Parasztságh közönséghesen fogott volt fel valami Tüvisből és edgj részint kiis irtogatta volt, Nyilakra osztván a Paraszt Emberek birták mint Irtovány helyeket békességhesenn [Nagyak AF; DobLev. I/55]. 1794: már ma egy kis szálás erdején kívül az Falusi parasztságnak) magának birtokában semi sints [M.bagó AF; i.h. IV/734. 9a] * *oláh* ~ a román paraszti/jobbágyi rendhez tartozók. 1784: Felséges Tsászári, és Királyi Fejedelmünknek értérsére esvén, hogy némely helységeken, melly általmas és meg veszett indulatból származatt fel háborodása légyen az Oláh parasztságnak, és ugyan-ezen Oláh nép által minémű irtozásra méltó erőszakok, és meg fosztattatások vitetnek eddig végben ... az illyen háboruságos Személyek ellen minden kedvezés nélkül valo keménységgel ... kellessék banni [Borb. II nyomt. gub-i rend. Nsz-ből].

3. a ~ból kivesz vkit a jobbágságból kiemel vkit; a ridica pe cineva din rîndul iobagilor; jn aus der Leibeigenschaft herausheben. 1592: szereteo Jstwan vra(m), twdom

hogy ennek eleotteis zerzettel masnakis nemes lewelet, Azert enis azert yeottem Kedhez hogy ha ennekem is zerze- nel kj vennen engemet az paraztsagbwl az Kd munkaiaba(n) adnek f. 12 [UszT]. 1670: Mivel ... NadUdvarj Janos Ur(am) es eo kgle Felesege Torma Martha Aszszonj ... egi- kunket, vgy mint Radak Andrast ... az nagy tudatlansagbol paraztsagbol ki veottek eo kgek, es Colosvarra scholaban attak, jartattak, es ott az varosba(n), mint akar mely jo rendű nemes ember gyermekeknek szállast asztalt tartotta- nak fizetert ... magat tisztessgesen ruhaztak, Ezert ... keottyuk ... arra magunkat hogy ... eo kgknel leveo josza- gunk felöl, soha semmi ut, mod és szín alatt senkivel nem practicalodunk [Bom. V. 30].

4. paraszti/jobbági állapot/helyzet; starea de iobag; Leibeigenen/Fronzustand. 1623: (Ha) az szolgaltat elöott eluonnak magokott^a akarmynemw szyn alatt ... magok ha- lallal buntettettek, feleségek, gyermekek, ereokkeualo parazsagra iutnak [Csíkszereda; Törzs. — ^aTi. az újra szabaddá tett székelyek].

Szk: ~ alá vetetik. 1796: valakik azon Paraszti tumul- tusba^a magokot belé elegyítették, in Notam perpetuae infidelitatis incurraltanak ... 's örökkös paraztság alá vet- tettenek [Mv; Tlev. 5/16 Transm. 94 tábl. — ^aA Horea- féle felkelésbe].

5. modortalanság; lipsä de politețe/respect; Manierenlo- sigkeit. 1661: Eddig is Kegyelmed ne paraztságának véllje, az Kegyelmed medgyesi adott ajándékát hogy meg nem köszönte, hanem az ritka postának [TML II, 20 Veér Mihály Teleki Mihályhoz]. 1749: Hogy előbbeni úri leve- ledre nem válaszolhattam, arról követlek ... ne tulajdonítsd hidegségemnek, vagyis büszkeségemnek avagy paraztság- omnak, mert bizony az lehetetlenség volt az oka [Bodok Hsz; DanielAd. 274 Hídvégi Mikó Ferenc ifj. br. Daniel Istvánhoz]. 1829: írjál György Josefnek mert igazán pa- raztság néki nem válaszolni [Kv; Pk 6].

Sz. 1774: amilyen nagyon felhátgál a' paraztsággal az ugorka fára oly nagy gyalázattal le esel [Sajókeresztúr SzD; Becski lev. Becski Sigmund Becski Miklóshoz].

paraszt-sarkantyú egyszerű kivitelezésű sarkantyú; pin- ten simplu/obișnuit; einfache Sporen. 1787: két fel kötő pa- razst sarkantyú Dr. 8 [Mv; MvLev. Csizsár György hagy. 4].

paraszt-strázsa parasztor; strajă/paznic din rîndul țărănilor; Bauernwache. 1729: Maga vólt egj á meg kötöz- tetet személy Capitány Vr(am) maga jellen létében kötöztetet meg, maga Capitány Vr(am) disponálván á Falu- beli paraszti Strazának meg kötöztetésének modjáról, vgy kötöztetvén meg mint á Boszorkánjakat szokták kötözni [Sóvényfva KK; TSb 51].

paraszt-szán falusi/paraszt módra készített szán; sanie țărănească; Bauernschlitten. 1637: Vagyon egy parazt szan [Fog.; UF I, 418].

paraszt-szék egyszerű/festetlen szék; scaun simplu/ne- vopsit; einfacher/unangestrichener Stuhl. 1609: Aztatlos Lukachy chinalt ... ket parazt szeket f—d 32 ... Ket hosszú parazt szeket chinalt f—d 32 [Kv; Szám. 12b/IV. 128–9]. 1636: egy parazt szék es polcz [Siménfva U; JHb Inv.]. 1674: Az pinczeben vagyon ... két parazst szék, az edgji- ken egj őregh cseber, egj hus tarto rama [A.porumbák F; UF II, 604]. 1680: az fal mellet czövökeken ket szal desz-

kából álló parazst Szek nő 2 [uo.; ÁLt Inv. 7]. 1681: kis asztal parazst szek nro. 2 [CsVh 92].

Szk: bélelt ~. 1656: Vagyo(n) benne ... ket bellet parazst szek az Asztal körül [Doboka; Mk Inv. 5] * karatlan ~. 1632: Egj hituan karatlan parazst szek [Fog.; UF I, 156]. 1699: Fenjő deszkabol valo karotlan parazst Székek nro 3 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.].

paraszt-szekér falusi/paraszt módra készített szekér; car țărănesc; Bauernwagen. 1609: Olah Martonnak ... Egy ket éőkeór vthan valo parazt zeker, hazbely ezkeöz chieber, tal, talnier [Torda; TJKT I. 63a]. 1660: Egy Molduny urjas ko- czi, mas parazst szekér [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117].

paraszt-szekrény egyszerű/festetlen szekrény; dulap simplu/nevopsit; einfacher/unbemalter Schrank. 1656: Egy parazt szekrény, mely(en) vagyon negy fazek sonkolyos Mez [Doboka; Mk Inv. 31]. 1748: Régi parazst Szekrén [Erdőszengyel MT; Told. 11/95]. 1787: Egy parazst szek- rény rosz Dr. 18 [Mv; MvLev. Csizsár György hagy. 8]. 1788: Egy parazst Szekrény a pitvarban [Mv; i.h.].

paraszt-személy paraszt; țărăn; Bauer | jobbági; iobag; Leibeigene(r). 1668: Jeletemek meg ... ez ide aláb nevek szerint Specificált paraszt személyek [F.tők/Szék SzD; RLt]. 1726: Pokafalvi Parazst személyek^a [Pókafva AF; JHb XXV/46. — ^aKöv. a fels.]. 1750: Bencenczi paraszt személyek ... kézek bé adásával valolának kezességet ma- gokra [Bencenc H; BK ad nro 1105]. 1785: Biradalmak alatt lévő parazst személyek [Szászkerked K; LLt 67/1845]. 1791: Széplakon ... Lako Parazst Személyek ... vállalának kezességet mostan Udvari detentioban lévő Szimion Ne- vezetű Bátsért [Széplak KK; SLt évr.]. 1797: Az Uradalmi (:Dominalis:) Székekre tartoznak ... c) Mikor a' lako (:Colonus:) kötelezett parazst személy halálos cselekedet- ben elegyedik [Mv; MbK XII. 113]. 1815: Küküllő V(ár)- me)gyei Lunkai ... parazst személyek u:m: Vonu Gábra, és Mihaila Gábra ... jelenték nékem hogy Tekintetes Bartok Adám Ur mint Földös Lako ... illetén egyezésre lépét vélek [Lunka KK; DobLev V/980].

paraszt-szemű nagy/durva láncarikájú; cu verigi mari; mit großen/groben Kettengliedern. 1710: Tizen egj sing s egy fertally parazst szemű arany Lantz [Told. 19].

paraszt-szesszió jobbági/úrbéri telek; sesie iobăgească; Bauernhufe, Fron-Hausgrund. 1681: Vagyon most itt Also Nadasdon ... Parazst Sessio á kin laknak nro 26. Nemes Sessio nro 3 [A.nádasd H; VhU 97]. 1739: Déési János itten a parazst sessioit mind le atta volt néhai Mlgs Guber- nator Bánffi Györgj ur(amna)k ... reserválván magá(na)k az udvar ház helyet [Mezőcsán TA; Bom. X. 13 Szirb Miháj (70) ns vall.]. 1743: Nemzetes Pásztai Ferentz Uram Ne- mes lako haza ... vicinussa egy felöl Nemzetes Kolosi Marton Uram parazst sessioja, mas felöl ... Nemzetes Pata- ki Istvan Uram Colonialis Sessioja [M.köblös SzD; RLt]. 1753: azon Relatoriab(an) expressalt Groff Ur eő Nga ... Parazst sessioi ... A(nno) 1716b(an) emanalt Relatoriab(an) expressalt Vicinussok között vgy mutogatattanak legyen meg minekünk az mint azon Relatoria Contincialja [Kük.; Ks 8. XXV. 11].

Szk: pusztá ~. 1681: Vagyo(n) most Máczó(n) Szolga- lo jobbgi Pers. 23 ... Attjafiaival Lako jobbgi Pers. 50

(noha sok here:) ha partialnak mennyi gazda lenne ebből? ... Pusztá paraszt sessio no 4 Ettől aku pinz (:mivel értékes gazdák birják:) f 8// [Mácsó H; VhU 109].

paraszt-szlj durván kidolgozott szlj; curea grosolană; grob bearbeiteter Riemen. 1637/1639: 1. Ezüstös kard fekete rongjos viselt barsonjjal borított ... paraszt szyal aestimáltak — f 20 [Kv; RDL I. 111]. 1688: Egy viseltes Nyakban vető ezüstös kard paraszt szyval fel kötve [Beszt.; Ks S Misc. 27].

paraszt-szolgarend a parasztság/jobbágság soraiból való szolgák összessége; slujitorimea provenită din rîndul țăraniilor/iobagilor; Knechtstand von bäuerlicher/leibeigener Herkunft. 1669: Paraszt Szolga rend az Hadna<gy pe>csétére tartozik meg eskenj [Dés; Jk].

paraszt-szőnyeg falusi/paraszt módra készített szőnyeg; covor țărănesc; Bauernteppich. 1653: adot ... egy parazt szoniogot f 1 d 80 [Kv; ACJk 58a]. 1723: Egy háznál szőtt tarka paraszt szőnyeg [Koronka MT; Told. 29/2].

paraszt-szösszabrosz egyszerű szövésű abrosz; față de masă cu țesătură simplă; einfach gewebtes Tischtuch. 1593: egi wy parazt zeoz abraz. Mas kekes zeoz abraz. Egi lengeteok zóz abraz [Kv; Szám. 5/XX. 167]. XVIII. sz. köz.: Templom Eszközei ... Vagyon egy Ur Vatsorájához arannyas ezüst kehely forma pohár ... egy paraszt szössz abrosz eneklő Székre ... egy asztalra való Székely Szőnyeg [Jedd MT; MMatr. 304].

paraszt-szösszkeszkenő egyszerű szövésű keszkenő; náframă cu țesătură simplă; einfach gewebtes Tuch. 1589: Negy kendeo parazt zeosz keeszkeneo [Kv; KvLt Vegyes 1/2. 66].

paraszt-szűgelyő egyszerű/durván kidolgozott szűgelyő; pieptar grosolan/lipsit de finețe; grob bearbeitete Siele. 1810: Három paraszt Szűgelyő Rf 4 xr 3 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 13].

paraszttál egyszerű/díszítetlen tál; castron simplu/fără decor; einfache/unverzierte Schüssel | mázatlan cseréptál; blid nesmáljuit; unglasierte Tonschüssel. 1681: Paraszt Tál tokb(an), Közönseges ónbol való uj ón Tál, Nro 50 [Vh; VhU 539]. 1782/1795: egy Vinczi Csésze, paraszt Tálak [Sorostély AF; Ks 80 ifj. gr. Teleki Sámuel lelt.]. 1848: Cserép Edények ... Négy paraszt tálak 4 [Szászkerd K; LLt Kovats Mihály gub. írrok kezével].

Szk; fűles ~. 1812: Egy Lapos és egy fűles paraszt Tál xr 8 [Mv; MvLev. Szürtei József hagy. 7].

paraszttálás falusi/egyszerű tálás; blidar simplu; bäuerliche/einfache Kredenz. 1737: Ezen Leányok Házában ilyen eszközök találatnak ... Egy paraszt tálás Egy Kemencze ... Egy fenyő deszkából való Mangorlo [Csáki-gorbó SzD; JHbK XXVI/13]. 1789: Ezen kívül lévő Laboratoriumba találtottak ... Egy fenyő fa Asztal, 's egyszer-smind Agysis festetlen. Rf 2 ... Egy paraszt Tálós Rf — xr 30 [Mv; ConscrAp. 17].

paraszt-táltartó falusi/egyszerű táltartó; blidar simplu; bäuerliche/einfache Kredenz. 1632: Komanai Uduarház ...

Eőteődik Palota ... Egi parazt Tal tarto N 1. Két parazt fogas N 2 [UC 14/38. 28].

paraszttányér mázatlan cseréptányér; farfurie de lut nesmáljuită; unglasierter Tonteller. 1848: Cserép Edények ... paraszt tányér 12 [Szászkerd K; LLt].

paraszttelek jobbágy/úrbéri telek; sesie iobăgească; Bauernhufe, Fron-Hausgrund. 1797: a' fenn meg-szomszédosított Paraszt Telek utánn Kűlső Appertinentiák [F.gyé-kényes SzD; WassLt].

paraszt-tengely egyszerű/durván kidolgozott szekértengely; osie simplă/grosolană; einfache/grob bearbeitete Achse. 1637: Az kettej hett hett cseyőseők, paraszt kerekeken te<n>gelyeken, eggiknek kerekkein hett vas karika, az agyain mindeniknek vas pantok, vadnak [Fog.; UF I, 397].

paraszt-tumultus parasztlázadás/zendülés; rázvratire țărănească; Bauernaufuhr. 1796: (A torockóiak) midőn 1523ban (igy!) a paraszt tumultusban ... ökis belé elegyedenek, és ezzel szabadságokat ha lett volnais végképpen el veszítették, 's paraszt Jobbágság alá estenek, Törvény szerént, juxta Decr. Part. 3tia Titt 25. azért ma azon el vesztett szabadságokat soha viszzá nem nyerhetnék [Mv; TLev. 5/16 Transm. 85 tábl.].

paraszttű (parasztok által használt) otromba tű; ac gros (fólosit de țărani); (von den Bauern gebrauchte) grobe Nadel. 1599: Garay Andras. Hozot Crakay Marhatt ... 9 keotes parazt theott —/4 16. Keotes Cernat —/16 [Kv; Szám. 8/XIV. 20 Hj].

paraszt-tűzhely falusi/paraszt módra készített tűzhely; vatră făcută după moda țărănească; nach Bauernart gefertigter Ofen. 1656: Ezen házban vagyon egy reghi parazt tűz hellje romladozott kalihas kemencze, melinek az eleje faragoth keő [UF II, 186].

paraszttyúk közönséges házityúk; găină; Huhn. 1761: Paraszt Tyukok ... 20 Kakos 4 [Branyicska H; JHb XXXV/39. 20].

parasztul 1. egyszerűen, durván; simplu, grosolan; einfach, grob. 1560: Keth serlegh pohar Egyk Nagiob ... Egy Araniás kupa fedelestől ... Egy parasztul ezustozoth zablia [JHb QQ Temeswary János reg.]. 1637/1639: Az vankosoknak az harman, csyák parasztul Giolcsj heak vadnak [Kv; RDL I. 111]. 1681: Pitvar ... Ajtaja ... csak parasztul vago(n) tölgi fabul ki faragva [Vh; VhU 533]. 1743: Az hátulso haznak ... Öt folyo és egy mester gerendán gyalulatlan deszkából való padlása, jo egjéb aránt ha parasztul vanis deszkázva [Boroskrakkó AF; BfN dobozolt anyag VI]. 1744: fenyő deszkából épitetet nyári kamara parasztul vagyon elkészitve [HSzj tűzelő-ház al.].

2. fāragatlanul, modortalantul; nepoliticos, necioplit, lipsit de politețe; ohne Manieren. 1582: Nehez mattias ... valia hogy hidelwe talalkozot reayok olcziardy miklos es Zolitia meg tarsaiuāl egiettembe es mond nekyek, my dolgossok wattok miczioda emberek vattok, es mondnak nekye hyzem Latod miczioda Emberek vagu(n)k, es monda nekyek, miczioda emberek vattok hogy ilien parasztul fellettek ennekem [Kv; Tjk IV/1. 97]. 1670: Mi, Uram, Bras-

sóban mentünk vala. Ott eleget lövődözének porral, de borral igen rosszal tartának s parasztul is bocsáták ki ő nagyságokat városokból [TML V, 18 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

3. a nép nyelvén; in limba populară; in der Volkssprache. 1614: Azmely kösziklás, rettenetes havasok elkezdvén azon az Eszkipolison nyúlnak fel az Fekete tengerre szinte Várnáig, azmely havasokat most parasztul hínak Kerklize-havasának; az régi históriákban híják ezeket Montes Thraciae [BTN² 68–9].

4. ~jártat falusi/paraszi módra járat; a imbrăca în haine țărănești; Bauernkleider tragen lassen. 1672: miczoda keonire uagio(n) Barlabasnak Szűksege jria megh kk lezen gondom az be kuldesre, tisztessages ruhaba jartassa kk, ne czufoljanak azzalis hogi parasztul jartatyák eotot [CsAlt F. 27. 1/38 Georgiffy Mihaj nyitrai plébános lev. haza Csíksztgyörgyre].

paraszt üléshely jobbágy/úrbéri telek; sesie iobăgească; Bauernhufe, Fron-Hausgrund. 1792: az ő Ngisága Joszagi-b(an) a Paraszt ülés helytel szolgált emberekkel rakva vadnak [Szászkerked K; LLt 67/1843].

paraszt üléshely jobbágy/úrbéri telek; sesie iobăgească; Bauernhufe, Fron-Hausgrund. 1797: Második ... paraszt üléshely Telek [Vizszilvás SzD; WassLt Conscr. 89]. 1816: Egész Régi Népes paraszt üléshely Telek ... Ezen Colonialis Sessiot üli az oláh Pap Timár János [Jobbágyfva MT; BálLt 67].

parasztüveg 1. közönséges üveg; sticlă obișnuită; gewöhnliches/gemeines Glas. 1699: az Ur eő Nga házában ... Cserefa mellyékű keresztű s ramaju onban foglalt Christaly üveg ablakok Nrő 3 Az edgik ablak(na)k a felső részén vala fioki paraszt apro üvegből készültenek [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.].

2. durvább palack; butelie grosolană; grobe Flasche. 1715: Négy paraszt üveg. Egy Kristály (Pálos NK; LLt Fasc. 140). 1747: találunk ... Két fülű nagy száju paraszt üveget | Lapos paraszt üveg közép rendű Nrő 1 [Spring AF; JHb XXV/88 3, 5].

parasztüveges közönséges üvegből való; cu/din sticlă obișnuită; aus gewöhnlichem Glas. 1676: Vagion az külső Várra az porház felé negy nyilas egy ablaka melynek három tablája kristályos negyedik paraszt üveges, vas sarkasok pantosok, forditosok, ki vono karikasok, ablak tokja vas kapczokkal az keő mellyékhez foglalva [Fog.; UF II, 726]. 1681: Vajda Hunyad vára ... Ország Háza ... Fában foglalt, közep szerű, Kristaly üveges, Új ramas ablak Nro 1. Faban foglalt, közep szerű, paraszt üveges, új ramas ablak Nro 2 | Garadics felső végenél, onb(an) foglalt paraszt üveges Lampas, vas csigas spargájával Nro 1 [Vh; VhU 502, 512–3, 544].

paraszt üvegtányér közönséges ablaktányér; geam din sticlă obișnuită; gewöhnliche Fensterscheibe. 1679: Ablakban valo paraszt üvegh Tanyer nro 467 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 35].

parasztvacsoara ? korai vacsoraidő; cină mică; (frühes) Abendmahl, Vesper. 1801: paraszt vatsorakor ... Haza felé mentenek volna [Szamosfva K; KLev.].

parasztvászon egyszerű/durva szövésű vászon; pinză groasă; einfache, grob gewebte Leinwand. 1674: administraltanak ... a paraszt keskenyebbik vászonból ... Fogarasi varró Asz(szony) kezéb(e) ul. 8/1 az főző leány szuksegére [Utl]. 1686: Szövettett ... Edgy veg Kender Vasznót ... Edgy vegb(en) mas fel singes lenvasznót ... Edgy vegb(en) masfel singes Paraszt vasznót [Utl].

Szk: ~ lepedő. 1673: Negj paraszt vaszon lepedő. Húsz vaszon asztal keszkenő [Marosstkirály AF; IB]. 1705: egj paraszt vászon lepedő [Kv; Pk 6].

parasztvetemény közönséges vetemény; legume obișnuite; gewöhnliches Gemüse. 1753: a Csüres kertnek Dél felől valo részében nyilik be egy Sövényből valo ajtoscska az vetemenyes kertbe, nem levén Semmi Spallérakkal ki Czifrázva, hanem paraszt veteményeknek keszult Táblákkal delinelált [Sajókeresztúr SzD; JHbK XXIX/7].

parasztzár egyszerű, falusi/paraszt módon készített (fa)-zár; závor țărănesc; einfaches, nach Bauernart gefertigtes Schloß. 1625: Az Ui Aitora czinaltanak egy ui Béczi forma io Zart minden ezkeozuel, es egy bokor pantot rea ... három Aitora czinaltanak magok vasokból három paraszt Zart pantokkal edgyüt, felis szegezve f 6 [Kv; Szám. 16/XXVII. 23]. 1629: az porkoláb-ház bolt. Ajtaja paraszt, egy paraszt zár rajta [Szu; SzO VI, 92 Székelytámadt vár lelt.]. 1637: Az eőteődik bolt kulcsyar hazacsyka; azon uagyon egy kws vas sarkas, pantos reteszes aytocsyka, mellyen egy kws paraszt zar [Fog.; UF I, 400]. 1758: A Gabonás Pitvarán reteszes bérlett ajto, belső paraszt zárral [Nagylak AF; KGy]. 1809: A' pitvarba bé menvén jutánk az első Háznak ... paraszt Zárrával és fordítójával fel készült berlett Ajtora [Algyógy H; Ks 75 Conscr. 13].

parasztzár egyszerű, falusi/paraszt módra készült zárral ellátott; cu závor țărănesc; mit bäuerlichem Schloß. 1632: Koczolatai Uduarház ... Masodik ház. Inne(n) nilik egy kis hazaczkara egy fejer bellett vas pantos sarkas aito ... A negyedik kis hazaczkara nilik egy fejer bellett vas pantos sarkos paraszt Zaras aito forditoiaual be vonoiaual edgiwth [UC 14/38 4–5]. 1637: A' mellett uagyon az uduarbiro haz, annak aytaya bellet vas sarkas pantos paraszt zaros fogantyus kilincsyas, zaros [Fog.; UF I, 402]. 1640: Az keringeő hazakra nilik eggy bellet parasztaito, paraszt Zaros [KJ]. 1694: Njilik innat az meg irt kapu felett lévő házra, vas sarkas, pantos, fa hevederes, vas plehes paraszt zaros vas útközös, és fogontos avagy bé vonós, reteszes es retezejes, fa melljeles fél szer Ajtó [Borberek AF; Bfr].

parasztzár egyszerű, falusi/paraszt módra készített zárral ellátott; cu závor țărănesc; mit bäuerlichem Schloß. 1632: Komanai Udvarház ... az ... also rend hazban be menuen, uagion raita egy kiuiwl beleől festett, bellett ... paraszt zaru aito [UC 14/38. 121]. 1637: Ugyan azon keringeő gradicsyon ismet fellyeb menuen, nylik ismet az orara az torony folyosoya fele egy vas sarkas pantos, paraszt zaru ayto | Onnat job kezre kj jeöuen nylik be az pituarból egy vas sarkas pantos paraszt zaru gyontaros ayto [Fog.; UF I, 407, 409]. 1648: szeold festekes ... roszt paraszt zaru bellett ayto [Porumbák F; UF I, 885].

parasztzeke egyszerű, falusi/paraszt módra készített zezke; zeghe obișnuită; einfache, bäuerliche Joppe. 1845:

Sztántsuj Demeter ... öltözete ... millorás paraszt zeke, bőrbunda [DLt 57 nyomt. kl].

páratlan 1. pár nélküli; despericheat; unpaarig, ungleich. 1683: Tizen ket par viseltes salavári. Két paratlan kesztyű [Uti]. 1755: Hat lora valo meg szakadozott rezetlen hám Ahoz való Kantárok páratlan Zabolákkal [Bábolna H; BK sub nr. 1020 Naláczi conscr.]. 1790: Egy páratlan kigyo fejes fülbe valo [Mv; MvLev. Boka Kata hagy. 1]. 1817: 5 darab páratlan kesztyűk [Mv; i.h. Simonffi Zsuzsanna hagy. 4].

2. rendkívüli; färr seamän/pereche, extraordinar; einzigartig, unvergleichlich. 1895: Ez a Miklós bá valósággal ritka ember. Találékony, ízléssel, páratlan ügyességgel bír. Becsületet vallsz vele, s nekem nem, de neked van érdekében (!), hogy protegálj egy ilyen mustra székelyt [Plev. 172 Petelei István Jakab Ödönhöz].

parázna 1. *mn* erkölcstelen, buja; desfrinat, imoral; unkeusch, unzuchtig. 1573: Rosa azzony Medves palne, Azt vallia hogi ... Aztis bezellete Neky gergel deakne hogi az parazna kwrwafy lanos deak leot vala hozzam az Boltba ... en egy zingel ky haitam az Boltbol az parazna kwrwafiat [Kv; TJK III/3. 154]. 1583: Vaida Iacab vallia ... Hallottam ez Mostany feleségeöl zitkozodwan es mondwa(n) Im az parazna lator az en vram Biro Mihaly az leanka hasara mazot vala [Kv; TJK IV/1. 141]. 1590: Az Vristen meg veri ezt a' Varost hogy im ilyen nyilwan valo parazna Embert tartnak az Varoson [Kv; TJK V/1. 48]. 1640: Szaz Somboron Iako Gal Borbara Jöve mi eleönkben kerven hitöten el futot parazna ferietöl Kis Haidu Istuantol divortiomot [SzJk 48]. 1672: Cziczo Kereszturon Iako Szöcz György Thorma Gyorgy Ur(am) tisztartója absolutiot kivan Parazna feleségetul Kovasznai Katatul [i.h. 120]. 1680: Evidenter ki tetczik I(ste)n s az Orszagh Törvénye ellen Lator parazna elete [Dés; Jk]. 1737: egy idegen Pataki Boricza nevű teréhben esett parázna Leányt ... maga házánál és szárnyai alatt ... lappangatta [Torda; TJKt I. 133]. 1756: egy hallottam bizonyoson, hogj Molduán Vonya parazna ember volna [Galac BN; WLT Nagy Sigmund (54) jb val.].

Szk: ~ *ágyból való*. 1736: (A vádlott nő) fatealta hogj akkor is ölib(en) lévő Gyermeke parázna ágyból való [Dés; Jk 209b] * ~ *életbe elegyíti magát*. 1744: Doboka vár-(me)gyeben Gyekeben ... kik elegyítették magokat fajtalan kurva lator és parázna életben ... ? [Ks vk] * ~ *életben gyakorolja magát*. 1736: azon(n) parázna élet(en) gyakorlotta magát [Dés; Jk] * ~ *életben lélegzik*. 1745: Iljen okon prosequalom az lt, hogj ő Urához vagy hites férjéhez való kötelességéről elfeleltkezn ... czégéres parázna életben lélegzett [Torda; TJKt II. 18] * ~ *életet él*. 1737: a miúta el-szöktek, egjgütt parázna életet éltek [Dés; Jk]. 1747: (A vádlottak) I(ste)n és haza Törvénye ellen fertelmes parázna életet élte(ne)k [Torda; TJKt III. 134]. 1814: gonosz, és parazna Eitet élt volna valaha [Letka SzD; TSb 4] * ~ *életet folytat*. 1844: közel tiz esztendeje mióta ide származott Szakmári Ferentz, én egy részeszes gaz égtelen káronkodo parázna életet folytato embernek tudom lenni [A.sófy U; DLt 1441] * ~ *életű*. 1585: Anna Molnar Kelemenne ... vallia hogj ieouenk vala ketten Pechy Mathiasnewal az Malombol ... hogj be leovenk az hidwchay kapwn, hiva be az Bwday Georgh hazaba, moda (!) Ierebe az Bestie Parazna eletew hamis hewteü [Kv; TJK

IV/1. 398]. 1593: Deliberatum ... okoth kel adny, hogj azth mongia az Janos, hogj el szokeoth volna az felesége ... es parazna eletteü woth volna [UszT]. 1647: engemet iljen szokkal diffamalt, hogj en parazna eletü vagyok [Kv; TJK VIII/4. 168]. 1769: hallattam köz hírbén, hogj az Útrizált személyek parázna, és káramkado életűek volnának [Bukuresd H; Ks] * ~ *hír s név*. 1739: Szabó Gergelyné Kibédi Ersébeth ... minthogj irtoztato és felettébb utálatos Nehez Circumstantiák jönnek bé ellene, ugj mint, hogj nyilvánásagos kurvának kiáltatott, mégis mind ez ideig azon parazna hírek 's Névnek alatta hevert, magát nem expurgálta [Dés; Jk 301b] * ~ *indulat*. 1823: Csermátoni Sámuel ... a gazdákat Házaiktól el lesvén Feleségeikre menve parazna indulattyanál fogva külömbb, külömbb, féle modon minémü erőszokokat tött [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez] * ~ *személy*. 1577: az porozlot eo kegre Byro vram megh fenychye hogj a' fele parazna zemelye-ke(n) forint Adot ne zeggye(n) hane(m) ... tartozzek ... biro vramnak meg lelenteny [Kv; TanJk V/3. 142a]. 1632: Hallottam ezt az asszontól, hogj mondotta, hogj ő azért nem lakik az uránál, hogj parázna személy az ura [Mv; MvLT 290. 94 átírásban]. 1771: A Fantsali Uram házánál ... minden féle kurva meg találja helyét, és az Enyedi János Uram háza is nintsen parázna személy nélkül [Dés; DLt 321. 10] * ~ *szó*. 1794: ekkor a maga tulajdon Testvér Nényitis parázna szokkal illette, ezen tsátán kit meztelen kardal vitezkedett [Déva; Ks 79. XXVI. 10] * *nyilvánvaló ~ személy*. 1597: Chizar Petermet ... igyekezett megh bewntetni az teorweny vgy hogj elseoben az nyelwet melliei az gialazatot hirdette ky messek, azutan eo magat mint ilyen nyilwan valo parazna zemelt sakban bútasass es az vízbe(n) wetwe(n) bele eollyek es suffocallyak [Kv; TJK VI/1. 76-7].

II. fn erkölcstelen/buja személy; persoană desfrinată/imorală; unkeusche/unzüchtige Person. 1579: Mindeneket paraznakat gykkossokat orwokat ... zemely valogatass-nelkwl elő zolychianak [Kv; TanJk V/3. 184a]. 1590: Egy Jambornak leaniat el hitette es el hitta ... ltt most vgy lakik velle mint parazna paraznawal [Szu; UszT]. 1592: Borbeli Peterne, Catalin Azzoni ... vallia ... Mondá Nylas Antalne ... en sem parazna sem gilkos, sem orr nem vagiok [Kv; TJK V/1. 227]. 1605: Vagyon sok panazolkodas hogj gilkosok paraznak ... volnanak ... Tetczet azert hogj ... biro vram ... theorwent pronúncialion keozotteok [Kv; TanJk I/1. 533]. 1695: Causa Szent Mártonensis. Török Mihaly feleségétül Bulyáki Annokul divortiumot kivan, mert ő tölle hitetlenül mint parázna latrul szökött el egy László Andras nevű félszemű leginnyel [SzJk 291]. 1698: meg kívánom á Jure, ha magat abbol az infamiabol ... nem expu-gialhattya mint paraznat szoktak megverni a' szerint meg büntettessek es verettessek [Dés; Jk 269b]. 1763: más nap, mint suspecta személyek, s' paráznák el fogattattak [Torda; TJKt V. 176]. 1809: a vádlo a Tolvaj és porázna [UszLt ComGub. 1655-höz].

Szk: ~ *nak kiált/szid*. 1684: Ha történnék, hogj valamely mester ember egyik az másikat tolvajnak, gyilkosnak, lopónak, paráznának, káromkodónak vagy hamis hűtűnek szidná vagy kiáltaná ... az megbántódott fél ... elveheti az céh<ből> az nemes város székire az törvényit, <ha> akarja [Dés; DFaz. 13] * *magát ~nak kiáltja*. 1737: Balogh Ersébeth Hites Urával Liszkai Benjaminsal felette viszsás életet élvé(n), magát Balog Ersebeth paráznának kiáltotta, azt hirdetvén, hogj nálla lévő terhe nem Hites Urától;

hanem mástól való [Dés; Jk 257–8a] * *nős* ~. 1736: a Nős parázna mindenkor fejére kerestetik; a Nötelen pedig Nem ... a Nős parázna mindenkor personalis Comparatoria cíttatik ... a Nötelen pedig nem | mint Nős Paráznának, noha halál lött volna fejénn; de ... most élete meg-hagjátik ... de hogy közönséges Helyenn, a Pelengér(en); erőssen meg-tsapattassék, Hóhér által, és a Ns Városról ... extermiáltassék ... végeztetett [Dés; Jk 271a, 219–20]. 1761: kegyelmed Finna Anna Aszsz(ony) mint hűtes ferjével lako ... nős parazna, kegyelmed pedig Marosi Györgj úr mint szabad személy, parazna etetet elni azon üdőben, és egyéb üdőbenis attentalak [Torda; TJkT V. 42]. 1763: (A vádlott mint) nős parázna halállal büntetessék, és mint intoxicatrix feje karoban tétesék teste pedig kerékre [uo.; i.h. 177] * *nötelen* ~. 1710 k.: Ennek ürügyivel a nőtelen paráznát contra appellationem ... megölette [BÖn. 947–8]. 1763: mint nőtelen paráznák Városunkrol ki csapattassanak, meg kívánom [Torda; TJkT V. 176] * *nyilvánóságos* ~. 1766: az A Aszszony mint nyilvánóságos parázna az I. férjétől Divortialtatik, ligáztatik, excommunicaltatik Magistratus kezib(e) adjudicaltatik, és hogy az Onus(na)k két részét meg fizesse [GörgJk 207] * *nyilvánvaló* ~. 1698: Causa Felörien(sis) Béres András Feleségétől Szász Ersiktől divortialtatni kíván mint nyilván(n) valo paráznától [SzJk 308]. 1700: a' Sz: Szék lát és talál ... elégséges okokat arra, hogy Szodorai Clárát nyilván(n) valo paráznának pronuncially [i.h. 329].

paráznabírság paráznaság büntetése; amendä pentru imoralitate/desfrü; Buße für Unzucht. 1564 k.: Toruinwnk ez volt ha valamy orr birsag volt az vagy vyr birsag az vagy parazna birsag az harminch niolchad fel ozpora volt [Cszs; SzO II, 179]. 1578: Az wër, or, es parazna birsagban egy forintia yarion, egieb semminemü birsagoth maganak ne vegyen [Kisfalud AF; OL M. Kamara Instr. E–136. Inreg. Fasc. 34 Fol. 104–6 V. Kowachocz ut. Mathias Niary gondv-höz]. 1594: Or birsagh keözeötteök es Parazna birsagh egi egi forint [Bagos Sz; UC 113/5. 17]. 1632: Parazna birsagis f. 1 Es Eccle(sia) keöuetes ha hazassagh kiüül uagion, ha hazassagbéli szemeli lezen Teörueny zereint Exequalliak [Fog.; UC 14/38. 111]. 1652: Az parazna birsag f. 1 az Falus biroje, az teobbi ugymint az 12 forint az Uduarbiroke [Kajántó K; GyU 127]. 1677: a' Fő Tisztek ... Parázna birságot fel ne vegyenek, hanem a' szabad személyek egymást vagy el-vegyék, vagy ha azt nem akarják, pelengéren meg-veretessenek [AC 238] | Or és parázna bírság ... fl. 12 [CsVh 58].

paráznadíj paráznabírság; amendä pentru imoralitate/desfrü; Buße für Unzucht. 1614: Feye keoteott ... Pal deaknak keotte magát Lukacz Istva(n) parazna diuba [Gysz; BethU 482].

paráznait meggyaláz; a necinsti/viola (o femeie); entehren, schänden. 1690: Ment az tatár-török tábor Bonczida és Iklód tájkákára ... Pusztá Csán, Komjáczege, Túr, Koppánban sok praedálást töttek, embereket, asszonyokat vagdaltak, öltek, asszonyokat, leányokat paráznaitottak [SzZs 719].

parázna-liga (paráznaság miatt ref. válóperben kimondott) újravezetési tilalom kötöttsége; (in cultul reformat) interdicție de a se recăsători după un divorț pe motiv de imoralitate; (im reformierten Scheidungsprozeß verord-

nete) Eheverbotspflicht aufgrund von Unzucht. 1685: Mivel h(ogy) az asz(sz)ony szufficient(er) doceallya actioiat Sütö Istva(n) ferje elle(n) ... parazna etetet ... mint vetlent absolvallyuk, férjit mint hütötlent az parazna ligaba(n) vettyök [SzJk 213].

paráználkodás bujálkodás; desfrü; Unzucht. 1633: tekintem s hat az Hadnagi Giarmati Marto(n) Szabo Jakabne Azzonio(m) mellet fekkiz az agiba(n), es ugia(n) akkor lat-ta(m) Szabo Jakabne Azzonio(m)nak Gjarmati Marto(n)nal ualo paraznalkodasat [Mv; MvLt 290. 121a Szabo Jakab szolgálója (16) vall.]. 1688: Constálván az fassioikbol vilá-goso(n) az Incta(na)k Morvai Anna(na)k fertelmes élete egynehány rendbeli paráználkodása kurvasága ... az pelen-gherre fel kötöztetvén az hoher ál(ta)l keménye(n) tsapat-tassék meg és az városrol üzetessék ki [Kv; TJk XIII/1. 350]. 1728: Paraznalkodások iránt nem lévén elégséges documentum hogj Halalra Sententiaztassék ... büntetetlen semmikeppen nem hagyathatott, hanem ... a N: Város Pia-czán erőssen meg palczaztassék és az Városlul s hatararul in perpetuum exterminaltassék [Dés; Jk 35a]. 1731: nyilván látta egy mással való paráználkodásokatis [Mezőbánd MT; Born. XXXIX. 16 Maria Kis alias Egerház (34) cons. primipilii Nicolai Kis vall.]. 1738: Lattam azt hogy Rab Togjer Boar Magdával jaczodozott és csoklodott, de paraznalkodasokat nem láttam [Galac BN; WLT Pask Vo-nul (40) jb vall.]. 1775: (Az alperesek) paraznalkodasokat meg vallották ... magok életek meg jobbítása és másoknak példája véget a férfi 60 páltza az Aszszony 60 korbáts ütessel ... büntetessenek [H; Ks 114 Vegyes ir.]. 1793: Öltsemin a' Szilvásba(n) látták-is paráználkodasokat [Zalán Hsz; Mk].

Szk: *nyilvánóságos* ~. 1754: Az irt Albertné két Leá-nyátis ismertem Klárát és Aniskát, Klárának is láttam nyilvánóságos paráználkodását ... a' sütöben [Altörja Hsz; HSzJP Ladislaus Szöcs (37) jb vall.].

paráználkodhat bujálkodhat; a putea săvîrși actul sexual; Unzucht treiben können. 1768/1771: láttam ifjabb-bik ide valo Lupás Pétert ... ifjabbik Glava György Bárbu-ra nevő Feleségével a' magok Istálojokban fényes nappal bé menni, és együtt paráználkodhattanakis [Bukuresd H; Ks 112 Vegyes ir.].

paráználkodik bujálkodik; a duce o viață desfrînată/destrăbălătă; Unzucht treiben. 1570: Vernyka Taligas Janosne, Kalara Vas Martonne hytek zereint vallyak, hogy Mykor More Janos Megh Betegwlt volna ... Megen hozzaya Rengeo Anna, Es ezt Mongia, Jo athiamffia My oka hogy Illien dolgoth zoltal hozzam, hogy te velem paraznalkottal [Kv; TJk III/2. 102b]. 1590: Thudom mikor en biro valem ... hogy Jeowe hozza(m) vduarhely Maior Jmre es mo(n)da ennekem, biro vra(m) Pribek Gergelt lat-tam hogy az Mezar szekben paraznalkodik vala Solymossi Janosnewal [UszT Zabo Balas de Vduarhely jb vall.]. 1634: Czikor Georgy ... Regenben Kalma(n) Gergelynevel paraznalkodat [Mv; MvLt 291. 12a]. 1688: Szathmári Andras feleségétől Vári Annoktól divortiumot kíván ... mert harmadfel esztendeje hogy el hadta, s az alatt paráználkodott; gyermeket csináltatott [SzJk 231]. 1689: az Mihály Deák Ur(am) Felesége ... hivatta el Hersényből Opra Vlád Fiát Sztojkat, ki el jöven este Vacsorakor az sütö kemencze mellett paráznalkodott Mihály Deák Fele-

ségével [Kopacselt F; BK]. 1702: Desen Iako Kis Kata vadoltat volna azzal, hogy Csizsár Pállal paráznalkodott volna [Dés; Jk 322b]. 1738: Galaczon ... kivel latta az tanu szerelmeskedni csokolodni vagy paráznalkodni ... ? [Dob.; Wlt vk]. 1761: Ferentz Lörintz maga mondotta, hogy Molnár Jánosné Catharina nagy kurva, és héttel paráznalkodik ... még a' Ferentz Lörintz Apjával is paráznalkodott [Szászsztiván KK; BK]. 1771: Enyedi János Léánya Marisko egy katonával ... egy aranyba meg alkut, hogy véle paráznalkodgyék [Dés; Dlt 321. 10].

Szk: *cégéresen* ~. 1754: Kis Albertné Oláh Judit hites urán kívül ... katonákkal czégéresen paráznalkodott [Altörja Hsz; HSzjp Ladislaus Szöcs (37) jb vall.] * *éjjel-nappal* ~. 1745: (A leány) Kolosvárol háromszoris a kurvaságért ki tsapatatván, vyabban azon gonosz természetit reassumalta és itten minden tartozkodás nélkül egy bizonyos személlyel ... éjjel nappal promiscue paráznalkodott [Torda; TJkT II. 38] * *nyilván* ~. 1635: Aztis látám hogy ugyan ott az kertben, az edgyik Kathona ezzel az Azonnyal nyilván paráznalkodék [Mv; MvLt 291. 51a]. 1758: látám szememmel ... Vasziliát, az Szüts Nyikuláj Feleségivel Anutzával hogy az fűben paráznalkodtak nyilván [Szentbenedek SzD; Ks 25. III. 30] * *nyilvánosságosan* ~. 1756: a réten tsak közel égi árkotskáb(an) ... látám ... Moldován Onya éo kgyimét itt lakos Nák Péter nevű Ember Mária nevű Feleségével nyilvánosságosan paráznalkodni [Galac BN; Wlt Iuana providi Nemtiszor Thodoran cons. (44) vall.] * *untig* ~. 1689: lévén Mihály Deák Ur(am)nak egy Desányi Radul nevű béresse, szememmel látta(m) az el mult Karátsón után hogy előszször az pitvarban eczákának idején untig paráznalkodott az Mihály Deák Ur(am) feleségével el annyira hogy az hátáról az bőr is el hámlott [Kopacselt F; BK. Lupul Szurlásul relictá Sztánka (30) jb vall.].

Sz. 1772: A Léányok közöttül Vincze Ersokat láttam paráznalkodni egy katonával egy mássón mint a kést a hüvelyben [Dés; Dlt 321. 58a].

paráznalkodó bujálkodó; desfrínat, destrábálat; auschweifend, unzuchtig. 1823–1830: A sógor^a elein félteti is kezdette volt a feleségét, pedig a nagyon erkölcsös fejérmép volt. Az igaz, hogy szép is volt, hanem minekutána a férje direktor lett, egész éjszakákon a városon leskődven az ottvaló szokás szerint a paráznalkodók s más gonosztevők után, a húgom is valamit a férjének vissza akart adni, azért sokszor éjszaka utána lesett [FogE 280. — ^aTrencsényi Mihály].

paráznás paráznalkodó; desfrínat, destrábálat; auschweifend, unzuchtig. 1814: Ruzs Petre költötte azon roz és illeten szokat, hogy tudniillik feleségével paráznás életet élt volna^a, mely költeményét ... Ruzs Péter semi szava be vehető Tanú bizonyosságokkal be nem bizonyíthatja [Letka SzD; Tsb 4. — ^aSzkintyeje Alexa].

paráznaság paráznalkodás; desfrü, desfrínare, destrábálaré; Unzucht. 1558: Matthes Drythne Megh eskewen ezth walla hogy keeth Darabanth azt wallottha az ew hazanal hogy kylenech darabanth wolth paraznasagbba Annossal [Kv; TJk I/1]. 1586: megh hattak volna lgyarto Georgnek hogy Varos procura(tora) lewe(n) zabo ferencznet megh fogatna paraznasagaert [Kv; TJk IV/1. 584]. 1614: Benkeo Annos Paraznasagh vetkyert Keleme(n) Andrasnak keotte magatt a Santa Fejedelem Idejbe [Szép-

víz Cs; UszLt VI. 56/658]. 1632: euuel az Giörgi Deakkal valo Paraznasagokat nem lattam, hanem az szolgálóioktól hallottam [Mv; MvLt 290. 95a]. 1637: Kis Orsik new vettkezet es paraznasagban eseoit azzoni allatt ... Sepsi Bacsoni Balo Lazlo vram megh akarta perengerezetelni [Bölon Hsz; HSzjp]. 1700: Rüz Györgyne három hónapig vasat visel, azon kívül az lapattalis az kapu között meg büntetődött paráznaságáért [Szentdemeter U; Ks 90]. 1758: Hát az nevezett Udvar Istvánnak, és Feleségének latorságakat, Paráznaságakat, kurvalkodásokat, láttaé, hallottaé a' Tanu, ha látta, hol ? kivel ? [Betlenszmtiklós KK; BK vk]. 1842: Az el követelt paráznaságért pedig mind a két fél, a Sz. Egyházból 4 hétig ki tiltodott, e mellett Eklésiát követett, s a korbács s vessző pénzt meg válták 6 R. forintot [Nagykapus K; RAK 22].

Szk: *~ba ejti magát*. 1593: Illona, Pathkos Janos felesége, enis zolok ... miert hogy en Jambor wagiok éo enghemeth igy hagioth el, meghath ygy megh ferezette, paraznasagban ejtette maghath [UszT]. 1672: Soos Istvan Absolvattatik matkajatul ... Bartha Annától mivel paraznasagban ejtette magát Bartha Anna [Szjk 120]. 1711: Ez okon kellett az Inctat in jus attrahalom, hogy ... paraznasagba ejtette magát [Dés; Jk 363] * *~ba elegyedek*. 1796: a miolta esmerem az Exponenst betsületes jo erkölcsü embernek tudom ... az Feleségével jo élt mar pedig ha paráznasagban elegyedett volna az Felesége valaki panasztolt volna [Déva; Ks 101] * *~ba elegyíti magát*. 1640: Wala mely mester, az waras teoruenye ellen, vagy gyilkosságban, vagy paráznasagban auagy lopasban elegitene magát, az Czebeol ki rekesztessék [Kv; KovCLev.]. 1747: az J^a ... magát külömb külömb személlyekkel paráznasagban elegyítette, signanter p(e)d(i)g kereses Györgi hajadon Leányát Susit impregnált ... meg kívánom a' Jure, hogi ... veszszövel büntetessék [Torda; TJkT III. 145. — ^aGeorgius Lovas de Torda]. 1771: a' Leánzok közöttük kik járnak katonák után Eczákának idején ... kik elegyítették magokat paráznasagban [Dés; Dlt 321 vk] * *~ba esik*. 1614: Szeoczy Thamasne Andras hadnaginak vice kapitannak keote magát hogy a' leanya paraznasagbba eset vala [Szépvíz Cs; BethU 466]. 1679: Vincze Anna divortiomot kiua(n) ferjetől Viski Antaltól 1. Mert vagyó(n) hat eszendeje hogy hütetlenül el hagyta 2. Azolta semmit ne(m) halhat felölle éle vagj meg holt; 3. Mert az idő alat miatta paraznasagba eset megis veszosztetett miatta [Szjk 140] * *~ban éledezik*. 1762: Kannás Susanna ... oly személy volt ki eleitől fogva tolvajsagban, és paráznasagban éledezett, mely életét confirmalta Városunkon patralt cselekedetivelis [Torda; TJkT V. 89] * *~ban leledzik*. 1604: Benedeknek leanya Katalin neuw akkor az zeket s kegieteket keouettw(n)k paraznasagban leledzet volt [UszT 18/20]. 1647: Zekeli Gorgiot Lodingos Georginet Kata azzont, illie(n) okert kaptialtattak Director vraimek, hogi ... az Istennek mandatu(m)at ne(m) nezve(n) paraznasagba leledzetek ... meg keuanniuk hogi fejek vetessenek crette [Kv; TJk VIII/4. 176]. 1728: Nagj János Ersebeth ... megvallotta hogj mással paráznasagban leledzett [Dés; Jk] * *~ban találta(t)k/apasztalta(t)k*. 1641: Barát Catha ... Jelenten hogi az ő Ura Vida Janos paraznasagban es orsagban tapasztaltatua(n) ötet negy gyermekevel el hatta [Szjk 55]. 1655: Hajdu Borkat azzal vadolliak, hogy paraznasagban leledzett [Kv; TJk IX/1. 394]. 1745: az J ... egy ide valo Blényesi Márton nevű Szóttssal paráznasagban találattott ... meg kívánom, hogy hoher által pellengerben meg

tsapattassék és extermináltassék [Torda; TJKT II. 96] * *~éri keres vkit.* 1736: Az A ő kigielme ratione Officii az Jt keresi Parázñaságért, amint Citatoriájáb(an) p(rae)ten-dállyá; de nem teszi fel Nős paráznaé; vagj nőtelen ... az holott pedig tudni való, hogy a Nős parázna mindenkor fejére kerestetik; a Nőtelen pedig Nem [Dés; Jk 217a] * *~nak gyanújába ejti/hozza magát.* 1669: Bottyani Janos kivan el valast matkajától ... oka, mert magaviseletlenül viselte magát, melj magaviseletlenségéből paraznasag(na)k gjanujaba hozta magát [SzJk 106]. 1700: Peter András Feleségetől Tot Ilonától divortiumot kiva(n) mert magát paraznaság(na)k gjanujaba ejtette [SzJk 325] * *~nak szuszpiciójában vagon.* 1681: Lázár Janosne ideo előt az az hét holnapra Gyermeket hozot melly miat paraznasag-(na)k suspiciojaba(n) vago(n) [i.h. 161] * *~nak vétkében konvinkáltatik.* 1683: Bökényi György és Tót Ersebet paraznasag(na)k vétkeben convinctattanak mindazáltal ... dolgok el igazodot [i.h. 190] * *~on talál vkit.* 1732: Ujfalusi Mihály Soffit egy Absitos Nemettel paraznasagon találván ... vezetett hogj a Décsi Piaczon a Kezi kalodáb(an) az Hoher által keményen meg veszsöztessek és az Városrol az Szamoson által ki veretessék [Dés; Jk] * *~ot felel hozzá parázñasággal vádol vkit.* 1648: Directores ciuitatis ki hozatua(n) Kapusi Kathat és Sipos Ersebeth new captivakot paraznasagot felelnek hozzajok, mint fattia uetettekhez [Kv; Tjk VIII/4. 272] * *~ra adja magát.* 1635: ha ez utannis hazassagbeli köteleességem elle(n), tisztatalan eltre paraznasagra adnám magamat ... ha kj nyilatkoznak, es ugy lenniis comperialtatnak ... ellenem mint ollian vetekben elő ember elle(n) ... procedalhasanak igaz teörüeny szerint [Gerend TA; KCs IV/129]. 1743: Hogy Szasz Anna és Fodor Anna ... rut bestelen életre, parázñaságra, lopásra és Or Gazdaságra attak légyen magokat ... magok sem tagadgyák [Kv; Tjk XVI/3. 142] * *~ra kényszerget/unszol vkit.* 1649: Tasnadi Istuanne, Tot Janosneis inferalliak hogj eoketis paraznasaghra onszollotta [Kv; Tjk VIII/4. 372]. 1684: kinszergetven gyakran az eo velle valo Paraznasagra [Dés; DLT 447] * *~ra vetemedik.* 1664: Suba Mihalyne Ersok Rettetghj ... az Lengjel orszagbol meg fordult tabornak az Tataroktol valo el raboltatasatol fogvan varvan ferjet ... varakozasa alatt ... paraznasagra vetemedet [SzJk 95] * *~vétkébe esik.* 1790: Király István parázñaság vétkebe(e) esvén Pal Anna hajadon Léányal minek előtte Copulaltattak ... önkent Paenitealtak itt a Parochian a' Lakadalmakra hivott Vendégek előtt [Gyalu K; RAK 177] * *cégérés ~.* 1752: az a' lantsó Gábor igen Szarvas, és tégérés parázñaságokb(a) egyelítette magát egy nehány eszten-dök alatt [Dálnok Hsz; ApL 5 Wass Gábor kézdi ref. esp. Apor Péterhez] * *éktelen ~.* 1614: Feniedy Georgy ektelen paraznasagert feie keotot Job: [Árvátfva U; BethU 115]. 1734: minemű ektelen paraznasagokb(an) tanczolasokban Ivásokban ... Citatoriamban enumeralt ektelen dolgoknak Cselekedetib(en) minden Szemérem nélkül elegjitte ma-gát [Dés; Jk] * *fertelmes ~.* 1755: Constalván az in vinculis adstans Margitai Kovács Mariának Sok izben általa végb(en) vitt külön külön helyeken fertelmes paráz-nasága azért végeztetett hogj hi(n)c et nűna a deresben sullyos, és kemény korbács ütésekkel veretessék meg [Kv; Tjk XVI/8. 107] * *gonosz ~.* 1599: az Actor c(on)tendal az gratianak expositioja ellen, es azt mongya hogj sinistre exponaltak az vetket holott nem Jelenitettek megh, kiwált keppen Bochy Georgy hogj az eo vranak Agyas hazatt stupralta megh gonoz paraznasagaua [Kv; Tjk VI/1. 372].

1740: Mely gonosz parázñaságot subinferáló cselekedetiért, botráncokoztato életéért ... iteltetett, hogj a Piaczon Vásári Nap, a Pelengérb(en) Höhér által, keményen, meg csapattassék az I. Lakatos Mária, és Nms Dés Várossáról 's határárolis, in perpetuum extermináltassék [Dés; Jk 345] * *gyanús ~.* 1798: Gyanus parázñaságért kovetett Eklesiát itt a' Parochian Nádasí Márton Felesége Horvát Anna [Gyalu K; RAK 179] * *nős ~.* 1736: Noha ... Márton kovátsné Szendrei Judith ... Nős parázñasága ... világosonn Constál ... noha halál lött volna fejénn; de ... most élete meg ha-gyjatik, de hogj közönséges Helyenn, a Pelengérb(en); erősen meg-tsapattassék, Höhér által, és a Ns Városról ... ex termináltassék ... végeztetett [Dés; Jk 219–20]. 1748: Illyen okon kellett az It in Jus attrahalmom, hogj ő nem gondolván l(ste)n és Haza Törvényével, magát nős paráz-naság(na)k sőt bigamia(na)k vétkeben elegjitte [Torda; TJKT III. 216] * *nyilvános ~.* 1763: az l(n)ct)a eleitől fog-va, hogj annyéra nevedekett, hogj maga gonoszságát foly-tathassa, legottan gyanus szemellyekkel társalkodott, s oly rosra celozo cselekedetei voltak, melyből nyilvános parázñaságát lehet concludálni [uo.; i.h. V. 179] * *nyil-vánvaló ~.* 1590: Nem leant kellett volna fogadny az eo hazahoz hane(m) azzony Embertt annakis az elemedetett, de ky teczik minde(n) latorsagh abbul es Nilwa(n) valo paraznasagh, hogj leant hitetet es leant hozot oda az eo hazahoz [Szu; UszT]. 1750: ottan láttam nyilván valo parázñaságát ... Kotsis Daninak ... Simon Boritzával végig nézém a míg el végezték dolgokat [Kál MT; Berz. 12. 92/61] * *rút ~.* 1720: mind Miklos Catha mind az oláh léány Roska Marúcza fertelmes rut parázñaságban eleg-yitették magokat [Kv; Tjk XVI/3. 78] * *szarvas ~* → *cégé-res ~* * *szemmel látott ~.* 1739: I. I. Respondent in Merito. Az A. ő kglme meg csak egy Fatenselis, Szemmel látott parázñasagot nem doceál [Dés; Jk 313–4] * *utálatos ~.* 1745: Illyen actiom vagon az J. ellen, hogj ő maga Ház-assági köteleességéről el felejtkezvén, melly szerint magát említett férjéhez hitel kötelezte volt, a Sz: Házasságnak tiszta ágyát, rút fertelmes és utálatos parázñaságával meg ferteztette, idegeneket admittáltatván magához [Torda; TJKT II. 99].

parázñaságbeli parázñasagra utaló; de desfrü; auf Un-zucht hinweisend. 1736: az illyen színü Parázñaságbeli do-log, ollyan occultum, hogj vóltaképpen annak idejét, Locussát meg-mondani bajos volna; azért az exhibeált Locus itenn nem suffragál [Dés; Jk 218a]. 1739: Katona al(ia)s Imre István, maga Parázñaság belí vétket, magáb(a) szállván és önként meg-vallván ... 'A T.N. Tanács ... annyi atyai Gratiáját mutatta hozzá, hogj deponálván in sui poenam flor. Hung. 7 ut an ... Istenet és a Szent Eklesiát hogj meg-kövesse 's reconciliállyon ... az Isten Házáb(an) Delibéráltott [Dés; Jk 297b].

parázñaságképpen paráználkodás gyanánt; ca/drept destrabálare/desfrü; als Unzucht. 1648: megh kiannniuk hogj az szerent az mint az bizonisagok be hoztak nylua(n) ualo excessusat conuincaltassék" ... azt a szemelt az kiuel furtiuo facto közőcsült paraznasagh keppen el uegie Ecclesiát keouetue(n) [Kv; Tjk VIII/4. 305. — 'Leuaj Georgi parázñaságáért].

paráznaul erkölcstelenül; in mod imoral/desfrinat; un-züchtig. 1585: Kornis Tamas vallia, hogj az elseo vra

ideieiben ez Azzony paraznault (!) elt, kyt iol tud. De ez Mostany Vra ideyeben lamborul forgatta eletet az en tudasomra [Kv; Tjk IV/1. 523]. 1590: Miért hogy Jllie(n) Nemes varosba(n) Jgy Jstentelenul paraznaul El feiet kiuan(m) Erette [Szu; UszT]. 1649: Actor D(o)min(us) Director ... dicit, ilyen okon fogtattam meg ez ket szemelt hogy Istennek es az közönseges Eccl(esi)a ritussa ellen egy massal paraznaul eltenek [Kv; Tjk VIII/4. 427]. 1658: Ezek a' mint referalják egy Popa Raduly neve papjok elseoben a' mely feleségevel most lakik paráznaul élt, s ecclesia követetlen laknak edgyút [UF II, 199]. 1703: Deliberatum ... Actor Déési Fő Hadnagy Cserépi Samuel Vr(am) Pápai Horvát István ellen valo verbalis actioja szerint kívánnya ... 2. Hogy negyed izen valo attyafiával paraznaul el, azért is meg hallyon [Dés; Jk 342b].

paráznik ünnepi lakoma; praznic, petrecere mare; Festmahl. 1668: az hazoknál voltam akkor kun az udvaron sert ittam az mint innep napon paraznikott szoktanak Czinalni az olahok [Ks 9. XXXIII. 4 Magyar Bogati³ Csonka Janos (60) vall. — SzD].

parásza parázs; járat; Glut. 1787: az Gyermekeim szokta(na)k affélt jatekból tsínálni, melyeket Annak utanna Tűzben es parásaban takarván kemenyedtek meg [Nagysebes K; KLev. Buza Von (28) vall.]. 1793: Horváth Joseff a' Barátosi Joseff Felesigít hajánál fogva le nyomta, az ottan volt kementez szájáb(an) lévő Para'sara [Dés; DLT az 1799. évi iratok közt]. 1838–1845: Harizsáló, varizsáló, tűszító kerek fa; mellyel a tüzet igazítani, a hamut vagy parázsát szltni szokták [MNYTK 107].

Sz. 1710 k.: A generalis ... mindenkor olyan volt, mint a gesztenyét a parászból a macska körmével kikapartató majom [BÖN. 953].

parázs föld puha, omlós talaj; sol affinat; weicher, locker Boden. 1815: Ha a' fészek helyén lévő föld dorontos lenne ... kapával a' dorontosokat szétyel kell roncsolni, 's a' földet egy jo kapavágásig meg puhítani, hogy a' mag krumpi alatt-is légyen parás föld [Kováts Sámuel, Utasítás a' Krumpi termesztésére (nyomt.)].

paraszinafa rúd; prajinā; Stange. 1598: Az fiais ige(n) wte egj parasina faul, s mo(n)dam nekj hogy ne wsse ha otalmazni hitta oda [UszT 13/29].

párbajos párbajoskodó; duelist, duelgiu; duellierend. 1879: kihívtam Sándor Kálmánt ... napokig bujkált, s az én segédeim egyszer, egy szép reggel az ágyban csípték nyakon. Hebegett, s egy ijedt hangú nyilatkozatot írt, mint-hogy: „ő nem párbajos ember” [Plev. 43 Petelei István Jakab Ödönhoz].

párbevétel másolatkészítés; fäcutul copiei; Kopieanfertigung. 1816: a Méltóságos ur ... ha Nagyságod azt a nagy párt, melyet közöldről ezen Egeresi perben a' Felperes nekünk adott ... Uj párba vételt végett ki adángya, nem fogna ingeralni [Mv; Ks id. V. Filep József lev.].

parcelláris parcellára vonatkozó; de parcelä; in bezug auf die Parzelle. 1858: a' Városi telekkönyvbe 9646. parcellaris szám alá bejegyzett ... szántóföldünk [Kv; Pk 2].

parciál ige feloszt; a împărți; aufteilen, parzellieren. 1677/1768: A mely kevés Jozságot, és egyéb res mobiliseket édes Feleségemmel Istennek kegyes rendeléséből együtt életünkben ... szerzettünk ... azt egészen ... hadgyuk, legályuk, testalyuk, kötyűk, és transferallyuk édes Fiainkra Ferentzre, és Péterre örökösön ... ugy hogy holtunk után az mint ... meg osztják, avagy ha magok közt meg nem egyezhetnek, más becstületes ... Emberek köztök ... partiállyák [Ne; DobLev. II/386. 2b Samariái Lőkös Péter végr.]. 1681: Vagyó(n) most Máczó(n) Szolgaló jobbgi Pers. 23 ... Attjafiával Lako jobbgi Pers. 50 (:noha sok here:) ha partialnak mennyi gazda lenne ebből ? [Mácsó H; VhU 109].

parciál fn elszámolás, számadás; socoteală; Abrechnung. 1574: Azkorbely parcialbol ky Theccyk az eo kege kewansaga [Kv; TanJk V/3. 102a]. 1582: Notarius Vr(am)nak attam az parcialok irasaert f. 6 [Kv; Szám. 3/V. 6 Lederer Mihály sp kezével]. 1590: Az Egh haz Fiaktol Feier Tamastol es Igyarto Simontol Jgh wottek Zamot. Maradott wolt Nallok az Tawaly parcial Tartassa zerent keoz penzewl zalagwl Restanciáowol (!) ... f. 904 d 04 [Kv; i.h. 4/XVI. 13]. 1595: az zam weueo vrain ... sohol semmi Restantiat ne zenueggiene, hanem az taualy es teob Ideobelj minden Restantiakrol meg tudakozuan mind az partialokból s mind az taualy zam weueo vraitmol, azokat az Restantiakat ... be vegiek es zeggiek [Kv; TanJk I/1. 264]. 1599: Ez Summahoz computalan az tawaly ezendeobely partialban be inseralt Summat ... teott mindenes-teol fl. 1418/31 [Kv; Szám. 8/XV. 22]. 1604: Intik Zam Weueo Vraitmat hogy eo kgmek az partial iratatasat towab Immar ne halazzak [Kv; TanJk I/1. 482]. 1609: Ezen kiülis az Taűalj koeltsegemben marattak vala ő kigelmek adossa a parcialnak Tartassa zerent ... melj az parcialban meg vagio(n) irua(n) tt f 5 d 48 [Kv; Szám. 12b/IV. 90].

parciála parcella; parcelä; Parzelle. 1750–1760 k.: Kaszálók ezen ház helyi után ... A Kender helyben is vagyon egy kis partiala [Nagykend KK; Kp III. 106].

parciálé részletező számadás; socoteală partială; Abrechnung. 1681: Másut mikor szalonnat fel kotik akkor is meg mérik, s az font szamrol ravast is téznek mindenik-b(en), Ugi irjak Regestumban; Mikor erogalni kezdik akoris meg mérik s az után erogallyák á Sáfárok; az Parcialajokban penig az Ratio késztes idején mindenik mensuratiot inferallyák es specificallyák [Vh; VhU 560].

parciális I. mn I. részletekbe menő; amānunțit, detaliat; ausführlich, eingehend. 1674: Lelkem Uram, követem, egyéb partialis dolgokról nem írhatok most, mert csak egyedül vagyok mindenféle és sok búsulás közben [TML VI, 628 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. részleges; partial; partiell. 1784: Se Generalis, Se Partialis Hadi expeditio nintsen, mert a' mostani fel ülést ... Fejedelmünk nem parantsolta [Nagylak AF; DobLev. III/587 Dobolyi Josef nyil.].

3. részrehajló; pártinitor; voreingenommen, parteiisch. 1666: írhatom az hollandusok angluson nyert nagy győzedelmek confirmatioját, melyet vagy ott az tájan lévő minden fejedelmek egybe veszése, vagy jó békesség fog hamar követni; minthogy az franczus és anglus közt az suet akarja interponálni magát, de nehezen fogják mediatorságát ac-

ceptálni, minthogy az anglussal való confederatio miatt partialis [TML III, 589 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1670: Látom azt, hogy az debreczeniek dolgában ő kegyelme igen partiális, de nem csuda, mert köztök lakik [TML V, 412 Bánfi Dienes ua-hoz].

4. ~ törvényes szék alszék, vármegyei alsóbb törvényszék; scaun de judecată parțial (la comitate); unterer Gerichtshof. 1667: Certificálván Nemes Maroti Pétert, az Nemes Colosvármegyének közelebbik partiális törvényes székire, avagy gyűlésére [Kv; Ks 65. 43. 10]. 1718: akar holot legh közelebb Celebrando Partialis törvényes szék [Komjátszeg TA; AbN]. 1733: Pater Maria Aszszonyt ... Salamon Stefan által Citalam ezen Nemes Fejér V(á)r(me)gye(ne)k ... Celebrando Partialis Törvényes székire ad 8u(m) Diem törvényre [Káptalan AF; DobLev. V/153]. 1737: Groff ... Teleki Adam ur ő Nga ... Nemes Belső Szolnok v(árme)g(y)eb(en) Hollomezőn lako Nemes Pap Gábor uramat Citalatya az említet n(eme)s V(árme)g(y)enek Felső Processussáb(an) akár holott leg közelebb celebrando Partialis Törvényes székire Törvényre ad 8um diem a die hujusmodi computando [BSZ; TKI].

II. fn 1. református egyházmegyei közgyűlés; adunare parțială a diecezei (la reformați); Hauptversammlung des Kirchendistrikts (bei den Reformierten). 1627: Megh halua(n) az Eccl(es)ia mind az kett Felnek Propositionit, Elseöben Zakacz Istuannak ki felesgett Ban Orsoliat gondviseltlensegevel criminalta ... az visitatorok előtt, kikett bizonyos utromokkal az z(ent) Eccl(es)ia Jövendő partialisigh kibocziatott vala, hagi mindenik Fel az eö igassagat producállia es keöszet<tek> hazassagoknak igienettlensegek feleöl iteletett tegi<en> [SzJk 17]. 1645: Petrus Sz. Miklosi az Partialisul ... Pispöök Uramra Apellalt [SzJk 62]. 1656: A partialis ne(m) engedi Széki Miklos(na)k Siboi predikator(na)k B. Varallyara valo menetelet* [i.h. 80. — *Köv. az indoklás]. 1662: Az Sz. Partialistol ki bocsattatvá(n) Sz. Simonra, á Czinterem felöl valo veszedésnek igazittására, edgyütt lévén mind á négy falu béli emberek, Sz. Simoni, Havadi, Adorjáni, és Rigmáni falukból, lön ilyen alkalom s végezés közzöttök* [MMatr. 167. — *Köv. az egyezség]. 1669: elvégre a peres Aszszony mostan a sz(ent) partialis admonitiojanak hel advan bonis conditionibus adhibitis redeat ad maritum hanem ilyen okval hagi mint keresztzen hazas emberhez illik felesget bocsulletben tarcsa [Kovácsna Hsz; HSzjP]. 1716/1750: ennek előtteis el végeztetett volt a' Sz. Generalistol, hogj ... a' Partialisok ne divortiallyanak [RGyLt A. 12]. 1760: jó-nak itilte a' Venerabile Consistorium, hogy Kurtán Jóseftől Feléseget ... a Jövö Gergely Papa Napi Sz. Partialisig separálja [Kv; SRE 195]. 1862: minden T. Pap köteles meg jelenni a' Partialison ... s a' ki meg nem jelenhetné, köteles magát okadatolva jelenteni [Gyalu K; RAK 72].

Szk: ~ tartás. 1863: Azon Egyházak, a' melyek eddig a' Partialis tartásra nem folytak be, tartozásaikat a' Domestica számára fogják befizetni [uo.; RAK 84] * öszí ~. 1823–1830: Az esperes hirtelen gutaütést kapván, megholt ... midőn már az öszí parciálist kihirdette volt [FogE 273] * rendes ~. 1866: Az öszí rendes Partialis 30ik octobris Gyaluba fog tartodni [Gyalu K; RAK 121] * rendkívüli ~. 1866: December 4-én Gyaluban Rendkívüli Partialis fog tartodni, a' mikor Fő Jegyző is fog válosztodni [uo.; RAK 125].

2. (református) alsóbb (esperesi) törvényszék; scaun de judecată inferior, protopopie (la reformați); Versammlung

des Kirchendistrikts (bei den Reformierten). 1823–1830: anyám ... válópert indított a marosszéki partialison [FogE 87].

3. (uradalmi) számadáskönyv; registru de socoteli (la o moșie); herrschaftliches Rechnungslegungsregister. 1665: Anno 1665 die 9 July. Az Fogarasföldi feő Plajassok ez szerent attanak partialisokat az birsagh pénzreoll [Fog.; UF II, 315]. 1694: Esküszöm az élő Istenre ... hogy ezen hivatalomban ... kezem alá bízattat eö Nsga Jozságát nem pusztítam, bonűmokat nem dissipalok, sőt minden provenusokat az Jozsagon ... eö nsga számára fel szedem igazán, és szedetem, és azokrol Ratiot tartok, tartatok, aszt igazán költ Commissiokkal Quietantiákkal, testimoniumokkal, Catalogusokkal és ahoz meg kivantatni, szokot Partialisokkal, és diariumokkal stabilialom [Fog.; Szád. Boér Peter fog-i ub kezével].

parciális gyűlés 1. részleges országgyűlés; dietă parțială; partieller Landtag. 1663: tudván aztis ez haza keglteke, melinek meg tartasa nem külömbén, hanem kegltek(ne)k velünk edgyéző értelméből, es igiekezetiéből télhetik ki, szükségésnek iteltük partialis Gyűlésben convocatassuk [Uzslt IX. 75/48 fej.].

2. vármegyei alsóbb törvényszék; scaun de judecată parțial (la comitate); unterer Gerichtshof (im Komitat). 1724: az Nemes Belső Szolnok Vármegyei Füzési Partialis Gyűlésen azon Vármegyei Tisztek előtt alkuván meg Balyán Brassován Nicola az Ural ... Czegei Wass Daniel Urammal, egj lopot lovára kalacs pénzt vett [Vizszilvás SzD; WassLt].

3. református egyházmegyei közgyűlés; adunare parțială a diecezei (la reformați); Hauptversammlung des Kirchendistrikts (bei den Reformierten). 1765: Minapi Partialis gyűlesunkb(en) tett Deliberationk ... nem tetzven né-mellyeknek, most ujra végeztetett ez [GörgJk 207].

parciális szedria alszék, vármegyei alsóbb törvényszék; scaun de judecată parțial (la comitate); unterer Gerichtshof (im Komitat). 1746: Török buzaját in A(n)no 1745 Törökbuza Szedésnek idején potentiose meg Szette volna, ez okon Ngod eö Kegj(e)lmet ... D(o)b(o)ka V(á)r(me)gie Also Járása Partialis Sedriajára Citalatta volt Törvényre [Szentegyed SzD; WassLt].

parciális szék 1. alszék, vármegyei alsóbb törvényszék; scaun de judecată parțial (la comitate); unterer Gerichtshof (im Komitat). 1668: mind az megh nevezet harom szemellyeket certificalam azert az megh irt hatalmassagokert, Colosvar(me)gie(ne)k ez eztendeöb(en) közzellyeb esendő törvényes partialis székire [K; Ks 65. 43. 10]. 1692: admoniallya kld az Meltosagos Urat ... Colos var(me)gy(é)nek közleb léendő Gyeneralis avagy Partialis székire [Told. 21]. 1712: Nmzs Kovasznai Bogdány Miklos Uram ... hiitt volt ki executiora, ugmint ... edgy házhely(ne)k el foglalasara Nmzs Csernatoni Janos Uramat Nemes Doboka Varmegyé(ne)k edgyik erdemes Viczé Ispánynyát ... midőn ... be akart volna menni ... edgy Portisirás Vasziy nevű Paraszt ember ... mezitelen fegyver ki mutatásová Repellála ... Ispán Uram is ... Certificaltatá en velem meg irt Aszszonyokot eö kglmeket, az Repelans Jobbagyok által ... Doboka Varmegye Felső Processusaban leg elsőben Celebrando Partialis szek alkalmatosságával tartandó törvényes székire [RLt]. 1716: 8o p(rac)sentis Partialis és Filialis szék

Lészen on(n)et ide jűnek Tiszt Uramék [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. 1740: Generalis Széknek celebrátása iránt méltóztatnék Ngod bennünket tudositani mikorrá fogja Ngod determinálni, mivel az előtt ha lehetne egy Partialis széklet is akarnánk celebrátatni [Hosdát H; Ks 83 Zejk István lev.]. 1761: 10-ma Decembris partiális-szék volt Dersén, az holott Rettegi István bátyám bosszúságból perelni akara azon házhelyért, melyet még ifjúlegény korában adott volt el [RettE 127]. — L. még RettE 97.

A partiális szék elé tartoznak a nemes személyek ellen indított olyan perek, amelyeknek tárgya száz forintnál nem rúg többre [Dósa; Ejt III, 35].

Szk: ~ *bírája*. 1823–1830: megkértem Sárközit, hogy tartsa meg leveleimet hazajövetelemig ... Eleget kértem tőle, de soha egyet is nem kaphattam vissza, pedig most is itt a szomszédban, Désfalván lakik, nőtelen életet él, partiális szék bírja a vármegyén [FogE 163] * ~ *tartás*. 1803: Filiális azután Partialis Szék tartás lévén pro 25a cur. ki hírelve a miánt nem érkezhetem [Körösbánya H; Ks 108 Veyes ir.].

2. református egyházmegyei törvényszék; scaun de judecată parțial al diecezei (la reformați); Gerichtshof des Kirchendistrikts (bei den Reformierten). 1722: En Procurator a levén Doctor Fogarasi Samuel Uram(na)k, in Ca(us)a divortij Kutyalván Küküllő Vármegjei Reformatus Papok partialis székén, Novum mellett producalt egy: Cancellisták ált(al) peragaltatott Inquisitiont [BfN X. 2/113 St. Solymosi de Maros Vasarhely (30) ns vall.]. 1731 k.: mikor ... Papok Partialis Széke vala, és Fekete Ersebeth Asszony(na)k Fogarasi S(á)j(m)uc)ltól való valasztások agitalodik vala, akkor hallottam hogy olvasták ot a Papok Székén valami Inquisition Relatoriát [Sövényfva KK; Born. XXXIX. 16].

Szk: *papi* ~. 1813: Tessék azért a Mlgs Aszszonynak az irt 8ad napra, akár holott tartando Papi Partialis Sz. Székre meg jelenni, mivel az Exp(one)ns Groff önsága, akár jelenik meg a Mlgs Aszszony, akár nem, el fogja kezdeni, és folytatni, Törvényes való perét a Mlgs Aszszony ellen [Kük.; IB].

partiális szinódus református egyházmegyei közgyűlés; adunare eparhială (la reformați); Hauptversammlung des Kirchendistrikts (bei den Reformierten). 1784: ebbeli szükségeknek felsegíllésre vagy kipótlására tött szándékunkot és ígéretünket a fenn megirt mód szerint ezen hiteles írásunkban mind a tekintetes kurátor uraknak, mind pedig a szent partialis synodusnak alázatosan jelentjük [Kőrispatak U; ETF 107. 34]. 1862: Hivatalomból ki folyolag bővebbé tudatom a' Tekint(etes) asszonnyal hogy itten a' mater Ecclesiában Pünköst negyed napján Partialis Synodus fog tartatni [Siménfva U; Pf Baka János pap lev.].

Szk: *ősi* ~. 1804: vettük a Tiszt. Esperest Idősb Intze Sámuel Ur Circularissát, a' melyben publikáltatik, hogy az ősi Partialis Synodus ad 20mus (!) Novembris határozott [M.bikal K; RAK 36].

partiális törvényszék alszék, vármegyei alsóbb törvényszék; scaun de judecată parțial (la comitate); unterer Komitatsgerichtshof. 1839: Ezen ... Tanuk ... előbbeni valomásaitak mindenkben helyben, és m(eg) erőssítették ... Költ ... Zilahon 839be ... tart: Partialis Törv(ény) Székéből [Borb. II].

partiális vizitáció protestáns esperesi/egyházmegyei látogatás/vizsgálat; vizită protopopială (la protestanți);

Propstbesuch (bei den Protestanten). 1776: Melly Tiszteletes Partialis visitationak rendelését miis pro memoria az B. Város Constitutioji közze protoculálánk [Torockó; TLev. 16/1].

Szk: ~ *celebrál*. 1776/1779: A(nn)o 1776 die 10ma Martii Torotzkoban Tiszteletes Esperest Szőtsi Miklos vrunk Notariussával, Vzoni Fosztó Istvánnal, és Assessor Tiszteletes Bartok János ő kegyelmével Partialis visitatiot celebrálván a' Torotzkai vnit. Szent Ecclesiában, a' Tiszteletes Tanitokrol Semmi nehézség fel nem adatott [uo.; i.h. 16/1].

parciál-regesztrum részletező számadáskönyv; registor de socoteli; Rechenschaftsregister. 1603: az partial Regestumokatis circialiak megh, kikben ha my restantiat talalhatnak suppeditalyak eo kmgem az mindennapj keolcheget [Kv; TanJk I/1. 462].

pardon kegyelem, bocsánat; grație, iertare; Verzeihung, Entschuldigung. 1816: hogy Pálfi Sándor Ő kegyelme is haza jött Pardonnya mellett, maga is Lévált ... hat Rforintokat [Egerbegy TA; Tolvaly lev.].

Szk: *univerzális* ~ közkegyelem. 1800: Az el szőköt Katonak(na)k Universalis Pardonokrol Vettem Tiszt Esperest Ur(na)k Circularissát [M.bikal K; RAK 32].

párduc pardos, panteră; Panther. 1704: A generál repónálta, hogy meglátta egy rác a nyakában annak a párdúcnak a bőrt, akit a rézkertből küldött volt ki Károlyi uram, s látta, hogy csonka a fél füle a párdúcnek, s azt akarta kilőni a nyakából [WIN I, 190]. 1710 k.: Kiknek gondolatjok kicsinségektől fogva rossz, forranak, buzganak a bűben. Nem tudnak jól cselekedni, mint a párdúc és a szerezsen [BÖn. 472].

Szn. 1657: Párducz Lukácsék [KemÖn. 173]. 1759: Párducz Gábor [Kóród KK; Ks 18/LXXXVIII. 9].

Sz. 1676: Farkas bőrt, de szőrt, párducz torkosságát nem változtatja [TML VII, 204 Nalácz István és Székely László Teleki Mihályhoz].

párducbőr párdúcprém; blană de panteră; Pantherpelz. 1581: Sibrik Györgynek hagyok egy ezüstös aranyas zomakot egy párducz bőrt, az viselő szabálymot, és egy veres lasnakot [SzO IV, 76]. 1585: En Mezaros Myklosne Orsolya azon Ember Emlékezem hogy Ennalam hagyott wolt az vytezleő Tarchay Georgy ... kett Payst ... 2 Medue Bört I parduch Bort* [Kv; TJK IV/1. 526a. — *Fels-ből kiemelve]. 1600: Puelacher Jstwan vram zolgaj (!) Janos ... vallya Egyeb latorsagat nem thwdgya Az Bochkay Vram koborlo taboraban latta zemewel es kezitis fogta ... Toll vala az feyebe, es farkas bőre (!) awagy Parducz beor vala rajta [Kv; TJK VII. 401]. 1629: Az mikor az az dologh esset vala, kereskedenk szeliei az Uarba(n), es en nala(m) egy rud vala, az kivel szemetet mit forgatok vala, es ot az haz mellett egy arokbol ugy fordita(m) fel az Czapragot parducz beört, patko vereőt es szablya szyatt [Mv; MvLt 290. 144a]. 1657: lovat aranyos szerszámmal, párdúcbröl ada [KemÖn. 65]. 1671: Egy Parducz bőrt melyly mostis Boer U(r)a(m)na] van pro Tall. n. 22 [Radnót KK; Törzs]. 1681: Egy Uj Parducz Bűr veres Bagaziaval Bélet [Beszt.; LLt] | Tigris bűr no 1. Parducz bűr ... no 9 [Utl]. 1714: Parducz bűr fl. Hung. 20 [AH 12]. 1736: két úrfiat szerszamos lovon, párducz- vagy tigrisbőrben felöltözvén ... elől küldötenek* [MetTr 379. — *A menyasszonyos házhoz].

párducbőrös párducprémes; cu blană de panteră; mit Pantherpelz. 1705: egy Pavlik nevű kapitányt a mostani actuson egy párducbőrös kapitány egy darab érczel hátba lűtte, ő is amaszt, de egyiket sem járta meg a golyóbis [WIN I, 391]. 1736: Mikor az olyan urfiak darutollas süvegben lódingoson, tarsolyoson felültenek ... portai czafrangokkal felöltöztetett lovakra ... utána az sas tollas, párducz-, tigris-, farkasbőrös szolgál ... bizony akármely király udvara Európában ... megnézhetné volna [MetTr 347].

párducbőrösen párducprémbe öltöztöten; îmbrăcat în blană de panteră; mit Pantherpelz bekleidet. 1657: Seregéből kijűvén az alajbég, párducbőrösön, deli katonaszer-számban és öltöztetett jó lován [KemÖn. 180]. 1705: Ugyan ma jött volna a kurucoktól egy trombitás és egy kisgyermek párducbőrösön [WIN I, 501].

párducszőrű párduchoz hasonló szőrű (ló); (cal) cu păr de culoarea panterei; (Pferd) mit pantherähnlichem Haar. 1638: Gyermek lovak 1. Eggi hammu szőrű negyedfű gjer-mek lo ... 4. Eggi kek ötödű. 5. Eggi parducz szeőrű ötödű [A.porumbák F; UF I, 666].

paré paraj; lobodá, spanac; Spinat. 1592: Ebedre ... paret, teyet, zalonnat f 0 d 10 [Kv; Szám. 5/XIV. 146 Eppel Péter sp kezével]. 1595: Racz Andrasnetol veőtte(m) Salatát, Paret, Murkot és Retket mindenestől per f 2 d 25 [Kv; i.h. 6/XVI. 72] | Paret, Salatát ... vöttem ... d 18 [Kv; i.h. 6/XVII. 215 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1600: Veottem ... Spinaczot Paret d 12 [Kv; i.h. 9/III. 5 Szabó András sp kezével]. 1609: Föztem Cedula igazito Vrajmnak 1. Tal Etek Paret, kaprot, hagima leuelet, ueottem f — d 4 [Kv; i.h. 12b/IV. 155].

paréjmag parajmag; sãmîntă de lobodă/spanac; Spinat-samen. 1680: Talaltunk ezen hazok hejan ... Vetemény magokalt ... Parej magh oct. 1/2 [A.porumbák F; ÁLT Inv. 4].

parentációcska rövid gyászbeszéd; scurtă cuvîntare fune-bră; kurze Trauerrede. 1796: A Koporsom tsinálására, és a' Sirások(na)k munkálkodásokra, ugy eltemtetésem után, ha talám a' Barátim akarnák, vagy lehet, volt más jo akaroim is kívánnák, egy akármely bizonyos napon tartan-do Parentatiotskára hagyok ötven Forintokat ... Getse Beniámin mp. [Déva; Ks 73. 74. VII. 126].

parentál gyászbeszédet mond; a ține un discurs funebru; Trauerrede halten. 1779: 27-ma Junii temetett a szegény gr. Wass Ádám. Császáriban volt a temetési solemnitas, de Cegébe vitték a testet, vagy inkább a követ, mert az ő okos posteritási ... a testit eldugták, most pedig egy üres kopor-sóban egynéhány darab követ berakván, annak parentáltak [RettE 397].

parezia dagályosság; emfazá; Emphase. 1760: A nász-nagy köszönt s nagy paresiával perorált, s emlékeztette az annak előtte megeseett mátkaságra s eljegyzésre [RettE 98].

pargaman posztófajta; un fel de postav; Art Tuch | ? bergamói posztó; postav din Bergamo; Bergamocer Tuch. 1593: teoreok Janos Jowaibol a ky Registraiva vagion ... Egi ó zeold pargaman arani partas palast [Kv; Szám. 5/XX. 167].

Vö. a *purgamal* címszóval.

párhagyma póréhagyma; praz; Porree. 1679: Másik veteményes kert ... 23 táblara vagy(n) mostan ezekben, veres hagima, pár hagyma, Petreselyem, murek^a [Uzdiszt-péter K; TL. Bajomi János inv. 139. — *Folyt. a fels.]. 1736: Mikor valaki az embereknek az nagyja útra ment ha felesége gyermeke nélkül ment, csak paripán ment ... az vezetéken vagy szolgánál viaszas palacz bor, fehér cipő, némelyeknek az tarisznyában ösztövéres szalonna ... sódor pár- vagy mogyoróhagymával [MetTr 360–1].

pária másolat; copie; Kopie. 1595: Myerthogy ... zam weweo vraink az Jspanoktol ... zamott vewen, bizonios difficultassokkal terhelwen eokot, Adossa Teottek volt, mely difficultasok ellen mentwen egykis masikis magat: Eo kmgem Attyaj kegies indulattal akarvan lenni hozzaik ez leowendeo 1595 bely zent Georgy napiara halasztottak, az difficultasoknak pariaiat adwa(n) nekik, hogy addig az napigh minde(n) ok vetetlen mindenik keoleon keoleon pro sui defensione bizonitchyanak es akkoron telliessegeel expedialiak magokatt [Kv; Szám. 7/X. 40]. 1596 k.: Az megh holt leórinch deaknak Attiafiay ... Az keseruesekkel egytemben ez Jeóúendeo zek napian az Benedekfj Janos es Kosa Istua(n) Gratiaiknak pariaiat ez zeken präsentaliaik [UszT]. 1606: az A. p(ro)testat az mely leülele fogott volt an(n)ak(is) pariait keua(n)nja [i.h. 20/77]. 1616: az Incta az Condensationak pariaiat keuanvan, hogy addig az Appellatio latas el haladgyon [Kv; RDL I. 100]. 1649: az Jnctus az egész exhibéalt leuelnek pariaiat keuanvan megh adatni à jure [Kv; Tjk VIII/4. 405]. 1650: producaluannis eő kmgem megh ez előtt egy nihany időuel priuilegiumok-nak pariaiat ... mely az mint lato(m) publicaltatottis kgtek Zekin Contradictio nélkül [Fiátvra U; UszT 8/64. 75a]. 1666: Az mely Leuelek, mind Mihálcz Mihaly Vramot, mind pedig Turi Ferencz Vramot illetik, Azoknak pareajat, Adgia ki Kalnokj Laszlone Aszszonjo(m) Eő kmgem [Altoria Hsz; Borb. I]. 1666/1687: Bretteyi Bugyul Janos es Istvan Donatiojok(na)k, avagy manumissionalis Leuelek(ne)k pariaja [VhU 256]. 1681: Az Hunyadi Olah Esperest leuelnek pariaja [Vh; VhU 397]. — L. még BTN² 136; TML II, 272, VI, 207.

Vö. a pár¹ I. 10. jel-sel.

Szk: igaz ~. 1661: Az ellenségnek útja felől az hír kettő-zik: némelyek azt hozzák, Piskolthoz érkezett lövészer-száma ... másképpen mit írjon Bánfi Dienes uram in ea parte, igaz páriáját küldöttem Kegyelmednek [TML II, 157 Kemény János Teleki Mihályhoz] * magyar ~. 1619: Hogy az őfelsége levele volt az fundamentom ugyanis, s elővévém nekik^a mind az zsitvatorokkbal articulussal, melyet bőségesen megqualificálek, az császár őfelsége levél-nek magyar páriáját, elolvastuk előttök az zsitvatorokkbal articulust is [BTN² 202. — *A két pasának] * valóságos ~. 1681: Rudai Bogya Tobias Hunyadi hazarol adot exemptionallissa(na)k valóságos pariaja [VhU 251] * verisszima ~. 1663: Római császár ő felsége micso-da le-velet bocsátott ki Magyarországra, Nagyságodnak veri-ssima páriáját elküldtem [TML II, 649 Teleki Mihály a fejhez].

páriál lemásol; a copia; abschreiben. 1637/1639: Veres Tamas vra(m) kün ualo adossagirol valo Registrum, melyet Stenczel Imre vram maga pariait uolt [Kv; RDL I. 111]. 1655: Csepregi Uram leveleivel mindenekről megh menti

magát, melyeket Nagod előttis fogh producálni in parib(us), az melyeket mind mi páriáltunk [Kv; CartTr II. 870]. 1670: Kgd parancsolatya szerint Ura(m), az mély privilegios leveleimet szorgalmatosan fel hanyva(n), talalta(m); maga(m) parialtam in veris paribus el kültem Sz: pali Jgnat Vra(m)tol [Beszt.; BLt 9 Nic. Gavay Béldi Pálhoz]. 1673: Az mely levelet küldt ödvezült Kornyis Ferencz Ur(am) eö Nga Krimből ... azt az levelet az Colos monostori Conventben az Captalanok parialvan pecset alatt adták ki [Szentpál KK; Ks 90]. 1753: azon irásokot ... parialta, és nekünk kezünkbe adá [Altörja Hsz; Törzs]. 1756: Tktes Fő Biró Bayer Ferencz Uram ... adván kezemből Mlgs Henter Jánosné Aszszonyom két Levelét ... én is parialtam mind a' kettőt [Kv; Mk IX Vall. 124]. 1757: Ezenn Commissiot pedig minden Falusi s Városi Biro pariallya magának [Szkr; Borb. II Pávaj Sándor vkb kezével]. 1793: azon pártolkodo Diosadi Boda Mártonnak a Felsőes Gubernumb(a) be adott Instantiáját valaszszával edgyütt párealttam és külgytk Natsáktok(na)k [Szilágy-cseh; IB. Fogarasi István lev.].

páriálás másolatkészítés; fäcutul copie; Kopieanferti-gung. 1823–1830: A prokurátorok is, aki valamire való volt, tartott scribákat. Ezeknek fizetések nem volt a ki-rálytól, hanem a párijálásból a peres emberektől lehetett a szorgalmas írónak annyit kapni, hogy egy kis köntösöcskét csináltathatott magának [FogE 90].

páriálhat lemásolhat; a putea copia; abkopieren können. 1671: Az Kucsuk pasa levelét egyszerémél többször az üdönek rövid volta miatt nem páriálhatták [TML V, 619 Naláczai István Teleki Mihályhoz]. 1676: Lelkem Komám, az uraknak írott levellem el ne tévedjen, vegye kezéhez, hogy valaki ne páriálhassa, mert bizony féle, páriálják [TML VII, 311 Teleki Mihály Naláczai Istvánhoz].

páriálat lemásolat; a da la copiat; abkopieren lassen. 1627 k.: Kaptalanban parijaltattam az monoráról ualo donaciott statutoriatt relatoriatt [Ks N. 12]. 1639: (A leveleket) azo(n) kaptalanban parialtatvan ... Rakosi Ferencz tartozek az kaptalanbol kivalenti maga pinzen [Csombord AF; KCs 148]. 1655: az Oláhok ... nekem hitek szerint valo pecsetes levelet attak, hogy Ozdi Thamaszul kérjem, az után az levelet páriáltatvan oda vittem Ozdi Thamasnak, mondván eö kgl(ne)k, hogy olvassa el az Oláhok levelét, mert eö kglme miat vagyok én kodus [Kv; CartTr II. 890–I Georg. Vizi (45) vall.]. 1700: Az Ispotaly leveleit ... Captalamba parealtattam fizettem Flor 5 [Kv; Szám. 40/I. 24]. 1708: Az Projectumokat ... el köldetem Klmed kezéhez in originalib(us) mert mosti hamarjában nem lehet parialtatni ... köldgye fel kezemhez had parialtassa(m) [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1722: Ebben^a bizony nem piszkál Prokátor uram, s oda sem adom valámig nem páriálatom [Aranyoslóna TA; JHb XIII/38. — *Ti. a szóban forgó instructioban]. 1757: ezt az irásomat pedig ne lássa meg valaki, hanem ha Mlgs Groff ur(am) Másokkal communicálni akarja, méltotassék massal parealtatni [Fráta K; Ks 101 Cserei György lev.]. — L. még FogE 90; TML II, 277, IV, 318, 479, V, 468.

páriáltatás lemásoltatás; copiere, copiat; Kopieren. 1815: Contractus páriáltatásáért 24 xr [Kézdi szék; BLv.].

páriáltatik lemásoltatik; a fi copiat; kopiert werden. 1681: Valakik Kgls Fejedelem Urunk eö Nga paranczo-lattyt nem Contemnalak, hanem producaltak Leveleket, Resolutiojokat, mind azok igassagoso(n) parialtattak; ezen Urbariumb(a) inseraltattakis | Mint hogi mind azok(na)k valakik havast birnak, az it valo földes urtol Leveleknek is kell lenni; melyek minemü Condiitiokkal légyenek, im azok közzul egi parialtatik^a [VhU 42, 58. — *Alább való-ban köv. egy másolat].

páriás könyv másolatos könyv; carte cu copii; Buch mit Kopien. 1681: Aszszony Háza ... Parias könyv, melyb(en) vannak némely missilis Levelek pariaj [Vh; VhU 542].

parifikáltatik kb. váltakozva műveltetik; a fi cultivat alternativ; alternativ kultiviert werden. 1800 k.: Boslák Földin kender föld buzával parificaltatik másod Esztendőn vettetik ... Káposztás parificáltatott ... Házi kert parificálta-tott [Torockó; Bosla].

parintye, perintye alk a román pap megnevezése-, ill. megszólításaként; termen cu care se adresează unui preot român; in Anrede einen rumänischen Pfarrer betreffend: atya; pärinte; Vater, Pater. 1759/1845: Parintye! nincs Bocskorunk | Felelének a' kalugyerek: Parintye! nem tud ez a' Kép szóllani [Hermányi, EDEM. 192, 575]. 1765: láttam Szöts Nutzüt, és Naszta Lupút a Kertben, hogy Medgyész-nek vala, oda jöve azon Monostoriában lako Popa Von ... s Kemenyen szidni kezdé őket kik mondanak Perintye ne szidgy mert mi kerteltük bé eszt falustol s nem a Te örök-séged [Szászbanyica K; BfR A. XXI Petrika Lika (28) jb vall.]. 1811: én itten mind az ollá Templomban járok ... már Széketic csináltotam a Templomban magamnak ... mikor bé mégyek a parintya ellömbe jön és meg füstöl [Konkolyfa SzD; Ks gr. Kornis Anna Kornis Gáspárhoz].

paripa 1. hátszló; cal de călărie; Reitpferd, Roß. 1531: unum equum emi a plebano paripa [Vh; DomH 99]. 1585: Vas Georgy^a ... leowe hozzam ez Andras, huzonket f(ö-)rin)ton Arula megh egy paripamra [Kv; TJK IV/1. 531. — *Vallja]. 1586: Az en paripamnakis egy keobeol zabot veottem kit megis eöt —/32 [Kv; Szám. 3/XXIV. 35]. 1599: ne(m) sok ydeö múlva Jüta vtanna Benedekfi Christoph paripaian ... oth le ughrek, zabliat rantha [UszT 13/105 Matthias Chanj de Rugonffalua ns vall.]. 1609: Vrunknak feo Louajra es paripajra Loaz mesternek ... attam Egi napra zabot Cub. 4 [Kv; Szám. 12b/IV. 250]. 1645: az szent egyház számára hagyja ket paripat egy szepleost, es egy kis Barna holdost, hatuan forintban [Erdőszengyel MT; Told. 1a. II]. XVIII. sz. eleje: Szepe ugyan Paripanak a Szür-ke lö de Mén lonak nem jó [JHb 17/10 lótarási ut.]. 1713: most sem kívánok többet mint akkor, egi Paripat szersza-mostúl Czafragastul adgyon s légyen abban. N(a)tsád itélti-re hagyom egy Jobbágyért sok é vagi sem [Nagybarcsa H; JHb Barcsai György Jósika Imréhez]. 1718: Paripakot Fegyvereket Szerzének magok(na)k [Szarhegy Cs; LLt Fasc. 69]. 1722: Paripáknak a közép szertűek leg alkalmatossabbak, Szekérben pedig mennél nagjubb, annál erős-ebb [GyK. Wesselényi István ut.]. 1755: A Gyermekek Lo-vak jól tanul(na)k, Ditséri Vonuj őket hogy jo paripák lész-nek [Kendilóna SzD; TKI Perlaki András Teleki Ádám-hoz]. 1799: állapotokhoz képest jo paripával, tisztességes

mundurral ki állíták [Egerpatak Hsz; HSzJP Fejér András (55) lovas kat. vall.].

Vö. a *lovászparipa* címszóval.

Szk: A. ~ jartatni való kantár. 1768: Paripa jártatni való kantár szebeni zabolával [Mezősztygyörgy K; Ks 23. XXIIb] * *~n hánytatja magát.* 1777: Mohai Gábor ... pénteken paripán hánytatta magát az uccákon, vasárnapra meghalván kinyújtóztatták [RettE 374] * *~n szolgál vkit.* 1632: ha Kozma Istvan haza akar szalani abba az Jozsaghba es helybe Paripayan szolgália az houa szughsegh leszen Sigmond Palt [Lemhény Hsz; BLt] * *~ra való szúnyogháló.* 1747: Paripara valo Szunyogh háló Nro. 1 [Spring AF; JHb XXV/88. 4].

B. almáskék ~. 1598: Daniel Scherer ... wallia. Hallottam ot Berethalomba(n) Nyreoe Gieorgitcol hogi az Annianak mondootta. Ennekem vgimond Coloswarat ket almas kek paripam wagion amikor akarok mindeniken ki megiek mulatni [Kv; TJk V/1. 145] * *barna pej ~.* 1839: Egy őszibe elegedett kisdend barna pej paripa [DLt 403 nyomt. kl] * *barna (szőrű) ~.* 1657: Im egy jó járó erős barna paripát hoztam [KemÖn. 118]. 1808: Barna szőrű Paripa ... kan faru [DLt 270 nyomt. kl]. 1833: adott el ... 1 barna paripát más barna Kantzárt todás 40 xr [Torda; TVLt Köz. ir. 797] * *csillaghomlokú pej ~.* 1764: Ideji Csillag homlokú pej paripa [Buza SzD; LLt 183. B] * *csókaszemű ~.* 1849: Csoka szemű nyári barna paripa [HSzj csókaszemű al.] * *deli ~.* 1658: Rosz János deli paripáján mutogatván magát, összeve beszélgeténk, hogy tréfáljuk meg [TML I, 144 Thuri Mihály Teleki Mihályhoz] * *derék ~.* 1821: Meg jelent vala egy Derék Paripa pejszörű kanta loval, igen gyakor serényű vala [Zalán Hsz; HSzJP Pettő István (46) lovas kat. vall.] * *deres ~.* 1687: Becski András uram ... a mostani fenforgo Táborozo, és villongo üdödhöz keppeset egi jo Táborra valo erőss paripára levén Szüksége, Szerette megh ... Josika Imre Uram(na)k egi Deres paripáját [Pókafva AF; JHb 37]. 1706: vittek el a Csáki András Ur(am) katonai ... egy deres paripat [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.] * *deresszörű ~.* 1833: adott el ... 1 Deres szörű paripát 9 Esz(tendöst) [Torda; TVLt Köz. ir. 797] * *egérszörű ~.* 1735: egi egér szörű lova el veszett ... meg kívánom ... hogi az Specificalt egér szörű paripamat ... fizesse meg [Dés; Jk] * *fakó ~.* 1638: Lazar Janosnak hagio(m) az Fako Paripat [Cege SzD; WassLt Vass György végr. St. Mogiorokereki pastor keze írása]. 1675: Mikes uramnak fejer serényű, farkú, fakó paripája bizony nincsen [TML VII, 54 Nemes János Teleki Mihályhoz]. 1681: Mihály szpatar kulde fako paripa [Utl] * *homályos pej ~.* 1861: Egy kisdend homályos pej paripa lgas 14-Eves [Marosbogát TA; HG Gr. Kuun lev.] * *iramó ~.* 1624: barna zeorw iramo paripa 32 for. ereo [HSzj barna al.]. 1640: Janczinak hagiom az Iromo paripamat [Msz; Törzs. Vajai Daczo István végr.] * *kék ~.* 1599: adott eo kegme Theke Ferencz, ... Egy rosdas neuco kyk paripat huzon eot fba [Dés; SLt 29. Y. 10]. 1627: Az reghi kek paripa [Bodola Hsz; BLt]. 1631: Veseleni Boldisar vramnak hagiom az en kek paripamat [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 7]. 1681: Menes fele kek paripa [Utl] * *kőnyafülű ~.* 1815: Fekete szörű ... kurtá farku, és konya fülű paripa [DLt 215 nyomt. kl] * *kurtá farkú ~* → *kőnyafülű ~* * *madárhúsú ~.* 1805: Egy vén kimustrált szalos, motkosszörű madár husu az elejével nagyon megrokkant paripa [DLt nyomt. kl] * *mocskos szörű ~* → *madárhúsú ~* * *pej ~.* 1764: Tavallji forgáts

orru pej paripa [Buza SzD; LLt 183. B]. 1840: egy pej hoka lábú hodos paripa [HSzj hokálábú al.] * *piros pej ~.* 1810: piros pej paripa ... kos-orru [DLt 582 nyomt. kl]. 1839: egy negyedik esztendőre menendő piros pej, paripa, a' hátulsó bal lába fejér [DLt 1104 ua.]. 1852: az egyiket hogy mi féle szörű és jegyű lo volt nem tudom — hanem a' más piros pely paripa [DLt 1066 ua.] * *poroszká szabású ~.* 1599: az Papnak egy nagy kek lovat adott wolt, az Pap esmegh egy kisdend porozka zabasu paripát [Enlaka U; UszT 15/190 Agilis Joannes Miklossy pp vall.] * *roh ~.* 1581: Az roh paripát fékéstől, nyergestől, hegyes töröstől hagyom Tamásnak [SzO IV, 76]. 1598: Az roh paripat, es az eoregh lovat, az koczi loakat, kocziu<al> egietemben az Gazda Azz<onna>k hagiom [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.] * *sárga ~.* 1704: Ma reggel ... a szolgamat Havasalföldébe elbocsátottam ... a sárga paripámot is ... neki odaadtam, hogy eladván odabé, vegyen holmi gúnyát és fegyvert magának az árán [WIN I, 98]. 1802: Egy Sarga paripa, és egy pej Mag lo [Ne; DobLev. IV/858. 10a]. 1806: Egy kitsin sarga Paripa; az homlokán egészen hosszába, fejer hodos Kereszt bélyeg vagyon rajta [DLt 68 nyomt. kl] * *seregélyszürke ~.* 1810: Seregély szürke paripa [DLt ua.] * *sötétpej ~.* 1849: Jegy nélküli sötét pej paripa szöre elegy fehérrel, különösen a homlokán [HSzj sötétpej al.] * *sötétsárga ~.* 1838: sötét sárga paripa ... a farán is sokféle csirádájú bélyeg látszik [DLt 93 nyomt. kl] * *szarka ~.* 1594: Ratio Equorum ... Az varbeli Istalloban vagio(n) szarka paripa No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 13] * *szeghódos ~.* 1587: duo equi curriperi, vnús gradarius zegh holdos paripa vocatus [Gyf; GyK] * *szegszörű ~.* 1764: Tavalyi Szeg szörű Paripa [Buza SzD; MNy XXXVI, 198] * *szénszínű ~.* 1849: Szénszínű barna paripa homlokán virágos [HSzj szénszínű barna al.] * *színes ~.* 1660: most már nem kérem olyanra Kegyelmedet, az mely lehetetlen, hanem, minthogy paripából igen megfogynakoztam, bár csak egy kedvem szerént való, jó lépő, színes paripát, ha vagyon, tartson számomra, ha peniglen nincsen, szerezzem [TML I, 495 Bónis Ferenc Teleki Mihályhoz] * *szürke ~.* 1681: Szekeres Lovak közül ki fogot szürke paripa [Utl]. 1691: megh nyergelven nyergestül, fékéstül egy szürke paripamat [Dés; Jk]. 1706: Sardi Gaspar Ur(am) az fianak Danielnek von egi jo szurke paripatis [Ne; DobLev. I/60]. 1726: Groff Haller János Uramnak holtom után hagyom ... az magam szürke Paripamat [ApLt 3 Apor Péter végr.] * *tarka ~.* 1757: Prejter Veisz János Vr(na)k adtam a Tarka Paripa árrából ... Rhf. 25 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 1176] * *úri ~.* 1710: A fejedelem előtt is Fejérvárat, mikor a templomból kijött, térdre estem, úgy adtam be a supplicatiót, még sem lón semmi haszna Teleki Mihály miatt. Míg utoljára megengesztelődvén s maga intimáltván az atyámnak Hegyesi András által, hogy akár egy úri paripát hozassunk számára Molduvából, akár száz tallért adjunk, az atyám megszabadul [CsH 152] * *vágott farkú ~.* 1852: láttam ... kisdend piros pely vágott farkú mokán állású paripán lovagolni [Dés; DLt 1066] * *vércsekék ~.* 1627: Vercze kek paripa Nro 1 [Bodola Hsz; BLt] * *vildgos (piros) pej ~.* 1812: Egy világos pej vén Paripa, a' szája, 's szeme körül sárgás [DLt 383 gub-i nyomt. kl]. 1852: egy világos piros pely paripa ... nyereg alatt farkas lépő, hámba hasonlólaj jól szálgaft [Dés; DLt 1066].

C. lengyel ~. 1699: Háts Paripa: Szürke Paripa nrő 2. edgyik Lengyel Paripa Apor Vram eő Nga ajándékozta volt az szegény Ur(na)k [Gáldtő AF; LLt Gyulafi László inv.] *

magyar ~. 1748: két Török és egy magyar paripák, kik közül edgyik meg döglött, a' kettéjít el adták [Csúcs AF; Szentk.] * *mokány állású* ~. 1852: láttam ... kisdéd piros pely vágott farku mokán állásu paripán lovagolni [Dés; DLt 1066] * *moldovai* ~. 1644/1785: hagyom ... Zacharias Sigmond Ur(amna)k az Moldovai paripámat [BfN Kémeri Huszti Menyhért erdélyi főharmincados végr.]. 1657: az vízetlenség miatt egyvégtében szinte Tiszáig kellett mennünk, ő jó erős moldvai kék paripáján ... úgy ment, hogy két lábain az oldalnyug rajta volt [KemÖn. 38]. 1666: Moldovai paripával nem biztathatom Kegyelmedet, magamnak is nagy szükségem lévén reá, félek, hogy nem találók [TML III, 558 Naláczi István Teleki Mihályhoz] * *portai* ~. 1736: mikor Székely László házassodott, az mely hintót vitetett az mátkája számára, mind az hat szekeres lónak az hintó előtt egy-egy darutoll volt medályban csilálva az homlokán ... az mely festett portai paripán ült maga, annak két szál darutoll volt az homlokára akasztva [MetTr 347] * *török* ~. 1732: most legh közeleb ki fordulván minden lovaiból egy jo Török Paripáját ajándékozta Székely Elek Uram eo kegyelmének [Kilyén Hsz; LLt]. 1742: az Turoczy Uram Török paripájáról ... én mértékit vettem magasságáról hosszúságáról [A.árpás F; TKI Várdi Sigmond Teleki Ádámhoz].

D. harmadfű ~. 1682: Méneseskről való Extractus ... 3d-fű Paripa no 10 [Ebesfva; UtI] * *háromesztendő* ~. 1812: Egy fekete közép szerű 3 Esztendő Paripa, az hátulsó bal lábán meg nem esmérhető bélyeggel [DLt 383 gub-i nyomt. kl.] * *hatesztendő* ~. 1761: Piros pej szőrű a két hátulso lábaval szártsa hat esztendő Paripa mely Ménlo Nro 1 [JHb XXIII/31. 22] * *negyedfű* ~. 1682: Méneseskről való Extractus ... 4d-fű Paripa 5 [Ebesfva; UtI].

E. háta ~. 1689: Iffiú Urunk Hatás Paripaj ... Sufla Fakó B(a)(á)s(fa)lvi ménes féle Urunk eő naga hatás Paripaj ... Beszterczen vett mocskos Fakó | Háta Paripák ... Fejér sufa fako ménes féle meczzetlen [UtI] * *hintós* ~. 1752: hintos és szekeres paripák [Backamadaras MT; Told. 37/44] * *kantáros* ~. 1650: Vrunck eő Naga paranczolatjából Visznek Szamos Vyuarba, kantáros paripakatt [Kv; Szám. 26/VI. 359] * *lovász alá való* ~. 1667: Ha soha onnet csak egy lovász alá való paripát nem hoznak is, nem hinné Kegyelmed, itt is ... minemű szép méneseket nevelnek [TML IV, 79 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz] * *szerzsámos* ~. 1736: A fejedelem mikor ebédelt vagy vacsorált ... Az étekgfogók előtt konyhamester gyalog, a konyhamester előtt az asztalnok szerzsámos paripán ülven, hol ráró-tollforgóson, hol darutoll, három szál levén medályban foglalva az süvegiben, úgy vitette az étket | Vala egy úr, az ki székelyek generálisa vala ... vala penig octavális akkor Gyula- most Károly-fejérvárat ... azon úr praesidens szerzsámos paripán megyen már fel az Táblára [MetTr 333-4, 416].

Sz. 1748: magam eddig úgy gondolkoztam hogy a Tolvaj Urtól Paripát nem mér lopni [Hadad Sz; Ks 27, XVIIb Fr. Wesselényi aláírásával].

2. mén(ló); armásar; Hengst. 1795: Edgy Vén pej Mén Lo ... Estendő két Pej Csitkok melyek közül edgyik Paripa Másik Kantza [Felőr SzD; BelLt 5]. 1827: Egy esztendő Csitkok Paripák és kantzák [Csapó KK; RLt]. 1841: aztis kerdezték, a tsiko — paripa vagy kantza [Dés; DLt 1541. 5a]. 1852: A' Lo világos pelyszőrű, paripa, zömök ... nyereg alatt farkas lépésű [Dés; DLt 1066].

Szk: *metszetlen* ~. 1761: Almás szürke hat esztendő Mettsetlen Paripa Nro 1 [Szászvezsöd NK; JHb XXIII/31.

23] * *monyos* ~. 1638: az mult Niarban hozot egy io monias Paripát ... azt hiszem az sem igaz marhaia uolt [Mv; MvLt 291. 129b]. 1656: hozta be ket Monyas barna szoru paripankot [Jobbágyfva MT; Bállt 49].

Megjegyzendő, hogy adalcaink ritkán adnak biztos fogódzót arra nézve, hogy ménről van szó.

3. sárگا ~ arany; galben, monedă de aur; Goldstüch/münze. 1774: Az Aranyas széki főtisztiséget megkapom vala, ha az Orbán lelke a sárگا paripákkal előmbé nem nyargal vala. Ez az Orbán lelke Orbán Elek volt, a sárگا paripák pedig aranyak, melyekkel meg is szerette volt magának az Aranyas széki főtisztiséget [RettE 338]. 1796: Te sárگا paripával nyargalo Biro vagy, s ebből már nyilván ki hozhatom, hogy Valakinek a Biroságért ajándékot adott volna [Kv; AggmLt B. 15].

◊ *Szk:* *a religió* ~ *nyargal* kb. megnyargalja a vallás kérdését; a sustine insistent problema religiei; das Problem der Religion verfechten. 1710: Ha Rabutin volna most erdélyi generális, Haller uram sem nyargalna a religió paripáján olyan szabadon [CsH 427].

paripacsikó méncsikó; minz; Fohlen. 1739: it levő kanczak közül négy meg csitkozot ketőnek Paripa csitkoja vagyon [Pálos NK; Ks 99]. 1774: Pojába Filipnek maradot volt ... egy Paripa Csitkaja, melyet az Udvarban Szállítottak [Mocs K; KS Conscr. 96]. 1798: Három paripa Csikona ki meczésiért fizettem 51 xr [H; Ks 108 Vegyes ir. 72]. 1806: Azon Paripa Csiko ... Szürke, vagy-is inkább, vaseres forma szőrű [DLt 298 nyomt. kl]. 1824: A' Bihari Ur fekete kantzája meg csitkozott Paripa csikkaja van [Veres-egyháza AF; Told. 7].

Szk: *A. barna* ~. 1729: Örög Szeg kancza tavaly barna paripa csitkájával [Marossztyörgy MT; Ks 23. XXIIb] * *barna pej* ~. 1717: Barna Pej két esztendő paripa tsiko [MúzBethlen]. 1778: Barna Pej Parippa Csitko [KLev.] * *egérszörű* ~. 1753: Idei Egér szörű Paripa csitko [Mezőzáh TA; Told. 18] * *fakó* ~. 1729: Örög pej Sárlábu kancza Tavaly fako paripa csitkojával [Marossztyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. 1736: Egy Arva fako paripa Csitko [Pusztakamarás K; Told. 44]. 1793: Lovak: 1. Egy Sárگا kantza esztendő fako paripa tsitkájával [BLt 6] * *fekete (szörű)* ~. 1733: egy Tavai Fekete Paripa Csiko [Told. 4 Nagj Márton lev.]. 1792: Két esztendőre menő fekete szörű paripa Csiko [CU]. XVIII. sz. v.: egy lapos fejű Szikkat ugyan de vemhes kancza fekete kis paripa tsikoval [Pf]. 1810: fekete szörű paripa tsitkó [DLt 234 nyomt. kl] * *pej* ~. 1735: Pej zomok kantza, pej paripa Csikója [Marossztyörgy AF; Told. 2]. 1823: pej paripa Csitko szár lábu [DLt 255 nyomt. kl]. 1833: 2. eszt. pej paripa Csiko öt [Katona K; Ks 73/55]. 1839: Egy pej paripa csiko Egy Esztendő hátulso bal lába Szártsa [Nyárádszibenedek MT; Told.] * *pej színű* ~. 1755: Esztendő Pej színű Paripa tsitko 1 [Kóród KK; Ks 191. 6-hoz] * *piros pej* ~. 1733: egy Tavai Piros Pej Paripa Csiko [Told. 4 Nagj Márton lev.]. 1765: Egy esztendő piros pej paripa Csiko Nro 1 [Szászsztyakab SzD; Told. 8] * *sárگا* ~. 1729: Örög piros pei kancza sárگا paripa csitkájával [Marossztyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. 1808: A Lonai *Ar. Mire Togyer adott sárگا paripa tsikot Lupsai Juonás Todor(na)k 50 vf [TVLt Közíg. ir. vásári jk. — *Aranyoslóna TA] * *sárgapej* ~. 1747: Tavaji Csillagok Sárگا Pej Paripa Csitko 1 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb] * *seregélyszürke* ~. 1843: seregély szürke paripa csitko

[DLt 76 ne-i nyomt. kl] * *szennyos fakó* ~. 1735: Egy szennyos fakó tavalyi Paripa Csikó [Marossztkirály AF; Told. 2] * *tizenöt markos* ~. 1834: azon Urak, kiknek (!) széb (!) — s jo 4. esztendő 15 Markos Paripa, vagy Ménló Csikojok el adó vagyon, arol engemet ide Nenyedre Postán Levelek által mentől előbb tudosétani ne sajnáljanak [Ne; TVLt Praes. ir. 451 Hamary főhadnagy sk] * *veresderes* ~. 1804: Veres-deres, 2 Esztendő Paripa-Tsiko [DLt nyomt. kl] * *világos pej szőrű* ~. 1815: Világos pej szőrű, kan faru ... hátsó paripa tsiko [DLt 274 ua.].

B. (egy) esztendő ~. 1699: Egi esztendő Paripa csitko nro 6 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. 1758: esztendő Paripa Csitko 3 [Csapó KK; Berz. I. 21/14]. 1765: Esztendő Pej színű Paripa tsitko 1 [Kóród KK; Ks 19/1. 6hoz]. 1804: Fako-deres, Hodos-homloku 1 Esztendő Paripa-Tsiko [DLt nyomt. kl] * *esztendőben járó* ~. 1799: Esztendőbe járo paripa Csiko 1 [Köteland K; SLt Vegyes perir.] * *(elmúlt) nyári* ~. 1720: Az el mult Nyári Paripa Csitko 4 [Alparét SzD; Ks 35. IV. 1]. 1755: Cír(citer) 8 eszt(endő) közép rendű barna Kantza, nyári Paripa Csikokjával Nro 1 [Batiz H; BK sub nr. 1020 Nalácsi conscr.] * *(ez) idei* ~. 1650: Kilencz Eöreg hancza lovak haro(m) ez jdey Paripa csitkok es haro(m) ez jdey hancza Csitkok [M.sülve AF; Kp III. 71]. 1683: Ez idei paripa csitko no 8 [Ebesfva; Utl]. 1768: idei Paripa Csitko 1 [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb]. 1793: Lovak: 1. Egy Fejer Kantza idei paripa tsitkájával [Bodola Hsz; DLt] * *harmadfi* ~. 1699: Harmadfi Paripa Csitko nro 3 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. 1736: Két esztendő az az harmad fi paripa Tsitko nr. 1 [Bongárd BN; CU XIII/1. 19] * *kétesztendő* ~. 1771: Tudgyae a Tanu ... hogi ... a p(rac)titt. Exponens ... B Kereszturi Varga Ferentz nevű Jobbágya két Esztendő Paripa Csikáját hol, kik, miképpen mitsoda patakba szoktették belé? [Msz; BetLt 7 vk]. 1774: Hány Marha Tartásra légyen Competitiája Titt. Praefectus Uramnak aszt nem tudgyuk; De aszt tudgyuk hogi eő kigyelmé az Idein egy Tehent ... egy két Esztendő Paripa Csitkot telettetett az Uraság koston [Mocs K; KS Consr. 89–90] * *másodfi* ~. 1768: 1766 béli 2sod fi Paripa Csitko szaporodás Nro 2 [K; DobLev. II/390. 11b] * *négy esztendőbe járó* ~. 1815: Sárka szeg 4. Esztendőbe járo Paripa Csitkóját ... Kegyelmed Szamas Ujvára küldötte [Dés; DLt] * *tavalyi* ~. 1679: Egy tavalyi paripa csitkot [Csikfva MT; Berz. I. 20/13]. 1699: Menes száma ... Tavalyi Paripa Csitko no. 5 [Ebesfva; Utl]. 1734: tavaji paripa Csitko nr. 1 [Bogát NK; JHbB D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.]. 1754: Jött Keze alá ... 1 Tavalyi Paripa Csitko [Mezőgerebenes TA; BLt 7].

C. *hátas* ~. 1815: Világos pej szőrű, kan faru, két esztendő, kisded vadász-ló test állásu, hátsó paripa tsiko [DLt nyomt. kl].

paripa gyermekló méncsikó; minz; Fohlen. 1755: Látam az üdő tájba hogi edgy itten Csanádonn quartierozott Német Lajdinántnakis adott vala eő Nsga Cserébe edgy szép Barnapej Spanyol metczetlen Loért ... adott vala ... edgy Pej Paripa Gyermek Lovatis [Gernyeszeg MT; TGSz 35]. 1799: Paripa Gyermek Lo Nro 1 [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

Szk: *háromesztendő* ~. 1776: Siklodi Jantsi Varga Ferentznek ... egy három Esztendő paripa Gyermek Lovát a Kendő felől lefolyo patak Arkáb(a) ugy ugratta hogi egyik Lába ki tört s amíá meg Döglött [Msz; BetLt 7].

paripaló ménló; armásar; Hengst. 1682: Lovak. paripa ló Nro 6 [Vh; VhU 695]. 1747: mentünk a Ménés Okolban ... találtunk apostol nagyostol Kancza, Paripa, és Csitko Lovakat Nro 61 [Spring AF; JHb XXV/88. 6]. 1836: Csik Széki vizi (!) Mánya Antal kezén tanált paripa Lo [Torda; TVLt Köz. ir. 234]. 1837: paripa Ló ... bal füle ... oldalloslag ki van vágva [DLt nyomt. kl]. 1846: paripa lo ... kan faru | paripa lo ... kevéssé konya fülü [DLt 1118 ua.].

Szk: A. *barna* ~. 1828: jár egy foltos homloku magyarosson nyergelt erőss, barna, paripa lovan [DLt 1001 nyomt. kl] * *barnapej* ~. 1837: barna pej kisded paripa Ló ... jobb felől való szügyének egy kis szürkés holdotskaja láttatott [DLt ua.] * *barnaszőrű* ~. 1836: a Tordai Héti Barom vásárba, egy barna szőrű, Tavasszal 5 Esztendő, 15 Markos ... Farkas lépésű, paripa Lo találtatván ... lopott Lonak kell lennie [Torda; TVLt Köz. ir. 234] * *fekete (szőrű)* ~. 1804: hámmal, el-Csigázott ... fekete paripa Ló [DLt nyomt. kl]. 1816: fekete szőrű paripa ló, mellynek a' feje a' vénségtől meg van deresedve [DLt 236 ua.]. 1836: tanáltattak 2 ... fekete szőrű paripa Lovak [Dicsősztmárton; TLt Köz. ir. 912] * *hegyesfülű* ~. 1807: Barna szőrű hegyes Fülű ... paripa Lo [DLt nyomt. kl] * *pejszőrű* ~. 1748: az J ... az Tordai sz: György napi barom vásár(na)k alkalmatosságával itten el edgy általa Beszterczéről az hostáthol el lopott pej szőrű paripa lovat [Torda; TJKT III. 209] * *piros pej* ~. 1788: piros pej paripa Lo ... van közöl 14 markas [Kv; DLt] * *sárga* ~. 1837: Egy sárka nyolcz esztendő forma paripa Ló, fakó serény-nyel [DLt nyomt. kl] * *sugárfarkú* ~. 1807: Barna szőrű hegyes Fülű, sugár Farku ... mintegy 7. Esztendő paripa Lo [DLt 81 ua.] * *világos pej* ~. 1837: Egy világos pej vén Paripa-ló ... orra' felső része merőbe fejez hoka [DLt ua.].

B. *hámos* ~. 1851: Egy pár hámos paripa lovomot elvitték a' Greniczerek [Dés; DLt] * *herélt* ~. 1814: Egy három Esztendő ... herélt Paripa Ló [DLt 769 nyomt. kl].

paripa-ménés ménlovak ménese; herghelie; Gestütt. 1755: Ezen Kancza Ménessenn Kivüll vala még edgy nihány darabbol álló Paripa Ménés is [Gernyeszeg MT; TGSz 35].

paripás lovas; cu cal; reitend. 1705: ma érkezének bé huszonkét kuruc németek, akik is Beszterce felől szoktenek vissza a több kurucuktól. Jó ruhások, paripások, flintások, egy lajman is jött bé vélek [WIN I, 610].

Szk: ~ *had*. 1710 k.: Vecsernyeharangkor megindulván az olyan jó paripás had, nem mehet-e el 5–6 mérföldet hajnalig? [Bón. 766].

paripaság kb. hátsolói adottság; calitáti ale unui cal de călărie; Qualitäten des Reitpferdes. 1695: a' Fekete ugja(n) szép paripa Termetire nézve szép Testű, de Szopornyiczas, s edgk Lábára Sántál is. A Pejnek ne(m) fog semmi nyavalljája lenni, de igen nehéz Lo, nem hisze(m) derek paripasaga légye(n) [Gyf; KaLt].

paripásan lóháton; călare; reitend. 1683: mind Lovas, es gyalog Nemessi szabadsággal élő, és hadb(an) szolgált Rende legye(ne)k olly kész hadi apparatussal jo köntösön, jo fegyveresse(n), paripáson ... hogi ... indulhassa(na)k és szállhassa(na)k oda az hová parancsollyuk [UszLt IX. 76/15 fej.].

parittyá 1. régi hajítófegyver; parastie, catapultă; Schleuder. 1710 k.: a játékban telhetetlen s fáradhatatlan volt az én gyermekségem és felserdült ifjúságom; de nem vesztég ülő, mint a kocka, kártya, szák, sakk, micsoda, hanem a testnek ingatásával járó játékokban gyönyörködtem, mint a labda, forgattyú, parittyá, teke [BÖn. 501]. 1756: hoszszú, három szegeletű, meg füstösült vagi égett Spádi, kereszt vasával, és markolattyával egjütt, hövelyin lévő parittyával [Nagyrápoly H; JHb XXXV/35. 22].

2. szíjas ~ egy fajta hajító játékszer; praştie; Schleuder. 1870 k./1914: parittyázás, szíjas parittyával [MvÉrt. 18].

parittyázás parittyajáték; aruncare/tragere cu praştia; Schleudern. 1870 k./1914: Játékok: minden, iskolának meg voltak speciális játécai ... parittyázás, szíjas parittyával kövel, s szíváj agyagömbbel hajlós fűzpálca végéről [MvÉrt. 17–8].

parizáltat lemásoltat; a da la copiat; (ab)kopieren lassen. 1763: Ő Nga Vatsora előtt, vagy utána a Conceptust meg tette, reggel osztán kivel parizáltatta eő Nga nem tudom [Koronka MT; Told. 33].

parizol napernyő; parasol, umbrelă de soare; Sonnenschirm. 1810: Egy jukatos parizol ... Rf 1 xr 15 [Mv; Mv-Lev. Trincseni Mihály hagy. 8]. 1836: Egy kitsin selyem (:parizol:) árnyéktartó [Kv; Pk 3].

parizon napernyő; parasol, umbrelă de soare; Sonnenschirm. 1816: Egy régi modi világos zöld Parizon [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

párizs piros almafajta; mere roşii; Art roter Apfel. 1860–1861: különösen kiemelendő a párizs alma^a ... különösen országosan el van ismerve a híres Marosszéki piros párizs, s ezért van a czimerében is félig piroslólag rajzolva [Benkő, Mszlsm. 13. — *Köv. természetési helyeinek fels.].

párizsalma piros almafajta; mere roşii; Art roter Apfel. 1735: Feleségem ... küldöt egy kosár Paris almát [Görgénysztimre MT; Ks 99 Bornemisza Ignác lev.]. 1756: Visznek az Szekereken két sák Muskatály almát s egy sák páris almát [Melegföldvár SzD; SLt XXXVII]. 1789: küldők három Sák(an) 15 véka páris és más két Sák(an) 10 véka közönséges almát [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. XIX. sz. eleje: Hederfaji Paris alma Nro. 4 [Keménytelke TA; IB]. 1802 k.: A' Szatsvay Sándornál találtato oltványok-(na)k Specificatioja Io Paris alma. Hoszszu száru, kurta száru, es tsokros^a [Kv; IB. — *Folyt. a fels.]. 1844: egy vasas cseberbe küldők ... eper Muskotály és Páris almát [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez]. — L. még Benkő Mszlsm. 13.

párizs almafa piros almát termő almafa; soi de măr cu fructul de culoare roşie; rote Apfel tragender Apfelbaum. 1717 k.: Nagy Adorjani Adam András adott a Havadi Praedicatorok számára egy Páris almafát a Nagy Adorjani határ(an) [MMatr. 161]. 1736: az közöpin ... az hol kétt felé hasítottuk tettü(n)k határának egy Paris almafát [Rigmány MT; LLt 84/5]. 1752: a B. Kereszturi^a ... Nagy hegy nevű Szöllő Hegyb(en) ... vagyon egy Páris alma fa, melly közös ... Kosa István Urammal [BLt. — *MT]. 1758: Biro Mar-

ton Conferalt a Pap számára a Keskeny Orotványban egy Paris Alma fát [Sóvárad MT; MMatr. 212].

Hn. 1789: Páris alma fáknál (k) [Havadt MT; Kp II. 25].

párizsi Párizsban gyártott; fabricat în Paris; in Paris hergestellt. Szk: ~ *kásmirköntös*. 1832: Kék párisi Caschimér köntös [HG Br. Brukenenthal lev.] * ~ *levantin*. 1809: Egy köntösnek való tarka kotzkájú párisi Lévántin [Koronka MT; Told. 19].

párka *tsz* az emberi sors istennői; parce; Parze, Schicksalsgöttinnen. 1694: Így hát kergessétek szét, párkák, a sürü fellegeket és fordítsátok megbékélt orcákat felém [Kv; KvE 227 VBGy].

párkány 1. függőleges felületnek vízszintes irányban húzódó előreugró (disztító) eleme; cornişă; Gesims. a. *épületre/épületrészre von*. 1692: Jo erkely, jo szendelyesen, a menyeceti igen meg töredezet, régi parkannyi hullolag vadnak [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1732: ezen palotának két ajtai felétt két felől az ajtó Szemöldök párkánján vannak heljhezette, két világi gjönjörűsegekben magokat mulatozó ... bolondok ábrázattját representalo effgiesek [Kóród KK; Ks 12. I]. 1779: az házakon s házokba ... ha valami defektus a fedelibe párkányába, vagy köfalaiban is történek, aztott 8 idest nyolcz eszten-dök alatt maga Corrigálni s helyre hozni tartozék [Déva; Ks 78. 20/11]. 1781: Aringer András Uram ... mind az alsó, mind a Felső Házak(na)k, Stokaturai felső részeit Teglával béis Flastromozza; A Stukaturákis körül illendő szép párkánnyal közepibe pedig illendő Figurakkal légyenek ki Csinálva [uo.; i.h.] | Őt Láb szélességű, hat Láb magasságú Ajtó meléki Felső es also küszöbjeivel edgyütt nem egészen készültek meg a Párkányok, vagysis Pánklikák (!) héjával vadnak [Óraljabolodgva H; Kf]. 1817: az udvarház ... falai köből, es Teglából építettek zsendely fedél alá ... a zsendely alatt lévő Párkány egy darabotska helyt Repara(t)ot kíván [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. I]. 1825: Udvar Haz a mellye a bé járás ... graditon vagyon ... Első vagy külső hazba melly régen Palota lévén nagy Széles ablakokkal es Csinosan el készített párkányokkal meg Czifrázott Stakaturával volt fel keszítve ... de most ... omlo félbenn vagyon [Szárzapatok Hsz; SzentkZs Consr. 328]. 1829: Epíteni kívánván ... Cseléd Házat ... a ... Ház alá Pintzét, egy Kéményt, Gibejjel Párkánnyal egygyült [Demeterfva MT; Pf].

Szk: ~ba vesz. 1779: fogadtam meg Szászvároson lako Kőmives Pallért; Aringer András eő Kegyelmit ... Az egész épületet mindenüt tisztességes párkányban vézsi s jo modgyával az egész épületet Cseréppel béis fedi [Déva; Ks 78. 20/11] * *pergenyes* ~. 1692: Ezen rend hazaknak ... Pergenyes ajtó szemöldökei, ajtó mellyeki, küszöböi, pergenyes parkannyai faragot köből valok [Görgénysztimre MT; JHb Inv.] * *sűrű* ~. 1736: ezen Háznak végiben lévő kissebb Házotskáb(a) nyilik vas Sorkokon forgo, vas Szegzővel zárodó, Sűrű párkánnyal tzifrázott, tsinos fenyő Deszka ajtó [CU].

b. bútorzatra von. 1782: Egy más iro Secretair parkanyakkal [Nalác H; CsS]. 1802: Szép fegyvertartó Thékácat fejér Firmeis festekkel, sárga párkányokkal [Mv; TGsz 52].

c. csempékemencére von. 1844: Kerekes Mihály remekét bemutattván ... a Kementze felső Párkánya görbe büntetése Pengő 24. x. 18 [ZFaz.].

2. deszkapárkány/szél; şipcă de margine, bordură; Fries, Bord. 1676: Vadnak az falon negy fejer fogasok, azon folyúl szögjőgek alá valo nyolcz darab fálhoz szegezett festet párkányok | Vagion ezen házban egy kereged asztal, masis egi negi szegeletű parkanyos labos asztal ... Jbidem eőt darab szőnyogh alá valo parkany [Fog.; UF II, 727, 730]. 1784: Egy Laska nyujto Tábla, ket végén valo párkány Cserefa [Rücs MT; Ks 21. XV. 22]. 1821: 'A Meleg ágyra készült Táblák Párkányára 12 fenyő Létz [Déva; Ks 105. 140].

3. párkánycsemp; placă ceramică pentru margini; Gesimskachel. 1780: Husz ... paraszt kájhat küldettem ... nyoltz kájhat Laposat zödet. nyoltz parkányt Nyoltz szegeletet. Nyoltz Csipkét [Kv; SLt XXXIX Fr. Ferentzi kezével].

Szk: ~ bokálykályha. 1745: Kementzéhez való ... Bokáj szegelet kályha nro 3 ... Párkány bokály kályha nro 5 [Marossztkirály AF; Told. 18] * hosszú ~. 1796: A Kápolnában egy fejer mázas vak Kementzet ... Mellyben ment Lapos kályha 10 ... Hoszszy Párkány 21 ... Párkány Szegelet 8 [Déva; Ks 120. 4/33].

4. kemencepárkány/padka; vatra cuptorului; Ofenbank. 1692: vagyon ebben egy belől tüzelő zöld mazos kalyhabol rakott, töredezet ő kemence, vas rud a szajaban faragot kú labakon allo parkanya meg töredezet [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1776: éppen ő Ngök mellett ültem, én ugyan a' Tűzhelly parkannyán, ő Ngök pedig a' mellett éppen, a tejes ládán egymás mellett ülven, egyik a' más Kezét fogván, midőn G Lázár János Urffi ő Nga M. Annikó Kis Aszszony ő Ngának így Szolla [Kóród KK; Gyl. Christ. Kováts conj. St. Miklos (53) vall.]. 1798: (A házban) paraszt Kályhából való Kementzék, és fűtők találtattak, mind a' kettejeknek tűzhellyek párkányaira nézve fából, és fa lábokra téglából ki rakattattva, Tartalékjok ezen Kementzéknek Vas pántokból lévén, és állván [Vályebrád H; Ks 76. IX. 27].

5. épület külső fala/pereme; margine; Kante. 1637: Onnat job kez fele teruen es fellyeb menuen azon gradi-csyon; az parkannyan fen uagyon egy kws folyoso kinek az belső parkannyan jo erős cifras vas rostely keőreős keőrw [Fog.; UF I, 406].

6. az asztal közepétáján elhelyezett deszkázat; podina stogului; Feimengestell. 1673: hiva el minket Dévay Udvarbiro, Ecsedi Pál Ur(am) ... az végre: hogi az minemő egi dezma Asztaghot akama eo kglime csépeteltetni, azt nez-nenk meg minemő, es arol ... adnánkis Testimoniálisunkat. Mely dezma asztaghot mind tetejétől fogva az parkányán alol háro(m), vagi negiedik kevésig fél hányvá(n), egi kéven kívül épp kévét abba(n) édigiet sem láttunk ... az sok ... egerek vesztegetési miatt [Déva; Törzs. Ersek Uyuári András keze írása]. — A jel-re 1. NéprLex. asztal al.

7. vminek a széle/szegélye; margine, bordură; Rand, Kante. 1715: Az Táblák ... Parkányán rosa, egres, és veres Szőlő fák vadnak [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. 1781: minden gunyájok s also dőltözetek(ne)k Párkányait is megke-resvén, de semmi Portéka az irt két Férfiunál nem találta-tott [MNY XXXVIII, 210].

8. az ég ~a az ég pereme; marginea cerului; Rand des Himmels. 1811: Apolló serkeny-fel ... A' Hajnal-csillagot előre inditsad ... Harmatos serénnyű Lovaid' sugára Arany szint hintsen az Égnek párkányára [ÁrÉ 117].

párkánygerenda szélgerenda; grindă de la margine; Randbalken. 1846: a' hidnak ... két közbűlső rako fával

körül vett, és kövel ki töltött Czövekes kassai ... közelebbi időkben javítottak ki, még néhány évekig minden bizonynal ki fognak tartani — így tehát ezen kasakhaz alkalmazando párkány gerendákhoz ... feszített gerendák alkalmaztatnak [Dés; DLt 858/1847].

párkánykályha párkánycsemp; placă ceramică pentru margini; Gesimskachel. 1745: Kementzéhez való ... Mázos avadég párkány kályha [Marossztkirály AF; Told. 18].

Szk: paraszt ~. 1745: Kementzéhez való ... Paraszt párkány kályhák [uo.; i.h.].

párkánykő köpárkányzat; cornişă de piatră; Gesimsstein. 1653: Ebben az esztendőben úgy proficiáltam az építettben, hogy 87 öl falt a bástyával együtt jól felvittem; annak a temérdeksége alatt harmadfél ölnyi volt, feljebb kettő, annál feljebb másfél, a párkányköven feljúl egy ölnyi [ETA I, 148 NSz].

párkányos 1. párkánnyal készített; cu pervaz/bordură; mit Gesims. 1652: Egy hitvan fejer Pohár szék, rekesze Esztorgaban meczet orsos, parkanyos [Görgény MT; Törzs]. 1676: Ezen házknak menyezeti párkányos festett, allya pedig teglával uyonan padimentumosztatot [Fog.; UF II, 728]. 1680: az Garadics(na)k felső padlása parkanyos lévén egi mester gerenda tarttya keresztül | Kertben valo Filegoria ... menyezeti jo parkanyos also padlása is jo [A.porumbák F; ÁLt Inv. 4, 9]. 1688: Ezen ... két házaknak homyolt fejer fenyő láto gerendakon álló fejer párkányos fenyő deszka padlása vagyon [Kozmás Cs; Törzs Inv. 3]. 1692: az Udvarra szolgal le egy ... gradics, deszkázat, parkanyos karjai ket felől [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1694: Menjezeti gyalult fenyő deszkával padlott, párkányos; foljó gerendái fenjő fakkol valok | Ezen Filegoria(na)k felől valo részei, karfasok es karfai deszkazatosak, deszkazati parkanjossak [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.]. 1802: Egy Credentia párkányos és figurás szélű [DobLev. IV/858. 8]. 1849: Vagyon egy hoszszy párkányos és egy más rövidebb el hasadozott 's rongyolt konyha fenyő fa asztalok [Somkerék SzD; Ks 73/55].

Szk: ~ ágy. 1697: Lako bört. Innét Egi festett záros ajto nyilik az Boldogfalvi Ur(am) felől valo bört házban(an). Itt vad(na)k ... Egi párkányos ágy [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 3] * ~ ágyfa. 1726: edgy embernek való fenyő deszkából tsinált cifra párkányos ágy fa [Görgény MT; Born. G. VII. 23] * ~ ajtó. 1652: Az Ebédő Palotából más mellette valo Palotaban menvén vagyon egy jobra nyilo iratos, vas sarkos pántos ... vas fordító parkányos ajto, hozzá tartozo kulcsával [Görgény MT; Törzs]. 1727: Az Udvarház vagyon építve ... faragott fenyő vékony bornák-ból, hulladazott nád földél alatt ... nyilik bé Vás Sarkakon fenyő deszkából való parkányos ajto egy pitvarba [Mezőcsán TA; Ks 15. XLIX. 5]. 1732: a megirt audentias palotába nyilik egi vas Sarkokon forgo ... fenjő deszkából csinált párkányos ajtó [Kóród KK; Ks 12. I]. 1825: A bört vagis Költséges Kamra ... jobb keze esik mellybe a bemenetel egi regi párkányos vastag vas Záru ajtonn vagion [Papolt Hsz; SzentkZs Consr. 152] * ~ ajtócska. 1692: vagyon ... fűresz deszkával bellett almarium ... ennek két felé nyilo parkanyos, vas sarkokon pantokon járó Ajtócskái [Mezőbodon TA; BK Inv. 19] * ~ asztal. 1676: Vagion ezen házban egy kereged asztal, masis egi negi

szegeletű parkányos labos asztal [Fog.; UF II, 730] * ~ *deszka*. 1674: Ket szál fűrés deszka padlása gyalulatlan parkányos deszkából való [A.porumbák F; i.h. 606]. 1676: Bor seprű szaraszto parkányos deszka negy [Fog.; i.h. 714]. 1734: az kő kémen alatt egy konyha, az konyha által rekesztve, gyalult parkányos deszkával, vas szegekkel meg verve [Datk NK; JHbB D. I gr. Bethlen Farkas inv.]. 1752: vagyon egy nagy Halasto. Melly Halasto felett vagyon labokon Sendely fedel alatt parkányos deszkából való mulato Fillegoria [Pókafva AF; JHb XXV/73. 14–5] * ~ *deszkázatú*. 1694: (A) Pitvarb(an) vannak mindkét felől ... egy egy deszka Rekeszek; a' padimentu(m)tol fogva a' padlásig, párkányos deszkázatuk | Jtem Párkányos deszkázatú Nagj Almariu(m) [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.] * ~ *félszer ajtó*. 1694: Az ... Pitvarból nyílik ... parkányos felszer Ajtó, az első házra [Borberek AF; BfR ua.] * ~ *fiókocská*. 1737: ezen Pohar szek(ne)k három egy más rendiben lévő párkányos, fenyő deszkából tsinált, ki húzogato záros fiókotskai vadnak [Csákigorbó SzD; JHbK XXVII/13. 5] * ~ *fogas*. 1688: A falon két parkányos hoszsú fogas. Ket paraszt fogas [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 3]. 1692: Parkányos Fogas. no. 1 [Mezőbodon TA; BK Inv. 8]. 1797: Simma Szinít meg vesztett parkányos fogas [Körispatak U; Pf] * ~ *folyósó*. 1638: Az felseő contignatio keőrül keőrül keorníul deszka, partas, parkányos folyosó vagion [A.porumbák F; UF I, 661] * *fűrésdeszka*. 1681: Ezen nyári ház penig vagyon fenjő vastag talpfákra és megkötöttett jó temérek sas fákban be vont, környös körül gyalult és párkányos fűrés deszkákkal meg borítva csinálva [CsVh 90] * ~ *homlok*. 1761: (A szoba) kementzéje ... jobb két felől való szegelet(ben) Szekeljes alaton tűzhelyre faragott kő lábakon álló ugyan faragott párkányos homlok köre Zöld mázu káljhákból rakatott [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 42] * ~ *kályha*. 1756: Kék és Zöld festékek Czfírázott nagy káljhák ... Párkányos kályha 13 [Branyicska H; JHb XXXV/35] * ~ *kapu*. 1652: két fele nyilo parkányos gyalult temerek fejcs szegekkel vert, fa sarkon forgo kapu [Görgény MT; Törzs]. 1694: ifjú Bálpataki János Ur(am) Borberek ház ... Udvarára nyílik az uttzárol, két felé nyíló, párkányos fenyő deszkás kapu [Borberek AF; BfR]. 1699: nyílik be az hinto szinben ... parkányos kapu [Szentdemeter U; LLt] * ~ *kemence*. 1772: egy sima zöld mázos káljhákból álló, alól fellyül keskeny csipkés párkányos kementze találatik [Szászfenek K; BethKt Mikes conscr.]. 1810: Vagyon a' Léányok háza ... vagyon benne egy négy szegeletű, két nagy tábla káljhákból Francia módra csinált, téglá tűzhelyen álló vas pántra rakott, kettős tetejű, gombos párkányos ajtó nélkül való kemence [Doboka; Ks 76 Consr. 37]. 1832/1838: Van egy zöld Kájhájú két águ parkányos melegítő kementze [A.szöcs SzD; BetLt 5] * ~ *kés*. 1824: Két pár Aranyasztal parkányos régi módí a végén görbén butázott M. L. betűkkel jegyzett ezüst Nyelű Kések [Fugad AF; HG] * ~ *láda*. 1784: Egy parkányos egy Singés Láda [Kv; Pk 6] * ~ *lapitodeszka*. 1812: Egy Parkányos Lapito Deszka xr 20 [Mv; MvLev. Szürtei József hagy. 3] * ~ *pad*. 1637: vagyon egy hozzá aztal ... labastol keőrnyul az fal mellet eleb inkább mind parkányos padok vadnak [Fog.; UF I, 407] * ~ *padlás*. 1674: Ez filegoriának oldala gyalult deszkából való, kívül parkányos padlása negj szál fenyő gerendakon gyalult fűrés deszkából való [A.porumbák F; UF II, 593]. 1688: Ezen ... két házaknak hornyolt fejr fenyő ... gerendakon álló fejr párkányos fenyő deszka pad-

lása vagyon [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 3] * ~ *padszék*. 1654: Az Nagiobik háza(n) ket parkányos pad széks [Szászudás KK; Ks Bánffy Anna urb.] * ~ *pitvar*. 1676: egy pusztá tölgy fa ajtó mellyekcezké, mellyen belől függő labokra, az secessus uy tornáczo, parkányos pitvara mellynek padlása és sendelyes heazattyais uy [Fog.; UF II, 724] * ~ *rámájú (ablak)*. 1775: (Találtunk) hat középszerű párkányos fejr Rámájú ... egész Táblájú, szinten annyi vas Sarkatskakon fordulo fiokos ablaku két szép Házakat [LLt Csáky-per 107. L. 14] * ~ *tábla*. 1788: Két fejr parkányos Tábla ... Tángyér szaraszto kis padatska [Mv; TSb 47] * ~ *tornácú*. 1697: az parkányos tornáczu nyári házra nyílik edgy parasztos ajtó [Borberek AF; Mk Urb. 5].

2. ~ *asztag* (az asztag közepetáján elhelyezett) deszkázatra rakott asztag; stog cládit pe podinā; aufs Feimen-gestell gebauter Schober. 1750: a' Csűrűből ki jöven ... mutatának ... két jo parkányos Asztagot | mutatának ... Nagj jo Karímás ősz buza Asztagokat ... egy Párkányos Tavasz buza ugyan Majorság Asztagot, mellyis koránt sints ollyan magos és vastag mint az ősz buza Asztagok [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 2–3].

Vö. a párkány 6. jel-vel.

3. kiugró; iešit in relief; hervorstehend. Hn. 1745: a' párkányos Mart alatt dellő nevű helyen [Mv; MvHn].

párkányosan párkánnyal ellátva; fácut cu pervaz; mit Gesims. 1648: Az filegoriának felseő részere megyen fel egy deszkauál bellet fa gradits, ket feleöl való karfai gyalult deszkauál megh belelue parkányosan [Porumbák F; UF I, 892]. 1676: az mayor haznak pitvarara vagy tornaczara megyen fel egy kár fás deszka gradicz az tornacz gyalult deszkakal parkányosan deszkózott felseő padlása ninczen | Az ház kívül deszkával parkányosan belett [Fog.; UF II, 749]. 1680: Ezen kamarának ket fala köteses oszlopokra gyalult fenyő deszkákkal vagyon parkányosson be csinálva [A.porumbák F; ÁLT Inv. 16]. 1694: Ez említett Tornácz ... karfás és karfája parkányoson deszkázatos [Borberek AF; BfR]. 1737: Ezen ... Épület huszon kilencz szál négy szegre faragott s bárdolt fenyő fiok gerendákra borongolva fenyő Deszkával parkányoson padoltatott meg [Széplak KK; CU P. Horváth Boldizsár conscr.]. 1761: fenyődeszkából parkányoson, filegoriáson épített galambház [Kutyfva AF; ETF 108. 7] | Ebből^a tsere Ajtó szemöldök és lábak között fenyő deszkából parkányoson tsinált^a vas kilintsű és reteszű avatag ajtó Vas Sorkakon nyílik be [Siménfva U; JHbK LXVII/1. 42. — ^aA tornácból].

Szk: ~ *faragott*. 1699: öt szép, faragott kő lábakon álló szép parkányoson faragott kövekre czifra bokály mázu tűzelő kemenceje fel rakva [Szentdemeter U; LLt Inv. 17] * ~ *padlott*. 1694: Menjezeti is ennek^a gyalult fenjő deszkával parkányos(n) padlott [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír. — ^aFilegoriának]. 1699: Padlata kopiazott fenyő gerendákra, gyalult deszkával parkányoson padlot [Boroskrakkó AF; BfN dobozolt anyag VI].

párkányoz párkánnyal ellát vmit; a pune pervaz; mit Gesims versehen. 1726: vettem Maros vásárhelyi embertől 98 Száll valogatott oláh falvi deszkát párkányozni ... fi: hg. 7//d: 36 [Kv; Ks 25. LIII. 4]. 1786: az ház padlása jo fenyő Deszkával párkányozva s padolva [Mezőszopor K; MkG 36. 2]. 1794: Asztal ... Vagyon Párkányazva [Nagyfalu Sz; CU]. 1834: A "Sukon" lévő udvaromat létzes kerítéssel be

kerítsék; és ... az ahoz tartozó ajtó feleket 's Laszlikat párkányozva [SL. — *K].

Szk: ~ni való vasacskák. 1656: Ezen saffar hazban vagyon egy ... asztalos miszerszam tarto lada, kiben vagyon miveled ezköz ez szerint: Eoregh gyalu nro. 8 ... Parkanjoz-ni valo apro vasacskák nro. 15 [Fog.; UF II, 114].

párkányozás 1. párkánnyal való ellátás; punerea pervazului; mit Gesims Versehen. 1749: Deszkák Erogatioja ... az két Kiss Kapukra és az Nagy Kapu parkányozására Nr 13 [Kiskend KK; Ks 70/51 Szám.].

2. párkányzat; pervaz; Gesims. 1743: Ezen nagy palotának felső padimentoma fenyő gerendákon ál, keskeny Székely deszkából való párkányozásával edgyütt [Boroskrakkó AF; BfN dobozott anyag VI]. 1763: Bölcső alá tétetni szokott ... Rengő Deszka, melynek széljein fenyő Deszkából való keskeny Párkányozás vagyon [TKhf 50/1. 334]. 1789: Ezen Asztal mellett vagyon egy fenyő fa Deszkából készült, ajtó nélkül való Theca ... minden parkányozásai meg vagy(nak) ezüstelve [Mv; ConscrAp. 88].

párkányozat I. párkányzat

párkányozó párkánykészítéshez való; de fäcut pervazuri; zur Gesimsherstellung. 1738: 3 Köz Gyalu 4dik Párkányozo az ötödik heveder mecöz [M.bikal K; MLev.].

Szk: ~ gyalu. 1676: Vadnak az asztalos mesterseghez Asztalas Thamás keze alatt, maga relatioja szerint holmi miszerek ilyen rendel: Eresztő gyalu nro. 4 ... Parkanyozo gyalu nro. 6 Fél kéz fűrés nro. 2 [Fog.; UF II, 708].

párkányozott, párkányzott párkánnyal ellátott; fäcut cu pervazuri; mit Gesims versehen. 1676: Vagyon ... talpokban czinalva ... kívül zölden festett, körös kornyúl parkanyozot oras ház [Fog.; UF II, 734]. 1685 e.: az Borberekí Curia ... vadnak azon Curiában két rendben epítettét kő házak; holott az Also rend házak előtt való parkanyozott deszkák tornaczbol, nyilik be az Kis hazra ... bellet ajtó [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 3]. 1694: az Var(na)k másik Szegeletiben va(gyo)n egy Czeyt haz, ennek külső Ajtaja, felszer parkanyozot, vas Sarkos pantos, rugo zarocskaja van [Kóvár Szt; JHb Inv.]. 1732: az egész épület ujj, körös körül az eszterhájánál párkányozott [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc] | (A ház) oldala lab fak mellett parkanyozot, es az allyan csipkezet deszkazotot, alaton, Sendely fedelit, két le nyulo eszterha tartok elegyes létezkekkel tartyak [Nagyida K; Told. 11/70] | az Aszszony hazab(an) be menván, annak padlása viszzason parkanyozot kilentz fiok fenyő gerendakra [Tancs K; i.h.]. 1756: Ezen Háznak ... ajtó Felei, és szemöldöke Párkányozott fenyő Deszkával lévén meg bérelve, Fenyő Deszkából lévő körül és közepette Széllyes hasonló Deszkával párkányozott és Vas szegekkel ajtó Táblájához foglalt két vas Sarkokon Vas Kilintsel Fagantsuval és Zárral Nyilik be Ajtaja | más Ajtó ... két Vas Sorkokon fenyő Deszkából álló duplázott, Párkányozott, és 85 fejes vas szeggel meg vert [Branyicska H; JHb LXX/2. 20, 22]. 1761: eő Nga ... Frantzia szarvazatú cserép fedél alá extruáltatott párkányozott oldalú és szegeletű ... szép Uri Udvarházat [Szászvezsöd NK; JHbK LXVIII/1. 210]. 1771/1817: Padlása felyül áll 6 párkányozatt fenyő fa Gerendán [Mk].

Szk: ~ ajtó. 1699: Ezen kis pitvarbol ki jöven ... fűrés fenyő deszkából csinált párkányozot vas fogantyujú

űtközetű festet ajton más kis boltba [Szentdemeter U; LLt Inv.]. 1756: vagyon fenyő Deszka két fele nyilo kotzkáson Párkányozott Ajtoja két két Vas sorkokon fordulok [Branyicska H; JHb LXX/2. 21] * ~ ajtócska. 1740: festetlen ... Pohár széke, melljnek rekeszén vagyon vas Sarkocskán forgó, vas retesz és párkányozott ajtócska [Gyéresszki-rály TA; Ks 89 Inv. 6] * ~ asztal. 1756: párkányozott jó nagy Asztal [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 17] * ~ circulus. 1756: (A szoba) Felső része jo Bolt hajtás alatt lévén közepette vagyon egy Párkányozott Circulus, melyben vagyon kettős sziv formálag csinált virág [Branyicska H; JHb LXX/2. 21] * ~ láda. 1752: Találtatott egy párkányozot Tarka láda zároltan [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.] * cifrán ~. 1761: Diofa deszkából tizfrán párkányozott három Ajtora valo ujj táblák, és annyi Ajtokra kívántato béllések [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 28–9] * kerekdeden ~. 1756: A Háznak felső része, a két oldalaiból fel vevén 8. Czikkelekkel, vagyon jo Bojt hajtás alat melynek közepette vagyon kerekdeden Párkányozott Spatiu(m), négy szegeletinel Szőlő Gerezd modjára formált Virágok [Branyicska H; JHb LXX/2. 19–20].

párkányozó vas párkánykészítő szerszám; dorn de fäluit; Werkzeug zur Gesimsherstellung. 1829: pléhes Mester Ember Szabo Ferentz ... sequestrált pléhes Mester-séghez tartazo Mivszereket ... conscribaltuk ... a következendő rendel: ... 7. Egy párkányozo vas 40 xr [Torda; TVLT 378].

párkányszegelet párkányszegelet-csempe; placă ceramică pentru margini; Gesimskachel. 1796: A Kápolnában egy fejer mázas vak Kementzt ... Mellyben ment ... Párkány Szegelet 8 [Déva; Ks 120. 4/33].

párkányú vmilyen párkánnyal készített; cu un anumit fel de margine/bordură; mit einer Art Gesims hergestellt. 1699: Vagyon ... szép faragot, parkanyu kövekre egy vas Lábra, körülis vasra rakot szép bokaly mázu cifra kerek tüzelő kemenczéje [Szentdemeter U; LLt Inv. 17].

Szk: aranyos ~. 1823–1830: Negyedik ház^a aranyos párkányú tükrös [FogE 185. — ^aA drezdai múzeumban] * rezes ~. 1802: Egy Mahoni fából való, rollettos, rezes párkányú lro asztal [Mv; TGsz 52] * sárga ~. 1781: A nagy Palota ... ajtaja ... zöld festékű, és Sárga párkányu fenyő deszkából való de hitványotska [Petek U; Hr].

párkányzat, párkányozat 1. szegély; margine, bordură; Rand, Kante. 1849: A Nappali házba ... Vagyon ... két feketé Színre lagirozott hét hét fioku — aranyos párkányozattal ekesített hosszuko Almarium [Somkerék SzD; Ks 73/55].

2. perem(deszka); şipcă de margine; Rand. 1855: Az éterem közepén kihúzó asztal, négy nagy gombon álló erős bikfa lábakon, köröskörül „Isten fizessé”-nek nevezetett széles párkányzat, min kényelmesen nyugszik a láb [Újfé 177].

párkányzatos párkányos; cu pervaz; mit Gesims. 1690: Nyilik ezen Pitvarbol be az nyari Hazba(n), Fűrés Deszkából csinalt Vas Sarkokon Pantokon jaro bellet parkanyazatos Ajtó [BK Kentelki inv. 3]. 1692: Nyilik az Udvarra Tölgy fa Labakon álló kötésekre csinált ... egy rendbéli Gal(m)bugos Fenyő Deszkából álló parkanyzatos ... két felé

nyíló őregh kapu | ezen egyik ablak(na)k két felől való melléykít két kis Almarium formára csinált vak ablakok (így!) ezeknek fűresz Deszkakból való tolyogato kiss parkanyzatos Táblacskaí avagy aítaj egy hijaval [Mezőbodon TA; BK Inv. 1, 9].

párkérés másolat-kérés; solicitarea unei copii; Bitte um Kopie. 1737: Minthogy az Inctának az elsőbb Sedriánnis volt Constituált Plenipotentiarius ... ugyan azonn sedrián(n) jelen volt, még is a Caussahez nem szóllott; most azért, második Sedria lévénn idejét el mulatván az Incta a Pár kérésnek, Pár nem adatik [Dés; Jk 252a].

parkét, parketa 1. kelmefajta; barhet; Barchent. 1802: 7 1/2 sing Parcheta ... 3 Rf 45 xr [Déva; Ks 120. III. 8]. 1804: 3/4 sing fejr szélyes Parketa [Kv; CsS]. 1834: 46 Sing fain Parchet a 1 f 6 [Kv; Born. F. IXe].

2. ebből az anyagból készült; de barhet; Barchent. 1843: Két fejr nép hálo reki egy Krágli, 1 parkét [Dés; DLT 1300].

Szk: ~ komodli. 1797: Parchét Komodli patyolat gérnél egy [Mv; Told. 19] * ~ tokú. 1810: Egy parkét toku pihe derekaly [Csapó KK; LLt.]. 1819: egy kis Kurta parket toku sötétes tsiku derekaly [Kv; Pk 3].

Vö. a dupla-parkét címszóval.

parkétbélés cáptuscalá de barhet; Futter aus Barchent. 1837: Egy karton iberok parkét béléssel [Dés; DLT 526/1838]. 1850 k.: egy fekete bujbélé bársonyba szegve parkét bélléssel [Kv; Pk 2].

parkétfersing parkétszoknya; fustă de barhet; Barchent-rock. 1797: Parchét fersing potyolat gárnérral egy [Mv; Told. 19]. 1850 k.: 2 fejr parkét, és 1 valisz fersing [Kv; Pk 2].

parkétlájbi parkétmellény; vestă de barhent; Barchent-weste. 1822: Egy kis Parkét Lájbi [Kv; HG Adámosi Végh lev.].

parkétos parkétból való; de barhent; aus Barchent. Szk: ~ tok. 1782: Jó nagy tépett Tollu parkétos tokkal Derekaj [A. balázsfva BN; LLt.].

parkétsaketi parkétkabát; jachetă de barhet; Barchentjackett. 1789: vettem kezemhez ... Egy parquet Saquetlit Szoknyástol [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1].

parkétszoknya fustă de barhet; Barchentrock. 1816: Parkét fejr szoknya ... 1 Rf 15 xr [Kv; Born. IV. 41].

parkéttok parkét párnatok; toc de pernă din barhet; Kissenbezug aus Barchent. 1817: Három Kisdé Párna Haj nélkül, eg(g)ylík Csepű a' más kettő Parkét Tokkal Rfl. 1 xr 30 [Mv; MvLev. Simonffi Susánna hagy. 2].

parkett parchet; Parkett. 1842: az első padimentum el viselt, és a miatt egyenetlen, és az arra rakattatott új parquet az alsó padimentummal együtt mozog és lóg [Kv; ACLev.].

parkett-tábla parkettlap; parchet; Parkett. 1842: Hogy a parquet táblak az első kéztől hibásan készültek, mely is ki

teszik abból, hogy a féder nélkül valóság miatt már több helyen le süllyedett a parquet és hizakja (!) van azért mivel a materiale nem volt száraz [Kv; ACLev.].

parlag 1. *fn* műveletlenül hagyott termőföld; pîrloagă; Brache. 1568: Albertus Balog, Joannes Luka, Stephanus Nyerges ... fassi sunt ... Ezt hallottuk hogy monta somogy Janos, hogy ő nem vezen az zölq közqth parlagoth el, es azt monda pechy istuan, hogy mindenq egy zölqth ada a parlagert meg annak felette egy darab parlagot monda hogy ad hozza [Kv; TJK III/1. 190]. 1572: aztis tuggya, hogy gardaba az darab földnek fele parlagy volt es keresek gyorgy zegte megy es az olta az keminy vraym elygy (!) [Erdőfva K; KP. Chyarno Kozta jb vall.]. 1610: Az parlagh felől bizonyczianak az fel peresek hogi falú lo kötő helje volt [UszT 40a]. 1617/1687 k.: A' Rosásb(an) 2 hold pallag [Kövesd MT; MMatr. 397]. 1648: az Fejerdi határo(n) leuen ... egi darab parlagia, az mellien kasalo fű lűen ... rea mentek, es hatalmasul megh kaszáltak [Fejérd K; Ks 101]. 1669: Törvent celebrallyo(n) ... Szeleökreöl, Pallagokrol Szán<to> földekrol [Dés; Jk]. 1677: A' mely Nemes ember Fiscalis Jozságbán lakván, parlagbol szölöt akar építeni, elsőben talallya-meg a' Praefectust, vagy a' Fiscusnak ... Udvarbiráji [AC 221]. 1711: Tavasz vetest né(m) vetéthetém többt 31 köből Zabnál, és edgy véka Árpánál, a zabot egy szémig parlagba vettük [Vacsárcsi Cs; BCs]. 1713: Nagy Boroszda felet egy pallog nem szanttyák Csak kaszalyak [Fejérd K]. 1717: völt egi pallag, mekkora lehetet nem tudom [M.csesztve AF; JHb XXVIII/21]. 1727: Tudgyaé a Tanu ... Hogi ... a melly Parlagot, vagi pusztá szölő földet ... Néhai Nemes Szuka István Úr(am) ... meg Zalogositott, hány forintban Zalogositották meg ...? [Kv; Borb. II vk]. 1736: A' Doszul Szekujuluj nevű Széna-füvet ... fel parraggal nem mértük [Záh TA; Mk V. VII/10]. 1738: az Oltelven az Csigolja előtt vagyon kett parrag [Szotyor Hsz; LLt.]. 1767: A Köből kutbeli földet az idenis be vetették, de a mást nem, hanem pallag [Udvarfva MT; Told. 44/35]. 1785: Colonicalis Kaszálok ... Az Ujj hegyen két Pallag mellyet Kaszá(na)k meg [Varsolc Sz; Born. XXIXb 20. 455 Kornis Krisztina conscr.]. 1823: Pál Samu a tögyesi pallagat kaszálta [Kv; Pk 5]. 1843: a' hol arra valo völt, szántatott fel az Udvar hompnak parragot a' Deresztie Árka töltésibe [Bodola Hsz; BLt 9]. 1862: Detzkás vápába egy nagy pallag [Körspatak U].

Hn. 1590: Az Illies parlagaba(n) egy hold feold [Szu]. 1607: Az Parlagh feoben (k) [Nyárádsztlaszló MT]. 1609: az templom alat az per paraghja mellet valo ret [Szentmárton Cs]. 1636: szeles parlagh hagaiban (sz) [Tarcsafva U]. 1666: Szeles Parlaghnál (sz) [Illyefva Hsz]. 1667: az Pallag fűben ... az Kapun belől (k) [Nyárádsztlaszló MT]. 1685: Szellyes pallagh hagajaban (sz) [Tarcsafva U]. 1699: Az Kert mellett edgy kis pallag (k) [Siklód U]. 1702: az Eszken levő Parlagh [Vadad MT]. 1715: Halacz parlagia (sz) [Ördögösfűzes SzD]. 1731: A' Ravasz Pallag Szeriben (sz) [Kézdíszászfalu Hsz]. 1740: A' Csapkés pal-lagon (k) [Győrővásárhely K]. 1741: Parlagon (sz) [Kis-solymos U]. 1747 k.: Az Parragon (k) [Kilyén Hsz]. 1754: a' Templom Pallagia [Sárpatak MT]. 1757: A Bor Viz Parlagján (sz) [Szentmihály Cs]. 1758: A Máthe Pallagán (sz) [Sárvásár K]. 1765: A Porlog (ku) [Ne]. 1773: a Székely parlagon Külyel a kövesben (sz) [Alfalu Cs; GyHn 18]. 1776: Tot István pallaga [Deményháza MT; BetLt 7]. 1778: A Csapkés Parlagon (sz) [Nagyfalu Sz]. 1781: A'

Parlagban (sz) [Inaktelke K]. 1797: Demeter Pallagán (k) [Kőrispatak U]. 1798: Pál Pallaga (k) [Méra K]. 1805: a' Felső pallag tisztássa [Fiátfa U]. 1807: Reketsen fejibe Pallag (sz) [Petek U; Hr 5/14]. 1819: A Vatzkoros verőfenybe az parlagok végibe (sz) [Majos MT]. 1826: A Kapsa (!) pallagán (sz) [Kál MT]. 1832: Szelyes parrag (sz). A' Vermeknél a' Vég parrag (sz) [Szálados U]. 1833: a' Pallogok véginél (k) [Buzaháza MT]. 1834: Szejjes parlagban (k). Bukkös Uduban a' hosszú parlag (k) [Tarcsafva U]. 1849: Sospatakba a' nagy parlagon (sz) [Bözödújfalú U]. 1850: aranyos pallagon (sz) [Tekerőpatak Cs]. 1865: Lúget parlagán (sz) [Szentdemeter U].

Szk: ~ban álló. 1732: Az mostan Ugarban avagy Parlagban álló Török Buza és egyéb földek merettettek ad Orgias Nro 1790 [O.bogát AF; JHb XXV/59]. 1741: Az Nap Nyugat felől lévő fordulóban ... egy darabotska parlagban álló föld [Pókafva AF] * ~ban hagyatik/hagyattatik. 1677: a' mely Városoknak határin valamely Szőlők három esztendőnek eltélése alatt parlagban hagyattatnak a' Haeresektől ... az Exponens instantiájára tartozzanak ki-menni a Birák, és ... meg-böcsülvén a' Szőlőt, annak böcsűjét adgyák-meg a' Haeresnek, a' pusztá Szőlőt pedig az Exponensnek örökös bírására [AC 109]. 1799 k.: szoktanak ... pallagba hagyatni [Kv; AgmLT C. 114]. 1830: ma pallagba hagyatva lévő darab rész is azon Szántó Földhez tartozna lenne [Kajántó K; KmULev. 2] * ~ban hagyatott/hagyott. 1763: Nms Kis Várdai L. Samuel eo kglme ... jelenté mi előttünk hogy ... kentelenített ... á Csere Malom felett lévő Törökbuza Láb földek(en) ... parlagb(an) hagyatott földek Vicinitassi között egy hold Torokbuza folde (egy!) ... abalienalni, és örökösön el adni ... in et p(ro) fi 5 d 50 [Ne; DobLEV. II/341]. 1787: parlagban hagyott egy Szántotska [Désakna; Hr 1/22]. 1854: az pallagba hagyatt földek [M.köblös SzD; BetLT 3] * ~gá lesz. 1705: Két darab szőlő, melyek már Pallaggá lőttek [Bh; BfN] * ~gá marad. 1742: sok szőlők többől kivagattatának nemely része pedig az mivelletlensége miá parraga maradot [Bh; Told. 25] * ~(j)ában áll. 1598: Feorkeol Mihaly ... wallia. En theozomzedgia wagiok az peres zeoleonek, de amioita az zeoleot birta Borbeli Orban mindenkor rozóul miette immar parlagban all zeoleie [Kv; Tjk VI/1. 169]. 1632: Vagion egy io darab Zanto feöld ... most parlagb(an) all [Mondra F; UC 14/38. 43]. 1723: Szénás mező fejeben edgy^a ... ez pallagb(an) áll [Derzs U; KaLT Apór István ir. — *Ti. szántóföld]. 1804: (A földet) fel hagyattk parlagba állot a tovai esztendeig [Hidvéz Hsz; Mk I. IV/121] * ~(j)ában hever. 1724: egy föld ... egy darabja ... pallagjába(n) hever [Középlak K; JHb VI/3]. 1739: (A föld) most parlagban hever és egy bugjatskat termő helyetske ha meg marat epségben [Szténye NK; JHb XXII/49. 21]. 1757: Ezen föld ... többire ... parlagban hevert Sovány lévén [Csüdötélke KK; Ks 66. 45. 17]. 1767: csérébe adván nékem ... két darab földit melyek az előt mind pallagban heverték [Sztensimon Cs; Hr 10/36] * ~(j)ában heverő. 1746: Parlagban heverő haszontalan hely [Vadasd MT]. 1748: Ezen Pallagban heverő földek mind Rúdegek Ugy hogy nem is kaszáltatják [Koronka MT; Told. 79]. 1764: Intre Paráva ... parlagjában heverő Föld [O.bogát AF]. 1765: az pallagban heverő föld [Petek U; Hr 2/42] * ~jában levő. 1779: Ezen Parlagjában lévő helyet ... ilyen pallagos hitván oldalos helynek tudom lenni [Bibarcfa U; Hr 1/21] * ~(j)ában marad. 1573: Thimar Bartos hity vtan vallia, hogy ... Az Kis Janos felesége Mashoz Ment volt Es

aztwl valo az Varga Andrasne, arra zallot volt az feold De hofi Arwa volt Nem elte ... az vtan oztan parlagba Maradot az feold [Kv; Tjk III/3. 75]. 1766: azon Szilvásbeli Föld ... parlagjában maradt [Kökös Hsz; Kp I. 234 Mich. Tók (40) lovas kat. vall.] * ~jából megszánt. 1766: jól lehet az kérdésben forgo szántó földet pallagjából Nem szántottam meg de mind azon által Nékem volt Török Buzám benne [Ikland MT; SLT XLVI. 6 Sig. György (41) ns vall.] * bokros ~. 1740: Az Egeresi ösvényben edgy bokros pallag [Sztána K] * csegely ~. 1693: egy kis darab csegely Parlagh [M.sáros KK] * dűlő ~. 1711: az akasztó fan küljel vagyon egy darab dőlő parlag [Ilyefva Hsz; LLT] * erdős ~. 1696: Az felső Pad az alljaban levő erdős Pallaggal edgyütt juta az Urfinak [Szépkényerúsztmárton SzD; Ks 35. XXIII. 9] * falu ~ja. 1724: A Falu Pallagján senki Szénának ne kaszályon se Szekeren ne horgyon valaki ez ellen cselekszik forinton vagyon [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 32]. 1760: a Falu pallagjai [Hesdát TA; BLT] * felhagyott ~. 1864: sovány természetű fekete agyagos fel hagyott parlagok [Sepsiszkirály Hsz; Pesty, MgHnt 18. 231b] * kaszáló ~. 1652: Az Tekenős Arka mellett ket felől az Arok mellett kazalo parlagh [M.dersze SzD; DHn 38]. 1753: A Kus Bükben ... darab kaszáló parlag [Szováta MT]. 1759: Nagy Er mellett alább egy Kaszáló Pallag [Nagyernye MT]. 1785: a szőlő hosszú hegybe egy parlag: egy felől Kis János ... kaszáló pallogjának ... szomszédságában [Varsolc Sz; Born. XXIXb. 20/399 Kornis Krisztina conscr.] * kövecses ~. 1743: Az Kert felett egy darab Sovány Kövecses Pallag [Csokfva MT] * köves ~. 1740: A Malom ösvényben edgy köves pallag [Sztána K] * lökötő ~. 1598: Referala Fekete Pal az dolgot hogy az karot az lokeoteó parlaghba kylllyeb erte az hatarnal Sofalui Tamas [UstT 12/131] O Hn. 1700/1716: A' lokötő parlagnál egy darab reth [Makfva MT; MMatr. 193]. 1728: az Lokötő Pallag [Bede MT]. 1836: Az also Lokötő parlag mellett (sz). a' Lo kötő parlagon felyül (sz) [Makfva MT] * marhalegelő ~. 1840: A Damo Rétye ... hajdan meg lehetős jó állapotú szálás erdő volt de a' Néhai Tekintetes Ur a' Fákat gyökereitől ki pusztitattván szántóföldé akarta formálni, de ezen terve nem sikerülhetése miatt, ma marha legelő parlagnak használtatik [Udvarfva MT] * miveletlen ~. 1742: (A szőlők) nemely részét mivelletlen parlagban tannaltuk [Bh; Told. 25]. 1745: valami mivelletlen Parlagokan, tövisses, bokros szántó földeken [Nagyida K] * pusztá ~. 1682: (A) szőlő csak Tövisses pusztá parlagh uolt [Bh]. 1757: holmi Tövisses haszontalan Pusztá Pallagok [Nagyernye MT; LLT Fasc. 129]. 1836: Ezen föld haszonvehetetlen pusztá parlag [Makfva MT] * sovány ~. 1693 u.: egy nagy sovány pallagh [Tarcsafva U]. 1720: Csoma Hegyiben egy nagy darab Sovány parlag [Parajd U]. 1763: egy sovány Parlag [Csávás KK]. 1802: (A föld) jegyekkel és Halmokkal a' bértzig ki van határozva, a bértzen betöződik az Avas szélivel, eszakrol az ott lévő Sovány pallagokkal [MMatr. 240]. 1806: Sukoroban egy sovány pallag [Fiátfa U] * suharc ~. 1745: Barot oldal nevű helyben ... Suharcz parlag vagyis marha legelőt hely vagyon [Nyomat MT; Sár.] * tövisses ~. 1639/1687 k.: A' Rosas domb alatt 2. hold tövisses pallag | Az Székely éiben egy tövisses pallog [Nagyernye MT; MMatr. 279]. 1772: egy Tövisses Pallag [Búrjánosúj-buda K; BHn 50].

II. mn megműveletlen/parlagban levő; lásat nelucrat/necultivat/in paraginá; brach. 1640: A Nágý Vagason belől egy hold Parlag Szena fü [M.köblös SzD; RLt I]. 1641: az

Nyarad uize folyasa keozot egy eoreg hold parlag szanto feolde kj immar Retthe ualt [Jobbágyfa MT]. 1700: tudok az Oldalo(n) edgett, parlag dölő föld [Ilyefva Hsz; LLt]. 1728: (A földek) nem haszon vehetők ha(nem) többire pallagok es az erdő fel vőtte [Szacsva Hsz; SVJk]. 1740: Pallog hely [Hoszsútélke AF; Kath.]. 1763: a Szilosan tudok egy Parlag Erdőt [Hagymásbodon MT]. 1856: a Cserepadján lévő jelenben parlag földcském [Csekelaka AF].

◊ Szn. 1614: Parrag Jakab jb. Parragh Georgy jb [Szentkatolna Hsz; BethU 334]. 1643: Parlagh Gyorgy [Koppánd AF; DobLev. I/13].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

parlagbeli a parlagon levő; care se află în pîrloage; brachliend. 1711/1792: Etzken Miklos Déák Vram az Attyának, úgy Posteritassinak, de Posteritate ad Posteritates le mond az kertenn kívül valo nagy Parlagbeli részről is, mely fel mégyn az Vápának közepéig [Albis Hsz; BLev. Transs. 27].

Hn. 1829: A' Parlogbeli erdő (e) [Fiátfva U; EHA].

parlagföld parlag; pîrloagă; Brache. 1570: az Zeles parlag feoldet Seredy el foglalta vala ... tudom hogy czucza andras Jobb attiae Zabo lazloe volt [Magyaró MT; Eszt-Mk]. 1605: Az mi az Tawassy vetest nézy, az regy Jo modot kőietűe(n) ő kk varossúl vegeztek, hogy a' ky vetnj akar az Őzy vetes közben vessen: Miert penig minde(n) ne(m) tudgya kie à gyp auagy parlag, harmad ezten Napig valakynék gyp auagy parlag földé vagyó(n) az vetes kozet kit maga számára meg akar szantanj be vetni, vagy Ekeieuel brazdolya el, uagy kapaual az kett vegit Jegyezze meg valamj Assással [Kv; TanJk I/1. 502]. 1675: Szántó földek Az mely szántó földek Donát Farkasnének kezében voltak: 1. A Kis Mezőben ... 3 ... Vagynak ezen mezőben régi nyugot parlag földek az erdő alatt, zabnak valók [Rákos Cs; CsVh 64]. 1771: A Völtsi Völgyön ... egy darab pallag föld [M.köblös SzD; RLt]. XIX. sz. köz.: Az alsó Hidvégen lévő pallag Földek [Tasnádszántó Sz; MkG].

Szk: bokros ~. 1852: az almás tető oldalában egy bokros parlag föld [Marosfelfalu MT; EHA].

parlagfű parlagkaszáló; pîrloagă folosită ca fineață; als Heuwiese gebrauchte Brache. Hn. 1729: Az Pallag fűbe (k) [Nyárádsztlászó MT; EHA]. 1750: Pallagfű nevű Helyben [Vaja MT; EHA].

parlagi a parlagon levő; care se află în pîrloage; brachliend. XIX. sz. köz.: pallagi Kaszálók [Tasnádszántó Sz; MkG].

Hn. 1803: parlagi (k) [Nagyercse MT; EHA].

◊ Szn. 1587: Parlagi Lazlo [Kv; Szám. 3/XXX. 7]. 1659: Parlagy Georgy [Csomafája K; RLt I]. 1758: Pallagi Ersok [Kv; KvRLt 29].

parlagi-rózsa víz parlagi-rózsa fűzet; decoct de răsură; Aufguß aus Heckenrose. 1632: Szam tarto ház ... Parlaghi rosa uiz uagion eöt jueggel ... N. 5 Kerti rosa uiz uagion ... N. 2 [Fog.; UF I, 143]. 1648: Vizek ... Elseő lapos wvegh palaczkban szekfw viz. 2 ... Wiola viz 6 palaczk ... Parlagi rosa viz nro. 2 [Komána F; i.h. 931].

parlagkő meg nem munkált/kifaragatlan kő; piatră brută; Naturstein, unbehauener Stein. 1590: Az warosnak owarban fokhazanak Epiletire expensaia. Elseoben az keo wetel ... parlag kewet vettünk ... p(ro) f—d. 75 [Kv; Szám. 4/XIV. 1]. 1594: Payko Gaspárnak hogy az parlag kőwet hordotta bekas patakbol 14 zekertol fizettem ... hat loual horta f 2 d 52 [Kv; i.h. 6/V. 46]. 1597:Zaz Crestelynek hogy parlag keowet hant attam f 1 d 75 [Kv; i.h. 7/XIII. 2]. 1598: Coloswary fekete Pal eo maga zcgte parlag keouet hozot | desi Janos hozot 10 eokreon Parlag keowet ... d 30 [Kv; i.h. 7/XVI. 53, 8/III. 4].

parlagkő-hányás parlagkő-szegés; exploatare de piatră; Steinbrechen. 1594: Az kő hanyonak Chrestelnek parlag kő hanyastol attam f 2 [Kv; Szám. 6/V. 45].

parlagocska kis parlag; pîrloagă mică; kleine Brache. 1695: az Ot vize mentib(en) va(gyo)n egy darab Parlagocska [Kilyén Hsz; LLt]. 1720: edgy jó darab Szőlő ... nyúl ... eo Nacsága Parlagocskájára [Kide K; EHA].

parlagoldal parlagul álló domboldal; versant nelucrat/în paragină; brachliegende Bergflanke. 1751: alól Erdős Pál kaszáló Pallag oldala [Koronka MT; EHA].

parlagos parlagban levő, megműveletlen; lăsat nelucrat/ necultivat/în paragină; brachliend. 1714: az Ülkei hegyre megyen egy föld egy resze parlagos egy resze tövisses [Lengyelfva U; Orb.]. 1721: Kerek pallag nevű helyb(en) ... egy darab erdős hely pallagos [Bibarcfa U; EHA]. 1745: a Pogyeron lévő Zab földek között fekűvő haszon-talan, sovány, dombos, parlagos, Tseglyes helyetske, az ut felől hosszára hasadva [Nagyida K; Told. 9]. 1761: Lehet ha mondtam mint a féle gypes parlagas földöt hogy fogja fel s vegye hasznát [Jedd MT; i.h. 45/3]. 1766: az Balog László Parlagos földinek innekso Végiben [M.köblös SzD; RLt]. 1772: Tövisses és pallagos hegy oldal [Bálványosvárálja SzD; Ks 101 Inv. 71]. 1809: bokros pallagos helyek [Nyárádszbenedek MT; EHA]. 1830: az ahoz tartozónak praetendált felsztis fel mértük és ugy talál-tuk hogy azon ... pallagos hely a tisztelt Plébános Ur által effective használó darabhoz nem tartozik [Kajántó K; KmULev. 2]. 1842: Szálás Szeg nevezetű Hellyen lévő Pallagnak Nap Keletől Imre Mihályné Posteritassi pusztá pallagos helyek, Nap Nyugotol a' Kakasdi Fiak Erdeje a Szomszédjai [Kakasd MT; DE 2].

Hn. 1835: Délről ... a' Falu parlagas pusztá helye (e) [Kakasd MT; MRLt].

Szk: ~ erdő. 1680: ada ... Egy borozdas Erdött tisztas-sal együtt ... mely fen említett barazdas Erdőnek Göröeny felol vicinussa Szekely György parlagos Erdeje [Somosd MT; DLev. 3. XXXIA. 21]. 1749: Bodoni Nagi Márton pallagos erdeje [Békásbodon MT; SLt 12. V. 11].

parlagság megmunkálatlanul/parlagul hagyás; lăsaré nelucrat/în paragină; Brachliegen. 1773: Nemes Zemplen Vármegyében Bodrok Keresztur Várossában ... Lévo pusztás Curia, és parlagságra jutott Szőlőbeli Örökségnek, távol Lette miatt ... gondját nem Viselhetvén ... hogy tovább-is azon ... parlagságban ne maradna ... Intzédi György Vram-(m)al ... Léptünk ilyen alkalomra, és meg égyezésre [Alvinc AF; Incz. XI. 15a].

parlagszóló megműveletlen szőlő; *vic nelucrată/necultivată*; *brachliegender Weingarten*. 1699: Meltotzassek Uram ... azt az Kis Parlag Szőlőt kezemben hadni [Kszeg; BfN Bh-i cs.]. 1832: Enis Zalogban által adtam az Felső Mogyoroson lévő két pászma Parlag szőlőmet [Szamosújfal Sz; Végr.].

Szk: *tövisses* ~ 1726: egy darab épp és egy darab Tövisses parlag szőlőjök [Backamadaras MT; LLt].

parlagul megműveletlenül; *lásat nelucrat/necultivat/in paragină*; *brachliegend*. 1636: meli föld sokaig parlagul leven szegettem volt fel [HSzj *parlag* al.]. 1737: harmadik ugyan ezen két földnek az Lábján dőlő föld Parlagul vagyon [Ilyefva Hsz; LLt].

Szk: ~ *áll*. 1748: egy darab észak oldal ... régtől fogva hogy Pallagul áll [Nagyercse MT; EHA]. 1767: Melly Földnek ... Negyed része pedig szántatlan maradt, Mostis Pallagul áll [Köröd KK; Ks 19/I. 8]. 1843: Hogy a' kére-zett Helyet eddig az esztendeig valaki felfogta volna, arról nem tudok semmit, hanem parlagul állott [Bodola Hsz; BLt 12 Pais János (50) szolgálamber vall.]. * ~ *hever*. 1766: ezen föld ... parlagul hever regtől fogva [Körispatak U; Pf] * ~ *heverő*. 1742: azon ökreket ... parlagul heverő föld-ken kaptuk [Déva; Ks 73. 74. VII. 98].

parlag-út parlag melletti út; *drumul de lângă pîrloagă*; *Brachweg*. 1754: a' pallag út [Sáromerke MT; EHA].

parlament parlament; *Parlament*. 1710 k.: (Párisban) Akadémiát, bibliothékát, király házat ... parlamentet és egyéb igazgatásoknak rendit, pompáit csudával néztem [BÖn. 594].

parlamentum országgyűlés; *parlament*; *Parlament*. 1710: A parlamentum penig az országgal együtt feltámad a király^a ellen, és a leányát, Máriát Vilhelmussal^b együtt hozzák be királyságra [CsH 218. — ^aII. Jakab angol király. ^bOrániai Vilmos].

parlamentumbeli országgyűlésbeli; *din parlament*; *aus dem Parlament*. 1710: olyan törvény van Angliában, hogy mikor a királyné szülni akar, abban a házban hét parlamentumbeli úr mindenkor ben legyen, s azoknak praesentiájában szüljön a királyné [CsH 218].

párlúg (mosáshoz főzött) hamvas lúg; *leşie fiartă cu cenuşă*; *Aschenlauge*. XVIII. sz. eleje: Az melly lovon rüh indúl, az ajakának belső részín á fogá felől apró hegyes biborcok lésznek azt így orvosollyad, az mázatlan új fazéknak az edgyik oldalát erőssen hevitsd meg ... á tüzes fazékal Szep gyengén az ajakáról á hegyes biborcokot égesd meg, az után Sos hóval erőssen dörgöltesd meg á lónak egész testitt; mikor hó nincs, tyúkgánés Sos párlúgal kel mosni [JHb 17/10 lótarási ut.].

parmezán sajtféle; *parmezan*; *Parmesan*. 1676: Édes Bátyám uram, az parmasánt is meghozták; igen kedvesen veszem Kegyelmed jóakarattját [TML VII, 225 Bomemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1841: 1 l(o)t citronád 2 f 4 1/2 l(o)t parmezán á 2. f 10 RF 30 xr [Kv; Bón. F. VIa].

pármordály páros mordálypuska; *un fel de puşcă dublă*; *Art doppelaufiges Gewehr*. 1765: Pár Pistolj 2 Pár Mordály 2 [Köröd KK; Ks 19/I. 6hoz].

párna 1. vánkös; *perná*; *Kissen*. 1568: Eleget zol vgmönd Bezzek kaar vgy mönd hogy effele parnath Jlyen roz dizno zagatía [Kv; Tjk III/1. 145]. 1570: Gergel vallia hogy eo hozot az Trombitas agiabol parnat lepedeot alah kyt zabo Janos Eowenek Mond [Kv; Tjk III/2. 27]. 1589 k.: Jay mit tegek ele kel Adnom^a, ha enekem megj Agia az ket parnat, az derekalt heiaistol [Szu; UszT. — ^aTi. a pénzt]. 1629: lattamis hogy haz' ezkeözöök voltanak az hazba(n), ugi mint on tal, on kanna agy, parna, feualy [Mv; MvLt 290. 159a]. 1668: Palástot aranyas Keszkenyot Parnat kétöt mind az eös helyről vitte el [Szentsimon Cs; CsÁlt F. 27. 1/27 Boros Janos (60) pp vall.]. 1714: Kozkas Vaszonnyal borított Párna [AH 54]. 1748: Juczinak hagyott volt Annya Derekajokat Párnákat [Torda; Borb.]. 1762: Derekajt kettöt Párnát 13mat láttam, mellyet mind az udvarbol hozogatot [Oltsem Hsz; Mk IX. 109]. 1810: Hat párna, kettő hajjal, a' fiaknak adatott a' négy kopatz pedig a' Léányoknak [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 8]. 1843: nálla ... matoval találattott meg Simonfi Lászlóné pokrocca, lepedoji és párnái [Bágyon TA; KLev.].

Szk: *~ba/-nak való tollu*. 1571: ele zamlalhatatlan rajtok való ado es birsag zedes ... parnaba való tollaknak zedesse es egieb hijaba való dolgokra való ereoltettesek [SzO II, 329 a székelly nemzet foly, az ogy-hez]. 1656: Parnanak való lud tol harom sakkal [Fog.; UF II, 167] * ~ *tolla között tart*. 1562: (Fráter Györgyöt) megölték hegyes törrel Alvinczben a Ferdinandus vitézi; kinek az ő holtes-tét ... egy néhány napiglan a párna tolla között tarták [ETA I, 15 BS] * ~ *végére való párnacsúp*. 1850 k.: Veres fejűs párna végire valok [Pk 2] * *ágybeli* ~. 1648: Egik Agibeli parnak(na)k veres kamoka hejak vagio(n) [Mk Kapi Kata kel. 5] * *ágyra való* ~. 1714: Tollal meg töltet közönseges Vászonnnyal borított Agyra való Parna ... fl. Hung. 6 [AH 54] * *házi szöttek tokos* ~. 1838: Házi szöttek Fejer Tokos párna négy [Sáromerke MT; TGSz 54] * *kartonhéjú* ~. 1836: egy Karton paplan ... és két kis karton héjú párna [Szentimre MT; BalLev. Balog Klára kel.]. * *levendulás* ~ *levendulalevéllé* töltött vánkös. 1823: Tafota Levendulás párna [LLt Csáky-per 601. L. 1] * *mezítelen* ~. 1736: Haj nélkül való mezítelen Párna nro 4 [Mikefva KK; CU XIII/1. 159] * *tollus* ~. 1784: Hét Tollus párna [MbK XI. 72 Kováts Agnes kel.] * *varrottas* ~. 1849: Egy kanapéra való kisedd varattas párna [Somkerék SzD; Ks 73/55] * *veres stráfós tokú* ~. 1851: Egy veres Stráfós toku párna [Dés; DLt].

2. halottas párna; *perna de sub capul mortului*; *Sterbekissen*. 1745: testinek egész béborítására hosszú párnát készítetttem ... mely párnákat töltötték meg ő kegyelmek az következendő jószágú kertből füvekkel; úgymint: mirhával, asszú rózsával majoránnával ... székfűvel, bisziókkal [Ne; DanielO 226 Daniel István apósához, gr. Teleki Sándorhoz].

3. oltárra való párna; *perniță de pus pe altar*, *perná pentru altar*; *Altarkissen*, *Kissen für den Altar*. 1849: Egy oltárra való varatos párna [Somkerék SzD; Ks 73/55].

4. gombostűpárna; *perniță pentru ace cu gămlii*; *Stecknadelkissen*. 1772: 1 Gombos tű tarto párna [Egeres K; Ks]. 1839: Egy gombos tűs párna [Kv; LLt].

5. turnúr; *turnură*, *perniță*; *Turnüre*. 1823–1830: Azután pedig párnákat tettek a csipőjekre, hogy szélesebb farok látsszék, mely olyan széles volt, hogy kezeket is kétfelől reátették nyugtatni [FogE 66].

6. hintó/kocsipárna; perna calestii; Kutschenkissen. 1720: Hintoert, lovakert arra kívántató szőnyegekért párnákért, hámokért, nyergekért, azokhoz kívántató haro(m) szolgál liberiajokert f 510 [Gernyeszeg MT; WassLt]. 1732: Egy nagy ágyas hinto Veres posztóval Sárga paszomántal párnákkal [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 34]. 1748: Veres posztóbol valo Veres párna bak takarójával Nro 2 [Ks 8. XXVIII. 5]. 1789: Egy Kotsi Ládára valo Párna, hammu szín posztóval bé huzva Rf 1 [Mv; ConscrAp. 13]. 1802: egy ujjabb és egy avadéköbb kocsiba való párnák [Ne; DobLev. IV/858. 4b]. 1850: Egy darab, az uj szekérbe járo uj kotsi derék fedéllel — (:corba:) bőrrel bevonva — ület ládával — lo szőrrel töltve, posztóval be vont párnával [Algyógy H; Born. F. II].

Szk: hanyatló ~. 1732: Uti hinto Veres posztóval Sárga paszomántal hinto párnákkal, két Sellyem Sárga hanyotlo párnákkal [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 34].

7. lőszerszám része; parte de harnašament; Teil des Pferdegesschirres. 1812: Papp Ferentz Udvar Biro Ur Sz. Régeni Hermán János Uramnak másod magával a' Mlgoš Udvar számára Uj kötőfékek, és hevederek ... és nyereg reparatiojáért fizetett légien ki e szerént: lo Őt kosár kötőfékekért per 1 Rf 30 xr ... 30 Három Ujlekötőért párnájával együtt, és egy párna nélkül per 40 xr ... in sum(m)a tészén! [Nagynyulas K; IB. — *Köv. a végösszeg].

Szk: zörgős ~. 1849: Négy lora valo zörgős párnák [Somkerék SzD; Ks 73/55].

8. símely, párnafa (a szekértengelyre erősített lapos fa, amelyen a fergettyű fordul); perinoc; Lagerschwelle, Lagerbalken. 1827: Más szekér ... negy a' párnát a' tengelyhez szorított kapots [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

9. alátét (malomalkatrész); perinoc, pernă (de la roata morii); Unterlage (Bestandteil der Mühle). 1676: (A malom) tengeliének ket eőregh vas abranczai megh vadnak, tengely végeben valo egy eőregh vas czappal párnájával eggütt [Fog; UF II, 747]. 1677: Vagyon ... nyolcz oszlopokon egy fűrés malom, melynek tőke tartó nyolcz karikás szekere, két párnája, fűrés járma ... meg vagynak [CsVh 54. — *Folyt. az alkatrészek fels.]. 1813: elmentünk az ugynevezett Nagy Zágon vizen levő Fűrészekhez ... Eszteké Tok a vasas Tengely alatt valo Csere pallo, Also és Felső Párna közösek [HSZ fűrés al.].

◊ Hn. 1798: Máté párnája [Méra K; EHA]. 1825: a Párnákba a körtvély fák mellett (sz) [Petek U; EHA].

párnabeli párnába való; care se pune în perne; fürs Kissen. 1761: mondatta ... Daraban Vonulné ... tégedetis meg tanitlak^a csak adgy egy pár fülbevalot, két sing vásznat és egy párnabeli tollat [Gyeke K; Ks 4. V. 20. — *Bűbajoskodásra].

párnácska 1. kis vánkös; perniță; kleines Kissen. 1816: A' Cselédek 2. pokrotza és 4. párnáskája ... 6 Rf [Kv; Born. IV. 41]. 1817: 7. Kissebb és Nagy párnáskák hajastol [Varsolc Sz; i.h.].

Szk: tarka ~. 1733: Edgj kis tarka párnátska [Marossztkirály AF; Told. 2].

2. oltárfa való kis párna; perniță de pus pe altar; kleines Altarkissen. 1732: ezen oltáron vagjon két könyv alá valo kicsinj párnácska, edgj oltár takaró csipkés gyölcs egy abrasz [Kóród KK; Ks 12. I].

3. csengettűpárnácska; perniță pentru clopoțel; Schellenkissen. 1842: Csengettű három rézből valok, két párnáskával [Dés; Újf. 3 Ujfalvi György hagy.].

párnacsúp (díszes) párnavég; marginea feței de pernă; (verzierter) Rand des Kissenbezuges. 1693: Egy Veres fejtővel iras utan varrot parna tsup [Ne; DobLev. I/38. 8b]. 1716: Veres fejtővel varrott két parna csup [Kv; Pk 6]. 1733: Hét párna csup veress fejtővel varrva [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1736: Egy Pár kék sejemmel tödzésesen varrot Párna Csúp [Kv; RLt]. 1752: Két Párna Csup veres fejtővel varrott [Nsz; Told. 2]. 1763: 2. Párna Csupnak valo Selyem recze [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.]. 1768: Totoktól vett Lepedő hajtás és párnatsúp Négy darab ... Kék Selyemmel varrott két párna tsup [LLt Fasc. 112]. 1809: egy Veres fejtővel varrott viseltes Párna tsup [Mv; MvLev.]. 1841: küldik válaszait; én a' hárászt, párna csupot, és pántlikát [Kv; Pk 7].

párnafa építmény fából való tartóeleme; traversa/talpă de lemn, grindă de reazem; Lagerbalken. 1822: Negy foljo Gerenda otska két otska párnafa [Dés; DLt]. 1833: Sukon^a edgy a' Szamos Vizére Ujjonnan építendő Jármos Hidhoz ... meg kívantatnak ... 21 Darab hid logását el hárinto párna fák ... 14 Darab ... rövideb párna fák [SLt Vegyes perir. — *F.zsuk K]. 1838: 25 darab 2-2 öles párnafa ... Rf. 50^a [F.zsuk K; SLt Vegyes perir. — *Hidépítésnél] Honyaly kötő gerendák (Sprengband) a hid meg gyengült részének meg erősítésére tejendő ujj párnafák (Emsbaum) fel kötésére 20 Darab [Dés; DLt 794].

Szk: ~ aljazó. 1838: 40 darab I–I öles párnafa ájazó ... Rf 20 [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] * ~ kötő. 1838: 8 darab 2 1/2 öles párna fa-kötő [uo.; i.h.].

párnafő párnacsúp/vég; marginea feței de pernă; Rand/Zipfel des Kissenbezugs. 1787: Két varatos régi párna fő Dr 30 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 41]. 1829/1830: Három, régi arannyal, és Selyemmel ki varrott párnafők Rf. 6 [Zabola Hsz/M. régen MT; TLt Közj. ir. ad 196/1830 néhai Daróti Jánosné Nalácz Anna lelt.].

párnahaj, párnahéj párnahuzat; față de pernă; Kissenbezug. A. 1674: Vagyon három tisztá lsloggal varrot, párna haj [Beszt.; WassLt]. 1735: Veres és Tenger színű Sellyemmel varrott két Párna hajok [Kv körny.; RLt]. 1736: Két elegyes Sejemmel iras után varrott Párna haj [Kv; RLt]. 1737: Az A. párnahajatis a benne valókkal nem immediate vitték Házához az A-nak; hanem más nap, mikor másoktól innotescált volna, hogy az Incták vették el holmikot az A-tól [Dés; Jk 260b]. 1743: Puplican Sellyemmel, Czeruzával iras után fejéressel varrott Agira valo két Párna hajjaival [Marossztkirály AF; Told. 19]. 1748: ágyra való ... Párna hajjával együtt [Koronka MT; Told. 11/92]. 1761: egy kendőt, és párna haját hagyott zalob(an) [Torda; Tjkt V. 46]. 1793: egy kekes Surgej (!). Párna Haj huszonhat [M.köblös SzD; RLt Kolosi Krisztina kel.]. 1801: egy veres, és kék virágokra varrott Lepedő két illyen párna hajokkal edgyütt [Gyalakuta MT; LLt 106/1]. 1813: A maga agyára párna haj potyolat gárnnyérral kigarnyérozva harmitz kettő [Szászvezsöd NK; Told. 47]. 1823: Juh bőrből avatag párna haj [Nsz; DobLev. V/1080. 6a Kemény György hagy.]. 1824: Hat nagy párna haj gárnir nélkül valok [Fugad AF; HG Mara lev.].

B. 1605: egy párnahaj vala hatan [UszT 19/38 Catherina relicta quondam Petri Molnar in Bettenfalua vall.]. 1612: egy lepedeo egy parna hej fl. I [Káson Cs; BCs]. 1620: Egi Kitleteől auagi parna hejtol f —/5^a [KvLt II/69 VectTr 10.

—^a Harmincadvám]. 1625: 3 parna hey veresések [UstZT 8a]. 1652: Negy darab fejéreses him parna hejjakb[an] valok [Nsz; IB X. 2]. 1668: anni Parna helia ruhaztya (!) uolt hogy szamat annak nem tudo(m) | tizen négy Parna hey eott tarka Pokroc [Szentsimon Cs; CsÁlt F. 27. 1/27 Boros Janos (60) pp vall.]. 1673: Egi parna hej, két kis ingért atták [Marossztkirály AF; IB]. 1737: nalam tartotta Marti Janosne egi parna hejban ket darab vasznat ... meljet meg akkor tött volt oda mikor ez előtt ama zene bona idő következett vala [Kézdisztlélek Hsz; HSzJP Koncz Andrásné Margit (30) jb vall.]. 1763: 1. Vékony gyolts Lepedő ... hozzá való párna hejjakkal [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.].

Vö. a gyapot-, gyolcs-, karton-, műszij- és vászonpárnahaj címszóval.

Szk: *aranyos* ~. 1674: Vagyon Igen szép ket aranyos lepedő egy Forma. Ugyan ahoz az lepedőhöz valo Nigy igen szép Aranyas párna hajak [Beszt.; WassLt 72/6] * *fejér csipkés* ~. 1788: Fejér tsipkés párna haj kettő [Mv; TSb 47] * *fejéres/fejéreses* ~. 1733: Edgi viseltes fejéreses lepedő, két fejéres parna hajjal [Marossztkirály AF; Told. 2]. 1744: Fejéreses Parna haj 2 [Szentdemeter U; LLt Fasc. 57] * *fejér selymes* ~. 1770: Totos varrassal fejér sejmcs Parna haj [M.andrásfva U; Pf Pálfi Antalné Hartzai Gálfalvi Judith kel.] * *fejérstráfos* ~. 1818: Hat házi fejér Stráfos Parna Haj ... 34 Rf [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina kel.] * *gárnéros* ~. 1820: Négy gárnéros párnahaj [Mv; Told. 22] * *kékes* ~. 1599: Zaz Istwanne Vizen Zilagiban ... Kekes parna hejnek Valott —/18 [Kv; Szám. 8/XIV. 31 Hj] * *kittelés* ~. 1705: egy kitteljis parna haj [Kv; Pk 6]. 1716: Egi Kittelcs parna haj [Kv; i.h.] * *krádlí* ~. 1838: egy csikos krádlí párnahaj [Kv; RLT O. 1 nyomt. kl Mike Sándor ellopott tárgyai]. 1845: egy Csikos krádlí párnahaj [KLev.] * *lengeteg* ~. 1832: öt lengeteg párna haj [LLt] * *lengyel varrásos* ~. 1738: Egy pár fejer lengyel varrásos parna haj [DobLev. 1/971] * *lenvászon* ~. 1817: Egy más hitvány Len Vászon Parna haj fejér Totos Fövel [Mv; MvLev. Simonfi Zsuzsanna hagy. 3] * *nyomtatásos/nyomtatott* ~. 1673: Vagion egi tarka nyomtatot parna hey [WassLt Borsai István hagy.]. 1739: Egi pár nyomtatásos uj párna haj [Kv; Pk 6]. 1755: adok által ... két nyomtatott párna haját [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1763: 2 Nyomtatásos párna haj [Kv; TJK XVII/1. 15] * *recés* ~. 1748: Látam reczés párna hajakat [Torda; Borb.] * *recés csúpú* ~. 1819: egy pár retzés csupu párna haj [Kv; Pk 3] * *sáhos* ~. 1595: keőuekis valanak ... patiolat ... sahos parna hy [UstZT 10/14] * *szőttés* ~. 1778: adtam által ... Szőttös párna hajot egyet [Agárd MT; Told. 8] * *tótos* ~. 1748: Az régibb edgyetmások közzül egi Derekaly Csúpot, és egi Tótos viseltes parnahaját láttam a Ferencziné Aszszonyom házáb(an) [Torda; Borb.]. 1761: a pinczében az hordon egy veres fejtős totos parnahaját ... egy hetig heverni látta (!) [uo.; TJKT V. 44]. 1778: A Molnár Mihály Bonumai közzül adtam által ... Totös párna hajot kettőt [Agárd MT; Told. 8]. 1836: Két totos párnahajak [Kv; Pk 3 Rákosi Nagy Boldizsár halálával maradt jók összeír.] * *tótos csúpú* ~. 1819: két totos csupu párna haj [Kv; Pk 3] * *urkoltas* ~. 1851: urkoltos párna héj kettő [Dés; DLt] * *varottas* ~. 1778: Takaro Ruhát adtam által ... ketőt varattos párna halyt Rosast egyet [Agárd MT; Told. 8] * *veres arnicso* ~. 1692: Egy veres arnicsoz parna hej den. 15 [Zabola Hsz; HSzJP] * *vereses* ~. 1694: Egy Veresses párna hay vallor. 72 penz [Kilyén Hsz; BLt I]. 1814: Két veresses Parna

haját ... adtam által [Kv; Pk 3] * *veres fejtős* ~. 1756: Két pár totos Veres fejtős vendég(ne)k való párna hej [Gernyeszeg MT; TSb Borbára Biro prov(idi) Joannis quond(am) Péter (!) (56) vall.].

párnájú kárpitozott ülésű; tapiset; tapeziert, ausgepolsiert. 1850: Hat darab polituros karszék 4 bevont loszörrel töltött párnájú — 2 párna nélküli 60 vft [Algyógy H; Born. F. II].

párnakenő szekérkenőcs; păcură pentru uns osiile; Wagenschmiere. 1705: Ugyan ma küldött vala a fejedelemasszony az úrnak valami sűrű levét, mint a párnakenő, hogy megigya, mert igen jó orvosság [WIN I, 365].

párnanemű párnaféleség; perne de diferite feluri; Art Kissen. 1676: Parna némű joók^a [Kv; RDL I. 155a. — ^aKöv. a fels.].

párnapénz tüpénz (az asszony költőpenze); bani de coșniță; Nadelgeld. 1631: monda az Aszony ... maradot az szeginj Aniamtul 24 arania(m), de azt se Palnak se Peternek bizonj nem adom, mert engem az Ania(m) meztelen hazasitot ki, azert nem veri megh eötet az lsten, mert eleg h maradot volt en nekem az Attiamtul: Ezen kiüülis maradot egi nehany taller valami keues parna penz [Mv; MvLt 290. 259a].

párnás 1. kárpitozott ülésű; tapiset; tapeziert, ausgepolsiert. 1786: Egy párnás karos szék [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36].

2. párnával készített (lőszerszám); (harnašament) cu pernițe; (Pferdegesschirr) mit Polster. **Szk:** ~ *heveder*. 1807: Két párnás és Farmatringos Heveder 2 [Szentmargita SzD; Ks 67. 49. 41] * ~ *lekötő szij*. 1747: edgy párnás lekötő szij [Spring AF; JHb XXV/88. 6] * ~ *úri hám*. 1806: volt két párnás Uri hám, kantárokkal és Gyeplőkkel edgyütt [HSzj kantár al.].

párnatánc játékos tánc párnával; periniță; Kissentanz, Art Tanz mit Kissen. 1870 k./1914: A társas játékokból ... egy párat megemlítek: haragszomrád ... Szedjen meggyet, főzzön káposztát, járjon párnatáncot, áljon szobornak [MvÉrt. 18].

párnatartó (alulról) párnát támasztó; care susține perna; das Kissen stützend. **Szk:** ~ *fenék*. 1679: Egi embernek valo fejér noszolya nro. 1 (:ennek parna tarto feneke 13 szál kenderhevederből czinaltatott.) | Két emberre valo fejér noszolya nro 1. Ennek parna tarto feneke, kenderből szütt hevederből vago(n) czinalva [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 18, 20].

párnatok párnahaj; toc de pernă; Kissenbezug. 1576: Wagon Egy wy parna thok [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 11].

L. még a *kanavász-párnatok* címszót.

Szk: *gyapottas* ~. 1801: Gyapattos Parna tok tollatlan [Pestes H; Told. 19].

párnavánkos vánkos; pernă; Kissen. 1681: Aszszony Háza ... Févaly, (:vagi párna vánkos:) egyiknek reczés haja, kettőnek diktas Nro 3 [Vh; VhU 537, 540].

párnazsák ágyneműtartó huzat/zsák; husá/sac pentru lenjerie de pat; Überzug/Sack für die Bettwäsche. 1594: Az Thoroni alat ualo Thar hazban ... Egi hjtuan veres parna saak ebbenis valami leuelek uadnak [Somlyó Sz; UC 78/7. 30–2]. 1685: Egy parna sak kek [Gyf; Ut]. 1697: Ezen boltb(an) ... Egi tabori Sátor Kék posztobol csinált parna sák(ban) Egi pusztá derekaly, Kett pusztá vánkossal edgyütt [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 8]. 1732: Hal-ler Ferencz Ur(am) ... el vitt egi ladacska penzt, láttamis a' parna sakba be takarva [Szászvevesszős KK; Szentk. Catharina Fogarasi providi quondam Thomae Blényesi (60) jb vall.]. 1736: Minekelötte ... megindultak, a hintót egy rakták meg; az tálatat tették az hintó fenekin az tál tartó helyre ... az párnazsák(b)ól hátul ülést csináltak [MetTr 368]. 1755: Három parna sákra valo posztóért Rfl. 4 xr. 24 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 30a]. 1783: De ő Nga már utba lévén Telegre akart menni, a' Bakra parna 'sák's egyebet fel is raktunk volt, a Lovak is be voltak fogva [Perecsen Sz; IB. Marosán Gligór (37) jb vall.]. 1789: vettem kezemhez ... 2. parna Sákot az ágy neműnek [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva lelt.]. 1820: Egy nagy parna zsák [Mv; Told. 19]. 1859: Egy avaték nagy párnazsák [Bodok Hsz; MkG].

Vö. a *bőr- és szőrpárnazsák* címszóval.

Szk: kétszer ványolt ~. 1752: Egy uj Ketzer ványolt kék Parna Sák [Marosztkirály AF; Told. 19] * nyomtatott ~. 1669: Egyéb vásárlásokat is mindenfélet megvettem ... az miket írtál ... nyomtatott párnazsákon és abroszokon kívül [TML IV, 489 Teleki Mihály Veér Judithoz] * *paraszt* ~. 1674: Egy veressel varrott paraszt kis parna sak [Szászvárosi ref. It Halics Mihály lelt.].

paró vízárók; şant pentru scurgerea apei; Wassergraben. 1777: azon hely a honnan a Török buzáját le vágják tulajdon az ő földje akarkis aki meg nézi, azt úgy intézi hogy éppen azon árokig vagy is paroig kelletik ezen földnek rugni [Gambuc AF; KP. Csora Iuvon (85) jb vall.].

pároi a Páró (F) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Páró/Părău; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Páró: Páró lakosa; locuitor din Páró; Einwohner von Páró. 1633: Asztis tudom hogy az Felseo Veneczy Boerok adak eo kegne^k, az Malom helt ... senky nem Contradicalt, Sött az Falubeliek igen Eörültek, Az czinalasan az Halmagyak Tiükosiak Parrayak voltak [A.venice F; Szád. Sztancziul Zagania (60) Eskut Boer vall. — ^aNagy Thamas Vramnak].

paróka perucá; Perücke. 1704: Szent György napján ... mind a gazdák, mind a vendégek igen jóllaktak, kivált az urat soha olyan részegen nem láttam, mert a németeknek elkápván parokájokat, az alól ivott [WIN I, 84]. 1732: Barokák vadnak egy bádóg tokban nro 8 Gyolcs Sapka Baroka alá valo [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 14, 17]. 1736: A fejét majd mindnyájan borotváltatták, ha kopocz volt, nem viselt idegen kurva haját, az kit most barokának hínak [MetTr 350]. 1755: Sz. Iványi Uram az öt Száz forintrol valo Reversalissát el kérette Szebenbe töllem, és a' parokájára fogadta, hogy a' pénzemet Atyám Uramnál készen találom [Alpistes H; Ks 78. 21/1 Türi László Colonnai (!) Ádámhoz]. 1758: Néhai Urunk eó Excellya parokáját tarto fő [Déva; Ks 76. IX. 8]. 1789: 6 Paroka Rft 6

[Mv; Conscrip. 22]. 1792: egy Parokaért 25 — [WLT Cserei Heléna jk 49b]. 1823–1830: Nemrég kezdettek elől az homlokra sokan vendéghajákat is kötözni, mely holmi felkondorított részekből áll ... olyan fodorításai vagynak, mint a régi parokáknak voltak [FogE 68].

Szk: felpiperézett és beporozott ~. 1807: Ékesen fel piperézett és be-porozott parokával [DLt 50 nyomt. kl].

parókacsináló parókakészítő; peruchier; Perückenmacher. 1705: Azt is mondá^a, ez mostani császár^b azt akarja, hogy praepostok misét mondjanak, a parókacsinálók parókát csináljanak, és minden rendek a magok hivatalját kövessék [WIN I, 464. — ^aA generál. ^bL. Lipót]. 1733: (A) Nemet Varga Felesége ... az Paroka Csinalotol adossagot praetendálván Fon János ... azon Nemet Vargánét hunczfutolták a Fejét be törték s meg verték [Dés; Jk 438b].

Szn. 1735: Parocha Csináló Janos [Kv; Dica XX. 8b].

parókás I. mn parókát viselő; cu perucă; mit Perücke. 1823–1830: Mikor temetnek, egy kétlovú latorja nélkül való szekérre felteszik a koporsót fekete posztóval betérítve, a két lovon is fekete posztó vagyon, mely két lovat két fekete kurta palástos, parókás ember zabolájánál fogva nagyon csendesen vezet [FogE 242].

II. fn parókakészítő mester; peruchier; Perückenmacher. 1780: Mihálytol a parokástól hallottam [Kv; BK Sig. Kun (23) lib. vall.].

parókia I. papilak; parohie, casă parohială; Pfarrhaus. 1662: az keresztyén prédikátorok paróchiájokból erőszakal kihányatnának [SKr 204]. 1673: A' G(ene)ralis delib(eration)ioja szerint Kakasd és Medgyesfalva között illye(n) contractust csináltunk az édgységnek meg maradására ... hogy ... a' Parochiat édgýütt építik a Medgyes falviak a Kakasdiakkal, de a templom, cziaterem építéséből ki szakadnak mivel külön templomok vagyon [Meggyesfva MT; MMatr. 73]. 1676/1687: A' Kaáli Orthodoxus atyafiak-(na)k volt illyen Contractusok az Jklandi Orthodoxus atyafiakkal hogy minden esztendőb(en) mikor kévántatik két szekér vesszőt hozzanak az Jklandiak a Káli Parochiahoz [MMatr. 272]. 1683: Vagyon egy szanto Földis az Parochiahoz ... kinek édgýik vegi az Krasznara dől [Somlyó Sz; SzVJk 66]. 1713/1750 k.: a Curatorok ... Felette igen vigyázzanak ... a Templomok Schollak Collegiumok Parochiak épületinek romladozasira [RGyLt A. 12]. 1723/1770 k.: építsen ... Csúrt is és kertet a' Parochia körül [Vajdakamarás K; SzConscr. 144]. 1790: Király István paráznaság vétke(b) esvén Pal Anna hajadon Léánnyal minek előtte Copulaltattak ... önkent Paenitealtak itt a Parachian a' Lakadalmakra hivott Vendégek előtt [Gyalu K; RAK 177]. 1823: 1817dik Esztendőtol fogva ... részenként való ház fel verések által F. Várajai Parochiamban a' Tolvajok által tett Kárim Specificatioja [Firtosváralja U; Borb. II].

Szk: kápláni ~. 1728: Vagion a Kaplanyi Parochia holot regen a kis Pap lakot a Piaczon [Sszgy; SVJk] * *magyar-református* papilak. 1694: a' Magyar Parochia földje ... A Magyar Templumon alo< > [Kisened AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.] * *papi* ~. 1728: Papi Parochia Vagion fen a Dombon a Templom mellet [Árkos Hsz; EHA]. 1729: A Papi parochia vagion a templom hegie alatt [Árapatak Hsz; EHA]. 1732: A Papi Parochia vegib(en) levő szilvas helyet ... meg cserelven az Eccla, mivel a Parochia szoros volt, amplificalodott immar jo darabbal

[Lisznyó Hsz; SVJk] * *prédikátor* ~. 1728: A Praedicatori Parochia vagyon a templom alatt [Komolló Hsz; SVJk] * *reformáta* ~. 1732: a Reformata Parochia, a Templom és Sombori György Ur(am) Nms Curiája [M.zsombor K/Szentjakab SzD; Tsb 51].

2. *mesteri* ~ tanítói lakás/ház; locuința/casa învățătorului; Wohnung/Haus des Lehrers. 1728: Papi Parochia vagyon az Falu közepiben ... A Mesteri Parochia vagyon ugyan emellett [Angyalos Hsz; SVJk]. 1759: A mesteri parochia vagyon Templom hegy farkán [Szemerja Hsz; HSzjP].

parokiális I. *fn* papilak; parohie, casă parohială; Pfarrhaus. 1640: Christophorus Rivulinus pastor Sz. Marthoniensis; Mivelhogi az el mult Feiervarat Celebraltatot Generalis Gülesből vakmereősegből szant szandeckal ki maradt ... inteteth az el menesre, es hagi az Senior híre nélkül hon ne maradjon; De sem Seniornak, sem az Ecclesianak híre nem tötte, hanem azt mondotta, haza megien es ki költözik az Parochialisból [Szjk 487]. 1650: Damasdi Istvan ... Bennunket oda mennven Seniorunkkal egiben az Parochialisból ki szarlattatott, es maga előttunk tudua(n) oda menetelunket el ment nem comparealt [i.h. 183]. 1722: Azon Visitatio alkalmatosságával Parochialis, és Scholák s Templomok körül a' mi defectusok találtatnak, azert nem a' közönséges megye pénzzéből büntetődjenek az Improvisus emberek [HbEk konz. hat.].

II. *mn* I. a parókiához tartozó; care aparține de parohie, parohial; zum Pfarrbezirk gehörend, parochial. Szék: ~ *épület*. 1863: minden Egyház Templomát, Parochialis épületeit biztosítsa [Gyalu K; RAK 83] * ~ *föld*. 1681/1748: vagion égi Parochialis föld mellett a To igen meg keskenyített [Balázsfva AF; KvAKKt Mss lat. 236]. 1726: A parochialis földek trágyázások iránt jöllehet kötelességet magokra nem leváltak a becűletes megék, mindazon által requiráltatván megcselekedhetik [Somlyó Cs; SzO VII, 325] * ~ *fundus*. 1640: Opra Popa Az olahok papia ... parochialis funduson lakik [Betlen F; UF I, 692]. 1677: Az emberi emlékezettől fogva, mindenkor Parochialis fundusnak tartatot helyeken lako emberek, ha sem Zászló alatt valók, de jure Regni, sem egyebiránt mások praetensioja alatt lévők, falu közzé valo szolgálattal nem tartoznak | Székelységen-is Parochialis fundusokrol falu közzé szolgálattal nem tartoznak [AC 241, 269]. 1723/1770 k.: az Unitaria Religión való Papnak a' Mlgs Groff Ur ó Nga Parochialis Fundust assignaljon [SzConscr. 143-4]. 1803: Vagyon ... a parochialis funduson egy cserefa agason szalma fedél alatt egy szép kis harangocska [O.aszszonyépe AF; EHA] * ~ *hely*. 1677: most, consentientibus Statibus regni a' két Clastromok, ugymint a' Csiki és Mikházi, azokhoz eleitől fogva tartozo Parochialis helyekkel ... helybé hagyatnak [AC 4]. 1722 k.: Egy Parochialis Helly ... bé nyúl éppen a' patakig [Unoka MT; GörgJk 162] * ~ *kert*. 1683 k.: az vetemenyből álló dezmat maguk Falujab(an) Rakiak be nem az Parochialis kertb(en), mivel az Falu gyakorta gondviseletlen levén az Parochusok terhe-re csak az gazzat hadnak ott [Somlyó Sz; SzVJk 65. — *Ti. a dézmáló községek] | Az Parochiahoz vago(n) három kaszálló Reth mellyeket magok kaszallanak, gyűjtenek es be is hordgyak az Pastor marhainak az Szétriek az Parochialis kertb(e) [Szilágyszér; i.h. 164] * ~ *örökség*. 1639/1687 k.: Ernyeí földeknek és Parochialis Örökségeknek Regesztrálása [MMatr. 279]. 1677: Egyházhöz vago valamely Eccle-

siához semminemű immobile bonumok, a' régi Parochialis örökségeken kívül, ne applicaltassanak | Ecclesiái proven-tusok, Parochialis régi örökségek, minéművek maradnak helyben, s' minéművek maradnak helyben, s' minéművek admittaltatnak [AC 6, 266] * ~ *skólaház*. 1701: Mű ... Adgyuk tuttokra mindenek(ne)k ... quod ... Midőn volnánk a Sepsí Széki Uzoni parochialis Skola háznál, Jövének mű előnk(b)e ilyen két felől való becsületes személyek [BLt I] * ~ *szántóföld*. 1652/1687 k.: Sz. Istvánon a Praedikátor és a Schola mester között lévén valami contentio a Parochialis szántó földek és széna réth felől ... juraltattunk szám szerint 6. emberket ... egyező nyomon vallyák hogy mikor Sz. Istvánon Schola mester volt, mindenekben harmados volt a Praedikátor földiben és rethibe(n) [Szentistván MT; MMatr. 181] * ~ *telek*. 1832: A Parochialis telken lévő Pajtának hidlásolásáért 1 Mf. 60 Dr [M.köblös SzD; RLt Retegi Sándor kezével]. 1834: a Falunak Délfelől valo résziben a Parochialis Telek ... Szomszédságiban (telek) [M.derze SzD; DHn 41].

2. parókián működő; care funcionează la o parohie; bei einem Pfarrbezirk wirkend. Szék: ~ *pap*. 1673: Csik szeki Sz. Miklosi Orban Ferencz, mostan Gyergio szekben Száár hegy megyejnek parochialis Papja [Szárhgy Cs; EHA]. 1806: Mivel tsak egyedül volt a' bival béverní a' vízbe nem bátorzkodott, Ágostonfalván a' Parochialis Paphoz bé kötötte [F.rákos U; Falujk I Sebe János pap-not. kezével] * ~ *páter*. 1710: A francia király ... az egész nemességnak megparancsolja ... mindnyájan felüljenek, sőt a clérusnak is meghagyá, hogy minden parochialis páter egy-egy lovasembert fegyverrel együtt kisétsen táborban [CsH 452].

3. ~ *proventus* a parókiának járó jövedelem; venit parohial; parochiales Einkommen. 1669: Az nemes Bereghvármegye az parochialis proventus végett az fejedelem asszony ellen vice-ispan urammal juxta articulum termináltatván pro die 25. praesentis ... kik convocatusok voltunk ... még az városnak Munkácsnak fele sem bocsátottak [TML IV, 524-5 Gyulafi László Teleki Mihályhoz]. 1677: Ecclesiái régi Parochialis proventusokat kik el-tartanak, processus, poena [AC 255].

4. ~ *aktus* egyházi tevékenykedés; activitate parohială; parochiale Tätigkeiten. 1823: A' Katona Személyek körül véghez viendő Parochialis Actusok ... fel kel tenni ... a Matriculának, s Protocolumnak Pagináját, hogy hanyadik lapon van protocolálva [Nagykapus K; RAK 31].

parokiális ház parókia; parohie, casă parohială; Pfarrhaus. 1640: Pap. Popa Radul. Ninczen parochialis haza fundusa [Korb F; UF I, 797]. 1643/1687 k.: Vagyon az Héán egy darab Széna fű a Parochialis házhöz [Csittsziván MT; MMatr. 328]. 1677: Quartirozás békességes időben mindenüt tolláltatik ... Nemes és Parochialis házakra, Majorokra, Malmokra, Scholákra, Ispotályokra szállani prohibitum sub poena [AC 266]. 1679: Az második Parochialis haz epítése continualodgyek [Dés; Jk 39b]. 1695: a' Parochialis haza az Ecclesiának pusztulo félben vagyon a' nagy gondviseletlenség miá [Kv; SRE 27]. 1755: Tótfalusi Samuel és Balog Ersők, öszvekelések előtt valo Paráználkodásokért követtek Ecclát a' Parochialis Háznál [Gyalu K; RAK 172]. 1784: a Kémendi Reformata Ecclesia ... innét ... vágatott Nádat a Parochialis háznak bé fedésire [Bánpataka H; JHb XXXI/51. 11]. 1795: az Hadi segedelemre a' Parochialis Hazakra esett 4 Rftot 12 xrt

nem a' Pap hanem az Eccla fizesse meg [M.bikal K; RAK 20]. 1800: az ide valo Unitaria Ecclesia Templomat, és Parochiális Házát állottaé viz valaha [Marossztkirály MT; Berz. 5. 45. S. 85].

Szk: *magyar* ~ református parókia. 1714: Sz. Vessződön^a lako Szathmári Janos az Refor Eccla praedikatora ... az magyar Parochialis Háznál [Told. 22. — *NK].

parókia-tartás (önálló) paplak-tartás; sustinerea unei parohii; Unterhalt eines Pfarrhauses. 1785: Citállyuk az közöttünk vígealt, s reánkis devenialt Privilegium maradványit ... Hétí vásárnak jövedelmét, Ecclesia és Parochia tartást, Pap, és Tanító Mesterek Szabad vállasztását^a [Tórockó; TLv. 6/1 Transm. 18–9. — *Folyt. a fels.].

parókus 1. plébános; paroh; Pfarrer. 1641: Pater István cognomine Gál mostan Száraz Pataki Parochus^a [HSzjP. — *Vallja]. 1683: Minemő modalitással jarion az Parochusnak az Sabbathale az Registr(ale?) Protocolumb(an) Assignaltatott [Borzás Sz; SzVJk 48]. 1722 k.: Az also Szenafüben edgy ret vagyon, melyet az Ekklesia le kaszál, a Parochus az özvegy Aszszonyokkal s Leanyokkal felgyűjteti [Ercse MT; GörgJk 159] | Vetnek nyoltz vékát öszszel; ha az Ertsai Határra vetik a' Parochus maga arattatja fel 's hordja bé; ha p(e)d(ig) az Unokai Határra az Ekk(esi)a arattja fel, 's hordja bé [Unoka MT; i.h. 161]. 1724: Bodoki B: Gabor mostan Nemes Fejer varmegyei Refor(matus) Bodolai es Nyeni Parochus [BLt 1]. 1734: A Kepezésben observaltassek hogy mikor az aratás véghez megjen a Parochus mennyen ki vagi negj hittel köteleztetett Kepések a több kepesek között es csóvállja el [SVJk]. 1736: Gyula- akkor, most Károlyvárat ... két páter lakott, parochusok vagy plébánosok is voltak [MetTr 435]. 1742: Szathmari Janko Parochus földlen Commoralo személy [Szászcsávás KK; SLt 14. B. 54]. 1762: A Catholicusok Parochusak 4 tajakról valo orderek [KK; JHbB K. 125].

Szk: *fungens* ~. 1751: A. Maros Bogáti Processusban(an) ... egy, egy Faluban az egy egy Fungens Parochuson kívül hány Fungens Káplányok, és hány Cantarok ... találat(na)k [TLt Köz. ir. 1544 Bogáti Horváth Szabo István vszb keze írása] * *unitárius* ~. 1798: adom ezen tulajdon kezem írásával lévő superscriptiomot, Petsetemmel is meg erősítvén Vass Mihály mpra Sinfalvi Unitarius Parochus [Asz; Borb. I].

2. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: *ordinárius* ~ pap rendes plébános; preot paroh titular; ordentlicher Pfarrer. 1692: Az megyebírái és szentegyház fiaí hűtösök legyenek, kiket az választásnak idején mindgyárt az ordinarius parochus pap eskessen meg az megyebírósnak és szentegyházfűzőságnak hivatallyára [Kozmás Cs; SzO VI, 432].

parókus-páter barát-plébános; călugăr catolic hirotonisit; zum Priester geweihter Mönch. 1721: Abosfalvi^a T: Parochus Pater ... kezénél maradtott ... Egi veres fejtő cingulus [Ks 83. — *KK].

párol 1. (ételneműt) gőzben puhít; (despre alimente) a fierbe în aburi, a înăbuși; dünden, dämpfen, schmoren. 1650: Föztemm Rakott ... d 30. Borsatt attam es Bort parlanj ... d 10 [Kv; Szám. 26/VI. 324].

Szk: *rák* ~ni. 1621: kellett eo kemeknek Ebedet kezitene(m). Egi pypet feoztemm sasaval f—/9 ... Rakot d. 6 ...

fel ejtel bort az rak parolnj ... f—/5 [Kv; i.h. 15b/IX. 202–3].

2. inhalál, gőzöl; a inhala; inhalieren. 1748: Hogy Tasnádi Uram Enyedről ki szabadult azutánn betegedett meg a' Felesége, hozzánk is jött vala a' Felesége számára füvet, Sályát, ugymint pápafüvet, és isopot kerven Tasnádi Ura(m), hogy ezekkel részsz szerint parolya, részsz szerint igya roszzul lévén a' Felesége [Enyedsztkirály AF; Told. 56].

parola 1. becsületszó; parolă, cuvânt de onoare; Ehrenwort. 1657: Én pedig úgy megböcsüllöttem, lévén esméret-ségem is véle, hogy magam sátoromban hálattam minden kötözés, vasazás nélkül parolájára, azaz hitire [KemÖn. 219]. 1676: Bizony dolog, parolámat tudván, lelkemet, szívemet Kegyelmednek tartom és életem elfogyásával is Kegyelmednek szolgálnom kész vagyok [TML VII, 207 Matskási Boldizsár Teleki Mihályhoz]. 1704: Sárosi uramat maga őfelsége maga parolájára is felbocsátá az udvarba [WIN I, 175]. 1736: midőn az ő kglme parolájára az I. ő kglme szekeresse fel-rakott szénámat bé hozta volna, Nms Városunk közönseges uttájánn obviálta ... még másokkal meg-nevette és maga szénája közé rakatta [Dés; Jk 281b]. 1753: sokot sutagván előszer egjűtt ... kérek a Nehai Mikó Ferentz Urto! maradtott Argenteria-kot Parolara, hogy meg mérjek [Kóród KK; Ks 22/XXIa]. 1763: p(ro)testalte az Asz(sz)ony eo Nga hogy ell ne vigiék erőszakason, és parolájak ellen mert semmi képpen nem contenta az Asz(sz)ony eo Nga arra nemis condescendál [Kük; Ks 22/XXIa vk]. 1788: életemnek főbb Czéllja lévén az hogy Parolam ne Periclitlodjék Nsgod Boraíért valo tartozásom ... halasztásának oka nem vagyok [Hosszúfalu Szt; Ks Miss. I. gr. Teleki Sámuel aláírásával].

Szk: ~ *alatt mond.* 1710 k.: Kérem másnap Csereit ... jeleltsék meg, mivel vádoltatom ... Mondá az említett kománai berekben való lesekedésemet, melyen én ... elfakadék nevetve; de parola alatt mondá: hogy az uraknak elé ne hozzam, mert nagy titok, és ő elveszne miatta [BÖn. 683] * *~jának megáll.* 1786: Parolám(na)k mostis megálván 2da Sept. indultam ki Szebenből, 4a ejusd(em) érkeztem ide [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez] * *~jának megfelelt.* 1843: az Atyám ... Roth Károly Urral 40 ezer Téglának el készítésére egygyezet vala meg, de ... mert a Szeme világától az Isten meg fosztotta ... parolájának meg nem felelhet [Dés; DLt 1358] * *~jára fogad.* 1777: ez is elég keserves, de keserveseb: hogy hanjszor Fogada az Mgs Ur parolájára hogy az én kész pénzemet^a ... mégis az Méls Ur meg nem küldötte [Kv; SLt XL Fekete Ferenc Suki Jánoshoz. — *Tollban maradt: megküldi] * *~jára mond.* 1818: Fő Ispányi Parulámra mondom hogy az Executio ... ki nem fog vitetni [H; Ks 111 Vegyes ir.] * *~ját megtarja.* 1705: Azt is mondák, hogy tegnapelőtt parolát adott volna Forgách a generálnak, hogy idejű, csak menjen ki a generál, de nem tartotta meg paroláját és nem jött el [WIN I, 396] * *~t ad.* 1705: Nyavalyás Mikesné asszonyomat Brassóban újólág most felvitték a fellegvárba fogva, és el is nem bocsátják addig, míg a szatmári és beszercei németet mind el nem bocsátják a kurucok, minthogy parolát adtak volt nekik, hogy elbocsátják [WIN I, 436]. 1741: a mitt a Militia in paratis desumált volt a Szegénységen me praesente a potiori restituata, a mit nem restituatis restitutioja iránt

parolát attak [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.] * *gavalléri* ~. 1782: a Melgos Groff-is tartozik ötlet Cavalleri Parolája szerent ki-fizetni [Drassó AF; TSb 24] * *redlis* ~. 1707: Kapitán Vr eo kgelme fejer Zaszlot tetetven ki ... Generalis Gliikesperg küldte két officirert be ... Proponalva(n) ... hogy az Hadakat szállítatna meg magais szállana meg mig az accordanak Punctumit el keszitenók de Semmi üdöt ne(m) engedvén arra, hitet és realis parolat szóval instante igire [WassLt Irsaj István szúv-i ub vall.] * *úri* ~. 1707: Nagysagod Uri Parolajara ... meg irtam vala Vás Sándor Uramnak hogy ... az plenipotential ennekem külgye be hogy ... concludalhassak Nagysagoddal [Kv; Ks 83 Szepesi János lev.].

2. katonai jelszó; parolá; Parole. 1705: ménénk Szászsebeshez, holott vala megszállván a Rabutin generál tábora ... megtudám, hogy a generál maga nincs ott, hanem ment Fehérvárra Schlick generálhoz, de esteire, azt mondotta, hogy visszajű, és a parolát is ki nem adatá, hanem visszajűveteli-re halasztotta [WIN I, 616].

parola-kiosztás (katonai) jelszó kiadása; transmitterea/ comunicarea parolei; Ausgabe der Parole. 1710 k.: Az atyám fő strázsamester lévén, a jel vagy parolya-kiosztást énreám bízta [BÖn. 564].

parolás kézfogásos; cu miinile împreunate (ca ornament pe un inel); mit Händedruck (als Verzierung auf einem Ring). Szk: ~ (arany) *gyűrű*. 1797: Egy szives parolás arany gyűrű [M.igen AF; DobLev. IV/777. 10]. 1806: a' Parolás Gyűrűt senki sem tudta egyben rakni [Ks 94 Thuroczy Károly lev.].

párolgás *diákny* eltűnés; evaporare, dispariție; Verschwinden, Verdampfung. 1870 k./1914: (Az iskolakapuban) állandóan volt néhány kapuzó; kik a karfákra felülve ... léhaskodva ... „hivalkodának”. — Mikor aztán egy egy tanár feje kiütődött az ablakán vagy kapuján lőn apostolok oszlása, párolgása [MvÉrt. 19].

páros¹ 1. párt alkotó; care formează o pereche; ein Paar bildend. 1694: Ezen hosszú lo pusztá Istallo fala mellett kívül az Udvar felől, va(gyo)n ragasztva negy egyenlo paros talpfa ... mely Talp fakban mindenikb(en) ket ket Rosnicza Kő helye van ki meczve [Kóvár Szt; JHb Inv.]. 1755: Paras első Hinto-kerék Nro 1 [Bábolna H; BK sub nr 1020].

2. kettős; cu pereche; gepaart, paarig. 1633: egy paras czillagos veres fonallal varrot gjapot vaszo(n) derekaly cziúp ... f — d. 75 [Kv; RDL I. 103].

3. ~ *lépésnyi* kettős lépésnyi (szélességű); (cu o lățime) de doi pași; (mit einer Breite) von zwei Schritten. 1826: egy 13 páros lépésnyi szélességű Buza földet vett [Ne; DE 2].

4. ~ *élet házasság*; căsnicie; Ehe. 1840: ifiu legény fia-mat Sándor nevezetűt a törvényes uton lejendő páros élettet meg kívánva nőszesíteni ... kívántam [Dés; DLT 948].

5. *átv* vmivel párosult; îmbinat/dublat cu ceva; mit etwas gepaart/verbunden. 1847: méltóságos Ságuna András úr ritka belátású számítással intézett tervének merészséggel páros végrehajtása, helyettes-alispán Pogány György atyánkfia és szolgabíró Tóvissi Gergely erélyes közremunkálásuk következtetésében sikerült ... Varga Katalint ... e megyei börtönbe ... juttatni [VKP 149].

páros² targoncás munkás (a bányában); tăraibonțaș, muncitor care transportă minereu cu tăraibonțaș; mit Schubkarre arbeitender Bergmann. 1780: Bányászok Fize-téséről. Az Bányákra küldendő Béres dolgozók iránt való rend tartás így határozottat, hogy ... Ortosnak, Sákhor-dónak, vagy Párosnak, senki négy Marjánál többet egy hétre ne adjan, egész Bánya mű idején az ortosnak egy, a' Sák-hordónak, és Párosnak két pár bocskornál többet ne vegyén [Torockó; TLev. 7b]. 1805: a Parosok az hosszsab Banya-ba ha nap szamba 17 utat tesznek legyen héti Berek hat márjas és a Banyaszot idein ket par Bocskor [uo.; i.h. 7/12].

párosan párosával, páronként; doi câte doi, pereche-pereche; paarweise. 1716: adot el Gyekeben Biro János 60 // berbécset, melynek 54gyit attá el párosan hét hét horga-son, mely térszen f. Ung. 63//72 [Gyeke K; Ks 90].

párosít 1. (ménlovat kancával) pároztat; a împreuna/împerechea; paaren. 1811: Őszve hánnya veti a' gondolatiba, Melyikben mi a' szép, mi a' jó, és hiba, És ugy párosítja Mag lovát 's Kantzáját, Hogy jobbitsa égyik a' másik hibáját [ÁrÉ 141].

2. (éneket) együtt zeng; a cînta împreună/în doi; paarweise singen. 1811: Te pedig Gazdádhoz hív oh szeli-detske Házam' eszterhájján hangitsálo Fetske! Testvéred-nek felelj meg minden hajnalba ... Párosítsatok az éneket hangoson [ÁrÉ 108–9].

párosodás egybekelés; cäsătorie; Heirat, Vermählung. 1811: Sokszor hallottam a' Grófnémat mondani: Ha a' Férfji nevek közül választani Kellene, nem mást, a' Jánost választaná, Mert a' nevek közt leg-sezbbnek azt tartaná: Szerentsés választás! bé-tölt kívánása, Gróf Bethlen János-sal lett párosodása [ÁrÉ 177].

párosodik házasságra lép; a se cäsătorie; heiraten. 1806: Bohártelki (!) özvegy Kováts János; Damoson kívánása szerént özvegyégre maradt Márton Annával párosodott [Damos K; RAK 12].

pároszfa '?' 1676: bomakból fel rott egy eörehg konyha mellynek közöpin vagion negy keő labakon allya egy eorögh keő kemény alatta valo eörehg tűzhelyével, nyilik reja az ket aldalához kett parosz fa [Sárkány F; UF II, 756].

paroszli '?' 1868: a' kut mellett van egy szép paroszli akác ép állapotban [Kv; Újf. 6 Újfalvi Sándor hagy.].

paroxizál elájul; a leșina; ohnmächtig werden, in Ohnmacht fallen. 1734: az Feleségemet az mindennapi Hidegh ki telte, ketczér paroxizalvan, Isten kglből tegnap sem recurrált ... Dr Pápai ur(am) eo kgme succurralt Orvossággal [Abafája MT; Ks 99 Bornemisza Ignác lev.].

párpisztoly páros pisztoly; pistol dublu; Pistolenpaar. 1630: Thordj Borbeli Jstuan Hozot beczibeöl ... Ket pár pistolt ... d 60 [Kv; Szám. 18b/IV. 43–4]. 1668: hagyok ... egy gyermeklouat fekestül, nyergestől par pistolyostul [Komlód K; BLt]. 1676: Adott egy pár pistolytis tokostól melly v(a)(e)t f. 12 // [Kv; RDL I. 155a]. 1693: Egy par pistalyis uy tokjaval [Ne; DobLev. I/38. 10]. 1714: Egi Par Pistoltj szilva fabul agja gjongji-hazzal és elephant tsonttal

figurazott a' Fogatoja aranj és ezust viragokból fl. Hung. 18 | Ejgi Par Pistolyj vas aggjal ... fl. Hung. 20 [AH 13, 14]. 1746: ugj tetzik hogj ezeken kívül fogott még edgj par pistoly lenni [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. 1753: Szakács Péter Felesége Szabó Mária Exponállya, hogy ... bizonyos vagdalkozásban hirtelen halála történvén az Battyának^a ... azon meg holt Battyatol maradtott ... egy pár pistolly [F. lapugy H; Ks 62/18. — ^aSpringerianus katona volt]. 1761: (Átvett) Egy pár Pistolyt, egy Flintát Tiz Aranyban [Gyéresztkirály TA; JHb XLV]. 1764: Volt egy pár pistallya [Pókafva AF; Kath.]. 1791: Egy Pár-Pistally [Déva; Ks 108 Vegyes ir. Grék Mihucz keresk. hagy.]. 1794: Egy Pár Pistaly kisdég rendű [Márkosfva Hsz; HSzJP]. 1805: Kertész János akkori uj Tisztarto vitt el, egy pár pistallyt [Szamosfva K; BLt 12 Jeremias Petre (30) judex dom. vall.]. 1818: Bak Mihály Ur szerzett két pár pistallyt [Szentkatolna Hsz; HSzJP].

Szk: *rezes monderú* ~. 1782: Egy belső vagyis Francia Szerszámu Sima rezes monderu par pistollyak [Mv; Nkf].

párpisztolyocska páros pisztolyocska; pistolaş dublu; kleines Pistolenpaar. 1782: Dámának valo par Pistolyotska [Mv; CsS].

párpisztoly-tok páros pisztoly tokja; toc pentru pistol dublu; Behälter für Pistolenpaar. 1714: Egi Par Pistoly Tok Zold barsonjbul négi rendell aranj fonallal varrott fl. Hung. 10 [AH 15]. 1801: edgy pár pistaly tok [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 6].

párpulhák páros pulhákpuska; un fel de puşcă dublă; Art Gewehrpaar. 1736: Már az kitől mint tölt ki, vagy egy pár stuczot, vagy egy pár tersényi puskát, vagy egy pár pulyhákot hordozott, töltve, felporozva, az hintóban hátul az ülés mellett kétfelől [MetTr 372].

párpuska páros puska, puskapár; puşcă dublă; Gewehrpaar. 1656: 5 Jul. Fogadtam Jancsit Inas(na)k, ígértém néki egy 25 forintos gyermeklovat, párpuskát, szablyát három esztendőre [EMLt]. 1703: Asztalnál ülven egy madarász nemetel öttek es ittak es egy nehany izben valo hiuásra sem jött bé sőt mi nagyobb vegtere el küldöttünk 4 iffiu mester embert hogj hozzanak a' Ceh rendi szerent műszert zallagot ... nem lehetuen eroszakoson valamit el venni, mivel par puskaja es Goszperge volt a fogason [Kv; ACJk 56]. 1722: Somogyi Péter in publico loco és sok becs(ü)-l(é)tes Emberek Lattára vásárolta az controverziában forgo par puskát [Kv; TJK XV/3. 100]. 1742: a' Tiszt ... kardal és párpuskával volt [Buza SzD; JHbB]. 1743: Pár puska Négy [O.fenes K; JHbK XXIX/28]. 1747: (A katonáknak) kardgyok, pár puskájok és karabélyok vala és az köpönyegeket is fel vették volt, és ... az mi tűzünkhöz jövének, s Péntek^a felé kérdezősködének [Désakna; Ks 27. XVIIb. — ^aK]. 1756: egj alkalmatossággal hozzánk hozá Erdő Ferentz Uram egj fél pár puskáját, hogj a gojobist ki vegje belőle [Karatna Hsz; HSzJP Provida Rebeka Fagjas, consors Providi Francisci Mihály (56)jb vall.].

párpuska-tok páros puska tokja; toc pentru puşcă dublă; Behälter fürs Gewehrpaar. 1714: Egi Par Puska tok megj szín Posztobul 4 rendel aranj s ezüst viragokkal varrott és körül sinorozott fl. Hung. 9 [AH 15].

párstucc páros karabélyforma puska; puşcă dublă în formă de carabină; Gewehrpaar in Form eines Karabiners. 1678: ezeket vasaroltatta eo nga hitelb(en) Egy Par stuczot f 108 [Utl]. 1714: Egy par Stucz agja Diofaból külső része elephant tsontal rakott fl. Hung. 30. Egi par Stucz Diofa agya elephant tsont Virágokkal fl. Hung. 24 [AH 25].

pársz 1. (örökségben) vmelyik fél/rész; comostenitor; eine der (Erbschafts) Parteien. 1735/1772 k.: Ha hol penig, valaki a Composessorak vagy parsak között ... maga Juszat valamelyik compossessoratus lineajában lenni, és latealni p(rac)tendalni, tehát az illyen particularis lineakban lévő és lehető p(rac)tendensek miatt az egész Composessoratus, nem impetaltathatik [DobLev. I/160]. 1736: Léven egy Nagy Gyalmos Tó ... azon Tonak Gattyát ... a Mlgs Pársok közönségesen tartoznak Conserválni, és procurálni s ujitani a' Zugot [Záh TA; Mk V. VII/10]. 1745: Minthogy pedig most a N. Idoi és Budarlai tilalmasb(an) való Forduló Határok fel nem osztathattanak, tehát ki kelvénn a Gabona, mind azon Határokat ... a' Mlgs Pársok egy más között igazságosan fel osztani tartoznak [Budurló K; Told. 9] | ugj edgieztek meg a Pársok hogj a melljben Jakab Peter Ur(am) lakik, maradjon ő Kg(ne)k ... Kapitány Mihályné ennek contradicál | Mely fraternalis és compositionalis Divisiót a Pársok kézbe adással ratihabealanak magok és Successorok képekben [Torda; TJKt II. 4, 5]. 1753: Hogy mind a két Felnek pacificum Dominiuma anál inkább confirmáltassék a' ... Földék iránt a Pársok mutua et perpetua Evictiot contra quosvis legitimos Impetitores vállalnak magokra [DobLev. I/299. 2 gub.]. 1760: a fiak p(ro)ducaltak minden literaléokt egy ládáb(an) ... Az láda el petsételtetett. Mely a pársok p(rac)sentiajáb(an) mantul^a minél hamaréb lehet nyitassék fel ... és a melyik ellen valamelyik félnek ellen vetése ... lenne, készületet tégyen [Oroszfalu Hsz; BLv. — ^aOlv.: mán túl].

2. peres fél; parte adversa/in proces/litigantă; streitende/prozeßführende Partei. 1753: Deliberatum. Assumalván és ventilalván ... mint két pársok productumit az Nemes Szék vgy az Instanstol Lazar Gergellytől producalt Communis Inquisitoria Relatoria; Constál világosan^a [Sf. — ^aKöv. a részl.]. 1755/1758: Exhibeallya az l ... Collationalissat azon Stomprol melynek felső arka miat felette lévő Stomponak praediciuma vagyon ... ujabban a Széket a Pársok ki vivén az árkat occulaltattván más orvasságátis adhibeallya a Szék ezen mostani controversiának correctiojara [Abrudbánya; Szer.]. 1762: mind a Relicta, mind a leány ág ezen Causát appellálván ... a Derék Székre ... a Szék a Causát nem dismembrálhatta, hanem Transmissiot vévén a Pársok Appellatiojokot láttassák meg [Kvh; BLv.]. | hogj az igazság inkább ki tetzhessék s' az fatensek fassiojiból kijött difformitás tolláltassék, a Pársok Communis Inquisitoria exmittaltatnak [Torda; TJKt V. 72]. 1772: (A malom) bizonyas disinteressatus Malom Mesterek által ujra oculátatnék, s azon oculatio meg Léven a Pársok in merito Judiciumat vehessenek [Kük.; JHb LXVII/2. 387–8]. — L. még RSzF 129, 254.

Szk: *inkta* ~ alperes fél. 1764: post factam Exmissio(n)em intempestive esett az denominalt Commissariusok ki menetele, nem controvertaltotván akkor az l(nct)a Párstol, s pro tunc meg sem disputaltott, az, valyon az A p(rac)sentioi helyeseké és meg alhatoké vagy nem [Torda; TJKt V. 233]. 1776: Kolosuári Daniel ... mikor első(en) a' 150 Forintokat kérte tsak affidálta Szász Pált, hogj ki

küldi a' Plenipotentiát, kiis küldötte azután, a' mint az Incta Pars adserálly [M.köblös SzD; RLt O. 1. 7.] * *léza* ~ sértett fél. 1677: Ha mely Fiscalis Tiszt valakik ellen potentiát patrál, azon Tisztiben citáltassék azon laesa parstol, azon Vármegyének Törvényes Székire az hol a' potentia patraltatik [AC 187].

3. (szerződő/megegyező) fél; parte (contractantá/interesatá); vertragschließende Partei. 1623: à mit eddig építet azt mingiarast ... megh beochwluen, arrol ualo authenticu(m) pechjetek es keze írása alat ualo docume(n)tumát adgia mind mi nekwnk mind az építető parsnak [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1739: a Ns Tanats eleiben jűvén a Pársok, a széna fű Szekely Mihály Vr(amna)k vissza ítéltet ... accedálván azis hogy a Vásárlas alkalmatossá-gával kinalas sem interveniált [Torda; TJkT I. 157]. 1768: Mely dolog alkalom hogj ekképpen ment légyen végben kéz bé adással a pársok között arról adjuk mis ezen kezűnk írása és szokot pecsetűnk meg erősítet levelűnk [Ne; DobLev. II/396]. 1786: a' fellyebb irt kötésnek meg állásá-ra mi elöttünk is a' Pársok magokat kéz bé adással kötelezék [Nagylak AF; i.h. III/619. 2a].

4. (vmely közösség) vmelyik része; (o anumită) parte (a unei comunități); (ein bestimmter) Teil (einer Gemeinschaft). Szk: *minor* ~ kisebbség. 1671: Az Praedicátorok az Patronusnak és Populusnak nagyobb részének akarattya ellen az Ecclesiákban meg ne maradhassanak, lakhassanak, ha szintén a' minor Parstól marasztatnának-is [CC 1].

párszuszi szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: ~ *betegség* beteges fősvénység/zsugoriság; *avarie/zgřcenie* bolnávicioasá; *krankhafter Geiz/Knauserei*. 1702: Gergely Janos ... se(m) feleségét se(m) gyermekit ne(m) tartotta ne(m) ruhazta parsusi betegségre(n) el hadta [Szjk 340].

pár-szekér bányásztargonca; tărăboanță; Schubkarre. 1634 k.: Attam az Par szekerre Ekemezei borbol Ur. 22 [Utl].

part 1. vízpart, mart; mal; Ufer. 1580: (A patak) partyaban egy kwtt wagon ... Jo Jwo Kutt [Pókafva AF; JHb XXVI/8] az wyznek mind a' ket partyat a' hun zwksegh leze(n) chynaltassak megh vagy bastiakkal vagy gatokkal [Kv; TanJk V/3. 231a]. 1590/1593: Az Dees feleol valo zyli es partya azon volt az zamosnak, ahol mostan az gatolas vagon [Szásznyires SzD; Ks]. 1598: B: wram w kegelme kwlte wolt Seress Balintot Keendre lewelekkkel Rawazdy wramhoz, Sotitben hogy Ment Zamosfalwanaly Egy Nagy partrwl ugrot be az lw welle az Zamosban [Kv; Szám. 7/XVIII. 53 Masass Tamás sp kezével]. 1607: regen az kertt ... az hol akkor az viz iar uala annak az partyaba(n) uala hogy az vizet ide vettette az uta(n) vette ki ide az kertet az viz Zelyere [Dánfva Cs; Eszt-Mk]. 1620: az Zena fwre ige(n) artalmas, az Nadas patak arkanak keskenysege ... vgj annyra hogy mikor valamennyre ... megh arad az Nadas, el nem folihat az Arkaban, hanem az partiat altal hagwa(n), karos heljre wtt kj [Kv; TanJk II/1. 293]. 1638: az migh en oda menek adigh be szökdősenek a lovak az Parton az Uizbe(n) nem terithetem ki [Mv; MvLt 291. 134b]. 1668: Betlen Janos Uram ugyan akkor halásztatta megh, megh maga az to partyán sélt [Novaj K; BfR 57/51 Coniunx Antoni Kelemen Kerekes Marta (45) vall.]. 1772: A Nagy Gáton kívül a Part meg tartására vagon 4 Csonka Gát [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. 1801:

Juon elé vett egy rudat, és a hajot vissza akarta hajtani a Parthaz | annyira volt a Hajo a Partol, hogy ő a partrol a hajoban bé ugardhatatt volna [Szászfalu AF; DobLev. IV/848. 3]. 1806: magos partya van é a Deberkenek, azon Sertések fel mászhattak é? [Dés; DLt 82/1810 vk].

Szk: *alsó* ~. 1758: a két Kánás között lévő heggyről ... egy erecske bé szakad ... két ágba szakadván az Erecske, az alsó ágának alsó partján határozának egy rakás követ [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 2153] * *felső* ~. 1589: Az felseo partrol hoztak volt vrunknak egi hintot, Cibere Peter es Kalmar Albert vitte tiz louon Thordaigh, attam nekik f2/50 [Kv; Szám. 4/X. 69]. 1746: a' Küküllőből ki szakadott ér viz a' kétt Méltóságos urak ... széna fűveinek egibe folyo köz hatarán foly le, szakasztott penig az Gróff Aszszony eő Nagjsága földéből azon ér viz a' felső partya felől az Groff ur eő Nagjsága széna fűvéből az alsó partya felől, in eodem alveo mellyeket mostis mos [Dombó KK; JHb XIX/6] * *kimenő* ~. 1657: az fejedelem ... érkezvén az vízpartra, az hídon által nem mehete ... révet tanálának ugyan nem rosszat, de kimenő partja igen nehéz vala [KemÖn. 43].

Sz: *könnyű víz ~járól beszélni a vízbehaló embernek*. 1710: Teleki nagyot sohajta, s azt mondja: „Vajki könnyű kegyelmednek, Pataki uram, így víz partjáról beszélteni a vízbehaló embernek ...” [CsH 209] * *lassú víz ~ot mos*. 1791: lassu víz partot mos [LLt 19/17 Gyujto Sándor alispán lev.] * *szelek után ~ra érkezik*. 1710–1711: Szent György napját üdvözlem házamnál, egész vigassággal lévén sok keserves bujdosásom után, mint aki a szelek után a partra érkezik [Kv; KvE 255 GM].

2. (folyó)víz mentén elterülő földterület; teren situat pe malul unei ape; am Fluß liegender Grund. 1573: Marton Vduarhely ... vallia ... Mongia volt Neky Kapa Myhalne ... Bolond kwrwaffy Nem Thwcz az Mas partra towa Zatmar fele lowaywal Menny [Kv; TJk III/3. 70]. 1598: Bachy Janos ... wallya ... az felseo partonnis ... azzerint harminczadlottam rolla [Kv; TJk VI/1. 182]. 1681/1748: A N. Küküllő partján vagion égj Misfája nevű Keregd Titalmas makos erdő [Balászfva AF]. 1710: a várostól az Aranyas víz partján egy darab helyet kérenek [CsH 298]. 1737: a Deberke partytán lévő kis Sziget forma földetske [Dés; Jk]. 1761/1808: In Grupa Csuki nevő helybenn, vicinityabus ab una ... egy miveetlen pusza part [Járaszurdok TA; Berz. 3. 2. A. 1]. 1810: a' Birtokosok ... az Osztálykor minden Almás vize Jobb partján eső Földeket meg osztotak, és itt már Nints szükség határ osztályra [Almásrákos Sz; Ks 76 Consr. 271]. 1823–1830: mentünk Ceglédén keresztül Pestre. Több helységeken is, de több nem jut eszembe, hanem még Szolnok ... a Tisza Partján | Pesten a Duna partján vagyon egy nevezetes Kávéház [FogE 166–7]. 1826 k.: a megye rettye több kaszálóinkal az ásando új ároknak innetső partján fektűznek, egészszen a Küküllő Martig [Gyalakuta MT; Gyl].

Hn. 1592: az Keo azo partnal [Fancsal U]. 1622: Haio Mezeo partian (sz) [Árpástó SzD]. 1643: Az Nagi rewen alol az Magas Parton [Mv; MvHn]. 1716: A Kerengő partya mellett (pusza hely) [Nagylak AF]. 1729: A nagj mezőn Kűpüs kút partyan Jo Andrasnal (sz) [Árapataka Hsz]. 1740: az nagj parton (sz) [Szamosfva K]. 1754: A Paszor-Ere partján (sz) [Nagyernye MT] | A' kis part alatt (k) [Sárpatak MT]. 1759: A' Tetves Partnál (sz) [Zovány Sz]. 1764: az régi Nagj Tó helynek Partján [Szamosfva K]. 1766: a Magos partnál (sz) [Nagyfalu Sz]. 1773: A

Demeter pataka Martján v. partyán (sz) [Tekerőpatak Cs]. 1804: a' Sáros Hidnál a' Deberke partyán a' nagy Tabla szánto Föld (sz) [Dés].

Szk: *császár -ja*. 1670: Kegyelmed a hadat az határszélben tartsa ... sohol meg ne szálljanak az császár partján az urunk ő nagysága hadai [TML V, 285 Teleki Mihály Pelei Ferenchez] * *erdélyi*-. 1619: Én — úgymond az pasa ... választ Irtam Habil effendinek, hogy azon semmit ne búsuljon, mert hogy annyi sok panasza jött az elmúlt napokban az sok latrok felől, most azon járnak egymáshoz, hogy mind az erdélyi parton és az német parton azféle latrokat keressenek fel és abban munkálkodnak [BTN² 296] * *német ~ to erdélyi* ~.

3. folyóvíz nevével alkotott összetétel utótagjaként; ca al doilea element al compuselor formate cu numele riurilor; als zweites Glied in mit Flußnamen gebildeten Zusammensetzungen: a megnevezett folyó menti partvidék; zona de pe malul râului menţionat; das entlang des erwähnten Flusses liegende Ufergebiet. 1647: Vagion az Var előt való Gülmölczes kert a' Maros parton, mind körül sóvennien bekerítve [Marosillye H; Vlt 55/5415]. 1690: adott ... két orotvány földet ... edgyike vagion Kis kendre menő út mellett ... Másikja ... szénarét ... a' Küküllő parton [Balavásár KK; SLt 15. B. 17]. 1699: a Küküllő parton vagyon edgy ... romladozott fél(en) álló ... diszno pajtáska [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. 1746: Tudok az Maros parton egy Sessiot mellyen most magamis egy felől lakom hogy Néhai Apor Istvan Ure volt [Marosbogát TA; Szentkgy Luka Gavrilla (60) jé vall.]. 1761: Krakkai Péter Uram(na)k offeralta B. Josika Daniel Vrfi ő Nga maga részéről valo Nyil vonást, ki is a Maros parton fekvő Curia-rol valo Nyilat voná ki [Branyicska H; JHb XXXV/46. 17]. 1804: ott a Deberke parton ökreimet ki bótátottam Legeles végett [Dés; DLt 82/1810].

Hn. 1751: A Szomos Parton (sz) [Válaszút K; BHN 169]. 1762: A' Szil Ágy parton (sz) [Szilágycseh]. 1762/1774: A Szilágy parton, a Nyaloban Irtovány Föld (sz) [uo.].

4. átv széle/pereme vminek; margine; Rand, Kante. 1710 k.: Az 1676. 77. 78. 79-béli nagy szélvészéből menekedvén azt tudám, már alacsony kalyibámban nyughatom a partján ennek a világ tengerének; se tisztsem, se semmim nincs, amiért üldözzenek [BÖN. 715].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

párt 1. (vki mellett/vkik oldalán álló) hasonló gondolkodásúak csoportja; parte, grup/colectivitate care este de partea cuiva; auf js Seite stehende Gruppe, Partei. 1653: És mikor az urak is mind ott volnának, tehát a törökös urak, kik a Sigmond pártján valának, megjelenték: hogy Sigmond Molduvában volna és kész volna az országba jöni | a győzedelem a Sigmond pártjái lón [ETA I, 58, 66 NSz]. 1657: (Nagy Pál) mi pártunkon való jeles ember vala [KemÖn. 122]. 1672: Az mi illeti, Kegyelmed melyik párton legyen erről Kegyelmednek választ Irtam [TML VI, 122 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1678: Barkóczi István ... az mely magyar had most keze alatt vagyon ... azokkal együtt kész erre a pártra által jöni [TML VIII, 114 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz]. 1770: Lengyelországban a dissidensek feles számmal lévén, praetendáltak, hogy ők is az officialatusokra promoveáltassanak ... A dissidensek pártját a királyéval együtt fogta fel a muszka [RettE 217–8].

Szk: *-jára áll*. 1562: 1562 esztendőben Balassi Menyhárt el árulá a János király fiát és a Ferdinandus király pártjára állá [ETA I, 18 BS]. 1614: Ő maga Báthori Gábor elszalada ... Ebben az hadban Nagy András is az egész hajdúsággal elárulta vala Báthori Gábort, és kiment vala az harcnak előtte Erdélyből, s ott künn az német császár pártjára állott vala [BTN² 59] * *-jára von*. 1657: Vala egy Kovács Péter híres mezei kapitány ... ezt az kapitánt corrupálták és pártjokra vonták vala | az Rákóczi követjei pedig Serédi István és Vetési István lévén, az embereket futván, s adományokkal, ígéretekkel pártjokra vonván ... adák Macskási Ferencnek az rákosi jóságot [KemÖn. 114, 133]. 1662: Heriza ... a tisztek alatt való gyűlevész népet is corrupálta, megvesztegette, és pártjára vonván, maga mellé csatolta vala [SKr 369] * *-ját tartja (vkinek)*. 1657: Schultetus ... doctor az fejedelemszönynek igen nagy kedvetlenségében esett vala, eszében vévén, hogy Bethlen István pártját tartaná [KemÖn. 135]. 1662: értékre adván, hogy azok is pártját tartanák és hasonló választ adnának, könnyen reahajlottak vala [SKr 396] * *-ját tartó*. 1662: Midőn Ali passának Váradról Temesvárra való távozása lett volna, Kemény János ... a Rákóczi fejedelem pártját tartó és Magyarországon exuláló főemberekkel csak nagy hirtelen és véletlenül Erdélybe bejött vala [SKr 640–1] * *császár -ja*. 1677: Az magyar hadak is mind inkább reménlenek addig, míg ezek itt lesznek; más-képpen is az császár pártján levő talpasok is inkább megszűnnek [TML VII, 415 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz] * *erdélyi* ~. 1662: Minket sem ők az jó vitézek, sem mások ne kárhoztassanak, mert ... soha az erdélyi párthoz való rebellansokkal, vagy azoknak hadaival nekünk semmi correspondentiánk nem volt s most is nincsen [TML II, 279 Csehi János Teleki Mihályhoz] * *felső* ~ kb. a bécsi udvarhoz hű személyek. 1664: csak hiában járt Istvánné is ... egy óránál tovább nem mulathatott Debreczenben, mivel igen villongó állapot volt, féltek az debreczeniek, hogy a felső pártra valóok ott égetik fel őket [TML III, 131 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. 1675: 20 Junii. Jövének meg az követek az felső pátról [Kv; KvE 149 SB] * *kuruc* ~. 1710: Szörnyű bódulás vala az országban, mert akik künn a kuruc párton valának, a némettől való félelem miatt erdőkre, havasokra s valamerre lehetett, úgy szaladtanak [CsH 343] * *maga -jára csinál/hajt*. 1657: Ott kinn azért az két urak magok pártjokra csinálták vala az hajdúságot és az partiumbéli vármegyéknek is nagyobb részét [KemÖn. 126]. 1784: Bánffi Farkast is maga pártjára hajtotta" [RettE 423. — "II. József császár] * *más -on lakó*. 1677: Ha kik a' más párton lakók között, az Erdélyi Ditioban Jóságot bírnak, és abból Potentiat patrlnak, a' Vármege Tiszteit előt tartozzanak Törvényt állani | Potentiat patrlnván e' birodalombéli jóságokból a' más párt(n) lakók, Törvény és executio azon jóságokból szolgáltatassék etiam cum brachio Regali [AC 176, 271] * *muszka* ~. 1773: Mondják, hogy szép része Lengyelországnak az, melyet a micink bírnak, a föld népével is jól megegyeznek, sőt a muszka pátról sokan jönnek által a királyné" részére [RettE 316. — "Mária Terézia] * *német* ~. 1671: elhiszem bizony, az írás is hogy mind német pártra s mind Zólyomi részéről megvan, de hiában, az kinek oltalma az Isten [TML V, 523 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1672: Hopmesterünk Nalácsi István uramnak írt Kegyelmed leveléből értjük az német párton levőknek az végekből cselekedő sok alkalmatlanságokat

[TML VI, 1 a fej. ua-hoz] * *török* ~. 1734: Ujsagul írhatom Ngod(nak) hogy Brassobol a Nemetek kemenjen szöknék által a Török Pártra Molduvába [BK. Bethlen Ferenc anyjához özv. gr. Bethlen Lászlóné Fölthi Máriához] * *törökös* ~. 1653: a törökös párt megsokasodék annyira, hogy egykor megfogának négyet a németes urakban a törökös urak [ETA I, 59 NSz].

2. vkit/vmit pártoló személy; persoană care sprijină pe cineva/ceva; Gönner, in/etw. unterstützende Person. 1657: az gubernátornak sok pártjai valának, mert meg is unták vala az fejédelemasszony miatt való vesződéseket | ezek mind igen Csáki pártjai voltak s nagy ellenségi nyavalyás Schultetusnak [KemÖn. 126, 136]. 1662: Legutóbban kik azon sectának, társaságnak fő-fautori, pártja valának, Péchi Simon ... és Orbán Ferenc ... convincáltattak vala | hogy az portán mindenkor jó fautori, pártjai, oltalmazói volnának, mind csak elébb megyen vala dolgában | azkik pártjai valának, ottan melléje gyülekezének [SKr 193, 324, 641].

Szk: *német* ~. 1568: St(eph)anus Mogioro, Tomas Jgyarto, Demetrius Chyzar ... fassi sünt in hűnc modum. Monostoron ek egy Aztatnal wnek volt, es szöch Antal elöttök az Rakba kapot, es mond zabo Janos neky, Nemet part vagy te zöch Antal, arra mond szöcz Antal vgyanis a vagyok en, esmet mond zabo Janos, ha nemet part vagy hat myert wtted feyet az nemetnek [Kv; TJK III/1. 214].

3. védelem, oltalom; apărare, protecție; Schutz, Verteidigung. Szk: *~ját felfogja* védelmébe veszi. 1662: Az fejedelem a követeknek nagy keményen szemekre hányá az vezereknek, basáknak hamis hitöket ... Az fényes portának is nem lévén arra igaz oka, s Bethlen Istvánnak is igaz igye a fegyverfogáshoz, abbéli igyet ... bizná a nagy lstenre ... és ... hinné bizonynyal, hogy mind magát Bethlen Istvánt, mind penig azokat, akik pártját hatalmas császár méltóságos személye előtt és a fényes portán is felfogták volna, meg-szegyenitén [SKr 171] * *~ját foghassa* védelmébe vehesse. 1662: Én Közép Szólnak Vármegyében Monoba(n) Lakozó János Deák ... folyamodta(m) az Nehai Tekéntetes és Ngos Barcsai Sigmondné Asszonyomhoz ... eő Nga ... az haláltul meg váltot ... enis eő Nga(nak) es maradéknak ... eőreökös jobbágysághra adom és kötelezem magamat ... Soha el nem szököm ... Ha hol penigh ez levelemet megh nem állana(m) ... eő Nga ... Szolgai mindenút ... megh foghassanak ... soha senki pártomat ne foghassa, seöt ha valakj pártomat fogna azis olyan hamis hitű átkozott lator ember mint en [Monó Sz; BK] * *~ját fogja* pártolja, védelmébe veszi. 1568: Georgius Hench ... fass(us)est, ez hallottam hogy monda az kayantay ember az zabo gaspar-nenak hogy, azyonym te Jnkab zereted az Ciganokat hogy ne(m) mynth az Magyarhat mert partyokat fogod [Kv; TJK III/1. 195]. 1625: semmi kepen az malefactor ... kj nem zabadithatta uolna, miert hogy partiat fogta es kj zabaditotta ... azt keuanom az teörüintul hogy az J azon buntetessel buntetodgiek az mint (!) az malefactor erdemlet uolna [UszT 30a]. 1637: Fraczi Cziczylia obyzt Ztan new fia gilkössagb(a) esuen Pal Deak mellett vagyon; eő foghta partyatt [Kucsuláta F; UC 14/42. 190]. 1715: En a maga szajabol hallotta(m) ... Demian Lupnak ... hogi monda. Mit czivodol en velem Popa Juvon, mi nekemis vagion ur(am)* ... a ki is tudom ennekem partomat fogja [Ispánlaka AF; Ks 19. VIII. 52. — *Értsd: földesuram]. 1785: A királyi Com-(m)issionak eddig semmi jo gyümöltse nem láttatik ... Déván járt, és az oláhok(nak) láttattak partyakat fogni [BK. Bara Ferenc lev. Szászvárosból]. 1813: Nem tapasztaltam

hogy a Cselédek romlottak volna az Arenda ideje alatt, azt pedig tudom hogy ha valami bajok volt párttyokot fogta [Kilyén Hsz; MvRKLev.] * *~ját fogó*. 1677: ha vagy a' latrot elő nem állatnak, vagy penig már a' vétek annyira innotescalván, azt az Executiót ... impediálnak ... minden tovább valo processus nélkül, öt szaz forint poenát exequallyanak a' latornak pártját fogo embernek tulajdon javaiból [AC 126] * *~ját tartja*. 1662: Az Üristennek olly áldása is volt igazgatása alatt a szegény hazán, hogy ... szultán Muradnak, mind fővezéres kajmekánjával ... hogy az moldvai Lupul vajda pártját tartván, igyét mindenekben oltalmazná | Az debreceni tanácshoz pedig fortélyt fogott vala, s azzal kezdé vádolni: Rákóczi fejedelem hadait ök fogadnák, városokban tartanák, táplálnák, pártjokat tartanák [SKr 302, 541] * *vkinek ~ja fogatik* védelembe vétetik, pártoltatik. 1748: a' Loponak pártja senkitől nem fogatik [Nsz; Ks 27. XVIIb St. Budai gub. janitor vall.].

4. ~ot út (vki/vmi ellen) pártoskodik; a complota/unelti (impotriva cuiva); sich (gegen jn) empören. 1610: Az országgyűlésbe akarván menni az fejedelem Báthori Gábor, Besztiercére, az urak pártot ütvén, az pápás urak Szék városán meg akarták ölni az fejedelmet [Kv; KvE 140 SB]. 1614: Mikor mind egybegyűlt volna az egész székelység ... ök magokat elhívén és hadban pártot ütvén az ország és nemesség ellen, az szabadságot erővel is meg kezdték venni [BTN² 44]. 1671: török császár birodalmában is gyakorta cselaliák^a támadván, az császár meg szokta büntetni; így ő ellene is némely magyarok pártot ütvén, élete s méltósága ellen fegyvert fogván, az olyanokat ha ő is bünteti, nem illik az hatalmas török császárnak ahoz szólni [TML VI, 643–4 Baló László Teleki Mihályhoz. — ^aLázadók. 1710: magok között elvégezik, hogy a császár ellen pártot üssenek | ez az elektor^a azután a császár ellen pártot üte, és a franciával conspirálván, elsőben szerencsésen proficiál vala, de azután megveretvén a császártól, és Baviariából kiűzetvén, most is a francia király mellett bujosdik [CsH 71, 212. — ^aMaximilián].

5. politikai párt; partid (politic); (politische) Partei. 1849 u.: A függetlenségi nyilatkozatnak mind magam, mind pártam ... ellene voltunk [EM XLIX, 549 Zeyk Károly kezé-vel].

6. emberek (egyik v. másik) csoportja; careva dintre grupule de persoane; eine der Menschengruppen. 1593: leon emlekezet az fizetes felol ... kewan vala az legjny f 75 ... de az mas part nem igire tobet f 25 nal [Kv; TJK V/1. 378a Olaz Mihali vall.].

párta 1. (hajadon leányok) korona alakú fejéke; diademá, cunună; Jungfernkranz. 1574: Orsolia egi ag leany azt vallia hogi ... latot egi partat leania feiebe de nem twgia hwl veotte [Kv; TJK III/3. 362b]. 1576: En Melyth Anna hattam Baranyay Annok Zeoksegere ... Parthayara walo gyeongyes teodzest [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 13]. 1604: egy ladat adott uala meghe Peter Gerebnebor Boros ferencz ... partatis, eggiet, patiolatba takarua [UszT 16/28]. 1631: annak az kis leanianak az fejeben lattam enis az partat s az feleségem kerde hogi hol vöd azt az partat s monda hogi az az leany atta ennekem az ki ez ejel az sipossal halt mert tegnap leany vala most immar kontia vagion s az pajtaba(n) haltak el egi mast [Mv; MvLt 290. 245b]. 1703: Edgy csipke' formára öreg gyöngyökből csinált párta [Zabola Hsz; HSzjP]. 1736: Megvirradván penig, mikor gondolta az noszolyóasszony, hogy az uj

házasok felköltek, bément, az új menyecskét felöltöztette ... az fejét pedig pártával és igen szép orientális gyöngyökből köves főkötőben csinálták be [MetTr 389]. 1751: az én Pártámrol való orientális Gyöngyömet adtam Kedves Atyamfiának Sombori Sofia Aszszonyom(na)k viselni míg l(ste)n szerentsét enged és parantsol eo kg(ne)k is [Szászveszsdő NK; Somb. I]. 1755: Leányom Kovács Ágnes Házaamtól az Budai Házhhoz ... Vit el egy igen Szép és Draga jo fele Gyongel rakat Pártát [Mezőbánd MT; MbK VIII. 19]. 1766: Egy fodor fátyolból készített széles Párta [Lesnek H; Szer. Harsányi Éva inv.]. 1795: lattom egy jo féle gyöngyből ki rakat pártatis [Ákosfva MT; Told. 23].

Vö. a bársony-, díszgyöngyös-, ezüst-, gyöngyös-, homlokeltő-, homlok-párta címszóval.

Szk: *aban jár*. 1772: minden Aszszony kezdette beszelleni hogy a Verbunkos katonák el mentenek Désről Vincze György Léánya is el ment vélek de még azt is úgy érttettem másoktól hogy haza sem jött volna a Léány Szamos Ujvarrol: hanem az edgyik Verbunkos katona segbe rugdosta és úgy jött haza még is Pártában látom járnai mais Vincze Persit [Dés; DLt 321. 50b Josef Lempekker Theresia (Igy!) cons. Kőmives András (31) vall.] * *aranybogláros* ~. 1648: Gyöngiös Arany bogláros partak Nr 3 [Mk Kapi Kata kel. 5]. 1672: Egi giogios aranj bogláros parta [SLt A. 52 Suky Krisztina lelt.] * *csipkés* ~. 1651: Harmadik Parta köues Arani boglárokból es zep Eörehg zem giogioikkól csinalt czipkes parta, meliben vagion Tiz Arani boglar mindeniknek tetejeben vagion Egi Egi rubint es ket ket Eörehg zem giöngy [WassLt 72/2 Vass Judit kel.] * *fán-kötéses* ~. 1604: Az Felperes keres az Alperezen egy Fodor illyer (!) zokniat ... egy Fankeoteses partat [Uszt 18/35. — *Fels-ból kiemelve] * *felső* ~. 1568: Pay-sos Lukach ... fass(us) est hogy amikor Feyerwary Imretől veüe qthues lörinc az felső Parthat ... Egy gyras parta Eouet Jgire etette [Kv; Tjk III/1. 222] * *homlokszorító* ~. 1697: Egy homlok szorító párta [KGy] * *oláh* ~. 1742: Egi oláh párta [Kisborszó SzD; TL Kífor familia lelt.] * *őiboglárú* ~. 1727: Arany mi ... Őt boglárú Szelyes öreg Szem gyöngyökből Való Párta [Marossztygyörgy MT; Ks gr. Petki Zsuzsánna kel.] * *pótrás* ~. 1775/1806: Valahányszor oláh hangos tokájával Szomszédomban Zörget Liturgiájával: Valahányszor Fáta pótrás pártájával Batutát jár este botos-koros lábával [Két nagyságos elme 115] * *rózsagránátos* ~. 1627: Egi veres barsony rosa granatos partha [BLt]. 1628/1635: Kett Veres barsonj rosa grahatos parta, apro giogijel [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Beldi Kelemen inv.] * *rózsás* ~. 1651: Edgy Örehg Rosas Parta, az kin vagyon het köves Boglar 26 gyemant benne es 9 Rubint [WassLt Wass Judit kel.] * *rubintos* ~. 1686: adtak ... Egi giogijös rubintos partát 9 Arany boglár hat hat rubint benne tiz giogijel füzöt boglárók [BK Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.] * *szász* ~. 1694: Egy nagy Szász Párta io féle gyöngyös | Egy nagy örehg Szász párta io féle gyöngyel rakot [Kv; Berz. 2. 27/29] * *széles* ~. 1788: Fatyu gránátból való széles párta, és egy viseltes fejr gyöngyös párta [Mv; Tsb 47] * *rótos* ~. 1768: edgy Totos Párta [Pf néhai Csiffalvi ifj. Bakos Józsefné kel.].

Sz. 1633: mondgia uala ... az Nagi Szeőcz Istua(n) vra(m) szolgálójanak Annoknak, hagi mond megh ... az Falabu Janos leanianak azt, hagi az partat tegie le bator, es kennie (tisztességgel szolua(n):) megh az szeggit (!) uelle, mert eő neki csak ugi illik az parta, mint az komának az

bitokos járom pálcza, mert el szeőkte eő az parta uiselest [Mv; MvLt 290. 136a].

2. a szüzesség jelképeként; ca simbol al castitãji/virginãtã; als Symbol der Jungfernschaft. 1685: Enyedi Peter ... meg részegedvén, raytam erőszakos keppe(n) ugi tőtte ezen gialazatott, es ugi paráznitott es ferteztetet meg ... mikor osztán előtte ki világosodot, az Annya előtt tudniillik hagi el veztem az pártát es be keszkenodgye(ne)k egi forintot adott patyolatra [Kv; Tjk XIII/1. 261].

Sz. 1854: báró Huszár Nánit báró Bánffy Farkas megkérvén, tagadó válasszal utasítá el. Gr. Hallerné egy társas östvélyén, szokott lepeggő hangján ... megszólítá ... „Édes öcsém! még se jó a kéroit fitymálni mert a párta mindég nehezebb, mint a púposhatú nem szép férfi [Újfe 29].

3. *mellre való* ~ mellidisz; fundă care se poartă prinsă de rochie; Brustschmuck. 1668: Egy pantlikából czinyalt melyre való parta, s nyakra való [Mk Kapi György inv. 12].

4. szegély; tivelál, tiv; Besatz. 1665: Hinto vánkosoakra egi parta Tall. 8 [Utl].

5. ?szegély-anyag; material pentru tivelál; Besatzstoff. 1592: azért keresz engemet hogy egy vegh partadat ell vagdalt(m) volna ne(m) emlekeze(m) arrais hogy en azt czielekettem volna [Uszt].

6. párkány; cornişă; Gesims. 1632: Az falon keőreős keőrwł karpiit tarto festet parta ennihani darab [Fog.; UF I, 168].

pártabűz alk szüzesség; feciorie, virginitate; Jungfernschaft. 1811: Talám majd akadok egy danoló Szüzre, Kiről tudom, hogy rá unt a' párta bűzre, Azzal öszve tsapjuk ketten jobb kezünket, 'S mint két árva öszve hajtyuk a' fejünket [ArÉ 110].

pártácska kis párta; diademă mică; Jungfernkranzchen. 1674: Egy haj fono körül való keskeny Gyenge Partatska el bontani való [Tövis AF; Kath.]. 1709: 1 kis pantikara tsinált Partatska talam van kilenc arany bene [WassLt Árva Matskási Ersebet inv.]. 1781: Egy kitsin gyenge pártácska rész szerint közep szerű, rész szerint pedig apro Gyöngyökből tsinálva, két kitsin Arany Boglár benne [Nsz; Told. 3].

Szk: *gyöngyös* ~. 1673: egi hajfono körül való késkeny giöngiös pártácska [Tövis AF; BálLt 93].

pártaforma pártaszerű; de forma unei diademe; in Form eines Jungfernkranzes. 1834: Egy fejár üveg Gyöngyből készült pártaforma (Diádim:) [TLT Praes. ir. 1062 özv. br. Kemény Simonné elveszett ékszerének jegyzéke].

pártájú vmilyen szegélyű; cu o anumită tivelál; mit einem bestimmten Besatz. 1596: Egy fekete zeold partayw hernacz palast er f 18 [Kv; RDL I. 65].

pártakő párkánykő; piatră de pervaz; Gesimsstein. 1598: Az melj hidat az Zina vcha Kis Aito eleott chinaltatunk ... Attam chresteljne padimentom es rako kwre ... f 5 d 50 ... vettunk Jsmet parta keowet Lenart Tamastul fenesitwl f 4 [Kv; Szám. 8/III. 9].

pár-taliga bányásztargonca; tărăboanță; Schubkarre. 1571: Megh Ertwen biro vra(m) altal az fýedelemnek eo felségenek az par taligak feleol való Ereos parancholatját, Melynek megh kesitesére, Eo k. varoswl vetetnenek Egy vonasra d 50 [Kv; TanJk V/3. 34b].

pártaöv (ékkövekkel díszített) övfajta; un fel de cordon (impodobit cu pietre); Art Gürtel (mit Edelsteinen geschmückt). 1560: Eg' Nag Partha Ew Ezewst Aranyas feerfinak walo. Egy Nagy partha Ew aszonyalatnak walo maycz 24 Boglarw Aranyas Ezwst Egy nagy chyath rayta [JHb QQ Temeswary Janos reg.]. 1573: Kalmar Istwan azt vallia ... Latta az felesegenek zep tafota es Mohar zoknyayt, parta Eoweyt aran gywreoit kapcayt [Kv; TJK III/3. 172]. 1576: wagion egy partha ew kybe wagion cot gyra, het Boglar Rayta [Szamosfwa K; JHbK XVIII/7. 2]. 1605: az Zakaczine Testamentoma Zerent az parta eöbeöl es az Kalmar árúbol Contentaltja Zöcz gjörgjine az adosokoth [UszT 20/135]. 1614: Vagion Egi partha eo Fekethe maiczos meliben vagion negiue(n) harom nehezek, Beochultuk kilencz forintra [Kv; RDL I. 95]. 1640: Jutot Baginak egi parta eo uy ezüst mayczos, mely eöben uagion ket gira es egi Taller [Kv; i.h. 151]. 1674: Csomor András jovaibol ... percipialtunk egy partha eövet ... mellyet divisor Uramék akkor ... eötvén forintban hagyván, mi fellyeb el nem adhattuk 46 forintnál [Kv; Szám. 34/L. 1]. 1696: Egy partha eöv Arannys Tiz boglaru aranyas Türkeses [Mv; MbK 80. 6]. 1724: egi párta övet váltott ki az Atyámtul Néhai Czeglédi Szabo Mihály Ur(am) [Ne; DobLev. I/106. 3b Sophia Sebessi cons. Francisci Kécsinál de Gjepes (39) vall.]. 1748: Párta övet s egyéb ezüst portékákat hozott Kolosvárról az első Felesége [Torda; Borb.]. 1796: Egy három ujinyi szélességű Pár-öv [Sólyomkő K; RLt özv. Ladányi Jánosné Patonai Eszter íelt.]. 1798/1821: Egy Régi modi Filegrán munka párta öv joféle gyöngyökkel rakott, rajta lévő Lántzával együtt 12 próbás [Kv; Pk 5]. 1812: a Groff ... ekivül adott edj jo féle gyöngyökkel kirakott ösi pártót [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.].

Vö. a *hertiis*-, *ezüst*-, *forgács*-pártaöv címszóval.

Szk: aranyos ~. 1586: ada ... maychra chynalt aranyas parta eoweth [Aszó KK; Told. 27]. 1625: Vagion egy ezüst maiczos cziattos boglaros aranyos parta eo ... f 62/50 [EMLk]. 1702: Egi aranj boglaros jo féle gjongjes párta ... Egi aranyos Parta Eöv [Marossolymos H; Told. 22] * **boglaros** ~. 1570: Margith Azzon, Zabo ferenchne hithy zerent vallya ... Lattha, hogy az Azzonyonak (!) Az Vrok penzt hoztanak es egy Boglaros partha Eowetis [Kv; TJK III/2. 168]. 1589: Egy Boglaros partha Ew Feyer ezwst Mayczon ... f 17 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 30]. 1683: egy boglaros parta övet mely ezüst csatton vagyon (!) ... testálta Vagys Miklos Uramnak illyen formán, hogy az eo kegyelme leanyae legyen, az Leany fizesse ki az Apjat belölle [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1700: Balog Istvan Ur(am)nak nyil szerint jutát egy sima boglaros parta Eö, egy Aranyos Pohár egy kettőben tört ezüst kalan, egy kis Arany gyűrővel együtt [Ne; DobLev. I/50] * **dombos** ~. 1587: Vagyon zalogba Egy Eöreg Aranyas Regi dombos Partha vw ... Tezen ... f. 17 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 6]. 1627: Egi Viragos dombos partha eo nio(m) m 1 p 42 Giraiat tudua(n) p(er) f. 18 tt. f. 18 d. 92 [Kv; RDL I. 134]. 1718: Nemes Lubinitski Anna Aszony Néhai ... Pálfi Andras ur(am) o kegy(e)lme relictáia ... keret egy 80 forintos dombos párta övet [Kv; Pk 6] * **dombos csatú** ~. 1630: Egy Dombos Cziattiu parta Eö, Ezwst maiczon RDL: 14 boglar nyom m. 1. p. 33 aestim: tt f. 37. d. 50 [Kv; RDL I. 147] * **ezüst-aranyos** ~. 1682/1687: Attam Egi ötuen forintos Ezüst aranyas Parta öuet, Lancz formara tsinaltat

[Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. 1723: edj néhány edj másbon Járo ezüst pohárok, edj ezüst aranyos párta öve [Ne; DobLev. I/104] * **ezüstmajcos/majcú** ~. 1611: Egi oh ezwst majcos parta eo test alasos cziattal [Kv; RDL I. 88]. 1615: Egy test allasos Ezwst maiczos parta eo [Kv; i.h. 96b]. 1622: Egi Ezwst maicos bertös parta eo nyom m. 1 p. 24 tt. f 24 [Kv; i.h. 119]. 1637/1639: Egi Testallasos lapos csatu, Ezüst maiczu parta eo 10 boglar raita ... f. 35 d. 66 [Kv; i.h. 111] * **fekete majcos/majcú** ~. 1617: Egi fekete majczo parta eouet [Kv; Pf]. 1630: Egy fekete maiczos parta Eo, boglar vagion raita tizenketteö Niom m. 2 p.: aestim: — tt f 44 [Kv; RDL I. 147] * **filigrán** ~. 1798/1821: Filegrán párta öv [Kv; Pk 5] * **fűzőtű** ~. 1637/1639: Egi regj viragos fűzeott parta Eö ... f. 34 d. 66 [Kv; RDL I. 111] * **gyöngyös** ~. 1600: Ezzen kyúul az meny Ezust marhám vagio(n), hagio(m) azt az en germekjennnek Tüdny Jllik Egi Eoregh geongeös parta Eöeth [Kv; i.h. 70]. 1714: egy remekes türkes jo féle gyöngyös párta öv [Kv; Pk 6] * **majcos** ~. 1584: Amy az masodyk kerdese (!) nezy en Nem Tudom ha eskwt e meg balassy gergely az bagy Pal ezwst Marhayaerth Awag nem, azt sem Tudom ha adotte ezwst marhat bagy palnak Auag nem, azt sem Tudom ha talaltanak maychos partha eoueth balasfy gergelnel mely partha eo bagy Palnenak zepetebeöl vezet wolna el mert Ennekem nem monthak [Kv; TJK IV/1. 300a Igyartha georg wallasa] * **merő** ~. 1596: Egy mereo partha eo Carneolos eoregh gyeongieokkal eoregh thewrkescekel megh wagion rakwan mely nyom n. 3 p. 39 mely beochywerint er f 240 [Kv; RDL I. 65]. 1637: egi mereö parta eouet is tudom hogi hozot vala K Janos Deak [Mv; MvLt 291. 85b] * **öreg** ~. 1629: Egi eoregh parta eo teorkeses gyeongjeos ezvst lancz az vegiben [Gysz; LLt Fasc. 155] * **régimódi** ~. 1748: hoztak ... egy régi modi párta övet [Torda; Borb.] * **remekes** ~. 1696: Egy remekes türkeses partha eöv [Mv; MbK] * **részcsatú** ~. 1585: Vagion eg' Rez chattu parta Eow hitwan es eg hitwan visselt keos-seonthiw ... beochwlteteöt ad f 8 [Kv; Szám. 3/XIX. 2] * **szászos** ~. 1798/1821: Régi Szászos Párta öv ... Szászos vékony párta öv [Kv; Pk 5] * **testállásos** ~. 1627: Egy Test állásos parta Eö viselt Ezwst az maiczais niolcz Boglar raita, Az szyat ki tuduan nio(m) ket girat, Tiz nehezeket, Giraiat tudua(n) f. 18 d. — teszen f. 39 d. 75 [Kv; RDL I. 135]. 1629: Egi tesállásos parta Eö, het boglar raita, nyom m. 1. p. 42 ... tt. f. 28 d. 44 [Kv; i.h. 132]. 1637/1639: Egy Test allasos parta Eö, az boglara viragos, gyeongyos Türkeses, nyom m. 2. p. 30 aestim(altuk) f 50 [Kv; i.h. 111] * **türkizes** ~. 1629: Egy viragos Gyeongieds teorkeses párta Eö Lanczais vagio(n) valami Almadinokis vadnak benne. Az mely nyom m. 2. p. 42. vagio(n) zalogban tt. f. 70 [Kv; i.h. 132]. 1637/1639: Egy Gyeongyös Türkeses parta Eö nyom m. 3. p. 30 [Kv; i.h. 111]. 1725: Vett volt eo kglme zálogkeppen Két Arány Lánccott, Egi Forgács, Ezüstből valo Lancz Eövet; viszontag egy jo féle gyöngyös Türkeses parta Eövet ... Szaz Magyar forintokig [Kv; Pk 7] * **újforma** ~. 1652/1655: Egy Lánccos Uy forma párta öv, az Lanczán egy mak merön aranyas Bek Mártonnál vöttem fl. 58 [Kv; CartTr II. 875 Csepreghi T. Mihály nyil.].

pártaövecske (ékköves) kis öv; un fel de cordonaş/brüleet (impodobit cu pietre); Art Gürtelchen (mit Edelsteinen geschmückt). 1588: Az Orsik Reze. Vagion egy kised partha eowechke fekete visselt Mayczon Niom

Maiczostol, 16 boglar rayta, M 1 p. 16 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 23]. 1602: Honesta Matrona Catharina Ricta Ioanis Kadas ... fassa est ... Tudom azt hogy az Thamas deak vram felesége Catha azzony ott az Annyanal lakott gyermek volt ... Ruhazattia feleol pedig, azt tudom hogy egyg zoknyaczkaya, es egyg kis parta Eowechkeys volt az Leannak [Kv; Tjk VI/1. 606b]. 1629: Egy kis pártá Eöueczke az mely nyom m. 1. p. 45. aestimáltuk tt f. 48 d. 40 [Kv; RDL I. 132]. 1638: egy kis parta eöueczkeje volt az mostis jelen vagion az Aszonnal [Mv; MvLt 291. 144b]. 1693: Egy pártá Eöueczke hét Gerezdes Tall — 8// 1/2 [Ne; DobLev. I/37].

Vö. az ezüst-pártáöueczke címszóval.

Szk: *fekete majcos/majcú* ~. 1589: Ket O keosseonthiwhcke, egy fekete Mayczw parta Eowechke [Kv; KvLt Vegyes I/2. 33]. 1676: Adott ... Egy fekete maiczos rövid czattu, 13 ezüst boglaru pártá öueczkét, mely sziiával, maiczával együtt ... f. 12 [Kv; RDL I. 155a] * *merő ezüst* ~. 1596: Egy mereo ezeuwt partha eowechke n l p 6 [Kv; i.h. 65] * *remekes* ~. 1625: Wagon mas egy gyermeknek valo ezüst remekes parta eowechke nyom ez m. Ö. p. 32 er ezis f. 12 [Kv; i.h. 126].

pártás 1. párkányos; cu cornişă; mit Gesims. 1638: Az felseő contignatio keöürül keörös keorniül deszkas, partas, parkanios folyosso vagion, iratos menjezeteü [A.porumbák F; UF I, 661]. 1652: Ezen ... fa haz körös körül sasokba boronakba rott, belöl az haz fala mind két felöl vegig gyalult festékes, partás [Görgény MT; Törzs]. 1656: Ezen filegoria ... deszkaval bellett partas 4 szegre csinált sendeli hejazatt alatt vagion | az falon vagion három fogas, kettej partas az edgyik labas | Ugyan ezen tornacznak allya deszkaval padlott, tapaszos, felseő resze pedig deszkaval padlott, tapasz nélkül valo, partas [Fog.; UF II, 104, 150, 173].

Szk: ~ *ajtó*. 1629: ö Felsege ebédöl-háza ... Azon belöl az szegelet ház. Ennek az ebédöl-házból bényilöl aijtaja, pártás festett zöld aijtó | az hálól-ház. Az szegelet-házból való aijtója, zöld festett pártás aijtó [Szu; SzO VI, 97–8 Székelytámadt vár lelt.]. 1656: egy reghi partas vas sarkon panthon forgo ayto | Ezen coregh palotabol nilik az drabant hazra, egy csiffnan rakott bellett partas vas sarkon forgo aijtó | egy hevederes partas aijtó [Fog.; UF II, 115, 137, 140] * ~ *deszka*. 1656: (A ház) allia teglaval padimentomozot, padlása peniglen gyalult partas deszkaval menyezetes | 28 rendbeli partas deszka [Fog.; i.h. 109, 154] * ~ *kő*. 1656: Ezen p<a>lank vegeben vagion rosiz reghi sendeli hejazatt alat bastiaban valo szegelett es partas keö egi rakasban [Fog.; i.h. 142] * ~ *padszék*. 1656: az fal mellet ... keönjeöklös terdeplös partas ... feö emberek ala valo padszék [Fog.; i.h. 124] * ~ *rekesz*. 1656: (A) süttö haznak masodik ablaka elöött egy deszkas partas rekesz [Fog.; i.h. 128].

2. párták tartására szolgáló; pentru/cu diademe; für die Aufbewahrung der Jungfernkranzen gebraucht. **Szk:** ~ *ládácska*. 1688: Paplanos Lada ... Vásznas Lada ... Partas Ladacska [Beszt.; Ks Misc. 27].

3. pártaszövő; persoană care confecționează diademe; Hersteller von Jungfernkranzen. **Szn.** 1572: partas katalin [Kv; Tjk III/3. 20]. 1575: partas katalin [Kv; i.h. 362d].

pártásan párkányosan; cu cornişă; mit Gesims. 1596: 10 July Lakatos Balintnak fizettem az Monostor vczay kapuba valo foliamnak az belseo Aitaiara valo rostelt, hogi

partason sarokra es retezre chinalta f l d 70 [Kv; Szám. 6/XXIX. 76 Bachi Tamas sp kezével].

pártásos párkányos; cu cornişă; mit Gesims. 1656: Nyilik ezen palotabol jobb kéz fele az elseö hazra egy partasos, bellett, festet, vas sarkos, pantos, fa zaros aijtó, fa ütközöjével edgyütt [Fog.; UF II, 174].

pártaszövés pártakészítés; confecționare de diademe; Herstellung von Jungfernkranzen. 1585: Barat Peter vallia sokzor panazolkodot Az Azzony hog ... az parta zeowesteolis el tiltotta volt az vra, mert Azt monta Az vra hog Amit velle talalna Aztis chak a' gyermekre keoltene [Kv; Tjk IV/1. 444].

pártaszövő pártakészítő; persoană care confecționează diademe; Hersteller von Jungfernkranzen. **Szn.** 1568: Catharina parta zewo. parta zewo katalin [Kv; Tjk III/1. 184–5]. 1570: partha zewő Katalin [Kv; Tjk III/2. 62]. 1572: partazeowe katalin [Kv; Tjk III/3. 18]. 1574: partazeowe Katalin [Kv; i.h. 362].

pártatlan tárgyilagoss; nepártinitor, imparțial, obiectiv; unparteilich, objektiv. 1897: Én, aki a perben szerepelt embereket innen ismerem, tudom, hogy magának nincs igaza, mikor Pálffy mellett volt a szimpatiajával, de a maga tudósításait nagy érdeklődéssel olvastam, nyugodt s elég pártatlan voltáért [PLev. 190 Petelei István Gyalui Farkashoz].

pártavas ? szegélyező vas; fier/lamă de fâltuit; Rändeleisen. 1788: Egy tokos parta vas kerék [Mv; TSb 47].

pártaviseles pártában járás; purtare/folosirea diademei; Tragen des Jungfernkranzen. 1633: mond megh ... az Falabu Janos leanianak azt, hogi az partat tegie le bator ... mert eö neki csak ugi illik az parta, mint az komának az bitokos járom pálcza, mert el szeökte eo az parta uiselest [Mv; MvLt 290. 136a].

pártáz (deszkát) csipkedísszel ékesít; a pune/face coronament crestă/cu creștături; mit Spitzenornament verzieren. 1623: Az Istalloknak mindenvtt egy Tornacza legyen mind vegygh ... az Tornaczott Talp fakban allassak zep lab fakra melynek oldalatt megh dezakzzak zepen partazzak [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.].

pártázás csipkés díszítés; coronament crestă/cu creștături; gezackte Verzierung. 1596: Chinaltattam ... Georgy kowachal ... 10 igen coregh zeget, az melliekel az kozorufeczen az gerendahoz foglaltak hogi ki ne mennien ... 16 Lecz zeget attam partazasara | Lakatos Balint ... Az keozep vcza kapunal valo rostelt vyolagh zegezte fel az partazasara, es lanczot chinalt az rostelira ... f l d 40 [Kv; Szám. 6/XXIX. 64. 71 Bachi Tamas sp kezével]. 1597: Mikor az Also hazban a' Zekeket chinaltatta(m) Attam partazashoz 2 Dezkat [Kv; i.h. 7/XII. 155 Filstich Lörinc sp kezével]. 1623: Az Bastia allianak megh Zenelysire es Zegeletire s partazasnak valo keöueket ez Jeoued Tauazon Niaron hordassa faragtassa kezitesse ell [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.].

pártázat csipkés díszítésű párkány/szegély; cornişă crestată; gezacktes Gesims. 1632: Az szeker szinen uagion

ket eöreghe dezkas kapu, két fel nilo partazat, fel szer vas sarkay mindeniknek [Fog.; UF I, 176]. 1648: nylik festett bellett ... ayto az negyedik házra ... Tegla padimentuma bomlodozott szabásu; az azzal felett az porozás ellen tábla dezkázás egy pártázattal [Komána F; UF I, 927]. 1652: Vagyon ez Filegorianak hat ki nyillo ablaki ... Padlasa gyalult deszkából valo, eppen mind mennyezetes a pártázattya [Görgény MT; Törzs]. 1656: Ezen filegoriara nilik egy ... bellett ayto ... Az allia teglaval padimentomoztatot, deszka menyezetti, 7 ablaka töllio tablaival egyyuth kívül 16 partazatta hejával | Ezen hazban ... az falon fén körös kornjul fejer partazat [Fog.; UF II, 93, 165].

Szk: *szőnyegfüggeszítő* ~. 1656: Ezen ebedlő palotaban ... Az falon fén körös kornjul szűnjegh fügezteő festett partazatt 11 darabból allo | Ezen hazban szunyegh fügeszteő karpitnak valo partazati megh vadnak | Ezen palotának az falon fén, 6 darab festet szűnjegh fügeszteő partazatt | fén az falban szegezett 3 darab szűnjegh fügezteő partazatt [Fog.; i.h. 131, 132, 134, 165].

pártázatlan csipkés díszítés nélküli; fārā crestāturi; ohne Spitzenornament. 1656: Ezen haznak az allia teglaval padimentomozott padlasa penigh parazt reghi rosز temerdek partazatlan deszkából allo [Fog.; UF II, 109].

pártázatos párkányos; cu cornişă; mit Gesims | át-tört/csipkés díszítésű; cu crestături, crestat; mit Spitzenornament. 1648: Ez Udvarház ... be menő első kapu, egy felé nylo, felszer partázatos galambbugos jo sendelyezes alatt [Komána F; UF I, 924]. 1652: Az Filegoria Tizen négy kötéses deszkával borított lábokon áll, oldala gyalult deszkas, pártázatos [Görgény MT; Törzs]. 1656: Az haz aytoja eleőt, egi deszkas partazatos negy labon allo cathedra | az ajtonak fa melljeke gyalult partazatos deszkával bellett | Ezen haznak felső része menyezetes partazatos festett uy | Ezen haznakis az allia mint szinten az masiknak teglaval padimentomozott, hasonlókeppen felső része deszkával partazatos menyezettje [Fog.; UF II, 103, 120, 121, 137]. 1679: Úr Haza. Ajtaja az Ebedlő palotából nyillo, vas sarkos hevederes partázatos az közepi rakott [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 17]. 1681: Vajda Hunyad Vára ... Úr Haza ... Ajtaja egyik az Erkelyből nyillo, másik az Ebedlő palotából, egyik duplas, másik fel szer partazatos | Az folyoso fábul kar faso(n), alol gerendaso(n) vago(n) épetve ... a' feli czifran festett deszka Tablás, szele partazatos [Vh; VhU 502, 542, 531].

Szk: ~ *ajtó*. 1656: Jnnel fel menven az Tarka Bastia közep rendházra, 6 lepcsős fa gradicion nilik be job kezre vas sarkon panton forgo partazatos festett bellett ayto | vas forditos partazatos fejer bellett ajto [Fog.; UF II, 120, 175] * ~ *deszka*. 1679: Tornác. Ez mind végig vago(n) az házak előtt; mellyis könyöklős Kar fajával együtt mind végigh partazatos deszkával burított | Szilva szaraztáshoz valo pártázatos deszka nro 2 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 13, 60] * ~ *deszkarekesz*. 1679: Tornacza végében del felől vago(n) festet, pártázatos deszka rekesz [uo.; i.h. 13] * ~ *deszkatábla*. 1679: Buza szarazto partazatos hoszzu deszka Tábla, (kéket szal deszkából leven őszve foglalva) nro 7 [uo.; i.h. 54] * ~ *fatál*. 1679: Tej szűrő szitájához valo partazatos fa Tal nro 1 [uo.; i.h. 29] * ~ *hoszzú szék*. 1681: Asztalos czinalta fal mellé valo, elől partázatos hoszzu szek Nr 3 [Vh; VhU 527] * ~ *kapu*. 1656: Nilik be az udvarbirak haza udvarara ... egi

fele nilo partazatos kapu [Fog.; UF II, 161]. 1679: Vagyon ... egi Uri Udvarház ... Két fele nyillo, felszer, romlodozott partazatos Kapuja No. 1 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv.] * ~ *karfa*. 1648: Az filegorianak ... keoreős keornywl valo folyosoi ... gyalult deszkas partazatos keönyöklő karfai [Porumbák F; UF I, 892] * ~ *nyoszolya*. 1656: Egy reghi partazatos fejer nioszollia [Fog.; UF II, 131] * ~ *padszék*. 1656: az templomban mind vegigh, bellett keönyöklős terdeplős partazatos férfiak ala valo ... ülő padszekis, nro. 13 [Fog.; i.h. 124]. 1679: Asztalos czinalta elől partazatos hoszzu pad szék az fal mellett no 2 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 8] * ~ *polc*. 1679: Pohár szék ... Az also polczain kívül vago(n) megh harom rend festet deszkas partazatos polcza [uo.; i.h. 50] * ~ *prédikáló szék*. 1679: Uagian ezen színben, temetési szűkségre czinalt, gyalult deszkás, pártázatos, czak fejeren valo, P(rae)dikáló szék nro 1 [uo.; i.h. 84] * ~ *tábla*. 1679: Liktarium szarazto körül pártázatos tabla nro 5 [uo.; i.h. 94] * ~ *tornác*. 1656: Ezen pinczenek az felin vagion negi szegre csinalt gyalult deszkából csinalt partazatos tornacz, melire menek fél 6 lepcsős teglából rakot gradiczon [Fog.; UF II, 161].

pártázatosan áttört/csipkés díszítéssel; fācut/ornat cu crestături; mit Spitzenornament, gezackt. 1648: Az haznak also resze deszkával megh szinelue felső része reghi, gerendas gyalult deszkával partazatoson megh padolua [Porumbák F; UF I, 888]. 1656: Nilik be jnnett job kezre egy vas sarkon panthon forgo partazatoson bellett tarkan megh festett ayto | Ezen ház közepben el vagion rekesztve, kilönb kilönb fele viragokkal festett gyalult deszkával partazatoson | Az felső rész menyezeti kilönb kilönb fele formakra, körös korniul partazatoson mesz met-czesen [Fog.; UF II, 122, 133]. 1679: Vagyon ... egi Uri Udvarház ... Külső szín vagi, itüelő hely Talp fakra eppettett, ... mind körül gyalult deszkával partazatoson burított; Könyöklő kar fays deszkások [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv.]. 1681: (A) Pohárszék keretése (!) talp fan allo, oldalai partazatoson vannak megh boritva [Vh; VhU 549].

pártázott áttört/csipkés díszítésű; cu crestături, crestat; mit Spitzenornament, gezackt. 1629: Ezen szeren az végső kis ház ... külső ajtaja pártázott, festett, vas sarkakon, paraszt zár rajta [Szu; Szó VI, 97]. 1632: Vagion raita két aito festett partazott beczy sarka panitot zaria [Fog.; UF I, 165]. 1636: vagyon egy partazott fél szeres ayto vas sarkos pantos es zaros | Ez haz mind alol feőlül uyolagh mostansagh dezkaztatott furesz dezkával, ighen szepen, az padlasa feőlül borított bellett es partazott tablakra | az kis Tornaczból uagyon mas ayto hely egy eöreghe Tornaczra, ez Tornacznakis (mely uduarlo Tornacz) két oldala karfas, dezkazott partazot es bellett [Siménfva U; JHb Inv.]. 1715: az ... Uj Házban ... Uj faragot Kilencz fenyő gerendákon jo Uj gyalult fenyő deszkából pártazot padlás vagonn [Pálos NK; LLt Fasc. 140].

Szk: ~ *ajtó*. 1632: Vagion raita egi felszer partazott vas sarkos pantos zar nélkül ualo o aito | nilik az pituarra, egi kiüwl beleől festett partazott, vas sarkos pantos, zar nélkül ualo ajto [Fog.; UF I, 139, 163] * ~ *kapufa*. 1632: Az uar eöreghe kapuia felől az Huszar uaron palankon uagion egy eöreghe kapu Egy felé nilo belleses partazott, cifras kapu faual vas sarkokkal pantokkal retezeuel [Fog.; i.h. 177].

pártercerol egy fajta kétsővű pisztoly; un fel de pistol dublu; Terzerol. 1714: Egi Par Pistoltj vas aggjal ... fl. Hung 20. Egi Par Terczenel közönséges fl. Hung. 1// 50. Egi Par Terczerol flascherholz agjü fl. Hung 2//40 Egi Par Terczerol ezüst viragotskakkal fl. Hung. 2//40 [AH 14].

pártersényi egy fajta páros pisztoly; un fel de pistol dublu; Art doppeläufige Pistole. 1714: Egi par Stucz ... Egi Par Terschinj szilva fa agja elephant tsont Viragokkal, külső risze Csujenek meg aranjozva fl. Hung. 40. Egi Par Viragos Csui Terschinj szilva fa agja elephant tsont viragokkal és gjonghazzal ki rakott Csuje arany Viragotskakkal ékesítve fl. Hung. 40 [AH 25–6].

pártfogás 1. vki ügyének pártolása/támogatása; protectio, protejare; Inschutznahme, Protektion. 1795 k.: kiket valami Világi Méltóság, vagy Párt fogás osztónőzhetne, hogy hitünk sorsossai közé valo bé vételeket kérjék [HbEk]. 1879: A Társaság^a lapot fog legközelebről az én szerkesztésem alatt megindítani, s a részvétel, mely eme felolvasások iránt nyilvánuland, lesz mértéke annak: mi-csoda pártfogásban részeltetné a közönség a megindítandó lapot is [PLev. 49 Petelei István Jakab Ödönhöz. — ^aA Kemény Zsigmond irodalmi társaság].

2. oltalom, gondviselés; oprotire; Beschützung, Obhut. 1849: bárha vallomását Kelemen Béni maga szavalta szorul szora penna alá ... Kelemen Béni oda kívánja modositani, mi szerént nem a' gyakoromk, hanem a' fiutksa vágyon pártfogás alatt Zsibon [Kv; Végr. Vall. 83–4].

pártfogó 1. (vkinek az ügyét) támogató személy; protector; Gönner, Protektor. 1662: noha az országnak derekabb része Apafi Mihály fejedelmet követné, de az úri és főrendek közül az római császárral való szövetséget az országra nézve is kordéba, farba rúgni nem jónak állítván, ha a török előtt Erdélynek nem láttatnék senki pártfogója [SKr 672]. 1751: Az Angyal beszéli vala Uj Király születet volna ... Nékünk tsak olyan kellene A ki jo párt fogonk lenne [Hétfalu Br; EM LI, 124 betöl. ének]. 1785: senki a meg lett károkra (:a szegény károsokon kívül): nem hajt, párt fogonk egy felől se jö [BK. Bara Ferenc lev. Szászvárosból]. 1797: (A szakácsnak) most tsak meg kell fizetni, mert másképpen is meg vész, mert most az olyannak sok a' Part fogója [Héderfája KK; IB id. gr. I. Bethlen Sámuel lev.]. 1814: Más betsületes Czéhélieketis nem betsült meg Czéh Mester Dobai Mihály Uram; tsak^a a' Tolvajoknak Pártfogója [Dés; DLt 56. 9]. 1841: mivel a nevezett folyamodók sem erről, sem egyéb eddig tett folyamodásaikról semmit se hallanának, sem sorsaikon semmi változást nem tapasztalának, általam Felséged mint legkegyelmesebb atya és pártfogó elébe földre borulva, e következőket terjesztik elé [VKp 60]. 1846: Kászoni András a' K. Közép utszai Tized Elöljáróit ... alacsonító szókkal illette őket ugyanis hűntzvutoknak-akasztófára valoknak — tólvajok pártfogóinak szidalmazni — s szolgáló biro Bán Istvánt kicsapással fenyegetni nem irtózkodt [Kv; ACLev.].

2. vmit helyeslő/pártoló személy/intézmény; oprotitor; Unterstützer. 1805: valami olyan fekszik azon Transmissio titkalodásában, melynek meg vizsgálása, és látása malever-satiot fogna fel fedezni, annak pedig pártfogója ... a' Mlgos Királyi Tábla is nem szokott lenni [Mv; DobLev. IV/893. 2a tábl.] | jollehet ... a' két rendbeli futatásnak feles partfo-goi találtattak, megis mindazonal(ta) pluralitate Votorum

meg edjeztunk vala abba, hogy a' három agas vas futatas allyon meg közöttünk [Torockó; TLev. 9/38].

pártfogol pártfogásban részesít; a proteja; js Gönner sein, protegieren. 1823–1830: Lementem Csernátoni Sámuel professzorhoz, kértem, hogy mivel mint philosophiae professornak inspekciója alatt vagyok, pártfogoljon [FogE 294]. 1832: kezembe az Irása két embernek kik megígérték az ő Ngok lejövetelekre koszorumat megkötni — Még is kötötték meglehetősen — hanem a jo Isten — és Emberek kik a jo Embert párt fogolni szokták — Engem sem hagy-nak el — ha itt nemis — másutt meg fogom mutatni, hogy nem tudnak bennem anyi hibát kapni [Torda; IB. Demény János tt lev.].

pártfogoltatás pártfogás; oprotire; Schutz, Unterstützung. 1825: Az millyetén moddal hogyha az Exponens Özevységében az Urtol pártfogoltatást segedelmet nyere-nd, azért háládatos léssen, az ellenkező nem várt esetben el fogja az Ur ellen követni mind azt, a mit az törvény, és ígasság rendi hoz magával [Ne; DobLev. V/1088. 2b].

pártfogoltatik oltalmaztatik; a fi oprotit; beschützt werden. 1824/1826: Kedves Feleségemnek holtom után minden ingo, és Ingatlan minden névvel nevezendő Javaimat oly moddal hagyom, hogy a míg az Ur Isten nekíe ... életet ád, tellyes loszágomat állandoul bírhasa ... használhasa, és abban az Hazai Törvények rend szabása szerént pártfo-goltassék [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1092. 5a Kókosi Dobolyi István végr.].

parti 1. *mn* (folyóvíz) vmelyik partján levő; situat pe malul unei ape; am Ufer eines Flusses befindlich. Szk: *más* ~ túlsó parton levő; 1598: Petrus filstich júnior ... fassus est ... Az sombori harminczadosnak Thuri Janosnak zantalan sok Istentelenseget hallottam ... mikoron az Coloswary wagy egieb ez orzaghy Aros ember az mas parthi harminczadon altal ieuw illien valazzal bochiattiak eöket. No im my bekewel el bochiatunk, de mikor zinte hazatok kewzeo-bet emetek az ti orzagtokbeli harminczadosoktol leze(n) bantastok [Kv; Tjk V/1. 180].

II. *fn* vmilyen parton lakó ember; persoană care locuiește pe malul unei ape; am Ufer eines Flusses wohnende Person. 1630: Most immár azmint látjuk magokviselését az felső partiaknak és hadfogadásokat, úgy tetszik, hogy szükséges volna azt az 50 ezer tallért egy bizonyos helyre szerezni jó idején, hogy hamarsággal hadat fogadhatna véle [BTN² 427].

particepsz 1. vmiben résztvevő; participant, pártas (la ...); (an etw.) beteiligt. 1711: Sémmit Extraordinariakba ugj mint fű, fa hordásb(an), Száncz ásásban ... paticepek nem voltak eó kglmek [Csikszereda; Born. XXXIX. 50]. 1746: némely fatensek ... ne acceptaltassa(na)k mivel jelen nem voltak, a kik pedig jelen voltak, particepek lévén azon dologban láttatnak favorizálni [Torda; TjkT III. 89–90].

2. vmiből részesülő; pártas, care primește o parte dintr-un bun material; (an etw.) teilhabend. 1740: Egiéb Bonu-miből nem tudom volt é particeps Sibilitán Toma Sztán luon(na)k ha nem az Törökbuzát a mellyet el vett maganal el tartott (!) és maga szukségire distrahalta [Bencenc H; BK].

participál 1. részesül; a primi partea cuvenitá/ o parte dintr-un bun material; teilhaftig werden. 1682: Vilagos lévén azért Nehai Berki Istvánnak számadó szolgálásgha, s az iránt való kötelesseghé az Dna praetendenshez, ha az Atyafiak eo kglmek Berki Istvan ur(am) jóvaib(an) participálni akarnak adgia(na)k számot annak rendi s — módgia szerint a Dna praetendens(ne)k [Kv; RDL I. 161]. 1724: az Controversiaban való buza melyet kalongyául kellett volna el osztani eo kglmek(ne)k volt ... két száz kalongya ... ebből illit<ó> quartalitium Tar Tamás Ur(a)m-(na)k gelinae negyven öt ... mivel eo kglme nem participált volt azon buzából [Asz; Borb. I]. 1745: minek előtte az jóságok fel hasogatásához fogtak volna, az meg nevezet Mtgos vrak, mindenféle Lábas marhákat ... három egyenlő részekre subdividaltatta(na)k, és azokból az ... Mtgos Aszony a szerint participált, mint edgyik edgyik a Mtgos vrak közül [Mezőújfalú K; JHbK XLVI/44 Joan Simon de Désfva vall.]. 1776: (A) Bonumok(na)k dolga az első punctumban meg nevezett Birák által láttassék el, ki mennyiben participallyon benne [Ne; DobLev. II/481. 1b]. 1800: Anna ... és loseff ... a Jóságb(an) nem párticipáltak [Kóród KK; Ks 94 Vegyes lev.].

2. részeltet; a da cuiva partea cuvenitá/o parte dintr-un bun material; jm von einer Sache einen Teil zukommen lassen. 1739: Irsai Sigmund ... szolgálatra ő kigyelmeis magát obligálván fizetést rendeltünk ő kglmének^a ... Ha pedig ő kglme szorgalmatossága által a Nms Tanács és Város fructus percipiál, abbólis ő kglme iránt nem leszen feledékenység; hanem participálni kívánnya a T. Nms Tanács és Város [Dés; Jk 509b. — ^aKöv. a részl.]. 1771: Tobiás Gjörgi Tobiás Szávu, Opra Nyikula, Bálota Mihaila Plésa Nyikula igen nagyj ellenségei ... Tyiu Gjörgjnek nem egjebért, hanem azért hogj Dsugja Ságban (!) keményen viselte magát hozzájuk és hogj a nyereségből őket nem participálta [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.].

participálhat részesülhet; a putea primi o parte dintr-un bun material; teilhaftig werden können. 1721: a menyecske, aki a mint praetendaltatik, atól a Legenytől impregnaltott, annak a Legenynek, vagy Felesége volt, vagy ... kurvaja; ha az volt penig, nem participálhat a Legény Javaiból, mint Tisztaltalan Szemely; ha penig Felesége volt participálhat [Ne; Ks 95].

participálódhatik részesülhet; a putea primi o parte dintr-un bun material; teilhaftig werden können. 1726: az harminczadon által a molduvai marháknak behajtása, egy kevés cameraticai jövedelmecskének okáért szabados lévén, oly nagy kárt tészén székünkbeli lakosinknak, hogy azok miá semmi marhá az hazánkfiainak nem distraháltatnak, sokadalmak beneficiumában teljességgel nem participálódhatnak [SzO VII, 32 Csz, Gysz és Ksz a gubhoz]. 1731: Valamely Csatani Fugitivus Jobbagjok(na)k maradott volt hat süldője ... hat ketskéje, az hat süldött már Hadnagy Atyankfia eo kglme repartialtatta, és igj akik abbul nem participálódhattanak, az T. Ne(m)es Tanács tagjai között, az hat kecskéket el adattatvá(n) repartialtassa eo kglme azok(na)k árrokat azon Atyánkfiai(na)k, az kik az süldőkből nem participálódta(na)k volt [Dés; Jk 425b]. 1761: eo klme néhai Felesége ez előtt számos esztendőkkkel meg ... Attyok eltéb(en) emaritata lévén de Bonis mobilibus ha törvényesen ingeralnais nem participálódhatik juxta D. P. I. T. 99 [Oroszfalu Hsz; BLev.]. 1807: A mely

Joszági mondatik hogj vásároltatott volna Székelly Ferentztől, annak az Inhaerens Summájából sem participálódhatik a Léány ... Mert az hagyatott tsupán tsak a praetendens Fiunak [Aranyosrákos TA; Borb. II].

participálódik részesedik; a primi o parte dintr-un bun material; (an etw.) teilhaben. 1682: Mivel lattük hogj sokszori hüttel tót fogadasod utannis nem szűnöl megh halgatni, hanem bele szolls s Uionnan intricalod magadat, protestalunk hogj ha anni erő javai nem talaltatnak szegeny Berki U(r)u(n)ka)k ... megh kevanniuk hogj az tiedből tetessek satisfactio ... mivel constal hogj az javaibannis participálodtal Berki Istvánnak [Kv; RDL I. 161]. 1719: Az res Mobilisek iránt praetendálták az Leányok, hogj ők állapottok és rendek szerént ki nem házassítottak azért őkis participálodnak az res Mobilisekben [Süketfva MT; DobLev. I/95a]. 1721: semminemű Keresmenyemben ne participálodgyék hanem eo ipso amittallya [Uzon Hsz; BLI]. 1726: holta után ... az Feleségemnek immediate az két Fiaim ... magok erejekkel mentést belé szállyanak^a ... Senkiis más az két Fiam(o)n kívül azokban ne participálodgyék [JHb XXXV/2 Jósika Imre végr. — ^aTi. a birtokba]. 1732: ha akarnak osztolni tegyék le a 4000 fl: de azon kívül semmj mobilékből nem participálodnak [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc Kornis Istvánhoz]. 1736: az Falunak minden haszonvehető helyeiből juxta Sessio(n)es participálodta(na)k az emberek [F.detrechem TA; Born. XI. 7 Marian luon (60) jb vall.]. 1781: Se ... Boér Agnes Aszszony Se Nehaj Ferje Mtgos Vas Ferencz Ur Semmit leg kisebet is a Kezekben nem Vettenek azon Mobiliákbul nem participálodtanak [Felőr SzD; BetLt 7 St. Batori (33) zs vall.]. — L. még SzO VI, 430; WIN I, 571.

partikula 1. (kis) földdarab; o bucătă (mică) de pămint; (kleines) Feldstück. 1734: az ott lévő Curialis helynek Nalázi János Uram felől való Particulája [M.brettey H; JHb XXXIV/34]. 1753: Mivel a két Vendég fogado köziben Gróff Mikes István Atyánkfianak egy Szántó Földének keskenyen be rugó particulája vagyon, ennek Birró Samuel ő kegyelme által való appropriációjában Gróff Mikes Antal Atyánkfia igéri hogj cooperálni igyekezik [DobLev. I/299. 2a gub.]. 1766: (A föld) a más két Földel edgyütt Kispál Uramékat illeti ... mint a más két Föld particulája és része [Hsz; Kp I. 234 vk.]. 1770: Lévén az böcsületes falu között egy kús particula, Alszegeben ... Kéré csíktaplocai Gedő István primipilus lakóhelynek örökösön; oda is engedé, eladá az böcsületes falu örökösön Ft 5, id est öt magyar forintokért [Taploca Cs; RSZF 107]. 1796: magának is akkora Szőlő hegyet fogott hogj azon particulaja az egész el adott földnél többet ér [Lukafva MT; DLev. 3. XXXV. 4]. 1835: minden fele helyeket ... a magok igaz jo Metajokba ... meg tartani s senki által valami particulat azokból elfoglaltatni meg nem engedni igen szoroson köteleztetik az Arendator Ötsem [Sófva BN; Somb. II]. — L. még RSZF 109, 111, 134, 293.

2. örökségrész; parte de moștenire; Erbteil. 1680: Székely Leőrincz Vr(am)is ... kevannya az Bernhard kis Anna részere Job Annja Balk Anna Aszony decessussa uta(n) excidaltott harmadott intacte eo kenek adatni, de ... az Varasnak successioja, és hasonló materiaba(n) lött nemes Tanác deliberatioja szerént, hogj eo keme azon particulat külön szakaszthassa, es vehesse abba(n) modot ne(m) latva(n) veheti eo keme ... az harmadnak harmadgyát [Kv; RDL I. 158].

3. részecske; párticicá; Teilchen, Partikel. 1736: Béres széker ... ezen Székérrel edgyutt jár egy huszan hat particulakból álló kötő Lantz [Várhegy MT; CU XIII/1. 92 néhai gr. Keresztes Márton gyermekei kúriájának leír.]. 1757: az Aranyak nehezebb és szemesebb particulai meg maradván 'a Stomp ládájának fenekén, aztis azután ki ássuk' [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil. — 'Aranymosó eljárás leírásából].

Szk: *szent kereszt* ~ja. 1751: E szerént Vadnak a' Temp-lóm Egygetemájsj Monstrántia 1 ... Pacificale ... ezüst, melyben Sz. Kereszt particulája Vagyon 1 [Kóród KK; Ks 20/X].

4. ostya; ostie; Hostie. 1823: Egy beteghez, particulat hordozo aranyozott ezüst pixis, négy kis kendővel, egy arannyal kivarrtot zatskoba [Szentbenedek SzD; Ks 38. V Clenodia fam.].

5. részlet; pasaj, fragment; Ausschnitt. 1618: Egy particulájában írásának, Kegyelmes uram ... hogy az Kamuti uram dolgában titkon viseljem magam ... — erre, Kegyelmes uram, magamot kételen resolválnom kell [BTN² 161]. 1619: Ezt az particulát ugyan sokáig tractálúk Görcsi urammal [BTN² 207]. 1650: ezekben ha valami particulat tagadnanak legen exmissiom Docealom [UszT 1a]. 1672: En úgy tudom, Uram, hogy egy kis particulan kívül Kegyelmed levelére mindenekre választ tettem [TML VI, 227 Székely László Teleki Mihályhoz].

6. (református) kisebb iskola; școală mai mică (apartinătoare unui colegiu reformat); kleinere (reformierte) Schule. 1804: Délután elmentem a Rectorral járnai a Particulába [Dés; KMN 7]. 1805: fel mentünk a Particulába, egy Fabulát elmondottam | ebéd után mindgyárt le vettem magam a kanapéra a Rector hivut a Particulába de restelletem, azért hát el hagyott [Dés; KMN 95–6]. 1807: délután a Partikulába voltunk [Dés; KMN 223]. 1814: En gyermek Koromban Déesen tanulván a' Particulába, volt szállásom ... Dobai Eva ... Házában [Dés; Ks 77. 29. 792].

Szk: *reformáta* ~. 1814: En a' Déési Reformata Particulaba tanulván tanulásom alkalmatosságával ... egy Borbély Istvánné nevezetű özvegy mérszárosnénál voltam szálláson [Dés; Ks 79. 29. 795].

7. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch; részecske; mic; klein. Szk: ~ *jószág*. 1815: Szárhegy Alszeg tíziben és falu végén adó<n>k egy kicsin particula jószágot, vagyis belső lakhelyet [Szárhegy Cs; RSzF 110] * ~ *jószágocska* résztelkecske. 1770: Bodo Páll elárvasodván nem volt modgya hogy ... Testvér huga szegőtségét a Melgos Udvarnak meg fizethesse kénтеленített azon ... pártikula jószágotskát örökös fundusából kizsakasztani [Madéfa Cs; Ks 65. 44. 13].

partikulácska 1. területecske; bucățică de teren; kleine Bodenfläche. 1735: (A fundusából) hasítottak volt ki azon kitsiny partikulatskat melyet most Mathe Janosne Buzzoganyi Borka Aszszony bir [Kissolyos U; Márkos lev.]. 1747: közös Jószág lévén, még pedig tsak egy kis Partikulácska [Vaja MT; Sár.]. 1780: Beretzi Lőrincz Nóva Sessioja ... a Falutól vásárolt partikulácskával [Harasztkerék MT; Told. 86 Conscr. 6]. 1814: az nemes hűtősség elejében azért jöve híre (!), hogyha magáénak elnyerhetné azon kicsin munkás elfoglalt partikulácskát [Szárhegy Cs; RSzF 139. — 'Czimbalmos Albert gy. kat.].

Szk: *zálogos* ~. 1759/1766: ha azon Portiokból valamely Zálogos Particulácska relualtatik a' Zálog Summát végye fel Kemény Kristina Aszszony [Mv; DobLev. II/372. 2a].

2. kis részlet; pasaj/fragment mic; kleiner Teil. 1732: Raczkévi János Vr(am) elő Kglme Relatiojából érttettem hogj az Mgs Ur(am) neve alatt expediatott Instructio-(na)k valamely particulácskájában kívánná az Ur csekélly succursusomat [Mezőbánd MT; WassLt Szodos Györgj Wass Lászlóhoz]. 1742: Mi azért primo is az Assumptiorol Junior Bekesi István Vrrammal egy kis Particulácskát Sub Sigillo et subscriptione concipiálván aláztatson ell küldöttül Ngod(na)k [Kovácsna Hsz; ApLt 4 M. Sándor Deák Apor Péterhez]. 1772: Fassiomban az mingyárt említett ki maradtott particulatskat inseralták [Drág K; TSB 21].

3. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch; részecske, kicsinyke; mic, sub dimensiunile obșnuite; klein, winzig. 1731: Sz Imren Bedecs falva között egy kis particulacska jóságok [Szentimre Cs; EHA].

partikuláris 1. részleges; parțial; partiell. 1662: azhol mi súlyos particuláris, rész szerint való csatáknak kell vala lenni fizetett népével viteti vala inkábbra végbe, derekas harcot okosan eltávoztatván [SKr. 125. — 'Bethlen Gábor]. 1809: Már így e mostani Particularis Haza oltalmára léendő Insurectio mi réánk ... míg a Nemes Ország Rendei ... az adozás terhe alól való eximáltatásunkat ... ki nem eszközlik, által nem láthatjuk miképpen terjedhessen [Asz; Borb. II].

2. különleges; particular, special; besonder, speziell. 1738: Ha az éppitendő Hid a mi incuriánk miatt romladozik, vagj ollyas particularis romlása Jég miá, vagj viz miá esik meg-eppítettnei magunkat obligállyuk [Dés; Jk 503a].

3. magán; particular, privat; privat. 1700: a' Militia defectust ne szenvedjen, és sem a' Particularis szegény Gazdákon elődni, sem az szegénységet Executiokkal terhelni ne kényszeritessenek [UszLt IX. 77/9 gub.]. 1771: Ha a' Possessorok, és Lakosok a' pascuumra hagyatott helyeket akarnák változtatni ... in illo casu azon pascuumra hagyatott helyek cultura alá vétetődven, abban is mind a' Somlyai, és Lugosi részek között, mind más pártikuláris részek között a' proportio observáltassék, kinek kinek a' magáe ki adattassék [Fejér m.; DobLev. II/428. 99a].

Szk: ~ *levél* magánlevél. 1705: Az én leveleimet én pedig a Cancellariának szóló Gubernium levelébe includáltam, minthogy a generál meghagyta, hogy afféle particularis leveleket híre nélkül kezéhez ne vegyen, hanem megmutassa a generálnak [WIN I, 481–2. — 'A levélvivő Zöld Ádám] * ~ *személy* magánszemély. 1578: vezettek eo kegmek hogy ... ha valaky leleczyk ky a limitatio elle(n) megh esnek Tehag nem azt a zemelt hane(m) egez czechwl bwntetessenek megh azok, Az mely czebol valo vetkezyk, Annak vtanna A czech vysellie(n) gondot affele particularis zemellyre a ky keozzwleek vetkezyk [Kv; TanJk V/3. 175b].

4. részletes; amănunțit; ausführlich. 1823: A Gyümöltfák partikularis betstije Egy Eper fa Rf 2 ... Egy bor íző alma fa Rf 3' [Ne; DobLev. V/1075. — 'Folyt. a fels.].

Szk: ~ *ráció*. 1634: (A) Paterfamiliasnak neuét, lako helyét, es mindenfele gabonayanak kalongya számát consignaluan egy particularis ratiot tarczon rólla [UF I, 335].

5. ~ *perceptor* aladószedő/pénzbeszedő; perceptor (secundar); Untersteuereinehmer. 1737: Panaszolvan az tavalyi Particularis Perceptorok hogy az Portiobeli restantiaz az restantiariusok fizetni nem akarják ... az Varos hazahoz hozattassanak [Torda; TJKt I. 130]. 1749/1758 k.: Thordai Cizmadia Nagy Mihály elő kgylme az Városn(a)k Particu-

laris Perceptorator lénén Szebenb(en) az supr. Exactorum Rationis revidentalvatn Liquidaltatott volt Cum Rh flor. 36 xr 34 [uo.; i.h. III. 273].

partikularitás 1. részlet; amānunt, detaliu; Einzelheit, Detail. 1667: Siettetik mindenképpen az dolgot, melynek sok particularitassiról coram plura [TML IV, 83–4 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1673: sem szovai, sem magaviseleése Kegyelmednek nem volt abban az formában, az mint másszor és kivált most lehetett, avagy kellett volna lenni (egyéb particularitasokra eziránt kifakadni talám nem szükség) [TML VI, 452–3 Bánfi Dienes ua-hoz]. 1705: ma felküldvén az úr a generálhoz látogatni, kérde, ha valami új hírt vagy bécsi dolgokról valamit nem izent-e az úr. Kire felelék, hogy tölem semmit nem izent, hanem maga még ma feljövén, ha mi particularitasok lesznek, communicálni fogja önagsága [WIN I, 437]. 1710 k.: nem jut egészen a particularitas eszembe, mit írtam volt a gubernatornak ország javára valót [BÖn. 918].

2. szélsőség; extrém, extremitate; Extrem. 1670: Az Kegyelmed beküldötte leveleket egyiket Baxa István, másikat Kazinczy Péter, harmadikat Gyulaffy László uram írta. Emez kettő valami törvényes dolgaimról tudósítottak; Gyulaffy uram pedig mit ír, im in paribus elküldtem Kegyelmednek. Csak valami particularitasra ne mennének az atyafiak ebben az anxiatasban [TML V, 10 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz].

partiumbéli I. m. n. 1. a Partiumban levő; care se află în (ținutul numit) Partium/Partile alipite; in dem Gebiet Partium befindlich. 1662: Jenő vára immár odalévén, Váradot s Kóvárat a partiumbéli három vármegyékkel mégis Rákóczi fejedelem kibocsátani nem akarván, azon vármegyék-ből odabenn való gyűlésre követeket bocsátani Erdélybe nem engedé | a partiumbéli vármegyéknek mustráltatások mostanról más alkalmazosságra halasztatván [SKr 476, 494]. 1671: az Partiumbéli jóságokon, melyek már Fiscalisoknak irattattak, szolgálattokért, s' dézmájokért való adójának és jövedelmeket, az Fogarasi Articulus szerint exigallyák [CC 95].

2. a Partiumból való; din (ținutul numit) Partium; aus dem Gebiet Partium. 1662: fontolni kellett ... az szemben meg is víjjon s harcoljon is mezőben vele; már abban az a kérdés, elégséges lehet-e, nem-e magában csak az váradi és partiumbéli erő? [SKr 533].

3. a Partiumra vonatkozó; privitor la/supra (ținutul numit) Partium; auf (das Gebiet) Partium bezüglich. 1670: Kérem Kegyelmedet, Uram, Istenért vigyázzanak az közjóra, az ártatlan vérré és az következő nagy gonoszunkra, mert él az Isten, ha ezt így emészti meg, éppen oda leszen az partiumbéli autoritásocskája ő nagyságának és az országnak [TML V, 412 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

II. *fn* a Partiumban lakó személy; persoană care locuiește în (ținutul numit) Partium; im (Gebiet) Partium wohnende Person. 1660: minket partiumbelieket nem hogy protegálni akarának, inkább ... kívánják üljünk fel s menjünk Dézshez hozzájuk táborban [TML I, 557 Korda Zsigmond ua-hoz]. 1662: indulnának úgy minden hadi készületekkel ... hogy die 2. Februarii ... az ott benn valók Kolosvárnál, az partiumbéliék pedig kívül az Meszes alatt maga személye mellett jelenlenni találtassanak [SKr 206]. 1677: Ez jelen valo Gyűlésben az Ország ... Kapu Szám után valo adóban rendelt contribuálni Kapu Szám után,

husz forintot ... Mely tereh viselésre, a' Székelység és Szászág-is, kik Vármegyéken jóságokat bírnak magokat reá igérik, hasonlóképpen a Partiumbéliék-is [AC 71–2]. 1736: Volt egész ország főgenerálisa, volt váradi generális, az székelyeknek külön volt generálisok; az váradi generális volt az Partiumbelieknek generálisa [MetTr 411].

partmagasság folyópart magassága; inălțimea malului; Uferhöhe. 1826: Igaz ugyan hogy ezen ductusnak alsó végénél a' Szele pataka régi árkától fogva a' Küküllőig a' part magossabb, mint azon kívül ... a' hol a hely fenekesebb, 's a' kiütéskor a' víz ott elszokott terülni; de mivel a' Küküllő partja a' víz színén felyül 7 1/2 schuh magoss, ha az irt fenekes helynél 1 1/2 schuval magosabb part magosságot kiveszszük, még is marad a' Küküllőnek a' fenn irt fenekes helyen alól 6 schuh part magossága; ezen fenekes helyen kívül pedig az Ország utja felé elég, még igen nagy esete van a' helynek [Msz; GyL].

pártol támogat; a sprijini/proteja; unterstützen. 1710 k.: Monda: Elhiszem és tudom, mert a gubernátor oltalmazta, most is ő pártolja^a [BÖn. 946. — ^aA generális. ^bSzász János]. 1847: Alázatosan esedezik Nagyságodnak, Méltóztasson Közönségünk Erdőségeit jobb rendel használatos véget tervelt, és be mutatott pontjai^a Szerént Czélszerűleg elhetésében pártolni [Torockó; TLev. 9/10. — ^aEz mellékletként csatolva] | Az országos közigazgatást tárgyalólag, név szerént pedig nemes Alsó-Fejér vármegye tisztei irányában, hogy Varga Katalin több versen igen merész, illetlen s törvénytelen szókkal élt légyen a közadózók előtt, azt több versen másoktól hallottam, azt kívánván elhitetni velök, hogy melyik főbíró vagy alispányt két pártolni nem kívánja, azt azonnal hivatalából fölfüggeszti, s olyan tiszteket tétet, akik velel fognak tartani [VKp 210].

pártolás 1. támogatás; sprijin, protecție; Unterstützung. 1777: néhai Domokos Támás Ur(am) az néhai Béli Pál factiojában, és pártolásában reszesülvén, Török Országra elbált [Dés; Borb. II]. 1859: Jambor tanítványunkat, munka adással, és oktatással, s pártolással, vagy ha szükség esetiben segedelemmel is el látni ne terheltesse [Szűv; KovCLev.].

Szk: *meleg* ~. 1864: Oda kell munkálni hogy ezen Egyház meleg pártolásban részesüljön [Gyalu K; RAK 86].

2. kedvezés; favorizare; Begünstigung. 1582: Byrot es polgarokat, kedwert Attyafywsagert Baratsagert vagi adomanyert partolasbol sem valaztok^a [Kv; TanJk V/3. 257a. — ^aA száz férfiak esküjéből].

3. pártütés; rázvrátire; Aufruhr. 1677: Ha kik másokat afféle pártolásokkal és árultatásokkal vádolnának, s' reájok nem bizonyíthatnák, Talion convinctassanak, melynek Processussa és Executioja-is azon szerint légyen, mint a' Notának keresetiben [AC 41]. 1710 k.: te tudod, Isten! ... együgyű lelkiismerettel kívánok vala a te háznak, a királynak és édes hazámnak szolgálni, mégis császár szolgálata gátlásának, elmék vesztegetésének, egyszóval pártolásnak, árultatásnak nevezetetik vala [BIm. 991].

4. átpártolás; trecerea de partea cuiva; Übertritt. 1662: egy jó szabású nemes ember, Tunyogi Ferenc fogatván és vitetvén fel többek között, evangéliumi valláson levő, az asszony ... midőn holmit kérdezt volna tőle az asztal felett, s a fejedelemhez való pártolásokat is szemére hánytá volna, megkérdezte: szomjúhozne-e? [SKr 241].

5. pártoskodás; discordie, dezbinare; Parteisucht. 1562: Akkoron^a szakada az ország kétfelé, mert némely tartja vala János királyal, némely pedig Ferdinandussal mindez napiglan: mely pártolás teljességgel a török kézbe ejté az országot [ETA I, 12 BS. — ^a1527-ben].

pártolkodás pártoskodás; discordie, dezbinare; Parteisucht. 1559: Az ky pedig ennek ez wegezesnek engedelmes nem lenne ... ewthwen forinth az kewtele, Annak felette ha walaky hasonlath wagy partholkodasth, wagy hathalmath mywelne ez waras kewzewth semmywel megh ne erylne hanem feyewel [Vizakna AF; TT 1881. 189]. 1662: ég- és földöglegletető pártolkodásban való nagy részünk és közünk olly szörnyű, olly szenvedhetetlen, hogy ha Isten nem könyörül, csak az egy is elfogyhat és nyakra-főre hányhat az örök veszedelemre bennünket [SKr 714–5]. 1678: Mind császár és fővezér az országnak levelet küldé, megparancsolván, hogy az pártolkodásnak s árulatlásnak az ország békét hagyjon s igazsággal szolgáljanak s engedelmeskedjenek az mi kegyelmes urunknak [TML VIII, 212 Mikes Kelemen Teleki Mihályhoz].

Szk: ~ szerző. 1662: Ez gyűlés alatt is pedig a csíki, háromszéki székelységnek egy része Barcsai Ákos ellen megpártolkodtak vala. Kikre Barcsai Gáspárt reájokküldvén s benne jól levágtatván s az pártolkodásszerzőben is felakasztatván, a többi magokat a hűségre megtérteknek mutatják vala lenni [SKr 638].

pártolkodó pártoskodó; care provoacă discordie; parteisüchtig. 1793: azon pártolkodo Diosadi Boda Mártonnak a Felséges Guberniumb(a) be adott Instantiáját valaszszával edgyüt páréaltam és külgyük Natsáktok(na)k [Szilágyicséh; IB. Fogarasi István lev.].

pártoló I. mn vhoval húzó, vkinek a pártján álló; sprijinitor; unterstützend. 1558: kwltem vala igartho christophot az w felsege Jobagiat, ky Rettegen fw porgar, az w felsege Zolgalatiara, oda Berterkchere (!) ... mely Jgartho christophot ... le vertek ... Egh Nemw nemw Nemetekhez Partolo Ember ... azért kerem kmedet, mint Bizot Vramot, hogh Mennien vegere Jol [Retteg SzD; BesztL 5 Margay Menharth Gr. Thymar besz-i bíróhoz].

II. fn I. vkit/vmit támogató személy; persoană care sprijină pe cineva/ceva; Unterstützter, Befürworter. 1854: Gróf Teleky Sámuel főkorlátnok, a tudományok nagy pártolója, kegyéből kinyerém, hogy a kanelláriai hat órai rendes szolgálatot kettőre apasztván, az egyetemben tudományokat hallgathassak [ÚjFE 156–7]. 1872: ujabban is tudatását meg köszönöm, s barátságába magamot ez utánra is ajálva, maradtam hiv szerető, és minden joba partaloja és barátja ... Balázs János [Csehétfa U; Pf].

2. ~ul támogatóként; ca sprijin; als Unterstützter. 1847: Iször: Tulajdon irományában és szelíd vallományában is megösméri, hogy ... már előre értesítve volt, hogy a nyugtalanokdó lakosok katonai hatalomkarral is terheltek ... Mégis amidőn ezek ellenére pártolól, ügyvezetőül ... föl lépni s működni merészelt, a kicsapongásra és büntényekre hajló rosszindulatjának nagy és csallhatatlan jeleit adta [VKp 293].

pártoltatik támogattatik; a fi sprijinit; unterstützt werden. 1867: a' régóta tervezett nép Iskolai Tan raktár meg

alakult, gyarapodása, és többre terjesztése attól függ, hogy minő melegen pártoltatik [Gyalu K; RAK 129].

partos meredek parttal bíró; cu mal abrupt; mit steilem Ufer. 1657: Végezém annakokáért azt magamban, hogy csak közel várnám, és akkor állanék által az Nitrán ... ily reménséggel, hogy, ha utánam ereszkednek, alól, feljúl partos helyek lévén, az egy általkelő helyen rendesen nem foghatná hozhatni seregeit [KemÖn. 246]. 1662: a táborhely jó partos vala [SKr 258]. 1732: A' Göcsi Malomra járo ösvenjinel ... egy darab partos Szakadás hely [Köröd KK; Ks 12. I].

Hn. 1783: Parthos völgyben (sz) [Petek U; EHA]. 1825: a Partos völgy Pataka mellett (k) [uo.; EHA].

Szk: magas ~. 1804: a kutyák ... a kapun kívül levő magos partos Szegeletben a sertéseket körül vevén, en oda Szaladtam, és a partol vizben bé hánytam a kutyák elől [Dés; DLt 82/1810].

pártos I. mn I. párttűtő; rázvráit; aufrührerisch. 1575: Minnyayatoknal nytlwan wagion, minemew tewzet, keozonseges wezedelemre walo haborswagot tamazottak nemely orzagwnkbely hytwan partos emberek ... Bekessel eoowe coniuuralwan, es hadat my ellenewnk tamaztwan [BáthoryErdLev. I, 330 fej.]. 1594: 18. 7bris ... Karttias Mihál vitt ladakath, mellic az parthos vrake volth 3 louan zekere(n) Tord(a)ra attam f—d 75 [Kv; Szám. 6/IV. 72] | prima die Septemb(ri)s vrunk zolgaytt kildetek az partos vrak Jozagokba lktotny, Zilwasra Attunk Loúakat alayok [Kv; i.h. 6/VIII. 196 Caspar Semel sp kezével]. 1657/1799: juniusban valamely pártos urak lengyelekkel együtt Munkács és Beregszász táján sok pusztitást és égést vittek végben [Mv; EM XVIII, 450]. 1659: Itt, édes Öcsém uram, az pártos uraknak az jószágát igen kéri [TML I, 441 Veér Zsigmond Teleki Mihályhoz]. 1662: Rákóczi fejedelem hadait ... táplálnák, pártjokat tartanák, magát is a pártos Rákóczi fejedelmet a törökök körül való minden hírekkel éltetnék [SKr 541]. 1744: Király Biro Vr(am) ... igen Szégyenlette, hogy a Faluk bé nem jártanak a Connumeratiara; még étczakais eo kglme nem alhatott ... hanem Kőpeczi Balás András ... eo kezdé mondani hogy mi Pártosok vagyunk, s el állottunk mellőlleők [Középajta Hsz; INyR Huszár János (52) ns vall.].

Szk: ~ névvel mocskol vkit. 1678: az mint Kgdnek ... megmondottam vala ... pártos névvel soha mocskolni nem akartam [TML VIII, 251 Kornis Gáspár Teleki Mihályhoz].

2. kb. vkivel egy párton levő; pártas (la o acțiune); Mitbeteiligte(r). 1801 k.: minému kezességet állitattk én azt nem tudom mivel az vevőkkel pártos nem voltam [M.fráta K; KLev.].

II. fn I. párttűtő személy; rázvráit; Aufrührer. 1575: meg Ertettek eo K. varoswl Biro vram Bezedebél az feiedelem parancholatiat, hogi regy Mod es Zokas zeren az partosoknak Marhaiat ky keresnek Minden Emberektwl, kyreol eo K. Byro vram kewan Informaciot [Kv; TanJk V/3. 124b]. 1657: Homonnai György német factióból és némely erdélyi pártosoknak is izgatásából fejedelemséget akarván keresni, előjáró hadait ... béindította [KemÖn. 30–1]. 1659: ha azért gondolná Kegyelmed ott valamelyik pártosnak oly hasznos jószágocskáját, az kit én is megkérnék, kérem Kegyelmedet ... ne nehezteljen ... engemet tudósítani [TML I, 441 Veér Zsigmond Teleki Mihályhoz].

Sz. 1662: eljő a fővezér, s mint a kertész kihányja a gazi a vetemény közül, úgy ki fogja keresni s hányni a pártosokat a nép közül^a [SKr 506—^aAli pasa szavai].

2. pártfogó, támogató; protector, ocróitor; Protektor, Beschützer. 1855: jollehet az ovári Ipom féle közös telekbe mint férjnek két harmadom lenne, 's mégis onnan még 838-ban el üldöztettem Károly fiam(m)al együtt az hűtlenlőm, 's pártossai által ... magam ... el üldöztetésem idejétől ... ház bérbe lakom [Kv; Végr. Vall.].

pártoskodás lázadozás; discordie; Zwietracht. 1705: Az kegyelmes úr Isten, aki az pusztában negyven esztendeig bujdósó Izrael népét az ő sok vétekért és Isten ellen való pártoskodásokért sok csapásokkal megvert és annak utána pedig az ígretnek tejjel és mézzel folyó földére átalvitte és megnyugotta, minket is ... vigyen által az örök való hazába [WIN I, 658].

partra i vmelyik partra való; pe malul riului; auf einem Ufer. Szk: *nül* ~ túlsó partra való. 1855: (A földnek) A tul partra i költözése locsogtatás által történt ... ha a locsogás által tul költözik valakinek a földje ott ki keresheti és mé-táztathatja az előljárátság által [Szentmargita Szk; SzConscr.].

partszél vízpart; malul riului; Ufer. 1772: meg mérvén mindenütt a Küküllő foljo vizének part szélit ... és lett a' Király ölnék rendes mértékjével Ulnar 625 [Ádamos KK; JHB LXVII/198].

pártszempont punct de vedere al partidului; Partei-standpunkt. 1887: Kéz alatt megtudtam, hogy az Ellenzék (remélem, pártszempontból) hozni fog egy bírálatot a Beszéleky és apróságokról^a, mégpedig kedvezőtlenül [PLev. 135 Gyermathy Zsigáné Petelei Istvánhoz. — ^aA levélíró kététe].

párttartó 1. pártoló, pártfogó; sprijinitor; Unterstützer. 1585: Mathias Az porozlo vallia ... Azert Innet azt valhatom hog' ha a' gonossagnak keriteoie es parttartoia leot volna ez Kochisne, hat engem Ne(m) igazitot volna Reaiok, Nemis kert volna hog' megh fogia(m) [Kv; TJK IV/1. 502]. 1662: (A nyirt papok) azoknak párttartóik valának [SKr 109]. 1670: Én, Asszonyom, maga lehet Kegyel-med bizonyosságom, eddig is Erdélyben az özvegy asszonyoknak párt tartója voltam [TML V, 418 Teleki Mihály Teleki Jánosnéhoz]. 1677: Ha penig a' Hajdu Kapitányok, Hadnagyok nem praestálnák, sőt az olyan latroknak fautori, párt tartói találatnának lenni ... az olyan Hajdu Kapitányokat, Hadnagyokat, és Eskütteket ... a' Váradi Kapitány halállal büntesse | Latrok párttartóinak, Orv-gazdák-nak ki-keresésekben s' büntetésekben valo mod [AC 133, 262]. — 1. még AC 3, 267.

2. *szik* vmi gonosznak a pártfogója; susținător al unor fapte reprobabile; Verteidiger tadelnswerter Taten. 1573: Chaplar Mihal ... vallia ... Mond Neky az Azzony, Te kwrwafy aggeb tchen giako Miklos ... ezt halwan Miklos Mond az azzonnak, hazwz abban Bestie kwrwaywl te part Tarto mert kwrwat tartas hazadnal [Kv; TJK III/3. 225].

pártútás 1. felkelés, lázadás (a törvényes hatalom ellen); rázvrätire, räscoală, revoltă; Aufruhr, Aufstand. 1662: A tudósok ilyen igazgatásnak formáit hármát állítanak:

aristokratikát ... demokratikát ... és monarchikát ... De hogy külön-külön ezek közül mindenik egy-egy gonosz útírtást láttatik magával hordozni: mint az első gyakorlat csak könnyen meghasonlásra, a második annál könnyebben pártútásra, a harmadik pedig kegyetlen uralkodásra való vetemedést [SKr 69–70]. 1671: pártútásra viszik azt az bolond populét, ha nem praeveniálják [TML V, 554 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1677: Kivánnuk azt-is, hogy a' Hajdu vitézeket ő Naga^a hittel kötelezze arra kicsinytől fogva nagyig, hogy ... semmi támadozással, és párt-útással a libera electiot nem turbállyák [AC 21. — ^aBáthori Gábor] | Nyilván lehet azért kigl(te)knél mar két esztendőktől fogva micsodas nagy meg mocskoltatasa lön jambor keresztény Fejelmünk eo Naga előtt Nationk(na)k, nemely nyughatalan hamis hir költő, és az Unioval nem gondol Emberek által ... kikis ... mocskolta(na)k becstelenitet(ne)k, párt útessel, eo Naga meltosagos személye, es több haza fiai ellen valo merges szandek viselessel [Maksa Hsz; PatN 67–8 Hsz rendjeinek nyil.]. 1703: Nyilván lehet mindeneknel mitsoda Párt útést inditot Felső Magyar Országban Rakotzi Ferencz és Groff Bertsényi Miklos az mi Győzedelmes Császár és Felséges Koronás Kiraly Kegyelmes Urunk eo Felsége ellen [UszLt IX. 77/68 gub.].

Szk: *havasalföldi* ~. 1662: Az havasalföldi pártútésnek okozó indulati [SKr 332].

2. Isten elleni lázongás; rázvrätire împotriva lui Dumnezeu; Empörung gegen Gott. 1662: Az ő törvényben Isten csak a külső tisztátalansággért is ... elírtózt és kiment közülök, mentül inkább a rút elvetemedettségeknek s őel-lene való pártútéseknek kiinn ülő ég- és földdögletető rusnya ganaja elidegenítik és mintegy kiűzik őszentfelségét [SKr 696]. 1710 k.: Nem emberi nyelv, penna és elmére való dolog az, az Istennek mely nagy dicsőségére való alkalmatosságot szolgáltatott a sátán a bűn által; amikor azt gondolta a pártútő, rebellis lélek mind a maga pártútésével, mind osztán az embernek maga mellé vonásával, hogy ő triumphált, hát akkor esett legalább [BÖn. 477].

3. (céhen belüli) pártoskodás, széthúzás; dezbinare, discordie (in cadrul breslei); Uneinigkeit, Hader (innenhalb der Zunft). 1651: vizza vonas part wtes haborgas mynden fele istentele(n)segy ... tauol leuen, zeretettel elnenek [Kv; ÖCART.].

pártútásbeli lázadáskori; din perioada rázvrätirii/rebeliunii; aus der Zeit des Aufruhrs. 1662: az havasalföldi nagy pártútásbeli veszedelmes állapot hovatovább nagyobbra-nagyobbora nevedekdni láttatik vala [SKr 336].

pártútó 1. *mn* lázadó; rázvrätit, räsculat, rebel; aufrührerisch, rebellisch. 1662: ha a fejedelmnek elméje a tisztességkivánás miatt meg nem vakítottatott volna, fejedelmi méltóságát, hazájokbul proscibáltatott, számkivetésre tudatott olyan pártútő ariánusokra bízni nem kellett volna [SKr 361]. 1678: eddig Kglmednek értésére eshetett, az pártútő atyafiaknak dolgok mily gyalázatosan ment végben [TML VIII, 202 Szilvási Bálint Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: az Istennek mely nagy dicsőségére való alkalmatosságot szolgáltatott a sátán a bűn által; amikor azt gondolta a pártútő, rebellis lélek mind a maga pártútésével, mind osztán az embernek maga mellé vonásával, hogy ő triumphált, hát akkor esett legalább [BÖn. 477].

II. *fn* lázadó személy; rázvrätit, räsculat, rebel; Auf-rührer, Rebell. 1671: (Panajot) Mondá. Az német residens

mondá, hogy Erdélyben volnának valami urak, főemberek, kik császárok ellen támadtak volt volna s Eger vidékén is, s az vezértől akarna arra való commissiot extrahálni, hogy mind Erdélyből s mind Törökországból adnák ki az párt-utókat német császár kezében [TML V, 541 Türi László Teleki Mihályhoz Drinápolyból].

párváltás másolatvétel; *eliberarea unei copii*; *Anfertigung einer Kopie*. 1650/1687: Pár váltás valamennyi bizonyosság benne mindentől négy négy pénz, kettei a Seniore, kettei a Notáriusé [MMatr.].

párvétel másolatvétel; *eliberarea unei copii*; *Anfertigung einer Kopie*. 1677: minden remediumok, prohibíták, par vételek, procuratoria revocatiók, kikkel azon Székrol a' causanak discussioja ki-menne, abscondaltatnak | Száz forintban álló adósságnak kereseti pediglen minden megkülönböztetés nélkül, az Országnak minden rendei között, minden Exceptio, pár vétel, appellatio ... és minden törvénybeli remediumok kívül meg-ítéltessek, és Executioban-ís vétessek | Maros Széken ... mivel al antiquo Relatoriával szoktak élni, ez után-is azon ususban meg-tartatnak, és az Országnak Constitutioja szerint, három helyes exceptioval élhetnek, de pár vétellel ök-is a' causansokat ne fárasztzák [AC 182, 191, 205]. 1761: minden remediumok prohibíták Par vételek etc. abscondaltatnak [Kv; PolgK 53].

pasa 1. basa, magas rangú török tisztségviselő; pašá; Pascha. 1614: az többi között kérdé az pasa Balassi uramtól, hogy: Megbékéltett-e Báthori Gábor az országgal ... ? [BTN² 71]. 1618: 29 die Augusti mentem a pasa Kapujára ... de aznap ... nem lők szembe az pasával [i.h. 128]. 1619: die 29 Martii mentem az pasához az lengyelek békességének tractálása felől [i.h. 261]. 1660: azelőtt való esztendőben ennenmagamtól küldött vala az város az egyik ott ülő pasának egy hiúzbórt és tizenkét tallérokat [Kv; KvE 182 LJ]. 1662: Az chám pedig a passával, vajdákkal, temérdeki néppel Kolosvárnak megscsollatása után a Körös útján egyenesen Várad felé kijött vala [SKr 447]. 1664: Tompay György ... azt mongia vala ... kattonakat fogadok az Szeőke Istvánnak minden marhaját el haytatnom ha penigh az sem fogh az pasához megiek panaszolny [Császári SzD; WassLt Drabant Mihály (70) jb vall.]. 1667: (Cserei György) kit is urunk ő nagysága Váradra küldött volt a passához, ki nekem mit írjon az Zólyomi állapotjáról, Kegyelmednek ... elküldtem [TML IV, 85–6 Teleki Mihály Katona Mihályhoz].

Vö. a csasz-, kapitány-, kapucispasa címszólal.

Szk: *boszniai* ~. 1665: a bosznai pasa ... Volt nálam ebédén | Haszan pasa ... az előtt bosznai pasa volt [AMN 90] * *egri* ~. 1662: a törökök közül az egri passa, esztergomi bég sok fő úri törökökkel ki a Marosban, s ki fegyver miatt elveszén, s benne vagy kétszázig el is fogattatván, kik között nagy sáncokra^a való úri és fő isphahiák is valának [SKr 413. — ^aErtsd: sancokra, azaz sarcokra]. 1679: Mit írjon mi nekünk az egri pasa és praesidium a magyar hadaknak insolentiajok felől, im Kegyelmednek in specie oda küldöttük [TML VIII, 559 a fej. Teleki Mihályhoz] * *jendi* ~. 1659: Az fővezér, budai vezér és jenei pasa emberei itt levén nálunk, sokáig nem késleltethetjük, Várad állapotja felől voltaképpen kell tudósítanunk őket [EOE XII, 213 Barcsai Ákos Lázár Györgyhoz]. 1666: Volt nálam a

tömösvári és jenei pasa embere [AMN 92] * *kazul* ~ perza pasa. 1618: Hiszen nagy dolog — úgymond — ... az kazul pasa az többi között Perzsiából írta az hatalmas császárnak csak most, hogy éntőlem akarjátok — úgymond — visszakévvanni az én saját országomat [BTN² 145] * *szilisztriai* ~. 1657: Barcsai Ákost Lupulhoz^a expedialá az fejedelem ... Kit az Ursten csaknem oda is veszte tolvajok miatt, megsebesítve, fosztva vivén Abaza pasához ... szilisztriai pasa lévén akkor [KemÖn. 188. — ^aVasile Lupu moldvai vajda]. 1658: az tatár chámnak és az szilisztriai pasának adtunk húszezer tallérokat [Kv; KvE 177 LJ]. 1662: amely hadak a silistrei passával rájok küldetnének, azokat igen megverték s ... a Dunán általkertgették vala [SKr 526] * *temesvári* ~. 1633: am az Teömösvári Passatis Mazulla teuek, egy Rezzvan nevű Passat teőttek helyebe [Dés; BesztLt 191 Szentpáli István a beszt-i tanács-hoz]. 1669: Jött a karánsebesi bék és tömösvári pasa emberei hozzám [AMN 148] * *várad* ~. 1662: Az fejedelem várad passának írt levele [SKr 643]. 1665: Valkó elronta-tott, Somlyót az török fenyegeti, urunkhoz postája is ment az várad passának, hihető, sollicitálja és fenyegeti egyszersmind ő nagyságát [TML III, 502 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * *végbeli/végvárakbeli* ~. 1619: meg kell írni nagyságodnak minden végvárakbeli pasáknak, békeknek, hogy ide egy se álljon uram mellé, se német mellé ki ne menjenek, hanem minden ember várában álljon [BTN² 382]. 1678: Kiírtam egyébaránt mind az föld népének s mind a végbeli pasáknak, hogy afféle lézengőket az táborra igazítsák, kik nem akarnának jöni, fogják s hozzák [TML VIII, 228 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz].

2. szn után az 1. alatti jel-ben; adáugat dupá nume de persoane, cu sensul dat la punctul 1.; nach Personennamen, in der Bedeutung wie unter Punkt 1. 1614: Löttünk szembe először a fővezérrel, Naszuf pasával | Eleget veszekedék Balassi uram, hogy nem megyen ő Szkender pasa után [BTN² 69, 77]. 1619: soha Perzsiában olyan bé csak egy császár sem volt, mint Halil pasa [i.h. 246]. 1620: Ez nap lön mazullá Görcsi Mehmet pasa [i.h. 387]. 1657: Báthori Zsigmond ... az Duna felől Szinán pasát az török haddal megverte [KemÖn. 22]. 1662: az szerdár Ali passától is fíának fogadtatott [SKr 665]. 1664: alli passa Besztercze allat valla az sok poganyssagal [Szászfellak SzD; Born. XXXIX. 4] | Kucsuk passától a posták meg jövének [TML III, 168 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1699: Ali pasa be jövétele előtt [Paszmos K; LLt Fasc. 140].

3. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: pasa-rangú; cu titlu de pašá; mit Paschawürde. Szk: ~ *ember*. 1662: azon csatán többek között egy passa ember is ejtetett volt el, kinek testéért a vezér még nagy időn maga magyar hintőszekerét hat lovával kivitetvén ... ugyanott el is temettetett volt [SKr 625].

pasaság pasai tisztség; titlu de pašá; Paschawürde. 1620: Huszain pasának, azki most utolsó vezér, ki urumelli beglerbék vala azelőtt, annak adták az Szkender pasa pasaságát, Szilisztrát [BTN² 400].

Szk: *egyiptomi* ~. 1620 k.: Többi közt azt mondják, hogy csak nemrégén volt egy Assan pasa, azki az egyiptumi pasaságot bírta és Kairnak avagy Memfisnek, annak az nagy városnak az népét meg akará számláltatni feleséges-tül, gyermekestül, szolgástul [i.h. 415] * *misziri* ~. 1618: 11 die Novembris adák Csafer pasának az misziri pasaságot [i.h. 155] * *szilisztriai* ~. 1618: Szkender pasának az

szilisztrai pasaságot adák [i.h. 138] * *temesvári* ~. 1619: 31 die Maji adá meg derekason az császár Deák Mehmet pasának az tömösvári pasaságot | Im kiküldtem én Deák Mehmet pasát az tömösvári pasaságra [i.h. 275].

pasaság-alja pasaságnak alárendelt; care este comandat de un pașă; einem Pascha untergeben/unterstehend. 1662: Markó nevű Barcsai Ákos postájának portárul való kiindulása előtt harmad nappal az jancsár aga tízezer jancsárral és négy passaság-alja törökkel Minnye vajda kiűzésére személye szerént kiindítottatott volna [SKr 505]. 1671: Derék distractiója vagyon az töröknek tengeren túl. Hét pasaság-alját el is küldött az fővezér [TML V, 602 Nalácsi István Teleki Mihályhoz.].

pási inas; ucenic; Lehrling. 1765: tanították ... Máté Martitz Pásinak [BfN].

paskol 1. ütöget; a lovi de mai multe ori/in repetate rînduri; schlagen, klopfen. 1597: Reodi varga Marthon wallia. Lattam egizer hogi az gyermeket aki megh holt Kis Imreh egizer ele foga ige(n) megh vere ... mikor az zemetet merne foga az haiat ereosse(n) paskola az feoldheoz az feiet [Kv; TJK VI/1. 41].

2. verdes; a fi bătut/udat de ploaie; schlagen. 1715: az lsten olja(n) zápor essőket bocsatot, hogy az^a bizony mind az földben verődöt, annak utánna igen rosszszul nőtt három versb(en) paskolva(n) egy mas uta(n) es semmikeppen nem nőhetett, hanem Csak el Ságult, el Füvesedett [Fog.; Utl. — *Ti. a vetés].

passió 1. Krisztus kinszenvedésének evangéliumi szövege; patimile Mintuitorului; das Leiden und die Leidensgeschichte Christi. 1636: némelly szükséges üdnepi ceremoniakot ... másunnan fel keresgettem, és ... az nyomtatothoz ragasztottam, úgy mind a négy Euangelisták szerént való hosszú Passiót [ÖGR Aj.]. 1704: Az passiót is egy fehérvári deák mondotta el [WIN I, 70]. 1705: Ma reggel prédikálott Zilahi uram ... Délest pedig a Bethlen Ferenc uram deákja prédikálott ... Az passiót pedig egészben a kántor Orádi mondotta el két ízben, úgy mint este és reggel [i.h. 398].

2. Krisztus kinszenvedésének vmelyik stációja; scenă reprezentînd una dintre patimile Mintuitorului; Passion, das Leiden Christi darstellende Szene. 1704: láttam a generál kápolnájában egy faragást köre, igen régi munkát, melyen Christus urunknak némely passiója le volt metszve [i.h. 270].

3. alk kinszás, kínoztatás; schinguiure, torturare; Quälerei, Tortur. 1726: En ithon nem voltam mikor az Majoromból Egy Pápista embert Hadnagi Uram az város szolgabírája által ki hajtattott; sőt magam(na)k is volt Passiom Hadnagi Uramtól mert fogattam bé Pápistát [Ne; Ks 92].

passió-virág Golgota-virág; ceasornic, floarea-suferei; Passionsblume. 1814: A' Felső Virág Házba találattak ezek a Virágok ... Passio Virág 2 [Szászvevsszöd NK; Told. 18 gr. Toldalagi Kata lett.]. 1820: passio virág [uo.; i.h. 19].

pást¹ pázsit; pajiște; Rasen. 1718: Az Czibrefalvi past mellet lévén eő Kglme(ne)k egy nagy Széllj földé, mellj is nem az Attjátol maradott eő Kglmere [Szentmihály Cs; Borb. II Fel Csik Széki Sz. Mihály Buzás András major

(64) pp vall.]. 1733: az Past mellet az hat köblősből egy köblő^a [uo.; i.h. — *Ti. föld].

Hn. 1604: az pastnak kit huiunk [Farcád U; EHA]. 1718: A Pastra menőben (sz) [Szentmihály Cs; EHA]. 1757: A Pastra menő(en) a Határ szellyben (sz) [uo.; EHA]. 1759: A Pastra Vagyis magyarossabban a Pasintra menőben [uo.; EHA]. 1770: Az paston kívül valo földekbe (sz) [Tekerőpatak Cs; EHA].

pást² 1. (román) húsvét; Paștile românești; rumänisches Ostern. 1755: In Majo ... 4ta Az oláh Tselédimnek mind közönségesen Pástyára xr. 30 [TL Teleki Ádám költségnaplója 23b]. 1816: Fazadzeli Szimulyánszk Juon azt panaszoja Sebesan Sandor hajdu ellen, Florra, és János nevezetű hajdukok ellen, hogy ötett tegnap előtt ... három hajdukok ... karokkal rutul meg vertik ... a verésen kívül kárhuzatos és tilalmas káromlásokkal illetik őket, Szentye- ket, Beszerikájokat, Pástyokat s töb ezekhez hasonlókat hordván elő nékiek [Déva; Ks Misc. 86/4].

2. pászka; pască, azimă; Matze. 1756: mi halottuk, hogy ő Felsége olyan kegyelmesen parancsoltt volna az mi valásunk iránt, hogy szabadosan ki ki az maga vallását meg tarthatya és az uniora nem erőltetettnek, arra nézve most Dobráról fogva Boitzáig mind így csináltnak Pástott, Molidvát ... mely szerént mik is azok közül hoztunk Pastát, és éltünk Pastal mind az Havasallyiak [Dragomir, Ist. descr. I, 155]. 1765: Mely dolog^a nagy akadályt okozza az unio progressusának, mert ... kezdenék az uniótól resiliálni és még unitus papok is a schismaticusoktól pástot enni [HalmágyiNlr. 167. — *Ti. néhány román gör. kat. pap elfogátása]. 1768/1771: Gláva György ... és Tyiu Ilia tsak egyszer egy esztendőben szoktanak a' Templomban jární, Sokszor egyszer Sem jőnek, hanem a' Feleségeik visznek Husvetkor Pástyot nekik [Bukuresd H; Ks 112 Vegyes ir.].

pástétom pateu; Pastete. 1625: attam ... Pastetumnak ket soldort lib. 20 [Kv; Szám. 16/XXXV. 12]. 1705: Az asztalok pedig olyan gazdagon voltak etkekkel, hogy akármely békességés időben meglehetett volna ... Voltanak pástétumok szarvashússal és egyéb sok madarak, szelídek és erdeiek [WIN I, 599]. 1710 k.: hal, vad, madár, hizlalt marhából nagy mesterséggel ... öszve csinált pástétom vagy alaputréta [BÖn. 509]. 1723: a M: Vajdané kéri meg bocssáson hogy kgdet terheli, már a mely inas iránt igitte kgd io akarattját hogy meg taníttattya ... mind Czipo sütésre ... gyenge sütőgetésekre és kűrtő kalácsra is és valami pástetomra [ApLt 2 gr. Ferratiné gr. Kálnoki Ágnes Apor Péterné gr. Kálnoki Borbárához Moldvából]. 1736: mindenik asztalon külön-különbféle tészta-műből, sokféle színű festékekkel, nagy öreg tálakban lévő pástétumok voltak | Valahány éték-fogás volt pedig, mindannyiszor ujjabb-ujabb olyan pástétumokból csinált portékák voltak [MetTr 396–7].

Szk: ~ *alá*~*hoz* való. 1679: Pastetom alá való Labas apro szekecské nro 26 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 56]. 1711: Pástetomhoz való réz Tabla [Kendilóna SzD; TL. Teleki Ádám hagy.]. * ~ *csináló rézforma*. 1768: Pástetom tsináló rézforma I [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb] * ~ *pirító vastábla*. 1761: Pastetom piritto vas tábla Nro 2 [Vesszöd NK; JHb XXIII/31. 27] * *aranyos* ~. 1736: ott^a még láttál volna mindenféle liktáriumokat, portai s velencei nádmézből csinált confecteket, de az étkek között is nagy aranyas pástétumokat is láttál volna [MetTr 386. — *A régi erdélyiek lakodalmi ünnepegen].

pástétom-forma pástétomkészítéshez való tepszi; tavá pentru făcut/copt pateuri; Pastetenform, Backblech zum Pastetenbacken. 1737: Pastetom forma 3 [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.].

pástétomsütő pástétomsütéshez való tepszi; tavá pentru copt pateuri; Backblech zum Pastetenbacken. 1711: 1 Pastetom sütő heted fél font réz 3/90 [ApLt 5 Apor Péter inv.].

pástétomsütő-kemence cuptor pentru copt pateuri; Ofen zum Pastetenbacken. 1736: egy kis pástétom sütő kemente [Várhegy MT; CU]. 1740: vagyon egy Kő Konyha ... szép bothajtasos, fél eresztett kemennel, edgyik Oldalab(an) egy kűs Pastetum sütő Kemencze [Pálos NK; Ks 11. XLI. 32].

pástétsütő pástétomkészítő; patisier, persoană care face pateuri; Pastetenbäcker. 1595: Rosas lanos feier liztj meg nem vala kezen, hogy az pastet sütők keesen kernek vala, noha Biro w. kereti vala | Hogy Azzonnyunk ő fge be lőúe: Attam az Pastet Sütőknek és zakaczoknak ő fgek zamara, takargatásnak ... 1. kötes írni valo Pappirosnak az ütöllyat* [Kv; Szám. 6/XVIIa. 200–1 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — *Folyt. a fels.].

pastilus l. paszkvillus

pástos pázsitos; cu pajiște; rasig, rasenbedeckt. 1754: az Árokba szakadnak az Sáros Fakadékos eretskék olyan helyt pedig belől ez árok partján pástos- forrott helyekenn jár az ember [Szárhegy Cs; Llt Fasc. 152].

Hn. 1720: a pastos út mellett (sz) [Alfalu; GyHn 16]. 1757: a Pástos Utnál a második Labban (sz) [Szentmihály Cs; EHA] | a Pástos ut (szomszédságában) (sz) [Taploca Cs; EHA] | a' Pástos ut (sz) [uo.; Sándor conscr.]. 1770: Killyenfalvába le járo pastos ut [Tekerőpatak Cs; Llt Fasc. 158]. 1778: az Pástos ut szeriben üdülőibe [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13]. 1780: egy Kiss pástos utacska [Ditró Cs; EHA]. 1864: Pástos ut köze [Csomafva Cs; EHA].

pász szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: egymás kezére játsszák a ~t egymás kezére játszanak; se sprinā reciproc; sich gegenseitig unterstützen, einander etwas in die Hände spielen. 1670: Ez órában jűtván ez sok pandecta kezemhez, én bizony, Uram, meg sem olvastam, felét is, mivel hogy urunk ő nagysága nekem effől semmit nem ír, hanem ő kegyelmek kívánják, adnám én is tetszésemet. Más az, nem is ketten vagyunk az tanácsban. Harmadikat is eszében veheti Kegyelmed, hogy igen egymás kezére játszák ő kegyelmek az pászt [TML V, 378 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

paszapor 1. útlevél; pașaport; Reiseraß. 1791: Paszaportja nintsen, de erről azt vallyá hogy hatadmagával indulván meg, egy Levélben voltak Minnyájon foglaltatva [Torda; DLT].

2. katonai igazolvány; adeverință militară, carnet de soldat; Wehrpaß. 1817: Temettetett ... Szabadságos Katona Fekete Martzi; nem tudatik sem az igaz neve, se Regementye, se Compániája nem lévén nálla a' passaportya [Gyalu K; RAK 156].

pász kötös vmilyen ruhadarab; un fel de rochie; Art Kleidungsstück. 1816: Fekete Pász köntes ... 8 Rf [Kv; Born. IV. 41].

paszkuáció 1. legeltetés; păscut, pășunat; Weiden. 1670: az magyarországi futott nép is sokasodik, ki is mind pascuatioval s mind egyéb élekedéssel szorítja ez szűk helyet [TML V, 246 Ujhely Pál Teleki Mihályhoz]. 1677: Erdejét, fűvét, cseréjét, tövissét ... az pascuatióra ki mutando földnek ... a kis kerekiek, ne usúalhasák [Csanád AF; JHb XXVI/42]. 1681: Ha mikor az Ur marhai pascuatiójára annyi havas nem kívántatik, azt bér(b)e el adhatni, mellyek(ne)k is proventus Ratiob(a) inseraltassek [VhU 59]. 1739: Pascuatióra rendeltük ... akár a Gönter alatt lévő Rétecskét, akár a Szamos mellett lévő erőss oldal alatt a Vér mezejét [Dés; Jk 513b]. 1760: Vagyon in Trieri az Marha legeltető hely, és olly nagy extensioja, hogy minden esztendőben az egész falu mindén féle Lábás Marhájának Pascuatiójára elégséges [Hasadát TA; EHA]. 1768: a ... Motsár nevű hely iránt ez a Determinationk hogy az Ókrók pascuatiójára ki szakaszatott rész mostis meg hagyatik [Akosfva MT; EHA]. 1825: a Blosai kevés birtokosok magok kevés pojánaikra, és kaszálóikra valaha marhákat fogadtak bé pascuatióra [Kötelesmező SzD; Tsb 47].

2. legelő; pășune; Weide. 1732: Az Korodi Hatar(na)k szűk volta miatt igen vékony a pascuatio [Kóród KK; Ks 12. I]. 1749: az I. Enyedre érkezvén ... vitte ki a lovat ... holmi cigányok satori közzi két ut közé kópár helyre, a' hol semmi pascuatio nem volt [Torda; TJkt III. 263]. 1767: jobb pascuatiójak lévén hamarébb vegyék elé magakat* [Búrjánosbuda K; JHbK LVI/5. 20. — *A marhák]. 1822: a' Pascuatiot a' többet igerőnek esztendőnként kotya vetye által árendába szokták adni [K; HG Conscri. 512].

paszkuál 1. legeltet; a pășuna, a duce la pășune/să pască; weiden. 1735: Ez szerént Subdividaltatvan mind az Bölduczi mind a' Csáni Határ ... concludaltatott hogy senki ennek-utánna más részit ne invadallya, ne dezmállya ... hanem ... kiki magájával érje meg, maga részét usualya, colallya, és dezmállya is, nominanter az Csániak ... az Bolduczi határt ne' pascualyak [Mezőcsán TA; Born. X. 7]. 1747: (Az) Intrejeri nevű helyet a két Falu Mlgs Possessori engedelmeiből birták és pascuálták mind a Kis Fenesiek, mind az Hesdaticak [Sztolna K; JHb 74]. 1757: ezen Rétet ... kaszálták ... sokszor pediglen az Lovakat is pascuáltak tsövőkön rajta [Légen K; Ks 4. VII. 6]. 1763: Tudom azt is hogy az Marsinának Juhaikat ezen Falu határán pascualván azon pascuatióért az Aszsz(on) y ő Nganak mint ide valo Possessornak határ Taxájáb(an) bárányakat adtanak [Záh TA; Mk V. VII/1. 15 Bálka Nyikulaj (40) zs vall.]. 1769: igaz az is hogy az hová kénék hajtani a' Csordánkat az hol volna bővebb élése, az is mind az Possessor Úráké nem az Falué, az előtt Nagy erdő volt, de mint hogy ez előtt szabadon Paskualtuk rajta Marháinkat, már most oda nem hajthattuk, a körülette lévő fel fogott helyektől [Nyárádtó MT; SLt XLVIII. 3]. 1778: panaszlák hogy az Orsovaik nagy turma Juhakat, feles Szarvas Marháikat s Lovaiikat a' Ne(me)s székhöz tartozó havason pascuálnák [Berekeresztúr MT; Born. G. XV. 8 Belényesi György Plajás Inspector nyil.]. 1780/1784: a Koronkai köz nyomásan pascuálni szabad lészen [Koronka MT; Told. 29].

2. legel; a păște; weiden/grasen. 1752: a falu hotárárol, és az hól az Maga emberei ókrői is ... pascuallottak sok

szegény lakasok(na)k ... ökreijs abigaltottak 28. darabig valot Sárdra [Borbánd AF; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. 1766: láttam ... eo Nacsága béres ökreit ... hogy pascuáltanak [Alparét SzD; Ks 32. XXXII]. 1828: (A határ) ... oly szűk és sovány hogy kivált száraz időkben azok* tsak kinlodnak, nem pásčuálának [Kelemenelke MT; Told. 31. — *Ti. az apróság marhák].

paszkuálhat legeltethet; a putea pășuna/duce la pășune; weiden können. 1677: a kis kerekiek marhajokat a Csanádi határon pascuálhassak [Csanád AF; JHb XXVII/42]. 1741: Galfalvi Janos Ur(am) es Eő kglme Successori az declaralt ház hely után az ... falu határát élhették, falu Erdőit barázdait Tővesit vághatták, Marhayat Pascuálhatták [Kakad MT; SLt 12. V. 5]. 1822: nekik igen jól esik, ha az erdeimbe pásčuálhatnak [KLev.].

paszkuáló legelésző; care păște; weidend. 1778: midőn ... jutattunk volna a' Sebes főre. ottan két Major házat, és a' Gegesi pascuáló marhákat, s azokkal lévő Majorakat, Pakulárokat ... találván, panaszlák* [Berekeresztúr MT; Born. G. XV. 8 Belényesi György Plajás Inspector nyil. — *Köv. a panasz].

paszkuálódhatik legelészhet; a putea păște; weiden/grasen können. 1759: Az Exponenes Lovai pedig mind(en) szabad Határokon libere pascuálódhassanak valamikor ottan munkálkodik [Torockó/Gyertyános TA; Bosla].

paszkuálódik legeltetődik; a fi păscut; geweidet werden. 1737: A Várnak falai, és Majorja mellett szerté széllyel telepednek, és laknak a' féle sellérek ... nem akarnak az eő Felsőge qvantumáb(an) contribuielni Marhájokról is, annál inkább egyebekről, holot a' város határán pascuálódik [Vh; Ks 83]. 1761: Őszel s Tavaszal idegeny Juhok pascuátion mindenkor ... voltak itt Határon (Igy!) ... ingyen nem hagyta hogy itt pascuálodgya(na)k [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.].

paszkuált legeltetett; care este dus la păscut; geweidet. 1820: A Sz. Ujjfalusi Határban pascuált Moldvai ökrök egyben gyűlt Taxája [Szászújfalú NK; MúzBf].

paszkuáltat legeltet; a pășuna, a duce la pășune; weiden lassen. 1747: a' Ne(me)s Tanátstól meg tiltatott a' Szindi völgynek lapossa ... Valaki azért marháját vagi ott pascuáltatta, vagi ki tsapván szánt szandekkel onnan nem oltalmazza ... Hadnagy Vram edgi edgi forintig ... meg büntesse [Torda; TJKt III. 118]. 1760: Minthogy az egész Falu tsak egy Possessor Uré vált egy egy darab helyen pro bene placitu egy egy darabotska helyet meg tiltott, az holott az maga Lovait pascuáltatta egy egy darab ideig [Báld K; BLt]. 1761: Ona Toagyer ... egy nyáron két tulkát a' czarinában jártatta és pascuáltatta [Bulzest H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1766: eo Nacsága béres ökreit ... az beresek pascuáltatták [Alparét SzD; Ks 32. XXXII]. 1768: ezen most Controversiában hozott darab helyet mindenkor a Szász Szent Lászlóiak birták minden ellen vetés nélkül, faját erdőltek tüzelték s marhájokat rajta pascuáltatták [Tordasztlászló TA; JHb XXXVI. 17]. 1778: Kalongyák között Béres ökreit a' Tilalmasban hajtatya, ottan pascuáltattya; melly Határ-Szabadulás előtt nem szabad [Msz; Told. 3a].

paszkuáltathatik legeltethetik; a putea fi păscut; geweidet werden können. 1769: Ezen említett helyen ... a' marha legeltető hely meg szorult é annyira hogy ... a Nyárádői lakosok Marhát nem tarthatnának, vagy szintén úgy mint eddig azon kívül is Pascuáltathatnak minden fele Marhák ...? [Msz; SLt XLVIII. 15 vk].

paszkuáltatik legeltettetik; a fi păscut; geweidet/gegrast werden. 1746: a megvizsgálás pedig azért lészen, nehogy több sertés pascuáltassék az uraság kárára, mintsem elébb számba adták volt [Déva; Erdő I, 34]. 1755: Tudjaé aztis bizonyoson a Tanu hogy ... Bátsiban Iako Antoni Mitra nevű Falusi Sítár, az p(rae)titulált Exponens Urak Bikáját az Bátsi Határról be hajtotta magához ... az Bátsi Tehén Tsorda közzé bortsította, az holottis két hetekig pascuáltatván, az meg irt Sítárnak in Curiája (!), és az Exp(onen)s Vrak(na)k kézhez nem adása által el vészett? [Bacsi H; BK vk]. 1777: annak utanna hogy a Kemény resz az Exponens birtoka alól ki esett a Falu Uttáján sokak(na)k hallottára egy Kemény részen lévő Boldur luon Nevű Jobbágy Nagy fennyen azt kiáltja vala Nem hogy egyebb Marháját az Exponens Urn(a)k ... de még az maga Beres ökreit is hogy a Káptalani Határon pascuáltassék meg nem engedi mivel hogy ... már itt Dobolyi Ur igen kicsin Ember [Káptalan AF; DobLev. II/439. 4b].

paszkuáltattat legeltet; a pășuna/păște; a duce la pășune/să pască; weiden lassen. 1764: Keczei György ... kétszáz számból álló juhomat kihajtatá velem Érsemjénbe, hogy már ott az határon pascuáltattassa [RettE 174].

paszkuum 1. legelő; pășune; Weide. 1769: az az Viz a Berek nevű paskumott rontya [Nyárádsztlászló MT; EHA]. 1773: nintsenis Sz Lászlónak Nyomásnak idejénis ... ezen helyben lévő helyetskére semmi szüksége s a val, hogy Nyomás idején az Uraság Lovai tőveklő helyének tartya, iga vono Marhája Pascuumának semmi kissebbedése [T; JHb II. 1]. 1785: Széna Réteinken ... kétszeris lehet kaszálni, de az Pascuumunk szűk léte miatt meg kel étetnünk [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 14b]. 1787: Vono és Csorda beli Márhánk számára szűkőn vagyon Pascuumunk [M. bikal K; Somb. I]. 1792: Az Oláh Tumultus előtt is úgy tartott mint most, de a Tumultus után azon Pascuum egészen hagyatott volt a Kortsoma szükségire [Laszó H; Ks 80. XLVII. 5]. 1796: Pascuumok Sem a' Néhai Groff Vr idejében nem voltak ... és most Sintenek [Méses TA; WassLt]. 1814: a' Jobb Pascuumok mind Tanorokban vannak [Tarcsafva U; Pf]. 1826: Vagyon egy nagy kaszálo hely melly inkább pascuumnak használtatik mint kaszálonak [Mezőbánd MT; Tsb 26].

Hn. 1807: a földeknek Eszeki vagy is pascuumra ki járo végeik [Nyárádsztbenedek MT; Told 37]. 1824: A hoszu Lábján a Mészárosok Pascuum mellett (k) [Mv; EHA].

Szk: falu -a. 1812: Ugy Az Himos is mint bokros sovány hely Falu pascuumának hagyatik [Bordos U; EHA]. 1821: Az Also Hajmét segien (k) ... szomszédjai mind két felől a Cziherek, alólól pedig a' Falu pascuuma [Makfva MT; EHA] * *közönséges* ~. 1769: ezen ... Hegyes ér Nevezetű hely tsak akkor volt, közönséges Pascuum a Marhák(na)k, a' midőn Nyomás volt azon felső forduló [Maroskeresztúr MT; SLt XLVIII. 15]. 1796: A Benes Nevű hely ... közönséges pascuumnak tartatik [Verebes Cs; EHA] * *különös* ~. 1815/1817: Különös Pascuum

nints [Miklósfva U; EHA] | Allodialis Erdejek, vagy különös Pásuumok ... itten nintsen [Szu; TSb 47] * *szabad* ~ 1821: az eddig való szabad Pásuumat meg tiltotta [KLev.] * *tövises* ~ 1749: A Pér nevezetű tövises pásuum [Szentbenedek AF; DobLev. I/235].

2. legeltetés; pásunat; Weiden. Szk: ~*ra hagyatott hely*. 1771: Ha a' Possessorok és Lakosok a' pásuumra hagyatott helyeket akarnák változtatni, és azok helyett eddig fel osztott helyeket akarnának fel fogni ... abban is proportio obseruáltassék [Fejér m.; DobLev. II/428. 29a] * *ősi* ~ 1776: Csiki Emmanuel Vr(am) a szénáját ... takarítsa el addig, és az ősi pásuum maradjon egészen a Dobolyi Josef Vr(am)-nak szabados dispositioja alatt [Újtorda; DobLev. II/483].

paszkvillista gúnyiratszerző; pamfletar, pamfletist; Pamphletist. 1746: A' Pasquillistákat Hadnagy Vr(am) prosequallya omni possibili modo [Torda; TJKt III. 49]. 1774: A szegény Muraközi Szabó Mihály is meghala. Ez Magyarországról jött volt bé deákkorában, azután ment Nálaczi Józsefnéhez s praefectussá lett. Erről írta volt egy pasquillista mikor Bánffy Dénes nem megy Piskiből Bábolnára: „Csak a praefectussal hágtatja magára” [RettE 340].

paszkvillizál gúnyiratokat szerkeszt; a scribe pamflete; Pamphlete schreiben. 1823–1830: Turóczi Károlyt a cancellárius gróf Teleki Sámuel úr Öccellája vitte volt fel Bécsbe, maga patrocinálta, mégis ez olyan háládatlan volt, hogy Öccelláját a királynál elárulta, mellyel ő annak a nagy úrnak semmit sem ártott, hanem igen magának, mert onnan elcsapták. Hazajött, itt az országban imitt-amott kóválygott, versifikált, pasquillizált [FogE 172].

paszkvillus gúnyirat; pamflet, paschil; Pamphlet. 1662: De ami ezeknél nehezebb, egy mocskos pasquillus is bocsáttatván ki, abban nem csak egész fejedelmi házok, de a kegyes életű és istenfélő idősb fejedelemszönyű is nagy rútul és mocskosan marcongáltatván, istenes férje azt tartja vala nagy gondnak, miképpen tudhatná azt eltitkolni úgy, hogy magának füleibe ne menne [SKR 205. — "I. Rákóczi Györgyné]. 1745: Constal világosan exhibealandó citatoria Relatoriának sériessébből minémű motskos és holtig el felelhetetlen gyalázatos s tulajdon keze írásával irtt pasquillussával, injuriálta és afficiálta a I. az A vrát ő Ngát [Torda; TJKt II. 27]. 1747: az J ... sokakat hírekben nevekben meg ölt, midőn azokról famosus Libellusokat vulgo Pasquillusokat conficiált, és azokat in vulgo sprengalta [uo.; i.h. III. 154]. 1767: A Mlgs Urak(na)k ... Tudósításakat kötelezen vette 'a Supr. Consistorium, és approbálta 'a Pasquillust irt személyek ellen tett Investigatiót [Nsz; BK Kv-i ref. koll. ir.]. 1806: A Pasquillust meg én sem kaphattam meg mert a T. V. Ispány Ur mind bé szedette de valahol kaphatok le íratva ki küldöm vagy viszem Nagyságodnak [Zilah; BtR 4/151 dr. Zoványi Imre gr. Korda Zsuzsannához]. 1843: Te még ... Pastillust is irtál ... de előbbi valomásokba semit arról nem mondván vald meg, mikor, és hol irtad? [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.]. 1844: a Déési Arulo Szinbe tanálom az A alatt lévő Pastillust | Kérdeztem mit olvas, felelte pasquillust magamról, de minthogy csak Baktatta el kértém én 's halható szoval fel olvastam [Dés; DLt 1247]. — L. még RettE 338.

paszkvillusforma gúnyirat féle; un fel de pamflet; Art Pamphlet. 1759: azon detentióban lévő portugáliai jezsui-

ták dolgáról írtak valami pasquillus formát, melyre most nem akadhatok [RettE 83].

paszkvillusi cédula gúnyirat; pamflet; Pamphlet. 1762: bekésítől hallatta volna Gyéresen beszélni hogy néki az I. gyermeke felől czedulátis küldettenek volna ... Azon kívül sem ponderal semmit, mert tsak pasquillusi cedula, a' mint maga fateallya, a' melyet a' gyermek felől küldettenek néki, sőt a' mint mongya sületlen, farkatlan [Torda; TJKt V. 95].

pászli kézelő; manşetá; Manschette. XVIII. sz. köz.: Egy felső-Országon készült Pászli, mellyben vagyon 26 Gyemánt és 46 Rubint [MKG]. 1762/1763: Egy Gránát kövel rakott Pászli egy pár fülbe való rosával, egy par kézre való rosával edgyüt [Hsz; Ks 23. XXIIb]. 1768: Egy Arany nyakra való Pászlijával és Fülben valójával együtt [Nsz; TGSz 51].

Szk: *briliántos* ~ 1800: Nagy Briliántos Pászli, amely ért mintegy 6000 forintokat [DLt kv-i nyomt. kl] * *gránátos* ~ 1758: Egy Gránátos gyöngyös Pászli fülbe valójával együtt, Túppéba való virágjával [Nsz; TSb 21] * *gyémántos* ~ 1763: Melgs Groff Petki Borbara Melgs Aszszony Anyam elő Nga méltoztatott nékem ... adni ... Egy rendbéli Gyemantos öltözetet, az mely all ebből: Gyemantos Pászli, Melyben vagyon Öreg Nagy Gyemánt tizen egy, apro Gyemánt 43, ehez egy pár fülben való [Hsz; Ks 23. XXIIb] * *gyöngyös* ~ 1801: Egy jo féle gyöngyös Pászli, egy nagy szem jo féle gyöngy-fityegővel 234 Mfr [Kv; Ks].

pászma 1. meghatározott mennyiségű szálból álló fonal/cérnaköteg; jirebie; Docke (als Garnmaß). 1640: Hatt lott teoreok seljem ... f. — d. 75. 17 paszma teoreok czerna — f. — d. 60 [Kv; RDL I. 117b]. XVIII. sz. eleje: Vagyon szála fonal hat pászma [Kv; LLt Fasc. 71]. 1726: Két darab szála és szösz fonal, négi gomboljakokkal tizen egj pászmából állok [Kv; Pk 6]. 1736: Ezen Gabonás Ház(an) vadnak ezek ... Gyertya belnek való Csepő fonal nyoltz pászma Nyoltz Gomollyakos fonal [Várhegy MT; CU XIII/1. 94]. 1783: Groff Torotzkai Sigmund Ur reszire a' fonást ugj kívánnák mi tölünk, hogy 150 pászmát fonnyunk 30 százával de kender és szöszöt elgedendőt nem adnak ... mikor béveszik a fonalat, a pászmátis meg olvasák [Torockó; Thor. XX/5. 30].

2. a posztó szélességének meghatározására szolgáló mérték; unitate de măsură pentru determinarea lăţimii postavului; Maßeinheit zur Bestimmung der Tuchbreite. 1701: Az Mester Remek legyen egy kétszer ványalt vég Paszto, minden hiba nélkül, az hosszúsága legyen ötven két sing, a szélyessége, szelyivel edgyüt negyven pászma [Kv; PosztCART 9].

Ha a pászmát 30 százával számítjuk, a 40 pászma 1200 szálnyi szélességet jelent a posztó szövöszékre való felvetésekor [L. erre NéprLex. fonalfelvetés al.].

3. területmértékként (szőlő mérésére); ca unitate de măsură pentru suprafeţe de teren (folosită la măsuratul suprafeţei de vie); als Maßeinheit für Bodenflächen (zum Messen des Weinberges); vñány pásztányi (szőlő); de un anumit număr de postate/fişii; von einigen Strichen. 1641: ket pászma szőlött Szabo Gergely bir benne [Szilágycseh; GyK X. 30/8]. XVII. sz. v.: Az uj hegjen egj Pászma szőlő

[Ilosva Sz; SzVJk 177]. 1711: Kiraly János a' Málon levő egy pázma szőlőjét testálta az Eccl(esian)ak [Zovány Sz; i.h. 54]. 1712: Az új hegyen egy Pázma szőlő Pap Jankó testálta az Ilosvai Papok számára [Ilosva Sz; i.h. 177]. 1731: Files György nevű jobbágy ... meg halván, maradot két paszma szőleje [Varsolc Sz; Ks 83 Dacz Péter lev.]. 1740: A Hátulso Szőlőben egy pázma [Sztána K; Mk]. 1750/1797: Bizonyosan hallottam hogy volna két pázma Szőlőjök a' pusztá Hegyen [Vérvolgy Sz; Borb. II]. 1774: A Deutrált Három Pázma szőlőt én építettem ... eő Nga Földin Laktomba [Kettősmező SzD; JHbK LIV/3. 3]. 1775: az Erdőpasztorral ... ki menvén a deutrált szőlő Hegyre ... minden Pázma szőlőből, két három geresz szőlőt vetünk Deszmálás keppén ... a szőlős gazdáknak Praesentia-jában [Topasztkirály K; JHb LVII/21. 4]. 1816: Colonialis Szőlője Vagyon a' Nagy Hegyen egy Pázma [Varsolc Sz; Born. XXIX. 24/19]. 1832: Enis Zalogban által adtam az Felső Mogyoroson lévő két pázma Parlag szőlőmet [Szamosújlak Sz; Végr.].

Bogdán, MMért. (1987) 77. 150–690 négyzetöölben, ill. 5,4–24,8 árban határozza meg a pászta nagyságát.

4. sáv; físjé; Streifen. 1817: nem pázma szerént, hanem imit amot szálánként valogatva ... erdőlték az Úveg Csűr-hez dolgozó emberek; ittenis határ tétetődöt, meddig mehesse nek a' vágással, és a' vágando pázmais öl számra meg határozatnak az arra rendelt Valdschaffer által | a' Derék erdőbenis ... valameddig minden fekvő Fák fel nem takaríthatnák, újabb pázmát fogni nem szabad [F.árpás-űvegghuta F; TSb 46].

Szk: *4ra fog* sávonként véve átkutat. 1755: Sára Aszszony az maga kertébe híván Palko társammal, mondgya: fogjátok pázmára fiaim a' Török buzát, mert itten bizonyosan tanalunk valamit ... tanaltunk egy kiss vászon Zacs-kocsát ... benne két kis réz gombocskát, és egy gyűrűben való követ [Déva; Ks 101].

5. *4nként a.* sávonként; físjé/postatá dupá físjé/postatá; strichweise. 1847: kevés esztendő mulva el praedalodott volna az az erdő, a' mely ha pázmánként és törvényesen vágodot volna több Seculumokig elégséges lett volna [F.árpás-űvegghuta F; TSb 46]. — b. csikosan; in dung; gestreift. 1593: Rosnai Andras vallia ... menek hatra az Zeoch Pal vduarara, tahat az eo Inassa Peter halua fekszik egy agiba ... latam enis hogy vgian pazmankent rendel vala az kek az Inason az vekonian az veresseg miat [Kv; TJK V/1. 404].

pázmácska (szőlőből) keskeny darabocská/pászta; o postatá/físjé ingustá (de vie); ein enges Strichlein (Weingarten). 1757: egy darabotska szegeletenn két három Fölthi embernek lévénny egy egy pázmácska szőlejek [Danulest H; BK ad nro 144]. 1792: adom által ... az Agyagos n. hegyben lévő egy pázmácska szőlőt és Gyümölcsösseit [Kide K; BHN 96]. 1840: Vagyon K. Okloson egy paszmácska Szőlő [Kv; Ks 100 Nyilak könyve 40].

pázmányi vhány pázma nagyságnyi; de un anumit număr de postate/fíjii; von einer bestimmten Zahl Strichen. 1777: Mi is azért elsőbenn is a Szőlő tövek mineműségét ritka vagy sűrűségét vévén számban az allyán mintegy két vagy három kis Paszmányira közép renden való tö szőlőkkel ... találtunk hatvan tö szőlőket [Ne; DobLev. II/1. 491].

L. a pászma 3. alatti jegyzet.

pázmás csikokban hulló; care cade pe alocuri/pe ici pe colo; in Streifen fallend. Szk: ~ *eső*. 1729: itt a rettenetes szárazság uralkodik vala, hanem tegnap és ma járdogal vala valami pázmás eső [Darlac KK; ApLt I gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához] * ~ *záporos*. 1708: Ez holnapnak első két hete szárazabb volt, de annakutána mind pa(s)zmás záporosóvel telyes [SzZs 503].

paszománt, paszomány 1. díszítő zsinór; pasmant, ceapraz/firet pentru împodobit haine; Posament, Litze | zsinór-díszítés, sujtás; gaitan, galon; Verschnürung. 1714: Férfi gyermek(ne)k való Vörös Bársony Mente körös körül keskeny aranj ezüst primetskével, s a' mellyén 8. pár Paszmannjal, 8. par aranj fonal gombotskakkal egjütt, meg ragott Nyusz béléssel fl. Hung. 15 [AH 24]. 1736: az mostani sok cifraszág, haszontalan krepin, paszamánt s a többi az férfi köntösökön is, nem kevésé kispri Erdélyből az pénzt [MetTr 346]. 1749: egy Zöld Sellyem Kanavázt habos Matéria Posoni Vál ... mellyen vagyon három sor Poszománt, fejér Réz kapcsolakkal, és benne lévo Szekfű Szin materia Lászlival [Koronka MT; Told. 12/2]. 1750: Karmasin Szin kurtá Mente, egy rend paszamántal [WassLt Wass Dánielné portékái]. 1755: Kalapra való passzamánt [TL Teleki Ádám költségnaplója 16b]. 1758: Egy hosszú színes sellyemmel, arannyal szőtt kék Matéria Mente, két ujnyi paszamánt rajta [Nsz; TSb 21]. 1763: Egy ezüstös kard paszamántal borított ezüst tsattos szíjjával [Hsz; Ks 23. XXIIb]. 1789: Köntösök találtak e' szerint Egy rendből Verdragon színű 3. forintos Poszto Német Köntös, ugymint Kaput, Lájbli és Nadrág ... a' Lallyblinak külső felin ... poszománt vagyon és arannyal szőtt Gombok [Mv; ConscrAp. 21]. 1794: (Vett) 1 5/8 Lot poszamántat Rf 3, 45 [Mv; DE 3]. 1799/1816: vásárolt vala kék Lájbli és nadrágnak való posztot, a lájbli és nadrágra késkeny Poszomántot [Dálnok Hsz; Kp IV. 317 Miklós János (43) ns vall.]. 1861: 2 vég Poszománt [Kv; LLt]. — L. még FogE 63; RettE 89.

V6. az arany- és ezüstpaszománt címszóval.

Szk: *aranyos* ~. 1768: keskeny arannyas Paszamánt [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 109] * *csipkés* ~. 1773: egy szederjes csipkés paszamántal hánt anglia mente ... prém és béles nélkül [RLt Salánki Ráchel lelt.]. 1803: Egy világos, viola szín, tafota, praedikáló székre való Kendő, mellyet két végein s égyik szélén Aranyos tsipkés poszománt és tiz krepines bojtok ékesítnek [Szőkefva KK; UnVJk 92] * *elegyes* ~. 1797: 16 1/4 latt Elegyes paszamánt [Mv; BálLt 71] * *fejér* ~. 1749: Egy Szederjes Creditor Sellyem Szoknyát, melynek az allyán vagyon egy Sor keskenyeb, és egy Sor Szélljesebb mind két fele tsipkés Krátás Fejér Poszománt [Koronka MT; Told. 12/2]. 1823–1830: mindenekfelett utálta a lelkem a lájbli az öv helyett való fejér paszomántot, mely az udvari inasoknak legmegesmeretőbb címerek volt [FogE 144] * *keskeny* ~. 1768: egy üjnyi keskeny paszamánt [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 109]. 1773: Szederjes lúsztring Szoknya arany kötéssel keskeny Paszamántal [RLt Salánki Ráchel lelt.] * *nyári* ~. 1758: Egy vont ezüst Szoknya, Satirozott Sellyemmel arannyal varrott, hozzá való Vállával edjütt, két ujnyi széleségű, két sor nyári paszamánt rajta [Nsz; TSb 21]. 1768: Egy vont ezüst Szoknya, Satirozott Sellyemmel arannyal varrott hozzá való vállával edjütt két ujnyi széleségű két sor nyári poszomántal csipkével [Nsz; TGsz 51] * *sárga* ~. 1732: Uti hinto Veres posztóval Sárga paszo-

mántal hinto párnákkal [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 34]. 1742: Egy mindennapi Kőköröcsin szín Kanulot Szoknya, Sarga paszamánt az allyán [Kisesküllő K; Somb.] * *széles* ~. 1793: az a' Kriminális teremtetette Aszszony Csernátoninak Uniformist is csináltatott széles paszamántal [Udvarfa MT; Told.].

2. (arany/ezüst) lapocska; főiță (de aur/argent); Plättchen (aus Gold/Silber). 1824: az ezüst portékáknak hasonfele része ... Egy tosmocsa égetetlen paszománt [Dés; Újf. Újfalvi Samu hagy. 1].

paszomántgomb zsinörgomb; nasture confectionat din şnur; Schnurknopf. 1781: 1 nagy Poszamánt Gomb [Berz. 17].

paszomántos 1. zsinórdíszítéses, sujtásos; gaitanat, cu gaitane; verschnürt, galoniert. Szk: ~ *csákó*. 1808: egy viselt, és fél paszamántos veres Csákója [Dés; DLt 647] * ~ *dolmány*. 1723: Bartsai Jankónak Egy paszamántos kék angliai dolmányt [TKI Huszti András kézírása]. 1752: egy zöld paszamántos dolomany, egy veres dolomany [Ika-fva Hsz; HSzjP] * ~ *kalap*. 1743: Egy ujj Tollas paszamántos kalap [O.fenes K; JHbK XXIX/28]. 1781: A kotsi-sok poszomántos kalapja [Mv; Told. 9a]. 1782: Egy fejez-ezüst paszamasz kalap [Nálác H; CsS] * ~ *köntös*. 1734: az Urfiak ... mikor Falun, városon voltak is, mindenkor ugj parancsoltak mint a magok Jozságikban, és tisztességes paszamántos köntöst is tudom hógi Csináltatatt a Néhai Mlgos Ur számokra [Szentpál K; TKI Mich. Sáros Berkeszi alias Literati (54) provisor bonorum vall.]. 1793: leszsz nekem paszomántos köntösem, 's jól élek a farkas után [Koronka MT; Told.] * ~ *köntösű*. 1736: Nem volt abban az lakadalomban^a sem paszamántos köntösű, sem porozott hajú vagy hátul zacskóban kötött üstökű magyar csak egy is [MetTr 399. — *Gr. Székely Ádám és gr. Bánfi Anna 1702-i gyalui lakodalmán] * ~ *lábji*. 1791: Gránát szín metzett bársony atlaz poszomántos Láblí [DLt nyomt. kl]. 1816: mondán Tekintetes Uram ezt a poszomántos Lábjit ... mely most az Uron vagyon adgya nékem [SSzgy; HSzjP László Mária (60) gy. kat. vall.] * ~ *mente*. 1748: Az Nehaj Asszonynak holló szín kurta aranyos paszamántos bogár hátú Sinórral Nestel prémezett és bérelt mentéje [Vargyas U; CsS]. 1762: A Czifra béletlen paszamasz mentet nem láttam [Oltszem Hsz; Mk IX/109]. 1780: Adtam ... Más roka torkos poszomántos mentét [Hsz; BLev. Barthos Sára kel.] * ~ *nadrág*. 1728: Az Gyermek-Iskolában menven adtam ... Az két Fiamnak ... paszamasz nadragot kettőt [ApL2 2 Apor Péterné inv.] * ~ *öv*. 1732: Egy arany drága paszomántos öv, ezüst aranyos, és köves nagy kapcsolokkal szép munkás cziradással [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt.] * ~ *pantallér*. 1760: Edgy Veress bársony Ezüst Paszamántos Pantallér [Mv; TGsz 2] * ~ *sapka*. 1820: paszamántos sapka [DLt nyomt. kl] * ~ *szfj*. 1778: vagyon ket ezüstös kard is ... valami szokadozott paszamántos dirib darab gyenge szfj [Erked K; LLt Fasc. 110] * ~ *váll*. 1793: Egy kék bársony arany ezüstel elegy poszomántos Váll [Mv; Told. 44a] * ~ *zsabrák*. 1843: Két paszamántos 'Sabrák [Kv; EMLt].

2. cifra zsinóros ruhában járó; care poartă haine gaitanate; verschnürte/galonierte Kleidung tragend. 1736 u.: most a nadrágokban tartják ezek a poszomántos ifjak keszkenőjüket [MetTrCs 456]. 1773: (II. József) A cifra paszamasz embert gyomorból gyűlöli [RettE 303].

3. ~ *gyomor* finnyás gyomor; stomac sensibil/delicat; heikler Magen. 1736: A férfiak reggeli ital gyanánt jó finom csipős ürmös bort is ittanak, s egészségesnek tartották, mert nem vala olyan paszomántos gyomrok, mint az mostaniaknak [MetTr 321–2].

4. dagályos, bombasztikus; emfatic, bombastic; schwulstig, bombastisch. 1736 u.: (Régen) a kevés papirosra amit írtnak, cordialiter írták, most pedig az aranyas szélű papirosra egész arcusokra írott czifra poszomántos szók többire hazugságok, egymásnak való színes hízelkedések [MetTrCs 461].

paszomántosan 1. zsinórokkal cifrázottan, sujtásosan; împodobit cu gaitane; mit Verschnürung geschmückt. 1735: Tudom hogi többire ... Lonán vagi egjéb Jozságiban tartotta ... Teleki Pál Ur(am) Teleki Samuel Urat, mint egj Groff Gjermekét szokták interteneálni, uri modon intertenealta; ruházattya peniglen ... a mindennapi Francia posztobol, az Inneplő pedig Angliai Posztobol paszamántoson [Kendilóna SzD; TKI Jos. Cseh de Akna (40) ns vall.].

2. cifra zsinóros ruhába öltözötten; imbrăcat cu haine gaitanate; in verschnürte Kleidung gekleidet. 1773: A mi perceptorunk, Csernátoni György, is Válaszútra nagy paszomántoson ment volt, de ... meg sem merte magát mutatni^a, hanem csak visszaesantott Csomafája felé [RettE 303. — *II. Józsefnek].

paszomántoz paszomántal cifráz; a împodobi cu gaitane; mit Posament schmücken. 1736 u.: Brassóban a bíróné olyan köntösben jár, mint a legalábbvaló kufárné; nem paszamasztózzák ők sem magokat, sem feleségeket, sem fiaikat, sem leányokat, azért is vagyon annyi pénzek [MetTrCs 468].

paszomántövecske zsinórövecske; cordonaş confectionat/făcut din şnur; Posamentgürtelchen. 1788: Egy ezüst kaptos állott paszománt övetske [Mv; TSB 47].

paszománt-toldalék zsinór-toldás; adaos de gaitane; Posamentzusatz. 1755: Kedves Feleségem(nek) a Tengerszin Sponyol poszto ezüst paszamántos mentéjének paszománt toldalékjára Rh. fl. 6 xr 51 [TL Teleki Ádám költségnaplója 42b].

passzió 1. érdek; interes; Interesse. 1676: Kiki közülünk tegyen félre magános vindictát s passziót [TML VII, 288 Teleki Mihály Nemes Jánoshoz] | Legelsőben is kérem, íráson meg ne induljon; annál inkább ne gondolja, hogy passzióból iratnám [TML VII, 323 ua. Vesselényi Pálhoz]. 1677: Kegyelmedet követem, hogy ennyire kiterjeszkedtem s hitesse el is magával, nem passzióból írom, hanem hogy Kegyelmednek értésére adjam, én sem vagyok bolond [TML VII, 403 ua. Keresztesi Sámuelhez]. 1710 k.: azt is bánom, amennyit már tudok olyant, mert az emberben indulatot gerjeszt és annál inkább prostituáltat emlékeztünk, hogy passziótól ingattatunk processusában^a [BÖn. 954. — *Szász János perére von.].

2. együttérzés; simpatie, compătimire; Mitgeföhl. 1776: látván én is mind beteges mind tehetetlen állapottját a Battyán(na)k, mind azokat (noha nagy passziokkal:) eddig el halgattam [Mezőbánd MT; MbK X. 45].

passzionátus érdekelt; interesat; interessiert. 1675: Kémény Jánosné fejedelemasszony írja, úgy értette volna, fia

előbb 24. vagy 25. nem érkezhették bejöni, ha bejönnek is ... nem akarom, hogy én tülem érte. Passionatus levén én igen, Veselényi uramtól készen írhatnék mindenedet [TML VII, 60 Teleki Mihály Béli Pálhoz].

passzuál engedélyez; a autoriza; bewilligen/genehmigen. 1840: Mely Passust is meg vizsgálva úgy találtatott, hogy azon Passus ... a szomszéd vármegyébe vagyton tsak passualva; már pedig Doboka Vármegye Ns Hunyad V(arm)egyenek nem szomszéd Varmegyéje [RLt Mugner Ignác szb kezével].

passzuálhat engedélyt adhat vmire; a putea autoriza; genehmigen/bewilligen können. 1788: A' Cuptával megnyomordtunk ... kért töllem valami Írást, mellyel szabadságot adnék néki, hogy mehessen oda, a' hová mehet. Feleltem, hogy arra nekem szabadságot nem adott sohas Ngd, hogy ötét é szerént passualhassam [Kercsesóra F; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez].

passzuális (szabad járást biztosító) úti levél; salvaconduct; Schutzbrief, Geleitbrief. 1801: Passualisokot nyertek [DLt kv-nyomt. kl].

passzuális-levél (szabad járást biztosító) úti levél; salvaconduct; Schutzbrief, Geleitbrief. 1740: méltóztatott ő Serenitássa Passualis Levelet gratiose adatni, Német Kereskés Fejér Jánosnak és a' véle egigüött találtatott szebeni szász Aszszonyn(a)k Szebenbe, fogva, leendő vitetethetéseknak nagjod Commuditassa iránt [Dés; Jk 536b]. 1747: ezen katonáknak egyike barna szeg fekete bajuszu ember vala ... töllem valami Passualis Levelek mellett Bort kérte nek [A.hagymás SzD; Ks 27. XVIIb]. 1836: Görgény Szent Imrei Nemes Finna Ferentznek 's Feleségének, úgy szintén Szolgájának számokra, nem külömben Szabo Eleknek Harsány Petrával, és Szolgálojokkal Borszéki Borvizzel Moldvába kereskedést folytatni intézett szándékjokra Passualis Levelet kértek kiadattatni, máj naprol az irtt Passualis a nevezett Könyörgök számokra ... ki adatni meg határozatott [Kv; TLt Közlg. ir. 1075 gub.].

passzuálítatik engedélyeztetik; a fi admis; bewilligt/gestattet werden. 1815: Kőrösi Sándor a' külső országai Acaemiakra passualtatott [Kv; NyIrK XII, 140].

passzus 1. hágó; defileu; Bergpaß | határártjáró/szoros; trecătoare, pas; Paß. 1657: az ellenség, többet száz lövésnél tétete reánk, de az Üristen kegyelmes gondviselése által az egész napi veszekedésben is tizenegy emberünknel nem esék több el ... és elállván rólunk, visszatér ezo passusnak tovább való ostromlásától [KemÖn. 248]. 1675: Az két Oláhországban pestis rettenetes van ... Bizony dolog, jó volna onnan való passusokra vigyázni, mert azt onnan ide is elhozzák az dögös emberek [TML VII, 56 Béli Pál Teleki Mihályhoz]. 1681: Az vámról ... hírekkel is tudosícszon, az passusokra pedig oly szorgalmatossággal vigyázzon, hogy az tilalmas utakon való által járás miat busulásunk ... ne következze [Szűv; CsVh 107]. 1698: az Mllgos G(ene)ralis ura(m) az Passuson levő Hajduk(na)k szorossan való fen állásokat kívánja ... fizetéseket keményen urgeállja [UssLt IX. 76/62 gub.]. 1711: Az Molduvában járo Passuson levő Vice Vámos, hasonlokeppe(n) az Ór állók Birája exemptusok [Bom. XXXIX. 52]. 1717:

Scám (?) Uramtul kerjen ket becsülletes Officert a ki a Passusokott mentül jobban be vagassa [ApLt 2 gr. Mikés Mihály Apor Péterhez] | Iffju Szent Kereszti András Atyankfia a' Besztercezi Moldva felől való Passusnak be vágatására a' Guberniumtol küldetettéven, rendeltetett két Lovára Széna és Zab in natura [Kv; Ks 83 gub.]. 1738: a mostani időkben az passusokot nem az plájások, hanem az ő fge militiája őrzi [SzO VII, 396]. 1775: Fadtsténnél a hol a Passus vagyon az ország uttyán kívül jártam [H; Ks 114 Vegyes ir.]. 1788: a hírek veszedelmese, és félelmese, mert minden felől minden Passusoknál igen sok Pogánságot lenni mondanak [Szászsalmás NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. Iktári Bethlen Sámuelhez]. — L. még SzO VII, 20; WIN I, 385, 425.

Szk: berecki ~. 1710: A havasalföldi vajda ... Thökölynek megírta ... hogy olyan kevesedmagával ne álljon harcot, mert ők sokan volnának. Ugyanis a négy regimentben kétezer ember alig vala, gyakran meg is olvastam compániánként, a Bozzára, berecki passusra Csíkban, a tábori bagásia és más helyek mellé sokan elcommenderoztatván a regimentekből [CsH 223] * bodza(i) ~. 1690: 10. Octobris tájban érkezett bé Badensis ő felsége ármádájával az római császárnak ... végre 24 Octobris nyomta ki az Badensis Thököly uramat a Boza passuson által [II AMN 327] * derék ~ fő határártjáró. 1717: Affelet az ott^a njáralo Rácz militia a derék passuson, az Gymésben dulatta el két ezer szekér szénára való fúvonköt is [INyR Cszs, Gysz és Ksz panasza. — "A havasi átjárókön] * gyimesi ~. 1710: Csíkban a gyimesi passuson mind német, mind labanc hajdúk valának, kik ... a tatárok irruptiójára vigyáztak^a [CsH 338. — "1703-ban] * havasalföldi ~. 1705: Az havasalföldi passus is már felszabadulván, mindjárt kezdettenek feles disznókat hajtani ki [WIN I, 610] * ojtózi ~. 1707: Zajzon Mihály igen szomorú időben lévén egyházfiú, midőn futna az ellenség előtt Moldva felé, az Ojtózi passusra, azoknak kezekbe esett [Uzon Hsz; SzO VII, 126]. 1738: Kglđ ... most ujonnan azt az ... sokat szenvedett nyomorult Beretzk Várossát el akarja pusztítani, a' midőn az Ojtózi Passuson excubalo Militiának kivántato Servitz, Gyertya, Szalma ... praestálását ... a' nyakába vetette [ApLt I a gub. Apor Péterhez] * tölgyesi ~. 1827: Marháink Teleitetése felől gondoskodván ... a' Tölgyesi Passuson belől nem messze ... vettünk is egy Szirb Thodor nevű Ptyátra Várossában lako Boér Urtol 20 Kalangya Szénát [TLt 1429 Szirb Vaszilika, Styog Juon és Szirb Stéphan mezőszakállai contri buens adózók a Torda megyei tisztséghez] * tömösi ~. 1724: az kurucz világban tudom hogy Bartok Mihály Uram Kalnoki Peter Uram poroncsolattayabol ment el az Tömösi Passusra [Kvh; HSzjP Agilis Joannes Pyribek de Also Csermaton (58) ns vall.]. * törcsvári ~. 1710: Hajszler ... a regimentekkel együtt általjőve a törcsvári passuson, s Erdélyben szállítá meg a regimenteket quartélyban [CsH 214] * vaskapui ~. 1770: Munitiókat igen sokat szállítottak Tömösvárra, a vaskapui, verestoronnyi és ojtózi passusokra [RettE 238] * verestoronnyi ~. 1679: Eddig ez idén semmi újságot és olasz gyümölcsceket nem hozván ezen a Verestoronnyi passuson, hanem csak most érkezének valami citromokkal [TML IV, 557 Fleischer András Teleki Mihályhoz]. 1705: már Medgyes feladása után a verestoronnyi passus is odavan, holott is az egyik kuruc corpus commorál | És a generális háláni visszajött a vámhöz, amint a verestoronnyi passus vagyon [WIN I, 485, 588] * vulkáni ~. 1739: eő Herczegségének szándéka volt az Volcani Passusson be

menni ... de már le vertük a szándékáról [Ks 99 Kornis Antal lev.].

2. átjáróhely; loc de trecere, trecătoare; Passage, Paß. 1657–1658: Midőn azért az személyek passust nyitottak volna, elől s hátul is az tő sárján általnyomakodott az ellenség [Kemlr. 319]. 1662: a császár és a porta ... Lipa várát kezdék kérni és szorgalmaztatni a szegény országtul. Mellyet ... valamig lehetett, eléggé igyekeztek, mint olyan hasznos jövedelmes passust, fő véghelyet, megmarasztani [SKr 97]. 1739: Mivel hogi ezen nyomorult város utban vagjan passus lévén bé az Bánátusba, szüntelen az alá s fel járó ő Felsőe vitézeinek szánokra (!) Forspant adással igen erőssen terhelhetünk [Hátszeg H; Ks 83].

3. (vízi) átkelőhely, gázló; vad; Übergangsstelle, Furt. 1657: Leopoldus herceg, császár öccse vala az hadak előtt, azok erős helyben muniálván táborokat, s az Dunán is passusa, hídja vala [KemOn. 281]. 1669: A passus úgy elfogódott a vízen, hogy három holnapja senki oda nem mehetett innét a török részről [TML IV, 473 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1678: Az megemlített fejedelmeknek Cassá-jok, Munkácsok, Váradjok, Szatmárjok, Tokajjok, az Tiszán passusok, hajdujok megvolt, az török mellett volt [TML VIII, 264 Teleki Mihály Rhédei Ferenchez].

Szk: *átjáró/költöző* ~. 1657: izenék Daniel Jánosnak, hogy sietne az derék sereggel aláereszkedni; de az is késő vala, mert az magammal, elől vitt három seregecske ... már tovább az dolgot nem állhatja, és az általköltöző passust nem tarthatja vala | az vízparton nem vala bátorságos állani már akkor, és az áltáljáró passust úgy oltalmazni, mert túl muskétások valának; sőt csak pisztolylovás is általszolgál vala [KemOn. 234–5].

4. szabad átjárás/kelés; trecere liberă; freier Durchgang. 1672: Mikor Csermínyi uram pediglen az füvezímek azt megmondotta, hogy az németek az passust megtiltották, Székelyhidat felverték, embereket fogdostak az erdélyi hártárból, az füvezér háromszor íterálván az szót, megkérddete, igaz-e? nem-e? [TML VI, 125 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1694: Majorság-Szölő vagion itt egyegj ... mellj-(ne)k ... felső végib(en) is, nintsenek gjejúji, szabados a' marhánek passusa reájja [Kisened AF; BFR néhai ifj. Bálpataki János urb.].

Szk: *liber* ~. 1672: könnyen felbomolhat az békesség, melynek izetlen gyümölcsét csak már is érzik azok, a kik az liber passusnak ... impedialását fájlalják [TML VI, 16 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1676: azon lovak Betlenben voltak ... s mivel liber passust nem tilalmaznak, talám nem volt szükséges ... Kegyelmedet búsitonom [TML VII, 155 Béli Pál ua-hoz] * *szabados* ~. 1662: a bástyák alá való bemenetelre a külső sánckotól fogva az egész árkon által olly szabados passust, menőhelyt csináltak vala, a földdei beborított kasok között, hogy mintegy boltozat alatt, bátran ki- s bejárhatnának [SKr 600]. 1688/1782: ha az Eccla a' ... Széna réten szabados passust enged az örök(ne)k, tehát ... Mikola László Uram a' Szombati Vámat in perpetuum az Ecclának engedi és conferralja [Szamosfva K; JHBK XXVIII. 36].

5. úti okmány; documente necesare la o călătorie; für eine Reise benötigte Dokumente | útlevél; paßport; Paß. 1691: Az Passus nélkül lezeggő nemeteket vagy ha passussal járnakis de ha ingje(n) elődni, szekereket marhakat veni akar(na)k, zabolázzák megh [Kv; Törzs]. 1710: Kelt(e)k publicállyá mindenűt, hogy akár Németh, akár Rátz katto-nák Passzus nélkül jáni s valamely helyre bé menni s ott

bé szállani, s alkalmatlankodni, praedálni, vagi fosztogotni deprehendáltatik, mindgiárt arrestáltassék [KvLt I/198 a gub. Nsz-ből]. 1730: Lengyelországnak azon széleiből általtjövő embereket, passusokat megvizsgáljon és ha legkisebbik dolgot is esziben vészen ... a guberniumnak ... érté-sére adjon [SzO VII, 347 a gub. Cszs, Gysz és Ksz-hez]. 1731: úgy halatlik it hogy a ki az Comanderoso Gyéneralistul Pasust nyerhetne hogy által menne havasol földre az német Reszere ot igen olcson meg vehetnék az kölét [Pálos NK; Ks 83 Géczy László lev.]. 1739: Passus nélkül senkit bé ne bocsássan(a)k; se úr, se köz rendet [Dés; Jk 524]. 1743/1747: mondotta Vass Adam Uram ... baszom a Lelkedet, menyit boszontod az Attyamot, hanem most meg tanitlak ... mar Tordara is ell mehetz lakni, mert irtam néked Passust [Szentegegy SzD; WassLt Lad. Morossan de Mikola (38) ns vall.]. 1764: a passust ... a strása el vévé töllem és meg olvastattá [Erdőcsinád MT; Told. 44/25]. 1787: Ha a' Faluban valami idegen ember meg fordulna, a' kinek a' Felsőb Rendelések szerint Passusa nem lenne, 's leg kisbe gyanito suspitio férhetne utánna az ollyanokat immediate el fogatni 's a' Proc. Tiszhez kísértetni kemény parantsolat alatt parantsoltatik [Torockó; TLev. 3/2. 3a]. 1832: miért kér ked passust ebatta részeges gazembere ebatta huntzfut tolvajja hiszem esmer [Dés; DLT 574]. 1853: Egy passusért (universitasnak) Stettinbe 5 garas [KCsl 3 berlini felj.].

Szk: ~t vált. 1705: Zöld Ádámnak ... azt is izente, hogy passust váltson, de azt is egy aranyon adják [WIN I, 373]. 1767: Marsinán Vonul és Opris Marián nevezetű Jöbágyai ... ma két hete el szöktének, és a' mint hallattam ... az Fejérvári Commendánstól váltottak volna Passust magok-(na)k hogy aval Aradra dolgozni le menyenek [Ne; DobLev. II/377. Sa Joanes Popolai al(ia)s Bede (35) ns vall.] * ~t vesz magára. 1847: Ezekre a tekintetes főbíró úr azt mondotta: „Ha nem mered elfogni, mondd meg néki, hogy jöjjön hozzám, vegyen passust magára, s menjen lakhelyére” [VKp 225] * ~ után jár. 1762: a' ki czegetes vetket cselekszik, maga elmenő szándékát nem hirdeti, Passus után nem jár, hová megjen, azt sem declarállyá, hanem ... szökök [Torda; TJKT V. 121] * *bécsi* ~. 1753: Orbán Miklos ... producálá előttünk Betsi Passusát, s monda hogi Nékie több Passus nem kívántatik a fel menetelre, mivel már egiszor Bétset meg járta [Markos Hsz; Törzs. Mich. Márton (29) ns vall.] * *jó* ~. 1769: az Csiki Lakosok az marhadógi és Pestis miat bé rekesztve lévén, Gabona és so dolgában nagyon meg szükségösödtek ... azért nemcsak meg engedte a Mlgos K Gubernium, sőt positive porontsolja, hogy ... mindenféle Gabonát Sot vigyenek jo Passus mellet a csiki kö keresztnél lévő Linfára | A hova telelni Aranyász Czigányok mennek jo Passusokkal azok-(na)k illendő taxára bordélyly vagy kaliba helyet kell engedni a Possessorok(na)k [UszLt XIII. 97].

6. (szabad járást/közlekedést biztosító) úti levél; salvoconduct; Schutzbrief, Geleitbrief. 1675: a francia királyhoz menő követeknek sollicitáltak ugyan passust a magyarok, de a dolgot egészen ki nem jelentették [TML VII, 17 Teleki Mihály a fej-hez]. 1678: A Sueth Stettinunot az obsidió alól felszabadította, az lengyel király adott passust hadainak [TML VIII, 32 ua. Szepesi Pálhoz]. 1679: Az német szokott mesterségét követvén, üdő vontatással élvén, következők az Vesseléni Pál uram nebelgyési, melyből az többi között következők az felmenendő követek számára ígirt assecuratiónak, passusnak meg nem küldése [TML

VIII, 536 ua. Galambos Ferenchez]. 1704: A követek is referálták a követtséget, kit a statusok küldötteinek volt fel Bethlen Miklós uram instanciájára, hogy adjon passust a generál, hadd küldhessen fel Bécsbe [WIN I, 155]. 1705: Tordára érkezvén ... elsőben is magához^a felmenvén a Rabutin passusát ... megmutatám, melyből is meg látván ki vagyok ... igen barátságosan látta [i.h. 630. — ^aGesdorf generálishoz]. 1710 k.: Ennekem passust is szépet írta a császáz nevével, mely ... ma is megvagyom [BÖn. 571].

Szk: *szalvus* ~. 1663: Mivel hogy gyakran kell Kegyelmedhez küldöznöm, kérem Kegyelmedet, szerezzon vagy két úti salus passust urunktól, hadd mehessenek embereim bátorságosan [TML II, 666 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]. 1664: Még nekem az salvus passust el nem hozták, noha az Pater írja, el küldte [TML III, 147 ua. a fej-hez].

7. fuvarlevél; foaie de transport; Frachtbrief. 1789: a' Nádméz, Kaffé, Riskása ... Passus mellett expedíálthassanak [Dés; DLt].

8. marhalevél; билет de vite; Viehpaß. 1746: Szent György napi Sokadalomnak előtte leendő barom Vásárban jövő S. V. Marhákot az Hidon az Vamos által ne bótásssa jó és hiteles Passus nélkül [Torda; TJKT III. 25]. 1769: Committalluk kegyelme(n)k ... hogy ... ide Ns Udvarhelyi székbe szarvas Marhát bé bótáttani akár ki passussalvalis nem szabad [UzslT XIII. 97].

9. (hivatalos irat vmire vonatkozó) szakasza; pasaj; Abschnitt. 1691: ha akár mellyik fél ... az megh irt Csérét és alkalmat ... megh másolni akarná, tehát az fel bonto és megh masolo felen, az fel nem bonto es megh nem masolo fél, hasonló Passussal az mint felljeb írva vagyon, hét száz nyolczvan ket magyar forintokat exequaltathasson [Ne; DobLev. I/34].

10. árú út, pálya; drum; Weg. 1737: Meg valloim sajnálom azon iffiat, mivel ketség kívül ha el kezdett passusát követi ki kimenetele nem lehet [Darlac KK; ApL 4 Joannes Haller lev.].

passzus-adás úti okmány kibocsátása; eliberarea documentelor necesare la o călătorie; Ausstellung des Schutzpasse. 1711: Miólta a pestis elkezdődött ... passus nélkül a szomszéd faluig is nehezen mehet az ember, a német commendánsok jól járnak, mert sok ezer forintokat gyűjtének magoknak a passusadásból [CsH 475].

passzus-csinálás (hamis) úti okmány készítése; întocmire de documente/acte (false) de călătorie; Ausstellung der (falschen) Reisedokumente. 1764: tsak azt nezem hogy olly boldogtalan együgyű Kgyd, mert bizany meg tanitanám a hamis passus tsinálásért, hogy többször nem mérészen(é)k senki neve alatt passust tsinálni [Erdőcsinád MT; Told. 44/25].

passzus-író (hamis) úti okmányt gyártó; care întocmeşte documente/acte (false) de călătorie; (falsche) Reisedokumente verfertiger. 1777: Groff Bethlen János Ur ó Nga Nyikuláj nevezetű Somkereki Jobbagyának a' Fia irt volna Passust más elsőkött Jobbagyoknak, ugy ezeknekis, akikkel magais el szökött azon Passus író Legény [Sajóudvarhely SzD; KS Egr. Ladislaus Csabai de Czafalva (95) vall.].

passzuskérés igazoltatás; controlarea documentelor/actelor de călătorie; Ausweiskontrolle. 1757: mint hogi penig Mlgs Groff Fő Tiszt Urunk ó ng(a) is szándékozik szé-

künkben Hogi az Strásállásokatt experiállja ... hogiha valamely Falun ... az passus kérés Strásállás a ki adott Parantsolatok szerint nem Compariáltatik az ólljan Falusi Birók tudgiak meg hogi, én bizony mingiart Tömletzre küldöm [Szk; Borb. II Pávay Sándor vicekirálybíró kezével].

paszternák pástímac; Pastinake. 1710 k.: Derék speciálakra nem vágytunk, az erszény sem bocsátott; tehénhús, borbécs hús petrezselyemmel, káposztával, murok paszternákkal, néha birsalmával is [BÖn. 575]. 1742: Paszternakért d. 6 [Bh; Told. 25]. 1767: Vetemény, Murok Paszternákkal 4 véka vagj inkább Peterselyemmel edjűtt [Eszteny SzD; i.h. 5a].

pasztéta pástétom; pateu; Pastete. 1595: Azzonnyunk ó fge(ne)k Kochnyaiara Zenet vöttem igyen: Miert hogy mind annal süttek főttek ... pastetatis annal süttek ... Peter kóuacztol hozotta(m) [Kv; Szám. 6/XVIIa. 202 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

pasztkalap '??' 1823: Fejér Pásztkalap ró'sa szín Hiáczintal [LLt Csáky-per 601. L. 1].

pásztor 1. pásztor; Hirt. 1550: onnat^a walkora be haytottak az Barmot es a' mynt az paztortol ertotte ket Baranth nywzatoth volt megh walkaj Miklos belole [Zsobok/Damos K; MNy XXIV, 290 Ambrosios Bocj de Sobok jb vall. — ^aTi. a Cylla mezőről]. 1572: Nyilvan vagyon ty k.nél, Ez El mwltt Eztendwbe meny iobagimat ewlek meg, swth Jm minapp vgyan Az Enen fwldemen, Az sovakak^a paztory [BesztLt 3690 Christophorus Hagimas de Berego comes com. Zolnok Mediocris Gr. Dawn besz-i bíróhoz és esküdt polgáraihoz. — ^aSzava (K) lakosai]. 1608: a' Paztorok chak ki terítettek a' barmot a feobeól ... nappal ki öztek, de eyel ha találkozt be öztek, ket ket penzel waltottak ki [UzslT 20/357 Barla Salamon Kocholadi fogaras feolden Urunk eo Nga Jobagya vall.]. 1621: az forma Juramentumabani inseralliak, hogj az paztorok az kar tetel feleől senkiwel az Gazdak hire nélkül megh ne alkdugjanak [Kv; TanJk II/1. 329]. 1668: En Istuan deak szolgálja voltam azis az Miklos ki most fogua vagion odavalo paztor uolt s Egikor Zent Martony Embernek, hat az eőkrit elloptak [Kászónújfalú Cs; CsÁLT F. 27. I/30 Nagi Istuan Daruas Mihály vram Zolgaia (25) vall.]. 1677: A' Székelységnek hatáiról se barom, se gabonabéli, se semmi egyéb bonumokrol, se magok, se Jobbagyok, Pásztorok és Majorok Fiscus számára valo dözma adással nem tartoznak [AC 154]. 1699: van edgj Pásztorok(na)k valo kis kalyiba [Vécse U; LLt]. 1714: hozam jut Szekeskei Marton Ur(am) hozam az ókolban miwél Pásztor voltam [Szásznyíres SzD; Ks 26. XIII]. 1724: denominallyon Nacsagod mindenik szolgabíró melle egy, egy Assessor, had írják fel minden faluka (!) az pásztarakat [Veresegyháza AF; Ks 95 Borsaj N. Pál lev.]. 1806: A falusi közönség is ígére a pásztoroknak ugyan régi szokás szerént minden jármás ökörtől, háta- és hámos lovaktól, háromszendősöken fellyül valóktól egy-egy véka búzát, egy-egy kenyert, és a lovaktól egy-egy sustákat is; háromszendősöktől és alólalóktól fél bért; valamint a tehenektől is fél-fél véka búzát és fél-fél kenyert [F. rákos U; RSzF 197]. — L. még RSzF 129, 172, 180, 192, 194, 196, 213, 220.

Szk: ~ *előtt jár*. 1845: Marháink mikor a dolog az foglalt Csorda seregbe — pásztor előtt jártanak [Fotos Hsz;

HSzJP Dombi Ferenc (24) vall.] * *-nak (meg)fogad.* 1642: pasztornak fogattuk volt meg tób gazdakkal eggiut [HSzj gazda al.] * *falu* ~a. 1638 k.: Keobleosi Thamas falu pasztora eos iobbagy alias gialogh zolgal [Km; GyU 29]. 1639: Falu paztora ... No. 1 [F.vist F; UF 1, 671]. 1725: az also Faluvegin az Malom felöl vagjon három horuba, edgijkben lakik ... az Falu pasztora [Vízszilvás SzD; WassLt Tolmács György (60) jb vall.] * *falusi* ~. 1680: tób Kezdi Vasarhelljekkel lo pasztorokkal edgjüt az Falusi pasztorok bé kapdostak az havasok szeliben [Kvh; HSzJP Kaytar Janos Kanta falvi (53) vall.]. 1768: az Falusi Pásztor a Csordát a Falunkba bé hajtván ... admoniáltatta a Gazdákat hogy ki ki itassa meg Marháját [Kissármás K; RLt O. 4] * *fogadott* ~. 1727: Ha ... fogadott pasztorunk medio tempore elszökött olyankor azon csordát szerre őriztük [Szemerja Hsz; HSzJP] * *konvenció* ~ szegődtetett pásztor. 1836: Vékony János ... az Hellység Conventios Pásztor [M.bikal K; RAK 208] * *(minden) ~ nélkül* őrizetlenül. 1578: Amy penig illetj az haytast, wegeztek eo kegmek hogy az mely barmot tylalmasbol be haytnak az Zolgak es paztor nelkwl talalliak ot, negy negy penczt vegienek eyel, nappal penig ket ket penczt [Kv; TanJk V/3. 168b]. 1600: En birta(m) oda negve(n) Eztendeóteól fogua, de mind eltig szena fw volth paztor nalkul s kert nélkül veottek meg mind óreókue [Uzst 15/99 Dienes Pal oklandj (75) vall.]. 1821: minthogy azan Kaszálló a vetés Kertbe vólt, s' nem Széltől hanem inkább közepe felé, tehát azan ... vetés kertbe miért hagyja Marháját pásztor nélkül [H; JF 36 Prot. 28] * *számadó* ~. 1780: Felvévén mind a két félnek productumait: tudta a pásztor azon szoros utcát és sárt, minthogy maga hajtotta azon veszedelmes helyre, tartozik mind a kettőt megfizetni, mint számadó pásztor [Taploca Cs; RSzF 214] * *telelő* ~. 1703: Sándor, Ráduly és Vaszily Tátulyék Szeben Székben Homostorfon (!) Telelő Pásztorok [Szászújfalú AF; TKI Mojszi Pop (38) jb és Sztán Paparicz (45) jb vall.].

Sz. 1662: a török az jeles, tehetős, erős és vitéz fejedelmet ... akarná az országtul, mint a jó pásztor a juhok mellől, elszakasztani | A töröknek pedig abbéli kívánsága, hogy személye mellől elálljanak, nem egyébre való volna, hanem csak hogy szakadást szerezhesse magá a fejedelem és az ország népe között, akarván, mint pásztor a nyáj mellől amoveálni [SKr 400, 649].

2. marha/őkörpásztor; väcar, păstor de vite; Ochsenhirt. 1605: minden ember labas marhaynak pasztort tarchion senky az kertek keozetol Zabodon ne Jartassa, mert valaky ott talalya megh leohessek es egyeb arantis el colhessek affele kar teweo marhakat [Kv; TanJk I/1. 925]. 1652: Nagy Miklos ... Sukon az Szöke marhak(na)k paztora [M.kályán K; GyU 139]. 1681: mihielt megh virrad, a ki ura s maga dolgarol haza mégyen, mentest hajcsa pasztor eleiben az ökrétt maga ne pásztorollya [KGy]. 1730: Az ökrökhöz láto béres, avagy pásztor Kerekes István [Szent-lászló TA; JHbK XLIX/4]. 1746: A' Tsordákon meg betegedett marhák iránt pedig a Pásztorok teygenek hirt a Gazdáknak, hogy hajthassák marhájokat ad destinatum locum [Torda; TJkT III. 48]. 1769: a Biro maga kezdé mondani hogy az ökrököt el lehet hajtani, s a Határ pasztorak közül Csáki Ferentz jelen lévén eo sem ellenkezett hogy el ne hajtsák, erre nézve a kik az ökrök mellett voltak pasztorok azok ki kerítették az ur Jozságaról s el hajtottak [Bögöz U; IB. Fekete Daniel (37) armalista vall.]. 1806: Oda maradván a hazajáro Csordabéli valamely marha, tartozik ... a'

Pásztor ... legottan azon Marha keresésére visszafordulni ... a' mit, ha elmulatand a' Pásztor, első nap elveszeszt négy kupa buzát, másod nap viszont négyet, és így, négy napok alatt az egész bért [F.rákos U; Falujk 13-4 Sebe János pap-not. kezével]. 1826: az efféle mérges nyavallyákba elkárosodott marhák meg fizetésére ... nem kényszerítették a pásztorok [uo.; i.h. 143 Barrabás Áron pap-not. kezével].

Vö. a marha- és ökörpásztor címszóval.

Szk: *ökörzsorda* ~a. 1847: A ménescsorda mellé conventionálá a közönség providus Szabó Györgyöt, huszár katona Szabó Lajos kezessége mellett, oly móddal, hogy mihielt az idő engedi, számadása alá vészi, pásztorolja, kihálva mind délig, mind délután, valamint az ökörsorda pásztorai erős kötéssel köteleztettek, aszerént köteleztetik [Zalán Hsz; RSzF 204].

3. tulokpásztor, tulkos; păstor de bouleni; Jungstierhirt. 1765: a pásztorak Hadaro Nyikula által kezek alá adott tulkát, fizetés mellett őrizték, a midőn eltevelyedet, akkor is az edgijk pasztor látta s még is meg nem térítette hanem önként hadta bodorogni, maga pásztori kötelességének eleget nem tévén, 's el veszet, azért ... azon el veszet tuloknak betsű szerént való árát a pásztorok fizessék meg [Torda; TJkT V. 293].

Vö. a tulokbarom-pásztor címszóval.

4. tehénpásztor, tehenész; väcar; Kuhhirt. 1582: Michael Dedrich ... vallia, Ki hiua minket ez Paztor Az Arokba talalok Az thehenet Ahol penigh talalok halwa vala Immar de ot sem sar semmy sepedek Nem volt hanem chak tizta feőweny, De semmy husa Nem vala hanem chak a' beór vala Az chonthon [Kv; TJk IV/1. 18]. 1597: Gereb Istwan-ne Christina wallia. Mikor az paztor az Chiorda bert keri wala Veres Lenartnetol monda neki az Azzony hogy tudok en teneked fizetni ha azt sem tudod hol wagon az en tehen(m), monda az paztor ne legie(n) azzoniom arra gondod mert io helie(n) iar az te tehened, iob helie(n) hogi ne(m) mint az chiordaban iarna [Kv; TJk VI/1. 28]. 1630: monda(m) az cőregh paztornak hogi utanna lassanak az tehenek mert el maradat s el uest; de az paztor azt monda hogi el szakadgion bar az laba ha eő keresi [Mv; MvLt 290. 227a]. 1679: Tehen fejeshez valo Major Markus Laszlo Pásztor gondviselese alatt [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 114]. 1773: in Anno 1773 Dieb(us) Aprilis a midőnis a Város Marhái mellé, u: m: Tehén Ketske, es Borju tsordák mellé Pásztorokat fogottunk volna ... mentiőt tévén ... hogy tudnák a Városi marhát tarto Emberek ... mitsoda fizetéssel tartozzanak [Torockó; TLev. 2/3]. 1805: azon tehen a' többek közül el szakadott, Hivtais Székelly János a' Pásztor keresésére; de nem ment, az alatt azon barom a' vadak által megöletett [F.rákos U; Falujk 2]. — L. még RSzF 211.

Vö. a tehénpásztor címszóval.

Szk: *tehéncsorda* ~a. 1780: Csiktaplocai Bernát István primipilus lovas katona megszólítván de eadem az egész irt falunak tehéncsorda pásztorát, Tardos Jánost egy fejősteheninek elkárosodása végett; állítván ellene, hogy adjon számot róla, minthogy 7 bizonyoságnak fassiójából kijő, hogy maga szánzándékkal hajtotta az egész csordát oda, az actor, Bernád István, és jobbágy Molnár Péter két marhája ottan dögölt is meg [Taploca Cs; RSzF 213-4].

5. meddőpásztor; väcarul cirezii de sterpe; Hirt der unfruchtbaren Herde. 1781: Csikjenfalvi Borbély Ferencnek, gyalog katonának controverziója lévén az Köld felfeli hatfalusi Hosszú havasban lévő meddű csorda mellett lévő pásztorokkal egy megdöglött tinónak a bőre felett; hogy Borbély Ferenc nem vallja magáénak azon elkárosodott bőrt, világosan kihozza a füljegye, valamint az kesely üdöninónak valóságos jegye legyen, úgy a bőrön is hasonló jegye legyen [Jenőfva Cs; RSzF 214]. 1805: A torlo szabadulás után, a' Meddő Csordais a' torlora fordítván, történt hogy a' meddő csorda el szakadozott, a' mit estve észre is vett a' Pásztor, mikor maga tonyájára ment hálába [F.rákos U; Falujk 2]. 1847: Köteleztetnek minden gazdák a meddű marhát ideadni, más pásztoroknak befogadni szabad nem léssen. A gazdák is tartoznak mind nagyról, mind kicsinről egyről fél véka jó kenyérnek való őszgabonát, fél kenyeret vagy két 2 kupa gabonát, és 6 krajcárokat fizetni [Zalán Hsz; RSzF 204].

Vö. a meddőpásztor címszóval.

Szk: meddőcsorda ~a. 1777: Bikfalvának meddő csorda pásztorja [Hsz; MvLev].

6. borjúpásztor; păstorul cirezii de vitei; Kälberhirt. 1584: vgia(n) azonnapon del vta(n) hat igen nehezen haytia a' pasztor az eoregh boryath, Zanakodni kezdé Amia(n) raita es orwosolny Mondot az Catalin Azony, de orwosolhad(!) de soha Ne(m) veszed hasznat, chak senky semmy amiwel orwoslod Az boriu mas nap el hala [Kv; TJK IV/1. 278]. 1805: a' borju Csordából Szöts György keze alól, eltévelyedven egy Fejős bival Fitori Péteré, nagy ideig oda lévén, a' pásztor anak utánna Megtalálta Ürmősn [F.rákos U; Falujk Sebe János pap-not. kezével].

Vö. a borjúpásztor címszóval.

7. bivalypásztor; bivolar, păstor/păzitor de bivoli; Büf-felhirt. 1806: Hazajöven a pásztor, fiacskája által izent a károsnak, Fitori Péternek, hogy hol és hogy legyen a bival, ne búsuljanak miatta. Ellenbe a káros Fitori Péter feleségével együtt letett hitével erősíti, hogy a pásztor fiacskája nekik az attya szavával azt mondotta, hogy a bival Ágostonfalván Diméán papnál bé legyen kötve, azért hajtsanak más bivalval innen az Olt martijára, és menjenek utána [F.rákos U; RSzF 221].

Vö. a bivalypásztor címszóval.

8. ménespásztor, csikós; păstor de cai; Pferdehirt. 1573: panazolkodnak az Barnazybok feleol hogi Lowok az Bwza keozot lar, Bwzabais Zok kart teznek, feniche meg eo k. Byro vr(am), ha Eomagoktl tylalmas az pastoroknak sem Engedik [Kv; Tanjk V/3. 82a]. 1591: Zygiarto Daniel ... vallia Mikoron en nallam volnanak az Soos Nemzetsegh es Kouacz ferencz, az vetelkedes keozbe ... azt monda az Sos Nemzetsegh Kowacz ferencznek, Teys nem vagi Jamborb pazor Jstuannal, mert eo miatta vezet nekem egi louam [Kv; TJK V/1. 110]. 1608: Tudom azt hogy a' Menest ha mikor hiozoba be talala menni, be ne(m) haytottak a' Pásztorok mert ne(m) Uolt szabad hane(m) chak a' falu fele eoztek ki onnet [Uszt 20/357 Zoltan Jakab Radoson Seges war Szekben Vrunck o Naga Jobagya (40) vall.]. 1664: aban az futtasban az olla budaki havason, lattam hogy fogdostak az Gavay Ur(am) minéssit ... az olla budakyak ... az Gavay Uramék pasztora kite visza az olla budakijaktul az mines lovakat és marhakat, de nem attak, monta nekik az Gavaj

Ur(am) páztoru hogy jeöüendöb(en) megh megh busultok az nemes Ember marhay miat [Szászfellak SzD; Born. XXXIX. 4 Kis Mirony (30) jb vall.]. 1806: (A pásztorok) Kezek alatt valo Lómarhákon tellyességgel ne járjanak, Csordát azokon ne őrizzenek, 's keritsenek [F.rákos U; Falujk 13 Sebe János pap-not. kezével]. 1814: Hogyha a magló a pásztorok gondviseltlensége miá elkárosodnék, a contractus tartása szerént a pásztorok kára léssen [uo.; RSzF 179]. 1841: egy jukat mutattak a pásztorok és amelybe ők mondások szerént — törött volna el a tsíko lába [Dés; DLT 1541. 10a].

Vö. a ménespásztor címszóval.

9. juhász; cioban, păstor de oi; Schäfer. 1573: Sander Ianos felesége Anna hity vtan vallia, hogi tawaly Zent Demeter Napban volt egy pentek Nap hogy Janos kenez ky valasztotta az eo Jwhayt az pastore keozwl Es az fely Ezentendy Beribe hat Jwhot adot, Az penig Megis egi Barant ker volt, Mond Janos kenez hogi Nem ad, Mert Nem Zoktak az Baranbol adny, Az pastor penig feddyk volt vele hogi meg adna [Kv; TJK III/3. 103]. 1591: Az szeles kvtnal valank szallasso(n) ket falka Juual En Eggik falka luual valek kwleon mikor en oda mentem volna az zallasa ... az ferencz Janos páztoru volt addigh az luial [Uszt]. 1606: az el lopot Juhokot ualogassak ki agiak az biro kezehez mind az pásztorokkal egivt, agiak ertesemre es az töb gazdakkal egivt törüent teszwk felöllek es törüeni mogia szerent bñtettessek mint latrok [i.h. 20/227]. 1623: Tudom aztis hogy az Johodon fel az Rakottias varkeoigh az Maroszeki hatar ... az vereofelbwkbe az Bogathy Menyhart Johait Jartattuk miuel en eo Pastora uoltam [Küsmöd U; Jhb Johannes Kardos alias Durka (60) jb vall.]. 1634: en páztoru Valek az vyfalui Zabo Matinak Tima Giörgj baczj uala [Kásonújfalú Cs; BL1]. 1720: az el mult 1719ben leven Ser Fözö Bokor az Agiagfalvi emberek(ne)k juhok mellett Batsok, az Isten iteletitöl a' mirigyitöl le nyomattak az agiban, és mikoron tehetetlen volna az nyavalya miat ... meg monda hogi az esztenara visellye(ne)k gondot ... és monda a' Bats a' Fejős Pásztor Batsnak ne tegiek mert nem arra valo kár lesz, hanem menyinyen mind gazdag, mind szegeny Lassanak az esztenahoz, és a' fejős Pásztorral magok szemek előtt tsinaltassak meg, ha ő meg jogjul (!) Segitseggel leszen, de nem fogattak, hanem a' Pásztor meg fogattak akarattya ellen [Magyaros U; BNB 10/240]. 1786: a pásztor ... a Nsgtok kenyérét szereti, s meg se veti, s kész akár hová el menni a Juhokkal együtt, mert a meg maradtott Juhok igen jok, s szép fajták, de a Bentzentzi határba ezentul a mételyt eppen el sem kerülheti, mert igen meg posványosodott s az embereik üldözik nagyon, azért hogy a juhokat kívánja jo helyeken jártatni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. — L. még RSzF 193; UF II, 223.

Vö. a juhász és juhász címszóval.

10. kecskepásztor; pastor de capre; Ziegenhirt. 1744: (Az) erdőre is ha a Pásztor vakmerőképpen méreszelné hajtani a ketskékét toties, quoties meg büntettségk Flor. Hung. 3 ... Ha penig valaki az haza fia közzül adanimalná a Pásztor, hogy a meg-irt erdőre hajtja a ketskékét azon haza fia büntettségk meg Flor. Hung. 6 [Torockó; TLv. 10/2].

Vö. a kecskepásztor címszóval.

11. disznópásztor, kanász; porcar; Schweinehirt. 1599: még egyszer ott a taiba ket olah paztort ige(n) megh vert vala Mihaly Benedek az lengelfalui hogy az diznokkal be jeonek vala oda [UszT 14/6 Thomas Georgi de Zent Kiralj (35) lib. vall.]. 1600: mikor leötte(m) volna a Bator vizi neweö cöstol maratt erdeömbö, zanamat megh terhelwe(n) lata(m) oda ieöwe keowetem kegk zemelit az Alpereseknek diznaia az en Makkomra kealtwa(n) erosse(n) az paztorat, mierthogy paztora ne(m) leon el inditam hogy be haitsam [i.h. 15/75]. 1701: Csere Istvan fatealja hogj ... Harom ell teveljedet disznót a Ravai pasztoroktól meg vetten volt [Bordos U; Ks 90]. 1728: A Tektes Ne(m)es Universitas az Makra hajtando sertések(ne)k fogadott Pásztorokatt, vgj mint Török Mártont Szekely Mihályt és Sebestyen Jánost a jövő vj esztendeig kik(ne)k fizetések lészen minden egi öreg sertéstől Dnr nő 13 [Dés; Jk 379b]. 1777: Vadnak oly törvenytelen emberek kik magok sertéseket estve mikor a' pásztor haza bortsattya meg nem rekesztik [Újfalú K; Pf]. 1803: Estve felé osztán minnek utánna a' sertés verés meg esett, fel jött hozzám a' Pásztor [Dés; Dlt 82/1810]. 1806: ha a' mezőb(en) valamely Sertés megmalatsozik, tartozik a' Pásztor haza vinni, másként az eshető kárnak megfizetésére köteleztetik [F. rákos U; Falujk 17b Sebe János pap-not. kezével]. 1817: Mikor a hízó sertéseket elválasztotta a falu, a pásztorokra költ Rft 4 krajcár 53 [Bodos Hsz; RSzF 301].

Vö. a disznópásztor, kanász, makkos- és sertéspásztor címszóval.

12. vadőr, vadaskertben az állatokat őrző pásztor; paznic de vinătoare; Wildhüter, Heger. 1632: Az Mondray hataron uagyon egy vad kért mind korwl sasokban boronakból fel rakott, az feli mint egi harmadanira sendelizet ... Mondrai Naksul az vadakhoz lato paztor az mint hiti szerent referalia [UF1, 194].

13. erdő/mezőpásztor, csősz; pindar; Flurwächter. 1600: En Sándor falua(n) laktam de mind eorékké paztor nalkul ualo zena fw uolth tilalmas uolt [UszT 15/100 Gelerd Gergelj Almasi (50) vall.]. 1731: Az Somkut fele fordulo határunkb(a) vetett köles, Törökbuza s akarmi késői vetesnek meg őrizésére, Pasztorok(na)k fogadtuk meg, mind addig mig mind be Takarittaitk, Varadj Borbely Ist-vánt és Kerekes al(ia)s Timár Jánost, kiknek fizetések lé-szen ... egi, egi nyill földnyi Török buzától két két véka csős Törökbuza [Dés; Jk 420a]. 1750: Az el vetett Zab tallo földre vettétvén az Pásztorom fizettem őrzésért Metr. 4 [Kv; Szám. 70/VIII. 7]. 1782/1799: a' Pásztorok nem en-gedik hogy oda mennyünk fa vágni, azt mondják hogy az uraság porontsolta [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 384]. 1798: éppen a factumon a favágás kapvan a Pasztor öbt ott rablatta el Kis Pali pedig el szaladtott [Ádamos KK; JHB XIX/58]. 1847: Valamint az Erdőségek, vagy a határnak több részei, a fogadando pásztorok(na)k keze alá tartoznak, akiknek minden tekintetben függések vagyon a Birák és Biztos' ökelmekről minden hibákat fel jelenteni, és azokrol pontosan szamolni [Torockó; TLev. 10/9. — *Ti. erdőbiz-tos].

Vö. az erdő-, mezőpásztor címszóval.

Szk: erdő ~a. 1809: Egy kitsid ben valo pusztá egy ölni szeljessegű ... eztet hogy igen kitsin birja az Erdő Pasztora [Szövérd MT; Hr] * erdőkerülő ~. 1609: Ezökon ködöl az Biro tizen harmad magauaal vagjon, kjk esküt polgarok es ezökel egyetemben vrunk ö Felsege gongyat es Eö Naga

gongyat viseljk, az varos Notarjussauaal egyetömben. Ismet az biro mellet ket futo biro vagjon, es negj erdö es mezö kerwlö paztorok vannak [Gyalu K; Sennyei 47/11] * ha-tárkerülő ~. 1807: Bosa Mihálynak mostoha Fia ... Gornyiknak; vagy inkább Határ Kerülő Pásztorom tetettetett [M.fenes K; KLev.] * mezőkerülő ~. 1738: 'A Mező kerülő Pásztorom Benkö Gábornak minden becstülletes atyámfiai, az ő Pásztorsági részit, hordáskor sine dilatione ulteriori ki adják [Dés; Jk 500b] * som ~a. 1840: A' Som tetön ... az Idén a' Som pásztorának Törökbuza vetődik [Mezőkölpény MT; TSb 26].

14. szőlőpásztor; pázitor de vie, vier; Weinhüter. 1657: szőlőt Eorző Pasztornak ... Adtam neki Csipor N(o). 240 [Borberek AF; WassLt Perc. 7]. 1683: A vinczelerek(ne)k és ezen szőlőhez Lato Pasztorok(na)k nagy gondviseletlen-ségeket, mely miá mostani ha nem régen le dölt feles szőlő tök(ne)k, földön valo heveréseket, azoknak fel nem alítás-sokat, karoknak fel nem veretéseket, szemeinkel lattuk [Radnót KK; Ut]. 1748: az Inctus töb complex és Male-factor Társaival edgjütt invádálván étszaká(na)k idején az Harasztosi szőlő hegyet, kebeleken fel szedett kövekkel a pásztorat adoriáltak és hajgálták [Torda; TJkT III. 197]. 1760 k.: az illetjen kártékony pásztor a körül levő szőlő Hegyek Pásztorait össze gyűjtöte fött Törökbuza bábra ga-banáinkatt a tékozlásig fözette [uo.; KW]. 1772: Kis Sán-dor fia Enyedi Miklos fia ... a Bongordi szőlőbe bé mente-nek Alma lopni és az Pásztor kergette ki a szőlőből őket [Dés; Dlt 321. 52a Marassán Vasizly (30) zs vall.]. 1790: ez is kötelességiben áll a Pásztorom hogy a' mikor a Szőlő kezd érni a Kutyáktól és Madaraktól Puskával Ostorral, Tsergettyüvel, Serényen és faradhatatlanul őrizze [Kará-csonfalva MT; Told. 76].

Vö. a szőlőpásztor címszóval.

Szk: nyári ~. 1768: Kolosvári Hoijai szőlők karozásiért, Hajtásáért, Levelezésiért és kötözésiért Kolosvárt fogadott Napszámosok(na)k fizett(em) in Sum(m)a Hf 9. Dr 84 Ezen Szőlő Téli és Nyári Pásztorainak Hf 1. Dr 96 [DobLev. II/390. 20b] * téli ~. 1762: most kétt esztendeig téli pasztora voltam az Ultrizált szőlő hegyek(ne)k és akkor elloptak volt ... karokatt [O.kocsárd KK; Berz. 4.34. 0.5].

15. vizek őrzője; paznic al apelor; (Fisch) Gewässer-wächter. Szk: halászó víz ~a. 1706: Farkas Vasizl ... halá-szo viz pasztora [Hodák MT; Born. G. VIII. 4] * jelölő ~a halastó őrzője, aki a lékeket kijelozte. 1728: Roman Mi-haly ... monda ... valami jo Barátaim jötenek ide ... edgjik ... Berethalomban lako Jelelő Pasztor [Betlensztmiklós KK; BK. Muntyán Vasizl (30) zs vall.] * tó ~a. 1706: Nicolics Gligor ... Falu es To pasztora [Hodák MT; Born. G. VII. 4].

16. lelkipásztor, pap; pástor, preot; Priester, Pfarrer. 1634/1687 k.: A' Visita(ti)okor meg igérték a Karátson falviak hogy a' Paztor réit a bokroktól meg irtják [Kará-csonfva MT; MMatr. 79]. 1640: Cziornaj Mihaly Boncidaj Predicator Protestal az Sz. Eccl(es)ia eleöt. Uduarheli Miklos Sz. Margitaj pastor ellen, fia, Cziornaj Balint kepe-ben [SzJk 47]. 1683 k.: Proventus az Pastornak es az Schola-Mesternek ilyen: Minden Lovas Katona ho penz osztásakor ad az Pastornak akar magyar s akar olah legyen d. 12 [Szilágycséh; SzVjk 128] Szanto Föld vagyon Nro 4 ... mellyeket az Falu ketszer kétszer meg szánt, Praedikátor magvaval be vét es az leanzok kiket Catechizal aratasb(an) segiteni az Pastor(na)k tartoznak [Varsolc Sz; i.h. 72]. 1701: a' Pastor(na)k ... Tompa adgyon négy kaszást, egész

napra, Sáárd edgyet [Tomba MT; MMatr. 256]. 1724/ XVIII. sz. köz.: Mint hogy kereszteléstől és Esketéstől M Régenb(en) eddig fizetése az Pastor(na)k nem volt: azért ... az bér ado ember tartozik d. 24 az külső penig az mint a Pastortal alkatatik, leg fellyeb egy forintig [GörgJk 185].

Szk: ~t ad (közibe). 1652: mivel annak eleőtte közőttek Praedikator ne(m) lakott, igen szűkőn hallottak az l(ste)n igejet, kívának es kérék hogy közikk(e) Pastort adnank [Borzás Sz; SzVJk 47] * *primarius* ~ lelkesz. XVII. sz. v.: Ab antiquo az Primarius Pastornak mindenféle dézmából medietus jart [Zilah; i.h. 29] * *secundarius* ~ káplán, segédlelkész. XVII. sz. v.: az Fel decimabol Secundarius Pastort (vulgo káplányt) kell tartani ... Az Secundarius Pastor (avagy a' mint szokták hivni káplany) Fizetése illyen [uo.; i.h.].

17. átv őrző/oltalmazó személy; oprotitor, protector; Beschützer. 1657: Kegyelmes uram, bizony nehezen szakadok el Nagyságod mellől ilyen útjában, s úgy áldjon meg az Isten, el nem hadlak, és hűségem mellől el nem állok, de constantiámtól meggyőzöttetvén, semmiképpen azt nem cselekedhetem, hogy mind Nagyságod, s mind én elmenvén, nem igaz pásztoroknak ítéltsünk, és prédára hadjuk fejtlenül az kereszténységet és édes hazánk fiait [Kemlr. 314]. 1672: az németekkel valo barátságra az kételenség is reá szorít, mert látni való dolog, Isten most ez világot azoknak adta, az pogányokat is barátjokká tőtte, ki nekünk nem pásztorunk, sem urunk, hanem hóhérunk és ha egy barátunk sem leszen, nem tudom merre s hova gondoljunk | Az ország ezután lássa; én bizony senki pásztorja ilyen formában nem leszek, sem senkivel magam nem átkoztatam [TML VI, 164, 224 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. XVIII. sz. eleje: az Örög Ember is ki leányt vagy Iffiu Asszont vészen, nem férje á Felesiginek, ha nem tsak Pasztora, akarint mutogassa maghat [JHb 17/10 lőrtartási ut.]. 1710 k.: A szégyen, noha a bűnnel jött bé, de már az ellen való orvosság és pásztor, mint a skorpióról mondják, akit megmar, ha rajtaéri az ember és odamorzsolja, s békőti véle, maga meggyógyítja marását [BÖn. 428].

18. Jézus Krisztus; Iesus Hristos; Jesus Christus. Sz. 1710 k.: El kell a keresztyén világból a pápista, lutheránus, kálvinista, görög, arianus vagy unitárius nevezetet venni. Keresztyének leszünk mindnyáján, és úgy remélhetjük a gentilis pogányok, mahumedánusok, zsidók megtérését is ... Úgy és akkor leszen egy akol, egy nyáj, egy pásztor, Jézus Krisztus [BÖn. 432].

◊ Szn. 1453: Michael pazthor [TT 1882. 535]. 1566 k.: Michael Pastor [Sárosmagyarberkesz Szt; Makkai, SzD-Puszt. 53]. 1567: Casparus paztor [Kv; Tjk III/1. 59]. 1586: Catalin Paztor Jacobne [Kv; Tjk IV/1. 542]. 1590: Paztor Janos jb [Bács K; GyU 21]. 1597: Paztor Istwa(n) [Kv; Tjk VI/1. 6]. 1602: Pasztor János szab. [Ozsdola Hsz; SzO V, 187]. 1614: Paztor István zs [Madéfálva Cs; BethU 461] | Paztor Istuan jb [Csokfva MT; i.h. 72] | Paztor Balint jb [Derzs U; i.h. 120] | Paztor Miklos pix [Kissoly-mos U; i.h. 181]. 1627: Kys Pasztor Istvan col. [Kisfalud AF; UszLt IV. 50]. 1643: Pastor Fekete Janos [Mv; MvLt 291. 378a]. 1647: Pasztor Istuan [Megykerék AF; BK]. 1670: Pastor Marton [Kv; ACJk I. 6b]. 1674: Pásztor Márton [Kv; Szám. 34/1. 5]. 1677: Domokos Thamasne Pasztor Kata [Szjk 129]. 1683: Pásztor Márton [Kv; Tjk XIII/1. 142]. 1692: Pasztor Gergely [Dés; Jk]. 1697: Pásztor István [Kv; MészCLev.]. 1698: Pasztor Sabo Janos [Kv; SzCJk II. 368]. 1700: Barbara Pasztor [Dés; Jk].

1782: Joannes Pásztor [Esztelnek Hsz; HSzjP]. 1814: Tompa Jánosné Pásztor Anis [Martonfva Hsz; HSzjP]. 1820: Pasztor Pista [Lövete U; Pf]. 1857: Pásztor András [Komolló Hsz; BetLt 4].

◊ Hn. 1643 u./1770 k.: circa vel juxta Stagnum Pásztoray vocatum (sz) [Szék SzD; EHA]. 1671: Az Pásztorok nilanak kit hinak [Köröd KK; EHA]. 1722: az Pastor Reti mellett [Abafája MT; EHA]. 1731: Pásztor völgyében [Damos K; KHn 43]. 1740: A Pásztor utza fejín [M.valkó K; EHA]. 1754: A Pásztor-Ere partján (sz) [Nagyernye MT; EHA]. 1757: az Pásztor kert végiben [Szentlászló MT; EHA]. 1774: a' Pásztorok Törökbuza földének a' végiben (sz) [Gerendkeresztúr TA; EHA]. 1775: A Csős pásztorok kalyibájoknál (k) [Désakna; EHA]. 1818: Pásztor Kuttyánál (sz). A Pásztor kutnál [Mezőveresegyháza SzD; EHA]. 1864: Pásztor-aj mostani neve Pásztoráj egy magaslat, honnan a kilátás nagy környékre eszközölhető, hajdan az ott tanyászó pásztor nomád tanyákról kapta nevezetét [Szék SzD; Pesty, MgHnt 41. 557a]. 1891: Pásztorföld [Jákótelke K; KHn 40] | Pásztorerdő [M.bikal K; KHn 72].

pásztoralak színdarabban pásztorat ábrázoló személy; persoană care interpretează rolul păstorului în piese populare; in einem Theaterstück den Hirten spielende Person. 1869: Az oláh szavakra nézve meg kell jegyeznünk, hogy azokat azért adják a pásztorok szájába, mivel Székelyföldön a pakulárok (pásztorok) általában mind oláhok, s e tekintetben minél hűbb pásztoralakokat igyekeznek felmutatni [Orbán, SzfLeír. II, 156].

pásztoratlan őrizetlen; fără păstor; unbehütet, unbewacht. 1600: Az paztoratla(n) baro(m) penigh mindenik falue az niomasba el mehet [UszT 15/101].

pásztorbér pásztornak járó fizetség/bér; simbric/salariu pentru pîndar; Hirtenlohn. 1621: az Fenesi hegien valo zeoleo Eorizeoteol mely az plebaniahhoz valo volt. attam az paztoroknak, husra es paztor berben f—/66 [Kv; Szám. 15b/IX. 220].

Szk: téli ~. 1803: Ezen pásztoroknak téli pásztorbérék leszen 5-ről egy kenyér és mindenről 1–1 garas [M.hermány U; RSzF 191].

pásztoember pásztor; păstor; Hirt. 1836: a' mái naptol kezdve Esztendő ez mái napig ... bé állittatának kéz bé adás mellett a' következendő F. Rakosi 6. pásztor Emberek* [F.rákos U; Falujk 129. — *Köv. a nevek fels.].

pásztorfogadás a pásztorok szerződötése/alkalmazása; tocmlirea/angajarea păstorului; Anstellung des Hirten. 1770: megvagyon az becsületes falu pásztorfogadás contractusának 3-dik conditziójában, hogy ha valamely gazda számadás dolgából törvént indított az jámbor falu gazdái előtt, ott minden törvénybeli remediumokkal élhesen mind a gazda, mind a pásztor [M.hermány U; RSzF 209]. 1804: Mely pásztorfogadást ha valamelyik fél meg akarná változtatni 12 magyar forintokon convincáltassék törvényesen [Kisbacon U; RSzF 195].

pásztorgyermek gyermekkorú pásztor; păstoraş, păstor-el; Hirtenjunge. 1594: Kerekes peter feleki ... vallia Tudom hog' az Bekas pataki zeoleónel az meli paztor g'ermekeket megh eolték hog' reze volt abba á dologba [Kv; Tjk

V/I. 475]. 1775: azután Nyilat csinálának^a 's azon Nyilat egy kucsmában hányván egy kis Pásztor Gyermeket Szolitának oda 's azzal ki huzaták á Nyilat [Gálfva KK; Ks 66. 44. 176. — "Osztozásokor].

Szk: ~ korában. 1550: w otth lakot paztor gierniek kora-ba es nem twgia hog' egieb marha Jarth volna otth az Cylla mezon, hanem cz'ak az Inczelyeke es kelecelyeke [MNY XXIV, 359 G'wrka Mehese de Thot telke^a j b vall. — "K].

pásztorház községi ház, mely az illető község pásztorának vagy pásztorainak lakásként szolgál; casa/locuința pásztorului; Wohnung/Haus des Hirten. 1744: Ben a Faluban a hol régenten Pastor ház volt [Csöb U; LLt Fasc. 67]. 1751: aztis értem, hogj Ország utat vertek az Pásztor házan fellyül, s alolis az hol tettzet az utasok(na)k [Kóródszmtárton KK; Ks 17/LXXXI. 18]. 1766: a kurutz világbanis ezen Falu közönséges kis helyetsején Pásztor ház volt, be is volt kerítve gyalog kertel, az holott az Pasztorok Szénájokat és egyebeket tartátták [Szentegyed SzD; WassLt Öreg Pop luon (76) zs vall.]. 1781: A Koronkai Udvarház, előtte lévő minden épületeivel úgy mint a' Csűrrel, Istállokkal, Major Házzal, Kováts Házzal, Pásztor Házzal, Akollal és Magazinnal ... mennyen ... Gróff Toldalagi István Ur eő Ngának [Mv; Told. 202].

Hn. 1795: a Pásztor Házak [M.bükkös AF; EHA]. 1850: A' pásztorházaknál levő pusztá [Balavásár KK; EHA].

Szk: szalmás ~. 1636: Ezen tul ismett az Sebuenyhez ragasztua kiüöl az utza feleöl ugyan egy szalmas paztor haz kett oldalat mostan berenauel epitetek az teöbbi sebueniel font szalmas [Siménfalva U; JHb Inv.].

pásztor-házhely pásztortelek; loc de casă pentru păstori; Grundstück für Hirten. 1793/1794: a' pásztorok(na)k könnyebben való szerzethetésekre nézve a Communi Terreno valami illendő rész szakasztassek pásztor ház helynek és utánna való appertinentiak(na)k [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 9b].

pásztori 1. a pásztorot illető, rá vonatkozó; pástoresc; Hirten-. 1847: vad által kárba mentnek^a fele fizetés pásztori, fele a tulajdonosé [Zalán Hsz; RSzF 203. — "Ti. marhának].

Szk: ~ díj a pásztor bére. 1847: akik ... Bányákra emberi emlékezetet fejl muló idő óta hagytak um: kiskő Erdeje, nagy és kis folom oldala, a Nyárasba találtatnának kárt tenni, azok minden meg különböztetés nélkül 12. M. forintig, a kárnak meg térítése mellett, és a 10. xr. pásztori díj büntetésén marasztassanak, mindannyiszor valahányszor hibáznak [Torokó; TLev. 10/9] * ~ gondviseletlenség. 1840: a pásztori gondviseletlenség miatt esett kárt szemesen meg néztük [A.szentmihályfa TA; Bosla] * ~ hivatal pásztorság. 1776: Pópa Todor ... és fia felől penig miscoda életü Emberek légyenek Semmi bizonyost nem tudok, mivel ok pásztori hivatalban lévén mind az havason laknak s laktak, nem penig a' Faluban [Kákova TA; SzentkGy Szász Páskuj (30) j b vall.] * ~ kenyérral él pásztorokodásból él. 1798: Tudom két esztendőben Pásztorokodot s akor Pásztori kenyérral élt [Szárzajta Hsz; HSzJP Nagy György (59) prov. vall.] * ~ kontraktus. 1847: Mint a pásztori contractusba írva vagyon^a [Zalán Hsz; RSzF 181. — "Köv. a rész.] * ~ kötelesség. 1765: maga pásztori kötelességének eleget nem tévén ... azon el veszet tuloknak betsü szerint való árát a pásztorok fizessék meg [Tor-

da; TJkT V. 293]. 1847: hogy a bika kárba ne menjen, megrekeszteni pásztori kötelesség lészen, mindaddig, míg az idő mostohasága elzárja a pásztorlástól [Zalán Hsz; RSzF 204] * ~ vigyázat alatt a pásztor felügyelete/gondviselése alatt. 1847: Külömben történetesen dagadó béka vagy más történetes dögöt, ha illendő pásztori vigyázat alatt történik, azt fizetni nem tartoznak [Zalán Hsz; RSzF 203].

2. ~ ember pásztor; pásztor; Hirt. 1740: Néhai Sztán Juon(na)k portekáit en nem tudom mivel mint Pásztori ember az Mezőn ültém [Bencenc H; BK. Romoz Sztóján (40) j b vall.]. 1806: jövének két rendbéli személyek egy részről a' F Rákosi Falusi Közönség Birája Biro János ... két Hűtőssivel ... Más részről pedig két pásztori emberek, Kerekes János és Vaszi Tamás [F.rákosi U; Falujk 16].

pásztorinas pásztorgyermek (a pásztorságba beletanuló ifjú vagy gyermek); pásztoras, pásztorrel; Hirtenknabe. 1736: Szilagi Andras maga verte agyon az p(rae)tensio(b)an) levő Csitkot hogy tovább ne szopja az annyát sőt megis hadta az akkor ott volt Pásztor inasnak hogy senkinek ne mondgya mivel csak ok voltak akkor ott [Torda; TJkT I. 109]. 1764: hallattam hogy a Biro Stéphan a Pásztor Inast meg ütegette [Kóród KK; Ks 19/I. 6]. 1770: A pásztorinas pedig nem elégséges olyan nyáját őrizni és igazgatni magára, az 8-dik biznysággal bizonyítom, nem volt tehát a pásztor maga az csordával akkor, mikor az én tehenem az árokba bécsett [M.hermány U; RSzF 211]. 1781: Macsinik Lupuj pásztor inassa vala az edes Atyámnak [Gyszm; DE 3].

pásztorokodás pásztori mesterség gyakorlása; pásztorit; Hirtenarbeit. 1719: beszéltek hogy Mezei Ferencz azo(n) erdön(e)k Pasztora, es edgy Lovat ighért az Ur eő nga a pasztorkodasert [Kövend TA; JHb XVI/43].

pásztorokodik pásztoroként működik; a pásztori, a se ocupa cu păstori; als Hirt arbeiten. 1600: Diafalwaban maid tiz ezteideigh laktam) elegetis paztorkotta(m) az peöres hele(n), de az Farkaslakiaktól soha nem tutta(m) felni [UszT 15/115 Kelemen Demeter Ilkey, veres Drabanth (32) vall.]. 1632: Ztoian Kirwl, es Illia Pulixa az Szekely feölden Uduarhely taian pasztorkodnak [Vád F; UC 14/38. 12]. 1637: Toder Schiopul ... maga obyt. Ztan new fia itt paztorkodik [Kucsuláta F; UC 14/42. 190]. 1640: Vasul Lazar Fenesre ment ott paztorkodik [Hév-Szamos K; GyU 60]. 1669: Sztan Kirmech Az Ur juhait mellet pasztorkodik [Királyhalm NK; Ks 66. 46. 24a]. 1671: Ngodnak lévén Desfalvan Küküllő Varmégjében egy Raduly Mihály nevű, és annak egy battya Raduly Mathe nevű Fogaras földéről régen el budozott jobbágyi kik itt az falukon pásztorokottak vagyon 30 esztendeye [UF II, 500]. 1709: (A j b-ok) most ne(m) meszaroskodnak hane(m) pasztorkodnak [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1725: az öcsém János ide jöven hozzám, nállam lön és pásztorokodék s munyatorom is lön [Szépvíz Cs; SándorO 268 Volf-gangus Bajság (54) col. vall.]. 1836: Sokat pásztorokodván a' Hatodon igen jól esmerem minden szege jukát, nagyon derék hely [Szárzajta Hsz; HSzJP Georgius Bogdány (60) col. vall.].

pásztorokodó pásztoroként nyáját őrző; care se ocupă cu păstori; als Hirt arbeitend. 1677: A' Szászság közöt

Pásztorokodó, vagy egyébiránt igaz kézi munkájokkal élő külső embereknek Jobbágyit, se cirkálásnak idején, se egyébkor ártatlanul, és a' törvény uttya kívül, se a Tisztek, se utánnok lévők ne sanczoltassák és taxállyák, az eddig némely helyeken követet abusos szerint [AC 242]. 1750: Nagy Sink Székben Szent Ágátán Pasztarkado Jobbágyakal [Mocs K; KLev.].

pásztorlás, pásztoralás 1. legeltetés, őrzés; pástorit, pāsunat; Weiden, Hüten | erdő/mező/halastó őrzése; paza pāduri/cīmpului/heleșteului; Bewachen des Waldes/des Feldes/des Fischteiches. 1741: Allottanak bé Ménés-pásztorinak Moldován Mihály és Kenyeres István, a' Nms Város Lovai mellé, kikis Hittel köteleztettek azon Lovak-(na)k szorgalmatos pásztoralására [Dés; Jk 553-4]. 1786: egy egy Disznót vagy malatzacskat ... Vettenekis az Makra. elis hajtotta minden szegény Gazda ... tsak az pásztornak pásztoralásáért fizetnenek [Torockó; TLev. 4/13. 14]. 1806: az irt Falusi Közönség Gyűlésében, a Közönség Sertés Csordáját ... Kerekes János és Vaszi Tamás fogadták légyen fel a feltetzendő 1807dik esztendőbeli pásztoralás véget, ilyen magok kötelezései alatt^a [F.rákos U; Falujk 17 Sebe János pap-not. kezével. — *Köv. a részl.]. 1835: a tsak pásztoralás és gondviselésért, nemű neműképpen Felső Sinfalvának engedett, Also Sinfalva Határán le folyó Aranyos vízen a lehető halászatott ... arendára és dézmálás alá adták ki, mely elinteztet Subtilitással, vagy láttak az Exp(o)n(e)ns Sinfalvi Birtokosok, hogy Klmetek és a F(el)ső Sinfalvi közönség magok(na)k, Also Sinfalva Hellységére nézve, Dominii Titulust tzeloznak formálni [Asz; Borb. II].

Szk: ~ *alatt van*. 1813: az egyik széle — pásztoralás alatt vagyon [Mákófa K; KHN 236] * *bornyú* ~a. 1827: A Falusi Bornyu Pásztorinak 13 udvari bornyu Pásztorlásáért 7 1/2 véka Elegy Buza [Budatelke K; Born. F. Ith] * *erdő* ~a. 1840: Mátyásnak az Erdők pásztoralásáért Rft I xr 12 [Szentbenedek MT; MMatr. 1233. 1b] * *nyári* ~. 1803: Ugyanezen esztendőben és napon Varga István és az fia, Varga Miklós kötelezték magokat a nyári rideg sertés és borjúk pásztoralásokra [M.hermány U; RSzF 191]. 1847: A sertés- és borjúcsordát adá a nemes közönség nyári pásztoralás végett által providus Pánti György és Bokor Györgynek [Zalán Hsz; RSzF 205] * (*vki*) ~a *alatt*. 1831: volt é keze és Pásztorlása alatt Ló marha ... ? [Dés; DLt 332. 1 vk] * (*vmi*) ~*ára aplikáltatik* vmely állat legeltetésére, őrzésére szegődtetik. 1792: Kerekes Pál ... hol Bialos hol mas Marhának pasztoralására applicaltatik [Sándor conscr.].

2. pástori megbízatás; perioada păstoriei cuiva; Zeitdauer js Hirtenamtes. 1806: Pásztorlása pedig tart egyik karácsontól fogva a másikig, valamint a több pásztoralások is. Igére a közönség is az 1807-dik esztendőbeli pásztoralásokért: minden öt nagy sertéstől egy véka búzát és négyről egy kenyeret, a malacokról pedig egy-egy poltúrát [F.rákos U; RSzF 199].

pásztorlegény pásztorkodó legény; flăcău angajat ca păstor; Hirtenjunge. 1714/1836: innep napokon együtt jáczdunkt, hevertünk az oda valo Pásztor Legényekkel [Százrajta Hsz; HSzjP Abod János (58) pp vall.].

pásztorló 1. őrző, legeltető; care păzește o turmă/ci-readă; eine Herde hütend. 1722: Sombari Márton ... oē Nga Tulajdan Földin huva Tudni illik az Exponens Melgős Vrnak csorda Barmát halásra hajtani szokták hatalmasul ...

Fegyveres kezzel azan Csordátt pásztoralo embereire ... este későn nap haladott után ráment [Mezősályi MT; Ks].

2. ~ *ház* pásztornáz/kaliba; colibă păstorească; Hirtenhütte. 1808: mennénk el az ugy nevezett Bornyu Mál alatt lévő Kaszálo Kertyéhez, a' melynek oldalában mostan egy kis Pásztorlo Házat állítottat fel [Kv; Pk 3].

pásztornány szárított/szózott hús; pástramă; Trocken/Salzfleisch. 1662: Hasonlóképpen az egész Körös, Maros, Tisza, Duna közül való holdoltságról honnan mennyi szekeret mennyi számú ezer sült peszmettel, lisztel, árpával, pásztornánnyal és mindenféle szükséges éléssel készíteni s a rendelt napra azokkal minden fogyatkozás nélkül azon táborban, életék vesztése alatt jelenlenni el ne mulatnák, a falusi bírának is megparancsoltatott vala [SKr 531]. 1688: Pasztornány be szot Juh hus egy hordob(an) [Vh; UtI].

pásztorné a pásztor felesége; soția păstorului; Frau des Hirten. 1584: Venkler Janos latta, hogy a' paztorne ky haitya vala a chordat eg Regel tawaly vala, Az zeles miklosne vdwararol egj feyer Lud Jeowe ky, Az sok tehenek Immar zinte ky Erkeztenek vala az vezabol, Azonkeozbe mintha ostaral kezdenek haitany futny kezdenek vizza [Kv; TJK IV/1. 275]. 1630: halgas az Istenert, mert hallode mint szid Borsos Tamas Ura(m) pelengerezet kuranak ... monda az paztorne is ... tudom ennekem nem mondja mert engem nem pellengereztek ki [Mv; MvLt 290. 226b]. 1696: hal-lám az nagy hupogást, hát Kovács János iol megh verte a Pásztornét, azonban magát a Pásztortis látám hogj Kovács Jánosné megh veré egj bottal [Mikháza MT; Berz. 17. XII]. 1722: maga beszéllette nekem Vajda Györgyné Aszszonyom hogy az Ura ... nagyon utánna attá magát a Dadago Bornyu pasztor Felesége Vaszilyné után oda járagatott hozzája ... magam is néztem hogy Vajda György Ur(am) az említett Pasztornéval a Máléba bujkáltak de mit csináltak ... nem tudom [Dés; DLt 321. 77b Andr. Ispány (46) ns vall.].

Szk: a *falu* ~ja. 1815: Füzesi Istvánné a' Falu Pásztornéja [Bálványosváralja SzD; Ks 77. 19 Consr. 1098].

pásztorol 1. állatokat v. állatok csoportját őrzi/legelteti; a păstori, a păzi in timp ce paște; die Herde hüten, weiden. 1604: Egizer enis pastorlotta(m) diznot ott [UszT 18/76 Petrus Galambfalvi de Malomfalua (45) pp vall.]. 1606: en pazorlottam diznot farkaslokit [i.h. 20/173 Nagi Pal Chikj Taploczaj (18) lib. vall.]. 1672: az Banffii Urak Juhait, Marhait az Kiraly hegy allyáigh ... bocsátották szabadoson pásztoralták legeltették [Szászrégen; Eszt-Mk]. 1681: mielt meg virrad, a ki ura s maga dolgarol hazamégyen, mentest hajcsa pasztor eleiben az ökrétt maga ne pásztorollya [KGy]. 1728: az én emlékezetemre tavalyigh mindenkor békeségesenis pásztoraltuk itten á Sertéseket az vr Miko Ferencz Vram részére [Hídvég Hsz; Mk I Nic. Mihály (71) jb vall.]. 1752: jó Ficskó lévén én is másokkal edgüött Makkon nyoltz százág valo sertéseket ezen Szárhégy oldaláb(an) Pásztoroltunk [Vice SzD; Ks 39. XXIII. 3. 45]. 1761: I Roskányi Mirtsa János replicaja. Igaz dolog hogy én alkuttam meg az A ő kglme Sertéseit, ortakjaimmal alkutásom szerint pasztoraltam is annak rendi szerént, mert meg hízának volt [Roskányi H; Ks LXII/8]. 1763: pásztoraltam az magam egy fain Lovátt [Altörja Hsz; HSzjP St. Rádully (60) zs vall.]. 1775/1802: amikor a táján

pasztorolta a Sertéseket a nállánál nagyobb aetásu Pásztorok mintegy parantsolva vagyis fenyegetődzve mondták neki mint kisebb Pásztorok hogy a Sertéseket, az említett Irotványbeli forrásnál alább az Erdőben menni ne engedgye [JHb LXVII/3. 77]. — L. még RSzF 202, 204–5.

Szk: *kihálva* ~ a határban/mezőn hálva őriz. 1847: A gazdák is kötelesek egy lóról egy véka őszgabonát, egy kenyert és 6 krajcárokat (?) fizetni; s mindaddig kihálva pásztorolni, míg a hó leesik, elzárja a pásztorlástól. Délelőtt is köteles a pásztor a Borvíz felől kihajtani Devetserig; ha nem teljesíténé, 3 magyar forint a büntetése [Zalán Hsz; RSzF 205].

2. erdőt/mezőt őriz; a pázi pādurea/cîmpul; den Wald/das Feld bewachen. 1610: mely tilalmas erdeőt az en Atiam ... szinte ugi fogot fel mint tw nektek eggitek ugis paztorlotta minden gonduselesekkel [UszT 4/7]. 1825: A Városunk kitsin Fialatos erdejét Pásztorolták Szer szerint 1825b(en) a Birtokosok [Szk; Borb. I]. 1842: Kakasdi Tövissi Imre eő Klmét Erdő Pásztornak bé eskettük oly Hite le tétele mellett hogy mind ezen ... Erdőket ... pásztorollya, mindenikről számol [Kakasd MT; DE 2].

pásztorolhat őrizhet, legeltethet; a putea păstori/pázi în timp ce păște; (die Herde) hüten/weiden können. 1821: Gytiza Treilla ... annyira meg verte hogy Györgye Burgya azon verés mián egy heteknek el folyásaig nem hogy Marháit pásztorolhatta volna, sőt magával is éppen jó tehetetlen volt [Petrilla H; JF 36 Prot. 5].

pásztorolható amit őrizni/legeltetni lehet; care poate fi dus la păscut; zu weidend/hütend. XIX. sz. *eleje*: a négy uttzabeli kalandosok voxorum pluralitate a' Juhoknak Hátarunkon való tartások egy átollyába meg nem engedtetni Sertéseket pedig nem többet hanem egy egy Gazdának tsak 10 Számból állokat azokat is pedig tsak a' közönséges csürhész által pásztorolhatókat tartani meghatározták közönségesen [Kv; Pk 1].

pásztoroltat 1. állatot v. állatok csoportját őrizteti, legelteti; a dispune să fie dus la păscut/pășune; weiden, (die Herde) hüten lassen. 1698: ha mind untalan nem pasztoroltattják marhaikkal tilalmast nem tarthatnak [Kisfalud MT; EHA]. 1775: makk termés idején Sertes kosárt tsináltatván Oltzeme az Heresz Arnyekáb(an) ... mindenütt szabadosan jártatta pasztoroltatta maga Sertes nyáját [Oltzsem Hsz; Mk II. 2/71].

2. erdőt/mezőt őriztet; a dispune să fie păzit pādurea/cîmpul; den Wald/das Feld bewachen lassen. 1764: (Az erdőt) a fellyebb nevezett Possessorok pacifice birták minden valakitől való ellenzés nélkül, és azokis pásztoroltatták s tartották tilalomba [M.bagó AF; JHb XXVIII. 48]. 1768: Azon ... helyet, vagy Erdőt ki pásztoroltatta? [T; JHb XXXVII/17 vk] | Eők pásztoroltattak ezen ... helyet, mint magok határokat, és nem az O: Rákosiak [Szentlászó TA; i.h.]. 1782/1799: ő Nagyságok is nem tették eladová Erdeiket, hanem haljuk, hogy Pásztoroltatták, és tiltogattak hogy oda ne menyünk [Torockó; Tlev. 5/16 Transm. 344]. 1792: (Az eklézsia) szoros tilalomba tartsa, Pasztoroltassa^a [DVJk 149b. — ^aAz erdőt]. 1812: A víz mosás által szapardott Berket ... mindég a Nemes ref. Nagy laki sz. Eklézsia bírta használta, pásztoroltatta [Káptalan AF; DobLev. IV/943. 11 Mészáros luon (86) col. vall.]. 1815: Groff Kendeffi Adámál a közös Erdőt együtt pasztoroltatták [Vi-

ágosberek SzD; Ks 77. 19. 399]. 1841: En Veres Samuel is az Irt Jóságát Inventárium szerint ... Szöllőt Gyümöltessével egyben Magak valóságokban meg tartam, azonba az Erdőket pásztoroltatam s hozzájuk nem nyulak, Arendás Esztendeim el telésével mindeneket ... Resignálok [Száva K; RLt O. 4].

Szk: *tilalom alatt* ~. 1736: Ezen erdőt ha Jó rendbe vennek szoros Tilalom alatt pásztoroltatnák, egy jó rendű Nemes ember Házát, tűzi fával belölle alkalmasint el tartatná, mert Jo fá nevelő erdő [Noszoly SzD; CU XIII/1. 9].

pásztoroltatás őriztetés; pază, păzire; Behütung, Aufsicht. 1832: hogyha a' hova előbb készülőndő Inventarium szerinti állapotja az Erdőnek deteriorálódik, irt kedves Ötsém azt recompensálja, ha pedig meliorálódik ... annak pásztoroltatását tartozzam megteríteni [Szeplak KK; SLt 22].

Szk: ~ *alatt van*. 1813: ez pásztoroltatás alatt vagyon [Türe K; KHn 265] * *nyári* ~. 1805: a Nyári pásztoroltatáskor énis nem meszszére Juh pásztor Lévéen, egykor haza felé jövően ketten az pálinkára mentünk [Libánfa MT; Born. G. XVI I Gliga Szimion efíu Legény (15) vall.].

pásztoros pásztor őrizete alatt levő; cu păstor, care este păzit de un păstor; von einem Hirt überwacht/behütet. Szk: ~ *barom*. 1592: Az hely ... Az farkas laki határban vagion az erdeön fen ... otogion pedig egiebb baro(m) ne(m) far, hane(m) paztoros baro(m), merth ha ne(m) eőreznék, Az megh marna [UszT]. 1600: Az my nezi penigle(n) az Sandorfaluy hatart, az Sandorfaluyiak tartoznak az Bagiaknak, Bagy határ felöl egy lab feöldet ki adni az paztoros baromnak [i.h. 15/101]. 1606: altallia(n) fogua ne(m) engedik hogy be jártassak vetes kertekbe paztoros barmokot [i.h. 19/28] * ~ *marha*. 1731: szabadosan éltek a Vaslabiak^a ... (a) hatart, Erdeit es Nyomásat pasztoros marhával [LLt Fasc. 163. — ^aVaslab (Cs) lakosai]. 1781: a kérdésb(en) Forgo sertesse Hegedüs Danielnek többet járt a néhai ur ... udvarán mint sem a csordáb(an) Pásztor eleib(en) noha pásztoros Marha lévéen pásztor előtt kel vala jámi mellyet mikor a néhai ur meg lőtt ... a Pujka fiakat Zaklatta ölte [Berekeresztúr MT; BetLt 7 Georg Csegri (45) jb vall.].

pásztoroskodik határt/szöllőt őriz, csőszkodik; a îndeplini funcția de pîndar; als Flurwächter tätig sein. 1749: arra emlékezem hogy pásztoroskodik vala [KvAkKt Mss 46]. 1754: ő Sitárkodott, Pásztoroskodott, a Falut se adóval nem segítette, annyival inkább közönséges Falu szolgáltyával [Tóhát AF; JHb Nyikola Muntján (36) zs vall.]. 1830: (A) szöllő ... az én értemre és az után is mindég quartas volt onnét tudom ... hogy ifju legény koromban több esztendőken pásztoroskodván ... ezen szöllőt mint quartast ugy birták és használták, s azzal senki is Dézmát nem adott egyszer is [DobLev. V/169. 4b Szijártó id. Nemes Kovács János (77) vall.].

pásztorság 1. pásztori megbízatás; perioada păstoriei cuiva; Hirtenamnt. 1630: Barj Alias Teoreok Jmreh ... Kovacz Matet zolgalta vala ... az eo paztorsaga alat eoz mar-dossa(na)k az menesekben az farkosok [Selye MT; Ks 21. XVIII. 12]. 1677: A' Mely szabados emberek, kik vagy fegyverekkel, vagy lovak hátán, vagy egyéb Udvari szolgáltságnak hivatalyában, Pásztorságokban, Biroság viselésben vadnak, hogy a' Dézmások az olyanokon egy egy forintot,

és egyéb exactionkat vegyenek, tollaltassék in perpetuum [AC 217]. 1745: Hogy az Uy Tordai ökör pásztornak, marháját ki ki eleiben adgya, és a Conventio szerint fizessen, különös pasztort tartani különben sem lévén szabad, mint hogy meg edgyezett akarából volt ezen Pásztarságnak fel állítása végeztetett | resolvalta a Magistratus hogy maga Krisán Paskuly mint Város Ménes Pásztora Szent Miklós napig míg tudniillik a Ménest bé hajtván Pásztorságáról egészen Számot ad, jo kezesség alá vettessék [Torda; TJKt II. 24, 90]. 1757: Szóverdi Jobbágy Sztojka György pásztorságával elődö Szolgálatya helyet adott Forint 6 [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.].

Szk: ~ban lakik pásztorként dolgozik. 1600: eő ne(m) mastol hallotta, hane(m) mint hogy az pasztorsagba Farkaslaka(n) lakot, seőtt wgya(n) ottis leölt ez wilaghra, nylwa(n) tudgya [UszT 15/104 Pasztor Janos, Sowa-radgia(n) Maros Zekbe lakozando Zabád Zekely (55) vall.] * ~on lakik 'ua.' 1600: En Farkaslakan laktam paztorsago(n) a hon most az Orozhegy kosar wgyo(n) [i.h. 15/104 Balas Kowach Zowatai Maros Zeki Zabád Zekely (49) vall.]. 1636: Jeöueueny olahok kik paztorsagon laknak, es egyebet ne(m) szolgálnak hane(m) minden eztendeöre egy baranyos Juhott es egy saytot fizetnek [Oroszhegy U; JHb Inv.] * ~ot felvállal. 1677: annakokáért valakik magok személyek szerint reájok bizatot, és fel-fogadot marhák mellet nem vigyáznak, vagy azon faluban hol a' pásztorságot fel-vállalták nem laknak, sőt magok másut lakván a' pásztorságnak igaz rendi szerint a' marhák körül nem forgodnának ... mind ezek meg-tudtván, szabadossan meg-fogattassanak, és nem különben mint orgazdák halálal büntettenessenek [AC 127] * ~ot vállalt. 1806: Feltétlenül egyszersmind az 1807-dik esztendőre ezen contractus mellett mű előttünk pásztorságot vállalt személyek neveit is [F.rákos U; RSzF 197] * ~ot visel. 1562: Azerth My ezt irhativk Thy kgtéknek Mynden Bizzonyal hogy az ola az kit ktek meg Tartoztatot Jambor es igaz Ember az my falwnkba(n) paztorsagot wiselth Aztis Thwgguk hul wotte az diznokat Mert Erdew Zenth Georgyon votte[Sáromberke MT; BesztLt 61 Michael Chanady judex a beszti bíróhoz és tanácsához]. 1659: mivel ez idén az eő kgme juh pasztori voltanak noha jobbágy ugjan, de az pasztorságot roszul viselték kiért eő kgme detinealtatta [Fog.; UF II, 201]. 1820: Pasztor Pista ... azért havattatott úgy hogy az Attya Pasztorsagot viselt [Lövete U; Pf.] * ~ra (ki)megy. 1701: Idősbik Nyág Bukur Maros Vásarhelj várossa ős örökös jobbágya vala ... Innen méne ki Pásztorságra Mező kövesdre [Bárdos MT; MvLev. 8 Batja Onika (60) jb vall.]. 1757: én magamnak egj Házocskát csinálván, Gabonám nem lévén kentelemittem Dipsére menni Pasztorságra es az Hazomat el hadnia az alatt mas ember szallott az Házomb(a) [Galac BN; Wlt Marosan Ignát (40) vall.] * falu ~a. 1722/1759: Mint szegény Sellér emberek, tsak úgy elődtek Falu pásztorságával [Szacsal H; Born. XL. 1. Stéfán Cserleszk (50) vall.] * mezei ~ra kimegy. 1780: Ez is a Kalandos törvénye, hogy a mely kalandosbéli ember ki menne mezei pásztorságra, tartozik fizetni 8 poltrát [Kv; EM XI, 225 Az öregebb hidelvi Kalandos társulat cikkei] * számadás alatt való ~. 1795: Elegendőképpen compro-báltak mind a két felek ... de mind csak úgy jó ki, hogy azon a napon az Fejér Ferenc lovait nem hajtották az mezei csordába, hanem az erdeiben indították volna, de amely nem volt számadás alatt való pásztorság [Ozsdola Hsz; RSzF 218].

2. legeltetés, pásztorkés; pásztorit, pászunat; Weiden. 1765: Az Tehén Pásztornak ... Uraság két Tehene pasztarságáért attam d. 18 [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.].

Szk: ~a alá behoz. 1728: Egjeb nincsen, bizonyos fel fogott erdő, hane(m) mikor l(ste)n makkot ad, a közönseges erdőbe, magok pasztorsagok ala szoktak videdkből is serteseket be hozni, es a makk ber azon oktol fordittatik Megje számára [SVJk] * ~a alá fogad. 1750 k.: Makk termésnek idején idegen sertéseket szoktak dominális emberek magok pásztorsagok alá fogadni; azokat krajnik uram vegye lajstromba az gornyikok által megszámláltatván és tempore decimationis adja elé az glandinationis taxának igazságosabb incassatiójára [Déva; ErdO II, 118] * ősz ~. 1728: A(nn)o 1728 21 8br Attam számban az Juhaimat ősz Pásztorsagra Andras Istvánnak és Fianak [TKI Petki Nagy cs. szám. 31b] * (vki) ~a alatt hagy. 1699: eskedgyek meg Decsi Mines Pasztor N. Kallai Janos uram hogy Tecsoi Lőkös Istvan hagyvan Pasztorsaga alatt Vercse szőri gyermek lovat hogy beteg volt es tulajdon az holt meg, azt nyuzta meg a' nevezetb(en) levo Szilagytot ember es nem mást [Dés; Jk 278b] * (vki) ~a alatt van/váló. 1598: vgia(n) azon eiel, az w paztorsaga alatt valo marhaban, az farkas egy Eokreotht mart meg [Alparét SzD; Ks]. 1632: Menesek Mondrai Galliale es Bika Bukurencz paztorsagok alatt uagion: Eöreghe feier kancza ... N. 21^a [Fog.; UF I, 180. — *Folyt. a fels.]. 1806: Úgy nemkülönben ősszel is pásztorsága alatt volt a tisztelendő úrnak marhái, mint szolgának; de ez elhagyván északára a marhakat a mezőn, és ekkor is egy teheneckéje elkárosodott, ugyan az vadak által [Szárhegy Cs; RSzF 167] * (vki) ~a alól (vki) pásztorkés alól. 1675: Lengyel István(n) ... pásztorsága alol egy Tulok el tévelyedvén ... adattatott volt pénzen Nagy Mártonnak [Kv; TJK XII/1. 15–6]. 1778: Tudgyaé a' Tanu hogy ... Gullyás luon nevű Tehén Pásztora Pásztorsága aloll elveszett Tehenek Kik által károsodtanak el? [Záh TA; Mkv V. VII/20 vk].

3. őrizet, őrzés; pază, păzire; Behütung, Aufsicht. 1600: miolta eő tudgya mindeltig zena fw volt, az keőrnicele valo faluk eőriztek barmokot teőlle paztorsag alatt volth [UszT 15/99].

4. védelem, felügyelet; apărare, supraveghere; Schutz, Aufsicht. 1619: Azmi az Jenő dolgát nézi, arról én semmit írni nem tudok, mert arról őfelsége eléggé informatus, hiszem, hogy arról is őfelsége gondot visel. Azt itt most tractálni sem szabad, sem illik, de úgy látom, hogy ha valami módjok lehet benne, bizony hátra nem hadják ez mostani fist alatt; (Nemes Balázs uram szavaként) bizony félek, hogy kell pásztorság neki [BTN² 376].

◊ Hn. 1758: A' Pasztorság Földgye végib(en) (sz) [Kiskapus K; EHA].

pásztorági pásztori; pástoresc, de pásztor; Hirten-. Szk: ~bér. 1736: Az Instans regtől fogva latitálván az haz bérel mellyet tartozott volna az Városnak ad(mini)stralni, az mostan detinealt Pásztorsagi beriből azon haz bernek ki fizetésire Subtrahaltatik fl. hg. 3 [Torda; TJKt I. 118] * ~ gondviselés. 1749: (Keresztes Péter) ket lovaimat maga ajanlasaval Pasztorsagi gondviselésre maga keze ala vőte ... de miken Pasztolota maga tudgya satis hogy azon napnak ectzakajan ket lovaim keze alol el vesztenek [uo.; i.h. III. 250a] * ~ rész pásztori járandóság. 1738: 'A Mező kerülő Pásztornak Benkő Gábornak minden becsülletes atyánkfiai, az ő Pásztorsági részit, hordáskor sine dilatione ulteriori ki adják [Dés; Jk 500b].

pásztortárs ortac (la stină); Hirtengefährt. 1786: Szász István pretendálván a nyári taplocai sertéspásztorokon egy öreg sertésinek eléállítását; melyben az egyik pásztor, Béres István menti magát, hogy a pásztortársa, Gál Antal megtörvényezvén azon elveszett sertésnek bőrét Antal Ferenc és Antal Andrásnál, meg is békélett aránta vélek [Taploca Cs; RSzF 216].

pásztor-tétel pásztorvlasztás/alkalmazás; tocmirea/an-gajarea unui păstor; Anstellung eines Hirten. 1737: sem-miképpen az külön szakadás a Tordai Possessorok(na)k meg nem éndetetik, hanem mind Dékány és Pásztor tétel-ben, úgy büntetésekbenis Communi Consensu procedályan-ak [Torda; TJKT I. 147].

pasztura asztal- és törőlkendőnek való vászon; pinzá pentru păsturi; Leinen fürs Mund- und Abwisch Tuch. 1827: az Exponens Aszszony ... igen jó gazda lévén paszturák szövésével 's el adásával ... szokott magának itt a faluban dolgokat tsinálni ... különben az említett alodiaturait az embereivel meg nem miveltehetné [Koppánd AF; DobLev. V/1109. 8 Illye Juon kel batrin (70) zs vall.].

pasztura-szövés asztal- és törőlkendőnek való vászon szövése; tesutul pinzei pentru păsturi; Weben des Leinen fürs Mund- und Abwisch Tuch. 1827: az Exponens aszszonynak ... Néhai Férjéről Uzsorásai ... nem maradtak ... ennél fogva férje halála után az alodiaturakot meg mivelni a maga emberei elégségesek nem lévén maga igyekezete u: m: Olá Fejér népi pasztura szövések, 's vásznok ki osztoga-tása, úgy bornak 's, turonak adása által tsinált an(nyi) usorásokat, és dolgokat 's napszámosokat, hogy az említett alodiális Földeket és Szőlőket mind meg miveltehette [Koppánd AF; DobLev. V/1109. 6 Boros Mihály (43) zs vall.].

paszuly 1. szemes bab; fasole boabe; Bohne. 1797: Fogattam meg Nagy Almási Szász Jánost Sz. Csehi Kertészemnek ... Fizetése Lészen ... Buza Prebendájára 24 véka ... Egy Rékli Lajbistol Posztobol való ... egy véka Asszu szilva egy véka Kása egy véka Paszuj [IB. Jos. Biro rektor keze írása]. 1798: Dévára ... fehér Fuszulykát küldöttem 2 köb(öl) Pazul [H; Ks 108 Vegyes ir. 31].

Szk: szemes ~. 1839: Szemes paszuj öt véka [Ks; Ks 73/55].

2. babvetés; loc semănat cu fasole; Bohnensaat. 1842: A' gyümölcsből nyilik egy ajto az úgy nevezett káposztás kertbe ... most van benne törőkbuza — káposztás — paszuly, murek peterselyem 's több féle vetemények [Oprakercsőra F; TSb 51].

Vö. a fuszuly és fuszulyka címszóval.

paszulyka (szemes) bab, fuszulyka; fasole (boabe); Bohne. 1792: Malé szemül 9 Köb ... Paszujka 1 Köb [H; JF 36 LevK 12]. 1806: már a Szalonnát Fuszujkát, aszu gyümölcsöt hogy mennyi légyen nem mondották hanem azt mondá hogy a Paszujka mind nálla maradot [Szentkirály K; KLev.].

Vö. a fuszulya, fuszuly és fuszulyka címszóval.

pata '??' Szn. 1593: Anna, Pata Miklosne zilahi vallia [Kv; TJK V/1. 402].

patai vmelyik Pata tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Pata; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Pata: Patáról való; din Pata; aus Pata. Sz: kiad vkin mint a ~ szűrőn kiadja az útját, kitessékeli. 1662: Bizony bannám, úgy járnék, egyszer elfogyván a monéta, magamon is kiadnának, mint az patai szűren és így aztán sem pénz, sem posztó [TML II, 329 Kemény Simon Teleki Mihályhoz]. 1760: Bogáti Pál is mindenből jubiláltatott. Bezzeg meghányta őket is az erdélyi gyermeklő. Azt gondolta, mikor Magyarországról bejött, hogy éppen a nyakára ül Erdélynek. Most én is elmondhatnám neki, hogy kiadtak rajta, mint a patai szűrőn [Retté 103].

patak 1. pírú; Bach. 1315: unum potok Pastaaya vocatum [Lóna K; TelO 37]. 1326: Huhurito vagyis Ökörítő nevű patak [Apahida és Zsuk K; Csánki V, 328]. 1369: iungeret unam metam novam et perveniret ad unum potok Pascaya^a vocatum [Kendilóna SzD; BfO I, 288. — ^aAz 1761-i átiratban: Paskaajja.]. 1550: w otth az Cylla mező allat ky patak vagion kyt beles patakanak mongiak, abban Aranyazoth, es a wamat oda atta kewyn Peternek Monos-torra [Damos K; MNy XXIV, 290 Petrus Czyma de damos jb vall.]. 1588: az patak mellet ket Ala Jaro feold ... Vgyan ehez teob feoldek vadnak megh Valtandok [Kv; Szám. 4/IV. 5]. 1606: az pataknak az Innetfele farkaslaj hatar [Uoszt 20/165 Peter Kouaczj djafaluj (50) pp vall.]. 1632: ez az Szedocz Mihalyis ... mind ala mene az patak mellet, szinte(n) oda kerülte az hun az aszony merit vala, s ot latam hogj eleget beszellenek [Mv; MvLt 290. 84a]. 1694/1784: A két patakok között levő kender földek meg különböztetvén egymástól ... két egyenlő részekre szakasztatván, és meg méretetvén Huszonhat öles mérték kötéll, jutott abból négy négy kötél vonás edgyik edgyik részre [Forró AF; DobLev. III/586. 42]. 1736: száraz údon vizet is a falun kívül valo patakból kicsin hevederből hordottak [Vasláb Cs]. 1746: egy láb földet fel mértéven, hosszassága a patak mellett 22 kötél [Mezőbodon TA; JHb XVI/22. 8]. 1751: alsó részén ezen Földnek a' Patak felől három Tsegely is vagyon, melyeket kaszálni szoktának ... a' Sásvárban Kerek Föld nevezett föld bé a' Patakig mellette lévő kaszáló Tsegellyel együtt [Koronka MT; Told. 31/4]. 1825: ezen Koteles Mezei^a Határ ... ezen ... patakokon, völgyeken Hegyeken, és Méteken Contermina-lodik [TSb 47. — ^aSzD].

Hn. 1300/1733: duo rivuli Scilicet Makobyke pataka alio nomine Darotz pataka et Inaktelkepataka [Bogártelke K; KHn 183]. 1318: Bogathpataka [Bogáta SzD; BfO I, 44]. 1326: Borjádputaka. Kályánpataka. Hattyáspataka [Zsuk K; Csánki V, 403]. 1332: Cseresnyéspatak. Kedelenpatak. Szárazpatak [uo.; i.h.]. 1344: Gorbopathaka [Km; DocV 105]. 1349: Corlathputaka [Árapatak Hsz; SzO I, 56–7]. 1366: Felekputaka. Hatarputaka [Ub II, 260 kv-i határjárás]. 1370: Sospotok. Woryaspotok. Hassaspotok [Bonchida K; BfO I, 299, 300]. 1390: Korbolowpataka [Kövár (Szt) tart.; DocV 389]. 1391: Farkaspathaka. Keresfewpataka [Körösfő K; KHn 65]. 1431: Leveles patak [Nagyfalu Sz; BfO I, 597]. 1451: Pynkestpathaka [Szász-törpény (BN) körny.; TelO II, 46]. 1453: Sospathak [Somkerék (SzD) táján; TelO II, 49]. 1462: Rekethypataka [Pálfva U; Barabás, SzO 98]. 1464: Zazpathaka [Nagyvernye MT; i.h. 112]. 1514: Hozywthewwyz pathaka wewlgie [Tóhat BN; TelO II, 329]. 1518: fluuios Wayda pathak et

Zamos pathok vocatos [Kv; TJK I/1. 7]. 1563: Zalka pataka. Irnes pataka [Dés]. 1571: Bekas patak [Kv; TanJk V/3. 46a]. 1577: Thelgespathak [Kajántó K] | ereos Pataka. giortian pataka [Jobbágyfa MT] | ferhogy pataka. szenegettő pataka [Betfva U] | Embergypw pataka [Szolokma U]. 1578: Harokally pataka [Dálnok Hsz]. 1579/1687 k.: Kendő pataka. Hoszszu mál pataka [Márkod MT; MMatr. 228]. 1582: pap pataka [Ne; Wlt] | kayantho pataka [Kv; TanJk V/3. 253a]. 1587: holt patak [Nagykend KK]. 1597: Kohnya Pataka [Kadács U]. 1599: chorgos kut pataka [Oroszhegy U]. 1600: az giepes pataka [Homoródsztrmton U]. 1603: Likas patak [A.sófva U] | Kut pataka [Bogárfva U]. 1604: hollos patak. somos or pataka [Abásfva U] | sorkazo pataka [Bikafva U] | Gheódrés pataka [Lövéte U] | hollo keő pataka. medúe vere(m) pataka [Uszt 18/104, 18/106]. 1605: Egres Pataka [Városfva U]. 1606: ördögös pataka [Bözödűfalu U] | Kús agh Pataka [Kecsetkifalud U]. 1607: füzes patak [Makfva MT]. 1611: Aszww kwt patakia [Jedd MT]. 1612/1687 k.: Nyir Aj patak [Csávás MT; MMatr. 411]. 1616: Zekes patakia [Pókafva AF; JHb XXV/25]. 1617/1687 k.: vár patak [Kövesd MT; MMatr. 396]. 1618: gunia patakia. Zent Lazlo patakia [Kisfalud MT]. 1620: wneos pataka [Bikfva Hsz]. 1622: Holt patak [Baca SzD]. 1623: Eger Pataka. Egres Patak [Bodola Hsz]. 1624: Zentegyhaz patakia [Nyárádtó MT]. 1625: Fenyéős Pataka [Bodola Hsz]. 1627: Hodos pataka [Vadad MT]. 1632: Poklos Pataka [Mv] | Dudvapatak [Dés]. 1634: Giortianos pataka [Röd K; Ks 33. I. 6]. 1637: Sáros patak [M.gyerőmonostor K; KCSl 138]. 1637/1778: Ravai Patok. Borzom pataka [Erdősztygyörgy MT]. 1639: Körtőwely Patak [Kál MT] | Kabola Pataka [M.köblös SzD; DHn 47]. 1640: Roska pataka [Hévszamos K; GyU 60]. 1642: az Ölveság pataka [Bikfva Hsz]. 1643: Kabala hugj pataka [Körispatak U]. 1643/1687 k.: köves patak [Sóvárád MT; MMatr. 207]. 1653: Erdeőgh gat pataka [Szováta MT]. 1655: Konyha pataka [Tarcasfva U]. 1661/1720: Szajka Patak [Dés; KGy]. 1663: kutya patak [Hidegszamos K]. 1665: Magyaro Pataka [Taploca Cs]. 1668: aranyas patak [Hagymáslápós Szt; JHbK XIII. 18]. 1678/1741: Csergő Patak [Nagyál AF; DobLev. I/27a]. 1679: Komlós patak [Szováta MT]. 1682: Rosás patak [Mezőbánd MT; MMatr. 366]. 1684: Kurta patak [Bikfva Hsz]. 1686: Edes patak [uo.] 1687: Hadgimas Patak [Désfva KK]. 1693: Fejér Patak [Gyszm; CsAlt Gyszm I/1] | Sós patak [M.szováta K] | Daru Patak. Füzes patak. Hagymás Patak [Abosfva KK] | Kálnás Pataka [Homoródsztrmton U]. 1694: Medves Patakja [Tóhát BN] | Lapos patakja [Mezőmehes TA; WassLt] | kencses Pataknal [Szentmihály U]. 1694/1764: Horgas patak [Abafája MT]. 1700: Veres patok [Abrudbánya] | Nagy Aszo pataka [Makfva MT; MMatr. 193] | Köves patak [Mogyorós MT] | Gombás patak [Csób U]. 1709: Kerek erdő patakja [Jedd MT; MMatr. 308]. 1714: Répa patak [Disznajó MT]. 1717: Tehen Pataka [Celna AF]. 1718: Hársas patak [Egerbegy Sz]. 1721: Cseresznyes Patak [Szentkirály K]. 1725: Kecsetem Patak [Hidvégh Hsz]. 1727: Kolyiba Patak [Máron Sz; BN 127] | Szaraz Patak [Bibarcfva U]. 1728: vár pataka [Bikfva Hsz]. 1730: Lengyel avagy Szöllő pataka [Szentlászló TA]. 1731: Poklos Patak [Gelence Hsz]. 1732: Furesz Pataka [Nagyiklód SzD]. 1734: Körte patak [Datk NK]. 1746: Hüvelly pataka [Telegdibacon Hsz] | Ketskes Pataka [Vadasd MT; Told. 48]. 1747: Isztina pataka [Déva; Ks 73. IV. 61]. 1749: Nyíres Patak [M.bükkös

AF] | Szöllő máj pataka [Pálos NK] | Too helyi Pataka [Tarcasfva U]. XVIII. sz. köz.: Csulakáj pataka. Tormás pataka [Gyalakuta MT]. 1753: Szekes pataka [Nagyernye MT] | Kenderes Patak [Aranyospolyán TA]. 1754: Saros patak. Horgas patak. Töves Patakja [Sárpatak MT]. 1755: Farkas Vesz pataka [Szentsimon Cs]. 1755 k.: kanás pataka [Ditró Cs]. 1756: hév viz pataka [Szentimre Cs] | mézes patak [Árapatak Hsz]. 1757: Csont Pataka. Tekerő Pataka. Tatros pataka [Szentmihály Cs] | Hiaszo Patak [Taploca Cs] | Küszürü Patak [Nagyercse MT]. 1758: Farkas pataka [Sárvásár K]. 1759: Hi Patak [Kozmás Cs] | Nyerges pataka [Lázárfva Cs]. 1760 e.: Meleg Patak [Zágon Hsz; Szentk.]. 1765: pusztá patak [Csávás KK]. 1766: Küszürő-kő pataka [Szárhegy Cs]. 1767: Csengő Pataka [Dányán KK] | Füzes patak. Rét pataka [Póka MT] | Ölves Pataka [Etéd U]. 1768: Fenyő Patak. Kőkenyes Patak. Szöllő aj Pataka [Gyalu K]. 1769: Remete Patak [Marosliget MT]. 1772: Nádos Pataka [Kászonújfalú Cs] | Rovasz Patakja [Tusnád Cs] | Kendő pataka [Márkod MT]. 1773: Tolvajos patak [Remete Cs] | Fejér patak [Szárhegy Cs] | tetves patak [Vasláb Cs]. 1774: vanyolo Pataka [Sóvárád MT] | Kis Aszszany pataka [Gerend TA]. 1775: Kosár Pataka. Gyepes pataka [Gagy U] | harangos Pataka [Homoródsztrpál U] | Kóles Pataka [Recsenyéd U]. 1776: Medvés patakja [Buza SzD]. 1781: Lentse Pataka [Malomfva U]. 1783: Nyáros Potok [Mezőbergenye MT] | szék bükke Pataka [Pálfva U]. 1791: Sugo patakja [Mezőbánd MT]. 1793: Látó pataka [Makfva MT]. 1794: Kabalás patakja [Túr AF]. 1796: Vész pataka [Csatószeg Cs] | Szén égető pataka [Retteg SzD]. 1797: Tiszta patak [Ajton K] | Vár patak [Bencéd U] | Füvényes Patak [Körispatak U]. 1799: Roka Patak [Mv; MvHn]. XVIII. sz. v.: Hertzeg pataka [Szentgyörgy Cs]. 1801: Hamvas patak [Buza SzD] | Kintses Pataka [Kendilóna SzD]. 1803: Kótske pataka [Gyszm; Born. Xvc. I/13]. 1804: Galnás patak [Marossztrime AF; DobLev. IV/874. 12a]. 1805: Széna Fű Pataka [Geges MT]. 1807: Szállás pataka [Kászonaltiz Cs; Hr 12/23]. 1815: Ördög pataka [Lisznyó Hsz]. 1818: Farkas Patak [Ne] | Mézes patak [Árapatak Hsz] | Száraz Patak [Györgyfva K] | Klastam pataka [Marossztrkirály MT; Pf]. 1820: Fenyves pataka [Nyén Hsz] | Dögöz pataka [F.rákos U]. 1821: Juharos Patak [Makfva MT] | Aranyász patak. Szakadát pataka [Szováta MT]. 1823: Gyertyános patak [Szépkényerüsztrmton SzD]. 1825: Pakulár Pataka [Páncélcseh SzD; BfN Conscr.]. 1830: Meggyes pataka. Szaraz patak. Szén pataka [Hidvégh Hsz]. 1833: Isztina pataka [Ne; DobLev. V/1196]. 1834: Telek pataka [Firtosmartonos U]. 1835: Pap pataka [Bodola Hsz]. 1839: Rakos pataka [M.gyerőmonostor K] | Tövis ágy pataka [Mezőmadas MT; MRLt]. 1840: Hállyogos Patak [Kibéd MT]. 1843: Hü pataka [Lázárfva Cs]. 1844: Láz pataka [Kémer Sz]. 1849: Futo patak [Bözödűfalu U]. 1854: Nyirespataka [M.lápos SzD]. 1856: vágott patak [Felenyed AF] | Szilas patak [Torockósztygyörgy TA]. 1857 k.: Czigany patak [Vágás U].

Szk: ~ árka a patak medre. 1732: Alsó Határ(an) az Harczó Völgyén le jövő Patak Arkának ujjab oculálására exmittaltattunk volna [Marossztrkirály MT]. 1831: az Eklálval valo hurtzolidás elkerülése tekintetéből ... megengedi, hogy a' patak árkanak a' fél Királyi öl szélességű hely vétecsék el telke alsó szelénél hosszan [Nagyernye MT]. 1841: a patak árkat egészen át kötötte jaszoj gáttal [Dés; DLT 1439] * ~ duktsa. 1826: Ezen Oculation termi-

nussát a' f.e. és holnap 11kére határozván, köteleességévé tészem az instans közönségnek, hogy az ezen patak ductussába interessatus szomszéd Gyalakuti közönséget ezen terminusrol tudósítsa [Msz; GyL] * ~ *feje/fője*. 1606: Mikor Bernatfj Janos Jobbagi Valank, fenyőfát cheotertet vagtunk ott az Veres Patak fejen az datkan [UszT 20/74 Joannes Magiarj de Farkaslaka (32) lib. vall.] O Hn. 1693: Az forras pataka fejb(en) (sz) [Szabéd MT]. 1731: Bak mál pataka fejn (sz) [Kászonimpérfa Cs]. 1737/1792: Kis orom pataka fejében (sz) [Domokosfva SzD]. 1813: a Vékonyba a' Patak fején (k) [Hagymásbodon MT] * ~ *gátja*. 1713: (Egy föld) Vicin(usa) egj felől ... Szamosban beszakado Fejerdí Patak gátja [Fejérd K] * ~ *melléke*. 1635 k./1687 k.: a Patak mellett vagyon más föld, Patak mellyékib(en) [Udvarfva MT; MMatr. 426]. 1674: Kis Strása neuű Szénafű ... az patak mellyékéigh háranték mérven így oszlott [Mocs K; JHbK XXV/9]. 1732: a patak mellyeke az erdő szélíng mind falu földé [Mezősámsond MT] O Hn. 1733: az Körmezőben az Patak mellyékiben (sz) [Nyárádbálintfva MT] * ~ *öble* patak medre. 1739: az Utrumb(an) fel tett egész földnek fele resze ... az patak öbli volt és az pataktól fogva egész az meg nevezet partig mind ő birta ezen földet [Hidegvíz NK; JHb XXIII/49. 10] * ~ *széle*. 1840: elsőbenis a' Pataki Ur Tehenét vettük ki, mint hogy az egészen az lszapba volt, annak utánna a Pap Ferentz ur Tehenét huztuk ki — de ez csak a' mart alá volt bé esve fölve — a' patak Szélére, ezt is életbe vettük ugyan ki — a' martra — de annak utánna hamar meg döglött [Dés; DLT 116] * ~ *torka*. 1831: a' Mappán a' 11dik számmal jelett nagy kő alatt le menve, bé nyulik éppen a' Marvó teréig; — és ottan edgy könyöket formálván ... a' ... Galotzás pataka torkánál határozodik [Remete Cs/Toplica MT; Born. XVb] O Hn. 1721: Irmogy patak torkában (sz) [Kozárvár SzD] * ~ *vize*. 1770: ezen Kis Nyárad Nevezetű patak vizén ... Vass Ferentz ur(am) Malmotskája ... mine-mű Vicinitasokkal terminaltatik [Berekeresztúr MT; BetLt 7] * *falú* ~a. 1624: az falu potokia [Nagymoha NK]. 1682/1687 k.: Vagyon egy pusztá helyé a' falu között a' falu patakja mellett melyhez járandó földet [Fele MT; MMatr. 404. — *Köv. a fels.]. 1711: a' falu pataka mellett egy darab Omlas nevű helyben [Illyefva Hsz]. 1825: nap nyugotról a' Kis uttra vagi Sikátor Eszakról a' Falu Pataka [Százrapatak Hsz] O Hn. 1831: a' Falu pataka dicti, viae gyalag uttza nuncupatae [M.valkó; KHn 108] * *kis* ~. 1803: enis vagi mükis Vizért azan kis Patakra Csorgora járunk [Aranyósrákos TA; Borb.]. 1833/XIX. sz. köz.: a' mappán ki jelett kis patak végire [Gyalu K] O Hn. 1650: viszsza folyo lokban az kis patak mellett [Gyszm] * *közönséges* ~. 1723: Kűs Solymos közönséges pataka [Kissolymos U; Márkos lev.] * *monasztéria* ~a. 1778: A Szokolt fogva Lã ritur in szusz, a' Feleki Monasztéria patakjaig ... Harmadik A Manasztéria patakjánál kezdődven fel mégyen Pe szup gyalu Rosnyi, és végezódik La Pojána Bogvilor [Bányabűkk TA; BLT 11].

2. a patak vize; pírú; Bach. 1562: Esmeth vagon keth halas to kith en Magam chenaltam. Esmeth chenaltam ezen patakon eg Molnoth [Maksa Hsz; HSzjP]. 1599: latam azt(is) hogy Makraj Peter ugy chapa Zabo Istuant hogy m(j)n(d)gyart fel deóle az patakbán [UszT 13/106 Catherina consors Imre Veres de Ders ns vall.]. 1631: En az kezdetet nem latta(m) mint indultat az verekedes, de az Sualkodásra menek ki s lata(m) hogj Hamar Jstua(n) haniata esset az patakba(n) [Mv; MvLt 290. 234a]. 1688: Györgyfálván

az Falu végén vagyon egy Malom az Urak számára valo egy Patakon, mely(ne)k mikor esős üdö vagy(o)n akkor vagyon haszna, egyéb kor inkább szárazon áll [Csicsógyörgyfva SzD; BK]. 1714: Azon ... Patakon vagyon Triff Juonnak masokkal edgjut egj ványoloja [Szanyisa H; JHb XXXVII. 7]. 1754: Bándinit lakván eo hallotta hogj Szabo Antal mondatta volna hogj az Gjurka Czigánjt bé taszittam az patakba [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX/11]. 1763: mikor szer felet valo essők járnak, ez a' Patak a' Vallyujából kimégyen ... értem aztis hogy még mikor hire sem volt ezen Malomnak akkoron is a' nagy árvizek alkalmatossá-gával mindenkor a' Válujából kiment, és a' Falun végig folyt [Szecsel Szb; JHb]. 1773: azon patak mikor megárad ... kinek széna tanorokját, kinek káposztás kertit el mossa [Vasláb Cs; LLt]. 1792: A kertben sok szép Gyümöls fa vagyon, de mikor a patak meg árad, minden felől beléje omlik [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1856: ezen Telek semmire kellő tos hely — két oldalát patak mossa ... lassanként a' patak is el mossa [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.].

Szk: ~ *áradása*. 1770: ezen Pataknak gyakor áradása, és sebesége miat ... gyakran ugy el szaggatta a gáttyait hogy az egész Jozzágal egész holnapig, még továbbis dolgoztatott rajta sok izben [H; JHb XXXI/173]. 1800: Ezen Kedekistírol Malmokon alábbatska levő Sos Forrás penig ma nincs meg ... mivel néha az nagy essőzés és Patak Aradása miat, igen közel lévően a' Patakhöz az Fojamattyát a' Patak reá vette, és ma rajta fog [Indal TA; JHb] * ~ *árja*. 1759: itten az oldalon nagy munkával tartjuk az Utat hosszan ásván az oldalt, mivel a Patak árja vagy azon helynek meredeksége miatt egy darabig ugy bé szakadozott az Ut hogy nem lehetne jámi igazítás nélkül [Alparét SzD; JHbK XL/8] * ~ *folyama/folyamatja*. 1570: mutata az Pataknak eleoby folyamat [Gyalakuta MT; BálLt 1]. 1694: Vagion itt egy Nobilitar(ia) Curia ... szomszédi ... oldalul a' patak foljamja [Kisened AF; BfR néhai íj Bálpataki János urb.]. 1767: adá tseréb(e) azon darob ben valo Jozzágat mely vagyon a Falu között a Patak folyomatya és az ország uttza szomszedságában [Vaja MT; VH]. 1770: a patak folyamatja szomszedságában(an) egy föld [Kéménd H; JHb XXIII/24]. 1784: Vagyon egy Kender Föld egyfelől ... Kis Flore nevű Jobbagya Szántó Földgye, más felől pedig a' patak folyamatya szomszedságai között [Búrjánosóbuda K; JHbK LX/18. 43] * ~ *folyása*. 1717: a patakok fojása mindenütt el apadot [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.] O Hn. 1702: a két patak foljlása között [M.lóna K]. 1723: az Termán völgy torkában le menő patak fojása [Fejérd K]. 1754: a patak kerengő folyása [Csomafája K; BHn 61] * ~ *jötte (felé)* a patak folyásával megegyező irányba. 1761: a' patak jötre fel az alsó Udvarház felé Egetetlen téglából épített, és mészszel bé vakolt ... Istáló (A) Istálokon felyül ... az Patak jöte felé ... vagion ... alkalmas épségű Kéményes konyha [Szászvezsöd NK; JHbK LXVIII/1. 198–9] * ~ *kicsinysége* patak vizének alacsony állása. 1777/1780: (A) Malmotska minthogy a Patak Kitsinsege miánn többnyire mindenkor áll; Hoz bé Alnuatim az Uraság Számára Gabonát Cub. 20 [Alparét SzD; JHbK LII/3. 26–7] * ~ *kiomlása* patak kiöntése/kiáradása. 1814: A Patak ki Omlása és elterjedése miatt esett tetemes károknak meg betsültetéseről valo Relatio [Asz; Borb. II Kövendi Létai Péter hűtes assz. kezével] * ~ *lefolyása*. 1793: Az Eponens Aszszony ó Nga Jozzága ezen Patak le fojása mellett határozodik az

Sándor Mosesné Aszszony ő Nga Malmától fogva fel az Templom alatt való martig [Kisrápolt H; JHb XXXI/36. 2] * *általjár a ~on. 1719*: Az hideg völgyben egy nyíl kiis az Patakon által jár az véghe az Bodoni utra mégien véggel [Mezőbánd MT; Hr 2/5] * *általjőhet a ~on. 1743/1747*: Láttam hogy alább vanszargott Éltető boton egy patak mellé, de nem vala annyi ereje hogy az Patakon által jőhesen, mert erőssen őszve rontatta volt Adám Vr [Szentegedy SzD; WassLt Czigány Egeri (40) jb vall.] * *általmeg/szökik a ~on. 1686*: Philip ... által szökék az Patakon a falu haza felé, Csibi utanna szökék a Patakon [Mezősámsond MT; Berz. 14. XVII/15]. 1731: Az also falu végén Fodor Janos szomszédságában az Dombon ülték az eoeg emberek és én Gyermekek lévén a kapát kezembe adák ugy halmaztatták velem meddig az Eclésia földi volt, meg le vetkeződtem a patakon al(ta)l mentem [Borzás KK; Ks 83]. 1757: Nest bőrt igyirték, azért, hogy ha a Sertések által mennek az patakon bántodások ne Légyen [Gyszm; DE 3] * *általvon a ~on. 1776*: azon meg nyuzot bornyut a patakon által akarván vonni a két patok közé, nehogy tölle más márhák is inficiálodjanak ... másnap reggel pedig a két víz közé huzattatván ottan S. N. a kuvaszok meg ették [Kiskaján SzD; BK. Molnár István molnár vall.] * *árokra kivett ~ 1732*: árokra ki vet patakon vagyon az ujj Malom [Nagyida K] * *beesik a ~ (vhová) belefolyik a patak vize vhova. 1598*: alá menven ... onnat ahon az Fekete Pálné pataka be esik Hideg aszszóba [Derzs U; Barabás, SzO 342]. 1600: a Jaworos berczol be, az Farkas mezonek az al zelere, ahon az Kohes pataka be esik az zek azzo wizibe, azon kiwol az Lowetei hatarigh, Almási határnak tuggia [UszT 15/12 Balas Gyeörgy Leówetey (45) Zabab Zekely vall.] * *bejön a ~. 1793*: Az Halom nevű helyben, hol a patak bé jó a Horgasban [Kisilyle MT] * *(bele)szakad a ~ vhová. 1672*: Az mint ide fel az Adamosi, s az Borzasi hatar szerjiben edgi patak szakad az kvékeölleóban ott szokot elseőbe(n) ki uetni ez az kvékeölleó, annak utanna oszta(n) fordul az kvékeölleó arradása uagi ki uetese, az Dombai hatarra [Ádamos KK; JHbK XXI/16]. 1732: a Harczó Volgyén le jövő Patak ... az Marusb(a) belé szakad [Marosszkiirály MT; Berz. 5. 50. S. 2] * *csatornán általfolyó ~. 1632*: Ezen kerten vagion chiotornan által folio patak hatt kis toual [Fog.; UF I, 191] * *elfogja a ~ot. 1736*: Vaslábu közül az patakokt vgy el fogták és dugták hogy semmi víz nem folyt ... Vaslábu között [Gyszm; LLt 161] * *elfogy a ~. 1780*: néha Karácsony előtt olyan idők lévén, melylyk mostohasága miatt a patak el fogy és jégzése miatt semmiképpen funni nem lehet, illyen Circumstantiákban, ha valamelly Gazdának, a két utolsó Műre, egész készülete, szere, köve lenne, es tsupan a Patak(na)k kemény jégzése, elfogyása miatt, kohoja semmi uton módon meg nem inditathatnak ... annyi Restantiát ... ki futatni meg engedtetik [Torockó; TLev. 5b] * *falu ~a. 1586*: vagyon ket Mal'om az falu patakan azt hagyok keozbe lenny keozotteok hogy ha My Epwles zewkseg lezen Reya az keoz Jozagbol Epychek Meg [Gyerőmonostor K; KP]. 1640: Vagion az falu patakan ... ket malom edgy edgy kerekre csinálva edgik az falubelie kiből az Varhoz tizedet adnak, az másik Ztoyka Bulie Boyere [Ohába F; UF I, 713]. 1772: vagyon Építve kisdé Malom, és Molnár Házokkal edgyütt Fenyő Bornafákból a Falu Patakára alkalmas munkával [Tusnád Cs; BethKt Mikes conscr.] * *felső ~ a patak felső folyása. 1677*: az Datski es Matéfalvi határt ... a ... felső Patak és Árok hasittya megh [Datk NK] * *folyó ~. 1580*: az zekes

wyz Newo foljo patak mellett ... partyaban egy kwtt wagion ab oriente elo es Jo Jwo Kutt [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. 1585: elmentünk azo(n) Eormenyzekesy hatarahoz zakaztot darab feoldnek meg oztasara, mely Neveztetik walya puztanak. — az zekes wyz Newo folyo patak mellett [Örményezékes AF]. 1604: egy folio patak [Etéd U] * *járja) a ~. 1733*: ameddig a patak járt régen, mindenik addig kaszáltatta [Hévíz NK; JHbT]. 1744: az Aj szeren a Közben a Patak járja, a melly mian nem lehet ottan jární [Vaja MT] * *kiüt a ~ kiárad/ömlik a patak. 1763*: Mind a' Malom építése előtt, mind a' Gát meg szakasztása után tudjuk, hogy egy kevéssé ki ütött a Patak [Szecsel Szb; JHb] * *kophalas ~. 1680*: Vagyon ő nagok(na)k ezen határon ... Kövi és Kop halos ... patakja [A.porumbák F; ÁLt Urb. 51] * *kőmalom ~a. 1676*: Ki menvén az Várból az Vár árkan lévő külső kapun vagion bal kezre az regi vad kért, melynek eleje az Vár árkatól fogva az keő malom patakaigh, bikfa boronákkal tölgy fa sasok köziben vagion fel rakva, sendelyes fedél alatt, azon tul pedigh támaszos szalma fedél alatt való kertel vagion az Oltigh be kerítve | Az fellieb megh irt szinből ki fordulván szolgál ki az kő malom patakara gialogh szer egh fazáros ajto [Fog.; UF II, 735, 743] * *(kövi) halas ~. 1640*: Pisztrangos kő halas es rakos patak io vagion edgeb arant csak hogy panaszolkodnak az Also es Felső Vistiekre [Drágos F; UF I, 791] | Vagyon a Falunak Halas pataka, melib(en) semling heias keoy halak es Rakak teremnek benne [Vojka F; UC 14/48. 112]. 1664: Pisztranghos kövi halas pataka es falunak io vagion mely Felső Porumbakról jú ala, tilalmas sub poena fl 12 [A.porumbák F; UF II, 291] * *malom ~a. 1676*: A malom mellett levő tora által menven az patakra, ebben az toban szolgál az viz az malom patakáról innen penigh szolgál az viz az malomra alol az földben egy fenék czapos czatorman [Sárkány F; UF II, 758] * *pisztrángos ~ → (kövi) halas ~ rákos ~. 1637*: Pisztrangos, kövi halas, semlinges es Rakos Pataka io vagio(n) [Herszány F; UC 14/42. 87]. 1664: Vagyon ez falu hataran ighen szep pisztranghos, kövi halas es rakos patak, tilalmas cum poena fl. 12 [F.porumbák F; UF II, 299] * *semlinges ~ → rákos ~ tilalmas ~. 1640*: Vagyon tilalmas pataka a' falunak melyben semlyng. feyer hall es rak terem [Betlen F; UF I, 693] * *vhová vetetti a ~ot. 1570*: Lazar Imreh vram, ez el mult Ideokban masua vetette az patakokt [Gyalakuta MT; Bált I].

Sz. 1841: Foly a' gazdaság, földés, mint a' patak [Kv; Pk 7].

3. patakmeder; albia pîrîului; Bachbett. 1690/1745: egyenesen ki fordulván a' Patakból a' Lupsai kereszt felé, mellj kereszt ... tartassék határol [Hidegkút NK; Ks 67. 46. 21]. 1704: Úgyannyira volt pedig, hogy a patak Fekete-halomnál a sok cladessel megtelvé, a patak miatta nem folyhatott [WIN I, 80]. 1739: akkor az patak ideb járt, és az hol most Jele van az mostani szantásnak, az patak ott fojt, es az utan tovab vetődven az patak, ugj szantodott fel az mas részeis ezen földnek az patak fojamjából [Hidegvíz NK; JHb XXIII/49. 11]. 1759: a nevezet Patakat is új ásással, Sántzal régi álvéussát Gáttal két helyen is meg köttetvén impediálta, turbálta [Mv]. 1789: Tehát tetszett a communitásnak, hogy ami fa vagyon még Gelye Árnékában, a cserefán kívül, a bikk-, nyár- és gyertyánfát, az patakan lévő egerfán kívül, a maga usussára fordítsa es erdölje [Árkos Hsz; RSzF 114]. 1810: kívántatott a Patakról aproság követset hordani minden napra kosárokkal Három Rab

[Szu; UslL XII. 88]. 1826: Hogy a' patakot emberi emlékezettől fogva volt helyen kell hagyni, az nem lehet ... ezen új ductus által nem hogy terhelhetnék a' tisztelt Grof Ur, sőt az egész Gyalakuti közönséggel együtt megbecsülhetetlen haszna lesz benne [Msz; Gyl].

Szk: ~ helye. 1800: ezen Pataknak árkat ... valahányszor ki ástuk, anyiszor a következt Zápor esséből származot árvíz úgy bé iszapalta; hogy a pataknak helye is alig láttot [Marossztkirály MT; Berz. 5. 45. S. 85] * ~ kiárkoltatása. 1826 k.: a Meltóságos V. Király Biro Ur, a szék Intsinérjével a mi fájdalunkra, minden tekintet nélkül ki is járták, ki mérték, és mindenbe a Kelemtelkiek kívánságok szerint a pataknak új ki árkoltatását ki tövekeltek, annyira, hogy ezen Kelemtelki patakot egy cseppig el szenvedhetetlen kárunkra, pusztulásunkra Határunkba szorítani akarják [Gyalakuta MT; Gyl] * ~ kiszélesítése. 1826: a' patak ... kiszélesítése is ... nem elégséges, arra a' hosszú ductus miatt, hogy az adoó közönség földjeit majd minden esztendőben eliszapolo patak vizét ártalom nélkül deriválni lehessen azon kanyargos és hosszú úton [Msz; Gyl] * ~ (régi) útja. 1729: A Kodor Utczárul le folyo Patak, mellyis az Szajka Patak(an) fojt az előtt, mely Kodor utczai Patak régi Utyának ki keresésére Exmittaltatnak Ntzes Zöldi László, Gulácsi Ferencz és Tizedes Varadi Szűcs István Atyankfiaí elő kglmek meg tudakozvan hogy ganajjal, vagi akar mivel ki töltötte be azon Patak(na)k régi Utyát, és az vizet az nagy utczára ki vetette, nagy kárára, es Praejudiciumara az Kodor Utczaiaknak [Dés] O Hn. 1801: Az Eperjes sarka végibe a nagy patak uttya mellet az oldal alatt (sz) [A.üvegcsúr Hsz].

4. a patak partja; malul pírfului; Bachufer. 1580: arra az helyre feol merue(n) mertünk egy Darab Nyl auagy Lab feoldet es vgia(n) ottan Egy halmot feol hanywa(n) Eppitettünk honna(n) Egyenesen ala Therwe(n) Job keze mind az patakg ala halmokat, hanyattünk es Eppitettünk, mely Nyly feoldnek ott az Zellosgegi leon mind az patakgi hozzasaga. Zas es harmincz ket Rwd [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. 1627: az Remetej Ut mellett, ala az keresztfaigh mind bekerteltette uala, az Patakgi be uetette uala [Gyszm; LLt Fasc. 152]. 1668: nyomot is adigh hozvan az Láposiak, az pataknál vöttök fel töllök [Hagymáslápos Szt; JHbK XII/18]. 1689: ez az controversiás hely ... az patakgi mind erdős vala, az uton aloll valo részit az előtt mint edgy negyven esztendővel, az Hideghkutiak irtogaták meg [Kucsulata F; Ks 67. 46. 21]. 1732: edgy darab Erdő, mely az éltől le rug a patakg [Nagyida K]. 1736: Ennekemis az josszagom ide nem messze vian enis a' patakgi birom az fűzfaknak égy részit az Atyam egy részit magam vertem oda s en tartok szamat hozajja [Nagyokos TA; JHb XIII/51]. 1766: Miulta emlékezem ezen darabatska helyi az uton alol a' Patakgi Falu közönséges helyének tartatatt a' hol most állak ezen a' helyen volt a' Falu Pásztor háza [Szentgyed SzD; WassLt Molduvan Kratsun (80) zs vall.]. 1772: a Fogadónál levő helyi a patakgi ... Lovak Tzöveklő helyének usualtatott [Káptalan AF; DobLev. II/439. 4a]. 1802: a Gyarmati V. János Úr Curiájais éppen a patakgi az utan által le Nyulik [Topasztkirály K; JHb LXXI/2. 38].

Hn. 1636: Patak keziben (sz) [Szentmiklós U]. 1676: Az Patakan tul (sz) [O.girbó AF]. 1718/XVIII. sz.: A Sorban Gaznal ... a patakra dül véggel (sz) [Egerbegy Sz]. 1737: A Falun aloll a Hidan tul a Patak hosszab(an) (k) [Nagyida K]. 1740: az Patakok között (sz) [Ród K] | az Patakon túl [Szamosfva K]. 1741: a' malman alol a' patak-

ra rugo lább(an) (sz) [Ne]. 1748: a' füves ut mellet a' patakra menő lábban [Étfva-Zoltán Hsz]. 1749: a' Patakan tul (sz) [Vaja MT]. 1754: A Bádoki uton belől a' Patokra menő lábban (sz) [Borsa K; BHn 115]. 1762: Patak előben (sz) [Szentkirály Cs; Hr 5/37]. 1767: a patak hosszában szakadásos gödrös de alkalmas szénát termő helyen (sz) [Dányán KK]. 1771: A Magos nevű Helyben a' Killýénfalvi Patakon belől (sz) [Tekerőpatak Cs]. 1781: A' Patak vígiben (k) [Backamadaras MT]. 1802: tul az Patakan [Vadasd MT]. 1818: A Patak mellett (k) [Mezőveresegyháza SzD].

Szk: a ~ba rüg. XVIII. sz. e. f.: az ő Ngá erdejéből rug azon patakba két farkotska azon hegiből [Petlend TA; AbN] * a ~ból lejövő földek. 1813: Mlgs Özvegy Groff Tholdalagi Lászlóné Groff Korda Anna Földös Aszszonyom elő Ngá ... köz osztatlan erdős hejből fogattott maga számára edgy darab Fiatalos erdőt ... veszik körül pedig ... az egész Foglár erdős hejett Napkeletről a Tilalmas Kert, le azon ... a patakból le jövő Földek [Bereksző Sz; Bfr 12/9 Bontya Nyikora (56) col. vall.] * a ~ határoz vmit. 1815: (A) Telek fekszik az Alszezen egy felől az Utra, és a Patak határozza [Bálványosváralja SzD; Ks 77. 19. Conscr. 1032] * ~ lementére. 1748: Ezen földön alol Patak lementire vagyon ... egy darab Szántó föld [Sásvári MT] * ~on innen. 1573: az tot falui patako(n) Jnet kj Rit vagion ... Nem tudom ha zakazottaj Zent Peter vize [Sziikerék SzD; JHbK XLIV/11]. 1693: az patakon innet del felől vögion egy ház hely közös, melynek most meg hanyítottak az vegit [Völcs K; SLt AH. 17]. 1745: a Marhák ... a Patakon innen valo Rétséges helyet is ... meg gázolták s le tapodták [Koronka MT; Told. 14/15]. 1757: a' Pásztorok a' patakon innen Csináltak Keményes Amyékába kosárt [Gyszm; DE 3]. 1806: Én ... ökreimmel szekereimmel a' Szöllőben akarván menni Vad Gyümölsért ... 'a patakon innen a' Marton ki eresztetem [Dés; DLt 82/1810] O Hn. 1774: a' Réten a' Patakan innen (sz) [Gerendkeresztúr TA]. 1834: Száraz vámnál, a Patakon innen (k) [Csekelaka AF] * ~on fel a patakparton a víz folyásával ellenkező irányba. 1757: az után koros koromban már Cseléd Léven ... akkor darék bükkös erdő vala a' patakon fel [Gyszm; DE 3 Demetrius Vad (74) jb vall.] * ~on felcsapólag. 1774: az patakon fél csapolog keskenyen nyulik felső vége azon Szena fűnek [Sentsimon Cs; Hr 10/54] * ~ra bellerüg. 1751: a' Nagy Erdő alatt lévő föld, melly az ország uttyára és Patakra le rüg [Mv; Told. 31/4]. 1797: Tudom nyilván es bizonyosan hogy azon kérdésben lévő föld, a' melynek színén meg esküdtettünk s melynek vége azon Patakra bé rug melynek ágában most a Szamos szakadott az ennek előtte Valóságosan Csikos Patak volt [Dengeleg SzD; Opresan Györgye (70) lib. vall.] * ~ra (be)megy (véggel) a patak partjaig húzódik. 1697: (A föld) hoszu bérccz alat valo helyben az magunk földünkön döl meg labbal a Patakra megien be [Illyefva Hsz; BLt]. 1761: (Az erdő) a patakra megyen véggel tsak apro bokros tsere fákbol álló es kitsin helyen feküvő egy Nyilatska [Pókafva AF; JHbK LXVIII/1724]. 1762: az Patak mellett Arok hátt felől egy kűs Kender földett a Patakra méyen véggel [Ikland MT] * ~ra jár (véggel) patak partjaig nyúlik. 1748: a Fejer kútnál egy föld mely véggel a Patakra jár [M.zsombor K]. 1810: Az M Vásárhelyi Tanorok, vagy Szilágy végénél vagyon egy szántó föld a patakra jár véggel [Jedd MT] * ~ra (le)járó a patak partjaig húzódó. 1721: egy ben való öröksege ... vicinussa egy felől a falu vegen a patakra jaro

ősvény [Harasztkerék MT]. 1799: a' patakra le járó Földek Táblája melyek régi nével a' kenderes földeknek hivattak [Mv; MvHn] * ~ra (le)menő. 1671: (Házhely) Az Templom elot az patakra menő Soron [Méra K; KHn 241]. 1691: Szentkirály utczában ... az patakra menő Varos Szorossa [Ne; DobLev. 1/34]. 1716: (Az udvarház) vicinussa ab una ... az ország uttyárol az patakra le menő sikator [Doboka; JHb II/68] * ~ra menőben. 1715: Vagyon a patakra menőben a Kapun kívül egy hold az Utat által keli [Étfva Hsz; Borb. II] O Hn. 1756: A' Tserén felyel a' patakra menőben (sz) [Illyefva Hsz]. 1818: A' Száldobos Uttyánál a' patakra menőben (sz) [uo.] * ~ra nyúlik (le). 1722: más Vége pedig nyul edgj patakra [Elekes AF]. 1732: A Szőlő Hegy felett a Kellési patakra nyulik le edgj darabotska tilalmas makk termő Csere Erdő [Szentjakab SzD; TSb 51] * a ~ tartja az alját/határát a patak határolja. 1715: Henke reszen valo Szántó föld mely(ne)k a potok tartja az olyát [Nagylak AF; DobLev. 1/89]. 1743: az fontina Száka nevű helyben egy nagy darab szena fűtet ... ki is van barzadva egyik felől, másik felől az patak tartja az határát [Tóhát TA; Born. XI. 9] * ~tól fogva. 1580: ott is halomkat hanyattunk az pataktól fogva(n) mind fel, in cacumine montis, mind az hegy Elig [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. 1674: az utrumban forgo Zahi hatar szeliben az pataktól fogva fel az Berczigh ki Járak az határt [M. fráta K; WassLt Egri Janos (41) ns vall.].

◊ Szn. 1614: Patak Istwa(n) pp [A.csernátón Hsz; BethU 29] | Patak Thamas jb [Remete MT; i.h. 54] | Patak Janos lib. [Almás U; i.h. 97]. 1618: Patak Janos [Vajdasztván MT; RDL I. 12].

Ha. 1727/1754: a patakok között [M.derzse SzD; Somb.]. 1773: Patakan [M.köblös SzD; Becski]. 1790: patakan [Msz; LLt 10/2]. 1796: a patakan által [Fodorháza K; RLt] | potakaik [Pujon SzD; WassLt] | patakan [Szentegyed SzD; i.h.]. 1811: Patakan [Mv; MvLev. 2]. 1814: a Patakok között [Pusztakamarás K; CU]. 1846: Patokak [Magyaros MT; MRLt].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

patakárok a patak medre; matca/albia pírului; Bachbett. 1713: egy patak arak [Vingárd AF; MúzRadák]. 1815: meg tértünk az Patak Ároknak intézett Helynek ki nyitására ahoais midőn meg érkezünk megálván vártuk a Sinfalvi közönséget [Borb. II].

patakbeli I. mn I. patakmederbeli; din albia pírului; vom Bachbett. 1627: Az maja patakabeli fwet Karoly kouaczi biria, az Vez patakbelyt czieresnies Balint [Sófva U; LLt 88/3]. 1665: Szep patakbali szenafűvet vettem magamhoz két forintal [PF].

Hn. 1602: Likas Patakbely feöld [A.sófva U; EHA]. 1669: Var Patakbely (föld) [Bencéd U; NyM 16]. 1679: Forkospatocbelyi szőlőhegy málbán [Ne; EHA].

2. patak mellett lakó; care locuiește lângă pîrîu; am Bach wohnend. 1849: Patak beli Czigányok vitték el a magnak valo Törökbuszát az also udvarból [Héjasfva NK; CsZ].

II. *fn* patakmederbeli föld; (bucată de) pămînt din albia pîrîului; Grund am Bachbett. 1824: a Kűsmód patakábali^a az vitzől is oltalmazza [Etéd U; EHA. — *Ti. földet].

patakfalvi a Patakfalva (U) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Patakfalva/Văleni; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Patak-

falva: Patakfalván lakó; din/care locuiește în Patakfalva; in Patakfalva wohnend. 1589: Kinosi Gal Peter Zolítottá patakfalj Deak Petert [UszT]. 1590: Zabados balas Patakfalj [i.h.]. 1591: Patakfálj Bencze Georgjertt leott kezes Bencze Gergelj vgjan Patakfálj [i.h.]. 1614: Bernald Peter Patakfálj [BethU 188].

Szn. 1505: Clementem Pathakfalwai Petrum Pathakfalway [Barabás, SzO 220]. 1600: Jenlaki Patakfalu Istva(n). Jenlaki Patakfalwy Gergel [Énlaka U; EHA]. 1614: Patakfálj Janos Ar(vaia) [Szentmihály Cs; BethU 459] | Patakfáluy Janos pp. Patakfáluy Peter pp [Énlaka U; i.h. 146]. 1621: Basilius Patakfalu [Kv; Szám. 15b/IV. 28].

patakfénék a patak medre; fundul pîrîului; Bachbett-sohle, Grundbett. 1780: a Kár pataokban (sz) ... v(cinusa) egy felől ... a patak fenék [Harasztkerék MT; EHA].

Hn. 1736: A Patak fenekben [Rigmány MT; EHA].

Szk: *kövecses* ~. 1790: Rend fűznél vagy inkább Boronás előtt ... nagyobb része Követes patak fenék [Etéd U; EHA].

patakfolyás I. folyóvíz, patak; pîrîu; Bach. 1728: (Egy föld szomszédja) fellýl a patak folyas más felől fűvek labjai [Lisznyó Hsz; EHA].

Hn. 1640/1679: az Patak folias mellet az halomnal (sz) [Bágyon TA; EHA].

Szk: ~ *árka*. 1715: az Patak foljás árka [Polyán TA; JHb XVI/13].

2. patakmeder; matca/albia pírului; Bachbett. Hn. 1585: Regi patak folyas [Mv; MvHn]. 1648: Az Patak foliasban Egy Nylaczka fű [Berkes TA; Berz. LXIV/11]. 1715: hátul határa az regi Patak foljás [Aranyospolyán TA; EHA]. 1726: vic(inusa) ... a patak folyás [Csóka MT; EHA]. 1807: a Patak folyás nevezetű Helyben a Réthben (sz) [Bágyon TA; EHA].

patakfolyásocska kis patak, vízfolyás; pîriuş; Bächlein. 1727: Szüntelen volt ... egy Makai István nevű halászsza aki is nyárb(an) mind ott Lakat az To között egy Csupan ... Es az eleven halakat ott tartotta holmi annak valo patak fojásacska(b(an) [Mezősámsond MT; Berz. 14. XVIII/19]. 1744: a Gát ... háromszor szakadtott él, tudom két rendben hala zivevel edgyütt el fojt, tsak egy kis patak fojásotska maradtott [Tóhát TA; JHb XI/17. 13].

patakfő (patak)forrás; izvorul pîrîului; Bachquelle. Hn. 1349: uenitur ad Gerebenchfw et Zaldubuspotaqfw, quod declinat ad fluuium Olth [Zsombor U; SzO I. 55]. 1366: abinde procedendo ad locum, qui dicitur Ereuspataqfw [Ub II, 260 kv-i határjárás]. 1465/1549: in Egres patak fwben [Bh; KHn 6]. 1482: Sospatah few [TelO II, 154 Sajókeresztúr^a és Sajószendrás^b közötti határjárásban. — ^{a-b}SzD]. XVI. sz. v.: az patak feoben mencoben [Jedd MT; EHA]. XVII. sz. v.: A Hideg kut és Patak fők éri között valo labban [Ne; EHA]. 1720: az Patakfőben (sz) [Mikefva KK; EHA]. 1726: Az Köves patak fön (sz) [Bádok K; BHn 24]. 1731: Az Patak főben (sz) [Septér K; EHA]. 1739: egy Szilvás kert az patak főben [Bágyon TA; EHA]. 1756: a Lungsárai Patak fön [Branyicska H; JHb LXX/2. 42]. 1795: A Szurduk alatt valo Patak főbe (sz) [Leccsmér Sz; EHA]. 1840: az ugy neuezett Patakfön (k) [Lisznyó Hsz; EHA]. 1866: Patakfűbe (sz) [Nyikómalomfva U; EHA].

patakfőbeli forrás vidékebeli föld; pämint de lîngă izvorul unui pîriu; Grund an einer Bachquelle. 1711/XIX. sz. eleje: Az also határbeli zallagos földek ... választá ... a' Patakfőbelit, és Kápolnabalit^a [Kissolyos U; Márkos lev. — ^aTi. földet].

pataki 1. vmely patak mellett/patakon levő; de lîngă/ de pe pîriu; am Bach. 1589: Az bekas pataki hidhoz veotem ... hidlani valo fakat ... d. 84 [Kv; Szám. 4/X. 58]. 1594: Az bekas pataki hidnak padime(n)tom csinolasatol attam Kristelynek az keo zegheonek f 1/50 [Kv; i.h. 6/VI. 26].

Hn. 1622: Az Bekas pattakj zanto feöld [Kv; RDL I. 119]. 1719: Az Köves Pataki forduloban [M.sárd K; KHn 228]. 1732: Az also határ(an) pataki hagob(an) (sz) [Al-doboly Hsz; EHA]. 1773: A Tekerő pataki uton Térőben (sz) [Szárhegy Cs; EHA].

2. vmely patak mellett élő/lakó; care trăiește/locuiește lîngă pîriu; am Bach wohnend. Szn. 1717: Pataki Ura(m) [M.köblös SzD; RLt Balog Mihály (54) ns vall.]. 1763: én Pataki Ferentz^a [Gálfva KK; Mk VIII/1. 42. — ^a22 éves lib.]. | Fű Biro Pataki István Ur(am) [Kv; KvRLt IV. 8]. 1766: Pataki István Uram [M.köblös SzD; RLt]. 1850: Úgyvéd T. Pataki Josef Urmak ... fizettünk 15 Rf [Kv; ACLev. Kül. Perc. 65].

3. ~ *malom* vízimalom; moară de apă; Bach/Wassermühle. 1852: Egy pataki Malmom is vagyon a' Sántzát meg készítő Czigányok meg is vagynak alkuva [Nagylak AF; DobLev. V/1341 Dobolyi Bálint kezével].

patakkő patak medréből származó kő; pietriș de rîu/provenit din albiile pîriurilor; Bachkies. 1636: Ezen var hejazattiarol az var belseő var piacza ala menven, ezen var piacza körös környül mindenüt patak kövel vagyon megh rakva [Fog.; UF II, 141].

Szk: ~ *fundamentum*. 1842: A' Gabonás (éléstár): ... alólrol patak kö fundamentomra épült, cserefa sasok között álló fenyő dűcska oldala épület simpla sendely fedél alatt [Oprakercisora F; TSb 51] * *sovány* ~ 1781: a viz Szentekulést Juvon örökségit ... egészen el püsztitá ... helyin most tsak a Sovány Patak kövek vagynak [Kisalmás H; JHb XXXII/22].

patakmalom vízimalom; moară de apă; Wassermühle. 1774: az oláh Csesztvei 3 Patak Malmot temető talpából én építtem meg [Bordos U; LLt Vall. 146f] Malom vagyon három egyik Küköllön három kövel, két patak Malom két két kövel, a' két patak Malom bé hozhat Malom porral edgyütt esztendőnkent Molnár részen kívül Négy Száz véka gabonát, de vgy ha az árvizek kárt nem tesznek 'a gáttában [Szentdemeter U; i.h.].

Szk: *egykövű* ~ 1840: Vagyon Selistsorán^a egy kis egy kövű patak malom, melynek árendája esztendőnként 40 véka szemes málé [Kv; Ks 100 Nyilak könyve 41. — ^aH] * *felülcsapó* ~ 1744: Borsovában ... vagyon Egj kövű feljűl Csapo Patak malom [Cszs; Ks 65. 44. 13] * *kétkövű* ~ 1774: Az Papp Telki két kövű Patak Malamból jött Tavaj vám Molnár Részen kívül 4. köből Buza, és két Véka Török Buza [Paptelke SzD/Mocs K; KS Conscr.]. 1855: A' Nagy Laki határban az <u>gy nevezett Malom patakán van egy két kövű patak malmom, mely ember emléket meg halado idők olta áll fenn [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1393 Dobolyi Bálint kérv.].

patakmart patakpart; malul pîriului; Bachufer. 1692: (A) patak marton, vagyon egy tölgy fa talpokra, köteles fakra, sasokra epitet, kovacska haz [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1721 u.: A Siko tserében ez a ketto mosolygo alma fa, a Patak martban pedig hammas alma fa [Atosfva MT; MMatr. 183]. 1732: tanáltam a Pakulárt hogj hajította visza a Johokat azt mongja, hogj meg et a farkas kettőt a Patak marton meg tanáltam a bendőjét [Szászníres SzD; Ks 27/XVI]. 1746: A Falu felső végénél, a' Patak martonn levő két tseglyes kaszáló Rét [Nagyida K; Told. 9]. 1752: Az Udvarházhoz ezek a Fundusok vóltanak ... A Gombos alatt a Patak Marton, melyre Székely András a meg Jobbágyosított Czigányokat Szállította vólt [Bálványosvárja SzD; Ks 43]. 1763: mely erdőnek metaja ... be fordul a' Remetei erdőre ... egyenesen bé a Draguly Patakba, a' patak martban meg kereszteztünk egy alma fát [Gyertyános TA/Torockó; Bosla]. 1784: a patak marton ... az ot lévő falu Földit ... egyenlő képpen fel osztván minden Emberre személy szerint nyil huzas után [Szentimre MT; BalLev.]. 1793: edgy Patakmarton ment egy szegelet a' mellyen meg terem edgy Mezei bugia mikor vagy a' patak vagy a' nyárád vize el nem iszapolja [Kakasd MT; DLev. 2 XIIIB. 16]. 1817: Az özvegy Varro Mártonne Instálja Nagyságodtol azon házat, mely vagyon a' Latzko György mellett a' Patak marton, aztat talám jois volna valakinek ki adni mert mint hogy pusztá szüntelen romlik [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.].

Hn. 1662: Az patak marton [Baca SzD]. 1701: Az Likban a Patak marton (sz) [Nagykend KK]. 1712/1784: a Kurta lábban a Patak marton (sz) [Galambod MT]. 1718: Az Patakon túl a' Patak marton (sz) [Backamadaras MT]. 1737: a' patak marton (házhely) [Pókakeresztúr MT]. 1743: Mátyás képinél ... az patak martban (sz) [Kissolyos U]. 1744: A Patak martba (sz) [Bordos U]. 1757: a Patak Marton a Két Uttza között [Szászsöllös KK] | a Patak Marton egy darab Szakadás (k) [Bó MT]. 1762: az ottan el folyo Patak Marton lévő Cser [Szentlászló TA]. 1781: a Patak marton (k) [Petek U]. 1791: a patak marton, az ugy Nevezett föld hidnál [Jobbágyfva MT]. 1797: A Patak marton (sz) [Rava U]. 1818: Patak Martan (k) [Kövesd MT]. 1819: a' patak marton (k) [Erdőszengyel MT]. 1833: a patak martan lévő ut [Csejd MT]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

patakmartbéli patakparton levő; de pe malul pîriului; vom Bachufer. 1711/XIX. sz. eleje: a Patak martbali ... Széna fű [Kissolyos U; Márkos lev.].

patakmartos patakpartos; de pe malul pîriului; am Bachufer. **Hn. 1726 k:** egy kicsiny patak martos retceske [Csóka MT; EHA].

patak melléki patakparti; de pe malul pîriului; am Bachufer. **Hn. 1736:** a patak melléki foldek [Mikefva KK; EHA].

patakocska 1. kis patak; pîriaș; Bächlein. 1680: az Patakocskán tuul tiz oltovanyok vad(na)k ... szepen meg fogantak [A.porumbák F; ÁLT Inv. 10]. 1784: ezen Vala Unguruluj Nevű helytől, szakasztya meg a' Pojána Boldisoit egy Patakotska [M.gorbó SzD; JHbK LIX/4. 40]. 1803: az Abraham hegye alatt lévő patakatskán ment volna [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1815: A' Kosesdi Posta Statio-

hoz tartozó erdő Napkeletre az ohábai határ felől határozódik a' vále Szereturi nevű patakocskával [Kosztcsd H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1826: ez a' patakotska váloszsza el a' Bontznyiresi Határt a' Vasas Szentiványi Határtól [Szék SzD; WassLt]. 1838: Pap erdeje alatt (sz) (szomszédja) egy patakocská [Bábc K; BfH 18].

Hn. 1681/1748: A Falu felső Porgolát kapuján kívül valo patakoczkán felyül [KvAkKt Mss lat. 236]. 1740: A Patakocskákánál (sz) [M. gyermónostor K; EHA]. 1756: Mátyéj nevű patakotska szomsz(édységében) [Celná AF; EHA]. 1760: az Sámsondi utt mellett valo patakotska mellett az felhágoban (sz) [Mezőbánd MT; EHA]. 1780: Vér Völgy patakotskája [Bonchida K; BfN]. 1816: Csulakally patakotskája [Kelemenelke MT; EHA].

Szk: ~ árka. 1700: vicinussá ... alól oldalul Gyalakuta között le foljo patakocská árka [LLt 65/17. — *Ti. egy belső örökségnek]. 1766: az Hendistotsaból le fojo patakotska árka [Szásznyires SzD; Ks 33 Szásznyires II. 16]. 1772: A' Malom árkára oldalaslag folyó patakocskának árka^a öl számla három singes öllel 39 [JHbK II/17. — *Kisfenes és O.léta (TA) határán] * kis ~. 1639: Koronka fele azon ut mellet vagion egi kvs Patakocsika [Nyárádbálintfa MT; EHA]. 1736: Bartok András ... kere ... egi darabb gaz erdőt ... az ő kegleme kevensaganak műis engedelmeskedtünk és az magunk hatarunkan adánk ő keglemenek egi darabocská gaz erdőt ... az also hatara egi kús patakocská [Gyertyános TA; Bosla].

2. kis patak vize, kis vízfolyás; pírta; Bächlein. 1674: azon viszsza folyo lókon nevű helyről le folyo patakotskának mind ket felin [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 69]. 1680: az havasról le folyo patakocskán vagyon egy kötör malom [A.porumbák F; ALt Urb. 674]. 1714: Csak nem meszsze a faluhoz kezdődővén eredeti a nagy vadon erdők között két setét kietlen völgyekből le folyo két patakocskának melyben Pisztrángok teremnek [Sztanisa H; JHb XXXVII. 7]. 1724: az falun le fojo patakocská felől el kezdődővén felyül a szeljesedés huszon két ölnyivel, fecske farkulag szeljesedett [Derzse SzD; JHb III/67]. 1745: a Tyira Patakjáról le folyo patakocskáig [Nagyida K; EHA]. 1756: az Hámorok vize tsak egy patakotska [Torockó; TLev. 9/8. 1a]. 1759: A Malmón innen egy patakotskán két ölös ág töltés és a közepén Bodon vagy is üres Tőke [Csákgörbő SzD; JHbK XL/8]. 1763: Az Arpastoi határ szelib(en) patakotska folyt [Felőr SzD; Torma]. 1768: egy patakotska foly le benne [Buzásbesenyő KK; BálL 1].

Szk: alájáró ~. 1607: az zenafiue(m)nek zelen ala jaro patakoczká, melj az zena fiue(m) zelen valo kértből jndül megh [UszT 19/103] * folyó ~. 1637: Vagyon szep folyo patakoczkaya kiben rak keő hal terem [Lupsa F; UC 14/42. 191]. 1641: ezt az kis foljo patakotskatt ... meljiet Zaraz pattaknakis hinak ... azt Csokmanj hattarnak tudom [Csokmány és Turbuca (SzD) között; JHbK VIII/8] * halas ~ → tilalmas ~ * kicsid/kis ~. 1669: Halaszo Vizek nincsen egyeb egy kis patakocskánál ... de abban sem foghatni igen sokat bár akar ki próbállyá megh [Tormás H; BfN Székely László lev.]. 1700: Patakjok vagyon kicsid Kicsid patakocskayok van [Doboka; OL Gub. Köz. öszsírások]. 1744: Két rendben tudom, hogj a Gát el szakadot, és Vízével edgyütt hala is el ment, és mind a kétszer szarazon maradtott a Tho hely, tsak valamely kis patakotska maradtott [Tóhát TA; JHb XLVII. 11]. 1811: Lisztelő Malmát is tudjuk lenni ... a' Springi és Vingárdi kis Patakotskák égy be Szakadásokon [Spring AF; KvAkKt Mss

hung. 6] * közönséges ~. 1632: a falu keőzt ala folio kezdőnséges Patakotska [Pókafva AF; Sár.] * rákos ~. 1674: Ez hataron foly egy Lajta nevű rakos patakocská, mellyet az mint az boerok és az esküttek hitek utan referalljak még az elejek vette volt meg az boeroknak az Kercsoriaktól egi lovon, tizen két köből buzán [A.porumbák F; UF II, 636] * rövid futású ~. 1864: Ágypataka vagyon rövid futású patakotska [Szu; Pesty, Mghnt 41. 577a] * tilalmas ~. 1680: Vagyon az Falunak apro halos Tilalmas patakocskája is, mely az halos toba mégyen [Szaráta F; ALt Urb. 64].

3. kis patak medre; matca pírta; Bächlein. 1672: magyar nádas feleol ... az hol égy nagy keo pincze és To helyis vagyon azon az helyen égy Erdős Borbára nevű nemes Asz(on)nak vala nemes udvarháza ... seot ott az háznál égy nagy veteményes kertis vala, és abban bevootték vala az patakocskát, és az ott léveo To helyis oda valo vala [Méra K; EHA].

Ha. 1727: Patakacská [Vajdasztván MT; JHb IX/7]. 1780: patakacskának [Aranyosrákos TA; Borb.].

patakocskasforma 1. kis patakhoz hasonló; asemenea unui pírta; einem Bach ähnlich. 1812: ez előtt is volt az én értekmre egy kis patakotska forma kis Maros Ág, de ez olly kitsin volt, hogj által lehetett lépni [Koppánd AF; DobLev. IV/943. 18a Petruz György (70)jb vall.].

Szk: porondos ~. 1812: értem az előttis a' mostani Marosnak folyamattya helylin egy kis porondos patakotska formát [Nagylak AF; DobLev. IV/143. 37b Marsínán Juon (42)jb vall.].

2. kis patak medréhez hasonló; asemenea mátcii unui pírta; einem Bachbett ähnlich. 1812: Tudok ... egy kis patakotska forma Árkotskát, vagy vgy szolván egy kis porondot azon Maros mostani folyamattya helylin (:melly a Víznek sokszori ki útése Áradása alkotmatosságával lett vala:) de az ollyan kitsin volt, hogj a két Berket tellyességgel mint most ketté nem vágta [uo.; DobLev. IV/943. 28b].

patakos olyan hely, ahol patak folyik; cu pírta; mit Bach. Szk: ~ kert. 1819/1831: Admonitioja Pápai I(st-ván)nak Hunyadi Sámuel ellen a' patakos kert Zállogja aránt [Aranyosrákos TA; Borb. II].

patakszakadás patakpart-szakadás; surpátura malului (unui pírta); Uferabbruch (eines Baches). Hn. 1720: (A föld) vicinussa egy felől az Patak szakadás [Pósa Sz; Ks 15. XLVII. 1].

patakszél patakpart; malul pírta; Bachufer. 1766: az Tit. Possessoratus a Határnak akár mely resziben, az mely osztatlan helyek bokros és erdős oldalak patak szellyek és egyebek találatnak azokat a mellyik Tit. Poss(ess)or maga Uduara Joszága után elsőbben el jedzette, vagy borozda vonás által vagy írtás és egyb mód által el foglalt valamekkora darabban el jedzette akkorán meg is tartotta [Árapatak Hsz; Eszt-Mk].

Hn. 1591: Az Juh kosar mellet a' patak zelben A Lomby Erdeo mellet egi darab föld [Kv; AggmLt A. 53].

patakszőkő patakugró; care sare peste un pírta; Bachspringer, der über einen Bach springt. Szn. 1556: Hereditas ... possidendum a filys Patakszőkő ... et a Laurencio Patakszőke [SzO III, 312].

pataktorok patak-torkolat; gura píruiui; Bachmündung. Hn. 1700: az Veres patok torokb(an) ... két kerék stomp [Abrudbánya; EHA]. 1737: a Patak torokban (k) [Várhegy MT; EHA].

pataktő patakfő; izvorul píruiui; Bachquelle. Hn. 1613: az patok teonel [Ne; EHA]. 1629: Az Liznyai hataron patak tön (k) [Uzon Hsz; EHA]. 1693: Az patak tönél az patak mentén mas fél hold qvartas föld [Ne; DobLev. I/37]. 1698: Pataktőön (sz) [Sepsiszkirály Hsz; EHA]. 1701: az Patk tönél való helljet az Ajtai Határból Szakasztá el az Ölt vize [Miklósvár Hsz; BNB V. 9 Joh. Domokos (60) jb vall.]. 1734: Az Falu végén az patak tön (sz) [Oltbogát NK; EHA].

patakszűgás zuhatag; cascada; Schnelle/Wasserfall. 1814: gyakran a' midőn a' patak áradott a' Testvéremmel ki loptuk magunkot, s a' kerten által a' patak zúgást néztük [Dés; Ks 79. 29. 793].

patália verekedés, veszekedés; ceartă (violentă/zgomotoasă), gilceavă; Krawall, Gewese. 1794: Azon ... Czigányos batáliaiba ... mitsoda Uraság nem állította magát belé elegyíteni ...? [Marossztkirály MT; Berz. 9. 74]. 1839: azt ígertem volt, mi szerint házomhoz jöhet ... híd utczai házomhoz azért mert, ott napszámosok lévén azok előtt batalia nem eshetik ... nem bocsáthatom [Kv; Lécfalvi Bodor Pál lev. Czirják Jánosné Bodor Elekhez].

A ő hangű változatra l. a TESz magyarázatát.

pateál 1. (vmedig) nyúlik/terjed; a se întinde (pînă ...); sich ausdehnen (bis ...). 1722: azon árok mellett ... volt egy Határ kő, a mely is distingvált a Kis Denki Határt a Thamas pataki és Martinesdi Határtól, a mely is ott pateált ... a mig most hogy azon említett Határ felett haborgani kezdettenek, a Thamaspatakiak az arokba bé taszították [Martinesd H; BK sub nro 262 luon Koszta (70) jb vall.].

2. nyilvánvaló; este evident; es ist offenbar/offensichtlich. 1734: Ez okon kellett az lt in jus attrahalan hogy ... T: Ntzes Kis Marjai Albert ur(am) udvár(á)n, Isten, és a Ne(m)es Haza Törvénye ellen irtoztato Isten ellen valo Karomlásokkal, vgj mint Ördög Attával Teremtettével! ... De-liberatum. Jollehet bizonyos számu elegséges fatensek ... Subinferallyak az Inctusnak Isten ellen valo irtoztato Karomkodását Attazását, Teremtettezését ... mint hogy több, és elebbi illyen vétke most nem pateal, az egiczeri illyen Karomkodásáért keményen meg palczasztassék [Dés; Jk II. 139a. — "Tolban maradhatott: szitkozódott].

patella nyeles edényfésleség; un fel de vas cu coadă lungă; Art Gefäß mit Stiel. 1589: Vagion egy Nyelybe zegezett Reez medencze kit patellanak hynak. Item ket kis patella; egik Onos [Kv; KvLt Vegyes I/2. 65].

paténa (kehelyhez való) ostayányérka; patenă; Hostienteller, Patene. 1573: Katalin nehay Bwday Zabo lanosne Azt vallia hogy ... pwskar ... hozot volt eleh egi kehelyt patinastwl Appro ewzst poharokat [Kv; TJK III/3. 168]. 1628: Mas cőreőgh fekw ladaban ... Egy Patina Egy keőnw kehel feier kwwl [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 9]. 1730: A kőrődj Templomhoz valo ezüst Mü. egy ezüst kehelly Patenájával edgyütt. egy Ampolna Tálacskájával [Kv; Ks 15. LVIII. 6]. 1732: (A templomban) egi pár onbol való ampolna

paténajával edgyütt, egy Szentelt viznek való réz üstőcske [Kóród KK; Ks 12]. 1823: Egy aranyozott ezüst kehely, aranyozott paténájával [Szentenedek SzD; Ks 38. V].

patenciális levél nyílt levél/parancs; ordin deschis, patentă; offener Brief/Befehl. 1784: Annak Okáért a' Királyi Gubernium ezen kegyelmes Rendelését Felsőges Urunknak, ugyan ő Felsőge Parantsolattýából Ezen Patentiális Levélnek Ereje mellett mindeneknek, az kiknek illik tudtára adni, és közönségesse tenni kívánta [Borb. II gub. nyomt.].

paténs 1. nyílt levél/parancs; ordin deschis, patentă; offener Brief/Befehl. 1663: Könyörgök alázatosan Nagyságodnak, méltóztassék kegyelmesen nyavalyások felől disponálni, és ha a hódolásokat meg nem akarja engedni, egy patense által nekik erős fenyték alatt parancsolni, be ne hódoljanak [TML II, 649 Teleki Mihály a fej-hez]. 1690: Az Országra nevünkkel ki bősátando Patensek pártját mutassa meg a Generalnak, és mondgya meg ő kglme hogi az jövő Ország gyűlésén ki bősáttyuk, tsak az General ő kglmeis az maga resziről kívántato Patenseket, az szerint az mint pecsetelve ide ki küldötté, mennen felesebben kesztessen és külgye ki azon Ország gyűlésére [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel feji- ut.]. 1705: Ugyan a generalisnak két patensét küldé általam az úr Keresztiesi uramnak, melyek is Fehér vármegyébe szőlottanak, ki egyik, ki más processusokra, kiket mindjárt el kellett küldeni, ha volt kitől [WIN I, 377]. 1738: Mit érdemlett légyen Rákótzí Joseph, Isten, ember Törvényeivel ellenkező gonosz tételeivel, ez annectált Felsőges Vrnuk ujjonnan érkezett Patensének Apographuma, rendesen elő adgya | Kmeteknek per Praesentes serio committályuk, hogi ez annectált Patentst a' fen irt declaratioval indilate solemniter mindenik nyelven publicaltassa minden helyeken [Borb. II a gub. Nsz-ből]. 1789: A' Tüz oltásra való Eszközök nintsen semmi, és az ususb(an) volt Korom Birákis meg szüntének lenni, melyre nézve meg hagyatott hogy Korom Birákot tegyenek a' kik vizitályak minden Héten a Kürtöket, és a mostan kiadando Patens szerint a Falu szegény tehetsége szerint a szükséges Instrumentumokat szerezzé meg [F. boldogasszonyfva U; UszLt XIII. 97].

Szk: ~t jártat nyílt parancsot köröztet. 1699: Az zakmári commendans ... az eperjesi tracta ellen erős és halál fenytéke alatt való patenseket jártatott Biharvármegyében, hivatván az birákat [TML IV, 611–2 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * deák ~ → magyar ~ * királyi ~. 1802: a' királyi ide küldetett Patentst két egy más után következő Vasar napokon a' predikáló székből fel olvassak [M. bikal K; RAK 34] * magyar ~ nyelven irt parancs. 1677: Kegyelmedet kérem, mind az deák, mind az magyar patentst és Boham uramnak szóló ő nagysága levelét küldje kezemben, hadd küldhessem vissza őket ő nagyságának [TML VII, 520 Teleki Mihály Tökölly Imréhez].

2. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: nyílt levél formájában kiadott; editat sub formă de ordin deschis/patență; in Form eines offenen Briefes herausgegeben. Szk: ~ mandátum nyílt parancs. 1610: Az ket falu Vaghas es Vaghas Dobofalua (igy!) hoztak patens mandatumot Vrnkunt eo felsegetol, melljet még az el múlt szek napian exhibealtak wolt [UszT 25]. 1666: Kegyelmedet ... kérem ... írástasson az Kolos, Dobokai és Belső Szolnoki vármegyei fő és vicze tiszteteknek egy patens

mandatumot, hogy szegény Ebeni István közelebb való jószágiban succedált atyjafiait igazságos igyekben törvénytelen háborgatók ellen oltalmazza [TML III, 619 Béldi Pál Teleki Mihályhoz].

3. (köz)hirdetmény; publicatje; Bekanntmachung, Erlaß. 1705: Acton uram feljűvén az úrhoz, mutatá egy patensét az Erdélyi Consiliumnak, melyben írják, hogy a gyűlésre be ne<m> jöhetett a felséges fejedelmek, benne meg ne ütközzenek, mert az az oka, hogy elsőben odaki akarja az ellenséget egészen profligálni, és azután cum consolatione akar bejöni és székibe ülni [WIN I, 583]. 1710: A császár azalatt az egész Magyarországon pátenseket küldöze ki, melyek által mindeneknek, valakik azon mókusokba elegyedtenek vala, ha a fegyvert leteszik és magokat submitálják, örökös grátia és amnestia ígérték [CsH 82]. 1823–1830: Mikor vagy egy deákot relegálnak, az arról való pátent más univerzitásoknak is elküldik s felragasztják. De elküldik még a deáknak hazájába is [FogE 235].

Szk: *arendáról való* ~. 1665: Az arendáról való patenst Nagyságodnak kiküldtem; úgy hiszem, az ki felvállalta volt, hírével sem volt, az mikor végben vittem [TML III, 478 Teleki Mihály Lónyai Annához] * *mocskos* ~ rágalmazó/gyalázkodó hirdetmény. 1710: Elannyira nem jó nemcsak egy nemzetet, hanem még csak priváta nagy personát is mocskos szökökkel becstelenteni, mert a nagy emberek akármilyen ellenek való cselekedetet is könnyebben elszenvednek s elfelejtjenek, mint egy gyalázatos szót vagy írást; amint a mostani utolszori mókusban is II. Rákóczi Ferencnek német császár ellen íratott mocskos pátensei több kárt ténének a magyarok dolgaiban, mintsem hasznát [CsH 77].

4. szabadalom(levél); patentá, brevet; Patenturkunde, Patentschrift. 1762: senkiis, valakinek a' Supremum Montanisticum officiumtól, Patense lészen, az Ezüst és on Ercz-(ne)k keresésétől ... nem tiltatik, se meg nem gátoltatik [Torockósztyörgy TA; TLev. 8/7].

pátensen nyílt levél formájában; sub formā de ordin deschis/patentā; in Form eines offenen Briefes/Befehls. 1633/XVIII. sz.: Mely valloknak vallását írtuk-megh Nagyságot(na)k és Kegyelmetek(ne)k Fide nostra mediante, melyet patenssen meg-is petséltünk a' mi usualis petsétünkkel ... Doboka vármegyében Iklodon lakó Némethi Péter és Terevesi István Déák nemes személyek [Borb. I].

pátenslevél 1. nyílt levél/parancs; ordin deschis, patentā; offener Brief/Befehl. 1606: Azmint penigle(n) Bedeo Mihály Vram akkori Fejedelmektől adatott Patenslevelre fogott volt, minthogy az en nallam ithon hazamnál nincze(n) hane(m) Brassoba(n) vagion, az wdeőnek róuđ volta miatt semmikeppe(n) mosta(n) kj ne(m) kwlđhete(m), de kegmetek gondolkodhatik arról hogy ha enneke(m) akkori Feyedelmvńkteől is gratiam es leuele(m) ne(m) leótt volna ... maga fejeteől semmi el veótt marhamott enneke(m) ne(m) merte volna restituatlnai es fel kerestetni [Kálnok Hsz; UszT 20/14 St. Bedeo trium sed. sic. capitaneus aláírásával]. 1657: Hajla azért az fejedelem is, és én magam az hadak eleiben constituálám^a fejedelem pátenslevele mellett, publice is declarálván mindazáltal, hogy az megnevezendő kapitányok hírek és consensusokkal cselekdűnék mindeneket, azokat pedig titkoson mind megeskűtetvén, mind pedig instruálván, mint vigyázzanak reájá [KemOn. 263. — ^aBakos Gábort]. 1660: Hol pediglen Kegyelmed innet föllől való alkalmatlanságtól félne, Kegyel-

med olyat semmit ne gondoljon, mert szememmel láttam Palatinus uramnak ő nagyságának arról való patens levelét, melyben meg van engedve, hogy ezen dolognak végben vitelire ő nagysága valamennyi embert találthatat, szolgálásnak színe alatt elviheti [TML I, 569–70 Teleki Mihály Kende Gáborhoz Munkácsról].

2. (köz)hirdetmény; publicatje; Bekanntmachung, Erlaß. 1614: az latrokat ... ez Patens levelwnket ... hírré advan ... Nemes Emberek hata megett, egyenlő ertelemből szabadon kergethessék megh foghassak, es meghis bwntethessék [PLPr 1612–15. 116 fej.].

3. szabadalomlevél, engedély; patentá, brevet; Patentschrift, Patenturkunde. 1673/1681: az Supplicans az boldogh emlékeztető Felséges Bethlen Gabor Fejedelem ket rendbeli patens levelei mellett, hogy megh tartassék, en nem ellezem (!), sőt inkább akarom, jól tudvan azon patenssekben fel tőt conditiokat, Udvarbiro Ur(am) tarcsa azert azokhoz magat [VhU 462 Thökölyi Imre vál.].

pátensparancsolat nyílt parancs; ordin deschis, patentā; offener Befehl. 1597: Veres Thamas es Zegedi Gaspar Vramek Mikor az f 2400 feier Varra vittek Keolteottek ... ezzerent Egy patens paranchiolatert, ki a harminzadosoknak zól hogy az Arrossagot ne haborgassak f 3 [Kv; Szám. 7/XII. 37 Filstich Lőrinc sp kezével]. 1598: chereny Sara Chyereny gabor uramnak ... 8 haz iobagitt el foglalhas(s)a ... ezben pedegh se biro tilalom se feiedelem misilis leuele se patens parancholatiual ualo tilalom ne ellene alhason (igy!) [Balásfva BN; SLt 29. Y. 8].

pátens-relatória nyílt formában kiadott írásbeli jelentés/tudósítás; relatare/expunere editatā sub titlu de patentā; als offener Brief herausgegebene Berichterstattung. 1822: adam ezenn patens relatóriamat [Aranyosrákos TA; Borb.].

patent (köz)hirdetmény; publicatje; Bekanntmachung, Erlaß. 1678: Micsoda patentokat bocsátot ki Cob^a, páriáját oda küldtem [TML VIII, 97 Teleki Mihály Naláczai Istvánhoz. — ^aNémet generális].

patentális szk-ban; in constructjii; in Wortkonstruktion: ~ *invalidus* kezgyzoldra jogosult rokkant katona; invalid indreptătjit sã primească solda/leafa patentală; zum Gnadensold berechtigter Invalide. 1868: Köröztetik a cultus-minister ... értesítvénye, mely szerint a patentális és tartalékos invalidusok csak a nagy Szebeni hadastyáni intézet-től nyert engedély mellett eskethetők össze [M.bikal K; RAK 168].

páter 1. szerzetes pap; pater, călugăr catolic hirotonisit; zum Priester geweihter Mönch | katolikus pap; preot catolic; katholischer Priester. 1590: Vagion erdeoyeők egy darab az egihazhoz valo tilalmas, ott ... foglaltak el az paterek^a egy darab feoldet [Tiborc K; GyU 19. — ^aA kolozsvári jezsuiták]. 1666: vagy Plebanus Urammal vagy penigh az Patereknél hagiom^a [Kv; BLt. — ^aTi. a testamentumot]. 1671: A mikházi Clastromnak hagyok ... kétzer ványolt Brassoban tsinált szürke Baratnak valo két vég posztot, az akkor ot lako Paterek es fraterok ruháztattjára [Ks 14. XLIIlb özv. gr. Csáki Istvánné Mindszenti Krisztina végr.]. 1683: Az mint Eddigh, vgy ez utánis valamigh az Joszagh meg nem Szakadoz Gyekeből minden eszten-dőben az három Szaz kalongia buza megh járjon Kolosvára

az patereknek [Kv; Ks 14. XLIIIa Kornis Gáspár végr.]. 1697: osztán küldötte füstre A' saytot Szabo Györgynéhez. Az után kér vala engemet Petér Deakné Aszszonyo(m) hogi vinnem el az Saytot az Páternek, és egi véka Buzát ad faradsagomert, de én nem fogadám [CsJk 2 Bálint Peterné Erzsebet (60) pp vall.]. 1731: a gyermek pedig elevesegb(en) lette, vagj halva azt en bizonyosan ne(m) tudom ... A Pater ... fel is küldé hogi ha a gyermek elevesegb(en) lesze(n) meg keresztelty(e) [Mv; Told. 76]. 1735: A paterknül hoztunk az Urnak egy kupa oh bort Den. 25 [Kvh; HSzjP]. 1759: a' Bogáti részt a' Páterek számára el foglalták; észre vévén pedig az itt lakott Nemesek magokat, hogi ha a' Páterek magokat bé tehetik, azután innét nem könnyen vethetik ki, hanem mind bellyeb bellyeb harapoznak [Girbó AF; JHb]. 1764: a specifiált Summát az ... Mlgs Gróff Aszszony, oly szándékkal attá ki hogy annak legalis interesséért örökösön bizonyos számú sz-misék esztendőként mondattassanak el az említett Tiszt. Convent-beli Páterektől [Kv; Ks 92. — *Franciscanusok]. — L. még Csh 90, 214, 465; ETA I, 155; Kve 153; MetTr 435; TML II, 71, 267, VII, 316; WIN I, 115.

Szk: ~ek földje. 1723: Todor ... Apahidára költözött volt, és ott meg halván hogi Vasziát Mátéból az exponenes vr Gyekebe reducaltatta meg ijedet, és ment vissza Ujfaluban, Ujfaluban sem nyughatván meg ... recipialta magát ... Kolos Monostoron az Páterek földre [Kisnyíres SzD; Ks] * ~nével. 1697: Még Péter Sandor fordult Peter Deak uramnak az Pater nevével, ugy köueltte (!) az bekeségről, de hirivel sem volt az Paternek, ugy szerze Peter Sandor bekeséget, az Pater és Peter Deak uramek között nagj Mesterseggel [Szentgyörgy Cs; CsJk 8] * becsületes ~. 1697: osztán az én Fiammal el hivatott emberseges embereket ebedre Peter Deakné Aszszonyom, és azon meg említett Két böcsületes Paterketis [Kotormány Cs; CsJk 1]. 1722: Tudgyaé az Tanu ... Felesége oda haza nemis volt ... Nimeth Sigmond Ur(am) keréssere becsületes Pater után menvén Medgyesre utozásban volt? [Kük.; Szentk. vk]. 1736: egy betsületes ... páter megyen volt által Maros-Vársárhelyen [MetTr 438] * franciszkánus ~. 1734: A Tiszteletes Franciscanus Páterek(ne)k elő kglmek(ne)k meg igitetvén az Hat köből buza, és 20 szekér fa [Dés; Jk 445] * jezsuita ~. 1602: az vitezleo Baad azvagy vayda Istua(n) Doboka varmegheben Pancelchyehen lako kenzerittettwen az eo sok kweomb kweomb fele zókseghi es fogyatkozas miath, vete zalagiban, egezen Keotelenbely Rez jozaghat ... Mindennemw haznyaval egyetemben az Kolosvary Pater Jezsuitaknak, hatua(n) forintban ... Illyen moddal hogi valamikor az hatua(n) forintott Vayda Istua(n) vagy az eo maradekya, az Jezsuita Pátereknek megh adgya ... tartozék Vayda Istua(n) vgj az eo maradekya, az Jezsuita Pátereket megh oltalmazni [Kv; RLt O. 5] * katolikus ~. 1736: hogy Váradot megvevé az török, már nem vala bátoraság az töröktől Kolos-Monostortól lenni. Bébecsátak ugyan az catholicus pátereket Kolosvár városában, de micsoda inség s nyomorúság alatt, majd meghallod [MetTr 425] * monostori ~. 1650: az ezüst poharaim között vagy on egy törpe szeles poharka aztis agyak az monostori Pater kezében az teóbbivel együt [Kv; JHb III/7]. 1700: Én láttam is, mikor béhozták őket, és csakhamar titkos vásárt csináltak a paterrel, amely boroknak a pater meg is adta az árát, és mikor el akarta vitetni, monostori páterek jobbágyi szekereken lévén a borok, észrevették, s én lévén a kapitány az óvári fertályban, csakhamar, sok embereket gyűjték

fel, akik a szekereket megtartóztatták, amég csakhamar akik begyűlhettek a tanácsba, végeztek felőle, és a tanács-házhoz hajták [Kv; Kve 272–3 Szf] * pápista ~. 1652: Batsi Marthon ... Edgik fia Papista Pater oda fel [Km; GyU 132]. 1710: Tofeus rákészülvén vasárnapi praedicációra, az ország státusi jelenlétén, szörnyű fervorral praedicálta a pápista páterek ellen, szemekre hányván, micsoda útkon-módakon szokták a községet elálatni s hamis csudatételekkel megcsalni [CsH 193] * romano-katolikus ~. 1710 k.: Az in anno 1696. tölem szerzett fejevári cessio intacte hagyta vala az abból a jószágból adatni szokott beneficiumokat a professzoroknak, prédikátoroknak és a romano-catholicus pátereknek, mert a református fejedelmek is adtak ezeknek esztendőként két negyvenes bort és dietim 12 cipót, vagy annyira való búzát [BÖn. 892].

2. megszólításban; in adreare; in Anrede: atya; párinte; Pater. 1662: Kegyelmed azért, édes Paterem, eleitől fogvát benne forogván az dolgokban és az mű állapotunkat is tudván, az nagy hatalmú Istenért delamentálja keserves állapotunkat ő felsége és az udvar előtt [TML II, 318 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz]. 1663: Édes Paterem, ne kételkedjék hozzám, mert bizony nincsen oka, nem is szolgáltatok ez után is okot reá [TML II, 663 ua. ua-hoz].

3. jelzői haszn-ban az 1. alatti jel-ben; cu funcție de atribut, in sensul dat la punctul 1.; in attributivem Gebrauch in der Bedeutung wie unter Punkt 1. a. kn v. vn (+ kn) előtt v. után; după sau înaintea unui prenume sau unui nume (+ prenume); vor oder nach einem Vor- oder Nachnamen bzw. einem Vor- und Nachnamen. 1564: Az hodoltat marton pater miuete raytunk [Csz; SzO II, 180]. 1586: elegendewnek ytelem eben az pater Joannes bizonsagetelet [BK fej.]. 1662: Pater Kászoni uramat is Kegyelmed által köszöntem ... Kegyelmednek és Pater Kászoni uramnak szóló levele vagyon, azokat elküldöttem [TML II, 303 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. 1663: Kászoni pater uram követségére Bánfy Dienes uramnak irtunk [TML II, 485 a fej. ua-hoz]. 1676: Hogy velem is méltatlan hívével pater Jósza hozta dolgokat közleni méltoztatott, Nagyságodnak alázatosan megiszolgálom [TML VII, 189 Teleki Mihály a fej-hez]. 1697: Hallottam mastol hogi Pater Mihály uram, ki most Gyitrob(an) lakik, igen meg szidta volt Peter Deakne Aszszonyomot hires kurvának, azért hogy holmi hirben nében keuerte vala az Pátért [Szentsimon Cs; CsJk 10]. 1704: Pater Györgyfi Peter Vram ... mig pedig alkalmas leszen a szolgálatra megyeben is ne böstelenitessek imide amoda való valtozodassal [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 71]. 1723: Tisztelendő Pater Dede István Uram mostani Gyergyó Ujfalvi Plebanus [Gyergyóújfalu Cs; EHA]. 1724: az kikhez leg inkább biztunk ... azok voltak nagyob ellensegink ... az l(ste)n alyga meg Pater Birot ... az igyenesen viselte magat [ApLt 1 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből]. 1764: A' Metalistis Pater Dudás ő Atyasága hozta vala ki ... Kolosvárról [Udvarfva MT; Told. 44/26]. 1776: Pater Farkas egy Levelet küldöt ezen Levelembe rekeszttem [Nsz; Gyl].

b. a szerzetesrend nevét, ill. a papi rangot jelölő szó előtt; înaintea termenilor care denumesc un ordin călugăresc sau un rang preotesc; vor Wörtern, die einen Mönchsorden oder einen priesterlichen Rang bezeichnen. 1634: Az mi az keonyueimet illeti, ki vgian szep pinzt ér: egymastól azokatis megh ne szaggassak; hanem ha à Páterek be nem jeohetnek, itt az Monostoron lako Pater Jesuitak kezében legyenek mind egygyt [WassLt Wass János

végr.] 1707/1711: mindeneket^a beis tellyesítették az Tiszteletes kolosvari Pater Jesuiták előkegyelmek [Kv; JhBK LVII/43. — *Ti. a haldokló végahagyakozását]. 1731/1768: Néhai Náláczai Lajosné Tholdalagi Mária Asz(sz)ony nekem adott féle kertemet ... ha életembe ... Köz kertel el nem rekeszthetném ... mennyen Pater Franciscánus Uraiméknak birodalmában [Kv; Ks 14 XLIIIa Kornis Zsigmond végr.]. 1746: szépen köszönöm az T. Pater Piaristák képébe ... Mlgs Sogor Uram(na)k alamisnálkodását, mely minél hamaré esek, annal kedveseb fog lenni tudom [Somlyó Cs; ApLt 1 gr. Kálnoki Ferenc lev.]. 1756: Mellyeket^a eddig procuralt, és augealt Tisztelendő Pater Piárista Josika Antal Ur Ditsiretessen [Branyicska H; JhB LXX/2. 39. — *Kert-beli növényeket, virágokat]. 1762: az a' Jozság már egyszer a' Tisztelendő Pater Minoritákkal meg örökösített vala [Udvarfva MT; Told. 43/88]. 1766: (A) Rétnék revindicatioját, minekutánna szép szerint is diversis vicibus, a Tisztelendő Pater Minoritáktól tentáltak volna, közelebb el mult 1765dik esztendőben, Decembernek 23dik Napján ... Dobolyi István uram ... fungens Szolga Biro által, az irt 60 mforint Zállag Summával modo Legitimo meg kínálván, 's a' Tisztelendő Pater Minoriták is ... az 60 mforint Summát Levalván, a Rétné eo kk(ne)k remittálták [Ne; DobLev. II/373. 10]. 1772: Ezen Malomból a Szomboti Vám az Pater Csik Somlyoi Franciscanusok Klastromának megyen mind két Rézről [Tusnád Cs; BethKt Mikes conscr.]. 1776: ki jöve P. Tompos, a M Vásárhelyi Tisztelendő Pater Franciscanusok Praesidense, és bé hívá a' Segestyébe M. Groffné Aszszonyom ő Ngát [Kóród KK; GyL. Geor. Vizi (30) rk kántor vall.].

Szk: ~ *gazda*. 1743: Udvarhelyen Udvarhelyszéken is két páter volt, de ... parochusok avagy plebánusok lévén, ott alkalmas helyek s templomok is volt ... Az páter gazda egyszersmind esperest is volt; itt volt két mester, egyik syntaxist, grammaticát tanított, az másik principiát [MetTr 435] * ~ *generális* rendfőnök. 1634: Pater Generalis Vr(na)k, eo Atyasaganak, maganak hogiok egy coregh Araniát, három keozep araniát, és három darab Gostyant [WassLt 71/1 Cegei Vass János végr.] * ~ *gvárdián* ferencrendi házfőnök. 1687: Az Lengyel Püspök Pater Gardgian u(ramna)k küldött léuelet [ApLt 6]. 1772: (Egy inas) minden Eczaka ... ment hálai^a, melyet is észre vévén ... ő Nga Pater Kardgyián ő Atyaságához panaszt tett [Dés; DLT 321. 73 Andreas Boda Szabo (75) ns vall. — *Váradí Évához] * ~ *káplán*. 1753: Az Pater Káplányt harmad napigis alig lathattuk [Szászváros; Ks 96 Bakó Antal lev.]. 1806: A Pater Caplanynak Ruhájára erogálodott ... 17 Rf 30 x [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.] * ~ *plebánus*. 1746: vitet-tettem Pater Plebanus Czíkö uramhoz edjg tizenennyolt ved-re átalog bort [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150] * ~ *prezidens*. 1737: azonn Arvák(na)k igazi Jussok volt az el-adott Házhöz; tehát a Tisztelendő Dési Catholica Residentia Pater Praesidense ő Atyasága, a suspéndált 60// forintok ki nem adattatásá(na)k inhibítoja állól absolváltatik [Dés; Jk 261a]. 1739: Tisztelendő Pater Praesidens ő Atyasága p(rac)tendálván Néhai losai István Özvegyéhez Dési Borbára Asz(szo)nyhoz, valamelly ő Atyaságok(na)k által adattatott Ser árrát [Dés; Jk 313a] * ~ *prior* rendfőnök. 1726: Az Tövisi Pater Priortul hoztunk levelet hogj ne háborgasson, de az volt az felelet Hadnagi Uramtól nekem nem paranczol az Pater [Ne; Ks 90] * ~ *procurator* a megyei zsinatokon a papság képviselője. 1789: Pater Procurator Felix Pretendál bor árrát Rf 10 xr 12 [Mv;

ConscrAp. 94] * ~ *régens*. 1763: A T. Pater Regens a Domiale Forum celebrálását terminálta a jövő Pünköszt csonka hetiben esendő Csőtörtékre [Kv; SLt ZJ. 18a Nagy György kezével]. 1761: Midőn hivatattván volnánk ... Mikházán^a ... a Mikházi Tisztelendő Pater Franciscanusok Kalastromában a Mostoni Tisztelendő Pater Regens Attyasága szállásán [DobLev. II/327. 1a. — *MT]. * ~ *rektor*. 1602: az vitezleo Baad az vagy vayda Istua(n) Doboka varmegheben Pancelchyeen lako keznerítettwen az eo sok kwlomb kwlomb fele zvkseghi es fogyatkozas miath, vete zalagban, egezen Keotelendbely Rez jozaghat ... Mindennemw haznayval égyetemben az Kolosvary Pater Jezsuitaknak, hatua(n) forintban. Mellyet my eleottunk veon fel Vayda Istuan az akkory Pater Rectortol Maiorius Peterteol [Kv; RLt O. 5] * ~ *szuperior* rendfőnök. 1704: Holott is páter Szunyog invitálá a pater superior szavával Keresztesi uramat az holnap esendő szegény Apor István exequiájára, de minthogy beteg, el nem ígérkezheték, hogy elmehessen [WIN I, 303–4].

◇ Szn. 1681: Páter János [CsVh 94].

◇ Hn. 1740: A Sós Völgyben a Paterék nevű helyben [Szamosfva K; EHA]. 1764: az Paterék nevezetű ret. az Páterek rettire. A Pater ret nevű helyen [uo.; EHA]. 1767: Tit. Páterek kapuja előtt levő pusztia Sessio [Ilyefva Hsz; EHA]. 1773: A Páter Plébanos Kerte végénél (sz) [Csoma-fva Cs; EHA]. 1800: a paterék Malma [Mv; MvHn].

páterbarát szerzetes; cálugár catolic; Mönch. 1711: Imreh György olyan nyavalas ember vala hogy az Pater Baratok gyogyítottak meg [Dánfva Cs; Born. XXXIX. 50 Csaki Mihalyne (50) ns vall.] | Az Pater Barátok marháit az én kapum előtt itatván hallottam az szolgáltolt, egy bogar Szarvu kék ökröt mutatván hogy mondották, mégh ez a Vesselényi ur(am) marhái féle [Szárhegy Cs; WLt Petrus Becze (53) jb vall.].

páterfamiász 1. család; cap de familie; Familienoberhaupt. 1634: az dezmalásban akar my neucl nuezendő gabona legyen, Paterfamiásnak neuét, lako helyét, és mindenfele gabonayanak kalongya számát consignaluan egy particularis ratiót tarczon rólla [UF I, 335]. 1784: Hiszen én azt gondolom, hogy a királynak olyannak kéne lenni, mint a jó páterfamiásnak, aki a maga cselédjét nem hogy holmijoktól spoliálni kívánná, hanem őket naponként táplálni és conserválni igyekszik [RettE 424].

2. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch. Szk: ~ *jobbágy* jobbágyrendű család; cap de familie din rîndul iobagilor; Familienoberhaupt bei den Leibeigenen. 1784: Külénés Telkeken, külén házban, külén Szolgálatot tévő hány Paterfamiás Jobbágyok ezen részen az Udvarházhoz tartozandok [Udvarfva MT; Told. 42].

paternoster a miatyánk kezdetű ima; Tatál nostru; Vaterunser. 1575: Mykor granalz, tahat gondot visely reaia, hogy Mykor az kellaban sok ldeyg fuwod, tehát annak előtte az My on benne vagion Mind el Megien ... Mikor az Mixturat beleie veted, tahat akoris chak adig, Meeg három paternostert el Mondaz, adig allion az twzben, oztan Mingiarast el kezgied lsten akarattiabol az granalast [Nsz; MKsz 1896. 367]. 1640: Az Pater Nostert, Credot, Decem praeceptat tudgyak; az Euangeliumot mind az által exponalni es interpretaelni csak mediocriter [Sárkány F; UF I, 704].

paternum apai örökségrész; parte de moſtenire după tată; väterliches Erbeil. 1829: Nem az Alperes özvegyi tartása ki szakasztásához tartozó a' citalt Decretalis articulus is mert ugyan is kinek kinek tsak a' maga tehetségéhez képest kell szabni élete modgyát, még pedig ugy, hogy a' rajta fekvő terheketis naponként aposzsa, nem pedig nevedkedni hadja szánszándékosan a' verus haereseznek jövendőbéli tetemes károkkal mint az Alperes tselekszik mivel vgy a' verus haeresek ha ez meg engedtetnék, jövendőben minden paternumokat, és maternumokat a' simplex dotalisták által merőben el vesztenék [Ne; DobLev. V/1155].

patics vesszőből font és sárral tapasztott fal; paiañtă; Strohhelmmauer. 1819: egy nagy Istallo patitstsal Három szakaszokra osztva [Nagypacal Sz; Berz. 8. 72]. 1867: Az istállonak déli egész oldala ... merőben kidőlt ... célszerűbb tölgyfa oszlopok és paticsal helyjre állítani [Buzásbocsárd AF; DE I]. 1872: A középületek, — a templom kivételével, amennyiben oldala patics lévén, rozszant [Bósháza Sz; ETF 107. 26].

paticos vesszőből font és sárral tapasztott falú; (cu pereji) de paiañtă; mit Strohhelmmauer. 1816: ezen udvarház kerítésében Délre találatik egy paticos fa ház, szalma fedél alatt, romladozott oldalával [Varsolc Sz; Born. XXXIX. 24/7].

patika 1. gyógyszerház; farmacie; Apotheke. 1656: Nékem küldj, ha lehet, a patikából vagy a doctoroktól egy kevés fenyő mag olajat [TML I, 11 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. 1685: Egy skatulyácskában (an) Szebeni Patikában vött Ket Kis Csuporbeli Mel Rosar [Utl]. 1710 k.: A patikákban árult balsamumok csak mind mesterséggel csináltak [BÖn. 409]. 1726: Kolosvári Patikában (an) Idvezült Teleki Mihály Uram(nak) vitt orvosságok Flor. 60 [K; TKI]. 1756: Németi István Uram ... az Út közepin a' Sárba dőlt ... fel emeltem a' Sárból, 's bé vezettem a' Patikába, s ott meg mosdóván kéré a' Gazdámot: hogy Késértesse őt Kegyelmit haza velem, lámpással [Kv; Mk IX Vall. 39]. 1789: Ezüst Porteka ... Két Fedeles ezüst Pohár Patikához való, belől arannyas 22 Lotot, és 1. Quintinget nyomok Rf 22. xr 15 [Mv; ConscrAp. 2]. 1799: a maga tulajdon kutyáját elsőbben maga szántsándékkal a patikából vett farkas gombával meg étette [Dés; DLT]. 1806: Régen(en) az Patika előtt találtam cöket [Radnótfája MF; Born. XIII. 14 Jantsi Josi (25) Ujj paraszt vall.].

Szk: *~nak használt* gyógyszerházként használt. 1858: a jelenleg patikának használt szoba [Mv; TSb 39] * *jezsuita* ~. 1662: Édes Öcsém uram, Kegyelmedet kérem szeretettel, hogy hozzon Kegyelmed nékem olyan füvet, mint kivel Bocskai uram él; Posonban a jesuita patikában találni [TML II, 309 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz] * *univerzitás* ~ja. 1823–1830: Melyre nézve anatomicum theatrum, nem különben botanikus kert felállítására iránt is rendelést tettünk, melyre való ügyelet, úgyszintén az univerzitás patikájára is a medica facultásra van bízattatva, mint az univerzitás kirurgusainak is examenje [FogE 233–4] * *város* ~ja. 1756: egykor a' Város Patikájába menván, egy kevés én el fordultam onnat, 's megint vissza ment azon Patikába [Kv; Mk IX Vall. 30–1].

2. orvosság; medicament; Arznei, Medikament. 1775: Ami pedig nagyobb, szegény feleségem szinte négy eszten-

dőtől fogva szüntelen való keserves fájdalmaim azon jó Istenem, orvast, Bálványosváralján egy erőtlen öreg asszonyt, rendelvén meggyógyítá, a sok doctoroknak s patikáknak gyalázatjára, akikre jöllehet 200 forintnál többet költöttem haszontalanul [RettE 361]. 1776: Sok Szép Penzt költöttem már Doctorokra Borbéjokra, Patikára, vén aszszonjokra, és minden kigondolhatokra [Négerfva SzD; BfN Bánfi Péter kezével].

3. *drv* gyógyír; leac; Heilmittel. 1710 k.: Azért egész patika, diaeta, doktor, borbély, patikárius Isten után egyedül a mértékletes, természet szerint való élet | Nem ettem, tudom néha másfél nap is, nem is kívánta olykor a gyomrom is, az appetitus együtt járt avval a fájdalom mulásával, olyankor osztán ha kaphattam csukát, semling apró halat, csikot, vagy ha hal nem volt, tyúkfíat főztem káposzta levében, tormával; egész patika csak az volt | hanem bort igyál rendszerent még pedig a francia bornak a javát, Rhenanum, Mosellanum, Hispanicumot, minél inkább közelít a magyar borhoz; jó konyha, jó pince legyen a patika csak [BÖn. 512, 515, 578].

patikabeli 1. gyógyszerhárra vonatkozó; care se referă la o (anumită) farmacie; in bezug auf eine Apotheke. 1784: leven nekemis Patikabeli praetensiom ... Sokszor urgaltam, de csak Esztendőről Esztendőre karoson elmaradt és accrescalt [Kv; SLt XXIX Mauks Tobias patikárius kezével]. 1796: Mostan hogy ez az alkalmatosság ellé adta magát, a mult Esztendőről való Patikabeli Specificatiot elküldeni bátorkodtam [Kv; Somb. I].

2. gyógyszerhárból való; (care a fost cumpărat) din farmacie; aus der Apotheke. 1798: (A) Pohár Székben 3. Orvosságos üvegetske ... egy Patikabeli Fejér tsuporka orvossággal [Vingárd AF; KCsl 5]. 1823–1830: Azonban a nyavalya mind terhesedett. Az ágyam a tűzhely eleibe volt téve, hogy a között és a tűzhely között csak a hügom mehetett be, aki velem dajkálkodott s kenőcsével gyakran kent, vagy patikabeli zsírral | De egy Göttingából vett jó hír inkább eleveníti, mint minden patikabeli orvosság [FogE 131, 213].

patikacímer patikacégér; firma farmaciei; Apothekenschild. 1789: A külső Ajtó fenyőfa Deszkából való Vas Sarkokon forgo, a' Zárja meg romlott, melly(ne)k belső felén Patika Czimerhez való Képek vagy(na)k szep mesterseggel le rajzolva, mellyek aestimaltattak ad Rft 30 [Mv; ConscrAp. 90].

patikaház gyógyszerház és egyben a patikus háza; farmacie, clădirea farmaciei; Apotheke, das Gebäude der Apotheke. 1657: az Patica haz és az Hentelerek meszarzekei keozott valo, fen valo hely [Kv; ÖCJk]. 1681: a Tisztele(ete)s unitar(ia) Ecclesiahhoz tartozando Patika ház [Kv; TJK XIII/1. 15].

Szk: *belső* ~ a patikárius lakásának belső szobája. 1789: Továbbá: A' belső Patika Házból a' Nagy Patika Házba által járo Ajtó felett két oszlopokon álló Stellasiszkában melly(ne)k felső fele rész Pléhekkal vagyon bé boritva találtattak ilyen Portékek [Mv; ConscrAp. 66] * *külső nagy* ~ a patikaház utca felőli helyisége. 1789: a' mint ezen Szobából az külső nagy Patika Házba bémenni, bal kéz felől találtattott festett pa pixisekben lévő holmi Materialekotis, a fellyebb irt moddal fel irván, ezek mellett a' leg végső Loculusokban találtattak valami olajok | Item

ezen Szobába, a' mint a' felylyebb declarált Ajtora a' külső nagy Patika Házba bé mennek jobb Kéz felől lévő fenyő Deszka ki huzo fíjokos Repositoriumokban ezen alább irt Portékák találtattak [Mv; i.h. 32, 33] * *nagy* ~ a patikaház gyógyszerész részé. 1789: Ezen nagy Patika Házban, es abban lévő Stellásiknak mind két felől való oldalakban, egy kevéssé felylyebb boltozott formára emelkedett Stellásikban, mellyek(ne)k belső fele rész Pléhekkal vagyon bé borítva, találtattak ezen alább irt rendel Specificált Materialék } Ezen nagy Patika Háznak az Uttza felől v(aló) Ajtaja kettős es két felé nyílo [Mv; i.h. 67, 90].

patikai 1. patikában, használt; care este folosit in farmacie; in der Apotheke gebraucht. Szk: ~ üveg. 1816: Külömbféle patikai üvegek ... 2 Rf [Kv; Born. IV. 41].

2. patikára vonatkozó; care se referă la o (anumită) farmacie; in bezug auf eine Apotheke. Szk: ~ *kontó* patika-számla, adósság. 1826: a Néhai Férjemről maradt adósságok vagynak ugy patikai Contok [DobLev. V/1114. 4b]. 1845: 842 és 843béli patikai Contokba 30 ft [Dés; KvNJ 3] * ~ *költség*. 1800: terhes körműl állások között vagyok Szívem Barátom, 3 Fiu Gyermekeket taníttatni, ruházni tisztességesen ily Szegény Legénynek a mostani szűk Pénz idején, azon kívül Házat tartani nem kevés gond: tsak a Patikai Költségem esztendőlt alt(al) 30–40 forintakra mégyen, mostis fekszik Kedves Társam [Torda; DobLev. IV/833. 2a].

Hn. 1848: az oh Patikai kut [Dés; EHA].

patikaláda orvosságos láda; ladă cu/pentru medicamente; Medikamentenkiste. 1700: Egi Hitván Patika Lada no 1 [Ebesfva; Ut]. 1710 k.: Volt egy kis patikaládám is, melyből mind nekem, mind más főrendeknek leghasznosabbnak tapasztaltam syrupum ribesiorum, citrorum et rosarum ... etc. [BÖn. 724–5].

Szk: *ezüst készületű* ~. 1794: Egy Fekete Lakiros ezüst készületű patika Láda [Koronka MT; Told. 12/104] * *vasas és záros* ~. 1696: egy Uj vasas es Záros patika Lada no 1 [Bethlen SzD; BK].

patikaládácska kis méretű patikaláda; lădiță cu/pentru medicamente; Medikamentenkistchen. 1698: Patika lădácska vagy iskatulya [MNy XXXVIII, 206].

patikaorvosság gyógyszerészti orvosság; medicament; Medikament, Arznei. 1720: egy kisdéd patikás Láda, feles patika orvosság eszközeivel [Sepsiköröspatak Hsz; HSzjP]. 1787: a Néhai Nagy György eő Kegyelme Betegségébe vett Patika orvosságok árába Mauksch János eő Kegyelmenek Hf 8 Dr 80 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 9].

patikárius, patikáros 1. gyógyszerész; farmacist; Apotheker. 1570: Ifiabik Iweges gérgh ... vallya ... mykor Jeonek az vthan az pathycarius Trefal volt ferdeos Kelemenel, valamy Bothot Mwthat volt ferdeos kelemennek hogy ely kapya [Kv; TJK III/2. 186]. 1585: Albert Janos vytte az patykariust 4 louo(n) fizette(m) f. 1 d. 50 [Kv; Szám. 3/XXII. 26]. 1587: Borbelynak zabonak szwteonek kovachinak patikarusnak peszereknek, madarasziknak Hop mesterhez, Conjha mesterhez kocis lovasz etc. [Kv; i.h. 3/XXX. 36]. 1600: Lakatos Balintnak, hogy az patikarius hazanal az aito zarokat megh chinalgatta, Item az Mester hazahozis egi kolchot chinalt fizettwnk fl — d 60 [Kv; i.h.

9/IX. 25]. 1687: Az Patikariusnak négy Csúpor Vgorka Flastrumért, és négy csúpor nervinum Compositumért f 10 [Ut]. 1756: Némethi István Uramat ... Patikarius Uram inassa haza késerte volna, kinek is haza késéretiét ajándékozott egy tallért, 's három Márjásokat [Kv; Mk IX Vall. 31]. 1816: a Terjéknek Triestből és Velentzéből a több császári kir. Tartományokba az egesség fenn tartásán nézve ki adott rendeletek szerént leendő hozatalát és arulását tsupán tsak a Patikáriusoknak azon a modon, a mint a Bétsi Terjéknek a privátusok számára való árulására nézve a praescribált Norma ugyan kegyelmesen meg engedi [BesztLt 2375]. 1856: A patikáriustól viszsza jött 40 prfnak Ki adásáról Jegyzés [Firtosváralja U; Borb. II Szederjesi Sigmond jegyző kezével — L. még KemÖn. 97].

Szn. 1570: Martha, R(elic)ta Antony pathikarius. Patthicharius gérgh [Kv; TJK III/2. 41, 186a]. 1582: Márta Pathikarius Antalné [Kv; TJK IV/1. 30]. 1685: Patikarius Miklos [Kv; Dica XXX. 17].

Hn. 1864: Patikarus kút: gyogy szteratos Roth Pál úr telkén jó vizű forrás nevét valószínűleg a' telek tulajdonosáról mint patikáriusról vette [Dés; Pesty, MgHnt 447b].

2. orvos; medic; Arzt. 1600: az Magyar Cantornak betegsegebe attunk segitsegwl f 1 ... hagi megh nehezedet az Cantor, es semmi keoltsege ne(m) volt, ez patikariussal latattunk hozzaia, kinek fizettwnk fl 1 [Kv; Szám. 9/IX. 35]. 1710 k.: Az én voksomból bizony a patikárius, aki kúrálta, abortivumot adott volna a holt gyermek kiűzésére, de az atyám s a patikárius nem meré avagy akará [BÖn. 566].

Szk: *fejedelem/urunk* ~a. 1588: 11 January Ketheo Janos witte vrunk eo N. Patikarossat 6 Louon wy warba(n) att(am) f. 1 d. 25 [Kv; Szám. 4/III. 48]. 1590: 4 february Byro vram Ak: vittek Mihaly deakot vrunk patikarossat Le-kenczere 2 Lora fiztettem f. 1 d. 50 [Kv; i.h. 4/XXI. 74]. 1591: 9 die februari, wyzi wyttez Menyhart 2 Loan az feydelem pattikaryusat Tordayg f — d 50 [Kv; i.h. 5/I. 71] * *hadi* ~ tábori orvos. 1755: A Hadi Patikarius(na)k Szebenbe interest küldött(em) fl. 25 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 38a].

3. jelzői haszn-ban az 1. alatti jel-ben; cu funcție de atribut, în sensul dat la punctul 1.; in attributivem Gebrauch in der Bedeutung wie unter Punkt 1: vn (+ kn) előtt; înaintea unui nume (+ prenume); vor einem Nachnamen oder Vor- und Nachnamen. 1746: Patikarius Schwarcz Vr(am) haza [Kv; Ks II. XLVI. 25]. 1784: Patikarius Mauks Tobias mp [Kv; SLt XXXIX]. 1831: Patikarius Roth Karoly Urnál [Dés; DLt 332. 21]. 1850: Patikarius Roth Pál Urnak [Dés; DLt 1320].

patikáriusinas gyógyszerészinas; ucenic de farmacie; Apothekerlehrling. 1756: Némethi István Uram ... a' Patikarius inasnak a' haza késérésért egy tallért s három márjást adott [Kv; Mk IX Vall. 41].

patikáriuslegény gyógyszerészsegéd; calfă de farmacie; Apothekerhilfe. 1789: Ezen közelebb declarált Házban lévő Loculusok felső Póltzán találtattak ezen Portékák: 20. Kötés Vetsi 2dik Pappiros és 12. Kontz mellyről az Háznál lévő János nevű Patikarius Legény azt referállya, hogy a' Vetsi Jozságh(na)k ez előtti Praefectussa Köpetzi Sándor Felesége, el adás végett Néhai Patik(árius) Vládár Ádám(na)k akarattya ellen, mintegy erőszakosan hagyta itt [Mv; ConsrAp. 24]. 1798: a patikarius legény kestyűje [DobLev. IV/800].

patikáriusné a patikárius felesége; *sojtie de farmacist; Frau des Apothekers*. 1588: Ertyk eo kegmek az paticariusne feleol valo panaszt hogi Egy Zabo legennyel egygyvt Laknek Az Annya Zent egyhaznak Rendy es Moggya kyweol hwtneikwl, es a' zegeny Arwanak Marhachykayat tekozollyak [Kv; TanJk I/1. 80]. 1596: hozattam ... Almat ... Patikariusnetol d 5 [Kv; Szám. 6/XXIX. 165 Bachi Tamas sp kezével]. 1674: Anno 1659 esztendőben die 2-da Augusti kereszteltettem ez Gabris nevű fiamat, keresztapjai Geotz Pál és pathicarius Christianus Haruo (?), keresztanyjai Giulay Mártonné és pathicariusné [Kv; KvE 192 LJ]. 1712: Jakab Fojdt Patikariusne Hocz Sara Aszszonj [Kv; Tjk XV/1. 100]. 1762: Békési ... fassiojat ha fel veszszük Primo eredett azon részeges, és s. v. ringyo paticariusnetol, vagy annak az szaván, ki el szókvn meg nem esketthettem, magát személy szerént [Torda; TjKT V. 95]. 1853: Danko Juliánna: a' Patikáriusné [Bh; RAK 141].

Szk: öreg ~ az idősebb gyógyszerész felesége. 1700: Az Öreg Patikáriusné [Kv; Szám. 40/III. 98].

patikás patikával kapcsolatos, patikához tartozó; *pentru/ de farmacie; Apotheken-*. **Szk:** ~ *iskatulya* orvosságos doboz/ládácska. 1694: Egy Patikás iskatulya [Kv; Berz. 2. 29/76] * ~ *láda* orvosságos láda, patika-felszerelést tartalmazó láda. 1720: egy kisded patikas Láda, feles patika orvosság eszközeivel [Sepsiköröspatak Hsz; HSzjP]. 1788: Egy nagy patikás Láda, benne lévő nagyobb és kisebb üvegekkel, és 25. darab nagyobb és kisebb on köpéczekkel, Kristérozo szerszámmal, az üvegek orvosságokkal, és egy kistsín merő Serpenyővel együtt [Mv; TSb 47].

◊ **Szn. 1531:** Agnes Relicta condam Martini patykas [Kv; KTOKl. I. 375 — CCXXXVII].

patikaszerszám 1. a gyógyszerértárban használt eszközök; *instrumente folosite în farmaci; Apothekeninstrumente*. 1588: Az paticariust vegheztek megh tartany, Aminem eo patika zerzama volna penigh az eleobi paticariusnenak, azt Biro vra(m) lo bechw zere(n)t Aru zerent eresztesse ez paticarius kezebe, Emellet Aggjanak hazat es vgmint ft 10. Aggjanak Neky, melliel Epwllion [Kv; TanJk I/1. 77] | Az patika zerzamertis, melj az Eleoby patikariusse vala veottek meg az varas zamara f. 35 [Kv; Szám. 4/I. 29].

2. gyógyszer; *medicament; Medikament*. 1595: Biro Wram küldte en magamat es Monostor útjai Borbely Ianost, ala Wyúara Aszszonnyunk ő fge Doctorqert, Sombori Sándor es púspek Wram kedueiert, mert hōgy ő km(e)k igen beteg vala, es Zegenj Somborj Sándor úgy(a)n ez betegsegen megis hala ... En magam 3 loaim(m)al vittem Ala (és) vizza: Hogy penig Púspek Wramhoz latot, Attam múnkaiba(n) f 6 Es az patika Szerszamert t f 2 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 149 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1599: Hannes Balk: Hozot Bechj Marhatt ... Egiertes (!) patika. zerzamott —/75 [Kv; i.h. 8/XIV. 21 Hj]. 1650: Miuel az patika szerszámok keszōn keszülhettek el, az postanak Varakodnj kellett [Kv; i.h. 26/VI. 402]. 1736 u.: az öreg Haller János varrás, csipke nélkül való keszkeneit keresztűl tette az őviben, s úgy állott mindenkör; de most a nadrágokban tartják ezek a poszomántos ifjak keszkenőjüket; részszerint igen jó nátha ellen az olyan patika-szerszámmal conficiált ruha az orrok szájak megtőrlésére [MetTrCs 456].

patikázás orvosságszedés; *luare de medicamente; Medikamenteneinnahme*. 1821: gondolhatod hogy ugyan folyt

nállam, a patikázás 's elis iszonjodtam volt a sok orvosság-tol [Kv; Pk 7].

pating 1. gúzs/kötél/szűj (amellyel az ekegerendelyt a taligához kötik); *poting; Wiede*. 1592: Konkoli Janos ... vallia ... azt monda, hogi egi patingal wteotte volt az eleob [Kv; Tjk V/1. 214]. 1595: Ket patingot vettem az ekehoz ... d 30 [Kv; Szám. 6/XIII. 3]. 1625: 1. ekebeli uas iok, 1. pating beden ziubol czinalt [UszT 8a]. 1657: Az Ekehez vettem egy patingot pro f—/30 [Borberek AF; WassLt Perc. 26]. 1677: vagyon az házban egy pating Két furo és egy sorlo [Dés; Borb. II]. 1685 e.: Pating Nrő 1. [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 6]. 1736: Eke egy pár Vassal, Tajigájával, patingal 1 [Földvár TA; CU XIII/1. 288]. 1753: egy eke vasaival, patingjával, téslaival jármaival és egi pár Sikotyúval aestimáltatott ad Flr. 6 [M.nádas K; RLt]. 1765: Kerülő Eke vagion egi Lapos és hoszsu vasával egjb(en) Patingja nintsen [Mezőcsán TA; Ks 26. X]. 1770: Egi pating. Egi par Ham [Usz; Pf]. 1779: Egy patingat vettem Hfl. 1 [Rücs MT; Ks 21. XV. 23]. 1814: Vagyon uj eke hozza tartozójával, a másik otska nints Patingja foljto vasa, és marokvasa és kerekeiis otské [Mezősályi TA; RLt Rettegő Sándor kúriája]. 1843: a' Szép Mihály Eke vasált és patingját ... hármön loptuk el [Bágyon TA; KLev. Kis János (23) vall.].

Vö. a *bör-, eke- és szijpating* címszóval.

Szk: bivalybőr ~. 1741: Öreg Bihal bőr nro 1 ... ezeken kívül tiz par bihal bőr bőcskár, harom Berés ekekhez kívántato Bihal bőr patingok, nro 3 [Mocs K; JHBK XLIX/25] * *ekéhez való* ~. 1786: a Pitvarbol bé mēvén más Hazb(a) ... egy ekéhez valo pating [Mezőszipor K; Mkg 36. 2 br. Alvintzi Gábor inv.]. 1797: Ekéhez valo patnig (!) egy [M.igen AF; DobLev. IV/777. 13] * *fahordó* ~. 1797: Fa hordo pating vas karikákkal kettő [M.igen AF; i.h. 14].

2. a löcsőt a szekér oldalához rögzítő gúzs/kötél/szűj; *rincă, poting; Lissenseil*. 1785: négy Lötsre valo Patingért [TSb 6]. 1810: Egy pár löts fōre valo pating Rf 1 xr 16 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 11].

Vö. a *löcs pating* címszóval.

3. zsinag, szalag; *şnur, şiret; Bindfaden, Schnur*. 1743: Vettem egy patingot Den. 68 Kek sodrot selymet Den. 12 [Erked K; LLt]. 1805: talaltunk ... Két pléh gombat ... Egy pattingat [Szamosfva K; BLT 9].

4. vaskarika/lánc; *cerc de fier, lant; Eisenring/Kette*. 1676: egi Biko fű. kétt pattingh [WassLt Jo. Racz de Szent Gothart vszb kezével]. 1822/1823: A Harang ütőre patingat vett [Mezőmadaras MT; MRLt]. 1857: Harangakra két pating [Szentistván MT; MRLt].

patinggúzs patingnak alkalmazott gúzs; *gijn* folosit în loc de poting; *Wiede*. 1813: Fel hércz nincs Pating Gus vagion 2 [Veresgyháza AF; Told. 18].

patinkoskodik kötekedik, akadékoskodik; *a se lega de cineva; stänkern, mit jm anbinden*. 1590: halla(m) Sardi zawat mondwan, ne patinkoskogjal velem, mert meg ma vgy larz mint Janossal [Kv; Tjk V/1. 10 Seres Marton vall.].

patkány vakond; *ciřtiřa; Maulwurf*. 1729: Remélem vala, hogy en is valami újsággal Darlaczi meleg ágyambol

kedveskedhetem vala az Asz(szonyo)m(na)k de azt bizony a mint írják kit az utolszori havazo hideg, kit a patkány mind el rontott [Somlyó Cs; ApLt gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárhoz].

patkányos olyan terület, ahol (eredetileg) sok (volt) a vakond; loc pe care (inițial) au fost multe ciștițe; Ort mit (ursprünglich) vielen Maulwürfen. Hn. XVII. sz. v.: Potkanios es az Ret mellet leveő nagy föld [Kál MT; EHA]. 1728: Patkányos előtt (k) [uo.; EHA]. 1734: Patkanos nevű lab föld [uo.; EHA]. 1753: A' Patkányosba (k, sz) [M. décsé SzD; EHA]. 1768: A patkányosba (sz) [Bálványosváralja SzD; EHA]. 1826: A' Patkányosba (sz) [Kál MT; EHA].

patkányosbéli a Patkányos nevű helybéli; care se află în porțiunea de hotar numită Patkányos; im Ort namens Patkányos liegend. 1718: Az Patkányosbéli föld [Kál MT; Berz. 2. 47/34].

patkánytúrás vakondtúrás; mușuroi de ciștițe; Maulwurfschaufen. 1633: oth egy potkan túrás leuen sokszor monda kurua lelek kurua az Leani [Mv; MvLt 290. 132b].

patkó 1. potcoavă (pentru animale de tracțiune); Hufeisen. 1565: Pentek Janosnak maratak adossa hogy w felseghenek mywvett zeghet patkot hf 2 d 96 [Kv; Szám. 1/VIII. 179]. 1570: 1569 Mathic Fabro ferrario pro feceris Kalcamentum patko vocatis Ad equos Regie <Majes>-t<a>tis preparatis do(minus) Johannes Egel deputauit v 18 [Kv; i.h. 1/XIII. 335]. 1573: Kis Mihál azt vallia hogi Nyreó Kalman birosagaba lowayrol patkokat Bekokat ily loptak volt [Kv; TJK III/3. 140]. 1587: Ballas Kowachynak hogy az Lowak Talpara wteoth 18 patkott at(tam) f. — d. 90. Georgy kowachy wert az loak talpara 9 wy patkot kyert fiztettem f — d. 40 [Kv; Szám. 3/XXXIII. 22]. 1672: Az Csiki vas hamorrol hosztanak kezemben patkott 200 [Utl]. XVIII. sz. eleje: az ő Lovanak ... ki vonta volna le a' patkáját [Bikfya Hsz; BLt]. 1717: a lovaknak a kiknek kívántott az elejekre patkokat üttemet [O. csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. 1780 k.: A Szürke Lovakra tizenkét patkot ujjat Rh. for. 2 xr. 24 ... A' faku konczára 4 otska patkut xr. 12 ... Egy Pejlorá vertem ket patkot ujjat, s két otskát xr. 30 [Szászváros; BK]. 1800: A' Titt. V. Ispány Ur parantsolattyára Küldöttünk 10. pár patkot, Brotár Simon Ó Kglmetől ... De szerentsétlen volt a' le érkezése, mert nem kapta oda haza, a' V. Ispány urat, azért fizetetlen maradatt a' patko [Torockó; TLev. 5]. — L. még CsVh 95; RSzF 218.

Szk: ~ sarka a lópatkó két végének visszahajlított része, ill. a szárak végébe erősített sarok. 1742: az Turoczi Uram Török paripájáról ... én mértékít vettem magasságáról hosszúságáról ... az első böge az Czernának az farkátol fogva fel az Serenyiig az második bögi az siklajátol fogva fel az harmadik böge a patko sarkátol fogva fel [A. árpás F; TKI Váradai Zsigmond Teleki Ádámhoz] * acélos ~. 1587: Ballas kowachy ... 8 wj Acellos patkot vert fel ... d. 48 [Kv; Szám. 3/XXXIII. 22] * éles ~ éles szögkkel ellátott patkó. 1847: A lovak utoljikon éles patkó ne légyen; felülni egyre is nem szabad, ha abba megtalálattik, 3 magyar forinttal terhelődjék. Sem a patkókat lehúzni, farkikot kiszedni, serényieket levágni nem szabad [Zalán Hsz; RSzF 204] * grifes ~ vaskörmös patkó. 1829: Négy ujj grifes Patko (!) vertem fel [Mv; LLt] * homorú ~. 1623: Meneswnkre igen

zorgalmatos gondott viselyen ez kj adott decretumunk zerent. Gyermekek lowaynk kezwl az kiket patkolnak azokat minden eotodik hetben jo kouacziall megh patkol-tassa zepen homorw patkot veryenek az labokra hogy keörmeok zorulni ne kezgyen, az kiket pedig megh nem patkoltanak azoknak keörmeokeot el vagdalliak zepen [BGU 122] * ó ~ régi/használt patkó. 1588: Az Somodj Andras kovachynak fizettem az Taualj műveleseert mert az zam adaskor el maradt vala, az óh Patkokert fizettem nekie f. 2 d. 66 [Kv; Szám. 4/V. 37 Gr. Veber sp kezével]. 1779: Gergely Urfi Lovara 3 Ó patkot fel vertem ... A szátiát is meg tisztítottam, és á Szeminvaloiat is vettem [Szászváros; BK. Kováts Mátyás kov. szám.] * ócska ~. 1780 k.: Juon kotslnak egy otska patkot vertem az Fodor uram hírvél xr. 3 az posta Lovakra is egyet xr. 3 [uo.; BK]. 1781: A' Forspontlovakra vertem 6. otska patkot xr. 18 ... Az agarász Lovára 2. ujjat 2. otskát xr. 30 [uo.; BK] * srófos ~ csavaros sarkokkal ellátott patkó. 1859: Négy uj srofos patkó 10 f [Kv; Újf. 1]. 1864: 8 ocska Srofos patko-nak a grifje kielesítése fel verése [Kv; TGsz 37] * török lóra való ~. 1756: Török Lóra való jó patkó 4 [Nagyrápoly H; JHb XXXV/35. 23] * új ~. 1587: Lora vallo Keolchyege ... Santha kowachy az Lowat hogy meg patkolta Egy wy patko es egy O patkotol attam nekie f. — d. 7 [Kv; Szám. 3/XXXIII. 22]. 1649: Balint kouaczynak fizettem Nro 30, vy patkok(na)k fel ueréseert ... f. 2 D 70. [Kv; i.h. 26/VI. 529]. 1681: Uj Patkot ... Oh Patkót ütettek nro: 5 [DLev. 2. XIIIB]. 1779: A Miska Lovára 2 Ui Patkot fel vertem [Szászváros; BK. Kováts Mátyás kov. szám.].

2. lábbeli sarkát a kopástól védő vas; potcoavă (pentru încălțăminte); Absatzeisen. 1693: Dobai Janos Uramnak, egy veres kordovany csizmat sarkantyustol patkostul in f 2 [Ne; DobLev. 1/38. 9]. 1745: Sarkantyú, Patko s annak fellütése [KGy]. 1759: (Az úri asszonyok) Magyar csizmát viseltek, még azt is többire patkó nélkül [RettE 91]. 1775: tanálván Gajdo Gábort meg vizsgálám a csizmáját és vala a jobb lábán valo csizmáján patko, a balon pedig nem vala [Várhegy Hsz; HSzJP Stephanus Rákosi (45) provisor vall.]. 1778: egykor ki jövén látám hogy Csanán Urszuly a' Földön el van nyujtva, Ugrán Lapadát s Flora Gligor az haját tépik Berár Zaharia pedig térdivel a' melyit nyomdossa, s patkojával rugdossa [Egerbegy TA; JF. Belyterán Kratsun (40) vall.].

Szk: *magas* ~. 1770: Magos patkó, kurta dáma, Tizenhat esztendő máma Pézma pixis, szuszogós váll; mégis mint a peták úgy áll [EM XX. 498 Kolosvári ének] * *török* ~ magasított sarokvas. 1737: Egy török patko [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.].

◊ Szn. 1573: Pathko Myhal [Kv; TJK III/3. 96]. 1621: Patko Janos [Kv; Szám. 15b/IX. 45]. 1651: Franciscus Patko de Dees [Dés; Ks 65. 43. 10]. 1668: Patko Janos [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1682: Patko Abiga Aszoni [uo.; i.h.]. 1788: Patkó György. Patkó Sigmond [Mv; MMatr. 100].

patkófelütés patkolás; potcovit, potcovire; Hufbeschlag. 1707: Egy par lora valo patko felütés szegestől 30 p. [HSzj patkó al.].

patkol 1. ló patájára patkót üt; a potcovi (un cal); beschlagen. 1579: Az Kowachyokat ... az Limitatoria Inchye coket, mégis paranchiollya nekik bwntetés alat hogy io vastagh Mwet chinalyanak, es vgy patkollyanak hogy

allando legie(n) ne vgy mint ekedigh chyelekettek [Kv; TanJk V/3. 197b]. 1595: Peter Kouacznak Biro W. paranczolta hogy Azzonyunk ofge loait patkolliya [Kv; Szám. 6/XVIIa. 203 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1600: Beoytfo szerdan^a szegeottem meg Georgy kowaczal esztendeigh, Jgy hogy az kett lovat patkollija, a Taligat vasarra, az Malomhoz az mi szwksegh mi vasunkbol meg czinallia, adok neki szegeotseg szerent f 13 ... Es kett keobeol buzát [Kv; i.h. 9/XII. 62 Igyártó Simon isp. m. kezével. — ^aHamvazó szerdán]. 1623: Gyermek Lowaynk keozwl az kiket patkolnak azokat mind(en) Eoteodik hetben Jo kouacziall megh patkoltassa zepen [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1704: Ma patkoltattam meg az úr lovaiban négyet, úgymint az Haller György uram-félet, a Toroczka Istváné-félet a gyermeklovat, a tarkát és az egyik fakó szekereslovat, a fellajtár mellett valót. Ezeknek pedig a fakón kívül csak az elejeket patkolták, hanem a fakónak mind a négy lábát [WIN I, 114]. 1740: 'A Nms Varasunk Lakosi Lató pénznel nem tartozn(a)k A magunk Czigányinakis injungáltatik, hogy senki házához szekeret vasazni ne járjanak, se Lovakat ne patkoljanak [Dés; Jk 538b].

2. lábbelire patkót ver; a pune potcoave (la cizme); (Schuhe) beschlagen. 1780: A Felejtár(na)k patkoltam két pár tsizmát 6 Dr [Gyalakuta MT; Gyl].

patkolás 1. lópatkó felverése; potcovit, potcovire; Hufbeschlag. 1588: Az Lovak Patkolasa tezen mindenestül f. 10 d. 46 [Kv; Szám. 4/V. 37 Gr. Veber sp kezével]. 1590: Az ithon valo louaknak patkolasokerth fizette(m) Peter kouachnak fl. 3 d. 25 [Kv; i.h. 4/XIX. 18]. 1634: az Annya kezehez attuk be, az patkolas es egieb miveles arrat [Mv; MvLt 291. 25a]. 1649: Balint kouacznak patkolasaert az varos Louaihoz, es Szeker körül valo Munkalkodasaert, Adatott B: V. Tiz forintot [Kv; Szám. 26/VI. 432]. 1657: én is simulálám magamat császár magyar cancellarius, Sennyei István szolgájának és a követek után küldetettnek lenni, melyhez képest jó kedvvel lön hozzám az pap, s ígíre kalauzt valamely faluig, ebédet is készített, és így lovaimat is odahozattam az patkolás után [KemOn. 56]. 1714: Az atyámnak magának maradot hála (!) után patkoláshoz szükséges szerszáma ugyan harapofogo, körömfaragó etc. [HSzj harapófogó al.]. 1756: Lovak patkolására Flor. Hung 2 xr 30 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 74a]. 1829: Köpetzi a' lovaira mind uj patkot Vet, s ujra patkoltatta ... s mind ott majszagot a' patkolasal 12, óráig [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

2. lábbeli megpatkolása; punere de potcoave (la cizme); Beschlagen des Schuhwerkes. 1609: Az kis vrnak egy papuczott kolosvarat vettemt pro f 1/20. Az patkolassara Attam d 10 [Gyalu K; Sennyei 47/11]. 1812: Egy pár rakot sorku tsidma patkolásért 6 xr [F. rákos U; Falujk 74 Sebe János pap-not. kezével]. 1816: Kriska Konyha szolgáló Fejlesztő Csizmájáért patkolással 7 Rfr. 36 xr. [Mezőmadaras MT; Born. XVb].

patkoláspénz patkolásért fizetett díj; sumă plătită pentru potcovitul ghetelor; fürs Beschlagen gezahltes Geld. 1834: Czepők patkolás Pénzeket hogy administáltam bizonyítja az ide zárt Nyugtátvány [Bereck Hsz; HSzjP].

patkolatlan 1. meg nem patkolt (ló); (cal) nepotcovit/fără potcoave; unbeschlagenes Pferd. 1708: (Polgári Gábor) Protesta(t)iot tött hogy az néki adatott Levelet el

nem viheti Postán, hogj ha jobb lovat alája nem adnak ... de ... nem attak ... mellyből következett hogj az Deliquent az maga Gyermek, és patkolatlan(n) lová(n), ā mellyen reggel 8. orakor elment, alig érkezett meg [Kv; KvLt I/194].

2. sarokpatkó nélküli (lábbeli); (incăltăminte) fără potcoave (la tocuri); ohne Absatzseisen. 1658: Az szablya keresztes elküldöttem markolatastul együtt, eddig is elküldöttem volna, ha embert kaphattam volna; az csizmádat is elküldöttem volna most, csak hogy még patkolatlan volt s nem várákozhattanok utána [TML I, 252–3 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz].

patkolatlanul patkó nélkül; fără potcoave; ohne Hufeisen. 1695: (A malombíró) a' talyigas lovakra jo gondvisellessel legyen patkolatlanul járni ne engedgye [Kv; SRE 40].

patkoló patkoláshoz használt; de/folesit la potcovit; zum Hufbeschlagen. Szk: ~ bőrtáska. 1788: Egy patkolo bőrtáska, benne lévő egy harapo fogo, kalapáts, egy ráspoly, két köröm farago nyel nélkül [Mv; TSb 47] * ~ vaskalapács. 1811: egy ... patkolo vas Kalapáts [Jedd MT; LLt].

patkolóhely az a hely/helyiség, ahol patkolnak; loc de potcovit; Beschlagsort. 1818: mostani szűk, és alkalmatlan patkolo helye [Mv; LakCLEv.].

patkolókalapács patkolásnál használt kalapács; ciocan de potcovit; Beschlaghammer. 1839: Patkolo kalapács egy ... Köröm tisztito ... Lo Pipa ... Loszaj tisztito [Marossújvár AF; MkG].

patkolóláda patkoláshoz használt szerszámok tárolására használt láda; ladă cu unelte de potcovit; Kiste für Hufbeschlagwerkzeug. 1679: Kovacs fuvoja ... nro 1 ... Patkolo láda nro 1 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 44].

patkolószék patkoláskor használt szék; capră de potcovit; Stuhl für Hufbeschlag. 1812: A' Kováts Múhejbe ... Egy patkolo Szék [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 10].

patkolószín patkolásra használt szín; șopron de/pentru potcovit; Schuppen für Hufbeschlag. 1818: patkoló színnek építése [Mv; LakCLEv.].

patkolóvas patkoláshoz használt vas; fier de potcovit; Beschlageisen. 1656: Egy kis kalapacz, ket vago, 2 lyukazto, egy kezben valo kis sutu. Egy patkolo vas. Eöt nito vas [Fog.; UF II, 96].

patkolóverő patkolókalapács; ciocan de potcovit; Beschlaghammer. 1658: egy patkolo vero harapo fogoval egiot [HSzj harapófogó al.]. 1748: Patkoló Verő egj [Vargyas U; CsS]. 1749: Edgy Patkoló verő [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1769: Patkolo verő egy kasza verő ülüstol egy [Nagyercse MT; i.h. 19]. 1845 k.: patkolo verő harapo fogostol táskástól [Torockó; KLev.].

Szk: gyöngyházaz nyelű ~ 1699: Egy gyöngyházaz nyelű patkolo verő [Sárhegy Cs; LLt Fasc. 150].

patkolózacskó a patkoláshoz használt szerszámok tartására használt zacskó; săculeț pentru/cu unelte de potcovit

vit; Säckchen für Hufbeschlagwerkzeug. 1736: Az ablakban^a lévő egyik ládacska ... volt az kocsisoké, abban hordozták az patkolózacskót, lovakarót s töröl szűrt s affélt [MetTr 369. — ^aHintónak így nevezett részében].

patkoltat patkót felveret; a duce la potcovit, a potcovi; beschlagen lassen. 1540: yt Koloswarath pathkoltatek loamath, akor meg nyrazak, meg santhwla. Azert lassan mehetek [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. 1657: Elfogván azért iránzásképpen egy úton, vűn egy mezővárosocskára, holott bémenvén, az utcában láték kovácsmühelt és abban mivelő kovácsot; noha nem vala szükségem reá, mindazáltal két patkáját lovamnak levonyatni hagynám, és újólág patkoltatni [KemÖn. 55–6]. 1672: Az lovainmról is mind lehullottak az patkók, azokat is kell patkoltatnom s oda kell mennem Somlyóban [TML VI, 402 Vér Mihály Teleki Mihályhoz]. 1684: Láttam az fel kérés előtt ... Nagy Jánost Kun Mihályi Lova Lábát fogja vala hogy patkoltat vala [Kál MT; Berz. 12. 92/103]. 1704: Ugyan ma lévén az ideje az én szokásom szerint, ma patkoltattam mind elejeket, hátuljokat itt lévő lovainnak meg. Adja Isten, ne kellessék többször itt patkoltatnom lovaikat [WIN I, 210]. 1731: Minden vjág után a lovak(na)k az elejeket újjalág patkoltassa, a hátuljokat pedig két hólnapb(an) egyszer [JF lovászestimeri ut.]. 1762: két kereket kelet renováltatnam és a lovakat patkoltatnam az mián kelet edig it mulatniak [Gyeke K; Ks Bíró János lev.].

patkoltatás 1. lópatkó felveretése; potcovit, potcovire; Hufbeschlag. 1621: Varadrol Jutta Jenei Janos Posta ... Loua Patkoltatasara Adata B V d 24 [Kv; Szám. 15b/IX. 31]. 1657: Adván azért néhány tallérokat valami tót kalauz embereknek és Kerekes István s Boros Péter nevű hadnagynak is negyven tallért patkoltatásra, elküldém azokra való vigyázásért, s ha lehetne kézbenkerítésére [KemÖn. 231]. 1665: Az lovaím felől parancsoljon, jártassák; patkoltatásokra s egyébiránt is legyen jó gondviselés reájok [TML III, 472 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1684: Parancsollyuk kglmesse(n)es igen serio; adgyan fél mása Vasat Boér Gaspar(na)k kezében; Lovaink patkoltatása Szükségére [Szád. Bornemisza Anna fejedelemasszony ut.]. XVIII. sz. eleje: Kolosvárat két lovam patkoltatásáért flor 1 d. 20 [Kutyfva AF; Törzs].

2. sarokpatkó felveretése; potcovit, punere de potcoave (pe tocurele cizmelor); Anschlagen des Absatzeisens. 1667: Csismaja patkoltatására d. 05 ... Die 18 July cizmaja patkoltatására adek d. 05 [Fog.; UF II, 253].

patkólyukasztó lyukvágásra használt szerszám; priboi de găurit potcoave; Hufeisenlocher, Hufdurchtreiber. 1673: Az hámorhoz való eszközök ezek ... egy kicsiny vágó, egy patkó lyukasztó egy ehez való fanczal edgyűt [CsVh 44–5].

patkonca szaporításra nem való, magtalan (növény); care nu este apt pentru înmulțire; samenlos, kernlos, zur Vermehrung ungeeignet. 1813: üveges virág ház ... Ezen Házban a' következendő virágok ... vagnak: Sárga violák Tizen kilentz Cseréppel ... Patkontza veres violák negyven cseréppel [Koronka MT; Told. 18]. 1814: Veres, és Sárga Patkantza Viola 61 [Mv; i.h.]. 1840: Sárga telj(es) viola 3 Sárga patkontza viola 4 [Kv; Pk 7]. 1847: Még elkell ültetnem a' patkantza tulipánokat és Nartziusokat (!), de ma az esső ujra mind csorgott, s nem lehetett [Kv; i.h.].

patkópénz 1. katonai és polgári hatóságok lovainak a patkoltatására szolgáló adó; dare/impozit pentru potcovit; Hufeisensteuer. 1735: A mi pedig Meltosagos Vr az Executorok dolgát illeti, mikor Bezterczeröl Regenbe érkeztek én mingjára oda mentem és totis vicibus ügjekeztem a patko pénz iránt vgi convenialni, hogy jól eshessék, de Semmikeppen rea nem vehettem eőköt különb(en) hanem vgi a mint nacságodot informalták [Görgény MT; Born. X. 10 Lestyán György lev.]. 1737: az kapitány azt porancsolta, hogy valamig Kilencz Száz forintot nem fizettek, addig az Házamból ki nem mennek ... s ha ki fizetem, a' patkó pénzeket vegyék meg, s így mennyenek el [Altörj. Hsz; Ks 99 Apor Péter lev.]. 1741: Szírb Mihály ... onnét fogta magát F.Dobrára menvén 'a Harminczadosnak fel adta, kys ... Szírb Mihályt két katonával (:kik(ne)k patko penzt két for(intot) adván:) ... bennunket rutul meg köztözvén Dobrára be visznek [F.lapugy H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1765: minden falunak költsége nagyobbára az Executoroknak adott patko pénzből, és azok által meg ivutt Bor, pálinka, és egyéb költségekből állott [Ne; Eszt-Mk Vall. 77]. 1772: Meg cselekedve pedig á katana keveset mulatozott á Szállásán az után pajtásával együtt Timnavitzára ment, patko pénzt se rajt<am> se másokon á míg falunkban voltanak egy fél krajtz(art) se vettenek [Timnava H; BLt II. 11]. 1784: Tudva lévén, hogy az Executorok közönségesen excedalni szoktanak, azoknak competentiajuk úgy reguláztatik, hogy egy Executoroknak egy napra több ne adattassék; hanem elegendő el Fél kupa Bor, és egy peták patko Pénz [Torockó; TLev. 2/6. 2b]. 1792: Az Exponens Aszszonyinak Rosnyai Ur ellen p(rae)tensioi^a ezek ... Király Biro patko pénze Dr. 24 [Mezőbánd MT; MbK XII. 85. — ^aExecutiós költségjegyzékben] | Executor patko pénze Dr. 24 [Msz; MbK XII. 86].

2. tilalmasban való legettetésért fizetendő bírság; pripas, gloabă, amendă plătită pentru vizele prinse pe loc oprit; Buße/Geldstrafe fürs Weiden im Weideverbot. 1756 k.: A tilalmasban talált Lovaktól a' Gornikok patko pénzben 8. pénzt, szarvas Marhátol 3. pénzt vegyenek, és á kárt á kár tévő marhának Gazdája meg fizesse [Born. XXXVIII. 9 az abrudbányai bányászok törv.].

patkós 1. megpatkolt (ló); (cal) potcovit/cu potcoave; beschlagenes (Pferd). 1810: setét pej ... hasábos lába, tánygyer körme, az eleje patkos [DLt 696 nyomt. kl] | az ök Lovak tám soha sem volt Patkos [KLev].

2. megpatkolt (lábbeli); (incălțăminte) cu potcoave; beschlagenes (Schuhwerk). 1691: Két papucs, magas sarku patkos, az edgyik veres, az másik sárga [Szentdemeter U; Ks 31. XXIXa].

Szk: ~ csizma. 1775: nyomot kezdik keresni melyet meg tanálván felesed magammal, az edgyik vala Patkos Csizmanak nyoma, a másik pedig (a bai lábón volt) patkotlan [Várhegy Hsz; HSzJP Stephanus Rákosi (45) provisor vall.]. 1793: az Tűzhellyen ülve Patkos Csizmájával keményen és mérgesen az Abrazattyára toppintott Baratosi Joseffnek [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt].

◊ Szn. 1585: Patkos ferencz [Kv; Tjk IV/1. 455]. 1593: Pathkos Janos [UszT]. 1602: Patkós Pál szab. [Csekefva Cs; SzO V, 237] | Patkós János szab. [Kozmás Cs; i.h. 236] | Patkós János jb [Szentgyörgy Cs; i.h. 239]. 1603: Gr. Patkós [Szentgerice MT; i.h. 251]. 1609: patkos pal [BLt Peter deak zentgörgi^a (46) ns vall. — ^aCs]. 1614: Patkos Thamas zs [Bánkfvá Cs; BethU 429] | Patkos Janos

j b [Kozmás Cs; i.h. 438] | Patkos Istvan pp [Szentgerice MT; i.h. 81]. 1637: Patkos Thamas [Szentgyörgy Cs; BLt 3] | Patkos Ilona Jakab Simonne Veres Drabant felesége [Szentgerice MT; SLt 46]. 1732: Patkos Gergelyne Asz(o-nyo)m [Berz. 5. 42. S. 59].

◊ Hn. 1743: Patkós érben (k) [Balavásár KK; EHA]. 1778: A Patkos Erbe (k) [uo.; EHA].

patkószeg patkó felverésére való szeg; caia, cui de pot-coave; Hufnagel. 1649: Czjnaltnak Vrunk Eő Naga szamara, Harom Ezer patko szegett Es Egy Nehany patkokat ... f 7 [Kv; Szám. 26/Vl. 434]. 1653: hanem egy turba volt a lován — abban nem patkószeg volt úgy kell hinni — azt adja Katona Mihálynak [ETA I, 82 NSz]. 1672: Ráskainak patkó szegnek egy Rúd vasat l [Utl]. 1681: Hát a' sok felé valo ajandekjok honnan telik ki, nemelynek patko, nemelj(ne)k patkoszegh, s egyeb eszkozok? [VhU 69]. 1685: adminisztrált ismét ilyen bonumokat ebesfalvi számtartónk ... Patkószeg, nro 1500 [Ebesfva; AUt 440].

Szk: ~ *verő* kis kalapács. 1812: Egy fél kéz verő xr 40 Egy patko Szeg verő xr 10 [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 11].

patkóverő patkoló kalapács; ciocan de potcovit; Beschlaghammer. 1598: witedtem az kocyhoz ... 1 patko werot ... d 16 [Kv; Szám. 7/XVIII. 42 Masass Tamás sp kezével]. 1629: en nala(m) egj rud vala, az kivel szemetet mit forगतok vala, es ot az haz mellet egj arokbol ugy fordita(m) fel az Czapragot ... patko verőt es szablya szyatt [Mv; MvLt 290. 144a]. 1671: Csinaltam ... egy karikas niuzoliat d 80 egy fenek dezkatiss attam bele ... Vasarlottam egy patko verőtt d 60 [Kv; ACJk 54a]. 1675: egy patko verő taskajaval haropo fogojaval edyűt [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1845: Patko verő harapo fogostol táskával [KLev.].

Szk: ~ *táska*. 1677: egy hitván Patkó verő Táska harapo fogojával [Mezőmadaras MT; Borb. II].

patkózás patkolás; punere de potcoave (pe tocurile ciz-melor); Beschlagen. 1756: Csizmák patkozására ... xr 42 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 64b].

patrál véghezvisz, elkövet; a comite/sāvīrsi; durchführen, begehen. 1600: Wargha Gergely penigh azt mo(n)-gya, hogy eő semmit ne(m) patralt, hane(m) az tiztartotwl kerwe kert egy niozoliat s egy padot azt kez megh adni [Uszt 15/31]. 1668: ha ... Druca alias Porfyros Janos ollyat patralt nals valaha hogy a Nemzetes Diosi Janos Vr(am)nak vagy ő kglme posteritasinak földéről birodalmok es nevek alol el szöknek, bujdosnék, vandorlásra korbórlásra adván magát, a fen meg irt kezesek ... tartozzanak mingyarast utanna menni, fel keresni ... ujjolag reducalni [F.tők/Szék; RLt]. 1737: Egy Onodi Mihály nevű nemes ember ... sok Excessusokat, ugy mint potentiosa, invasiokat, Veréseket, sebheteeket szokot vala patráljni, melyeket most is minden tartozkodás nélkül continuál [Vh; Ks 83]. 1763: Azon időnek defluxussa alatt mig a' Biro-sagat viselte, minemű excessusokat, tud, látott, vagy hallatt a' Tanu, hogy nevezett Manyika luon patralt, nevezetesen a' Titt. Aszsz(ony) ő Nga Jobbágyain, vagy Sellerein, kiken mit huzott, vont, erőszakon ... titkon vagy nyilván mit vitt Székérel, vagy egyébként Gálfalvára ... a' Titt. Asz-szony ő Naga hire s akarattya ellen [T; Mk V. VII/1. 5 vk].

Szk: *excessusokat* ~ törvényteleniséget követ el. 1763: Manyika luon ... minemű excessusokat patralt légyen én arra Semmi bizonyast nem tudok mondani, mivelhogy ... oda menetelemig Záhon nem forgattam [A.preszáka AF; Mk V. VII/1. 55 Sztán Dregus (29) j b vall.] * *extorziókat* ~ zsarol. 1745: Ujbaresty Pael Gábor ... Gornyikágában sok Excessusokat és Extorsiókat patrálván Detentióban tétetett [Ujbarest H; Ks 62/3 Pael Janos gornyik vall.] * *gyilkosságot* ~ gyilkosságot követ el. 1677: A' Mely Nemes ember gyilkosságot patralt, a' Tisztek citaltassák a' Vármegye Székire, avagy Octavalis Terminusra, ha oly bizonyos, és arra elégséges keresője nem találtnék [AC 131]. 1755: meg bizván lankul magát; halálra ütni, verni kezdé, azon doronggal Lázár Jánost; ottan botra kelvén, az Istenértis kezdém őket kérni, és a' mellett tiltaniis, hogy gyilkosságot ne' patrállyanak [Lyanc H; Ks 112 Vegyes ir.] * *injuriát* ~ törvényteleniséget követ el. 1637: Ezek a ... mostani kaptivalt szemeliek mind penigh ezeknek atjakfjai vagi barátjok semi szin alatt semi nemw Suki Pal Uramhoz tartozok közwl soha injuriat nem patraltnak, ha penigh Comparialtnak hogi valami szin alatt azok ... Injuriat patraltanak fejeken maragianak erette [K; SLt D. 10] * *inszolenciát* ~ bűncselekményt követ el. 1677: A' Mely Nemes embernek semmi jóságá nincsen, és valamely cze-géres vétkeket, ugymint violentiakat, potentiaikat, égetéseket, avagy azockal fenyegetőzéseket, más jámboroknak veszedelmére leselkedéseket, korbórlásokat, és egyéb hasonló insolentiaikat patralt és cselekszik ad instantiam laesae partis a' Tisztek szabadossan meg-foghassák [AC 130] * *károkat* ~ kárt okoz. 1765: Izpáz Dirde nevű Fogados ... vagy egyszer, vagy mátszor, és akár kitűlis és honnan minemű Károkat patrált volna, Lovát, ökrít, Tehenit vagy akármi nével nevezendő javát, kinek, honnan, mennyit, és mi erőt Lopot volna neveze meg a Tanu [A.preszáka AF; Mk III. LXIV/67 vk]. 1768/1771: mostani Dsugyank Tyiu György feles káratok szokott patrálni a' Sok húzásokkal vonásokkal [Bukuresd H; Ks 114. 61] * *káromkodásokat* ~. 1737: mitsoda alkalmatossággal minemű l(ste)n ellen való káromkodásokat patrált az l. exhibeálandó Citi(a)toriamból világosonn Constál [Dés; Jk 255a] * *maliciákat* ~. 1784: Akar mi károkat, és malitiákat patráltnak volna nevezze meg a' Tanu, hogy az által kit károsítottak meg? [H; Ks 113 Vegyes ir. vk]. 1798: Benkő Josef ... el is ment sok malitziákat Tolvajságokat patrálván [Drassó AF; TSb 24] * *potenciát* ~ erőszakot/erőszakosságot követ el. 1600: Ahogy en raitam az Balassi Benedek patralt potentiat, kinek terhet felelesewel maghara weőtte wala az Balassi Gergelne Vrsula azzony [Uszt 15/242]. 1652: En az veszekedesnek indulattian ott sem voltam, hanem annak vtanna mikor az sebhetes megh eset, ki miat meg kellett halni, annak vtanna mente(m) oda mint oltalom ... semmi potentiat nem patraltam, az en kezem miatt meg ne(m) holt [i.h. 8/64. 60]. 1740: minemű Potentiát patrált az l. exhibeált Citatoriából meg tettzik [Dés; Jk 329a]. 1778: pistallyát ki vévén ... protestalt, hogy hadgyanak békét a Szekereknek és potentiat ne patrállyanak [Kéménd H; JHb XXXI/51. 73].

patrálás elkövetés, véghezvitel; comitere, sāvīrsire; Vollendung, Durchführung. 1604: Mindzentyh Benedek wrannak egy fewriz Molnalt az korondy hataron ell pusztitwan, vassait el hordotta, mely Dolognak patralsaeertt, Mindzentyh Benedek wram az Zekre citaltatwa(n) Fabian

Janost ... kit Fabian Janosson keöwetet az teörveny meghitelte volt [Korond U; Ks 14. XXIX. 9].

patráló I. mn véghezvivő, elkövető; care comite (o faptră rea, o greșeală); (einen Fehler) begehend. 1655: Végeztük azért és concludáltuk, accedálván az Ngod bölcs itéleti is, hogy az megbántódott félnek arbitriumában legyen, ha vármegyén akarja-e keresni, vagy táblán az olyan dolgokat patráló vladikát, az vármegyéről pedig transmittálhatják táblára, ha az causának merituma úgy kívánja [EOE XI, 196].

Szk: *excesszust* ~. 1671: Végeztük azért Nágod Consensusa-is accedálván, hogy azon Magyar Országi excessust patralo Ember a' meg-bántodatt féll mentül hamaréb ad-monealtatván Máramorosi atyánkfiatit, conveniallyon és karairol contentallya azon Szomszéd Lengyel Urat [CC 44] * *gyilkosságot* ~ → *vétket* ~ * *injuriát* ~ törvényletséget elkövető. 1677: Hadi Expeditiokor Zászlo alat másokon potentiát, vagy egyéb injuriát patrálo Nemes ellen, processus [AC 258] * *lopást* ~ → *vétket* ~ * *potenciát* ~ erőszakot/erőszakosságot elkövető. 1677: Potentiát patralo Fiscalis Tisztek ellen valo processus | Potentiát patralo paraszt emberek ellen valo processus [AC 265, 271]. 1784: azon potentiát patralo Emberek Tihai Lakosok [Tihó Sz; JHbK LIV/8. 15] * *vétket* ~. 1677: Hunyad Vármegyében, feleségek nemes fundusiról, lopást, gyilkosságot, s' egyéb vétkeket patralo paraszt Muntyánok, Zálajok nem találattván, arestáltathassanak [AC 259].

II. fn vmit véghezvivő/elkövető személy; persoană care comite o faptă rea; etwas begehende Person. 1604: magok mentsegekre kertek uolna az teoruent, hogj eok ne(m) patraloi hane(m) tziak nezeoj uoltak az factumnak [UszT 18/181]. 1730: azon patralok között kik talaltatnak káromkodoknak [Dés; Jk].

Szk: *fraudulenciát* ~ törvényletséget elkövető személy. 1677: Fraudulentiát patralók ellen processus poena [AC 261] * *gyilkosságot* ~ gyilkosságot elkövető személy. 1671: Gyilkosságot patralók ellen processus [CCM].

patrált elkövetett, véghezvitt; (care a fost) comis/săvârșit; durchgeführt, begangen. 1757: Némethi István ... nem abban igyekezik mostan is, hogy ennek előtte patralt sok színű rossz tselekedeteit, virtussal váltaná fel [Kv; Mk IX Vall. 215]. 1762: Kannás Susanna ... oly személy volt ki eleitől fogva tolvajságban, és paráznságban éledezett, mely életét confirmalta Várasunkon patralt cselekedetivelis [Torda; TJKT V. 89]. 1763: Felenyeden sellérkedett Opris Marián ... referálá mi előttünk, hogj az el mult időkbén patrálit bizonyos excessusért az Nem(e)s N: Nyedi Reformat(um) Collegium Dominale Forumán Convinctotván, és bizonyos summa pénzig mulctáztatván ... kötelezi magát Fiúrol Fiúra örökös Jobbagjúl ... Nehai K: Dobolyi Ist(van) Ur Relictájának [Felenyed AF; DobLev. II/339] | Boros Miska ellen constál az, hogj Gazdáját annak utánna égetessel fenyegette, a patralt malitia ellene manifestaltatik [Torda; TJKT V. 157]. 1791: Nagybárra irt Alexandru Vantsa Nehaj luonáskál jártanak abban hogy Popa Jakob Románt patrálit paraznaságáért az papságból ki tsapták [Sebeshely AF; JHb Grozav Besu (40) jé vall.].

Szk: *gyilkosságot* ~. 1764: Az Tordai Mag(istra)tus ... Nmztos Mike Gáspár Vram, mint ezen Városnak actualis fungens Hadnagját ... admonealtattya super inde; ennek-előtte elfolyt üdőkben, mely üdök alat bizonyos gyilkossá-

got patralt személyeknek Ca(us)ajok itten in Foro Mag(ist)rali agitatott [Torda; TJKT V. 239–40].

patráltat végrehajtat, véghezvitet; a dispune să fie executat/efectuat; aus/durchführen lassen. 1647: minthogy ennjszer negligalta az comparatió^a és az hamis cedola czinalast patraltatta ... tartozik az ketszeri nemozasnak onus-satis deponalni, es megh mondani kiuel iratta, es fabricaltatta az hamis cedolakat [Kv; Tjk VIII/4. 224. — ^aA megjelenést az alperes].

patráltatik véghezvitetik, végrehajtatik; a fi executat/efectuat; aus/durchgeführt werden. 1677: Ha mely Fiscalis Tiszt valakik ellen potentiát patrál, azon Tisztiben citáltas-sék azon laesa parstol, azon Vármegyének Törvény Székire az hol a' potentia patraltatik [AC 187].

patrarica egy bizonyos pénzegységnek a negyede; o pătrime dintr-o anumită unitate bănească; ein Viertel von einer bestimmten Geldeinheit. 1836: Rettegi Sándor Urnak Cselédgyei a malomból menet Haza felé meg állottak, az Uttzán ... a kik én hozzám bé jövőn pálinka innya, bé jöve-telekkel egy Tébujéztban egy vékányit hoztak bé Gaboná-val ... az édgyik Cseléd ... azt a Tébujéztot a Szekérhez ki vitte, és Törökbuzát hozott osztán bé, pálinkáért mit egy Patraritzát fizettek Szemeim előtt [Kendilóna SzD; RLt Zsimán Silipp (52) vall.].

patrátor elkövető; făptaș, făptuitor; Täter. 1677: A' Hadi Expeditioknak alkalmatosságával, ha mely Nemes ember másokon valamely potentiát, vagy egyéb tilalmas dolgot cselekszik, szabad legyen véle, ha a' Zászlo alat akarná meg-perleni-is, tartozzék a' patratör meg-felelni Vármegyéjének Zászloja alat [AC 95]. 1722: az en vekony es csekely opiniom azért ebben e volna, hogj Ngód primum et ante omnia az ember halalel keresne a patratörökot [Székelykocsárd TA; Ks Sándor Gergely lev.].

patrátum büntett, bűncselekmény; crimă, nelegiuire; Verbrechen, Sraftat. 1600: minthogy mind az Jstennek theorwenyeben, es mind ez vilagy megh Jrt theorwenyekben megh vagon tiltwa az ember halall ... minthogy egy akarattal voltanak, es az patratumban consentialtanak, Az Actorok mind az ketteonek heted heted magokkal fejekre eskeowen annak vthanna mind az ketteonek feye essek el annak helyen mindeneknek peldajara es tanusagara [Kv; Tjk VII/1. 457]. 1648: (Franciscus Nagy és Michael Batasi) hatalmaso(n) es Toluaiul ra tamadva(n) Czengeri Mihaly-nak szolgálóiara, megh fosztottak, mely patratumokert megh keuanniuk á jure hogi mint ollia(n) malefactorok erdemek szerent bwneteodgyenek [Kv; Tjk VIII/4. 264]. 1702: Mint hogy vilagoson Constal Horváth sigmond Vram Propositioja szerent hol eset az patratum ... propositiojan megh áll [Dés; Jk 332a]. 1735: Constal vilagoson exhibealando Citatoria Relatoriának Seriesseből minemu és mitsoda patratumáért kellett in jus attrahalnom az lt [Torda; TJKT I. 56]. 1745: jöllehet az patratumnak merituma bėjegzést, sőt haláltis érdemlene, mindazáltal ... á poena mitigaltatvan ... hogy három szombatokon ... tiz, tiz pálczával ... meg veretessék itilteett [uo.; i.h. II. 98]. 1746: Tudjae vagy Hallottae a Tanu hogy ... a Fatensek tselektették az Kérdés(en) forgo dolgot és mentsék meg magokat ... hogy nem ők tselektették a patratumot [Dob.; IB

vk]. 1776: Popa György és Blidár Márton ... Tyeji Szimán Mihálynak kormarájának (!) aijtáját éztaka bé törték, vagy rontották, pálinkáját és pénzét a mi volt el lopták, azután a Falu előtt ezen patratumokott agnoscálták, és Complanáltak [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.].

patrátum-cselekedő törvényteleniséget elkövető; infrac-tor; Verbrecher. 1595/1637: Suki Pal Uramis megh fogat-va(n) az ... Patratu(m) tselekedocket az factumon mikor ... lspanhoz akarta volna kwldeni ... de mivel az patratu(m) tselekedők az serelmes emberekkel megh bikilve(n) ... meg gondolvan jövendőbely jo szomszedsagoknak bekeseget megh maradasat, megh engede nekik ... 4. Roka börben hogi administraljak [SLt D. 10].

pátria haza; patrie; Heimat, Vaterland. 1592: Az Erdely harom Nemzetnek bekeseget lewele, melliet egibe giwlwen, Erdely Orzagnak vgimint patriaioknak megh maradasara a' Convent eleot chinaltanak articulusokban Meggiesen. Meliben megh iratik, michoda Condiotiwal zaladhasson be á városokban theoreók Rablaskor az Nemessegh es zekelseg, mely condiotiokat ha ky megh bontana chak rez zerentis erette megh előhessek, Dya harompenz legien, es minde(n) Joway ell veszszenek [Kv; DiósyInd. 43].

pátriárka ősatya, az emberiség ősatyai; patriarch; Patriarch. 1710 k.: Távol legyenek ezek, mert hiszen ezt a te szent lelked régen megcáfolta, az egész szentírásban és nevezetesen Szent Jób és Malachiás könyvében és minden pátriárkák, próféták, apostolok, martýrok és egyéb szentek, sőt maga az Úr Jézus Krisztus példájában, akik mind sok szenvedések által mutatának te fiaidnak és leányidnak lenni és úgy mentek be az Isten országába [Blm. 1021]. 1722: F. Kapit(ány) Ur(am) árultat Havasalföldi Bort ... én admonéaltatta(m) á Görögöt két Nemes ember által hogy ne pertentallja árulni ... de csak illudálnak ezek már enge-met, mint az első világbéliek Noe Patriarchat [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1739: mint régenten Ábrahám és Lót Patriarchák között ... esék valami kevés atyafiságos és szeretetbéli Controversia [Kv; SRE 173]. 1811: Az első Áldo-zat, melyet Isten kedvelt, Egy Bárányból készült, melyet Abel nevelt; Gondoljuk továbbá a' Pátriárkákat Miképpen őrizték a' kis Báránykákat [ArÉ 77]. — L. még BÖn. 523.

pátriárka-forma pátriárkaszerű; care, seamănă cu un patriarch; patriarchatig. 1670: Azomban ha asszonyunknak patriarcha forma deákra, tudósrá, jámborra s igaz szolgára volna szüksége, merném commendálni Ványai uramat [TML V, 33 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz].

pátriárkaság a görögkeleti egyház legmagasabb tisztsége; demnitate de patriarch; Patriarchenwürde. 1667: Itt, Uram, csak valóban állhatatlan állapot vagyon; egy nap ha valaki-nek nagy summa pénzért tisztet adnak, másnap aki többet ad érte, annak adják. Im Kassai uram is patriarchaságra vágy vala, de nem lön négyszáz erszénye [TML IV, 191 Nemes Já-nos Teleki Mihályhoz Drinápolyból] | Nem régen egy görög pap másfél száz erszény talléron vette meg a patriarcha-ságot, azután csakhamar más négyszáz erszény talléron vette meg; most az bírja [i.h. 250 Székely László ua-hoz].

patricius-rezidenciás előkelő polgárnemzetiségből származó, örökséggel rendelkező városlakó; orașean din rândul

patricienilor; Stadtbewohner aus dem Patrizierstand. 1648: ha mi praetensioia leszen az Inek az Actor elle(n) mind ket-te(n) patritius residentiasok, keresse az breuis szerent teor-venniel [Kv; TJK VIII/4. 279].

patrimónium örökölt vagyon; patrimoniū, bun moștenit de la părinți; Erbschaft. 1592: Bathory Istwan lewele kiben az Magwa Zakattak Jowait é városban Coloswarnak donalta ... Ezt á lewelet violagh kel impetralny amit it é va-rospan gywteot, az vgian á városnak maraggion, es ... mas varossy Successor, kj ne vihessen egiebet, hanem ha az deficiens valamy patrimoniūmot el hozot volna mert az egy nehanj eztendeoben ez varos effele Jeoweweny marha keresok miath zegeniedeth [Kv; DiósyInd. 44]. 1673: az hajdan(!) leánjnak feleseb ezüst márhát itiltünk, mivel ki hazasítását nem itilhetjük az patrimoniūból ugj ki telni, mint az ki hazasitat, s felljeh megh irt Bethlen Kata asz-szonjnak [Marossztkirály AF; IB].

patrióta hazafi; patriot; Patriot. 1710 k.: A generális ... kezde orálni: Ezt á hazát én szintén úgy szánom, mint egy patrióta, mintha itt születtem volna; ez rettenetes vakulás, megátalkodás és furor az egész nemzetségben, de immár bár csak tú igazgatók ne contribuálnátok sokat a magatok hazája romlásához, a tú negligencia, gondviseletlenségek és veszekedésekkel [BÖn. 972].

patró 1. járőr; patrulă; Streife, Patrouille. 1800: azt kiál-tá: Hát tú miért jöttetek ide? Patrók vagytok ... ? felelénk nem patrók, hanem határ pásztorok vagyunk [Bereck Hsz; HSzJP Magdó Ferentz (40) gy. kat. vall.] | Farkas Tamással mint Patro az utzán vigyázok vala [uo.; i.h. Horváth Mi-hály (38) Contrás vall.]. 1823: A patrok éjjel és nappal egy aránt patroznaké s fel álnaké ? [Bölön Hsz; i.h.].

2. őrző; patrulă; Patrouille, Streife. 1842: az Éztaka patroba voltam [Bereck Hsz; i.h. Farkas István vall.].

patrocínál 1. véd, oltalmaz; a apăra/ocroti; schützen. 1806: mégis köszönöm az Urak(na)k ... hogi az igazat patrocínálni szeretik [Ádamos KK; Pk 5]. 1835: kötelezte-tik az Arendátor Ötsem az egész josszágot ugy patrocínál-ni gondját viselni s minden meltatlan el nyomtatattas hirtizoltatás ellen oltalmazni hogy a mostani marhás és ökörrrel szolgáló emberek megne romolyanak elne pusztulyanak ... a szolgaltattok nagyobb vagy terhesebb nem lehet, tsak amint nekem is ezelőt szolgáltak [Sófva BN; Somb. II].

2. pártját fogja vkinek; a proteja/sprijini; js Partei ergreifen. 1666: méltóztassék ő nagyságának inkább, mintsem másoknak kegyelmesen patrocínálni, minthogy sem igaz-ságtalan, sem törvénytelen dolgot nem is kíván Nagysá-godtúl, nem is jár Nagyságodnak sem hasznában, sem ká-rában [TML III, 553–4 Teleki Mihály a fej-hez]. 1679/1681: A Latrok(na)k ne patrocínállyon, sőt őket pro ratione delicti törvényesse(n) meg büntesse [Vh; VhU 674]. 1692: Szebeni Janos ... édes Annyát torkon ragadván megh akarta fojtani; Mivel mi a' gonoszának nem akarunk patrocínálni, a' külső Magistratus kezében adgyuk ő Ngok s ő kglmék mint a' féle matricidat pro qualitate delicti büntessék [SzJk 260]. 1793: Sorbán Péter ... Földes Ura Nagy falusi Udva-rából egy jo Lovat el lopván ... el fogatott, és ekkor minden bizonynyal felis akasztatott volna ha néhai Földes Ura, mint Jobbágának pártját nem fogta volna, de ez Patrocínálván

... Földes Urának mint Jobbágy viszsza adatott [Somlyó-csehi Sz; TKhf 13/34 Csulik Todor (57) zs vall.].

3. segít, kedvez; a ajuta/avantaja/favoriza; helfen. 1590: Az vtan hamar valo ydeón esett vgi Ertenwnk hogi ez Alperes hazanal niuztak volna megh benne, es nekys hyewel lett volna, es az en Jobbagym Juhaynakis beöre-bennis menth volna kezehez, es tudua az megh Jrt marhakanak el hozoinak niuzoynakis patrocinalt volna [UstT]. 1619: Ezt az levelet béhozván ide az Portára, eleibe adták ezeknek az német követeknek, és ezek is nagy erős affirmatió alatt megígérték, hogy csak most nekik az ő uruknak patrocináljon az fénys Porta az magyarok ellen, azt is megadják [BTN² 386]. 1657: Azok Váradá indulának, engemet pedig az öreg Bethlen Istvánhoz Ecsedbe expedála az fejedelem, megtudni, ha consentiens volnájé Zólyomival, dehortálni is, hogy ne patrocinálna néki ez nyughatatlankodásában [KemOn. 157]. 1677: Ha mely Nemes ember afféle dolgokban patrocinálna az Oláh Papoknak, a' Tisztek törvénnyel prosequallyák, az illegitimum divortiumok pedig invigorosumok legyenek [AC 234]. 1739: mind azonáltam hogy a tsalárdásg továbbra is más(na)k is ne patrocináljon, a Farkas Sára leg jobb rendbéli köntőse ... és ha volt a paraphernumais Kerekes Mihálynak ítéltetnek [Torda; TJKT I. 160].

4. támogat; a sprijini/sustine/proteja; unterstützen. 1713: méltotassék Ngod ... igaz szolgálját protegalni, s, patrocinalni [Gyf; Ks 95 Kászoni János lev.]. 1767/1782: hollottam Néhai Grávaj Sigmond Ur(am)tol száma nélkül emlegetni, hogy ökemét illető Jobbágyok volnának^a ... sőt még Szolgbiroságában ugy Patrocinalta mint maga embereit [M.bénye KK; BfR Lázár conscr. Balog Vonya (70) jb vall. — ^aTi. a Petrik-ek]. 1818: Kötölös leszen ... embereimet patrotinalni ... hogy ha az emberek meg szükülének akár pénzben(en) akár Gabonaba hogy el ne pusztuljanak segíteni hatalmat engedek és az loszág viszsza vetelevel azon terhet acceptalom vagy kifizetem [Nagyalak AF; DobLev. V/1016 Dobolyi Sigmond kezével]. 1823–1830: A most említett Turóczi Károlyt a kancellárius gróf Teleki Sámuel úr Öexcellája vitte volt fel Bécsbe, maga patrocinálta, mégis ez olyan háládatlan volt, hogy Öexcelláját a királynál elárulta, mellyel ő annak a nagy úrnak semmit sem ártott, hanem igen magának, mert onnan elcsapták [FogE 172]. 1843: a' bűn ugy eláradott annak a' Tiszt urak az okai, hogy patrocinálják [Bágyon TA; KLev.].

patrocinált pártfogolt, védelmezett; protejat, ocrotit, ajutat; geschützt, unterstützt. 1818: így a publica securitas oda van azon patrocinált tolvajok a mint nékiek fog tettzeni ugy lopnak Nyuznak [TLt Kasza József Torda megyei szb jel. Ugron István viceispánnak Indáról Tordára].

patrocináltak védelembe vétetik; a fi protejat/apărat; geschützt/protegiert werden. 16: az kérdésben tött bigamus Szelistyei Gornik Lion, azért hogy patrocináltakat volna, nem tudom Krajnik Uram(na)k hogy két aranyat adot volna, nemis volt Képes mert ő mig azon gonosságbán élt, bukált; hogy Krajnik Uram eleiben nemis került [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir.].

patrocinium 1. védelem, oltalom; apărare, ocrotire, protecție; Schutz, Verteidigung. 1677: ha azért valami oly munkákat kezdenének ellenem, in summa confidentia bízom Kegyelmed patrociniuma alá magamot [TML VII,

381 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1740 k.: alázatoson könyörgünk Excellentiad(na)k ... el bocsátatásunk felől méltotassék kglmes determinálni mert ha máscent volna soha Excellentiad Kglmes szárnyai alol magunkat nem vonogatnok, Isten is Excellentiad kegyis (!) és Istenes szent Patrociniumaért Mltgs Uri Háza(na)k sok jóval fizetni emlékezetben tészí [TKI]. 1752: midőn magamot egész gratiájab(a) s taposztolt Patrociniumb(a) az M. Urnak eletem föttáig recommendalua(n), maradok Az M. Ur(na)k igen alázatos engedelmes sz(o)lg(a)ja Borbandi Szabo György [Mocs K; Ks 83]. 1765: azok(na)k lehető elő mozditásában Ngod Gratosum Patrociniumat alázatos engedelemmel exorálom [Torda; Borb. II Also Lajos lev.]. 1786: Énis mint gyenge öregségem engedi, a' ki el nyomattasoknak rendit ... ki tanultam volt, az Ur hozzájuk mutatando kegyességit 's Patrociniumatis meg szolgáljni igyekezem [Mezőmadaras MT; TLev. 5/5 Medve Mihály prókator lev.].

Szk: ~ába vesz. 1663: Mindezekből várom nagy bizodalommal Nagyságtok kegyelmességét, kérvén alázatosan, bő írásomról kegyelmes megbocsáson és engem maga kegyelmes gratiájában tartván, kegyelmes patrociniumjában továbbra is vegyen [TML II, 468 Teleki Mihály Bornemisza Annához].

2. pártfogás; protecție, patronaj; Unterstützung, Protektion. 1695: Kglmek é mi szegény Collegiumunkhoz valo Patrociniuma aszt kívánván, mostann is küldöttem Uram(m) Kgldeh Collegiumbeli két becsüll(ete)s Ifjakat, hogy a' következő szent Innepekenn Kglddel edgyütt az I(ste)nt szolgállyák [Kv; BK. Sz. Némethi Sámuel Bethlen Gergelyhez]. 1721: tapasztalván Méltgs Erdélyi Gubernator ur(am) ... Groff Kornis Sigmond ur(na)k eő Excellájá(na)k eddig diversis vicibus járult szép Gra(ti)ait, remélvén jövőndőreis ügyes s bajos dolgaimban valo hasonló atyafiságos szép Patrociniumat, és assistentiaiat [Kv; Ks 67.46.24b]. 1737: irántam már régen el szánt s fel tött Méltóságos Patrociniumának retractionját bizony alig gondolhattya Nagyságod ... micsoda fájdalommal hallottam [Ne; TL. Onadi B. Josef gr. Teleki Adámhoz]. 1738: Bölöni László ... Excellentiad kglmes patrociniumát implorallya [Kv; Ks 99]. 1810: Alázatos Instantziámmal kéntelenítetttem, illy erőtelen öregségemb(en), a' mint maga láttya a' Tktes Ur patrociniumához folytamadni [F.rákos U; Falujk 46 Sebe János pap-not kezével]. 1823–1830: Ezen gróf patrociniuma által tétetett Kovásznai marosvásárhelyi professzornak, mely statiót kívánta volna elérni Medicinac Doctor Mátyus István, de el nem érhetvén, nem is voltak egymásnak soha jó emberei [FogE 74].

Szk: ~ába vesz. 1729: méltotassék maga Patrociniumban venni ezen ügye fagyot gyámmoltann Vármegyét, és Consolatiot nyújtani néki [Csicsókeresztúr SzD; Ks 83] * *kommune* ~. 1742: inkább commune patrociniumot igyekezzek a' Melts Ur státüünni, mint azon Székétis in hoc passu szomorittani [ApLt I gr. Haller János lev.].

3. anyagi segítség, kegyadomány; ajutor material, milostenie, donație; Spende, materielle Hilfe. 1696: méltotassék Ecclesiának mellett assistentiaival lenni, és annyí Gratiayatt mütassa, Donationk és Commisiónk szerzetessék elő, és Scholánkhöz Conferaltott Patrociniumunkatt obtinealhassúk [Somlyó Sz; BK]. 1726: Jobbágyos nemes emberek magok in persona az ecclesiát, a parochialis házakat nem tartoznak építeni, kivált ha oly personak, kik patrociniumokkal, industriaikkal effective segítik az

ecclesiát és egyházi személyeket [Somlyó Cs; SzO VII, 324 Cszs, Gysz és Ksz végzése].

patrol járőr; patrolá; Streife, Patrouille. Szk: *katonai* ~. 1844: a Katonai Patrol elé állott [Torda; KLev.].

patron¹ töltné, robbantáshoz használt töltet; patron, cartuş; Patrone. 1845: 12 font puska-por patronokba felolgozva [Dés; DLt 440].

patron² őrárt; patrolá; Streife, Patrouille. 1840 u.: Fő Hadnagy T.s Komádi Torsoly Sándor Úr patronokat küldött matózni de az ures Kuffárnél egyebet nem kaptak [Torda; KLev.].

patrona női pártfogó, védnök; patroană; Patronin. 1699: Az Méltóságos Asszonnak, nekem nagi jo Patronamnak elő kgl(ne)k alázatos szolgálatomnak ajánlásával hala-ado indulatomat recommendalni Nagd méltoztassék [TL. Fogarassj Samuel gr. Teleki Pálhoz Franekerából]. 1710: Mivel különben is a fejedelemasszony oda hajtván könnyen az urát, ahová akarta, Teleki Mihálynak, mint atyjafiának, nagy patronája vala [CsH 114]. 1779: El kén hallgatnom, de pro historia ideteszem, hogy az anyjok, Folti <Mária> sokáig özvegységben élt, ifjúkorában halván meg az ura gr. Bethlen László, s kegyes, istenfélő, adakozó nagy patronája volt collégiomoknak s másoknak [RettE 401]. 1807: Méltóságos Barone Aszszany; Nagyságos bizodalmas Pátronam! [Kv; Wlt Papp Sámuel lev.].

patrona-asszony női pártfogó, védnök; patroană; Patronin. 1756: Méltóságos és Nagyságos született Gróf Betlen Kata Aszszonyinak az l(ste)n Háza nagy Dajkájának nékem jó Patrona Aszszonyom(na)k, a' Méltóságos Gróf Aszszony(na)k ő Nga(na)k alázatosan [Ne; TL. Ajtai A. Mihály prof. lev.]. 1757: az én Drága Mltgs Pátrona Aszszonyomot Ő Nagyságát alázatosan reverálom ... Cserei György [Frata K; Ks 101]. 1817: Eszedzem azért Mély alázottsággal Kegyes Patrona Aszszanyom Nagyságodnak [Szászszombor SzD; IB. Szentmiklósi István ref. pap özv. Toldalagi Lászlóné gr. Korda Annához].

patrontás töltnétyáskás; patrontaş, cartuşieră; Patronentasche. 1807: a patrontás elbontásáért megpirongattak [Dés; KMN 232]. 1809: Vett patrontást Bágynból [KW]. 1819: Szalannás Kamra a melyben vagon ... két Feslag(!), az edgyikben vagon két patrontás és két Logcsig, egy hoszszu fenyőfa Konyha asztal avatég [Baca SzD; TSb 6]. 1845: Egy veres tarsaly, bőr borítékjaival és egy patrontás szíjjával [Doboka; Mk]. 1849: Egy lagérozott bőrből készült patrontás | új patrانتás [Dés; DLt].

Szk: *aranyos* ~. 1823: Arannyas Patrontás ... egy katona Patrontás [BK Inv.]. * *ezüstös* ~. 1848: Ket gazdag ezüstös Patrantás Parlaterral [MkG].

patrontáska töltnétyartó táskás; patrontaşcă, cartuşieră; Patronentasche. 1759: szállittasson el ... Egy más közönséges atzél lántzbol készült Sisakot ... Két aranyas Kar Vasakat ... Egy Patron táskát [Sárd AF; TSb 51]. 1797: Egy patron táskás [M.igen AF; DobLev. IV/777. 12]. 1810: Egy bogláros veres szíjju patrانتáska [Csapó KK; LLt]. 1824: Egy patrontáska [Dés; DLt].

Szk: *tiszti* ~. 1811: Egy tisztí patrontáska [Mv; LLt].

patrónus 1. földesúr, földbirtokos; mosier; Guts/Grundherr. 1579: ertyk eo kegmek hogy Az Georgyfalwy patronusok Az póres erdeot el Akarjak Adny [Kv; TanJk V/3. 203a]. 1580: az Nagy Kerekj patronusok elozor metakat akarnak vala Erigalni, Nagy Kerek és azon Eormenszekess Newo falw kozt [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. 1590: Tudua(n) pedig edtet ott patronusnak lenny [UszT]. 1671: Az Praedicátorok az Patronusnak és Populusnak nagyob részének akarattya ellen az Ecclesiákban meg ne maradhassanak, lakhassanak, ha szintén a' minor Parstól marasztatának-is, hanem az Esperestek kötelesek legyenek az olyan helyekből ki-vinni, és más helyekre collocálni | az nagyobb Patronusok, kik tiz tizenhat vagy több jobbágyokat, avagy fundusokat birnak-is, csak egyenlőképpen akarják jobbágyokkal a' bíróságot viseltetni [CC 1, 36]. 1677: Az Egyházi rendek-is hasonlóképpen a' Patronusoknak megedgyezet engedelmek nélkül, Korcsomát kezdeni ne mérészellyenek [AC 107]. 1682: Az Oláh Lapádi Patronusak, és a' miriszlaiak között való darab határnak eligazítására Commissariusus^a ... rendeltet(ne)k [Ne; Törzs. — *Köv. hat név]. 1711: méltoztassék az Ur elő kglmé mint bizodalmas nagy io Urunk es Patronusunk dolgunkot méltó Consideratioba venni [Vacsárcsi Cs; BCs]. 1732: Mostan edgjező akarattal a Patronusok consensusa is accedallvan fogak fel Szent-egy haz szamara azt az erdőt [Oltszem Hsz; SVJk]. 1837: ezután a' Megye Birák a' Tiszt. Paptól, Pátronusoktól, és Presbyteriumtól Candidáltassanak [Nyárádszibenedek MT; HbEk]. — L. még AC 2, 104, 251.

Szk: *nemes* ~. 1677: A' Hajdu vitézek magok Territoriumán kívül más jóságot, vagy telekeket ha venni akarnak vagy birnak, mely a' megvételnék előtte Vármegehez volt incorporáltatva, afféléket ne egyéb igassággal és szabadsággal vegyenek, tartsanak, se birjanak, hanem mint egyéb Nemes Patronusok a' Decretumnak contentiájá, és Ország Statutumi szerint, és az olyan helyeknek, vagy azok felet való perlekedéseknek Forumja a' Nemes Vármege és Tábla légyen [AC 172] * *posszessor* ~. 1677: A' Szász Nátion lévő Possessor Patronusoknak Vármegebéli jóságok, mellyeket eddig-is nem különben birtak mint más Nemes emberek, ez után-is azon karban hagyattanak [AC 121].

2. pártfogó; protector; Protektor. 1589: Kerik varosul elő kglmet Biro vramat, hogy Noha semmi ketsegh Ninchen az eo kglme zorgalmatos hyw gondwisselesereol az Jsten tiztessege es az Varos zabadsaga otalmy mellet, De méghis elő kglme el Jarwan io Akaro Patronusinkat wgiekeztek az zegheny hazanak Jowara [Kv; TanJk I/1. 106]. 1590: Azokat az vrakat elő kglmek keonyeorgessell solicitalliak, Akiket itilnek Jo Akaro Patronusinknak lenny [Kv; i.h. 140]. 1635: Tiztelendő becsuletés Birajnk es Patronusink, alázatosson könyorgunk kigielmetek(ne)k ... hagi Kigielmetek tarcsoson megh minket Jgaszszagunk mellet [Kv; KvLt Chér. I. 13 A varga céh lev. a tanácshoz]. 1648: l(ste)n uta(n) Ura(m) Kd az mi fautorunk, es Patronusunk s nincsenis kihez biznunk [Alvinc AF; Szád. Csp. Bodo Petrus Zenas de Balliokhoz]. 1712 k.: Isten Nagycságotat minden jokkal s hoszszu elettel algya meg és sok gyámoltalan özvegyeknek es arvaknak patronussának tarcsa meg kivannyuk [T; Törzs]. 1720: Reménkedem mégis Ngódnak mint uramnak Patronusomnak igen alázotosan, executorokat az Ngod írása szerint ne expedállyon Ngod [Borosbocsárd AF; Ks 95 R. Boer Samuel lev.]. 1723: Méltóságos Gubernator

Uram s Méltóságos Erdélyi Regium Gubernium nékem Isten után valo nagy jó Uram s Pátronusim ... Nagyságtok alázatos Árva szolgálója Fekete Ersebeth [MbK 163]. 1736 u.: sohasem volt Erdélyben, talán nem is lesz olyan oszlopa s patronusa a catholica religiónak, mint gróf Apor István [MetTrCs 459]. 1755: Kelemen János Ura(m) ő kglme maga Nemessi szabadságot producalván a Melto(sá)g(o)s Táblán ... akarván a Szent Ministeriumhoz háladatosságot contestalni, maga önként ajánlá, h(ogy) ez után a Szekesi Refr. Ecclesiab(an) Patronus léssen [Székes MT; MMatr. 284]. 1772: mind alázatos esedezéseimet, mind jó Uram Patronusaim érettem valo törekedéseket eo Ngok méltó tekintetben vévén, méltozattanak hozzáam engesztelődni [Koronka MT; Told. 26]. 1800: az Isten adgyon az érdemes közönségnek ezenn nagy ügyekben részrehajlat nélkül valo jó Pátronusokat [TLév. 17/5 Köpetzi Nagy Josef lev. Nsz-ből]. 1814: Dobai Mihály Uram^a a' közöttünk volt némely Czéhbeli Tolvajoknak ... Patronussa [Dés; DLt 56. 26. — ^aA céhmester]. — L. még FogE 84; RettE 222; WIN I, 137.

Szk: *gratiosus* ~. 1797: instalom Ngodat alázatosan, mint oly Gratosus Patronus Uramat, akitől soha meg nem illetődtem ... nehogy sok irigyeimnek kedvek bé telhessék, ultra spem Ngod Executioval ... rajtam, és Házamon valami szfégyent lúzzen; mert azt Ngodnak se Természete, se születése nem dictállya [Gogánváralja KK; Ks 94] * *kegyes* ~. 1771: Néhai méltóságos jó uramnak s míg élt kegyes patrónusomnak, Wesselényi Ferenc úr őexcellentiájának kedves és kegyes özvegyen maradt hités társát, Rhédei Zsuzsánna asszony őexcellentiáját, ma, id est 17-ma Novembris, tették koporsóban Drágban [RettE 258] * *keresztén* ~. 1603: Hiuta minket az Vitezlo Kozarvari Gergely Urunk es Kereztien patronusunk, folduarra [SLt AB. 7 Vizaknaj Jeremias buzai predikator kezével] * *vmely ház* ~a. 1840: Vajda Pál Ur ... majd minden Napus — barátja — Ferentzi Károly Urnak, és a' Csató háznak igen nagy Pátronussa [Dés; DLt 277 Balogh László foly.].

3. kegyúr; patron feudal al unci biserici; Patron, Kirchenherr. 1677: A' Háborúságos időkbén ... ha mely Harangok el-idegenetennek valamely helyektől, és azoknak Patronusi uttyában igazodnak, Szolga Biro ... által, a' Harang legitimé kérettsésk, és ... meg-is kinállyák ... a' Harangnak akkori Patronusit [AC 99].

4. védőszent; patron; Schutzheilige(r). 1739: ez Jelen valo maga Sz. patronusa napját irhes sok számosakkal egyetemben ... méltóságos uri Contentoma bé teljesítésire [Csesztve AF; Ks 99 gr. Esterházi Kata aláírásával].

patrórs járőröző; persoană care face parte dintr-o patrulă; Streife. 1797: a' Patrosok egy kantzát el vetek tölle [Százrajta Hsz; HszjP Josa András (51) szabad székely vall.].

patróz járőröz; a patrula; patrouillieren. 1823: A patrok éjjel és nappal egy aránt patroznaké s fel állanaké ? [Böölön Hsz; HszjP].

pattan 1. egyetlen csattanásszerű hangot ad; a pocni/trosni; knallen. 1570: Zeoch Gergh hithy zerent vallya hogy ... az kezkenoneel fogva Mely az Agi feleth volt fely keoththe akar fely kelyn ferdeoes kelemen az Agyba, Nagiot Jaydwlt, és valamyt patthanastis hallot, kerdette myh pathogh, Azth Montha nekj hogj az oldala chontya patthant [Kv; Tjk III/2. 186].

2. hirtelen vhová röppen; a sári undeva; irgendwohin springen. 1573: Matthe kowach ... vallya ... Azt latwan Altal Indul es chisar Janos Archwl leo Rea homlokat teorly volt Kerdy my lelt Mond hogi am egy hitwan zas haita Zabo gergiet Az eo feiereol az enymre pattana az keo [Kv; Tjk III/3. 209]. 1802: midőn jöve ki ... Forro Lajos, ugy meg ütte Föbe ... őd Nagysága kotsissa sok oroszodása után hogy a' kalopja is Fejeből messzére pattant [Mv; Born. XXXIX. 53 Georg. Gombási (59) vall.].

pattanás 1. egyetlen, csattanásszerű hang; pocnet, pocnitura; Knall. 1590: Halla(m) az pwska pattanast mondgiaik vala az azzonynepek, kik az kereztel valanak hogy panazt teznek Capitanj vra(m)nak hogy Pribek az kerezthez leott [Szu; UszT]. 1599: Azon pattanast hallek, hat Makrai Peternel mezitele(n) zablia uagyo(n) s hatba yete Benedekphj Christophot [i.h. 13/105 Matthias Chanj de Rugonffalua ns vall.]. 1600: Nagj Mathyas ... vallya ... coys zynnten ahelyen latta az feosteott ky Jeony ahwn Istwan vallya hogy ky Jeott amikorra oda futott tehat az az zegelety az haznak vgy lobbant fel kyweol nagy hertelenséggel az lobbanas vgyan pattanással leott, az langott hogy latta vgy futott oda es kyalott torka zakattaban mert az vchannis sohult senky nem volt j egy palchat ragada Zekel Janos ... eoze chioportozanak pattanast is hallek [Kv; Tjk VI/1. 45, 444].

2. hirtelen vhová röppenés; ricoşeu; Rückprall, Abprall. 1772: Gazmér György ... ugy meg ütē a Legényt hogy mindgyart le esett a földre. sőt ... Lovat is tapadta a Legényt a Toba, maga le szálván a Lorol keresztül kasul hordozta rajta ... és Angyát ugy meg hajtotta kövel a mely köből tsak a pattanása érte még is jajgatott véle [Dés; DLt 321. 67b Mich. Török Szóts (63) vall.].

3. repedés; crăpătură; Riß. 1821: Avatag hoszszu százsz hordo két végin az ontorázatyan vagon hat pattanás egy dungsja bé vagon homorodva [Koronka MT; Told.].

pattantyú löveg; tun; Kanone. Szk: *papiros~ alk* írásbeli utasítás. 1662: Lugasba, Karánsebesbe is írata a bán, hogy feladnák. És így azon két véghelyeket csak papiros pattantyúra adván meg azoknak lakosi Szörin vármegeye már azokkal együtt ... benyeleték [SKr 455]. 1644: És így, Uram, én úgy hiszem, az mostani állapotokban már ehez nem annyira a mozsár pattantyú, mint a papiros pattantyú kívántatnék [TML III, 190 Szalárdi János Teleki Mihályhoz].

pattantyús 1. tüzér; artilerist; Artillerist. 1586: 13 Maj Vinche Gaspar viszen ket louon gialwra egi kochin ket pattantiwst attam —25 [Kv; Szám. 3/XXIV. 51]. 1590: 4 Aprilis B(yro) V(ram) par(anchyolattia)bol vittek el az fondalot es Az pattantyúst [Kv; i.h. 4/XXI. 80 Kis István sp kezével]. 1625: Az Szakmarrot Jeót niolczj pattantiúsnak kik Fejerwarat Twzes szerszmarot czjnalnak ... Attam Hust lib: 8 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 180]. 1646: Görgeni Pattantiús harmad magaval [Mv; AAlI 6]. 1662: Azhová maga is személye szerént udvari fizetett hadaival, magyar és német s szemény gyalogjaival, elegendő lövészszámmal s azokhoz való minden készséggel, jó pattantyússal a rendelt napra felmenvén, sátor alá kiszállott vala [SKr 337]. 1681/1682: Jo kanot Nro 4 ... Pattantyus kezehez valo gyujto palcza Nro 4 [Vh; VhU 515]. 1730: Pattantyusok szerviczt pro Majo előre fizettem Hfl. 7 Den 50

[Kv; Szám. 56/XIX. 15]. 1750: Szebenből Szekerekkel jűvő Pattantysnak ebédre d. 24 [Kv; i.h. 69/XXV. 11].

Szn. 1572: Pattantyws Balasnak [Fog.; SLt 10]. 1579: pattangyūs lazlo [Kv; Szám. 1/XVIII. 9]. 1593: Die Prima Julj Pattantius Marcust Wrunk Pattantiussat wízy Kadas Janos 3 lowon tordaig f — d 75 [Kv; i.h. 5/XXI. 107]. 1594: 9. 10bris Pattantius Jakaboth wrunk pattantiussat witte pocz Janos három louan Thordara attam f — d 75 [i.h. 6/IV. 89]. 1601: Pattantius Balasnak attam(m) ho penzibe f. 10 [Lécfa Hsz; Törzs]. 1632: Pattantius Lazlo ne [Mv; MvLt 290. 108b] 1656: Pattantius Simon [Fog; UF II, 101]. 1684: Fogarasi Pattantius Christoph uramtól [Utl]. 1725: Pattantius János [Szentegyed SzD; WassLt]. 1822: Ns Pattantius Ábrám Péter [Gyalu K; RAK 79].

Szk: ~ok háza. 1623: Fogarasban az pattantiusok hazatt bwchiultesse megh [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1656: Ezen eleb mēven az also első pattantiusok hazara nilik job kezre egy bellett fejes vas szeggekkal vért vas sarkos panthos, kilinczes zaros forditos retezes kolczos ayto retezfő nélkül [Fog.; UF II, 105] * ~ok szállása. 1676: Elēb mēven innen az Csatornás bátya felē: nyilik annak hidlása alat egy hazocskára (mely a pattantusok szállása szokot lenni) vas sarkon ... bēllet ajto [Fog.; i.h. 704] * *fejedelem* ~a. 1593: Die 13 Martj az fejedelem pattantiussat pattantius Christophot wízy lazlo biro wiwarig 4 lowon f 1 d 50 [Kv; Szám. 5/XXI. 101] * *német* ~. 1662: Az német pattantiusnak fizetését mentől hamarabb megküldjük, csak valahonnat érkezzenek pénzzel [TML II, 386 Lányai Anna Teleki Mihályhoz]. 1664: Mikoron az Szakmári Németek, s Katonák bé űteottek volt, akkor az Toronyban kēnszerítettēv fel mennünk, az Német Pattantiusok reánk jēovēn embertelenkedtenek velünk, fizetésit kívánván, kelletet nekik adnunk f — d 18 [Kv; SzCLev.]. * *olasz* ~. 1596: vontak ... Az nagi harangot 2 az oloz pattantiussnak f 1 [Kv; Szám. 7/II. 9] * *tábori* ~. 1684: Die 16. Aug(ustii) ... Medgyesi Szőcs György Tábori Pattantius(na)k eddig el töltett egy Kántoráb(an) attam 5/ [Utl] * *urunk* ~a. 1594: Vargha Thamas vitte Kastallo Janost wrunk pattantiussat 2. louan Thord(a)ra. attam f — d 50 [Kv; Szám. 6/IV. 86] * *várbeli* ~. 1662: Melly becűletēs embernek a várbēli pattantiusoknak tudatlanságok miatt is nagy bűsulása vala [SKr 449]. 1688: Dévai Várban ... Várbēli Pattantius Christoph leven authora egy buza Veremre Compliessit Viven loptak el buzat Cub. 48/1 Nemett Furieriek [Törzs].

2. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: tüzér-; de artilerie; Artillerie-. Szk: ~ *tiszt*. 1705: Tegnep egy pattantius tisztet temetēnek el, kit sok tiszték és német asszonyok kísértēnek [WIN I, 474].

pattantiusi tüzérrel kapcsolatos; de artilerist; Artillerie-. Szk: ~ mesterség. 1681: Mint hōgi pattantiusi mesterseg-hez valo eszközök itt ninczenek, (:vgi mint Gőrze Cirka-lom, agyu vāgi Taraczky lyukahozvalo Linea etc) azért ki mennyi fontos lővő szerszámhoz valo golyobis legyen külön külön, meg nem tudathatott [Vh; VhU 557].

pattantiusné a tüzér felesége; sotja artileristului; Frau des Artilleristen. 1632: Pattantiusne ... minden kor csak Farkas Gasparnet kialtotta | mikoron Farkas Gasparni az leaniual Szouaj Martonnelval öztözōdek āz pattantiusni jouaiual akkor latta(m) 3. arani g'vrvt, eg' araniāt [Mv; MvLt 290. 106-7].

pattog 1. több pattanó hangot ad; a pocni/trosni de mai multe ori; mehmals knallen. 1570: Zeoch Gērh hithy zērent vallja, hōgy ... az kezkenēonēl fogwa Mely az Ągi feleth volt fely keotthwe akar fely kēlly ferdeos kelemen az Agyba, Nagiot Jaydwlt, es valamyt patthanastis hallot, kerdette myh patthogh, Azth Montha nekj hōgy az oldala chontya patthant [Kv; TJK III/2. 186].

2. perlekedve kiabál/felesel; a zbiera/urla; hadernd schreien. 1595: Dewaj Mihaly boszűsagbol, az Tanacz haznal sokkat pattoguan fenyegetuen, holot Bjro W(ram)tol clest ker vala es jo tartast [Kv; Szám. 6/XVIIa. 118 ifj. Heltai Gáspár sp kezēvel]. 1678: Egyebet sem irhatok Komām uram, hanem azt bátran irhatom, Pálfi Pál kint es Isten űgy segēlyen, ugyan pattog, űgy hazudnak, károkat, bizony dolog, sokat tōttenek az szegénységnek s tesznek, de ugyan nincsen szintēn annyira az dolog [TML VIII, 127 Teleki Mihály Nalāczy Istvánhoz].

pattogás pattanó hang; pocnet, pocniturā; Knall. 1572: Kyrál Mathe ... vallia ... Az Más hazban hwl Keomyes georg lakyk halot volt ket Ember Newetesset Bezedet Es az keozbe Az agynak pattogasat, es az falnak dobogasat ... hōgi eo Ezeket hallana ... felesegewel egembe [Kv; TJK III/3. 1].

pattogat ütőget; a lovi rīnd pe rīnd; wiederholt schlagen. 1597: Ifiabik Zigiarto Balint ... wallia ... az megh holt embert is agion suita az chiakannyal az mingiarast le rodgiana az Aztalnal hat immar azeot kesselis altal werte volt az melliet az megh holt embernek mingiarast el bochiatkozek wgia(n) ot az Aztalnal, minketis mind rendel pattogat Wala, hanc(m) az Isten vgi ada hōgi valamikeppen en kapam megh az chiakant az kezebe(n) [Kv; TJK VI/1. 29].

pattogatott 1. hasított fűzből font/készített; fűcut/implet-it din nuiele despicate (în două); aus gespaltener Weide geflochten/hergestellt. 1878: Parajdi Czigántol vetem egy patogatot kosarat két és fél kupa török buza 60 kr [Etéd U; NkF].

2. ~ *törökbúza* pattogatott kukorica, kakas; floricele-de-porumb; gerösteter Mais. 1842: a piatzon tōbnyire patogatt Török buza űgy nevezett Kakas arulással keresem Kenyeremet tavasszal [Dés; DLt 1528].

pattogó keményített; scrobít, apretat; gestärkt. 1749: Czinedoff pattogo Gyolcsbol állo Rokolya [Papolic Hsz; HSzjP].

pattogós keményített; scrobít, apretat; gestärkt. 1716: Bessi Pattogos Gyolcs, karmasin sziny [Altörja Hsz; HSzjP].

pattogtat 1. pattanó hangot idéz elő; a pocni; knallen. 1808/1809: Pataki István Uram ... meg halgatván a Rendelést ki mēne az ajton 's kezivel pattogtatni kezdē, azt mondván: abbol nekem senki sem parantsol [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

2. kukoricát parázs fölött rostában sűt; a face floricele; Mais rōsteten. Sz. 1797: ēn edgy Ągyot láttam meg vetve a' Ház Földēn, ezen dolog irānt egyebet nem tudhattam gondolni, hanem hōgy a' Groffné Csernātōni Urral azon egész ejtzaka nem fog tsak Törökbuzāt pattogtatni [Kolozs; Told. 42. 24].

3. orrát ~ja perlekedik; a da (cuiva) peste nas; hadern. 1842: a lemondás meg eshetik egy ora alatt, de esmét iljent nyerni, nem olj hamar lehet, s' ha minden ember pattagtattja az orát, meg meg is bánhattja [Csákgörbő SzD; JHb br. Jósika Jánosné gr. Csáki Rozália férjéhez].

pattogzás pörsenés, kiütés; szpuzealá, básicuŕe, bubuliŕe; Pustel, Wimmlerl. 1807 k.: Erdélyi Téhén himlő. Also Repán^a szokásban van, mikor a Tehen meg bornyuzik, az első Hétbe, nehány Napok mulva az ellés után, valami pattogzások mutattyák magokat a Tögyin a' Sajtárba felyt Tej-(j)el Tögyit meg mosogattyák, 's abba a Tejbe megferesztik a gyermeket és valami ártatlan kiütés himlő üt ki testin, melyel a természeteszet el kerül [NNy 353. — "MT].

patul (fára alkalmazott) takarmányszárító, ősztörű; pátul, pátuac; Trockengestell fürs Futter. 1819: Györgye Biro keresete fel vétetik Dán Biro ellen ... Egy 50 Ploszka szenás patul keresetében, meljet 100 Rfr után ígért [H; JF 36 Prot. 16].

patvar 1. álnok/csalárd okkal/megalapozatlanul indított per; calumnia; pira nedreaptá; falscher/ungerechter Prozeß, Verleumdung. 1571: Vegeztek ... hogy eo kege Byro vram Zokatlan Birsagal Neh Terhelyek az theorwenbe az pereseket Az fele pathwart es annak Birsagat semmy keppen Zenwedny nem akaryak eo k. Mert az koloswary Zek soha ez elcot pathwaros Nem volt ez vtan sem akarjak hogy legien [Kv; TanJk V/3. 29b]. 1587: Mely Zövetseget es vegezest hog ha valamellik fel meg merne zegni mingiarast patwaron es az földnek elmaradasan giözzetessen [Kvh; HSzJP]. 1650: meg bizonította az A(ctri)x, hogy az Compositiot violalta, s az mi reszeb(en) jutot meg ne(m) attja; Azert, az Compositiobali poenam patuaron tizen harmad fel forinton convinctatott, az exturbatioert(is) potentiam vagion tizen harmad fel forinton, s az mi reszeb(en) jutot adgia meg [UszT 7a]. 1766: ha láttya a' Peres a' Törvénynek Sullyosságát el tilthattya Peressét az Oculatio-tól, innen hejtelenként intentáltatván a' Patvar, helyiesen retorquealtatik [Torda; TJkT V. 316].

Szk: ~on marad. 1551/1585: (A jószágot) valamikor Mikola Pal meg fizetendi meg tartozik Orsolya Azzony Bochyatani ... mely fel meg nem Allana, az pathwaron maragion ez leuelnek Ereieuel [Gyf; JHbK XXVIII/29]. 1580: Czerelenek geörg faluy sigmond es kozarwary gergel eg haz heliet ... Az mel fel fel bontania (!) patuaron maragion [Székelyföldvár TA; SLt V. 11]. 1650: ualaki ezt az Testamentalis dispositiot ... uiolalni akarna, 12 forintos patuaron maradgion [Gysz; LLt Fasc. 69]. 1699: az említett venditorok tartoznak ... evincalni Nemz(etes) Mihalcz Miklos Ur(am)ot feleségit és legatariussit hogy ha pedig nem Eujncalnak avagy nem Evincalhatnak és Evincalni nem akarnak totes quoties patvaron maradgianak az Contractus in Vigore maradvan [Szentmihály Cs; Borb. II]. 1794: a Felperes Nomine Officii perli azért Patvaran maradgion [Aranyosrákos TA; Borb.] * ~on van. 1595: Azt mondom ne(m) elég ok adas ... myert sem(m)i Jo okat ne(m) adhattya tilalmanak, Azt mo(n)gyuk patuaro(n) vago(n) [UszT 10/84]. 1604: Mjert pedig mindenekbwl mi(n)d eoreksegebeól marhabúl kj fizettük es az el vegezett dolgoth meg haborította az fel peres, etette az meltatlan zolitasnak terhen, Affelett patuaro(n) vago(n) [i.h. 18/7]. 1632: meg h szollitottal uolt, Likas keo mezeobeli feöldert,

az kit en egjszersmind veottem ezzel, egy leuelen volt fel irwa, az meljbeol leuelemet p(ro)ducualnom kellett: patuaron vagion etette [Szgy; BLt] * ~t követ vkin. 1595: El kellett volna men(n)i az Actornak Hoggiai Mihálnak az hoia az kezes vitte volna, mennyen Vtan(n)a valahoua vizj az igaz tetelre. Az minth patuár keöüet Hoggiaj Mihalj fere(n)cz Palon A hogi Jo okat ne(m) adna tilalmanak, es Jo okat Adgia, Az terhetis pedig vizza teritene fere(n)cz Pal az kezes, Az patuár rah tér az Actorra Hoggiaj Mihalyra [UszT 10/85].

2. perlekedés; disputá, ceartá; Hader, Streit. 1709: Vöttem Polos János tökéletlen patvarral teljes levelét [SzZs 272].

Szk: (minden) per és ~ nélkül. 1589: mjkor dobokaj ferencz az tizen keth forjintoth Meg Aggya, giörgi vra(m)nak tartozzek fel venj ... es Meg boczjatanj az fueth ... Mjnden per es patuar nelkwl [M.köblös SzD; JHb III/31]. 1631: Santa Peter wdj Succesor, Tartozzek Apor Lazar wramis es eo kegi(elme)nek Succesor per es patuár nelkül kezek-beöl az meg h irt feoldeket ki boczjatanj [Csz; IB]. 1694: Jobbagjimat ha ... enneke(m) ő kglme viszsa ne(m) bocsatana le teve(n) a penzt maga ő kglme kötese szerint duplumon maradgion, minden per es patvar nelkül [JHb XXIV/18 Szalontai Tholdi Jstvan kezével] * perre ~ra alkalmazatosságot ad. 1828: az intető Urnak tellyes jussát meg ismervén Perre patvarra alkalmazatosságot nem adok, hanem ... a miket ki fizet azonnal ki adom [Nagyesküllő K; RLt O. 2] * perrel ~ral. 1721: (A részjóságokat) perrel patvarral sok fárcsággal ... rehaealtam [Uzon Hsz; BLt]. 1789: Léven ... Ketskés György Andras és foljfalvi Aszalos Mártonnének eo kegyelmek(ne)k, együtt, Szent Imrei Csiszár Ferentztől perel, patvarral és Törvenyel acquirált Egy Darab Szőlő Földök [Szentimre MT; BalLev.].

3. szitk (enyhe) bosszankodás kif.; exprimā supārare; zum Ausdruck des Ärgers: a ~ba kb. a csudábal; la naiba!; Zum Teufel! 1819: Dehogy nem szereti a patvarba, hiszem bizan ha nem szeretné nem is játszodna véle éppen olyan édesen [Kv; Pk 2].

Szk: ~ tudja. 1676: Az mi illeti az német hírt, patvar tudja, mit tettenek azok fel, mert az rák természetet majd le teszik és tatárrá lesznek [TML VII, 154–5 Béli Pál Teleki Mihályhoz].

patvardénár patvarkodásért fizetett büntetés; amendă plătită pentru certuri/scandaluri; für Zänkerei gezahlte Geldstrafe. 1666/1793: A Falu Törvénybéli maradságok: A Falu törvénye szerint valo patvar dénár 24 Három gira téssen dénár 24 [SzékFt 26].

patvarista joggyakornok; avocat stagiar; Rechtspraktikant. 1784: Pozsonyban a patvaristák, juristák s több effélék ex composito ki magyar, ki német köntösben mind kimentek többen ötvennél a piacra és ott szörnű nagy lármával a magyar köntösben levők azokat, akiknek legkisebb német ruhájuk volt is megtámadván, mind leszaggatták, hasogatták róluk [RettE 426]. 1854: A csinos patvarista ... idejét tanulás helyett dözszöléssel szereté tölteni. Így a szülők rövidesen megtagadták tőle^a leányok kezét s jól kikurholva házuiktól elutasíták [ÚjFt 17. — ^aAz emlékiró atyjától].

patvarkodás 1. megalapozatlan vádaskodás, rágalmazás; acuzație nefondată, calomniere; Verleumdung, unbegründete Beschuldigung. 1669/1726 k.: Ha valamely peres

csak patvarkodásért, mások károsításáért citál valamely szegényt vagy ártatlant törvényre, akarván farsztani és haszontalan költséggel terhelni ... ha az Inctus Comprobálhattya hogy az Actor méltatlanul farsztotta légyén ... mind kölcséjét fáradságát fizesse meg [Dés; Jk 4].

2. veszekedés, perlekedés; ceartă, sfadă; Hader. 1662: Intenē azért s kérnē fejenként őkegyelmeket, éjjel-nappal lennének azon, egyeznének meg ... hűségben végig kellene maradniok, kétfelé a kengyelt nem nyomni, hanem a fejedelmet önagyságát kellene uralni, Patvarkodásnak, árultatásnak már nem kellene köztök találatni, hanem magok kárán, romlásán tanulni [SKr 671–2].

patvarkodik megalapozatlanul vádol, rágalmaz; a acuza în mod calomnios; verleumden, jn unbegründet beschuldigen. 1782: Togyer ... a Fattyuságnak színe alatt az Uraság keze alól képzel ki-menekedésnek reménysége alatt patvarkodni kezd [M.fodorháza K; Eszt-Mk]. 1807: patvarkodni kezd [M.fenes K; KLev.].

patvaros I. mn 1. peres, perrel kapcsolatos; litigios, legat de un proces penal; strittig, Prozeß. 1681: Ennel egyebet Körtuelfajáról^a ne(m) tudok írni, miuel semmi oly patvaros allapottya nincse(n) [BálLt I — ^aMT].

Hn. 1687 k.: Patvaros hegyen egy napi járó föld [Rigmány MT; MMatr. 166]. 1779: Patvaros nevű Erdő [Nyárádsztanna MT; EHA].

2. megalapozatlanul, álnok/csalárd okkal pereskedő; calumniosus; care deschide o piră nedreaptă împotriva cuiva; gegen jn einen ungerechten/falschen Prozeß führend. Szk: ~nak mond. 1570: Chinak gergelne azzon ... Buchwiet kouetj vala raytam az zolonek es az hatalmassagnak terhet, ezt felelem w ellene, hogy ezt w En hozam Nem mo(n)dhatna mert En wtet annak elewte Biro eleybe Herchegh Antal wram eleybe Ideztem ... wgy hatta megh hogy ky meressem az zolot, Az varos meroiewel Es Egieib kozonsegos Jamborok voltak kyk megh Buchultek. Annak okaert hogy Engemet meltatlan ok nekwl haborgat si iuris est pathwarosnak montam [Kv; TJK III/2. 166b]. 1583: ha mi igassaga wolnais minden melleol el maradot es az mit Raytunk keres az is ra ter, miert ket missilis mellet zollit, Patvarosnak mondom Erette es keresetj melleolis el maradott [Hsz; BálLt 80]. 1590: Ez mostany kapitan wra(m) pereszty Istua(n) wra(m) w k:me kapytansagabays Ez al pereseket törvényhez hyua(m) Jrette hozajok mo(n)dam Ez folyeb megy Jrth dolgokath patvarosnak mo(n)dom az El uegezeth dolognak megy ne(m) allassaerth [Farcád U; UszT] * peres ~. 1678: elsőben az Attjafiakot hogy megh kenalta volna aval az megh irt öröksegevel Bato Marto(n), an(na)k uta(n)na Biro Thamas Urunkotis ... Hogy valami oly hástort peres patvaros ember kezében ne eytene vicinussa(na)k akarattja ellen [Homoródsztrmárton U; Eszt-Mk Cserei lev.].

3. patvarkodásnak helyt adó; care dă curs pîrelor nedrepte; dem unrecchten Gezänk/der Verleumdung stattgebend. 1570: Meg Ertettek eo k. Byro vramnak panazolkodasat az Theorwenbelj dolgok feleol, Eo K. varoswl azth Mongiak hogy Nem Igazgatyak eo keget Byro vramat es az Thanachiot az Theorwennek Rendyben chyak hogy keryk eo keget azon hogy Az Reginek Modya es Rendthartasa zere nth visellyek eo K. Az Theorwennek zolgalthatasat, hogy Neh Legien az kolosuary zeknek pathwaros Newe [Kv; TanJk V/3. 8].

II. fn álnok/csalárd okkal, megalapozatlanul pereskedő személy; persoană care deschide o piră nedreaptă împotriva cuiva; einen ungerechten Prozeß führend Person. 1593: Az teorwenis azt ltele hogy megh kell bizonitani ha gira(n) akar engemet ejtenj az Bizonitasnak heliet Z Kiraljrha hagiak az kiraly biro vram ... az teorwenj azt ltele hogy el eset keresetlul az girara is ra teot kire engemet kereset ra Jtele az teorwenj nemis apellala velle ky fogok s meg bizonito(m). Azertt engemet vgy keres mint patuaros [UszT].

patvarosul álnokul, csalárdul, megalapozatlan jogcimen; cu titlu (de drept) nefondat; mit unbegründetem/unrechtem Rechtstitel. 1570: Mykor Josa deakne ez veget myert zeoleyet ely beochwiltette ... Theorwenbe fogta volna ... hogy teorwenbe allotak volna Josa deakne p(ro)curatora azt felelte Bachy gérgh ellen, hogy az parancholatot Melatlan es pathwaroswl hozta es Nem Jgazan elj vele [Kv; TJK III/2. 108].

patyaszösz a szálkender után maradó szöszcsomó; cîlți de cinpă; Hanfwerg. 1738: egy néhány Gusally Pátya Szösz [M.bikal K; MLev.].

patyolat I. fn 1. finom (fehér) gyolcs; giulgiu, pînză subțire de in; feine Leinwand, Batist. 1576: wagion Maas fel wegh pattyolath [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 8]. 1597: Egy zablia tarsolyban wolt ... pottiolat harmo wegh [UszT 12/43.]. 1599: Kaspar Was Wander Vizen ... 8 Veg pachialathot ... 1/20 [Kv; Szám. 8/XIV. 2 Hj]. 1600: Hoztam ky kolosuarrol ... 3 Veg pattyolatot [Gyalu K; Sennyei 11/47]. 1628: Egy kis darab tarka kutnik. egy kis darab kaftan ... Eött vegh Potiolat [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 5]. 1629: Egj fel vegh potiolat [Gysz; LLt Fasc. 155]. 1637: Mondotta ezt ennekem Padocz Istuane hogj vagjo(n) ket eztendeje hogy ötöt Patiolattal s keöltseggel tartia Szekelj Istok; s eö ketelen vele hogi szeresse [Mv; MvLt 291. 112b]. 1673: Egj ingvalnak valo patjalat s egj viselt ingh [Marossztkirály AF; IB]. 1674: Vötte(m) Folthi Kato számára ... 7ted fel singh potyolatot ... flo: 1 de. 50 [Beszt.; Törzs]. 1700: Potyalatra attam Flor 1 Dnr. 36 Imreh Istvan(na)k [Kv; Szám. 40/I. 23]. 1723: Egy darabocska patyolat [Koronka MT; Told. 29. 2]. 1736: (A halottnak) az lábára térdig terítették az szemfedeleet, az mely volt vagy fátlyból vagy drága patyolatból [MetTr 401]. 1743: az Angyának is 6 májrásos potyolattya el veszván rá tartják de nem bizonyosak benne [Szásznyires SzD; Ks]. 1755: Kedves Feleségem(ne)k Ingekbéli fátlyolok(na)k, s patyolotok(na)k vásárlására Rfl. 34 xr. 34 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 42a]. 1764: Patyalatból valo virágos elő kötő [Pókafva AF; Kath.]. 1772: Három font vékony potyolatnak valo Gyapot fonál [Altörja Hsz; HSzjP]. 1813: szélesetske vékonyabb patyolat [Asszonynépe AF; ÜnVJK].

Vö. a csalán-, gyapot-, jancsár-, közpatyolat címszóval.

Szk: ~ra nyomtatott. 1761: Potyalatra nyomtatott előruha [Koronka MT; Told. 8] * ~ szőni való. 1757: Két pár nyüstök patyalat szőni valok [Jobbágyfva MT; BálLt 71] * arannyal-ezüsttel szőtt ~. 1619: még volt ... külömb-külobm arannyal-ezüsttel szőtt drága tarka patyolatok [BTN^a 279] * aranyos szélűvégű ~. 1620: Egy uegh is fele fejer uegü Aranas szelu patyalattul f —/25 [KvLt II/69 VectTr 10]. 1688: Egy vegh Aranyas vegü patyalattul f —/18 [BfR VectTr] *

bakaria ~. 1688: Egy vegh Bakaria potyolattal f—/18 [BfR VectTr] * *bolhaszinü* ~. 1799: Egy bolha színü patyolat, arannyal, és színes virágokkal kivarva [Kelemen-telke MT; LLt] * *csipkés* ~. 1633: Egy darab czinadof giolcz vankos hainak valo. Egy Czipkes potiolatt [Ks Ves-selini Kata kel.] * *ezüstös* ~. 1688: Egy vegü Ezüstös Ritka patyalattal f—/24 [BfR VectTr] * *flamirt* ~. 1797: 1 vég flamirt patyolat [Mv; BálLt 71] * *hománi* ~. 1688: Egy vegh Hománi potyolattal f—/24 [BfR VectTr] * *kandahári* ~. 1619: ezek után volt még 100 külömb-kü-lömbféle kamuka, atlac, bársony ... egynehány száz véggel fejjér patyolatok, mind inkább kandahári patyolat [BTN² 279] * *kicsipkézett* ~. 1789: vettem kezemhez ... 2 Ágyra valo vékony ki csipkézett patyalatot garnirozva | vettem kezemhez ... 4 Vékony gyolts háló réklíket, edgyik ez is ki csipkezett vékony patyalattal garnirozva [Meggyesfva MT; JHb XLVII/1 Torma Éva kel.] * *(ki)hurkolt* ~. 1809: Két pergált aufstát Lájbi, ki-urgolt patyolattal gárnerozva [Koronka MT; Told. 19]. 1823: Alsó Fersing, Válszból, és Krádlból, urkolt patyolatból garnirozva [LLt Csáki-per 601. L. 1 gr. Lázár Lászlóné br. Bánffy Ersébet hozomány-lalt.] * *kockás* ~. 1804: két slesiai gyolts also fersing egyik varot patyolattal, a' másik kotzkás patyolattal garnirozva [Koronka MT; Told. 19] * *lengeteg* ~. 1780: két Lengeteg potyolatból valo Ing [Kv; Pk 4] * *lengyel* ~. 1668: Egy veg Lengyel potyolat [Mk Kapi György inv. 9] * *négyes* ~. 1620: Egy vegh keöz patiolattal keskenj f—/10 ... Egy ueg negies patiolattal f—/13 [KvLt II/69 VectTr 10]. 1688: Egy vegh Negyes Patyolattal f— /04 [BfR VectTr] * *rostélyos* ~. 1816: Rostélyos patyalat ... 1 Rf 41 xr [Kv; Born. IV. 41] * *selymes* ~. 1628/1635: Egi darab tarka seljmes patiolat [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv.] * *sima* ~. 1813: Néhai Enyedi Ignátné temetésire ... 6. Sing Sima Patyalat Rf 15 [Mv; MvLev. Szürtei József hagy.] . 1816: Sima patyalat ... 30xr [Kv; Born. IV. 41]. 1823: Fein Pergál háló szoknya, sima vékony patyolattal és két rend Cspikével garnirozva, — Rosa szín pántlikával [LLt Fasc. 601] * *sujtásos* ~. 1797: 2 sing fáin sujtásos patyolat [Mv; BálLt 71]. 1804: háló karszéti három sujtásos patyolattal gárnerozva [Koronka MT; Told. 19] * *varratos* ~. 1804: tiszta fejjér varatos patyolat [uo.; i.h.] * *varrott* ~. 1674: Egy egeszzen tarkán feketével varrot patyolat ... Egy varrot patyolat [Szászvárosi ref. It Halics Mihály lelt.] * *virágos* ~. 1820: 3 virágos potyolatból készített rojtos firhang felső bodréjával edgyütt [Mv; MvLev.].

2. patyolatból készült/varrott; de giulgiu; aus feinem Leinen/Batist. 1672: az kezkenok kozot ... uagion egi Zeöld Selyem(m)el uarua parazt giolcz. az másik patyalat az negi Szegetű(n) czipke royt uagio(n) azt Angiom Azony hagia Christoffh Georginek es Ballabasnak [CsÁLt F. 27. 1/38 Georgiffy Mihály nyitrai plébános lev. haza Csíksztgyörgyre]. 1683: Vadnak három keszkenők, kettei Patyolat selyemmel varrottak aranyassok [Kémer Sz; SzVJk 62]. 1686: Hatodik elő ruha potyolat három rend recze benne; keskeny csipke körülötte Hetedik elő ruha potyolat három rend besi (!) kötes benne keskeny csipke körülötte [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. 1699: Ket gazda-gon szkofium arannyal ezüstel selyemmel varrott Abrasz tablantent recze közte mindenki patyolat Harom ezekhez valo asztal kerülüt [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. 1729: Harom kis keszkenő, edgyik potyolat szkofiumos, másik ve-ress selyemmel varrott giolcs, harmadik fejezes [Árapatak Hsz; SVJk]. 1804: 4 nagy felső keszkenő edgyik közzülök

fejjér kotzkás Patyalatt második nyomtatott tarka Patyalatt [M.köblös SzD; Rlt Mohai Farkas elism.]. 1838: Szoknya három ... ezek mellett tizenket fersing kettő viseltes a' többek fáinak, ezekhez adattak tizenkét ruhák, egy selyem á többi patyolat, karton, és szötes [Szentimre MT; BalLev. Balog Klára kel.].

Szk: ~ *belső gallér*. 1788: Egy pár duplás sujtásos Musalin Tászlí, belső gallér, Ing váll, kötőszál vonásos patyolat belső gallér [Mv; TSb 47] * ~ *hálófőkötő*. 1789: vettem kezemhez ... 2 Varrot patyalat hálófőkötőt, igen vé-kony czérna kötessel garnirozva. 4 Virágos vékony patyalat háló főkötőt ezek is vékony czérna kötessel garnirozva [Meggyesfva MT; JHb XLVII/1 Torma Éva kel.]. 1816: Varattas patyalat fejjér háló főkötő ... 1 Rf 5 xr [Kv; Born. IV. 41] * ~ *hálósüveg*. 1788: Férfinak valo egy patyolat háló süveg fel pántlikázva [Mv; TSb 47] * ~ *homlokelső*. 1620: Egy Patiolat homlokeleő [KJ]. 1628: Egi aran-j fo-nallal es selyemmel uarrot potiolat homlok eleo czipkes [Bodola Hsz; BLt]. 1634: 6 Vékony patiolat homlok első czipkes [Kv; JHbK XVII/15] * ~ *magyar öltözet*. 1789: vettem kezemhez ... 1. Rendbéli veszsűs patyalat magyar öltözetet ki csipkézve kettős tászlival, elő ruhával, belső gallérral együtt [Meggyesfva MT; JHb XLVII/1 Torma Éva kel.] * ~ *nagykeszkenő*. 1803: vékony potyolat nagy kesz-kenő ..., szélein egy egy kisebb ágatskák szkofiummal varratattak [UnVJk]. 1811: fejjér bőti patyalat nagy kesz-kenői kettő, egy veres babos patyolat bőti avadék keszke-nyő [DLt 508 nyomt. kl] * ~ *nyakkeszkenő*. 1789: vettem kezemhez ... 6. Patyolat fodros nyak keszkenőt ezek közül ketteje körül vékony czérna kötés vagyon, kettőn recze [Meggyesfva MT; JHb XLVII/1 Torma Éva kel.].

3. patyolatkendő; náframé de giulgiu; (Kopf)Tuch aus feinem Leinen/Batist. 1615: Feyer Ruhazatból vagyon Du-ruttya Aszszonnall. Egy Beczi Fedel io, Beczültek ... f. 3. d— Egy io Barassai Selyem fedel ... f.2. d— Egy Ulyon Uy potyolat ... f. —d 80 [Kv; RDL I. 96b]. 1629: Tudom azt hagi mikor Eöttvös Istuanne az halalra ra valt vala, nagon kert hagi hijam fel az leaniat Ersebetett, s ugi az Annia felső ingett Patiolattiat s ing alliat s el vüve Ersebett, s megh mosa [Mv; MvLt 290. 185a]. 1666: Az mely aszonj emberek mostani nyomorusagos betegségemben) velem voltak, s velem dajkálkottak azok(nak) hagyok egi egi borjus tehenet s egi egi Patyolatot [BálLt 93]. 1737: el hoza Marti Janosnenak egi szedet rokolyajat, egi elő ruha-jat es potyolatjat [Kézdisztlélek Hsz; HSzJP Beretzk Istvan-ne Kata (30) jb vall]. 1799: Egy elő ruha, hozzá valo egy pár tászlis Ingel, és palatinglisel varrot patyolat [Kelemen-telke MT; LLt].

Szk: *főre való* ~. 1614: Egi fore valo patiolat, chipke raita viselt f— d. 80 [Kv; RDL I. 95]. 1649: Az Apahidi vduar Haznal leueo Maiornenak Egy fore ualo Potyolatott vettem ... d 40 [Kv; Szám. 26/Vl. 486]. 1657: Főre valo viseltes potiolat vagion Nioicz [Mihályfva NK; JHb XXII/42]. 1679: Viseltes főre valo patyolat nro 1 [Uzdiszt-péter K; TL. Bajomi János inv. 81] * *nyakraváló teczin* ~. 1666: Mind annyi fogyatkozott állapotomban is küldöttem, Uram, Kegyelmednek egy nyakraváló teczin patyolatot [TML III, 638 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz Drinapoly-ból].

4. patyolat asztalkendő; şervet/serveţel de giulgiu; Ser-viette/Mundtuch aus feinem Leinen. 1639: az Aszoniam ... inget labra valot csinalt az leginiekn(ne)k s patiolatban kala-cziot kótót s vgy vitte az leginnekn [Mv; MvLt 291. 196].

5. patyolatturban; turban de giulgiu; Turban aus feinem Leinen/Batist. 1619: Ő magának az követnek is elborotválva vala az szakállá; magának az patyolatjába két kűs szál szürke darutoll vala, hanem patyolatját egynéhány helyen tekerték vala által aranyláncsal, azmely aranyláncnak mindenik szeme külömb-külobm drágakövekkel vala megrakva [BTN² 280]. 1635: Azok a választott szép ifjak mind jó lovan, aranyos szerszámban s kamuka bársony és vont aranyban valának öltözve, de csak egy dolmányban valának, aranyos nyergek és kengyelek vala, nem patyolatjok hanem egyéb-forma vala a fejkébéli süvegek [ETA I, 134 NSz].

6. ~ *vassikárló* patyolat simítására alkalmas eszköz; unelaltá folosítá la netezirea pínzelor fine de in; zum Glätten feinen Leinens gebrauchtes Werkzeug. 1698: Patyolat vas sikárló [MNY XXXVIII, 304].

7. *átv* bársonyos szírom; petalá catifelatá; samtiges Blumen/Kronblatt. 1811: Oh bár szabad volna hát el-halasztani, Mig ablakomhoz fog a' Ró'sa hajlani, 's Nézeteti vélem tsokros patyolattyát, 'S Érezeteni fogja Házamban illattyát [ArÉ 198].

II. *mn* fehér; alb; weiß. 1814: A' Felső Virág Házba találtattak ezek a Virágok ... Potyalatt Rosafa Cserép(ben) 4^a [Szászvevsszöd NK; Told. 18 gr. Toldalagi Kata lelt. — ^aFels-ből kiemelve].

patyolatabrosz finom gyolcsabrosz; fața de masă din giulgiu/pînză fină de in; feines Leinentischtuch. 1799: Kebelei Tktes Nagy Dániel Ur élete párja B. Erőss Ágnes aszszony adott kegyes indulatlyából, a Kebelei Refor. Ekklának Ur Asztalára lo. Egy igen szép gyolts Abroszt, mely kereken kötésekkel, és Zöld Sárga Selyemmel varrott virágokkal van ékesítve. 2o Egy Gazdag Arany kötésekkel kereken Varrott patyolat abroszt [Kebele MT; MMatr. 302]. 1803: Tekintetes Szegedi Ferentz Ur, és élete k: párja Tkts Bonyhai Rosália Aszszony Istenes buzgo indulatból ajánlottanak a' Bodoni Rf Ns Eclanak, Urasztalára egy Fejér Sujtásos potyolat abroszt 1803ban in Dieb(us) 8bris [HbEk].

patyolat-alsófersing patyolat alsószoknya; jupon de giulgiu; Leinenunterrock. 1809: Két keskeny veszsőzű Patyolat alsó Fersing, patyolattal gárnérozva ... Két kotzkás patyolat alsó Fersing, hozzá való gárnérjával [Koronka MT; Told. 19].

patyolat-alsóköntös haină de dedesubt din giulgiu; Unterleid aus feinem Leinen. 1818: Két pergál also Köntös ... 34 Rf ... Egy patyolat also köntös ... 17 Rf [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina kel.].

patyolat-előkötő patyolatkötény; șorț de giulgiu; Leinenschürze. 1628/1635: Azzoni ember öltözetjre ualo egjetmas ekessegh: Egi zkofiom arannal seljemmel uarrot uekonj patiolat cleo keoteő fekete seljem az czipkeje [Bodola Hsz; BLt néhai Béli Kelemen inv.]. 1692: Egy gyenge patyolat előkötő bécsi csipkével három rendel és körülette valoval kesztve [Bilak BN; JHbK L/36]. 1803: Egy kisdég vasas ládába találtattak: Potyolat Elő kötő 1 [Kvh; HSzjP].

patyolat-előruha patyolatkötény; șorț de giulgiu; Leinenschürze. 1576: Wagion egy pattyolath cleo Rwha

harom Rendel Aranyas teodzes Az Alyan A feye Racz hymel warroth Aranyos s gyeongyes [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 7]. 1655: ket patiolat elő ruha, iras vtan varrot [Altörja Hsz; HSzjP]. 1682/1687: attam ... Egi szarufa formara feieren uarrott Potiolat elő ruhat [Fog.; Borb. II]. 1693: Masik is majd hasonlo potyolat Elo Ruha az Szelin csipke [Ne; DobLev. I/38. 8b]. 1703: Egy Patyolat elő ruha [WassLt Barcsai András és Gáspár anyjának hagy.]. 1735: Patyalat Előruha, Ször Selljemből kötött recze ket rend benne [Sv; Hr]. 1749: két Patyolat Elő Ruha, egyik virágokra varrot, a másik kötése csipkés [Papolt Hsz; HSzjP]. 1803: potyolat elő Ruha [Torda; DLt].

Szk: csipegetett ~. 1710 k.: 1 Par csipegetett potyolat elo Ruha körül kötes rajta [LLt Fasc. 146] * *sujtásos* ~. 1757: Két Patyalot sujtásos elő ruha [Jobbágyfa MT; BálIt 71] * *varrásos* ~. 1628/1635: Egi fejer uarras patiolat elo ruha czipkes [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv.] * *veszsős* ~. 1790: veszsős potyolat Elő Ruha [A.jára TA; BLt II. 12] * *virágos* ~. 1755: adok által Kolosvárat lakó Tyukodi Pál Vram Feleségének Lukás Kata Öcsém Asz(szonynak) ... két mely fűzöt egyike Szekfü Szin az másik karmasin szin, ismét egy varott fátyol elő ruhát és más virágos potyalat elő ruhát [Aranyosrákos TA; Borb. II. Székely György relictája Csipkés Borbára végr. Szaniszló Sigmond kézírásán].

patyolatfehér makulátlán, hófehér; alb ca zăpada; schneeweiß. 1824: Egy hitván patyalat fejer Ágy Takaro [Fugad AF; HG Mara lev.].

patyolat-felsőing patyolat fersing; rochie de giulgiu; Leinenoberleid. 1734: Bulya vaszon felső Ing ... Patyalat felső Ing mellyű s galleru (így!) elegies Selyemmel varott [Bom. XXXVIII. 3 Kornis Krisztina inv.].

patyolatsersing patyolat női felsőruha; rochie de giulgiu; Leinenoberleid. 1800: két fehér ujj Fersing ... Egy rongyos fejer potyolat fersing ... Egi tarka rongyos potyolat Fersing [Koronka MT; Told. 19]. 1806: Egy Szine hogyot rongyos fersing ... Egy vonatos potyolat fersing [uo.; i.h.]. 1826: Egy el bontott rongyos patyolat Fersing [uo.; i.h. gr. Toldalagi Lászlóné gr. Korda Anna ajándékai közt].

patyolatfodor finom gyolcsfodor; volán/volănaș de giulgiu; feine Leinenkrause. 1628/1635: Eleo ruhak es fodrok ... Egi nehanj patiolat fodor [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv.].

patyolat-főrevaló patyolat fejkendő; basmă de giulgiu; Leinenkopftuch | patyolat fejfedő/fedél; acoperământ pentru cap din giulgiu; linnene Kopfbedeckung. 1576: Wagion egy pattyolath feyre walo [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 6]. 1655: negy patiolat főre való [Altörja Hsz; HSzjP]. 1718: fizetisiben kivan ketser vanyolt mentet ... vaszon ingeket ... egy Patyolat főrevalot [Szentpál K; TKI Mihály Deák Teleki Ádámhoz].

patyolatgarnér finom gyolcs szegélydísz; tivitură ornamentală din giulgiu; Leinen-Randverzierung. 1797: Silesiai gyolts fűsülődő Kőpönyeg patyolat garnérral Kettő [Mv; Told. 19]. 1809: Két Slésiai gyolts Fersing, vékony csipke az allyán ... Két slésiai gyots Fersing, patyolat garnérral [Koronka MT; i.h.].

patyolating finom gyolcsing; cămașă de giulgiu; feines Leinenhemd. 1698: Négy Aszszony Emberek valo Patyolat ingh [Sepsiköröspatak Hsz; HSzJP]. 1704: Három ujj patyolat ingek készületlenek nrő. 3 [Kv; WassLt].

Szk: paraszt ~ egyszerű/hímzetlen gyolcsing. 1686: Tizen három Paraszt Patyolat ing; Két Arannas ing [BK Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.] * **selymes** ~. 1668: Egy szkophiu(m) Arannal, es ezüsttel varrot selymes potiolat Ing [Mk 3 Kapi György inv. 3] * **varrott** ~ → **virágos** ~ * **vesszős** ~. XVIII. sz. eleje: Egy vesszős patyolat ing lengetég [Pk 6] * **virágos** ~. 1725: Edgy viragos Patyolat Ing edgy sor bécsi kötés rajta [Told. 19]. 1738: Egy virágos patyolat ing Egy hitvan patyolat ing [DobLev. 171]. 1768: Virágos Patyalat ing, Tászlistol, Gallérostol ... Varrott Patyalat ing [Császari SzD; WassLt gr. Wass Ágnes fehéreműje].

patyolat-ingujj finom gyolcs ingujj; mîneacă de cămașă din giulgiu; feiner leinener Hemdsärmel. 1766: Egy Sűrű Patyalat ing ujjak tászlistol [Lesnek H; Szer. Harsányi Éva inv.].

Szk: vesszős ~. 1820: Egy pár vesszős patyolat ingujj ... Rf 1 x r 3 [Mv; MvLev. Illyés Anna hagy. 2].

patyolat-ingváll finom gyolcs női ing; ie, cămașă femeiască scurtă confecționată din pinză albă de in; feines Leinenfrauenhemd. 1574: az pattiolat ranczos Jngualath mellik hituanbik azt az ket Jngualat Borkanak hagiom [Gyf; JHbK XXI/12. 5]. 1692: Patyolat ingh váll Nro 2 [Bilak BN; JHbK I/36]. 1705: Boricza leanyomnak adtam ... ket patyolat, es negy gyolcs ing vállat [PatN 56].

Szk: vesszős ~. 1758: Egy pár vesszős Patyolat Ingváll [Gsz; Tsb 21] * **virágos** ~. 1788: hozzá valo kotzkás virágos patyolat Ingváll és sujtásos virágos patyolat kötő [Mv; Tsb 47].

patyolatkeszkenő 1. finom gyolcsból készült (díszes) asztalterítő; náframă de giulgiu (împodobită cu cusături); feines/verziertes Leinentischtuch. 1643 k./1687 k.: A' Lukafalvi' Ecclesiában vagyon ... Egy patyolat keszkeno 10 him vagyon rajta [MMatr. 13. — *MT]. 1683 k.: Ezek mind el vesztek a Tatár mia mikor az Eccl(esi)at fel verte az egy Portai szónyegen kívül. Ezekkel bővölt Két ön Kanna ... Egy szkofiummal varrott Patyolat Keszkenő [Menyő Sz; SzVJk 132. — *Ti. klenódiumok]. 1697 k.: Imre Györgyné Fodor Anna Aszszony Communióhoz adott egy szkofiomos tenger szín selyemmel varrott patyolat keszkenőt 8 him vagyon benne [Kakasd MT; MMatr. 74]. 1709 u./1770 k.: János Kovács ... adott egy patyolat Keszkenőt [Ördöngösfűzes SzD; SzConscr. 190]. 1719/1770 k.: Fejérvári Bódisár Ur(am) conferált ezen Eklá(na)k Istenes indulatjából egy patyolat keszkenőt, mely gazdagon szkofiummal meg-van varrva 8 himekkel egyetemb(en): Czime-re egy Oroszlán, kinek á lábáb(an) egy pallos [Sajósztránd SzD; i.h. 46]. 1728: Edgy patyolat keszkenő zöld Selyemmel s szkofiummal varrot [SVJk]. 1746: Egy zöld Selyemmel varrott, arany fonallal töltött uj potyolat tisztéses keszkenő [Zalán Hsz; i.h.]. 1751: Meltos Groff Urfi Rhedei Mihály ... Conferált a Sámsondi Ref. Ecclesiab(an) az Ur Asztalára egy patyolat Keszkenőt, mellynek negy szegeletin aranj és ezustel varva van négy nagy ág, a szélye körül aranj sodrás van [Mezősámsond MT; MMatr. 384]. 1788: az Erdő Sz: Györgyi Praedikator Tisztel. Tudos Décei Sámuel uram ő klgme ada az Ur(na)k aszta-

lára egy Szkofiummal mind a négy szegeletiben varrott potyolat keszkenőt [Erdősztyörgy MT; i.h. 145].

Szk: aranyos ~. 1685 k./1770 k.: Szentgyörgyi Mihály Ur(am) Conferalt az Ur Vatsurájához egy patyolat aranyas török munka Keszkenőt [Szépkényerüsztmárton SzD; SzConscr.]. XVIII. sz. eleje: Papai Andras Ur(am) feleséggel ... adott egy patyolat abroszt, mástis egy aranyas patyolat keszkenőt ... a praedicálló székre, az Ur asztalára, az éneklő székre [Backamadaras MT; MMatr. 101] * **fátyol** ~. 1683 k.: Vagyon egy Fátyol patyolat keszkenő Török varassal [Hada Sz; SzVJk 142] * **gazdagon pingált** ~. 1722 k.: vagyon edgy tiszta arannyal varrott nyolcz agra gazdagon pingalt vekony Patyolat keszkenő [Beresztelke MT; Görgjk 80] * **szkófiumos** ~. 1649/1687 k.: Elekessi Borbála Aszszony adott a' Szeredai Templomhoz az Ur Asztalára egy karmasin szín selyemmel varrott szkófiumos patyolat keszkenőt, négy him vagyon benne [Szereda MT; MMatr. 250]. 1730: Egy Szkófiumos patyolat keszkenő [Uz; Pf] * **töltéses** ~. 1695/1770 k.: Vagyon egy fekete selyemmel jártatott töltéses kisdend patyolat Keszkenő [Ördöngösfűzes SzD; SzConscr. 190] * **(zöld) selymes** ~. 1687 u.: Gegesi Templomhoz ... Vagyon ... Egy Zöld Selymes patyolat keszkenő [Geges MT; MMatr. 173]. XVIII. sz. eleje: Templom eszközei ... Vagyo(n) egy zöld selymes patyolat keszkenő [Galambod MT; i.h. 417]. 1803: Tóth tsipkével körül vétett lengetég selymes potyolat keszkenő [Adámos KK; Palotay 20].

2. finom gyolcsból készült (díszes) kendő; şervet de giulgiu (împodobit cu broderii); feines/verziertes Leinentuch. 1628/1635: Apro kezkenyok: Egi zkofiom arannyal uarrot patiolat kezkeno [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv.]. 1667/1687: Vagyon egy fekete selyemmel körös környül varrot patyolat keszkenő [Nagyernye MT; MMatr. 278]. 1797: Van egy potyolat keszkenő arannj fonallal hat ág rajta varva [Backamadaras MT; i.h. 106]. 1801: Két patyolat Keszkenő [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 6]. 1803: egy nagy török keszkenő. Négy kisebb patyalat keszkenő [Felőr SzD; BetLt 7 Waass Anna kel.]. 1804: Czítromszin patyolat keszkenő fejér támbor varásal [Koronka MT; Told. 19]. 1816: 1 nagy potsolat (!) keszkenő Rf 5 [Mv; DE 3]. 1824: Egy rongyollat fejér patyolat Keszkenő [Fugad AF; HG Mara lev.].

Szk: kockás ~. 1810: Két fejér kotzkás patyolat keszkenő [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 24] * **sima** ~. 1799: Simma patyolat keszkenő [Kelemenelke MT; LLt] * **szkófium arannyal varrott** ~. 1628: Egi zkofiom arannyal uarrot patiolat kezkeno [Bodola Hsz; BLt] * **török himmel varrott** ~. 1629: Egy teoreok hymmel varrott patiolat kez. keno. ér d. 50 [Kv; RDL I. 143] * **veres babos** ~. 1811: egy veres babos patyolat bóti avadék keszkenő [DLt 508 nyomt. kl].

patyolatkeszkenőcske finom gyolcsból készült kendőcske; şervetel de giulgiu; feines Leinentüchlein. 1576: Wagon wyselth pattyolat kezkenyechke parazth [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 15].

patyolatköntös patyolatból készült köntös; rochie confecționată din pinză albă de in; Gewand aus feinem Leinen. 1816: fejér patyolat köntös ... 9 Rf [Kv; Born. IV. 41]. 1837: Egy Patyolat köntös [Dés; DLt 526/1838].

Szk: sujtásos ~. 1816: Fejér Sujtásos patyolat köntös ... 12 Rf [Kv; Born. IV. 41].

patyolatkötő patyolatkötevény; sort confectionat din pinză albă de in; Schürze aus feinem Leinen. 1686: Két potyolat kötő és égy fatyol czendelyes igen viseltesek [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. 1788: Eg pár duplászujtásos virágos szál vonásos patyolat Tászli, két gallér, Ing váll, patyolat kötő [Mv; TSb 47].

Szk: *sujtásos ágakkal varrott* ~. 1788: Egy sujtásos ágakkal varrott Patyolat kötő [Mv; TSb 47].

patyolatos turbános; cu turban (de giulgiu); mit (Leinen) Turban. 1660: Egy veres patyolatos török nagy haraggal — megfogván az köntösömet az vállamon — visszaránta, mondván: meg kell ma, eb, halnod [Kv; KvE 181 LJ].

patyolatöltözet patyolatból készült ruha; imbrăcămin-te/rochie confectionată din pinză albă de in; Kleidung aus feinem Leinen. 1789: vettem kezemhez ... 1. Rendbéli vékony varrott patyalat öltözetet hármasszálzival, ing ujjal, elő ruhával Udvari gallérral, belső fodros keszkenővel edgyüt [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1. Torma Éva kel.].

patyolatrékli patyolatból készült rékli; bluză confectionată din pinză albă de in; Bluse aus feinem Leinen. 1805: Egy Fejér potyolat Rékli [Szamosfva K; BLt 9].

patyolatrokolya patyolat alsósoknya; jupon de giulgiu; Leinenunterrock. 1847: vagyon más fejér potyolat rokoja elő ruháastol 8 Rf [Szentkatolna Hsz; HSzjP].

patyolatruha patyolatból készült ruha; rochie confectionată din pinză albă de in; Kleid aus feinem Leinen. 1799: a Leányt ... potyolat ruhába, és Selyem keszkenyöbe jártották mint egy Kis Aszszonyt [Mv; MvLev. Koppándi Sámuelné vall.].

patyolatsmizetli finom gyolcsing; cămașă de giulgiu; feines Linnenhemd. 1826: Egy patyolat smizetli. Egy organti rekli [Koronka MT; Told. 19].

patyolatszerszám patyolatból készült ágynemű; lenjerie de pat confectionată din pinză albă de in; Bettüberzug aus feinem Leinen. 1619: (Hoztak) Ezek után nagy kötésekkal — málhákkal ama paplan-féli tarka patyolat szerszám [BTN² 279].

patyolatszoknya patyolatból készült szoknya; fustă confectionată din pinză albă de in; Rock aus feinem Leinen. 1799: Egy sima patyolat szoknya ki csipkézve hozzá való kasztelivel [Kelemenelke MT; LLt].

patyolatászli patyolatból készült kézelő; manșetă (dantelată) de giulgiu; Manschette aus feinem Leinen. 1708: pottyolat Tászli kék sellymes [BLt]. 1770: Egy par Slajer Ing Ujj, ahoz valo vorott Patyolat Tászli [Kisesküllő K; RLt O. 4 Sombori Gáborné Salánki Rachel hagy. Désfalvi Simon Mihály keze írása]. 1781: Potyolat Tászli egy pár [Koronka MT; Told. 10]. 1792: Fersingre valo Patyolott Tászli [CU].

patyolatvetkező patyolat háziruha; capot de giulgiu; leinenes Hauskleid. 1824: Egy rongyos fejér patyalat vetkező kek sejem bértéssel [Fugad AF; HG Mara lev.].

patyolatviganó patyolatból készült egybeszabott női ruha; rochie (croită dintr-o bucată) confectionată din pinză albă de in; (aus einem Stück geschneiderter) Frauenrock aus feinem Leinen. 1811: égy Virágos Patyolat viganó ... égy Vekany piket vallis viganó ... égy Varat Patyolat viganó égy fejer Patyalat viganó arányos (!) Viragokkal [Mv; LLt].

Paulinus I. fn pálos rendi szerzetes; călugăr paulin; Paulinermönch. 1705: Az Apor^a uram pátere, egy Paulinus is el akarván már az Apor uram halála után innen menni, nem lévén subsistentiája, a generál maga elsőbben azt mondotta, hogy elmehet, valahová akar, de midőn passust kívánt volna, csak hol Guberniumra, hol egyre-másra haslasztják nyavalyást [WIN I, 417. — ^aApor István].

II. mn a pálos rendhez tartozó; (care aparține ordinului) paulin; zum Paulinerorden gehörend. **Szk:** ~ *fehér barát*. 1774: (Kemény László) Minden szerzetből tartott próbára maga mellett papokat ... Most utoljára Paulinus fejer barátot tartott [RettE 339].

pauzál szünetet tart, pihen; a face o pauză, a se odihni; ruhen, pausieren. 1823–1830: Egy alkalmatossággal egy úrnak holttestét vivén be, a kántor pausált, azonban a tanuló gyermekek mendégélvén be, a Várdaház előtt álló katonaszára kétségkívül elandalogott volt a sok gyermek látásán, s éppen a várkapu alatt kezdvén Bertalan^a az éneket, akkorát bődült, hogy a szársa kezéből kiejtette a pusztát [FogE 73. — ^aBertalan Mihály, ref. kántor].

pauzáló pihenésre használt; pentru odihnă; zur Ruhe/Erholung gebraucht. 1676: az kerengő gradiczon ... az gradicznak veginél vagyon egy kis karfás pausalo tornác melyről nyilik az hazok hea előtt valo pitvarra ... vas retez retezfős bontakozot bellésű ajtó [Fog.; UF II, 734].

páva I. pāun; Pfau. 1588: 5 die marty veottem 17 Keobeol Zaboth mind az Lovaknak, diznoknak, Thiðoknak, Pavaknak megh etelere ... f. 5 d. 52 [Kv; Szám 4/V. 36 Gr. Veber sp kezével]. 1589: Attam el 15 pauat ... f. 7 d. 50 [Kv; i.h. 4/XI. 16]. 1594: Az Gorozloi Maior haznal ... Pawa wagjon No. 6 [Goroszló Sz; UC 78/7. 21]. 1648: Páwak, kakasok nro. 25. [Komána F; UF I, 937]. 1673: Almakerek Kástélyhoz tartozando ... Lud vagyon hetven-öt ... Puika Eötven-negy ... Réceze vagyon Tizen nyolcz ... Tyuk es Tyukfiu Száz-Eötven ... Páva vagyon In Summa nró 30 [Almakerék NK; Ut]. 1692: Pávák felessen vannak; de mivel nyári idő lévén mint teli időn enni ele nem jünek széllyel a Gyümölcsös kertek(en) Szőlő helyen, és a Gazon széllyel az udvarház tájékán elődnek s költnek, mellyért számban-is nem vetetődhet(ne)k [Mezőbodon TA; BK Inv. 26]. 1700: Páva Nro 1 Ennek Csirkeye Nro 2. [Póka MT; Ks 9. XXXVIII].

Vö. a *bak*-, *nüstény*- és *vadpáva* címszóval.

Szk: ~ *farka*. 1710 k.: A királyi menyasszonynak minden ficemája egy páva farkának, nyakának, bokrétájának árnyéka sem lehet [BÖn. 510] * ~ *nyaka*. 1710 k.: Ha csak egy páva nyaka, farka szépségének sem tudunk végére menni, azt eléggé csudálni [BÖn. 457].

Sz. 1780: Hallottam aztis ... hogy midőn a Lakadalmak volt oly fényesen fel volt a Cserei felesége öltözve gyönyöggel, és tizfra köntösökkel mint a Páva annyira hogy ugyan ragyogott a ház fényes öltöztetől [Kv; BK Sig. Kun (20) lib. vall.].

2. a páva mint díszítőelem; páun (ca motiv ornamentál); Pfau (als Zierelement). 1615: Egy giapatos kendeő ueres fonal pauak uadnak rajta uarot f. 1 d. 50 [Kv; RDL I. 97 Junck András kézírása]. 1670: Vagyon egy virágoson lyukasztásos eiteles kanna, páva és hattuyis lévén réa lyukasztva, mellyet Iffiu Bácsi Gyeörgy az Tofalvi István Ura(m) Inassa adott volt ajándékban az B: Czéhnek Inasi esztendejébeol valo fel szabadulásakor [Kv; SzCLEv.].

3. pöffeszkedő/hivalkodó/cifrán öltözködő személy; persoană îngîmfată; protzige/eingebildete Person. 1681: Görög Miklos Ura(m) Szerzet egy Szolgat igen jót, vgy latom igen jambor Papista legenj ... az Edes Ura(m) nem Pava leszen hane(m) Szolga [Körtvélyfája MT; BálLt 1].

pávafarkas pávafarkaszerű; ca o coadă de păun; dem Pfauenschwanz ähnllich. Szk: ~ formájú. 1788: Páva farkas formájú retzés Lepedő 1. Fejér tsipkés párna haj kettő [Mv; TSb 47].

pávafi páva kicsinye; pui de păun; Pfauenjunges. 1687: Eősi Tyukfi no 20 ... Pava no 4. Pava fi no 3 [Porumbák F; UtI].

pávalegyező pávatollból készült/pávafarok formájú legyező; evantai (din pene) de păun; Fächer aus Pfauenfedern. 1587: Az Istűan Vrnc (!) meniekezeokort kertenek teollünk Pawa legiezeott [Kv; Szám. 3/XXVI. 16]. 1646: Ket Pava legjező. Egik Uy másik viselt [KCsI 2]. 1664: Vagyon egy Páva legyezeo [Kv; SzCLEv.].

pávapenna pávatoll; pană de păun; Pfauenfeder. 1714: Pava Pennabul valo 4 Legjezű [AH 58].

pávás pávamintás; cu păun; mit Pfauenmuster. 1613: Kun Istuan vramnális eg paus feőggeő uagio(n) [Nagysajó BN; JHbK XXIII/31].

pávatoll pană de păun; Pfauenfeder. 1594: Az Kraznai Maior haznal ... vagion Paua toll keőtesse No. 1 [Kraszna Sz; UC 78/7. 19] | Paua tollul keőtheőtt legyező No. 1 [Somlyó Sz; UC 7/7. 24]. XVI. sz. v.: Egy kewes feyr pawal tol kit Lazló wram vit el [Thor. XII/20 Thoroczky Boldizsár hagy.]. 1674: Egj csomo pava tol [A.porumbák F; UF II, 596]. 1748: Páva tollubol csinált romladozott legyezők [Ks 8. XXVIII. 5]. 1805: Egy Páva-tollubol kötött kocsis korbács [Mv; TGSz 52].

pávatoll legyező evantai (din pene) de păun; Fächer aus Pfauenfedern. 1683: Ket Pava toll legyező ujjak mindenik őreg [UtI]. 1685: Egy pava tol Legyező Egy tarka kecske [Gyf; UtI]. 1788: Egy kis Páva Tollu Legyező [Mv; TSb 47].

pazarlás javak fecsérlése/pocsékolása; risipă, irosire; Verschwendung, Vergeudung. 1795: A' Verős kovácsi Mesterségű folytatásának rendibe Eleinkről reánk szállott vala az a' Káros szokás, hogy minden Gazda, a maga művin, a' nagy pénzbeli fizetésen kívül, maga Művelő Kovátsát és Segítőjét étellel és itallal a pazérlásig tartani tartozik vala [Torockó; TLev. 9/29]. 1800: a' Maradékoknak utolsó pusztulásokkal egybe kötöttet pazérlásokat a' fenn álló Törvények, és Királyi Rendelések meg akadályoztatni parantsolják [Kv; DLt nyomt. kl]. 1812: tapasztaltuk, hogy jozan mértékletes ... életett fojtattak sem-

mi nemű tékozlásokott pazirlásokott nem tudjuk [Altörja Hsz; HSzJP Márton Ignátz (62) gy. kat. vall.]. 1815: mert már a feslett Erkölts folytatása mián a pazérást meg kezdvén, még akkor feles adosságokat rakott a Léányom [Mv; Berz. 21].

pazarló I. mn javakat elfecsérlő; risipitor; verschwenderisch. 1722: ha valamely magtalan ember magtalanságát látva, vagy más pazérlo Jobbágj ... el idegenitené földét; Az olljannak Fiai viszsza telepedvén ... viszsza vehessék az el zálagasított föld(ne)k felét [Zágon Hsz; SzentkZs]. 1748: mint a fele tikozlo, pazérlo ember vesztegette Jóságát [Zoltán Hsz; Szalánczi lev.]. 1755: eddigis hat esztendő el fojása alatt tapasztalta volna Ngod ha ollj pazirlo lettem volna a mint most informaltak Ngadat [Szentmargita SzD; Ks 18. CII Kosa Sigmund t. lev.]. 1764: Pazérlo jo Etsém Szeredai István Vr(am), mindenből magát ki pusztítván, minden igasság, és Törvény ellen azon kevés Ditső Sz. Mártoni Portionkra tette kezét [Kük.; Ks 22. XXIa]. 1772: Minthogy pedig Kapi János részéről a veje folytatta a dolgot, azért hogy Kapi decrepitus vén ember, felesége pedig ... haszontalan urával egyetemben pazarló, vesztegető emberek, a vicei reluionis summa, mely 4000 forint volt, a gubernium dispositiójából, Diószegi Zsigmond úr keze alá ment volt [Rette 264].

Szk: ~ természetű. 1813: Sepsi Széki Bodoki Provincia-lista személy Sinka Ferentz ... jo itkányos, pazérlo természetű pajtásos [DLt 48 nyomt. kl].

II. fn javakat elfecsérlő személy; persoană risipitoare; Verschwender, Vergeuder. 1794: tékazonak és pazérlonak lenni ítélthetnék [Koronka MT; Told. 42/1]. 1814: Sombori Sigmund mind a Felső, mind a Felsőes Királyi Fő Kormány Szék által pazérlonak vesztegetőnek hirdettetvén, ennek ellenére megis minden Jóságát el vesztegette [Mv; Somb. II tábl.].

pazarol I. (javakat) elfecsérel/veszteget; a risipi/irosi; verschwenden, vergeuden. 1667: Hogy sem ily meztelen vegyem el Ujvart s minden securitas nélkül is, inkább akarom, ő nagysága kezemnél fogva vitessen ki Gyalubúl, mert úgy nem magam pazarlom s bolond módra veszem el igaz jussomot, hanem az fejedelem erővel veszi el [TML IV, 229 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1689: Deák János ... Feleségé(ne)k javait gonosz szándékához képest pazérította [SzJk 241]. 1760: Bethleni Ketskés András Jobbággal az égetbort szöntelen főzetni kell, reá vigyázzván hogy ne pazérolja [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. 1772: az Aszszony ő Exctja halála után ... tékozlotta, pazérította a' Jóságát ő Nga [Zilah; TSb 21]. 1775: Hát az illetényekre Ura javait pazérította, dorbezoltis urakkal, ha dorbezolt kikkel ...? [Szentkatolna Hsz; HSzJP]. 1793: a' bort kimillés nélkül pazérította fazakkal hordotta [Páva Hsz; i.h. Szabo Josefne Betsek Ilona (30) vall.]. 1794: nem esmértem ... hogy tékozlott és pazérlatt volna [Koronka MT; Told. 42/1]. 1832 e.: mind Jóságát mind egyéb jovait pazérolni kezdette [Malomfva U; Ben.]. 1845: áttályában minden kortsomározástól és kártyázástól kívánam a férjemet el tartoztatni, hogy ne pazérolja egy éjjel 5-6 és több Rfokat [Dés; DLt 502].

2. fosztogat; a práda; plündern. 1705: Azután a falusiak nekitódultak, amit oda nem vittenek, azt is hordották. Az városiak, a fehérváriak és végre valakiknek kellett, azt mindenek szabadoson hordották és pazérolták [WIN I, 623].

3. kifoszt; a jefui; aszrauben/plündern. 1629: mondanak az Giermeknek hogy vsd bolond kurua az kezett, mit hagiód magad pazarolni [Mv; MvLt 290. 34a].

pazarság pazarlás; risipä; Verschwendung, Vergeudung. 1837: a részeges Magyar Gyuri másokkal nagyokat iszik, talán már az utolsó hordo bornak verne seggire ... Tisztelendőség ezen pazárságot ne hadja soká harapozni kövessen el mindent, mert Tisztelendőségnek a Törvény — de az igaz bíróis satisfaccál [Ó-Torda; TLt 380/1844 Kassai F. Mihály ügyvéd lev.].

pazarul bőven, túlzottan; exagerat; reichlich, übermäßig. 1855: A szakácsi fehér sipka helyett vállközépig lecsüngő bozontos haját avas zsirral pazarul kikelve, a tűz előtt hajszálairól nagy cseppekben gördül le a zsir. A csundasa a háziasszony csinos rendszérével sehogy sem férme meg, de ... azért békével tűri [Újfe 179].

pázsí inas, apród; paj; Page. 1845: a' Kabos József Úr Samú nevezetű pázsijától ... le küldöttem [Kiskapus NK; HG Br. Diószegi lev].

pázsit, pázsint 1. legelő; pajište (fólositá pentru pășunat); (als Weide gebrauchter) Rasen. 1632: Diszno Uám. Diznaio az reghi usus szerentth minden huszoneöt diznobol veznek edgiert uámban, uagy terem makk auagy nem, uagian tartoznak uelle, az Diznokat pedigh minek eleötte fel nem haitottak az makra, alatt a pasiton szoktak megh dezmalni, es ha kinek diznaia. huzoneötre nem telik, mas ember diznaiaual vetik özúe [Grid F; UC 14/38. 5]. 1669: Az falun alol ... leueo darab pasint auagy füüellő hely [Hosszútélke AF; Kath.]. 1681: esztendőb(en) csak egiszter leszen diszno Tized ... Ha lenne Illyen: hogi valaki felét az makra hajtani (!), s felét az pasiton hanná; illyenkor mind az makrol s mind az pasitrol meg Tizedlik; ha mind csak a' pasiton jartattajis, csak uagian megh tizedlik [A.nádasd H; VhU 96]. 1733: az Kertek végiben az Dél felöl valo Pásint merettetel kilentz Kötélre [Kiskerek AF; JHb XXVI/44]. 1757: a' Phiscusok ... Még abbanis scrupulust keresnek, küllyeb a' pasint alatt, vagy bellyebb lehet jobb a' Mine-ralis Vena [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.].

Szk: *falú -ja*. 1681/1748: vagyon egy darab pasint ... közönséges Falu pásintya volna, mivel dinnye földnek ök felis szántották s annak előtte beis kertelték [KvAkKt Mss lat. 236]. 1751: Tudgya é a Tanu ... hogy cz az Helly ... mindenkor Falu közönséges pasintya(na)k vagy helyi(ne)k tartatott [K; Ks vk] O Hn. 1665/1753: Falu pásintya [Dálnok Hsz] * *puszta* ~. 1754: a Gyümölts kerten mind-járt felyül vagyon egy puszta pasint [Uzdiszpéter K; CU] * *szabad* ~. 1586 k.: az Mely derek orzaght vta az Chyapay^a Zenth egyház feleol Be ieo Chyapora : Semmy Byrodalma Nem wolph Sem eo magoknak Sem Jobbagoknak. Hanem Mindeltigh Zabado pasint wolph [JHb XX/48. — ^aCsapó KK].

2. füves parlag; pîrloagă ierboasă; grășie Brache. 1578: Lattam Az fassioth kith Miwelttetel Baladffy Magdalnaual Az te felesedgel hogy ha eo neky Magwa Zakadna tehat Az ház kith pokafalwa(n)^a pasyton Epittel, Mind Az Jozagal Egietembe ... teneked ... Maragion, ezt fatealta [JHb XXV/6. — ^aAF]. 1640: Halmagy Vonsca ... Most csinal pasitra hazat ... Nyagoy Vulpe ... Most epit haz(at) pasitra [Betlen F; UC 14/48. 14–5]. 1714/1781: Gerend Ló-

nán kétszer kellett pásinton építeni, a mint most leg közelebb, tsak egy karó fark is az udvarház helyinn nem maradt [Gerendlóna TA; JHb LXXI/3. 469]. 1736: A melly poss(ess)or Kókra bé bir, ambár tsak egy antiqua Sessioja van is, mind az által pasitra annyi Jobbagyot Szállíthat, és Sellért a' mennyit akar, sőt ha sok embert szállítt réá, az Falu annak örül, mert a' sok ember (:ha kevesetis:) több földet Usual, és így a' Terhet könnyebben birják [Kók TA; CU XIII/1. 299].

Szk: *-ban levő hely*. 1702: Petki felső Szeri kenderes kerten alól nékem Nemes Curia helyett jutott darabotska pasintban lévő helyely együtt [Hr 1/22] * *~ból erigél*. 1726: Az nagyobbik Fiamnak Josephnek hajgom ... Felső Nádason lévő embereket és Portiot, ott lévő új Szőlővel kit pásintbol magam erigaltam [JHb XXXV/21 Josika Imre végr.].

3. gyepekocka; glie; Rasensode. 1816: a' kertnek csak nem középibe vagynak kereken ültetett gyertyán fa Fiatalok; melyek kerületében Födből rakott pasintal ékesített kanapójokan lehet nyugodni [Jobbagyfa MT; Bállt 67].

o Szn. 1603: Gr. Pásinth szab. [Mezőpanit MT; SzO V, 267]. 1614: Pasyt Antal ppix. Pasit Gergely ppix [uo.; BethU 34]. 1670 e./1687 k.: Pásint Antal [uo.; MMatr. 343]. 1751: Pásint János kolcsár [Bonchida K; EMLt].

o Hn. 1633: Paszint new mezeoben [Szentivánlaborfva Hsz]. 1643: moczar nevű es Pasint nevű helybe(n) (sz) [Illyefva Hsz]. 1646: Az Laborfalui pasinton az ut menti-b(en) (sz) [Szentivánlaborfva Hsz]. 1648: Markosfalvi Pasintra megien (sz) [Albis Hsz]. 1681: Pásit Uca [Hátszeg; VhU 121]. 1687 u.: Pásitban (r) [Csejé MT]. 1694: Pásiton [Borberek AF; BfR]. 1701: Pasint nevű helyből [BNB V/9]. 1726: a pásint [Vajdasztiván MT]. 1728: A Pasint-b(an) (sz) [Illyefva Hsz] | a pasintra jövőb(en) (sz) [Uzon Hsz]. 1729: Az Pasintra járó Nyilakb(an) (k) [Vajdasztiván MT]. 1734: Pasinthegey, szilvás [Szék SzD; SzDMon VI, 423]. 1737/1792: Pásint Bükke(e) . in Loco Pásint [Ördögösfüzes SzD]. 1750: A Pasintan (sz). A Pasint nevű helyb(en) (sz) [Szentivánlaborfva Hsz]. 1752: Pásint [Szász-nádas KK]. 1767: In Territorio Pásint (sz) [Gyf]. 1772: Olt fele valo határban Füzesben a Pásint szelljin (sz) [Nagyajta Hsz]. 1783: Pásint n. kaszálo hely [Katona K]. 1785: G. Haller Ur Malmanál a Pasinton valo lább(an) (sz) [Ördögösfüzes SzD]. 1790 k.: A Pásitb(a) vagyon egy kis darab széna ret [Csejé MT; MMatr. 295]. 1805: A' Pásint között [M. felek U]. 1807: a Ször alatt a pasithon [Dámos K; KHn 45]. 1815/1817: A Pásinton (sz). A Pásint végibe (sz). A' Pasintba (k) [Miklósfva U]. 1841: A pásinton (sz) [Vajdasztiván MT].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

pázsitbér disznólegeltetési díj; taxă de pășunat pentru porci; Schweineweidegebühr. 1666: Pázsitbér Mikor makk nincsen, egy-egy malacut két-két pénz, mikor makk vagyon, ha rátelik, tizedet adnak, ha nem telik, makk váltópénz den. 8/8, az öreg súldóktól négy-négy pénz [Gyalu K; EM XLV, 28].

pázsitdézma legelő használatáért fizetett tized; dijmă percepută ca taxă de pășunat; für die Weidenutzung gezahlter Zeh(e)nt. 1594: Pasit deszmabol tizedeth Adnak [Mákó K; GyU 27]. 1681/1748: disznobol, és juhbol pásint dézmat nem adnak [Balázsfva AF; KvAkKt Mss lat. 236].

pázsitdisznó pázsiton legeltetett sertés; porc tinut la păsune; auf dem Rasen geweidetes Schwein. 1566: De porcis vero campestribus, qui pasyth dyzno voce nominabantur [MGtSz XII, 259.60 Kővár reg.]. 1586: Az Pasytt es egieb fele Dezma Disznok Introitusarol Irast Mutasson^a, megh mongia, Meny Vagyon labon, Mennyt zalonnazot megh, Menyt teót penze benne [Kv; PolgK 20. — ^aAz isp. m.]. 1591: Passit dizno edregh apostol XI [Kv; AggmLt A. 53]. 1594: Pasit disznoul tartoznak az varhoz az kinek zaz vagionis eggiet ad, ha penigh chiak tiz vagionis eggiet ad [Bagos Sz; UC 113/5. 16]. 1620: vegienek ... zaz keöuer Disznoul f 3 ... Zaz pasit auagi eözteöuer Diznotul f 1/50 [Kv; KvLt II/69 VectTr 1]. 1652: Pasit disznobol semmit sem ad(na)k [Vajdakamarás K; GyU 139]. 1688: Egy kövér Disznoul f—/20. Egy Pasint Disznoul f—/64 1/2 [MvRKLev. Vect. 23].

Szk: ~ *felszedés*. 1594: Az Pasit diszno fel zedestt mi illethi abbol azon teórueniek es rend tartasok vagion mint az Baghosiaknak [Kraszna Sz; UC 113/5. 28] * ~ *váltás*. 1587: Az ado be Zolgalatasa ... Azzony falwarol ado pinzt tezen fl. 8 ... Az Pasit Diznoknak es Meheknek az valtsaga mely volt 103 facit f. 2 d 6 [Kv; Szám. 3/XXXII. 6]. 1621: Keouetkezik Pasit Diszno valtsagha egy egy Diznotul d 2 [Kv; i.h. 15b/VII. 9] * *öreg* ~. 1589: Diznok Zama. Attak en kezembe eoreg pasitdiznot 24 [Kv; i.h. 4/XI. 13].

pázsitdisznó-dézma sertéslegeltetésért járó tized; dijmá din/pentru porcii tinuți la păsune; Zeh(e)nt für die Weide der Schweine. 1640: Pásitdisznó dézmát nem adnak, malacból is similiter [A.füld K; EM XLV, 28] | Pásitdisznó dézmát nem szoktak adni, hanem mind den. 2. váltják fel [Lapupatak K; i.h.].

pázsitdisznó-tized sertéslegeltetésért járó dézma/tized; dijmá/zeciuală din/pentru porcii tinuți la păsune; Zeh(e)nt für die Weide der Schweine. 1677: Pasit diszno Tizeddelis tartoz(n)ak Valtoia ket ket pinz ha tizre nem telik [Varsolc Sz; Ks 83].

pázsitdisznó-váltás sertéslegeltetésért járó tized pénzbeli megváltása; sumă globală plătită pentru răscumpărarea dijmei de porci care era percepută ca taxă de pășunat; Ab-lösegeld für den Schweinezeh(e)nt. 1585: Summa universalis totius Prouentus ... f. 75 d. 51. Zent Georginapi pasitt diszno valtsagh facit in vniuer(sum) f. 4. d. 82 [Kv; Szám. 3/XVI. 32]. 1621: Az Also Joszagba(n) vgy mint az eöt faluba(n) Jutott volt pasit diszno valtsagh f 3 d 80 [Kv; i.h. 15b/VII. 9].

pázsitdisznó-vám sertéslegeltetésért járó fizetség; plată în natură pentru porcii tinuți la păsune; Schweineweidegebühr. 1640: Disznobul, minek előtte disznayokat az makra fell haytiak, annak előtte itt alat az pasiton szoktak megh vamolni; uagy terem penigh mak, auagy nem, de az pasit diszno vamat ugyan megh veszik, huszon eött disznobul foghuan ki egyget, kinek penigh disznaia huszon eöttre nem telik, mas ember disznaual uetuen eöszue, dez-mallyak megh, huszon eöteön alol, ki megh marad, minden disznót d. 2 ualtnak fell, az reghi usus szerent [Paró F; UF I, 705].

pázsitföld legelő; pajiște; Rasen. 1591: az mely darab pasit fold uagyon földvary hataro(n) [Melegföldvár SzD;

SLt DE. 6]. 1694: adá(na)k más darab Pasint földet [Moha NK; Hr I/34].

pázsithely füves parlag; pîrloagă ierboasă; grasige Brache. 1640: Az kik attyok, auagy attyafia eöröksegeröl uy es pasit helyre ki szaluan, uy hazat epitnek, az olyan uy helyre ki szalot jobbagynak, az Eskeöttek relatioia szerent 4 esztendeigh ualo szabadsaga vagyon, hogy ab antiquo, sem adoual, sem szolgaltat nem tartoztanak uolna [Betlen F; UF I, 693].

pázsit-lakhely pázsit/földkunyó; cocioabă; Feldhütte. 1761: Pásint Lakhelye vagyon, mely után semmi appertinentiák nintsenek [Bácsfalu Br; BrAlt Conscr. Dom. Törtsvár 157].

pázsitmalac pázsiton legeltetett malac; purcel tinut la păsune; auf dem Rasen geweidetes Ferkel. 1640: Minden fele vetesbeol borbol dezmat adnak ... Az makkon hizot diszno: valtsag d. 8. Pasit Malacztol d. 2 [Gyalu K; GyU 57] | Minden fele vetesbeol, s-borbol, pasit Malaczbol, Raibol Tizedet adnak, ha Tizre ne(n)k melik egyteol valto penz d. 2 adnak [Szászlóna, K; GyU 64].

pázsitmalac-tized pázsiton legeltetett malac után járó tized; dijmá/zeciuală din/pentru purcei tinuți la păsune; Zeh(e)nt für die Weide der Ferkel. 1640: az praedicatornak az örög disznó-dézmán kívül quartája jár, az pasit-malactizéből kiadják, ha tizre nem telik, den. 2 váltják meg [Kőrösfő K; EM XLV, 28].

pásintos I. mn pászittal/füvel benőtt; ierbos, acoperit cu iarbă; mit Rasen bedeckt. 1655: Mely láb földek és azok végében valo pásintos és porondos helyek vadnak az Barcaságban(an) Fejérvármegyében az Prásmárj határ szélben(en) az Tatrang vizére menőben [Brassó; BLt 3]. 1732: Az Doszul felől lévő tövisses Bokros és pásintos helyek [O.bogát AF; JHb XXVI/59]. 1735/1760: A Falu körül minden felől lévő Pásintas helyek is, in modernis Terminis ökröl tilalmas, és egyéb marha legeltető köz hely végett, mind az Possessorok, az kösség szükségire indivise hagyattassanak, ugy mind azon által hogy se az Rétekből, se az Pásintas helyekből Senkinek is Occupálni, vagy abalienálni quoquo modo el adni, vagy meg venni ... szabad nem lészen [Elekes AF; DobLev. I/164. 8]. 1767: nem lattam hogi talaltanak volna Valamit nem is hiszem hogis talaltanak Vólna mert az helyi ahol furdosták á földöt pásintos Vólt es Semmi jele az ásásnak nem esmerszett [Abosfva KK; Ks 4 Mich. Jakab (36) cantor eccl. cat. vall.]. 1807: a tulso Malomhoz járó pászintos hely, a hol tsak Ludak jártak [Apatha K; RLt O. 5 Martzi Ursz (80) col. vall.].

Hn. 1673/XIX. sz. eleje: A Pásintas kutnál (sz) [Mezőbánd MT]. 1689: vagyon az a Pásintos :olahul Ungyul Bolczi nevű:) hely [Karácsonfva AF]. XVIII. sz. eleje: egy kős pásintos ut [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 158]. 1742: A Pásintos kutnál edgy rétetske [Mezőbánd MT]. 1773: a pásintos ut mellett (sz) [Csomafva Cs; GyHn 55] | a Pásintos ut mellett (sz) [Gyergyóalfalu Cs] | A Pásintos Utnál Egerszegén (sz). A Pásintós ut végiben (sz). a Hegy farkon alól a Pásintós ut n.h.-en (sz) [Szárhegy Cs] | A Killyén falvi pásintos utonn állól (sz). A Pásintos ut [Tekerőpatak Cs]. 1779: A Pásintos kutnál (k). A Pásintas Kutnál egy darab Retetske [Mezőbánd MT; MbK X. 54]. 1830: a régi pászintos köz ut [Hidvég Hsz; Mk].

Szk: *falv ~ helye.* 1807: a mellette lévő Falu pásintos helyje [Nyárádszbenedek MT; Told. 37].

Sz. 1823–1830: Azután vettem észre, hogy igaz a mondas: pászintos udvaron lakik a szegénység [FogE 284].

Il. *fn* füves parlag; pírloagá ierboasá; grasige Brache. 1754: Hoszsza a' pasintosnak 105 Szelessége 33 öl [Udzisztpéter K; CU]. 1765: eő Nsága nem olly régen pásintból felvágott vetéss szánto földének vége egy lévén: a más pásintossal ki mégyen emez sáteleys árokig [Kéménd H; JHb XXIII/18].

Hn. 1702: A Tokaj alatt levő Pasitos [Hosszútelke AF].

Szk: *puszta ~.* 1754: (Egy udvarház szomszédja) Délről egy puszta pasintos, északr(ól) ... az Udvarház között lévő puszta pasintos [Udzisztpéter K; CU].

◊ **Szn.** 1444: Andreas Pasitus [MNy X, 373].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

pászitpénz legeltetésért járó fizetség; taxá de pašunat; Weidegebuhr. 1649: Az Felső Jozsaghba(n) Diznokat Dezmaluan Dezmanban csak Egy sem jutot pasit penzt penigh percipialtunk f. 3 d 60 [Kv; Szám. 26/VI. 502]. 1765: (A jobbágyok és zsellérek) tartozzanak ... Maknak idejen a' Sertésekből minden tizedikből Dézmat adni, mak nem Lévén minden Esztendőben egy egy Garast fizetni, mely nevezetik pásint pénznek, s Mak létében szabot mak bért adni [Topasztkirály K; JHbK LI. 27].

pászitszél parlagszél; marginca pajiştii; Brachenrand. **Hn.** XVII. sz. v.: Az Pasint Szelyen (k) [Magyaros Hsz; EHA].

pászitszín fűzöld; verde ca iarba; grasgrün. 1711: Egy Pasint szín Scarlát hoszu süveg zöld atlaczal bellett Nustostol [Told. 19]. 1714: Pásit szín Selyem Szoknja ... f. Hung. 64 [AH 3]. 1740: egy Virágra varrott Pásint szín aranyos virágu kanavázt kerületű s Tetzin Tafota béllésű Paplan [Ne; Told. 19]. 1742: Egy pár pásint szín apro elegyes virágokra szótt habos Atlacz kis Ing [Ne; i.h.]. 1807: Pasint-szín Köppenyeget ... Szokott viselni [DLt 667 nyomt. kl].

pászitszínű fűzöld; verde ca iarba; grasgrün. 1629: Egy Darab pasint színw zeold karasia poszto Egy darab szederies Saiaual aestim: tt f. 28 d. 75 [Kv; RDL I. 132]. XVIII. sz. eleje: Papai Andras Ur(am) feleségevel ... adot egy patyolat abroszt, mástis egy aranyas patyolat keszkenőt, arany galand környülette, adot még posztokat, pásint színűeket, a praedicállo székre, az Úr asztalára, az éneklő székre [Backamadaras MT; MMatr. 101].

pászittized legeltetésért járó tized; dijmā perceputā ca taxá de pašunat; für die Weide gezahlter Zeh(e)nt. 1590: Diznaiokból sem pasit tizedet, sem penigh az Makkos diznobil ne(m) Adnak [Km; GyU 12]. 1640: Dezmat, semmifele vetesekbeől nem adnak, hanem juhokból, mehekbeől es diznayokból az pasit tizedet megh adgyak; valtoja mindeneknek, tizen alol, mint egyebeőtts, d. 2 [Galac F; UF I. 695]. 1679: Diznajoknak Mákk es Pásint Tizeddgyeis csakugyan olyan mint az Gyaluiaknak, csak hogj itt az malaczbul sem adnak tizedet, hanem két két pénz elváltják meg [Köröső K; GyU 210]. 1723: Ballai Deák Mihálynál vagyon Pásit tizedbe obveniaált Sertés Nro 3 [BfN Nagyfalusi cs.].

Szk: *~ váltó.* 1679: Mákk termes idejennis mind tized váltó, az Gyalaiakehoz hasonló, csak hogj itt pásint tized váltó az Diznokitől malaczoktól semmi nincs [Jegyenye K; GyU 211].

pászit-tizedelés legeltetésért járó tized beszoigáltatása; predarea dijmei pentru pašunat; Abführen des Weidezeh(e)ntes. 1640: Diznobil Tizbeol egjet mikor Mak vagion: Az mely Tizre Nem telik valto penz egyért d. 8. Pasit Tizedles egy Malacztol d. 2 [Hévszamos K; GyU 60].

pászitváltság legeltetésért járó tized pénzbeli megváltása; ráscompărarea dijmei pentru pašunat; Ablösung des Weidezeh(e)ntes. 1679: Makkbért tartoznak adni minden tiz diznóból egyet, az kinek annira való sertése vagyon, aprót kettőt tudván egy öreg számban, de mikor makk nem terem, sem tizedet, sem váltságot nem adnak, hanem olyankor pászitváltsággal tartoznak az aprajától két-két pénzzel, de az öregitől semmit sem, az makktermésnek idejin penig, az hol tizedre nem telik, nyolc-nyolc pénz a váltsága [Gyalu K; EM XLV, 28–9] | Pászit váltsággal nem tartoznak, hanem csak a malacokat két-két pénzzel váltják meg [Köröső K; i.h. 29] | Az falunak lévén csak egy makkos erdeje, makktermésnek idején, az kinek tíz diznaja vagyon, egyvel tartozik belőle, tizen alól nyolc-nyolc pénz a váltója. Mikor penig makk nincsen, pászit váltsággal két-két pénzzel tartoznak, azonkívül az kinek tíz malaca vagyon, egyiket elveszik [Nagykapus K; i.h. 28].

pászitzöld fűzöld; verde ca iarba; grasgrün. 1803: pásint zód szín posztó Nadrág [DLt nyomt. kl].

pazsura menlevél; salyconduct; Schutzbrief. 1848: Az, hogy a szegény nemes és nem nemes megnyúzzák eleve-nen, kapujára kiszégezik, a mellközepéig földbeássák és éhen halni kényszerítik, nyáron megsütik stb, mind ilyen regényes, de tényleges dolgok, holott a grófok s bárók pazsurát kapnak Urbántól, azval sauvegarde levelet, hogy senki se merje bántani, mivel alkalmasint nem ellenzői a kétféjű sasnak [Kv; RevRtr III/206].

pecek (vminek a rögzítésére szolgáló) fa/fémnyelvecske; stift, bolt; Stift, Bolzen, Dorn. 1625: Lakatos Vrajm(na)k fizettenek Vr(un)k eo felsege zamara valo mjekert ... 21 ladat Tarzekerre penz hordoznj valokat vasaztanak. zart kolczotis czinalua(n) hozzajok ... f 52 d 50 ... Tiz Medencze Tokot pecczesteol pantostol ... szekeres lonak valo zabolat 24 ... f 6 [Kv; Szám. 16/XXV. 154–5]. 1736: (A hintóban) az két középő és első lovak közt egy vastag pálcza volt, rövid lánczon, pecczekkel, azt közpálczának hitták, az féken osztán karika volt, ugy pecczelték osztán fel az közpálczát az két lóra [MetTr 367].

Szn. 1550: Martinus pecczök de Zent kyrál^a [MNy XXIV, 358. — ^aK].

pecér vadászutyákat gondozó/idejítő személy; persoană care îngrijea și dresa ciine de vânătoare; Wärter der Jagdhunde (Person, die sich mit der Pflege und Dressur der Jagdhunde beschäftigt). 1585: Az Feyedelem it leteben ... Sos Janos vytte az agarakat 3 louo(n) fizette(m) f. 1 d. 11 ... Zabo Jstua(n) vytte az pecczereket 3 louo(n) fizette(m) f. 1 d. 11 [Kv; Szám. 3/XXII. 26]. 1589: Az ziindekeknek veottem hust d. 16. Az ebeknek es kopoknak d. 28 ... Va-

czorara veottem ... Az Kopoknak es pecereknek hust d. 24 [Kv; i.h. 4/X. 10]. 1593: Erzinyarto georgy wizy batori istwan agarait almasra es pezereket [Kv; i.h. 5/XXI. 125]. 1609: Az Abrakosoknak ualo Czipo es Hus ostas ... Peczereknek Ebesteol ... hust lib 12 [Kv; i.h. 12b/IV. 195]. 1647: Az Fogaras feoldi jobbagyokbol alo szolgaknak, vgy mint kocsisoknak, lovaszoknak, felaitaroknak, pecsereknek, agarhordozoknak ... madaraszoknak, es egyeb rendeknek alappottyok felol eleitol fogva sok akadaly leven az Fogharas feoldi Tizteknek, eö Ngatis pediglen szüntelen busitvan supplikalasokal, mind azon szolga renden levök, mint pedig az falukbeli szegenysegh tandem in Ao 1647 die 27 May [Fog.; UF I, 828–9]. 1672: Die 19. July vetetv(en) Aszszonyunk két uög ábat Radnothon, edgyik vegből szabattam Nadragot az haro(m) peczernek [Utl]. 1728: á kissebb fiam volt itt á Sertések mellett, s á beszéllé nékem, hogj á Péczér á Sertések közé bocsátván á kopokat mihellyen a Vrfi ... Czirmai nevü Szolgája, és iffiaibb Szotyori Ferencz Vram érkeztek, mindgjárást á Sertéseket lödözni kezdették [Hídvég Hsz; Mk I. I Joan Barabás (56) jb vall.]. 1753: A' M. Szent Királyi Csizmadia nevezetü Jobbagyok(na)k az elejek ... valami Ember ... meg öléséért Vármege Rabságára esett volna, és ... Bánfi Sigmond Ur ki szerzette ötet a fogságból és a' maga Udvarában Peczernek tette [Told. 25]. — L. még EM XX, 498; KemÖn. 102.

Szn. 1773: Peczer alias Gábor Ferenc [Backamadaras MT; EMLt].

Hn. 1824: Ugyan ott fejebbetske a Petzer réten [Szásznyires SzD; Ks 79 Conscr. 98].

Szk: cigány ~. 1855: A szakácsok feljajdulására az öreg cigány peczer dorombolva fogdossa fel a kiszabadult kopot és agarat és ölbe ragadva hurczolja ketreczökbe [Újfe 266] * lengyel ~. 1704: Ugyan ma jöven bé az úr lengyel pecére, akit Toroczka uram elvitetett volt Pánádra, ki is beszél, hogy az az István deák ... az este még ugyan két kövér disznót is indított meg maga számára ide [WIN I, 282] * udvari ~. 1681: Conventioja Udvari Peczernek ... Nadragra nyolcz sing aba ... Menteje alá fejer bárány bőr belles ... Megh lassá azért öis, hiven jámborul szolgallyo(n), és á rea bizot ebekre szolgalmatosso(n) viselleyen gondot [Vh; VhU 645].

pecérgyermek pecérinas; copil care îngrijea cîini de vînătoare; Jagdhunde pflegendes Kind. 1789: A Peczer, és Sütő Gyermek(ne)k két kalapra 1 Rfr. 24 xr [Déva; Ks 95].

pecérház uradalmi pecérek lakóháza; locuința persoanelor însărcinate cu îngrijirea și dresarea cîinilor de vînătoare; Wohnhaus der Wärter der Jagdhunde. 1637: Vagyon az pecserház kedrwl jo fedeles seüeny; az seüenyen egy nagy cöregh deszkas kapu. Az peczerház egy zendelyes fedel alatt kettő [Fog.; UF I, 413]. 1746: A Nyári Akol ... E mellett egy peczer Ház kertél körül van véve [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. 1751: az régi Peczerház [uo.; i.h.].

pecérinas copil care îngrijea cîini de vînătoare; Jagdhunde pflegendes Kind. 1648 e.: Aghar hordozok (26) Peczernek (7) ... Harom Peczer Inas* [BesztLt II/293 I. Rákóczi György és felesége udvarnépe. — *Fels-ból kiemelve]. 1677: Egy Jáger Mester(ne)k 40. penzevel tíz Agár hordozok(na)k, es három Peczer(ne)k 30. pénzével, egy Peczer Inas(na)k 15. penzevel, masnak 6 penzevel atta(m) a' die

31 octobr(is) usq(ue) ad diem 5dik Decembr(is) öt' heti penzeket f 22/55 [Utl]. 1702: az ki rühes agarak vadnak ot az peczer inassal mosatad meg bizd mihokra, ha dohány nincsen vétes bűdös követ agy nékiek s mikor meleg van akor kenyek és minden harmad nap mosatad [Ks 96 Kornis István feleségéhez].

peci diákny tanító; invájtor; Lehrer. 1870 k./1914: Peci: a praeceptor kicsinyített neve [MvÉrt. 33].

peckelődik izeg-mozog; a se fitji ingimfat; herumzappeln. 1710 k.: Azelőtt is engem Bédivel minden ok nélkül kopólánca vetének, hátha most ő peckelődik, soha bizony el nem hiszik, hogy complex nem vagyok, el kell vesznem nagy ártatlan miatta és ezeknek nagy gonoszságok miatt [BÖn. 700]. 1850: Mutus ... impertinens gonosz fattyu, belé váj mindenbe, megakarja enni a' nyers húst pírí cipóval ... az egész család és cselédség összeállva sem bír vele, petzkelődik, ugrál, s nem jár soha jóba [K; Pk 7].

peckelő szlj övön lévő kis bőrkarika, amibe be lehet bújtatni a szljat; inel de piele (la centură); Lederring (am Gürtel), Gürtelschnalle. 1849: De hozzám is úgy Döfe nem tudom melyik hogy a Derék Szijjamnok két petzkelő szijja azonnal el szakadt [Héjasfva NK; CsZ. Héjasfalvi Antal (56) vall.].

peckes pecekkel ellátott (lószerszám); (harnaament) prevázut cu cataramă cu limbă; mit Stift versehenes (Pferdegesschirr). 1625: Köteluereo Tamasnak, hogi hat zal peczkes Jstrangokat hoztak uolt teolle f — d 60 [Kv; Szám. 16/XXXV. 172]. 1670: Az hámok szélesek legyenek, aranyos csattosok, peczkések etc. és farmatringjok is legyenek [TML V, 119 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1681: hat Setét Szürke Gjermeek lovak mellyek(ne)k uj pokrocok, hevederek, peczkés köz-Fekes s Kötő fekek adattak [Görény MT; Utl].

Szk: ~ százfék. XVIII. sz. eleje: Az lovat hoszszu kötéllel urokkal kel ki fogni á Menesből ... a kötölet ne huzzák hanem fússanak utána, egyet fordulván, modgyával az oldala felöl mennyenek melléje, és az Urkán tegyenek tágitást ... az után peczkes Szász fékel, kantarozzák meg, és az urkot peczkellyék meg ... és az után semmi Szünetet nem adván néki, kössék jámbor lö mellé [JHb 17/10 ló tartási ut.].

pecolaj, peceolaj 1. (lenmagból első sajtolással előállított) étolaj; ulei comestibil (obținut la prima presare a semințelor de in); (aus Leinsamen bei der ersten Pressung gewonnenes) Speiseöl. 1584: Mikor pecze olayt hoznak az Wasarra, hat egy zemeltwl Egy kys keopeochykewel kywel teoltik az merteket vehesse(n) ne teóbbet | Pecz olaynak fontyat d 6* [Kv; PolgK 10, 13. — *Adják]. 1585: 6 font Karaszt wotte(m) megh Ratany f — d 18. Peccz olait kiüel meg Ratottak f. — d 15 ... Peccz olait Sos hal foznj f. — d 2 [Kv; Szám. 3/XVIII. 17b Gellien Imre sp kezével] | 8. Janua: Fözette(m) vgyan eö knék: pentekre Egy talra 4 font karaszt ratua kapoztara az arra d. 12. Kapoztat wött hozza vagua d. 4. Peczhe olayt masfel fontot az arra d. 9 [Kv; i.h. 3/XXII. 53]. 1592: veottem ... vachiora Thehen Bêlt feőznj f 0 d 6 ... Pecze olayt ratni f 0 d 7 | 3 die Januari ... 1 harchya farkat Sitny f — d 20 ... Petz olay az harchya farkhoz f — d 3 [Kv; i.h. 5/XIV. 135, 214 Eppel Péter sp

kezével]. 1652: Pecz olay vagion^a Ur. N. 2 [Fog.; UF I, 146. — ^aA sáfárházban]. 1678: Pecz olajat hat ejtelt, oct. 6 [AUt 213]. 1679: Olaj tarto szoros szaju fazék nro 1. (ebb(en) pecz olaj octal. 1/2:) [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 59]. 1683: Pecz olajra f 2/88 ... Pecz olajnak valo edenyre f //48 [Utl]. 1688: Egy Tonna Len Mag olajtól f —//30 Egy Loter Pecz olajtól f —//60 [BfR Vect.]. 1710 k.: Majd minden betegségemben a hajdúkaposztán kaptam életre. Nagy nátha-hurutban, erős hagymáz, forró hidegben, orbáncban próbáltam a sós nyerskáposztát pecollaljal, de ecet nélkül, jól megettem [BÖn. 514]. 1742: Brassoban ... fel font pecz olajat vetek [Szemerja Hsz; ApLt 4 Apor Anna Apor Péternéhez]. 1756: Gyöngy Kására, pecz olajra xr 30 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 72b].

2. (lenmagból második v. harmadik sajtolással előállított) festékhez/ajózáshoz használt olaj; ulei folosit la diluarea vopselelor sau ca lubrifiant (obținut la a doua sau a treia presare a semințelor de in); (aus Leinsamen bei der zweiten oder dritten Pressung gewonnenes) für Anstreicherei oder für Schmierung gebräuchtes Öl. 1595: zegh kenni petz olait vettünk p(ro) f —/1 [Kv; Szám. 6/XIII. 39]. 1624: Olajos Jakabtól hozattam(m) pecze olajat, az festekben Tizen ket fontott ... f 1 d 44 [Kv; i.h. 16/XXX. 29]. 1625: Képiro Istuannak hogi az belső ora Tablaiait meg festette veotte(m) eniuet peche olayat veottem ... d 15 | Az Ouar feleől valo Circalomhoz hozattam(m) peche olajat lib 25 teszen f 3 d 25 [Kv; i.h. 16/XXX. 19, 32].

pecsenye 1. sültnek való (borjú/marha/disznó) hús; carne (de vitel/vită/porc) pentru friptură; Bratenfleisch (vom Kalb/Rind/Schwein). 1568: egy Ciganq pechenyet Swth vala, az twznel, az Ciganqth vg Ranta be az twzhelrol az Kayantay ember hogy mynde(n) zemere(m) teste kwn vala, esmet helyere wl az Ciganq [Kv; Tjk III/1. 195]. 1582: 7 Marty Jutta Kereztesy Andras hatod magawal wizen lengyel kiralynak kuczis lowakat Biro V. hagy(a-s)bol attam Ebeden etere itara d 13. pecsenye d. 5 potyka d. 8 d. 13 [Kv; Szám. 3/V. 9 Lederer Mihály sp kezével]. 1585: lattam valami Pecheniet egj Zaczkabol az Biro hazanal veon ky Zeoke Demyen [M. valkó K; KP. Nagiobik ferencz Jstwa(n) vall.]. 1591: Sardj Balint ... Jeowe oda Beogezben hogi az zajt hallam Menek oda hozzaok en teollem kezdenek pecheniet kerdeznj hol talalnanak [UszT]. 1595: füstre penig megis húst és pecsenyeket vötte(m) Biro W. hagyasabol p(ro) d 40 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 140 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1605: tiltottuk megh huzo(n) ket diznajakat hogy megh ne wssek, az mellyeket megh akkor megh nem wteottek volt, az mellicket pedig megh wteottek hogy az Pecsenyeyek szalonnajat el ne keolchek ... Azokat tiltottuk mw megh hogy el ne vezessek mw teollwnk [UszT 19/59]. 1664: Három font petsienyét sütöttünk f — d 08 | Az üres tereh mellett az kik kún háltak adtunk petsienyére nekik f — d 6 [Kv; SzCLev.]. 1736: Az kovajter mester Biro uramnit volt feleségestől vittünk Bort kenyeret, pecsenyet, hinto kenni haját d 51 ... // Az Gye-nerallis szekretariosa es az Szent Katolnai Letman voltanak Biro Uramnit akor Bort, kenyeret, pecsenyet d 66 [Kvh; HSzJP]. 1843: a' tűzhez petsenyéjekkel nem térhetnek [Dés; DLT 586]. 1845: 1 font petsenye 9 x [Dés; KvNJ 31].

Szk: ~ vágni. 1791: Lévén az árkosi kommunitásnak egybengyűlése, közönséges megegyezésből tőnek ilyen megegyezést, hogy valaki az falusi lakosok közül mész-

roskodván, az falu mészárszékében viszi az eladnivaló pecsenyéit eladásnak okáért, és ottan árulja ... tartozik a falu számára toties quoties mindenkor egy garast fizetni a falu cassájába, mégpedig akkor immediate, mikor vágja a pecsenyét. Ide nem értvén azt az üdöt, midőn fogadott mészáros vágja a pecsenyét. E contra, ha vidék ember admitáltatik azon székben pecsenye vágni, az két garas fizetés-sel tartozik az communitásnak [Árkos Hsz; RSzF 291-2] * *füstölni való* ~. 1621: vasarolta(m) ... Fusteolnj valo peczenjet lib. 68 ... f. 1/2 [Kv; Szám. 15b/IX. 189-90] * *füstölt* ~. 1587: 25 feb: ... Az Vtra vittwnk, Bort —/39 egi eitel echietet —/6 fwsteolt pecheniet es boriw hwst —/26 [Kv; i.h. 3/XXX. 10 Seres István sp kezével]. 1621: Poliekának. 10. font fwsteolt peczeniet veotte(m) f —/10 [Kv; i.h. 15b/X. 28] * *oldalal* ~. 1681: Belső Sáfár ház ... Vagyon itt ... oldalal pecsenye Nro 2 [Vh; VhU 562-3]. 1734: éles kamara melybennis találatott ... Oldalos pecsenye no 9 [Datk NK; JHbB D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.] * *öreg* ~. 1589: 27 decemb(ris) ... kwlttem Bathori Jstuan vra(m)nak eo Naganak, czukat es swlleot d. 66 ... Ket eoregh peczeniet d. 24 [Kv; Szám. 4/X. 4]. 1590: 2 Eoreg pechenye ... d. 16. 8 Eytel bort ... d. 24 | Attanak Ayan-dekot 1 Eoreg Retket ... d. 18 2 Eoreg pechenyet ... d. 18 [Kv; i.h. 4/XXI. 28, 38 Kis István sp kezével] * *perzselt* ~. 1629: hoztak oda mi hozzanak darabokba(n) perselt peczeniet, eginchanyszor, főzni valotis [Mv; MvLt 290. 186b] * *sütni való* ~. 1682: meszaros leven kertem fel potura sütni valo peczenyit [HSzj mészáros al.] * *szálkás* ~. 1823: Quietaltatik Budateky Tisztem ... két Szálkás petsenyéről [Kv; Born. F. IIe] * *tekert* ~. 1695: Ó tekert pecsenye nro 2 [O.csesztve AF; LLt].

Vö. a *berbécs*-, *borjúhús*-, *disznóhús*-, *bőrös*-, *felső*-, *oldal*-, *sál*-, *tehénhús*- és *vadhus*-pecsenye címszóval.

2. sült hús mint étel/fogás; friptură; Braten. 1570 k.: Ezt is végeztük és engedték ünekik, hogy az mesterré leendő az első beköszönő pohár két tál étkekkel tartozzék; egyik borsos itek, az másik pecsenye legyen s egy veder borral az minél jobbat az időben az korcsoman találnak [Dés; DFaz. 6]. 1590: Schiült Pechenyet Metelúe p(ro) d. 3 [Kv; Szám. 4/XX. 42 Hooz Lőrinc sp kezével]. 1593: Piroska Kadar peterme vallia ... egi niars pecheniet veon kezebe, es el mene onnat [Kv; Tjk V/1. 327]. 1629: Latta(m) aztis hogi vendeget hittak az peczeniere [Mv; MvLt 290. 186b]. 1665/1754: Másnap ... tartozik az ujj Társ legény egy tál étkekkel, egy darab petsenyével, egy fél kenyérral, és fél veder borral; melyet elköltvén lsten hírelv Társ legény lehet utánna [Kv; ACart. 22]. 1692: A Mester ... tartozik el temetni mind Gazdát Gazda Aszszonyt s Cseledet ajandékon pénz nélkül, haragozni is, ugy mind azáltal, hogy egy kupa bort és petsenyét a' Torban valo híváson kívül házához küldvén [Csittsziván MT; MMatr. 330]. 1702: Mikor valamely Mester Ember, avagy Legény a Czéhban be akar allani, elsőben tartozzék be köszönő Pohár adni, ugymint két két tál Etet minden Asztalra és egy Pecsnyet, két tisztesseges kenyérral, ket veder Borral, Egj Forintal [Dés; Jk]. 1740: Juhos Anna azon Tóth Szakácsnak gjak-ran vakarút sütögetett és tartotta borral pecsenyével kenyérral [Kv; Mk IX Vall.].

Szk: *kukrejtes* ~. 1631: Hallam ... mondgja vala Koczis-neis hogi mit főzel az Uradnak, az jobagnak, főzele kukrejtes peczeniet ... nad mezes riskasat, főzele viz leuest (!) az szegeny iobagnak | monda ... Koczis Mihalyne hogi te

olia(n) vagj vgimond, hagi az szegeny Urad megh jeó az Czepleöböl, viz leuest Czenalsz neki, ugj mond az katonának penigh, kukrejtis peczeniet [Mv; MvLt 290. 231–2] * *mustos* ~ 1621: Mustra mustos pecheniehez ... d 4 [Kv; Szám. 15b/XI. 136]. 1756: eo Exja itt Létébe szüret Lévén naponként mustos pecsenjére és egjéb főzelékre főztek föl az szakácsók mustat ... 1 veder 2 ejtel [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.] * *zsirban főtt* ~ 1800: ide jöven Titt. Szolga biro Ur Vatsora Sirba főtt petsenye volt, Marha hus 6. p ... Ebédre ... Sültnek egy tziher bárány hus ujságnak 14 p [Torockó; TLev. 5].

Sz. 1678: ha egésségem engedte volna, be is rugaskodtam volna ő naga udvarában, noha a mint értem, némely uraim sem bemenetelemet, sem újabb kimenetelemet nem javallják. Ennek lehet értelme, mi lehetne a harmadikja? Láska meg az Isten, ha érdemlettem-e én ezeket. Kglđ pedig hogy kijöjjön nem javalhatom, nagyobb lenne az füstí pecsenyéjénél [TML VIII, 259 Teleki Mihály Rhédei Ferenchez].

3. *nek való tál* sültestál; tavá pentru fripturá; Braten-schüssel. 1587: 22 die Jüny ... veottem 2 fah Talatt d. 7 ... 2 pechenienek valo Talokat p(ro) d. 7. Esmeg veottem 1 Kisdet Talat p(ro) d. 2 [Kv; Szám. 3/XXVI. 66 Sweges Gergely isp. m. kezével].

pecsenye alá való I. *mn* sült alá való, zsírfogó; care este întrebuințat la făcutul fripturii; für die Zubereitung des Bratens gebraucht. Szk: ~ *serpenyő*. 1591: Pechenie ala valo serpeniő I. Vas serpeniő io es hitwa(n) IIII. Vas Nias Apro s eőregh I [Kv; AggmLt A. 53]. 1610: Egi Pechenie ala valo Serpeniő [Kv; RDL I. 6] * ~ *vas*. 1675: Egi Pecsénie ala valo vas [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1767: Pecsénye alá való vass; az az 'Sir fogó [Marossztkirály MT; Berz 5. 38. P. 2].

II. *fn* sült alá való zsírfogó; tigeie pentru fripturá; Bratpfanne. 1675: egi pecsenie ala valo. egi vas Labas serpeniő egi kicsiny Labatla(n) sörpeniő [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1734: Egy őreg rétes pecsenye alá való [Kv; Pk 6]. 1765: Petsenye alavalo I. Resz Lév Szűro [Kóród KK; Ks 19. I. 6]. 1789: I. Vas Rostély Rt — xr 30 ... I Petsenye ala valo Rt — xr 20 [Mv; ConscrAp. 4]. 1800: Adtunk egy Petsenye alá valot az árta 120^a [Torockó; TLev. 5. — ^aPénz].

Szk: *ónos* ~ 1627: Egi onas pechenie ala valo f — d 40 [Kv; RDL I. 134] * *rész* ~ 1637/1639: I Rez pecsenie ala valo io vastagh -- f — d 32 [Kv; i.h. 111] * *vas* ~ 1624: Egi vas pechenie Ala valo jo f — d. 32 [Kv; i.h. 123]. 1752: Nagy Sandor Ur(na)k ... egy Vass petsenyealavot [Góc SzD; Borb. I Borsai Sándor kezével]. 1787: Egy vas petsenye alá való Dr 40 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 5]. 1802: Egy horgas Nyelű Vas petsenyealá valo [Ne; DobLev. IV/858. 8b]. 1843: Egy vas pecseny alá való [Kövend TA; KLev.].

pecsenyeárulásbéli pecsenyeárulásból származó; care este obținut din vinzarea fripturii; aus dem Bratenverkauf. 1837: Gergely Anna Babos Jánosné ... a petsenye sütés és árulásbéli kevés haszontol valo el zárása esetébenis kényelmesen élhet [Torda; TKI Praes. ir. 466. — A teljesebb szöveg *pecsenyeáruló* al.].

pecsenyeáruló pecsenyét áruló; vinzător de fripturá; Braten verkäufend. 1837: A' Város a' helybéli szegény

Özvegyeknek, és oly asszonyoknak is kiknek Férjek nyomorék vagy el betegesedett és dolog tehetetlen állapotjak miatt ... a mindennapi élelem meg szerzésére elégtelenek — fel segillősökre egy intézetet állított fel, t.i. a sertés petsenye sütsét ... A kérelmes Gergely Anna Babos Jánosné ... a petsenye sütés, és árulásbéli kevés haszontol valo el zárása esetébenis kényelmesen élhet, miért a Tanács a' petsenye áruló több szegény asszonyok Jövedelmeiknek megszorítása, és az Intézet célja ki jádzása nélkül azok között meg sem is hagyhatott (!) [Torda; TLT Praes. ir. 466].

pecsenyebor sültöz való bor; vin desert; Bratenwein. 1573: Somogy Leorinch Azt vallia hogy etotet Kalachsito pinceyebe hywatta volt Istwan deakne hogy Adossagaert Nyolch bort valasztanak nek az pechine Boray keozzw, eo ely valasztotta de az adossagot Nem twgia menyé volt [Kv; TJK III/3. 206].

pecsenyés I. *mn* I. sültés, sültöz való; pentru fripturá; Braten-. Szk: ~ *porcelántál*. 1849: két pecsenés porcellán tálok [Dés; DLT] * ~ *tányér*. 1588: On Zerzam ... Egy pechenies talner Harom eoregh visselt tal Ket visselt keozep tal ... tizen Negy on talnier [Kv; KvLt Inv. I/2. 18].

2. *gyertya* ~ *ebéd* estébe nyúló céh lakoma; ospă/petrecere pentru breslași care se întindea pînă pe seară; sich bis zum Abend hinziehendes Zunftmahl. 1814: akkor nálunk nagy ebéd volt, mert Gyertya Petsenyés Ebéd volt a' mint szoktuk nevezni, mely annyit térsen hogy azután Gyertyánál is dolgoznak a' mester Legények [Dés; DLT 222].

II. *fn* pecsenyeáruló; vinzător de fripturá; Bratenverkäufer. 1827: a' piaton künn áruló Sátorak — Pogásák — Peretzesek etc. etc. között a' Fel vett Taxák iránt ki mennyit vett Fel alázatosan bé mutatjuk ... Künn áruló sátorak^a ... Gyümölcsösök^b ... Pecsényések^c [Torda; TVLt szltan 1826–1829. ^a~Köv. a nevek és a felvett összeg].

pecsenyesütés sütlőkészítés; făcutul fripturii; Bratenzubereitung. 1839: a' pánkó és petsenye süts [Dés; DLT 993]. 1841: Senki is ezen becstületes ifjakat^a vízholdással és pecsenye sütséssel nem aggravalhatja, ha szolgálatba lésznek is, hanem ha inas találattik a céhban, azok tartoznak végbé vinni [Dés; DFaz. 39. — ^aAz ifjú legények sírásó társaságának tagjait].

Szk: ~*hez való vasláb*. 1681: Öreg Konyha ... Pecsénye Sütéshez való vas Láb Par 2 [Vh; VhU 519].

pecsenyesütésbéli pecsenyesütésből származó; care este obținut din făcutul fripturii; vom Bratenzubereiten. 1837: Gergely Anna Babos Jánosné ... a petsenye sütés, és árulás béli kevés haszontol valo el zárása esetébenis kényelmesen élhet [Torda; TLT Praes. ir. 466. — A teljesebb szöveg *pecsenyeáruló* al.].

pecsenyesütő I. *mn* pecsenyesütéshez való; care este folosit la făcutul fripturii; zur Bratenzubereitung. Szk: ~ *csiga*. 1763: I Petsenye süttő tsiga nyársával 5 [Kv; TJK XVII/1. 17] * ~ *(vas) kerék*. 1629: Egy peczenie swteo vas kerék tt f 2 [Kv; RDL I. 132]. 1801: Petsenye Süttő kerék I [Pestes SzD; Told. 19] * ~ *vasmacska*. 1637: Ugyan azon bolt mellett vagyon harmadik boltis ... ez boltban uagyon egy pecsenye swteo eőregh vas macsyka, s egy jo kemence, egy vas rudon allo [Fog; UF I, 399].

1753: Kisseb pecsenje Sütő Vas macska Nro I [Szentmar-gita SzD; Ks 18. CII] * ~ *vasnyárs*. 1797: Egy petsenye sütő vas Nyárs [M. igen AF; DobLev. IV/777. 14].

II. fn 1. pecsenyesütő alkalmatosság; tigeie pentru friptură; Bratpfanne. 1656: Egy vas Rostely. petsenye swteő [Doboka; Mk Inv. 3]. 1848: Egy nagy spar kemen-cze két üstel, réz csappal pecsenye sütővel ... 95 Rft [Gör-génysztimre MT; Bom. G. XXIVd].

2. pecsenyét sütő személy; persoană care pregătește friptura; Bratenkoch. 1824: Nemes Torda Várossa Piaczán Azaknak az Árusaknak 's Kereskedőtskének Nevei, a' kik ... tartozznak fizetni ... Kun Arulo Sátorosak ... Mindenna-pi Kolészás Pállinka áruok ... Czipo sütők ... Petsenye Sütők ... Recapitulatio: ... 10. Petsenye Sütők [Torda; TVLt szltan 1826–1829].

pecsenyétányér sültés tányér; tavă pentru friptură; Bratenteller. 1611: Egi jo coreog vas njas, egy coreog peczenje talnyer egi keozep fa tal, haro(m) fa talnjer [Kv; RDL I. 90]. 1629: Eöt On tal, Egy peczienie talnyer. Ha-rom kis talaczika [Kv; i.h. 132]. 1677: Egy fa tál, egy pe-czenye tányér, négy kerek tányér [Kv; i.h. 155b]. 1708: Egyéb semmi nints, valami díbdab fazeknal, s, petsenye tangyémál egyéb [Kv; RvRLT VII. 11 Zambó Mihály végr.].

pecsét 1. bélyegző, pecsétnyomó; sigiliu, pecete; Siegel, Stempel. 1583: eo kmeK Varosul valaztananak olliat ky az valaszt Biro vramnak Volfard Isthwan vramnak Megh leoweteleigh viselne zorgalmatos gongiat az Magistratus-sagnak, Azert ... Caspar vramra bizzak mind az Pechettel egiet(mbe) Az Birosagnak viseletet [Kv; TanJk V/3. 270a]. 1589 k.: Az penz be pechyettelese feleol azt felely hogy monta magiari Tamas hogi ad ele az penzt pechye-tellyk megh Az kapitan vram(m) pechietuel [UszT]. 1590: Megh erettek eo kmgem varosul a' be gwytesnek első ratioiat melj illet Byro valasztast, az Walasztot Byro helyet. Eo kmgem semmikeppen Byro valasztasba nem elegytik magokat, holot az Vrsten Biro vramat lgyarto Mihalt, kit valasztottak volt, meegh az eletbe(n) megh tartotta, hanem eo kmgem akyre bizza ez ideigh az pechetet, mostannis Byro vram(m) eo kmgem arra bizza Effele Byro hagias ne(m) egie-bet hane(m) Byro vramath illety [Kv; TanJk I/1. 149]. 1610: Ö kglmek akaratóból csináltattunk czéh^a számára egy pecsétöt ... az ezüstvel együtt költöttünk reá f. 2. d. 32 [Mv; EM XVIII. 56. — *Ti. a szabó czéh]. 1635: Mikor Czismasia tanulo Inast Zabaditnak fel, fel szabadulásrol walo levele az olyannak, az ket Czismasia Czeh Mester newe alat kellyen, Es olyan pecziettyekis legyen egesz Czehül, az melyben Czismasiakhoz illendeo Czimer le-gyen, es az mikor szükség azzal pecziettellyenek [Kv; KvLt Cehir. I. 12]. 1692: En Homorod Szent Mártoni Biro Sa-muel ... az Erdélyi Gubernium(m) mellé literau(m) et Archi-vari Conservatória rendeltetvén, Esküszöm az egj igaz lstenre hogy ... az kezembe forgo pecsétell semmikeppen ne(m) abutálok [Bonchida K; Törzs]. XVII. sz. v.: Kgtt(nek) mint Uram(na)k meg szolgálom ha élek. met-czesse(n) nekem egy peczétet, a' Czimer légye(n) egy gyönyver (!) job labon álva [IB. Várad B. János pecsétren-delése bizonyos „Murányi uram”-hoz]. 1705: minthogy odafel is a Cancellarián a pecsétet corrigálták és a Leopoldus helyett Josephust metszettek, azért itt a pecséteteket aszerint corrigáltassák [WIN I, 449]. 1782/1799: A' mely

Petsétell a' Torotzkai Communitás él in Communi, azt hol vették az Méltóságos Torotzkai Familia Czimerét mi okból 's mitsoda Privilegium mellett metzették réá? declarálja a' Tanu [Asz; TLev. 5/16 Transm. 329].

Szk: ~tel való élés. 1785: Citállyuk^a az közöttünk ví-gealt, s reánkis devenialt Privilegium maradványit; melyektől még eddig erőszakosan meg nem fosztattunk, ugy mint: Petsétell való Elésünket, Héti vásárnak jövedel-mét, Ecclesia és Parochia tartást^b [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 18–9. — *Értsd: a torockóiak kiváltságos voltának bizonyosságaként. ^bFolyt. a kiváltságok fels.] * céh ~je. 1692: Vagyon egy pecsetis, ugy mint Céh Pecseti, veres rézben meczie ugy mint egy Olasz Asztal láb, ezen fellýül egy Kús Gyalu alatta által butatva, horgas mértékes Czirka-lom [Kv; ACJk 13]. 1723: Vagyon B: Céh Petsetys veres Rézre metzett, ahoz való egy kis Terpentinas viaszal [Kv; i.h. 127] * császár ~je a török császár pecsétje. 1710: A fővezér a mellette levő hadi tiszteteket dívánban felhivatja s leülteti, akkor az aga felkel, eleiben állván a fővezérnek, a császár pecsétit, melyet a fővezér mindenkor nyakában szokott hordozni, s valamig az nála vagyon, senkinek nem szabad bántani, a nyakából kiveszi, és a császár levelit megmutatja [CsH 175] * falu ~je. 1853: Sok helyen a' Birot eltították, hogy a' Falu psetsétjét a' psetsételésre által ne adja, mi azomba, a' rendelet felmutatására, nem Süké-rüle nékiek [Szilágycséh; BfN Szipolly Elek kezével] * káptalani ~. 1677: a' Fejedelmek válaszzsanak és állassan-ak-is, mind Fejérvári, s' mind Várad Káptalanokban, és Colos-Monostori Conventben, jo lelki ismértűt, és azon hivatalnak meg-felelésére elégséges tudományu alkalmas embereket ... kiknek a' szokot Káptalani pecsétet-is kezekben adattassanak [AC 207] * város ~je. 1586: Az Varas pechietit viobban mecchettette(m) Thanachj aka-rattiatból, Ezwsteót Czinaltak rea az fogonto niomoiara — p. 15 beoucon az Ezwsti arra tezen f. 2/50 Miert hogi ket uttalis kellett raita Czinalnj attam az mwkaiatol f 1/35 [Kv; Szám. 3/XXIV. 2]. 1784: az Város Petséttye ... tsak az finale Deliberatumnak meg psetsétlésére engedtetett a Mlgos Familia által [Torockó; TLev. 2/6. 5a].

2. bélyegző (viaszba nyomott) lenyomata; (semm lásat de o) pecete; Stempelabdruck. 1546: Ez fellýl meg yrth dolgokath my, ygy wegezthyk, az meg' yrth kethel, alath, kynck byzonsagara, athwk, mynd, az keeth felnek, Ez my yelen walo Lewelywnketh, kyth, meg Eressythetthyunk, az my pechetyinkel [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19]. 1555: En Komlo<d>y orsolya az meg holt vas Balastol meg ma-radot felesige adom myndeneknek tvtara hog az ky Levele-ke az en meg holt zeghyn vram meg eltyben haghót volt Bezteren (!) Zyűcz Lenart Vramnal azokat az en Kezembe attya (!) ... azert az en Levelemet kezem Jrasat es pecetemet adom myndeneknek tvtara ev knek menedýköl [Beszt.; BesztLt 23]. 1560: ez en lewelemet Attam en ew nekje ennek emlékezetyre es byzonsagara pechetemmel meg pe-chetlettet kywel zoktam ylnem [Ketesz K; SLt J. 1 Bethlen Gergely jb-adományozó lev.]. 1572: Attuk ez my leweleon-ke pechetyenekkel es az kik deakwl tudunk kezeonk Iras-sawal megy erooszetetet ky keolt fogaras waraba az feleol meg mondot zent lwkach nap vtan valo cheterteken 1572 eztendeoben [SLt S. 10]. 1573: Bonchiday Gergel, Baniay Eothwes Ianos, Eothwes Antal hiték vitan valliak hogi, Az Mynemw ados lewelet adot az Zemlyesiteo^a pechy Matias-nenak az zeolébely Adossag feleol Twgiak hogi Igazan vagion Irwa Noha pecet Ninch rayta [Kv; TJK III/3. 125. —

^aSteph. Zemlyesiteo]. 1617: Ennek nagj ob bizonsaghára, es erősségére ... aggyuk Vyfalui Gaspar Deákkal egygywt ez leuelet szokott pecziétionkel, es kezwnk irásáual megh erőssítuén [Kv; RDL I. 102]. 1674: Banffí Sigmond vr(am) ő kglme maga szokot pecseti es keze irasaval roboralt Testimonialissát küldvén, hogy a fen declaralt szemellyekkel ezen megh irt dologrol valo Contractust, mindenekb(en) az Vr Banffí Sigmond vram megh allya [Havadtó MT; BLt 11 Isák György keze írása]. 1705: Melly Testamentomot im fenn meg irt Birák így értvén és halván, mely mi előttünk ezen meg irt mod szerént ment végben arról mi is az mi hitünk szerint attestalunk szokott pecsétünkel, és kezünk irásával ezen Testamentom levelet meg erősítvén Judices ... Petrus Danka Nob(i)(is) mp Nicolaus Márton Scholae Magister Primipilus mpria [Altörja Hsz; Borb. II]. 1770: a Petset pedig vala veres Sponyol viaszra le nyomtatva [Orbai szék; BetLt 7]. 1848: Melly törvényes Megintés, Kínálás, és Közlés módja 's rendje, az azokra tett feleletekkel egygytt mindenekben a' megírtak szerént vitetvén általunk, 's előttünk véghez; azért írok miis e' saját Neveink' alírása, 's használni szokott pecsétünk' hitelesége alatti Válaszlevelünket [Fejér m.; DobLev. V/1291].

Vö. a *függő- és öregpecsét* címszólal.

Szk: ~ *alatt kelt/való (levél)*. 1539: foganak Mynketh kewz byroywl, es My elottewnk thewnk Illyen zerzysth, hogy Somboron az vambely rezyeth Sombory benedek wethhe zalogon az ew atya fyanak Sombory Myhalnak hwzon hath forynthba, kynek byzonsagara Attwk az My peczyetewnk allath walo lewelewnketh, ez leuel keolth Somboron, Wyz kerezth wthan walo wasarnaph Ezzer ewth zaz harmynch kylencz ezthendeoben [Zsombor K; MNy XL, 136]. 1603: Ennek nagj ob bizonsagara adgiuk az my pecziat alatt ualo lewelwnket [Kv; RDL I. 75]. 1604: peoczietek alatt ualo leveleket attak az aruaknak attjknak, melyet tempore producalok in facie sedis [Uszt 18/41]. 1613: Ennek Nagiubb bizonsagara Es ereossigire Attuk az my pecheteonk Alatt ualo leueleonketh [M. valkó K; Ks 42. E]. 1673: miis ... attuk ez mi kezűnk írása és pöcsétünk alatt keölt levelünket [Gyf; BálLt 1]. 1710/1792: Mely dolog mi előttünk ... így menvén végben, miis ennek nagyobb bizonságára adtuk ez mi pöcsét alatt költ Levelünket [Albis Hsz; BLev. Transs. 32]. 1807: Mely ebbéli magunk le kötelezésének jövendőre bizonyosabb voltára nézve is adtuk nevűnk all írása és szokott pöcsétünk alatt költ obligatorialis Levelünket [Kv; Somb. II] * ~ *alatt (ki) meg/ad*. 1551: Eznek bizonsagara attwk my az my lewelwnket peczietunk alatt [Mezőszengyel TA; BfR II. 304/108. — L. MNy LVIII, 492 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztozolev.]. 1567: egienlő akaratbol az my zokot pechetünk alatt az my leuelünket megh attuk [Vizakna AF; TT 1881. 191]. 1571: az Mynemw Byzonsagokat az ... fel peresek my eleonkbe hynanak azokat my Erossen megh vallatnok, az ew hytek zerynth, es az ew vallasokat az ew Newekel egietembe lrra az my hytunk zerint be venneok félseged eleyibe vinny az megmondoth pereseknek Adnok pechetwnk alath [Somlyó Cs; BálLt 79]. 1576: azon kez es Cigán vaidák ez leuelet attak pechietiók alatt [Dés; DLt 193]. 1578: a ket ado zedeo vram kewannak az warastul, hogy a' Minemo instructiot es hatalmat az waras adot volna az Ado zedeo vrainnak azt pechyet alatt adnak ky nekik [Kv; TanJk V/3. 163a]. 1634: az kiket az exponens Mü elleönkben az megh préfigalt

napra hy uagy huiat mi azzokot ... Erős hütel meg ualatonok es azoknak uallasokat az mj Jgaz hutunk zerent megh Jmök es azzok(na)k ... ky adnok peziat alatt [Kászónújfal Cs; BLt 3]. 1671: A' Melly Edictumokat és Instructiokat a' Bánfi Dienes Colosvári Fő Kapitány Atyánkfjának a' közelebb el-múlt Fejérvári partialis gyűlésünkben adtunk vólt, Articulusban bizonyos okokra nézve nem irattuk vólt, hanem a' három Nationak három szokott pecsétek alatt ő kegyelmének ki-adtuk [CC 49–50]. 1796: En alább subscribált adam ezen kötelező levelemet, tulajdon subscrip-tion és petsetem alatt [Mv; Tsb 24] * ~ *alatt megkűld*. 1608: (A vallomásokat) hwteonk szerint be Uőtteok, meg Jrattuk, Kgknek Pechetwnk alatt meg keoldeotteok. Actum in Comit(a)tu Alben(se) Petek 9 Juny Anno 1608 [Uszt 20/358] * ~ *et vel vmire*. 1552: Zylay Ffrench ... eztys kiuannya ... hogh Királnak ligw'nk hyttessek es hogh az minth w' iratty az hyth leueleth, my az leuelel kezzw'nk irrassath es pechetw'nketh vessw'k, es hogh az hyth az commissariosok ellw'th ligen [Torda; LevT I, 94 Bank Pal, Peter porkolab, Chahor Ferench Batori Andrass erdélyi vajdához]. 1570: Ven Lakatos peter, Lakatos Balint, Zygarto Gërgh Egenleo Zowal valylyak hytek zerent, hogy az mely Lewelre eok pecheteket vetetek, Es az Melyre Sala Jmhreh pechetet Nem vetette, Minden keppen es Minden Rezeben Jgaz volna [Kv; TJK III/2. 83]. 1574: az en testamentom tetelemnek Erössigire leg elozeor En Salfi Annazony vettettem az En peczietemet annak vtanna az En testamentomomnak halloy [Gyf; Jhbk XXI/12. 6] * ~ *tel megerősít*. 1545: En Sombory Janos vallom ... az en atyamffyanak Sombory Mihálnak Somborbely es az dalbely rezt az ky nalam tewle zalogon aloth ... megbochatham azon keth zaz forinterth az kiben nalam zalogon volth kyrewl menedeketh ez en lewelemel adok pechetemel meg erewsszetwen [Zsombor K; MNy XL, 137]. 1570: Ezt penig Hogh thy kegtek el higgie Es Bizoniob Ligie(n) Ez dologba(n) az my peczietwnkel megh Erössétettők [Oroszfalu SzD; BesztLt 114]. 1576: Ez az en zalogos lewelemet at-ta(m) ... Melyeth pecyeteömmelys Meg erositytöttem [Andrásfa MT; BálLt 86]. 1588: attuk az my leuelönket az my peczietünkel meg erősithuen [Vécke U; BálLt 81]. 1655: az mi hiteonk szerint irattuk pecseteönkkelis meg erősítettuk [Nyén Hsz; BLt]. 1658: Mely Diuisionkrol valo Testimonialis leuelünket kezűnk irasaua es pöcsétünkel megh erőssituen ... ki attuk [Ne; Incz. II. 10a] * ~ *tel (meg)konfirmál*. 1611: Az dolognak penjg nagj ob bizonsagara ... adgiuk ez ielen valo Jnventariumot zokot peczietunkel meg Confirmalua(n) [Kv; RDL I. 90]. 1620: Mely dolognak erősségere bizonsagara adom ez leuelet illyen iambor szemelyek, wgy mint Tatar Peter, es Botha Miklos eleött kit kuanom es akarom, hogy eő kéglymek peczietekkel confirmalliak Jeouendeo bizonsagul [Kv; i.h. 110]. 1633: kuanom, hogh ez testamentum tetelemet az felliu denotat Vraym pezietekkel confirmalliak ez leuelet iedowendeo bizonsagert [Kv; i.h. 102]. 1649: Melli uallonak uallasat ... irtuk megh fide nostrā mediante kezűnk irasaua, es peczietünkel Confirmaluan [RLt 1] * *céh -je*. 1672: ezeneket nagyub bizonságra Varosunk szokott pecseti mellett Czeheknek pecsetivel megerősíték^a [Dés; Jk. — ^aTi. az artikulusokat]. 1701: Minden féle Posztót Erdélyi modgyara csinálhatnak, és Zöldön festik meg, addig penig mig a Lato Mester az Ráman meg nem látta, és az Város, es Céh pecsétit rea nem teszi, és jedczi, csak egy singetis benne el ne adgyon, ha rajta kapják az Poszto mind oda veszzen

[Kv; PosztCart. 5]. 1845: Orbán István ... magát Filialis Mesternek fel vétetni Kéri ... mint a Czéh előtt esméretes s itten több mestereknél szolgált legént Szász Fenesi Land Meisternek fél Czéhba állási díj fizetése mellett ezennel fel vészi ... oly moddal hogy Orbán István Mint Filialis Mester Inasokat szegődthet Szabadithat és a Czéh petsétyével legényeket tarthat de Kolosvára mestersége folytatása végett nem jöhet, mint Landmeister [Kv; ACProt. 12] * *császár -je*. 1667: Az assecuratio bár csak szóval legyenek az titoktartásról, csak az más derék assecuratio legyen császár pecsét alatt [TML IV, 79 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz] * *erdélyi/erdélyországi címeres/törvényes -*. 1798: elmentünk^a Luts György Col. Házához ... ezen következő időző Királyi pecsét mellett ... ditsőségesen uralkodo Fejedelmünk N. Erdély országi Czimeres petsétyével veres ostya felet meg vala petsételve [DobLev. IV/797. 2b. — ^aGergelyfjára (AF)]. 1800: (Az irat) a közepin ... a szokott helyen meg vala petsételve ő Felségének Erdélyi Törvényes petsétyével fejr pappiros alá rekesztett veress lágy viaszra nyomva készítve [Ne; DobLev. IV/837. 1b]. 1832: (Az irat) A Közöpin ... meg vala Felséges urunk, borított papirosra nyomva Erdélyországi Törvényes Petsétyével erősítve [DLev. 2. XIIA. 2] * *káptalan -je*. 1585: mynd az kett fel, kolozuára be mennyen az kaptalan Eleyben es ezbely dologroll kaptalan pechiety alatt kelljen keözöttéok leuell ... Mikor ... az Vitezlő Theke Ferencz es Komjaty Mihali; az penz maradekanak meg adasara, es fell uetelere Conuent elejbe mennek, akkor keözteok mas Leuell kellyen Conuent pechiety Alatt [M.köblös SzD; SLt 29. J. 2]. 1661: Pusztá Koraba(n) az mikor bele ictatta batyank Czeffeí Vra(m) magat, akkor enis ott voltam ... az uj akkori donatit magamis latta(m), kezembe volt nagy hartara vala irva ... szegeny Attya(m) Vra(m) vötte volt ki az kaptala(n)bol, Kaptalan Pecseti alat [Sófva BN; Ks 41. K]. — Vö. a *káptalanpecsét* címszóval * *káptalani -*. 1675/1760 k.: Elsöbbenis ... producálá(n)k ő kglmek egy captalani Pecset alatt emanáltatott Regestromot [Ne; DobLev. I/316. 10a] * *kicsiny -* → *nagy -* * *királyi -*. 1803: (Az irat) közepé táján ... az cö Felsége Királyi petsétye Veres ostyával réa verve és meg erősítve azzal [Ne; DobLev. IV/862. 11] * *konvent -je* → *káptalan -je* * *nagy -*. 1628: mind az nagy, es kitsin pecziet alat ualo leuelek Biro vramnak, es Kiraly Biro vram(n)ak es az Becziwlletes Tanaczinak személyet illeti annak el Jgazitasa, Seöt ha mi hozza Nyulnankis cö kegi(el)mek el pe(m) szenuednek mert ne(m) az mi szemiliwnket illeti [Kv; RDL I. 18] * *vármegye -je*. 1677: Ha kik idegen Országban Deáki tudományak, nyelveknek tanulásáért peregrinalásért, viszont az Hazával es Fejedelmekkel nem ellenséges helyekre, vitézi vagy egyéb tisztességes állapotbéli szolgálattért ki akarnának menni ... Vármegye pecsét alatt, ha csak a' Fő Tisztek előtt, azonoké alatt, vegyenek Testimonialist, mellyet a' Cancellariara producálván ... tartozzanak az ollyanoknak Salvus Conductust adni, és ekképpen békével el-mehessenek [AC 86] * *város -je*. 1559: azon eszten-deoben ... wegessesbe woltunk my esz fel peressel, meli wegessesrol varos pechyety allath walo lewelwnks wagoon [Kv; KvLt II/16]. 1573: Markos Janos ... oly Regestumot kewan volt, ky varosnak pechyety alat volna vagi egeb meg hyendeo zemieliek pecety alatt [Kv; TJK III/3. 104]. 1606: Varasunk zokot Pecsete alatt adgiuk [Mv; MRLt]. 1744: Melly dolog és vásár, vagy is arról való recognitio mű előttünk ekképpen menvén végben ... irtuk meg mű is

fide nostra mediante kezünk aloll emanalt levelünkét pro futuro testimonio ac cautela Városunk szokott petsetivel corroborálván [Torockó; Bosla] * *város kis/kisebbik -je*. 1588: Mely felywl meg mondott eskwt zemelyeknek relatioiara attuk az my leweleonek Somogy Andrasnak varosunknak kissebbik pechyetyuel megh ereossytetteth [Torda; Pk 2]. 1628: Vilagos Jras uagio(n) az varas kis peczeti alat ualo leuelben arról az mikeppen vigeztek [Kv; RDL I. 18].

3. pecsétés hivatalos irat; act oficial pecetluit/Intárit cu o pecete; offizielle Schrift mit Siegel. 1566 k.: Ez tegnapy Napon pechetetth kywldeth Rea^a hogy ez holnapy napon .k. Eleyben tartozzek Az thewrynyre, .k. penig thwgya Azt hogy fywzkwth Nem zaszag hanem Nemesseg, vra hyte Nalkywl penig hany feye hogy Ew oda Meryen thewrynyre Menny [Szentmihálytelke K; BesztLt 12 Sebastianus Erdely Aulicus Regiae Ma(ies)(a)t(is) a beszt-i bírőhoz. — ^aEgy fűzküti jb-ra]. 1582: Anna Zigiario Andras felesége ... fassa est Menek eg cheoteorteok Nap Estwe kesen Philep Janosnehoz hog az kezemet be keöttessem velle, Mikoron ot keoteözne kezemeth luta oda Thorday Antalne azon-keozbe es pechettel Ideze be Philep Ianosnet [Kv; TJK IV/1. 28]. 1591 k.: Tudom hogy Chiaka Ambrus az hidon sokat panazla Nagy Georgyre, mo(n)da vegre vdwarbio Im en egy peczietett adok hid te velle, megh latia bestie kwafia hogy az teomleocjben vartatom megh velle Capitanj vramat mert akkor hon nem vala [Uszt]. 1600: Engemet az Almasiak pechettel hittak vala oda a' Mochar neüu heljre, ot leonk egy ebedkorigh [i.h. 15/16]. 1609: Hoza mű nekünk az nemzetes vitezleo Beldi Kelemen Vzoni az nagsagtok pechetit meliel kenzerite ... hagi mi elmenek (!) Tusnadra es valakiket mű eleonkbe hina mi azoknak hitek zerent ualo vallasokot meg irnok bevenek [Cszs; BLt 3]. 1677: A' mely Nemes ember Hajdu Városokra futot Jobbágyát akarja repetalni, a' Váradí Fő avagy Vice Kapitánytól, az eddig bé-vet régi usus szerint pecsétet kérven, a' Váradí Vár Szombati Székin valo két Assessor, avagy a' Notarius edgyik Assessorral edgyüt, tartozzék ki-menni a' Nemes embernek instantiájára, az observatokat usus szerint deposito salario, es az azon Assessorok azon Hajdu Városnak ... Kapitányt vagy Hadnagyát requirallya érette | A' Kapitány a' Nemes ember jóságában, sem pecsétivel, sem egyébképpen, semminémű törvénybéli dolgot ne igazgasson, annyival inkább a' Nemes ember jóságira praesidiumot ne külgjön, és meg ne fogassa, mert éfféle igazgatás a' Vice Ispánnak es Szolga Biráknak incumbál [AC 172-3, 226]. 1754: az egész falu azon Majorház nevű helyre petséttel ki hivattatván ... a ... körül lévő gyeptüs ... közönségesen el hanták [Gálfa KK; Ks 66. 44. 17a]. 1838: A Tartsafalvi- es Csehétfalvi Közönségeknek, Havasokban tett kár tétel aránt, törvényes ki-botsátatásunk mellett esketést folytatván ... a feltett napra a kezébe adott Petséttel meghívni es elő állítani esmerje Szoros köteleességének a következendő Szemelyeket^a [Korond U; Pf Pap Samuel esketőbiztos kezével. — ^aKöv. a nevek fels.].

Szk: *-et vált*. 1570: Erzebet Zekely Gergelne hithy zent vallya, hogy ... mikor altal Jektek volt az azzonyok az Birotwl pechietet váltottak es az vroknak Atthak hogy varas theorwenye zerent Mindent az my eoket Illethy dabo petemetwl ky vegyek ... Illel vegel hattak It az vrokot, mykor az pechetet nekyk atthak [Kv; TJK III/2. 169]. 1592: Keomiues Janos, Themeswari Gergeli hitek vitan valliak: Mikor Nylas Antalne pechetet váltot volna Martonra, Bu-

dai Thamasne Azzoniom jnti vala az Azzont rolla, hogi az varos zolgaia feleol ne volna vgi hogi ket pinz volna dya [Kv; Tjk V/1. 227] * ~et vesz. 1647: En az citatiot modo bono p(er)agaltattam ennek az B. varos(na)k rend tartasa szerent peczietet ueottem Biro Ur(am)tol eo kglmeteol ugi p(er)agaltatta(m) varos Szolgaia alta [Kv; Tjk VIII/4. 246] * ~ (meg) nem becsülése. 1590: Birsagh zedessel vgi eltek pecheth ne(m) beochywiles fl. 2, kek mutatas d. 40 [Mákó K; GyU 27]. 1677: Mulctae Méltatlan panasztételért ... fl. 12 ... Hámori tiszt pecsétinek meg nem becsülése fl. 12 [CsVh 57–8] * ~nek engedetlenségén (meg)vagyon vmely hivatalos intéz elleni engedetlenségben vétke. 1590: ment egy feöldemre onnan el hozta kez meg Aratott búzamotoh vgi mint hat kalo(n)giat mellyet meghis kerette(m) pecziettel, megh ne(m) Adta engedetlen lett az tiztarto peczetinek, Az buzanak el hozasaerth hatalo(m)nak mondom, beczywel kewano(m) megh teölle es az peczetnekis engedetlenségen vagion Annakis terhet varom [UszT]. 1598: az Alperesek valamjre ualo gondolatok<bol> vittek el zekereken vgmihint hetue(n) eot kalongiara valo keue buza(m)o<to> ... Azert azt mondo(m) hogy valamjen nap tartottak Attul foghan (!) minde(n) nap haro(m) haro(m) ghyraual tartottak; Affelet az pechetenk engedetlenségen(n) is megh vadnak kylen kylen, seot mjert eyel vitték el az terheis nagyub [i.h. 13/17] * ~tel kitiltat. 1617: Mikor zanthat volna kj tiltatta pechettel az Inctust Thorvenyre kellett fel Bochuznom [Kovácsna Hsz; HSzjP] * ~tel (meg)kér. 1634: pechiettel kertem volt meg szena rendemett mellyett eo kaszaltatott volt meg [HSzj széna-rend al.]. 1682: egy öreg búza tarto kasomat kértém pecséttel [i.h. búzás-kas al.]. * ~tel reáhv. 1671: Az migh az Birak elnek egy pöczettel reahian az Birakot, az Birak holtok utan Rea hiuan az Tiztökök egy Poronczolatal az megh allo fel az megh nem allo felen az fen megh irt vinculumot minden törvény nélkül megh vehesse [Szent-ábrahám U; Told. 21] * betiltó ~ → eskető ~ * bíró ~je. 1570: Jloná Nagy Myklosne ... vallya, hogy Dabo Thamas Be hozta az Mustot, Latta hogy az felesége Meretlen akarya volt adny Zabo gérnenek Az penigh ne(m) akarta venny, hane(m) Byro pechetywel megh Thyltotta [Kv; Tjk III/2. 2]. 1584: Tartozikis az poztos sowago az biro pechetre ez fellwl megh lrt dolgokirth es Casusokba eleo Jwni Teórvine de ne(m) eleb hane(m) veczernie zekre [Torda; DLt 212]. 1592: Ach Lukach ... vallia ... Mikor az heazaskor oda lwtv volna Zechi Peter az Maiorba, hogi Immar Zechi Jstuan zamara heazzuk vala, biro pechetiuel tilta Peter az battiat, hogy ne heaztassa, de ne(m) gondola velle Zechi Jstuan, hanem vgian megh heaztata [Kv; Tjk V/1. 235]. 1632: vst giarto Jstua(n) engemet biro vram peccetivel ki hiut vala hog' megh lassuk az feöldnek mi uoltat, mi megh latok es megis merök a feöldet [Mv; MvLt 291. 99a]. 1729: Horánczki Gjörgj Mester kantárságért meg dulattván az műszereit el hozatta az B Chéé T. Biro Ur(am) peccetivel es Város szolgáljával [Kv; ACJk 141] * citáció ~. 1593: Henteler Jstwanneual az Vra du(a)lit(a)s-sat kerewen hogy citaltuk, citatio pechettel egietembe f — d 4 Masod utalis hogi citaltattuk attunk f — d 2 [Kv; Szám. 5/XX. 170] * citatória ~. 1722: Hozá mi nekünk ... Fogarasföldi Voillay Nem(zete)s Sorbány Gabor uram eo kglme, Fogarasi Fő Kapitány Kövesdi T(ekintete)s és Nemzetes Boer Simon uram eo Kglme Valato es Czitatoria peccetitt ... hogi azakal el menenk ... Also Porumbakra és ... az melly vallokatt eo kglme előttünk specificalna azakatt erős-

sen meg esketvén ... hitek utá(n) tett fassiojakat ... meg irnok [F; BK] * eltiltó ~ → eskető ~ * eskető/esküdni hívó ~. 1795: Szentgyörgy havanak 7ikén költ Megintó, idező, bizonyossá tévő, őszve hivo, Eskető, ellenzető, bé és eltiltó Pecsét [Told. 76]. 1799: Az Eskünni hivo pecsét ilyen vala [Makfva MT; Dlev. 5] * főbíró ~je. 1571: Hywa my Eleönkben Kemyn Janosne Azzonym feo byro pechetywel ez alat megh lrt zemelyeketh hogy my azokath megh Eskenwk es megh walatnók [Bukkös AF; KCsl I. 52]. 1657: Nemzetes Nagy Janos Ura(m) Pancelczehen ... lako ... Hiva szent katholnara Doboka varmegjeb(e) ... nemw nemw vallok(na)k vallasa be vitelere, en azert Tiztem s hiuatalo(m) szerint el menek es az melj vallokak eo kgle en előmbe Hiuta. Nemes Doboka varmegjenek edgj Fw Biraja Pecziuiuel en azokat erős hwitel megh Esketem [Páncélcseh K; RLt 1]. 1722: el mentünk Naszodra ... Falus Biro Boricz András házához holottis az melj Vallokak az Exponens, Beszterczei fő Biro uram eo kglme pecsétinek vigorával előnkbe állitata, azokat erős hittel meg esketvén ... szorgalmatosan examinaltuk, es hütök után valo ... fassiojakat megirtuk [Ks 25. III. 14]. 1753: Fő Biro Ur(am) Pecsetiert és a mellett valo Idezésert Dr. 14 [Kraszna Sz; Borb. II] * főispán ~je. 1592: hiuata minket Az vitezleo fratay Jannas Vra(m) Magiar fratan ... feo ispan vram peccetywel Jlien newó bizonsagoknak be vetelire [SLt S. 37]. 1628: Mi azért meg beczwluen fwispan vrunk pecczjettit el menenk az meg nueuzet Cegeben ... es az melj vallokatt vgian fw ispan urunk pecczjettiuem mi előnkbe hiva es statuala ... azoknak ... vallasokat fide mediante igi recipialtuk mj [Dob.; WassLt]. 1635: hiva minket az Nemzetes Sukj Benedek vram Colosvar megeben Felso Sukra, Fú Jspan vram peccetiuel [SLt G. 10] * főkirálybíró ~je. 1638/1687 k.: egy másnakis kezeket bé adak, egy szer s mind penig 100 forint kötelitis veték, hogy az meg álló fél a meg nem álló félén Kapitány Vr(am), avagy fő Király biro Uram Petséit vévén az fl. 100. meg dúlathassa [Bos/Kebelesziávn MT; MMatr. 300] * főtiszt ~je. 1767: mikoron fel fogta^a eleget elenzette Fő es Vice Tisztek pettsettyével [Udvarfva MT; Told. 44/38. — *A földet] * ispán ~je. 1578: hiua galacz Jstuan Jspan uram pechetiuel, lompertra, ky uolna Kolos var megebe, my engedelmesek leuen el menenk [WLt]. 1590: Az kj az Jspan pechetit megh ne(m) beóchjwlj fl 1^a [Kajántó K; GyU 17. — *A büntetése]. 1608: Somody Andras Vram ... Pocz Jacobbal Jgassagomat megh adua(n), hiua Kozarwarra Jspa(n) Vram peccetiuel, hogy az minemw peórgj vagion Mindzenty Vrammal, es minemw vallokak előnkben hiuanak, azoknak vallasokat be venneök [BSz; SLt CD 3]. 1647: nem acceptaltatik ez az relatoria mert ne(m) exhibealsz mi mellet colligaltattad az fassiokat ... Az fassiokat mi Ispan pecczietuel colligaltattuk [Kv; Tjk VIII/4. 190] * kapitány ~je. 1595: Jm ez az varga Jstwan hiwt engemet kapitán vram pechetiuel kegmend eleyben [UszT 10/106]. 1600: aztis az tilalmat elegee halam hogy kapita(n) vram pechetiuel megh tilta Gergely Thamas Zombatfalwa kepebe(n), az waros biraia elot hogy az malomnak semmiel el né tekozolliak, az wamiatis fel ne ozzak, tizen kett forint birsagba [i.h. 15/265 Fanchali Lukach, Fanchali, Lofeó ember vall.]. 1606: Hitta volt Balint kouacz Buzas Janost Capitan vram peóczétiuel az eo kegelyme zekire [i.h. 20/271]. 1653: Inte minket Praesidens Nagy Thomas Vra(m) eo kglme Capita(n) Vra(m) eo Naga pecczietuel, hogy Felso Venicere^a meniünk Nemw nemw bizonsagok(na)k be vete-

lere [Szád. — *F] * *királybíró* ~je. 1597: Az Aszony valthigh mo(n)da hogy megh lattatya az kertet királbíró pecheteuel mely hitúa(n) [UszT 12/135 Vrsula consors prouidi Georgy Veres de Benched vall.]. 1604: latta mikor görfi Janos az peczietet ki wötte az swuegeből s meg Tiltota ot az pal marhaiat, akor wgi zolt hogi Jm tiltom királj biro uram pechietuel hogi senki Jnet semit el ne wigien [Csekefva U; i.h. 77b]. 1690: ados volt azon ohlanák tiz forinttal, Királly Biro Ur pecsetivel megh tiltottam uala, felis Buczuztam Tiszt uram előtt kezestis adtam [Kovácsna Hsz; HSzjP] * *királyi* ~. 1798: (Az) előnkbe(n) adott kérdéseket vévén ... elmentünk^a Luts György Col. Házához ... ezen következő idéző Királyi pecsét mellett^b ... ditsőségesen uralkodo Fejedelmünk N. Erdély országi Czimeres petséttyével veres ostya felet meg vala pesztelve [DobLev. IV/797. 2b. — *Gergelyfájára (AF). ^bKöv. a pecsét szövé. * *összehívó* ~ → *eskető* ~ * *tiszt* ~je. 1663/1728: Senki harom forint erő dologert Szekre ne mennyen perleni sem Jobbagyis ura eleibe, hanem it az Falu előtt indittassek meg mind(en) dolgok elsőben, es ugi bocsattassek apellatiob(an) mind(en) dolgok a' kik arra valok lesz(ne)k ... Ha ki Tiszt pecsetit hoszna be Falu boszujara maradjon [Szentmihály U; Törzs. Jakab János más.]. * *tisztartó* ~je. 1590: Mikor az felliel megh nevesztet feoldinket megh osztottunk volna faluál tizes szamar minth megh mondottuk, mindenik tizes megh tilta Capitan Vram, tizt tartonk peczétivel hogy mindenik tizes az eo tarsaiul egyt talmasba tarcha [UszT] * *törvényes* ~. 1781: ő kigylmek a magok Nevekre költ Törvényes pecséttyeknek vigorával ... Embereket ele alitván [Karácsonfva MT; Told. 76] * *udvarbíró* ~je. 1589 k.: Tudom aztis hogy Magiary Thamas megh tiltotta vala az hatart 12 forint tilalommal, Vduar biro pechietueul varas akarattiabul [UszT]. 1632: Eleiteől foguan ualo rend tartas szerint Fogaras főlede birsagh szedesben egienleő modott es rendett tartott. Kék Birsagh uolt f. 1/20. Ver birsagh uolt f. 4 ... Uduarbiro peczeti maraszsaga f. 1 [Grid F; UC 14/38. 6]. 1652: Az Ud<var> biro petseti ellen vet f. 1 bwnttetit meg' [Asszonyfva TA; GyU 142] * *vicetiszt* ~je → *főtiszt* ~je * *vki* ~jének/vmely ~nek erejével. 1677: A' Mely peres pediglen ezeket a' specifiact Casusokat Széken akarja prosequalni, abban illyen mód observaltasék; hogy itt Erdélyben mind pedig a' Partiumban a' citatiok Fő és Vice Szolgabírák ájtal; a' Székelységen pedig a' Székek Esküttei vagy ... a' Tiszt pecséttyek erejével legyennek [AC 180]. 1714: kére Nemz(ete)s Arkosi Adam Ur(am) ő kglme ... hogi az mely Tanukat ezen pecsétnek erejével előnkbe(e) állittanak azokat erős hittel meg esketnők, és ... hitek után valo fassiojokat le irmok [Msz; BK]. 1769: midőn el mentü(n)k volna ... Bögözben Agilis Varsányi Sigmond Uram maga lako Házához a mely Fatensket ... modo l(e)g(iti)mo az alább inseralt pecsétnek erejével mi előnkben Convocatlatot azakat erőss Hittel meg esketvén az előnkben adatott utrum(nak) punctumaira meg kérdeztük s Hitek után tett Feleleteket ez ide alább valo mod szerint meg irtuk [Bögöz U; IB]. 1799: Nemes Barthos Sámuel Uram ... Általunk Tekintetes Szent Katolnai Dimény István Ur mint Nemes Kézdi Szék V. Király Birája Petsetyinek erejével Citálatya Kegyelmedet a Nemes K. Szék Törvényes Fiu székire Törvényre 8ad napra e mostani Citacionak Napjától számlálva [Hsz; Blev.]. 1814: Ezen ... Tanuk ... mindnyajon az irt Petsétnek erejével mi előnkbe törvényesen idéztetvén, meg eskettettek meg kér-

deztettek es vallottanak mindenekben a' meg irtak szerint [Dés; DLt 56. 29].

Vö. a *citáló*-, *idéző*-, *vallató*-pecsét címszóval.

4. vmit (hivatalosan) be/elzáró bélyegző; sigillu aplicat pe ceva (in mod oficial) pentru inchidere; (officielles) Siegel. 1583: De wagon nag panazolkodas az zolgakra kik az Adon larnak, hogy amikor az haszakat be pechetlik tehagh az zegenseget meg Sacczoltatwan az pechetnek le vonasatol tiz tiz penzt vesznek raitok ... Azert kerik eo kgmet Biro vramat hog ... meg feniche Az zolgakat ez fele sacczoltatastol [Kv; TanJk V/3. 274b]. 1590: Reisz Mihaly ... hiremnelkwl az en pechetemet le vonta, ot Nem lewe(n), es Saffraniomhoz hozza niult, ez Nagy Antalnak fizetet saját Adossagaba az en Saffraniombol, keesz volnek meg eskennj hogy igazságot keres Nagy Antal [Kv; Tjk V/1. 24 Peter deak Al(ia)s Symrer vall.]. 1725: a pecsét le szakadt az ajtorol [Szamosfva K; Ks 95 Gergely Ferenc kolcsár vall.]. 1730: Tudom nyilván és bizonyoson hogy még a Kurucz Világ előtt a' Telekiek számára foglaltak volt el, egynehány ház Jobbagyot ... az ablakokon láttam a Pecsétet is, és, mint egy hat hétig vesztegségben vóltanak, úgy hogy hat hétig sem egy felé sem penig más féle (!) nem szolgaltanak [Vármező Sz; TKI Bencze Peter (50) jé vall.]. 1778: kívánta ... Dobollyi Josef Ur mi általunk Négy Testificator Birákkal a Ládákat és szekrényeket fel bontatni és nyitítani, 's már rajtok levő petséteket fel szaggatni [Nagylak AF; DobLev. III/503. 1b]. 1789: Az Házoknak fedelek alatt levő Zaros Conservatoriumnak is petséttyei hasonlóképpen violálva találtattanak [Mv; ConscrAp. 1]. 1795: A Levelek ... a Mlgos Haller Maradékok által le petsételtetve lévén ... a Leveles Bolton Petséttyek vagyon [Kv; Jhb I/36]. 1832: Hát a Leveles Ládája az Exponens Néhai édes Attyának, kik által petsételtetett le ezen alkalmatossággal; annak utánna kik bontották fel a petséteket? mit miveltek a Levelekkel? [Dob.; RLt vk. — *A temetéskor].

Szk: ~ *alá bocsát*. 1807: Az elenyészett 1806 dik Esztendőben December(ne)k 8dik Napján Sombori Farkas ur az Levelek ki adásáért Admoneáltat ... még pedig töllem érzékenyül vett ki tételekkel, hogy néhai kedves Ferjem Tékáját petsét alá nem bocsátottam, és az ott találtatott Levelek ki adását tsak el mellőztem [F.esküllő K; Somb. II] * ~ *alá mehet* lepecsételésre kerülhet. 1797: A' Néhai Groff Ur ő Nagysága Marus Vásárhellyi Portékáit, mellyek Petsét alá mehettek ... Cseh Sándor Urral Petsételtük-bé [Kolozs; Told. 42/24] * ~ *alatt kezéhez ad* → ~ *alól felnyit* * ~ *alatt küld*. 1591: Nagi balas kwide en teollem Bamffi Hüniadrol peczet alat pinzt [Kv; Tjk V/1. 78]. 1781: (Az órát) egy kerek skatulyaban gyapott közé jól bé csinálva Pecsét alat küldöm [Sáromberke MT; Tsb 13 gr. Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsánna kezével]. 1817: Ezen oda menő szekerem petsét alat küldöm a négy véka fejér Litzett, a meg hizlalt majorságokat úgy mint két Pujkát, két Ludat [Héderfája KK; IB. Utó Bálint tt lev.]. * ~ *alatt (oda)visz*. 1569: Nyrrq Josa, kwldqth volt ky 160 frot, Kys Imretol Beke Gergelnek Debrecenbe, es azt a penzt Kys Imre pechyet alat oda vitte, es keszebe atta Beke gergelnek [Kv; Tjk III/1. 255]. 1796: az kuptát is küldöm, mindenével edgyütt Semmije itt ... egy bör merevalot ... egy sakba petsét alatt viszik [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. * ~ *alatt van/lesz*. 1589 k.: Magyari tamas monda Az Azzonnak hogy ha Engom hattak tutornak, Azt keuantam hogi megh lassuk meny Az penz, hozd ele az penzt Azt akarom

hogi legyen pechiet alath mert en teollem zamoth veznek ... azt Akarom hogy Az en tutorsagom alath pechiet alath legien. ha eo megh giogiul ne vegyen en teollem zamoth talliya vgy megh Az mynt volth [UszT]. 1693: Bajcsi uram küld egy ruhában hat aranyat ... de pecsét alatt van, nem néztem meg őket [Kv; KvE 223 VBgy] * ~ alá vettem. 1693: Mindennemű Res mobilisek, valamelyeket Testamentumában a Defunctus nem specificált, es Zar — s — petset ala nem vettetet, halala előtt, negy reszre oszolniak [Né; DobLev. I/38. 6b] * ~ alól felnyit. 1661: Dálnaki Ur(am)hoz el menven, es onnan kiveven egy leueles latat, kaptala(n) Vramhoz vittük, ket kaptalan Vra(m) fel nyitva(n) pecsét alol az latat, segregalva(n) az leveleket, az mely jóságokrol es portionkrol praetensionkot az mi reszlünkrol aranyoszhatta(m), kaptala(n) Vramat informalva(n), az mit ott kaphatott, egy Vankos hajba(n) pecsét alatt, kezemhez adta [Sófva BN; Ks 41. K] * ~et vet red. 1610: ha igen bania eö kglme hogj oda Jarok vessen Peczetet rea^a [Dés; DLT 320. — "Szállására] * minden ~ alá jöhetett javai minden elpecsélhető/zárolható javai. 1797: minden petsét alá jöhetett Jovait ki porontsolattýából petsételték el, én nem tudom [Koronka MT; Told.].

5. zárjegy (boron); sigiliu (pe vinuri); Siegel (auf dem Wein). 1583: Valaky, Borat chaplarral akarja ky merethy es arultathy Tehagh a' Bornak gazdaia megh Mérettesse a' fwzerrel az ahoz Rendelt es Valaztot Zemeliekkel ... Es Veres Cretaul az Veder Zámoth rea lrasa az Valaztot Zemeliekkel, kik az meg meresnek nagjib bizonsagara tulajdon zokot pecheteketis a' hordora niomiak [Kv; PolgK 2]. 1730: A borok petsét alát Vadnak ... ditsirek hogj jo borok [Noszolyi SzD; ApLt 4 So János deák Apor Péternéhez]. 1745: Hogy V. Arany válto Jakab Péter vr(am) maga italára egy hordó idegen helyen termett bort most ez úttal ... bé hozathasson ... tali conditione engedtetett hogj ... ennekis be hozatás, arra rendeltetett, Borbiránk p(rae)sen-tiájában es petséti alatt légyen [Torda; TJKT II. 34]. 1747: eö vette ... uttjában eszre az átalognak csöpögesit de a petsetet nem violalhatván hibajanak nem Succuralhatot [Ebesfva; Ks 83 Kopacz Péter lev.]. 1748: A pinczéb(en) lévő borok A Baczka Madarasi Majorság szőlőből darabjában Nro 4 de teli, vagy medig légyenek nem tudatik, mivel az Ur eö Naga maga pecsettyivel vannak bé pecsételve [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 12]. 1774: abból a Borból isznak a mellyikből tetszik, mind magok, mind Inter-venienssek, kikis eökemeknek Attyafiai, és jo Emberek, mivel az magok petsétyek alát vadnak [Mocs K; KS Consr. Áts István lib. molitor (30) vall.]. 1788: 2 átalag fein Szilva égett bor pecsét alatt [Szentmargita SzD; Ks 67. 47. 27]. 1792: Én a' Motsolyai Borokat ... Drágban Szám-tarto Uram keze alá, már bé is küldöttem petsét alatt du-duzva [Mocsolya Sz; JF 36 LevK 52 Kovács György lev.]. 1795: tanáltunk ... tizen öt edény Uraság borát jól bé petsételve ... a petséteket fel bontván az edényeket héjánosoknak tanáltuk volna. Szükség lévén a fel nyílozás előtt a hordokat meg tölteni magunk előtt, két félbenn volt oh boros altagokból minden hordokat meg töltettettük [Ádamos KK; JHb XIX/50].

6. védjegy (posztón); marcă (de fabrică); Schutzmarke. 1701: Valamellyik Mester Posztóját a szövésbe, avagy Dür-rückzőlőbe, avagy az Rámán el vesztegetné és osztán a Látó Mesternek az a' Poszto nem tetszenék, maga az Látó Mester a' Posztorol le akarná vágni a' petsétet, a' ki váltásának a' Posztoért adgyon edgy forintot az Czéhnek [Kv;

PosztCart. 12]. 1782: Egy veress fekete petsétekkel meg jegyzett kisebb bérlett selyem Szalup [CsS].

7. tulajdonjegy (állaton); semn de proprietate (pe animale); Eigentumszeichen (auf Tieren). 1599: Az Incausamat (tractus)nak procuratora teob akkori felelethi kezeott teott illyen zoot, Mynd az en zegeny Vramath Radak Andrasth Krezthuri Cristoffne Azzonjom zolgaia altal megh Intette, hogj Jobbagit ne haborgatna, Es az Alparethi hataron se Nyulaztatna, Mivel Vranakis gyakortha arra zwksége volna, Az hatarés az Vraę volna, Es zegeny Vram erre az valazt teotte volna, Nyomion, vgymond, pechietett, keouetem kegteket, akar az farkara, Akar az farka ala, ha pechietes lizen nem bantom [Dés; Eszt-Mk].

8. pecsétgyűrű feje; pecetea de la inel; Kopf des Siegelringes. 1576: wagion egy fekete zarw gywrw ezeostes a pechety [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 3]. 1588: Vagyon Mas pechetes Amatist Arany gywreo, egy ember feő a pechetin, Niom, ket Araniat egy ortot [Kv; KvLt Vegyes I/2. 13]. 1661: Kegyelmed levelit mind az gyűrűbe való pecséttel meghozá azon ember, melyet Kegyelmedhez küldtem volt, melyet, ha élek, bizony Kegyelmednek megszolgálók, hogj megmetszszette, bizony szintén kedvem szerént [TML II, 93 Bethlen Elek Teleki Mihályhoz]. 1770: az remek lészen ... égi arany gyűrű szines köre, égi hely-mes petsét [Kv; ÖCjk]. 1773: mind a három Specificált darab Remekjeit Jo Diénes eö Kglmének meg vizsgálván talált a Czéh illy hibákat I nro a plak igen görbe és az Slajfolása darabos, 2do a petsét régi, nem a Specimenhez valo, 3tio nem a Czéh Mester házánál csinálta a Czéh determinationja s protokulationja Szerint [Kv; i.h.].

pecsétadás pecsétes irat kiadása; eliberarea actelor sigilate/pecetluite; Ausstellung/Ausfertigung versiegelter Akten. 1823–1830: József császár idejében <egyre-másra> jötték az újabb rendelkezés, azt nyolcszor kellett nékém mind leírom. A tisztséghez a relatiókat írtam a székely peresek mindennap sokan jelentek meg, ezeknek dolgaikat, azokra tett határozást, még csak pecsétadást is protokollálni kellett, melyet minden este megnézték, s ha hibát talált, szidott [FogE 91].

pecsétel 1. levelet/okiratot pecséttel ellát; a sigila/pe-cetlui (o scrisoare/un act); versiegeln (Briefe/Akten). 1602: Amy az Juramentumnak Tabulayat nezy arrol tettczet Tanachibely Vraimekkal egyetemben hogj megh Egy exemplart pechetelyenek, az Juramentumnak helyet Abban hagywan [Kv; TanJk I/1. 400]. 1634: az dologba(n) biro nem uoltam, nemis peczetlettem az levelet [Lemhény Hsz; Bállt I]. 1635: Mikor Czismasia tanulo Inast Zabadtinak fel, fel szabadulasáról walo levele ... az ket Czismasia Czéh Mester neue alát kellyen, Es ollyan pecziettyekis legyen egesz Czéhül, az melyben Czismasiakhöz illendeo Czimmer legyen, es az mikor szükség azzal peczietteljenek [Kv; KvLt Céhir. I. 12 Kvár tanácsának hat.]. 1654: Ezen dolgok(na)k nagjub erősseghere minekünkis kezét az introspecificált Iffiu legeni hűtinek le tetelivel edgiüt be adua(n), es Reuersallissat peczetelve(n), s maga keze irasa auuagy subscriptioia alát kezünkhez adua(n) miis fide n(os)tra median(te) recognoscilliuk [Fog; KCs David Janos kezével]. 1678: valamínémű levelet kívannja kglđ, ollyat irion s kuldge kezemb(e), en subscribalom s pecse-telem s kglđ kez(e)be küldem [Küküllővár KK; WassLt Bánfi Ágnes aláírásával]. 1704: Ugyan ma kénteleníttem

a Rákóczi uram és asseculái proscriptióit subscribálni s pecsételni, többek is mindnyájan [WIN I, 184]. 1736 u.: Az akkori időben kevés kelete volt a spanyolviasznak, osztával, közönséges viasszal, s néha kenyérbéllel is pecsételenek, senkinek gondolatjában sem ötlődött hogy apprehendálja [MetTrCs 461]. 1800: Mely hírré tétel, hogy én altalam az fenn irt modon vitetett légyen végben, arrol adom, subscribálom, és petsételem ezen Leveletem igaz hűtöm szerént ... Jákó László mpr Nemes Thorda vármegye edgyik hűtös szolga Birája [Torockó; TLv. 9/33].

Szk: *pecsétetlen* ~ egyre pecsétel. 1662: még csak a kapitány intő beszédét sem hallván, csak a nagy regális papirosokra frott leveleket hogy pecsételni kellene, látván, mire valók volnának azok, csak azt sem vizsgálván, csak pecsétetlen-pecsétlik vala [SKr 399].

2. mérőszekőzt pecsétell hitelesít; a aplica pecetea pe un instrument de măsură după verificare; Meßgerät mit einem Siegel eichen. 1582: Az wasarbirak chynaltattak wyobban meg az waras pecyetik (!) kiwel wekat es merketek pecyetelnek fizettem teolle d. 32 [Kv; Szám. 3/V. 29 Lederer Mihály sp kezével]. 1584: Mikor wekath vagy egieb merketek pechetel, Tehat akor keth pinzt wehessen^a [Kv; PolgK 10. — ^aA vásárbíró] | Az Wasar Vamrol ualo iecztes ... Mikor wekath vagy egieb merketek pechetel, Tehat akor keth pinzt wehessen [Kv; KvLt Vegyes III/10].

3. (ládát) pecsétell lezár; a pecetlui/sigila (o ladă); versiegeln/sigillieren (eine Kiste). 1573: Zytta peter Azt vallia hagi ... Zylagy Myhalne penig az vian tyltotta es azonnal be pechetlette az hazat az piachon valo ladath pechetlette [Kv; TJK III/3. 240]. 1754: hogi pediglen az Exponens Aszszont és ... férjét kik záratták ki és pecsételték ki, s következendő képpen oldal Kameráját, és Záros Ládáját vagi heljeit kik és kik által petsételték; én arrol semmit sem tudok mondani [Gernyeszeg MT; TGsz 33].

4. italt lepecsétel; a sigila/pecetlui bāturile; Getränk siegeln/sigillieren. 1793: az Borokat küldöm, az Erkedí járásbeli és Széeri Emberektől duduzva, petsételve és tzedulázva az ide aculadált Specificatio mellett [Szszg; JF 36 LevK 255a Kovács György lev.]. 1832: A Pintzémre a leg nagyobb figyelmét fordítsa a számtartó a hordok mindenkor petsételve álljanak, azoknak tsapjait abrantsait nézegesse mert ha ügyetlensége által akár el foljva egy hordoborom, akár törötlettség (!) mián meg izsedik imputaltatni fog [Csapó KK; Berz. 20].

5. rögzít; a pune/fixa; befestigen, fixieren. 1710: el kültém mostan ... egy küsdet öszi turot melyre Czédolat is peczetlettem [Dánfva Ks; BCs].

6. ~ni való pecsételéshez szolgáló; care este folosit la pecetluire; zum Siegel. 1754: Egy petsételni valo vass Sutu [Nsz; Told. 19]. 1768: Petsételni valo kalapás I [Mésztygyörgy K; Ks 23. XXIIb].

7. átv megpecsétel; a pecetlui; besiegeln. Szk: *életével* ~. 1652: Ennek előtte rendel arultak az kortsomat. De Fabian Istvan ideib<en> Esztendeig^a, az mostani le teött Ud<var>biro ideiben 4 Esztendeig^a csak egy ember arulta. Mellyet nyaualyas igen difficultal, mert ha cletevel kel pe-tsetelniis, de soha tova nem viselj [Szászlóna K; GyU 124].

pecsételés, pecsételés 1. pecsétell való ellátás, lepecsételés; sigilare, pecetluire; Siegelung, Abstempelung. 1650/1687: A' Senior a petsételésért vegyen d 24 Az apertálásért úgy [MMatr. 2]. 1662: Melly levél királyfalvi kasté-

lyában die 8-a Maii 1659-ben költ, de pecsételés nélkül szerényszerű és talán a fejedelem kezénél is, mivelhogy idegen pecsétell is láttaték megpecsételteni, meghordoztatott vala [SKr 487]. 1672: Én most sem tudom, hol s kinél maradt az Kegyelmednek irt választétel, de kétség nélkül subscriptio nélkül s pecsételés nélkül lehet, arra mutat az dolog [TML VI, 316 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. 1677: Annak utánna kézhez kerülván az szántó földekről való registrum, lásd azokat registrative az subscriptio és pecsételés után [CsVh 54-5]. 1785: Ezek felett mint hogy Városunknak esmértes Pecséttye vagy azutanis Testimoniiumak, Contractusak, Deliberatumak és egyéb szükséges írásnak meg erősítésében redundál egy kevés haszon Városunk számára, mint hogy az Ettzeri petsételésnek Taxája 48 penz [Torockó; TLv. 6/1. Transm. 12a]. 1821: Melj Kötelező kontrektus Hogy álltunk Mindenekb(en) a fen irt Modon Ment vegb(en) oszt irtuk meg mű is az Mű igaz Hitünk szerent Nevünk alá írása s Szokot Petsettlésünk erősege alat ki attuk [Asz; Borb. I]. 1853: Sok helyen a' Birot eltöltötták^a, hogy a' Falu petsétjét a' petsételésre által ne adja, mi azomba, a' rendelet felmutatására, nem Sükertile nékiek [Szilágycseh; BfN Szippoly Elek nyil. — ^aTi. a falusiak].

2. pecsétell való lezárás; sigilare, pecetluire, închidere cu peceti; Versiegelung, Zusiegelung. 1592: azrol azt mondom hogy en nem hoztam hanem az pechietles vitan az penzt egy kws ladaba rakok Jamborokkal es azt az ladat az te ladadban teúed te magad az kolchiays te nalah maradoth [UszT]. 1824: Ezen holnapban a midőn a Mlgs Familia számára a Dominium Jövedelmét páketákban fel osztván, a petsételés végett I. Rud Spanyol viaszért 30 xr [Déva; Ks 106]. 1882: Vetem a pakok petsételésekor Két rud sponyort [Etéd U; Nkf].

3. bor-lepecsételés; sigilarea/pecetluirea vinurilor; Abstiegelung des Weines. 1583: Valaky, Borat chaplarral akaria ky merethny es arultathny Tehagh a' Borna gazdaia megh Mérettesse a' fwzerrel az ahoz Rendelt es Valasztot Zemeliakkal ... es ez Valasztot Zemeliak fizetese az meresert es pechetelesert minden bortul neg' negi penz legien [Kv; PolgK 2]. 1798: az hordoknak pecsételésire Spanyol viaszért 3 Rf 30 xr [H; Ks 108 Vegyes ir. 76].

4. (büntetésként) vki házában bepecsételése/zárolása; pecetluirea/sigilarea locuinței cuiva; Versiegelung der Wohnung von jm. 1584: Az Ado zedeo vramis panazolcottanak hog a' pechetlesteol az zolgakat meg fogtak volna varosul, es lnnet bizodalmot vewen a' keossegh resten hozna be az Adot, vegesztek eo kgmek hog mikor elseobe le pechetlik valakinek hazat a' zolgak Es a' pechetet az ember le vonna, tehat az elseo engedelembe Mennyen, ha masodsoris az pechetles meg leszen az haza(n), es vizontagh le vonza, tehat ket penzt vegienek raiha, harmadzor penig ha vgia(n) ezent meg keserthy, Az vakmereosegert tiz penzel bwntessek De mind azon Altal Az Ado zedeo vram rea vigiazzanak hogy a' zolgak valamy Insolentiat Ne vegienek az keosseghen [Kv; TanJk V/3. 278a].

pecsételetlen 1. mn lepecsételetlen, pecsét nélküli; nesigilat; unversiegelt. 1730: Bako Uram bé hiva az pinczébe(e) hogy megh látnok mint légyének be petsételve az Borok és találánk kivált négy hordot petsételetlent, az csöknék csak az cernáit nyomta az szurokb(a), fellyel meg szurkozván [Abosfva KK; Ks 99 Némaj István lev.].

II. hsz (levél/okirat) pecsételetlenül; neštampilat, fārā šā fie štampilat; unversiegelt, unbesiegelt. 1705: A levelet

meg is írta és felküldötte pecsételetlen, maga is készülne, bízniék, ha kibocsátanák [WIN I, 541–2]. 1762: el kezdvén az Inquisitiót abb(an) Regiusi már olyasok voltak, kik in Offo lévén Város dolgaib(an) foglalatoskadtak és most ebben a szempillantásb(an) végzek el az Inquisitoriát, melyet edvgyk Regius még nem is subscribalhatott, petsételetlen ... azért Procurataraimmel nem communicalthván Documentumimat, még magam sem tudom, mi van benne [Torda; TJKt V. 98–9]. 1824: mind Apai mind Anyai Levelek ... Baro Dioszegi Theresia Asszony kezében vagynak petsételetlen ... azokat Ngod és a' Tks Tisztség ... petsételessék el ... az említett Özvegy Testvérjével ... és Vejevel hirem 's akaratom ellen hántorgattya, vizsgálja leveleinket [M.zsombor K; Somb. II]. 1863: A' kör levelek titkot ugyan nem rejtenek, de mégis helytelen pecsételetlen küldeni egyik Egyházból a' másikba, miszerint bé petsételve kell küldeni [Gyalu K; RAK 81].

pecsételhet pecsétel elláthat; a putea sigila/pecetluit; versiegeln können. 1592: Keeth lewel, hogy ez varos veres vioszall zabadon peczetelhessen [Kv; DiósyIrd. 25].

pecsételt pecsétel lezárt; sigilat; versiegelt. 1733: egy be zárt petsételt kisded alakos Láda [Hr].

pecsételtet lepecsételtet, pecsétel hitelesített; a dispune să fie sigilat/pecetluit; versiegeln lassen. 1635: ha ... ualaki azon jnstalnajs, hogy az eő Executiojáról ualo Relatoriáját az Notari(us) es Varmegye Assessoriuai peczeteltetni akarais de nem czelekednek, mert aual usussal, mi az egesz Erdely ditióban sohul élnj nem akarunk [Tamásfva K; KCs IV/128]. 1678: Valami patenseket irattam, kegyelmes Uram, azokat méltoztatnék kegyelmesen subscribálni, pecsételtetni, úgy folyhatnak jobban az dolgok [TML VIII, 125 Teleki Mihály a fej-hez]. 1692: én Homorod Szent Mártoni Biro Samuel ... az Erdélyi Guberniu(m) mellé literaru(m) et Archivari Conservátorra rendeltetvén, Esküszöm az egy igaz Istenre, hogy ... az kezembe forgo pecsétel semmiképpen ne(m) abutálók, sem magam(m) törvénytelen dolgokat, az mennyire eszembe vehetem, ne(m) expedialok, sem á Deákokkal expedialtatni és pecsételtetni nem engedek [Bonchida K; Törzs].

pecsételtethet pecsétel elláthat; a putea dispune să fie sigilat/pecetluit; versiegeln lassen können. 1705: Azonban, minthogy odafel is a Cancellarián a pecséteket corrigálták és a Leopoldus helyett Josephust metszettenek, azért itt a pecséteket aszerint corrigáltassák, másképpen pedig helyben maradhat, és mint eddig, úgy ezután is veres viaszszal pecsételtethetnek. Hanem ha valaki in privato írma odafel, az fekete viasszal pecsételhet [WIN I, 449].

pecsétés I. pecsétel ellátott/hitelesített (irat); (act) sigilat, pecetluit; versiegelt. 1616: maga peczetes irasauai mint Feiedelem annuál és azt confirmalya [Kv; RDL I. 100]. 1671: En Bän Matyas adom ez peczetes kezem jrasat Vas Janos Uramnak hogy ... Bánfy Agnes aszonjnak, az mely szalogia volt ugj mint ket lura valo aranyas szerzamia szügyelöstül ... ötszáz magyar forintban azt én megh adam ú kegielmeknek ajtonban [A.zsuk K; WassLt]. 1756: Ez előtt egy nehány napokkal alázatos memorialisom mellett praesentaltam vala Excellentiak(na)k, s Natságtoknak Sepsi Király Biro Antos István Uram petsétes attestatioját arról,

hogy igaz Possessionatus Nemes Ember lévén vagyon egy Nemes Curiam Sepsi Székben Fell-Dobojban, de azon attestatióra is Nemes somot^a ki adni nem akarják az Kamra háznál [Feldoboly Hsz; DobLev. 1/270. 1a Bartok Áron foly. — ^aÉrtsd: sómát]. 1762: Mlgs Felső Magy(ar) Suki Suki János Ur ... adott vala kezünkben maga által subscribált pecsétés Carthabeánkát; — Mostan azon ... summát ... Suki János Ur ex toto exolválá, az Carthabeánka el tevellyedvén soholt meg nem kaphattuk, azért ha jövődöben vagy magunk(na)k vagy successorink(na)k kezekben kerülne ex Toto incassáltatik vagy Semmivé tétetődik [Kv; SLt XXXV. 6]. 1835: Hogy ezen Protestatoria Contradictio és Inhibitio én általam mindenkben a' fennebbiek szerint vitetett, és ment légyen végben, arról igaz Hűdöm szerént bizonyoságot tészek Petsétes aláírásom erössége alatt Kövenden a' fenn írt időb(en) [Asz; Borb. II Sz: Györgyi János Ns Ar(anyo) Szek lurlatú) ass(ess)ora kezével].

Vö. a függőpecsétés címszóval.

Szk: ~ *adóslevél*. 1637/1639: Herbertt Jakob ... marada adossa, meljről pecsetes ados leuel vagjon, tizen Eott forinttal [Kv; RDL I. 111] * ~ *articulus*. 1671: Ennek utána a' pecsétés irott Articulusokban, hogy edgy exemplart tarcsanak magoknál Itillő Mester Atyánkfiai ... végeztük [CC 49] * ~ *cédula*. 1594: Mely Zaz f(ori)nt meg adasárol ado(m) en ez en pechetes chedulamat More Sig(mon)d Sogor vramnak menedekwl pechetem alatt Jlyen Jambor Zemelyek eleött minth Abrugybanyan lako Vayda Miklos mostani Biro es Rakosi Balas deak eleött [Abrudbánya; Törzs]. 1671: En Rosnyai Lőrincz ... vallaltam fel az Törösvári Rationistaságot ... az Gabonán, és egy forintnál aláb harminczadlot marhakon kívül pecsetes czedulat adok [Törösvár F; BfR] * ~ *divizio*. 1769: Még az regularis pecsétés Divisio nem kész, az is mihelt el készül mingyár ki küldöm Batyam Ur(amna)k [Marosszigyörgy MT; Ks 99 Kornis István lev.] * ~ *hitlevél*. 1618: Meli dolognak bizonsara (!) attam az en pechetes hwt leuelemet az felíwl megh Jrt köz birak elöt ... bothazan^a [SLt J. 33 Nagy János botházi jb helyben maradásra tett esküjéről szóló bizonságlevél. — ^aK] * ~ *instrukció*. 1670: az urakkal Kegyelmed is jelen lévén, consultálkodunk s pecsétés instructioval bocsátjuk Kegyelmedet [TML V, 87 a fej. Teleki Mihályhoz] * ~ *inventárium*. 1643: My tiztünk szerent az pezetes Inuentariumnak Continentiaia szerent az tutortol Benedek Vramtol szamot ueuen ... teonek egjüt az miuel az tutor ados f. 3 d. 16 [Kv; RDL I. 131] * ~ *levél*. 1540: En Ba(n)fi Gaspar nagj falwy az en Batiaimtul Banfi lazlottul es Miklostul neminemw nagj szwkseges dolgaimert kertem harom szaz forintot kyert az Valazutj es Bonzidabelj rezemet wetettem szalagon ... kinek bizonsagara attam pezetes levelemet [Sebesvár K; MNy XXXV, 55]. 1564: attuk ez my pechetes leuelünkeot az mj hytunk zerint [Polyán Hsz; BálLt 74]. 1622: Az Hoyaj Zeölöt ... kilenczuen forinto(n) ueotte uolt az Attyok meljreöl pechites leuelis uagyon [Kv; RDL I. 119]. 1624: mely Dolognak nagyob erossere, es Jwendeobely bizonsagara, Attuk ez mi Jelen ualo pezetes Lewelwnket [Mihályfva NK; JHb XXIII/6]. 1670: attuk ez mw ielőn valo pöczetös leuelvinkot moliet irtunk hitunk szerint [Andrásfva U; Told. 21] * ~ *pár* pecsétel hitelesített másolat. 1662: Kik mindezeket erős hiték szerint leiratván s mindháram pecsételvén, subscribálván, káptalanba is benne pecsétés párt adván, Rákóczi fejedelem azon írásk végiben az élő Istenre, lelke üdvös-

ségére kényszerítették vala ... az országnak annak párjával köldött levelet az uraknak megadatni engedné [SKr 507] * ~ *regesztrum*. 1673: ezen fen hagjot jokkal valamint szinten üdvözült attjok, Betlen Domokos Uram, elocálta volt Betlen Kata aszszonjt, melyben az peczetes Registramatis investigálván e szerint procedáltunk [Marossztkirály AF; IB]. 1676: Egiéb az pecsetes Regestumb(an) meghirt dib dáb házbeli porteka maradt Bethlen Kata Aszsonjnal mint hogj uj gazdaszonj [Torda; IB VI. 225/20] * ~ *relatoria*. 1642: mikor Ficiz Jstvanál levő Joszagot Nagy Mereghion^a ... meg osztottak volna az vayvodalisok ... azon osztásról hitek alat valo peczetes Relatoriatis kezek irasza alat Includalva adtak, melyet ... Felszeges Bathori Jstvan, akkori Fejedelmwnknek Jntitulaltak, es Nehaj Nemzetes Dapszai (!) Jstvan keze es irasza ... által apertaltatot [JHbK XVIII/20. — ^aK] * ~ *reverzális*. 1675: Elküldök az pecsetes reversalisokért és regestrumokért ü kegyelmekhez. Orlai uramnak is, az miben tudok, örömost szolgálók [TML VII, 63 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1682: azis nilvan constal az Exhibitakból hogy eleget admonealtatot, sok izb(en) compromitaltais magat ratioianak el igazitassara, de azt eő kge studio csiak posthabealta, ne(m) emlekezven migh erős hűt alat adot pecsietes reversalisssal [Kv; RDL I. 161] * ~ *szentencia*. 1670: incorporaltat-val(n) az haza^a már az Nemes Varmegyéhez, ott penigh peczetes sententiaval leve(n) szokas executiot peragalni, itt is meltan observalni kellet volna az d(omi)nus Anak azon usust [Kv; Tanjki II/1. 836. — ^aÉrtsd: a megnesesítéssel a nemesi megye joghatósága alá került Kv városa] * ~ *vallatólel*. 1569: Hozak my Eleonkben a' ktek pechetes vallato Lewelyt kyt my meg Ertwyn á zemilt ereossen meg esketeok kyt Janos vra(m) Notarius Eleonkben ldezet volt ... ky hyt zerynt Jlyen vallast teott my Eleottu(n)k [Kv; KvLt II/19] * ~ *vektigál*. 1678: Eskusze(m) ... hogi ezen hivatalomban ugi mind az Desj Rationistasagban ... senkinnek harmincadgiat baratsagert Attyafiusagert se(m) ajandekért ... el ne(m) enged(m), az peczetes igaz Vectigal Szerint az harminczadot Exjgalm [Gyf; KaLt Apor István ir. Palogaj Mihály kezével] * ~ *város ~ levele*. 1702: Nemzetes Dioszegi Istvan Vram, az Ugrai Gergely kívánsagara az Szajka pataka mellet adot egy darab vetemenyes kertnek valo Varos foldet kirül varos peczetes Leveleis extál [Dés; Jk 324b].

2. pecsétell ellátott (gyűrű); (inel) cu pecete; (Ring) mit Siegel. 1576: wagion egy Zarw gywry fekete pechetes ember kep Rayta egy kewes czeost Benné [Szamosfva K; JHbK XVIII/7]. 1595: Ket Arany Gyeoreo egygk pechetes masikban egj ember feo, niomnak Keowesteol aur. pp. 20 [Zsombor K; Somb. Sombory László reg.].

Szk: ~ (arany) gyűrű. 1572: Coloswarat ... Azon ladan voltanak Aranyas kwpai de azokat az vtan ky veotte volna az Ladabol melliet czymeres pecyetes georeowel pecyetlet volna be [Fog; Kv; Slt S. 10]. 1585: Egy Amicheles pechetes Arany gywreo kj Niom No p. 3. p(ro) f. 6 [Kv; Szám. 3/XIX. 3]. 1588: Vagyon Mas pechetes Amatist Arany gywreo, egy ember feő á pechetin, Niom, ket Araniat egy ortot [Kv; KvLt Vegyes I/2. 13]. 1595: Harom pechjetes gjeoreok vagion mind keowesteol benne aur — p. 20 [Zsombor K; Somb. Sombory László reg.]. 1629: Egy kerekfeyw peczietes giwrw Ezwstbe vagio(n) meczue ... niom negied fél araniat ér. tt f. 8 [Kv; RDL I. 143].

3. pecsétell lezárt; sigilat, inchis cu sigil (de ceară), versiegelt. 1737: az szekreny lakatos és petsetes [Told. 19].

1739: Egy fekete kalamáris láda petset(es) | Négy apróbb paraszt ládak petsétesek Egy Tarka festékes láda Petsetes | Egy tolyoka ládátska petsétes [Nsz; i.h. 64].

4. védjeggyel ellátott; prevázut cu marca fabricii; mit Schutzmarke versehen. 1570: Anna Jerney ferencz deakne ... vallya ... egy vech haytot gyolchiot es ket vech pechetes gyolchot, gyapot Eoweketis ... ely veot volt es kyt otth adot ely kyt penigh lth ez varasba [Kv; TJK III/2. 146].

Vö. a *képecsét*es címszóval.

5. tulajdonjeggyel megpecsételt; care poartă un semn de proprietate; mit Eigentumszeichen versehen. 1599: az en zegeny Vramath Radak Andrasth Krezhuri Christoffné Azzonjom zolgaia által megh Intette, hogy Jobbagit ne haborgatna. Es az Alparethi hataron se Nyulazatna, Miuel Vranakis gyakortha arra zwksége volna, Az hatarés az Vraç volna. Es zegeny Vram erre az valazt teotte volna, Nyomion, vgymond, pechietett, keouetem kegtekett, akar az farkara, Akar az farka ala, ha pechietes lizen nem bantom [Dés; Eszt-Mk].

6. pecsétell hitelesített (mérőeszköz); (instrument de măsură) care a fost pecetluit după verificare; mit Siegel geeichtes Meßgerät. 1587: Veottwnk ket vekat az Malomhoz es az hazhoz es egy fel eytelt pechetest [Kv; Szám. 3/XXXII. 12].

Szk: ~ *font*. 1696: nem valami dib-dáb fontal mérjék az hust, hanem az hűtös vasarbirák kezek alul ki költ pecsetes fontal merjek [Dés; Jk] * ~ *véka*. 1681: A' vash Kohra Keő Hanyo Tekenő minden Banja(n) mértékes legye(n); vgi-mint hossza két arasz, szelessege mas fel arasz ... mélsjégénekis specificaltatni kell vala; Ugi hogi: vagi kupaval mertek meg vizzel ... vagi ahoz valo peczetes es ab antiquo usualt vekaval [VhU 63]. 1768: A Malomb(an) találatott ... Egy petsetes ujj véka két fel töltő veka, egy köpetze v(agy) vatiko [Sarmaság Sz; TGsz 23].

7. foltoz; pátat; fleckig. 1597: Zok Jstwanne Martha ... wallia ... mikor Sardine oda vitte volt az leankat hallam az leankatol hogi eo ne(m) tudgia mit chinalt az vra az alfelenek az kerbe ... latam az ingetis hogi rút pechetes wala de nem nezte(m) az testet [Kv; TJK VI/1. 99]. 1807: Egy Barát Szin hosszu kaput már igen viseltes lyukatos petsétes [Körtvélyfája MT; LLt].

pecsétesen pecsétell ellátva; pecetluit, sigilat; versiegelt. 1789: 2. Diarium, edgyik album ... A' Néhai Vladár Adám Szabadulo Levele Pergamentre Pétésesen ... 4 darab fejár Pergament Rft 4 xr 30 [Mv; ConscrAp. 89].

pecsétí-bírság a pecsét megszegése/vetése címén kirótt bírság; amendă pentru nerespectarea actului oficial întărit cu o pecete; für die Verletzung einer versiegelten Schrift bezahlte Strafe. 1664: Az hitös emberek referallák hogy köztök valo birsaghok ab antiquo így voltak: Az ki tölgy fat le vagh fl. 12, az ki füz fat fl. 4 Vír birsagh fl. 4 Udvarbiroje. Kik birsagh fl 1/20 Udvarbiroje, pecseti birsagh fl. 1 Udvarbiroje, parazna birsagh fl. 12 Capitane [A.porum-bák F; UF II, 290].

pecsétlős l. pecsételés

pecsétlő pecsételő, pecsétnyomó; de pecetluit; Siegel-. Szk: ~ *botoka*. 1754: Petsétlő botoka nro I [Borsa K; Told. 53] * ~ *facskány*. 1754: I petsétlő fa tsákány [uo.; i.h.

51] * ~ gyűrű. 1574: vagion Egy kws tarka köw peczietleő giwrw, azt Melith Istuan matkayanak hagiom [Gyf; JHbK XXI/12] * ~ sróf. 1806: Egy Petsétlő Sroff Padgyával edgyütt [Szu; UszLt XII. 87] * ~ vastábla. 1647: Az Almariumban vagion ... Egy peczetleo vas tabla [M.királyfva KK; BK 48/16].

pecsétnyomó I. mn pecsételésre/pecsétnyomásra szolgáló; de pecetluit; zum Siegel, Siegel-. 1635: Aran j gyw-reő petsiet njomo szeold Jaspis benne niom Araniat masfelet — f. 3 d. 75 [Kv; RDL I. 107]. 1673: Vagion egi Arani gyűrű kibén Zöld turkes uagion. Vagion mas Aran j gyűrű, kibe(n) testallas vagio(n) peczet niomo [WassLt Borsai István hagy.]. 1686: Edgy gyemántos arany gyűrű, Más gyűrű rubintos, Harmadik gyűrű kék safir benne ... Hetedik gyűrű peczet niomo [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina jegyajándéka]. 1781: Egy Arany Gyűrű Petsét niomo Kigyo Czimerrel [Nsz; Told. 3].

Szk: ~ (arany)gyűrű. 1627: Wicey Mathenak adtunk ... Egy szeges pecziet niomo Arany giwrwt meliben kék keo vagio(n) [Kv; RDL I. 132]. 1628/1635: Egi coregh peczyet niomo giwreo, az maga^a neue es czimere rajta [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv. — *Ti. néhai Uzoni Béli Kelemené]. 1635: az mága ujjaba(n), az mutatoban, pecziet niomo Gyűrű válá [Mv; MvLt 291. 60a]. 1668: Ket peczet niomo Gyűrű, edgy<ik> Arany, masik ezüst [Mk Kapi György inv. 14]. 1696: Egy karnelos peczét niomo arany gyűrű [Mv; MbK 80. 6]. 1763: Ket Petsét niomo arany Gyűrű edjik Jaspis Köves [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.]. 1789: Egy Tompák petsét niomo Gyűrű sima kö benne Rf 2 [Mv; ConscrAp. 2] * gyémántos ~ gyűrű. 1704: Ugyan ma volt az asszony fenn a fejedelemsasszonynál és Aporné asszonyomnál, amikor panaszkodott Aporné asszonyom, hogy az Apor uram papja, a fehér barát, az úr aranyóráját és a gyémántos pecsétnyomó gyűrűjét elvötte és nem akarja az asszonynak megadni [WIN I, 286].

II. *fn* pecsételésre/pecsétnyomásra szolgáló (nyeles kerek vagy négyesgözü) metszett fémlap; sigiliu, pecete; Stempel, Siegel | pecsétygyűrű; inel cu pecete; Siegelring. 1635: Adtanak mi kezünkben ő kglmek^a ... készpénzt ... fl. 257 d. 85. Item ... egy pecsétnyomó, függő pecsétés privilegiummal együtt, item más egy kisebb privilegiummal együtt [Mv; EM XVIII, 402. — *A szabó cég tagjai]. 1661: Az pecsétnyomó metszését megszolgálom Kegyelmednek [TML II, 86 Bethlen Farkas Tekli Mihályhoz]. 1662: Még egy kiseded szerű pecsétnyomót metszessen Kegyelmed számomra [TML II, 311 Bánfi Dienes ua-hoz]. 1770: Olosz Ferencz ur anyéra jutatt; hogy a' maga Lada kolsait, petsét nyomoját ... eő Nsgának által adta volna; hogy gongyát viselje, mig lsten meg gyógyitanná betegségéből [Algyógy H; BK sub nro 1017 gr. Kun István nyil.]. 1823–1830: Midőn Lipsiában háborgó állapotban volnék, a piacon jártomban egy ház szegletinél meglátom, hogy egy kis asztalkán egy ember árul valami pecsétnyomókat. Válogatom s talállok egy rézre metszett pecsétnyomót, melyre a reménység istenasszonya volt metszve ... Ezt megszerettem, mert igen fáin metszés is volt [FogE 204]. 1840 k.: egy tompák Karika; két darab ótsó Petsétnyomók^a Feje [BetLt 3]. 1843: látám még akkor is — hogy Szabo János Vram Pekárikot öklelte, — nagy Petsét nyomo lévén az kis ujján — a' mellyel öklelte; — de én azt latva nem engedtem hogy üsse [Dés; DLt 586. 6]. 1849: nevezett gyilkosok ...

fosztottak ... Néhai Cseh Josef ur Sebiből, egy Sebbeli orát ezüstöt, nagy ezüst lántzal, és petsét nyomoval, a' Jegyzék szerént ert 20 pfr [Héjasfva NK; CsZ].

Vö. az ezüst-, karniol-, réz- és vas-pecsétnyomó címszóval.

Szk: kárniolos ~. 1814: Egy 8. szegű kárneolos petsét nyomo 6 Rf [Kv; Born. IV. 41] * srófos ~. 1779: A Nemes szék Srofos Petset nyomoja [Szu; UszLt XII. 87].

pecsétnyomó-metszés pecsétmetszés; gravare de pecete; Siegelgravieren. 1823–1830: Bécsben volt egy Bikfalvi Falka Sámuel nevű székely ifjú, aki itthon Erdélyben az úrfiak mellett szolga volt, s tanulgatott is. Ez a cigányoktól látván, belékapott volt a pecsétnyomó metszésbe ... gróf Bethlen Pál felvitte volt Bécsbe metszés tanulni [FogE 171].

pecsétnyomós pecsétnyomóval ellátott; (prevázut) cu pecete; mit Stempel/Siegel versehen. 1772: 1 Iro Lada benne lévő kalamarissával porozójával 1 petsét nyomos iro pennájával zárjához valo ezüst koltoskájával együtt [Egeres K; Ks].

Szk: ~ arany gyűrű. 1792: Egy petsét nyomos arany gyűrű [Kv; SLt 17] * ~ fejű. 1820: Két petset nyomos fejű, és két más féle figurakra készült arany Gyűrűk [Felőr SzD; BetLt 5 Frater Theresia kel.].

pecsétű vhány pecsétes/pecséttel hitelesített; care este autentificat cu un anumit număr de peceti; mit einer bestimmten Zahl Siegel authentifiziert/beglaubigt. 1696: Sok fogyatkozással lévén eddig Ecclesiank Feő Curator nélkül, azoknak orvoslására választott Feő Curatornak ... Nemzs Vajda János Uram, eő Kglme ... fel akarvan állítani aszt a rendet melly ebb(en) az Ecclab(an) fel állított volt in A(nn)o 1652, az huszon három pecsétű levelben, ugy hogy Curator Uraimek eő Kglmek a' szerént moderallják az Ecclanak dolgait [Kv; SRE 45].

Vö. a három- és kétspecsétű címszóval.

pecsétváltás pecsétes irat kiváltása; scoaterea unui act sigilat/pecetluit; Auslösung einer versiegelten Akte. 1753: Vice Ispán Uram(na)k Pecsét Váltásért Dr. 12 [Kraszna Sz; Borb. II].

pecsét-váltáság pecsétes irat kiváltásának díja; taxă pentru eliberarea unui act sigilat/pecetluit; Gebühr für die Auslösung einer versiegelten Akte. 1585: Fyzette(m) egy akaratbol Lukaczky vrammal az zolga byronak hogy iobba(n) Jgyekezsek d. 25. Fyzette(m) az törvény byrsagba, tyztassagban peczhyet valczhyagban Eskwtesben penzt d. 26. Az törwent hogy ky attak fyzette(m) d. 12 [Kv; Szám. 3/XXII. 60]. 1593: 28 Marty Vgion azon saioy leanzora vallattatunk it Coloswarat 4 zemelt pechet ualsagal egietembe tezen f — d 10 [Kv; i.h. 5/XX. 168–9].

pecsétviasz ceară roșie/de pecetluit/sigilat; Siegellack. 1609: (A) penzbeol az privilegium Jrasanak ucottek hartiat, Sinort, es pecziet uiazzat per f 2 d 2 Az Deaknak az priuilegium Jrastol f 7 d 80 [Kv; Szám. 12b/IV. 205].

pecsovics túlbuzgó kormánypárti ember; adept seruil/slugarnic al unui guvern; regierungsfreundlicher, über-eifriger Mensch. 1891: Elvertem egy csomó pénzt; egy

csomó szíves jóindulatot; egy csomó idealizmust, s még hazafias hírem egy részét is (hiszen mint pecsovicsnak verték be az ablakaimat), minduntalan kirúgtam a pártkötelekből pedig; nem dolgoztam értékesebbet semmit, s tönkretettem az egészségemet [Plev. 156 Petelei István Jakab Ödönhöz].

pecsü *becsm* vmilyen hímvesszőjű; cu un anumit fel de penis; mit irgendeinem Penis. Szk: *csomka* ~. 1584: Marta Bota lanosn hallotta hogy Danch Leorincz ig gialazta Viczey Andrast, The Neste Curwa, Roz eb, leochieos labu, chonka pechiw az beoreodet zalmaual teolteóm meg, es az Zarad chontiaabol sipot chinalatokat azt futatom eleotted, effele rut lzoniw zokai illette [Kv; TJK IV/1. 360] * *édes* ~. 1584: Kuthy Marton vallia, Mene Viczey Andrasnak egy thiuka Danch Leorinczhez Altal, egy lnast kwlde Andras oda Monda Danch Leorinch, Mit keresz te Essez Cwrwa fy: Andras meg zolita erreol, Monda Leorincz, Nochak te Edes pecheó Peter, Monda Andras, Ne(m) az volna Neke(m) Neve(m) hane(m) Andrasnak hinak engem [Kv; i.h. 361].

pedagógiai pedagogic; pädagogisch. 1870 k./1914: Conferentia: tanárok, osztályfőnökök, juratusok (esküdt osztálytanító) értekezlete, mely paedagogiai, tanügyi, néha fegyelmi kérdésekről tanácskozott ... Elnöke a tárgyhöz képest az igazgató (paedagogarcha), vagy a rector-professor volt [MvÉrt. 10].

pedagógium iskola, intézet; școală; Schule. 1823–1830: Paedagogium is híres vagyon itten, melyet egy Francke nevű pap állított pól fel, kinek az ott való kertben monumentuma is vagyon emelve. Ide még Amerikából, Rusziából is jönnek tanulni tízesztendőseken felül valók, és ülnek ott 16–17 esztendő korokig. Esztendőre pedig fizet egy tanuló 300 tallért, 30 garasost, fizet köntöst is, aki kényeztetni akarja gyermekét, célját éri, ha többet fizet [FogE 192].

pedagógus pedagóg; Pädagoge. 1621: Jeoue G. eo N. Zolgaja Mezeo labj (!) Miklos, eo Naga kuldi az fia melle Varadra pedagogusnak [Kv; Szám. 15b/IX. 96]. 1698: En Eczedj Peter ... leven akkor ... Kemény Boldisar Ura(m) Gyermekének es eórógebbik Kemeny Peter(ne)k Pedagógussa [M.bükkös AF; BálLt 71]. 1734: Tudom azt, hogy mind a Groff Teleki Samuel Urat, mind az Urat Barcsai János Urat a Néhai ... Széki Teleki Pál Ur(am) itt Kolosvárt maga Házánál tartotta maga gondviselése alatt feles időkg ... de a Collegiumban is különös Házok volt az említett Urfiak(na)k ... tudom azt hógj Pedagogusok volt az Urfiak(na)k Cir(citer) négy őt szolgájak ... tiszteséges Asztalak volt minden nap, de miképpen procuraltatt, s mennyi költ el nem tudom [Kv; TKI Steph. Pataki (48) vall.].

pedáns rendszerető, pontos; pedant, ordonat, precis; pedantisch, ordentlich, genau. 1879: Írd meg nekem, Ödön — de hamar, ha lehet —, hogy mikor jössz haza ... Amilyen pedáns gyerek vagy, azt hiszem, pontosan meg tudod a napot is határozni [Plev. 48 Petelei István Jakab Ödönhöz].

pedellus a tanárt segítő (szolga)diák; elev însărcinat de un profesor cu supravegherea clasei, colecției, cabinetului;

Pedell, Schüler, der dem Lehrer hilft. 1870 k./1914: Pedellus: azon egyik vagy másik tanár által kiválasztott filologus szolgát, néha deákot (de nem kívülről fogadottat) neveztek így, ki az ő tantermére, gyűjteményeire, szertárára ügyelt s abban neki kollaboránsa, assistense, segítőtársa volt. Ma a fizetési intézeti szolgák neve ez [MvÉrt. 30].

pedig, penig I. ksz I. de, azonban; dar, însă; aber, doch. A. 1593: valaki Eő kgiet: az En attiam fiay közwl aúagy successori közwl auagy Eő k. Giermekit törüiny Zerent haborgatna, tehatth tulajdon költséghem(m)el es faratsaghommal megh otalmazom ha pedegh ne(m) otalmazhatna(m) tartozzam hasonlot Erette adno(m) [Perecsen Sz; Wlt]. 1597: Azerth az teórüeni megh ltelj az Actornak az nyilat, Az eoche pedig ha ne(m) zolgal, Az falúnak modgia vagio(n) az teölle ualo nyl el veüesbe(n) [UstZ 12/33]. 1655/1754 k.: Ha valamely Mester társunknak fia ifjúlegényül a' Czéhbe bé áll házassága előtt, a' Mester fiának esztendeigh dolgozni meg engettetik házasság nélkül, ugy mind azonáltal hogy a' Város közé bé eskegyék. Az idegen pedig mig meg nem házassodik és a Város közé bé nem esküszik, a' Czéh nem acceptállya [Kv; ACJk 18]. 1658: De ezenközben az ország Rhédei Ferenczet a fejedelemségre meg akará esketni, Rhédei pedig halogatja vala [ETA I, 166 NSz]. 1713/1726: eő kegyelme erős embér levén, én pedig elégtelen, és az törvényreis hivatalom miá nem mindenkor érkezhetem [Nagyajta Hsz; HSzJP]. 1726: én látya az lsten leg kiszebben sem kívántam az Urat Groff Uramat offendálni; ha pedig az Ur Groff Uram általam offendaltott, az iránt az Groff Uramat alazatosan követem [Betlensztmiklós KK; Ks 5. 19]. 1814: Talpjokat az Exponenszeknek fel kapván Dobai Mihály Uram, agyba főbe verte azon Talpokkal ... Barátosi Josefne ... Barátosi Josefne pedig égj ujjal sem bántotta vissza Dobai Mihályt [Dés; DLt 56. 9]. 1850: Malom kö el van készülve tegnap előtt a kö tsinalo nállam járt azt jelentvén hogy a kö készen van s hová hamarab menyünk utánna mert szüksége van az árara ha pedig el nem hózzuk másnak adja mert készen van a gazdája a ki mingyárt el vitesi [Kadács U; Pf].

B. 1539/1675: Ezer forint keotel alat keotek magokat harma(n) küleon kuleon, hogy soha azzal az Sententiaival elni nem akarnak hane(m) el szagattjak, ha penigh ez utan elnenek, avagy inditanak velle az In causa(m) Attractusokat valamelly ezek keozzul, az Ezer forint keotelet megh vehessek, az indito felen vigore har(um) literar(um) [SLT T. 10 kápt.]. 1569: Adam Tamas es Goldnar Peter dolgok... Törüenzertent talaltuk biro vram es Kyrál biro vra(m), hogy ezten napig az hazbol ky agyak Rezeket azoknak a kyk keuanyak, ha hul penyig ky ne(m) agyak, az vian az haszat fel kyalassak [Kv; TJK III/I. 255]. 1577: Megh ertettek eo kegmek varasul az Mezaros vram es az hentelerek keonyergeset az diszno husnak arulassa es el adassa felol, eo kegmek azt wegeztek hogy ... arulljak az dzyzo hust fontal a' mint az elót a kinek penig nehez, a vagy el ne(m) twrhety zwnniek meg az dizno werestool [Kv; TanJk V/3. 152a]. 1631: ennekem czeplet Kutas Janos, az mikor penigh az buzat fel szorak, hat nem vala elegendendeő sakom [Mv; MvLt 290. 254a]. 1633: szabad legie(n) el me(n)niek minde(n) ok vetetlen bucu veöve, hogj ha penig bucu vetlen el szeöknenek es el mennenek ... megh foghassuk [Borsa K; Mk III. XXXVIII. 998]. 1698: Esküdgyek meg Sombori Szücs Ferencz Felesegetül, hogy Derecskei Istvanne Janki Borbalatol egykor le-

vált külsőn fl. 20. masodsor fl. 8 harmadszor fl. 8 ne(m) többet sem kevesebbet ... absolvatitak: ha penig Istentől való felteb(en) meg nem mér eskünni azon tizenharom forintot fizesse meg [Dés; Jk II. 274]. 1719: En Recsei Komornyik Laszlo adom tudtara mindene(ne)k az kik-(ne)k illik ... hogy ennekem adot Nemzet(e)s Guthi Dienes Uram hitelb(en) három veka buzat ... ha penig meg nem adnam tehát ő kglme akarmi nemű jóságombul maganak Satis factiot tehessen csak maga hatalmaval is [Borb. II]. 1735: Az Aratok(na)k rendeltünk adni Dnr 12 : 12 napjára akki penig ... többet adna s meg tudatik sine misericordia egj forintal büntetessék [Dés; Jk 456b]. 1757: mind hogj az lk magokat Istalyosok(na)k tartják magok bányajobbeli vizeket magok Istallyakon az Ak kára nélkül hordozzák Hogj ha penig az lk magok bányajobbeli vizeket szánszándékkal az Akra botsátták ez után vigjenek Oculátort az Ak — és ha az dolog Comperialtatik, az lk toties quocius (!) flo. 12 Convincaltassanak [Torockó; Bosla].

2. meg, viszont; iar; dagegen, aber. A. 1584: Mezaros Marton ... felesége gyermek agyba fekyzk. eo maga pedig az kolikaba fekyzk mind kezzé Laba ellesett Attünk d. 50 [Kv; Szám. 3/XV. 18]. 1597: Az my kertinket en chinaltat(m) be mikor a szenet el wíueók, Az mit pedig meg hagiank a' fybe(n) az Actorek zamokra hagiok meg [UszT 12/89 Matheus Eótúes de S. Lelek vall.]. 1603: Boldis Jakabne Martha Azzonj ... vallia ... az ket borbely legeny az Nemetet ky akarok tennj az ayton, az eggik az darakat fogta vala, az másik pedegh az vallat, Az Nemetnel pedegh ky vont zablia vala, azt el vewek elseobe teolle, az vitan vgy tewek ky az ayton [Kv; TJK VI/1. 707]. 1680: Komsa Velkul, Toma Velkul ... Komsa erőltlen vén ember Toma pedig nyavaljás [A.porumbák F; Ált Urb. 45]. 1742: a Sellérek ... negj hetet, a Hurubások pedig két hetet szokta(na)k gyalog szerb(en) szolgálai [Marokháza K; Ks 4. VII. 1]. 1748: Tekenyök Nro 4 háma dagasztó egy pedig szapanyazo [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 12]. 1770: hihető azis, mint hogy az Adámosi malomnak gáttya meg volt r.yomulva, a viznek ereje ott ment el, a Silipre pedig kevés viz mvenén, a gáton le menő Sebes viz hánytatta az parandat az Silip árkára [Dombó KK; JHb LXVII/137–8]. 1814: En soha sem hallottam hogy az Exponensek Dobai Mihály Uramat Tolvajnak a' feleségét pedig kurvának mondták volna, ... Azt sem tudom hogy kik fogták volna azt az Exponensekre [Dés; DLT 56. 8].

B. 1546: (A büntetés-pénz) harmadryse az byroe lygen az ket ryse penyig lygen az perese az harmad rysyt agyak Banpfy Bernaldnek [MNY XXXIX, 155]. 1557: Im bocyatam egy emboremert Illes barlat kegelmethez borgon vagion valamj jobagwnk kit Kegelmetek azt mongya hogy kegelmeteke mj penygh azt mongwk hogy myenk [Apanagyfalu SzD; Beszlt 16 Blasius Miko és Franciscus Appaffi Gregorius Timar beszti-bíróhoz]. 1571: kws tamas keszes uolt hat forintet ezis meg bizonyította kws tamas hogi az harom forintiat clőször mingiart meg atta, az keet forintiat, pinig az őzzel atta meg [Ölves; Beszlt 3596. — ^aAlkalmasint Nagyölves MT]. 1602: En Sarkeoz Janos ... Tezek illien vallast ... en penit (!) noha zegen legem voltam de senkinek egy penzeuel sem marattam adossa [Kv; TJK VI/1. 626a]. 1606: Tilalmat teot uala kys Janos, az mostani, eztendőben zent Ferencz nap uta(n), ualo penteken, tiltotta uolt megj egj kortóul fankat mely ... Swkeőben Wduarheljzekben uagio(n), az regj gepw foliasaba(n), melj feleségem Marta utan egj emberul enim, az

harmadara, az harmada esmet Georg<j> Jstuanneje Aruaiaual, az harmad reze peneg Bernat Janose [UszT 20/275]. 1610: (A) holt maros teóvinel vagion Lazar Jstvannak egy Darab kazalo retj, eősteöl <m>arattja, kin egi Zakas zena fel giwl, en kazalta(m) ... Zenajat eles attam engem nem <e>llenzet senkj most penit (!) Borsos benedekek biria [Alfalu Cs; Törzs. Beőge Ferencz (60) jb vall.]. 1681: Taxa fizető emberek, Taxajokat két Terminusoko(n) szokták be adni, felét Sz: Gyorgj napra; másik felet penigh Sz: Mihály napra [Vh; Ált Urb. 42]. 1706: Vagyon ezen Jozsághoz Szolgáló jobbagy nrő 36. kik közzül a Marhások Nyárban Marhájokon haro(m) nap. Telben két nap szolgaltak; Az gyalog szeresek penig Nyár(an) őtt nap, télb(en) két nap dolgoztak [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. 1736: 3. fiai maradtanak, ketteje jól felserdült ifjú volt, a harmadik pennig kisebb [Beresztelke MT; Told. 25]. 1797: az Oh bor nem kel ez után egy darabig s edég sem költ ... A Palinka penig éppen nem kell hat poltran ha alább nem parantsolja Ngd hogy adassam [Banyica K; IB. Gombos István lev.].

3. mégpedig; si anume; und zwar. A. 1772: adjuraltatam ... most ... feles Molnarokat s Malom mestereket, ollyosokat pedig, a' kik az én Malmomban ez előtt való időkben laktanak avagy ... mások Malmaikban lakván Malmamnak állását experálták [Kük.; JHb LXVII/223]. 1791: Tudom hogy az Etfalvi Exponens Baktsi Famillia az Albisi Nemes Baktsi Familliával egy Famillia; ezt pedig ebből tudom hogy az Atyámtól hallottam beszelleni [Borb. II Adamus Baktsi de Albis^a (66) vall. — ^aHsz].

B. 1568: Margaretha R(elic)ta Andre olaos ... fassa e(st), Tudom hogy ez peres Mesgen Jartünk, de mynekwnk senky semith ne(m) zolt erette, ennek penig vagyon 28 ezendeye [Kv; TJK III/1. 191] | paranczola felesged My nekeonk hogy az eo feleségének galtheoy Ersebet azzonnak Mohaba ozlast kerne(n)k az Peterfalwy Porkolab Menyharth fyalot Porkolab Janostol ... az walazt penygh ezt teowe hogy kez ozlast adny Jt kjkelleő wamegyeben de eo Nem twgya hogy Jt reze volna [Kük.; EMLt]. 1625: Keozep uczaban az eszak feleol való szeren wagyon egy ház ... vagyon penig ez haz beleol az keritesen [Kv; RDL I. 126]. 1635/ XVIII. sz.: adának ... egy darab helyet ... ugy penyét (!), hogy vagy veszik eők annak az helynek hasznát, avagy nem ... esztendőről esztendőre 60. szál fűrés doszktát tartozzanak adni [LLt Litt. A]. 1727: ezen Vendig fogadonál vámot az úton jároktól vesznek ... Ez szerint^a ... Ezt penig abban az uttban találto egj nihany Hidatskáktól vészik [Csákgorob SzD; JHbK XXVI/13. 25. — ^aKöv. a fels.]. 1764: azon Boronyai rész ... vagion a ... Tövishidi Praediumban nevezetesen penig Szőlő Vápája ... nevezetű helységekben [Berz. 2. 41/110].

4. márpedig; deji; jedoch. A. 1771: Igaz dolog hogy az ökörnek az Barbocz Simon idejében lett baja ... de hogy az eo keze vagy gondviseletlensége mián a pedig nem igaz [Mezőmadaras MT; BK]. 1814: egy hunyoritást se vettem észre ... pedig én éjjel nappal Házának gyakorloja vagyok [Kisborosnyó Hsz; HSzjP]. 1831: hogy pedig a Gujás a' Guja mellett nem mindenkor hált tudom mert azokat én a' szőlőlőből sok versben hajtottam ki [Dés; DLT 332. 2].

B. 1561: Az melly legen vrat el akarya hadni ket hettel eleb tartozzek vranak akarattyat meg' ielentheni Az vtannis Bwchw hetet ket hetet zolgálnj hog' az miet az mellyet fel fogattanak uolt el wegezsek Senki penig' eg' mesteris effele legent ky ez warosba eg' Mestertol mas mesterhez akar zolgálni menni meg' ne mereslyen addigy fogadni a

míg' meggy nem erti az wratol my okon es my modon ualt el [Kv; ÓArt.]. 1584: Bek Balintne vallia, Nagy sirwa Jeót hazamhoz Zabo Casparne ezen keppe(n) panazolkodwa(n) sirwa, Im az gonoz Azzony az Kowach lanosne hazamra Rea(m) Izenget Azt Izeny hogy amely giernmek Mememben vagionis aztis az vra chinalta volna Ezt pedig fillemmel halla(m) Kowach lanosnetol [Kv; TJK IV/1. 367]. 1607: Meg ertettwk mi feleől perlenenek Giörgi kouaczal, egi Darab feőld feleől, meli heliet hinak Közepso Bwknak hol Giorgi kouaczi egetett uolt szenet ... az a heli pedig uolt falu Tilalmassa abban kert uolt meg Giörgi kováczi ket fat a falutol kiben szenet Egessen [UiszT 19/103]. 1723: én pedig tudom nagyobb hűséggel s serénsséggel it a havas alat biro nem viselte magát mint Luka Vasily [Hodák MT; VGy. Buta Flora (50) jé nyil.]. 1773: ezen földekhez pedig versege van az Expo(nen)s(ne)k mind a több Fodor Agon levő Attyafiatnak [Aranyosrákos TA; Borb.].

5. noha; deşi, cu toate că; obwohl. A. 1759: 19-ma Novembris volt instellatioja br. Karda György úrnak a Kolozs vármegyei főispánságba Szamosfalván^a ... amint Zámbo Dániel vitte volna be az egyik zászlót, a kapuban megakadt s kettétört a kopjája, csak azt jelentette, hogy in anno 1765 privátlaték propudioso a főispánságtól. Köszönje a telhetetlenségének s a szegénységen való elődésnek, pedig nagy gazdagsággal bír [RettE 95–6. — ^a A további szöveg lapalji jegyzetben]. 1819: a nagyobbik maladzo kotza meg döglött pedig eleget orvosoltuk [Adámos KK; Pk 3]. 1843: akkorára nő a' Nyárád és Maros hogy ezen rendbéli ember akkorának nem érte ... házokat ontatt le a Faluba ... 3ad napja hogy ki öntett, de még az idén akkora nem volt, mint a' millyen mostis pedig szállott [Nyárádtó MT; SLt évr. Szász Ferenc P. Horváth Ferenchez].

B. 1750: enye diszno teremtette el menél pedig aszt mondad hogy ithon maratz, s, meg csalál [Kál MT; Berz. 12. 92. 61].

6. mind ... mind ~ atít ..., cit ši ...; sowohl ... als auch. A. 1591 u.: Tudomant tizek kegmtetek elot hogi ha zukség genealogiamat meg mondanom ne ligien keső meg mondanom(m), mynd Jti kegmtetek eleot mynd pedig Az Apellatio-nak helyeyn my modon engemet Jlet az az eoreoksig [UiszT]. 1692: ilyen szokkal Diffamalt s — ilyen nagy kissebsegere valo hirt költőt felöllem, és hintegette s — hirdette inditotta mind itt a' Varoson s — mind pedig egyeb helyeken [Dés; Jk]. 1750: ha ... az Néh: Mgos Grofne Aszonyom azon nem solicitadott volna, hogy igen terhes és bajos gat kötéssel a Marost nem impediálta volna ... csak egy aradással mind el mosna mind az udvar hazokat mind pedig a Falut [Kimpurj H; BK nro 144 Joanes Pulya (35) ns vall.]. 1757: mind a fák leveleinek zöldsége mint pedig a mezőjének újsága tegnapi napon lett le vágásátt bizonyitva [Koronka MT; Told. 8]. 1795: L. B. Bornemiszsza Anna Mária ... és ... G. Bethlen Rosalia Aszszonyok Ő Nagyságok ... mind az ősd, mind pedig a Kereszmény Joszágoiból ... meg oztotzanak volna [Kv; JHb XL/8]. 1846: Ifjabb Imre Mihály T: Dosáné asz(sz)onyt Kurvának kiáltotta volna ... mellyért én a' Curátorral édjútt mind T: Dosa Imréné aszszonyt, mind pedig a' mást admonealtam is, hogy magokat 8ad napok alatt a' motsokból ki tisztítsák [Kakasd MT; DE 2].

B. 1580 u.: Isten zerint valo igaz Teorwint warok az kgték zekitől es tudomant teszek hogy ne legyen kiső az Peresnek zova halwa többet zolnom Mind itt kgték eleot s mind pedig az appellatio-nak helin [Székelysztkirály U;

UiszT]. 1591: De illyen moddal ezezte Almadj Gaspar az Wayoloy Jozagott az w kett leyanya kezibe, hog ha magtalanul meg halnanak ... mynd feoldwarj Georgj S mynd pedig onbozj myklos az Jozagott ky boczassa keziből es Almadj Gaspárnak, wagy pedig haeresenek es maradekian meg ezezte [Szaz; TanJk XIV/6]. 1598: az ferfy ember mind varosunkban, s mind penigh az keornicol valo falwokban igen zeok az sok hadak miatt, az barmokis penigh felette igen el holtanak ky miatt az zekeresek igen zeokeon vadnak [Kv; TanJk I/1. 321]. 1618: Ferencz Miháljal zamot uetue(n) mint az Tutorsagur 's mint: penigh egyeb dolgokból ... az R(elij)cta ... tartozik es teze(n) f 16 d 77 [Kv; RDL I. 104 Andreas Junck kezével]. 1660: gazdálkodnunk kellett ... mind az hadnagynak s mind penég az darabontoknak bárány czémerekkel, kenyerekkel, borral is az hadnagynak [Mv; EM XXI, 536–7]. 1731: pusztulásban Vagyan mind az To hely, mind pedig a' Malom [Komjátszeg TA; EHA]. 1777: Hadarán Alexa portékáit, 's Marháit ... fel irtuk, és mind a Marhákat, mind pedig Házbeli belső portékáinak nagyobb részeket ... Dobolyi Josef Ur ... Nobilitaris Curiájáb(an) által költöztettük, mellyeket annak utánna ... Nagylakra ... el vitettük [T; DobLev. III/503].

7. szembeállításban az ellentét kiemelésére; in opozízie pentru a accentua contrastul; in Opposition/Gegenüberstellung, um den Gegensatz hervorzuheben: akár ... akár ~ ori ... ori ..., fie ..., fie ...; entweder ... oder, ob ... ob. 1807/1808: ezen 47. vékának felit ... tartozik az pretensus Fia a' másik Praetendensnek ... meg fordítani akar in natura, akár pedig hét márással Computálva kész pénzül [Asz; Borb. II] * egyfelől ... másfelől ~ pe de o parte ..., iar pe de alta ...; einerseits ..., andererseits. 1608: Jeőuenek my eleőnben, Egy feleől az my Bechiwilletes Vrunk Colosuari Ghellyen Jmreh, más feleől penigh vgian az eő kgme zermes hazas tarsa Kalachswetó Katha azzony [Kv; RDL I. 85]. 1641: (A földnek) vicinussa egy felol ugjan az nevezett ponkosti Georgj uram földé mas felol penigj ... Nagj Georgj földé [HSzP] * egyik ... egyik ~ unul ..., iar célalalt; der eine ..., der andere. A. 1694: Vagyon a' B. Céhnék egy Ládája ... egyik kolcsa áll a Céh Apánál, az egyik pedig az iffiu Céh Mesternél [Kv; ACJk 16]. — B. 1633: monda Giarmati Marto(n) Szabo Jacabnenak hogi az keglmed ladajaba(n) uagio(n) ket szaru(m) az eggik legie(n) keglmede az eggik pedig legien az Eőczedi Annoki [Mv; MvLt 291. 124–5] * ha ... ha ~ dacá ..., iar dacá ...; falls ..., falls. A. 1507: ha katonak fya lezen azt meg tarca, ha pedig <leánya?> lezen azt el agya es az Eghaz zwkseger <fordica?> [NyIrK VI, 187 Cheh István végr. — ^a A házat]. 1717/1770 k.: Ezt pedig úgy adják ha a' Prédikátor Vitzb(en) lakik; ha pedig másunnét jár oda, nem adják, hanem a' régi mód szerint fizet(ne)k [Vice SzD; SzConscr. 202]. 1806: Odamaradván az hazajáró csordabéli valamelly marha, tartozik a gazda is legottan hirt tenni a pásztornak, és akkor estve, ha hirt téssen, és elvész a marha, az a pásztor kára egészen, ha pedig valami okból reggelig haslasztja a gazda a kérés, úgy fele kár a gazdájé, fele a pásztoré [F. rákos U; RSzF 196–7]. — B. 1591 k.: lata(m) Gergelt hogy ott vl az asztalnal es lanczj vagio(n) az laba(n) mo(n)da fogliotok vagio(n) (!) jo vrain, en azt mo(n)da(m) hogy ha fogolj vgy tarciatok mint fogliot ha penigh vendegeh vgy mint vendeget [UiszT]. 1733: Há bér ado ember Copuláa' semmit nem ád: Ha pedig bér ado ember fia vagy idegen lészen a kit copulál, tartozik adni a'

Prædikator(na)k fr I [MMatr. 44. — ^aLukafván (MT)]. 1797 k.: En Vasarhelyre is bé jártam és egy Kortsomárost oda alkúdtam hogy pusztán ne aljon az Ház ... en vele ugy edgyeztem és a Cancellistávalis ... ugy beszellettem hogy előbb tudositom Ngdat és ha Ngd fog parantsolni be tétele iránt bé tevődik ha penég nem el marad [Banyica K; IB. Gombos István lev.] * *ki ... ki ~ unul ...*, iar altul ...; der eine ..., der andere. 1591: Jhol iw Z Antal napia, kel nekik az bitangh, mert ki leaniat hazasittia, ki penigh fiat [Kv; Tjk V/1. 61 Zilahi Eottues Mihalne Dorottia Azzoni vall.]. 1629: ki azt mondja feleöle hogj nehezes ki penigh azt mondja, hogj ninczen affele dolga. Czak hogj megh hizot [Mv; MvLt 291. 187] * *kit ... kit ~ pe unul ...*, iar pe celaltul ...; den einen ..., den anderen. 1700: a füvet penig kit az jobbágyokkal s kit penig klákásokkal kaszálatot meg [Kozmatelke K; SzentGy Korfa Mihaly (30) jb vall.] * *rész szerint ... rész szerint ~ in parte ...*, iar in parte ...; teils ... teils. 1793: a' vallok rész szerént hallomásból, rész szerént pedig régi Levelek olvasásából meg vallyák már a' fellyebb régibb Levelekkel meg mutatott Genealogiátis [Mv; A Zabolai Hadnagy familia prod. pere tábl. (Mt)] * *(sem) ... se(m) ~ (nici) ... și nici ...*; weder ... noch. A. 1591: soha teobzer, Versendy Janos, Versendy Sara azony, es Versendy Susanna, sem pedig maradekiok Bolyay Gaspard, es Bolyay Adamoth ... hydeghwyz weolgien, walo rez Joszagokban ... meg nem haborgattiak [Vessződ NK; JHb XXIII/2. 2]. 1757: Mű sém benn, itt Csik Borsován a Falu szeriben, sem pedig kún ennek határán s erdőkön Néhai ... Sándor Péter Ur(na)k egyebb Jussat nem tudgyuk [Sándor conscr.]. 1796: hogy azon Privilegium ... nem Törvényes, ezt az All Peres olly világosan meg bizonyította, hogy ez ellen sem a' ... Torotzkaiak, sem pedig a Fell Peres egy jótátis szollani nem tud [Mv; TLev. 5/16 Transm. 92 tábl.]. 1829: már ezt így tudva sem nem adunk semmit a kezünkön lévő T. Halmágyi Károlina asszony Vagyonnyaira, sem pedig semmi Compositiora vele nem lépünk [A.esküllő K; RLt O. 2]. — B. 1570: Dorothya Zekel Janosne hithy zerent vallyá, hogy My kor ew zolgaít Zabo Vinchenel, Eo az kor Zekel Peter Jngen sem Esmer-te, sem penigh vele walo keresetyben wagy adossagban semmyt nem Thwd mynt es hogi volt zabo vincheuel [Kv; Tjk III/2. 8a]. 1573: Soha sem hallottam sem Nemessy sem peneg parazyt rend keozott hogy Jdeonek Jawaba az zolga vratol el zeokyek, es annak vthanna wyzza terwen, az eo vratt Meltan kereshetne az eo Zolgalatyacrt [Kv; Tjk III/3. 262]. 1581: varassy Ember senky se lakodalomba se penigh korchroma(n) se egieb gywlekezetbe semmynemő fegywert ne vyssellie(n) [Kv; TanJk V/3. 241a]. 1688: soha senkit sem szemely szerént, sem penig semmi némű alkal-matosságáb(an) meg becsteleneriti tsak az leg kissebket tellyes eletemben nem igyekszem [Dés; Jk]. 1730: A meg nevezet időben Gyermek voltam jut mindazáltal eszemben, hogj az Apámott Néhai Trifán Simont egyszer el foglalták volt, de ki számára nem tudom ... de vagy ött hétig sem a' Csáki-részre nem szolgált, sem penig arra a' részre a' kire el foglalták volt [Vármező Sz; TKI Trifán Gavrilla (46) vall.] * *(vagy) ... vagy ~ (sau) ... sau ...*; (entweder) ... oder. A. 1592: az miolta esmerte Tot mihalt, mindenkor az Molnarsagon lakott, de hogy Aleorj Jobbagysagba leot volna, vagy pedig az ozlaskor Herczeg Georgynek Nyila-ba Jutot volna, abban semmit sem tud [Baca SzD/Dés; DLT 235]. 1677: Ország Gyűlésén, Fejedelem Udvara népén, és azokon kívül, kiket a' Fejedelmek hivatnak, ez Országbeli

emberek közzül, senkinek Fejérvárt szállás ne adattassék, hogy annyival inkább az Országbeli emberek kénszeritessenek házakat csináltatni, vagy pedig fizetésért magoknak szállást fogadni [AC 220]. 1747: ha az élen tul vagj az Mlgs Possessoratus Urak eő Exjok eő Ngok vagj pedig az Falu, valami uton modon az Kapusiaktol a Praetensio(ab) valo Részt ki nyernék ... egyenlőkeppen osztassék fel [Me-zőbodon TA; JHb XI/31. 2]. 1763: Baroti Sámuel Uram részeg volté? vagy pedig Jozon volt? [Mv; Told. 33/29 vk]. 1799: Zsido volté, vagy pedig Keresztény [Alór SzD; DLT]. 1814: semmit sem tudok, Fizetéséből szerzette e a' mije van, vagy pedig egyebűnnen? [Banyica K; Bfr 117/1 Andreas Csatt (58) ns vall.]. — B. 1576: ha valamikor meg valthatom vagy penyg Maradekym [Andrásfva MT; BálLt 86]. 1584: Az Wasar Vamrol ualo iccesz ... Walaky adot ad az Waroson, kwffar vagy penigh kenyerswthé Atül semmith nem vezen^a [Kv; PolgK 9. — ^aA vásárbíró]. 1589/XVII. sz. eleje: Miert hogi ez tarsasagh, két fele kömiues mesterekbeol áll ... Faragokból ... Es áll Rakokból ... Minden Jnas, tanulo Iffiu, legh elseob(en) az Cehben megh kérdettessék, mellyk mesterseget akarja meg tanulni, az faragasté; vagi penigh az pusztá rakast [Kv; KómCart. 3]. 1681: Kglmes Asszonyom az Fiam felől igen nagy busulásom vagyon, nem tudom ha oda rekede e, vagy penigh az Ngod Meltosagos Udvaraban vagyon [Somlyó Sz; Ut]. 1731: Szigyártó Istvá(n) ... az N. Városnakis feles penzel ... ados lévén ... detentiob(an) tartassék, vagi penig bizonyos Terminusig jo kezesseg alatt ki bocsattassék [Dés; Jk 418a]. 1767: (A sertéseknek) vagy Arpát tsépettetünk ... vagy penig Török buzavall tartyak [Eszény SzD; Told. 5a]. 1794: Ittem M. Madarason azon négy Török buzás kasak ... az ide való Erdőből építették-e vagy penig annak Fái s Eszkőzei másnonnan vecturáztattak ...? [Msz; BKG vk].

II. hsz nyomatékostlásként; pentru a accentua ceva; um etwas zu betonen: însă, iar; aber, doch. A. 1563/1569: Az wegezys pedig yg len koztwnk [Mészko TA; Told. 27]. 1583: Gallaczy Annazzon ... Az kett haz Jobagynak pedigh el foglalassara Byrassara es Thartasara vgyan my elottwnk Horwath Kozma vramnak zabad Akaratoth ada es engede Elleó Nelwewel [Oroszfája K; WLT]. 1596: ez Demeter Peter pedigh draba(n)t leué(n) maghtalan holt mégh [UszT 11/80]. 1614: Bort: Tudgyo(n) fel 100 Vedret: De úgy hogj eppen mind fel irya és szamba(n) be agya ... Abbul tudhassa pedeg fel, kit maga müeltet: Mert ha sem(m)j ne(m) terem, ő sem tudhat fel sem(m)it [Kv; AggmLt]. 1712: Az mi pedig az én flintám dolgát illeti ..., én nékem nem oly feleleb kellene az Czifrasága mint az erőssége [Királyhalmá NK; Ks 96 Petki Dávid lev.]. 1744: Szenáját pedig az Ur(na)k tisztességesen fel takarította [Bh; Told. 25]. 1753: az sákra pedig réá esmertenek az emberek, hogy patrucz Ignát Annjáé volt [Grohot H; Ks 80. 40/5 Pirva Péter (40) jb vall.]. 1803: Toplitzán pedig ökör nélkült az Ember meg nem élhet, a' Fenyves lévén itt nagyobbára az élet módja [Toplica MT; Born. XVc. 1/60 Sztóján Jáko-butz (32) col. vall.].

B. 1559: Walamely Mezaros penygh az Thewsersegeth walaztangya Maganak, es az Mezarlasnak ellene mond. Annak három Eztendeygh ne legyen zabad Mezarlani, de Bathor eztendew mvlwa az Warasnak, kedveth lellye [Kv; TanJk V/1. 57]. 1561: Mynden az ky mesterre akar lenni ... az Cehbe tartozzek hat fforintot fizetni es az mestereknek kozonssaggal eg' tiztesseges ebetet adni Senkit penig az Cehbe ne végenek ha nem ha elozor onmagat tiztesseges

hazassagra kotelezi [Kv; ÖCART.]. 1580: A my penigh az feoredes dolgat illeti ... Azt e Jeowe gywlesre halasztottak [Kv; Tanjk V/3. 213a]. 1587: Ezeket penig ada Njwtdj Gyeorgj vram Balasfy farkas Vramnak [Nagykend KK; Llt]. 1625: ezt penig ha az peres tagadna hogi enym nem volna, ki fogok s ereol edoecalok [UszT 74]. 1632: Az mikor az aru penigh veghez ment vala keözeöttük ot voltam Bekesi Ianosnal [Mv; MvLt 291. 69b]. 1656: Eszt^a penigh mü előttünk fellyeb megh irt birak előt adak egymnak fiurol fiura Lea(n)rol Ieanna maraduarol maraduara [Kászonimpérfva Cs; BCs. — ^aA cserejóságot]. 1658: Valamit penegh En ez mostani feleségem(n)ek attam^a ... Ezekben Mindenek(n)ek maradgyo(n) Urasagaba(n) az meg ell [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr. — ^aKöv. a fels.]. 1711: Az Matisfalvi Jozzagokrol penig így alkuvanak A Matisfalvi hataron [A.csernátan Hsz; BLev.]. 1803: én penig alkalmatlanságamrol engedelmet kérek [Széplak KK; Ks 94. Vegyes lev.]. 1830: Titi penig üjjen othon's fonnjon [Kv; Pk 7].

Szk: *miért penig*. 1595: Miért penig hogi ez Jozagban zwksegos volt az Malom ... epiteotenenek wjolog egy molnot ket keöre [Kv; Szám. 6/XI. 19].

pediglen, peniglen I. ksz 1. de, azonban; iar, dar, insá; aber, doch. A. 1590: erte(m) hogy azt mondd hogy en te neked tiztesseged elle(n) szoltam, de arra azt mo(n)dom, vgyan, megh kel mondanod kiteől hallottad azt az szóth, Embereth kel adnod, ha pedigle(n) az teörwenj azt mutatja hogy az te feleletre egieb falazt kel tenne(m) ne legie(n) keső [UszT]. 1697: ha pedighlen marhájokhoz, vagj egieb ingő bingő iovakhoz, akar njulni, vagj njuladni ... Petritjevit Horvát Miklós Uram ... azokhozis akárki földén, hozzá njulhasson, njulathasson, és negjven, negjven forintokig csak maga hatalmával el vehesse [Széplak KK; SLt AX. 3]. 1702/1799: Hogj ha valaki kezdeni akarna^a közüllünk, vagy masunnan jöne, és támadna olyan Ember, ki bennünket akarna fel ültetni, és lázasztani effele dologra és Rebelliora, mihellyt meg erthetjük meg fogjuk, hogy ha pediglen meg nem foghatnok ... Urainknak hirmé adjuk [To-rockó; TLev. 5/16 Transm. 320. — ^aLázadást]. 1781 k.: a' palotás inasoknak ... fizetésekettis Esztendőnként ha kárt nem téznek egészen, ha mit pediglen el törnének rontanának ... annak illendő árrát Istenesen kivéven ... adja meg mindenik atyafi el mulhatatlanul [Told. 27].

B. 1572: ha hol peneglen ... az zaz foriottot az mint meg irtuk meg nem adna es az iobbagiokatis el foglalni nem hagna vagy valami okbol atyafiai nem hadnak, tahat az niolc iobbagiok dioknak el maradasan Kabos gabrielnek hatalma legien Kemeny imrehnek minden fele marhaian es minden iobbaginak marhaia(n) [Gyerőmonostor K; KCs]. 1581: Neminemeő okokert fogta wolt megh Kemeny Janosné Azzonyom az eo Jakotelkj Jobagiat Markos Jmrehet, mellyet mi előttünk weonek kj kezessegen ... Jljen modál hogy Kemeny Boldisarnak Eőreók Jobbagia lezen, ha peniglen az Jobbagsaghoz nem tartana magat es valami okokbol el tauoznek az Kemeny boldisar feoldereől, keotek mi előttünk magokat ... hogy ket szasz frton maraggianak [uo.; KCs]. 1589/XVII. sz. eleje: Az Ceh Mesterek tartozanak minden holnapont az Cehet bę gwtetni, hogy eőnneőn keőstők minden irigisegeket ... hamar halogatás nélkül el igazicizianak ... Ha peniglen az Ceh mesterek ez be giwtest valamely holnapban el halgatnak, eleőszőer egy forintal, masodczor két forintal, harmadczor penigh negy

forintal bwnettessenek [Kv; KőmCART. 23]. 1633: eőtet (:mikor az Apiok es Anniok ho(n) nincze(n):) be rekezi az nenie az hazba, es eő maganak hol az pituarba, s hol az kamaraba uet agiat, ha peniglen eő ki akart uolna az hazbol mennys ualami szvksegre, nem boczatotta ki az nenie [Mv; MvLt 291. 137a]. 1700: ugj hallatta(m), az meg irt vérek reszire jutott bonumok mind Iffju Fodor Gjörgj kezire mentenek ... most peniglen az meg nevezett bonumokat ki mint birja nem tudom bizonyoson [Abrudbánya; Berz. 17]. 1702: ha peniglen harmadszor ugjan megis vakmerőkődik, Szot nem fogad buntettessek cum Flor 1 és a Czehet kövesse meg [Dés; Jk]. 1732: (A) Curia szép ligetes helylen fekszik, csak hogj essős időb(en) a mellette le folyo patak ki veten a Csürös kertbenis ki önti a vizet száraz időben peniglen kies hely [Nagyida K; Told. F. 11. 70].

2. meg, viszont; iar; hingegeen, doch. A. 1555/XIX. sz. eleje: Továbbá most is pediglen ismét azt mivelte Apor János és Péter, hogy ahol a Székelyeknek szabad járo utok volna ... azt is eltöltötték eő töllök [HSzj csőva al.]. 1625: Diznait ... cziak ketczer wztw kj hatarunkbol, az melliet megh bizonyithatunk, az kj wzes pedighle(n) illie(n) okert leőt, hogy az falunak tilalmas helyie volt, hollott az falu Marhajnak sem szabad volt akkor ott Jarny [UszT 142b]. 1693: az be kötöt sák(b)an) levő portekaimat ... ki oldozta, ki oldozvan pediglen szellyél razogatta [Dés; Jk]. 1742/1760: Néhai Vas Dániel Uram Attya volt Néhai Vass Iános Vram, Nagy Attya pediglen Néhai ifjabbik Wass György Uram [Pujan SzD; WassLt Samuel Ferencz (56) jb vall.]. 1774: az Malamporbul pediglen Palinkat főztenek minden Esztendőben mellynek vékája más fél kupát meg eresztethet, mellyetis (!) az ottan valo kortsomán elis költ fertállyá 6 xr [Paptelke SzD/Mocs K; KS Consr.]. 1836: A mi nezi pediglen az edgyik fel szomszed Losontzi János által fel fogott és mostani lako Háza hata megett be ganyolt kertecskét es abban talált két kitis ágvyotska petreselyem murok es egy kevés borsotskát ... Losontzi János károsadást határoztuk 100 válto xrokban [Dés; DLt 556]. 1847: A bikára <való vigyázás> pediglen oly szoros köteleességgé tétődik a bikatartó Szilárd Józsefnek és Tóth Józsefnek, hogy azt a legtisztességesebben kúrálni és tartani kötelesek lésznek [Zalán Hsz; RSzf 181].

B. 1561: az orok eletre ualo vtosso fel tamadaswnk keresztényi modra tizteltessek Annak okaert illyk hogy az mesterek feienkent az halottaknak temetesre ualo kesereseben ielen leg'enek. Az sirasas peniglen az iffiw mesterek gong'a legen [Kv; ÖCART.]. 1586: az vy Irtasban Jsmeg hagia ... hat Rwdath vgyan Borbely Casparnenak, Az teobit peniglen vgyan azon Bwdeoskwtblj rezet hagia Ersebeth azzony leanyanak Janos Deaknenak [Nagydoba Sz; Borb. I]. 1593: En Kemeny Lazlo, Gereomonostory, iollehet testemben betegh vagiok, de elmémben es ezemben egességem vagion: előzőr anyanom az en lelkemett az en kegielmes Jstenemnek, testemet peniglen az eő annianak az feöldnek [KP]. 1600: Onnat megh ielőwe(n) azt mo(n)da mi nekeőnk Jm az eggik zolgam latwa(n) hogy oda megyek, akkor kell' wala fel, a masik penigh Peter akkoris weztegh fezkiz wala. Ez penigle(n) mint egy orawal Del elott wala [UszT 15/40 Kys Bodo Gergelly, Zenth kiraly pp vall.]. 1621: egi feleől az vitezleő Twri Andras vra(m), mas feleől, az vitezleő Iffiabik Deesfalvi Gaspar vra(m) ... Twri Andras vra(m) felesége Versendi Sara Azoni kepeben, Desfalui vra(m) peniglen maga zemelieben, giermekiknek terheketis magokra fel veuen, irreucabi(lite)r teőnek illen

vegezest [Bolya NK; JHb XXII/19]. 1677: A' Nős parázna személyek halállal büntetessenek, a' nőtelenek peniglen ne birsággal, hanem veszzővel büntetessenek, és annak utánna Ecclesiát követni tartozzanak, ha egymást el nem vészik; de ha egymást el-vészik, meg ne veszzőztessenek, hanem Ecclesiát tartozzanak követni [AC 131]. 1785: A' Szarkádi Praediumat penig különbeztette meg s tartya mais a' Szarkádi Praediumnak határát azon Sessio ... mellyen lakik Balaga Lup nevű Jobbágya, ezen fellyül peniglen mindenütt lapgystore (!) nevű helyig a kett határt különbeztett meg az Falubol Erdőre járo Szekér Utt [Pusztacreges TA; BLt 12 Hánk Danyila (65) jb vall.].

3. mégpedig; si anume; und zwar. A. 1774: az ide valo Fogadosnak Pintya nevezetűnek pediglen Szájából hallottuk beszélteni, hogy ötten Senki Sem vetheti ki ajandék(k)al a Fogadobul, mert ha más egy aranyt ád, eő ketőt ad Tiszteknék [Mocs K; KS Conscr. 36]. 1817: Vas Pál ... Zálogba veté ... egy darab kaszálo helyit ... adá pediglen illy Conditio alatt: hogy amikor ki akarja váltani nyomás korában váltsa ki, akkor is pediglen nem más hanem tulajdon pénzivel [Bözöd U; Borb. II Nagy György ns kezével].

B. 1780: Bujdoso György ő Klme ... adta által mi előtünk egy darabotska erdejít itten a' Rákosi Határon ... adta peniglen ezen Erdőt ő Klmek(ne)k Zállog jussal, hogy míg maga vagy Posteritassa és Successora ki válthatya, mind addig bekességesen birhássák, sot legalis evictioit is valola Bujdoso György Uram ő Klme magara [Aranyosrákos TA; Borb. II].

4. (mind) ... mind ~ (atít) ..., cīt și ...; (sowohl) ... als auch. A. 1672: Ez estve érkezvén Szuhai, Szepezi uramék levele, Kegyelmednek im, Uram, elküldettem, mind pediglen azt az kiket nekem írtak [TML VI, 372 Veér Mihály Teleki Mihályhoz]. 1728: En ugi tudom hogj ezenn Havad út tetein lévő Erdőt edjgikis élte, s másikis, mind az vr Mikó Ferencz vram, mind pediglen az vrffi Nemes Ferencz vram, s ugi az Elejais, de hogj valamellyiknek makk bért különössön adtanak volna nem tudom [Hídvég Hsz; Mk I. Moses Székely senior (60) jb vall.]. 1739: mind maga, mind pediglen Felesége szabad Jóakarattya szerént réa hajla [Spring AF; JHb XXVII/14]. 1746: Az Falu in Comuni Panaszolkodik ... mind Portiob(an), mind pediglen az udvari p(ro) ventusb(an) defectus tapasztaltatik [F.lapugy H; Ks 62/11].

B. 1590: Az tw kgtek positioiath megh Ertwen mind az keth felnek, mind peniglen az byzonjsagoknak wallasath, lsten zerenth azokath megh discutiawan nekwnk teorvenj zeren ugi teczik hogy minden haborusagnak Bartha Andras adoth okoth [Gyerőmonostor K; KP. Thomas Kabos de Giereo Monostra nyil.]. 1628 u.: hogi az Jnak synistra informatioa az Eccl(es)ia ellen, mind penigh az eő gonosagos czielekedeti töb Becziölletes Eccl(es)iastica personak eleőt es Superintendens ura(m) eleottis elucescallion czielekedtek; mind peniglen hogi az pispeok uram zekjn az Eccl(es)ia ellen ualo synistra informatioa elucescallion [Szjk 34]. 1658: akarom hogy minden Nevel Nevezendő Bonumim igaz Oszlasz szerent reajok szallyanak, Mind az en ream maradot Paternum Bonumok, s mind peneglen az Mellyeket az Eo edes Annyokkal, Rokas Ersebet Aszony nyal edgyott Aquiraltunk [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. 1731: Ha valamellyik Lonak az mi baja lészen, ugy nyalyalya is, hirt kell tenni az Tiszteke(ne)k, és azok már tudgyák, mind nekem lévén olyan orvoslo emberem mind peniglen Németh Kovácsokis ahöz értök ... azokat kell el

hivatni, és azokkal kell orvosoltatni az kikhez magok nem tudnak [JF lovászmesteri ut.].

5. szembeállításban az ellentét kiemelésére; in opozitje pentru a accentua contrastul; in Opposition/in Gegenüberstellung, um den Gegensatz hervorzuheben: (egyfelől) ... másfelől ~ (pe de o parte) ..., iar pe de alta ...; (einerseits) ..., anderseits. 1613: Jőuenek mj Eleönkben egi feleől az Vitezleő paraznay Janos Vram, Vrunk w felsige uduary fizetet szolgália mas feleől pediglen finta marton Gialuban lako Colos megienek vice Ispannia Jllien Dologbul [Kv; JHb] * hol ... hol ~ cind ..., cind ...; mal ..., mal. A. 1803: valami bundájából ell veszett pénziért, hol edgyiket, hól pediglen edgy Másikat firtatta | tépelődet a' hajába hól edgyiknek, hól pediglen az Másiknak [Berekersztúr MT; Berz. 3. 5. B. 1]. — B. 1635: hol marhaczkamot hajítottak el, hol pediglen magamot haytanak szolgálatra [Gysz; LLt] * ki ... ki ~ unul ..., iar altul ...; der eine ..., der andere. 1803: ki Rokantzával, ki pediglen más daranggal, vagyis darab Karoval hatalmasul réa mentenek légyen és magokat ottan Igen alkalmatlanul iselték [Berekersztúr MT; Berz. 3. 5. B. 1] * sem ... sem ~ nici ... și nici ...; weder ... noch. A. 1772/1781: az nehai Etzken Andras Albisi Jozságát el idegenitette ... Nekem sem hírem sem tanatsom nem leven benne, semmit sem tudok rolla, Nehai Benjamin^a el nem idegenitette, sem pediglen én magam nem idegenittem [BLEv. Joh. Etzken nob. de Albis^a kezével. — ^aTi. Etzken. ^bHsz]. — B. 1664: Azomban peniglen az erdélyi állapotnak mivolta még csak emlékeztetben sem forgott, sem peniglen az residensnek még eddig parancsolatja sem érkezett volna mozdítása felől [TML II, 339 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1749: Juvon Grék, és Szimion, Gírloman, őszve veszvén egi más közölt megtépelődenek, de sem kék ütés, sem peniglen vér eresztés nem volt rajtok, minthogy nemis verekedtenek [Fejér m.; Told. 3] * (vagy) ... (a)vagy ~ (sau) ... sau ...; (entweder) ... oder. A. 1728: azon Sertések az Vréé Mikó Ferencz Vramé ? vagj pediglen makk bérre gyűjtött Sertések voltak ? [Fejér m.; Mk I. I vk]. 1734: a vagy ha az egész írás vagy pediglen nemely resziben is nem fogna tetszeni, csak változtassék corrigalni, a nagy formulát külden, kész lészek magamot ahöz is szabnom [Nsz; Born. XXXIX. 51. gr. Haller János lev.]. 1786: az egesz Varosban meg tsak edgyet tudak olyan engedetlen Vakmerő embert, az ki az Szántás pénzt vagy az Dézma Vasat, vagy pediglen az Szolgálatatt végben vinni nem akamá [Torockó; TLev. 4/13. 37]. — B. 1600: az Farkaslaki Vraim is p(ro)testalnak hogy wago(n) olly bizonyasagok kiket hazoktol el hittak, de ne(m) voltak hon, most sem érkeztek az feleltre, Azonkeppe(n) az Orozhegy Vramis (!) Betegek wadnak kik ele ne(m) iedhettek betegsigeiktől, azoknakis mas ideőt kewanniak, vagy penigle(n) Byrakat kik hazoknal megh eskessek eőket [Uoszt 15/118]. 1697: hogy ... szidalmaztam volna avagy peniglen hajigattam volna Simpliter tagadom [Dés; Jk]. 1727: az maga Urais az kinek szájából hallottanak haragjáb(an) vagj peniglen szokasbul mint Férfji szokta Feleségét szidni Boszorkányozni hallották [Dés; Jk]. 1794: Itt Madarasan a' Veteményes Kertben lévő Törökbuzás Kashoz meg kévántato Matériálek a' Madarasi Jozságból tölteneké ki, vagy peniglen azokat az Exponens ... Gróf Ur pénzen, és a' maga szorgalmatosságával iminnen, amonnan, másnonnan Szerzette, és a' mit arra ezen Józszágon kívül másnonnan Szerzett, s nagy bajjal vcuturázott az, az Áts Munkával ... hány forintokba került ? [Mezőmadaras MT; BKG vk].

II. hsz nyomatékostásként; pentru a accentua ceva; um etwas zu betonen: însă, iar; aber, doch. A. 1653: Állott vala pediglen fel egy eröss hegyre futó székelység — nagy csoport nép [ETA I, 56 NSz]. 1666: ez okon egy albat Subscribaltata hogy az szerint le Iratya az mint az testamentum volt ... az mely albat subscribaltam pediglen ha aban Irtakis nem ratificalom mind elottem nem testalta [Cszs; BálLt I]. 1678: Hogy pediglen Beldj Pal(na)k botot, Zasztot hozot volna a Török ... arról való cedulát jártatott volna Lázár István uram, én soha eo kglmetol ne(m) halottam [Gyergyóújfalu Cs; LLt Fasc. 120]. 1700: Engemet pediglyen maga bocsáta ell meg esketvén hogy sohuva el nem megiek [Zágon Hsz; HSzjP Francus Vajna de Zágon (55) ns vall.]. 1775: Vet pediglen által ... Ládás Targontzákat [Kv; Told. 32].

B. 1561: My peniglen meg gondoluan azt hog' az tiztbely nepeknek kik ualamey kosseg elot wadnak hwsegkre főkeppen ez bizattatoh az walaztasban ualo moggiaual imig'en kouekszik (!) [Kv; ÓCart.]. 1577: Ez fellywl megh newezett Jozsagoknak el osztasara penyglen my valasztok^a ... hogy ezek az fellywl megh newezett Jozsagokath el oszszak eo keozteok egg' keozel valo napon [Uzon Hsz; BLt 7. — *Köv. a fels.]. 1589 u.: Es peniglen, az szam wettes wala 1589 Eztendeoben szent magit (!) azzon nap taia [UszT]. 1600: Ami nezy peniglen a megh holth ... felesegemnek marhaiath ... azt chak megh igitte [UszT 15/179]. 1646: Enis peniglen az en igassagomnak ereossegere ha mit exhibealhatok es docealhatok kesz leszek [Kv; TJK VIII/4. 140]. 1702: a Dékány peniglen a Dékányságat addig le ne tehesse valamig a Dékány Pohárt meg nem adja és másra nem köszöni [Dés; Jk]. 1717: átkozottak legyenek peniglen a kik ezen Testamentum tételemet meg bontogattyák [MNy XXXVIII, 55]. 1749: A mi peniglen az Sessiok számát illeti talám a Ngod privatum adquisitumával edgyüt exurgál anyira, az az harmincz Sessiora [Budatelke K; APlt I Dobra Péter nyil.]. 1762: Brassaj Miháj Déák ... az Pohárt peniglen hogy meg nem csinálta asztat az B: Czéh engedelimből fel váltotta ... harmincz M: Forintokkal [Kv; ÓCjk].

Sz. 1801: Malatzbol léssen a Sertés nem pediglen pozdorjából [Ádamos KK; JHb].

peggyezés *diákny* kapócsontozás; aršice; Spielen mit Lammknöchlein. 1870 k./1914: Peggyezés: a bárány láb-izületei közt található öt darab négyszögletű csonttal folytatott s a szem és kéz éberségét, ügyességét fejlesztő játék [MvÉrt. 30].

pegymet, petymet szibériai szürke mókus prémje; blană de veveriță cenușie din Siberia; sibirischer Eichhörnchenpelz. 1630: Karkaj Mihaly deak Hozot lengiel orszagbol ... 100 pegimetet tt f — d 15 Czianadj Pál Hozot lengiel orszagbol ... 200 pegimetet tt f — d 30 [Kv; Szám. 18b/IV. 59–60]. *XVII. sz. m. f.*: Egy Bársony Palást téli petymettel bélelt [EMLt Klobusitzky lev.]. 1673: Egi viseltes fekete viragos atlacz palást petymettel az elei bellet [Fejér m.; IB]. 1676: adtam ... 24 Petymetett f 3// 60 [Utl]. 1678: Adtam Annok Palastyahoz Pegymetre f 3//60 [Utl]. 1683: Vettem ... Tizenöt Petymetet edgyet 24 pen(zen) Tesz(en) fl. 3//60 [Utl]. 1699: Két fekete sima barsony musztos kozák süvegek, mindenik petymettel berlet [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. 1700: két darab Petymet ... negy Pár Nusz | Egy közönséges Veres kamuka Petymettel berlet mente [Hr

1/20], 1710: Egy rózsaszín pecsmettel bélet hosszú mente [DanielAd. 91]. 1732: uy Salaváris papucs pegymettel bélet [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 9]. 1736: hallottam bizonyosan, hogy régen az főasszonyok geleznában jártak kiki maga állapotjához képest, kinek nusztbl való volt, kinek nestből, kinek petymetből [MetTr 341]. — L. még TML I, 383.

Szk: ~ *bársonysuba*. 1560: Az ket kys Leannak mely marhat az annyok hagyoth Ezek ... Egy weres aranian barsony nest suba. Egy pegyeweth zewld aranian barsony Suba [JHb QQ Temeswary Janos reg.].

pegymetbélés *pegymetprém-bélés*; căptușeală din blană de veveriță cenușie din Siberia; Pelzfutter aus dem Fell des sibirischen Eichhörnchens. 1684: Papai Ur(am) hozta 6 Tabla nyul malbul adt(am) Veres marti Sara Palastyah(oz) Tablát nro 4. Pegymet berlest nro 12 [Utl].

pegymetbőr *pegymetprém*; blană de veveriță cenușie din Siberia; sibirischer Eichhörnchenpelz. 1599: Balog Mihaly Hozot Lengely Orszagbol ... 1000 pegimet beort 1//50 [Kv; Szám. 8/XIV. 32 Hj]. 1620: Berlesekreül es Subakrul ... Egy keotes pegymet beörtul f —/15 [KvLt II/69 VectTr 3].

pegymetes *pegymetprém*mel bélelt; care este căptușit cu blană de veveriță cenușie din Siberia; mit sibirischem Eichhörnchenfell gefüttert. 1627: Egi pegimetes Gereznat aestimaltunk f 12 [Kv; RDL I. 135]. 1658: az Mostani felesegemnek attam(m) ... Egy petymetes Gereznatis mellyet mar elis viselt Jobresent [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. 1673: Egi viseltes pegimetes gerezna [WassLt Borsai István hagy.]. 1686: Edgy pegymetes nyul bőr gelezna [Bikfva Hsz; BLt I]. 1693: edgy pegimetes szótt atlacz muntli, in flo: 10 [Ne; DobLev. I/37. 4].

pegymetgerezna *pegymetprém-bunda*; haină de blană făcută din blană de veveriță cenușie din Siberia; Pelzman- tel aus dem Fell des sibirischen Eichhörnchens. 1574: Vagion Egy Vy pegmet gereznam azt hagiom melith Janosne- nak [Gyf; JHbK XXI/12. 4].

pegymethát *pegymet hátrém*; blană de pe spatele veveriței cenușii din Siberia; Rückenfell des sibirischen Eichhörnchens. 1637/1639: Egy viselt pegymet hat gerezna [Kv; RDL I. 111].

pegymethátú *pegymet hátrémből* való; care este confecționat din blana de pe spatele veveriței cenușii din Siberia; aus dem Rückenfell des sibirischen Eichhörnchens. 1752: Egy Nusztos elejü fekete hoszszu Mente Petymet hátú [Ns; Told. 2].

pegymetmál 1. *pegymet hasi prém*; blană de pe pieptul veveriței cenușii din Siberia; Bauchfell des sibirischen Eichhörnchens. 1655: Egy lengyel kis suba fekete viragos barsonj pegymet mallal bellet [Kv; RDL I. 29]. 1673: Lengyel orszagbol hoszta(na)k Egy Darabb petymet Málát [Fog; Utl]. 1678: Egy Pegymet mált negy forinton f 4 [Utl]. 1687: Berzenchej Ferencz által Szebenben küldtünk 2 Tabla Pegymet mála f 8 [Utl].

2. *pegymet hasi prémből* való; (care este) confecționat din blana de pe pieptul veveriței cenușii din Siberia; aus

dem Bauchfell des sibirischen Eichhörnchens. 1659: Egy gelezna pegimet mal [Cszs; LLt 118. C].

Szk: ~ *bélés*. 1673: Egy pegymet mál bellist f 6 [Utl] * ~ *gerezna*. 1596: Egy pegyvet mal gereznan wacion egy eoregh bertews bokor kapoch tewrkessel gieongiel rakot ... kinek arra teze(n) f 28 [Kv; RDL I. 65]. 1614: 1 Pegymet Mal Gereszna [Kv; PLPr 1612–15. 114]. 1635: Egy pegymet mal Gerezna Vy ... f. 28 [Kv; RDL I. 107]. 1683: Két pegymet mal gerezna [Utl].

pegymet-takarító ? pegymet-takaró; invelitoare făcută din blană de veveriță cenușie din Siberia; Decke aus sibirischem Eichhörnchenfell. 1620: Egy Pegymet Takaritolul f —/15 [KvLt II/69 VectTr 4].

pegyvet l. pegymet

pehely l. pelyhe

pej I. *mn* vörösesbarna szőrű (ló); murg, cu părul roșcat închis; Braunfuchs, mit rotbraunem Haar. 1472: nobili Stephano Gregorii fratri meo uterino lego unum equum pey coloris [TelO II, 115 Vásharhelyi Erdélyi János végr. Bogyszlói András váradi kanonok átir.]. 1591: Jwot ismet ket menes lo, egik pey: Massik deres [Msz; BálLt 89]. 1599: az menes louak peyök valanak egy vemhes vala kezötttheök [UstT 14/15]. 1625: Labas Marhak. 2 kacziola egyik eoreg pey, másik harmad fw zürke kek [i.h. 8a]. 1632: mostan be fogot tanulo giermek louak ... Kettei pey, kettei bobos, az eöte fakok [Fog.; UF I, 176]. 1634: Harmad fw louackais vagyon 2 edgik pej szar az másik fekete [Hsz; LLt]. 1692: Öregh kancza Pej hodos, sörénye farka fekete [Mezőbodon TA; BK Inv. 17]. 1705: Egijke a lovaknak szürke, a másik pej volt [WIN I, 609]. 1748: az Nehai Urnak maratannak két rendbéli hintos Lovai, pejek és barnák [Szelecska SzD; Szentk. Math. Szabados (50) lib. vall.]. 1812: a Csitko három Esztendős, pej, csillagos homloku (A) Lonak ... a bal füle alatt egy kerék pej folt vagyon [DLt 390, 645 nyomt. kl].

Vö. a *harna-, mogyoró-, sárga-, sötét-, veres- és világospej* címszóval.

Szk: ~ *csikó*. 1596: az kek lo helyebe egy pej chitko iútott volt Sebesi Miklosnak, kit ugyan eó maga valasztott volth el [UstT 11/45]. 1766: László Vaszi ... Kolosvárott a Sz: Antal napi sokadalom előtt valo baram vásáron adot volt nekem edgi pej metztetlen csikot [Torda; TJKT V. 299]. 1768: ismertük azt a Pej Csikkot szál lábáról Szöriről és hodos homlokáról [Páké Hsz; SzentkGy Jos. Szörtsi kezével]. 1794: Fejér Kantza Pej Csitkaja [Zentelke K; CU]. 1833: Egy négy Esztendőre menendő pej, és egy három Esztendőre menendő vas szőrű csikok [Kv; Pat.] * ~ *csikócska*. XVIII. sz. v.: egy Nyári pej tsikotskával melynek a homlokán kis jegyetske [Pf] * ~ *csődőrcsikó*. 1680: ada ... édg eoregh barna hodós kanczát czitkájával, pej Holdos szárlábu czödör czitkojával jo akarattyából [Vágás U; Pf]. 1681: Nocza Tivadar(nak) maradta(nak) lovai egy öregh kancza pej Csödör csikájával [Milvány K; RLt I] * ~ *gyermekló*. 1677: Peji Gyerm(ek) Lo nro I [Szűv; Utl]. 1681: egy pej meczetlen Gyermek lo negyed fű [Milvány K; RLt I]. 1684: Két esztendős giermek Lovak ... Pej gyermek lo no 3 [Fog.; Utl]. 1722: Az kgd Pej Gyermek Lova szerencsétlenül járt ... az első Lapaczkája meg romlot, ig(en) Sánta [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1747: Az Lo-

vak Istállójais köből valo 2 ... Ezekb(en) Tanáltatnak ... Negyed fű Pej Gyermek Ló I [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. 1755: a Szt Péteri Sokadalomra edgy Sárga hodós, és edgy pej Gyermek Lovakonn bé menénk, edgyikenn ... Teleki Sándor Ur(am) eő Nsga az iffíu; a másikann pedig én ülvén [Germeszeg MT; TGsz 35 Alexander Varró (24) jb vall.] * ~ *gyermeklovacska*. 1754: jöttem egy alkalmatossággal Szász Janossal ... egy Pej Gyermek Lovatskát vezet vala magával [Káptalan AF; TL. Béres Petru (26) jb vall.] * ~ *hámos ló*. 1722: A Pej hámos Lovak szépek ... kár volna Postára hurczolni őket [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból] * ~ *kancsa*. 1627: Az Meneseknek szamok ... Pey kancza eoregh Nro 10 [Rücs MT; BLt I Inv.]. 1632: Menesek szama ... Eoregh barna kancza N 1 ... Eoregh pey kancza N 5 [Porumbák F; UC 14/38. 186]. 1737: Oreg pej kevesse hodas kancza 1 [Borsa K; Told. 53]. 1763: Csitkozot egy nagj Pej kancza [Kóród KK; Ks CII. 19 Szarka József tt lev.]. 1820/1821: betsülték ... A' Kigyo nevű pej kantzát Rf 60 [Szászvevsszód NK; Told. 19] * ~ *kancacsikó*. 1677: Peji Kancza Csiko n. 1 [Szűv; Utl]. XVIII. sz. v.: egy pej három esztendős az inán farkas marásu kancza tsiko [Pf]. 1811: Egy pej Kantza Csitko [Jedd MT; LLt] * ~ *kancaló*. 1769: Egy fél Szemű Pej kancza lo esztendős Pej Kancza csitkojával Nro 2 [Kóród KK; Ks 20/X]. 1782: Curiáján lévő oklából ... két pej kancza lovai miképpen vesztene el [Nyárádsztlászló MT; Sár.] * ~ *ló*. 1605: az 100 Aranian Egy Pey lowat ada [Ne; BálLt 90]. 1629: ugi tartoztata megh az Darabant egy pej louat az eó karaert [Mv; MvLt 290. 161b]. 1633: Napradi Jonas Ura(m) Ada egy herelt pej louatt Harmincz ket forinto(n), Karomi Ieremias Ura(mna)k [Dés; SLt BC. 30]. 1649: Holt masis egy Pey lo megh az Apathidi menesbe [Kv; Szám. 26/V. 530]. 1703: az pej lovakon jűj ki az jövő héten hétfűn induly meg [Ks 96 Kornis István feleségéhez]. 1739: Öreg Peji horgas labu Lo [Kövend TA; LLt 31/27]. 1780 k.: Egy Pejlorá vertem ket patkot uiját, s két otkát xr. 30 [Szászváros; BK] * ~ *magló*. 1802: Egy Sárga paripa és egy pej Mag lo [Ne; DobLev. IV/858. 10a] * ~ *ménló*. 1656: Hetedfű Pey uad men lo Nro 1 [Doboka; Mk Inv. 8–10]. 1820: Nagy Hágo Pej Ménlo I [Born. F. Ig] * ~ *paripa*. 1764: Tavallji forgáts orru pej paripa Ideji Csillag homloku pej paripa [Buza SzD; LLt 183. B]. 1840: egy pej hóka lábu hodos paripa [HSzj *hókalábú* al.] * ~ *török ló*. 1657: magam bajommal tapasztalám, mely igen megpróbálja az lovaknak szájakat az lövés, kiáltás, sok löfutás; mert egy pej török lovamon ülvén, ki egyéb időben jól engedett az zabolának, úgy megragadott, hogy ... nem bírhattam véle [KemÖn. 204]. 1681: Szebeni kiraly biro adta Pej török lo. Pater Crisztoptul vet Pej török lo Asztalnak ur(am) hozta pej török lo [Utl]. 1704: Ma hoztata volt elé az ür a görög pej török lovát akit hatvan aranyon tartott [WIN I, 68] * ~ *török ménló*. 1678: Örög Pej Török Meny lo nro 1 [Utl] * ~ *csillagholdú/hodas* ~ *kancsa*. 1698: Hódos pej kancza nyári fako czikkájával nro 1 [Cege SzD; WassLt oszt. lv.]. 1735: Csillag hodu Pej kantz [Marossztkirály AF; Told. 2] * ~ *holdas* ~ *ló*. 1650: egy holdos pej lovat loptak el [Kv; TJK VIII/4. 438]. 1748: attam egy Hodos pej ötödű Lovat ... pro Flor. Hung. 35 Den. 15 [Kv; Ks 91] * ~ *homályos* ~ *paripa* halvány-vörösesbarna ló. 1861: Egy kised homáljos peji paripa Igas 14 — Eves [Marosbogát TA; HG Gr. Kuun lev.] * ~ *pirosszörű* ~ *kancsa*. 1764: Piros Szorú nagj pej kancza [Buza SzD; LLt 183. B] * ~ *sárgás* ~ *kancsa*. 1810: hozott Gyermán Stéfán egy szép nagy sárgás pej

kantzát [KLev.] * *világos piros ~ paripa*. 1852: egy világos piros pely paripa [Dés; DLt 1066] * *világosszörű ~ kanca*. 1729: Egy öreg világos szörű pei Kancza [Maros-szigyörgy MT; Ks 23. XXIIb].

II. *fn* vörösesbarna szörű ló; murg, cal de culoare murgă; Braunfuchs, rotbraunes Pferd. 1668: Azt tudám legalább egy lovat ad a fejedelem ... akár az Alvinczi félet, akár azt a pejt [TML I, 372 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. 1811: A' pej, ha nyul hasu, vagy pedig az orra Szamár szín, nem akad uri vásárlóra* [ArÉ 155. — *Gr. Bethlen János a lószínekről].

Szk: *sötétbarnás ~*. 1840: egy setét barnás pej 9 esztendő [HSzj *sötétbarna-pej* al.] * *sötétpiros ~*. 1815: Sötét piros pej ... két hátulsó lábán könyökbe madár pók vagon [DLt 759 nyomt. kl] * *tatár ~*. 1685: Gyermek lovak Felírása ... Tatár Pej, az edgyik szeme hályogos, fél lapoczkája is szárad [Utl].

pejforma vöröses-barnaszerű; cu părul roșcat/brun; rotbraun, lohfarbig. 1755: két pej forma Kancza Lovat ... hámba taníttatni kezdett vala eő Nsga [Uzdizszipéter K; TGSz 35].

pejkó '? Szn. 1568: peyko Mihal [Kv; TJK III/1. 238].

Talán a *pej* szó kicsinyítő képzős alakjából keletkezett szn.

pejpező selypítő; peltic; lispelnd. 1702–1764: En lattam hogj az gyermekek az pejpezőknék fogjátkazasakat mind addeg követtek, hogj annak utanna megh mikor igazan akartakis szollani nem szolhattanak [Torockó; MNy IV, 234].

pejszínű vörösesbarna színű; cu părul roșcat (închis), murg; rotbraun, lohfarbig. 1765: Három Esztendő Barna Kancza ... Esztendő Pej színű Paripa tsitko 1 Pej színű ka(n)tza tsiko 3 [Köröd KK; Ks 19/1. 6].

pejszörű vöröses barna szörű; cu părul roșcat (închis), murg; mit rotbraunem Haar. 1802: Három Kantzák pej szörűek [Ne; DobLev. IV/858. 10a]. 1808: Setét Pej szörű ... az Orra Czimporája hodos [DLt 35 nyomt. kl. — *Ti. ló]. 1827: a' paripának egyike fekete a más pej Szörű [Korónka MT; Told. 34].

Szk: ~ *csikó*. 1759: Pej Szörű tavaji Csitko [Atosfva MT; Pf] * ~ *csikóparipa*. 1770: 2 esztendő pej szörű Tsiko paripa nro 2 [Királyhalma NK; Ks 23. XXII] * ~ *gyermekló*. 1668: (A) ioszagert ada Czutak Petér Uram ... Kászony Pál Diak Ur(am)nak egi pey szörű gjermek lovat [Impérfva Cs; BCs]. 1706: kérvén ő keglmetől egy Pej Szörű Gyermek lovat pr(o) flor hung. 30 [Barakszó H; JHb XXXIII/30]. 1778: vásárlatt volt ... egy pej szörű gyermek lovat ... 30 forintakba [Msz; Berz. I. 10/34]. 1796: Miha-jesd fele méntenek, ottan sok lovak voltanak a mezőn egy pej szörű gyermek lovat meg fogtanak [Déva; Ks 115] * ~ *hámos ló*. 1831: Ferenczi Karoly Urnak pej szörű két betses hámas Lovai a Gyertyanusrol ... el lopottattak [Dés; DLt 332. 2] * ~ *hintós ló*. 1728: Hatt pejj szörű Hintós Lovak, es egi Leptikás [Ludvég K; Told. 29/19] * ~ *kabala*. 1720/1811: egy kesej ökör, egy Pej szörű nagy vemhező Kabala [Szotyor Hsz; Borb. II] * ~ *kanca*. 1617: ket lovatot loptak el az Eggyk Egy Barna vak paripa, a massyk egy pey zeorw kancha [HSzj *barna* al.]. 1739: Harnad fű pej szoru kancza 4 [Gysz; LLt]. 1754: Egy

Tsitkozo pej Szörű kancza [Kajla (BN) körny.; WassLt]. 1775: 1 Pej Szörű kancza Rf 5 [Déva; Ks 76. IX. 18 1/4]. 1813: ada ... egy pej szörű kantzát [Köpec Hsz; Köpeci lev.] * ~ *kancacsikó*. 1740: Ezen Kantza Lovak(na)k idei kitsin barna es pej szörű kancza Csitkaja nro 2. Ugyan Idei barna es pej szörű kancza Csitko nro 2 [Pálos NK; Ks 11. XLI. 32] * ~ *kancaló*. 1691: egi pej szörű kancza lovatot kárré valotta, — miatta meg holt, mely meg ert volna flor 20 [Kovászna Hsz; HSzjP]. 1748: ugjan akkor lopatott el edgj pej szörű kancza lo [Torda; TJKt III. 209]. 1821: Megjelent vala egy Derék Paripa pejszörű kancza loval, igen gyakor serényű vala [Zalán Hsz; HSzjP Pettő István (46) huszár kat. vall.] * ~ *ló*. 1749: vettem ... egy pej Szörű gyermekded metzetlen lovat [Náznánfva MT; Berz. 6. 50. S. 5]. 1765: adott el ... egy pej szörű kitsid Serényű Lovat [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1766: a Réten lévén ... egy Pej szörű Lova ... gonoszul el károsodott volna [Kük.; BfR VI. 125/18 vk]. 1768: a Pej Szörű Szál Lábu Lo Csikkaját gonoszul el loptak [Hsz; SzentkGy] * ~ *ménló*. 1761: Negy Ménlo ... Egy almás szürke szörű ... Mész Szég szörű Anglus ... Negyedik Negj esztendő pej szörű Proba Ménlo [Spring AF; JHb XXII/31. 34–5] * ~ *paripaló*. 1748: az J ... itten el adott edgy általa Beszterczéről az hostátbol el lopatott pej szörű paripalovat [Torda; TJKt III. 209] * *barna ~*. 1600: affelet esmegh az falutol hazainkbol hoztak teobbet el hatwa(n) forint ereő marhankath, egy menes lowunkat is, mely niolcz forintot ereo volna, azt beőchediowel kewanniuk megh, az menes penigh barna pei zwreō wolt [UzstT 15/53]. 1768: az első Istalob(an) Maglo barna pej szörű 2 [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb] * *barnás ~ paripa*. 1761: egyi világos a másik barnás pej szörű Paripa Nro 2 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 15] * *fakós ~ ló*. 1840: fakós pej-szörű, 3 esztendő ló a bal-farán látszik egy újj és egészen nem esmersző béjég [Dés; DLt 860] * *piros ~ gyermekló*. 1747: Az mult napokb(an) igiretem szerint Pap Vánka ellen Inquisitorokat bocsátottam vala ki ... hogy azon Ngodtol ... el lopattatni praetendáltato Piros pej szörű metzetlen Gyermek lo iránt is a fatenseket kérdezzék [Szilágyfőkeresztúr; DobLev. Dobai Sándor lev.] * *piros ~ paripa*. 1761: Piros pej szörű a két hatulso lábaval szártsa hat esztendő Paripa [Siménfva U; JHb XXIII/31. 22] * *sötét ~ paripa*. 1761: sötétebb pej szörű hat esztendő Metzetlen Paripa Nro 1 [uo.; i.h.] * *sötét ~ paripacsikó*. 1748: vettem egy sötét pej szörű paripa Csitkót 12. vonás forinton, s, négy petákon [Torda; Borb.] * *világos ~ gyermekló*. 1748: Pop Vonka ... Kornis Sigmond Vr eő Nagának egi Világos pej szörű három esztendő metzetlen Szijju hátú, fekete farku serényű Gyermek Lovát más Complex társaival ... el lopta, el adta [BSz; Ks 80] * *világos ~ kancacsikó*. 1808: Egy világos pej szörű ... hitvány, és kisded kantzatsiko ... homlokán tsillag vagon [DLt 578 nyomt. kl] * *világos ~ kancaló*. 1807: Egy hatod füre menő világos pej szörű, madárhusu hoszszu vékony nyaku hitván Kancza Ló [DLt 858 ua.] * *világos ~ paripacsikó*. 1815: Világos pej szörű, kan faru ... hátos paripa tsiko [DLt 274 ua.].

pejtarka vörösesbarnás tarka; murg, negru-roșcat, pestriț; rotbraun, geschekt. 1831: Pej tarka Kancza ... Portzellan tarka [Mv; Berz. 20].

pék brutar; Bäcker. 1718: Az itt valo Pék fortelyoskodik mivel jo elegjesetse a Buzánk ne(m) igen akarja bé venni,

hihető valami vehiculumat kívánna | Az Brassai Magaziniumban az 400. köblöt bé küldöttem ... vissza küldöttek vagj 15. köblöt, szebbet praetendalván az odavalo Pék [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

Szn. 1593: pek Matias [Kv; TJK V/1. 442]. 1596: Pek Georgne [Kv; Szám. 6/XXIX. 116 Bachi Tamas sp kezé-vel].

pékház sütőház; brutárie; Bäckerei. 1820: Udvarhely Varossát a több Városokhoz hasonlítani nem lehet mert azok, vagy kereskedő Varosok, vagy bennük Dicasteriumok vagynak, vagy Katonai Kaszármák, Pék Házak, Depok, Harmintzadok, vagy pedig Katonai Contractiok [Uzsl VIII. 8/68].

pekinét egy fajta csíkös (selyem v. gyapjú) kelme; un fel de jesaturá (de mätase sau de lînă) cu dung; Art gestreifter Stoff (aus Seide oder Wolle). Szk: ~ *kötés* pekinétből való disztítés. 1804: egy fejr atlatz viola szín viragu fein pekinét kötés az ajján [Koronka MT; Told. 19].

példa 1. követendő/követésre készítő cselekedet/eljárás/magatartás; exemplum, pildā; Beispiel. 1619: Hová lehet ennél nagyobb példa, mint Krisztus urunk példája [BTN² 216]. 1657: Parancsolta volt pedig őnagysága, hogy én is elmennék; de boldog emlékeztető eleimnek példájok szerint uramhoz és hazámhoz való szeretetemtől meggyőzöttetvén ... megkövetém, és ily declaratiót tők őnagyságának indulása előtt nem sokkal [Kemlr. 313–4]. 1676/1681: Boldog emlékeztető dicséretes Eleimnek jó példajoktul viseltetvén ... Dan Milotin nevű ... jobbagnaknak ... hűséges szolgáltatást ... megh tekéntvén, ez eddig való Jobbagyi és paraszti allapattyabul, eximalvan immunitalom | Igen hasznos volna, a több Erdelyi Vrak dicziretes példajaval annak idejeb(en) ösztövr marhakat venni, és a havasoko(n) megh hizlaltatvan ... el adattatni [Vh; VhU 367, 678]. 1702/1799: az egész Wárosnak Lakossi ... nem gondolván ... sem Isten, sem Emberek, sem Természetnek Törvényivel, sem pediglen Eleimnek példájokkal ... miis mostan más nyughatatlan elméjü Emberektől fel indittatván Földes Uraink ellen ujjonnan rebellatunk [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 319]. 1705: Kglr Vrunck eo Felsege boldogh Emlékeztető Attyanak és Eleinek ditsiretes jó példájára ... azokon kívül, kik fő indittoi s okaj voltak ennek az mostani haboruságh fen tartásának, Gratiat és ... Amnestiat offeral [KvLt I/192 a gyb. Nsz-ből]. 1755: Bartos Kelemen, ki Nemes Ember Attyától származott ... Nem akarván Attya példáját a Világi külső Eletre nézve követni, inkább választotta, és Tanulásnak czéllýára tette, a' Belső Hivatalt [Ne; BLev.]. 1836: bár több ilyen Férjeket dajkáló özvegyek is tanáltatnának, a kik üress Házban menvén Férjhez, Tömlötzből ki szabadult Férjhez az el pusztult Házát bővölködvé, boldoggá tégyék az Alperes Özvegy példája szerint [Ne; DobLev. V/1213. 1b].

Szk: ~ *keresni*. 1664: bárha fejjebb való időkre példa keresni nem megyünk is, noha hiszem annak elég siralmas jelenségit viseli az szegény haza [TML III, 172 Szalárdi János Teleki Mihályhoz] * *~t ad*. 1679/1681: Udvarbiro Vramis ... kegyes és Tiszta józan életb(en) példát adgyon töb utanna való Tisztek(ne)kis abbeli maga szép viselésevel, és l(ste)nhez való buzgoságával [Vh; VhU 668] * *~t mutat*. 1762: Kegyelmedis ... maga személljesen, e' mostan meg kívántato Segicség adásban dicsiretes példát mutattni

... ell nem mulattja [Nsz; Ks 18/XCIII]. 1863: A T. Papok mutassanak jó példát a segély adásban [Gyalu K; RAK 83] * *~t vehet*. 1823–1830: Ha egy magához hasonló, jószág-talan leányt vett volna,^a többje lett volna, mint a jószágos feleséggel. Közben-közben efféléket azért írok be, hogy a mások történeteikből is példát vehessetek [FogE 154. — ^aAlbisi Bod Sámuel bonyhai pap] * *~t vesz*. 1590: varosul eo kgmek sem valozthatnak fél Wdeore vy Birot, Towabba mas Byrois ebbeol peldat Weven, ne(m) illie(n) Wdeoben hane(m) Ennelis sokkal nehezeb jwnksenek idejen el indulna illie(n) sok ideigh ideghen orzagba(n) es egyeb heliekre ky Menne [Kv; TanJk I/1. 146]. 1658: nálunk a magyarok úgy szokták vala, hogy mikor az hárs hámlik, akkor hántják; te is azért végy példát e szómrúl [TML I, 156 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. 1739: Kedvetlenül értettük, hogy az Isten haragjának engesztelésére s duplász ostarának elfordítására rendelt bőjt nem kezdett volna observáltatni, sőt sok helyeken magok a tisztek és az első rendbeliek hadták volna félbe, scandalisálnának vendégeskedéssel, musikáltásokkal, tánczokkal, melyből példát vett volna a község is [SzO VII, 398–9 gub.] * *~ul fennmarad*. 1671: Nehai Méltóságos Fejedelem Rákoczi György az Nemessi szabadság meg-bántódásinak helyben állítását meg-igirte volt ... hogy következendő Méltóságos Fejedelmeknek példájul fen maradjon, illendőnek ítéltetett Articulusban iratni [CC 25] * *vki(k) ~ját követi*. 1597: Myerthogy egieb iol rendelt zomzed varosokban az sokadalmoknak bizonyos es el hatarozot modgia es rendy vagion, ew kegmekis azoknak peldait keowetwen igieketen azon hogi az itwalo sokadalmnakis el rendeseben az varosnak es az keossegnek haznat keowesssek [Kv; TanJk I/1. 298]. 1673: Kemény János példáját kövesse ... az magnanimitással sokat segített magának [TML VI, 436 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1677: (A fej.) minden személy válogatás ... nélkül a' boldog emlékeztető Fejedelmeknek dicsiretes példájokat követi [AC 31] * *vki ~ját szeme előtt viseli*. 1677: Hazánknek mostani romlott állapotját, és a' régi jó emlékeztető Fejedelmeknek ditsiretes példáját szeme előtt viselvén, minden után elsöben-is a Fényes Portához visellye oly engedelmességgel magát^a, hogy onnat romlása ne következék az szeginy Országának [AC 21–2. — ^aBethlen Gábor].

2. (büntetés mint) intő/elrettető tanulság; pildā, pedeapsă exemplară (care trebuie să servească drept avertisment și pentru alții); Strafe als abschreckendes Beispiel. 1567: Ertem az ktek leveloth kibe .k. jr az sofalwaj paztorok felől kik mith chelekettek Bessenón, de .k.tek legien veztegsebbe egy keűes jdeigh ertek lezek (!), mentől hamarab lehet ha lehetséges lezen, ha kezembe vala mellik kerjlhet, vgy bwntetem megh hogi .k.tek megh erty hogi masnakis pelda lezen [Nagysajó BN; BesztLt 74 Horwath Lwkach Sayoj tyzt tarto lev.]. 1579: Az myt az my lobbagiim (!) chyelekettek ... biro vram teorweny zerenit lassa megh, es ha mit erdemel teorweny zere(n)t vgy bwntesse megh hogi masnak is pelda legie(n) [Kv; TanJk V/3. 197a]. 1599: Myerthogy ... zanzandekkel zabad akarattjokból hoztak el az lowakat ... az A heted magokkal rea eskeowen annak vthanna nyasban vonassanak mindeneknek példajokra es tanusagokra [Kv; TJK VI/1. 377]. 1605: Amy az haromsagos Attifiaknak indulatiokat illethy: Tettezet hogi biro Vram minden haladek nekwl az Jdes Vraimban zamoson gywtessen be ... Intczek megh fenitekkal, hogy afféle Prattikatol zwnnyenek hogy se titkon se nyilwan ne

pratticallyanak ... kweleombennis vgy megh zabolazzak hogy mindeneknek példak leznek [Kv; TanJk I/1. 529]. 1645: Szabo Judit Aszony ... felöllem azt mondatta, hogy nyílván ualó híres kúrua uolnek ... megh keuano(m) ... hogy az I: masok(na)k kiuallkeppen effele szabados nyelűi embereknek példaiokra, az Varos piaczan, az pelengerre fel allattassek ... nyelue ki ugattassek es az pelengerre szegeszessek [Kv; Tjk VIII/4. 27]. 1710: Lefuta eleiben a grádicson Teleki, felmenének, ott is négy óráig csak ketten beszélnek. Másnap reggel Carafa nagy haraggal azt izeni az adjutántól: miért nem jöttek el a több urak is, azért elküldjön, huszonnégy óra alatt Fogarásból az urakat mind oda hozassa, mert az ördögök elszaggassák őket, ha úgy nem bánatik Teleki Mihállyal, példa lesz örökké Erdélyben [CsH 208].

Szk: ~ adódik. 1822: egy paraszt ember Szalatsi János a' köznyomásból ki kertelt és Tengerivel bé vetett földjét egy farka marhának el adta. Ezt alázatosan instálom méltoztatik investigáltatni ... törvényes elégtételt adni, mert ha példa nem adódik az erőszakos földös urak lázadó parasztokat is formálnak [M.zsombor K; Somb. II Sombori István mp] * ~t csinál. 1672: Az pasquillust látom, eb-ugatásnak tartom. Ha igazat írma ... szégyenelhetném inkább, de Istennek hála, lelkem ismereti egyikben sem vádol. Egyébiránt jó volna kikeresni és példát csinálni belőle [TML VI, 229 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1701: ha valamely más országban szökö ember akár Tiszt, akár más az kinek incumbálna, rajta érne vagj érhetné, és fel akasztással példát nem csinálna, az olyan kezdvező Tiszt vagj akár kiis maga büntetődgejk azon emberért [UszLt IX. 77/30 gub.] * ~t vehet. 1654: bizonyos legyen benne hwseged, az Nemes embert ne(m) bantnyuk ugyan, de effele közönseges bekesege ellen tselekédeöket, ugy bwn-tettywk meg, példát vehetnek masokis rolla [IB. fej-i rend. Bethlen Domokoshoz] * ~t vesz. 1762: az l(nct)a ... karonkodásáért ... vásár Napján ... fa lóra ültetvén ott tartassék ... 25 pácza ütesekkel keményen meg verettétvén, büntetődgejk, hogj igj az hasanlo l(ste)nt, s felebarátyát motsólo, s' káromlo emberek kik effeleekben leledzeni nem irtoznak példát végenek [Torda; Tjkt V. 139–40] * ~ul meghal. 1675/1688 u.: job egi jobbagy(na)k peldaul meg halni, mint sem kárt vallanom [Borb. I Petki János ut. csik-csicsai jb-bírájához] * mások(na)k ~jára. 1648: Ez szemeliek ... feleségem szokniajat, palastiat ... ket gyolcsinget, es bagaziat el loptak toluailottak ... Azert megh keuanom a jure, hogy ... hew fogoval megh fogdöstassa(na)k ... an(na)k utanna masok(na)k peldaiara fel akasztassa(na)k [Kv; VIII/4. 293]. 1681: (Stephanus Koncz) ebbeli cselekedetiért mások(na)k példájára mox et de facto az prengher alatt megh palczáztassék, annak utánna magha Ecclesiájában mind Istenét ... mind penigh felebaratait ... reconciliálya [Kuk.; SLt AM. 37]. 1683: Bartos János az szo fogadatlanisagert, es becstelen beszedert ... masok peldajara meg palczaztassék [Dés; Jk]. 1745: minden tartozkodás nélkül ... nyilván mint Házások úgy élnek és laknak ... meg kívánom hogy egy mást a' pellengerben meg tsapják, annakutánna mind ketten ugyan a' pellengerben hoher által meg tsapattassanak, és ki tsapattassanak, másoknak eleven példájára, és magok gonoszságok büntetésének el vételére [Torda; Tjkt 95–6]. 1766: én hogy meg olvasám a Transmissiot irtozatos Káromkodásaitól el irtoztam; Iparkodámis mellette eleget s annyira menék, hogy az életit vagy fejit meg marasztám; de az Nyelve hegyiből elitlenek annyit

mint ez az I, mind magának s mind mások(na)k oktató példájokra [Nyárádszibenedek MT; Told. 5] * másoknak ~ul. 1764: az I ... Tordára vetődvén, ötlet elfogták, hogy földös Vrának lovát roka torkos aranyos ezüst gombú mentéjét el lopván kezén találtatott s úgy fogatott el ... ítéltetett, hogy mások(na)k például fel akasztassék s meg halylon [Torda; Tjkt V. 224].

3. vmely állítás/igazság megvilágítására alkalmas (szemléltető erejű) tény/eset; pildá, caz/fapt tipic care servește drept argument sau dovadă (concretă); Tat/Fall als Beweis einer Behauptung. 1629: az Constitutio nem az illyen foglyokrol szol az peldais küleomb ennel [Kv; Tjk VII/3. 143]. 1657: Arra mondék: ... van is nehéz példa az Zólyomi atyafisága miatt, mert az atyámat Bethlen Gábor sógorának s kedves emberének tartván ... csaknem veszedelem követte miatta [KemÖn. 159]. 1661: elegh szomorú példa Varad allapattia [KJ]. 1662: Minemű alkalmatlanul bánék velünk ifjú Csáki István uram ő kegyelme ... idegenek közt is, de kiváltképpen atyafiak között szomorú példa [TML II, 330 Kemény Simon Teleki Mihályhoz]. 1677: a Fejedelmek-is ... valamely Városban lakni, residealni ... akarnak, mind magok, udvarok népe, fizetet és egyeb rendbéli hadai ot lakhassanak ... ez egész világon lévő minden Országbeli példák-is azont mutattyák [AC 160]. 1693: Micsoda jussal prohibeallyák eo kglmek a' mi Ecclesiasticusinkat, hogy ha valamelyik(ne)k halála történik, azoknak árvái, vagy más successori között atyafiságos igazítást ne tehessenek, lévén arra elég példa mind az Unitarius rendenn lévő Ecclesiasticusok, mind a mieink között [Kv; SRE 9]. 1765: ezen Fassiomért ujrais meg nehezeltethet és ki tudgya, mint potens ember ujra meg nehezeltvén reám, hitván hivataloskamban meg ronthat, példa az Balás falvi Processusban szolga Biroságom hivatalyabol ki vettetése [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 316]. 1814: hallatlan példa volt eddig előttem, hogy a Gergeritze Asztagbanis megegye a Gabonát [Banyica K; BfR 117/1 Andr. Csatt (58) ns vall.].

Szk: ~nak okáért. 1657: úgy cselekedjél akár mit is, hogy az dolognak mind eredetit s mind pedig végezetit meg nézzed, mert példának okáért, volna te néked egy szolgád s az a szolgád hagyna el tégedet boldogtalan állapotban, valjon jövendő-ben> igyekeznél-e azon ... hogy boszút ne állanal rajta [TML I, 91–2 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. 1799: talán az egész Vidékben sintsen egy Falubanis annyi közonséges tere mind itten, — példának okáért ... a sok katonák alá s fel való masirozások és Kvártélyozások [A.árpás F; TKI sub B. 3. IV/5 Mihály Gosztáje (52) col. vall.]. 1810: szegény Kis Antim mind kinlodik, néha néha jobban latzatik lenni, s megint rosszabbul leszen, most példának okáért megint úgy tetzik egy perczent éjjel jobban magánál vagyon ösméri az embert, fájtattya holmijét [Buza SzD; JHb Jósika János lev.] * ~ nélkül való. 1699: már sok üdöktől fogva fen forgo hallatlan és példa nélkül való szük üdöknök miatta ... kért volt ... feles adosságot [Csikfva MT; BáltL 50]. 1700: Bányai Jánosné mind Férjéhez való hitetlenségéért, mely majd példa nélkül való volt; mind penig az T. Eccla sokszori intésére való engedetlenségéért excommuniattik [Kv; SRE 67]. 1743: Sok és külömb külömb féle példa nélkül való szorongattatásokkal injuriattatásokkal illettettem s kesergettettem volna [Szárhagy Cs; LLt Fasc. 93]. 1783: méltoztassanak e felette rettenetes Casusban ... efficacitor belé tekinteni, és ... illy példa nélkül való rettenetes emberégetéssel és ölésével való fenyegetesei ellen de securitate

providenciali [Mv; MbK XI. 68] * *4ul emlékezetbe/eldőhoz*. 1730: csak az Aranyakat hozom például elő: azok első(en) öt forint tiz pénzről szállítottak öt forintra, aztán némellyik öt forintb(an) meg hagyott, némellyik féle ad Hft 4/92 szállított az arany pedig oly bőv volt első-b(en), hogy summás Erogatiokat többire csak aranyból töttem [Kv; Szám. 56/XIX. 27]. 1826: Székely Ferencnek mérges tájogba eldöglött ökrét például hozza emlékezetbe [F. rákos U; RSzF 223] * *4ul lehet* példaként szolgálhat. 1736 u.: Mily nagy gazdagsággal bíró gróf volt, példálul lehet a testamentuma, melyben csak az pium legatum száz húsz ezer forintokra extendálódik [MetTrCs 447. — *Gr. Apor István] * *4ul vesz*. 1777: Mester Bényei Gjörgi ... Feleségét nemis vihette az iskola házhöz ez is penig ugy hogj más senki az iskola Mesterek közül például ne vegye [Gyalu K; RAK 2] * *vminek (a) 4jául*. 1710 k.: Nagy hi-degességnek és azt büntető Isten igazságának példájául írom! [BÖn. 889. — *Köv. az eset leírása]. 1854: A főnök gyalársága átszivárgott a titkárbá, példájául annak, hogy a nagyok hibái ... káros hatásúak az alárendeltre [ÚjFE 158].

4. mely szóban forgó esethez hasonló régebbi/előbbi eset; caz precedent/mai vechi asemánator cazului in discutiie; dem vorliegenden ähnlicher früherer Fall. 1619: Mikor ezeket tolmácsolá Szólfikár, magától találá ezt fel az tolmácsolásban, de én szómmal monda meg az vezérnek itt az Portan az szultán Musztafa példáját, hogy azmíg országát bírta, addig ... kötött frigyben volt minden frigyes országokkal, de mihelyt országá ötlet letette, kinek vagyon gondja s frigye szultán Musztafával? [BTN² 301]. 1635: Mielhogy mikor elseoben, az varasban, az Czismasia mesterseg es czismasiak be szarmoztanak, ez Varosnak Biray Tanaczi es eleol jaroi, jo itillettel az Varga Czehben rendelteek eoket, az Országban leweo teob Kiralyi szabad varosok peldaja szerent [Kv; KvLt Céhir. I. 15 városi tanácsai hat.]. 1662: Nincs idő példának előszámolására, sok helyett legyen elég amaz igen szomorú és siralmas példája Lajos királynak [SKr 100]. 1663: ő nagyságok más előttök levő keresztény okos fejedelmeknek esett példákól nem akartak tanulni [TOML II, 566 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]. 1718: Varga Aszt: Marton Mester ... kívánságá(na)k fundamentuma az, hogy mivel ennekelőtte ugyan az Remekért esztendeig való szolgálattáért fel követte volt de minthogy már meg mátkásodott ne kényszerítették arra hogy azon esztendőt egészen el töltené inkább fizetne érette, a mi(n)t hogy ez az Példa másokonnis meg esett [Kv; ACJK 101]. 1719: En T N:Zt Nemes Orbay Szeki Imecs-falvi Imecs Mátyás latván ez jelen való 1719-dik esztendoben Ist(e)nnel es Felsegenek ilj Suljos; es buneinkert veletlen való miriges ostarot, es Csapasát ... latván sok példából, hogi Némely Kereszten Atyánk fia regveltől fogva más vagy harmad regvelig ... minden dispositio nélkül világul ki múlt ... Cseneds elmevel es jo ésségseben rendelen hagyom es Testalom* ... ebben az Testamentomban Köz Biro Uraimek elot [Imecsfa Hsz; Borb. I. — *Köv. három név]. 1777: Tudom olvastam valahol, példákat is hoztam elé: kászoni Bornemissza Jánost, aki szörnyű kedvességben lévő cancellarius lévén az udvarnál, sok hasznót is tett [RettE 380]. 1844: Nem tsak a jó rend, — hanem az egész fenntartásárais nagyon szükséges a tisztaság, — a mit már sok példák bé is bizanyítottak, — 's mégis abban megvagyunk gyakran akadályoztatva [Dés; DLt 1366].

5. példakép; exemplum, model; Vorbild. 1678: Nagyságod mindeneket úgy követett el, hogy minden istenes úton ural-

kodó fejedelmeknek örökös s dicsőre méltó példa lehet [TML VIII, 101 Teleki Mihály a fejhez]. 1781: mindenkoron ... az Atyafiui szín mutatás nélkül való Szeretetnek valóságos példái kívánunk lenni [Told. 27].

6. rossz hatást kiváltó tény/eset; exemplum räu; schlechtes Beispiel. 1676: gyalázatos rossz dolgot várok ki jöni belőle és igen rossz példát jövődöre [TML VII, 294 Haller János Teleki Mihályhoz]. 1766: a Szomszedság jussa nem engedi azt, hogy edgyiknek Marhája, Tyukja, Ludgyai, Réczéi a másnak incommodályanak, elég pelda vagyon a distingvált Vdvarokon veszekedő szomszédokrol [Torda; TJKT V. 310]. 1782: tellyes ügyekezettel azon iporkodgyál hogy esztendeiddel nevedgyék benned az Ur féelme ... ell ne tántoritson az igazság uttyától a rosszszaknak mostani világban Számos példája [Ks 28. VII Daniel Zsófia lev.].

Szk: gonosz/pokol/rossz 4t ad/mutat. 1542: igazán jamborulis zolgálni akarwnk Nnak es Ngod hazanak, ok azt thwgiak, hogh az mienk megh vagyon, my sem nekyk sem egyebeknek pokol peldat nem akarwnk adnia [Fog.; LevT I, 20 Olah Balas és Mottokny Lajos lev.]. 1590: kerik ok kmgmeketh az megh sereth feleketh, hogy ebbeol semmy Jdegen Jteleteth ne vegyenek, az mostanj tanachnak se agyon eo kmgek gonoz peldat [Kv; TanJK I/1. 131]. 1597: Bwzay Matyas tizedes lewe(n) az theob gialoghosoknak gonosz peldat adot [Kv; TJk V/1. 124]. 1662: De nemhogy elbocsáttatnának, de még főképpen, és Bethlen Jánosnak mintegy protestative ... a szemekre hányatta vala, hogy ök ... másoknak is gonosz példát mutatni és illy módnélkül elmenni igyekeznének [SKr 410]. 1823–1830: Id. gróf Bethlen Pál nagy ember volt a maga idejében, de igen rossz példát adott az ágyastartással [FogE 151].

7. csúfság, nevetség; ciudăţenie, persoană ridicolă; Schande, lächerliche Person. 1823–1830: Ma ez az Imreh Sámuel igen rongyos, és még hordozza a régi megkopott koszos parókáját, s egész példa midőn a piacon jár, holott ma senki sem visel vuklis parókát [FogE 80].

Szk: világ 4jára világ csúfságára. 1702: ilyen meg njo-morított állapotunkban légyen segítséggel kegyelmes Csaszárunk gyámoltalan hieveinek hogy világ Példájára szörnyű képpen el ne pusztittassanak bennünket méltatlan, s minden törvény nélkül [Torockó; TLev. 4/3. 3a].

Sz. 1619: Többé engem kapuról kapura ne hordozz, mert én úgy megveretlek, hogy másnak is példa lesz [BTN² 367].

8. példázat, példabeszéd; parabolă; Gleichnis, Parabel. 1657: Többek közt egykor: hogyha nem accomodálja magát atyja akaratjához, valamint Isten után az ő respectu-sáért választottuk fejedelmünknek, mielt akarja, bizony mindjárt degradáljuk; annak felette, hogy nincsen példa Absolon atyáról, hanem Absolon fiúról, azért sat. [KemÖn. 305]. 1662: De ebben a Nehemiás idejébeli példa szerint, Samballatok, Tóbiások találkoztak vala, kik ... a jó hasznos dolgokat ... meggátolni igyekeznek vala | Mindkét tanúság itt a Jeremiás s több szentek példájokban vagyon [SKr 484, 697]. 1710 k.: Voltak virtus és jó erkölcsre indító példák, históriák, voltak fabulák | Tele vannak a históriák ilyen példákkal, és kivált Báthori Zsigmondé nem régi [BÖn. 536, 696].

Szk: paraszt ~. 1672: Mert ugyan is paraszt példa és közmondás: Nam sua res agitur pariter, cum proximus ardet [TML VI, 189 Nalácsi István Teleki Mihályhoz] * *szenlírásbeli ~*. 1662: Első rész Mellyben e világi fejedelemségek, birodalmak igazgatásának formái Istennek bölcseséges rendelése szerint és annak szükséges volta szép

hasonlatosságok és szentírásbéli példák által megmutattatnak [SKr 69 Tartalomjelző fejezetcíméből].

9. képmás; effigie, chip; Abbild, Nachbild. 1630: egy Fügő Holofernes Peldajara koues es Gyöngyes ket Szaz Eotuen forint jreő [Gyf; BálLt 90]. 1655: Az Sz Antalnap Sokadalomkor Brassaj Szabo Plesher kére hogy valami aranjokat probalnek megh neki mutata 100 aranyat ki Ferdinand Császár, ki Bethlen Gábor példájára valának verve, az Ferdinand példájára vert aranyak mind hamis es rosszak valának, az Bethlen Gábor példájára vertek mind jok valának [Kv; CartTr II Daud Nemethi vall.].

10. (hímzés)minta; model (de broderie); (Stick) muster. 1576: Wagon haro(m) pelda [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 15]. 1628: Egy darab pelda | Egy Szepetben Valami hituan recze Egiben kotue Peldak [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 3, 4]. 1628/1635: Egjetmas apro ruha ezkozok ... Giermeknek ualo öt darab pelda [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv.]. 1629: Egi peldaba takarva apro dirib darab gjolczi [Gysz; LLt Fasc. 155]. 1703: Ot pelda [Zabola Hsz; HSzjP]. 1788: Holmi dirib darab formátskák és példák [Mv; Tsb 47].

Szk: lengeteg ~. 1673: Vagion egi hituan lengetegh pelda [WassLt Borsai István hagy.] * varrott ~. 1710: Harom darab varrott pelda [Altoria Hsz; HSzjP].

11. mintadarab; (piesa) model, mosträ; Musterstück, Probestück. 1655: Az mely vasat akartam Eperjest metzetni Mező Bandon Iako Bandi János attá nekem ... ez végre hogy megh metzessem adót két aranyat az edgyiket az metzesért, az masikat peldanak attá vala [Kv; CartTr II Gabr. Újhelyi vall.].

példaadás 1. példamutatás; exemplu, pildä; Beispiel. 1614: Az Ecclesiasticus ordo miért hogi iob pelda adással, nem czik tanitasaul oktattia Jozagos czelekedetekre az halgatoakat giakor visitatiokkal az Pwspekek es Seniorok, ki ki mind az eo zokot vallaszat recepta religioian vallokat mindennwt ez orzagban zabadon visitalhassak [Ks 87 egy-i végzés]. 1657: esze vala* az ordinancianak megértésére, bevételére, bátorsága az jó példaadásra [KemÖn. 79. — Béli Pálnak]. 1662: Melly nagy istentelenségek ... megzaboláztatának vala, az istenes, jó előjáróknak mind fenytékjek, s mind jó példadások által [SKr 713]. 1769: a Gubernium az eo Felge szolgálattjának Sikeresebben lehet elő mozdittása véget jó példa adással elől járt [Ks 18. XCIII. 7 gub.]. 1781: Az Mlgs Familiától rendelendő vas Váltó Administrator olyan legyen a ki a helységnek és az opificiumnak természetit jól értse s tudja, a* mellé a* helységbeliek között négy Colloboratorok a* kik hüt által az Mlgs Familia által elejkebe adandó kötélességre köteleztetvén jó erköltsel, jó példa adással hivatalyokat az Administratorral meg egyezőleg vinni Capaxok legyenek [Torockó; TLv. 9/20]. 1786: Haszontalan korhel két Legényei jóvénék be előre Ngd(nak) a* Bágási székéren, ezeket igyekeztem egy egy kevés munkára fogni, de nem fogadták szömot ... a példa-adással igyekeztem munkára serkenteni, de tsak a falra hánytam a száraz borsót [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez]. 1800: Vettem T. Esperest Ur Circularissát; mellyben parantsoltatik hogy a Tiszt. Atyafiak Hadi Segedelmet adjanak, és ezen jó példa adásokkal az Evangyliom szerént halgatoikat is fel inditják [M. bikal K; RAK 32].

2. mások(nak) ~ára mások tanulságára; drept învățătură pentru alții; als Lehre für die anderen. 1707: eo Kglme ma-

sok pelda adasara az mostani boldogtalan időhöz kepest hasznosan szolgált az Nemes Varosnak [Dés; Jk]. 1809: Kis Ferentz és György ellen hamis Levelek készítéséért indított büntető pere Ő Felsége eleibe hatván ... említett hamis Levelek készítése meg akadályoztathatásáért ... Kis Ferentz két Esztendei, Kis Györgyött pedig égy Esztendei ... rabságra olj formán ítélte; hogy ok ... az ezen Vidékben tartando közönséges gyűlések alkalmatosságával nyakokban függetztet s gonosz tselekedeteket irás(an) ki mutato Táblával, mások(nak) példa adására állván ... Adessori hivataloktól is örökre meg fosztattanak [UszLt ComGub. 1560].

példaadó I. mn jó példát mutató; exemplar, demn de urmat; Vorbildlich, musterhaft. 1662: Ama kegyes, jó példaadó, istenfélő nagy emberek csak nemrégén mint elszedetgetének e mi nagy gonoszunk előtt! [SKr 716].

II. fn példamutató személy; exemplu, persoană care servește drept model; Vorbild, vorbildliche Person. 1726: En T.T. eszküszöm ... hogy ezen Egyház fiui hivatalban ... mind magam etelemben ... masoknak Szent jozan mértékletes kegyes Szelid és alazatos elettel jo pelda ado lészek [Kv; SRE 154]. 1736: Minthogj ... Dési Nagj István kovát, Ördög Adta 's Teremtettével káromkodott volt ... tettett azért, Instantiájából ki-tettzt szívbeli bántatya 's maga Compromissiojára, hogj tellyes életben(en) életét megjobbitvann mások(nak) is jó példa ado léssen, hogj most elsőben(en) Corporaliter poenázassék, in publico Loco, a Piatzonn, mások példájára, Tiz Páltzakkal száz ütessel, Város Jobbágj által kemenyen(n) [Dés; Jk 215b].

példabeszéd 1. erkölcsi tanulságot adó történet; parabola; Parabel, Gleichnisrede. 1618: monda nekem: Hallottál-e egy példabeszédet, hogy egy tele szuszékból végy csak egy marék búzát ki, és megismered, ha vagyon-e még több benne vagy nincsen? [BTN² 144]. 1636: Amaz minden tsupa anyaszülöttéknél böltseseggel fellyeb bővölködő bölts Salamonhoz illendő bölts mondas ... az mellyet az ő Példa beszédinek 16. részében, az 4. versetkében írva hagyott [ÖrGr Aj. 5]. 1704: És csak azon kéri az asszony, hogy moderálja úgy ezt a dolgot, hogy legyen annyi tekinteti az asszonynak is ezek iránt a Torockzaiak iránt ... aminthogy máris példabeszédben vagyon az asszony miatta, hogy mások végbevitték szándékokat, mikor látták volna, hogy itt az úr előtt iránta semmit nem efficiálhatnak, s az urak pedig semmire sem mehettek amazok iránt [WIN I, 300]. 1710: Így veszednek el a nagy dicsőséges vitéz magyar fejedelmi urak ... és szomorú példabeszédben marada emlékezetek az egész világ előtt e mai napig [CsH 91]. 1800: (Doktor Horváthról) Vásárhelyt példa-beszéd, hogy az Apja ökröt ölt, ő embert [Márkod MT; IB. Gombási István lev.].

2. közmondás, szólás; proverb, zicală; Sprichwort, Redewendung. 1662: Írja Kegyelmed, hogy a Gurzó előtt felkötötték az hájat; de ha felkötnek előtte, reá nézhetne, de talán még reá sem nézhet, de én ugyan csak az Gurzóra értem ezt a példabeszédet [TML II, 234 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. 1676/1681: Arrais gondgya légye(n),^a hogi giakorta megh tisztogassák a Lövő szerszámokat, mind öregit, apraját; es olyan tisztan s oly szépen tarcsa, hogi ... ha az szűkséghev kívánnya olyankor ne kapjon két felé, ne légyen fogiatkozás a dologhban, mivel régi de igaz pelda beszéd; a Lovat nem akkor kell hizlalni mikor a hadb(a)

mennek; es hagi a' kész főt étek mindenkor jó a haznal [Vh; VhU 666. — "A porkolábnak]. 1775/1781: a Bányászok köz beszédben vették volt akkor, a mint az atyám nekem beszéllette sokszor, hogy jóllehet példa beszédben azt tartják: Máj bune o Czare bune, ka o Baje bune, de a millyen gazdagok voltak azon Bányák akkor, el merték a Bányászok mondani azon Bányáról: Máj bune o Baje bune ka aeszta a Josiki, ka o' Czare bune [Nagyalmás H; JHb LXXI/3. 424]. 1811: Egy Példabeszéddel végzem beszédemet: Azt mondják „Idején meg válik, mely Téjből Lészen a' jo Turo [ArE 82]. 1841: mikor meleg a vas, akkor kel verni, ez a példa beszéd [Nagynyulas K; Bosla].

Szk: magyar ~. 1662: Kicsiny, úgy tetszik első tekintettel, amit Péter és Salamon mondanak ... Kevélység jár a romlás előtt ... ahonnan vagyon a magyar példabeszéd (hidd el magad, ha szegyet akarsz vallani) maga [SKr 710–1]. 1710 k.: attól én felettle igen messze vagyok, a magyar példabeszéd szerént, mint Makó Jeruzsálemről [BÖn. 512] * paraszt ~. 1676: az mint az paraszt példabeszédben mondják, ember egy zsák kölest elönt, mind úgy fel nem szedi, az mint volt [TML VII, 257 Kornis Gáspár Teleki Mihályhoz].

példabeszédbeli közmondásbéli; din proverb; sprichwörtlich. 1657: küldött az fejedelem ki néki^a egy igen erős reversalist, hogy subscribálja ... azonban nem vötte eszébe az ellene való dispositiókat, és hogy ha felveszi is, ha nem is, mint amaz példabeszédbéli király fia patkója, olyan volna [KemÖn. 161. — "Zólyomi Dávidnak].

példájú szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: hallatlan ~ ritkán előforduló; rar infiltit; selten vorkommend. 1678: Hallatlan példájú hűség az a végbelieké ő nagához, hogy különben meg nem vesztegethette Vesselenyi Pál uram őket [TML VIII, 64 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz] * ritka ~ 'ua; idem'. 1671: Az kővári profon-tozást; hogy Kegyelmed kezdte, azt jól cselekszi; ugyanis efféle ritka példái hűséggel nevededik az Kegyelmed gratiája is, holta után is Kegyelmednek az jó hírneve megmarad [TML V, 440 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: A generális szászsebesi rendelésére én bémenék Szebenbe ... a szebeni kapun keserves sírással méne az én szegény feleségem bé, nehezen tudtam vigasztalni. De hadd menjen Szász János elől az ő ritka példájú tragoediájával és én is utána in anno 1704 [BÖn. 942–3].

példálózlik célzást tesz vmire, célozgat; a face aluzie la ceva; anspielen, Anspielungen machen. 1710 k.: Akarták némely tudósok ezt az aeternitast emblemában kitenni; írtak egy kigyót öszvetekeredve, a farkát a szájában ... példálózta a circulusban a peripheriára ... Nem rossz okoskodás ugyan, de csak semmi [BÖn. 462–3]. 1771: a méltóságos Bethlen familia régtől fogva perelvén a fiscustól Ebesfalvát, a Királyi Táblán megnyerte, jó igazsága lévén hozzája ... valami aulicus ... példálózott, hogy nem kellett volna a fiscus kezéből kiejteni azon dominiumot [RettE 252]. 1823–1830: Árva Kemény Krisztina gyanút formált volt irántam, a nekie írt levelemben példálóztam volna [FogE 219].

példány 1. több (egyforma v. hasonló) irat/könyv egyike; exemplar; Exemplar. 1835: Énekes könyvünk ujbolí ki nyomtatását, példányainak egészleni el fogyása tette szük-

ségessé [Nagykapus K; RAK 11 püsp. kl kiv.]. 1863: A' bé vallásokat két példányban kell meg tenni, s edgyik marad-jon meg az Egyház ládájában, a jöhető Zavar elkerülése végett [Gyalu K; RAK 79] | ezen végrendeletünk ... együtt jelen volt tanuk által is ala íratva, egyik példány a városi törvény székhez letéttetett [Kv; Végr.]. 1879: Köszönöm a nekem küldött példányt [PLev. 68 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Szk: egyforma ~. 1862: Mely illetén költsönös végrende-lezésünkről a törvényszerűség között készített okmá-nyunkat, két egy forma példányban ... kiállitva ... ezennel kiadjuk [Kv; Végr.] * eredeti ~. 1856: Potlék végrendelet Áron végrendeletnek potlásaul melyet ezelőtt több évekkel tettem s melynek eredeti példánya ... Péntek Ist-vannénál van [Kv; Végr.]. 1858: Köt levél eredeti példány-ban tsak egy iratik [Kendilóna SzD; TKhf 15].

2. a régiség ~a a régiség példája; exemplar care ilustrază vechimea; Zeuge der Vergangenheit. 1857: Régi alakú temploma, <ezzel> egybekapcsolva kötöröny, mely mint a régiségnek szép példánya tűnik fel [Kusaly Sz; ETF 107. 26].

3. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: minta(szerű); exemplar; musterhaft. 1846: A Belső Szolnok Megyei Példány kisdéd ovoda építési költségeinek potlására tervezett Sors-Játékra, több Nemes keblű Hölgyek, Női munkakat és Fényelgési czikkeket ajándékoztak [Dés; Berz.].

példás 1. mintaszerű; exemplar; musterhaft, vorbildlich. 1777: minekutánna Kedves Feleségemet ... Hites Társul el vettem, velle mindenkor példás edgyes életet éltem [Cintos AF; KGy].

2. elrettentő, példát statuáló; exemplar, care trebuie să servească drept avertisment și pentru alții; ein abschreckendes Beispiel statuierend. 1678: Múltó is, hogy Kgd példás büntetésekéről^a gondot viseltessen [TML VIII, 267 a fej. Teleki Mihályhoz. — "A garázdalkodó puská-soknak]. 1702/1799: mikoron ezzelis^a, mint meg keményült nyaku és Vakmerő Emberek nehezen reducalhattak, meg érdemlettük volna közönségesen hogy példás büntetésünköt el vettük volna [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 320. — "Ti. a militaris executioval]. 1776: Uram Isten, az ily véletlen és váratlan, szomorú példás büntetéseket fordítsd el mirőlunk [RettE 370]. 1787: ha ... valakinek emigráló szándéka bizonyos jelekből ki világosodnék azt ... egyene-sen az officialatushoz bé kísértetni oly szoros kötelességek-ek ismerjék^a hogy semmiért nagyobb, és példásabb bünte-tést nem vesznek mind ezen szoros Rendelésnek leg kissebb ágáb(an) valo meg nem tartásáért [Torockó; TLev. 3/2. 3b. — "A falusbrák és a nótárius].

3. lesújtó; coplesitor, apăsător; niederschlagend, erdrückend. 1758: Uram őrizd meg a te hiveidet az ilyen véletlen példás szomorúságoktól! [RettE 68]. 1759: Igen munkás, fontos ... levelét Ngod(nak) vettem ... De nem lévén e' szoross szombati napann üdöm arra, hogy punctualiter meg felellyek, halasztván azt (:ha az ur Isten valami példás szomorúsággal nem látogat ...) a' személy szerint való udvar-lásom üdejére [TL. Zagoni Aranka György ref. esp. gr. Te-leki Ádámhoz].

4. hallatlan, elképesztő; nemaiauzit, inimaginabil; unerhört, erstaunlich. 1712: Ugy reménlettem hagi idegeny Or-szágban valo hoszas szenyvedéssim-mel, költséggem-mel, ká-raim-mal, ne vásárlottam volna magamnak, továbbra valo

prostitutiot, és gyűlölséget, hanem Atyafiságos jutalmat. De ha, ez példás háládatlanság egiebet forralt, szivem fáj-dalmával ... kételenítettém Nagtok(na)k kgmetek(ne)k bölcz és Istenes itéleti eleiben terjestenem [JHb XLVIII br. Jósika István kezével]. 1718: Chehis imponala Horanczki-(na)k szorossa(n) hogi már hatra maratt kevés idejét igen tiztessege(n) folytassa es vegezze el szabadulasaig ... ha ... molesztalna, mind Urat s, Aszszonyat, s mind az Beczul-letes Chehet, oly peldas molestiaval mint eddig, vagi el hagia annál inkább, az B. Che előtt meg csapattassek [Kv; ACJk 108]. 1780: Tapasztaltatván a' Verős kovácsi Mes-tersegre bé állo személlyek iránt ilyen Peldás és ... felet-tébb káros abusas a Thoroczkaikak közt, t.i. Hogy olyanak állanak bé Verős Kovátsságra, kik a Mesterséget nem tud-ják ... tudatlanságok miatt közönséges kárt tesznek [Toroc-kó; TLev. 4].

5. pusztító; devastator, pustiitor; zerstörénd. 1734: Kö-kösi^a Orbok Istvánné Csia Ilona Aszszony ... az mostani irtoztato, es peldás jég által meg romlot es szűkülő álla-pottyába ... levála ... Nemzet(e)s Csemátfalusi Kis Janos Uramtol H. fl. 45 in parata et numerata pecunia [Kp I. 134. — ^aHsz]. 1739: 22do et 23tia Xbris lött peldás és szomorú nagj árviznek violentiája által, külső Hidunkat egészen, a belsőt pedig nagj részib(en) elrontotta 's desolálta [Dés; Jk].

példáson 1. példamutatóan; in mod exemplar, pilduitor; musterhaft, vorbildlich. 1829: Uram Bátyámnál ... 323 Rforintokra betsültetett tsépletlen gabona vagyon le téve végye el azt tőlünk ... s légyen azzal meg elégedve, hogy az Uram Bátyám példáson meg mutatott szíves attyafisága, szegyenitste meg a háládatlant [Nagylak AF; DobLev. V/1153 Komáromi László kezével].

2. (mások tanulságára) elrettentésként; exemplar, sever (pentru a servi drept avertisment și pentru alții); als abschreckendes Beispiel (zur Lehre dienend). 1710: ha pa-nasz jő rám, elhiggyétek, bizony példáson megbüntetek [CsH 445–6]. 1730: Világos lévén ... Csiszár Sárinak ... Nehány Napok és Ettzakakon való Fertelmeskedése, mellyért Hohér által Pelengéren valo kemény meg tsap-pattatást érdemlene; De tekintvén Jo Attyafiaiinak érette 's mellette való törekedéseket, és maghának még meg terhető goromba idejét, Czigany kezéb(e) nem adattatik; hanem a' Torony Udvarán peldason meg korbatsoltatik [Kv; TJk XV/7. 131]. 1759: elé hozatván a Fog lázbol Szikra Juczi sánta személy, kiis ... ismét recenter Fajtalanságban depre-hendaltatván hogy újra az Hoher által in loco supplicii még ma minden irlalom nélkül keményen meg csapattatván, az Városol kérsértessék ki, s többször ha az városra bé jő pél-dáson büntettetni fog [Kv; TJk XVI/8. 362]. 1782: serio parantsoltatik hogy a jelentett Insolentiát se magok az Instánsok^a ne próbállyák, se a Communitás, mert bizonyo-son okot adnak arra, hogy a Törvény és Szentséges ren-deleseknek meg Sértéséért, példáson meg büntettessenek [Torockó; TLev. 4/6. — ^aA torockói jő-ok]. 1825: Ha vala-ha es vala mikor a Blozsai kitsiny Birtokosok ... az Méltóságos groff Urak eő Nagyságok Kőteles mezei Hatá-rokban, marhájokat be szalasztották, mind anyiszor példá-son megbüntetődték, s marhájok Confiscaltatott [Kőteles-mező SzD; TSb 47].

3. szégyenteljesen; in mod rusinos; schandvoll. 1848: Vértő szívvvel kell felfedeznem azt, hogy ... véres verejtek-kel lett fáradozásomnak az a váratlan jutalma lett, hogy ... a

tegnapi napon ily példáson, és a Publicum bámulására Há-zombol ki zárattam [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1274].

4. teljesen, egészen; totalmente, in mod complet; ganz, total. 1728/1793: Etzken András Uram már jo darab időtől fogva mind két szeme viláगतól példáson meg fosztatott, ugy hogy ha más nem vezeti, sem ide, sem tova nem tud menni [Albis Hsz; BLev. Transs. 8].

példátlan példa nélküli; nemaiintilnit, nemaiauzit; bei-spiellos. 1710 k.: Arra fokadjunk-é hát, édes Istennem ... hogy valami képmutatás vagy titkos, éktelen rút bűn va-gyon az én feleségem kebelében vagy az enyimbén ... és azért ront Isten ilyen majd példátlan romlással [Blm. 1021]. 1794: Melly ügyefogyott állapotra jutottanak Údvo-zult Méltóságos Baro Naláztai Elek Urnak Árvai történt példátlan meg ölettetése után talám közönségesenis es Nagy Fejedelemségben tudva vagyon | Essék meg szive az Inclytum Officiumnak ilyen példátlan Árváknak sorsán, és ne engedje, hogy az igazság el nyomattassék [Kv; CsS].

példáz 1. jelképez; a simboliza; versinnbildlichen, sym-bolisieren. 1622: Dávid király magánosan való monarchiai uralkodása ... Jézus Krisztusnak az ő lelki országában egye-dül való uralkodását példázza vala [SKr 71]. 1760: Sól-yomkőn ... az ott lévő pusztatemplomba bementem ... Az holott is láttam ilyen képet: egy feredőkádban ülő betegnek képét, ki előtt egy barát állván, a szájába ad valamit ... Ez hihető a testi orvoslást példázza, a barát pedig hogy már a lelkit [RettE 106–7]. 1811: Szólljon most akár ki! bár a fejit rázza, Talál-é valamit, a mi így példázza, Az embert és annak minden erköltséit; Mint az elő fát és annak gyű-möltséit? [ArE 33].

2. (példázatban) előre jelez/megjósol; a prezice/prevesti (prin parabole); (in Parabeln) voraussagen. 1710: Fejér-várat ... csudaforma madarak ... szállának a mezőre ... Ezek valahol verebet kaphattak, megölték ... Akkor csak csudáltuk s nem tudtuk, mit példázzon de azután ... a sok sehonnai, tolvaj magyarszági kurucok bejövénék Erdély-ben, az igaz erdélyi verebekt, a jó hazafiaiit kipracedálák mindeniből, megölek [CsH 324].

3. (aranyat) alakít/formál; a forma/fasona/modela (aurul); (Gold) formen/fassonieren/gestalten. 1655: Ráz-mány Istvánnál valék, mikor Trombitás Bálint el kéré Ráz-mány Istvántol az példázó vasat, immár nem tudom azzal példázatte Rázmány István, a' vagy mással ... de láttam hogy példázat aranyat Rázmány István [Kv; CartTr II Petr. Szavaj ötvös vall.].

példázatlan kb. megformálatlan (arany); (aur) nefásonat, nemodelat; ungeformtes, ungestaltetes (Gold). 1655: Pél-dázó vas volt nállam, de Szavai Peter atta volt nekem. Az mely vasat akartam Eperjest metzetni Mező Bandon Iako Bandi János atta nekem ... ez végre hogy megh metztessem adot két aranyat az edgyiket az metzésért, az másikat példának attá vala én Eperjesre menék ott megh akarám metzetni, adám azokat az Vas metzőnek, nem metzette meg, hanem az bi-ro-nak vitte mind az Vasat és az edgyik aranyat, ugy fogatot va-la megh az bi-ro. Abrugh Banyaj Fodor György is hozott hoz-zam példázatlan ki vert aranyat, hogy fel példázzam, de nem cselekette(m) [Kv; CartTr II Gabr. Ujhelyi vall.].

példázolás példázat; parabolá; Parabel. 1811: Pél-dázolás vagyon Akteonra, a' ki szarvassa változott azért,

hogy Diánnát köntös nélkül látta^a | Ezen festett képen^b sokat gondolkoztam ... Én, hogy példázolás, mindég gyanakodtam [ÁrÉ 15, 87. — ^aLapalji jegyzetben levő szöveg. ^bSzent György ábrázolásán].

példázó vas ötvösszerszám; uncaltá de orfevrárie; Goldschmiedewerkzeug. 1655: Lattam aztis mikor Rázmány István példázó vasat kéréte Jffiabbik Huszár Petertől ... de nem Huszár Peternél volt ... az példazo vas [Kv; CarTr II Petr. Szavaj ötvös vall.] | Tudom hogy Ujhelyi Gábor Eperjesen példázó vasat akart metzetni [Kv; i.h. Georgius Hajdu ötvös vall.].

példáztatik előre jelentetik; a fi prevestit; vorausgesagt werden. 1710: mikor a fejedelem fiát^a választák fejedelemiségre, oly rendkívülvaló földingás lón Erdélyben sok helyeken, melyhez hasonló régtől fogva nem hallatott ... Mellyel is kétségkívül az erdélyi státusnak megváltozása példáztaték [CsH 160. — ^aII. Apafi Mihályt].

pele mókusszerű erdei rágcsláló; pír; Bilch. 1860–1861: Vad állatok ... vadkecske kevés, macska, hiúz, mókus, pele ... hörcsök, tövisdisznó majd mindenütt [Benkő, Mszlsm. 11–2]. Szn. 1652: Pele Georgy ... Kenez az Curiahoz [Asszonyfva TA; GyU 141].

pelerin ujjatlan körgallér; peleriná; Pelerine, Schulterkragen. 1830: Pelerin és Schmitzli hat [Msz; Told. 19].

pelikán gödényábrázolás; reprezentarea unui pelican (ca ornament); Darstellung eines Pelikans (als Verzierung). 1668: Egy Rubintos Zomanczos rosa ... Masodik függő fejer zomanczos, melyb(en) van egy pellikan fiaival rubint benne 16 gyöngy haro(m) szem [Mk Kapi György inv. 13].

pelikánforma pelikán alakú; in/avind formă de pelican; in Pelikanform. 1648: Egy Pellica(n) forma kis fűgöcske [Mk Kapi Katalin kel. 1]. 1673: adot megh ... Egy pellikán formára chinált Zomanczos függött [JHb Apaczay Cheri Tamás Hunyad Zaránd m. not. kezével]. 1746: Egy Pelli-kány formára Csinált Arany függő [Nsz; Told. 19]. 1752: Egy Pellikán formára tsinált Gyémántos Rubintos Gyöngyös Médály [Nsz; i.h. 2]. 1788: Pellikán forma Hollítsi kávék íbrik, és két kis üveg tál [Mv; Tsb 47 gr. Rhédei Zsigmondné br. Wesselényi Kata hagy.].

pelikán függő pelikán alakú függő; cercel avind formă de pelican; pelikanförmiges Ohrgehänge. XVII. sz. m. f.: Volt egy Eöreg Pellikán függő Rubintos es Orientalis Gyeöngyös [EMLT Klobusitzky lev.].

pelikánmadár gödény; pelican; Pelikan. 1816: Pelli-kány madár képe [Csiksztmárton MT; UnVjk 139].

pelikános pelikán mintával díszített; ornat/impodobit cu pelican; mit Pelikanverzierung. 1633: kett kezkenöt adot Zabo Jacobne Abruginak, egik Pellicanos aranas, az másik bötös feketes [Mv; MvLt 290. 122–3].

Szk: ~ (arany) függő. 1611: Egi Pelikanos kws feögeö, negi smaragd három rubint benne melj nio(m) Ar: 7 ort heja(n) ... f 40 [Kv; RDL I. 88]. 1692: Egy pelikános arany függő egy öregh gyémántal és öt gyöngyökkel rakva [Bilak BN; JHbK L. 36].

pelisznye ?? 1751: No most a Menyetske adj te is egy kalátsot Lukáts Gazda Uram sús ludat malatztot Rongyos erszényedet ved elé fártasd (!) meg. Pelisznyet (!) penzedből most ajándékoz meg [Hétfalu Br; EM LI, 127 betl. játék].

pellant-mag ?? 1710: Petreselem mag ... Pellant mag egy fertál ... Ugorka mag [Fog.; Ut].

pellengér szegyenfa/oszlop; stîlpul infamiei; Pranger, Schandpfahl | szégyenketrec; cușcă în care sînt închiși cei supuși oprobriului public; Schandkäfig. 1567: Martha vxor Bartholomei Sweg iur(ata) fassa est Se p(er) fenestram audisse a Paisosne talia dicta E gilkos e henger ha ez en fiam ez eyel meg hal, Isten, tutara (igy!), hogy enmagam vezem holnap az pelenger alat ffeyet [Kv; Tjk III/1. 51]. 1570: (A vincellér) az Mywesseket Regel ... ky vigie ... Estwenek eleotte haza Neh hozza ... ha mely penig kyleomben chelekednek ... Bwntetese az perengel legien [Kv; TanJk V/3. 12a]. 1574: Cratter Georg p(rae)dicator, Azt vallia c(on)scienciaiara hogi Mentek volt Be az thoromba az Aztalos legenhez, kerdezek hogy ha volna Resze az halba az kerekes legennek, Mondot hogi had lussak az spicre chiak meg Mondom, Mikor Immar az perenger alat volna Rea Emlkezettette hogi Meg Mondana ... Azt Monta hogi, De En Eoltem Megh Ninenchen semmy Resze benne^a [Kv; Tjk III/3. 372. — ^aTi. a gyanúsított társának]. 1589: 7 May Hoky meg vertek Mihalt es felesetet Ersebetet az Pregnelnel att(am) Cziganoknak f. l d. 20 [Kv; Szám. 4/Vl. 28 Stenzely András sp kezével]. 1591: Banffy Farkasnak egy Jobbagyat Tywadart az felseo plengerteol hogy ki kesertek Az Ciganoknak attam f — d 60 [Kv; i.h. 5/X. 15]. 1592: Anna, Barat Janosne zolgaloia vallia: En teollem kwlde az penzt Zabo Martonne Radnai Catalinnak, es monda nekem, mond meg en zomal neki, lhon vgi mond nyluan valo esse kurua az pinz, az eoched meg ne(m) erdemlette az sakot, de eo meg erdemly, es aggia Jsten hogi az pelengerhez keossek, es ott fissze ez penzt az Ciganoknak [Kv; Tjk V/1. 309]. 1634: Az Isten ötöt egy segellie, hogy kez volna inkab az plenger alat el utetni az fejet, hogy sem mint el adni az hazat [Mv; MvLt 291. 11a]. 1690: Sokszori lopása constálván az Incta(na)k ... fel file az pelenghernél vágattassék el [Kv; Tjk XIII/1. 416]. 1697: Csatari Istvanne Molnar Judith ... a pelengerhez vitetven kialcsa meg mi lett volna ... büntetese annakutanna concili-allyon Ecclesiát [Dés; Jk 248]. 1738: A fa lovat, a perengelt a varoshaza mellet valo utat csinaltuk [Kvh; HSzjP]. 1790: a mult Században Keserői Dajka János és Katona Gelei István (igy!) Püspökjeink; az Első Rákóczi Györgyöt; amaz, Bethlen Gábor b.e. Fejedelmeket arra bírák, hogy a tzégéres bünök ellen Országos Törvények adattossa(na)k ki; tudták ám akkor a Bünösök mi légyen a Perengér, a Nyak-vas s bünnető egjéb eszközök [Nsz; TL. Málnási László ref. főkonz. pap lev.]. — L. még BÖN. 957; BTN² 42, 49, 57; CsH 54, 211; KvE 141, 155, 172; TML V, 583; WIN I, 98.

Hn. 1773: a Falu derekab(an) a pellengeren fellyül (telek) [Szárhegy Cs; EHA].

Szk: a ~ alatt/-en megégettet. 1653: (A szombatos írásokat) elhozák házatól és a perengér alatt cigánynyal megégetteték [ETA I, 30 Nsz]. 1710: Rabutin a regalísokot a pelengéren megégetteteti [CsH 358] * a ~ alatt/-en megve-rettetik. 1593: ez Leanzok az vetkekert halalt Erdemlene-

nek ... Azert Annak helyen Az perengere(n) megh verettesenek ez varosbol kj vezeeztessenek [Kv; Tjk V/1. 347]. 1646: Teczik az teoruennek hogy noha nagyobbat erdemlene, de az plenger alat verettesek megh ciganyokkal es innel el menyen [Kv; Tjk VIII/4. 81]. 1664: ha maszor it talalliak ... az pelengeren uerettesenek megh es ugy uzettesenek ki [Kv; Tjk X/1. 3]. 1677: Ha a' lopas két forintot érő lészen, első vétkéjért meg-fogattassék, és a pelengeren, vagy kézi kalodában igen igen meg-verettesék [AC 124] * *a ~ alatt/-en megvesszőztetik*. 1597: Miert hogi az vetket^a comaga az azzony sem tagadgia ... az keozeonseges bewntetesnek helien az perenger alat ereosse(n) megh vezeeztessenek es az varosrol ki ewzettesek [Kv; Tjk V/1. 134. — *Magzatelhajást]. 1745: Sárvári Bota Mária ... elsőbben a Plengeren, Mint afféle Szokasos Bestelen Kurva, Keményen meg vesszőztessek, azon tul fel koszoruztatván ... a Piaczot a hóhér háromszor kerültesse meg véle, az után ki kisirtetvén az Varosrol ... Ugy el távozzon, hogy soha többé ezen Hellysegeben ne láttasson [Kv; Tjk XVI/5. 4–5] * *~ alatt forgott kurva*. 1591: Dorottia Debreczeni Andrasne vallia ... Teglas Janosne ... zekeli Mihaline zolgaloiat kezde rutul zidni, te vgimond pelenger alat, hoher kezebe forgot kurua [Kv; Tjk V/1. 120]. 1644: Czizar Andrásnis monda hogi Aha pelenger alat forgot Orzaghar foltá bestie hires kurua [Mv; MvL 291. 430b] * *~ alá való*. 1591: Margith, Czako Ambrusne vallia ... Az Teglasne leaniatis hallam hogi igi ziggia vala, Te faggias, pelenger ala valo, pelengerezet lelek Curua, nylyuan valo es Cinkos kezebe valo [Kv; Tjk V/1. 121]. 1592: Nicolaus Mark ... fatetur, Tablas Matiasal ketten kwide minket Mezáros fabianne kerelem zerent Bachi Petermez, hogi megh kerdendwk azont mondana ammint ennek eloote az swteohazban zolt volna, tudni illik fattias kuruanak, Pelenger ala valonak, es kit az drabantok alol vontanak volna kj [Kv; i.h. 232]. 1633: hallotta(m) azt Falabu Janosnetol hogi szidta az leaniat perengerr ala valo(n)ak [Mv; MvL 290. 136a] * *~ben/-en megcsapattatik*. 1701: Az ki fattyat vetett ... perengeren meg csapattassék. ha concordal flor. 4 [Szentdemeter U; Ks 90]. 1709: Nagy Janosneis leanyostol ha többé nyelvekkel mocskolodnak a pelengeren meg csapattassanak es Eclaból ki rekesztessenek [SzJk 861]. 1715: Barbara Joachim ... Zab gjermeketis szült ... az hoher által pelengerben csapattassék még es az varos határolol ki üzettesek [Kv; Tjk XV/1. 133]. 1745: (Ledérség és tolvajság miatt) Lőrinczi Kisanna fel akasztassék és meg hallyon; Tódora pediglen hoher által Pellengerben keményen meg tsapattassék és ki tsapattassék [Torda; TjKt II. 39] * *~ben megpálcáztatik*. 1740: Deliberáltatott, hogi ezen Isten elten lőtt káromkodásiért, az halál hejett, keményen, a' Város Piattzán, Hóhér által, Pelengérben(en) megpálcáztatassék, és a Nms Városrol, extermináltassék [Dés; Jk 325b] * *~be tétet/ültet*. 1718: adjudicaltatot ... Hogi mint illyen Nótelen parázna perengérben ültessék, és annak utánna Keményen megh vesszőztessek, végeztetre Ecclesiatis Conciliállion [Fejér m.; Ks 90]. 1755: P(ater) Hillariom az egész Illyefalvi lakosokat öszve hivatván azok előtt Fülöpnét a Perlengerbe (!) tétet [Illyefva Hsz; HSzjP] * *~hez/- mellé/-re (fel)kötöztetik/kötetik*. 1599: Myerthogy ... Jllien nylyuan valo lopasban leletczet ... az perengere keottessek, es ott vezeezol megh verettesek es ky igazittassék [Kv; Tjk V/1. 368]. 1600: Sententiaztak hogy az Perenger melle keottessek ... Annak vthanna ky kergetesek^a [Kv; i.h. 404. — *Egy leány, amiért férfi ruhába öltö-

zött]. 1646: megh erdemlene ... hogy mint lopo fel akasztatnék ... az plengerhez keottetue(n) ciganyokkal megh verettessek es innel kj igazittassék mint or lopo | az két fogoly olaszok Nem tagadgyak nemis tagadhattyak, hogy ... az fel zort buzajat osztas eleot megh Nem loptak volna ... kivitessenek az prengerhez keotoztetue(n) ciganyak által megh verettesenek es innel ki üzettesenek [Kv; Tjk VIII/4. 83, 150]. 1688: Constálván az fassiokból világoso(n) az Incta(na)k Morvai Anna(na)k ... egynehány rendbeli paráználkodása ... lopása, az pelengerhe fel kötöztetvén az hoher ál(ta)l keménye(n) tsapattassék meg és az városrol üzettesék ki [Kv; Tjk XIII/1. 350] * *~re álltat/felálltat*. 1577: Az zeole myseseknek fizettesse felől voxot kerdwe(n) ... vegeztek, hogy az ferfiu myhesnek 12 penznel toebet ne aggianak ... ha penig az vinczelér hya az myseseket az zokot fizetesnek felette meg fogtassa es teorweny zerent ... az pelengerre fel alassa [Kv; TanJk V/3. 15/a]. 1598: Zegedj Caspar vram kerteben foktak uolt egy legent B.V. az perengerre allattatta es tiúkmönjinjal meg hagigaltata az Cziganyokkal [Kv; Szám. 8/V. 44]. 1604: Ha ... valakit Biro Wram meg tapaztal hogy ... Czepletől ... Búzat Venne ... az Prengerre avagy kalodaba alassa, az Búzat melleie függeztesse [Kv; TanJk I/1. 479] * *~rontogatott kurva*. 1591: Anna Biro Kelemenne vallia, Nagy ereosen ziggya vala cleozor teglasne a Zekel Mihalne leaniat, Lelek Curwanak, perenger rontagatot lelek Curwanak [Kv; Tjk V/1. 119] * *~től megvált*. 1703: Kata nevű Asszony mind magát mind gyermekét nekem kötelezte magát jobbagyságra, mivel az kurvasáért az megye' Birájától viaszal meg váltottam pelengertől [Altörja Hsz; HSzjP] * *~től szakadt*. 1568: Az rezeges pelengerthwl zakat bestye hires kurua anyad uolt az bestye hires kuruaia [Kv; Tjk III/1. 147] * *háromszor megkerüli a ~t*. 1586: mind Az legheny smind az Azzony háromzor kerewlliek megh az perengert es Mennienek ky az kapun, Az Azzony penigh soha az Varos hataraba megh Ne talaltassék [Kv; Tjk IV/1. 609]. 1597: teczik hogy az azzonys ... meg zabadúl, de háromzor kerewlliek megh az cziganok az perengert velle s ki kerierik az kapún [Kv; Tjk VI/1. 98] * *megérdemli a ~t*. 1592: Mohab (!) filepne Catalin Azzoni ... vallia ... monda Bachine, neked mondo(m) te hitetlen kurua ... megh erdemletted volna az perengert, mert az drabantok alolis vontak ki [Kv; Tjk V/1. 228] * *nyelve kimetszetetik/vágattatik/vonattatik és a ~re szegezteszik*. 1645: (A fogolynak) az plenger alat nyelue kj vonattassék es a plengerre szegeztessek | Szabo Judit Asszony felöllem azt mondatta, hogy nylyuan ualo hires kurua uolnek ... megh keuano(m) ... hogy ... effele szabados nyeluú embereknek peldaokra az Varos piaczan, az pelengerre fel allattassék ... nyelue ki uagattassék es a pelengerre szegeztessek [Kv; Tjk VIII/4. 12, 27]. 1647: az Actort az J Eb lelkűnek Eordeogh lelkwnak ... szidalmazta ... megh keuannia ... az nyelue ki uonatattua(n) kj mecztettessek s az pelengerre szegeztessek [Kv; i.h. 216] * *orra elvágattatik és a ~re felszegezteszik*. 1749: az mostani ... lopását ... maga sem tagadgia ... tetszett a' Törvénynek hogi ... az orra el vágattassék, de az el vagott resze az orrának néki vissza ne adattassék, hanem a' pelengerre fel szegeztessek [Torda; TjKt III. 250].

Ha. 1568: perenger [Kv; Tjk III/1. 184]. 1574: Perengel [Kv; Tjk III/3. 321]. 1579: prengerhoz [Kv; TanJk V/3. 183b]. 1584: perengermel [Kv; Tjk IV/1. 363]. 1589: prengerer [Kv; Szám. 4/VI. 42 Stenzely András sp kezével]. 1590: perengermel [Kv; Tjk V/1. 6]. 1591: plengeren [Kv;

Szám. 5/X. 14]. 1592: perengerteol [Kv; Tjk V/1. 302]. 1597: perenger [Kv; Tjk VI/1. 38]. 1604: Prengerre [Kv; Tanjk I/1. 479]. 1629: prengerhez [Kv; Tjk VII/3. 139] | pelenger [Mv; MvLt 290. 188b]. 1634: Prengel [Mv; i.h. 291. 12a]. 1635: plenger [Mv; i.h. 49a]. 1646: plenger [Kv; Tjk VIII/4. 77]. 1674: pelengéren [Kv; Szám. 34/L. 20]. 1681: prenhér [Kük.; SLt AM. 37]. 1731: perengerben [Maksa Hsz; HSzjP]. 1754: Perengernél [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17a].

pellengércsinálás szégyenoszlop-készítés; ridicarea stíl-pului infamiei; Herstellung des Prangers. 1591: Az Prengemek epillesseht (!) 25 die Marcy fizettem az Prenger Chyenalasert az keomyeseknek f 25 [Kv; Szám. 5/I. 97].

pellengérezés szégyenoszlophoz állítás; tintuirea/punerea cuiva la stîlpul infamiei; an den Schandpfahl Stellen. 1633: Hallottam azt Falabu Janosnetol magatol hogi nin-cze(n) niluabba(n) ualo kurua az eò leanianal Katanal, mert az Czikor Kathauual inkab megh erdemlene, akar az Vizbe uetest, akar az perengerezest [Mv; MvLt 290. 137a].

pellengérezett pellengéren (már) megbüntetett; care a fost întuit/pus la stîlpul infamiei; angeprangert, an den Pranger gestellt. 1568: perengerezet nemzethw tizessege vezet kurua(iana)k zytta | Zokorian Matias ... fassus e(st), Ezt hallottam hogy gabor zygya vala, Mihalt, perengerezet bestye lelek kurwa fyanak, de Mihal egyeth sem soly vala Rea | Dionisius Kys ... fassus e(st) ... Közep vchyabays perengerezed (!) bestye lelek kúrwa fyanak zitta, gabor az mihalt [Kv; Tjk III/1. 146, 193]. 1591: Margith, Czako Amb-rusne vallia ... Az Teglasne leanniat is hallam hogi igit ziggia vala, Te faggias, pelenger ala valo, pelengerezet lelek Curua, nyliuan valo es Cinkos kezebe valo [Kv; Tjk V/1. 121]. 1630: halgas az Istenert, mert hallode mint szid Borsos Tamas Ura(m) pelengerezet kuruanak ... monda az paztome is ... tudom ennekem nem mondja mert engem nem pellengereztek ki [Mv; MvLt 290. 226b].

pelvisz medence, tál; pelvis; Schlüssel. 1751: E szerént padnak a Templóm Egygetmásj ... Egy ezüst pár ámpolna pelvissivel együt ... 1 [Köröd KK; Ks 20/IX].

pelyhe derékali pehelyderékali; pilotă, aşternut/saltea de puf; Daunenmatratze. 1739: 3 Pelyhe Derekaly hajával és tokjával edgyütt [Szászkered K; LLt Fasc. 96]. 1790: Négy pejhe Derekally kettejenek jo féle karton, kettejének Házi Tokja [A.jára TA; BLt II. 12]. 1810: Egy strafos toku pelyhe derekaly [Csapó KK; LLt].

Vö. a *pihe-* és *piliderékali* címszóval.

pelyh(e)-párna pehelypárna; pernă de puf; Daunen-kissen. 1793: három kis Pejh parna [M.köblös SzD; RLt Kolosi Krisztina kel.]. 1849: Selyem tokos pijhe Parna 4 [Széplak KK; SLt 17].

Vö. a *pihe-* és *pilipárna* címszóval.

pelyhetollu pihetoll; puf, fulg; Flaumfeder. 1790: 6. Pejhe Tollu Párnák [A.jára TA; BLt II. 12].

Vö. a *pihetollu* címszóval.

pelyhe-vánkos pehelypárna; pernă de puf; Daunen-kissen. 1739: 4 Pelyhe Vánkos Tokjával és hajával edgyütt

[Szászkered K; LLt Fasc. 96]. 1775: Kata Ötsémnek légyen szabadságában az en derekalyim közül, a melyiket szereti, kettőt magának választani, ket pelyhe vánkossal együtt [Örményszékes AF; BetLt 6 özv. Szalántzi Józsefné Boér Borbára végr.].

Vö. a *pihe-* és *pilivánkos* címszóval.

pelykő egy fajta kövel való játék; joc de copii care se joacă cu pietricele; Art Spiel mit Steinen. 1574: Mihal Thamas Schawster fia gyermek Azt vallia hogi az Kapa Antal kertében laczanak volt pely keowet valamý Zas Inasok [Kv; Tjk III/3. 354].

pelyva l. polyva

pemete pemetefű; Marrubium vulgare; voronic; Andorn. 1639: egjkor addigh jarek addigh iarek utanna hogi jöjñ oda s oruosollia megh, hogi el iöue s meg orvosla pemeteuel miuel s megh gjogjula az gjermek lo [Mv; MvLt 291. 189a].

pemete, penete, penető rúd végére kötött rongycsomó a sütőkemence tisztítására; praftoriță, praftură; Ofenwischer. A. 1679: Vagyo(n) ezen Pitvarba(n) ... Sutó Lapat nro 1. Szen vono 1. Pemete nro 2 [Uzdisztépér K; TL. Bajomi János inv. 109]. 1756: Az Sütő kementzénél Kenyér hányó Lapát 2 Szén vonó 1 ... Pemete 1 [Branyicska H; JHb XXXV/35].

B. 1737: Itt sütésre kívántató Eszközök, úgy mint, két Lapát, szén vono, és Penetékis vagy(na)k [CU Petriche-vich-Horváth Boldizsár conscr.]. 1811: Jertek most Férfiak! kik az Aszszonyokon Fennyen uralkodni kívántok ez okon ... Nem Ember mondjátok más a természete: Aszszonynak tsak orsó, gu'saj, és penete [ArÉ 129].

C. 1767: Tudom hogy Nehai Kovats Margit hogy annyira meg öregedet vala hogy mindenkor meg tiboljodot elmevel jar vala ... beteg koraban ... erőtlensége miat le vizeletet magat és Gereb Antalné Aszszonj tűzes penetővel a sütő haz előt meg vere [Medesér U; Ks 20. XIV. 1].

Szk: ~ *mártó cseber*. 1745: Czök keverő tseber nro 1. Pemete mártó tseber nro 1 [Marossztkirály AF; Told. 18].

pemzli ecset; pensulă; Pinsel. 1789: Béka tekenyőkbe különbömbféle színű festékek Pemzliivel edgyütt 2. Scatullyában Rft — xr 30 [Mv; ConscrAp. 25].

péna l. pőna

pencil-csinálás ? spencerkészítés; confecționarea unei jachte scurte; Herstellung einer kurzen Jacke. 1820: Nad-rág tsinálás ... 2 Rf Egy Pentzel tsinálás 4 Rf [Kv; HG Adámosi Végh lev.].

péncereg ? sirdogál; a plinge; weinerlich sein. 1852: Én, Trési, gyermekek jól vagyunk, Roza péncerezeg ottan ottan, vagy növése okozza, vagy geleszta baja van [Kv; Pk 7].

pendel üst '?' 1860: Egy Pendel üst [Kv; Végr.].

pendely (vászon) alsószoknya; poale (de pînză); (linner) Unterrock. 1635: Aztis tudom hogy ezt az Fele-seget megh kerete, megh cziak pendelye sem uala, hanc(m) mingiarast Gallert kulde neki ingnek [Mv; MvLt 291. 47b].

1677: Szegöttünk egy Leant ... Jgirtunk fizetessebe ... per-peta elő ruhat ... egy giolts inget, egy pendelt [Kv; ACJK 70a]. 1679: Pestisben megh holt, majoros, es majomé egyget mása ... Pendelye nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 81]. 1720: két kurta Len vászonbol tsinált pendely [Köröspatak Hsz; HSzJP]. 1739: pendelyétis Liszkai Benjamin Lakatos Márián(a)k felhajtotta [Dés; Jk 314]. 1742: Három Rakolya vászonbol valo ... Két pendely [Kisborszós SzD; TL 42 Kifor familia lelt.]. 1773: (Azzal vadt) hogy a házától faggyat és pendejt loptam volna [Taploca Cs; RSzF 254]. 1775: A Ládából ... én vettem ki ... egy pendelyt és egy tarka keszkenyőt [H; Ks 114 Vegyes ir.]. 1777: Kováts Márton tsak kapdosot a pendelyihez [Sárvásár K; KLev.]. 1855: gyakran egy ingbe és gagyába láttam a Grofot, és Pápainét is pendejbe [Marosgezse AF; DE 5].

Sz. 1710: A fejedelem ... azt feleli: „A te vétked az, feleség, mert miattad nem bánhatom úgy Telekivel, amint én akarnám ... s amint Catharina fejedelemasszony felől mondták, Csáky István miatt lett pendelye szőszvászonná, még neked is elmondhatják, hogy Teleki Mihály miatt leszen pendelyed szőszvászonná” [CsH 154].

pendelyes szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ing hosszú (gyermek)ing; cămasă/cămașuță lungă (de copil); langes Kinderhemd. 1787: Leg kisebb árvának, Mihályynak 2. Pendejes Ingre, egy fonalas Materia Kantusra, egy kalapatskára, ismét egy pendejes Ingre [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 14].

pendül 1. erőre kap; a prinde putere; zu Kräften kommen, erstarken. 1852: kitsi Titi épül, és pendül, és a hunt-futságban nem alább valo a' többinél [Kv; Pk 7]. 1853: a lelkem Anyám pendülni kezdett ... maga erején a napokban be tipegett a' kitsi Lajosomhoz [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.].

2. Sz: egy húrón ~nek a fi (toji) de o apă și un pămînt; unter einer Decke stecken. 1742: egy szoval a két lispány ugymint Gál János és Patak István Uraimék mind egy huron pendülnek [Méra K; AggmLt C. 12. — Két egymással ellenséges de egyformán csak a maga hasznát kereső ispánról vallják ezt a jö-ok]. 1749: azok mind egy huron pendülnek, azok egjik az masiknak Semmit sem mérnek objicjalni mert egyik az milyen az masik s minjajan hasonlok [Noszoly SzD; Ks 83 Domokos Ferepc lev.].

pendülő 1820: Gán luonné és Székelly Rosiis mind egy huron pendülő kurvák voltanak [Várfva TA; JHb 48 Vargyas Tamás (55) ns armalista vall.].

penész mucegai, mucezealá; Schimmel. 1634: zőleinknek mustiat, löreyét, jo es minden szagh es penisz nélkül valo hordokban szűresse be" [UF I, 330. — "Az ub]. 1705: asztaltól felkelvén kezdének kártyázni valami apró rossz pénzekkel, melyet midőn nem ismertem volna, megmondták nékem a dánus tiszték, hogy Debrecenben lették a kúfalban hordokban ... Lengyel pénz lehet ugyan a formájáról, de nem jó semmire, igen el is rágtá a penész a kúfalban [WIN I, 634].

penészedik penészeszé válik; a se mucegai/mucezi, a deveni muced; schimmeln. 1774: Tavaj mult Esztendőben, hogy a mostani Tisztarto Antal Mihály Uram esős üdőben

hordatta a Majorság Szénát negy Szekérre valo penészesdet, és rothatod az kalangyakba [Mocs K; KS Conscr. 35].

penészes penésszel lepett; mucezit, muced; schimmelig, verschimmelt. 1582: Margith Zeoch Imrehné vallia, Egkor leowe hozzam fekete lacabné hoza tiz forintot hog' Dioot vegywnk velle, De Annyera pinizes vala Az penz hogy Mas naps mind mostak, De megis az Ember harmadfel frtot nem veot vala el benne oly ige(n) pinizes vala [Kv; TJK IV/1. 101]. 1648: Ezeken az o szalonnakon vagion kwléon küwleön ket ket penyezés ros szemire kelleő sodar [Porumbák F; UF I, 882]. 1685 e.: Ezen kert végiben penisesz baglya szena Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 10]. 1695: A Dezmában jutot Borokrais szorgalmatos gondvisellessel legyen, a' dezmalasnak idején a' dézma mustot nem valami penészes és meg veszet, hanem jo és tisztza hordokban egy aránt töltse [Kv; SRE 36. — "A kvártás]. 1720: idősbik Tövisi István Ur(am) alkutta, és vette megh az kérdésb(en) forgo Joszágot az Falunktol, még penig mind am az penészes igen nehéz tallerakat adott vala es falu(na)k száz harmincz forintokat [Somostelke KK; MbK 133 Óána Vaszily (30) jö vall.]. 1750: Egi kis sák(an) valami peniszes bórso [Esztény SzD; Told. 25].

Szn. 1584: Pinizes Zakarias [Kv; TJK IV/1. 226].

penészesen megpenészedve; acoperit/cuprins de mucegai; schimmelig, verschimmelt. 1722: Egi emberről öszve veszvén ... Pap Péter ur(am); az Praeszkuráinkat közel hat hét mulva Penészesen hoztuk ki az Templomból l(ste)nni szolgálatott ne(m) tött reá [Kecsed SzD; TL.] | Praeskuránk; az Templomban Sokáig ott állot ... Pap Péter ur(am) nem tött lsteni szolgálatott réa, hanem ugj hoztuk ki az Templomból Penyszessen [uo.; TL. Makra Szavul (50) prov. vall.].

penészsőz zöldesszürke; de culoarea mucegaiului; schimmelfarbig. 1836: Dregán Mihályné ... penészsőz ábrázatu [DLt 689 nyomt. kl].

penészsőz szürkészöld; de culoarea mucegaiului; schimmelfarbig. 1710 k.: (Szász János) olyan penész-zöld köntösben jöven a tanácsba, mondam, maga is hallván: Bizonyosan hamar elvész [BÖn. 957].

penete l. pemete

penetehes víz ?pemetefű főzet; decoct de voronic; Aufguß aus Andorn. 1584: Chiszar Antalné vallia ... Eg gyermekemet peőkdeostek vala megh, ez Catalinhoz vym ... Délkört esmeg oda vym gyermekemet, Es azt monda hogy Ne(m) keoti be mert meg Zidtam ... Es mikor Sirankozua(n) tanitanah orwossagra hogy harom hid Alat valo Sart penetehes vízbe kwernek vizeletis lenne benne, es azal meg giogiulna [Kv; TJK IV/1. 279].

penetényi csomónyi; de un mănunchi; ein Bündel von etw. 1765: Kőtelesek Az Gyalog Szeresek ... ezen munkára" Jóveskor egy egy ponetényi szőlő kötő hársot hozni [Nagyfalu Sz; BfN. — "Ti. kukoricakapálásra].

penetrál 1. (haddal) benyomul; a pătrunde (cu oastea); eindringen (mit dem Heer). 1657: az svevus pedig penetrálván Morvára ... több néhány erősségeket is megvett vala |

mi lengyel határára penetrálni nem mertünk [KemÖn. 191, 228]. 1662: (Forgách Zsigmond) nagy haddal ... beütvén az országba, szintén Brassóig penetrált [SKr 88]. 1678: Úgy látom, Lengyelországból is takarodnak az hadak kifelé. Eddig hogy az magyar és velek levő idegen hadak hogy ez vidékre nem penetráltak, az Szamos árja tartoztatta meg őket [TML VIII, 87 Teleki Mihály Nalánczi Istvánhoz]. 1710: Azt meglátván Petneházi ... a magyar hajdúsággal megindul, és a török nem resistálhatván ellene, legelsőben is a magyarokkal együtt a kőfalakra felmegyen és a városban^a penetrál [CsH 194. — ^aBuda városába].

2. (vizen) átkel; a trece (apa); (das Wasser) passieren/überschreiten. 1770: Mint hogy a Görgény Vize Sokkal gonoszabb a Marus vizénél, szükséges ... úgy azon a Görgény vizén Petelénél levő Hid meg tartassék, másként a Szász Régeni Hid Semmit nem érne mivel hogy a Görgény vizen által ide penetrálni veszedelem nélkül éppen nem lehetne [Szászfereg; Born. XVI].

3. bejut vkihez; a intra/pátrunde la cineva; zu jm hineingelangen. 1667: Baló, ha lehet, penetráljon az fővezérhez; ha nem lehet semmiképpen, az portán csak kezdjen tractálni, mert periculum in mora [TML IV, 79 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

4. (füst/tűz) behatol; (despre fum/foc) a pátrunde/penetra; eindringen, ziehen (Rauch/Feuer). 1705: ma nyolc órakor ... szörnyű nagy füst kerekedett fel, amely szélmentire elfogta az egész hegyeket, mintha egynéhány városok égtének volna, aki éppen ide is penetrálván délután, a szörnyű égésbűz jól érzett [WIN I, 569]. 1762: az égés ... az Székely Ferenczné Aszsz(onyo)m mihes kertéig penetralt, és ... tovább nem is nyomozták [Torda; TJKT V. 106].

5. (járvány) átterjed; (despre o epidemie) a se extinde; übergreifen (eine Seuche). 1746: Kászon székben vagyon két esztendeje hogj meg szűnt az marha dög ... tartottunk attól, ne hogj a dög bőrrökkel a dögötis bé hozzák, odais Háromszékről penetrált, nem lehet tehát 3 széktől már Separálni [Somlyó Cs; ApLt I gr. Kálnoki Ferenc lev.].

6. (víz) átitat; a îmbiba (apa); durchtränken (Wasser). 1770: az Szőlő alatt valo Házak, és az Sajto szín annyira meg romlodaztak az fedeleiben hogy ha jobbítással nem Segiltetnek az eső miatt, mivel penetralta már a fedeleit az eső és nagyon meg rohdottattja [Backamadaras MT; Ks 38/II. 28 Váro Gábor lev.].

7. vkihez eljut a híre vminek; a ajunge vestea unui lucru la cineva; die Nachricht von etw. zu jm gelangen. 1766: a madéfalvi megöletett szegény embereknek híre a pápához penetrálván, a pápa öfelségétől praetendálja hogy adjon számot, micsoda okból esett annyi, ártatlan vért kiontani [RettE 198]. 1776: Minémű Instantiát adtanak bé a Táblának a' Bukuresdi Contribuens Lakosok, az oda való Dominalis Biro ellen, azt kívánta a' Tábla ... communicálni ... jobbnak itilne a Tábla ha más Dnlis Biro Constituatnék és annak utanna Censuraztatnék, és tsendesebben a' dolog sopialtatnék, ne hogy a' dolog ő Excellentiája eleiben penetrálván ő Excellentiája is vigyázatlanságot talán meg illetődgék [Körösbánya H; Ks 74. VII. 140 1/2].

Szk: fülébe ~. 1762: azt beszélük, hogy egy töröknek Havasalföldéből ellopta egy jó paripáját az ő tolvaj jobbágya s <a török> addig járt, hogy megtalálta a Nagy Boldizsár úr istállójában, melyet midőn meglátott megcsókolt. Ugyan ez tett sokat, mert a török portára menvén ezen dolog, öfelségének fülébe penetrált [RettE 139].

8. elméjét ~ja tudatosul benne; a înțelege/percepe ceva; bewußt werden. 1718: Kapitány ur(am) adhibealta a Segitt-seget, miheljt az én sok Protestatioim penetralták elméit [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

penetrálás benyomulás; pátrundere, penetrare; Eindringen. 1705: Az dolgoknak mind ennyi viszontagsági között látván, hogy a magyaroknak közönségesen micsoda becsületünk van, mint a kutyaéknak, és hogy az armadának szerencsés penetrálásáért a németeknek a szarvok is égig nevedekett és olybá tartják, mintha egy magyar sem volna ez világon, nem tartván csak egyet is hívnek a magyarok közül, akik idebe vagyunk is, hanem csak kitelenségnek tartván ittvaló maradásunkat [WIN I, 602].

penetrálhat 1. (haddal) benyomulhat; a putea pátrunde (cu oastea); (mit dem Heer) eindringen können. 1657: nem hogy Persiára, de csak Babiloniára sem penetrálhat vala az töröknek ereje [KemÖn. 88]. 1710: Látván a fővezér a hercegnek nagy hadi mesterségit ... az egész táborából ötezer jancsárt válogat, hogy akár csak azok valami úton penetrálhatnak Budában | Pálffy János Horvátország széliben vala német s horvát hadakkal, hogy a kuruc oda be ne csapjon, nem is penetrálhata csak egyszer is a kurucság oda [CsH 194, 406].

2. eljuthat vhová/vkihez; a putea intra/pátrunde unde-va/la cineva; irgendwohin/zu jm gelangen können. 1657: Az svecusoktól érkezvén egy officér ember követésre és arrafelé jüvén, nem penetrálhatott hozzánk | (A) levelek nem is penetrálhattak hozzám [KemÖn. 223, 244]. 1770: A Görgény Vize ... midőn legfőképpen meg arrad gonoszabb levén a Marosnál Senki a Regeni hidhoz nem penetrálhatna [Szászfereg; Born. XVI].

3. felfoghat, megérthet; a putea percepe/înțelege; begreifen/perzipieren können. 1670: Micsoda arany felől ír postscriptában, hogy szép dolgok vannak oda ki felőle, én bizony Kegyelmed írását nem penetrálhatám [TML V, 126–7 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

peng zeng; a suna/rásuna; klingen, tönen. 1811: 'S Mint Memnonról írják az hajnal' fiáról, Hogy híres lett volna oly' Mu'sikájáról, Melyre ha rá sütött a' Nap fel-jöttivel, Gyönyörűn hangitsált tsengő pengésivel; Ugy nekünk-is a' kik vagyunk Keresztyének, Most nyelvünkön pengien örvendőző Ének [ARÉ 193].

pengés 1. megpendülés; sunet, zgomot; Klang, Schall. 1590: Innet Alol zekercewel vagy chakannial fel haytottak, hallottuk a penghesset [Kv; Tjk V/1. 47 Vicej Magdolna Azony vall.].

2. csengés; sunet; Klang. 1801: Koronás Tallérok ... masszajok fejr-ónnal elegyítve vagyon, és a pengések buta, és hangja süketebb [DLT nyomt. kl]. 1811: 'S Mint Memnonról írják az hajnal' fiáról, Hogy híres lett volna oly' Mu'sikájáról, Melyre ha rá sütött a' Nap feljöttivel, Gyönyörűn hangitsált tsengő pengésivel [ARÉ 193].

3. pengető hangszere hangja; sunet (al unui instrument muzical de ciupit); Klang eines Zupfinstruments. 1636: Az régi Pogányokot tudgyuk, hogy az friss vendégségekben, s kazdag lakodalmokban, az hegedű, lant, és egyéb kintorna mellett, az ő Isteniknek, és nagy hírvű, hazájok, s nemzetek felől jól erdemlett Vri eleiknek ditséretes viselt dolgaikat éneklelték légyen. De azon Musicai eszközöknek

zengések, pengések mellett az igaz Istent-is ditsérték [ÖGr Aj. 8].

penget 1. megcsendít; a zängäni/zornäi/zurui; er-
klingen/ertönen lassen. 1756: Németi István ... kotzkázott
is szűntelen, 's tsak amúgy pengette az aranyakat [Kv; Mk
IX Vall. 52].

Sz. 1753: azt hallottam hiteles emberektől, hogj Seps
Széki Gidó falvi Vitalis Györgyis hozzá adjungálta magát,
a kiis ... most Udvarhelyt Orbán Miklossal pengeti a vasat
[Törzs. Simon Csobok jur. ass. sedis Kezdi kezével].

2. (húrt) többször megpendít; a zdrängäni, a produce
sunete la un instrument muzical de ciupit; die Saiten eines
Zupfinstrumentes mehrmals rühren. 1572: Kwty Antalné
Anna, Azt vallia, hogy ... Egyszer az eleot Ment volt Keo-
myes gérgehez, talalt ket legent otth kyket Eo Nem Es-
mert, tahat egyk az Keomies gérgh lantyát pengety [Kv;
Tjk III/3. 11]. 1614: Lattam Igaz elegge hogy czykolta
Imrephinet Bathori Gabor, az eölebennis wlt kobzotis pen-
getett az Azzony eleötte [Nsz; Vlt 53/5267 Cyprianus
Seyler (21) udv. famulus és muzsikusz vall.]. 1779: kedves
sogar Uram láttam az hegedü húrt most is úgy tuggy pen-
getni mind ennek elötte 30 esztendőkel [Csesztve AF; Ks
96 Haller Zsuzsanna lev.]. 1811: Eddig tsak mesének vél-
tem, s tsudálkoztam, Ha valaki hitte, én kétségbe hoztam,
Hogy Apolló Isten tsak Lantyát pengette, 'S Azzal ama'
hires Tróját építette [ARÉ 28].

◊ Szk: *nyelvén/szóján/szójában* ~ (titkon) mond/emle-
get; a spune/pomeni ceva (în secret); etwas (heimlich)
sagen/erwähnen. 1662: Ekképpen búcsú adatván nekik, ök
mindazáltal is eloszolni nem akarván, fizetéseket ugyan
szorgalmaztatják vala, melyly hogy nem adatnék ... azon
nagyon kezdvén dühösködni, s hogy az boérok volnának az
ö árulójok, azt nyelveken pengetni [SKR 334]. 1665: mind
hazámnak, nemzetemnek, vallásomnak vagyok olyan igaz
jovát kívánója, mint az kik oly igen pengetik az szájokban
az mások bestelenítését [TML III, 445–6 Teleki Mihály
Kende Gáborhoz]. 1770: Apellálja ugyan az inctus pásztor
ezen törvén, de ki pecsétinek erejével? Csak szájokon
pengetik [M.hermány U; RSzF 206] * *poézis húrjait* ~ i-
kb. versben mond; a exprima ceva în poezie; etwas in Ver-
sen sagen. 1879: Igazán, Ödön, nem tudom, mely húrjait
pengessem előttd az eget ostromló poézisnak, hogy meg-
érthesd belőle mérhetetlen dicsőségemet, az öröm nagy
áradatját, mely eltölti szívemet e nagy pillanatban [Plev. 65
Petelei István Jakab Ödönhöz].

pengő 1. mn fémből vert (pénz); (monedă) de metal;
(Münze) aus Metall. Szk: ~ *forint*. 1826: kívánja a felpo-
res, hogy az elkárosodott tehénnek becsü árát, 25, huszonöt
pengő forintokba az alperes fizesse meg [F.rákos U; RSzF
222]. 1843: tartozik ... egy pengőforintat adni [Torda;
KW]. 1848: a Nms Város Tömlötte számára egy Pritnek
az el készíttieséit ... egy pengő forintot fizetett légyen [Dés;
DLt]. 1849: ezek hordották el a kaszal fákat — mely volt
harmintz öl, melynek öle ért két pengő forintot [Héjasfva
NK; CsZ]. 1850: adjuk ... ezen el esmerő és meg nyugtato
irasunkat arról hogy ... fizetett T. Dobai Balint Ur Bara
Ioseffinek hatvan az az 60 pengő forintokat [Nagylak AF;
DobLev. V/1295 Koréh György kezével] | azon öt Csikok
közül egyikis Remondánál alább valo nem volt, és ha azon
innet valami hibát nem kaptak vagy szerfeletti rosszsz tele-
lések, vagy hurtzoltatások nem volt, ugy bizonyoson a 110

száz tiz Pengő forintot egygyen egy(gy)en meg kell hogy
érjék [Csapó KK; i.h. V/1292 Finna János kezével]. 1856:
(A birtokot) pénzért áruba vetem Öt ezer pengő forintért
[Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.]. — L. még Plev. 48, 61;
VKp 86, 95, 241 * ~ *krajcár*. 1843: adogattak az emberek
néki^a költségrevalót, ki mennyit akart, valamint hogy én is
adtam 10 pengő krajcárt | fizet a kamara ... egy napszá-
mosnak 10 pengő krajcárt intertentio nélkül [VKp 112,
129. — *Varga Katalinnak]. 1849: Hordottak el két ezer
cserefa karokat ... maradt ... nállok 1200, szálát véve pengő
két krajtzarokba, téssen 40 pfr. [Héjasfva NK; CsZ]. 1896:
Még csak 5 pengő krajcárt is sajnált egy levélre [Plev. 182
Petelei István Jakab Ödönhöz] * ~ *pénz*. 1823: Makfalvi
Dosa Gergelynek adossa lévén ... Szép Mihály pengő pénz-
be 16 % tizenhat Rforintokkal [Kakasd MT; DLev. 1].
1843: ezennel küldök ... 500 f-t Pengő Pénzben, a többit ...
ki potlam [Görgény MT; SLt évr. Matskási Ferenc lev.]. |
tudunkra adván az erdőgornyikok, hogy ezután a Preluka
Bugyestylor nevű hely is erdővel bé fog vettetni és az
odamenő marhák be fognak hajtatni, először 30 krajcár,
másodsor egy forint büntetéssel pengő pénzben meghatá-
rozta a közönség, hogy menjen ki és kérje, hogy azon hely
bevetésétől addig is, míg felsőbb helyről a bé nem vetést
megnyerhetnék, szűnjenek meg [VKp 101]. 1844: Sze-
göttette Ifjabb Harai Josef Sebestyén (!) Imre 3 eszten-
dökre azon fel tétellel hogy a negyedik esztendőt Sebestyén
nyoltz forintokkal pengő pénzben megválthossa [Kv;
ACLev. 48]. 1858: Özvegy Tolvaj Ferencznő asszony ...
kölcsonőzött légyen ... Menasági Jósef Urtol 50 ~ ötven fo-
rintokat pengő pénzben ... kötelezi magát ... hogy ezen
öszveget ... becsületesen bé fizeti [Egerbegy TA; Tolvaj
lev. Fábán Ferencz Egerbegyi polg. kezével] * ~ *pénzbéli*.
1850: Bara Joseff ... két lovait tudjak ... meg érnek ... egy
száz pengő pénzbeli Rftokat [Mv; DobLev. V/1303 Soos
György Tanátsi Biztos kezével] * ~ *rénesforint*. 1843: az
elvit ... Borok árul 50 pengő Rfrintokat, nagyságod hon
nem lévén át vettem [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P.
Horváth Ferenchez]. 1846: egy ezer pengő Rft bátorsá-
gosításul előre, és ezennel be teszek az Uradalmi pénztárba
[Kv; KmULev. 2]. 1847: A Szamos belső Agán levo Fa
Hid ki javittására kívántato 2257 Két ezer Két száz ötven-
hét pengő Rft 37 1/2 Xr ... ö Felsége által kegyelmesen
meg adatott [DLt 858 gub.]. 1853: ifb Wida György ... 5
ött pengő renens forint fizetés mellett a Külső Közép uttzai
kertemben lévő Szőlőmnök most a kinyitástol kezdve
egszzen az el temetésével járo mindenémű művét köteles
légyen becsületesen és kívánta modon meg tenni [Kv; RLt
O. 4 Rettegi Imre keze írása].

II. *fn* 1. magyar fémpénznem; pengheu, numele unei
monede de metal maghiare; Pengő, ungarische Münzsorte.
1844: Kerekes Mihály remekét bémutatván ... a Kementze
felső Párkánya görbe büntetésre Pengő 24 [ZFaz. párkány
al.]. 1849: egy fájyn uj guekker 28 pengő [Dés; DLt].
1850: 100 pengoeort adnak 300 bankot, az aranyis remito-
leg fel hágot [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.]. | a harmintz
pengüt el veszik a mondor pénzt (!) [DLt 860 Erdődi
Károly dési újonc lev. Gyf-ról]. 1850 k.: 1 ezüst szintu tarto
ládácska 12 pengoeort csinálták [Pk 2]. 1860: ha ... egy
falusi ember veszi meg ... a 200 pengőt 2 vagy 3. versen
fogja bé fizetni [A.jára TA; BetLt 4 Orbán Károly birtokos
lev.].

2. ~ *ben* pengő értékben számítva; valoare calculată în
penghei; in Pengő gerechnet. 1831: Herélő por Lovak szá-

mára 3f 48 x pengőbe ... kifizetődöt Molnár Károly Patikárius által [TL]. 1856: Kereszturi Patikárius ... le fizetvén az egész Údöre valo Hátrálékott egész 850 prfortig A Falunak Viszsza adott Száz váltó rénusfor(in)tokatt mely téssen pengőbe 40 [Firtosvárálja U; Borb. II Szederjesi Sigmond jegyző kezével].

3. tengelykarika; strágálie, təcálie; Achsring. 1811: el lopott ... 4 Tengejbe valo pengőket | hunczfut miért loptad el a pengőinket [KLev.]. 1827: Durnye Silip és Valaszutyán Juon Béres kezek alatt vagyon egy vasas ökör szekér ... Egy derék szeg — hátulso derékszeg ágassát le szorító kapots ... a' Derékát öszve szoritto két vas kúpús csatló — 4 elviselt pengő [F.zsuk K; SLT Vegyes perir.].

◊ Szn. 1697: Pengő János [Dés; DLT 474]. 1700: Catharina Makai Consors Egr. Johannis Pengő [Dés; Jk 316b]. 1705: Pengő János [Dés; Jk 347a]. 1717: Pengő Mihály [Dés; DLT 506]. 1735: Pengő Ersebet [Dés; Jk 166b].

◊ An. XIX. sz.: Pengő ... Seregély Szürke (ló) [Szentk.]. 1837: Pengő (fekete paripa) [Nagysajó BN; HG. Kemény Sámuel hagy.]. 1850: Pengő (kanca) [Doboka; MkG].

pengőkarika 1. tengelykarika; strágálie, təcálie; Achsring. 1637: Job kez feleől pedig ugyan az keőfalban uagyon mas boltocsykais ... Abban vagyon rud vas nr. 7 ... pengőz karika nr. 24 [Fog.; UF I, 396]. 1656: Harom eoreg Kerekfejere valo vas Karika Ket Pengeő Karika [Doboka; Mk Inv. 3]. 1687: Egy vasas béres szekeret, vasas löcseivel, es láncoz szegzeivel, két pengő karikaival [Déva; Szer.]. 1694: 1. elszakatt Sikotyú, 3. pengő karika [Torda; Told. 11/34]. 1797: Egy avadék Béres Szekér ... otska lötszekkel ... Nyotz pengő Karikákkal, négy tengelly vég vas Szegekkel [M.igen AF; DobLev. IV/777. 18]. 1811: el vezett szekeréről három, vagy Négy pengő Karikája [KLev.]. 1821: Kapa pengő Karika, Kengyel vas [Kv; Pk 5]. 1846: két Béres szekér ... sorogjakkal ... Csatlásokkal ... pengő karikákkal [Szászkerék K; LLt]. 1847: elis lopta ... a szekere-mről a' sikotyut, pengő karikákat, tengely vég szegeket, tő karikákat [Dés; DLT 613].

2. verőkos karikája; belciug la berbec; Ring am Rammbock. 1832: Ha az Vas Berbétsnek fogantyuja, vagy is füle pengő Karikájával együtt helybül meg mozdult, helyre állítását ... eszközölhetem [Dés; DLT 951].

peniculus tollkés; pintálás, penetilus; Federmesser, Ziehklinge. 1776: 1 Penitzelus [Gyf; Berz. 18. D]. 1788: tő tartó es Penicinus — 60 ... Penicinus — 2 [WLT Cserei Heléna jk 16a, 18a]. 1801: edgy penitzillus [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 6]. 1805: mikor a penitzilusomat fentem elvágтам a kezemet [Dés; KMN 152]. 1810: 1 Penitzilus és Egy ollo [Kv; EMLt Hodor lev.]. 1812: 1 Fáin penicellus [Mv; DE 3]. 1840 k.: Most újra vásároltatott egy penitzilus, és egy ollo, egy ezűs forinton [Kv; ACart. 29] | egy Penitzelus [BetLt 3].

Szk: *fejér nyelű* ~ 1789: 2 fejér nyelű Penitzillus Rft — xr 12 [Mv; ConscrAp. 88].

peniculusos tollkéses (bicska); cu pintálás; mit Federmesser. 1849: két peniculusos bicsok | egy penitzilusas bitsak atzelos [Dés; DLT].

penig 1. pedig

peniglen 1. pediglen

peniteál vezekel, bűnbánatot gyakorol; a face penitență; für etw. büßen/sühnen. 1699: (Váradí Jánosnál) mas Ember marhajarol elveszett harang, vas villa, lancz es szeker-cze talaltatt ... meg kivano(m) a' Jure ... az App. Constitutioba(n) irt Articulus szerint ... büntetődgyek ... Deliberatum Varadi Janos holnap kalodaba tetessek paniceallyon (!) delig nyakara köttette az harang, ot leve(n) a' lancza es villa is [Dés; Jk 290]. 1790: Király István paráznság vétke(b) esvén Pal Anna hajadon Léányal minek előtte Copulaltattak ... önkent Paenitcaltak itt a Parochian a Lakadalmakra hivott Vendégek előtt [Gyalu K; RAK 177].

penitencia 1. vezeklés; penitență; Buße, Sühne. 1640: az bűnösnek kell az poenitentia, az pedig Isten iglje hallásából és tanulásából lenne [SzO VI, 147 fej.]. 1658: néhol maga esetit, gyarlóságit, bűneit megvallja, azokból való felszerkenésével, poenitentiájával és kegyelemkérésével együtt [Kemlr. 327]. 1722: Ha nyereggel vagy Hámokkal a Lovat rutul meg tirositták büntetese 60 utes vagi annyi orai penitentia [EMLt]. 1736 u.: Korda ... nagy orca pirulással ott ült szegény, s az uraknak úgy beszélt meg Teleki Mihály, hogy Korda szegényli kést hordozni magával. Nagyobb poenitentia volt egy ecclesia-követésnél [MetTrCs 464].

Szk: *4ra indul*. 1677: Úgy hiszem, hogy az sógor, Czerne uram jelen lett volna, *vagy régi dolgainak recapitulálásával poenitentiára indult volna, vagy többet rakott volna fel az lelkére, az borra, az musicára, az jó vére [TML VII, 360 Béli Pál Teleki Mihályhoz. — *Egy erdei ebéd] * *4t rendel*. 1710: a török császár a muffti ... intimációjából, hogy inkább a nagy Istennek és Mahumet profétájoknak a török nemzet ellen felgerjedett nagy haragját megcsendesíthetné, hallatlan és példa nélkül való poenitentiát rendele az egész Impériumban [CsH 199] * *4t tart*. 1588: Az Mezaros Janos keonyeorgeset ... Bizonioson megh ertette seót meghis tapasztalta Az Waros hogy eztendeyet ky teőlteotte, az Varos veghezesse zeren eztendeigh tartot penite(n)ciat [Kv; TanJk I/I. 84]. 1596: 28 Die Octobris, Az nagi felelmes ideonek miatta eo kegmek Tanachwl hōgi azt wegeztek vala, hōgi Minden Ember keze Munkaiatol magat harom nap meg tartoztassa, hūst ne egiek, bort ne igyek, poenite(n)ciat tarchianak [Kv; Szám. 7/II. 29] * *egy esziendei* ~. 1588: Meszaros Janos ... Ha ky teolti ez egy esztendei poenitentiát, oza(n) megh engedik varosul ... az theoserkedest [Kv; TanJk I/I. 72].

2. *4ul* vezeklésképpen; ca/drept penitență; als Buße. 1736: Az császár-képe Rubutin csak hallgatott, egyedül ett ... ott kellett űlni egyedül, az mint maga másnap megvallotta, nagy poenitentiául [MetTr 395–6].

penitenciális szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ hét (úrvacsoraszűzést megelőző) bűnbánati hét; sáptámla pocáinței; Woche der Reue. 1808: a' Parochialis Háznál Ifju Halmádi Josefne és Anyossa ... a penitentialis héten öszve vesztenek és egymást meg hirtzolták [Nagykapus K; RAK 18].

penitencia-tartás vezeklés; penitență; Buße, Sühne. 1593: Ertwen ... eo kegmek varosul, hogy vadnak Jsten ellen chelekedeok Es az varosnak reghy io Veghezesei ellenre (!) rughodozo iffiak, kik noha keserwsegnek idejere es poenitentia tartasnak Napiayra lutatot volna az vrste(n), de ne(m) gondolwa(n) semmit sem Istennel sem az tanachbely venseghnek Autoritassawal ... Eyel vgmint tilalmas

orakban virattik tormeizlany (!) zoktanak ... kerik varosul Biro vramat hogy tanachawal egiebbe(n) Ne hagyja bwn-tetlen azt a' Jonas deakot [Kv; TanJk I/1. 224]. 1644/1785: lffiuságomnak sok féle vétkeit Penitentia tartással el hagyván, életemet meg jobbitottam [Bfñ Kémeri Huszti Menyhart végr.]. 1678–1683: Is(te)n akarattja ellen nem erőszakkal, s, okoskodással kel ellent vetni, hanem az alatta valoknak, eletek megh iobbitasavol, magok megh alazasavol, penitentia tartassol ... hogi ... mentsen megh, az tiranus büntető ostorozasa szenvedesitől [Ks Kornis Gáspár kezével]. 1710: Ehez hasonló poenitentiartást senki, miolta a török birodalom fundáltatott, közöttök nem hallott [CsH 200]. 1774: Amely^a indítson minket a megtérésre és penitentia tartásra, hogy az mit Isten reánk mért, itassa meg a mi ellenségeinkkel [RettE 328. — ^aAz a csodás eset, hogy egy újszülött gyermek megszólalt].

penitenciázás büntetés; stabilirea pedepsei; Strafe. 1662: a kemény törvéncsinálásokkal, végezésekkel, reversálisokkal, tiszbtól kihányásokkal, arestumokkal s több sok efflehe sovány poenenciázásokkal ugyan le is kötődött^a [SKr 715. — ^aAz élet megjobbitásának útja].

penitenciáztatás büntetés; pedepsire; Bestrafung. 1662: sokaknak ítéletek szerint ... noha a fejedelem azon vármegyének mintegy poenitentiáztatására nézve, hogy azon vármegyében jó egynehány kemény emberek lévén, közönséges szabadságok oltalma mellett, mind országgyűlésiben, vármegyéken s maga a fejedelem előtt is megszólalni szoktak vala, állittatott halogatni [SKr 335–6]. 1698: nagyok és botrankoztatok Segesvari Kepiro Györgynek cselekedetei ... ettzakanak idejen ... szitkozozott lövöldözött és garazdalkodott ... mulctalis poenaval fl. 12 büntettetik meg. adgyo(n) Reversalist es aliconen kezest: hogy ezentul hasonlót botrankoztatot cselekedeteitől supersedcal, ezen paenitentiazatasert peng ... boszszt ne(m) all [Dés; Jk 274].

penitenciáztatik megbüntetik; a fi pedepsit; bestrafft werden. 1677: az erkölcstelen fiakat kik Attyokat, s' Annyokat nem böcsüllik ... a' Tisztek ... meg-büntetessék ... a poena decernaltassék, pro qualitate delicti ... ugy tudni-illik, hogy ha Attyát, Annyát, szidalmazza, vagy poenitentiazassék, vagy egyébiránt castigaltassék a' Birák itileti szerént [AC 132]. 1698: mind harman tetessenek a' Piaczi kalitkaban es mind estig masok peldajara ott poenitentiazatassanak [Dés; Jk].

penna 1. írtól; pană (pentru scris); Schreibfeder. 1710: Mikor peng már a sententia kimondatott volna és a császárhoz felvittek volna, hogy subscribálja^a, elolvasván, sírni kezdett és pennáját kétszer is keziből elhanyította, nem akarván subscribálni semmiképpen [CsH 89. — ^aA Wesselényi-féle összeesküvés tagjainak halálos ítéletét]. 1742: addig járt körülöttem s kért ... hogy tsak tselekedgyem valamit, nem volt hová tekerednem egy keresztet huzék a ratiojaba pennával mivel én egyéb írástudo nem vagyok [Kv; AggmLt C. 12]. 1825: egybeszollalozván Pennáját letév és azt mondá Kiss Pál Ferentz Ur, ilyen formálag az Békeségre Feleségemtől nem vagyok meg bírálva [F.volál Hsz; Kp V. 346]. 1851: ros z penna többet nem irak [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. 1879: megkelt a hónom alja, s 8 nap oltá nem fogtam pennát a kezembe [Plev. 42 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Sz. 1710 k.: A királyi pennája is csak toll [BÖn. 923].

2. a penna mint az írás/írásbeli tevékenység szimbóluma; pană ca simbol al activității scriitoricești; Feder als Symbol der schriftlichen/schriftstellerischen Tätigkeit. 1710 k.: édes Istenem! ... egy lépés lábamra ... egy szó nyelvemre, egy betű pennámra, egy gondolat elmémre soha nem jött, amelyet előbb nem tudtál volna te [Blm. 1016] | Az elmém igen elragadta pennámat, de nem egészen haszontalanul, amint majd meg fog látszani [BÖn. 510]. 1752: Notarius Uramnak keziben volt a' Penna [Vice SzD; MvRKLev.]. 1854: Susika gyalázatos kis Aszszonyt haza küldöttöm, most rebegő pennámmal alaton sok lopásait s keseréseit nem irhatom, de kedves Ninám meg fog mondani mindent [Csapó KK; DobLev. V/1372 Réz György vejéhez, Dobolli Bálinthoz].

Szk: *~ja alatt forog*. 1761: én azon Nyilakról sem(m)it se tudtam ... minthogy azt más Cancellisták dolgozták volt ki Szebenben, a mi p(ed)i g pennám alatt nem forgott, arról fide mediante Relatiot nem adhattam [Branyicska H; JHb XXXV/46. 10] * *~ja megelőzi elmjét*. 1662: maga sem hiszi, elmjét pennája megelőzte [SKr 470] * *~ja orrát megvonja*. 1670: Vitnédi uram minden bölcsességét kiöntötte levelében. Némely írásban bár ő kegyelme megvonta volna pennája orrát, az szentelt vitézséget bár ne forgatná kivált az hunyadi dologban [TML V, 82 Nalácz István Teleki Mihályhoz] * *~ját fordítja vmire*. 1662: szívemnek nagy szomorúságával kelletik ... a szegény hazának rettenetes siralmas ... és soha eléggé meg nem gyászolható ... állapotnak megírására pennámat fordítanom [SKr 320] * *~ját kezébe veszi*. 1703: véven kezemben reszketeges pennámat, hogy kegyelmed(ne)k küldenem ez kis írásamat: Nekem most Istennek hálá testem meg vekany egesség(ben) nyugszik, de mint az társától meg fosztatott Gerlicze galamb egyedül nyög és szomorkodik [Ne; MvRKLev. Alvinczi Mihály lev.] * *~ját kibocsátja*. 1677: Másszor kérem pennáját így ki ne bocsássa. Bizonyly s jó lélekkel írom legkisebb vétkem is nincsen [TML VII, 496 Teleki Mihály Absolon Dánielhez] * *~ját kiterjeszti*. 1665: Némely ott benn való uraim igen kiterjesztik pennájokat némely helyekre, olyakkal hízelkedvén, a kiket én soha nem hallottam [TML III, 379 ua. a fej-hez] * *~ját nem fásztja*. 1811: Az Eredetokről minthogy bizonytalan, Imi nem fásztom pennám haszontalan [ArE 36. — ^aA cigányoknak] * *~ját temperálja*. 1816: el mentem Kövenden Elsőbennis Tekintetes Gál Sigmund Urhoz ... maga az Instruciot leg ottan kezébe vév és végig meg olvasá melyre írásban ada ilyen feleletet. Látom hogi az Exponensek Szoszoljoja ... nem átolja prostitualni Betsülletemet; meljbe még eddig piszok nem esett. Kérem azért engem kiméljen meg ... temperálja pennáját, külumb(en) protestalok melatlanittatásamról [Asz; Borb. II] * *~ orrát koptatja*. 1619: Az hispániai király bíztatása felől, kegyelmes uram, mi szükség csak penna orrát is koptatni? [BTN² 246] * *~ra bíz*. 1662: Ezen dolgot noha magam érzem de pennára nem örömet bízom vala [TML I, 360 Teleki Mihály a fej-hez]. 1667: Az gróf dolga egy historia volna de azt pennára nem bízom [TML IV, 222 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — ^aThököli István]. 1676: Sokat beszéle, de igen kért, hogy ne bízzam pennára, hanem Kegyelmeddel ha lehet beszéljek [TML VII, 260 Rhédei Ferenc ua-hoz. — ^aBethlen János] * *~ra bízhat*. 1659: Sok dolgokról írhatnék Ke-gyelmednek, de nem bízhatom az pennára [TML I, 367 Veér György Teleki Mihályhoz]. 1671: Felette kérem Ke-

gyelmedet, jűjön el az székre; bizony sok materiánk van az egymással való beszédre, kiket én pennára sem bizhatok [TML V, 441 Bánfi Dienes ua-hoz]. 1677: Csuda dolgot írhatnék Kegyelmednek, de nem bizhatom pennára [TML VII, 483 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz] * *ra vesz*. 1676: Sok dolgokról való beszélgetésem lőttek volna Kegyelmeddel, melyeket minthogy pennára venni késedelmes és unalmas volna, ez egyet akarám levelem által közölni Kegyelmeddel [TML VII, 293 Haller János Teleki Mihályhoz]. 1678–1683: Egi kis rövid politia melljet nem magam elmem mutagatasára sem mas politicussabbak tanulasara hanem ls(te)n az kiket az Kornis hazban megh marazt, iovoltabol, azoknak tanulsagara, nem artolmosnak itiltem pennara venni [Ks Kornis Gáspár kezével]. 1746: (Tudósítani) akartam kegyel(me)det az öcsem maga viseleséről, de maga viselesit pennara sem tudom venni [Hsz; BLev.] * *ra vétet*. 1674: Én, Uram ez levelem írását tegnapi kezdvén, az estve Kásonival beszéltem; sokat mondott igen nekem is, de az merituma éppen az, az mit Kegyelmed pennára vétetett [TML VI, 582 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * *t fog*. 1818: Ötsém Ur(am) ... ugy cselekedgyék a' mint kedve tartya, én Felebarati indulatból ... fogtam pennát [Szentbenedek AF; DobLev. V/1014 Mohai Lőrincz Dobai Sigmundhoz] * *val harcol*. 1671: Ennyi-hány rendbeli leveleit vettem Kegyelmednek, mitűl fogva a Kegyelmetek követje ide be vagyon; de mivel azelőtt is megírtam, pennával Kegyelmeddel nem harcolok [TML V, 548–9 Teleki Mihály Stralsoldóhoz] * *éles ~*. 1805: vegezésünket Birák ő Klme az illendősegnél élesebb pennával jelentvén Ngdnak, az által ... Ngdat ellenünk indulatba hozták [Torockó; TLev. 9/38] * *forog a ~*. 1836: A mi azt az véték réa fogást illeti: Hogy az nehai Dobolyi István Vrat veréssel vette volna valaki azon Testamentumnak írására, az olyan véték réa fogás, a melynek le írására tsuda hogy forgott a penna [Ne; DobLev. V/1213. 1a] * *nem fog a ~*. 1881: Kétségbe vagyok esve, Ödön! Nem tudok bár egyetlen vídám rajzocskát írni. Nem fog a pennám [PLev. 89 Petelei István Jakab Ödönhöz] * *nem ra való*. 1670: hiszem, több titkosabb oka is az ő beküldésinek, de azok nem pennára valók [TML V, 114 Teleki Mihály a fej-hez]. 1672: Én is eleget tudnék Kegyelmednek írni, de nem mind pennára való dolgok [TML VI, 36 Naláczai István Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: Nem emberi nyelv, penna és elmére való dolog az [BÖn. 477].

3. íráskészség/képesség; pană, îndemînare, talent de scriitor; Schreibvermögen, Schriftstellertalent. 1704: Jusson eszekbe kegyelmeteknek, hogy atyafiak vagyunk, és hogy kegyelmetek is, mint szintén én, pennája, nyelve és szerencséjére nézve olyan elcsélt ember [WIN I, 176]. 1774: Radák István ... semmi hivatalra fel nem vetődött, noha bizony capax lett volna mind pennája és deáksága, mind esszire nézve [RettE 322]. 1811: A' viz-is ugy tetszik, hogy Diánát tsalja, Hogy az ő szűz testit benne meg-lotsalja; Ezek olyan szegyet ütnek a' fejembe, Hogy már jut Diána Temploma eszembe, De még sem nevezem ennek a nevre: A' Názáreti Ház' emlékezetire, Melyet fennebb tsekély pennám magyarázza, Légyen Boldogságos Szűz Mária Háza [ÁrE 53].

4. jó tollú/kifejezőképességű személy; persoană înzestrată cu talent scriitoricesc; Person mit schriftstellerischem Talent. 1710 k.: azt állíták, hogy valamint a Bánfi Dienes dolgában ... úgy minden gonoszban ... én vagyok Beldinek esze, pennája, kardja, mindene [BÖn. 675]. 1798:

nints annak le írhatására alkalmas penna sehol [Dés; DLt].

Szk: *vki mellé sul ad vkit*. 1710 k.: (Gyulai Ferencet) derék követnek küldték Bécsbe ... És, nyelv és pennával adák melléje Donáth János virtuosus, derék, szolgálatra való embert [BÖn. 801].

5. vki irodalmi műve; opera literară a cuiva; js literarisches Werk. 1811: tanul-meg Horatz' pennájától: „Hogy alma nem esik megszze a fájától” [ÁrE 136].

pennabor dézsmáláskor a dézsmaszedőnek (udvarbíró-nak/mesternek) járó bormennyiség; vinul condeului; dem Zehnteinnehmer zustehender Zehentwein. 1603: tettczet eo kgnek hogy inneth felywl valasztassanak az varos keozzevl ket Vraim kik eztendeot teolchenek benne es annak az fél dezmanak gonduisselesereol eztendeo Zenth Janos napban adgyanak zamot fizetesek legyen az Ide ala megh irt mod zere(n)t Az chyowa dezmanak vgyminth eotwen kalongya buzanak felet vegyek el magok zamokra ... Az penna bor az fel dezmarol eowek legyen [Kv; TanJk I/1. 447]. 1677: A' Dézmások per abusum magoktól talált szegínyiség terhére, a' Fiscusnak-is semmi hasznára való egyéb abusosokat le-tegyenek, nevezet szerint, a' melyet ők szoktak hini keresztényen pénznek, ászak pénznek, penna kévének, penna bornak; nékiek való gazdálkodáson kívül [AC 217]. 1683 k.: Az Papok dezmalasokb(an) ott kell lenniük az két mesterek(ne)k az penna bort ugy vehetik el magok(na)k, mely penna bor ket ket ejtel minden embertől a' ki dezmat ad [Somlyó Sz; SzVJK 65]. 1774: Adtak ... a Vármegyebeli Jobbágyok Szt Márton (!) nevezett boron kívül Minden Gazda Ember tiz kupa Mustot Számtartó Uramnak, Melyet Penna bornak szoktak Nevezni [Szentdemeter U; LLt Vall. 130].

pennacsináló író toll-készítő; de făcut pană pentru scris; zur Herstellung der Schreibfeder. Szk: *~ kés*. 1711: 1 Pár Penna Csináló kés ...—// 30 [ApLt 5 Apor Péterné inv.]. 1745: Ada által Beclts Czehünk Beclts Com Membrusnak Gyulai Márton Uramnak az Tnts Tanacs Penna csinalo kesit hogy az Tövire Tisztesseses ezüst Perfet csinállyon s az vegire penig egy Tisztesseses fil vajútot [Kv; ÖCJk]. 1788: Egy tokos rosdás penna tsinaló kés [Mv; TSb 47] * *~ késcske*. 1823–1830: Egy-egy fazék ételt és egy nagy közkenyeret, többnyire laskát hoztak, abban egy egész tyúkot megfőzve ... Volt hozzá egy fakalány is. De kés, villa nem. A pennacsináló késcskémmlé vágtam kenyeret, az húst még szaggattam is [FogE 276].

pennaforgató tollforgató, írással foglalkozó; scriitor; Schreiber, Schriftsteller. 1896: minden arravaló székeley pennaforgató embert beráncigálunk a Társaságba* [PLev. 179 Petelei István Jakab Ödönhöz. — *A Kemény Zsigmond Társaságba].

pennájú vmilyen íráskészségű; înzestrat cu un anumit talent scriitoricesc; mit bestimmter schriftstellerischer Begabung. Szk: *jó ~*. 1710 k.: hogy én rabságom után Beldit kerűltem, küldé egyszer hozzám Kálnoki Bálintot, ki ... jó nyelvű és pennájú ember volt [BÖn. 695]. 1762: Bölöni László a Kraszna vármegyei viceispán is megholt. Ez jó pennájú s tudományú, nevezetes ember volt [RettE 138–9] * *ügyes ~*. 1847: Kovachich Sándor ... ügyes pennájú, zongorán jeles művész [DLt 1246 nyomt. kl].